
BIBLIOTECA · DEL · DUQUE · DE · OSUNA

THESAVRVS
ANTIQVITATVM
ET
HISTORIARVM
ITALIAE,
MARI LIGVSTICO & ALPIBVS VICINAE.

THESAVRVS ANTIQVITATVM ET HISTORIARVM ITALIAE,

MARI LIGVSTICO et ALPIBVS VICINÆ.

LVGD. BATAV.

Apud PETRVM VANDER AA. MDCCIV.
Cum speciali Privil. Illustr. ac Præpotent. Ordd. Holl. & West Frisiæ.

J. Goeree Inv. J. van Vianen fec.

THESAVRVS ANTIQVITATVM ET HISTORIARVM ITALIAE, MARI LIGVSTICO & ALPIBVS VICINAE;

quo continentur

Optimi quique Scriptores,

Qui

LIGVRVM ET INSVBRVM,

Seu

GENVENSIVM ET MEDIOLANENSIVM,

Confiniumque Populorum ac Civitatium Res Antiquas, aliasque vario tempore gestas, memoriae prodiderunt:

Collectus Cura & Studio

JOANNIS GEORGII GRAEVII.

Accesserunt

Variae & accuratae tabulae Geographicae, aliaeque, ut & Indices ad singulos Tomos locupletissimi.

TOMI PRIMI PARS PRIOR.

Scriptores hujus Tomi post praefationem reperientur.

LVGDVNI BATAVORVM,

Excudit PETRVS VANDER AA, Bibliop.

MDCCIV.

Hoc eruditus spirat ore Graevius
Decus Pelasgi, Romuli decus soli.

P. FRANCIVS.

G. Hoet pinx.   G. Valck sculp.

SERENISSIMAE. PRINCIPI.
AC. DOMINAE.

MARIAE. ANNAE. LUDOVICAE.

MAGNI. ETRURIAE. DUCIS.

COSMI. III.

FILIAE.

POTENTISSIMI. PRINCIPIS.
ET. DOMINI.

JOHANNIS. WILHELMI.

S. R. I. ARCHITHESAURARII. ET. ELECTORIS. COMITIS. PALATINI. AD. RHENUM. BAVARIAE. JULIAE. CLIVIAE. MONTIUM. DUCIS. ETC. ETC. ETC.

CONJUGI. AUGUSTAE.

DOMINAE. SUAE. CLEMENTISSIMAE.

A Quo tempore Florentissima Domus Medicea, ex qua ortum ducis, AUGUSTA PRINCEPS, singulari Numinis fato & beneficio; rerum in Etruriâ potita est, tanta edidit pace & bello, domi forisque, rerum praeclare gestarum monumenta, ut dubium sit,

utrae ad exstinguendas domesticarum ac praepotentium factionum pertinacissimas conspirationes, & ad asserendum Augustae Domui Etrusci Imperii sceptrum, ac sacratum illius Nomen immortalitati consecrandum, plus contulerint. Verum ea cum praestantissimorum Scriptorum Annalibus toto, quâ patet, orbe divulgata, & ab oblivione aut temporum edacitate sic satis vindicata sint, manifestae adulationis notam incurrerem, SERENISSIMA PRINCEPS, si longa ac supervacua Divorum Majorum Tuorum, eorumque, quae ab illis gesta sunt, non fortiter tantum, sed & sapienter, expositione tuendam mihi rationem susciperem, cur hunc Antiquitatum Italiae Alpibus & Mari Ligustico Vicinae Thesaurum, postremam Joh. Georgii Graevii, Soceri nuper mei, curam, TIBI, POTENTISSIMA PRINCEPS, devotissime inscribere sustinuerim. Sed & alias TIBI proprias habui rationes, quae me currentem ultro etiam magis incitarunt ad hoc meae Venerationis officium TIBI declarandum: incredibilem illam Animi Tui Clementiam & Comitatem, inusitatam Ingenii ac Judicii Excellentiam, perfectam Indolis Divinae Virtutem, & quod caput mihi est, summum bonarum Artium Latinarumque Literarum non Amorem modo, sed & Peritiam admirabilem, qualem in aliis Tui Sexus cujuscunque Fortunae, immo & in Viris jam Tui Ordinis & Fastigii, haud facile quis reperiat. Ast utinam ipsi Graevio, longe meliori Laudum Tuarum præconi, diuturnioris vitae beneficio licuisset exiguum hoc summae suae in TE venerationis pignus ad Augustum Pulvinar Tuum deponere! Quam fortunarum accessionem quando immutabile illud fatum, vel potius ipse rerum humanarum ordo, seni plus quam septuagenario abstulit, ne aegre feras, CLEMENTISSIMA DOMINA, pro Tua, quâ Graevium dignata es, Benevolentiâ, & pro perpetuo Graevii, quem ad ultimum vitae spiritum TIBI, & Po-

tentissimae Domui Tuae, religiosissimè exhibuit, cultu, obsequio, & reverentiâ, me Defuncti mentem & voluntatem, quibus possum verbis, exsequi, obnixe rogo. Decreverat enim, ut non semel inter mutuos de studiis sermones ab illo accepi, opus hoc, quod primam Italiae, Patriae Tuae, partem Orbis literati oculis exponit, TIBI, SAPIENTISSIMA PRINCEPS, consecrare, cum quod infinitis nominibus obstrictus esset Mediceae Domui, ac praecipuè Maximo Parenti Tuo, COSMO Tertio, sub cujus felici & indulgentissimo Imperio beata otia agunt Etruriae populi, tum quod Regiarum Tuarum Virtutum, consummataeque praeter sexus istius & temporum nostrorum morem per omne liberalium disciplinarum genus Scientiae insolito fulgore abreptus esset in admirationem Divinæ Tuae Sapientiae inexplebilem, adeo, ut sibi persuaderet, non posse illustrius ornamentum & decus huic Italicarum Antiquitatum Thesauro accedere, quam si Tuis Auspiciis, Matronae quidem, sed quae non Etrusci modo, verum & Totius Orbis, splendissimum es Sydus, & Ornamentum, lucem adspiceret. Tanta igitur spe, quâ animum usque pascebat, cum inopino fato rebus humanis ereptus Socer exciderit; supplex TE veneror, PRINCEPS, & DOMINA CLEMENTISSIMA, ut serenâ fronte permittas hanc Graevianae devotionis Tabulam ad Majestatis Tuae Aram à Genero & Liberis appendi, qui tranquilliore animo cladem morte Soceri & Parentis ipsis impositam ferent, ac sibi insuper Graeviique Manibus gratulabuntur, si intellexerint, hoc ejus institutum, & liberorum paternae voluntati obsequentium pium studium, TIBI, AUGUSTA, non displicuisse. Faxit Deus ille Opt. Max. ut longaevam degas vitam in omnium secundissimarum rerum concursu; ut, quidquid ad constituendam humanae felicitatis

ſummam facit, in TE id omne, quaſi ex abundantiſſimo quodam copiae cornu, funditus effundatur: ut vigeas & floreas perpetuo Ipſa, ac vigentes florenteſque tecum in ampliſſimum mortalis aevi ſpatium videas Palatinam ſimul ac Mediceam Domum. Hoc ab Deo Immortali ſtudioſiſſimis votis expoſcere non deſinet

AUGUSTO NOMINI TUO

In perpetuum

Devotiſſimus ac ſubjectiſſimus

MATTHIAS DE ROY.

ANTIQVITATVM ET HISTORIARVM STVDIOSO LECTORI

S. P. D.

JAC. PERIZONIUS.

DITO *Romanarum Antiquitatum Thesauro*, atque avide distracto, consequens erat & proximum, ut *Italiæ* quoque, cujus Metropolis fuit Roma, *Thesaurus* conficeretur similis. Etenim illa Romam non tantum sinu complectitur suo, sed & imperium ejus ac leges paulatim suscipere tota debuit, vi & armis coacta, verum mox benigne Provinciis exempta, & in societatem ultro recepta, in eosdem mores, ritus, linguam denique, & civitatem lubens & volens concessit. Hinc omnia fere evaserunt utriusque communia, vel arctissimo inter se fœdere nexa. Hinc non Græcia modo Magna ad Ionium & Siculum mare, sed & Gallia cis Alpes ad Ligusticum & Adriaticum, Togata evasit & Romana. Hinc oppidorum municipiorumque Italiæ Cives ad Ordines & Magistratus Romanæ pervenerunt Urbis. Complures immo ex illis illustres prodierunt paulatim Viri, qui amplissimis Romæ honoribus usi, suam singuli patriam postea magnificis operum publicorum monumentis passim exstructis ornarunt; multi etiam, præclaris ingenii dotibus cultissimi, ac stilo communis jam linguæ prompti, carminibus, epistolis, orationibus, libris illustrarunt, & seræ consecrarunt posteritatis memoriæ. Certe postquam in Civitatem Rom. admissa fuit Italia, postquam tandem etiam *Veneti & Insubres*, ut apud Tacitum dicitur, *curiam irruperunt*, frequentissima Italicarum quoque rerum & hominum occurrit mentio in quibusvis, sive prosa, sive metro, Græcis Latinisque Romanæ Reip. Scriptoribus, qui ideo intelligi nunc a Lectoribus vix possunt, nisi qui Italicas res sic satis habent exploratas: ut adeo nulla sit Europæ regio, quæ copiosam magis illustrandæ Antiquitatis, certe Romanæ, Doctis præbeat materiam.

Hæc moverunt multos proximorum sæculorum Eruditos ex variis Italiæ Urbibus oriundos, ut illarum origines, mores, jura, historias, scriptis eam in rem libris ex professo exponerent atque in publicam ederent lucem. Et sane, sicuti ad intellectum Scripturæ & Historiæ Sacræ Theologi plerique non tantum Hierosolymæ, sed & Judææ totius, immo & Samariæ, Galilææ, vicinarumque Regionum res antiquas, undecunque erutas, scire desiderant, sic & illis, qui Romanæ se dederunt Reip. diligenter indagandæ cognoscendæque, non potest non utilissimum esse illud studium, quod Italicis quoque Antiquitatibus & Historiis impenditur, quum ubique ferme de variis regionis istius municipiis, coloniis, præfecturis, apud priscos rerum Romanarum Auctores agatur. Consilium itaque hoc cepit Perillustris & Eruditissimus Grævius, nuper summo rei literariæ in his terris malo, &, maturus licet jam ævi, vel sic tamen acerbo nimis fato, nobis ereptus, ut, quemadmodum elegantissimum Romanarum Antiquitatum confecit Thesaurum, inque eum præcipuos quosque illarum Scriptores congessit, ita dein

isti adderet alium, in quem præstantissimos itidem Italicarum rerum Commentarios cogeret: plane uti jam antea Summus Virorum, Car. Sigonius, post explicitum *Jus Antiquum Civium Romanorum*, proximo statim libro *Jus Italiæ* adjunxit, ut quod prope pari momento pertineret ad Remp. & Imperium Romanorum pernoscendum. Ceterum Andr. quoque Schottus, Vir Celeberrimus, jam anno seculi sextidecimi extremo *Italiam Illustratam*, eodem fere animo & consilio, collegit, inque unum volumen varios ejus argumenti redegit Libros. Sed quum uno illo, nec ita grandi, volumine neutiquam contineri possent omnia, quæ a compluribus ad Italiæ totius Antiquitates & Historias posteritati exponendas scripta erant dudum & prodita, ille vero etiam Siciliæ & Melitæ descriptiones in idem corpus compegit. Ex quo facile patet, paucos omnino istius generis Scriptores exhiberi istic potuisse. Accedit, quod non optimas, quæ tamen tunc jam publice exstabant, secutus sit editiones, ut vel ex Gaudentii Merulæ libris *de Gallorum Cisalpinorum antiquitate ac origine* liquet, qui jam iterato, annis octo antea, Bergomi cum Novis prodierant Annotationibus, & tamen istic ex prima eos invenias editione repetitos, secus ac ab Ill. Grævio factum, qui præstantissima adhibuit cujusque operis exemplaria. Sed & longe plures, & simul rarissimos, undique conquisivit Commentarios, quibus singularum Urbium Origines & Antiquitates exponebantur. Neque vero his contentus, etiam Historicos, qui medii temporis, & in superius quoque sæculum vergentis, res accurate conscripserant, in quibus quosdam Italia Patrum Avorumque nostrorum memoria habuit excellentissimos, addi voluit. Verum quia sic nimiæ id molis ac ponderis futurum fuisset opus, atque adeo ingens voluminum numerus magis onerasset forsan vel absterruisset Lectorem, quam juvisset aut excitasset, ideo visum fuit faciundum Eximio Viro, ut Orbis Eruditi judicium ac favorem quasi tentaret exploraretque hoc *Antiquitatum & Historiarum Italiæ, Mari Ligustico ac Alpibus vicinæ, Thesauro.* Nempe ita existimabat Vir Summus, si ab hoc rarissimorum jam aut præstantissimorum Librorum Syntagmate non abhorrerent elegantis ingenii ac studii homines, quod nullus metuebat, posse deinceps illud institutum similibus Thesauris separatim per majores quasque Regiones deductis continuari, & sic totam dem consummari Italiam: quod ipsum, ubi desævierit bellum, forsan pertanfici curabit Spectatissimus Bibliopola, Petrus vander Aa. Ast utinam longior Seni nostro suppetisset vita, quum aliis multis de causis, tum hujus ipsius Thesauri nomine. Ille enim, qui eum formaverat ordinaveratque ipse, qui singulas ejus partes examinaverat diligenter, dignæne essent illustri hoc theatro, an excludendæ potius, ille ergo pro mirifica stili elegantia, Latinique sermonis facundia, qua neminem jam, non in his tantum, sed neque aliis in terris, habebat parem, longe uberiore & limata magis Oratione singulos hujus Operis Scriptores Tibi, Lector, enarrasset, eorumque dotes ac merita in clarissimam dedisset lucem. Nunc aliter visum supremo rerum Humanarum Arbitro, qui eum Reip. literariæ subduxit, quando Opus hoc ferme ad umbilicum jam pervenerat. Præstiterat enim Doctissimus Senex tantum non omnia, quæ in se receperat. Dederat consilium Bibliopolæ, constituerat ordinem Scriptorum, totamque corporis compagem jam effinxerat. Unum deerat, Præfatio, qua totius Operis idonea & liquida redderetur ratio. Eas ergo in partes ut succederem, Amplissimus Vir, Matthias de Roy, Illustris Grævii Gener, & simul Bibliopola noster, me rogarunt. Sed præterquam, quod dura est provincia, quæ mihi injungebatur, persequi partes, quas cœperat ac morte præventus infectas reliquerat Vir tam omni genere excellens: difficile etiam accidat, necesse est,

est, alieni consilii & facti justas explicare rationes. Video in hoc Opere conjungi Italicarum, non Antiquitatum modo, sed & Historiarum Medii ac Posterioris ævi, Scriptores. Quid mentis in eo fuerit Viro Illustri, vellem, ex ipso cognovisset Lector. Sed tamen facile assequor ex re ipsa Viri Consilium, voluisse scilicet eum, ut Lector in hoc Corpore conjuncta reperiret fata Populorum & Urbium istius tractus, non prisca modo, sed & recentiora; noluisse eum Antiqua a Novis plane separari, aut alterutra neglectim haberi, qui plerorumque mos est, sed utraque cognosci, ut ita Lector ex hoc Thesauro facile intelligeret singularum civitatium Seriem Rerum, & quasi Systema quoddam sibi conficere Historiarum posset, ad quas etiam Origines illarum ac Antiquitates, quæ quidem in publicis operibus & moribus cuique Oppido aut Genti propriis consistunt, ut sunt pleræque horum voluminum, referri commode queunt. Verum & inter Historicos hosce multi una serie res suæ cuique Patriæ ab ejus initiis ad sua usque tempora exsecuti sunt, & ita pariter etiam ipsi Antiqua & Nova exposuerunt. Certe Ubertus Folieta Genuensium seu Ligurum, Tristanus Chalcus (sic enim hunc appellandum esse, non *Calchum*, docent nos Præfatio ad ejus *Residua*, ac Epistolæ Politiani) Mediolanensium seu Insubrum, Joh. Bapt. Villanova Laudensium, Ludovicus Cavitellus Cremonensium, Umbertus Locatus Placentinorum res ab ipsis usque urbium & gentium primordiis repetiverunt. Quin solius prisci temporis Mediolanensia Alciatus, Ticinensia Bernhardus Saccus, Orobiorum sive Cenomanorum & Bergomatum res Joh. Chrysostomus Zanchius nobis sua diligentia erutas prodiderunt. Multa quidem in iis etiam occurrunt, maxime quum de ultima suæ Gentis antiquitate agunt, quæ nullam merentur, nec facile facient aliis, fidem. Id vero condonandum superioribus sæculis, quinto & sexto decimo, quando homines ex barbarie priorum temporum recentes communiter ferme laborabant isthoc pruritu, primordia rerum suarum augustiora ut facerent, & ad auctores referrent Deos, vel Heroas quosdam, partim ex Historiis notos, partim etiam ex terra subito natos & plane confictos. Plerique tunc, nec Italici modo, sed ipsi etiam Trans-Alpini, Trojanas quoque jactabant origines, ne quid Romanis ea parte scilicet concederent. Isthæc Poeticis licet magis decora fabulis, quam sinceræ fidei Historiis, prætermittere tamen penitus non sunt ausi Scriptores istius temporis, quia communiter tunc ea tradebant, iisque sese efferebant, ipsæ Civitates. Secuti ergo & in eo sunt Livium, qui similia commemorat quoque, sed nec adfirmat, nec refellit, nec in magno ponit discrimine, utcunque existimata aut accepta fuerint. Verum ut apud Hunc, ita & apud Illos ferme Auctores, talia in ipsis tantum rerum initiis reperiuntur. In reliquo enim Historiæ suæ corpore plerique procul habuerunt omnes plebejis fabulis gratificandi causas. Si qui hisce nugis prorsus indulserunt, eorum nullam Ill. Grævius habuit rationem. Dilectum enim egit præstantissimorum, quos in hanc cohortem potissimum conscriberet. In eam idcirco minime referendum censuit *Salvatoris Vitalis Theatrum Triumphale Magnalium Mediolani*, quippe quo Libro, & cujus Auctore, ineptiorem stultioremque ipse Sol nunquam vidit, licet maximo in Auctionibus venire soleat pretio, quum revera sit nullius. Ita enim undiquaque stolidissimo stilo insulsissimæ narrantur istic fabulæ. Quin rejecit etiam Bernhardinum Corium, & Paulum Morigiam, qui Mediolanenses quoque Historias Italica condiderunt lingua. Verum & illi suæ Urbis originem ridiculum in modum, serio tamen sermone, ab ipso Noacho, vel ejus Nepote, Thubale, Japheti Filio, arcessere non sunt veriti, & præterea nihil fere alicujus momenti adferunt, quod ab Aliis, qui recepti erant maximo suo merito, jam traditum non fuerat. Summo itaque jure exclusit eos, ne sæpius eadem Le-

ctori occurrerent, aut supervacua mole oneraretur hic Thesaurus, quum certe non multum illos sit desideraturus, qui Chalcum legerit & Ripamontium. Neque vero ea, quæ pervulgata etiamdum erant, & in omnibus fere reperiebantur bibliothecis, repetenda duxit. Certe *Erycii Puteani Historiam Insubricam* ubivis obviam una hac de causa in hunc Scriptorum numerum referre noluit, licet ceteroqui minime rejiculam, aut ab hoc instituto alienam. Nec enim opus judicabat, neque laudi sibi putabat fore, Vir Sapientissimus, cogere Eruditos aut Literarum Amantes, ut eadem sæpius sibi compararent: quod fecisset utique, si in hoc tam copioso utilissimarum rerum Thesauro etiam vulgaria, & quæ separatim quilibet jam habebat, miscuisset tot aliis, quæ non tantum dignissima erant hoc loco, sed & quorum vix ulla amplius, sive Librariis in Tabernis, sive in Auctionibus publicis, occurrebant desiderantibus exemplaria. Sic enim demum justum se operæ facturum censebat pretium, si Tibi hic exhiberet, Lector, non tantum optimos quosque singularum Civitatium Scriptores, sed simul etiam tales, quorum magna jamdudum erat penuria. Quin hoc ipsum maxime spectans, quum elegantissimas Uberti Folietæ Historias, quæ Historico vere stilo & judicio sunt scriptæ, denuo hic ederet, adjecit alia quædam illius opuscula, licet ad Ligures nihil pertinerent, sed vel bellum Christianorum & maxime Italorum contra Selymum Turcarum Sultanum exponerent, vel Neapolis laudes aut res continerent alias: ne scilicet tam egregia illius Auctoris scripta, quæ jam nunc erant rarissima, paulatim interirent, si a reliquis & potioribus hic relinquerentur separata aut penitus neglecta. Id quod tanto minus videbatur committendum, quia tenue prorsus est spatium, quod in hoc Thesauro explent, aut sibi vindicant. Ceterum Folietam, qui in anno MDXXVII. desiit morte interceptus, excepit Jac. Bonfadius, haud minore judicio ac elegantia prosecutus seriem, obitu illius interruptam. A proximo enim anno initium duxit, qui restituta Genuensibus sua libertate per dignissimum immortali laude Virum, Andream Auriam, insignis fuit. Hujus ipsius tam illustris anni res gestas ideo per modum Supplementi adjecit Paulus Folieta Fratris sui Uberti Historiis, quas Paulus iste primum edidit Genuæ Sæculi Sextidecimi anno LXXXV. Verum illud Supplementum, quod hic quoque exhibetur, quodque ille sibi ab amico oblatum ultro, sed unde ab eo *erutum* fuerit, se nescire, ait, id vero erutum & descriptum est totum ex Bonfadii libro primo, ut conferenti mox patebit, & ipsum Supplementi principium liquido declarat, ubi dicitur, multos cives adiisse Magistratus, & rogasse, ut deligerentur idonei homines, per quos civitas tandem in concordiam redigeretur, *propter eas causas, quæ sunt a me demonstratæ.* Hæc enim nihil istic habent, quo respiciant; at apud Bonfadium vero & commodo leguntur sensu, quum ille in prooemio istius libri causas has copiose satis demonstraverit. Nempe Annales hujus, publica licet auctoritate scripti, latuerunt tunc tamen, forte propter publicum illius, quum adolescentulos corrupisset, supplicium, in scriniis privatorum hominum, nec prodierunt in lucem typis expressi, nisi Papiæ proximo post editum Folietam anno, hoc est, anno istius Sæculi LXXXVI. sumptus liberaliter tunc præbente Julio Pallavicino. Verum scripta Bonfadii exemplaria multis videntur vitiis fuisse adspersa, unde factum, ut varia etiamnum, alia in ipsius Libro Primo, alia in isthoc Supplemento inde sumpto, reperias, sed quæ jam, comparando utrumque, emendare facile possis. Exemplo sint, quæ sensum plane turbant, vel Historiam adulterant, apud Bonfadium pag. 1333. ubi Savonenses dicuntur incusati, quia id recusarent, *quod sua voluntate atque optimo jure ad id tempus deprehenderant.* Nemo dubitabit, opinor, quin pro ultimo verbo reponendum sit ex Supplem. p. 733. *dependerant* scil. Genuensibus, quum

quum alterum, si recte animum attendas, prorsus ab hoc loco & sensu sit alienum. Pag. 1334. Andreas Auria præfertur Catoni, *qui Tanta severitate fuisse dicitur.* Nihil præcedit aut sequitur, quo illud *Tanta* referri possit. Exemplar Supplementi (Vide pag. 734.) habuit *Truci.* Levius hoc est, at gravius paulo, quod pag. 1338. prorsus in fine legitur, *Ad montes finitimis locis, & ad hostium iter observandum, & ad eos vexandos, opportunis, dispositæ sunt cohortes quædam.* Nam quanto rectius & expeditius Supplem. p. 738. *Ad montes finitimos, locis, & ad hostium iter observandum, & ad eos vexandos, opportunis, dispos.* &c. Pag. 1340. in Oratione Pallavicini ad Internuncium Gallorum: *Hæc voluntas* in Regem *nihil immutata est, & quod ille patietur, non immutabitur.* At legendum ex Supplem. p. 739. *&, quoad ille.* Contra sæpe etiam illud exemplar, seu Supplementum, Pauli Folietæ non juvari modo & corrigi, sed & expleri potest ex altero Bonfadianorum Annalium exemplari, quod Papiæ typis est excusum. Ita Suppl. p. 731. memorantur Duodecim Viri, qui Patriam bonis legibus constituerent, & *fuisse* dicuntur *ii*, quorum nomina subjiciuntur: sed subjiciuntur tantum Novem, reliquis per incuriam, ut apparet, omissis, quos vide apud Bonfad. p. 1332. Similem reperies lacunam pag. 741. in Nominibus octo Gubernatorum & octo Procuratorum exprimendis, quæ explenda erunt ex Bonfad. pag. 1341. Sed & corrupta sunt, quæ reperiuntur pag. 734. de And. Auria, *Ac, cum Neapolim cum omnibus suis triremibus navigasset, (jam enim Philippinus redierat) tractabantur conditiones, quibus Caroli sese rebus adjungeret, in Arimen insulam concessit.* Atqui insula dicebatur *Inarime*; superiora etiam minime cohærent, & male sunt distincta. Repone ergo ex Bonfad. p. 1334, vel potius ex ejus Papiensi editione (nam & Nostra heic minus recte se habet) *Ac, cum Neapolim cum omnibus suis triremibus navigasset, jam enim Philippinus redierat, tractabanturque conditiones, quibus Caroli sese rebus adjungeret, ad Inarimen insulam consedit.* Sic pag. 737. pro *dum illi ipsi nolint*, leg. ex Bonf. p. 1337. *norint:* ubi tamen in proximis fere verbis, *quæ simplici*, juvanda vicissim est Bonfadii editio ex Supplemento, legendumque, *quæ a simplici* &c. Denique pag. 738. *Pulcifera vallis* nominatur, quæ dicenda erat *Porcifera*, ut constat non modo ex iisdem ceteroqui verbis apud Bonfadium p. 1339. sed & ex ipso Supplem. p. 740. extr. Prætereo alia minoris momenti; satis enim claro liquet ex his indicio, non adeo inutilem hic Lectoribus fore earundem licet rerum in Supplemento illo Folietæ & Bonfadii Annali primo repetitionem, quum alterum alterius egeat auxilio, & ne trium quidem sit foliorum. Ceterum uti Genuensis Reip. Historiam ab initiis Ligurum usque ad tempora Imperatoris Caroli V. seu ad Annum Christianorum MDL. perductam duo illi absolvunt; sic Mediolanensem itidem a primordiis suæ Urbis ad Philippi usque Secundi Hispaniarum Regis, & Insubrum Principis, vitam exsecuti sunt Tristanus Chalcus, & Josephus Ripamontius. Sed & sicuti illorum scripta demum, postquam decesserant ipsi, in vulgus exierunt, atque inde factum, ut ex Bonfadii Annalibus nondum editis aut cognitis publice, illud sæpius jam memoratum Supplementum Paulo Folietæ fuerit subministratum, sic certe *Residua* Tristani, quæ scripta videntur ab illo jam sene & morti proximo, post publicatos jam Viginti Historiæ Patriæ Libros, lucem demum adspexerunt anno superioris Sæculi XLIV. eruta tunc ex Lucii Hadr. Cottæ, Patricii Mediolanensis, Bibliotheca, quando Ripamontius, qui voluntate Procerum, ut in munus Historici Mediolanensis Tristano successit, ita telam ab eo cœptam continua serie pertexere est jussus, sua Decem Historiæ Mediolanensis volumina tribus annis ante jam ediderat. Quæ causa, quare, quum & ille, & ipsi Reip. istius Proceres *Residua* illa Tristani ignorarent plane, latentia quippe in privata Cot-

tæ Bibliotheca, Ripamontius ſuam Hiſtoriam cœperit ab eo tempore, in quo deſinit Triſtani liber Vigeſimus, ſeu ab anno MCCCXIII. licet ille libris XXI & XXII. poſtea inter *Reſidua* ejus editis, Hiſtoriam perduxerit ad Annum MCCCXXIII. Liquet hinc, recte quidem olim, at parum recte nunc, poſt cognita jam & vulgata iſthæc *Reſidua*, Hiſtoriæ Ripamontii præſcribi hunc Titulum, *Ab Anno Salutis* CIↃ CCC XIII. *Qui Triſtano Calcho Patriæ Hiſtoriæ Finis.* Nam Finis ille nunc eſt in anno, non XIII, ſed XXIII. Id quod hic monendum videbatur, ne quem iſte Titulus in errorem induceret. Ita vero Hiſtoriæ Patriæ ſeriem proſecutus eſt Triſtanus ad idem uſque tempus, ad quod Georgius Merula, h. e. ad mortem uſque Henrici VII. Imperatoris Romani, & Matthæi illius, qui auctoritatem, opes, imperium Vicecomitum ſuorum in Remp. Mediolanenſem condidit, ac poſteris reliquit. Erat Merula magni nominis homo tempore Ludovici Mariæ Sfortiæ, Mediolanenſium Ducis, qui ut amavit ipſe & coluit literas, ita illum fovit, & Venetiis arceſſitum in publicam ſuæ civitatis produxit cathedram. Verum ut longe plus, quam par erat, ſibi Merula ille ſumpſit & tribuit ridicule glorioſus, ſic reliquos ſuæ ætatis Doctos maligno & iniquo paſſim carpſit dente, edentulus jam ſenex. Ita factum, ut, licet haud exiguam eruditionis apud alios ſibi conciliaviſſet opinionem, a paucis tamen extra Mediolanum amatus fuerit, probatuſve. Iſtic plerique, Principis judicium ſecuti, qui eum ad res Majorum ſuorum memoriæ prodendas adhibuerat, maximi illum faciebant. Quos inter vel præcipuus fuit Bartholomæus Chalcus, qui immo ipſi eum Principi, Venetiis adhuc Rhetoricas profitentem artes, commendavit, & cauſam hominis, etiam poſt ejus fata, egit in literis ad Politianum datis, cui itidem ille ineptum in modum obtrectaverat, & cujus Miſcellanea iniquis perſtrinxerat notis. Sed & mortuo jam Merulæ, perfecit iſte Chalcus, ut Triſtanum, ſuum Gentilem, ipſius diſcipulum, in contexenda Mediolanenſium Hiſtoria Princeps ſucceſſorem daret. Dignus hic erat, ſi quiſquam, iſto munere, cujus etiam partes egregie eſt exſecutus. Verum ita, ut non continuaverit Merulæ Hiſtoriam, ſed potius retractaverit, facturus tamen haud dubie & illud, ſi longior ei ſuppetiſſet vita. Etenim quum multa Hic primus e latebris eruiſſet & clauſtris Bibliothecarum, quæ ille ignoraverat, multa etiam aliter ſe habere liquido deprehendiſſet, novam ideo ab initio urbis Mediolanenſis & longe uberiorem ac certiorem, fabuloſis pleriſque neglectis, & additis aut aliter expoſitis rebus quamplurimis, conſcripſit Hiſtoriam. Sed vellem & hi, & plerique iſtius temporis in Italia, diligentius annotaſſent, unde hauſiſſent ea, quæ tradunt, ut Lectores ita decernere poſſent, quid incertis diſtent certa. Nunc omnia narrant eadem & ſua ſingulorum fide, quæ ſæpe tamen laborat. Non dico in miraculis & ſimilibus rebus, quæ ad auctoritatem divinitatis cujuſdam Sanctis Geniis & Præſidibus Loci, vel ipſis Templis, conciliandam ab eorum Sacerdotibus aſtute in plebem ſpargi, & conſtanter ab ea dein jactari ſolent. Hæc enim ſæpe Scriptores, niſi commune omnium in ſe concitare odium, ac haberi publicæ & receptæ dudum gloriæ adverſarii velint, prætermittere illis in locis, certe negare prorſus, non audent. At in rebus etiam Politicis Fides illa vacillare aliquando, nec idonea niti auctoritate, videtur. Unum referam, quod pariter Merula & Chalcus, & hic diſerte prorſus, affirmant, tempore Imp. Othonis III. & Papæ Gregorii V. inſtitutum fuiſſe Septem-Virorum in Germania Collegium, qui Regem eligerent Romanorum, a Papa dein coronandum, & Imperatoris Auguſti appellatione honorandum. Id quod ſatis jam ſuperque ab Eruditis ſuperioris Sæculi, etiam ipſo Maimburgio in *Hiſtoria Vergentis Imperii*, confutatum eſt, & falſitatis convictum, dum illorum Originem ad ſerius longe tempus rejiciendam, nec utique ab auctoritate Papali arceſſendam, oſtenderunt. Antiquitates

tates Mediolanenſes collegit Jo. Antonius Caſtellionæus, in quibus, licet plurimæ occurrant Chriſtianæ & Eccleſiaſticæ, multas tamen etiam vetuſtioris reperies temporis, Romanique Imperii. Quin ne mutilos quidem neglexit ille Lapidum Titulos, in quibus quia bona fide obſcuras, ut erant, exhibuit literarum formas, inde evenit, ut noſtri Artifices, licet ſedulo ceteroquin & fideliter omnia expreſſerint, in dubiis tamen illis literarum veſtigiis aliquando aberraverint. Ita Faſcic. IV. pag. 427. in Epitaphio Giſelberti Abbatis S. Vincentii in Prato, nimis diſerte hac in editione legitur, HIC CVEAT, quum ſatis certo, exoletis licet literis, ediderit Auctor, HIC CVBAT, ſicuti & paulo poſt eodem in Epitaphio ABBAS, non ABP.AS, quod hic viſitur. Idem fere fatum ſuſtinuit Tabulæ I. Fig. 5. ad paginam 380. referenda, quæ ab Caſtellionæo mutila, & prout longi temporis culpa vitiatam invenit, vulgatur cum integra lapidis ipſius figura, ſecus quam a Morigia factum, unde eam repetiit inſcriptionem Reineſius, qui de ſuo eam, ſeu ex conjectura, hoc modo ſupplere vel emendare tentavit: L. SYRVS. EVODVS. SIBI. ET. SYRO. EVTYCHI. CAESIANO. VIRIA. LALA. IN. FRONTE. ... IN. AGR. P. XVI. Ceterum vere an male ita eam legerit, non in magno equidem poſuerim diſcrimine, quum ex tota inſcriptione nihil omnino diſcamus, quod non ex multis aliis jam ſit notiſſimum. Majoris paulo ſunt momenti, in quibus Auctor ipſe in proxima ſuperiore pagina eſt corrigendus. Iſtic enim de *Arria* Gente agens ita loquitur: *Nam & apud Græcos nomen* ARRII, *Philoſophi Nicomedienſis, qui vitas Epicteti & Alexandri M. luculenter conſcripſit, duplici* ρρ *ſcriptum invenimus, ſicuti & apud Latinos* ARRIAE, *uxoris Papinii Pæti, ad quem M. Tull. Cicero plures epiſtolas dedit, quæ leguntur in iis, quæ Familiares inſcriptæ vulgo circumferuntur.* Multiplex in his hæret error. Nam Philoſophus ille Nicomedienſis, non ARRIVS, ſed ARRIANVS, fuit dictus, ut quum aliunde, tum ex ejus operibus, quæ ſuperſunt, ſatis conſtat. Deinde is Pætus, ad quem ſcripſit Cicero, non *Papinius*, ſed *Papirius* fuit. Gravius vero eſt, quod illius Pæti, Ciceroni æqualis, matrimonio tribuit, ſolo hoc cognomine adductus, nobiliſſimam illam ARRIAM, quæ marito in conſciſcenda ſibi nece præivit, eumque ita ſuo exemplo, & ſimul celebri illa voce, *Pæte, non dolet*, ad fortiter moriendum confirmavit. Vide Martialem, Plinium Juniorem, & Dionem Caſſium. Etenim illa non iſtius *Papirii Pæti*, ſed *Cæcinnæ Pæti*, Viri Conſularis, fuit uxor, vixitque non Ciceronis, ſed nonaginta fere annis poſt, Imp. Claudii tempore, ſub quo periit cum marito. Verum non id nunc agimus, ut conquiramus, quæ in his Scriptoribus notari aut argui poſſint, quippe quæ Præfationis excederent modum. Progreditur dein Theſaurus hicce ad vicinas Mediolano Urbes, & primo Ticinum, cujus & totius fere Galliæ Cis-Alpinæ Antiquitates & Hiſtorias, Sacras ac Profanas, ad tempora uſque Caroli Magni exſequitur Bernhardus Saccus, Papienſis Patricius, variæ eruditionis Homo. Romanarum tamen rerum vellem magis fuiſſet peritus. Inſcitum certe eſt, quod Libri III. initio diſputat contra Sabellicum, qui Enneadis Quartæ Libro IX. dixerat, Romanos jam ante Bella Punica fuiſſe *Principes in Italia*, idque refellere conatur ex eo, quod etiam poſtea *Socios* iſtic habuiſſe legantur. At *Principum* vox neutiquam Dominos in priſco notat Latio, quod ille credidit, ſed Primos opibus ac potentia, quod extra controverſiam erant Romani. Ita apud Florum I. 3. Albani dicuntur *diu Princeps Populus*, qui tamen ſoli cum ſolis & recentibus adhuc, ſed paribus tamen, Romanis bellum geſſere, & infeliciter prorſus. Deinde vere tunc plus quam Principes Italiæ fuerunt Romani, ſed Italiæ ſtrictius ſumptæ, quæ Galliam Cis-Alpinam excludit, non iſtius, quæ ad Alpes uſque propagata dein fuit. Illa enim jam debellata longe maximam partem, poſt domitos Etruſcos, Samnites,

tes, Tarentinos, ſubmotumque Pyrrhum, in jus & ditionem Romanæ Urbis conceſſerat. *Sociorum* vero appellatio nihil detrahit Romanorum in Italicos poteſtati. Etiam diu poſtea, depulſo dudum Hannibale, deleta jam Carthagine, victis Macedonibus & Syris, quum Italici certiſſimum jam Romanorum jugum excutere tentarent, nonne *Sociorum* tamen nomine adhuc ornabantur? nonne Italicum illud bellum ideo etiam *Sociale* fuit dictum? Quid Provinciæ? an eo, quod iſta appellatione quoque honorabantur, minus Dominos agnoſcebant Romanos? Gallos tamen Ligures, Inſubres, alioſque cis Alpes tum necdum fuiſſe ſubactos, verum eſt, neque id negaverit Sabellicus. Saccum Ticinenſem proxime ſubſequitur Joh. Chryſoſtomi Zanchi Diſputatio, de Orobiorum, Cenomanorum, ac Bergomi origine, ad Petrum Bembum ſcripta, ſed dum Italicis & Gallicis in nominibus ſectatur fontes Hebraicos, in rebus vero ipſis Metaſtheni aliiſque Annianis nugis præcipuam habet fidem, ſæpe ſe orbi literato deridendum præbuit. Laudenſium porro Annales nobis reliquit Joh. Bapt. Villanova, ſed Italico compoſitos ſermone, quos in Latinum convertit Alex. Dukerus, utriuſque Linguæ ſanequam peritus. Addita his Othonis Morenæ, & Acerbi ejus Filii, Hiſtoria, Felicis Oſii doctiſſimis illuſtrata Notis, quæ Res non Laudenſium modo, ſed & ipſius Friderici Ahenobarbi, nobiliſſimi Imperatoris, ſub quo vixerunt illi, copioſe exponit. Utinam ad pactionem Friderici cum Papa Alexandro Venetiis factam perducere eam per inſuperabilem fatorum vim potuiſſent Morenæ! Deciſa ſic foret & abjecta haud dubie controverſia, vel, ſi verum malumus, fabula, a Pictoribus primum Guelphis orta, de Magni Animi Principe pedibus conculcato a Papa, cujus quoque rei nullam ideo mentionem fecit Villanova, ut videri poteſt pag. 883. Tertii Tomi. Ne Cremonenſes quidem Annales Ludovici Cavitelli excluſos hoc Theſauro videbis, licet inculto plane & horrido ſint ſtilo exarati, ac vitioſiſſima expreſſi ſcriptura, ſive ipſius Auctoris culpa, ſive Typographi Cremonenſis. Certe Nomina Propria Hominum aut Locorum in terris Tranſalpinis adeo perperam paſſim & varie ſcripta reperias, ut ſæpe vix divinando aſſequi poſſis, quid velint, aut quem deſignent. Certus ſum, fore, ut aqua hæreat etiam Noſtratibus, quicunque legent nomina Urbium Belgicarum pag. 1600. ubi per *Bucſolenſes*, *Rugienſes*, *Dordoncienſes*, *Teveremondanos*, *Curtacenſes*, *Ducreatios*, *Arilimenſes*, *Devavabrovenſes*, videtur intellexiſſe Bruxellenſes, Brugienſes, Dordracenſes, Teneræmondanos, Cortracenſes, Duacenos, Harlemenſes, Daventrienſes. Ita mox una pag. 1603. Hornanum Comitem appellat, modo *Philippum Momorantium*, *Amiratam & Orni Comitem*, modo *Philippum Oſemondium*, *Com. Orni*, *& Præfectum claſſis*. Pag. 1606. *Golfangus Dux Propontis* eſt Wolfgangus Dux Bipontinus. Pag. 1608. *Decondeus* eſt Princeps Condeus. Pag. 1618. *in Zelandia Venenſe oppidum*, *& Zerchinea*, pro Verenſe, & Ziricſea; mox *Corconaria* pro Gorcumum, *Zutelanium* pro Zutphania, quæ pag. 1620. *Zeutafanium* dicitur. *Alemania* pro Alcmaria. Pag. 1620. *Dux Pruincenſis* eſt Brunſvicenſis. *Auſtodoromenſes* ſunt Amſtelædamenſes. Infinita reperiet Lector ejus generis, quæ Oedipode indigeant Hiſtoriarum non imperito. Stili ſalebras plane horridas agnoſcit ipſe Editor, ſed veritatis ſtudio penſari ait. Ceterum ex Antonio Campo, Italico Hiſtoriæ Cremonenſis Scriptore, varia Illuſtrium Civium elogia ab induſtrio & docto Juvene, Joh. Fayo, Celeberrimi Theologi, Antonii Fayi Nepote, excerpta, & Cavitello idoneis locis ſunt inſerta. Agmen claudit *Serioſa Narratio Umberti Locati de Placentinæ Urbis Origine*, *Succeſſu*, *& Laudibus*, ubi quæ de Origine prima breviter memorantur, ex fabulis Ricobaldicis ſunt hauſta. At majoris eſt momenti & utilitatis, quo totum pene opus conſumitur, Chronicon Placentinum, uſque ad Annum MDLXIII. cui addi-

additur præcipuarum rerum, quæ ad Urbem commendandam pertinent, Nobilitatis, Dignitatis, Gloriæ singulorum Civium, tum Universitatis, Privilegiorum, Operumque Publicorum, Enarratio. Ita vides, Lector, in hoc tibi Thesauro abunde offerri Historiarum, quas tamen hic omnes neutiquam recensuimus. Neque vero singulas commendatione nostra ornandas putavimus, quum pleræque satis constanti inter Doctos fama dudum fuerint, & suo quidem merito, celebratæ. Tantum quæ monenda videbantur, vel etiam notanda in iis ultro nobis occurrerant, exponere hic voluimus. Si qui earum Scriptores in originibus suæ cuique Patriæ tradendis, vulgaribus vel Annianis indulserunt fabulis, easque ab ultima, immo Noachica, deduxerunt antiquitate, ut vel inprimis fecit Petrus Leo Casella in suo *de Primis Italiæ Colonis* libello: id vero condonandum, ut dixi, superioribus sæculis a Barbarie recentibus, quæ antiquitatis veræ ignara, talia ubique tunc fere finxit vulgavitque. Unde neque ipse Alciatus, Egregius ille JCtus, ab illis ineptiis plane immunis fuit, Insubres suos ab nescio quo *Subre* arcessens, Jani per filium Thubalem Nepote, qui Janus fuerit ipse Noachi Nepos. Verum has nugas rejecerunt, ac Barbariei suæ reliquerunt, Doctissimi & Præstantissimi Scriptores, Ubertus Folieta, Tristanus Chalcus, maxime vero ii, qui ex professo antiquitates Gallorum Cisalpinorum magno veri studio indagarunt, præclaris judicii & doctrinæ dotibus instructissimi Viri, Gaudentius Merula & Bonaventura Castilioneus, quos abs Te legi magis, quam â me pluribus commendari, par est. Restat jam nihil, nisi ut Tabulas Geographicas, quantum potest, emendatissimas, & Urbium, Operum publicorum, atque illustrium Hominum Effigies plane nitidas, Tibi hic exhiberi narrem Bibliopolæ nomine & fide, qui neque ullis pepercit sumptibus ad conquirenda undique optima Librorum exemplaria. Sed & quia Italicæ Officinæ, si ab Venetis, Florentinis, Romanis, discesseris, corruptissimos plerumque edidere libros, & ipsi Scriptores, si quid ex Antiquis Auctoribus proferebant, loca eorum raro aut vix usquam adscripserunt, idcirco per eundem Fayum, quem dixi, recognosci diligenter Libros, manifesta ex iis expungi vitia, denique singula Loca Priscorum, quorum verba in his citantur, paginis suis subjici curavit. Id quod vel maxime factum videbis in Barrii Libello *de Laudibus Italiæ*, qui totus fere est conflatus ex verbis Antiquorum. Eum quia Illustris Grævius Præfationi subjectum voluerat, Nos quoque illius judicio & sententiæ obsecundantes ac summa tribuentes omnia, Tibi hic, si voles, legendum damus. Vale, Lector, & bonis artibus fave.

GABRIEL BARRIVS,

FRANCICANVS,

DE

LAVDIBVS ITALIAE,

AD CAROLVM MVTIVM,

PATRITIVM ROMANVM.

PROOEMIVM.

CVM *pro lingua Latina, & de æternitate urbis scripserim, operæ pretium mihi visum est, præclaras etiam Italiæ laudes in universum tum Latinorum, tum Græcorum monumentis insertas colligere, & in unum volumen congerere. Quod si mea diligens lucubratio minus omnes colligere potverit, nemini mirum, nec grave videri debet: quandoquidem fieri nequaquam potest, ut quis, quantocunque ingenio polleat, ac quantamvis diligentiam adhibeat, totius Italiæ res* lau-

laude dignas colligere ac scribere queat; cum Italia & rerum omnium, ac clarorum ingeniorum, ac virorum fortium, tum in omni scientiarum genere eruditorum virorum, & utriusque sexus sanctorum hominum parens, bonarumque literarum magistra quotidie his producendis uberior fiat. Quare peroptime agerent Itali, si me, qui res Calabras scripsi, imitantes, singuli suas regiones accurate perscribant. Nam si provinciales suas regiones Latinis literis celebrant, quanto magis nos Latini nostram Italiam Latinis literis Priscos imitantes celebrare, sive jam celebrem & insignem ostendere debemus? Hunc autem Librum tuo nomini dicatum in lucem edere constitui. Idque egi, tum tua, tum Jacobi genitoris tui, & Tyberii avunculi Locrensium Praesulis in me benevolentia adactus: quorum uterque bonarum literarum non expers ita prudentia & gravitate praestitit, ut priscis Mutiae Romanae familiae, quae illustris est & patritia, proceribus dignus facile possit agnosci. Sed neque laude caret Mutius avunculus etiam tuus, qui pro tuenda patria in oppugnatione urbis Caroli quinti temporibus strenue dimicavit. Tu vero majorum tuorum vestigiis ingressus eam indolem animique magnitudinem prae te fers, ut ab ipsis minime degener existimari possis.

ITALIA, *Europae regio, multo omnium, absit verbo invidia, totius orbis regionum celeberrima est, & Dei Opt. Max. munere, ac Romanorum beneficio, provinciarum victrix, orbisque terrarum rectrix atque regina. Est autem inter Varum & Arsiam amnes, ac quicquid pertinet ad Alpes. Atque hinc infero mari, quod Graeci Tyrrhenum nuncupant, hinc supero, quod iidem Adriaticum appellant, hinc Alpibus ipsis, praecelsis, salebrosis, asperrimisque montibus, cingitur: quas Alpes sagax natura, incolarum securitati ac quieti consulens, veluti muros arcesque posuit, ut montium fretique divortiis incolas ipsos à Barbarorum commercio sejungeret, ab eorumque impetu & saevitia tueretur. Habet autem hinc Niceam Liguriae, hinc Polam Istriae, primas & eas claras urbes: quae felicissima regio incolis suis, omne, quo humana vita carere non debet, quam affluenter suppeditat, ut nihil adventitii boni ab eis desideretur: siquidem & frugum, & pecorum, equorum, aliarumque rerum omnium altrix est; unde multi & Graecorum & Barbarorum populi sedibus suis relictis in eam ad habitandum accesserunt. Et quid ago? Tanta est hujus regionis felix & perbeata caeli clementia, ac temperies, ut praeter rerum omnium copiam, ejus incolae & ingenii felicitate, & judicii acumine, & morum probitate ac benignitate, & armorum praestantia, animi fortitudine ac virtute cunctis nationibus antecellant. Adde quod Italia, Latinam linguam, omnesque ingenuas disciplinas, omneque metri genus, à Romanis edocta, usque adeo ipsis excelluit, ut merito omnium liberalium artium, bonarumque literarum, omnium gentium magistra dici possit. Quare non ab re eam Deus orbis terrarum reginam fore, in eaque & terrenae & coelestis, hoc est, spiritualis, ecclesiae, in qua † suae sanctae domicilium ac solium in aeternum esse voluit. Qua Imperio subacta Romani quoscunque barbaros exercitus sibi obvios parvo, aut nullo prope negotio prostraverunt & profligaverunt: nam, ut alias dixi, quingentis totis atque integris annis Romana virtus domi, hoc est, in Italia luctata est, qua ubi potita fuit, ducentis sequentibus annis Asiam, Europam, Africam, totum denique orbem terrarum armis sibi subegit. Non enim Pyrrhus & Annibal, ac quicunque alii Barbari, in Italiam adversus Romanos pugnaturi accedere ausi fuissent, ni ab Italis acciti eorum auxilio usi essent: nam nostris armis, nostris opibus, nostris viribus, nostris demum virtutibus contra nos nostros armamus inimicos. Queritur, animoque angitur Cicero, ad Atticum scribens, quod Caesar ut alter Annibal, quod in petitione consulatus ratio ipsius absentis secundum praesentem à Senatu habita non fuerit, barbaros reges contra Remp. incitasset, gentes feras armatas in Italiam adduceret, quam conculcatam iri prospiciebat. Eam enim Romani ad universi orbis Imperium perfugium struxerunt ac propugnaculum. Equidem populus Romanus, Itala juvante virtute, magnas hostium copias marique terraque parva manu fudit, urbes magnas natura manuque munitas pugnando cepit, nationes feras, populosque ingentes vi subegit, reges magnos domuit. Habet autem Italia insulas magnas tres, Siciliam, Corsicam & Sardiniam, habet & alias, ut Aeolias, quae septem sunt, & Pontiam, Pandatariam, Aeginam, Aenariam, Prochytam, Caprariam, Iluam. Italiam autem non Itali modo laudaverunt, sed provinciales quoque scriptores; vel illi ipsi Graeci, regionis coelique clementiam, soli ubertatem, rerum omnium copiam, incolarum humanitatem, hospitalitatem, caeterasque virtutes admirantes, eamque laudandi impatientes summis & quidem merito extulere laudibus. Ait itaque Varro, ut ab Italis exordiar,* Rei Rust. *lib.* I. *cap.* II. Cum consedissemus, Agrasius, Vos, qui multas perambulastis terras, ecquam cultiorem Italia vidistis, inquit? Ego vero, inquit Agrius, nullam arbitror esse, quae tam tota sit culta. Primum cum orbis terrae divisus sit in duas partes ab Eratosthene, maxime secundum naturam ad Meridiem versus & ad Septentrionem. Et sine dubio, quoniam salubrior pars septentrionalis, quam meridiana, & quae salubriora, illa fructuosiora; dicendum magis eam fuisse opportunam ad colendum, quam Asia, ibique Italiam: primum, quod est in Europa; secundo, quod haec temperatior pars est, quam interior: nam intus pene sempiternae hyemes. Neque mirum, quod sunt regiones inter circulum septentrionalem & inter cardinem coeli, ubi sol etiam sex mensibus continuis non videtur. Itaque in Oceano in ea parte ne navigari quidem posse dicunt propter mare congelatum. Fundanius, En ibi tu quicquam nasci putas posse, aut coli natum? Verum enim est illud Pacuvii, Sol si perpetuo

† Aliquid hic desideratur, vel hae duae voces, *in qua*, redundant.

petuo sit, aut nox flammeo vapore, aut frigore, terræ fructus omnes interire. Ego hic, Ubi nox & dies modice redit & abit, tamen æstivo die, si non diffinderem meo insititio somno meridie, vivere non possem: illic in semestri die, aut nocte, quemadmodum quicquam seri, aut alescere, aut meti possit? Contra, quid in Italia utensile non modo non nascitur, sed etiam non egregium fit? Quod far conferam Campano? Quod triticum Appulo? Quod vinum Falerno? Quod oleum Venafro? Non arboribus consita Italia est, ut tota pomarium videatur? An Phrygia magis vitibus cooperta, quam Homerus appellat ἀμπελόεσσαν, quam hæc? Aut Argos, quam idem poeta πολύπυρον, in qua terra jugerum unum denos & quinos culleos fert vini. Quot quædam in Italia regiones? an non M. Cato scribit in libro *Originum* sic? Ager Gallicus Romanus vocatur, qui viritim Cesennatibus datus est ultra agrum Picenum. In eo agro aliqua trifariam in singula jugera deni cullei vini fiunt. Nonne item in agro Faventino, à quo ibi tricenariæ appellantur vites, quod jugerum tricenas amphoras reddat? *Et cap.* XLV. In Sybaritano agro jugerum centesimum reddere dicunt. *Et rursus cap.* VII. Cæsar Vopiscus Ædilicius, causam cum ageret apud Censores, campos Rosiæ Italiæ dixit esse sumen, in quo relicta pertica postridie non appareret propter herbam. *Et libro undecimo* Rerum humanarum *apud Macrobium* Satur. *libro* II. *cap.* XII. *enumerans quæ in singulis Italiæ partibus optima ad victum nascantur, ait.* Ad victum optima fert ager Campanus frumentum, Falernus vinum, Cassinas oleum, Tusculanus ficum, mel Tarentinus, piscem Tiberis. *Et M. Vitruvius* libro VI. Cum ergo ab natura hæc sint in mundo collocata, ut omnes immoderatis mixtionibus sint disparatæ, ut inter spatia totius orbis terrarum regionumque medio mundi populus Romanus possideret fines: namque temperatissimæ ad utranque & corporum membris, animorumque vigoribus pro fortitudine sunt in Italia gentes. Quemadmodum enim Jovis stella inter Martis ferventissimam & Saturni frigidissimam media currens temperatur, eadem ratione Italia inter Septentrionem Meridiemque ab utraque parte mixtionibus temperatas & invictas habet laudes. Itaque consilio refringit Barbarorum vires, forti manu meridianorum cogitationes. Ita divina mens civitatem populi Romani egregia temperataque regione collocavit, uti orbis terrarum Imperio potiretur. *Et Julius Firmicus* lib. I. cap. I. Itali fiunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, Hispani elata jactantiæ animositate præposteri. Sed nec Italis aliquando sol denegabit Imperia, nec Gallis stoliditatem Mercurii sapientissimum sidus exacuet, nec Hispanorum jactantiam pigrum poterit Saturni lumen hebetare. *Et Justinus* lib. XLIV. cap. II. In tanta seculorum serie nullus illis (*Hispanis*) dux magnus præter Viriatum fuit ...... adeo feris propiora, quam hominibus, ingenia sunt. *Et Livius* bel. Pun. *libro secundo* *: Hispanorum inquieta, avidaque ad novas res sunt ingenia. *Et Cæsar Gallos mobilitate & levitate animi novis semper Imperiis rebusque studere, & ad bellum mobiliter celeriterque excitari scribit*, Belli Gall. *lib.* III. *cap.* IV. Verum, *inquit*, ut ad bella suscipienda alacer ac promptus est eorum animus, sic mollis ac minime resistens ad calamitates perferendas mens eorum est. *In consiliis capiendis mobiles sunt, quod incertis rumoribus serviant. Livius* lib. IV. *quar. dec.* † Gallorum corpora emollida & fluida sunt. *Et Camillus apud Livium* lib. V. cap. XLIV. Gallorum, *inquit*, gens est, cui natura corpora animosque magna magis, quam firma dedit. In certamen omne plus terroris quam virium ferunt. *Et rursus ejusdem* lib. cap. XLVIII. Gallorum intolerantissima gens est, humori ac frigori assueta, tum æstu & angore vexata. *Et* lib. X. cap. XXVIII. *Livius ait:* Persuasum erat Gallos primo impetu feroces esse, quos sustineri satis sit; longiori certamine sensim residere. Eorum etiam corpora intolerantissima laboris atque æstus fluere, primaque eorum prælia plusquam virorum, postrema minus quam feminarum esse. *Id etiam scribit Polybius* lib. II. *itemque Florus. Item Strabo* libro IV. *Gallis* simplicitati atque animositati multum inesse impudentiæ simul & superbiæ, & ornamentorum studium. Etenim aurea illis sunt gestamina, collo quidem torques, manibus autem & lacertis armillæ dignitatis honores, tinctas gestant vestes & auro pictas. Qua ex levitate victores quidem intolerabiles sunt, victi autem stupidi videntur. Amentiæ quoque & barbarici mores adsunt. *Item Vegetius* lib. I. cap. I. *ait*, omnes doctissimi viri, omnes nationes, quæ vicinæ sunt soli, nimio calore siccatas amplius quidem sapere, sed minus habere sanguinis dicunt, ac propterea constantiam ac fiduciam minus habere pugnandi, quia metuunt vulnera, quod exiguum sanguinem se habere noverint. Contra septentrionales populi remoti à solis ardoribus inconsultiores quidem, sed tamen largo sanguine redundantes, sunt ad bella promptissimi. Mediam vero temperatamque regionem colentibus & sanguinis copia suppetit, ad vulnerum mortisque contemptum, & prudentia inest. *Et Ælianus* de Varia Historia *libro* IX. *cap.* XVI. Italiam primi Ausones inhabitarunt indigenæ. Atque permultos postea variosque populos in ea habitasse ferunt, quot nullam aliam terrarum partem coluerunt. Eam potissimum ob caussam quod singularum anni horarum in ea temperies sit, quodque regio bonitate telluris excellens sit, & aquis irrigua, fertilisque omnium fructuum, atque compascua, itemque quod fluviis perfusa, mare quoque commodum adjectum habeat, portubusque ex omni parte interstincta, & impellendis solvendisque navibus idoneis locis. Sed & incolarum singularis hospitalitas & benignitas multos pellexit, ut in eam suas sedes transferrent. Adhæc ajunt veterum memoria mille centum nonaginta septem urbibus Italiam præditam at-

* Id est, lib. XXII. cap. XXI. † Vide lib. XXXIV. cap. XLVI.

que ornatam fuisse. *Pompejus apud Cæsarem* Belli Gallici *lib.* VI. *cap.* I. Tantæ Italiæ facultates sunt, ut si quid esset in bello detrimenti acceptum, non modo id brevi tempore sarciri, sed etiam majoribus augeri copiis posset. Cajus, *Plinio* libro XVII. cap. V. *referente*, Italiæ agrum optimum esse judicat, quod Italiæ totius situs ad radicem montium planicie ad Meridiem excurrente sit à natura dispositus. *Annibal apud Justinum* libro XXXI. cap. V. *cui Romana Italaque virtus nota erat, Antiochum regem alloquens, Romanis bellum inferre cogitantem, negabat opprimi Romanos nisi in Italia posse. Cui Antiocho in Græcia adversus Romanos pugnare volenti dixit Annibal ipse*, Sibi belli sedem Græciam non placere, cum Italia uberior materia sit: quippe Romanos vinci nonnisi armis suis posse; nec Italiam aliter quam Italicis viribus subigi. Siquidem diversum cæteris mortalibus esse illud genus hominum, & belli genus. Aliis bellis plurimum momenti habere, priorem aliquam cepisse occasionem loci temporisque, agros rapuisse, & urbes aliquas expugnasse: cum Romano seu occupaveris prior aliqua *ratione*, seu viceris, tamen etiam cum victo & jacente luctandum esse. Quamobrem si quis eos in Italia lacesserit, suis eos opibus, suis viribus, suis armis posse vincere, sicut ipse fecerit. Sin vero quis illis Italia velut fonte virium cesserit, perinde falli, ac si quis amnes non ab ipsis fontium primordiis derivare, sed concretis jam aquarum molibus avertere vel exsiccare velit. Hoc secreto se censuisse, ultroque consilii sui ministerium obtulisse. *Et Virgilius* Georg. *libro* II. *vers.* 139.

Laudibus Italiæ certent, non Bactra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaja pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertere, satis immanis dentibus hydri,
Nec galeis, densisque virûm seges horruit hastis:
Sed gravidæ greges *, & Bacchi Massicus humor
Implevere, tenent oleæque, armentaque læta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert,
Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa Deûm duxere triumphos.
Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas,
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rapidæ † tigres absunt, & sylva ** leonum
Semina, nec miseros fallunt aconita legentes,
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumque laborem,
Tot congesta manu præruptis oppida saxis:
Fluminaque antiquos subter labentia muros.
An mare, quod supra, memorem, quodque alluit infra?
Anne lacus tantos? te Lari maxime? teque
Fluctibus & fremitu assurgens, Benace, marino?
An memorem portus? Lucrinoque addita claustra?
Atque indignatum magnis stridoribus æquor?
Julia qua ponto longe sonat unda refuso,
Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos, ærisque metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Nec genus acre virûm, Marsos, pubemque Sabellam,
Assuetumque malo Ligurem, Volscosque verutos
Extulit; hæc Decios, Marios, magnosque Camillos,
Scipiadas duros bello, & te, maxime Cæsar:
Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virûm, tibi res antiquæ laudis, & artis
Ingredior, sanctos ausus recludere fontes,
Ascræumque cano Romana per oppida carmen.

Et Columella libro III. *cap.* VIII. Mysiam, Lybiamque, largis ajunt abundare frumentis, nec tamen Appulos, Campanosque agros opimis defici segetibus. Tmolon & Corycion florere croco. Judæam & Arabiam preciosis odoribus illustrem haberi, sed nec nostram civitatem prædictis egere stirpibus: quippe pluribus locis urbis jam casiam pendentem conspicimus, jam thuream plantam, florentesque hortos myrrha & croco. His tamen exemplis nimirum admonemur curæ mortalium obsequentissimam esse Italiam, quæ pene totius orbis fruges adhibito studio colonorum ferre didicerit. Quo minus addubitamus de eo fructu, qui velut indigena, peculiarisque, & vernaculus est hujus soli. Neque enim dubium Massici, Surrentinique, & Albani, atque Cæcubi agri vites omnium, quas terra susti-

* Alii *fruges*. † *Rabidæ* aliis. ** Legendum *sæva*.

sustinet, in nobilitate vini principes esse. *Item Solinus* Polyhist. *cap.* viii. De homine satis dictum habeo. Nunc, ut ad destinatum revertamur, ad locorum commemorationem stylus dirigendus est, atque adeo principaliter in Italiam, cujus decus jam in Urbe contigimus. Sed Italia tanta cura ab omnibus dicta est, præcipue à M. Catone, ut jam inveniri non possit, quod non veterum auctorum præsumpserit diligentia, largiter in laudem excellentis terræ materia suppetente; dum scriptores præstantissimi reputant locorum salubritatem, cœli temperiem, ubertatem soli, aprica collium, opaca nemorum, innoxios saltus, vitium olearumque proventus, ovilia, pecuaria, tot amnes, lacus tantos, bifera violaria. Inter hæc Vesuvium flagrantis animæ spiritu vaporantem, tepentes fontibus Bajas, colonias tam frequentes, tam assiduam novarum urbium gratiam, tam clarum decus veterum oppidorum, quæ primum Aborigines, Aurunci, Pelasgi, Arcades, Siculi, totius postremo Græciæ advenæ, & in summa victores Romani condiderunt. Ad hæc, littora portuosa, orasque habet patentibus gremiis commercio orbis accommodatas. *Et paulo post:* Ergo Italia, in qua Latium antiquum antea à Tyberinis ostiis ad usque Lirim amnem pertinebat, universa consurgit à jugis Alpium porrecta ad Rheginum verticem & littora Bruttiorum, quo in mare Meridiem versus protenditur. Inde procedens paulatim se Apennini montis dorso attollit, extensa inter Tuscum & Adriaticum, id est, inter superum mare & inferum, similis querno folio, scilicet proceritate amplior, quam latitudine. Ubi longius processit, in cornua duo scinditur, quorum alterum Ionium spectat æquor, alterum Siculum. Inter quas prominentias non uno margine accessum insinuati freti recipit, sed linguis projectis sæpius à procurrentibus distinctum promontoriis pelagus accipit. *Et mox:* Verum Italiæ longitudo, quæ ab Augusta Prætoria per urbem Capuam porrigitur usque ad oppidum Rhegium, decies centena & viginti millia passuum colligit. Latitudo ubi plurimum ccccx. ubi minimum cxxxvi. millia. Arctissima est ad portum, quem Annibalis castra dicunt. Neque enim excedit lx. millia. Umbilicum, ut Varro tradit, in agro Reatino habet. At in solidum spatium circuitus universi vicies quadragies novies centena sunt. In quo ambitu adversa Locrensium fronte ortus à Gadibus finitur *Europæ* sinus primus: nam secundus à Lacinio auspicatus in Acrocerauniis metas habet. Ad hæc Italia Pado clara est, quem mons Vesulus superantissimus inter juga Alpium gremio suo fundit visendo fonte in Ligurum finibus, unde se primum Padus prorumpit, summersusque cuniculo, rursus in agro Vibonensi extollitur, nulli amnium inferior claritate à Græcis dictus Ἠριδανός. Intumescit exortu Canis tabefactis nivibus & liquentibus brumæ pruinis; auctusque aquarum accessione xxx. flumina in Adriaticum defert mare. Est è memorabilibus inclytum, & insigniter per omnium ora vulgatum. *Et rursus:* In Liguria lapidarii campi sunt, quod Jove dimicante videantur saxa pluisse. *Et Plinius* libro iii. cap. v. Nec ignoro, ingrati ac segnis animi existimari posse merito, si *Italia* leviter atque in transcursu in hunc modum dicatur terra omnium terrarum alumna, eadem & parens numine Deûm electa, quæ cœlum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret Imperia, ritusque molliret, & tot populorum discordes, ferasque linguas, sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breviterque una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, quos quis attigerit, tanta rerum singularum populorumque claritas tenet. Urbs Roma, vel sola in ea, & digna, & festa cervice facies, quo tandem narrari debet opere? Et qualiter Campaniæ ora per se felix illa ac beata amœnitas? ut palam sit in uno loco gaudentis opus esse naturæ. Jam vero tota ea vitalis ac perennis salubritatis cœli temperies est; tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxii saltus, tam opaca nemora, tam munifica sylvarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum & vitium olearumque fertilitas, tam nobilia pecori vellera, tam opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiumque ubertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiumque terrarum commercio patens undique, & tanquam ad adjuvandos mortales ipsa avide in mare procurrens. Neque ingenia, ritusque, ac viros & lingua manuque superatas commemoro gentes. Ipsi de ea judicavere Græci, genus in gloriam suam effusissimum, quotam partem ex ea appellando Græciam magnam. Nimirum id, quod in mentione cœli fecimus, hac quoque in parte faciendum est, ut quasdam notas, ac pauca sydera attingamus. Legentes tantum quæso meminerint, ad singula toto orbe edisserenda festinari. Est ergo folio maxime querno assimilata, multo proceritate amplior quam latitudine, in lævo se flectens cacumine, & Amazonicæ figura desinens parmæ, ubi à medio excursu Cocinthos vocatur, per sinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextra, Lacinium sinistra. Patet longitudine ab Alpino fine Prætoriæ Augustæ per urbem Capuamque, æquo cursu meante Rhegium oppidum in humero ejus situm, à quo veluti cervicis incipit flexus, decies centena & viginti millia passuum, multoque amplior mensura fieret Lacinium usque, ni talis obliquitas in latus digredi videretur. Latitudo ejus varia est, ccccx. millium inter duo maria, inferum & superum, amnesque Varum atque Arsiam; mediæ atque ferme circa urbem Romam ab ostio Aterni amnis in Adriaticum mare influentis ad Tiberina ostia cxxxvi. & paulo minus à Castro novo Adriatici maris Alsium ad Tuscum æquor haud ullo in loco cccc. in latitudinem excedens. Universæ autem ambitus à Varo ad Arsiam vicies qua-

dragies centena millia pass. efficit. Abest à circundatis terris Histria ac Liburnia quibusdam locis c. m. passuum; ab Epiro & Illyrio quinquaginta; ab Africa minus cc. ut auctor affirmat Varro; ab Sardinia cxx. millia; à Sicilia m. ccccc. à Corsica minus lxx. ab Issa, quinquaginta. Incedit per maria cœli regione ad Meridiem quidem. Sed si quis diligenti subtilitate id exigat, inter sextam horam primamque brumalem. *Et in fine descriptionis Italiæ, ejusdem* lib. cap. xx. Hæc est Italia diis sacra, hæ gentes ejus, hæc oppida populorum. Super hæc Italia, quæ L. Æmilio Paulo, C. Atilio Regulo Cons. nunciato Gallico tumultu, sola sine externis ullis auxiliis, atque etiam tunc sine Transpadanis, equitum lxxx. millia, peditum dcc. millia armavit. Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id vetere consulto patrum, Italiæ parci jubentium. *Et* lib. xvii. cap. v. Cato agrum optimum judicat ad radicem montium *Apennini* planitie in meridiem excurrente, qui est totius Italiæ situs; terram vero teneram, quæ vocetur pulla. Erit igitur hæc optima, & operi satior. Intelligere modo libeat dictam mira significatione teneram, & quicquid optari debet in eo vocabulo invenietur. Illa temperatæ ubertatis, illa mollis facilisque culturæ, nec madida, nec sitiens, illa post vomerem nitescens, qualem fons ingeniorum Homerus in armis à Deo cælatam dixit, addiditque miraculum nigrescentis, quamvis fieret in auro: illa, quam recentem exquirunt improbæ alites vomerem comitantes, corvique aratoris vestigia ipsa rodentes. *Et* libro xiv. *Proœm.* Arborum omnium peculiaris parens videri potest Italia. .... Vitium principatus tantum peculiaris Italiæ est, ut vel hoc uno omnia gentium vicisse, quanquam odorifera, possit videri bona, quanquam ubicunque pubescentium odori nulla suavitas præferatur. *Et* cap. i. Tot differentias *vitium* vel sola tantum Italia recipit. *Et* cap. ii. Potissima *vitium* nobilitas datur peculiaribus atque vernaculis Italiæ. *Et* cap. xi. Subit mentem cum sint genera nobilia, quæ proprie vini intelligi possint, lxxx. fere in toto orbe duas partes ex hoc numero Italiæ esse, longe præterea ante cunctas terras. *Et* lib. xv. cap. ii. Et vulgo olei principatum obtinet Italia in toto orbe. *Et* libro xviii. cap. vii. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparaverim candore & pondere, quo maxime discernitur. .... Sophocles poeta *tragicus* in fabula Triptolemo ante mortem Alex. magni annis fere cxlv. frumentum Italicum ante cuncta laudavit; ad verbum translata sententia,

Et fortunatam Italiam frumento canescere candido.

Quæ laus peculiaris hodie Italico est. *Et* cap. viii. Ægyptus similaginem conficit è tritico suo, nequaquam Italiæ parem. *Et* cap. xi. Alica in Italia laudatissima. .... fit è zea tusa in pila lignea, nam lapidis duritia conteritur. *Et* cap. viii. Arinca & zea copiosa in Italia. *Et* lib. xii. cap. vii. Piperis arborem Italia habet majorem myrto, nec absimilem. *Et* lib. xvi. cap. xxxii. Vivit in Italia piperis arbor. *Et* lib. xii. cap. xxiv. Cyprum arborem esse quidam dicunt, quæ in Italia ligustrum vocetur. *Et* cap. iv. Hebenum arborem Romæ magnus Pompejus in triumpho Mithridatico ostendit. *Et* cap. xxv. Balsamum arbusculam urbi ostendere Imperatores Vespasiani, clarumque dictu à Pompejo magno in triumpho. Arbores quoque duximus. Servit nunc hæc, & tributa pendet cum gente sua. *Et* libro xiii. cap. i. Unguentorum gloriam Neapolis, Capua & Præneste abstulere Delo, Mendesio, Corinthio, Cyzico, & Rhodino. *Et* cap. iv. Palmæ in Italia vulgo, sed steriles. *Et* lib. xv. cap. xiii. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, à Syriæ Damasco cognominata, jampridem in Italia nascentia. .... Simul dici possunt populares eorum myxæ, quæ & ipsæ nunc cœpere Romæ nasci insitæ sorbis. *Et* lib. xiii. cap. v. Pruna in Damasco monte nata & myxa familiares Italiæ. *Et* lib. xvii. cap. xxii. Pistacias primus Vitellius in Italiam intulit. *Et* lib. xiii. cap. xvii. Lotos arbor Italiæ familiaris, sed terrâ mutata. *Et* libro xxxv. cap. xii. Vasa Samia in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & Aretium in Italia; & calicum tantum Surrentum. .... Nobilitatur patinis Rhegium & Cumæ. *Hæc etiam Plinius, sed alibi atque alibi.* Lib. xvi. cap. xvii. Est in Apennino frutex, qui vocatur cotinus, ad lineamenta modo conchylii. Laburnum Alpina arbor. Cap. xxxix. Abietes Alpibus Apenninoque laudatissimæ. Cap. xxxvi. Sed in hoc quoque, ut cæteris in rebus, vincit Italia, quando nullus sagittis aptior calamus, quam in Rheno Bononiensi amne, cui plurimum inest medulla, pondusque volucre. Contra flatus quoque pervicax libra. *Et mox:* Est & in Italia nascens Adarcha nomine, arundo palustris ex cortice tantum sub ipsa coma utilissima dentibus, quoniam vis est eadem, quæ sinapi. *Et* lib. xxv. cap. ii. Æschylus poeta vetustissimus Italiam refertam herbarum potentia prodidit. *Et* cap. iv. Laudatissima herbarum est Homero *teste*, quam vocari ab diis putat molys, & inventionem ejus Mercurio assignat, contraque summa veneficia demonstrat. .... Inveni è peritis herbarum medicis, qui & in Italia nasci eam dicerent. Lib. xix. cap. iii. Rubia tingendis lanis & coriis necessaria. Laudatissima Italica, & maxime suburbana; & omnes pene provinciæ ea scatent. *Et* lib. xxi. cap. ix. Meliloton, quod sertulam Campanam vocant: in Campania Italiæ laudatissima. *Et* lib. xix. cap. viii. Panacea Ligustica in Liguriæ montibus nascitur. *Et* lib. xxvii. cap. xi. Lithospermo inter omnes herbas nihil mirabilius. .... Nascitur & in Italia. *Et* lib. xxi. cap. vii. Saliuncam Alpium aprica, urbium Eporedia, gignunt tantæ suavitatis,

tis, ut metallum esse cœperit. Lib. xxv. cap. ix. Hierabotane herba nobilis Romæ nascitur. *Et* lib. xiii. cap. xxi. Myricen & Italia *habet*, quam alii tamaricen vocant. *Heraclea, colocasia, melampodium, sive helleborum, & veratrum, & cytisus, & lycopsis, & argentaria herbæ in Italia nascuntur. Tradunt juncum odoratum & in Campania inveniri. Rosæ celeberrimæ Prænestina & Campana. Cappar Italicum innocentius est transmarino. Laus caseo Italiæ, & præsertim Romæ: caprinus etiam fit cunctis præferendus. Lana, & lina Italica laudatissima sunt. Conchylium piscis nobilis in Italia capitur. Uniones in nostro mari reperiri solebant. Achates & smaragdus in Sicilia reperiuntur. Syritæ gemmæ in Lucania reperiuntur melleo colore croco refulgentes; intus autem stellas continent l nguidas. Vejis gemma nascitur nigram materiam habens, distinguente limite albo. In cautibus Alpium crystallus nascitur laudata in Europa. Speculares lapides sunt in Italia Bononiensi agro. Palmati lapides in Italia sunt, horum auctoritas venit in marmora, sicut Tænarius. Inter plurima alia Italiæ miracula, ipsa marmora in lapidicinis crescere auctor est Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritissimus. Ex ophite albo vasa, & etiam cados faciunt. Lapis hic in Liguria nascitur. In Comensi agro Italiæ lapis nascitur viridis, qui cavatur, tornaturque in vasa coquendis cibis utilia, vel ad esculentorum usus. In Liguria, Umbria & Venetia albus lapis serra secatur. Cotes in Italia aqua trahentes aciem acerrimo effectu. Mola versatilis nusquam utilior, quam in Italia gignitur. Varro lapides albos tornis duriores, quam Parios tradit. Silicem Sabinum fuscum addito oleo lucere. Xenocrates Obsidianum lapidem in Samnio Italiæ nasci tradit. In Vulturno mari Italiæ arena alba nascens sex m. pas. à littore inter Cumas atque Lucrinum, quæ mollissima est, pila molaque teritur; dein miscetur tribus partibus nitri pondere vel mensura, ac liquata in alias fornaces transfunditur: ibi fit massa, quæ vocatur hammonitrum; atque hæc recoquitur, & fit vitrum purum, ac massa vitri candidi. In generibus æris palma Campano: simile in multis partibus Italiæ, provinciisque. Sal è stagnis Tarentinus oculis utilis est. Est salsissimus, siccissimus, suavissimus omnium, atque candidissimus: ad medicinæ usus ab Antiquis maxime laudatus. Sulphur nascitur in Italia agro Campano. Asini Reatini optimi. Aquæ auxilia malorum conferentes, & vulneribus medentes, multis locis in Italia scaturiunt. Aqua, cui subinde candens ferrum immergitur, nobilitavit Comum in Italia. Et in fine ultimi* libri: Ergo in toto orbe, & quacunque cœli convexitas vergit, pulcherrima est omnium, rebusque merito principatum naturæ obtinens Italia, rectrix, parensque mundi altera, viris, feminis, ducibus, militibus, servitiis, artium præstantia, ingeniorumque claritatibus. Jam situ, ac salubritate cœli, atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, littoribus portuosis, benigno ventorum afflatu (etenim contingit recurrentis positio in partem utilissimam, & inter ortus occasusque mediam) aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli ubertate. Quicquid est, quo carere vita non debeat, nusquam est præstantius; fruges, vina, olea, mella, vellera, lana, vestes, juvenci. Ne equos in trigariis præferri ullis vernaculis animadverto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quandiu libuit exercere, nullis cessit. Et iis nunc in se gravida pro omni dote varios succos & frugum, pomorumque sapores fundit. *Et* libro xxxiii. cap. xi. *queritur Italiam corruptam esse Asiæ luxuria, barbarosque alia quoque noxia in eam importasse. Qui* libro xi. cap. xxv. *sic ait:* Psylli, *Cyrenæi populi*, peregrinis malis implevere Italiam. Scorpiones quoque importare conati sunt, sed vivere intra Siculi cœli regionem non potuere. Visuntur tamen aliquando in Italia, sed innocui. *Et* libro xxvi. cap. i. *de morbis in Italiam à Barbaris importatis: Lichen, carbunculus, elephantiasis, colum, podagra peregrini sunt. Est & is peregrinus morbus, quem* Gallicum *vocant.*

Quantum credis & ipse, & Maro, & Cato, aliique Itali scriptores, Romanique proceres, quererentur modo, si Italiam suam, quam tantopere, ut par fuit, & amaverunt, & laudaverunt, & ornaverunt, à temerariis plebejis scriptoribus & adulatione & sermone deformatam, Italosque suos vel ingenuos & optimates Latinæ linguæ majestate deserta in vilissimis vulgaribus libellis omne tempus nequicquam terentes, vitamque inertem agentes viderint? Qui (indignum) nullo veri adhibito judicio, unius, nescio cujus, vani, paludosi, crassi, & maligni ingenii, in quo non doctrina, sed doctrinæ nomen erat, fallaciis capti, non rationi, sed evidenter falsæ & captiosæ opinioni, veluti divino oraculo, fidem adhibent, & vanum ac cæcum ducem sequentes in vanitatis & ignorantiæ tenebris versantur. Non perpendentes quam malum sit & turpe, ut probe Cicero scribit, & præsertim ingenuis & optimatibus, nescire, ignorare, & decipi, ac vana & vilia sectari. Et præter hæc vulgares scriptores ac lectores non modico dedecori & ignominiæ sunt Italiæ, cum provinciales gravia sectantes cupide & intentissime in Latinam & Græcam linguam incumbant. Aurelius Ruffinus, homo Romanus, Caroli V. miles, in Germania à Philippo, Cattorum, id est, Hassorum, Principe, in bello captus ob Romani nominis reverentiam ab eo in mensam honorifice exceptus est. At cum inter edendum Philippus ipsum Latine interpellaret, & ille se Latine loqui nescire diceret, & ab eo, & ab omnibus, quod sua patria lingua loqui nescisset, delusus, & quidem jure, fuit, eisque contemptui habitus.

Græci quoque, ut ad rem redeam, amplissimum Italiæ testimonium reddiderunt. Polybius enim lib. ii. cap. xiv. & xv. *ait:* Omnis Italia trianguli figuram habet. Latus, quod Orientem

tem ſpectat, Ionio mari & Sinu Adriatico terminatur. Quod vero ad Meridianam regionem atque Occaſum vergit, Siculo & Tyrrheno clauditur pelago. Hæc latera invicem copulata apicem trianguli faciunt: propoſitum Italiæ promontorium, quod Cocinthum incolæ vocant, & Meridianam plagam ſpectans, Ionium ac Siculum dividit mare. Tertium latus, quod ad gelidiſſimum Septentrionis axem & mediterranea loca protenditur, terminat continuatio Alpium, quæ à Maſſilia & locis ſupra Sardum pelagus ſitis incipiens, uſque ad intimum Adriatici maris ſinum continue extenditur, exiguo quodam ſpacio in medio relicto. Huic lateri, quod terminari Alpibus dicimus, & quaſi trianguli baſem intelligimus, à Meridiana regione verſus Septentrionem ſubjacent campi extrema totius Italiæ omnis Europæ maximi atque uberrimi. Horum etiam forma triangularis eſt. Apicem trianguli facit Apennini atque Alpium copulatio non longe à mari Sardoo ſupra Maſſiliam. Latus, quod Septentrionem ſpectat, quemadmodum ſupra diximus, Alpes faciunt, quæ ad CCLXXV. m. p. protenduntur. Latus vero, quod ad Meridiem vergit, perficit Apenninus. Hic ad trecenta atque octoginta tria mil. paſſ. protenditur. Baſis locum tenet littus ipſum maris Adriatici. Hæc trecentorum & tredecim mil. paſſ. ſpacio continetur. Ita omnis camporum circuitus mille & ducentis quinquaginta mil. paſſ. clauditur. De fertilitate hujus regionis haud facile dixerim. Ita enim in omnia frugum genera fœcunda eſt, ut ſæpenumero noſtra ætate modius frumenti Siculus non amplius quatuor obolis venum ierit; hordei vero non amplius duobus; dolium vini tantundem. Milii præterea & farris tanta copia eſt, ut opinionem hominum ſuperet. Quam vero glandibus abundet, quæ ex nemoribus ejus regionis diverſis in locis producuntur, vel in primis teſtimonio eſt, quod cum infinitam pene porcorum multitudinem Italici generis homines alant, & ad ſacrificia facienda, & ad privatos uſus, & ad neceſſarium exercitibus apparatum, iis omnibus abunde hæc regio ſubminiſtrat. Jam vero quanta particularium etiam rerum, quæ ad victum hominum ſpectant, in ea regione copia ſit, ex hoc licet intelligere, quod viatores, cum in hoſpitia divertunt, nunquam de rebus, quas ſint accepturi, particulatim paciſcuntur, quod cæteris in locis fieri conſuevit, ſed quantum ſinguli quique homines ſolvere debeant, cum hoſpitibus conveniunt. Hi viatoribus honorifice acceptis, & omnibus ad victum neceſſariis ſubminiſtratis, non amplius, quam ſiliquam capiunt; hæc oboli tertia pars eſt, id precium raro excedunt. Hominum vero tanta copia, ea proceritas ac pulchritudo corporum, tantum in rebus bellicis robur, ut facilius ſit ex eorum rebus geſtis, quam ex cujuſquam oratione intelligere. *Et rurſus:* Italia ſepties centena millia peditum, equitum ad ſeptuaginta millia armavit. *Et Dionyſius Halicar.* Antiq. Roman. *lib.* I. *cap.* XXIII. Verum, ſi quis fabuloſum illud à ſermone auferens, vim regionis & naturam perſcrutari velit, ex quo genus hominum à principio plurima ſtatim perceperit oblectamenta, ſive ex terra ipſa, uti priſcus habet ſermo, ſive ab alio quovis modo, nullam certe invenias Italia commodiorem. Sicut enim una regio ad aliam comparatur, tantam magnitudinem non Europæ modo, ſed orbis quoque reliqui, mea quidem ſententia, eſt optima omnium Italia. Quanquam non me latet multis me viſum iri incredibilia dicere, conſiderantibus Ægyptum, & Africam, & Babylonem, & ſi qua alia fortunata ſunt loca. Verum, ego divitias ex terra, non in uno pono fructuum genere, neque me capit habitationis cupido, in qua pinguia ſunt tantum arva, aliorum autem nulla ſit, aut parva aliqua utilitas, ſed quæ ſatis ſit per ſe, neque multum adventitiis indigens, hanc ego eſſe optimam judicabo. Hanc vero rerum omnium ubertatem, & emolumenta plurima, non aliam magis terram, quam Italiam habere credo. Non enim pingues habens agros multos caret arboribus, ſicuti frugum fertilis. Neque rurſus ad alendas plantas idonea, paucarum eſt ex ſatione, ſicut arborum referta. Neque adhæc utraque potens, minus eſt pecori idonea, neque ea dicet aliquis frugum fertilem, fœcundam arborum, bonamque pecori, ineſſe autem hominibus ſine gratia ſtationem. Imo vero ea omnis, ut ita dicam, eſt voluptatis, utilitatiſque pleniſſima. Qua enim caret fertilitate? Non fluviis, ſed cœleſtibus imbribus irrigatus is, qui Campanus ager dicitur, ubi ego trium fructuum culturas vidi, æſtivum quidem, poſt hybernum, autumnale poſt æſtivum ſemen nutrientes. Qua enim caret olearum ubertate Meſapiorum, & Dauniorum, & Sabinorum, multorumque agricolatio? Quibus caret vinetis Hetruria, Albanaque & Falerna regio? Mirum eſt profecto quam diligat vites, & quam minimo labore facilis ſit ad ferendum plurimos ſimul & optimos fructus. Præter arva autem, quam multam invenies dimiſſam ovibus regionem, quam multam capris, majorem autem admirabilioremque bobus & equis: paluſtris enim & pratorum herba copioſiſſima, novales roſcidæ, & campi perflui, ita ut ſint etiam æſtate paſcui, exhibeantque greges ſemper perficientes. Inter cætera autem, querceta ſunt & ſylvæ mirabiles circa rupes, ſaltuſque & incultos colles, ex quibus multum quidem cum ſit ad fabricandas naves materiæ & facultatis, multum quoque ad reliqua opera opportunitatis, nulla pars harum neque invia, neque ab uſu hominum procul poſita, ſed operoſa ſunt omnia, & advectu facilia propter fluminum multitudinem, quæ regionem permeant, faciuntque invectiones fructuum & commercia percommoda. Habet quoque regio ipſa latices aquarum calidarum in multis repertos locis balneas præbere ſuaviſſimas, atque morbis diuturnis

nis ſanandis optimas. Habet omnis generis metalla, & ferarum venationes copioſas, & naturam maris piſcoſam. Aliaque habet innumera, alia percommoda, alia mirabilia. Verum omnium pulcherrimum eam habet aeris temperiem ad tempora proportionabiliter, ut nec exceſſu frigoris, nec caloribus intenſis fructuum proventum lædat, neve animalium propagationem, ut minime mirum ſit opinatos Priſcos hanc terram Saturno ſacram, cum hunc divum putarent eſſe hominibus felicitatis omnis largitorem & perfectorem; (ſive Chronon vocari oportet ipſum, ut Græci volunt, ſive Cronum, vel Saturnum, ut Romani, omnem mundi comprehendentem naturam, utrovis nomine quis eum vocet) videntes autem homines regionem plenam omnis copiæ, gratiæque, quam appetit mortale genus, volentesque oblationem divinoque & humano generi eſſe locorum omnium aptiſſimam, montes & ſaltus dicarunt Pani, prata Nymphis, & loca virentia, littoraque & inſulas Diis marinis, & alia quoque, ut erat cuique deorum & geniorum congruum. *Item Strabo* lib. v. *de Italiæ forma plura, atque præter cætera ait:* Ut autem ſummatim dicam, Italia pecorum & frugum præſtantiſſima nutrix eſt. Cæteræ partes aliis atque aliis in rebus principatum adipiſcuntur. *Et* lib. vi. Hujus generis, hujuſque magnitudinis Italia eſt, cum multa à nobis diſputata ſint, nunc ampliſſima ſignificamus, quibus hoc tempore ad tantum majeſtatis faſtigium res Romana conſcenderit. Unum quidem quod inſtar inſulæ tutam in circuitu maria cuſtodiant, paucis exceptis partibus, quæ tamen inacceſſis, uti muro, montibus vallatæ ſunt. Secundum eſt maxima ex parte ipſius importuoſitas, & quod Siculi portus exſiſtunt magnitudine & excellentia mirabiles adſtant adverſus externorum impetus commodi. Nec minus ad inferendas incurſiones, quam ad ipſam mercaturæ, commoditatem & abundantiam. Tertium aeris univerſi temperies, cui ſubjacet. Ad quam varietatem animalia, arbores, &, ut paucis ſimpliciter dicam, cuncta, quibus utiliſſimus mortalibus victus ſuppeditatur, plurimam diverſitatem habent, ſive bonum, ſive malum dixeris. Ipſius longitudo à Septentrione in Meridiem ut plurimum extenditur. Cujus longitudinis additamentum eſt Sicilia, talis & tanta perinde ac ejus pars eſſet. Aeris temperies & intemperantia pro caloris & frigoris & horum mediocritatis conditione dijudicatur. Itaque cum tanta longitudine, qua nunc eſt Italia, eam in amborum exceſſuum medio jacentem, plurimam temperate conditionem continere neceſſe eſt, modiſque plurimis. Id etiam alio ibi pacto contingit, nam cum montes Apennini perpetua longitudine porrigantur, cumque latus utrunque campos & colles frugiferos emittat, nulla pars exſtat, cui non montanis & campeſtribus bonis frui contingat. Adde fluviorum magnitudinem & copiam. Ad hæc frigidarum & calidarum ſcaturigines aquarum, quas ad mortalium ſalutem parens natura compluribus in locis comparavit. Quid diverſorum facultates metallorum? Quid materiam atque eſcas hominibus ac pecoribus attributas? Quis fructuum ubertatem atque bonitatem pro dignitate diſſerat? Inter gentes quidem ampliſſimas, & Græciam ipſam, & excellentiſſimas Aſiæ partes media conſiſtens, virtutis præſtantia & amplitudine ad circumſtantibus imperandum nata eſt ex vicinitate ſubjugandorum facultatem nacta. *Budæus* libro v. de Aſſe, *Italiam* bonarum literarum magiſtram *vocat. Et rurſus Italiam* omnium gentium magiſtram *appellat. Et præter eas nobiles herbas, quas Plinius in Italia naſci ſcribit, alias quoque claras atque optimas in ea provenire Græci auctores tradunt. Dioſcorides nardum Celticam, & terreſtres cochleas medicæ artis uſibus probatiſſimas in Liguriæ Alpibus naſci prodit. Avicenna, Meſue, cæterique medici, Romanas Italaſque aniſum, & abſynthium, & gentianam, & pæoniam, & ſpicam laudant, ſcordiumque Italicum odoratius eſſe Cretenſi aſſerunt. Democritus laudat ſtibium Italicum, Geber laudat vitriolum Romanum. Item Galenus libro* i. Antid. *ait:* Multa medicamenta per ipſam Italiam partim ſponte naſcuntur, partim arte fiunt, veluti Dicearchiæ, Puteoli nunc dictæ, ærugo, ceruſſa, æs, æris ſquamma, & quædam alia, & Romæ lithargyrium, hoc eſt, argenti ſpuma. *Et rurſus:* Nullus Romæ unguentarius exſtat, qui Creta allatas herbas, & ipſarum ſemina non agnoſcat. At in ſuburbanis urbis non paucas ex ipſis naſcentes prorſus ignorant. Iccirco nec quo tempore ſemen ferant, obſervant. Ipſe vero & chamæpityn, & chamædryn, & thlaſpin, & centauream, & hipericum, & polium, & id genus herbas alias Romæ vidi, quas obſervato tempore, quo vigent, neque æſtivo ſole arefactas, nec citius, quam par fuit, evulſas, collegi nondum concoctis ſeminibus aut maturis. *Et rurſus:* Polium & chamædrys duo hæc Romam afferuntur natis in Italia parum meliora. In aliquot ſiquidem Italiæ locis haud multum deteriora proveniunt illis annis, quorum univerſum ver humidum non fuerit. Sed ſicuti ſæpe contingit æſtivo tempori ſimile. Quod ſi veris conſtitutio ſiccior obvenerit, multa, quæ in Italia naſcuntur, pluribus Creta allatis paria erunt, veluti chamædrys, chamæpitys, hipericon, gentiana, thlaſpis, helleborus niger, & id genus alia. *Et rurſus:* Romæ ſiquidem in ſuburbanis prædiis, & chamæpityn, & chamædryn repperi multo plus redolentes, quam Creta advectas, ſi tamen continuis imbribus obrutæ non fuerint. *Et alibi:* Oleum Sabinum optimum eſt, quod tenuiſſimum ſit. *Et Athenæus* libro iii. Laudantur ficus, quæ Romæ naſcuntur, Calliſtruthiæ, & alia ficuum genera, velut Chia, Calcidica, & Africana dicta, ſicut Herodotus Lycius in commentario ſuo de ficubus ſcriptum reliquit. *Theodoricus rex in epiſtola, quæ eſt* ad Theonium, *apud Caſſiodorum* lib. i. Epiſtolarum, *conchylium in Hydruntino mari naſci oſtendit. Et præter hæc, quæ ab his Auctoribus commemorata ſunt, alia quoque pleraque in Italia aut naſcuntur, aut fiunt. Nam terebinthus, platanus, vitex, cedrus, oleander, ſiliqua ſilveſtris, crocus ſilveſtris ſponte in Italia*

nascuntur. Siliqua sativa multis locis in Italia est. Palmæ & Romæ & alibi in Italia frugiferæ sunt, & fructus maturescunt. Frugiferæ arbores multigenæ sunt, & harum quædam biferæ, vites vero etiam triferæ & quatriferæ. Exstant & glandiferarum arborum omnis generis sylvæ. Item omnis generis sylvestrium arborum sylvæ, quæ igni, navibus fabricandis, tectorum tignis, domorum utensilibus conficiendis uberem ac præstantissimam materiam suggerunt. Aucupia omnis generis alitum, & venationes itidem omnis generis sylvestrium animalium esui accommodatorum perpulchræ fiunt. Thynnorum captura ingens fit, qui sale in cadis condiuntur. Fiunt & pulchra cepurica oleraque. Exstant & passim balnea salubria, ac fontes salsam aquam scaturientes, ex qua fit muries. Fiunt & saccharum, crocus, coriandrum, cardamomum, fænogræcum, cuminum, sesama, gossipium, sericum, panni nobiles lanei, linei, gossipini, & sericei, & figulina vasa præcipua. Nascitur marmor, alabastrites, gypsum, sal fossile, lapis ophites, lapis specularis, lapis obsidianus, lapis molaris, cos aquatia, silex, smiris, magnesia, pumex, gagates, gagites sive ætites, beryllus, crystallus, chalcanthum, sive atramentum, rubrica Synopica, sive bolum, rubrica fabrilis, synopes, stibium, hæmatites, alumen, sulphur, corallus, agaricum, fit pix, legitur manna. Herbarum quoque nobilium medicæ artis usibus referta est Italia. Nam præter eas, quas Plinius, Dioscorides, & Galenus in Italia nasci scribunt, proveniunt & tragium, pseudodictamum, radix Rhodia, radix Idea, meum, rhaponticum, iris, panax Æsclapei, Chironica, & heraclea opopanacem gummim fundens, pixacantha, plantæ, quæ styracem & dragacantham gummim sudant, nardus montana, nardus Celtica, aliæque innumeræ nobiles herbæ, ut minimum Cretæ aliisque regionibus invideat Italia. Planta, quæ styracem fundit, provenit in Latio agro Tyburtino, baccas fert colore cæruleo, quibus capræ vescuntur, flores emittit candidos. Nobilitatur & felici illo Apennino monte, qui ab Alpibus perpetuis jugis Rhegium usque protenditur, in quo omnia bona nascuntur. Curæ esse debet singularum Italiæ regionum primatibus ac potentibus conterraneos suos eruditos viros deligere, qui regionem quisque suam accurate & fideliter scribant, & quæ à vetustis auctoribus dicta sint, & quæ regio gignat perscrutantes. Sicut ego de Calabria feci, ut inde unum totius Italiæ volumen conficiatur. Nam haud dubium quidem multa memoratu digna gignit Italia priscis auctoribus ignota. Illis autem herbis, quæ sponte in Italia non erumpunt, minime egeremus, si desidia abesset, sed illis instrueremus hortos. Quandoquidem piperis arborem in Italia, & cassiæ, & thuris, & myrrhæ, & hebeni, & balsami, & pistaciæ, & myxæ plantas Romæ fuisse ostendimus. Citrus, *ait Plinius*, nonnisi apud Medos, & in Perside nasci volebat, Palladii tempore, Neapoli tantum, ut ipse scribit, erat, nunc ea referta est Italia. *Item Armeniacus, Persicus, prunus Damascena, cerasus, tuber, zizipha, mespilus, tricocus, peregrinæ plantæ sunt. Cannæ, ex quibus fit saccharum, crocus, sesama, gossipium, bombyces, qui sericum conficiunt, aliunde in Italiam advecti sunt. Quod Italia, ut probe Columella ait, curæ mortalium obsequentissima sit. Naphtam, Asphalatum in Italia esse quidam tradunt. Habuit & Italia suum Herculem & Achillem. Nam Rusticellus homo Romanus ob prodigiosas vires Hercules est appellatus.* Is, *ait Varro apud Plinium* lib. VII. cap. XX. mulum suum tollebat. *Licinius Sicinius Dentatus, ut auctor est Gellius* libro II. cap. XI. *ingentis fortitudinis vir fuit, qui centies & vigesies cum hoste congressus est, & nec ullum vulnus aversum accepit, adversa vero quadraginta quinque tulit: quare Romanus Achilles est nuncupatus, de quo plura Plinius* lib. VII. cap. XXVIII. Aulus Junius Valens, *ait Plinius* lib. cit. cap. XX. vehicula cum culeis onusta, donec exinanirentur, sustinere solitus est. Carpenta comprehensa una manu retinere obnixius contra nitentibus jumentis. Et alia mirifica fecit. Fusius Salvius, *ait idem ibidem*, duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, & ducenaria duo humeris contra scalas ferebat. Scæva, *ait Suetonius in* Cæsare cap. LXVIII. excusso oculo, transfixus femore & humero centum & viginti ictibus scuto perforato, custodiam portæ commissi castelli obtinuit. *Milo Crotoniata, ait Solinus* cap. IV. *omnia egit supra quam homo valet. Cum constitisset nemo eum vestigio educebat. Malum tenenti nemo digitum corrigebat. Cucurrit biduo centum quinquaginta mil. pass. ab Athenis Lacedæmonem. Taurum quatrimum ictu nudæ dextræ occidit, & humeris sustollens stadii spatio portavit, eumque eodem die comedit, unde proverbium*, Bovem in faucibus portat. *Plinius* lib. VII. cap. XX. *Ægon Crotoniata ungulas à tauris viventibus avellebat, & eos humeris sustollebat, in montes currens tauros superabat. Euthymus Locrensis semper Olympiæ victor, ac vivus consecratus, in deorumque numerum relatus.* Tritanus gladiator ex Samnio, *ait Varro apud Solinum* cap. IV. rectis & transversis nervis non modo crate pectoris, sed & manibus cancellatis & brachiis omnes adversarios levi tactu ac pene securis congressionibus vicit. Ejusque filius, miles Cn. Pompeji, pari modo natus, ita sprevit hostem provocantem, ut inermi eum dextra & superaret, & captum digito uno in castra Imperatoris sui reportaret. *Demum Itali parva manu, ut dixi, magnos externarum gentium exercitus superarunt. Sic & singuli singulos, bini binos, deni denos & pedestri & equestri pugna semper vicerunt. Nam si pauci superant multos, certe terni ternos. Ex decem Sibyllis tres Italæ fuere, ut Lactantius ait* Inst. Divin. *lib. I. cap. VI. scilicet Cumæa, Amalthæa, & Albunea. Longum esset omnes clarissimos viros Italos, qui omni scientiarum atque artium genere, item sanctitate floruerunt, recensere.*

Hæ sunt Italiæ laudes. Quæ fausta, felix, fortunataque regio naturæ manibus fabricata, & ad imperandum aliis, & ad illos adjuvandum nata est. Quare meminisse perquam velim Italos meos, se eos esse, qui Romana virtute duce & auspice Barbaris gloriose imperare, non turpiter servire soliti sint. Quod si quid horum, quæ humanæ vitæ sunt necessaria, deesse nobis videtur, id non

Ita-

Italo felici & perbeato solo, quasi infrugifero & infœcundo, cum sit feracißimum, tribuendum est, sed inertiæ. Nam agricultura veluti vile & sordidum opus adeo negligitur, ut ei parum operæ insumatur. Cum, ut gnare Cicero Offic. *libro* 1. *cap.* 42. *scribit*, omnium rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nil uberius, nil dulcius, nil libero homine dignius. *Et Xenophon, in* Catone majore *Ciceronis* cap. 17. nihil sibi tam regale videri *ajebat*, quam studium agri colendi. *Et Cyrum regem Persarum præstantem ingenio atque Imperii gloria manu sua arbores seruisse, agriculturamque exercuisse, ait. Jam vero, ait Gellius, iis, qui per desidiam feracem agrum sinebant sterilescere, censoria nota inurebatur. Et Scipio Nasica petitæ ædilitatis repulsam est passus, quod adolescentem competitorem, cui erant rustico opere duratæ manus, quasi illudens interrogasset, nunquid manibus incederet. Attilius Calatinus & L. Quintius Cincinnatus, præter alios, ex agris acciti salutem publicam pepererunt. Quocirca cum virum bonum laudarent, ita, ait Cato, laudare solitos, bonum agricolam, bonumque colonum.* Non enim, *ait Columella* Præf. *lib.* 1. ex agrorum infœcunditate, aut cœli per multa jam tempora noxia frugibus intemperie, nec quod ubertate nimia prioris ævi defatigati & effœti nequirent pristina benignitate præbere mortalibus alimenta. Cum neque fas sit existimare humi naturam, quam primus ille mundi genitor perpetua fœcunditate donavit, quasi quodam morbo sterilitate affectam, neque prudentis est credere, tellurem, quæ divinam & æternam juventam sortita, communis omnium parens dicta sit, quia & cuncta peperit semper, & deinceps paritura sit, velut hominem consenuisse. Nec post hæc reor intemperantia cœli nobis ista, sed nostro potius accidere vitio, qui rem rusticam pessimo cuique servorum, velut carnifici, noxiæ dedimus, quam majorum nostrorum optimus quisque optime tractaverit. .... Cum sine dubitatione proxima, & quasi consanguinea sit sapientiæ, ac sine agricultoribus nec consistere mortales, nec ali nequeant. Nunc quasi sordidum opus tam discentibus eget, quam magistris. .... Et (ut M. Varro conquestus est) omnes patresfamiliæ, falce & aratro relictis, intra murum correpsimus, & in circis potius ac theatris, quam segetibus & vinetis manum movemus: attonitique miramur gestus effeminatorum, quod à natura sexum viris denegatum muliebri motu mentiantur, decipiantque oculos spectantium. Mox deinde ut apti veniamus ad ganeas, quotidianam cruditatem Laconicis excoquimus, & exusto sudore sitim quærimus, noctesque libidinibus & ebrietatibus, dies ludo, vel somno consumimus. Ac nos ipsos ducimus fortunatos, quod nec Orientem solem videmus, nec Occidentem: itaque istam vitam socordem persequitur valetudo. Nam sic juvenum corpora fluxa & resoluta sunt, ut nihil mors mutatura videatur. At Mehercule vera illa Romuli proles assiduis venatibus, nec minus agrestibus operibus exercitata, firmissimis prævaluit corporibus, ac militia belli, cum res postulavit, facile sustinuit, durata pacis laboribus, semperque rusticam plebem præposuit Urbanæ. .... Et nonis tantummodo diebus Urbanæ res agebantur, unde & ob id nundinarum conventus instituti sunt, reliquis rusticæ administrabantur. Et segniores habebantur ii, qui sub umbra civitatis intra mœnia desides cunctabantur. Contra qui rura colebant & colonorum opera administrarent, quibus temporibus proceres civitatis in agris morabantur: & cum consilium publicum desiderabatur, à villis accersebantur in Senatum. Ex quo qui eos evocabant, Viatores nominati sunt. Isque mos dum servatus est, perseverantissimo colendorum agrorum studio veteres illi Sabini Quirites, atavique Romani, quanquam inter ferrum & ignes hosticisque incursionibus vastatæ fruges, largius tamen condidere, quam nos, quibus diuturna permittente pace prolatare licuit rem rusticam. Itaque in hoc Latio & Saturnia terra, ubi dii cultus agrorum progeniem suam docuerant, ibi nunc ad hastam locamus, ut nobis ex transmarinis provinciis advehatur frumentum, ne fame laboremus; & vindemias condimus ex insulis Cycladibus, ac regionibus Ibericis, Gallicisque. *Et libro* VIII. *cap.* XVI. Magni enim æstimabat vetus illa Romuli & Numæ rustica progenies, si Urbanæ vitæ compararetur villatica, nulla parte copiarum defici. *Quæritur Varro, quod præter cætera, in qua terra culturam agrorum docuerunt pastores progeniem suam, qui condiderunt urbem, ibi contra progenies eorum propter avaritiam contra leges, ex segetibus fecit prata, ignorantes non idem esse agriculturam & pastionem.* Et quidem Romulus, *ait Dionysius Halicar.* Antiq. Rom. *lib.* II. *cap.* LXXIII. sedentarias & sordidas, cupiditatumque adjutrices artes tanquam dirumpentes delentesque corpus & animum exercentium, servis & advenis tractandas exhibuit. Duo vero tantum studia reliquit liberis, agriculturam & belli artes.

Hæc pauca de laudibus Italiæ *dicenda mihi visa fuere.*

FINIS.

SERIES SCRIPTORUM,

Qui in primo Tomo Thesauri Antiquitatum Italiae inveniuntur.

PARS PRIOR.

PARS POSTERIOR.

PETRI

PETRI LEONIS CASELLAE
DE PRIMIS
ITALIAE
COLONIS
LIBER.

THOMAE LATINO CASELLA.

ETRVRIAM uno in libello, quem tuo inſcripſi nomini, Italiæ auctarium noram ab origine. Italia itaque tibi adaucta ex integro tibi inſcribitur: ut ſi quid in hocce opere relegi dignum Lector animadverterit, mea opera tibi gratias agat. Et utinam in millibus ego tibi, qui mihi unus es pro millibus, & in ſingulis omnia optime meritus.

PE-

PETRI LEONIS CASELLAE
DE PRIMIS
ITALIAE COLONIS
LIBER.

TALIAM ab origine incoluere Aborigines, Jani admonitu, Comero Duce, huc præmissi coloni. Naves dixeris sensiles, quæ cœlesti numine, afflantibus auris, prælucentibus stellis, vasta & varia commissos sibi prætervexere per maria. Advenit & Janus placida exceptus Tiberis vehitura, quicum novi Aborigines. Advenit & Vesta mari supero ad Aterni ostia, cui montana magis & illius fluminis placuere fontes: ab ea Vestini. Supervenit deinceps Sabatius, eo ipse divino deditus cultui: unde & Saga dictus est, & ab eo Sabini, & Curetes: & ultra Tiberim Tusci, Sagi, & Vehi. Janus enim figendarum sedium locum delegit, & sibi eundem juxta flumen, ubi deinceps Roma à primordiis Regina gentium, quod hæc præsideret senissimus populorum Pater, & Rex. Hæc itaque, sicut ego accepi, in historiam pro virili disponam, ita ut legenti exposita & enucleata appareant. Proinde Vestinorum Regia, Amiternum certe à loci situ sic appellatum, licet conditorem antiquitatis monumenta litteris non prodant: indicio tamen sunt ingenuæ nobilitatis, & gentis originem adserunt vetustissimam. Sic quæ profanos non admisit intuitus, suo ipsa in lumine Vesta latet. Ea fuit Aretia Jani, qui & Noe uxor inter Janigenas mater, & Regina præsidens, quæ sempiternum sacrificiorum ignem delectis credidit Virginibus, ex hujusmodi cura, disciplinaque Vestalibus clarissimi semper in Italia nominis.

Cæterum de adventu Jani ita majores ratiocinantur, ut factum adstruant anno post Diluvium CVIII. qui & XXIII. ante Regnum Babylonicum, & Turrim illam, in qua linguarum confusio facta est. Deinde ad disponendas colonias orbem terrarum peragraturus ratem solvit: huc redeundi tamen concepta spe, ubi jam senior requietem sibi delegerat: quod hæc Regio Reginam suo in solio orbi præsidentem in stola (si orbis situm advertas) repræsentat Europam, cujus Italia brachium dextrum, quæ coronatam sustinens tripodem sospitibus & hospitalibus offerat Diis. Tripos autem ipsa est Sicilia, quæ & penus & horreum. Ea igitur figura nihil optatius magis optimo Regi, sanctissimo Patrifamilias. Ager vero is est, qualem laboriosior & industrior agricola exoptaret, idemque probaret, ubertate omnigena colono, quantumvis avido, & hero excultiori exuberans: laudaturque in libris Sibyllinis, & ager, & agricola populus hoc elogio:

Omnibus copiis quas annus fert affluens,
Et vita illis decenter jucundissima.

Interim præmiserat in Italiam Janus Cranum, & Cranam, quæ & Carnia, & Crania, filios natu maximos, & eorumdem subcrescentem sobolem, cum Comero Gallo, & ejusdem filiis ex Japeti genere. Comerus itaque regionem suo de nomine cognominat Comeram, urbes certas per stationes curribus designat mobiles, populum legibus & justitia instruit. Hi itaque in Italia Janigenarum Principes, conditores urbium, patres populorum. Janigenæ humanum

B quidem genus omne: sed Itali & Armeni tantum hoc recensentur nomine, ex quibus Griphonii advenere MLXXXIII. post annum, & perbenigne ab Aurano suscepti, sedes juxta nostrates adepti leguntur; sed liber is alienam per imposturam non integra fide legitur. At nos quæ in rem nostram faciunt, ea per irrefragabilia auctorum testimonia confirmata certa fide contestabimur. Quæ vero de eorundem locorum nominibus perpetuo testimonio probabilia erunt, probabilia allegabimus: in reliquis vero ab alienis mendaciis nostram fidem sincere vindicabimus.

Sed priores in Italia Janigenæ: postremo potissimum loco geniti Cranus & Crana, & eorum posteritas hoc peculiari titulo & paterna dilectione
C nobilissimi gentium. Hi quod adulterinum intra suos non admiserint genus, quod nuptias benedictione celebraverint, & quod per benedictionem fœcundissimi multiplicarint; quod Cranus puer Camillus patri, Crania Virguncula delicata matri, uterque sacrificantibus ministri parentibus adessent, & in domestico obsequio assidui. Hi amor & delicium, qui & senectutis filii, qui parentes moribus, & vultu, ac pietatis referrent studio, & in educandis liberis amanti excubarent severitate pervigiles, eosque ad concordiam, & laborem, ad virtutem, & religionem quasi ad certum instruerent patrimonium.
D Hi itaque posito altari, coronatis laribus, & quæ pro laribus, domi aderant instrumenta ad focum, quæ & alibi constitutos pharos dicas, & candelabra. Hi generosiores in dies, geminata soboles, masculi scilicet, & femellæ certo anni tempore. Sed & eadem soboles cum adolevisset, in idem conveniebant matrimonii vinculum, germanitate, iisdem natalibus, & morum similitudine probatum. Unde Cranus & Crana primum, deinde, ut etymon in his Italiæ appareat, Thalus & Thalia appellati ætate florentes scilicet compares. Hæc in Janigenis Vestinis prænomina perseverarunt, & Thalassionem, id est, auspicatam, germanam, perennem, adæ-
E quatam, viri & uxoris concordiam in nuptiis legimus, & repetitam optionis vocem genialem circa thalamum. Itaque ipsum in Italo vocis etymon divinum denotat genus. Neque enim à Græcis exteris exquirenda nostri sermonis significatio est. Græcis sua commenta superabundent licet: nos quidem & bobus utimur, & eorum generositatem exercemus perutilem. Neque incongruum est in hujusmodi explicationibus immorari, cum nostri instituti sit primo loco de Originibus tractare.

At humani generis ea constitutio est, ut hominem esse solum non probarit hominum artifex, & omnium
F arbiter Deus, qui soporato homini costam tulit, eamque in mulierem ædificavit illis in verbis, ad luculentissimum facti testimonium usus, *Et erunt duo in carne una.* Is idem post Diluvium, Noeti, & uxori, & filiis, & uxoribus eorum (in quibus humani generis emissariis præservatum est genus) multiplicationis gratia benedixit. Quare Noetis posteri in hujusmodi, & unitatis, & communionis opportunam necessitatem, symbolum voluere, quod diximus domesticum in laribus, qui ligna ad ignem supposita sustinent, in quibus alii Janum, & Ve-

ſtam intellexerunt: alii vero Cranum, & Cranam: in ſobole enim ratio conjugii conſtat, & vitæ communio ab ipſo principio, & lucis exordio, continuata viciſſitudine in ſequelam perpetuitatis. Quamobrem lares ipſos Solem & Lunam interpretati ſunt, qui à Dei cultu recedentes, & ad creaturarum idololatriam tranſeuntes, de pietatis ſemita declinarunt: immo & maſculos voluere utroſque, quaſi ad maſculam virtutis gloriam nuncupatos, qui, & numina, & nomina ad Deitatis multiplicationem pro libito commenti ſunt: ita ut in Picumno virum, in Pilumno vero uxorem deſignarent: quorum concordia & diligentia fit, ut in communione victus nihil unquam deſit, dum vir viriliter comparat, & congregat in penu: uxor vero viriliter diſtribuit ad quotidianum victum, apponens quod ſufficiat, & ad communis foci fragorem, quod nidore ſuo domum odoret, & viciniam: ne quis negligentiores homines ibidem incolas deſides arguat, eos intra parietes, infra hominum virtutes flocci, & nauci, & proinde qui viri ſunt & rite, & ſobrie, & hilariter, epulantibus, & divinis in laudibus hymnos concinentes aderant, Caji filii ſcilicet, ad cumulanda parentum gaudia progeniti, coronati floribus. Deo itaque primum ſacrificare, deinde etiam majoribus ſuis libare generoſiſſimæ Italiæ conditores didicere: deinde & docuere publice, & privatim, ita ut antiquius haberent nihil.

Quamobrem domeſtica in ara, privatis in ædibus, Paterfamilias, quaſi Rex ſacrificulus, ſacra faceret, & familiaribus epulum daret, & majorum exempla ad excitandam in junioribus æmulationem per virtutes referebat: exinde Axamenta, præcinens ipſe idem chori magiſter apophoreta, tandem largiebatur generoſus munerarius in circulo pietatis & lætitiæ conventu.

Hucuſque de Italiæ conditoribus, nec dum ſatis, quos Patres patrum merito recolit Italia. In ea primum Umbri intercogniti quaſi cataclyſmi fontes, & voragines ſubſidentia adhuc trepidi devitent loca, editiora incolere, in cavernis, cameriſve: deinde etiam, & domicilia habere, & vicos, & oppida, & urbes per apricos colles, & convalles uberes. Turris vero pro metropoli in campeſtri conſtruebatur media, quo munitam omnino refugii arcem haberent: quin imo, & pro temporis, & locorum opportunitate prioribus uti vehiculis, has curules diceres domos, rotabileſve arceras, tectas undique quaſi arcas. Quod infra ſub ſolario quidem ſtabulum jugarum, & pecoris, ſupra vero diſtributis officinis domus eſſet tabernaculo, & tenſis. Sed & loca inacceſſa, ſive in montanis, ſive in paluſtribus, qualis ISSA inſula deſcribitur: quæ enim natura ipſa munitiora ſunt, ea ſuccedunt laborioſiores, aut vado penetrant, quod eis LABORUM RELEVAMEN SECURITAS.

Quamobrem uberrimi in planicie agri, tanquam in arena conſiſtere, loca communire mœnibus, & armis, & conſilio rem tueri publicam inſtructiores didicere, & pro patria ferro decernunt fortiter. His artibus Aborigines indigenæ reputantur, & eorum urbes CCC. numero novit Plinius, & Strabo ex lectione plurima hæc de Aboriginibus indigetibus ex Italia *lib.* V. & XIV. & alibi. Hi primum in montanis paſſim ſine mœnibus vicatim habitaverunt. Sed poſtquam Pelaſgi, & cæterorum Græcorum ipſis admixti opem in debellandis finitimis tulerunt, exacta inde Sicula gente, oppida crebra munierunt, ſubigeruntque ſibi totum id terrarum ſpatium, quod amnes duo Liris & Tiberis terminant. Hi orti ex imis Apennini montibus Italiam, quam maxime longa eſt, ſecantibus mediam, erumpunt in Tyrrhenum pelagus, DCCC. fere ſtadiorum inter utriuſque oſtium interſtitio. Horum Tiberis à Septentrione prope Oſtiam urbem ſe exonerat: à meridiano tractu Liris Minturnam alluit, ambas Romanorum Colonias. Eas ſedes perpetuo tenuit IDEM GENUS HOMINUM: INDIGETES ſcilicet, mu-

A tatis tantum appellationibus vetus Aboriginum nomen ſervantes. Et poſt pauca: Cæterum Aborigines auctores Romani generis, Italiæ indigenas alii, ſuique corporis gentem adſerunt, (ITALIAM VOCO GENTEM ILLAM OMNEM quantum Jonius, & Tyrrhenus ſinus, tertiaque ab continenti terra amplectitur Alpes) nomen eis inde ajunt impoſitum, quod poſteris ſuis originis ab ſe fuerint auctores. De Liguribus vero fabulantes rejicit. Et idem poſt pauca: Ex Antiochi Syracuſani conteſtatione, & Antiochi Xenophanis teſtimonio, & vetuſtis monumentis, & ipſe in eandem ſententiam adſtipulatur. Terram hanc, quæ nunc Italia dicitur, olim tenuere Oenotrii: de- B inde commemoratis eorum moribus, ac forma Reipub. & quod Regnum tandem Italo delatum eſt, & ab eo denominatam Italiam: Morgetemque huic ſucceſſiſſe, à quo Morgetes ſint vocati: & quia Siculus à Morgete hoſpitio ſit exceptus, proprium principatum in ea gente conſtituerit. Tunc hæc ſubjicit: Oenotrium, Lycaonis filium XII. ex Arcadia novas ſedes quærere compulſum, una cum Peucetio in Italiam venit, & à Peucetio in Italis Peucetii.

En quot Græci, tot etiam commenta: his adde etiam quotquot in Herodoti verba jurati hiſtorias C ſcriptitarunt. Nam & ſub Umbrorum nomine Aborigines, immo omnem, quanta in Montanis Italia eſt, comprehenſam volunt: invidiane an oſcitantia incertum, falſo tamen. Qua oblata lectoribus offa, univerſam confundunt Italiam: in Græcorum colonias confarreatam ut credant. Et quidem rationalis, ſi qui alienam rem deperditum eat, eandem primum intervertat, tum quaſi decoctam abliguriat. At ego te, Apennine, inconcuſſæ auctoritatis Patrem appello Judicem, qui primus ab origine cognitos hoſpites, & incolas à diluvii vorticibus fugientes, tua ſub juga, quibus cœlo proximus es, tuas intra cameras excepiſti. Unde ſi quando egredi auſi ſint, & ad victus neceſſitatem terram colere, tum demum Umbros appel- D latos, eodem ſub Comero Gallo Duce, eodem, inquam, tempore, eundem, inquam, populum diverſo nuncupatum nomine, Aborigines ſcilicet & Umbros. Quorum omnium magno malo Cameſenuus huc adveniens obtinuit pene omnia: obtriveratque morum corruptor, blaſphemus, exlex, matrimoniorum violator, abſente Jano, abſente item Comero; qui tamen cum rediret, Crano, & Crana, & eorum poſteritate adjutus, de Jani præcepto omni tandem Cameſenuum pepulere Italia. Sed & ejuſdem ſectæ convenam, & advenam, populum & corruptos Comeros in Montanis coercuere ſecundum Apennini ſinus: in- E tra tamen Umbros, Sabinoſve: exinde Montanos ex origine, & commixtione agnoſcas Aborigines incluſos, & ſegregatim ab eiſdem incorruptos Aborigines prioribus in ſedibus: utriſque tamen, communi omnium conſenſu ſuffragioque, Carnam Helernam, cum ſceptro ſcilicet, & faſcibus duodecim præfecit Janus: Sceptrum vero ipſa alba eſt, haſta ſcilicet pura, ut Vertunum dicas alterum in cardinum poteſtate: unde & Cardia nuncupatur, & Cardinia, quod ei colonias deducendi vis eſſet, & omnigena ſacrorum cura commiſſa. Præſeditque in convallibus ANSANCII mediis caſtrametata. Jani auſpicio item & prætorium ſtatuit, ubi jus populo redderet, qui circumcirca in F figendis aderat ſedibus: aram velis circundatam & ignem excitat, quo nihil antiquius, nihil proprius meminerint, qui publicum ignem ante privatum noverint focum. Itaque ſupplicare D. O. M. & primitias offerre, & legitima vota perſolvere didicere frugi homines. IN PRECIBUS SIQUIDEM immorari, vires colligere eſt: cum pietate obeunda adire negotia, profligare eſt. Fortitudini & Juſtitiæ omnia cedunt. Pietas in homine virtutes alit ſorores natu maxima. Et quidem ad aram ſacerdotes excubant. Prætorio Prætoriani ad conſervandam aureæ ætatis illibatam ſecuritatem. Qui enim ſecus fecerit, & pacis tempo-

re

re limites regni sui incustoditos deserit, is demum pacem negligit. Prætorii locus septus erat ad montis radicem, cui Calpæ nomen de Cranæ alba: prisca enim lingua P. pro B. proferebant Vestini, & Sagi: ipsa vero alba, vel hasta summa armorum, & Imperii, ut docet Festus. Hoc loci declivus subsidet mons, ita ut à dextris fluvio forum aperit, qui de latitudine, in quam exit, Atra dicitur. Deinde etiam novæ urbi spatia æquiora relaxat, quamquam is raro milliario minorem secet. A sinistra vero, ubi theatralem Calpæ arcuatur in formam, Cæciam vicum habet. Unde nomen Cæciliæ genti factum est, & mediam, ad forum, qui Decii Syllæ nuncupatur, Occidentem versus, viam non intercludit; sed & ad Meridiem à sepulchretis, & majorum ossibus locus, qui nomine Scopuletum dictus est, modo vicus non infrequens, ex pervetusto, ut diximus, cœmeterio: de quo iterum, & severiori item judicio, in sepultura concedenda agemus infra. Deinde ad Orientem Vetuloniam dirutam, & lacum, & vicum, cui à frequentiori populo arbore Populetum nomen. Cæterum trans fluvium Septentrionales habet Neminas aquas, quas ab ortus intervallo & varietate nuncupamus. Sed gentis Cæciliæ vetustam in nobis originem placet Inscriptionem probare: hujusmodi enim testimonia pro interprete in historia habentur, & sequenti in libro de Vestinis, Sabinisque Romani populi acturi sumus auctario:

C. IVLIVS ATTICVS VESTINVS,
CAECILIA ATTICA Q. CAECILII ATTICI
POMPONI, ET PILIAE FILIA
C. PLAVTIVS P. I. P. N. DECIANVS
HYPSAEVS.

Sed ad integram hujus Inscriptionis declarationem, in qua cum Cæcia gente etiam Juliam, & Vestinam, & Pomponiam, & Piliam, sicuti & alibi Deciam, & Juniam, & Syllanam legere est, eam regionem plenius describemus. A Cæcia itaque, & foro, quo Decii vicum petimus, qua laxior ad Meridiem campus excurrit, quod Cranuus Mons, qui deinde Sicanius, demum Canius appellatus est, in sinistram reflexus foros laxat & amplificat: eaque in planitie Thebas contra Bœotias promontorium excitat, supra quod urbem constituere, quam Forum Veteres dixere Novum, & infra ad promontorii radicem Hypsæum habet, & Orientalem magis vicum genium Jani: deinde eo inferius Piliam juxta locum, ubi Velia, & qui de Vetulonio ejusdem nominis exuberans fluvius lacu, in Atram influit, quam Aternum dicimus. Et hos intra terminos Populetum includitur vicus, ad Orientem, ubi vetustatis monumentum, & Atticæ familiæ memoria, & Orfitæ, videre est:

ORFITAE ATTICAE
G. APONI SABINI
PRAESTAE
V. S. L. M.

Is ager Vestinus, & ad Orientem protenditur, eadem appellatione de Vestæ matris nomine, quo ipsa adveniens & templum, & arcem, novæ fecit Urbi. Hæc, inquam, ultra fluvium ad Septentrionem aram statuit pro templo, & arcem juxta aram, & in ea Vestales collectas voluit Virgines, quarum cura publicus focus æternus est. Nec longe aberat Regia Cranæ inter templum & Prætorium media, ad ripam fluminis lævam. Vesta itaque castrorum mater propagatis nepotum limitibus, pomœrio etiam regiam ampliavit, & quasi arcem turritam communivit urbem, circumcirca per cardines, & decumanos limites, mœnibus, propugnaculis, aggere, & sacra item fossa, unde ipsa turrita effingitur in circulo residens quasi foros & urbes circumiens, Populorum magistra, quæ & Regina mater. Itaque ubi ipsa adesset conventus agi in tuto poterat, utpote juxta turrim patriam. Rex enim in populo pro turri est. Eatenus incertam diximus Amiterni originem: quis enim Urbem diceret ante templi constitutionem, quod est fundamentum Urbium? aut quis urbem neget, ubi Regina medio in Senatu, medio in Populo fixis sedibus ordinata in Rep. consisteret? Sed postquam ad alteram Tiberis ripam secessit Janus, ætate jam senior vacarat ab ejusdem incolatu mons quo dexteram Tiberis ripam, ab ejusdem incolatu, deque ejusdem oraculis Vaticanus dici cœpit.

Mons itaque & flumen interfluens regiones intersecabant quidem, ditionem vero nusquam distermінabant, quandiu supervixit senissimus Janus Pater, cujus ab ore penderent omnes, quem imitari studerent omnes, pudore-ne, an innocentia ambigas: sed certe per utrumque non neges. Et quidem ad alteram ripam Aboriginum coloniis, & suos, & metatus per singulos ad conventus à Vestinis, quos diximus, perque loca commodiora magis frequens colonias aderat, & post Sabatii adventum magis indies, ita ut positis jam Curibus alteris, Regio omnis ejusdem diceretur de nomine: tum & à fluminis ripa dexteram Sabatios, & cæteros: Crana vero Vestalis Magna post matrem Maximam in Vestinis præerat, in ea, quam Calpem diximus; unde & Calpar vinarium vas. Nam & vinetis vestitus locus, is in declivo positus, & ad Orientem convexus apposite est. Cranæ vero nomen Principem designat in populo, sicut humana inter ossa cranium, quod majores nostri inaurare consueverant, in perpetuam defunctorum (si qui de Rep. optime meriti essent) memoriam, & venerationem, uti apud Quadrigarium in *Annalibus* legitur, lib. xxx.

Igitur Vesta mater sacrificiis, & formandis occupata Virginibus, Cranus instituendis liberis, deducendis coloniis, Jani imperio, Vestæ obsequio deditissimus, cum omni sobole, ad cujus nutum dirigebant omnia. Cajus autem & Caja, de quibus supra simplici qua legimus nota nomina, si ea figura recta est, Dominum Domus denotat: si vero obversa ea Domus Dominam, quo se conjugati vicissim appellabant nomine; & eadem ratione, & populos Rantios, & Aruntios dicimus, Carantios legimus, & Caracenos, pro C. Rantii & C. Razenui, vel Rasinii populi apud nos. Sed per vetustatis monumenta probemus singula:

C. CALPETANVS RANTIVS QVIRINALIS, VAL.
CESTIVS CVR. RIPARVM, ET ALVEI
TIBERIS TERMINAVIT.

Et Calpus Numæ F. & Calphurnii, & Calpetus Albanorum Rex, & alibi habetur: C. Rasinius C. F. Ser. Stell. Tettianus, & pleraque eam in rem testimonia, quæ producere longum esset, effossione facili, quo loci nostro sæculo statuæ repertæ sunt plures antiquitatis monumenta.

Itaque Caraceni, qui secundum incolunt Atram ad Orientem, & Razenii, quorum locus adhuc servat nomen Razinium, non injucunda in campi planitie juxta Æquos, qui se à fratribus segregantes ad Meridiem ultra Rasinios seclusi sunt. Sed inferius de hujusmodi segregationis causa dicemus suo loco.

Oppleta jam videbatur Orientalis Tiberis ripa per occidua, in quibus utrisque, quasi sol inter cœli cardines, per decumanum regnabat Janus limitem: sol enim in medio residens complectitur omnia, cujus radii & lux, Cranus & Crana, per quos constituendam procurabat Remp. dilectissima de nepotum sobole.

Crana autem, & suo in populo uteri sui filiis, & secundum Janiculi Orientalem ripam ad superum mare de infero, & qua Apenninus inflexus Italiam intersecat omnem, utroque enim mari ambitur

bitur Italia, nisi qua de perpetuo distenditur Apennino, quasi lacertoso ex humero exertum brachium, quacunque habitabilis ea est. Apenninus enim fluminis ripam nescit: terminum vero ipsemet sibi conscivit, ubi declivus esse desiit, cujus intra sinus conclusos diximus Aborigines & Comeros, sed advenam & convenam populum, quem materno imperio in officio contineret Crana, benigniori severitate corrigeret disciplinæ: quæ sobolis amantissima, ita ut exinde Venus dictitari cœperit, ob maternam in subditos sollicitudinem, & conciliandis animorum moribus efficaciam charitatis, qua ad omnes ititaret. Aborigines enim incorruptos prioribus in sedibus habitare permissos, quasi filiolos manu ducens regebat. Itaque cum necessario coloniæ deducendæ essent, ex utrisque Aboriginibus, & Vestinis, eadem ratione, qua & dispositi essent, deducebantur, sive per Apennini, uti diximus, propinquiores sinus; sive per exteros montes & littoralia, quorum portus, claustrave Janigenarum custodibus communita essent, novas scilicet per colonias. Itaque Janigenarum suffecturam Jano deducebat Cranus, & ipsa transmittebat Crana adolescentium floridam juventutem, quasi florenti à ramo examen apum, quos præ vultus similitudine & habitu discernere non posses: admirareris tamen, & sub velo & in armis procedentem, leones diceres in incessu, & laudares Thaleos, Amitinos germanos compares novas in colonias deductos, pleno tempore vere sacro, & ea filiorum educatione, & exhibitione, quæ summa est munificentia, senissimi Patris demulcebant caniciem. Hinc hominum utramque per ripam geminatorum ratio, & Amitini & pleraque hujusmodi nomina.

Facessant interim qui dum omnia Tuscis tribuunt, quasi effœtam Reginam redarguunt, dum historias pro ingenio fingunt, & propriis fidem abrogant testimoniis, qui Janigenas non nisi in Tuscia norunt: & quam apud Aborigines regnantem non negant, eandem & concepturam, & parituram, alio saltem partus expostituram, quasi Amazonem ad ripam alteram accedentem oscitantes fabulantur, & quasi orbatos & sobole, & spe sobolis consenescentes transigere ævum fœcundissimos hominum. MUNDUM mala nox semper occiduas regiones obtenebrat, terminos confundit, & illustres populos in abscondito occulit. Sed & qui Ansaneti vallem describunt, eam quidem plus satis arctant: à lacu quidem Velino per Cotylas & rosea rura, & Pinnatias, item & Veliam, & Testrinam Thebæos, & Vestinum agrum ad Antianas & Crunienas aquas, & Veranas insuper per vallem, qua Corfinium itur, & quousque ad Antianum nobile emporium, & ad Hadriaci maris littora perveneris, ea prætenditur vallis, cui nomen ab Ansis provenit. Ansæ vero altaria sunt portatilia, quadrata, quæ suis constant pedibus: ea enim convallis vicis & urbibus oppleta frequentioribus, frequentiores item habebat aras, & publicis & privatis in sacrificiis perpetua quasi unius templi sacrarum Ansarum odorata porticus, quarum exempla in vetustis monumentis cum plura sint, requiret nemo. Est autem Corfinium ea urbs, quæ bello civili inter Cæsarem & Pompejum una inter Reip. arces delecta est: hæc eadem irruentibus in Italiam Barbaris ex omni Italia confluentem nobilitatem excepit: & proinde una hæc urbs pro universa provincia Italico nobilitata nomine, & adaucta populis steterat: sed qua Ansaneti vallis ad Reatem proximior est, & qua IMELLA juxta Casperiam fluit, cujus de appellatione sacrificio opportunum vas omne Imelum dixere vel futile, Festus & Cato, prout dicemus infra: eam, inquam, gentium, & provinciam, & regnum dicas, quod ibidem consederint Umbri primum, qui ab Aboriginibus exacti sunt, & hi quod aberrarint cum corruptis Comeris exinde expulsi intra montium claustra occluduntur, tunc

A moderatiores locum hunc obtinuere Aborigines, qui & ipsi tandem à Sabinis extrusi sunt, & res ad Amiterninos, & Curetes Patres rediit. Sed & Cotyla, quæ unica & innatans Insula inquirentibus, & obstupescentibus Pelasgis reperta, & concessa est, eo oraculo adactis, apud Dionys. Halic. *lib.* 1.

Pergite quærentes Siculum Saturnia rura,
Atque Aboriginidum Cotyla ubi se Insula vectat,
Queis misti decimas Clario transmittite Phœbo,
Atque Jovi capita, & transmittite lumina Patri.

Hi itaque dum terra marique emissi quo nesciant, peregrinantur errones, dum quod quærere jubentur, invenire desperant, errabundi reperere: hospitibus tetendere manus olivæ ramusculo coronati, & B olivæ ramos item prætendentes, quibus circumcirca insulam habitare permissum est. In ea post Pelasgos & scriptores omnes etiam & nos rei novitatem ad naturæ ipsius miraculum admiramur, quæ fixam habeant ungulam animalia tuto super ea ferri, & pasci ad libitum & saturari: quæ vero fixas non habent ungulas minime sustineri, & primo lævi quantumvis calce, vel plantæ positione terram effossam in putrem resolvi, ita ut tremere circumcirca, & fatiscere videas solum; quare & refugere exinde solent equi, & ejusdem ungulatum genus, nec fuste impelli, ut illuc pedes iterato inferant. Lacus is quatuor jugerum magnitudinem non excedebat. Insula C perenniter fluctuans ventorum impulsu, gramen quoddam butoni seu carici simile, colore verò ad bitumen maxime, nec quidem magnum producit; aqua vero immensæ profunditatis, & circumquaque coronis cingitur lacus. Insula in diametro fere quinquaginta pedum, neque ultra pedem ex aquis eminebat. Cæterum ex deducto in lacum fluvio, qui arena sua, quod bituminis fuerat in collectanea illa algarum insula, dissecuerit, hinc inde quasi Æthiopica in secandis marmoribus arena dissecta est: & in figuram semiplenæ lunæ littori hinc inde bifariam divisa adhæserit, & ea frugibus apta, nisi violentius ferrum incusseris: subtus enim aqua emanans altius D prosiliet ad ludicrum incolis spectaculum; & ad horam usque productam in tullos aqueos voluptatis, & admirationis scenam, ipsa in solitudine, unius ad arbitrium quasi exercitatoris agitata placitum. Ea autem fluminis immissio quinquagesimum circiter annum facta est, intermediam per cujus arenam etiam fons quæ in profundo lacus est, suffarta densum ebullire bitumen non permittitur, neque quid gignere, nisi tenue quoddam salgastrum, & quod quasi cratis per aquam innatans fertur. Neque una, sed singulatim singulæ, uno item & altero circulo colludentes, sed alterum quidem minus: & si quis in eorum utrumlibet insiluerit, quantumvis leniter ac leviter, insula E nondum constans sub pondere tremit, ac subsilit instabilis, & invalida, utpote ponderis impatiens, nutat per eam, quam diximus, varietatem motus & quietis.

Est autem illud bituminis signum, quod introducta aqua superfertur, & in adversum littus insulam impellit, & in eam quæ cubitum altitudine non excederet, alieno impetu impellitur, trahiturve propulsata. Itaque novus hospes, longa post tempora vetustissimæ antiquitatis, & religiosi ostentus, rescidit acta, quæ Græcus advena veneratus est quidem, & Barbarus nunquam temerasset, qui de viciniæ ripis, & qui procurrere natus est, terræ poros aperire de fonte didicit sua in simplicitate, alio traductus vo- F lens nolens, tanta quidem rusticus accola ausus, & ea maxima, quæ nemo usquam hominum intentasset.

At antiquitas ejusdem lacus Commitias Nymphas venerata est, easque sic dictas Varro adserit à commotu, quod ibi Insula in aqua commoveretur. Præterea & Lacones per interiorem vallem juxta Amiternum successere hospites, legum quidem & severitatis amantes: sed Lycurgi atrocius vitantes supercilium, & rubricam fugientes. Hi à Vestinis & Curetibus peramanter & comiter suscepti, & in medio

dio locati Thebas condidere Bœotias, & regionem hospitalem, & perhumanos hospites dixere Pitanias, in quibus Quintus ille, Pinnia familia, ad quam Varro III. *de Agricultura* librum inscripsit, de quibus in hæc verba Strabo *lib.* V. Qui finitimos & hospites potentia prævalidos blandimentis alliciunt, & charitate devinciunt. Ita ut pedestris exercitus LXXX. millia, & equites VIII. millia aliquando domo emiserint. Et eadem prope pagella, de Vestinis item loquens ait: Hæc autem natio exigua quidem est, cæterum fortitudine conspicua ostentata Romanis eorum sæpissime virtute. Et Herodianus in *Antonino:* Præterea juvenes Sparta accitos Laconicam, & Pitanniatam centenam vocabant. Agrum vero, qui Bœotiano collimitat, gentium attigit nemo. Vestinis siquidem Janigenis ingenuis intacta sua patria est, & genus illibatum. Quis enim aut Italos Proceres alienigenas dixerit, aut Normannos, & ex Hierosolymitana expeditione veteranos nobilissimam Christi Domini militiam? Quorum plerique cœli similitudine, soli fertilitate, atque optimatum nostrorum humanitate allecti & suasi sunt, ut media quasi in via ad novam expeditionem paratiores sedem figerent temporariam. Quo facto adaucti numero majores nostri, & ipsi fortissimes viros in contubernium, & fervens juventus in disciplina virtutum magistros obtinuit, quorum æmula, & virtutum appetentior per eosdem formata ad unguem, adsequeretur & gloriam.

Sed quoad decimas, de quibus superiori in oraculo agitur, Populus aliquando ab Hercule salubriter commonitus ossella pro humanis hostiis obtulit, & de ponte in procurrentia præcipitia dedit.

Cæterum ipsa de Vesta, quæ Urbis regionem ad Septentrionem adauxerat, ea etiam ex parte montem, qui juxta est. Apenninus dicitur ab Apio, quod Vestæ flammeum est, velumve, seu veli apex.

Quæ vero ad Meridiem regio interjacet, & ipse mons à Crania, Cranius appellatur, cujus, qua maxime elatus parte est, ocrea, promontorium format: & ibidem infra Apia Vicus in Vestæ venerationem conditus, qui & Avianum pro Apianum dici cœpit, arx, inquam, in Civitatis tutelam, & oppidum ad annonæ custodiam. Populus vero Opicus, cujus de nomine coloniæ deductæ plures. Crana autem ipsa est Opis, quod perpetua fulciret alimonia, & suffectura matersfamilias, quæ in Reip. utilitatem inter filios regnaret, quasi unius corporis membra conferens, qui omnes uno de Cranio, & Crania caro una. Sed neque ipsa alia de causa Crania dicitur, nisi quod regat & repleat humanum corpus, per epar sanguine & spiritu animatum, vestibus fotum, cibo recreatum: ipsa eadem ad populi securitatem Opis oppidum condidit, quale diximus, & cives, si quid adversi accideret, se, & patriam tutarentur, & ab ea Cranium dicimus capitis ossium prædurum, quod & ornandum est, & armandum ad corporis totius regimen & tutelam. Igitur eadem & in deducendis coloniis Opis erat in annonæ, & cætero apparatu ad expeditionem necessario, quæ Avia ab antiquitate, & Apia à loci diceretur vetustate, & cathedræ prominentia, & apicis dignitate. Venus autem in adolescentiorum juventa, viribusque & viarum difficultatibus explicandis: item in castrorum vel hospitii sospitem hospitalitatem præoccupandam, provocandamve, ubi mature facto opus esset, eadem ipsa Venus nuncupabatur. Juventus autem, & soboles quæ in nominibus regula apud majores fuerit novis in coloniis exemplo ex uno, sed eodem eleganti, declaratur Inscriptione:

NAEVIAE VENERIAE,
NAEVIA PRIMIGENIA,
ET PRIMVS, PARENTES.

Primus: deducta enim in colonia Princeps est pro Jano: sive is in populo Princeps: princeps item qui vici Magister Tribunusve, domusve Dominus, paterfamilias, cui clavis pro sceptro esset. Janus itaque omnium pater viventium, & coloniarum dispositor, in principibus populorum conditor, & pastor, & doctor, agitator, & munerator, qui contemplationis studio & mentis excellentia Rex humilis & ipsam per humilitatem Princeps optimus maximus odoratas ad aras quotidiana per sacrificia propensior, pro omnibus invigilabat interpellator. Ejus itaque ara pro senatulo: sacrificiorum enim prælibationes conventus subsequebantur ad Reip. curam: statis enim diebus, novis lunaribus, convenire jubebantur assessores: qui conventus in Janiculo primum habiti, & jus redditum. Conveniebant itaque Senatores, & hi quos adesse oporteret. Præterea dimisso concilio, si qui vellent senissimi patris canitiem veneraturi, & divina commemorantem audituri, admittebantur. Hos inter assessores legitur Janus Præsidens, Physicam, Astronomiam, & divinationes, & ritus docuisse, & ad perpetuam memoriam rituales scripsisse, commendans omnia litteris. Docuit & artes mechanicas, Mathematicam, & usum navigandi monstravit, qui dicitur duabus in ingentibus columnis, quarum una lapidea, ne diluvio absumeretur, altera lateritia, ne conflagrare posset, quod docuit consignasse. Unde factum est, ut posteri eisdem nominibus, & veneratione divina sint prosequuti, quæ una fuerat omnium lingua. Non enim linguarum confusio ante urbis Babyloniæ turrim, & ejus interruptam fabricam anno ante Jani Patris defunctionem decimo, à Diluvio CCC. ipsa enim turris annos XXIII. post Italiæ regnum ædificari cœpit. Prisca itaque lingua Hebræa, quæ in Italia Saga dicebatur, usi sunt Janigenæ vetustissimi hominum, secundum eos qui historias calluerunt. Eam vero reliqui, & minorum quidam gentium, Sabinam, vel Tuscam dicunt, qui si in Tuscis Sagas intelligunt, hos non rejicimus. Proinde Tuscos Sagas à Sabatio dictos negabit nemo: neque omnis Tuscus Saga: sed qui inter Tuscos bonis artibus, & sapientia præcelleret, vetusta de nobilitate pater, Senatorve habitus, is demum Saga dicebatur. Sabatius autem Curetis filius in Italiam advenit, Beli irrationabilem iram, & insidias fugiens implacabiles. Primo itaque Semiramis anno Sabatius in Italiam appulit, & amanter & jucunde à Jano susceptus est: quis enim hominum sanctissimo seni amabilior hospes Sabatio? qui & pietate, & religione pontificiam adauxerit gloriam, prudentia canos exornavit, æquitatis Rex inclytus, populorum Pater. Quare & aliquot post annos creatus Coritus Aboriginibus præficitur; & pro officii dignitate juxta regiam adstabat sellam, adsidebatve sua curuli juxta posita consiliarius Regi, senatorve Principi senatus, vel imperatori magister equitum, vel Augusto Princeps juventutis. Sed qui ut plurimum per Provinciam, regnumve sibi demandatum circumiens, pro tribunali temporario, juxta forulos in gestatorio curuli hastatus jus redderet: idem de Jani mandato deducens colonias, disponensve omnia, collata cum Rege sententia. Et hoc loci animorum moderationem in Crano admiramur, qui Regis filius & Reginæ vir ipse, & hæres sine titulo consenuerit, & qui perhumaniter, & quam simpliciter, & ex animo supervenientem hospitem exceperit, & creari Coritum passus sit, vel ob senioris reverentiam viri, vel ob honoris contemptum extrinseci, qui virtutum conscientiam sibi satis putaret. Equidem sapiens omnino extra ambitum. Coritus autem à Curete in eo differt, quod Cures ingenuus, & Senator est; Coritus vero populi, & item Senatus Princeps. Sabatio igitur Aboriginibus Corito otium fecit Regina, ut per Colonias Crana Razenuas inviseret Venus filios, & Vestam omnium viventium matrem, quæ selectissimas ex omnibus Vestales Virgines ea lege instituerat, uti annis senis divino mancipatæ servitio forent: binis scilicet primis ediscerent: alteris vero binis exercerent edoctæ jam sacra, & sempiternum custodirent ignem: tertio demum, & ultimo binario anni primi novis Vir-

Virginibus magiſtræ præeſſent: deinde ob neceſſitatem generis & ſuffecturam coloniarum nuberent. Quo denotatur id ſæculum habuiſſe inſtitutas Virgines, quæ poſt anni primi diſciplinam, quæ ſacerdotis ſunt legitime poſſent exſequi, & in ſequentibus etiam aliarum regimen ſuſcipere Virginum interim deligendarum: majorum enim de teſtimonio aſſerimus Veſtales in Italia cognitas longe ante Babyloniam conditam, & Craniam ipſam à pueritia dedicatam Virgunculam. Deinde & Veſtalem, demum & Veſtalium maximam, quæ in Italia Veſtalium illuſtrarit collegium, & rite norit omnia obire munia, & dicere, & facere quæ & poſteros edoceret, pietatis Magiſtra altera & magna à Veſta matre maxima. Deinceps vero germani copulata conjugio, populorum mater & Regina facta eſt inclyta. Sed hoc loci illud adnotandum eſt, non eadem ſemper convaleſcere, cum ab Urbe condita obſervatum ſit, nuptiales faces, & connubia Veſtalibus ſemper male vertere: & è contra virginitatis votum perpetuæ perpetuo felix fauſtum fortunatumque & Virginibus, & Populo Rom. Cæterum quæ in cauſa fuerint, ut apud nos teſtimonia Janigenarum, Veſtinorum tanta & Cranæ, & Veſtæ, & Aurani, & priſcorum Regum ſcriptores prætererint, malitiane an ignorantia, aliorum ſit judicium. Sed hæc ipſa, quæ antiquata nolumus, & quæ Sabinorum nomina, & facta, & quæ Aboriginum, & cognoſci, & dici cœperint ab ipſo edicamus initio.

Sabatius autem Coritus à Jano & Crana in regni ſocietatem adſciſcitur, utriuſque aſſeſſor, qui exinde Medius Fidius, & Semon appellatus eſt, & is utramque per Tiberis ripam, qua vacuus inter Veſtinos & Annianas interjacebat campus colonias diſpoſuit, ad dexteram quidem ſuo de nomine Sabatias, & lacum Sabatium nuncupari voluit: Amitinos vero quis deduxerit an Sabatius, an Veſta mater, an ne Crana, incertum eſt. Ad ſiniſtram vero juxta forulos Curetes ſuos à Veſtinis per Aborigines, deinde ad Septentrionem Caſperiam, unde Aſprenates dici cœpere: ſed deleta eſt C littera vetuſtæ dignitatis in Regum genere quaſi honoris pronomen, & ea corona de nepotum capite per incuriam prolapſa eſt. Loca præterea ultra Aſprenates ad Velinum, & eam circa regionem, qua maxime Imella fluit fluvius, & juxta Velini cataractas, ubi is exuberans & ſuperfluens primum libere, deinde ſuo ſe coercens impetu, quo ipſe ſibi novo ſaxo exitus obducit deſes: ita ut non niſi excuſſo fræno, & quaſi diſſipatis repagulis à Reatinis limitibus, quos ſuperemincat præceps & vehemens, (ut Nili cataractas dixeris) in ſubjectam delabitur campi planiciem, & adhuc fervens in excandeſcentia ſua, Nar adauget ſulphureis immixtus aquis.

At Imella leni decurſu Anſaneti vallem ea ex parte ambit perutilis & percommodus altarium miniſterio; cujus ſi nominis etymon interpretatum volueris, Imelum memineris, quem legeris ad ſacrificia vas uſitatum, ſacrum quidem, ſed quod ambabus ſuſtineri egeat ulnis, cum breviorem habet pedem quo conſiſtere non poſſit. At in Eccleſiaſticis idem vas fontem legimus, quod velo cinctum circumferri & ſuſtineri conſueverat. Is itaque circa frequentiſſimas Anſaneti vallis aras defluens ſuperfertur, ſuſtineturque floridis graminibus quaſi miniſtris, Camilliſve ad ſacrificii celebrationem procedens, utpote qui ripas non noſſet, & quos ſuper flores graderetur, plecteret quidem innocens, nec tamen protereret, ipſe ſibi vas floridum & exuberans in fonte fluvius ipſe fons, ipſe & vas ſe ſuis ſuſtentans humeris, ne prolabatur: neſciret enim humi per ſe conſiſtere æque ac unda vel nympha caput ſuper undas exerens. Ad hujuſmodi ſimilitudinem vas per ſacra Veſtalibus futile ea de ratione, & eam ad cautelam, ita appellatur, ut miniſtra ſuſtinendum intelligat, ne aqua exinde deffluat, dilabaturve. Hæc itaque ita poſita ſi conſideres Imella cur dicatur, & unde

A Imelum, conſtabit ſatis. Qui neque à priori lenitate alienus, neque ſibi omnino ſimilis adhuc eſt, & ad Septentrionem & Occidentem deſcendit, Sabinos irrigans ſuos. At in Meridiem convexos Latinos demum poſuit Sabatius, eo quod Latium à latitudine, & ſeveritate, & nominis majeſtate eam nuncuparit regionem, qui regni ſedem in Aventino collocavit. His autem de Curetum limitibus tribus Maro verbis diſſerit vates inclytus, *Æneid.* VII. ℣. 714.

Caſperiamque colunt Foruloſque, & flumen Imellæ.

Id eſt, montana, & campeſtria, & declivia in irriguum ſuperius, & irriguum inferius: in Caſperia enim montana omnia à Reatino agro ad Tiberis
B oram, & ſecundum candem oram, & qua ad mare vergit: montium vero clauſtra, & planiciem omnem, quæ Latium dicitur, in verbo *forulos* ſignificavit. In *Imella* vero imam vallem, quæ reliqua eſt Sabinæ regionis pars.

Item colonias extra Italiam deduxit, vel etiam tranſmiſit plurimas, non ampliandorum terminorum, propagandive imperii ergo, ſed pro bono publico, & populorum opportuniori ſede, ad alimoniam & ſecuritatem virtute curandam, tuendamque. Unde ad grati animi ſignificationem adhuc honorario titulo conſcripti nationum Patres Sabini appellantur, vel,
C quod potiſſimum eſt, Sagi.

Sabatius itaque Sabinorum ditionem, vel potius pietatem adauxit: ripas interim Tiberis ponte conjunxit ligneo, trabibus concinne inter ſe connexis. Is Veſtinis, & Aboriginibus, & Tuſcis, & Umbris, & univerſo laudatiſſimus orbi adhuc uſque per omnium ora circumfertur fama vigens, quod eo Rege fides, & veritas, pax, & annonæ copia, & pudor ingenuus, & juſtitia, & præcipuus Dei cultus adeo viguit, ut cum hominibus converſari, nedum hominibus apparere dicerentur cœleſtes virtutes Angeli Dei. Cujus rei famam publicam Catullus inter cæteros conteſtatur in *Epithalamio Pelei & Thetidos*,
D ſub fin.

Præſentes namque ante domos inviſere caſtas
*Sæpius, & ſeſe mortali oſtendere * caſtas,*
Cœlicolæ nondum ſpreta pietate ſolebant:
Sæpe pater divum templo in fulgente reviſens,
Annua dum feſtis veniſſent ſacra diebus,
Conſpexit terra centum procurrere currus.

Is idem pro degenerum demeritis quæ ſubſequuta ſit pœna mortales, ſubdit hæc:

Juſtificam nobis mentem avertere Deorum:
Quare nec tales dignantur viſere cœtus,
Nec ſe contingi patiuntur lumine claro.

His itaque humanum genus præmunitum virtutibus,
E his actibus, & operoſa Regis induſtria majores noſtri non in incertum laborantes aureum fecere ſæculum; ſiquidem per omnem Italiam frequentiora ſacrificia: ita ut Oetria, ab Oetro, quæ patella eſt ſacrificiis per liba opportunum vas, dicta ſit prima, præſertim Etruriæ pars. Unde & Janigenæ Principes, & Duces Populorum, & Patresfamilias Patellarii Dii appellati. At in noſtris, Sancti à Sangis, & Anſis, ut diximus. Titulus autem pro virtutibus, quæ in actione conſiſtunt deferebatur. Actionum vero laus ſumma eſt in gratiarum actione. Supplicandi itaque & ſacrificandi optimi Regis cura potiſſima. PIETAS enim virtutem prima, & ultima coronat muneratione magnificam, quæ & delicatiſſima eſt,
F quaſi humanum cerebrum. Unde qui fluere cœperint, obdurant nervi firmiſſimas & agiles in nervorum compages virium agitatrices. Sabatius deinceps populum omnem cis & ultra Tiberim agriculturam docuit, & religionem pro diſcentium modulo, & imitatione probata patribus: ex quibus delecti exercitatores juventutis, quam prædurabant in palæſtra, curſuve, diſcove. Juvenes vero hujuſmodi rudimenta militiæ ludum æſtimabant. Si qui vero Religioni potius addicti viderentur ad ſacrificiorum miniſteria

* Reſtitue, *cœtu.*

pri-

primum, deinde ad arcana mysteriorum educabantur. Majores vero Oecumenicam politiam & contemplationem suadere conabantur, provocabantque verbo & exemplo. Quibus actibus Sabinorum, regnum crevit, cum sapientia regeret quos pietas educabat & fortitudo bonos cives, bonos & eadem faceret colonos: quibus recta omnia, & singula, & semper concupiscere, & videre quod verum est primum fecit, & sentire & dicere itidem & facere. Quare & pro Regis & populi virtutum meritis quotannis annua agrorum ubertas prioris anni ubertatem nova exuberabat annona, ut ipsam etiam terram diceres disciplinabilem, & humano usui & cultui propensiorem esse, feracioremque fieri, ne pientissimi Regis disciplinæ in filios tantum promanaret, & posteros frugi, terra ipsa frugalior videri, & laudari multæ frugis, & plenissimæ ubertatis aureos explicaret in segete sinus, culmosve.

Aderat in fœminis, aderat in junioribus pudor ingenuus, omnes in officio continens, & prudentia, & providentia patrisfamilias comites: Curiam Regum diceres Conventum, Juventutem Deorum sobolem, Regem ipsum Patrem Patriæ, quem seniores imitari, quem referre juniores, & vultu, & moribus, ipsis ediscerent verbis, quem perpetuum habere rectorem optarent & divinæ voluntatis interpretem Senatus, Populusque publice privatimque venerarentur.

Is Pontificia auctoritate pontem, ut diximus, Sublicium constituerat de Aventino proximiori in Janiculum, quo facilior esset ad Janum transitus, utramque ripam connectens, & utramque frequentioribus matrimoniorum vinculis. Præerat generosa in sobole amor mutuus, indissolubilem faciens animorum concordiam. Quibus operibus sapientissimus vir Sacerdos & Rex pacificus in Italia, ubi latere voluit late claruit, lateronibus stipatus Curetibus, Senatoribus scilicet & Prætorianis tutulis felicissimus regnavit Saturnus, laudatissimus quidem omnium votis, omnium vocibus, sed nusquam satis. Hic jam senior Sabum filium præfecit Sabinis, & Aboriginibus: ipse vero contemplationis studio deditus, cum Curetibus aliquot, populi scilicet majoribus, (non enim multos secum duxerat) in quibus tamen & Sacerdotium, Collegium, & Senatum, & Prætorium, & dispositam intelligas Curiam. Inde & Camulus salutare numen Sabinis notum, assessor scilicet, & consiliarius, & custos corporis, quod idem est cum Pallade, vel Vertumno, vel Enyalio, sive & Belbona, vel Bellonæ alumno: sive ipsemet Mars, quem Quirinum dixere Romani urbis custodem, cui hastam dedere & clypeum, & pro galeæ cono frons vitis: quo symbolo securitatem & annonæ copiam designabant. Hi itaque Curetes Vestinis adaucti, juxta Tiberim Palatium deduxere coloniam. Ipse vero Sabatius regionem juxta Janiculum Saturniam coluit. De prima itaque Sabatii curuli, prætoriove, ex Aventino, inquam, per posteros salutari Prætor cœpit Dux, qui exercitum per pontificem abdicatum in provincias, vel colonias deduceret infra eum montem Capitolium ara media ad hujusmodi salutationem. Sabatius itaque Sabinis & Latinis suis eam regionem dedicavit. Sed Aventinum, & Petusculum, prudenter, inquam, & in Spiritus sancti lumine S. R. Ecclesia secundam recensuit in distributione Regionum Urbis Romæ. Quare & nos, qui hæc omnia ad Christianam pietatem aptamus, & Ecclesiasticam exordimur historiam, hoc loci Lectorem monitum volumus, in Jano & Sabatio quandam felicitatis Ecclesiasticæ figuram inesse prænunciam: sicuti enim Janus per diluvii aquam fabricata navi, quam Arcam nuncupavit, ut copiam necessariorum in ea, & aram supplicationum subintelligas, salvum reduxit sub Dei manu genus humanum; qui item gentium Pater & dispositor, per multiplicationis benedictionem: Is, inquam, Janus in Italiam adveniens, Janiculum incoluit novam Coloniam, jugibus odorans sacrificiis, & conventibus illustrans, & suo demum sepulchro. Ita & Petrus Apostolorum Princeps Ecclesiæ fundamentum, & Janitor, fidelium Pater, & Pastor populorum pervigil, per regenerationis aquam salutem prædicans, & Salvatorem Christum, pacificus Romam advenit, Romanis arcibus trophæum Christi inferens, & eundem Janiculum bonæ confessionis suæ locum eligit, & triumphans dedicavit proprio sanguine, & sepulchro celebrem perpetuo efficit.

At Sabatius persecutionibus agitatus, Romam tandem aliquando devenit, & lævum Tiberis latus obtinet, consors regni, consors collega unanimis, qui alteram ad ripam utramque, una cum eadem esset civitas, quæ flumine disterminata videretur, ut in Sabatio Janum diceres alterum, vel germanum pro voluntatum communione, & consilio, & sacrificio regionem suam religione adaugens, Aventinum fecit Janiculo comparem: & tandem ad requietis æternitatem evocatus, quo potuit ossibus suis decoratam voluit inter Sabinos posteros.

Nec minus fratrum & Tyrannorum persecutionibus agitatus B. Paulus Apostolus, vas electionis, in urbem advenit, eandemque regionem, & Petusculum pro Christi nomine in Ecclesiæ ædificium & unitatem, qui eadem in Ecclesia, eadem in Petri navicula, quasi ponte & charitatis vinculo Populum Romanum connectens insolubili, proprio sanguine purpuravit. Quamobrem civitatis Dei etiam pomœria, Augustalibus tensis & velis obumbrata, nedum altera fluminis ripa, aris Christo Domino positis, thymiamata arderent Deo in odorem suavitatis, & nos perpetua devotione præsentissimi numinis utrobique Tribunal veneraremur. Sed ad historiæ telam filum reducamus. Defuncto Sabatio Rege, Sabus filius, qui apud Helernam (Cranam scilicet) Coritus, & Aboriginibus, & Vestinis, & Sabinis præfectus legitur, à lævo Tiberis latere regionem omnem, & quidem frequentissimam, regendam suscepit: ad quod respexit * Virgil. *Æneid.*

——— qui de patris cognomine primus
Dixisti populos magna ditione Sabinos.

Varro tamen aliter, neque ab re, id cognominis interpretatur, quod ea gens P. P. colat Deos, id est, PRAECIPUOS PATRIOS, vel PATRES PATRIAE.

Cæterum Janus suum apud se Coritum advocat Cranum filium, & demum sanctam in requietem clausit diem, expletis vitæ suæ, à diluvio per arcam & columbam renascentis sæculi anno CCCL.

Hunc Janigenæ flevere omnes, & posita in sanctissimi patris honorem statua intra ædiculam, non procul ab urbe, in ejus recolendam memoriam, Vertumnum appellavere: cui & annuos & perpetuos impenderent honores. Hinc illæ Vertumnales figuræ & cæremoniæ Gentilium in Idololatriam defluentium. Hinc, inquam, in Zodiaci circulo figura sub silentium, quam Criobolium, Tauroboliumque per festos scilicet & statos dies mystico apud eos vocabulo indigitatum voluere, ut qui hoc initiarentur sacramento, in æternum renati dicerentur: sed & laurea celebrioris optionis significationem ex numero graduum Zodiaci, quasi Sol ipse labores, quos in circumeundo ad lauream adipiscendam ferre solet, hoc hominum commento vitaret, injecta ea per tenebras offa: occultata, inquam, novi jubaris claritate vestibulo noctis, & hac ratione victor diem produceret. Hinc & illa Daphnæ virginis Apollinem fugientis, quasi pro virginitate tuenda hæc fugeret: ille vero ad gloriolæ famam curreret, & illius metamorphosis æternitatem. At laureæ symbolum erat virgo, viro matura, vultu occidentali, oblongo, & candido, scilicet quæ ex Occidente in Orientem verso vultu respiceret, cui os sacrum pro laurea fronde ad admirationem usque effigiatum antiquitatis cer-

* Non profecto Virgilius, sed Silius Ital. *lib.* VIII.

cernimus in monumentis, & dexterum super caput in coronam reducens digitorum figura ad computum tricenarium & sexagenarium exprimit numerum, quasi Hesperus perpetuo anni tempore decurrens mane in Phosphorum præcurrat, ad vesperam vero Vesper solem subsequatur, omni nube expurgato cœlo, & lumine suo diei sufficiens claritatem. Itaque Solem nusquam diceres occiduum, aut intermortuum, cum lux per Hesperum supersit amabilis. Curetes vero in falce, quam Saturno fecere, eandem renascendi spem in coronarum iterationem significatam voluere.

Sed jam tempus est, ut omissis fabulis, ad historiam redeamus. In Jani defuncti quidem Saturni sedem in eodem ipso Janiculo conscendit Crana, quæ apud nos Helernam & Calpen suo de nomine nuncupatas condiderat urbes, præter Colonias quas diximus reliquas. Ipsa & Janigenarum Razenuorum, & Vestinorum mater unica uteri sui filios in Italiæ gloriam, & concepit, & peperit, & aluit, & rexit: regnavitque pro Jano Patre annos circiter xx. senissima Principum: cui successit Cranus Raze germanus, compar, gemellus, conjux. Is Cranæ divinos decernit honores. Qui autem fuerint hujusmodi honores, quos divinos diximus, ad amussim describamus, quo res fiat planior. Ad defunctorum itaque pro meritis, demeritisve discutiendis, locum aderat Prætorium, & ultra Prætorium, quod ad Orientem excurrit: sed ad Meridiem, qua Occidentem vergit, Amiterninorum aderant & sepulchreta, cœmeteriave, quod scopuletum à majorum denominabatur ossibus. Ibi à Prætore & patribus ad hoc constitutis, uti diximus, dijudicabantur ex propriis operibus, qui vita defuncti essent sepultura, ne digni quoque loci, quaque pompa sepeliendi: quale discussionis judicium unico in sepulchro quod est in ædibus M. Antonii Florentii in Quirinali cernere est. At qui omni exceptione majores reperirentur, hi ut patres Patriæ, Isi, vel Iti dicebantur, quibus vel summo in clivo, vel media in urbe, vel spectabiliori loco cœmeterii condebantur, & eorum de nomine eidem loco nomen imponebatur, & annua eidem statuebantur: in quibus axamenta carminave in defuncti laudes decantata. Ea enim ita Festus appellata scribit: majoribus item & coronæ ad sepulchrum plures, & vittæ apponi, & coronati, & hæc jure merito circa dignos. Reliquos vero projici & negligi. Quamobrem Dei timorem & legum reverentiam didicere, compulsi metu improperii, vel virtutum amore: item & Cives pro status conditione amare & revereri, & ad Patriæ salutem, ad Deorum cultum dirigere omnium animum vires in semetipsis, & filiis familiaque omni excolere, & uberiorem in dies pro virili educare, optimam in frugem alere. Inde est quod Festus forum Sepulchreti vestibulum adserit. Relata itaque Crana & in Vestinis condita, unde Cranio monti nomen, qui à Sicanio Sicanites dici cœpit, sed Canius communi voce cognitus. Is itaque divinus honor apud eos erat, & is honoris apex apud eosdem maxime, ne in idololatriam tam cito collapsos putes Noetis filios, & nepotes etiam sub ipsius pientissimi Noetis oculos.

Cæterum exinde subortam Idololatriam lapsu temporis ex remissa in patribus disciplina, & degeneri Principum fastu, & procaci lascivientium licentia, cum sanctissimis quidem affirmamus auctoribus, qui idem in omnibus eisdem consentimus.

In urbe autem media locus raro concessus est, ut duo tantum in urbe Roma legantur, Faustulus scilicet pastor, qui Romulum nutrivit, ut Tata: is enim in eo, quem sibi Romulus Urbis conditor locum præparaverat, conditus est: summo in comitio aram è regione prospectabat maximam inter utramque cavea, circa quam consessus patrum, vel senatorum. Ea autem in fossa primitias rerum omnium, quibus lege uti licet, & ad victum necessariis conjecerant, & ex ea præterea, qua quisque profectus esset, particulam quandam terræ vel glebæ ferens, hæc quidem commiscebant, vocabantque fossam ipsam eodem quo Olympum nomine: deinde in figura circulari circumscripserant Urbem, atque ita commune, vel Rempublicam in comitio indicabatur, & eodem quo Faustulus loco proximus Hostilius perpetuus Romuli latero, & hospes, sepulchro honoratus est: ut in Tutulo, sicuti & Tata comitium pateret ad sepulchrum: cæteri vero aut summo in clivo proximo, montisve cacumine cominus eminus conspicabili, quo sepulchri locum suo decorarent nomine, ut Remutiam Remus. Complantabant autem circa hujusmodi sepulchra lucum, ut qui annuam ad solemnitatem in ejus memoriam convenirent, consessum haberent & convivium interdiu, sub umbra scilicet, ne domesticam desiderarent vitem, sed recumberent quasi sub velo ditioris patrisfamilias, qui illius cœnæ pater esset. Pro confidentium itaque gradu, appositis per epulones ædilesve dapibus sobrietatis, quæ virtus in convivantibus frugi est. Sed ne quid indiscussum prætereamus, Comitium pro Conitium majores usurparunt, conventum scilicet virorum fortium, qui Reipublicæ utilitatibus nati consilio præpollerent, & viribus: & ad indicandam vim rei ea in voce significatæ, M. pro N. scriptum voluere.

Imminebat autem ipso in sepulchro columna, supra quam in conchyli imago esset defuncti, asphalto utplurimum, vel minio colorata, cum inscriptione, quæ testaretur in posteros ibidem sepulti nomen & merita.

De sepulchro Reginæ historiæ fides deficit suppositum per textum. Cæterum Cranianæ apud nos aquæ ad Cranui montis radices, ubi primum deflexit in Aternum influit: locus is eminens regii pro tumuli dignitate delectus, (ut puto) & adhuc promontorio illi luco monti nomen perseverat. Est autem is Calpæ ad dexteram ad Orientem longo protractum spatio: sed hoc loci & decliva montis portio quasi in caveam descendit.

Et proinde NIHIL sub sole novum, qui protulit sapientiæ testimonium, eloquutus est. Nam & in lege veteri primum & apud Gentiles item quod reperit & probavit sancta Mater Ecclesia, id quidem suum aptavit in usum: nam & præ templi foribus, & atrium habet, quod Palmatum dicitur, in cujus medio fontem prout in majoribus basilicis & Vaticano præsertim videre est Patriarchio, quod ea de causa Paradisus legitur, ubi anniversarios per dies exposita in communi, vel privata agape, convenire, & convivari consuevere juxta sepulchrum quisque suum, quaterna sub porticu, accumbentibus ad mensam Principibus: plebs vero in area quæ media est, ubi & commune, ut diximus, habent sepulchrum. Et eo de instituto festos per dies in natalitiis Sanctorum sigillatim singulas adimus, colimus Martyrum memorias, eam, inquam, per diem qua cœlesti nativitate & triumpho compotiti sunt, & militia perfuncti: quo die in eorundem venerationem operose feriati solemnitatem agimus: rationalibus quidem quanto magis eorumdem acta imitabimur & fidem, quam professi, & effuso contestati sunt sanguine sanctissimi Patres, lucidissimæ columnæ Ecclesiæ, qui Christo Domino nos plebem peperere, partamve adauxere. Neque enim nobis satis esset frequentius per excubia stationalia sanctis advolvi sepulchris, & cereos accendere, & lampadas suspendere more majorum oculis illacrymantibus. Itaque hoc ipsum est quod inprimis orantes exoremus, ad hoc etiam alter alterum hortemur, ut imitari non pigeat, quod celebrare delectat. Et nos hujusmodi per studia eorundem commendemus orationibus, ipsi enim interpellant pro nobis, & possunt impetrare, & pollent omnino, & volunt utique & faciunt.

At sanctorum sepulchra Martyrum constituta intra ipsum templum, & sub ipso altari, qui locus Confessio

fessio dicitur & Martyrium. Cœmeterium vero omnium princeps ipsum est Vaticanum: Lateranense enim Patriarchium nusquam cœmeterium legitur, neque titulus: quamvis reliquiarum omnium sacrosanctorum corporum, sive urbanarum, sive peregre advectarum, potissimæ ibidem adserventur portiones: unde conditorio illi nomen factum est celebre, ita ut Sancta sanctorum appelletur.

Placet & hoc loci annotare majores nostros etiam priusquam Christianæ fidei jubar splendesceret, jam semper certos de animorum immortalitate hæc constituisse, & celebrationis annuæ perpetuitatem satis contestatos esse fidei veritate inconcussa. Placet & illud præcipue in Vestinis, vel agro qui Aquilanus dicitur, observatum, recolimus apud nostrates nullam usquam hæresim aut enatam esse, aut aliunde allatam: sed neque vel saltem suspicione subodoratam, & id quidem summo Dei beneficio acceptum referimus. Quod & Pius V. sanctissimæ memoriæ, & in fidei puritate exquirenda vigilantissimus observavit, & venerabili edixit testimonio.

Sed jam ad se nostra revocat nos historia, cujus digressionis paradisus Dei, hic fuerat Italiæ statutus: quam per utramque ripam bipartitam diximus per Sabinos, & Tiberim in Vestinis Aboriginibus Latinis una ex parte, ex altera vero Tuscis & Umbris. Ut quæ dicenda sunt congruentius & clare exprimamus: In Sabinis Vestinis utique Janigenæ Razenui, & Aborigines, & Umbri olim computabantur: quos nec ripa fluminis disgregat, quibus Apennini juga dorsumve perpetua sinuantium culminum connexione insolubilis pons æternitatis. At Umbros vel ad alteram ripam computes, vel per se ponas licet: & quas Sabatius in eadem ripa altera colonias posuit, hos Amitinos inter Tuscos connumeres populos. Sabus itaque Sabatii filius, qui nostram præsertim regionem, & optimis formarit legibus, & gentis gloriam adauxerit, de patrio nomine Sabinos appellatos voluit. Sed audiamus Silium, qui Pyrrhichicum illud decantantes Sabinos descripsit, *lib.* VIII.

IBANT ET LAETI PARS SANCTVM VOCE CANEBANT
AVCTOREM GENTIS, PARS LAVDES ORE FEREBANT,
SABE TVAS, QVI DE PATRIS COGNOMINE PRIMVS
DIXISTI POPVLOS MAGNA DITIONE SABINOS.

Magnam itaque appellat ditionem, quæ à mari usque ad mare protendebatur qua longissima est in Italia, exceptis Tusciæ terminis, secundum Tiberim collimitantibus: ita ut per longitudinem protensa ab Adriatico mari distans stadiis circiter CCLXXXII. à Tyrrheno autem in latitudine patens plus minus mille definiatur stadiis.

Ajunt post Cranam Cranum regnasse, qui filium nobilem Principem (is enim Aurunus Sagis est) Coritum sibi delegerit, unde & Aruntini: qui in Camillarios & Fidentiores, & seniores exercuere, cujus de nomine apex ipse summo in Apennino apud nos Cornu dicitur pro Coritu Auruno: & is idem secundum sinus à se nuncupatos disposuit per montana generis sui populos. Excepit idem & plerosque advenientes, quos & certis in locis collocavit: nam & juxta Atriam secundum littus, quo in Apuliam protenditur, navi appulere Ausones. Deinceps etiam recensent & Malot Tagetem Auruni filium, & ad eum maritima expeditione appulsum autumant Phaethontem cum suis, qui videns omnia ab Ausonis occupata in Orientali, & Montana ab Insubribus & Aboriginibus possessa, planiciem vero à Vestinis vel Janigenis habitatam, in Occidentali parte locum petiit, posseditque cum sua posteritate montes, & agrum omnem, qua Eridanus fluit usque in regionem proximam, & ea loca denominavit quibus voluerit nominibus. Sed & hoc de illius Annii commentitiis textu, & post Phaethontis adventum Italia circa Istros Cimmerios, & Vesuvios arsisse, vocataque ea loca Palensana, id est, conflagratam regionem.

At hunc ipsum Festus scribit Genii filium, Jovis nepotem, qui adhuc puer aruspicinæ deditus, aruspicii tandem disciplinam tradiderit XII. Etruriæ populis. Ajunt & post Tagetem regnasse Sicanum, de quo supra.

De aurea ætate, & ea quæ subsequuta est, brevibus quidem Virgilius, lib. VIII. *Æneid.* utpote qui incertis in historiis non multis immoratus est:

Deterior donec paulatim, & decolor ætas,
Et belli rabies, & amor successit habendi:
Tum manus Ausoniæ, & gentes venere Sicanæ;
Sæpius & nomen posuit Saturnia Tellus.

Nam & interea Gigantes per universum orbem iterum efferbuerant, quibus pro lege tyrannis. Quid enim tam vastis corporibus aut immani sufficeret cupiditati nisi aliena, & omnia? Divinum timorem & terræ cultum tenuiorum putabant hominum, & hos quidem Giganteo mancipatos obsequio, quod eos, quibus parcerent, servasse ad servitia domestica, forensiave, rusticave destinatos putarent. At Osiris Ægyptius in Thracia primum ostendit in occiso Lycurgo Gigantes mortales esse, & vinci posse, qui eosdem pœnas pati coegit, & Regem, & leges vindices pavere docuit. Deinde etiam apud Ematheos, quos Macedones dicimus, plures simul victoria una pugnam per unam stravit feliciter. Is itaque Osiris post Sicani obitum accersitus ab Italis, populorum scilicet Majoribus XII. VI. R. P. C. Vindicibus, advenit in Italiam, ubi novitas & virtus semper imperant. Is Gigantes devicit omnes, & si quos servavit, eos in triumphum duxit, omni potitus Italia, comitatus Hercule Chone, à quo ultima in Italia populi Chones, qui à Sabinis tandem ejecti sunt, L. Castronio Duce. Osiris itaque Læstrigonem Gigantem ex filio Neptuno nepotem Regem constituit. Qua de re lætitia & securitas populorum quam brevissimis est conclusa spatiis. Res itaque publica publice traducitur de Tyranno ad Tyrannum, & eo magis trucem quod & justo regnaret titulo. Quis autem in Tyranno animi moderationem, temperantiamve requirat? in quo uno, & vasta omnia, & immania omnia fluctuant, æstuant, confringunturque?

Interea virtutis nusquam oblita Italia per Forcum Cados, quem alii Porcum, vel Porrecum scribunt, qui Sene utranque insulam Sardiniam scilicet & Corsicam Vehis coloniis repleturus eo loci appulit, & incoluit, & in utraque Alistam urbem ex D. Gregorio, & aliis scimus: item Alistam in nostris inferius ex clarissimorum auctoritate scriptorum ponimus, cujus nominis in Tuscia nulla usquam legitur. Alista enim Aboriginum metropolis juxta Reatem fuerat, quæ ab Amiterninis diruta est. Forci vero nomen inter montium juga novimus, qua exitus, transitusve datur: & inter summitates Apennini Forrecam Apuensem habemus, quod is Phorcus dum Italia tumultibus conclusa Giganteis agitaretur, ipse viam sibi & suis ad gloriam aperiret, quæ invia putaretur. De Phorco autem hæc Virgilius, *Æneid.* V.

——— *Phorcique exercitus omnis.*

Nam & secundum Apennini clivos, sinusve in proximis ejusdem de nomine Porcinarium vicus, & mons superat & Cadichium, & Porrecadicum, & Vevium, quæ loca posteri dixere Suium, vel Vium, & Porcinarium. Sene vero ex nominis vi sacram denotat crepidam; unde Senicium habemus, & qui Senicio de Vico populus novam in urbem Aquilam commigravit, nomen tamen desertus servat locus, & exiguus in proximo lacus ad Orientem. Inde in sequelam per vicos dispositi sunt Aruntini, Fidentiores & Camillarii, recta regione ad Camponiscum vicum à loci Dominis sic denominatum. Ajunt autem à Camplobascone tempora, à quo gens CAMPLIA:

 Q. CAM-

Q. CAMPLIO. Q. F. VIRILLIO. V. I.
VIRIUM. SIBI.
ET TATINIAE M. F. VERAE UXORI.

A quo Campilia juxta Teramum, utraque oppida non ignobilia: & Servius ex Varrone: *Phorcus hic Neptuni ex * Phoote Nympha filius fuit, Sardiniæ & Corsicæ Rex, qui cum ab Atlante Rege bello navali cum magna exercitus parte victus fuisset & demersus, fabulantibus occasionem dedit Phorcum in Deum Marinum esse conversum.* Sed hunc ipsum posteri dixere Portunum, quem & Janum. Tum incolere placuit etiam Jonii Maris Insulas, & Cyprum, quam Vestini de Cupra sic denominavere, uti & eadem in Insula Thyum Urbem de vici nomine qui apud nos est, infra Eburios ad milliaria circiter octo, cujus adhuc insigne populare perseverat vetustissimum, quod est citri pomum virenti ramo circumdatum. Cæterum quod Insularibus in coloniis mediterraneisve immixtos Janigenas legis Aborigines, id etiam in montanis observare poteris. Hi enim Regem, vel Ducem auxiliares sequuti, eadem alibi qua in Italia lege sedes obtinebant, sive in insulis, sive in continente. Et hoc etiam factum est ratione, ne locus ullus unquam sine oblatione & sacrificio, & divino cultu sordesceret, sed rudium eruditione, & pietatis propagarentur studia, & virtus avita germinaret in posteris ubique locorum: id unum præ cæteris Janigenarum curante Senatu.

Sed cum adhuc LAESTRIGONES in Italia regnarent, Herculem per Celtas ajunt advenisse Lybium. Hic ille est Hercules Osiris filius, qui monstra ubique terrarum perdomuit sustulitque laboriosius, & Læstrigonas in Italia Tyrannos nonnisi decimum post annum debellatos expulerit, qui exsiccatis paludibus loca culturæ feraciora & frequentiora fecerit. Is & pleraque oppida suo de nomine condidit. At quia Heroes Hercules appellarentur prope omnes de virtutum præcellentia, exinde facile probantur Hercules omnino plures unius de nomine, cui quasi capiti membrorum omnium officia ad virtutem Heroum omnium virtutes attribuit antiquitas: & quidem exinde temporum ratio nutat, & actionum series male constat, & historiæ fides abrogatur. Illum vero vetustissimum Herculem ajunt ex Arana conjuge filium sustulisse Tuscum, quem post patris obitum regnasse in Italia, & Galatheum fratrem advenientem perbenigne suscepisse: & aliquando cum coloniis in Siciliam amandasse ad certam nominis gloriam, & regni thronum.

Ajunt & alterum filium ejusdem nominis, qui post patrem regnarit, cui & eidem successisse Kithim, qui & Colonias trans Alpes deduxerit, & recensent post eum Morgetem filium, qui Campoblasconi cognato, & Electræ viro Coritatum detulerit, qua de causa regnum deinceps assequutus est, & dictus Hastatus Jupiter, item & Jasius, sive sospitator Jupiter.

At Roma juxta Janiculum summo in Aventino sedes fixerat, & Sicanorum Coloniam sub regina Aboriginum alteram ad ripam scilicet subsidentibus Sicanis.

Hæc itaque Roma Romanæ Urbis & nominis fundamenta jecit, cujus imperium orbis terrarum, nomen nec ipsum præscribere cœlum ajunt, cujus ad æternitatem focum excitavit Subregina, per quam Urbs maxima exiguis posita est initiis. Et quidem Romuli temporibus jacebant in pluribus antiquæ fundamenta fabricæ, quæ Remus restituere optaverat: sed Romulus prævaluit, & Palatinum murum cinxit, & communivit. Aventinum vero de Remi sepulchro Remuria dicebatur.

Post Romam Romanessus filius Subregulus Montanorum fit Aboriginum: hoc contentus titulo ne matre Subregina natus humilitatis respueret dignita-

A tem: & hic honoris contemptus notabilis est, dum mater non Regina, sed Subregina dici vult, & filius Subregulus regiam adaugeat gloriam. At hæc si qui degenerum quasi deliramenta Principum derideat, is sibi uni sapiens erit nemini Rex optabilis. Adserunt & Romanessæ filios Jasium & Dardanum, & de jurisdictione inter se certasse acriter, & Dardanum, ut aliquando vinceret, Jasium fratrem per insidias occidisse. Sed quod pro Jasio Tusci starent, & Siculi, & Siceleus, qui in Celtiberis regnare cœperat: è contra adessent Dardano Vestini Curetes & Aborigines, hoc uno inter fratres dissidio concussa est Italia omnis: proinde ea quæ rerum vicissitudo est, Tuscorum res adauxit & gloriam: nostratium vero adB duxit. Fugit enim Dardanus in Samothraciam, & ibidem diutius latuit: Principum & civium conventu abstinens, postquam nudata latera sibi vidit assectarum custodia.

Successit Jasio Corybantus filius apud Tuscos. In Vestinis vero & Aboriginibus Romanessus Romæ filius: & is primus Saturnus constituitur, Pontifex scilicet Maximus, quo titulo regnarunt etiam & posteri.

At Romanesso defuncto, Picus Priscus filius successit, anno, secundum Lucidi supputationem, eodem quo CHENCHRES ACHERRES, qui & PHARAO. Is Hebræos, quos abire permiserat, terra marique
C infestius persequitur. Sed adfuit vindex Deus, qui populo suo mare rubrum sicco pede calcabile præbuerat, subsequentem Pharaonem cum omni exercitu excitatis obruit fluctibus. Ut miremur in maris natura quandam mansuetudinem, qua se Populo Dei calcabile exhibuit, & admiremur item tractabili in elemento iram, qua persequutores inclusos obruerit.

Deinde ab Athu in Regni Mæonii partem adscitus est Dardanus: & ita Regni Trojani origo constituitur: ipse vero, si quæ in Italiæ regno jura haberet, resignavit Tyrrheno filio Athus, & deinceps constituta est Dynastia in Tuscis duodecim populorum Ducibus, & Larthe; unde Ilioneus apud La-
D tinum Regem, *Æneid.* VII.

—— hinc Dardanus ortus
Huc repetit.

Ubi Servius, *non petit, sed repetit, quasi propria.*

In tantis rerum varietatibus, & Principum novitate, quis Janigenarum, Vestinorum, Sabinorum, & Aboriginum fuerit status, edicere operæ pretium, quod ea aut nemo attigerit, aut plerique inverterint, aut prætererint, invidia-ne, an ignorantia, nihil disquiro: sed quantum per veritatis testimonium liceat regionum altrici dulcissimæ adero Patriæ. Nam & pleraque consulto omittimus, quia fide dignum auctorem non habemus.

E Coaluerant quidem in populum unum, quas recensuimus gentes, licet intra suos quisque limites exuberanti annonæ copia, florentibus urbibus, oppidis, vicisque, adinventis artibus, adaucta religione, etiam in fœminis venerabili morum disciplina, fraterna dilectione in alterutrum, & majorum reverentia, & divino in cultu propensioribus animis, frequentioribus aris.

Cæterum in politioribus, eisdemque ornatioribus, virtus æmulationem provocat, æmulatio, si virtus aderit, gloriam parit. Sed quæ Pegasæo insidet gloria contra exorientis jubar Solis, & ex animi candore metitur omnia post se equitantem, nusquam videt
F umbram, nihil tale suspicata nusquam proturbat. Illa igitur diuturniorem per moram crevit, ita ut quasi Decumanus limes ad Occasum usque protendi, & omnia opplere videatur. Proinde hujusmodi de gloria & æmulatione quasi de fastigio fastidium excitatur in seminarium invidiarum, quo dissentiones in populis, contentiones in conventibus, contemptusque & ex contemptu inimicitiæ implacabiles, odia intestina, bella civilia.

Qua de re Sabinorum Patrum jussu Prætor, cum exer-

* In *Comment.* Servii *ad Æneid.* v. ✝. 824. legitur *Thoosa:*

A exercitu, præeuntibus facibus, ex Amiterno nocturna irruptione Aliſtam Aboriginum metropolim feriatam adoriuntur, capiunt, diripiunt, ſolo æquant. Cives, quas clades non intercepit, à Reatinis ſuſcepti gentilibus, quod ex Aboriginibus ea urbs magna ex parte conſtaret, cum de repetundis fruſtra agerent, nec ulla de vindicandis ſpes in armis reliqua, diſquirentibus omnia, obrepens occurrit ea, quæ in rebus trepidis incuba deſperatio, nec ſilenti temperantior, nec obloquenti frugalior eſt. Itaque Aliſtani extorres agrum olim patrium, & patriæ rudera Diis devovere in poſſeſſorum odia, in ditionis vilitatem.

B Ea vero offenſa Veſtini, quod ſumma rerum, & ſacrificiorum, placationum, item & execrationum apud Amiterninos Patres eſſet, qua etiam victi & extorres abuti auderent Aliſtani, Reatinorum occluſi mœnibus, contra Reatinos exarſere, quaſi hoſtes in fide receptos ad hujuſmodi intentanda animaſſent. Igitur Reatinum agrum Italiæ lumen depopulari, occupare, obtinere gravi mulcta, ut Reatinos pœniteret pro Aliſtanis ſtetiſſe.

Sed, quod humanis in actibus frequenter accidit, NON OMNES PROBANT OMNIA, ex Patribus aliqui & plebe, uti par eſt credere, & in libera adſolet Civitate, abdicationem hanc quantumvis rationabili de C cauſa; quod belli cauſas temere cauſarentur, nulla admonitione præmiſſa, placidiori ſeveritate, ſeveriori diſſidio ſe à fratribus ſegregarunt, qui ſe ea de cauſa Æquos appellarunt.

De generis antiquitate priſcis in Italia Populis, & nominibus recenſenda, nemo eſt qui dubitet, nemo qui indigenas neget: & tamen pauciora ſcriptorum teſtimonia haberi, & produci poſſint. Sed ea noſtram per interpretationem dilucidiora fient pro venerabilis æquitate nominis, & ſacroſancti dignitate officii.

Quod inter diſſidentes populos pacem conciliarint, vel perduellionibus bellum indixerint, unde & Romani Feciales accepere, & feciale didicere jus. Feciales D enim fuere qui controverſias verbo ſolverent, & hi per Sertorium Reſium in Urbe primo cogniti, & apud Virgilium leguntur ſub Ufente Duce Turno Regi auxiliares: & Plutarchus in *Numa* auctor eſt apud Æquos aliquando regnaſſe Septimium Medium.

Hi igitur ab origine, ea de cauſa, quam diximus, ſecluſi intra montes; & à Meridie poſt Cranum, qua ſe mons is ad Occaſum vergit & Meridiem, regionem obtinuere, oblongam quidem, ut & Veſtinos à Septentrione, Sabinos ab Occaſu, ab Oriente vero Marſos, deinceps in Latinos uſque & Volſcos protenſi ad Algidum uſque incolant.

E Qui aliquando in Phaliſcis intra Sabatios, incerto tamen deductore, & deductionis tempore, alteram ad ripam Tiberis coloni conſedere, ne unis tantum Ingaunis Liguribus tricies agrum datum, ac toties novas ſedes datas Italis intra Italiam putes. At qui de Phaliſcis ſcripſit, Æquos cum legit, de ſuis omnino omnia dicta putat, & populum unum uno in loco conſtitutum Æquicolas omnes adſeruit nimis indulgens, nec advertit quod legit: auctores enim ſubdubitant de Fecialium origine, Æquicoliſne an Ardeatibus id tributum fateantur. Præterea dum Æqui Algido in monte L. Minutium Cos. & Romanum concludunt exercitum, vel ſequenti anno ibi- F dem juxta infeliciter cum M. Horatio pugnant, dum Baulos in proximo habere leguntur, quos à Labico Labicanos novam Romani populi Coloniam, ſubita irruptione vexant, quæ Urbes omnino in Volſcis in Latio ſunt, dum Fidenæ, item & Cruſtumerium in finibus deſcribuntur, certe non hæc ad Phaliſcos referri poſſunt, altera de Tiberis ripa, neque exinde ad Algidum niſi Romanum per agrum, ſi modo per Romanos, & Tiberim, qui Tuſcos à Latinis & Romanis diſterminat, tranſitus pateat. Proinde de noſtratibus, & qui ad Algidum proximi ſunt, hæc de Æquicolis agunt hiſtoriæ.

Sabini vero alteram per expeditionem ex Amiterno profecti, quo ſtatis diebus populorum Majores, Duceſve convenire, & ſacris faciundis, & juri dicundo conſuevere Patres Conſcripti. Hi quibus ea cura demandata erat, juventutem adeſſe armatam, & in acie adſtare juſſam expediunt: Cotylam Aboriginum Urbem nobiliſſimam monti appoſitam expugnant, & victoria qui ſcirent uti in lacum proximum invecti, obtinent Victoriæ numen, & ſtatuam ibidem celebrem: tum pleraque circumcirca oppida diruunt, novaſque urbes ædificant & oppida, præſidia diſponunt, caſtella communiunt, inter quas Cures leguntur, Coloniam deducente Modio Fatidio Teſtrinate.

Erat autem Teſtrina Amiternorum vicus, præſidiumve, quo ſecundum Varronis ſententiam majores noſtri in agros rejiciebant cives ſuos, & in pace à ruſticis alebantur, & in bello tuebantur. Hi Nonis tantum ad nundinas in Urbem accedebant, de cætero ruri occupati. Hi bella & pugnas depugnabant pro patria. At qui inter eos Pagi Magiſtri imminerent ea de Præitura, Magiſtratuve, Tatii & Titii dicebantur, & in iiſdem Tutulus ſi quis inſignior in hoſte propulſando, proterendove emicuiſſet inter cæteros: ſi quis limites, patriamque tutatus eſſet, nec jam palma inglorius alba procederet. De quibus Tacitus *Annalium* primo hæc: *Titus Tatius Rex retinendis Sabinorum ſacris ſodales in Urbe Titios inſtituit:* ii ad averruncanda mala extra Urbem degebant, & inter ruſticos. At qui vel cultu terræ induſtrior, operoſiorve, & frugi ſemper probaretur, qui & pacis ſtudio, & rei militaris peritia cives ſervaret, hic tanquam Vici Magiſter, & Tatius pro communi Vicanorum Tata habebatur. Unde & Avum, & Atavum habemus: cujus nominis rationem compendio explicare non otioſi quidem ſcriptoris putamus.

Terram ipſam, ut Varro aſſerit, majores noſtri dicebant Matrem, & Cererem, & qui ipſam colebant piam utilemque vitam agere putabantur; ita qui Civem laudare vellet bonum agricolam, bonumque colonum cum dixiſſet, abunde laudaſſe videbatur. In agricola enim ruſticum, & militem hujuſmodi in vico, caſtriſve verſatum: in colono autem fortem virum, & eundem opulentum, & bene conſtitutæ Reipub. amantem ſignificabant Civem. Unde, & Ilio communitæ Urbi nomen, & fabula illa de conſtructione murorum ejus.

At ſitus Teſtrinæ non longe ab Amiterno ad milliaria quatuor Occidentem verſus, & Meridiem, cui de lanificio nomen inditum, prout inferius dicemus.

Aderant itaque Teſtrinatibus Magiſter & Magiſtra Vici, ſecundum limites, vel agriculturæ, vel militiæ, vel lanificio edocendis: ut cuſtodiendæ inprimis pudicitiæ adeſſent alacri juventuti, bonis imbuendæ moribus, ita ut eiſdem pro trocho, triciſve, poſt agriculturam, & litterarum ſtudia ad ludum ſecundarium palæſtræ curſus, armorum uſus, & labor adſiduus, quos eorundem virtutibus jucundatus ſeveriorum patrum conſeſſus, dum probat, & coronat, docilem oblectat, & arguit, validam excitat ad palmam, & coronas. Populum itaque militiam dixeris qui locum caſtrorum noris. Sed Teſtrinæ culmina dejecta, mœnia item disjecta jacent, & ipſa rudera obruta innato ſub gramine deliteſcunt. Et tamen candor ille lucidiſſimus de marmorum lapidicina in humeris velum deſuper emicat. Nec omnino nomen ſilentio premitur, eo quod Chriſtianam per pietatem vico aptatum vocabulum quaſi vicinæ vocis, Teſtriniæ, indicium ſit: neque ab re locus is B. Silveſtro dedicatus eſt, & Eccleſia ibidem conſtructa, & monaſterium ejuſdem de popularis nomine, qui in ſummum Pontificem pro vitæ & virtutum merito adſumptus eſt, qui pacem poſuerit, fines Eccleſiæ, magnum Chriſtiano nomini incrementum.

Is vero Rufini à Rufo denominati filius, gente Cornelia, familia Merula Consulari, quæ ut Varro lib. III. *de Re Rust.* & inter Curetes primaria, & inter Romanas patricia, licet minorum gentium fuerat. Hoc item loci ubi nunc Ecclesia prope diruta est Episcopalis, posita Cathedra Testrinensis Episcopi: legitur & Pinnatiarium proximis de Pinnatiis: ea enim voce dicebantur humiliora, frequentioraque in Curibus montium juga, à Thebe Bœotia Reatinum versus agrum. Et Varro eodem *lib.* & *cap.* agit de Pinnio in his locis ubi ageret.

At situs Testrinæ inter milliarium clivum ab Occidente, & Thebas Bœotias, Amiternum versus ad lævam distat stadiis XXIV. Canium vero montem versus ad dexteram habet, & recta regione eunti ad Hypsæum vicum Orientem versus. Horum nominum Varro meminit lib. III. *de Re Rustic.* ipso in initio. Thebas autem Lacones condidere, quos à nostratibus perhumaniter exceptos diximus. Hi pro castris præsidii hoc loco Milliarium condidere Vicum: sed hæc ad Lycurgi tempora rejicienda sunt: & Amiterninis cessere omnia patribus. Ea enim humanis in rebus varietas dominatur, ut pro Milliario Veliam à vellendo pecore assertum primo, deinceps Velianum denominatur: & id tandem dirutum est: item & pro Thebas Bœotias Civitatem Thomatiam dicimus à Thomate Petri F. Ruperti Nepote Sulzpacensi, loci regulo, qui oppidum restituit, & muro cinxit.

Sed jam tempus est, ut de CVRETVM, quos diximus, nomine, & nominis causa edicamus. Hos plerique à Cure Sabatii filio: Dionysius vero ita appellatos ait, quod Virgo quædam indigena clarissimo prognata genere, choros ducens in templum Enyalii ingressa, & ex defatigatione consopita à loci numine compressa Medium Favidium enixa est. Is in virilem ætatem adolescens, & forma supra hominem, & re militari longe clarissimus condendæ Urbis cupiditate, magna è finitimis agris collecta manu, Urbem statuit, eique nomen fecit, vel à genio loci, cujus dicebatur filius, aut ab hasta: (ut alii volunt) Enyalis enim Sabinis, & Romanis de Sabinorum documentis Quirinus.

Alii, & exteri quidem, Esychium sequuti, id esse Numen scripsere, cui suovetaurilia fierent, integro sue, tauro, & ariete. At nos Enyalium victoriæ numen tenemus, qui per militiæ labores victoriam parari scimus & pacem: illud etiam & salutis numen legimus. Quod & Camulum Sabini dixere posteri, vel Minervam, vel Palladem, vel hastatum Jovem, qui & clypeum gestet & galeam, cujus pro coni ornamento idem quod Enyalio finxere, quale signum Roma videt in ædibus Colonianis ad Æquam Virginem. Curibus hæc cognita numina, quibus proximus est Victoriæ lacus. Alii fabulam aliam commentantur, contestanturque quasi liceat suomet arbitrio condere, & histrionicam facere historiam. Qui dicunt Herculem cum Virgine quadam in foveam concubuisse, & inde natum Fabium vel Fovium: & quidem fovissam pro fovea Antiqui dicebant in sacris cæremoniis: & eodem de Fabio habemus Fabiæ gentis primordia. Sed extra fabulam & scenam illud affirmant indubitatæ fidei auctores sacras foveas vel fovissas, vel Olympum circumcirca templum, hoc ipso prisco à Fabio excogitatas: & ex eadem familia factionem alteram vel licentem in Lupercos agnovit Populus Romanus. Sabatium vero Curis filium sacræ testantur Litteræ, scriptores item omnes: & Sabinos Sabatii posteritatem condendis Curibus avitum nomen aptasse potissima ipsa ratio quæ suasit, persuadet. De Curetum institutis ac moribus eloquentem audire Strabonem juvat, & eadem explicare non inutile est, qui detonso à fronte capite ad occipitium capillati occasionem aliquam fecere Ecclesiasticæ tonsuræ. Item quod selecta de nobilitate linteati incederent, procederentque ad aras, sa-

A cramve militiam: unde apud nos inolevit albarum usus. Vela item quæ sacra circundant altaria de Curetibus accepta demonstravimus: iidem Enopliam armatam saltationem, & Pyrrhichicam, unde Luperci suos habuere ritus, saltationem, decursusve, & S. Romana Mater Ecclesia choros, vel semicirculos adstantium hinc inde pro corona Episcopi, & in eis hymnodias alternatim succentas: sed & militiam in linteis Ecclesiasticam, vel in Dalmaticis, & in his defensores albati sub fanone, quem præferunt Dominica sub Cruce, & Diaconi in Dalmaticis armatum repræsentant Principem populi, & Duces qui sub Archidiaconi manu populum per classes distribuunt, & in officio continent. Sed de Curetum saltatione

B quam diximus, & Enoplia dicebatur à circuitu saltationis, dum Reginæ partum occultant, & protegunt.

Atqui iidem ipsi Curetes adinvenere sacrarum cæremoniarum ritus, qui religiosiori semper in observatione vigent. Eo enim nostra omnis spectat oratio, ut de Ecclesiasticis inprimis tractemus, qui sanctorum Civium & Ducum, & Antistitum nostrorum actus & scribere, & dilucidare intendimus. Quamvis & alia subdamus pro curiosiori lectorum indagine. Curetes, subdit Strabo *lib.* x. cum prudentia eminerent primi omnium greges coegerunt, reliqua mansuefecere pecora, mellis usum, venandi,

C sagittandique modum induxere, hominumque cœtum ad communem vitam & legum disciplinam instituentes, & æs fabricaverunt. Deorum statuas iidem, & falcem Saturno fecere: artium item omnium, si quæ excultiores sunt, auctores fuerunt: unde & Idæi, & Dactyli à manuum artificio, & artium dignitate: & Cabyri, & Corybantes appellantur. Hi Rhodum, & Cos, & Camos de Camillariorum nomine, & officio dictum condidere. Hi & Colossos in majori Phrygia, cujus portio, Comæ de Cominis nostratibus, & Istam juxta Macedoniam.

D Sed cum Rhodum ponerent, quo ingenii magisterio pollerent, quove ferverent manuum artificio, satis superque, & ad admirationem ostentavere perpetuam, in deligendo situ, in partitione Civitatis, in munitionibus, & ornamentis publicis, privatisque, ad commoditatem, ad salutem, ad splendorem omnibus numeris absolutissimam urbem; & inter cæteras florentissimam constituere Remp. in qua & Architectura, & Pictura, & Sculptura floruere, excultissima orbis terrarum ornamenta. Ut eo de civium studio bonæ artes quasi unius loci, & una ars, & pictura una, Artes dicerentur Rhodiæ: & hæc quidem in manuum operatione est, intellectu in ea pervigili. Unde in Rhodiis numismatibus Solem,

E cui eam Urbem dicaverunt Patres & plebs omnis, sculptum cernimus, & ex altera parte, latioribus, inquam, foliis, enascentem rosam, qua Urbium designarent florem, & florentissimam in militia juventutem, in majoribus validam viribus ætatem, & consiliis mentem vividam. Hanc autem figuram & nos cum S. Matre Ecclesia admiramur, & veneramur in triginta illis argenteis, quibus pacti sunt D. N. Jesu Christi proditionem mala mercede mercatores pessimi Judas, & Judæi. Cæterum de his hucusque non ab re positis, ad Curetes redeamus, quos legimus vere novo, adulto scilicet, ad Quintiles Kalendas, qui mensis ab Junone, quæ & Vesta est,

F vel Ops, & Carna, & Venus, Junius dicitur. Vestæ itaque de constituto, & Jani auspicio usurpari cœpit, ut hac potissima die in colonias deducerentur novæ juventutis examina. Unde & mensi nomen Junio.

Qua profectione alteras juxta Nomentum Cures ad ripam Tiberis ponunt, & eas minores dicunt, ad quas potissimum referenda sunt, quæ scriptores de Sabinis Virginibus. At de Tatio, & Numa ad regnum accito, & cætera hujusmodi, ad veteres omnino

Cures,

Cures, in quibus regnarent: etsi ad has urbi proximiores curulia figere nisi temporarias constanter negemus. Et hac in expeditione Curetum locum quem insederunt Modianum clivum nuncuparunt de Curium auctoris nomine. Et hæc quidem in proximo residendi occasio probata est, ne cum ad Senatum in Janiculo habendum, Aventinove procederet Sabinus, homo quasi per aliena progrederetur loca, peregrinus hospes. Sed & qui Palatium juxta Reate habitant, ad viam Quintiam, locum pascendo pecori dum quærunt, in colle constiterunt, quem Palatium patrio de nomine appellavere, & ejusdem collis partem alteram ad Orientem & Meridiem Veliam à vellendo dixere pecore, cum nondum tondendi artem reperissent. Neque absurdum erit ipsum Aventinum de Thioræ oraculo nuncupatum dicere. Thiora autem eodem in agro, eademque via milliario à Reate septimo distat. Aliud autem est & ab ea secundarium montanorum Aboriginum Theodium, vel Tode: quamvis plerique eadem in voce fallantur, & fallant: sicuti & in Veissa, magna scilicet Issa montanorum, quam Vissæ scimus ab Issa Insula, & oppido agri Reatini: neque enim cœco duci manus damus. Qua etiam pro loci diversitate, & temporum, & colonorum discretione Nursia ab Ursia, & Nursina Provincia ab Ursina discreta est, & D. Gregorio in *Dialogis* caraxata inter se differunt. Sed Ursina solo adhuc nomine internoscitur, eo in monte ubi Ursia urbs olim steterat, & subjecta in valle, quæ loca utraque Orsonia uno nomine appellantur, & ea media est inter Cominium vallem, & Comam urbem ad Septentrionem, quæ & ipsa diruta est. Habet & ad Meridiem Phalacrinam vallem. Quibus de locis progenitas Roma mater agnovit familias COMMINIAM & VRSINIAM, & quæ potissima floruit FLAVIA AVGVSTA, quî cum & PETRONIA & TVRPILIA commixta.

Thio autem, de qua nobis sermo propositus est, & Ornarium vicus, quod ibidem de Pico ave super truncum querneum consistente responsa petebant superstitiosiores illius sæculi homines. Ornarium vero vel ipsa ab ave, unde & auspicia denominantur, vel quod ibi Deo auspice ornarentur, qui auspicato inaugurantur. Inde salutationes ad Portam Aventino proximam, apud Romanos Præitoribus, & auspicia capi solita. Sed si quis ad hæc singula, vel saltem ad priora requirat testimonium, ex Veterum auctoritate meminerit, quæso, Sabatium & Romam Curetis in Aventino monte consedisse primum, & Romam Urbem in Aventino Sabinorum coloniam, & ab auspiciis & auspicatis salutationibus, missionibusve omnino deductum nomen.

Meminerit idem Quirinalem à Quiritibus nuncupatum, qui eo loci consedere, icto inter Tatium & Romulum fœdere, & eundem montem sive per Tatium, sive per Numam, intra muri ambitum conclusum. Præterea Capitolium à Sabatio Saturnium appellatum adserunt omnes, quem & Tatius belli jure occupatum retinuit, & ipse primis annis incoluit Numa, qui deinde in Quirinali consedit, & utrobique omnino inter Curetes suos.

Et ita Urbs Roma situm quammaxima ea est majori ex parte à Sabinis obtentum noverit. At nos & Dionysium hoc loci, & ubilibet allegare non pigeat, qui hæc de Numæ institutis scripsit.

Roma, Numa auctore, habet ut Diis quibuslibet aras erectas, multa præterea templa attributa, suo cuique numini festa, & institutis qui sacra curent Sacerdotibus, latisque legibus permultis de castimonia, de cæremoniis, lustrationibus, cæteroque cultu & honore Deorum, adeo ut hac parte longe à tergo reliquerit quamvis Civitatem pietatis nomine celebrem. Porro omnia quæ ad religionem pertinent octo libris, juxta totidem sacrorum classes conplexus est; de xxx. scilicet Curionibus primo: II. vero de Flaminibus: III. de Tribunis col. IIII. de Auguribus: V. de Vestalibus Virginibus: VI. de Saliis: VII. de Pontifice maximo: VIII. & ultimo de Pagorum Magistris. Urbis itaque situs, & populus Romanus, & sacra, & ritus è Curibus crevere. Immo sunt qui Accam ipsam Larentiam Apiam, id est, Vestinam, dicunt Romuli nutricem. Adde è Curibus solemni Paliliorum apparatu accersitas, quas intercepit & obtinuit Roma nurus, quibus cum populus Romanus esse cœpit pater, immo & populus ipse, qui constabat tumultuaria de turba Quiritum exorditus adauctus est, qui maximus & firmissimus est. Urbs ipsa inter orbis terrarum urbes & Regia, & Regina amplissima congeminatis intra pomœriis spatia montibus, propagatis Imperii finibus, quæ etiam ad regiminis molem sustinendam è Curibus Reges accersiverit, per quos fortis justitiam didicerit, & Deorum suspexerit cultum. Sed neque unquam aliquid à Diis per sacrificia votave poposcit Populus Romanus, quod non sibi & Quiritibus profuturum præfaretur commune. Sed nec Latium aliunde crevit, aut condi cœpit quam per Curetes, ab ipsiusmet Sabatii Coriti temporibus. Curetes enim omne quam maxime latum est Latium usque ad Lirim per opportuniora loca coloniis replicavere patriis: quamvis & Græcorum & Trojanorum colonias eadem in Provincia non negemus.

Equidem Curetum opus Lanuvium, & in eo ædem Vestæ forma eadem quæ terræ repræsentaret rotunditatem, & Jano, & Olympo, & sacra circa ipsum fossa, ut suam in Latio haberent sacrificiorum urbem & Vestalium in ea collegium: præterea & Antemnates, & Tellenses, & CIPERVM, & Camerium, quod olim Mediterraneorum metropolis Aboriginum fuerat: sed & Vestinos alteros condere placuit Ausone Duce, urbibus in tribus, Ausona scilicet, & Minturnis, & Vestina, de quibus Livius *lib.* VIII.

Sed & ultra Tiberim colonias posuit Sabatias Sabus filius, ubi & Sabatium lacum proprio denominatum voluit nomine: tum & Vejos de motabilibus appellavit nominibus. Sed & Amitinos Vestinos quidem inter Aruntinos novimus suo de Coritatu. Prætermittimus cætera cum Tusciæ originem subscribemus. Quod si Sabinorum Vestinorum illius temporis limites requiras, ad amussim accipe. Ad Septentrionem & Occidentem protendebantur secundum Aboriginum spatia, qui Umbros habuere collimitantes quacunque Apenninus longo tractu Italiam intersecat, & Oetriæ alterius Janigenarum, quæ Hetruria est, relaxat spatia. Ad Meridiem vero & Orientem ad Septentrionem reflectitur. Italiam, quæ reliqua est, obtinuit Sabinus, qui rerum gestarum gloria, & æmula virtutum sobole per colonias dispositâ Provinciæ terminos propagavit. Dispositio autem coloniarum apud majores celebrabatur, ea potissimum de causa, quod subcrescentem sobolem, quæ pro multitudine exuberaret, ut nec angusta mœnibus jam capere posset patria, nec ager alendo jam satis esset, novis itaque devovere Laribus oportuit, sedes alio quærere jussam, ea observatione, de qua supra diximus: creatis primo Prætoribus deducendæ coloniæ, mittebant novi examinis auream juventutem, quam Venerem dixere fabularum Commentatores, secundum auspicia, certum ad locum per Patres abdicatam, per quos omnia & dicere, & facere, & probare licet, in verbis Do, Dico, & Abdico. Sed prius eandem plene instruebant opportunis omnibus armis, inquam, & suppellectili, annona, ducatu, præsidioque. Juniores itaque compares præeunte Petreia anu, scilicet ludibunda, quæ ebriam imitata præ lætitia oberraret: ipsi vero pineæ arboris ramusculo coronati, & sub velo, ramos prætendentes in procedendo Eana canebant, pro quo posteri Peana dixere, P. littera præposita, qua & Lares designabant. Et quidem ad hujusmodi, signo hoc etiam ipse D. N. JESVS CHRI-

CHRISTUS sibi complacuit, quando Constantino apparens, clara voce signum victoriæ dedit è cœlo Propugnator inclytus, qui & Patremfamilias agere in Constantini Lateranensi domo prælucente divina luce, & ad custodiam excitato igni focum pro altari, & mensam, ad quam & curulim sub velo sibi poni dignaretur, & his, qui vice sua Petro succederent.

Eos, inquam, Natalium Deos Lares, generis scilicet humani parentes Janum & Vestam, vel etiam Cranam, quæ & Ops, & Cybeles altera: immo & Carnia, qua unica voce plura significantur, secundum scriptionis elementa: in *C* enim generosam natalibus rite conjugatam venerabilem matremfamilias; in *Ar* vero Aretiam de matris nomine; demum in *Nia*, ipsam Noetis uxorem.

At juventus, quam abdicatam diximus eo nomine cantuve Eana Janigena, tum se significabant prolem emissariam, examen quasi apum viridi insidens ramo, Venerem nova spe novorum in floribus germinum est in apibus mellitam sobolem per omnia parentibus adsimilem, pro qua parentes invigilent jure merito. Hæc si ad nostra tempora, cæremoniasque aptatas volueris, in Ecclesiasticis Litaniis, processionibusve pro Petreia Tubicines præmittimus, & similia aliquando usurpamus, historias secundum faciem Sanctorum repræsentantes, & stratas, & parietes ornamus floribus veris, & aras passim positas odoribus suffimus, & alleluiaticum melos celebramus in Sanctorum, & Sancti sanctorum laudibus, & invocationibus, qualia priscos apud Sabinos, de quibus Virgilius *Æneid.* VII.

Ibant æquati numero, regemque canebant.

Et in sequenti*:

—— pars sanctum voce canebant
Auctorem gentis.

Ut in verbo æquati, compares, scilicet coronati conjuges & animorum eisdem moderationem & gravitate temperatam adolescentulorum jucunditatem intelligamus. Inde illud viridi sertum in pileo Episcopi, & præcipue Metropolitani, qui sicuti pastor ovium gregem ducit ipse populorum pastor, post se populos trahat. Cæterum orbis universi Metropolita ipse est Romanus Episcopus. Quid enim Ecclesia quælibet nisi S. R. Ecclesiæ Colonia est? & qui gregi illi præficitur Dux, pastor, Episcopus, eo loci summi Pontificis Romani vices gerit, pro modulo suo secundum partem sibi adsignatam: eo quod Dominus Papa simul & semel locis omnibus adesse non possit, qui tamen auctoritate & potestate omnibus præest, Magisterium & Ducatum præstat. Una itaque est Ecclesia, & Episcopus item unus, & fides una, uti in humano corpore cor unum, & anima una. Vides igitur & in sobole, & in parentibus eandem VENEREM, formam scilicet & politicam & parentum erga filios curam & studium invigilans: Venus itaque quod ad omnes eat, invisens si quid oporteat ad summam animorum jucunditatem, ad sollicitudinum sublevamen, ad virtutum rudimenta, & profectum, ad generis æternitatem. Neque aliena de causa Venus dicitur humano in corpore hepati dominari: in hepate enim ipsa est vena, & porta, & fons, unde sanguis per omnia humani corporis membra diffunditur, vivido & innato fluendi vigore: ipsa autem caro ex sanguine est, & ipsa, inquam, Venus est bene formato in corpore flos pulchritudinis, bene formato ex animo sapientia virtutum specimen. Unde Virgilius *Æneid.* V.

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.

Sed jam ad institutam redeamus historiam. E Testrina itaque Amiterninorum vico, qua ad meridiem & Occasum positas diximus Cures: è Curetibus vero Sabatias, & Latinas colonias habemus. Sed adhuc

* Memoriæ lapsus est: Virgilius enim hæc non habet, sed Silius Ital. *lib.* VIII.

A altero de vico, qui ad Orientem vergit, dicendum restat, Conio, inquam, cujus originem non legimus: & tamen ex Conio, vel Coniatibus Conitum libaminis genus in delitiis frugalioribus novit antiquitas, quod libamen de farina conspersa factum adserit Festus: ornatum vero hominem Afranius, & exculto eo vocabulo significari declaraverat, ut qualis is esset populus uno ex verbo discas. Cæterum nec Testrina Conium inferiorem tempore, neque magnitudine supparem dixerim: quod is pervetustus & frequens perpetuis auctus incrementis post dirutam Amiternum, utrumque pene exceperit populum, oppidum jam ex vico: immo & urbs, quæ

B Episcopum haberet Ducem populi post Amiterninum, secundas continentem in antiquis Conciliis.

Ejus constitutio, sicuti ego accepi, ad Cranui montis radicem fuerat, cui imminebat è promontorio proximo Arx pro oppido ad Civium securitatem, ad opum congeriem. Inventum vero Opis oppidum ex ipso arguitur nomine. Ops autem ipsa est Crana: habet autem se oppidum ad Rempub. quomodo penus, & focus, & domus ad familiam. In illo itaque publici Lares, communes Dii: unde ante arcem & prætorium ara: in privatis vero ipse focus pro ara est, tectum pro munitiuncula, sella patrisfamilias pro Prætoriolo, de communi sacro: Lares autem utro-

C bique gemini, & ipsa congestione scilicet in penu, & distributione, quæ voces in Pilumno, & Picumno antiquitas venerabili novit symbolico: & in utroque gratiarum actiones, sive in primitiis decimisve, sive etiam in quotidiana exhibitione probemus, quæ habentur apud Suetonium,

Italia Duorum
L. Bæbi, & Petili.

Italia scilicet, quæ uxor olim L. Bæbi fuerat, per secundas nuptias L. Petilio conjugata est, utrique carissima ut lux & pupilla oculorum, quæ & Lucia appellaretur de conjugum prænomine: & in Bæbia gente Tampilum legimus à minuta distributione in

D diurnum, quod & Pilumni nomen significat: is enim pilum & pinsandi adinvenit artem, cujus imago ossea est nudata carnibus, in qua ossa enumeres omnia sigillatim singula CCCLXVI. quasi dies, & horas quæ superant in anni circulo, & in annonæ perpetuitatem. Petilium vero pro Picumno ab indagando & instanter congerendo ponitur. Quamobrem in Petilia gente Capitonem scriptum reperimus, quo nomine & Lares dicimus. Capitones ipsos quæcunque instrumenta sive lateritia, sive ferrea ligna ad focum sustineant. Sed Festus in verbo *Petiliam*, furam significat, inquit, vulgo furam siccam, & substrictam. Scævola vero ungu-

E lam equi albam, & id quidem à Calpe quasi Calpetila descendere de facili conjicitur, dempta nomini priore syllaba: nec ab re allegare est Capitolinos in Petilia gente recensitos, sed à Bæbio Balbum pro patre infantes balbutire lallantes norunt. Habes itaque una ex Inscriptione quicquid in hujusmodi desiderare possis, & à nobis explicatum quidem satis.

CRANA itaque mater edocuit oppidum edito in loco condere, & circa oppidum per omnem convallem, & palatinas incolere ad agrorum curam, & cætera quæ diximus exercitos vicanos cives, castris vicum construxere Conium, & apposite quidem.

F Cum enim Amiterni Proceres pineam coronam ob Vestæ venerationem, & Virginalis collegii dignitatem in insigniis gestarent, belli pacisque temporibus albati, ut diximus, eorundem soboles, procedebant. Pini vero nucem, quæ ex figura Conium dicitur, in manipulis & cæteris militaribus signis præfixerunt, & ipsum patrium vicum eo nomine appellarunt. Sed & nux pini pro sceptro & pro Pinariorum hasta antiqua habent monumenta, & hujusmodi etiam signo unitas præsignatur, & virtus populi sacerdotali munita præsidio, & templorum cura, & procurata.

Sacer-

[A] Sacerdotibus annona, & ingenuitas generis, & candor animorum, & fortitudo orientali in limite ad tutelam & securitatem patriæ invigilantium juvenum, quibus niveum pectus concordi candore purpureum in unitatem fidei constans, prædurus obtendat cortex.

Et tamen Vicani non Conienses, sed Opici, qui deinde Japygenses, & Pici, & Picentes dici cœpere, prout infra suo loco dicturi sumus. Vestini enim ad meridiem Canio, vel Sicanio vallantur monte: atque Oerea confragosum scilicet promontorium secundum flumen ad Orientem se exporrigit, quasi super sinistram recumbentis format imaginem, cujus thorax saxeus, venter vero ab umbilico in marinæ [B] conchæ speciem concavus: cavitas autem tanta est ut colli, qui antestat, æquari possit Eryci, & is neque arbusta gignit, neque gramina omnis omnino nudus, & adlambentibus animantibus quasi salis petra appetitur, & proficuus est, ambitu milliarium non excedit, altitudine vero ad tertium exsurgit stadium. Inde Veneris & Erycis fabulam, unde Nymphæorum sigilla veteramentarii conflavere. At nos hæc quidem ad coloniarum figuram aptamus: & quidem plus satis prodest ad Venerem, & uberem uberiorem felicitatem adulta jam ætate adstans & instans Virginibus procax juventus salax.

Quo de loco quot emanarint coloniæ, vel id unum [C] testimonium probando satis, quod Romani cum pro Republ. & Imperio, coloniisque sacrificarent omnibus, pineas præferebant ad sacrificia nuces, & oleam pineatam ad tripodem sedenti emeritæ militiæ veterum novere symbolum: quo perpetuam cum dignitate annonam de publico statam contestantur monumenta in Urbe, & alibi plura.

Sed in rem nostram intra Conium ad Orientem Vestini constituere Esychium, quem locum stadium dicas, vel campum ubi luderent, sive ad gymnasium Philosophantium, sive ad palæstram, & similia sese exercentium juvenum. Ad Occidentem vero [D] Balneum Vicum, qui licet in vicos minores, villasque distributus sit plures, usu tamen obtinuit uti de balnei nomine nuncupentur, quasi pomœria Urbis. Quod eo præsertim loci ad balneorum usus vasa, & cætera antiquitatis monumenta vetus nomen, & officinam contestetur. Ad Balnei sinistram Occidentaliorem vicus est civitas, cujus apud Antiquos vetusta nominis causa, ne quis putet per secundaria tempora illuc translata de Amiterno Episcopali Cathedra Inscriptionem vetustissimam legat, quam infra adscribemus longe ante ea tempora, & in Clavdiis Civitatem cognomentum vetustis in monumentis: de quo infra. Sed & ibidem loci Basilicam Gentilium templum unum atque idem alterum. Expurgata [E] hæc omnia, & in Ecclesiam Dei dedicata utraque sancti Maximi Civitatem dixere Veteres.

At templorum, quæ diximus, alterum Urbi Aquilæ proximius Cupra: nomine Cupra autem & ipsa Venus est. Deinde ad Orientem milliario circiter tertio recta regione eunti occurrit Eburium, ubi Sacerdotes collegium haberent & dispositas juxta se per Vicum familias: ad Septentrionem vero intra Veræ & Aterni influentes sinus Ode locus pro comitio, ubi & Puteal laudationum, vel allocutionum, & ibidem juxta ad Occidentem Vatia ad Veræ fluminis utramque ripam hinc inde pro corona vicus, sed in ipsa prope Fidii montis crepidinem [F] Genium Jani.

Hoc loci illud advertendum se offert, quid in Vatia nominis, quæ significationis vis insit: ubi enim certius vaticinium esse possit, quam ad Veram per ipsissimam rei veritatem pro Jani genio piissimi, sanctissimi, & veracissimi patris. Unde & Vatia altera in agro Reatino, quæ percommode in B. Jo. Baptistæ nomine immutata est plusquam Prophetæ. Sed & accolarum nomina, & cognomina nostram in adsertionem, & per vetusta monumenta incorruptam veritatem inconcussa constantia moribus antiquis custoditam liquido probent. Unum enim vel alterum, sed & tertium, & quod excurrit, esto pro millibus: nam & de Claudiæ gentis nomine, & natalibus pone agemus, utpote qui in primis cognitis id supponamus. Ad Oppidi enim firmitatem, ad Oppidanorum pacem, & annona facit, & opes, & eorundem custodia, legum reverentia, exercitia, quibus Tirones probantur, laudationes præterea, & præmia ob virtutem. Quæ res ex vetustis Inscriptionibus exemplo quasi ad allusionem adposito quam oculatissime appareat. Sed hæc paulo post, qui loci situm plene præscribendum putamus.

Quod enim reliquum est planiciei, ad forum Apennini, & Veræ fontem, qui pro corona Veram cingeret inter Verium Vicus, & Forconium vulgo Paganicum, frequentius quidem. Ode autem, vel Odeum diximus Vicum peninsulam prope ubi fluvii duo confluentes, quasi pro salutandi officio de loci nomine nomen novum & commune adsumunt Avellinum, à quo in Campania urbs, & populus. Sed de Claudiæ gentis origine & Plutarchus in *Problematibus*, & Virgilius dilucida illa rerum & nominum proprietate Poetarum eloquentissimus, *Æn.* VII.

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar;
Claudia nunc à quo diffunditur & Tribus, & gens.

De sacrificio autem gentis Claudiæ peculiari hæc Festus: Propudianus, inquit, Porcus dictus est, ut ait Capito Attejus, in sacrificio gentis Claudiæ velut piamentum, & exsolutio omnis contractæ religionis.

Sed & Clodiam legimus antiquiori prolatione, & pro Claudiam allusione quadam ad Odæ nomen, & loci clausuram, quam diximus, & pro ea accipe vetustatis testimonium:

OPPIÆ C. F. VERAE CLAVDIVS SEVERVS.

Et alibi:

EREPTA EST OPPIA FIRMO.

Bassos vero Oppia in gente, ut exinde loci ibidem proximo nomen factum sit, Bassiano nisi à Vatia utrique. Qua parte Vera fluvius in Orientem convexus sinuatur.

Cæterum de gente Claudia in hortis Medicæis suburranis:

Q. CLAUDIUS HESYCHIUS FECIT SIBI, ET
CLAUDIÆ ODÆ CONJUGI, ET
CLAUDIÆ VERÆ, ET
CLAUDIÆ CIVITATI,
POSTERISQUE SUIS, ET
RUFFRIÆ REPENTINÆ CONJUGI.

Et Silius Italicus *lib.* VIII.

Ecce inter primos Theramao à sanguine CLAVSVS
Exsultat rapidis NERO non imitabilis ausis.
Hunc Amiterna cohors, & Baccho nomina ducens
Casperula, hunc Foruli, magnaque Reate dicatum
Cœlicolum matri, nec non habitata pruinis
Nursia, & à tetrica comitantur rupe cohortes.

Natale igitur solum gentis Claudiæ adparet, & præter locorum nomina, quæ recensuimus, etiam Ruffriorum memoria diruto adhuc in vico prope Bominaclum, in Ecclesiæ titulo reliqua est sancti scilicet Petri ad Ruffriam. At Bominaclo nomen fluminis profunditas fecit. Is locus infra Eburios est ad milliaria circiter tria. Sed juxta eosdem Casentinus Vicus, cujus etymon & nomen de Claudia, & Repentina gente compactum oculato inspectori se prodit. Eburios vero sacerdotes diximus, purpuratos, inquam, patres apicatosque. Hi & vicum quem & selectum incolerent, & agrum sui de collegii nomine possessivum denominarunt, & is uberrimus quidem est, cujus utilitate, & salubritate aeris, & amœnitate loci ultra annonæ usum, & cultum frugaliter,

& magnifice oblectarentur lautiſſimi hominum. Quo de loco Veſtini adaucti numero generoſam ſobolem in Colonias deduxere, primam ſecundum fluminis ripas, deinceps progreſſi ad maris littus Atriam ibidem condidere de loci amplitudine denominatam, oppletis primo, ut diximus, quotquot proximiora & opportuna reperirent loca.

Interea Patrum decreto Apenninum ſuperare jubentur à Veræ fluminis fonte, & deſcendentes proxima mari ſupero ad Occidentem occupare littora. Et quidem animo volenti dicto parent, expediti adſunt delecti Tirones, & quo Præitores auſpicati ſigna moveri jubent, & ipſi in viam ſe dedunt alacres.

Tum Pici præpetes advolant, & progreſſuri ſuper ſigna inſident, deinde ſe paulo altius ſuſtollentes ſupervolant, quaſi præcedant Duces de cœlo miſſi alati præcurſores: ſed cum prandendi, vel figendi caſtra hora eſſet, ad ſigna declinantes adſident auſpicato, in eiſdem quaſi in tricliniis præſident, cœnantque, & ſomnium per noctem capiunt, metatores diceres & convivas, immo & Phagones junioribus ad genium, ad Patrum admirationem. Ea itaque Ducibus relata gratia, ut & ipſi commilitones Picentes dicerentur, nedum oblatus cibus hoſpitibus nova in regione perpetuo applauſu. Præterea, ut facti memoria apud poſteros ſervaretur antiqua, ad Apennini Alpes uſque & jugum creſcente clivo duas deſignant ſedes, Aviam ſcilicet ab Avibus, & Pedicinium à ſacerdotali pedo, unde Populi in Apulia Pedicini deducti. Sed hujus nominis apud nos Vicus vetuſtate collapſus eſt, populus novam in urbem Aquilam tranſmigrare juſſus. Ipſam vero Aviam aliquando ex præcepto Leonis IV. qui Capracorum militiam inſtituit, ad Urbis Romæ, & Vaticanæ præſertim Baſilicæ cuſtodiam; idemque ad patrimonii tutelam, & totius Italiæ ſecuritatem clauſtra montana, & convalles, & pontes, & portus omnes, & limites communitos voluit, quo Barbaris inacceſſa forent: eo itaque in verbo Proceres, qui militia apud noſtrates eminerent, arcem hanc reſtituere, firmius conſtruxere, magnificentius ſervavere fortiſſimi. Cujus cum mœnia diruta, & ruderibus obruta herbis innaſcentibus floridam conſpexiſſem, Apennini coronam dixi. Excepere verbum comites comiter & hilariter. Et hujuſmodi adhuc inter rudera internoſcitur memoria, & Eccleſia ſancto Leoni primo dicata, qui & primus Vaticanum communire cœpit, & limites ditionis Eccleſiaſticæ cuſtoditos voluit quidem, cum Cubiculariorum collegium ad excubias circa Apoſtolorum corpora excogitavit, & monaſterium ſanctorum Joannis & Pauli ibidem juxta conſtituit. Sed tantis Pater defunctus laboribus ad requietem evocatus eſt, cujus nomen, & tantarum opus laudum Leo IV. adſumpſit quidem & perfecit, tunc noſtrates locum hunc, ut diximus, communivere, quem tamen non jam Aviam, ſed quod fontes irrigui exinde demanant plures, Venarum dixere Arcem. De militia autem Capracorum monumentum, quod præfractum quidem habemus inter pleraque noſtratium monumenta intra Urbem, in pavimento ſancti Jacobi, ad Septimianum, Transtiberina in regione de proximæ turris ruina ſervatum. Quod tale eſt:

Hanc Turrim, & Pagineuma facta
A Militia Capracorum tempore
Leonis Quarti Papæ
AG. P.

Qua nota *Agathonem Primererium* intelligo. Capracorum autem de loci nomine in altero Apennini jugo Capracorita, ſub montis ſupercilio, quem de Gruma vetuſto nomine (id enim ſupercilium ſignificat) jugum illud Majellam appellamus; ad Majellæ itaque ſupercilium is locus eſt cum montis aſcenſum prope ſuperaveris deſcenſurus jam Corfinium. Ea Pelignorum metropolis. In Eccleſiaſticis autem Capracorum militare nomen, & cui militare inſigne cornu fuit, ad dignitatem militiæ ſagacioris quidem in cuſtodiendo. Quo nomine loca pleraque adhuc habentur, licet ipſum nomen in Caprarolam deflexerit, cujus olim ſitus juxta villas locupletes Eccleſiaſtici Patrimonii, in quibus Prætoriola, Galerias vocabant à proſpectus amœnitate, & deambulatione. In Caprarola igitur excubiæ militum, & ruſticorum tabernacula, ſtabulaque. Sed tamen utraque ceſſere in villas ruſticas. Sed & nomina & imagines rerum diruta eſt antiquitatis fabrica, monumentaque prope omnia hic & alibi deleta deplorataque. Juventutem vero, quam diximus, in Coloniam deducendam auſpicibus Picis per montana, & Titean, & Tuſſitium, & Montaranum priorem ad Forulum, & alterum denique campeſtrem ad locum devenere. Aderat eiſdem Præitor, qui Apis, ſic dictus ab Apia, vel eo forte de auſpicio majoribus qui inauſpicato nihil gererent, quorum arbitrio in præpetes alites res committi placuit, uti diximus.

Cum vero præfinitum ad locum infra montes deventum eſſet, tunc Picus plurimus ad Eſculum quandam excitus advolitant, conſident turbatim: deinde ex eis aliqui converſi occurrunt, adventantes excepturi, ut non ultra Duces: ſed caſtrorum præfecti metatores, hoſpiteſve humaniſſimi voce, alis, quos poterant plauſus & lætitiæ ſigna edunt alacres: & quaſi identidem facturos comites vellent, adhortarenturque, plauſus ingeminant prænunciantes conceſſum expetitum, exquiſitum patriæ ſolum, & agrum uberem. Quare omnes patriam ſalutant & numini gratias agunt eandem juxta arborem altare erigunt, votaque perſolvunt animo lubenti; deinde circumcirca caſtrametati muros & pomœria deſignant, vicos, vias, plateas dimetiti. Aram igitur & arborem in urbe mediam dedicant, & eam ſacrificiis celebrem faciunt, muneribus ornant, pendulis odoratam ſuffimentis, & oraculis nobilem. Coloniæ nomen item eadem ab Eſculo imponunt, ita tamen ut præponerent A litteram pro dignitate loci, Præitoris de nomine: itaque Æſchylum nuncupant.

Quo loci Populus brevi coaluit, & adauctus numero eſt, ita ut omnem regionem inter Apenninum & Mare in longitudinem porrectam excoluerint. Perpetua metropolis Æſculum facta jam in Picentibus mater urbium.

Et hæc quidem longe ante Picum Priſcum. Perſeverant etiam adhuc pleriſque in locis, & oppidis, & urbibus vetera Veſtinorum nomina, utpote Mons Eburius juxta Æſculum Eburiorum ſcilicet colonia, & Cupra Montana, ubi Cupræ illud Junonis templum & emporium celebre, de quo Strabo *lib.* v. & altera item maritima à Cupra noſtrate, quam diximus juxta Conium, ex vico olim & templo nobili, de quo ſuperius; ſed locus is modo vitibus conſitus eſt: unde etiam & Romæ olim celebris vicus Cyprius ad clivum carinarum, ubi nobiliſſimi Sabinorum conſederunt, quamquam non deſint qui de ſtatuis è cupreſſo frequentioribus nomen vico impoſitum velint. Sed neque à Conii figura cupreſſus abeſt, neque ab Opi Cupra: Cupreſſus enim & ramos & fructus una educit, quo colonis optatius magis nihil dixeris: tunc enim, & urbs conditur, & pomœrii ſpatia dilatantur, & murus firmior eſt, & cultior ager, cum ſuccedit in ſobole virtus, & ſapiens in majoribus conſilium. Quibus artibus in Rep. opulentiam fortitudo, juſtitia & gloria operantur.

Deinde & inter cæteras in Picen Aufidenam urbem & fluvium à Fidio, quem diximus, monte numineve, A littera præpoſita, ut in Æſculo diximus, novi conditores nuncupant. At is Fidius mons, ne quid indiſcuſſum prætereamus, humilior quidem & inter Sicanium & Apenninum medius brevi intervallo, quaſi de torque inter mamillas gemma dependens illam intra connexionem montium. Cujus

jus symbolum decorans conjugia præsenti animorum concordia, unde & matrimoniorum Deitatem majores Medium venerati dixere Fidium auctorem, & vindicem ubique venerabilem. Ejus autem tumuli prima incrementa sensim adsurgunt, Ansantinos inter & earum ductu, & Carnienas aquas hinc inde medias quasi ad sacramenti & communionis inter virum & uxorem enatis aquis, & recta regione quasi erectis protenditur aris per milliaria tria, ad Veræ fontes, per Conii campum, & Odeum: sed magna ex parte cinctus mœnibus, coronatus propugnaculis, elatus turribus, templis firmatus magnificentissimis, adauctus Ecclesiis, fundamenta hæc nobilissimæ Urbis Aquilæ dulcissimæ & exoptatissimæ patriæ.

Crevit, & à Firma gente Firmum colonia condita est, perduratque (si pax aderit) inconcussum. Ab Osia vero, quæ & Auxia, Osimum vel Auximum. Sed de utrisque antiquitatis irrefragabilia producamus testimonia:

FIRMVS SABINVS
M. COELIO MARCELLINO
ET CYSPIAE M. F. MARCELLAE VXORI
L. COMINIO L. F. L. N. FIRMO
P. R. Q. AER & ALIM.

Et in *Hist. Hisp.* Ludovici de Pontes:

CLODIA OSSANA MATER
JVLIAE SABINAE F.
JVLIVS M. F. AVXIVS
C. AVXONIVS Q. F. LEG. XX.
FLAVIAE COL. FIRMI PICOENI
SEVI MANCIPATVS
FECIT SIBI ET FLAVIAE
Q. AVXI. Q. F.

Sed & fluvio, qui Senogalliæ muros adlabitur, Aterno de patrio fecere nomen, qui in Picenum transmissi novam condidere Urbem, quæ deinceps à Gallis Senonibus novo nomine adaucta est.

Gentis felicitas vel ex illo arguitur quod CCC. civitates brevi condidere, & maritimas sedes navi quærere coacti fuerint Picentinas, & CCCLX. hominum millia Pop. Rom. præsto fuerint auxiliares copiæ, sociales legiones. At Senatus Amiterninus ob rem bonis avibus bene gestam, ubique locorum Aviam vel Avianum condi jubet, novis coloniis quasi coloniarum Principem per expeditiones singulas. Sed & Conii populi Picenses, & Avicenses, & Apiam arcem nuncuparunt Picentiam, & Aviam, & Avicensem. Deinde etiam & Japygensem ex maritimis expeditionibus, de quibus inferius per nominum varietatem, multiplicationemque. Certe Opicos negaverit nemo qui opes spectet agri felicitate, sive is montanus, sive campestris sit: is, inquam, irriguus semper, & ubique se ipso uberior operosiori Vicanorum industria, quos ad congerendas opes colonos validos in cultura exercitos peritiores: proceritate tamen, & vultu, & moribus nusquam rusticos præduros licet, expolitissimos dixeris ruri degentes homines agriculturæ deditos, & militares viros. Placet omnia & singula explicare, quo facilius intelligatur, & dijudicetur in singulis quasi sub oculis solis hujus exposita. Quæ si veritas ipsa suo probarit jubare, tum nostra demum historia firma fide constabit.

At Populus Vestinus pro temporum varietate, incremento, detrimentove & Reip. & Imperii, per illam rerum omnium concussionem agere, & pati fortia, virtute conniti, pietate repugnare, ita ut quæ Romanus diruerit, ipse meliorem in faciem restituerit Vestinus, & potiori quidem in loco delectu laudabili oculo pervigili. Sed & Barbarus quasi aper irruens vastat & dissipat omnia: eadem Vestinus reparat, & communit, & ornat, fortior & magnificentior. Amiterno enim diruto per Cornelium Syllam oblitus est majorum suorum patriam. Cæterum Patres Conium commigrarunt, quos & populus sequutus est, & vici situs in latissimæ Urbis excrevit sinum. Deinde contra Barbarorum irruptiones editiora captare montium culmina hostibus inaccessa magis, & civibus firmiora. Demum in Remp. constituendam convenere: quæ enim inter dissitos aut justitiæ, aut charitatis communio esse poterat?

Igitur qui ad foros consederant more majorum de ipsius Jani, ut diximus, instituto, hi tandem aliquando novam in Urbem condendam, & Remp. constituendam convenere, & ad agriculturam rusticos prioribus in vicis constitutos missos fecere. Eo autem de agricultura & felicitate Martialis uno versiculo, *lib.* XIII. *epigr.* XX.

Nos Amiternus ager felicibus educat oris.

Sed in his frequentius excrevit forum, quem diximus, Conii, ut jam non Civitatis quota pars, sed integra, & per se plenior, & celebrior civitas esset. Forconium eidem nomen, sive à vetusto quem recensuimus Forco, vel à latitudine infra montana. Sed à Forconio infra milliarium distabat Cados, vel Cadichium de Porreci Cados cognomine.

Auctus itaque Forconii si causam requiras, loci amœnitas, & uberioris agri fertilitas, Vera fons & fluvius, & aquarum copia, & piscium, quos *trotuas* dicimus ad ripas sive alieno studio, sive sponte sua per aquarum applausus colludentes circa fontem, & arbores frequentiores: inde Vico Paganico nomen ager is semper floridus, & ubique irriguus, ut ver videatur perpetuum ad Veræ sinus adridere jucundissimus verna. Huc Vestini Proceres, quorum pars maxima Romana de nobilitate, convenere aliquando. Huc & Normanni, qui in comprimendis, expellendisque ex omni Italia Græcis, & eorundem avaritia, socordiaque castiganda enituere Italis Proceribus admirabiles, quod singillatim singuli contra millenos pugnarent: eos itaque omni studio invitare, retinere benignitatis vi adhibita amantiores hospites, & amabiliores in dies. Huc Longobardorum mansuefacta, & humanitati consona, proximis de locis, & Campania omni ubi dominarentur, convenit nobilitas.

Et quoscunque præterea vel bellica virtus, vel morum suavitas, consiliumve & rerum gestarum gloria Heroas illustriores faceret, sive per sacræ expeditionis tempora, de quibus superius, cum de Laconibus ageremus.

Sed ne quid minus Longobardi, Normanive è Campania evocati hoc loci viderentur habere, Beneventum pro Forconium eam Urbem appellare placuit, ubi & Ecclesiam sancto Bartholomæo, in cujus sacrario veteri Pauli IV. temporibus reperta conspexi sanctorum martyrum corpora Justæ Virginis, & Justini Episcopi, Felicis, & Florentii, & N. Sypontinorum, suo unumquodque in loculo lapideo segregatim collocatum. Qua rerum explicatione implicat quonam loci Nicolaus II. Papa anno x. circiter LX. post millesimum Robertum Vistardum Apuliæ Regem constituerit, Benevent ine Samnitum, an nostratis: (sunt enim qui hæc ad Aquilam urbem gesta scribunt) & quidem recta scripsisse videntur ex ipsa locorum propinquitate, sive ad Veram, sive ad Cranienas aquas id factum velint, loca hæc in proximo sita: à fonte enim, quo Vera fluere incipit, Cranienæ aquæ ad milliaria quatuor non distant. Ad aquas autem Cranienas nobili quadam & generosa æmulatione consederat gens, quæ & ab Aquila, ipsis, inquam, scaturientibus ab aquis dicebatur, fundorum comitatu, & militari disciplina, & rerum gestarum gloria illustres viri, quibus cum Romani Quirites gente Pilia vetusta de Pompiliorum origine: ad eas enim familias, & populos eisdem subditos spectabat is avita possessione locus. Hujus itaque agri domini plerosque & ipsi illexerant Heroas, magnifica munificentia, lauto apparatu, sed quorum studia mira felicitate æmulantes anteverterit Veranos, præverteritque eo in Olympo. Hinc enim

enim locus, raris ſcilicet, ſed magnificis ædificiis in urbem crevit, quæ in dies auctior facta eſt tumultuantis populi voto. Huc enim commigrare coacti ſunt Beneventani, quos diximus, Proceres, & ea omnis nobilitas & populus, qui ad Veram conſederat, nedum Curetes. Quamvis etiam nunc ſatis frequenti in vico populus, & numero, & opibus non contemnendus perſeverat, & adhuc Beneventanorum Ducum inſigne geſtant Pagani ſcilicet homines Diadematum in fronte caput, & Vicus ipſe Paganicum appellatur. Sed quod per ea præſertim tempora, quæ ſimpliciter alere videbantur ingenia, & ſacræ expeditionis occaſione caſtra conſtrui placuit. Quod duarum roſtratarum navium per mare procurrentium imaginem repræſentant. Ipſa enim fabrica, & ſitu adeo graphice, adeo venuſte obtuentium ſe offerunt oculis, ut quid majus excogitari ſit impoſſibile. Proinde quæ navigaturi eſſent tamquam de navalibus procederent, neque de numero, neque de nomine militari exirent, qui per ordinem alteri præcederent, alii ſubſequerentur ſuppares ut intelligamus in his, qui majoris quive minoris ordinis. Qua de re locus is Navilia appellatur.

Proinde novæ Urbi Aquilæ venuſte quidem aptari poteſt illud Solini calidis frigidiſque de aquis, quæ Sextiæ dicuntur: quondam Hiberna contulis poſtea exculta mœnibus. Sed & ipſæ Aquarum Sextiarum nomen à Sexto Attico Veſtino, ut ex Inſcriptione ibidem conſtat, obtinent:

SEX. ATTIO ATTICO PATRI,
VALERIÆ SEXTINÆ MATRI,
VALERIÆ ATTICÆ SORORI,
SEXTO ATTICO FESTO FRATRI
ATTICÆ NOVELLIÆ FILIÆ,
MEMINIÆ PRIMÆ VXORI
L. ATTICVS SECVNDVS SIBI,
ET SVIS V. P.

Integram Inſcriptionem adſcribere placuit, quod & nomina, & gentes noſtratia ſint, & locus hic procedenti Pontifici commodior, & propinquior, niſi ad locum utrumque pro voto, precibuſque Procerum, & populi annuens acceſſerit: neque id incongruum eſt, ſi modo vera ſunt, quæ leguntur.

Deſcendimus ad tempora, inferiora quidem: & diutius pervagati ſumus. Sed ea eſt hiſtoriæ ratio, poſtulantis ut omnia noſtro dilucidemus ſtylo: quæ nunc ad priora nos revocat.

Curetes Patrum juſſu novo edicto expeditionem expediunt per montana Aboriginum: & Comerum Vicum ſecundum Apennini montis dorſum, ſed olivis veſtitum fertilibus, & teneris virens herbis, Apienam, vel Apicennam condidere alteram. At quæ deinceps tertia, qua ad mare mons declivis ſpectat, deducta eſt. Tertia, quæ Pinnenſis dicitur Civitas, & infra montem per convalles undequaque patentes, qua fluvius ex rivorum confluentium auctu procacior factus, & tumidior ea provolutus regione ad mare delabitur, cui nomen inditum APRVSÆ, vel ab apri ruentis ſimilitudine, vel ab Apro coloniæ deductore, ea regio omnis circa fluvium oppidis & vicis frequentioribus oppleta, ubi primum familiæ pro populo pleræque diſpoſitæ per loca, quæ agri ubertate numeris colonorum ſufficeret. At juxta mare Iſtonium à vici patrii appellatione, colonos vero Iſtonates dixere Veſtini: ab Apruſa autem fluvio Provincia omnis ejus decurſum fluminis, & ultra Aprutium nuncupatur pro Apruſio, facili apud majores litterarum commutatione. Item alias à Patribus exciti: urgebat enim expeditionis cauſa, ſobole multiplicata. Igitur ejuſdem generis Apro Duce per montana Aboriginum, ſive Umbrorum, progreſſi Apruſæ alteri fluvio nomen fecere. Hi Modianum condunt, & nuncupant patrio de nomine, qui olim ad Velinum lacum Modium Vicum à Modiis condiderant. Gentis hujus ſupra meminimus in Modio Fabidio Teſtrinate, & is vicus diſtat ad milliaria duo

A à Scandrilia, quæ ab ABASCANTE, & Aſcanio denominata quidem eſt, utpote Scanianum minoratione quadam vocis in Scandriliam deflexum nomen, niſi is idem colonus deductor Modius Junior fuerit: denominare enim & imponere nova gentibus nomina id tantum (ut Fabius adſerit) Ducum & Regum jus eſt.

Idem & *Sarſinam* Plauti patriam excitarunt, de Sari fluminis vocabulo Veſtini & Sabini coloni: nam & fluvius, qui infra eam defluit, Sabum appellarunt. Exinde Ariminum ad maris littus dexterum, & ea urbs nobilis, de qua varii quidem varia; vox certe ſonat exaltatam mœnibus & turribus, Mino B Duce, coloniam. Minus itaque, ſive à minoritate naſcendi, nam ultimo loco genitos, ab ipſo natali, *Principios* dictos, & regnantes diximus Cranum, & Cranam, vel à minoritate ſtaturæ, vel à minandi officio. A Mino itaque Minecia gens, quæ *Minicia* dicitur, & Minutia ab aquarum deductione, per fiſtulas ſcilicet ſolidas, qua tranſitus ſit opportunior, ſive excavato per terram rivulo. Unde & minas, ſive immineant juxta terram, ſive infra per ſubterraneos cuniculos, & facere item minas pro cuniculis oppugnare, claret in Miniciis aquis, & in Miniciorum familia legitur Apronianus eadem in gente nobilis, & Naarthium præfectus: à Mincia item C Arimini Corrector Flaminiæ, & Piceni qui & Genuenſem agrum terminat. Coloniæ enim in ejus perpetuæ clientela familiæ conſtanter perſeverabant, à qua deductæ eſſent, ſicuti & devicti in victoris familiam & clientelam tranſibant.

De minoritate in Minertimo ſignificata auctor eſt Feſtus, & in Minerva de Ducatu populo præſtito, facti teſtimonium in Capitolio illuſtriſſimum pleriſque in ſtatuis, & ipſa in Minervia legione, pia, fideli, quam Domitianus conſcripſit ex Veſtinis, Curetibuſque.

Minerva itaque Virago pro numine Dux Populi ad ſecuritatem publicam Præitor, vultu ipſo, ne- D dum armis, hoſtibus terribilis, minax, acri intuitu, & truculento aſpectu, præ flavi luminis copia oculis ardentibus, Phornuto teſte. Sed certe prudentiæ Dea, & belli: itaque à minando, ut M. placet Tullio, & ex Cornificio apud Feſtum legitur oculatam habens galeam, in qua humani quodammodo cerebri poſitionem inſpicere eſt, & in ea ſpeculatorias habere, ut oculis advigilantibus lumen cœli in his, quæ agenda ſunt, videant ſenſu pervigili: unde Minervam dictam adſerit Feſtus, quod bene moneat. Non itaque contemnenda corporis exiguitas, in quo animi eluceat vigor inclytus. Nam & ſapientiſſimorum teſtimonio ineſt MAXIMA IN E MINIMO VIS.

Proinde Minerva, quæ primo aſpectu formidabilis hoſtibus, etiam in receſſu formidabilior eadem magis eſt. Et ad hujuſmodi formidinem, & incuſſum hoſtibus terrorem facit illud Catulli in *Nuptiis Pelei & Thetidis:*

Frons expirantis præportat pectoris iras.

Cæterum qui Ariminum interfluit fluvius, is Ariminus Livio eſt, & à Meniciis non diſcrepat. Horatio tamen Folia, quæ vel à Faula, vel à Fauno Sabinorum & Latinorum Rege priſco deductum eſt: ſed ne derivationem à longe petitam putes, accipe vetuſtatis teſtimonium:

F FOLIAE QVIETAE
VECTIVS TIGRIS.

Vectiam gentem Romanam à Vectio, qui primus in Urbe interrex, clariſſimam negabit nemo, & ipſam interregni dignitatem omnino Patriciam, quæ plebejis nuſquam communicata eſt. Vectius autem à vecte dicitur, quod quaſi pro vecte eſſet ad clauſtra & Serranos montes, ex quibus Vectius Janigena Veſtinus origine adparet, & in ſupra allegata Inſcriptione Vectienum habes à Vectio.

In Epitheto Quieta demulcens præferocem quaſi Tigrim

Tigrim uxor virum. Sed quod Fauni irrequieti semper, & improvisi adparere consueverint, & molestiores esse Virginibus, & infantibus maxime, utpote errantia numina ignea quasi faculæ, favillæque procaciores, petulantioresque. Talem eidem adsessorem adsiduum adtribuere oportuit conjugem, & in verbo Vectius respondet Epitheto Quietæ, agenti scilicet bene, & quiescenti bene, obfirmato in cubiculo, bene ordinata in domo, quo & ad agenda domi forisque alacer uti sciret velocitate. Tigris itaque & Folia correspondent, & proinde animi moderationem profiteri videntur tantorum nominum, & congruentiæ vir, & mulier conjugati compares Diis volentibus. Atque ita majores nostri aqua, & igni sibi invicem communicato, nomen & ipsum florido pro cestu Amoris jugo aptabant sibi concordes conjuges, unanimes. Sed ad Fauni procacitatem exprimendam facit historia quod de favillis progenitum testatur Servium Tullum Regem, qui hujusmodi nomina, & omnigenam coleret fortunam, & numina, de servo adsumptus in Regem. Sed & Horatius de Fauni procacitate, lib. III. *Carm.* ode XVIII.

Faune Nympharum fugientum amator,
Per meos fines, & aprica rura
Lenis incedas, abeasque parvis
Æquus alumnis.

Idem hæc de Folia, & ejus virili succinit, *Epod.* ode V.

Nec defuisse mascula libidinis
Ariminensem Foliam.

Ea de causa in gente Apronianorum Proculi frequentes & Mincii & Pincii in Miniciis. Sed Medii Fidii, qui & Sangus, & Semon, & Semingus in Aniciis legitur, unde Aproniani Pincii Semones: Semon autem, vel Semingus, quo in Semone Sancum, & Fidium junctos habet: ipsum enim trino nomine numen, quod sit idem, esse comprobemus ex ipsius figura, quæ trino eadem de causa effingitur capite in unicam inflexionis basim, pectus in saxeum, quadratum tamen, & unicum desinit bene firmatum pedem, quo custodem pervigilem, & hospitibus perhumanum: furi vero, & hosti, & sacrilego inviolabile, & terribile sacrarium, & arcem, & inconcussam, & horribilem præsignarunt vindicem, symbola Gentilium: & ea de figura Terminus appellatur: is eo nomine in finibus appellabitur æque ac in plateis. Qui vero in summo Capitolini clivi pro vestibulo templi erat, *Triansancta* à B. Cypriano scribitur: terminus enim in finibus constituitur. In quibus vero præeminet nervosius illud, quod in infantibus pro amuleto usurpabatur, Miniciæ prænotatur, & propagationem generis, & imperii, & finium. Quare in Mercurii forma figuratur quasi Mincii, qui & Pincii, & Proculi: pomœrii enim ampliationem summum in Reip. auctarium, & limitibus prolatis, & summa in civibus laus est imperii propagatio.

Verum pro Arimini finibus, & Rubico, illustre ejusdem in ponte terminatorium S. P. Q. R. Cæsari, & exercitui, qui eum sequeretur, in marmore sculptum adhuc perseverat, quod quidem in contestationem loci Terminalis utique clarissimum est testimonium.

Sunt adhuc juxta Ariminum loca plura eodem quo in nostratibus nomine, Coranium, Albanietum, Toranum, & Sabinianum.

Interea Picentes ad se nos revocant, qui adaucti numero, ita ut tot numero, tot civitates populos non caperent, Senatusconsulto novam ad coloniarum Provinciam rate quærere jussi sunt, & ad sinistram navigare. Itaque ad Cupræ maritima littora nandi, & navigandi destitutam in tyrocinio disciplinam discunt, ediscunt in dies singulos animosiores ex laboribus, peritiores ex difficultatibus, neque segnes interim majores natu portum commo-

A liuntur. ET QUIDEM VEGETIORA ingenia intentatum relinquunt nihil. Alii itaque arborum truncos in lintres cavant, & majora ausuri in ipsa arena remis se exercent, lintres propellunt modicas, qui tandem aliquando subigerent undas. Majores rates turmatim, & novas ædificant, & eas planiores quidem, ut Cotylam innantem repræsentarent insulam, easque dehinc pice illinire, in eisdem singulis singulas pini arbores suscitare, vela funibus protendere, transtris remos aptare, affixa in puppi Veneris, vel Cupræ imagine, & eam quidem ad temporis varietatem peropportunam: ajunt enim menstruis mulierum purgationibus, & profluvio tempe-
B states arceri, quæ per Helenes sidus perniciosissimum navigantibus excitantur, si menstruata, inquam, nudetur: cum vero clarior illuxerit sol, expurgato utero, depulsis tempestatibus juventuti naviganti, aranti, ædificanti nihil Venere jucundius.

Cæterum cum nondum reperta esset illa ars Palantica, de qua superius egimus, Augurum monitis, patrum confisi precibus, per ipsam se in tuto obedientiam rati vela dabant lignis bene picatis, & ea vox una omnibus se adinvicem adhortantium, & fausta acclamantium, ut bene picatam navem feliciter abire, procedere, pervenire precati geniali-
C ter considebant, quæ enim stella orientem salutat Solem excussis post se tenebris, Vale dicit. Unde & vento ea ex parte flante nomen Japyga, & hanc in sententiam Virg. *Æneid.* IV.

—— *natat uncta carina.*

Venti autem omnes è cardinibus spirant. At cardinum potestatem Jani, & Cranæ diximus, ut ubi, & unde, & quo vellent ventos cierent, quos regerent populorum scilicet Duces, opportuno cum apparatu occurrentes, & Astronomia qua ventorum causas, qua cognitione exorientibus uti scirent ventis. Japyga vero certum non habet cardinem; sic & Æolus ventorum Rex, & Pater pro Jano,
D & Eano, & Japyga. Boni itaque ominis ventus Japyga quod securitatem pariat, quæ negligentium mater, ut plurimum, aliquando vero noverca est. Et quidem de Cleopatra fugam capessente idem Virgilius cecinit, *Æneid.* VIII.

—— * *ventis, & Japyge ferri.*

Sed Virgilio ipsi navigaturo per ejusmodi nominis invocationem bona omnia precatur Horat. *l.* I. *ode* III.

Sic te Diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida sydera,
Ventorumque regat pater,
† *Obstructis aliis præter Japyga.*

Pervenere itaque prospero occursu perlustrata Apu-
E lia omni (qua maxime convexa est) ad oram fluminis, quam sacro patrio de nomine salutantes nuncuparunt, & in ripas ejusdem religatis funibus consessuri descendunt, sibi invicem gratulantes: aram & ignem excitant, vota Deo Opt. Max. solvunt: deinde in distributione locorum Eburini Patres potiora loca sibi deligunt, & primis in sedibus, & proximioribus ad aras, & tabernacula construunt. Cæteros etiam, ac reliquos pro dignitate familiæ, personæ, ac meritis disponunt. Itaque adhuc Eburina ea dicitur regio, & fertilissima est: quamvis vulgo terra laboris appellatur: qui vero litteras paulo melius apicantur, & qui spectant agri uber-
F tatem Campaniam dicunt felicem. Unde Picentini panes Romæ Pontificiis in cœnis secundariæ deliciæ, splendidiora corollaria, & ea ex alica, quæ frumenti species est, sed curationem industriorem requirit: quamvis per se alica non injucundius frumentum est, immo & præstantius quod apud nos Martio seritur mense. At Neapolitani saccaro & aromatibus immiscent alicam, vel hujusmodi farinæ cujuscunque adipem, & oblonga distendunt forma

* Legendum, *undis & Japyge.*
† Reponendum omnino, *Obstrictis aliis*, scil. ventis.

quaſi cratis in figuram , & inſuper auro pingunt, & hujuſmodi paſtillationis panem Regalem appellant paſtam , ſive muſtaciam.

Sarus vero Sabinorum lingua ſanguinem importat, & forte ab Eburiorum purpura vinive. Sed ea in navigatione illud accidit mirabile, quod loci fluvius in mare defluit, qui ex diametro opponitur Suro, quem in Piceno ſciverant patrium. Itaque omni quæ reliqua eſt Italia potiti forte fortuna, conſilio, viribus, quaſi patrios ipſo de mari muros ſtare facerent, & patere portus locis omnibus fecere nomina, quibus nunquam licuiſſet ſacram foſſam ſulco ducere retrogrado, quam omnino ad idem principium circulari proceſſu factam oportuit. Ad ipſam itaque aram agentes gratias reduces pervenere. Sed & Veſuvium, & Bajas cum frequentibus coloniis tam aſſidua novarum Urbium, & tam clarum decus oppidorum auxere primi. Hæc enim loca prius incoluerant Aborigines: deinde Veſtini Aurano Duce, qui deinceps apud nos regnaverat, ſed tandem omni ſupercumularunt ornamento gentiles convenæ, & advenæ: Romani vero in eum excoluere ſplendorem, ut â Solino inter orbis politiora recenſeantur miracula. Opici interea quos Veſtinos diximus in Circejum trajecerant promontorium, qui per intervalla temporum, per annonæ & pacis ocia negligentius agentes, dum patres non conſulunt, nec per ſe ſcire ſtudent, occaſionem fecere cenſoribus novos Tyronum delectus ad illas deſtinare colonias, per quos expellerentur Opici illi adjudicati degeneres Veteranorum reliquiæ, qui vitam veluti pecora tranſigentes fabulantibus appoſita ad fabulam ſcena eſſent. Quod regno ſub muliebri quaſi bruta animantia degerent, & ipſam illam Reginam viro forti Pico nubentem, ea pactione, ut regnum pro dote cederet. Temporis ratio in fabula non liquet, nec facti veritas conſtat. Poetæ enim inter Picum Tuſcum, & Picum regem non diſtinguunt, qui utriuſque facta uni attribuunt, & nova obnubilant metamorphoſi in munerationis varietatem otioſioribus munificam.

Novos itaque per delectus Veſtinorum patrum conſilio proviſum eſt, ne limes is pro ſecuritate & dignitate Italiæ alienigenis pateret incuſtoditus.

En cenſurarum notas, quas in ſacerdotum collegiis obſervatas recte quidem, ut omnia ſancta Mater Eccleſia, apud quam vera eſt Religio, jure merito ſibi vendicavit quæcunque apud gentes religioſiora eſſe videbantur. Nos enim Poetarum fabulam (ſi qua in re præſenti utilis eſt) & legimus, & explanamus. Ipſum itaque Circæ nomen, unde & Circæum â Circellis Falacrynis Flaviorum prædiis, altero in libro deſcripturi ſumus. Circellæ autem appellati fontes ſunt frequentiores, tenuioreſque, excepti labro florido, qui ſcaturigines illas ambiunt, coronantque, inoffenſi tamen, neque enim aquarum vis flores proterit, quibus coronatur media perpetuo vere, ad animorum delicias, luſuſque, in quibus ſegnities & ſocordia locum non habeant: unde & Muſæus de puellarum choreis è Libano monte ad feſtum accedentium agit, cujus ſententiam Muſarus Latine, & feliciter expreſſit:

Non Libani odoriferi in ſummitatibus ſaltans.

Hinc & Poetæ perſonam Principis ſponſi in deliciis habiti per fabulam perſtringunt ad metamorphoſin, ex eo quod pro uxoris faſtu, & forma, quæ Solis filia diceretur, & regni opulentia, & ingenio inſoleſcentis manuum artificio admirabilis in domeſticis, forenſibuſque, belli paciſque tempore, terreſtri, maritimave expeditione, ſplendidiori ſemper gazarum cultu procederet Picus, regia in trabea, paludamentove, navi Prætoria, & omni claſſe ad luxum uſque inſtructa, depictis auro velis, familiæ cultu, & ordine dapibus opiparis. Ea itaque Solis filia ſcribitur, quod Solis attractu aquæ in fontes ſalientes demanant, & circa fontes herbæ & creſcant, & vigeant, & floreant, ipſius, inquam, lumine, & motu, ſive calore, & virtute. Et hæc ſemper & ubique Picus pictis in tunicis, eloquens, unguentatus maritus, alatus Dux, qui, ubicunque opus eſſet, illico adeſſet, quaſi volatu imminens, qui mira celeritate omnia perfecerit alacer, militum pater, populi ſecuritas, Princeps novus aſſidebat Reginæ, equitabatur Comes perutilis, ventorum & ſtellarum peritia nobilis, ſed qua gloria? Num ut circulatrix haberetur? talis enim ab Homero deſcribitur, & ejuſdem in verbo Virgilius, *Æneid.* VII.

Picus equûm domitor, quem capta cupidine conjux
Aurea percuſſum virga, verſumque venenis
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.

Cæterum cum de fabulis ſermo eſt, & de tantorum Poetarum teſtimonio iterum, & opportune quidem Homerum appellemus. Quis enim vel in Poetis non meminerit, & inprimis non appellet laudatiſſimum Poetarum Principem? Qui ab Hoſpitalis Italiæ littoribus non alienus homo, imo munerator ſplendidiſſimus, ipſa in Italia emicuit, cui Circæum, & inſulæ Æoliæ, & Sicilia pro cavea, circove delecta eſt. Is, inquam, qui omnia novit, dum Ulyſſis patriam recenſet Ithacam, Italiam indigitat, & coloniam ex nomine, & in ea Laertem Janigenam utique civem præſidentem inter Lucumones populorum Principem, quem Homerus jam caſſum delineat lectoribus, ſi qui oculo non hebeti in legendo ſient; & ipſum juxta Laertem adſtantes Lucumones duodecim. Sed qui Laertes filio abſente, & quem vita defunctum putarent, in ejuſdem domo petulantiores, Proci Reginæ ſe viduatæ ingererent, ejus nuptias expoſtulantes, & de Laertis patrimonio, & proventibus opipare convivantes, quo Reginam, & filium impuberem, & ſocerum morarum tandem pertæſos compellerent, ut jam nubere vellet, antequam in hujuſmodi commeſſationibus abſumerentur omnia. Ipſa enim Lucumonum uni quem vidua deligeret jungenda erat, ut populi præſentem interea habere viderentur Principem, cum nepos ætate adhuc minor eſſet, in quo longum putarent exſpectare regni ſucceſſorem, avo Laerte ſenio, laboribus & vitæ tædio confecto. Penelopen vero quaſi Circen alteram Solis filiam prudentia ſua eludentem procos, dum exorientis jubar Solis pro occaſu acu pingit quaſi in moribundi ſoceri funus honorificum texeret velum, quod extrema altera ſemper parte retexeret nocturno labore Latona altera, quæ de tenebris ſolem producit: & proinde ea diuturniori mora redeundi terminum marito prorogat, & Telemachi creſcentis incrementa, & ſpem enutrit. Procos autem differt, & quos vetuſtate, & ingenio, manu, artificio, & prudentia in familia optime regenda attraxerat, pudicitia & ſeveritate diſtinet. Neque aliud cogitaſſe Homerum dixerim, cum eo in circo Ulyſſis errores, & hiſtoriam omnem refert, niſi quod ad Italiam in Italicis Principibus orbis terrarum Reginam in theatro conſidentem ſpectatricem, & judicem muneris alliceret ſui. Qui muſas omnes, & omnem produxit artium & ſcientiarum ſcholam perutilem in ſcenam ſuo in Heroe, qui propria virtute & omnia, & impoſſibilia perfecit ſolus, ut munerationem honorificam tantis probata judicibus univerſus admiraretur orbis, & fama, quæ veluti aurum per orbis cardines, honores, & plauſus, & laudatores excitat. Ita tamen, ut priorem, potioremque locum non deſerat, quem unum pro omnibus occupatum obtineat. Orbem, Urbem, inquam, Romam, unde celſa quaſi de fabrica alloquitur populos, de arce, inquam, Imperii: & ea proferat, quæ æterna memoria digna ſunt nominum & virtutum præconia. Hæc autem à nobis ſic dicta, Græci æquanimiter ferant velim, qui modo ad noſtrates Veſtinos ſtilum reduci verto manum.

Hi

Hi nuſquam ſegnes, neque interea lævum Atriæ latus intentatum reliquere, qui opportuniori quidem in loco navalibus Ravennam ipſam metati ſunt, ubi infra decreſcente mari claſſis ad excipiendas in portu claſſes commolito appoſita eſt: quæ quidem urbs regia, & regiæ urbis portio: ſed hæc ſub Auguſtorum tempora. At Veſtini loca circumcirca communivere complura. Sed & Eridanum quaſi per euripos decurrentem expedivere plures: & eos patriis de nominibus appellavere. Inde Hadriam alteram ad fluminis oſtia, quem Vatrenam dixere, quaſi Aternum magnum. Is autem ex ſacro foro Cornelienſi defluens Eridanum adauget: deinde latius progreſſi mediterraneum delectas ſedes captant. Itaque Verona conſtruitur de Veræ fluminis accolis, & loci flumen ab eo dixere Ateſim. Hac igitur ratione auctaria habes, & prorogatis in finibus nobiliſſimam Provinciam, multiplicata loca, & nomina.

Et Comum à Cominis populis, quos recenſuimus. Eſt enim Antiquis Coma planities oblonga, vel connexis incluſa montibus, vel aquis confluentibus Inſula. Comini vero à numine quodam, qui Comus dictus eſt. Hunc adoleſcentiorum licentia fecit Deum, non ad comitatem tantum, quæ expetenda virtus eſt, & probatos decorat cives: ſed quia pueri nobiles, qui in Regis obſequia excubarent, & Camillarii dicerentur, aliquando per annonæ & pacis otia laſcivire cœperunt, & Lateronum favore procaciam & proterviam in arvinam nutrientes, nocturniſque cantilenis, choreiſque rationabilem populi interturbarent quietem, & alienarum appetentia uxorum, ut haberent, in quod rejicerent numen inſitum ſibi, & in ſemetipſis coalitam laſciviam prætenderet. Cæterum diverſi ab iis Camillarii ſacerdotum miniſtri, in quibus modeſtia vigens futuræ per augmenta ætatis ſponſor adeſt ſanctitatis ad Sacerdotii ſuffecturam. Unde & eoſdem Cados dicebant à ſacris diſputationibus myſticis, quales Nabuchodonoſor accerſivit ex omni Hieroſolyma tres illos ſelectos in Curiam.

De ejuſmodi autem apud nos Cadis Camillariis Vicum habemus & Camillarium, & Aruntinum, & loci memoriam Cadichio ſuperam: hi milliario inter ſe diſtantes, ſed Camillaria adhuc frequens in Vicanis. At Regii Camillarii quaſi in prætorianam cohortem & comitivam adſumpti perpetuam novum ſalutare numen pro ſalutis & victoriæ optione Camulum ſibi effinxere, de quo ſuperius. Sed de Camulo teſtimonium ex antiquis monumentis habetur Quintiliani in Sabinis:

CAMVLO SANCTO FORTISSIMO
TI. CLAVDIVS TI. FI. QVIR. TERTIVS
MIL. COL. VII. P. R. 7. VEM.
L. D. P. D.

Unde occaſionem quaſi de proximo præſumpſit Domitianus Imperator, qui ſe filium diceret Palladis, & Dominum ſe, & Deum appellari voluit, edixitque.

Sed in eiſdem quos diximus Vicis orientaliores magis Aruntini, quibus illa de Arachne, quæ cum Minerva, vel Teſtrinate, vel Corythallia: eo enim nomine apud Athenæum *lib.* IV. legitur, & apud Ciceronem *de natura Deorum* lib. III. Coreſia, & quidem à Κόρη, ſicuti & Curina:

MINERVAE CVRINAE LADAE
PVNICVS GENIALIS II. VIR.
COLONIAE MORINORVM
SACERDOS ROMAE ET AVG.
F. V. A. M. D. V. L.

Cum Minerva itaque Arachnes contendere auſa eſt, & concertatione quidem nobili, textura, inquam, quo in ſtudio muliebre laudatur ingenium vigens, & manus laborum diligentiſſima. Sed earundem compendio explicemus multi nominis concertationem.

Nobiliſſimæ orbis terrarum Virgines ea in contentione judicium provocant, ſed Arachnes fila tenuia expolitiſſima: Minervæ autem texturam, perfectum, inquam, opus laudarunt Patres, & omnium calculis Minerva vicit, quæ etiam ultra ſexus pavorem arma tractare, & à bellicis non abhorrere ſueta congreſſibus, & populo ſe ducem præbere, & ſalubriora commonere feliciter. Quamobrem divinis aucta honoribus, quod in ea cœleſtium contemplationes, & Religionem antiqua ſeveritate bonis excultam artibus admirarentur Patres: In Arachne autem ad delitias animus pronus magis, & ingenium ad artificium tenuium ſuſpicienda hæc curialibus, & popularibus apprime favorabilia, ſed PRVDENTIVM eſt judicium, & in omnibus vincit veritas. QVAE ENIM Virtus eximia ad ſummam provocat ingenia gloriam, eam non temporum curriculis, nec induſtriæ & patientiæ alis advecta adſequitur æmulatio. Et quidem veri laboris amatores homines fama nuſquam loci deſerit, & qui victoriam coronat populi plauſus, & cantorum hymnus immortalis, dum victoris laureas adauget, inexſtinctum devicti ſervat nomen per ora hominum fama circumferens, quaſi Perſeus Meduſæ caput, vel Holophernis per capillos de Judith, vel Goliæ de Davidis dependens manu. Sed jam ad rem noſtram quaſi poſtliminio revertimur.

Interea Veſtini Janigenæ ad montium clauſtra Patrum juſſu novæ urbi locum deligunt inter utroſque Aborigines medium, & juxta Curetes eam Coniſſam dicunt à Conitio, ſacrave foſſa, de quo ſuperius. Is locus, quaſi penu commune in Reipublicæ ſpecies colonis eſſet ſuis, deligitur, deſignatur, communitur, oppletur civibus oppidum, in quo Romanorum temporibus Iſſiam gentem legimus, & Connexiam. Unde forte oppido illi nomen factum eſt novum, niſi à fabricæ figura. Sed quæcunque nominis cauſa fuerit, illud quidem antiquitatis teſtimonium habemus omnium ſententia comprobatum. FABRICAE ſequela ruina eſt, rerum viciſſitudo, nominum mutatio: viciſſitudo quædam eſt: commigrarunt enim vetuſto de oppido populi, & ad loci congruentiam, quem delegerit, nomen & diſpoſitionem oppidi novarunt.

Leoniſſani itaque Coniſſæ reliquiæ etiam nunc ad montana clauſtra conſident Seranos infra montes, quos alii perperam Ceraunios ſcribunt, locus is juxta Falacrynam vallem, & collimites Reatinos. De Coniſſa antiquitatis teſtimonia alii alia proferunt, ſed mendoſius quiſque, immo & legunt, & publica inſcriptione propoſitum habent uncialibus, ut dicam, litteris, in oppido Leoniſſa loco inſigni ad fallaciorem conteſtationem:

Sum connexa vera clavis montanaque fera.

Pro quo legendum omnino eſt:

Sum Coniſſa fera, & clavis montana ſevera.

Ita enim & verſus conſtat, & nominis proprietas, & ſententia. Eo enim montium juga connexa, quaſi in dorſo ſpina aditus omnes obſtruunt, unde monti Serano nomen. Sed neque ad hiſtoriam minus congruere videntur teſtimonia antiquitatis, quæ in gentilibus, & propriis nominibus patrium præferunt nomen, ſive Civicum. In Ald. 709. I. Interamnæ:

P. CVRIVS T. L. DIGNVS
P. CATINIO P. L. SERRANO
P. CATILIO PRIMO.

Et:

MVTIENAE T. L. DICAE
MVTIENAE T. L. DIONYSIAE FIRMIONI.

Eſt autem Catinium in finibus Veſtinorum & Æquicolarum. Catilia vero juxta Tybur, in ipſis Æquorum finibus.

Sed ne Leoniſſæ nomen & etymon ſubticeamus quaſi prætereuntes, quæ pro ea faciunt, antiqua monumenta adponamus. In *Auct. ad. Smet.* 33.

LIS-

LISSIA SABINA C. ORANDI CON.
LICONIES SECVNDILLA L. JVNII LICONIS.
ET JVNIVS LICINIVS LICINIANVS
Q. LICINIVS ZOSIMVS SIBI ET CONJVGI SVAE
ISSIAE ONESIMAE B. M. & ISSIAE CONLIBERTAE,
ET CALLIACO FELICI FILIO.

Et pag. 50. quod ad Turrim Verangulorum habetur:

Q. LICINIVS ZOSIMVS FECIT SIBI
ET CONJVGI SVAE LICINIAE
ONESIMAE BENE MERENTI,
ET LICINIAE ISSAE CONLIBERTAE,
ET CALLIACO FELICI FILIO. ITEM
* LIBENTIS LIBENTABO SE, POSTERISQVE EORVM.

Et in eodem agro Leonissano:

LISSIA Q. F.

Itaque & Cantalici oppidi, & ex adverso instituti Transalici ex Licone & Liconia & originem, & appellationem dixeris.

Præterea legimus Tarquitium Rom. & Eutychiam Græcam parentes S. Taurini Embroicensis Episcopi.

Tarquitii vero ex fratre nepotem Licinium Præsidem & Leonillam Licinii Præsidis uxorem.

Vides igitur in Licinia gente Leonillæ nomen, & Onesimæ & *ISSAE*, & ex Licinia, & *ISSA*, *LISSINIAM* denominatam, & Liconem, ut facile conflatum exinde dicas Leonissæ nomen, & Leoniani vici, qui juxta Leonissam est, & in montanis oppido nomen Montileonis, de quibus hactenus. At qui infra ad Falachrynas descendunt valles, & Vestinos, humiliores quidem, sed perpetui colles, Pinatiæ scilicet. Sed hæc Strabo ad Lucanos rejicit longa post tempora à Sabinis deductos colonos. Primi enim Sabelli Tauro Duce dispositi sunt. Unde & Taurum in signis præferunt.

De Samnitibus vero item alii aliam sententiam proferunt, sequunturve pedarii. Sed qui Comium Castronium Ducem eas deportasse colonias de Sabinis contestantur, & primum occupasse collem, cui nomen Samnium, & ab eo quasi ab originario Samnites dici recta sentiunt, & recta sentientibus probe consentiunt.

At Hirpinos ita appellatos ajunt, sicut & Hirpani vetustiores de Lupo præeunte colonias. Sabini enim Lupum Hirpum dicunt, deductionis vero temporum ratio non liquet.

Ultimo loco Lucius Samnitum Dux colonias suo de nomine Lucanas condidit. Unde Lucanas Pop. Rom. novit inter ganearum delicias, de quibus Martialis, *lib.* XIII. *epigr.* XXXV.

Filia Picenæ venio Lucanica Porcæ.

Quod si ad Virgilianum illud aptes, de Porca, quam Æneas vidit albam, *Æneid.* III.

Triginta capitum fœtus enixa jacebat
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati.

utique ad colonias respexisse Martialem putabis.

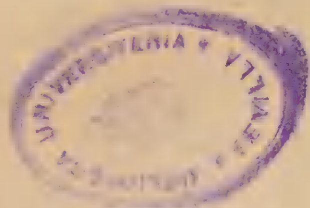
Cæterum quæ humanarum vicissitudo rerum est, ea & nostrates perstrinxit, dum Læstrigonem iniquiorem sortiti Regem, nec perferre satis, nec tueri patiuntur, Herculi obnoxii fiunt, & dum favent Dardano graviter apud Corybantum offendunt. Itaque regni gloria, opulentia, nomenque illud perillustrius ad Janigenas alteros, eorum quidem sobolem Tuscum Sagam ultra Tiberim quasi aquæ delapsu fluminis impetus insolens in dexteram in se proturbantis, effundentisque deflexere omnia. Quo tempore Latini illustriores Sabini nominis esse cœpere, & Regnum obtinere. Sabini vero per sapientiæ studium, & pietatis, & Regni contemptum sevocati ad quietis otia, & veritatis indagationem sequestres degebant, nisi per Latinos Reges ad explendum Senatus numerum revocarentur, in quibus semper primas obtinerent. Sed tandem maris imperium, & Latinorum ditio, & Campaniæ littora, & majora prope omnia cessere Tuscis in Patribus ordinata ex Dynastia Sagis, qui prudentiores in dies regere, & Sacerdotii, & Imperii, lituum, & fasces obtinere, quasi virtutis, & potestatis propriam neque jam acceptum quid referre Sabatio Sabinisve Patribus: sed Cato *lib.* III. pro Aboriginibus illustre testimonium profert in hæc verba: *A Tuscis Sagis, qui à Sabinis originem trahebant, Dynastia Lartes scilicet, juxta eum Lucumones XII.* Hos vero Lucius Capita appellat Etruriæ hi Cives novæ Vetuloniæ optimates, & per Regni cardines: ille vero primas, & in urbe præsidens illi secundum regionem quisque suam maritimam, mediterraneamve in collimitibus præsides invigilabant uti opportuit. ET QUIDEM Justitiæ, & Fortitudinis diuturnum Imperium: Sapientiæ vero ingens est Gloria. Pietatem immortalitas sequitur. Neque aliud Sabinorum supererat studium, quam Reipub. & Agriculturæ laboribus de Deo contemplationi addici, sacrificiis quotidianis perfungi, publicis, privatisque, sacrorum mysteriorum amantiores mystæ. Et eorum ditio à Nare usque ad Æquicolas, & secundum flumen Aternum, & Apenninum ad mare superum. Cæterum Latinorum regnum Latio comprehendebatur: sed Tusci, qui Regium & ipsi antiquaverant fastum, in Dynastiam convenientes pro sapientiæ laurea Sabinos æmulantur. PER VICUM juventutis studium vires fovet, colluctatio Cascos non decet. Scholas itaque instituere, quo quasi ad bonarum artium emporium convenirent. Perseverabat tamen eadem in utrisque religio, & lingua eadem, quæ & prisca esset, & vetustissima. Pons Sublicius pristinam consuetudinem antiquari non sinebat Sabatii providentia, qui ad hoc pontem jecerat, & posterum diligentia, ne quos procurrentis impetus fluminis secundum ripas disgregat, dissidium distractos disterminaret, sed charitatis mutuæ amor necessarius in posteros propagaretur. Unde super eundem sublicium Saliorum ludus, & illa nominis inter virum & uxorem commutatio, commixtiove.

Sed ne Curetes intermortuos putares in ipsis Quiritibus, constat & humani Imperii Majestas, Roma, inquam, quo Vestæ sacra convexerat & Dardani, & Vestinorum posteritatem transvexerat filio in Ascanio & exercitu omni Æneas pius. Ipsa, inquam, Roma Quiritibus aucta suis quid non domat? & jure merito quidem, eo quod veritatem, quæ omnium fortissima est, ultro obviaverit, & in sanctissimis Apostolis, quorum pedibus advolvitur venerabunda, osculatur, auscultat, adorat Christum, quod ejus munere Virtus est, quæcunque vera Virtus est: quod ipsa ejusdem beneficentia orbis gubernacula regit Regina gentium. Tu vero ne quid in Veritatis nomine suspiceris, neve requiras, explanabo.

Veritas Christus, & D. N. Jesu Christi fides Veritas est. Is ante sæcula Deus, qui Verbum apud Deum, per quem omnia fecit Deus, is idem in ultima sæculorum ætate dignatus de Virgine nasci Homo, qui semper Deus largitus est nobis suam Deitatem. Christum igitur Roma adorat, & sapit: in cujus Ecclesiæ unitate Christi fidem universus complectitur orbis, & quasi circa matris ubera filioli ingenui pretiosiora materni pectoris monilia pertentant gaudia gemmæ, capitis adaugent gloriam.

* Haud dubie scribendum, LIBERTIS LIBERTABVSQVE.

FINIS.

JACOBI BRACELLII,

GENVENSIS,

ORAE LIGVSTICAE DESCRIPTIO.

AD BLONDVM FLAVIVM APOSTOLICVM SECRETARIVM.

ACCEDIT

EJVSDEM

DE

CLARIS GENVENSIBVS LIBELLVS.

AD REVERENDISS. PATREM LVDOVICVM PISANVM ORDINIS PRAEDICATORII.

D

LIGURIA, sive Status Reipublicæ GENUENSIS.
MARE DI GENOVA OVERO MARE LIGUSTICO.
PARTE DEL PIEMONTE
PARTE DELLE STATO DI MILANO.
PARTE DEL MONFERRATO
PARTE DEL DUCATO DI PARMA.
Stato del Principe Landi
Signoria di Oneglia
Parte della Val di Magra.
Val di Taro.
Turino
Alessandria
Tortona
Voghera
Asti
Alba
Aqui
Genova
Savona
Albenga
Oneglia
Lenguiglia
Porto fino
Capo di Mōte
Golfo de Rapallo.
Golfo della Spezza.
Capo del Corvo
Spezza
Sarzana
Carrara
Isl. d'Albenga
Isl. di Spotorno
Finale ò Finaro
Spotorno
Noli
Bordighera
S. Remo
Vintimiglia
Porto Mauritio
Capo delle Mele
Chiavari
Sestri
Rapallo
Cheraſco
Mondovi
Ceva
Bobio
Bardi
Pontremoli
Villa Franca
Carmagnuola
Chieri
Carignano
Pancale
Racconigi
Saviglano
Boſſano
Bra
Nizza
Ovada
Voltri
Torre
Mondodone
Nibiano
Mazonago
Cogna
Borgo
Belforte
Vianino
Bagnone
Vezzano
Lerice
Portovenere
Bonaſola
Moneglia
Levanto
Zoaglio
Recco
Sori
S. Pier d'Arena
Arenzano
Varaggio
Celle
Albiſola
Borghetto
Loano
Alaſſio
Diano
Ceriana
Pigna
Dolce acqua
Apricale
Briga
Tanaro fl.
Bormida
Scrivia
Trebia fl.
Taro fl.
Magra fl.
Vara fl.
Nura fl.
Ceno fl.
Staffora fl.
Po fl.
Stura

JACOBI BRACELLII, GENUENSIS,

ORAE LIGUSTICAE DESCRIPTIO.

AD BLONDUM FLAVIUM APOSTOLICUM SECRETARIUM.

Reversus in patriam clarissimus vir Andreas Bartholomæus Imperialis ab ea legatione, qua apud Romanum Pontificem aliquandiu moratus est, cum multa de te non sine magna tui laude sæpius loqueretur, in sermonem aliquando incidit ejus historiæ, quam tu magno labore, nec minore omnium exspectatione, scribere aggressus es. Inter quæ ait, cupere te, ut Liguriam cum suis populis quispiam regionis ejus peritus exacte describat: ab eo haud contemnenda laboris portiuncula te levatum iri, modo is esset, qui quod tibi præstari optabas, posset implere: meque multa oratione, qua plurimum valet, hortatus est, negotium ut susciperem. Ego cum scirem huic regioni latissimos aliquando terminos fuisse, quippe cum Pisas in Liguribus conditas, & Apuanos Ligures, quos agri Pisani populos esse constat, à probatis auctoribus traditum legamus, quodque longe plus admirationis habet, Massiliam Pompejus Trogus, inter Ligures, & feras Gallorum gentes, positam dixerit, operis difficultate deterritus pedem retuli. Neque enim quempiam seculi nostri quantumcunque doctissimum virum satis idoneum putavi, qui vetustissimas illas orbis divisiones, jam prorsus abolitas vel (ut ita dixerim) sepultas, ita possit eruere, ut ex illa vetustatis caligine in lucem proferat, quinam fuerint Liguriæ constituti fines tunc, cum Apuanus & Massiliensis inter Ligures annumerabantur. Verum posteaquam ex eo cognovi satis fore tibi, si ora Liguriæ, quam Plinius, & qui eam divisionem orbis secuti sunt, Varo & Macra terminari voluerunt, accuratius describatur, haud invitus laborem suscepi: quippe qui à te & recte fieri, & æquum postulari arbitrer: quod uniuscujusque regionis urbes, populos, flumina, cæteraque memoratu digna, malis ab indigena, quam ab externo, cognoscere. Erit aliquod præterea operæ pretium: si in ea ora, quæ ut fertilitate plurimis, ita salubritate, amœnitateque paucis admodum cedit, pleraque invenias, quæ tibi res Italicas dicere aggresso sine lau- C de præterire non liceat. Illud vero ante omnia mihi concedas velim: ne si diligentius omnia scrutatus fuero, minima persequi, parvisque nimium immorari arguar. Aliud enim terrarum orbem dicturo proponitur, longe alia lex ejus est, quem unius tantum provinciæ labor fatigat. In quo tamen si rationem, legemque excessero, dum me ornandæ patriæ cupiditas longius rapit, scio huic facile amori meo veniam dabis.

D A Provincia igitur Narbonensi Italiam petituro, Liguriæ primus limen aperit Varus fluvius ab Alpibus effusus, haud procul ab urbe Nicæa mari se infundens, nulla re notior, quam quod Braccatam Galliam ab Italia disterminat. Occurrit mox Nicæa oppidum à Massiliensibus in littore conditum, Alpes dorso contingens. Dehinc portus Herculis Monœci quondam; nunc Villa Franca. Post hæc Monichus portus, ut Ptolomæo placet; nunc Monacus, Genuensis Imperii terminus. Hunc enim vel collem, vel scopulum, cum esset incultus, Cæsar Genuensi populo ad condenda mœnia concessit, annis jam quinquaginta supra ducentos evolutis. E Imminent Monicho Trophæa Augusti, duo prope millia passuum à littore recedentia, in edito jugo posita; nunc ignobile castellum Torbia nomine sola viarum asperitate memorabile.

Sequitur Mentonum, & Rochabruna, primum ipso in littore, alterum haud procul à mari castellum positum: utraque sterilis soli, & præter ipsum nomen nihil, quod referas, habentia. Deinde Albumtimillium urbs quondam populo & latis finibus valida; nunc vel demptis, vel mutatis paucis literis Vintimilium. Hujus latus, qua parte ad orientem solem vergit, Rucuba flumine abluitur; F quod nunc Rodoriam vocant. Vix mille passus ab oppido collis attollitur, cui Apio nomen est: & in colle arx sita, ex qua prima nascentis Apennini juga haud procul aspiciuntur. Ab Rucuba decem passuum abest municipium, quod Sancti Romuli nominant, citri ferax, frequentibusque palmis, quam arborem circumjecta omnis regio nescit, Romanis etiam Pontificibus haud incognitum. Inde quinque millia passuum emenso obvia fit Tabia, duo millia recedens à mari, exiguum oppidum, sed vitis generositate jam non obscurum: quippe quæ

vini nobilitate, quod Muſcatum vocant, tantum ſibi nomen paraverit, ut non Cypriis, non Creticis, non Falernis montibus inferior putetur. Decem paſſuum millia ad Mauricium portum numerantur: portum nomine verius, quam re. Hinc quoniam vicini populi jura petunt, fama locum celebriorem facit.

Sequitur Unelia vallis aliquot introrſus vicis habitata. Mox oppidum Dianæ, nunc Dianum, duo prope paſſuum millia littus effugiens: olea, viteque pariter lætum. Poſt hæc ipſo in littore Cervum. Dehinc Andoria ex edito vicinum mare deſpiciens, vitiferis collibus undique cingitur. Andorianos fines parvi admodum vici excipiunt. Hos Albumingaunum urbs opibus ac vetuſtate nobilis, nunc Albingana, cujus Merula flumen latus verberat: vulgus Centam nominat, quod centenis torrentibus augeatur. Hanc urbem in plano poſitam vix quingentos paſſus ab ora diſtantem cum validiſſimi exercitus Philippi Mediolanenſium Ducis arcta obſidione cinxiſſent, quatuorque perpetuos menſes oppugnatam cuncta belli mala ferre coegiſſent, conſtantia tandem, ac fortitudine populi perterritus hoſtis more fugientis ac victi obſidionem ſolvit.

Occurrit poſthæc Petra caſtellum in littore poſitum. Deinde Finarium oppidum, à cœli ſalubritate nominatum: abeſt à mari duo prope paſſuum millia, anguſtias vallis claudens, in cujus faucibus ſitum eſt. Eſt & in littore Naulum, urbs portu ac turribus inclyta. Eſt & Vadorum portus. Hinc ſeptem paſſuum millibus Savona diſtat, urbs multorum populorum commercio nobilis: nunc disjecta mole, quæ fluctibus oppoſita, portum efficiebat; manca & trunco corpori ſimilis relicta. Hanc Livius Magonis adventum referens Savonam nominavit: idque nomen cum ad ætatem uſque noſtram perduret, non eſt facile rationem reddere, cur Plinius Sabatium, Pomponius Sabatiam appellare maluerit. Albiſollam, Cellaſque vicos ignobiles haud procul inde in littore cernimus. Deinde Viraginem oppidum: quod quidam Vicum virginis dixere. Succedit vulturum vicus, quem Cheruſa parvus amnis interfluit. Porcifera dehinc ut major, ita violentior amnis: qui amœniſſimæ valli nomen dedit.

Tum vaſtum & ingenti mole fluctibus objecta memorabilem portum, frontemque ad Africum verſam Genua pandit: urbs vetuſtate præclara, verum rebus geſtis longe clariſſima: ut quæ Corſicam, Cyprum, Aſiam, Thraciam, Scythiam, magnamque Orientis partem, aut deductis coloniis, aut victoriis ſuis illuſtraverit: negotio tamen, quam otio felicior. Cum antiquitatis ſuæ multa ſint argumenta, non illud in ultimis habendum puto, quod auctorem ejus nemo ſatis affirmare auſus eſt. Ita ex illius temporibus vetuſtate prope abolitis, varias de conditore opiniones exortas videmus. Quarum illa plurimum habere auctoritatis putatur, Phaethontem claſſe in Liguſticum ſinum ex Ægypto profectum, indeque Apennini juga transgreſſum, haud procul à Pado flumine conſediſſe: relictis in littore navibus cum Genuo quodam claſſis præfecto, hunc ibi oppidum condidiſſe, & de ſuo nomine Genuam appellaſſe.

Verum quid de urbis initio homines ſentiant, cum cujuſque judicio liberum ſit, excidia certe in obſcuro non ſunt. Semel à Magone Hamilcaris filio capta, ac exciſa eſt, juſſuque Romani populi à Lucretio reſtaurata. Rurſus ſexto ſupra quingentos nunc anno, iterum à Pœnis capta, ac prope everſa eſt. Sed maximis poſt hæc incrementis Dei munere caput attollens, illis ſæpe terrori fuit, & nunc formidini eſt, quorum inſidiis concidit: prævalida nunc viribus ac mari plurimum pollens,

A principem nacta omnium moderatiſſimum Thomam Campofregoſum: cujus cum maximæ laudes nullius præconio indigeant, nec eas in præſentia referre animus eſt: & ſi ſit, operis magnitudine deterreri queam. Urbis Orientale latus Ferior amnis præterfluit; quem nunc Biſamnem appellamus. Nec tamen vetuſti nominis uſquequaque facta videtur oblivio. Namque amnem minorem è proximis montibus præcipitatum; qui ſe majori violentius immiſcet, Ferixanum dicimus: hic ſi fluvio quondam, ut conjecturis creditur, nomen dedit, ex Feriore in Ferixanum verſus, quatuor priores antiqui nominis literas adhuc ſervat. Inde parvi B admodum in littore vici Nervium, Buliaſcum, Saulum, & his omnibus major Rechum, poſtea Camulium. Verum ab amne Cheruſa, quæ ſupra memoravimus, aduſque Camulium, hoc eſt, quatuor & viginti millia paſſuum, non plana modo, & quæ mari proxima ſunt, verum valles, colleſque longius poſiti, omnia demum magnificis ædibus decora ſunt: adeo frequentibus, ut qui ex alto terras petunt, unam à ſe urbem aſpici putent. A Camulio ſinuari promontorium incipit, quod divo Fructoſo ſacrum eſt: ejus templum in intimo receſſu poſitum magna veneratione à vicinis populis frequentatur. Id illi promontorium Caput mon- C tium vocant: arduum ac ſaxoſum in maria procurrit, ſiniſtroque latere irrumpentes undas anguſtis faucibus admittens, Delphini portum efficit: qui ab incolis dempta prima ſyllaba, quaſi à bonitate nominandus potius ſit, Portus Finus appellatur. Sequitur & alius ab Oriente ſinus, quem Rapali nominant. Id valli nomen eſt, quæ intra montuoſa haud ſterilis, citrique ac oleæ plurimum ferax, vicum ejuſdem nominis haud obſcurum habet in littore.

Quinque paſſuum millia Clavarum abeſt, oppidum ob alia magis quam vetuſtate clarum: quippe quod ante centum & quinquaginta annos non- D dum mœnibus cinctum fuiſſet. Huc maritimi, huc montani populi plurimi juris dicendi gratia conveniunt. Haud procul inde fluvius Entella mari illabitur, quem noſtri Lavaniam vocant: cujus in ulteriore ripa Lavania vicus eſt, quem clariſſima eorum familia, qui ſe Lavaniæ Comites dici voluerunt, maxime illuſtrem dedit. Ab oſtio Entellæ vix quatuor paſſuum millia Segeſtum aſpicimus: quam qui Ptolomæi dimenſiones ſequuntur, Tiguliam putant, incolæ Sigeſtrum nominant. Vicus eſt ipſo in littore, cui objicitur inſula tenui admodum rivulo à continente avulſa: ea præruptis undique rupibus quaſi muro tuta ab omni terræ, E mariſque incurſione ſecuros incolas habet, gemino portu, dextra, lævaque acceſſibilis: quanquam qui ad portum vergit, tutior, veriorque portus eſt. Huic contermina ſunt Monilia, quam noſtri Moneliam dicere maluerunt, in duos vicos diviſa: nihil quod referas præter vitiferos colles habent. Monilianis finibus Framula occurrit, quam ob lapidoſos & aſperos calles, quaſi Ferramulam dictam puto: ea in aliquot parvos vicos diſtincta vinetis undique ambitur.

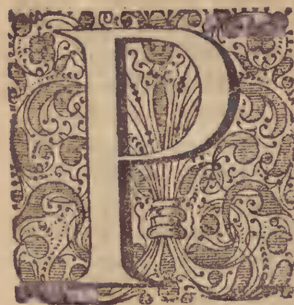
Hinc parvo intervallo Levantum abeſt, municipium nobile magis, quam vetuſtum, irriguis vallibus, & apricis collibus amœnum. Inde in ora ca- F ſtella quinque paribus prope intervallis inter ſe diſtantia, Mons ruber, Vulnetia, quam nunc Vernatiam vulgus nominat, Cornelia, Manarola, Rivus major, non in Italia tantum, ſed apud Gallos, Britannoſque ob vini nobilitatem celebria. Res ſpectaculo digna, videre montes non declives modo, ſed adeo præcipites, ut aves quoque tranſvolando fatigent, ſaxoſos, nihil humoris retinentes, ſtratos palmite adeo jejuno & gracili, ut hederæ, quam viti, ſimilior videatur: hinc exprimi vin-

vindemiam, qua mensas regias instruamus. Rivum majorem transgressos excipit Portus Lunæ, à scriptoribus quidem, sed parcius quam decuit, celebratus: vastis faucibus sese pandenti, multisque reflexibus tortuoso insulam natura objecit, quæ illum ex Austro & Africo tutum præstat. In qua templum est divo Venerio sacrum: à quo vetusto nomine abolito Portus Venerii, vel, ut plures loquuntur, Veneris appellatus est. Fugiunt introrsus terræ quinque passuum millia: quam longitudinem portus quoque adæquat. In occidentali promontorio oppidum est à portus nomine dictum, Genuensis populi colonia, idemque imperii quondam terminus: cujus in adverso Ilex est castellum, vel ex hoc celebrius, quod ut illud Genuenses, ita hoc Pisanos quondam fines terminabat.

Recessus interior Spediam habet, novum oppidum, citra LX. annos muro circundatum: ea præsidi sedes constituta est, ad quem quicquid litium oritur, à remotioribus etiam populis defertur. Promontorio Lunensi ab oriente portus clauditur: quod præterlabitur Macra fluvius amœnus, piscosus, & quod Liguriam ab Hetruria secernit, haud ignobilis. Ut Liguriæ, ita operis nostri finis. Nam populorum, urbiumque longius ab ora recedentium, illis descriptionem relinquendam putavi, quibus vel eas terras incolere, vel aliquando peragrare contigit. Tres omnino id mare insulas habet scopulo, quam insulæ, similiores: unam Alboingauno adversam, quæ pavidas sæpius naves à clade servavit: aliam Naulo: tertiam Lunensis portus occidentali promontorio prope annexam. Ligusticæ Oræ longitudinem à Varo ad ostia Macræ cum undecim supra ducenta millia passuum Veteres prodiderint, non ultra centum & octoginta à nostris traditur.

JACOBI BRACELLII,
GENVENSIS,
DE
CLARIS GENVENSIBVS
LIBELLVS.

AD REVERENDISS. PATREM LVDOVICVM PISANVM ORDINIS PRAEDICATORII.

Petisti à me, reverendissime Pater Ludovice, ut eos Genuenses, quos vel ob insignem aliquam virtutem, vel ob egregium aliquod facinus memoria dignos putavero, posteritati commendem, præteriens sane viventes: ne amori, odio, aliive affectui aliquid forsitan tribuisse videremur. Facile erat parere præcepto tuo, si scriptoribus rerum nostrarum paulo diligentius cura fuisset ea posteris tradere, quæ lex etiam historici postulabat. Sed cum illis solum fuisse studium videamus nudam veritatem sequi, & simplici quodam dicendi genere bellorum, aliarumque rerum exitus mandare memoriæ, (omnia enim in laudem Reipublicæ contulerunt, nec in enarranda gestorum serie, aut iis exornandis, qui ea feliciter gesserant, ulla ex parte laborarunt) nullum mihi in evolvendis Annalibus nostris auxilium positum esse putavi. Quam ob causam, eorum tantum nomina, quos vel aliarum gentium scriptores laudibus efferunt, vel frequens hominum sermo adhuc admiratur & prædicat, quantum una lucubratione consequi potui, in unum corpus redegi. Nolo tamen de populo meo male id suspiceris: quia clarorum virorum exiguus tibi numerus oblatus sit. Ille quidem ingens, maximusque deprehenderetur, si diligenti & otioso homini provinciam delegasses. Incipiam igitur, unde æquissimum est, à pietate & innocentia: in quibus omnis veræ virtutis columen ac stabilimentum positum est.

Romulum, Felicem, Syrum, & Genuenses fuisse, & Genuensis urbis Episcopos, liquet: qui præter vitæ sanctitatem, singularesque virtutes, his etiam prodigiis claruere, ut intra beatorum agmina, & cœlestis aulæ principes, digne annumerati sint.

Desiderius quoque natione Genuensis divina dispensatione ex indocto agricola mox Lingonensis Episcopus factus, & pro salute populi sui martyrium passus, tanta sanctitatis fama apud Lingones Galliarum populum, ex his, quos nunc Burgundiones appellamus, tamquam manifestis miraculis celebratur, ut par fere Apostolis habeatur.

Multos singulæ sæpe virtutes claros orbi reddidere. In Sinibaldum Fliscum, cum, qui Innocentius IV. postea dictus est, ita omnes virtutes natura congessisse videtur, ut neque omnes enumerare, neque quid illi defuerit, invenire facile sit. Singularis tamen prudentia, consiliaque humanum ingenium transcendentia, viam illi non ad Pontificatum modo, sed ad gloriam quoque paraverunt. Nam cum Fredericus II. astu simul ac viribus formidabilis, implacabili odio ecclesiam Dei persequeretur, defunctoque Pontifice Maximo nemo inveniretur, quem infestissimo hosti digne opponerent, & ob id Romana Sedes aliquamdiu vacasset: admirabiles in homine virtutes effecerunt, ut omnium consensu Pontifex crearetur. Is cum animadverteret, omnes sibi exitus præclusos, Petrique naviculam maximis periculis objectam esse, triremes viginti clam Genuæ parari curavit: qua classe Tiberim ingressa, ab Roma Genuam pervectus est, inde Lugdunum petens: atque ibi conventu totius Occidentis habito, quo etiam Regum quidam accessere, damnatum Fredericum abdicavit imperio, plurimum illi virium subtrahens: tantaque prudentia rebus consuluit, ut Pontificatu ad solitam amplitudinem restituto, qui velut profugus Gallias petierat, velut triumphans in Italiam redierit.

Nec doctrina, bonarumque artium ſtudia Genuenſibus defuere. Nam & Joannes Balbus ordinis tui, inter cætera ab eo præclare ſcripta, laborioſum Opus, quod *Catholicon* vocari voluit, non ſine laude perfecit. Et Simon Monachus ex Arabica lingua in Latinum ſermonem multa convertit: adeo quidem docte & eleganter, ut ſi eum tollas, magna ſane medicinæ pars ſuis velut inſtrumentis exarmari putetur. Urſus quoque haud inepto carmine pleraque cecinit. Andalonem, quem de Nigro vocant, multiplex certe doctrina, ſed mathematicarum præcipue artium cognitio adeo commendat, ut haud ignobilis poeta Boccatius, nunc venerabilem, nunc præceptorem ſuum nominare non erubuerit. Horum tamen nemo Innocentium æquavit: qui eo quidem acumine ſcripſit, ut qui legunt, cœleſte potius illi fuiſſe ingenium prædicent, quam humanum.

Bellicæ rei laude, maritimiſque triumphis plurimi celebrantur: è quibus Obertus Aurius, præter hoc quod civitati ſancte ac juſte præfuit, Piſanam claſſem, qui populus gloria rei bellicæ terra, marique pollebat, mira felicitate ſuperavit. Aurius Lamba in ſinu Illyrico bellum gerens devicta jam prope Venetorum claſſe, cum nunciatum ei eſſet filium fortiter dimicantem cæſum fuiſſe: *Undis*, inquit, *eum commendate: nobiliſſima enim ipſi ſepultura continget: quod pro patria ſtrenue pugnantem, & jam victorem maria ſervabunt.* Paganus & ipſe quoque Aurius eo memorabilior, quod cum Græcorum, Aragonenſium, Venetorumque vires in unum contractas, haud procul à Chalcedone magna cæde fudiſſet, interjecto poſtea tempore eoſdem Venetos ſine cæde ac ſanguine mari expugnavit, ac cepit. Nec Lucianus Aurius ſilentio prætereundus eſt, qui ſinum Illyricum diu populatus, cum turpi nihilominus egeſtate omnis exercitus maceraretur, quotcunque illi erant, argentea pocula egentibus dedit. Poſtremo cum remigem fame laborantem, & ob id opem miſerabilius petentem obvium habuiſſet, fibulam cinguli præcidit, & inopi dedit. Quibus artibus, & audientem imperio exercitum habuit, & pari triremium numero cum hoſte congreſſus egregia victoria potitus eſt.

Nicolai Spinulæ facinus eo clarius fuit, quod qui impar hoſti viribus erat, pro viribus artem reperit, qua ſuperior fieret. Nam cum cerneret claſſem Venetam numero triremium longe præſtare, ſuis in unum contractis juſſit multarum tranſtra convelli: hiſque inter ſeſe colligatis effecit, ut area, campuſque verius quam multitudo navium videretur. Illas deinde in fronte collocans ad hoſtium impetus excipiendos, & fugam ſimulans, venientes ſine ordine Venetos, & paucitatem illam Nicolai contemnentes, ita eluſit, ut priores ante expugnaverit, quam poſteriores opem ſuis ferre potuerint. Hac igitur arte profligatis hoſtibus, & ſupra viginti triremibus captis, parva admodum ſuorum cæde nobilem victoriam conſecutus eſt.

Sed horum omnium gloria (& reliqua mortalium opera) paulatim conſeneſcet. Gulielmi Embriaci nomen ſacra paropſis aboleri non ſinet. Fuit vir iſte non animi tantum magnitudine, ſed quadam inſuper expugnandarum urbium peritia apprime præditus. Itaque cum exercitus Chriſtiani Palæſtinam pervagarentur, & oppugnare Cæſaream urbem tunc munitiſſimam ſtatuiſſent, Gulielmus, qui Genuenſi claſſi præerat, primus omnium mœnia conſcendit, intraque urbem primus penetravit. Quamobrem capta civitate, optio præmiorum ut fortiſſimo ipſi delata eſt. Ille vaſculum Smaragdinum, quod nunc in Divi Laurentii ſacrario magna veneratione ſervamus, omnibus ſpoliis antepo- A ſuit, nobiliſque victoriæ monumentum Genuam pertulit.

Scio equidem robur ac prævalidas vires inter bona corporis, non inter virtutes annumerari: quam ob cauſam nulla mihi cura fuit eos referre, qui hac ratione famam ſibi pepererunt. Duo tamen exempla ideo ſubjiciam: qui non tantum corporis robur, ſed & animum quoque reſpiciunt. Cum Francorum Rex Carolus ſecundus adverſus Philippum Artavellum, Flandriamque rebellantem arma ſumpſiſſet, comparato validiſſimo exercitu ad id flumen pervenit, quod fines regni, Flandriamque diſterminat. Tenebat ulteriorem ripam B Philippus inſtructas acies oſtentans: cui ſatis erat à tranſitu fluminis Regem arcere. Cum uterque exercitus aliquandiu immotus ſuas, hoſtiſque vires conſpicatus fuiſſet, nec inveniretur, qui ſuperare flumen auderet: Nicolaus Janus, ut invicti roboris, ita interriti animi juvenis, tribus tantum ſagittariis adſumptis, primus omnium flumen trajecit. Qua hominis fiducia terrefactus Philippus ſenſim pedem retulit: ac trajiciendi exercitus Regi facultatem dedit. Hoc Nicolao longe robuſtior fuiſſe perhibetur Paulus Sylveſter, ut vulgus loquitur, Salvaticus, qui Rege judice equo egregio magnitudine virium prælatus eſt. Nam cum Petrus ulterioris Hiſpaniæ Rex, inter cuſtodes corporis Paulum haberet, memoriæ proditum eſt, Regem ad rapidi fluminis ri- C pas deveniſſe, equoque fluvium intrare non auſum deſiluiſſe, Paulique humeris, quam ſonipedis dorſo, deportari maluiſſe. Mira hominis fiducia, qui nobiliſſimum Regem geſtans, non extimuerit ei periculo ſe atque illum ſimul objicere: cui devitando ne jumenti quidem vires ſatis eſſe putabantur.

Magnam majoribus noſtris juſtitiæ curam fuiſſe, cum multa alia declarant, tum Pera, Caphaque ignobilia quondam tuguria, nunc opulentarum urbium claritatem æquantes, teſtimonio ſunt: quæ profecto nunquam ad id amplitudinis contendiſſent, niſi juſtum illis imperium contigiſſet. Neque D ego nunc enumerandos puto ſingulos præſides, qui cum his aliiſque urbibus præfuiſſent, ſingulare aliquod juſtitiæ documentum edidere. Paucis etenim memoratis reliquorum licebit innocentiam, integritatemque cognoſcere. Simon Vignoſus, cum perdomita inſula Chium urbem obſideret, edixerat, ut ſi quis in vineis, aut pomariis invito domino deprehenderetur, virgis cæderetur. Cum agreſtes ignari quiſnam eſſet, Franciſcum filium ejus adoleſcentem in vineis inventum patri obtuliſſent, nullis precibus exorari potuit, quin natum uvis à collo pendentibus, flagris cædi juſſerit. Idem mo- E riens teſtamento legavit aureos quingentos inter egenas virgines Chias, viro tradendas, in dotis auxilium diſtribuendos: tanti arbitratus ea damna, quæ indigne agreſtibus intuliſſet. Maluit vir ille patriæ charitatis oblitus, ſe juſtum imperatorem, quam indulgentem patrem videri.

Matthæus Maruffus belli, paciſque artibus æque memorabilis, cum præſes Famauguſtæ deſignatus eſſet, audierat eam civitatem furtis, rapiniſque patere: urbem ingreſſus omnia deteriore etiam loco poſita comperit. Igitur nec præfecto vigilum, nec alii ſatis credens, ipſe noctu obire civitatem cœpit, eo F quidem cultu, ut agnoſci non poſſet: tum, ut quemque obvium habuerat, percontari, quo iter intenderet, quave cauſa inepto tempore cicumvagaretur. Suſpectos cruciatus, convictos ſupplicium ſequebatur. Pauculis diebus adeo valuit ſeveritas regentis, ut plenæ precioſis mercibus ſtationes ſine ullo cuſtode etiam noctu relinquerentur. Purgata hoc modo civitate, unus ſupererat fur inſignis ex eorum numero, qui nocturnas excubias in mœnibus agebant. In eum cum ſæpenumero inſidias, arteſque paraſſet, & ille innoxias manus ſervans omnes

omnes ejusmodi dolos cautus falleret: Matthæus postremo haud ignobile pallium penes eum dormientem abjecit, ratus fore, ut ille excitatus pallium asportaret. At ille somno excusso, ut ante pedes suos abjectam vestem conspexit, paulisper dubitabundus, ac deliberanti similis, exclamavit: *Quid me toties, Matthæe, tentas?* ac pallium suo loco reliquit.

Illud quoque multorum sermonibus celebratum fuit: quod dum mercator quidam Persa Capham venisset, sericum, gemmas, aliasque preciosas merces secum afferens, incautoque omnia fraude sublata fuissent: ille insano similis urbem obire, exclamare, Deûm atque hominum fidem invocare, omnia fletu, querelisque replere. At Hieronymus Justinianus Consul id crimen non sine sui dedecore latere posse ratus, adhibita rebus diligentia, furtum detexit: & vocato ad se in prætorium Persæ omnia cum fide reddidit. Tum ille ad domum reversus, ex lectissimis mercibus ingentia dona ferens, osculari pedes, gratias agere, eumque justissimum prædicare: ut vero Consulem aspernantem munera vidit, seque non sine magna mercede à Genua Capham usque missum esse affirmantem, ut eum, reliquosque ab injuria tueretur, tam demum in admirationem hominis conversus, exclamare, eam vere urbem templum esse justitiæ, & qui eam regerent, vere dignos, qui orbi imperarent. Nam si quid in patria tale sibi accidisset, plus in dominum ex recuperato furto, quam in se, perventurum fuisse.

Nec matronalis pudicitiæ curam illi unquam populo majorem fuisse crediderim: cujus rei certissimum argumentum habeo, quod nullæ unquam urbes, quantumvis injustæ ac odiosæ, expugnatæ à Genuensibus inveniuntur, in quibus pudicitia muliebris summo studio conservata non sit. Duo tantum ejus rei, longe tamen diversa exempla subjiciam. Salagrus à Nigro, non is, quem ætas nostra vidit, sed ille antiquior maritimarum rerum gloria insignis, cum decem triremibus præesset, quatuorque Aragonensium onerarias naves expugnaret, & æstu ac labore fessi socii esurire se ac sitire clamarent, respondit, neque panem, neque aquam jam sibi superesse: jussisse enim, ut hæc omnia in mare abjicerentur. Itaque si famem, sitimque explere velint, expugnandas esse hostium naves, quæ rerum omnium copia refertæ essent. Tantumque valuit severitas ac pertinacia Ducis, ut naves summa obstinatione defensæ, quæ multos proceres cum liberis & conjugibus domum repetentes vehebant, captæ tamen sint. Parta victoria, primum omnium edixit, ut mulieres omnes inviolatæ servarentur: majusque ipsi tuendi pudoris, quam prædæ, studium fuit. Contractis in unum fœminis, ac præpositis illis custodibus, dum quænam singulæ essent, percontatur, forte comperit ex proceribus unum, quam unice amabat, uxorem mœstum ac lacrymantem jugulasse, veritum, ne si mulier eleganti forma in manus hostium devenisset, captivo corpori illuderetur. Salagrus ira concitus, quod illa de se, deque Genuensibus tam male concepisset, homicidæ caput auferri jussit: mulieresque intactas in terra exposuit.

Sed Salagrus ipse legem, moresque Genuensium sancte quidem, sed nullo sane captus amore servavit. At Lichinus Vinaldus vir divitiis & claritate generis inter primores civitatis non posterior, non cum alienigenis, sed secum ipse, & cum amore bellum gessisse videri potest. Nam cum egregia forma matronam deperiret, eique multos annos importunus fuisset, & illa non in decore, sed in pudicitia fœmineam laudem positam esse sciens, nunquam in eum oculos deflexisset, forte evenit, ut vir ejus Sardiniæ captivus in vinculis asservaretur.

A Illa cum nec viro ferre opem, nec parvos ultra liberos alere posset, post egestatem diutius toleratam, juvenem ad se vocatum domi excepit, ejusque genibus advoluta: *Statueram*, inquit, *animo, pudorem, fidemque, quam viro debeo, ad extremum usque vitæ sine labe tueri. At quoniam egestate premente extrema omnia cum his liberis perpessa sum, victa malis, me, corpusque, ac famam arbitrio tuo committo. Tu esurientium miserere.* Ille dudum mentem castam, & nunc in perferenda calamitate fortem admiratus: *Bonum*, inquit, *animum sume: neque*
B *enim patiar, ut quam amantis blanditiæ pellicere nequiverunt, sævitia fortunæ adulteram faciat:* omnisque impudici amoris oblitus ad uxorem convolat, & quæ gesta erant, refert omnia, utque mulier innocens ab omni quoque suspicione præservaretur, triticum, vinum, pecunias, neminem præter uxorem ad eam ferre voluit. Exque impugnatore defensor castitatis ejus factus est.

Multos acceptas injurias æquo animo tulisse memoriæ proditum: nec secula quoque nostra adeo virtutum infœcunda fuere, ut hæc æquitas animi in plerisque spectata non sit.

Verum cum alia ratio eorum sit, qui ad Deum omnia referentes non injuriarum modo obliviscun-
C tur, sed acceptis etiam gaudent, exspectantes ab eo mansuetudinis suæ præmia, qui relictæ sibi ultionis retributionem pollicitus est: alia eorum, qui naturalem quandam justitiam sequuntur: non dubitabo exemplum illud referre, quod propter ipsam quoque novitatem rei, ætas nostra sæpe laudavit. Antonius Justinianus, equestris ordinis vir, genere, opibus, clarus, cum in distributione publici tributi insignem se accepisse injuriam arbitraretur, haud aliter se domi continebat, quam si aliquem domesticorum lugeret. Ad quem consolandum cum Lucianus Spinula, vir præter splendorem generis lenitate quadam & auctoritate nemini cedens, ve-
D nisset: *Oro*, inquit, *Antoni, ne hanc injuriam iniquo animo feras.* Id cum longo sermone bis, terque iterasset, Antonius non sine stomacho: *Cupio*, ait, *ex te, Luciane, prædiscere, qua tu æquanimitate injurias ferre soleas.* At ille nihil permotus: *Cogito*, inquit, *aut me gnarum, aut ignarum aliquando injurias dedisse: ac velut dandi, accipiendique vicissitudo sit, illatis acceptas compenso.*

Mirabitur aliquis, idque non immerito, cum egregii Duces Genuensi populo præfuerint, cur eorum neminem attigerim: præsertim cum ex iis alii insigni quodam amore in patriam, alii prudentia, quidam justitia, vitæque integritate, alii sin-
E gulari quadam moderatione præditi digne laudari mereantur: indignumque sit eorum nomina devitare, qui pro amplitudine patriæ, neque labores, neque pericula ipsi devitarint. Ego sane haud ignarus sum, uberem mihi scribendi materiam subtrahi, dum viventium judicium reformido: qui vel infensi principibus, vel beneficiis obnoxii, veras laudes parum æquis auribus accepturi forent: nec judicium, sed affectum vocarent, aliorum virtutes referri, alios silentio præteriri. Quam ob causam seponendi mihi omnes erunt: ne suspecta scribentis fides famæ eorum quoque, quos memorabimus,
F aliquid officiat.

Nec eos mihi referendos putavi, quos dignitates illustravere. Nam si horum quoque nomina posteris commendanda forent, quis nescit Othobonum Fliscum, quem postea factum Pontificem, Hadrianum vocavere, res maximas inchoasse, quas immatura morte præreptus explere non potuit? Joannes, Lucas, Ludovicus, Flisci, Cardinales, magna rerum gestarum fama in nostram usque ætatem celebrantur. Brancæ Aurio seniori, & huic quoque posteriori, quem regnantem vidimus, imperio possessa Sardinia, & opes prope incredibiles, cla-

claritatem nominis attulerunt. Quid Grimaldos, quid Spinulas eloquar? quid Campofregosos? quid Buccanigras? Zacharias quoque, & Gatilusios? quos vel collatæ à Regibus dignitates, vel adjectæ imperio urbes, aut insignes victoriæ, non sine ratione nobilitavere? Quos quidem omnes missos facio: non quod illis præclaras defuisse virtutes putem, sed quod scriptorum negligentia ea, quæ vera sunt, animi bona parum persecuta est.

A

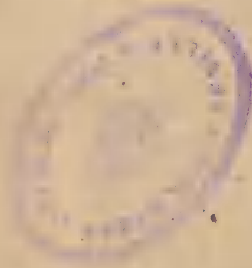
Cum igitur non tam eos, quibus dignitates, opes, honores contigerunt, laudibus efferri deceat, quam qui honeste illis usi sunt, scriptoribus imputo: quod viros memoria dignissimos subripuerint mihi. Unum tamen divitiarum exemplum, quod ut minus splendoris, ita veræ, solidæque virtutis plus habuit, prætereundum mihi nequaquam putavi. Franciscus Vinaldus, omnium qui sunt, quique fuerunt, Genuensium divitias supergressus eam cunctis in rebus moderationem tenuit, ut immensæ opes, & privati hominis modum excedentes, nemini unquam injuriam intulerint, nullius oculis molestæ fuerint. Habitavit ædibus, neque sordidis, neque invidendis, victu parco, cultu parciore contentus. Ancillarum, famulorumque tantum illi fuit, quantum mediocris fortunæ homini satis esse solet. In hoc tenore vitæ usque ad extremum senium perseverans, adeo caruit invidia, ut neminem unquam ipsi inimicum fuisse deprehensum sit. Et ne quis hanc hominis moderationem tenacitatem suspicetur, hic ille Franciscus

B

est, qui id aurum patriæ largitus est, ex cujus fructibus publica debita, quæ *Capitula* vulgo dicimus, quotannis minuuntur.

FINIS.

GAVDENTII MERVLAE
DE
GALLORVM CISALPINORVM ANTIQVITATE AC ORIGINE
LIBRI III.

Novis Annotationibus expoliti & aucti.

E

DECVRIONIBVS MEDIOLANI

ANTONIVS ANTONIANVS

S. D.

Plane ita contigit, ut ſperabam, cum hos primo Gaudentii Merulæ de antiquitate Ciſalpinæ Galliæ libros imprimendos curavi: amant opus omnes, in manibus habent, fovent, oſculantur, nec ullum finem faciunt celebrandi. Res ipſa magnopere placet, varietas capit, tenet oratio. Quid pergo? quicquid eſt, eruditio eſt, elegantia, ſuavitas, atque in noſtram, quam mire deſcribit, provinciam; & provinciæ caput, quam veriſſimis laudibus ornat, Mediolanenſem urbem; ac urbis denique antiquiſſimas aliquot familias, quas vel illuſtrat non ita notas, vel notas decorat, amor, & obſervantia. Eſt igitur cur ipſe mihi vehementer gaudeam, quod eam, quam animo ſpem conceperam, comprobarit eventus; & ab urbe noſtra non mediocrem gratiam inierim, dum optimi Auctoris totos in ipſius & Provinciæ noſtræ laudibus poſitos labores novorum typorum beneficio ab ignoratione hominum propemodum vindico. Sed habebunt qui eo me nomine diligunt, cur in poſterum ament in ſumma iterum operis inopia, parique cupiditate idem quod antea, beneficium præſtantem; verum iis auctum bonis, quæ cum videbunt ſtudioſi non contemnenda putabunt. Cur autem opus veſtro inſignitum nomine DECVRIONES in lucem voluerim prodire, ineptiſſime faciam, ſi pluribus oſtendam. Quid enim? referam laudes univerſorum, prædicem ſingulorum? dicam quanta ſit familiarum nobilitas, quanta præſtantia virtutum? addam prudentiam, liberalitatem, juſtitiam in omni munere veſtram? addam ſingularem, nec ullis talis unquam laudibus celebratam in iſta regendæ urbis provincia pari cum integritate & continentia conjunctam vigilantiam; & hæc ita ſunt omnia in oculis, in linguis poſita civitatis, ut quot illa homines, tot vos habere videamini laudatores. Omittam igitur, quæ non neceſſario commemorarem: & ſi quam me cupiunt homines nuncupati nobis operis rationem afferre, illud intelligant, nullas me quidem non habuiſſe, cur nuncuparem; in iis tamen ſingulari meæ in vos obſervantiæ, quæ diu latere non poterat, in primis fuiſſe obſequutum.

CA-

CATALOGVS
DECVRIONVM
MEDIOLANI.

PRINCIVALLIS MONTIVS J. C. VICARIVS.
JOSEPHVS ARCHINTVS J. C. L. TENENS REG.
HORATIVS CRVCEJVS J.C. } ASSESSORES.
M. ANTONIVS TONSVS J. C. }
LVDOVICVS SEPTALIVS PHYSICVS.
P. CAMILLVS MARLIANVS COMES.
P. AEMILIVS CAMBALOYTA.
CHRISTOPHORVS RIPA.
CORIOLANVS VICECOMES.
A. MARIA ALIFER.
CHRISTOPHORVS ASSANDER.
DOMINIO CATIA.
OCTAVIANVS DVGNANVS EQVES.
CHRISTOPHORVS BESVTIVS.

INDEX CAPITVM.

GAUDENTII MERULAE DE GALLORUM CISALPINORUM ANTIQUITATE AC ORIGINE

LIBER I.

VOLAVERANT ab urbe, velut à cavea, viri cum auctoritate & moribus, tum literis & beatissima ingenii ubertate conspicui, ad geniales ruris delitias: quorum singula nomina si enumerare contenderem, in longum nimis nostra protraheretur oratio. Sat fuerit igitur è plurimis paucos admodum recensuisse: è quibus primas partes Bonaventura & Nicolaus Castillionei tenebant, quod essent miro & animi & eruditionis candore. Aderat quin etiam Benedictus Jovius, antiquitatum mirus observator. Ad cujus dexteram Baptista Landulphus, & Blasius Phyletus assederant, quales (Dii boni!) physici? Illuc quoque concesserant juvenes nonnulli Ciceronianarum elegantiarum sectatores, Hortensius Appianus, L. Annibal Crucejus, & Petrus Franciscus Busca: qui relicto Patavio & Bononia, Ticinum venerant ad ingenii cultum sub Andrea Alciato. Qui cum se mutuo salutassent, inquit Phyletus, Cur non sessum imus sub umbram aliquam, quæ huic nostro sit non importuna sermoni, donec Socrates noster Alciatus accesserit: *ne dies* (quod ajunt pictores) *ulla transeat sine linea:* tum ne sopor, qui à prandio, ut Plautus attestatur, non perbonus est, nos opprimat. Cum hoc consilium omnes approbassent, sub opacitate ilicis annosæ propter decursum gelidi fontis decessum est. Hic Hortensius, Quantum nunc sorti gratuler meæ, inquit, ne cogitari, ne dici quidem potest: cum hic fere (ut dicitur) *hominum præstantiam in sinu teneam.* Dii boni, quando ex hoc beneficio vobis relaturus sum gratias, qui huc adduxistis lumina totius Cisalpinæ Galliæ florentissima? Utinam, Landulphus ait, veræ essent, (de me tantum loquor) quas enumerasti, laudes. Verum cum ingenioli mei vires ipse perpendo, puto hoc à te dici ex abundantia amoris quadam, qua optimos quosque prosequeris, ut etiam laudatu apud te digna sint ea, quæ fortasse plures agnoscunt minus. Tum Bonaventura, Hæ planæ, inquit, (pace tamen dicam vestra) pueriles videntur exercitationes mihi: dicatur tandem aliquid, quod vestra exspectatione sit dignum. Hic tacentibus reliquis, inquit Landulphus, Non consule, sed dictatore opus est. Imo, inquit Castillioneus, Phalaride ad hanc pertinaciam evincendam. Eligatur igitur, inquit Crucejus, ex communi consensu tyrannus, qui habeat in nos merum imperium. Placuit id consilii omnibus. Ductis itaque sortibus, Landulpho cessit tyrannica potestas: qui statim Phyletum elegit vicarium sibi: judices extraordinarios Bonaventuram, & Petrum Franciscum Buscam: qui rebelles castigaret, Hortensium. His peractis desedit Landulphus in eminentiore viridantis herbæ tumulo, & penes eum Phyletus: & cum graminea sibi quisque torum fecisset in herba, inquit Castillioneus: Quando à nobis constitutus sis princeps hodiernus, fortuna multo magis nunc tibi, Landulphe, formidanda est: feriunt enim summos fulmina monteis, *Corpora morbis majora patent.* Memento igitur humanitatis, nec te fugiant exempla crudelitatis exstinctæ. Non pepercit fratri Thymeleon: si Julius C fueris Cæsar, invenies Brutum & Cassium. Nollem, Landulphe, tamen hæc dicta à me putes, vel ut admonitor accedam, vel ut severe minus tuo imperio utaris, sed ut humanæ conditionis sis memor. Tunc subridens Landulphus, Castillionee, inquit, hanc ita potestatem exercebo, ut non tyrannum me, sed patremfamilias experturi sitis: nec tyrannicum illud, *Oderint, dum metuant,* unquam sentietis: vos tamen obsecro, ut filios, non subditos agnoscam: nam si vos, quales exopto, reperero, me quoque, qualem exoptatis, facile invenietis. Age igitur, inquit Castillioneus, ut & principem te, & patrem cognoscamus. Tunc D Landulphus, Nicolae Castillionee, inquit, pro tua, quæ semper celeberrima fuit, humanitate hic antiquitatem Cisalpinæ Galliæ, quam fere auctores omnes & Græci & Latini intactam reliquere, nobis expone: ut intelligat debere se tibi plurimum posteritas. Tametsi soccus ad cothurnum non ascendat, inquit Castillioneus, conabor tamen pro viribus injunctum onus absolvere: Vos interim omnes oratos volo, ne has ambages meas circumferatis: nam hac in re non omnibus dormio: ad hæc si quæ frigidæ dictiones exciderint, aut leves sententiæ, tyrannici spiritus importunitati adscribatis, non autem mihi. Verum ne quandoque parturiant monE tes, & nascatur ridiculus mus, dum pauca dico, precor attendite.

CAP. I.

De Galliarum divisione, & circumadjacentibus regionibus.

ANTEQUAM situm Cisalpinæ Galliæ dicere aggrediar, res postulare videtur, Galliarum situm paucis exponere, & eas gentes, quæ finitimæ sunt. Sed quæ loca, & nationes ob intensissima frigora, & assiduam fere noctem & diem, item ob vastitatem solitudinis minus frequentata F sunt, de his haud facile compertum narraverim: cætera quam paucis absolvam. Gallia omnis duplex est, Transalpina videlicet, & Cisalpina, quæ nobis Deorum munere concessa est. Illa rursus ex descriptione C. Cæsaris triplex est, Belgica, Celtica, & Aquitanica. Celtas ab Aquitanis Garumna flumen, à Celtis Belgas Matrona & Sequana dividunt: & hos à Germanis Rhenus. Sic quinque metis finitur, Rheno, Alpibus, Mediterraneo mari, Pyrenæis montibus, & Oceano. Ab Oriente enim Gallias, à Germania Rhenus, à citeriori Alpium crepidines immensæ dispartiunt: Mediterraneum mare inter illas & Africam fluit: Ab Occasu Pyre-

GALLIAE
CIS-ALPINAE
et
MAXIME LIGURUM, INSUBRUM
Vicinorumque Populorum
TABULA
ex Veteri Geographia.

Mill. Ital. 60 in uno Gradu.
10 20 30 40 50 60

LIGURIA

VINDELICIAE PARS
NORICI PARS.
HELVETII
AMBRONES.
Tigurini.
Tugeni.
Tulingi.
RHAETIAE PARS
Alpes Rhaeticae
Alpes Tridentinae.
Brixentes.
Alpes Carnicae.
PANNONIAE PARS.
CARNI
Taurisci
Veragri.
Penninae Alpes.
Lepontii.
Salassi.
Cottii Regnum.
Alpes Cottiae.
Libicii
Taurini.
Vagienni.
Statielli.
OROBII
INSUBRES
EUGANEI
Cenomani.
TRANSPADANA
Veneti
CISPADANA
Boii.
Lingones.
LIGURIA
Alpes Maritimae.
Ingauni
Vediantii.
Intemelii.
MARE LIGUSTICUM.
Apenninus Mons.
Apuani.
ETRURIAE PARS
UMBRIA.
Senones.
PICENUM.
Apenninus Mons.
Sabini
MARIS ADRIATICI PARS.
Septem Maria.
Tergestinus Sinus.
Flanates.
ISTRIA
Padus sive Eridanus flu.
Genua.
Ravenna
Florentia
Roma

P. vander Aa excud. Lugd. Batav. cum Privil.

Pyrenæis collibus ab Hispania secluduntur: Inter Occasum & Septentrionem Oceano quoque alluuntur. Ad Alpes jacent Allobroges, Helvetii, qui ad Celtas rejiciuntur. Secus littus Mediterranei freti porrigitur Brachata Gallia, quæ postea Narbonensis est dicta à Narbona colonia: quo in tractu Forum Julii colonia est, & Massilia à Phocensibus condita: de cujus institutis & moribus ita refert M. Tullius in *Flacciana Oratione*: *Neque vero te, Maßilia, prætereo, quæ L. Flaccum militem, quæstoremque cognosti. Cujus ego civitatis disciplinam, atque gravitatem non solum Græciæ, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam jure: quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, disciplinis, linguaque divisa, cum in ultimis terris cincta Gallorum gentibus barbariæ fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur, ut omnes ejus instituta laudare facilius possint, quam æmulari.*

Tunc Busca, contracta fere fronte, Castillionee, inquit, nisi tua nimis ad Massiliæ laudes festinasset oratio, non te audivissem, quod Helvetios ad Celtas rejeceris.

Facit hoc, inquit Castillioneus, C. Cæsaris auctoritas, qui de Helvetiis scribens, ait*: *Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute præcedunt: quod fere quotidianis præliis cum Germanis contendant: cum aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.* Cornelius præterea Tacitus †: *Irritaverant*, inquit, *turbidum ingenium Helvetii Gallica gens.* Sed redeo ad Gallos, à quibus me, Busca, protraxisti. Sunt hi quidem omnes bellaces, & studio Martis exardent: sumptis armis, quam primum animorum fervent impetu, conferendæ pugnæ alacritate impigri: alioqui simplices, & nulla morum malignitate degentes: idcirco irritati exasperantur maxime, & pugnas ineunt μετὰ περισκέψεως: nullo tamen negotio fere placantur. Hac nostra tempestate ad disciplinas maxime excoluere ingenia: & agrum habent frumenti præcipue & pabuli feracem, amœnum saltibus, venationibus, quibus maxime Galli oblectantur, idoneum, noxio animalium genere minime evitandum, fluminibus & fontibus irriguum, omnium denique ad usum animantium fœtu beatissimum. Totius autem Galliæ longitudo est CCCCXX. mill. pass. latitudo vero CCCXIII. mill. pass. non excedit. Gallias porro cingit Germania ab Oriente. Hæc à Pannoniis, Rhæticis jugis, & Danubio, à Sarmatis, Getisque montibus, & mutuo metu finitur. Oceanus majore ex parte anni ibi sævissimus cætera (ut aliqui volunt) ambit. Verum hac ætate deprehensum est sinus tantum esse, quos terra continens excipiat. Suetia enim & Norvegia cum Dacia conjunguntur: cui finitimi sunt Lapones, fere sub exordio Arctici Circuli: qui omnium gentium commercia adhuc evitant, Regi tamen Daciæ tributa dant annua. Sunt, si forte quæritis, Germani bellacissimi. Unde de his Virgilius inquit, *Georg.* lib. I.

Armorum sonitum toto Germania cælo
Audiit.

Et infra:

Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum.

Facile Germani frigora sustinent: & hyeme quam æstate ad munia belli sunt præstantiores. Bella autem cum finitimis non avaritiæ, aut imperandi studio tractant: sed ut circum se vastæ sint solitudines. Sunt hospitibus boni, & supplicibus mites. Dat Germania crystalli, succini, ceraunii candidi, & viridis gallaci copiam. Germanico Cæsare, cum hyemaret exercitus Italorum in Germania, miræ virulentiæ fons repertus est, ex quo qui bibisset, dentium jacturam intra biennium, & genualium

* *De Bello Gall.* lib. I. ab initio.
† Lib. I. *Histor.* cap. LXVII.

A compaginum dissolutionem subibat, ut standi nulla facultas daretur. Huic pesti remedio esse herbam solam, quæ Britannica dicitur, compertum est. Habet item hæc regio Visontem, mirabili pernicitate animal: & Uros fere forma tauri, quorum vis est & celeritas extra fidem. Alces similes essent capris, nisi essent majores, pellibus variis, & cruribus sine internodiis: idcirco si quo casu concidunt, sublevandi se nulla est potestas.

In Germania quoque sylva est Hercynia, tantæ magnitudinis, ut in ea plures hostium exercitus commode castrametentur. In cujus meditullio planicies fertilissima est: quam qui incolunt Cheru-
B sci infidi sunt, propter locorum cum ad insidias, tum ad fugam idoneam opportunitatem. Ab his cum tribus legionibus deletus est Quintilius Varus. Tanta autem & sic immensa est ejus sylvæ vastitas arborum, ut immortali sorte fere posita esse videatur. Manifestum est enim occursantium inter se radicum repercussu colles elevari, aut ubi tellus non subsecuta sit, arcus ad ramos usque, & ipsos inter se rixantes curvari patentium portarum modo: ut erectis hastilibus cum curribus, impedimentis, & tormentis bellicis copiæ sine difficultate pertranseant. Habet hic saltus Hercynius alites, quibus nusquam gentium similes reperiuntur. Ha-
C rum enim volucrum pennæ per noctem ita emicant, & interlucent, ut ejus regionis homines plerunque nocturnos excursus destinent, atque illis utantur ad præsidium itineris dirigendi: præjactis enim per opaca callium pinnulis rationem viæ plumarum refulgentium moderantur indicio. Fulgent & in obscuro lampyrides: quarum fulgoris rationem Sosigenes est conatus adducere, scribens flammulenta animalia naturam ætheris habere, & quinti elementi portionem participare, & ea cognatione fieri, ut illucescant. Quod tantum id eveniat noctu, ob id dicit accidere, quod minus lumen à majore soleat obumbrari. Venio nunc
D omnibus (quod ajunt) remis, velisque in Citeriorem Galliam.

CAP. II.

De populis Galliæ Citerioris, ejusque divisione.

Inter Apenninum vero, & Alpes, & sinum Adriaticum interjacens planities Citerior Gallia nominatur: non Italiæ modo, verum & totius orbis Scriptorum omnium cum Latinorum, tum Græcorum suffragiis beatissima. Hanc rursus bifariam dividimus, in Transpadanam videlicet, & Cispa-
E danam. Transpadana ad Alpes extenditur, & ad Apenninum Cispadana: finiturque Pado, Rubicone, & Apennino, diciturque Togata Gallia, quod ejus tractus homines toga Romanorum passim uterentur.

Bis, inquit Crucejus, per loca illa circa Ariminum, mihi transitus evenit, nunquam tamen Rubiconem (quod sciam) tranavi: quanquam diligens exstiterim in inquirendo hoc tam celebri fluvio.

Ad hæc Castillioneus inquit, Rubicon non procul à Sarsinna, Plauti patria, fontes habet: vocaturque hac ætate à circumvicinis populis materno
F idiomate *Altiusrugum*, paulo inferius *Rugozum*, novissime non procul à sinu, in quem influit, Adriatico, *Pisciatellum* ingreditur per duo millia juxta Cisennam. Non est audiendus Vibius Sequester, qui Rubiconem putat eum esse fluvium, qui Varus appellatur inter Avinionetum & Nicæam in extremis Liguriæ finibus. Non est hoc loco silentio involvenda, quæ in ponte Rubiconis fuit Inscriptio: ut intelligant omnes, Gallos Cisalpinos & Italos mutua concordia fuisse disjunctos:

IMP. MILES, TIRO, ARMATE QVISQVIS ES, HEIC SISTITO: VEXILLVM SINITO: ARMA DEPONITO: NEC CITRA HVNC AMNEM RVBICONIS SIGNA, ARMA, EXERCITVMVE TRADVCITO. SI QVIS ERGO ADVERSVS PRAECEPTA IERIT, FECERITVE, ADJVDICATVS HOSTIS ESTO P R. AC SI CONTRA PATRIAM ARMA TVLERIT, SACROSQ. PENATES E PENETRALIBVS ASPORTAVERIT. SANCTIO PLEBISCITI S. VEC. VLTRA HOS FINES ARMA PROFERRE LICEAT NEMINI.

Basim trianguli littus Adriatici maris efficit ab Arimino, sive, ut vult Pomponius Mela, ab Ancona usque ad Polam. Campi autem sunt patentes, rerum omnium copia fœcundissimi. Qui sic opimi sunt & fertiles, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & abundantia earum rerum, quæ ad victum hominis spectant, & exportantur, facile omnibus terris antecellat. Mediam Padus amnis secat, fluvius terrarum arbiter, & rerum discrimen, ut is demum cæteris imperet, qui sub sua potestate subjectum habeat Padum. Hoc cum Senatus Romanus aspiceret, hinc Cremonam, illinc Placentiam colonias deduxit: quarum opportunitate gentem Cisalpinorum Celtarum bellandi studio inflammatam, & ad singula momenta rebellantem, à multis illatis, acceptisque cladibus in amicitia continuit. Hunc fluvium Vesulus mons inter Alpina fastigia eminentissimus emittit: & eum dicunt Ligures *Bondicum*, Tusci *Botigon*, hoc est, fundo carentem, Græci *Eridanum*, majores nostri, hoc est, Cisalpini Galli, *Padum*, à copia piceæ arboris, quæ eorum idiomate, ut auctor est Metrodorus Sceptius, *Padus* tunc appellabatur. Per fines Salassorum modico fluctu dilabitur: mox augetur à duabus Dorris & Morgo fluminibus per agrum Taurinorum. Fallitur hoc loco Plinius, qui ait *, *Padum ex rapto sibi nihil vendicare:* quando certum sit ante Ticini & Abduæ ingressum plurimis in locis equo vadari posse. Ab Alexandria ad Vitellianum oppidum usque, quod nunc *Viadanam* vocant, Carolus ejus nominis quintus Imperator obtinet: mox aquarum illuvione stagnantem Dux Mantuanus excipit: quem postmodum in ramos divisum Ferrariæ Dux Hercules aspicit: discursuque suo in mare Adriaticum usque Deltam facit.

Cæterum Græci ante Polybium, qui de hoc fluvio aliquid posteritati tradidere, ubinam gentium sit Eridanus maxime dubitarunt. Siquidem Strabo Eridanum nusquam reperiri, aut insulas electra ferentes, in quibus sint aves Meleagrides, attestatur. Æschylus in Iberia Eridanum esse prodidit, appellarique Rhodanum. Dii boni quas nugas? Apollonius Padum & Eridanum in Adriam confluere scripsit. Ex his Euripides scopum veritatis attigit, cum inquit: Ἄρθειν δ' ἐπὶ πόντιον κύματας Ἀδριηνᾶς ἀκτᾶς Ἠριδανοῦ θ' ὕδωρ ἔνθα πορφύρεον σταλάσσουσιν ἐν οἶδμα πατρὸς τάλαιναι κόραι Φαέθοντος οἴκτῳ δακρύων τὰς ἠλεκτροφαεῖς αὐγάς †. Id est, *Diligebat utique in marinam undam Adriatici littoris Eridani aquam, ubi purpuream stillant in undam patris miseræ puellæ Phaethontis miseratione lachrymarum electri lucidi splendores.* Cum igitur Græcorum pauci admodum sciverint quonam in tractu sit Padus *fluviorum* (ut inquit Poeta †) *rex*, non mirum, si tam dissona, & inter se repugnantia scripsere. Hæcque facilior rem ignorati succini veniam facit ignorantia. Aristoteles auctor (ut scitis) & gravissimus, & eloquentissimus, penes Padum paludem quandam fuisse attestatur, calidis & dirum exhalantibus odorem aquis refertam, adeo ut ex eis nullum animal biberet: nec volucres ejus regionis supervolarent, quod in illam Mephitim deciderent. Paludis latitudinem denûm stadiorum, ambitum vero ducentorum exstitisse idem scribit: circa autem marginem crebras fuisse & altissimas populos, quibus omnis Circumpadanus tractus abundat in memoriam Phaethontis, & ab iis lachrymas verno tempore distillantes inter aquas ejus paludis duriciem lapidis imbibere, quas postmodum loci illius accolæ per universam Italiam & Græciam collectas comportant, & venaleis habent. Illius vero è regione (si eidem credimus) insulæ, quas Græci Electrides vocant, exstitere: has autem Padus longa seculorum intercapedine cœnosa colluvie continenti applicuit. Ad has Dædalum cum filio Icaro Minoem fugientem, devenisse, sunt ex Græcis qui scribant: & in illarum una æneam statuam sibi, & in altera stanneam filio erexisse: sed supervenientibus Pelasgis ab insulis Electridibus aufugisse in insulam inter Sardum Siculumque pontum, quam ab Icaro ibi vita functo Icarum vocavit: & in ea post & ipsum extremum diem clausisse. Non desunt igitur qui putent in ea palude Phaethontem obiisse, & iccirco male etiam olere: certatim tamen cæteri Græcorum scriptores ajunt, in Pado temeritatis pœnas dedisse: & quæ circa sunt Padum populos succinum emittere. Dioscorides à nigra populo id defluere, cadensque in Padum durari, ac coire in lapidem preciosi generis: & idem fere scribit Paulus Ægineta. Solinus à Barbaris in Cisalpinam Galliam succinum primo deportatum dicit: & quod in ea Itali & Græci inspexerint, ibi etiam ortum succinum sunt arbitrati, cum sit certissimum non aquis illud, sed ut crystallum vehementioribus frigoribus in Glessaria, quæ insula est in Septentrionali Oceano, durari. *Germanico enim*, ut ipse inquit, *Cæsare omnes Germaniæ oras scrutante comperta arbor est pinei generis, cujus mediale Autumni tempore succino lachrymat.* Rude primo nasci adfirmat, & corticosum, mox ad expolitionem incoqui adipe lactentis suis. Pro ingenioli mei facultate conatus sum vobis obsequi, non quod sperarim omnino, ad amussim (quod ajunt) Topographiam hanc vobis aperire: præsertim cum parcissima admodum apud Cosmographos hujus habeatur mentio. Nunc tuæ erunt humanitatis partes, princeps optime, vacationem dare huic meo labori: idque facturum te libentius spero, quando adesse videas hic viros longe me doctiores. Hæc cum dixisset Castillioneus, conticuit.

Tunc Landulphus, Quando, inquit, ista merito vacatio debeatur tibi, non possum non eam tibi concedere, atque etiam gratias agere, qui sic pensum humanissime tuum absolveris. Nunc, Blasi, situm & populos, qui primi sunt ex Ulteriore Gallia in hanc Citeriorem venienti, declarabis: præsertim cum tu sis ex Montecalerio, quod oppidum est licet in Apennino, non procul tamen ab Alpibus Cottiarum.

* *Hist. Natur.* lib. III. cap. XVI.

† Hic locus ex *Hippol. Coron.* ℣. 735. & seq. non uno ac simplici mendo corruptus, sic emendandus:

Ἀρθείην γὰρ ἐπὶ πόντιον κῦμα
Τᾶς Ἀδριηνᾶς ἀκτᾶς,
Ἠριδανοῦ θ' ὕδωρ.
Ἔνθα πορφύρεον σταλάσσουσιν
Εἰς οἶδμα πατρὸς τριτάλαιναι
Κόραι, Φαέθοντος οἴκτῳ, δακρύων
Τὰς ἠλεκτροφαεῖς αὐγάς.
Tollerer enim supra marinum fluctum
Adriatici littoris,
Eridanique aquam.
Ubi purpuream stillant
In aquam patris ter miseræ
Puellæ, Phaethontis miseratione, lacrymarum
Electro pellucidos splendores.

† Virgilius *Georg.* lib. I. ℣. 482.

Conabor, inquit Blasius, manum ponere in alienam messem, fretus tua & horum humanitate: felicius tamen canonem Galeni aliquem imposuisses mihi, si adagii illius, quo admonetur Sutor, *ne audeat ultra crepidam*, memor exstitisses. Quando igitur referre pedem non liceat mihi, arenam ingredior. Primi inter Padum & Alpes sunt Salassi, ut his ferme verbis attestatur Strabo *libro* quarto: *Contraria vero de parte Durias sese immiscet Pado per Salassos intra Alpes illabens Galliæ.* Si ergo Durias, qui per agrum Taurinorum fluit, per Salassos illabitur, cum tractum, qui Pedamontanus hac tempestate nominatur, ad Salassos rejiciam: quorum sunt urbes Mons Regalis, Augusta Salassorum, Segusium, Augusta Taurinorum: citra Padum Asta est colonia Romanorum, Bobium, & Pollentia, quarum meminit his versibus † Claudianus Poeta celeberrimus:

——— nec plus Pollentia rebus
Contulit Ausoniis, aut mœnia vindicis Astæ.

Erat autem Pollentia urbs olim eximia, inter Alexandriam & Astam, ad ripas Tanari: nunc pagus est exiguus. Pollentinas lanas his verbis Columella *lib.* VII. *cap.* II. commendat: *Sunt etiam suapte natura pretio commendabiles pullus atque fuscus, quos præbent, in Italia Pollentia, in Bætica Corduba.* Volaterranus id municipium putavit esse, quæ Pallantia est in margine Verbani lacus: in cujus agro Cn. Plancum à M. Antonio triumviro & bello superatum, & interfectum scribit. Ubi hæc Volaterranus expiscatus sit, viderint alii. Fuere Gotthi in Pollentino agro à Stilicone fortunatissimo prælio devicti: cujus victoriam Aurelius Prudentius * plurimis carminibus prosecutus est, è quibus hæc:

Tentavit Geticus nuper delere Tyrannus
Italiam, patrio veniens juratus ab Istro:
Has arces æquare solo, tecta aurea flammis
Solvere, mastrucis proceres vestire togatos.
Jamque ruens Venetos turmis protiverat agros:
Et Ligurum vastarat opes & amœna profundi
Rura Padi, Tuscumque solum victo amne premebat.
Depulit hos equitum nimbos non pervigil anser
Proditor occulti tenebrosa nocte pericli:
Sed vis cruda virum, perfractaque congredientum
Pectora, nec trepidans animus succumbere letho
Pro patria, & pulcram per vulnera quærere mortem.
Nunquid & ille dies Jove contulit auspice tantum
Virtutis pretium? dux agminis imperiique
Christipotens nobis juvenis fuit, & comes ejus,
Atque parens Stilico: Deus unus Christus utrique.
Hujus adoratis altaribus, & cruce fronti
Inscripta cecinere tubæ: prima hasta Dracones
Præcurrit, quæ Christi apicem sublimior effert:
Illic ter denis gens exitiabilis annis
Pannoniæ pœnas tandem deleta pependit.
Corpora famosis olim ditata rapinis
In cumulos congesta jacent: mirabere seris
Seclis posteritas inhumata cadavera late,
Quæ Pollentinos texerunt ossibus agros. †
O celebranda mihi cunctis Pollentia seclis!
O meritum nomen, felicibus apta triumphis!
Virtutis fatale solum, memorabile bustum
Barbariæ: nam sæpe locis ac finibus illis
Plena lacessito rediit vindicta Quirino.

A Pollentia abest duobus fere millibus pass. vetustissimum Triennorum forum: quod hac ætate *Bertonorium* vocamus. In Alpibus Cottiis est Bobium: ad maritimas Alpes jacet Ceva, titulo Marchionatus illustre municipium: ex his locis oritur Tanarus. Fuere olim gentes istæ Salassorum (quanquam ex majoribus suis nunc habeant nihil) maxime bellaces. Ab eis D. Brutus cum Marcum Antonium ad Mutinam victum insequeretur, interceptus est: nec prius dimissus, quam data viritim drachma. Messala quoque cum penes istos hyemaret, pro raptis à populatoribus lignis ad comburendum pretium pendere coactus est: & C. Cæsaris pecunias semel diripuerunt. Eos tamen Augustus Cæsar delevit: & qui superfuerunt ad Hipporrhediam deportatos sub corona venundedit. Augustam Taurinorum Pœnus Annibal delevit, cum in deditionem volentis venire nollet.

Salassos, quos Polybius Λάως appellat, Lebui Galli sequuntur: quorum urbes sunt Augusta Prætorum in faucibus Grajarum, Pœninarumque: Hipporrhedia à Romanis condita versuum Sibyllinorum jussu. Has duas urbes Romani excoluere, quod subitas montanorum excursiones reprimerent. Augustam enim Prætorum D. Cæsar ampliavit, additis tribus Rom. millibus. Mox sunt Vercellæ ad ripas Sicciæ, quem Plinius Sesitem vocat. In quarum agro aurifodinæ fuerant patrum Rom. liberalitate sublatæ, Italiæ visceribus parcere jubentium. In hac urbe commoratus est D. Brutus cum egentissimis tironibus. Tycionum familia non tam antiqua, quam antiquissima, est apud Vercellenses, quando ejus meminerit M. Tullius in *Epistolis ad D. Brutum.* Juxta Vercellas Castinus Joannis adulterini Imperatoris copiarum Dux, & superatus, & captus est ab Ardaburio Orientis Præfecto sub Valentiniano tertio. Tempestate Divi Hieronymi semideserta erat urbs Vercellarum, & inter Ligusticas urbes ab eodem recensetur. Conditam refert Plinius à Saliis Libycorum. Sed animadvertendum, textum Plinianum mendis non vacare, quas vir oculatissimus Hermolaus Barbarus non vidit. Potius enim legerem *Lebuorum* cum T. Livio, aut cum Polybio *Libetiorum*, sive *Lebetiorum*, quam Libycorum. Nec vos moveat lectio Ptolomæi, quando & ipse eadem macula sit inspersus. Sunt autem Salii ultra Nicæam populi montes incolentes.

Decimo à Vercellis lapide Orientem versus Novaria est urbs vetustissima: eam, si Plinio id referenti credimus, condidere Vocontii: tametsi Novarienses fama, quæ plerunque vim testimoniorum habet, conditorem Herculem jactent. Nobilitata est ea civitas cum literarum, tum armorum viris illustribus: L. Albutium Silonem rhetores celebrant: qui sub Pisone Mediolanensium prætor fuit: & Romæ sub Augusto Cæsare Rhetoricen publice docuit, ut auctor est Suetonius: & Theologi Petrum Sententiarum magistrum: cujus vigiliis omnis debebit, quæ Christianum nomen profitebitur, posteritas. Fuit & Dulcinus ex nobilissima Torniellorum familia, hæresiarcha, in quem cum Clemens quintus Pontifex Romanæ Ecclesiæ animadvertendum censuisset, ipse in Summas Alpes, quæ Novariensi agro imminent, se cum sectatoribus recepit. Quos crepidinum & altitudo & difficultas tutatæ fuissent, nisi superveniens nix solito copiosior plurimam eorum partem & fame & frigore confecisset. Dulcinus Monachus cum Margarita conjuge in justitiæ potestatem decidere, qui persistentes in, quam excitaverant, hæresi inter cruciatus animam efflarunt. Inventus est & Novariensis alter hæreticus, cujus miram pertinaciam ad mortem usque celebrat frater Baptista Mantuanus. Hoc evenit Novariensibus propter nativum ingenii acumen. Novariæ cum essem, hanc in Pario marmore insculptam memoriam legi: quæ cum non mediocrem antiquitatis fragrantiam maxime redoleret, hic adscribendam censui:

TERENTIA Q. F. POSTVMINA SIBI
ET C. VETVRI LVCVMONIS VIRI
SVI

† *De* VI. *Cons. Honorii*, ў. 202.
* *Contra Symm.* lib. II.
† Hucusque Prudentius; reliqua sunt Claudiani, *de Bello Get.* sub finem.

SVI ET C. VETVRI F. POSTVMINI F. SVI NOMINE BALINEVM ET LAVATIONEM SOLO PRIVATO GRATVITAM IN PERPETVVM DEDIT.

Hoc in elogio illud obſervatione dignum exiſtimavi, quod ubique *Poſtuminus* ſine flatili inſculptus eſt: quod iccirco Veteres factitarunt, aurium judicio conſulentes, propter pingue quoddam, quo & repletur, & dictio illa exaſperatur: habet enim aſpiratio medium inter conſonantem & vocalem gradum. Floret adhuc Novariæ vetuſta illa Albuciorum familia: cujus Mediolani videre licuit innumera monumenta, è quibus unum adjunxiſſe ſat fuerit, in Buleuterio veteri, qui locus eſt judiciis adſcriptus:

D. M. V. F. T. ALBVCIVS FIRMVS VI. VIR IVN. ALBVCILLI. T. C.

Catiorum Novarienſium familia, quod nuper effoſſum eſt Mediolani, quam vetuſta ſit, hoc mnemoſynon indicat: quod cum Baſim præſtaret & à fronte, & à tergo hiſdem notis inſcriptum legitur: quod hic ideo tanto libentius adnotavi, quanto in eo & illorum & Quadratorum præclara fit mentio: quæ Voluſenum Quadratum à C. Julio celebratum habuit: & hinc conjectari poſſumus illum Inſubrem fuiſſe, quando horum opera plurimum Cæſar uteretur. Accipe igitur, Roche Quadrate, tuæ familiæ æternam memoriam, licet imperfectam:

L. L. QVADRATVS VI. VIR SENSIBI ET GRATAE L. ET C. CAECILIO C. L. MERKATORI AMICO ET T. CATIO T. L. EROT. AMICO.

Sunt in eadem urbe Porcii, ſola Catonum memoria celebres. Irrigatur paſſim Novarienſis ager manuariis foſſis, quibus copioſiori fluctu major eſt Maura, Sforc. Ducum opus memorabile: qui navium capax eſſet, niſi plurimo ſpatio celeriori curſu intuentium oculos ſubterfugeret. Habet Novaria fere in ſuburbiis fluviolos miræ jucunditatis duos, Aconiam videlicet ab Occaſu, & Terduplum ab Ortu: qui ambo per Lacmellinum agrum ſe exonerant in Padum. In extremo agri Novarienſis margine municipium eſt, Forum Lebuorum, ſive Libetiorum, aut Lebetiorum, credibile eſt à majoribus noſtris vocatum. Hac ætate *Burgum Lavizarium* nominant: quod lebes vaſis ſit genus, ut ſcitis, ad obſonia coquenda: & ideo ad vernarum linguam deſcendens ſuperiorum temporum ignavia, ſive potius tabellionum infantia, Lavizarius dici pagus ille cœptus eſt. Floruit pluribus viris literarum politia illuſtribus, Domitio Calciato, & Jacobo Majeto, qui merito Latinæ ſirenes appellari poſſunt. Ibi quoque familiæ Merularum ſunt reliquiæ: quæ quanto in honore fuerit apud Romanos, Veterum declarant hiſtoriæ. Apud Inſubres etiam quantæ auctoritatis exſtiterit, marmoreus lapis in turri cognomento Imperatoris Mediolani hic ſatis oſtendit:

TREBIA C. F. FILVMENA SIBI ET L. TIVTIO MERVLAE VI. VIR III. VIR IV. VIR TESTAMENTO FIERI JVSSIT.

Hinc ad primum lapidem Syllævenium Syllanæ pietatis rarum profecto monumentum. A Foro Lebuorum rurſus ad ſolis occaſum, ad quintum vix lapidem, Rhaudium eſt, & qui adjacet campus Rhaudius appellatur, in quo C. Marius prælio fortunatiſſimo Cimbros delevit: & quod hoc in loco eſt oppidum, quibuſdam immutatis & additis literis, *Rhodobium* nominatur. Nec vos moveat L. Florus, qui Cimbros in Veronenſi planitie devictos commemorat. Argumento ſunt certiſſimo contra L. Florum Caſtra Mariana octavo à Novaria lapide ſecundum ripas Seſitis. Euſebius præterea, annalium diligentiſſimus obſervator, memoriæ prodidit, inter Padum & Alpes à Romanis Cimbros non longe ab urbe Vercellarum fuiſſe profligatos. Et idem ſcribit Plutarchus in *Vita C. Marii*.

Non interrupiſſem te, inquit Landulphus, Blaſi, ſi paulo diffuſius mihi declaraſſes, & Sallyum, & Vocontiorum ſitum: & qui Libyci ſint in Ciſalpina Gallia apud Ptol. Hos quoniam ne è domo quidem (quod ajunt) ut viderentur, eduxiſti.

Sallyes ſunt, inquit Blaſius, populi Narbonenſis Galliæ citra Rhodanum, quibus ab Occaſu oppoſiti ſunt Volcæ ultra Rhodanum, ubi is deltam facit. Blondus, cujus aliquando opinionem ſum ſecutus, Sallyes ponit in montibus, qui Nicææ imminent. Plinius *libro* (ni fallor) tertio Sallyes inter Ligures Tranſalpinos enumerat: nec decipitur, quando ea Galliæ pars, quam Brachatam vocant, aliàs ad Italos Ligures ſpectaret. Poſt Sallyes tenent Albienſes & Alboeci, ut auctor eſt Strabo *lib.* IV. mox Vocontii montana in Septentrionem vergentia, quorum regio ad Allobrogas uſque protenditur per profundas valleis. Quorum præcipuus pagus olim fuit Vertacomatora. Cujus incolæ, ut vult Plinius, inter Ticinum & Seſitem Novariam condidere. Venio ad Libycos, quos nuſquam Carolus Imperator in hac Ciſalpina Gallia reperit, ſed in Africa, cum expulſo Caradino Rubrobarbo, M. Turcæ archipirata celebratiſſimo, Tunetum prædæ expoſuit. Corruptam autem eſſe cum apud Ptol. tum apud Plinium dictionem, facilis eſt conjectura. Apud T. Livium *Lebuos* legiſſe vos puto, quos Polybius *Lebetios* appellat.

Redeo nunc, quo citius vos expediam, ad penſum meum. Ad ripas Ticini Vergeminum eſt, olim oppidum, nunc Franciſci Sforciæ Ducis Inſubrum civitas. Qui hanc condiderint, legiſſe me nuſquam memini. Ante Gotthorum illuvionem, hujus ne mentio quidem (quod ipſe ſciam) facta eſt. Viglebanum Hermolaus Barbarus nominat. In Vergeminatum agro villa eſt Sforciaca, ab eodem his verſibus celebrata:

Vilis gleba fui: nunc ſum ditiſſima tellus:
Cur? quia Sforciadum me pia dextra colit.
Mutata eſt facies: mutavi nomina, vilis
Dicebar: dicor nunc ego Sforciaca.
Litavicus agros tulit hos: nec pœnitet eſſe,
Auctorem pacis convenit agricolam.

A Vergemino, ſive mavultis quoque vos Viglebanum dicere, propter decurſum Ticini Caſilinum vetus eſt, & novum verſus Septentrionem. His in locis formæ caſtrorum quadratæ adhuc viſuntur, quæ alii Annibalis caſtra eſſe contendunt, quod hoc in tractu erga patrem jamjam ab Annibale occidendum prima Scipio, cui poſtea Africano cognomen fuit, experimenta certiſſima & pietatis & virtutis ediderit. Secundo aut paulo plus à Vergemino lapide verſus Meridiem ſunt Geminæ columnæ, municipium ſane vetuſtiſſimum, & ob venationes Principibus gratiſſimum: quod nunc *Gambalotum* vocatis. Habeo ſuper hac re, quo meam vobis opinionem probem, Ammianum Marcellinum libro, ſi tamen recte memini, decimo quinto: *Deinde*, inquit, *diebus paucis ex Helena Conſtantii ſorore eidem Cæſari conjugali fœdere copulata, paratiſque univerſis, quæ maturitas proficiſcendi poſcebat, comitatu parvo ſuſcepto, Calend. Decembribus egreſſus eſt, deductuſque ab Auguſto aduſque locum duabus columnis inſignem, qui Lacmellum interja-*

terjacet, & Ticinum, itineribus rectis Taurinum pervenit: ubi nuntio perculsus gravi, qui nuper in comitatum Augusti perlatus de industria silebatur, ne parata defluerent. Postrema Lebetiorum urbs est *Lacmellum, ita enim eam cum Ammiano Marc. appellavisse placuit: non autem cum Ptolomæo *Gaumellum*, aut *Laumellum* cum Antonino Pio. Hoc tempore pagus est satis contractus, nec quicquam ostentans antiquæ nobilitatis, præter nomen.

Hoc in loco Theodelinda, Garibaldi Regis filia, mulierum omnium suæ ætatis & morum sanctitate, & animi & corporis dotibus præstantissima, defuncto Chiltiberto, sive (ut aliis placet) Anthari Deiphonis filio, Longobardorum Rege, Agilulphum cum forma, tum ingenii & corporis viribus illustrem præfectum Longobardorum, qui in Augusta Taurinorum hyemabat, in maritum elegit. Quem postmodum à nefaria Arrianorum hæresi ad sinceram Christi fidem revocavit. Quibus florentibus Maomethes Arabs, à quo contaminatissimum adjuvante Sylvio Monacho dogma primitus emanavit. Agilulphus Longobardorum diademate redimitus necessitate ductus, contra Romanos arma movit, eosque aperto Marte devicit: & Cremonam, Mantuamque, quæ adhuc pro Romanis stabant, vi cepit. Per Lacmellinum agrum dilabuntur Terduplus & Aconia pisculenta flumina. Nunc, tametsi metas Salassorum pertransierim, tyranne humanissime, ut conquiescam, tandem impera, quando Insubrum regio patentissima mihi perspecta sit minus.

Tunc Landulphus ad Bonaventuram Castillioneum conversus, inquit: Quando & Insuber sis, & patrii honoris studiosissimus, eruditissimusque, & sermonis elegantia candidissimus, non pro mea quæ in vos est potestate, impero, sed te miræ humanitatis virum obsecro, ut Insubrum tractum nobis exoptantibus exponas.

Ad hæc Castillioneus, Ne aliis contumaciæ sim, inquit, exemplo, quæ scio, & quæ fortasse etiam nescio, dicam. Verum *si vos citius quam* (ut dicebat Augustus) *coquantur asparagi, expediero*, ne mihi, sed ingeniolo, quod parvis admodum velis navigat, adscribatis obsecro. Nunc attendite, velocius opinione vestra vos dimittam.

CAP. III.

De Insubribus populis, eorumque origine.

QVICQVID terrarum & urbium intra Ticinum & Abduam, Padum & Alpeis clauditur, Insubria nominatur, *potens* (ut inquit ille †) *armis, atque ubere glebæ.* Campi sunt patentes, & ad radices Alpium colles beatissimi rerum omnium, quas victus necessitas exigit: & quoniam Insubrum vineta solem, & orientem, & occidentem vident, Dii boni quæ preciosa vina generantur? Insubrum urbes sunt Mediolanum, & Galliæ Cisalpinæ totius metropolis, & Europæ omnis Emporium. Quod à Belloveso conditum referunt Historici, eodem fere tempore, quo & Romam. Trogus & alii nonnulli monumentis tradidere Mediolanum ab his Gallis ædificatum, qui Duce Brenno Romam igne consumpserunt. Sed constat inter probatos auctores cc. prope annos antequam Brennus esset, Celtas superatis Alpibus per Julium saltum, qui à Tricastinis incipiens, in Coctias Alpes desinit, Citeriorem hanc Galliam, Tuscis acie devictis ad Ticinum amnem, occupavisse. M. Cato (si tamen illæ, quæ circumferuntur, reliquiæ Catonis sunt) scribit, Olanum Lucumonum Tuscorum Principem deductis Orobiorum Coloniis Mediolanensis urbis prima jecisse fundamenta, & ita longo temporum intervallo Olanum dictum. Postremo à Medo Insubrum Duce Mediolanum vocatum. Plinius ab Insubribus refert hanc urbem fuisse conditam. Hæc auctorum discrepans opinio facit, ut nullo negotio credam Mediolanum à Tuscis, qui tunc late dominabantur, prima sumpsisse primordia, &, ut ita dicam, in lucem editum, mox Insubrum lacte alitum, novissime à Gallis Duce Belloveso ad virilitatem deductum. Claudianus Poeta non incelebris à sue lanata Mediolanum nomenclaturam his versibus * deduxisse declarat:

Continuo sublime volans ad mœnia Gallis
Condita, lanigeræ suis ostentantia pellem
Pervenit: adventu Veneris spissata recedunt
Nubila: rarescunt puris Aquilonibus Alpes.

Adhuc Mediolani in fornicem Buleuterii veteris sus insculpta visitur ovini velleris. Facile autem (ut attestatur Georgius Merula) quisque mediocriter eruditus persuaserit sibi tantum Poetam vel gravem aliquem auctorem secutum, aut famæ perseverantis, quæ plerumque vim testimonii habet, opinionem.

Tunc Hieremias Landus ex adstantibus unus: Ab Insubribus, inquit, Mediolanum conditum magis putarem, quam vel à Gallis, aut à Tuscis. Non erant tamen & ipsi Insubres hujus regionis indigenæ: sed aliunde profecti. Cujus nominis (ut tu putas, Jovie) utpote barbari etymologia prorsus ignoratur, quemadmodum & Mediolani: quod ante propagatam linguam Latinam procul dubio conditum fuit, ut propterea Insubres ab imbribus (ut nonnullorum opinio est) deducere, Mediolanum à sue lanata tam ridiculum sit, quam falsum. Nec audiendi sunt Græci, qui talia nomina pro linguæ suæ commodo depravarunt, sicut & alia multa, ausi barbaris nominibus Græcas etymologias apponere.

Non ausim, inquit Bonaventura, tecum, Lande, super etymologiis contendere: scio enim quantum possis, valeasque, præsertim in arenam provocatus: data igitur venia, unde discessit, mea festinabit oratio. Est sane hæc nostra urbs metropolitana cum cœli temperie, tum soli fertilitate, & affluenti cæterarum rerum copia, urbium omnium, quas cœli convexitas tegit, & beatissima & præstantissima. Iccirco Lernæa velut Hydra à damnis acceptis potentior semper à cineribus consurrexit in hostes. Invenio enim (ut vetustiora conticeam) post regiam Longobardorum potestatem Mediolanum, quanquam bellis vastatum, & sentiente adhuc diversa populo, tamen tam præclara per majores nostros gesta fuisse, ut adfirmare ferme & ausim, & possim, potentissimas urbes & regiones, quarum regna & opes celebrantur, non dico pares, sed Mediolano longe cedere. Semper enim populum habuit florentem, bellacem, numerosum: qui vel facile aut nullo (quod ajunt) magistro armis exerceatur. Atque ea semper ita tractavit, ut nunc sola, nunc adjunctis finitimorum auxiliis effundentes se Germanos, aut Helvetios, vel Transalpinos Gallos in Italiam, aut, ut inquit ille, auspiciis repulit secundis, aut penitus delevit. Sed illud maxime mirandum est, & vix credibile, quod sexto anno, quo à Friderico Rubrobarbo civitas hæc excisa est, adeo opibus potens & populo frequens insurrexit, ut aperto Marte cum hoste potentissimo, ferocissimoque & secundis præliis elato, dimicare ausa sit, illum devictum & castris spoliatum desiderata prope suarum copiarum parte majori supplicem coegerit ab Ale-

* *Laumellum* habent probæ Editiones.
† Virgilius *Æneid.* 1. ỳ. 535.

* *Epithal.* in Nuptias Honor. & Mariæ, ỳ. 182.

xandro Pontifice Rom. qui Anagniæ tunc exulabat, & ab societate, quæ inter Cisalpinos Gallos præter Ticinenses contracta fuerat contra vim & potentiam Rubrobarbi Imper. turpissimis conditionibus pacem petere. Cujus conficiundæ gratia Comitia in Cisalpina Gallia peracta sunt. Duo observavit Georgius Merula annalium diligentissimus excussor, quæ nec Blondus supprimit, auctoritatem scilicet maximam Rom. Episcopo accessisse: ex quo illi Mediolanensis Ecclesia, quæ per cc. an. libera, nullius obnoxia imperio, sui juris (ut ita dicam) fuerat, se subjecit. Cujus auctoritatem secutæ & Gallorum, & Hispanorum Ecclesiæ Petri claves agnovere. Alterum, quod debellato Rubrobarbo tandem Pontifici exuli, & bellis acribus oppresso arma Mediolanensium & sedem dederint, & libertatem. Fuere tamen Rubrobarbicis, & nostræ hujus urbis, & hominum strages longe truculentiores, & tragicis ejulatibus miserabiliores. Ante enim Longobardorum adventum atrociorem sub Attila Gotthorum rege cladem acceperat. Et ne Bossianis inniti diariis judicer, Suidam adducam, & exterum, & Christianum auctorem: Μεδιόλανον, inquit, πολυάνθρωπος Ἰταλίας πόλις, ἣν καταλαβὼν Ἀττήλας ἠνδραποδίσατο, ὃς δὲ εἶδεν ἐν γραφῇ, τοὺς μὲν Ῥωμαίων βασιλεῖς, ἐπὶ χρυσῶν θρόνων καθημένους, τοὺς δὲ Σκύθας ἀνῃρημένους, καὶ πρὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν κειμένους, ζητήσας ζωγράφον ἐκέλευσεν αὐτὸν μὲν γράφειν ἐπὶ θώκου. τοὺς δὲ Ῥωμαίων βασιλεῖς κωλύκους φέρειν ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ χρυσὸν πρὸ τῶν αὐτοῦ χέειν ποδῶν. Id est: *Mediolanum, populosa Italiæ civitas, quam cum Attilas captivam fecisset, vidissetque depictum, Romanos quidem reges in thronis aureis sedentes, Scythas autem interfectos, ad pedes ipsorum prostratos, pictorem quærens, jussit loco interfectorum pingi Romanos reges sacculos ferentes ad collum, & aurum fundentes ad pedes ipsius.*

Nunquam auditam historiam, Bonaventura, inquit Blasius, nobis enarrasti: nunc pro tua, quæ profecto singularis est, humanitate desiderarem, ut si non his, quibus omnes scientiæ, tam tibi sunt notæ, quam mihi domus est mea, saltem, quinam videlicet Scythæ sint, quos Mediolani depictos Attilas inspexerit, mihi exponas.

Hæc, Blasi, inquit Bonaventura, Suidæ verba faciunt, ut credam Gotthos esse Getas, altera addita, & una immutata litera. Fidem non modo faciunt Aurelii Prudentii, cujus tu carmina recitasti: sed & Paulus Diaconus verior, quam elegantior Historicus, cujus hæc sunt verba: *Sub Valentiniano patre Theodosii gens Hunnorum diu inaccessis reclusa montibus repentina rabie percita exarsit in Gotthos, eosque conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gotthi transito Danubio fugientes à Valente sine ulla fœderis pactione suscepti sunt. Deinde propter intolerabilem avaritiam Maximi Ducis, fame compulsi in arma surgentes, victo Valentis exercitu, sese per Thracias infudere, omnia cædibus, incendiisque vastantes.* Hæc ille. Scitis itaque Getas & Sarmatas, qui citra & ultra sunt Istrum, qui per Pannonias dilabens Danubius appellatur, esse in ea Scythiæ parte, quæ in Europa est usque ad Tanaim. Nec super hoc negotio opinione scriptorum varia moveor. Me tamen inter hos admiratione maxima Callimachus Poloniæ Regis à secretis afficit, qui scribit Gotthos sive inopia agri, sive clementiorem cœlo terram quærentes è Scandia, patriisque insulis advectos esse, exceptosque à littore Oceani, cui hodie quoque nomen est *Gotthiscantia*. Possem, si daretur narrandi locus, auctoritate Plinii vobis probare, Scandiam insulam esse in Britannico freto, quæ prima ex Albio solventibus occurrit: inde Dumna, postmodum Bergus, mox omnium maxima Nerigos: ex qua novissime itur in Thulen. Si ergo vel à nominis similitudine argumentum, vel ab auctoritate declinandum est, dicam utroque modo Gotthos fuisse Ponti Euxini accolas, quos Getas vetustiores adpellarunt. Hæc mea de Gotthis est opinio, rursus ad cothurnos me recipio, ut vel facile judicent omnes, Mediolanum non modo cladibus opprimi, sed ab iis, velut ab igne phœnicem, renovari.

Regentibus pro libidine Gotthis Cisalpinam Galliam populus Mediolanensis servitutis impatiens cum auspiciis Decii Archiepiscopi, tum, qui plurimum potuerat in aula Vitigindis Gotthorum Regis, Felicis, qui & ipse Mediolanensis erat, auctoritate motus Gotthos, qui præsidii caussa relicti fuerant, obtruncat. Illi intellecta & suorum clade, & populi defectione ad partes Imperatoris, reparato exercitu urbem valida obsidione cinxerunt: quæ cum in longum nimis protracta esset, quod Bellisarii, cujus auxilio Mediolanenses defecerant, conatibus clam Narses Eunuchus obstaret: non armis, sed fame edomiti, quacunque conditione coacti sunt intra urbem Gotthos admittere. Gladio eo die xxx. civium cecidisse millia monumentis proditum est. Et ex plebe in rationem Libitinæ ob famem LXXX. mil. venisse. Mulieres ætate florenteis Burgundionibus, qui auxilio Gotthis affuerant, omnes in prædam datas, & trans Alpes advectas esse: Urbem ipsam incendio passim fœdatam fuisse. Eodem naufragio submersæ sunt Vercellæ, Novaria, Bergomum, & Novocomum: quæ & ipsæ Mediolanensium auctoritatem secutæ Gotthorum præsidia obtruncarant. Paucis post tamen annis adeo ferox populus accessit, ut Longobardis victoria elatis ob stragem Gotthorum ausus sit occurrere: à quibus gravissimis etiam damnis affectus est. Erat ea tempestate omnis Italia ob discessum Imperatoris in Thracias, obvia quibuscunque latronibus, cuicunque etiam Barbarorum ex infimo grege libidini exposita. Ne mirum sit ergo, si patria hæc nostra Gotthorum, Wandalorum, Pannonum, Marcomanorum, & Longobardorum excursionibus patuerit, quando & ab eisdem non fere solum Roma, sed & omnis Italia flammis consumpta fuerit. Novissime supervenit Fridericus Rubrobarbus, qui partem urbis solo æquavit, actis in exilium civibus, qui gladio superfuerant. Si mirabitur vestrum fortasse aliquis, ex tot & tantis cladibus, quin hæc urbs radicitus evulsa sit; satis illi factum putabo, si dixero, cur non & Roma consumpta, quæ pares ærumnas perpessa est. Ad hæc volo etiam hæc damna nostratia fuisse majora & diuturniora. Quæ regio est, in qua facilius coalescat mortalium tam numerosa multitudo? nulla, quam sciam, certe. Intercapedo enim quatuor graduum & quadraginta ab Æquinoctiali facit, ut injuriæ solis minime sit exposita. Nec intensissimis frigoribus ustuletur. Argumento sunt omnium rerum beatissima copia, corpora hominum pulcherrima, & innumera: quæ omnino desiderarentur, si vel solis, aut Borealis frigoris vehementia Galliam hanc nostram vexaret. *Nam*, ut inquit Pacuvius, *sol si perpetuo sit, aut nox flammeo vapore, aut frigore, terræ fructus omneis interire.* Ex copia igitur fructuum conjectura facilis est, quam temperatissimus hic sit tractus; ad quem omnes velut ad salubritatis asylum confluunt.

CAP. IV.

De Familiis Insubrum, & antiquissimis, & clarissimis.

SUNT apud Insubres familiæ sola antiquitate nobiles: sunt & novæ, quarum gloriæ fulgor illas obtenebravit: ut Sforciæ Vicecomites, Barbiani, Trivultii, Castillionei, Taurelli, Mayni, Cribelli, Alciati, & alii plures.

Ante

Ante Sforcias præcipua auctoritas penes Vicecomites fuit. De quibus hoc in monumentis lectum est Andreæ Alciati: Angleriæ nobile agri nostri propter Verbanum lacum oppidum non modici nominis apud Veteres fuisse creditur: in eo enim passim cernere est vetusta monumenta, elaboratos tumulos, urnas, templa, cryptas, porticus, columnas, idque genus & venustatis, & vetustatis insignia. Alpinarum (puto) gentium præfectura fuit, in qua sub Carolis, Berengariisque Imp. jus dicere, qui à Comite Mediolanensi ad hunc magistratum delectus esset, solebat: & ideo Vicecomes dictus. Unde ortam nobilissimam Mediolani familiam, & verisimile est, & credibile. Barbianorum familiæ (pace hoc aliorum dicere liceat mihi) omnis magis debet Italia, quam suo Romana civitas Camillo. Albricus enim Comes Barbianus Italorum arma, quæ Barbarorum metu longo seculorum intervallo non intonuerant, primus excitavit. Verum ut Poeticis bellariis defessos vos reficiam, audite unius Poetæ novam cantilenam:

Optima quæque dies seclis properantibus ætas
Obruit, & longa fortia facta die.
Ne qua tuas igitur tegerent oblivia laudes,
Neve forent titulis invida secla tuis:
Hos ego perpetuis mandabo, Albrice, libellis:
Si veniet votis dexter Apollo meis.
Tempus edax rerum, tuque invidiosa vetustas,
Obrueras tanti pene trophæa Ducis.
Pierides igitur nostro adspirate labori:
Sustineatque meam Pegasis unda ratem.
Fama volubilibus quoties obscurior annis
Lucidior vestro semper ab ore venit.
Bellica temporibus squallebat gloria nostris
Cessabat longo tempore Martis honos.
Omne erat in Venerem studium nocturnaque bella:
Qualibet & census arte parare novos.
Proh pudor Italiæ, mundo gens nata regendo,
Nec pede, nec celeri bella regebat equo.
Usque adeo turpi languebant corda veterno:
Usque adeo nullus militiæ usus erat.
Dux aberat tumidos qui signa inferret in hostes,
Duceret & certis agmen equestre modis.
Armorum si quando aliqui exarsere tumultus,
Gesta peregrina bella fuere manu.
Hinc tibi ab occiduo insultabat miles Ibero.
Jactabat vires Teutonus inde suas:
Hic sua & extremi jactabant tela Britanni,
Et ferus ardentes Belga premebat equos.
Candida sed positis cum pax succederet armis,
Et patrios peteret barbara turba lares:
Victores nullo & victos discrimine passim,
Et miseros civeis qui spoliaret, erat.
Non puduit matris gremio abduxisse puellam,
Uxoremque suo subripuisse viro.
Nemo fuit quem raptus honos, quem damna moverent,
Tantus in Italidum pectore torpor erat.
Ut perhibent Libycos armenta horrere leones,
Ut lepus ad rapidæ contremit ora canis:
Non aliter Martis detrectavere labores,
Funderet horribiles buccina si qua sonos.
Non tulit hanc labem, nec tantum dedecus ævi
Albricus Latiæ gloria militiæ.
Agmina jampridem claris desueta triumphis,
Et resides animos primus in arma rapit.
Attonito tandem pulsi de corde timores:
Et durum Martis dextra resumit opus.
Non tuba, non enses stricti, nec tela, nec ignes,
Nec vaga spumosis flumina vorticibus,
Ardua nec triplici circundata mœnia fossa,
Nec quoque præruptis oppida structa jugis
Ausoniam terrent, vana formidine pubem,
Pendentem auspiciis, Barbiniane, tuis.

A Hæc metro protulimus, quo facilius à vobis hujus insulsi tædium sermonis levarem: maxime enim potest in rebus humanis varietas. Ex hujus officina tot prodiere, quot ex equo Trojano illustres bello Duces. Quod si mihi creditis minus, Sforcias ipsos interrogate, quorum Proavus Jacomutius sub Albrico ex frumentatore factus est armiger Balduini equitis, paucis post annis deinde occiso in bellis domino dignitatem illius assecutus est: novissime turmarum Comitis Albrici Barbiani præfectus.

Ex Jacomutio natus est Franciscus Sforcia, qui Philippo Vicecomite vita functo, auxiliantibus Venetis, Insubrum principatum invasit.

B Quantum bello valeant Trivultii, novit Transalpina Gallia: cujus vana esse arma, sublato ab humanis Jacobo Trivultio, sæpenumero vidimus. Castillioneos apud vos Castillioneos celebrare non licet mihi: ne adagio illo, quo ajunt *mulos mutuum scabere*, inurar à vobis.

Maynorum gloriam satius est (ut inquit ille) hoc loco tacere, quam de illis pauca dicere.

Archinti, Stampæ, Tonsi, Cribelli silentio magis, quam eloquentia, laudantur. Caymorum cum viris virtute clarissimis, tum historicorum monumentis illustrem inter Insubres familiam silentio
C involvendam censeo: quod cum eam inter quæ aliàs Mediolani florebant nomina, Raphael Volaterranus annumerarit, celeberrimam satis arbitror; verum celebrior multo nunc est, atque erit olim, cum ex ea prodierit M. Antonius Caymus, qui præter legum peritiam, adeo literarum politia conspicuus est, ut non minor sit apud Bituriges, ubi cum summa omnium admiratione legum nodos aperit, quam inter Insubres ipsius gratia. Ferrarios celebrat Demosthenes ἐν ψηφίσματι ἑνὶ*, cum inquit: Ἐπὶ χερονίδου ἡγεμόνος ἄρχοντος γαμηλίωνος ἕκτῃ ἀπίοντος, φυλῆς πρυτανευούσης λεοντίδος ἀρισόνικος φρεάῤῥιος εἶπεν.

D Vetusti sunt & Pectii, qui nunc Peggii mutatis C & T in duplici G G: hi Horatiano carmine † nobilitati sunt:

Pecti, nihil me sicut antea juvat
Scribere versiculos, amore percussum gravi.

Valeriorum, qui nunc *de Vale* dici malunt, Mediolani plures obviam fiunt Inscriptiones. Qualis est illa, quam ex Sancto Simpliciano Gabriel Florentius ad exornationem ædium suarum apud se transferendam curavit. Ex qua jam certissima conjectura Mediolanenses lætari possunt Valerio Maximo historiographo præstantissimo communicipe,
E velut in patriam longo postliminio tandem reverso: cum apud classicos auctores nihil certi prorsus legatur de vita, moribus, & morte ipsius. Gaudeamus igitur Mediolanenses tam eruditissimo, verissimo, candidissimo scriptore nobilitati, gaudeamus. Nec terreamini, quod astrologiæ studiosus hic legatur. Quando etiam astrologo liceat historiam conficere.

M. VALERIVS
MAXIMVS
SACERDOS
D. S. I. M. STVD.
F ASTROLOGIAE
SIBI ET
SEVERIAE APR
VXORI
H. M. H. N. S.

* Orat. *pro Corona*, ubi nulla mentio *Ferrariorum*; locus quippe in vulgatis Demosth. libris sic legitur: Ἐπὶ Χαιρωνίδου Ἡγήμονος ἄρχοντος, Γαμηλιῶνος ἕκτῃ ἀπιόντος, φυλῆς πρυτανευούσης Λεοντίδος, Ἀρισόνικος Φρεάῤῥιος εἶπεν.

† *Epod.* ode XI.

Surarum familiam apud Insubres, ut nunc est quoque, fuisse clarissimam Mediolani in sancto Carpophoro vetustissimus stylobates indicat: quem hic exscriptum in gratiam Bernardi Suræ annectendum curavi:

ATILIVS MACRINVS SECVNDVS A-
TILIO MACRINO PATRI ET SVRAE
PVPAE MATRI ET MACRINO PRI-
MO FRAT. ET MACRINAE SECVN-
DIN.

Ex hac Surarum, qui *Solæ* nunc appellantur, familia Palphurius fuit orator insignis, & caussidicus. Qui ob suspicionem, quod cum Vitellianis consensisset, Senatu à Domitiano fuit amotus.

Magiorum quoque familia, quæ in hunc usque diem apud nos illustris est, habet quo suam antiquitatem tueatur, tum ex vetustissimis stylobatibus, tum apud M. Tullium Ciceronem: Mediolani siquidem apud Cœnobitas Divi Ambrosii hoc adhuc monumentum Magiorum clarissimum, vetustissimumque inspici potest:

SEX. MAGIVS SEX. L. LICIN. SIBI
ET SEX. MAGIO SEX. L. TVRPIO
PATRONO ET BASSO ET CELERI
LIB. TESTAMENTO FIERI IVS.

Magios similiter (ut dixi) & Rabios Cicero nominis æternitate donavit, tertia *in C. Verrem actione*, cum ait: *Ipse myoparonem pulcherrimum de decem Milesiorum navibus electum L. Magio, & L. Rabio, qui Myndi habitabant, vendidit: hi sunt homines, quos nuper Senatus in hostium numero censuit habendos.* In eadem quoque *actione* Curtios celebrat, his verbis: *Cum tot tibi nominibus Curtii referrent.* Idem alibi in eadem *oratione*: *Per sodalem*, inquit, *suum Q. Curtium judicem quæstionis.* Curtiorum quoque non inelegans mnemosynon visitur Mediolani in domo Philippi Archinti Jurisconsulti, quod ipse ab Angleria in domum suam transferendum operam dedit:

P. QVRTIVS P. F. VICTORI
P. QVRTIVS P. F. PRIMVS
VI IVN.

Tuas, Catellane Cotta, vetustas origines recenserem, nisi M. Tullius illas primo & secundo *de Oratore* libro celebraret: in his enim C. Cotta à Cicerone interlocutor cum M. Antonio, P. Sulpitio, & Crasso introducitur. Dictos autem puta Cottas (si tamen Grammaticorum canonibus standum est) ab iracundia & oris torvitate. Unde Fabius *libro* primo: *Jam Cottæ, Scipiones, Lenates Serrani sunt, & ex variis caussis.* Habes tu quoque, Francisce Crispe, stylobatem, quo tuam tutari antiquitatem possis, qui occurrit aliud indaganti mihi in privata domo vici Biliorum: atque eum in tuam & totius familiæ tuæ gratiam hic adnotavi: ut liquido cognoscas esse me tui studiosissimum:

P. ATILIO
CRISPO
AD

Cætera attritu pedum deleta sunt.

Nec carent Petræ sanctæ suo mnemosyno, si diligentius (ut inquit Alciatus noster) illud examinaverint, & quanto voluerint suorum stemmatum annaleis producere, tanto cum apud auctores, tum in vetustis marmoribus eis licebit: atque etiam ad Herculem suum genus referre. Ad Petram enim sacram in Euxino Ponto adpulsi Argonautæ sunt, inter quos Hercules præcellebat. Hujus Petræ sacræ meminit Apollonius Rhodius *Ar-*

A *gonaut.* primo: ᾗ φατίζεται, cum inquit, ἤδετο πέτρη. Eamque sic appellatam Interpres ait, κατὰ δυσφημισμὸν, qua mala magna sacra dicimus. Unde Virgilius, *Auri*, inquit, *sacra fames.* Mediolani vero Petræ sacræ familiæ memoria vetustissima inspici potest in loco, qui Veneri publicæ adscriptus est in semidiruta ædicula:

HERCVLI IN PETRA SACR.
C. CALVISIVS SECVNDINVS
VI. VIR IVN. DECVR.
ITEMQ. ARAM
V. S. L. M.

B In ædicula Divæ Teglæ reperiet Andreas Calvus bibliopola tumulum antiquitatis testem suæ, his notis insculptum:

V. F.
C. CALVIVS
CALVI F. O. V. F.
PRISCVS VI. VIR.

Sunt Macri marmoreis & ipsi antiquitatibus insignes, sicut & Andovartoni, qui nunc *Andevarti*, à quibus & vicus in regione ejus portæ, quæ nova dicitur, adpellatur. Accipe igitur, mi Petre C Macer, tuorum natalium præclarissimam memoriam, quam in pauperum sancti Martini xenodochio inspexi:

MACRINAE
C. ATILIO C. F. MACRO
M. ATILIO C. F. ADIVTORI
Q. ALBVCIO Q. F.
ANDOVARTONI TERTI.

Novelliorum familiam exstinctam prorsus esse existimo, quando (quod sciam) Novellii nulli reperiantur: indicant tamen (ut interim taceam Torquatum Novellium à C. Plinio Novocomensi ce- D lebratum) vetusta marmora alicujus hanc familiam nominis fuisse. Verum ex his unum adduxisse sat, superque fuerit. Mediolani in sancto Francisco:

P. NOVELLII PVB. FIL. L. NO-
VELLII P. F. TE CILLONI FRA-
TRI RVBRO FRATRI.

Eandem quoque jacturam passi sunt Sentii, sive Sentiones, è quibus fuit Sentio ille Germanici ultor sanguinis, si per Tiberium Cæsarem ei licuisset, ut refert Corn. Tacitus. Quod autem Sentii Insubres exstiterint, indicio pagus est inter Insu- E bres non procul à Castilliono, quem *Morasentium* vocant, eo quod Sentiones ibi morarentur. In cujus fano marmorea in Tabula hæc adhuc visuntur:

L. SENTIVS L. F. O. V. F.
NIGER. SIGNIF. LEG. IIII
SCYTHICAE HIC NATVS
HIC SITVS EST.

Ibidem in eadem Tabula:

M. SENTIVS L. F. O. V. F. MACER VE-
F TERAN. LEG. IIII SCYTHICAE SIBI
ET FRATRI SVO V. F.

Nec his Martinioni carent originibus, qui vetustioribus erant Martiniani: ut videre est in monumento sacrata in æde Divi Victoris, cujus templum olim Marti dedicatum fuerat. Ea autem Inscriptio vel barbara prorsus est, vel vernacula ejus ætatis: qualiscunque tamen ea sit, hic adnotabitur:

D. M.

D. M.
BONAE MEMORIAE DOMVI
MARTINIAN. EX P.
ROTECTORIBVS INTERNAM SEQV-
RITATEM CER MENDACIS QVIS JV-
STVS PIENTISSIMVS BENEMERETVS
IN SEQVLVM ANVS MILITAVIT XLV.
ET VIVET ANN. N. LX. ET SPERO
ME VIVERE ADVC ANVS N. LXXXXVIII.
MESES SEX. DIES III. ET N. DEIN AR-
CE HIC SICIS REMOVERE VOS QVE-
RET AVT APERIRE AVT VELLET A-
LIVM QVRPVS DAVID IN FESCV AV-
RI P. I.

In altera fronte ejusdem tumuli:

Θ ω ☧ Α
ET LVNA PERIMA VERTVTEM ET
GELORIAM FELICE MARTININNO
EREDES FACOLETATEM VIVOS SI-
BI FECET HOC.

In Divi Augustini fano monumentum est Rociæ gentis: qui nunc contempta suorum natalium vetustate *Rozoni* dici malunt: id est hujusmodi:

V. F. D. M.
MAXIMVS MAXIMINVS PRIMITIVVS
VIVIR MEDIOLANI SIBI ET ROCIAE
SECVNDINAE CONIVGI INCOMPA-
RAB. QVI VIXIT AN. XXI. ET ROCIO
MAX. MAXIMINI FIL. QVI VIXIT AN.
VNVM. M. VI. ET ROCIAE PRIMITI-
VAE FIL. PIENTISSIMAE. QVI TIBI
DVM STARET PATER AD TORVM
SIC AIT: O MISER QVID GEMIS ET
LACRIMAS? QVOD TE MISERANDE
RELINQVO? TE NON TVRBEMVS.
ISTA FATALIA DANTVR. QVI VIX.
ANN. XVIII. M. VI. IN AGR. P. XIX.
INFR.

Arluni similiter hujus urbis cives non tam vetusti sunt, quam vetustissimi, ut ex elogio conspici datur, quod est in templo Deiparæ Virginis, cui Secretæ nomen est. Sed optarem ut unum adderent, alterum immutarent elementum: ita ut Aruleni, non autem Arluni dicantur. Fuit & Rusticus Arulenus à Corn. Tacito & C. Plinio haud vulgariter celebratus:

L. ARVLENVS ANOPTES
APOLLINI.

Mandellorum gentem esse existimaverim, quos vetustiores Manduillos conversis V & I, temporum incuria, in E. Posthac igitur Jacobum Jurisconsultum præstantissimum à te, Blasi, tuum admoneri velim, ut Manduillum se, non autem *Mandellum* vocet: quod si hujusce rei te causas efflagitaret, propone homini humanissimo vetustum marmor, quod hac in urbe visitur apud Vestales sancti Bernardini. Ex quo fortasse etiam Cacuriorum, qui nunc *Cazuli* dicuntur, agnosces affinitatem:

V. F.
M. CASSIVS M. F. O. V. F. CACVRIVS
SIBI ET ATILIAE MANDVILLAE
VXORI ET M. CASSIO BROCCHO
FIL. ET L. CASSIO DONATO FIL. IN-
FR. P. XX. IN AGR. P. XX.

Nonne & Mocitii simili ornamento illustres sunt? accipe igitur, Francisce Mocitie, musices decus im-

A mortale, memoriam familiæ tuæ celebrem, quam Medæ (Insubrum oppidum est) inspexi:

V. F. D. M.
CANTIVS MOCITIVS VETER. LEG.
VIII. AVG. VI. VIR DECVR. SIBI ET
CANTIO MAGIO PATRI VETER. LEG.
EIVSDEM VI. VIR COMI ET SVRAE
MESSORIS FIL. ET CVLTVRIO LA-
VANDO ET CVLTVRIO MAXIMO NE-
POTIB. SVIS ET LIBERTIS. IN AGR.
P. IX. INFR. P. L.

B Suam & Elli * habent antiquitatem, etiam nunc in urbe hac nostra non exstincta nomina: eam in pariete privatæ domus Capellarum secundum viam è regione ædis fere sancti Petri in lintre prospexi: ea est hujusmodi:

ω ☧ Α
HIC QVIESCIT IN PACE SEVERIA-
NVS EILLVS CRISPINI ET INNO-
CENTIAE QVI VIX. ANNVM MEN.
III. D. VI. RECESSIT K. NOV.

C Persuasissem facile mihi Ruscas non esse antiquos: sed cum legerem secundum *de Oratore* Ciceronis volumen, invenio hos antiquissimis antiquiores: *Ex immutatione*, inquit, *ut olim* RVSCA *cum legem ferret annalem*, *dissuasor M. Servilius*, *dic mihi*, *inquit*, *M. Pinnari*, *num si contra te dixero*, *mihi male dicturus es*, *ut cæteris fecisti? Ut sementem feceris*, *ita metes*, *inquit*.

Capellæ genus suum referre possunt, & solent, ad Marcianum Capellam scriptorem & eruditissimum, & candidissimum: nihilque referre arbitror, quod Marcianus ex Africa fuerit. Quando ante Gotthicam rabiem Africani frequentes in Italia diversarentur: ut legitur de Divo Augustino,
D qui Mediolani publice Rhetoricen professus est.

Capriliorum etiam meminit M. Varro. Bebulcorum gentem, quæ adhuc floret, T. Livius æternitate donavit. Si otium mihi daretur, & si vobis audiendi commoditas, plura de antiquitate Mediolanensium familiarum adduxissem: sed cum videam aversa fronte esse nonnullos ad oppida Insubrum aliqua nunc ipse divertam.

CAP. V.

De vicis nonnullis, qui in Mediolanensi sunt agro.

E VICOS, qui in Cisalpina sunt Gallia partim incolæ condidere, & partim Barbari, qui hoc in tractu gravia bella gessere. In agro Insubrum Moguntiacum est oppidum, in quo sceptra accipere, & primos attollere fasces omen erat Longobardorum Regibus. Moguntiam doctissimus Alciatus adpellat, Modœtiam alii. Ego una tantum antiquitate fretus, quæ eodem in oppido est in templo sancti Mauricii, Moguntiacum appellare non dubitabo:

C. SERTORIVS L. F. O. V. F.
T C V S
VETERANVS LEGIONIS XVI.
F CVRATOR CIVIVM OMN
MOGVNTIACI.

Inter egregia oppida Castillionum quoque numera-

* *Suam & Elli*, &c.] Quos *Ellos* Merula vocat, *Ælios* esse frequentiori calculo receptum est: nec quicquam movet me veteris illius Inscriptionis testimonium; quandoquidem in ea non EILLVS, sed FILIVS legere est: ut post Andream Alciatum, cujus autographa monumenta custodimus, & nos non semel vidimus: ea igitur est hujusmodi: HIC. QVIESCIT. IN. PACE. SEVERIANVS. FILIVS CRISPINI. &c.

A ri poteſt: quod caſtrum Stiliconis, ſi per aliquos licuiſſet, appellaſſem. Quis eſt enim qui neſciat ab Arcadio & Honorio Impp. Mediolani Stiliconem rei bellicæ virum peritiſſimum, ſed perfidum, ut poſtea exitus declaravit, collocatum, ut Romanum Imperium vendicaret à Gotthis, in dies ſingulos per Pannonias irruentibus in Italiam? Quis eſt præterea qui non vel facile perſuadeat ſibi talem virum locum non ſelegiſſe ad oblectationem? & caſtrum hoc condidiſſe, quod à ſuo nomine dixerit? Dii boni quid ridetis? an conatus ſum imponere Pelio Oſſam? audite obſecro quod adhuc in templo Divi Ambroſii legere eſt hujus rei mnemoſynon: B quod tametſi inelegans ſit, audiri tamen poteſt ob hanc rem ſolum:

Hic jacet Anſpertus noſtræ clariſſimus urbis
Antiſtes, vitâ, voce, pudore, fide.
Æqui ſectator, turbæ prælargus egenæ
Effector voti, propoſitique tenax.
Mœnia ſollicitus commiſſæ reddidit urbi
Diruta, reſtituit de Stilicone domum.
Quot ſacras ædes quanto ſudore refecit?
Atria vicinas ſtruxit & ante fores.
Tum ſancto Satyro templumque, domumque dicavit
Dans ſua ſacrato prædia cuncta loco.
Ut Monachos paſcant, æternis octo diebus
C *Ambroſium pro ſe, qui Satyrumque rogent.*

Si ergo ſimilitudo nominis firmat argumentum, dicere non verebor Caſtillionum quaſi caſtrum Stiliconis. Hinc non procul eſt Vedanus pagus, qui valde aridum ſignificat: aquarum enim uſque adeo indigens eſt, ut nulli ſint putei, & fontes nulli. Sexto Calendas vetuſtiſſimo nomine pagus appellatur, qua Verbano Ticinus exit: dictum ſic opinor, quod eo menſis die olim ruſtici illuc confluerent vel ad nundinas, vel ad ſacrificia. In eo enim templum eſt antiquioribus literis inſculptum: quibus ſignificabatur illic & Herculi, & Mercurio, & Sylvano, & Divo Pantheo D Paganos vota perſolviſſe. † Voſiſium cum præfectura oppidum eſt adhuc celebre ad eorum collium radices ſitum, per quos ad Verbanum, Lucanumque, & Larium lacus iter eſt. Meminit certe Stephanus περὶ πόλεων, Varatinæ regionis, quam Theopompus *libro* LII. verſus Adriaticum conſtituit: quo nomine cum eo in tractu nullum fuiſſe oppidum conſtet, nec eſſe, facile adducor, ut putem Βαρήτιον eſſe Vaſiſium, quod alii ab exitu vallium, Valeſium nominant: & Varitium alii more Græco. Brebia vicus inter Verbanum & Varitium ab his Orobiorum populis habitatur, qui ad Mediolanenſes pertinent: ibi in colle Minervæ templum E fuit cum ſaltu Tibronano, ut liquido apparet ex antiquitate, quæ eo in pago adhuc viſitur:

D. M.
L. COELI F. O. V. F. BARONIS VI. VIR PONTIFICI * IIII VIR A. P. CVRATORI SALT. TIBRONANI ITEM TEMPLI MINERVAE ET ALBVCIAE VIRILLIONIS F. VXORI EIVS COELI IVVEN ET SEVERVS PARENTIB. OPTIM.

Vicus Martis nunc Vicomercatus Brigantiorum collium metrocomia pluribus vetuſtis Inſcriptionibus illuſtris, quæ cum ad negotium præſens faciunt minus, à me ſilentio involvuntur. Caſtrum Seprii putat Alciatus noſter dictum, quod Severi olim exſtiterit: ego Seprium (pace tamen Alciati) quaſi Inſubrium denominatum magis crediderim: præſertim cum eo in tractu meditullium fere ſit Inſubrum. Ab hoc caſtro agri Mediolanenſis pars non mediocris nomen adſumpſit. Id antiquiſſimum eſſe oppidum cum noſtri Chronographi atteſtantur, qui etiam Mediolani Imperii ſumpſit & depoſuit inſignia, velut hoc negotio patriam illuſtraturus: tum etiam monumenta vetuſtiſſima ſunt indicio, è quibus unum dixiſſe ſufficiat vobis:

I. O. M.
L. CAECILIVS NYMPHEROS V. S. L. M. POSVIT C. FONTEIO CAPITON COS.

Nec Galerato vico, qui urbeculæ ſpeciem oſtentat, in agro Inſubrum deſunt antiquitatis veſtigia: verum cum hæc faſtidium peperiſſe potuerint, parcius poſthac has memoriolas adducam. Transeo igitur in Albiciatum pagum, qui cultores habuit nomine Montunates, quorum præclara ſit mentio in quadam baſi vetuſtiſſima, quæ ibi viſitur:

I. O. M.
MONTVNATES
VICANI LOVANIVS
V. S. L. M.

Inter Mediolanum & Ticinum medio itinere Binæ ſunt oppidum vetuſtiſſimum, *Binaſcum* nunc appellatur. Marlianum, ſi Alciato credimus id referenti, Marianum antiqui, vel Manlianum dixere, conditoris nomen ſervans. Mons orphanus pagi nomen eſt (ut ſcitis) inter Inſubres, quo loco arx fuit fere inexpugnabilis: quæ quoniam viarum obſeſſores recipiebat, & exulibus erat aſylum, Inſubrum cæterorum armis ſubverſum eſt. Siderianum in via, qua recta itur Novariam, pagus eſt. Deſiderianum (puto) ab antiquioribus vocatum, velut à Deſiderio Longobardorum Rege ultimo conditum. Maxentiam quoque ſi à Maxentio Tyranno deducerem, quis mihi vitio daret, niſi ineruditus aliquis?

Parabiagum Mediolanenſium victoria Divo Ambroſio favente in Helvetios illuſtravit: vicus ipſe ſatis contractus eſt: genialis tamen gratiæ & ruralis amœnitatis non expers. Pontirolus non procul à Mediolano rus eſt ultra Abduam hiſtoriis celebratiſſimus: verum pons Aureoli, non Pontirolus, ab his nuncupatur. Aureolus enim (ut refert Julius Capitolinus) unus fuit è Tyrannis, qui Imperium Rom. invadere conati ſunt, cum Gallienus Imper. non viris modo, ſed & mulieribus neglectui eſſet. Præerat Aureolus Illyricianis exercitibus, qui venientem Macrianum cum filio contra Gallienum maxime deterruit, captis plurimis ex copiis illius, & nonnullis ad fidem ipſius pretio corruptis. Interfecto tandem Gallieno cum fratre Mediolani Claudius in Aureolum caſtra movit, & conflictu habito in agro Mediolanenſi apud vicum, quem à ſe denominaverat Aureolus, eum aperto Marte devicit. Atque illic Tyrannum ſepulchro humiliore donavit. De Aureolo etiam hæc Trebellius Pollio memoriæ tradidit, de Claudio loquens: *Qui primum ut factus eſt Imperator Aureolum, qui gravior Reip. fuerat, qui Gallieno multum placebat, conflictu habito à Reip. gubernaculis expulit Tyrannum, quem miſ-*

† *Voſiſium cum præfectura oppidum*, &c.] His verbis Merula infert Voſiſium, Valeſium, & Variſium ſynonyma eſſe. Nos vero ejus ſententiæ ſumus, ut Voſiſium ſit quod recentiores *Boſiſium* vocant, in Briganteis collibus ſitum. Porro quidquid ſit, puto ab eduliorum copia ſic dictum fuiſſe; quandequidem Βόσις *cibum* ſignificat.

F * IIII VIR A. P. Quodnam munus hoc eſſet, non ſatis manifeſtum eſt: plures enim eruditiſſimi viri in hiſce notis *A. P.* explanandis nequidquam inſudarunt. Non reprobarem tamen amici mei interpretationem, qui *Quartum Virum Annonæ Procurandæ* per eas ſignificari ait, fretus verbis Alciati, qui Decurionibus varia fuiſſe officia dicit, & inter alia Annonæ Procurandæ. Sed in hac re non modicum hæreo: quippe qui ſciam eos, qui Annonæ præeſſent, prius Ædiles Cereales, mox etiam Præfectos Annonæ vocatos fuiſſe; ut habemus in lege ſecunda Digeſtor. *de Origine juris.* Fateor tamen fieri poſſe, ut Ædiles Cereales, & Præfecti Annonæ in Urbe Romana eſſent, apud Inſubres vero Quartum Viri Annonæ Procurandæ.

missis ad populum edictis, datis etiam ad Senatum orationibus hostem judicavit. His accedit, quod arrogantem Aureolum, & fœdus petentem, Imperator gravis & severus non audivit, responso tali repudiatum: Hæc à Gallieno petenda fuerant, qui consentire moribus poterat, & timere. Exstat adhuc Claudii liberalitas in Aureolum furore militum oppressum, tumulus cum inscriptione Græcanica:

Κλαυδιος Αυρεολω μετα δηιον αρεα, Καισαρ
  Τα κτερεα, θνητων ως Θεμις, ενδιδοσι
Τω γαρ και ζωην. Αλλ᾽ ουκ εθελησε φρονημα
  Πασιν επιρρηπτεις του στρατου αντιβιον.
Κεινος δε οικτιρμων και σωματος εσχατ᾽ οπιζων
  Αυρεολου γεφυραν εισατο την τε ταφην.

Quod Alciato interprete Latine sic habetur:

Claudius Aureolo post Martia prælia Cæsar
  Pro mortali hominum jure sepulchra dedit.
Huic quoque vel vitam: sed non contraria pravis
  Omnibus hoc prudens militis ira tulit.
Ille igitur clemens, dum corporis ultima servat,
  Qui pontem Aureoli dedicat & tumulum.

Interprete quodam Grammatico per tempora Julii Capitolini:

Dona sepulchrorum victor post multa tyranni
  Prælia jam felix Claudius Aureolum
Munere prosequitur mortali, & jure superstes
  Vivere quem vellet si pateretur amor.
Militis egregii vitam qui jure negavit
  Omnibus indignis & magis Aureolo.
Ille tamen clemens qui corporis ultima servans
  Et pontem Aureoli dedicat & tumulum.

Sane in capite tumuli inscriptus Hippopotamus ferox & dirum animal, & intra serpentem inclusus, orbiculari forma caudam mordicus tenentem, notat Aureoli tyrannidem & sævitiem per omne tempus duraturam, cujus rei ratio ab Horo Apolline repetenda est.

CAP. VI.

De Orobiis populis, qui ad Insubres attinent.

QUA Mediolanensis ager (ut verbis utar Alciati) ad Alpes vergit, Græcæ nationis populos incoluisse Orobios Cornelius Alexander, & Plinius auctores sunt: quo in tractu etiam nunc sunt ejus gentis pleraque nomina, ut lacus ipse Larius à suavitate amœnitateque Sicrenus, quasi σὶκ κρήνην, seu *sacrum fontem* dicas. Fluvius Addua, quod ab adya, id est, inaccessis montibus: Orona quod ab iis collibus defluat, quos Orobii tenent, ἀπὸ τῶν ὄρων. Eandem quoque originem & oppida ostendunt, ut Comum, ἀπὸ τῆς κώμης, hoc est, *villa*, sive *pagus*, & κωμηδὸν *vicatim*: sive ἀπὸ τοῦ κώμου, qui Deus erat Veteribus commessationum, nocturnarumque saltationum: inde κωμάζω, *petulans sum*, Leucum similiter à candore montium dictum puto. Canthurium, Canthiumque ἀπὸ τῶν κανθώνων, hoc est, *à copia*, vel *præstantia asinorum*. Itemque Onium ab eisdem. Orsinicum à victoria in montibus habita, quasi ὀρεοσίνικον. Macreum ab augusta forma, longitudineque. Phegium à fagi arboris copi-. Eugion, non longe ab Addua, à bonitate soli. Eupylis, qui nunc Pulisianus appellatur, à porta, & accessu, qua in montes tendimus, unde & lacui nomen. Mons Orphanus, ceu quod orphanus & destitutus sit ab aliis collibus. Alciatum, quasi Alsiatum, hoc est, frigidum: Veteres enim quod erat frigidum vocabant alsiosum: & pocula alsiosa, quæ dantur ad soporem provocandum. Verum quid de Alciato vico Alciatus ipse scripserit, audite: *Alciatus vicus, cujus nominis & alter in Bergomatibus est, ab Alcatho Parthaonis Ætoliæ Regis filio auctore coloniæ in has regiones deducendæ: qui postea cum unus ex Hippodamiæ procis esset, ab Oenomao interfectus: quapropter inhabitavit tumulum ejus Genius, equitantibus infestus, ut ad eum accurrentes equi terrore afficerentur, & prociderent. Cujus rei Pausanias libro sexto auctor est.*

CAP. VII.

De cæteris Insubribus.

HI sunt Insubres montani, qui à Græcis Orobii dicuntur, de quibus illa dixisse sufficiat. Redeo nunc ad reliquos Insubres, qui per Adduam & Ticinum ad Padum jacent: quorum urbes sunt Ticinum & Laus Pompeja. Ticinum ab Insubribus & Bojis conditum refert Eutropius *libro* IV. à Saliis autem, quos Saluvios alii nominant, Titus Livius ait ædificatum *libro* V. *decadis* I. Plinius à Levis & Maricis Liguribus. Inquirendum esset, quomodo & quo tempore Ticini nomen in Papiæ mutatum sit. Verum hoc onus Petro Francisco Buscæ, & qui adest, & qui Ticinensis est, relinquo. Non gravabor tamen in gratiam ipsius, quid super hac re notaverim dicere. Sunt qui scribant à quadam Longobardorum Regina hoc nomen derivasse, sed de hoc tantummodo famam habeo. Jacobus Gualla, qui *Chronicam* ejus civitatis edidit, de hujus nominis origine ne verbum quidem fecit. Hanc urbem per tempora Annibalis exstitisse sunt qui negant, Titum Livium adducentes, qui *libro* XXI. Ticini tantum amnis meminit: *Jam tamen*, inquit, *Scipio Padum trajecerat ad Ticinum amnem.* Quod si ea tempestate Ticini urbs exstitisset, non tam sicco pede credibile est auctorem tantam urbem silentio involvisse. Hanc quoque urbem cum vi expugnasset Attilas Rex Hunnorum subvertit. Nec fortasse minora damna passi sunt Ticinenses sub Odoacro Herulorum Rege, nova Turcilingorum manu freto. Orestes enim Patricius ex Liguria cum ei occurrisset, nec impetum Barbarorum sustinuisset, Ticinum se recepit: verum antequam auxilia præstarentur obsessis, urbem expugnavit, captam ferro, flammaque consumpsit. Orestes Placentiam protractus capite mulctatur. Vitellio quoque ex ulteriore Gallia contra Othonem Imper. irruente, in eadem urbe cum desedissent Valentis & Cinnæ legiones, orta est inter Cisalpinos Gallos, qui Vitellio auxiliares venerant, ingens seditio, & inter Romanos milites. Hinc cædes & civium & militum vehemens. Pannones itidem tempestate Stephani Rom. Pont. VII. Italiam ingressi Ticinum depopulati sunt. In socialibus etiam bellis graves clades à Mediolanensibus accepere.

Septimo ab hac urbe lapide secundum Padi decursum Belzojosum, oppidum sane elegans, & ad venationes idoneum. Id condidit Joann. Galeacius Vicecomes primus Insubrum Dux, cui *Virtutum* cognomen fuit: mox donatum Barbiani Comites accepere. Ager hic est irriguus ob multos Nilos, quos Carolus Comes Barbianus in eas partes ab usque Mediolano deducendos curavit. In Ticinensi tractu, ut refert Plinius, sabulum nigrum reperitur, quod cementatum, calceque diligenter repastinatum durescit in lapidem.

Transeo nunc in Laudensem agrum, cujus urbs hac ætate in ripis Adduæ, quem Abduam alii etiam vocant. Eam Pompejus Strabo Magni Pompeji pater coloniam deduxit, & à nomine suo Laudem Pompejam vocavit: quemadmodum & Julia pietas in Foro Julio, & alia iis similia. Fide caret quod M. Pompejus eam urbem condiderit, vel auxerit, piratis à se devictis, eum in locum in coloniam deductis: cum sciatis Pompejopolim in Cilicia eam ob caussam conditam. Sed ea quæ nunc visitur Laus Pompeja non fuit à Strabone deducta colonia: eam enim Mediolanenses vastarunt: verum cives profugi in margine Adduæ auspiciis Friderici

derici Rubrobarbi Imp. condiderunt. Laudem vero credibile est à Bojis Transalpinis primo conditam; qui Duce Belloveso Alpes transcenderunt, mox bellis vastatam, sicut & Novariam, à Romanis in colonias deductas. Ager Laudensis adeo omnium finitimorum fertilissimus est, ut sumen Cisalpinæ Galliæ dici possit. Et cum Cisalpina Gallia omnium scriptorum calculo cæteris Europæ partibus antecellat, & hæc Africæ & Asiæ, merito dicere possumus, agrum Laudensem omnium quos cœli declivitas tegit, beatissimum.

Acerrarum urbis olim florentissimæ inter Insubres vestigia ne visuntur quidem: ut quo in loco fuerit, illud Horatii possum dicere,

Grammatici certant, & adhuc sub judice lis est.

De qua tamen quid Alciatus scripserit, audite: *Quod si,* inquit, *verum est, falluntur, qui Acerras id appellant, quod Insubrum vicum inter Padum & Alpes fuisse Polybius affirmat: ut verisimilius sit, Acerras esse, quæ nunc Agerola dicitur, versus Derthonem. Fallitur & civis meus Raymondus Marlianus, qui Helorediam prius dictam Angleriam in Paraphrasi Gallicæ Topographiæ scripsit. Ego Angleriam non Helorediam dixerim ab Anglis Saxonibus, qui cum Longobardis in Italiam venerunt.* Hæc Alciatus. Verum ego non ultra Padum, sed citra potius, hoc est, inter Eridanum & Alpes, potius fuisse crediderim: præsertim cum lectum sit eam urbem non procul à Mediolano fuisse, quam cum Romani obsiderent C. Cornelio Merula & M. Claudio Marcello Coss. & obsessis Insubres auxilium ferre non possent, conjuncto statim ratibus Pado Duce Viridomaro, qui ex Transalpino genere auxiliares copias Insubribus contra Romanos adduxerat, Clastidium, quod Romani tenebant, adorti sunt, putantes fore, ut destitutis Acerris, Romani ad Clastidium liberandum festinarent. In agro Mediolanensi non procul à Liviano vicus est, cui Acerræ adhuc nomen est. Facile adducor, ut putem ibi civitatem Acerrarum exstitisse, & adhuc Acerranus tractus ultra Rescardinam dicitur.

CAP. VIII.

De Orobiis cæteris, qui ad Insubres minime pertinent.

OROBIORUM gentem Zanchus longis ambagibus & originem prosequitur. Ego iis omissis, ea tantum amplectar, quæ apud vetustos auctores scripta reperi. M. Cato, auctore Plinio, Orobiorum originem ignorare se professus est. Eos Cor. Alexander Græcos fuisse existimat: quod ea vox in montibus degentes significet. Orobiorum civitas præcipua est Novocomum, trium Pliniorum patria, in margine Lariano. Hanc urbem non Græci, sed Galli (si Trogo credimus) condidere, quam cum Rhæti vastassent, Romani quater eam repararunt: sed ne super hac re hallucinari nova videar vobis, Strabonem ipsum *libro* v. si placet, audite de Como loquentem: *Hæc mediocris*, inquit, *erat colonia: cæterum Pompejus Strabo, Pompeji Magni pater, colonos in eam restituit: quam incumbentes Rhæti vastaverant. In qua C. Scipio tria hominum millia insuper adjecit: postmodum Cæsar quinque inquilinorum millia ad inhabitandum deduxit, è quibus quingenti illustrissimi fuere Græci. Hos etiam civitate donatos in habitatorum numero descripsit. Haud tamen ibidem domicilium habuere, sed oppido nomen relinquentes, & Novocomum appellantes, Novocomenses oppidanos vocavere.* Octavo ab hac urbe lapide fons est Plinianus, qui singulis horis, & labrum fere alvei excedit, & fere ita residet, ut illotis fere pedibus vadari possit. In proximis montibus ad excoquenda obsonia Lebeteus lapis excavatur, nec alibi, quod sciam. Deinde est Liciniforum, quod Leucum alii frustra esse contendunt, municipium sane elegans, ea in

A parte riparum lacus, qua Adduæ flumen erumpit. Sunt item qui dicant, & iis magis assentior, Incinum esse, qui pagus est Insubrum eorum, qui ad Mediolanenses spectant. Forum Diuguntorum ubinam locorum fuerit, hactenus conjecturis assequi non potui. Melpum opulentissimum olim oppidum Boji & Insubres eo die flammis consumpserunt, quo Vejos Romani auspiciis Fur. Camilli sub potestate redegere. Sunt qui arbitrentur esse Melcium municipium nobile & ditissimum: eo nunc potitur Comes Firmus Trivultius, & natalium splendore, & animi dotibus vir ornatissimus. Hoc in tractu interiit etiam Barra oppidum, unde Bergomates ortos putavit Cato. Non desunt quoque qui

B monumentis tradiderint ab his Gallis conditos, à quibus & Veronenses, & Brixianos. Inter Orobios nec Spina reperitur. Sunt autem Orobii altius quam fortunatius siti.

CAP. IX.

De Cenomanis.

OROBIOS secundum Alpium crepidines Cenomani sequuntur, qui ex Transalpina Gallia in hanc Citeriorem (ut refert Polybius) accessere. In quorum vicinia erant Lemovices, Rhedones, & Andegavenses. Cenomanorum metrocomia est

C Brixia, quæ ab iis Gallis condita dicitur à Justino, qui Duce Brenno non Romam modo, sed & Italiam incendiis fœdarunt. Titus autem Livius *libro* v. *decadis* I. Germanorum manum, ait, Elitovio Duce vestigia priorum sequutam eodem saltu, annuente tamen Belloveso, Alpes transcendisse, & ubi nunc Brixia, & Verona urbes sunt, descendisse. Fuere cum Venetis Cenomani fere semper Gallis finitimis infesti, & rebelles. Præclaram enim Romanis victoriam Cenomani à societate, quæ inter Cisalpinos Gallos conflata fuerat, in Romanos tribuere. Cujus rei meminit his verbis Livius: *L. Æmilius imperator effusum agmen ad Mutinam*

D *ducit, & in sylvis, quæ tunc circa Mutinam erant, cæsi sunt Romanorum* LXXX. *Cæteri Tannetum petierunt, sex signa militaria adempta. Fuere tunc auxilio Romanis Brixiani Galli adversus alios Gallos & Bojos.*

Cremonam scitis veterem esse Romanorum coloniam, deductamque fuisse T. Sempronio & Cornelio Coss. tanquam Roma, propugnaculum contra irruentes Insubres. Cum autem à Flavianis militibus prædæ exposita est, annum agebat ætatis suæ CCLXXXVII. & ante hanc cladem tempore etiam Divi Augusti in gravissimas ærumnas incidit, quod Antonianis partibus favisset. Non ab re igitur Poe-

E tarum eminentissimus * Cremonam infelicem his verbis appellavit:

Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ.

Gotthorum quoque ætate, mox Longobardorum, variis ruinis affecta est. Novissime à Rubrobarbo quoque fere eversa est. Non longe à Cremona Castrorum locus est, à Tacito celebratus: quem Castoris Paulus Orosius nominat. Utra harum verior sit lectio, cum Alciatus aderit, excutiet.

Bebriacum vicus est agri Cremonensis strage Othoniani exercitus illustris, cum Brixelli ultra Padum eventum pugnæ Otho Imperator exspectaret. Ad ripas Serii Crema est, à Rubrobarbo post pro-

F stratos Cremonenses condita. Oppidum citra clepsydram (quod ajunt) & opulentissimum & inexpugnabile, sub Venetorum ditione.

Mantua ab Hetruscis condita dicitur, urbs & vetustissima, & Virgilio, omnium Poetarum Latinorum, quot sunt, quotque fuere, quotque post aliis erunt in annis principe, per totum terrarum orbem celebratissima. Hanc urbem Mintius amnis undi-

* Virgilius *Ecloga* IX.

que

que circumfundit, efficitque lacum, qui carpiones expetiti saporis gignit: puto autem in Benaco lacu generari, quem Sarca fluvius ex Tridentinis montibus influit, & ex lacu pisces illos per Mintium Mantuam enatare. Hanc civitatem Attila, & hoc prior Augustus, mox Longobardi, & his truculentior Cacanus Avarorum Rex, mox Eccelinus Patavinorum Tyrannus, gravissimis damnis affecere. Non procul à Mantua Riva oppidum est, juxta quod Grimoaldus Longobardorum præfectus Transalpinos Gallos crudelissima strage trucidavit.

CAP. X.

De Venetis.

VENETIS etiam Gallica est origo: sciunt enim omnes in ulteriore Gallia secus littus Oceani Venetos esse proximos Unellis, Osissinis, Curiosolitis, Sesuviis, Aulercis, & Rhedonibus. Qui cum & ipsi Duce Belloveso Alpes exsuperassent, quod essent in patria fluctibus adsueti, Adriaticum littus occuparunt. Verum de hac re Strabonem audiamus: *Hos ego Venetos esse opinor, à quibus Veneti sinum colentes Adriaticum in coloniam deducti sunt. Reliqui enim fere omnes in Italia Galli è Transalpina Gallia commigrarunt, sicuti Boji & Senones. Verum propter nominis similitudinem Paphlagonas esse dictitant. Hæc autem non adfirmaverim, de hujus enim generis rebus ipsa satis est conjectura.* Hæc ille. Servius in primo *Æneidos* libro ab Heneto Rege, qui ex Illyrico veniens ea loca tenuit, ubi nunc Venetia est, Venetos dictos innuere videtur: Henetosque primo, & Henetiam vocatam. Veneti olim, quod etiam ætate Strabonis prorsus exoleverant, studium impendebant ad creandos ex equabus mulos: cujus rei meminit Homerus:

Ἐξ Ἑνετῶν ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων.

Id est:

Mularum genus è Venetis quod robore præstat.

Dionysius quoque (ut attestatur Strabo) Siciliæ Tyrannus hinc alendorum semen equorum constituit, quos ad equestre certamen tollebat: adeo ut per Græcos equinæ prolis Venetæ nobilitas manaret.

Patavio antiquitus Venetarum urbium præcipuus honos fuerat: per tempora enim Strabonis censi sunt in ea urbe quingenti equestris ordinis viri, antiquis autem annis C. & XX. militum millia misisse constat. Dictum autem est Patavium vel quasi Padavium à Padi vicinitate, vel ἀπὸ τοῦ πέτεσθαι, id est, *à volando*, quod *captato augurio*, ut Servius scribit, *conditum sit*. Virgilius primo *Æneidos* libro ab Antenore conditum Patavium refert his versibus:

Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troia: nunc placida compostus pace quiescit.

Nobilitata est maxime T. Livio & Historico, & Oratore facundissimo. Quem acerrimi vir ille ingenii Fab. Quintilianus Historicis omnibus & Græcis, & Latinis præponere videtur.

Tarvisium urbs Venetæ regionis, unde Tarvisani tractus fluxit appellatio, Totilam quintum Gotthorum Regem in Italia genuit, qui magno exercitu conflato universam Italiam armis subegit, Romamque copiis infestis ingressus vastavit, incenditque. Hanc urbem interfluit Silis amnis placidissimus.

Tridentum sunt qui velint ab his Gallis esse conditum, à quibus & Veronam. Hoc in loco transitus est Alpium, quæ Tridentinæ vocantur. Quarum meminit Plinius *libro* tertio. Inter Venetas urbes Vicentia & ipsa recensetur, à Senonibus Gallis (ut Trogus refert) condita. Per Vicentinum agrum Rharonus & Bachilio amnes dilabuntur. Qui ubi ad Vicentiæ mœnia confluere, nec ille Rharonus est, nec hic Bachilio: sed uno nomine Medoacus appellatus in mare Adriaticum defertur. Vicentinus Palæmon omnium hominum suæ ætatis arrogantissimus. Hic ille est, quem in suis carminibus Virgilius dignatus est inserere, cum inquit:

—— *vel qui venit ecce Palæmon.*

M. Varronem idem *porcum literarum* nominabat, verum *literas & secum natas, & secum perituras esse* dicebat. Interrogatus, quid inter stillam & guttam differt? *Stat*, inquit, *stilla, gutta cadit.*

Qui Veronam primitus habuerint satis est dictum: eam Athesis intersecat. Hanc urbem tres maxime viri illustrarunt: Catullus scilicet, à quo & Julius Cæsar proscissus est: Vitruvius per tempora Augusti *Architecturæ* scriptor: & Æmilius Macer, qui *de herbarum virtute* elegantissime scripsit. Sed hic libellus qui sub Macri nomine circumfertur, non hujus est, sed Odonis cujusdam Medici, ut ipse vidi in codice quodam antiquissimo. Verum ut gratior exiret in lucem, Macri titulo inscriptus est. Qui ad Veronenses Plinium *Naturalis Historiæ* scriptorem rejiciunt, pluribus fortasse, quam opus sit, argumentis convicti sunt. In Veronensi agro Benacus est lacuum omnium amœnissimus. In hac urbe occisus est Philippus Imperator, quem ex Impp. primum cum filio sacro baptismate nonnulli unctum fuisse contendunt. In Annalibus reperio eum tamen voluisse, ut antea etiam frustra tentaverant Tiberius & Adrianus Impp. aram Christo Redemptori dicare. Hujus ætate floruit Origenes, vir Christianissimus, & quæ in sacris Bibliis edidit, scriptis celebratissimus.

Feltrum item & Bellunum Veneti tractus civitates exstitere. Opitergium quoque celebrati nominis apud Antiquos civitas fuit. Opiterginos enim lectum est Julio Cæsari contra Pompejanos auxilio venisse: infaustoque pugnæ eventu discessisse, qui ne in Pompejanorum potestatem venirent, classe jam ab illis circumventa in Adriatico Sinu, inter se gladiis eductis concurrentes occubuere. Hujus rei meminit Quintilianus his verbis *libro* tertio: *Denique non fecerunt Saguntini, nec in rate Opitergini circumventi.* Hanc urbem à fundamentis post longam obsidionem Longobardorum Rex Rhotaris evertit, cujus loco Heraclea condita est à Magno Opiterginorum Ecclesiæ Episcopo; & ab Heraclio Imperatore Heracleam dixit.

Sunt & in Venetorum tractu Acedum, Ateste, & Alginum vetusta oppida. Venetiarum urbs clarissima, & totius Orientis emporium anno salutis LV. supra quadringentesimum, ut Palmerio placet, in intimo Adriatici maris sinu condita est, post vastatam ab Attila Rege Aquilejam. Cæterarum enim urbium primates Aquilejensium ruinis & fremitu terrefacti, collectis ditiore supellectili in illas paludes salutis gratia se recepere. Cæterum cum calamitates in dies magis novis supervenientibus Tyrannis conduplicarentur, factum est, ut ibi sedes firmarentur. Itaque crevit urbs ipsa brevi temporum intervallo. Hac autem ætate adeo opum & palatiorum excellentia, & recto consilio pollet, ut facile Italicarum non modo urbium, sed & totius orbis, princeps dicatur.

Aquileja ex antiqua nobilitate & potentia aliud habet nihil quam inane nomen. Hæc inter se colloquentibus, ecce superveniens nuntius palam Galeacium Capellam agere animam retulit. Quamobrem consternati omnes illico consurrexere. Dii boni quæ suspiria? quæ lamentationes ea hora non exstitere? Quis dolore non exarsit? Quis tunc non exclamavit, impia fata, fata impia? quæ patriam hanc tam acerbo funere contaminastis. O Dii immortales, cur hoc lumen tam cito exstinctum esse voluistis? Hæc ubi seorsum conquesti essent, omnes lachrymis confusi, insalutato (quod ajunt) hospite discessere.

GAVDENTII MERVLAE DE GALLORVM CISALPINORVM ANTIQVITATE AC ORIGINE

LIBER II.

POSTRIDIE Galeacii Capellæ viri ſubacti ingenii parentalia conventum impedivere: dilatum eſt itaque ratiocinandi tempus in alteram diem: quæ cum illuxiſſet, præſto omnes affuere, præter Landulphum & Phyletum, quos Ticinum traxit neceſſitas. Accepit eos autem in muſeum ſuum Bonaventura Caſtillioneus, hujus vir ætatis politiſſimus. Aderant primi veris delitiæ roſæ pro aulæis, pictiſque tapetibus: quæ ob Capellam mœſtus depoſuerat. Adſuit Otho vir cum ſingularis humanitatis, tum eruditionis, & cum eo Jacobus Majetus, de quo ſatius eſt tacere, quam pauca dicere: qui cum in hemicyclis omnes deſediſſent, præter omnium opinionem Bernardus Felicianus acceſſit: quo viſo, omnes ſtatim aſſurgentes, amplexi ſunt hominem, non Cremonenſium modo, ſed & Ciſalpinæ Galliæ decus immortale. Omnibus itaque deſidentibus, omnium nomine Othonem orarunt nonnulli, ut partem Ciſpadanæ Galliæ, qua fieri brevitate poſſet, abſolveret. Difficilem provinciam mihi, Otho inquit, impoſuiſtis, utpote quæ ab auctoribus celebrata ſit minus: veſtra tamen humanitas, non modo ut bono ſim animo facit, verum fortaſſe ex tirone me triarium, & ex gregario legionarium militem efficiet. Aggrediar igitur onus hoc nobis impoſitum, non tam ſpe perficiundi, quam vobis obſequendi. Si quid igitur in hiſtoria titubatum fuerit, aut ſi Latine quid dictum minus effluxerit, putatote obſecro eſſe me in tragœdia (quod ajunt) Comicum: & aliquando inter delitias habere me Grammatiſtis adverſari. Sed dum rem ipſam vobis breviter expono, precor, audite.

CAP. I.

Ciſalpinæ Galliæ compendioſa deſcriptio.

INTER Padum & Apenninum uſque ad Rubiconem quicquid terrarum jacet, Ciſpadana Gallia nominatur: & primi ſunt Ananes, poſt Boji, inde Eganes, mox Senones, deinde ad littus Adriaticum Geſatæ. Ananes ſunt, teſte Polybio, qui non longe habitant à Maſſilia.

Bojorum regio & ipſa ampliſſima eſt, quorum metrocomia fuit Tannetum, nunc Bononia eſt. Eganes eſſe arbitror, qui nunc Tanarum, & Trebiam, Padumque per Apenninum jacent. Inter Ananes Aſtam coloniam, & Alexandriam urbes celeberrimas numeraverim.

Ad Eganes Pollentinos, Albam Pompejam, Aquas Statiellorum, Derthonam, Caſale ſancti Evaſii, & Bobianam urbem rejiciam. Tunc Nicolaus Caſtillioneus, *Amicus Plato eſt*, inquit, *amicus Socrates, magis tamen amica veritas:* Invenio ipſe Bobium eſſe in Cottiis inter Ananes Alpibus, non autem in Apennino inter Eganes. Et vitula tu dignus, & ego, inquit Otho. Bobium enim, de quo ipſe loqueris, non inficias eo eſſe in Cottiis Alpibus: alterum vero, de quo ipſe ſentio, medio fere eſt inter Genuam & Placentiam itinere. Hæcque res Alciatum, miræ cum eruditionis, tum candoris virum, in errorem traxit: qui Georgium Merulam ſingularis ingenii virum ignorati loci infantia inurere conatus eſt; quod dixerit Alpes Cottias eas eſſe, in quibus eſt Bobium, cum Merula intellexerit Bobium in illis Alpibus, ubi eſt monaſterium (ni fallor) ſancti Columbani, quod à Theodelinda adjuvante Addoaldo Longobardorum Rege conditum fertur. Iſtud vero quod in Apennino eſt Bobium, Vermianæ ditioni ſuppoſitum eſt.

In ipſa via Æmilia erant Cuſtodia & Lellia municipia olim florentiſſima, quorum veſtigia hac ætate ne inſpiciuntur quidem. Viſu pulcherrima ſunt per hæc loca Apennini juga, nunc ſe ſubtrahentis, nunc in cubitum ſe curvantis. Huic monti exordia dat Polybius fere uſque ſub Maſſilia. Alii initium faciunt ſub Vadis Sabbatiis, quæ Plinius portum fecit. Paludes autem cum plures per ea loca ſint, Vada dicta eſſe exiſtimandum eſt à Sabbatiis fortaſſe populis. Exiſtimant autem non male plerique Sabaudiæ Duces hinc dici, & regionem Sabaudiam quaſi Sabbatiam. Sunt qui contendant eam nunc urbem eſſe, quæ *Savona* dicitur: in qua Pertinax Imperator (ut refert Julius Capitolinus) mercaturam per ſuos homines exercuit, non aliter quam privatus ſolebat. Sunt per hæc loca oppida nobiliſſima, quorum ingrata eſſet enumeratio.

In Apennino erat olim Libarna, quam Inciſam Georgius Merula pluribus argumentis eſſe contendit. Alexandria olim, ut quibuſdam placet, vicus fuit, nomine Cæſarea, qui deinde actus à Mediolanenſibus, ut facilius Ticinenſibus & Rubrobarbo reſiſterent, Alexandria eſt appellata ab Alexandro Romanorum ea ætate Pontifice. Eam interfluit amnis Tanarus. In Alexandrino agro Quadringentum pagus eſt: à Quadringenta, ut inquit idem Merula, Romanorum familia.

Decimo ab Alexandria lapide Auguſta Bacienorum eſt in ripis Padi municipium & elegans, & vetuſtiſſimum, utpote quod & à Plinio celebretur: nunc *Baſſignana* dicitur ſub ditione Comitis Hippolyti Mayni florenti adoleſcentis ingenio. Mox eſt Forum Fulvii, quod etiam per tempora Plinii Valentinum dicebatur; nunc eſt Valentia: ſane hoc in loco precioſa vina generantur. Derthona Romana colonia inter Inſubres & Ligures, quorum arma ſemper fere conjuncta fuerunt, deducta: ne alteris alteri auxilio eſſent. Sublatis Rom. armis & Senatus poteſtate in Inſubrum amicitiam declinavit, quam cum Rubrobarbus, ut Ticinenſibus gratificaretur, vaſtaſſet, immiſſis novis inquilinis Mediolanenſes repararunt anno à Virgineo partu MCLV. ut ſcribit Acerbus Muræna. In agro Derthonienſi Tyrus reptilium ſæviſſimus, ut vult Leonicenus, tantum oritur: ex cujus paſtillis fit tyriaca omnium fere venenorum antidotus efficaciſſima.

cissima. Quæ nec alibi (ut attestatur idem) præstantior reperitur.

Inter Æmiliam viam & Padum Sale, & Castrum novum occurrunt, Gotthorum (ut multi volunt) opera. In quibus illi stativa habuere, ne vicatim dispersi trucidarentur. Antiliæ urbis non procul à Sarravale ruinæ vix inspiciuntur. In quam Tiberius Cæsar (ut Suetonius est auctor) virum equestris ordinis, matrisque familiarem, & cui ea moriens curam funeris demandaverat, misere condemnavit. Sita autem erat Antilia secundum ripas fluvii, qui Iria à vetustioribus est dictus, nunc *Scrivia* nominatur. Interiit & in hoc tractu Iria, quam inter Cumillum & Derthonam ponit Antoninus Pius, cujus etiam meminit Ptolomæus. Non absurdum esset putare pro ea reparatum fuisse municipium, quod nunc * *Vicheriam* vocant, quasi Vicem Iriæ præstans. Mox est Clastidium in agro Ticinensi, horreum Annibalis cum ad Trebiam castrametaretur. In vicinia hac Viridomarum Gallorum Regem M. Marcellus singulari prælio devicit, Jovi Feretrio opima spolia in Capitolio dedicavit. Novissime Bobium est Vermianorum, de quo fortasse plura quam oportuit, diximus.

CAP. II.

De Bojis populis.

Bojos scitis omnes Galliæ Cisalpinæ populos esse intra Padum & Apenninum à Trebia flumine usque Bononiam, quæ Felsina ab Antiquis est dicta, & ab Hetruscis condita: cæterum bellis vastatam Boji Galli Transalpini, qui nunc Borbonii nominantur, restaurarunt, & ab eorum nomenclatura Bononiam, quasi Bojoniam dixere. Hanc urbem Rhenus alluit. Bononiam alteram reperies inter Celtas ad littus Oceani. Verum ut ad Bojos regrediar, *Priscis* (ut Strabonis Interpretis utar verbis) *temporibus plurimæ Gallorum gentes fluvium incolebant, è quibus amplissimi fuerant Boji, Insubres, & qui olim cum Gessatis Senones Romana per impetum urbe sunt potiti. Hos Romani posterioribus annis funditus deletos perdiderunt. Bojos vero è finibus ejecerunt. Inde migrantes circumjacentes Istro locos cum Tauriscis habitarunt, bellum assidue contra Dacas gerentes, donec ea gens funditus exstincta est. Agrum vero qui ad Illyrium spectat, pascendis ovibus idoneum vicinis reliquerunt. Insubres hac etiam ætate sunt, qui Mediolanum metropolim habuere: ea quidem pridem vicus erat, omnes enim vicatim habitabant, hac vero tempestate eximiæ dignitatis trans Padum civitas est, quodam modo Alpibus finitima.* Hæc ille.

Versus Insubres est Placentia Rom. colonia: quam Asconius Pædianus tradit ordine quinquagesimam & tertiam. Fuit autem deducta pridie Kal. Januarii primo anno Punici belli secundi, Corn. Scipione patre Africani prioris, & T. Sempronio Longo Coss. Fuere autem missa Rom. generis hominum sex millia, quæ Bojis opponerentur, & Insubribus. Deduxerunt triumviri P. Cornelius Asina, P. Papyrius Maso, Gn. Pompejus, & Gn. Cornelius Scipio. Hæc colonia (ut vetera damna conticeam) post mortem Jo. Galeacii Vicecomitis, cui *Virtutum* cognomen fuit, fere ab Insubribus semper octies prædæ exposita est.

Coloniarum à te (inquit Bonaventura) sæpius est facta mentio: quid autem colonia sit, quos habere præceptores contigit, me non docuere.

Duo, mi Bonaventura candidissime, inquit Otho, fuere coloniarum apud Rom. genera: quarum præstantior erat, quæ Latina dicebatur. Itaque cum cis Alpes Galli in fide Rom. vi cladium contineri minime possent, Gn. Pompejus Strabo

* Rectius fortasse Vicheria diceretur Vicus Iriæ.

A M. Pompeji pater, ut Gallos, præsertim qui ad Alpeis jacent, clementia retineret, legem tulit ad populum, qua veteribus incolis Transpadanis Gallis jus Latinæ coloniæ dedit: quo possent in urbe magistratus petere, comitia inter se declarare. Quod jure Latii donati sint majores nostri, *libro* quinto his verbis Strabo declarat: *Opinari vero cuipiam licet priscos Italos felicitate florentes in communionem devocasse finitimos: atque hunc in modum auctis deinde viribus in Rom. Imperium devenisse. Tandem vero atque ex quo Romani in regni societatem & in civitatem Italos vocavere, decretum est & Gallis Cisalpinis, & Venetis idem honoris impertire, universos Italos Romanos vocare.* Non longe à Placentia est Nura

B fluvius. In via Æmilia adhuc est Fidentiola, vetustissimum oppidum & celebre Carbonis clade, ut his ferme verbis Livius ostendit: *Sylla Carbonem exercitu ad Clusium, ad Faventiam, Fidentiolamque cæso Italia expulit.*

Inter Fidentiolam & Tarum duo sunt ignobiles fluvii Occa, & Conius. A Taro Parmam itur, quæ & ipsa vetus est Rom. colonia. Eam autem ejusdem nominis fluvius interfluit. Quam truculenter vexata sit ab Antonianis militibus Cicero *Philippica* XIV. attestatur: *Declaravit*, inquit, *in calamitate Parmensium, quos optimos viros, honestissimosque homines maxima cum auctoritate hujus ordinis*

C *R. Q. P. dignitate conjunctos crudelissimis pœnis interfecit.* Et paulo infra: *Quæ L. Antonius in Parmensium liberis & conjugibus effecerit, refugit animus dicere P. C. eaque reformidat. Qua enim in urbe tam immanis Annibal capta, quam in Parma subrepta Antonius?* Abundabat aliàs Parmensis tractus plurimum vellere, cujus meminit Martialis, cum inquit, *lib.* V. *epigr.* XIII.

Tondet & innumeros Gallica Parma greges.

Nobilitata est hæc urbs præclaris ingenio viris, C. Cassio scilicet, qui ab epistolis fuit C. Cassii, qui C. Cæsarem interfecit; Cassio altero centurione, & Cassio poeta. Falso autem Macrobium, qui *Sa-*

D *turnalia* scripsit, Parmenses adscribunt sibi. Quando ipsemet in suorum librorum *Præfatione* non Italum se, sed peregrinum fateatur, cum ait: *Se sub alio ortum cœlo, quem Rom. sermonis vena non adjuvet.* Parma & Mutina coloniæ Cos. M. Marcello deductæ sunt, adscriptaque singulis bina millia hominum in agrum qui proxime Bojorum, ante Tuscorum fuerat. Octona jugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. Deduxerunt triumviri M. Æmilius Lepidus, T. Ebutius Carus, & L. Quintius Crispinus. In Parmensi agro mons est Ceritus cum castro munitissimo. Montem Ceruchum vocant; cui dominatur Comes Paulus Taurellus cum

E natalium splendore, tum litterarum & morum elegantia celebratissimus. Guido huic tritavus fuit rei bellicæ scientissimus. Hic enim Genuates Vicecomitum Imperio subegit. Tametsi partem laudis Franciscus Carmancola eripere conatus sit. Conditiones enim pacis, & fœdera per Guidonem Taurellum incepta Carmancola à Philippo Vicecomite missus perfecit. Verum repudiato rursus Carmancola Ligusticæ classi Taurellus secundo præficitur in Alphonsum. Qui triremibus prætervectus quanquam aspera & fere intractabili hyeme Cajetanum sinum invasit. Mox urbes omnes & Neapolim ipsam, quæ Tyrrheno mari alluuntur, ejec-

F tis inde Hispanorum præsidiis occupavit, & Vicecomiti stipendiarias fecit. Carmancola postquam palatium illud, in quo Mediolani annona venalis exponitur, fere perfecisset, à Vicecomite ad Venetos transfugit: & Venetiis tandem proditionis suspectus capite mulctatur, vir bello & pace præstantissimus.

Inter Placentinum & Parmensem agrum sal à puteis hauritur, & in usus quotidianos excoquitur,

 loco

loco nomen est Salsulæ: hinc etiam statis quibusdam temporibus Naphta reperitur. Secundum Padum Guastalla est oppidum præcipuum cum castro munitissimo. Mox est Brixellum, quod Autharis Longobardorum Rex fere vastavit, mœnia à fundamentis disjecta sunt: quod Dociruphum Longobardum cum manu satis valida recepisset. Qui inde fugiens Ravennam profectus est.

Inter Brixellum, & viam Æmiliam Tannetum, fuit olim Bojorum civitas metropolitana: nunc vicus satis contractus. Cujus præclara mentio certatim fit ab auctoribus, præsertim à T. Livio libro suarum *Historiarum* primo & vigesimo: *Ita*, inquit, *divisæ copiæ, Bojisque in agrum suum Tannetum profectis.* Hoc in loco Buccelinus præfectus copiarum Theudeberti Regis ulteriorum Gallorum, qui auxilio Getis sive Gotthis contra Insubres accesserat, post vastatum Mediolanum à Narsete gravi bello, & superatus est, & exstinctus. In Tannetano etiam agro Longobardorum equitum decem millia Totilam Gotthorum Regem cum universo exercitu trucidarunt.

Transeo nunc ad Rhegium Lepidi, triumviratus illius, quo omnis Italorum nobilitas pene sublata est, monumentum luctuosissimum non procul à Crustulo amne. Quæ loca qualia fuerint per tempora Annibalis, Strabonem audite: *Magna*, inquit, *intra Padum pars paludibus obtinebatur, per quas Annibal magnis difficultatibus iter fecit in Tusciam. Cæterum M. Scaurus deductis ex Pado usque in Parmensium agrum fossis navigationibus commodis, paludes ipsas exsiccavit è campis. Per Placentina siquidem arva Trebia Padum influens, aliique item complures ante fluvii ultra modum plenius stagnant.* Hæc Strabo.

Secus Padum Hostilia est: cujus incolæ apibus olim maxime oblectabantur: & pabulo illis in vicinia deficiente navibus imponebant alvearia, atque inde solventes per Padum, qui (ut jam dixi) proximus illabitur, ad quina millia passuum noctibus contrario fluctu procedebant: aurora adventante lintrem sistebant, donec dies illucesceret. Illæ visa luce egrediebantur ad pabulum, pastæque ad naves redibant. Eo tractu depasto noctu semper locum mutabant, nec ad propria revertebantur, nisi navibus pressis pondere mellis plena alvearia intelligebant: & hac ratione domum revectis, mella eximebantur & copiosa, & optima.

CAP. III.

De Gessatis populis.

QUI nunc Romanioli dicuntur, fuere olim Gessatæ: quorum origo defluxit à Transalpinis, habitabantque non procul (ut Polybius attestatur) à Rhodano: qui cum Belloveso in hanc Citeriorem Galliam irruperunt, & expulsis Tuscis, quicquid telluris inter Adriaticum littus & Rhenum Bononiensem jacet, occuparunt. His peculiare fuerat suo periculo bella conficiunda suscipere: & ut nudi in certamen prodirent. Iccirco Gessatæ dicti: quæ vox *fortem* significabat. Gessatarum meminerunt Strabo & Polybius.

Urbium Gessatarum nulla habetur mentio: verum quæ nunc sunt, fere à Romanis & aliis Italiæ populis conditæ sunt. Ferraria enim, ut scitis, à Smaragdo Italiæ Exarcho post translatum in Thraciam Rom. Imperium ædificata est: quæ nunc Estensium Ducum & ingenio & opibus adeo exculta est, ut inter urbes Italiæ primarias nunc haberi possit. Non procul à Bononia Forum Gallorum fuerat, & fortasse inter Bojos: ut colligere potui ex verbis Appiani Alexandrini: *Mansit*, inquit, *itaque juxta campum in villa quadam nullo circumsepta vallo, quæ Celtarum Forum nuncupatur.* Hujus etiam vici meminit Sergius Galba, cum inquit: *Antonius ad Forum Gallorum suas copias continebat.* Ubi nunc hic vicus sit, alibi dicetur. Non procul ab hoc pago M. Antonius Pansam Cos. suis abditis per sylvestria viæ Æmiliæ fudit, quo in prælio Cos. vulnere affectus intra paucos dies naturæ concessit.

Versus Adriam Ravenna est urbs à Thessalis condita: quæ diu Gotthis & Longobardis obstitit: circa Ravennam Hispani à Gallis devicti sunt, & Gallorum vires adeo protritæ, ut à paucis diebus ultra Alpes amissis Ducibus se receperint. Plinius Sabinorum oppidum Ravennam vocat. Umbrorum alii esse coloniam volunt: quod Thessali Tuscorum injuriis contra jus gentium sæpius lacessiti introductis Umbris illorum hostibus discessere.

Ariminum colonia Cisalpinam ab Italia Galliam separat: iccirco ambarum terminus: non sum tamen nescius Galliam ad Anconam usque à Pomponio Mela produci. Cesenna & ipsa urbs antiqua vino optimo nobilis. In hoc tractu esse ait Strabo vasa vinaria adeo magna, ut domos altitudine videantur æquare. Sarsina vel solo Plauto, cui palma inter Comicos daretur, nisi Cæcilius Mediolanensis eam arripuisset, celeberrima est. Forum Cornelii nunc Imola dicitur. Hanc recto ordine sequitur Faventia, quam Totilas à fundamentis evertit. Forum Livii Gallo Poeta Virgilii amicissimo nobilitata est. Hinc non longe fuit Adria: de qua hæc Strabo: *Adriam quidem inclytam civitatem fuisse memoriæ proditum est, à cujus nomine modica transpositione sumpta, & sinus appellatus est Adriaticus.* Tametsi nomen hoc ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, hoc est, *à viro*, Theopompus descendere testetur. Adriam vero vicino fluvio dictam putat. Idem Strabo juxta Adriam ponit Epiterpum, Ordiam, & Ucetiam, quæ omnes bellis protritæ interiere. Butrium Ravennatum castellum fuit. Altinum inter paludes est. Spina tempore Strabonis vicus etiam erat: at quondam Græca civitas, & quidem celebris in Delphis Spinensium thesaurus commonstratur: aliaque de ipsis memoriæ mandata sunt, nempe apud quos maris erat imperium. Eam (ut traditur) unda maris alluerat, nunc locus LIX. à mari stadiis distans in mediterraneo jacet. Quæ interierint gentes per Gessatarum & Bojorum tractum, conjectari facile possumus ex Plinio: qui has gentes per hæc loca recenset, quæ hoc tempore deletæ sunt, ut Forodoclienses *, Livienses, Pompilii, Truentinoni, qui cognominantur Aquinates, Tannetani, Veliates, & ipsi Boji, præter Bononiam: quorum tribus CXII. fuisse auctor est Cato. Plutarchus in *Vita Claudii Marcelli* in hac Citeriore Gallia Hiberos etiam ponit. Ejus hæc sunt verba: *Hiberi gens Gallica est, qui vicinam Alpibus pascuntur Italiam: qui quamquam potentes essent, & fortes per se, Gallorum tamen aliorum auxilium, viresque implorabant, quos militiam agentes mercede Gessatas appellabant.*

CAP. IV.

De Senonibus populis.

SENONES & ipsi sub signis Bellovesi Alpes transeuntes extremum Cisalpinæ Galliæ angulum, qui Tuscis est proximus, occuparunt, diuque in Italia sub Regibus fuere: è quibus Brennus fuit; cujus auspiciis Cisalpina Gallia Romam, præter Capitolium, incendiis consumpsit. Horum agrum, qui ab Ancona principium habet, primo Siculi, & Liburni tenuere: in primis Palmensem, Prætutianum, Adrianum. Umbri eos expulere: hos Hetruria, hanc Galli. Senonum in Citeriori Gal-

* Haud dubie rescribendum, *Foroclodienses*: vide Plinium *lib.* III. *cap.* XV.

lia metrocomia fuit Senogallia, quasi Senones Galli. Hac ætate urbecula eſt. Non procul hinc eſt Metaurus fluvius. Deinde eſt Piſaurum cum amne. Fanum Fortunæ colonia: nunc Marchia Anconitana, olim Picenum. Hæc ſunt, eruditiſſimi viri ſimul & humaniſſimi, quæ ut vobis obſequerer, de Ciſpadana Gallia ab auctoribus excerpſi.

CAP. V.

De Alpibus.

HAEC cum dixiſſet Otho, decurſo velut ſui laboris ſpatio, ſubticuit. Tunc Bonaventura, Quoniam, inquit, eſtis in regno meo, videor mihi pro facilitate veſtra poſſe me tyrannidem exercere.

Id cum ſilentio omnes affirmaſſent, Puellam huc formoſiſſimam, inquit Caſtillioneus, ſine veſtibus adduxiſtis: cum itaque ipſe myſta ſim, nolo ipſam intueri, ni ab aliquo veſtrum veſtiatur prius. Quamobrem pro mea, quæ in te ſemper fuit ſingularis, obſervantia, cum propter neceſſitudinem ſanguinis, tum propter eruditionis candorem obſecro te, Nicolae Caſtillionee, ut Alpium, quibus hæc noſtra Gallia indui videtur, nomenclaturam nobis abſolvas.

Locum, inquit Caſtillioneus, precibus non relinquam tuis, qui mihi es chariſſimis charior: verum, ut brevitatis imitator ſim tuæ, rem ipſam aggredior. Alpes, quarum pro disjunctione locorum diverſa ſunt nomina apud Latinos, Græci ſola appellatione Cimenios montes vocant. Ab eodem autem loco & Alpes & Apenninus initium capiunt. Strabo ad Genuam Liguriæ metropolim, & Occidentis emporium frequentiſſimum, Alpium & Apennini exordium rejicit. D. autem Brutus ad Vada Sabbatia: & hallucinari ne videar vobis, ejus verba ſubjungam: *Ille enim it paſſim, ego ordinatim, quacunque ivit ergaſtula ſolvit, homines arripuit, conſtitit nuſquam priuſquam ad Vada venit: quem locum volo tibi eſſe notum. Jacet inter Apenninum & Alpes impeditiſſimus ad iter faciendum.* Videtis ergo harum regionum loca à Latinis, quam à Græcis, diligentius excuti. Ipſum autem Apenninum à boum vel copia, vel præſtantia dictum crediderim. Apis enim Ægyptiorum lingua (ut vult Solinus) bovem ſignificat. Titus autem Livius ab Hercule, quem in ſummo montis vertice cultum majores noſtri Penninum vocabant, nominatum putat. Explodenda eſt eorum opinio, qui à Pœnorum tranſitu, tanquam hic mons ante Annibalis adventum in Italiam nomine caruerit, hæc juga dicta arbitrantur. Sed id Grammatici viderint, quibus mos eſt contendere de lana (quod ajunt) ſæpe caprina. Dionyſius Afer hunc montem ſic deſcribit:

> Μέσση δ' ἀμφοτέρων παραπέπλαται Αὐσονὶς αἶα
> Πουλυτελής. Τὴν μέν τε μέσην ὄρος ἄνδιχα τέμνει,
> Ὀρθὸν ἅτ' ἐκ στάθμης ἰθυμμένον. Οὐκ ἂν ἐκεῖνο
> Ἴδρις μωμήσαιτο σοφῆς ὑπεργὸς Ἀθήνης.
> Ὅν ῥ' Ἀπέννινον κικλήσκουσι.

Id eſt: *Hunc vero ſequitur Auſonia ora: quam mons quidem elatus admodum & extenſus ut ſtatera per medium ſecans, atque illum ab omni latere circumſepiens miro quodam ornamento, & inſuperabili prope munimine vallavit. Nullus unquam architectus videns negare poterit, quin fuerit Minervæ opus. Illum incolæ Apenninum vocant.* Hæc de Apennino dicta ſint: ad Alpes, quibus à Gallia, Germaniaque, & Pannonia dividimur, accedo. Verum quoniam omnis mea de Alpibus futura eſt oratio, placet ante diffinire, unde Alpes dicantur: *Omnis enim*, (ut inquit Cicero) *quæ à ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet à definitione proficiſci, ut facilius intelligatur, quid ſit id, de quo diſputetur.* Hi igitur, quos in vicinia videtis, montes, Alpes nominantur: quod majores noſtri (ut Servius atteſtatur in quarto *Æneidos*) montes altos Alpes vocarent. Quæ appellatio hac etiam tempeſtate Apennino, qua per Calphurnianum ſaltum in Tuſciam tranſitur, indita eſt. Cœlius Calcagninus Alpes dictas putat à perpetuo nivium candore: Ἄλφος enim *maculam albam* in corpore ſignificat. Feſtus *Vitiliginem* vertit, & alio nomine λεύκη dicitur, tametſi λεύκη profundius deſcendat: Ἄλφος autem tantum ſuperficiem immutat. Cæterum (ut me ad prima recipiam) Alpes vel à vicinia ut Maritimæ, vel à Regibus ut Cottiæ, vel ab altitudine ut Summæ, vel à populis ut Rhæticæ, & Leopontiæ, nomina ſunt ſortitæ.

CAP. VI.

De Maritimis Alpibus.

ERVNT igitur Maritimæ Alpes, quæ à Vadis Sabbatiis ad Monœci portum, & hinc & ad Vari fluminis oſtia longis anfractibus, & lunatis cornibus extenduntur. Inter Genuam & Vada CC. & LX. ſtadia interſunt. Inde ad CCC. & LXX. ſtadia Albigaunum eſt oppidum: quod Merula flumine abluitur: hac autem tempeſtate Centa, quod centum rivis augeſcat, nominatur. Hinc ad Monœci portum ſtadia CCC. & LXXX. In quorum medio Albion eſt Intemelium Hiſtoricorum monumentis celebratiſſimum, cum quod per tempora Ciceronis Intemelii Bellienum Demetrii vernam in vincula conjecere, quod Domitium quendam virum adprime nobilem, & C. Cæſaris hoſpitem à contraria factione nummis acceptis ſtrangulaverat, ut auctor eſt Cœlius: tum quod fortunas hujus oppidi Othoniana claſſis per mare Liguſticum excurrens prædæ expoſuit: cumque torqueretur mulier à militibus, ut quem ipſa inter latebras abdiderat, filium proderet, uterum tortoribus oſtendens, *In hoc*, inquit, *latuit.* Itaque mors parentis filio vitam tulit. Ab hujus oppidi nomenclatura nonnulli arguunt: quod à Sabbatiis Alpes initium capiant. Alpia enim prioribus ſeculis dicebatur Albia Intemelia: ſicut & Alpionia. *Nanque hoc tempore* (verbis utor Interpretis Strabonis) *in Japodes, mons excelſus horum ultima attingens, & Alpes ipſas Albium nominant, perinde ac eo uſque extendantur Alpes.*

Monœci autem portus nec magnarum, nec multarum navium capax eſt. Hic olim venerabatur Hercules: & ab eo nomen oppido inditum eſt. Hinc recto itinere ibatur ad Auguſti trophæa: quam nunc *Villam Francam* vocant. Mox eſt Sallyium Nicæa. Ab hac urbe brevis eſt tranſitus ad Viſionem, & hinc Anaonem, mox Antipolim: deinde ad Forum Julii Octavianorum coloniam Paulino Suetonio, & Julio Agricola celebratiſſimam. A Foro rurſus Julii navigatur per Sambracitanum ſinum Cithariſtam, Imatras, & Maſſiliam. Huc uſque Liguria protenditur, ſi Trogo & Euſtathio id ſcribentibus credimus.

Inter Maſſiliam & Antipolim Sallyes Alpes tenent. Alciatus tam de re litteraria, quam quis alius unquam, bene meritus, putat Alpes Maritimas etiam Grajas dici, quod per eas Hercule Duce Græci tranſierint. Ego (pace tamen tanti viri dixerim) Alpes Grajas eſſe putaverim, quæ à Seguſio in Auguſtam Prætoriam protenduntur, auctore Plinio, qui ait eam urbem in faucibus Grajarum, Penninarumque Alpium ſitam eſſe: per quas petimus Genevam in ripis Lemanni lacus, unde Alemanni dicti ſunt.

CAP. VII.

De Coctiis Alpibus.

INTER Grajas & Maritimas Coctiæ sunt Alpes, in quarum exitu versus Italiam Segusium est. Eas Amm. Marcellinus ita describit† : *Hanc Galliarum plagam ob suggestus montium arduos, & horrore nivali semper obductos, orbis residui incolis antehac pene ignotam, (nisi qua littoribus est vicina) munimina claudunt undique, natura velut arte circumdata. Et à latere quidem Australi Tyrrheno alluitur, & Gallico mari : * qua cœleste suscipit plaustrum, a feris gentibus fluentis distinguitur Rheni: ubi Occidentali subjecta est sideri, oceano & altitudine Pyrenæi surgit : unde ad solis ortus attollitur, aggeribus Coctiarum Alpium, quas Rex Coctius perdomitis Galliis solus in angustiis latens, inviaque locorum adsperitate confisus lenito tandem timore in amicitiam Octaviani receptus Principis, molibus magnis exstruxit ad vicem memorabilis muneris, compendiarias, & viantibus opportunas, medias inter alias Alpes vetustas, super quibus comperta paulo postea referemus. In iis Alpibus Coctiis, quarum à Segusio oppido initium est, præcelsum erigitur jugum, nulli fere sine discrimine pene tractabile. Est enim à Galliis venientibus prona humilitate devexum, pendentium saxorum altrinsecus visu terribile, præsertim verno tempore, cum linquente gelu, nivibusque solutis flatu calidiore ventorum per diruptas utrimque angustias, & lacunas pruinarum congerie latebrosas, descendentes cunctantibus planctis homines, & jumenta procidunt, & carpenta. Idque remedium ad arcendum exitum repertum solum, quod pleraque vehicula vastis funibus colligata pone cohibente virorum vel boum nisu valido vix gressu repente paulo tutius devolvuntur. Hyeme vero humus crustata frigoribus, & tanquam levigata: ideoque labilis ingressum præcipitantem impellit, & patulæ valles per spatia plana glacie perfidæ vorant nonnunquam transeuntes : ob quæ callidi eminentes ligneos stylos per cautiora loca defigunt, ut eorum series viatorem ducat innoxium : qui si nivibus operti latuerint, montanis defluentibus rivis eversi graves agrestibus præviis difficile pervaduntur.* Hæc Ammianus. Ex quibus verbis explodenda est nonnullorum, præsertim Baptistæ Egnatii, opinio, qui arbitrati sunt, Alpes Coctias eas esse in quibus Genua Ligurum nunc Metropolis continetur.

CAP. VIII.

De Saltu Juliæ Alpis.

SALTUS Alpis Juliæ non in Italiam descendit, sed à Coctiis Alpibus excipitur. Incipit autem à Tricastinis & in Tricorios descendens viatorem sistit in Coctiis. Per hunc Saltum scribit Titus Livius in Citeriorem Galliam Bellovesum se recepisse; fugasseque Tuscos acie victos ad Ticinum amnem. Hicque nodus causæ fuit multis erroris, putantibus Juliæ Alpis Saltum, & Julias Alpes eandem esse per Alpes viam. Quis enim est, qui non sciat Tricastinorum Augustam inter Narbonensis Galliæ urbes à Plinio‡ numerari inter Albam Heluorum & Anatiliam non procul ab Apta Julia?

† *Lib.* XV. *cap.* X.
* Hodie legitur, *quà cœleste suspicit.* Σφάλματα alia, quæ hic occurrunt bene multa, corrigenda juxta Editionem Clariss. Jac. Gronovii.
‡ *Lib.* III. *cap.* IV.

A

CAP. IX.

De Grajis Alpibus, quæ & Gratæ dicuntur ab aliquibus.

GRAJÆ Alpes à Coctiis initium capiunt, & extenduntur usque ad Augustam Prætoriam. Paulus Jovius, vir cum miri candoris, tum eruditionis, has Penninas esse contendit. Cujus auctoritati non audeo refragari, quando fere constet ex lectione Ptolomæi, Caturiges esse in Grajis Alpi- B bus. Verum ex lectione Titi Livii secus apparet, ut mox dicemus. Ex *Itinerario* Antonini Pii habemus Tarantasiam & Octodurum esse in Grajis Penninisque Alpibus : cujus incolas alii Ceutrones, Centrones alii nominant : quos Strabo post Salassos collocat his verbis : *Post Salassos sunt Ceutrones, & Caturiges, & Veragi, & Nantuatæ.* Octodurus pagus nunc est Sancti Mauricii non procul à Rhodano, ubi is se in Lemannum lacum exonerat.

CAP. X.

De Penninis Alpibus.

C TITUM Livium si sequimur, facilis erit conjectura Penninas Alpes exordium sumere, & finiri ad Sesitem fluvium : cujus hæc sunt verba * : *Id cum inter omnes constet, eo magis miror ambigi, quanam Alpes transierit* (Annibal)*: & vulgo credere Pennino, atque inde nomen & jugo Alpium inditum, transgressum. Cœlius per Cremonis jugum dicit transisse. Qui ambo saltus cum non in Taurinos, sed per* † *saltus montanos ad Libuos Gallos deduxissent. Nec verisimile est, ea tum ad Galliam patuisse itinera : utique cum quæ ad Penninum ferant, obsepta gentibus semi-Germanis fuissent.* Hæc ille. Si ergo Pennina juga septa sunt semi-Germanis gentibus, quæ Helvetii D sunt, quis dubitat Penninas crepidines initium capere ab Augusta Prætoria? fallique Jovium virum alioqui doctissimum? Omnes fere tamen auctores ajunt Annibalem in Italiam penetravisse per Penninas Alpes. Ut Servius in illo Virgilii carmine, *Æneid.* X.

—— *Alpes immittet apertas.*

Quas patefecit non sibi tantum, sed omnibus gentibus, quæ secundum Catonem & Livium muri vice tuebantur Italiam. Easque Annibal (post bella Hispaniæ, quæ decem & septem annis confecit) *aceto rupit. Juvenalis, Qui montem rupit aceto. Denique loca ipsa quæ rupit, Penninæ Alpes vocantur.* Quam li- E quido hanc controversiam Servius tollat, nemo est ex vobis qui non agnoscat. Cujus opinioni calculum adjecit Am. Marcellinus ‡: *Qua Annibal,* inquit, *doctus à perfugis, ut erat expeditæ mentis & callidæ,* (loquitur enim de Penninis Alpibus) *Taurinis ducentibus accolis per Tricastinos & oram Vocontiorum extremam ad saltus Tricorios venit: indeque exorsus aliud iter antehac insuperabile fecit : excisaque rupe in immensum elata, quam cremando vi magna flammarum, acetoque infuso ** quæ in solidis solvit per Druentiam flumen gurgitibus vagis* †† *in totum regiones occupavit Hetruscas.* Cur autem F Penninæ Alpes dicantur, diversa est opinio. Alii siquidem à transitu Pœnorum dictas putant. Plures ab uno vel acri incola jugi ejus, norunt nomen inditum. Plurimi vero ab eo, quem in summo sacratum vertice Herculem Penninum montani appellant. Quorum opinionem Petronius Arbiter his versibus affirmat :

* *Lib.* XXI. *cap.* XXXVIII.
† Lege, *Salassos.*
‡ *Lib.* XV. *cap.* X:
** Legendum omnino, *dissolvit*, pro, *quæ in solidis solvit.*
†† Repone, *intutum.*

——— ——— exuit omneis
Quippe moras Cæsar, vindictaque actus amore
Gallica projecit, Civilia sustulit arma
Alpibus aeriis: ubi Grajo nomine pulsæ
Descendunt rupes, & se patiuntur adiri.
Est locus Herculeis sacer aris, hunc nive dura
Claudit hyems, canoque ad sydera vertice surgit:
Cœlum illinc cecidisse putes, non solis adusti
Mansuescunt radii: non verni temporis aura,
Sed glacie concreta rigens, hyemisque pruinis
Totum ferre potest humeris minitantibus orbem.

Per has Alpes transisse C. Cæsarem idem refert Arbiter: & quanta difficultate is per Pennina loca evaserit, his versibus expressit:

Sed postquam turmæ nimbos fregere ligatos,
Et pavidus quadrupes undarum vincula rupit,
Incaluere nives: mox flumina montibus altis
Undabant modo nata: sed hæc quoque missa putares:
Stabant, & juncta fluctus stupuere pruina,
Et paulo ante lues jam concidenda jacebat.
Tum vero malefida prius vestigia lusit,
Decepitque pedes: passim turmæque virique
Armaque congesta strue deplorata jacebant.
Ecce etiam rigido concussæ flamine nubes
Exonerabantur: nec rupti turbine venti
Deerant: ac tumida confractum grandine cœlum.
Ipsæ jam nubes ruptæ super arma cadebant,
Et concreta gelu ponti velut unda ruebat.
Victa erat ingenti tellus nive; victaque cœli
Sydera; victa suis hærentia flumina ripis.
Nondum Cæsar erat: sed magnam nixus in hastam
Horrida securis frangebat gressibus arva.

Cap. XI.

De Summis Alpibus.

Meminit Summarum Alpium Raymondus Marlianus: sed quæ sint, non satis aperte declarat: ait tamen has aperire voluisse C. Cæsarem, ut commodiore itinere à Citeriore Gallia in Veragros esset transitus. Hac igitur conjectura ducti alii eas esse arbitrantur, quibus est initium à Sesite, & finis ad Verbanum. Inque iis esse ajunt Varalle Alpinarum gentium celebris præfecturæ municipium, & Ocellum, quæ nunc Ocellana domus appellatur. Ambo in Novariensi agro sita. Juxta Ocellum amnis Athiso dilabitur, exoneratque se in lacum Verbanum.

Non silentio involvendus est & Titi Livii, & L. Flori error: qui decepti similitudine nominis & Athisonis, & Athesis, Cimbros à Romanis in agro Veronensi devictos fuisse, scripsere. Et si qui ex vobis hoc mihi credit minus, pedem referat (ut interim taceam Castra Mariana pagum in agro Novariensi, & Diaria Eusebii Cæsariensis) ad monumenta Plutarchi: qui ait Cimbros à Leopontiis & Rhætis ulterius evagari prohibitos, per Alpes descendisse, in quibus est Athiso. Qua præterea ratione Sicciani populi, quorum metrocomia est Varalle, inter Alpes Teutonum regulos interceptos ad C. Marium vinctos adduxissent, si hæc apud Athesim gesta exstitissent?

Sed redeo ad Alpes rursus quamvis defessus vestram tamen in gratiam, ut intelligatis apud me esse antiquius nihil, quam amicorum desiderio pro viribus obsequi. In eisdem Alpibus est Mastaleo fluvius, qui in Sesitem penes Varalle præcipitatur. Non procul hinc est Bormanicum oppidum, à Gallis (ut non absurdum est credere) Narbonensibus conditum: quando apud Plinium legatur Bormanicum in ea Gallia, non procul à Caballione inter Aream, & Macinam.

Cap. XII.

De Leopontiis Alpibus.

Has recto tramite Orientem versus Leopontiorum Alpes sequuntur: quas ex sententia doctissimi Alciati eas esse diffiniemus, ubi sunt Suitenses: quibus ex Bilitionis castro in ripis Ticini antequam Verbanum ingrediatur, Claronam recte tendimus. Bilitio hac tempestate *Belinzona* dicitur; quæ aliàs Insubrum parebat Imperio, verum Sforciacorum ignavia Ducum cum pluribus aliis castris in jus Helvetiorum rediit. Leopontiis Græcam esse originem Plinius fatetur.

Cap. XIII.

De Rhæticis Alpibus.

Leopontiarvm Alpium finis Rhæticus est initium: fuere autem Rhæti ex his Tuscis vetustioribus, qui Galliam Citeriorem ante Romanorum arma incolebant, & postmodum pulsi à Belloveso Celtarum Rege in præruptas Alpium crepidines se recepere. Rhætorum metropolis est Curia. Celebrantur vina Rhætica à Virgilio, cum inquit *:

——— & quo te carmine dicam Rhætica?

Rhæticis enim præcipuus honor fuerat, ut Plinius scribit, ante Tiberium Cæsarem, qui ob nimiam vini ingurgitationem dictus est Biberius Mero. Rhæti hac tempestate *Grisones* appellantur: & quanquam fuerint Duce Rhæto, à quo & nomen accepere, Tuscorum coloni in linguam tamen & mores Helvetiorum transierunt.

In exordio Rhæticarum Alpium Vallis est Volturena Catonis commendatione celebratissima. Per eam in Larium se fluvius Addua exonerat. Quanta sit harum Alpium altitudo, mira ingenii ubertate Claudianus his versibus † expressit:

Sed latus Hesperiæ, quo Rhætia jungitur oræ,
Præruptis ferit astra jugis, panditque ‡ tremendam
Vix æstate viam: multi ceu Gorgone visa
Obriguere gelu; multos hausere profundæ
Vasta mole nives; cumque ipsis sæpe juvencis
Naufraga candenti merguntur sæpe barathro.

Cap. XIV.

De Tridentinis, Juliis, & Carnicis Alpibus.

Tridentinas Alpes recenset Plinius in libris *Naturalis Historiæ*, quas esse constat, ubi est Tridentum. In Tridentino tractu urbem condidit Anastasius Constantin. Imperator. Hujus rei testem habeo ipsius Anastasii edictum ad circumvicinos Tridentinæ regionis in hanc sententiam scriptum: *NECESSITAS PVBLICA multorum debet devotione compleri. Quia non decet paucos suscipere, quod constat plurimis expedire, ne regia jussa tepefacta lentescant, dum res utilis delegatur infirmis. In Tridentina ergo regione civitatem construi nostra præcipit auctoritas: sed quia territorii parvitas magnitudinem operis non potest sustinere: hoc solicitudo nostra prospexit, ut acceptis mercedibus competentibus podaturam murorum omnes in commune subvehatis, qui vicinitate jungimini, ut accommodato solatio securius compleatur, quod paucis inexplicabile fore cognoscitur. Hac scilicet conditione definita, ut nullus ab his oneribus excusetur, unde nec omnia domus excipit.* Hæc ille. Verum, quæ fuerit hæc urbs, quam condi mandaverit in Tridentina regione, adhuc ignoro.

Transeo igitur ad Julias Alpes, quibus ex Foro Julii transitur in Noricum. Eas iis verbis Amm.

* Lib. II. *Georg.* ℣. 96.
† *De Bello Get.* ℣. 340. & seq.
‡ Alii legunt, *terendam.*

Mar-

Marcellinus deſcribit †: *Poſtea res Latio patefactæ ſunt carentes aditibus: quæ aliquoties dant magnorum Ducum repellere conatus, & pars quæ Illyricum ſpectat mollius edita, velut incauta ſubinde ſuperatur. Latus vero è regione oppoſitum Thraciis prona humilitate diruptum, hincque & inde fragoſis tramitibus impeditum difficile ſcanditur, & nullo vetante. Sub hac altitudine aggerum utrobique ſpatioſa camporum planicies jacet ſuperior, aduſque Julias Alpes extenta ita reſupina & panda ut nullis habitetur obſtaculis, aduſque fretum & Propontidem.*

Alpium extremæ ſunt Carnicæ, unde Julius Carnicus. Quanto Rom. ſanguine hæc loca per tempora Divi Hieronymi adſperſa ſint, ipſe declarat iis verbis: *Horret animus temporum noſtrorum ruinas perſequi. Viginti & eo amplius anni ſunt, quod inter Conſtantinopolim, & Alpes Julias quotidie Romanus ſanguis effunditur: Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Theſſalonicam, Achajam, Epiros, Dalmatiam, cunctaſque Pannonias, Gotthus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Wandali, Marcomanni vaſtant, trahunt, & rapiunt.* Miror non adjeciſſe illum Ciſalpinam Galliam, quam à Marcomannis vaſtatam fuiſſe, præſertim Inſubrum agrum circa Mediolanum, refert Flavius Vopiſcus, qui poſtmodum Aureliano imperante tanta clade Romanos ad Placentiam affecere, ut pene Romanum ſolveretur Imperium.

Gignunt Alpes plures feras. Polybius auctor eſt belluam in eis gigni, quæ habitu quidem eſt ad cervi ſtaturam collo duntaxat excepto, & villis, quibus capro perquam ſimilis eſt: geritque ſub mento carnis globum ad palmi magnitudinem capilloſum: huic caudam equini pulli eſſe tradit Polybius. Habent & Alpes lepores candidos, quos hybernis menſibus pro cibatu nivem credunt eſſe: certe liqueſcente ea rutileſcunt annis omnibus. Item boves & equos agreſtes. Naſcitur quinetiam in Alpibus saliunca, herba verius quam flos. Pannonia gignit hanc quoque & Noricus, Alpinarumque aprica urbium Hipporhedia tantæ ſoliditatis, ut metallum eſſe cœperit, veſtibus eam interponi gratiſſimum eſt.

CAP. XV.

De nonnullis fluminibus & lacubus Ciſalpinæ Galliæ.

E Montibus, quos Salaſſi colunt, duæ defluunt Duriæ: inter Auguſtam Taurinorum & Clavaſium Morgus eſt, qui nunc Orchus appellatur: & fluvius alter, quem Sturiam nominant. Inde eſt Seſites, quem Sicciam etiam vocant, unde Sicciani populi. Mox eſt Aconia inter Novariam, & Seſitem. Et inter hanc & Ticinum Terduplus. Ticinum Verbanus emittit: cui ob latitudinem Majoris cognomen eſt inditum. Forma ipſius lacus cochleæ ſimillima eſt lunatis quibuſdam cornibus biceps, alibi trigona: habet longitudinis ſtad. CCCLXIV. latitudinis vero XXXII. Quibuſdam in locis ita arctatur, ut vix mille paſſus excedat: aliis tria, aut bina paſſuum mill. Natura interdum ita placidus eſt, ut etiam nautarum negligentiam ſuſtineat: ſæpenumero ita contractæ frontis eſt, & æſtuantis, ut eorundem peritam audaciam deterreat. Scopulos habet non Cerauniis, non Scyllaceis, aut Cyaneis inferiores, qui ventis & undis adeo oblatrant, ut Virgilianum illud * per eas partes tranſeuntibus occurrat:

> *Et gemitum ingentem pelagi, pulſataque ſaxa*
> *Audimus longe, fractaſque ad littora voces:*
> *Exſultantque vada, atque æſtu miſcentur arenæ.*

A Huic lacui Ticinus ex Leopontinis Alpibus derivans immiſcetur: tantoque impetu per Verbanum fertur, ut multo ſpatio ſupernatet. Regio circumadjacens adeo felix eſt, ut verna temperie, & herbarum luxuria facile cæteris antecellat: & ideo non deſunt, qui Verbanum à verna temperie dictum putent. Huic exordium eſt ad Magadinum* vicum: mox paulatim arctatur, inde erumpens ut Propontis exſpatiatur: iterum premitur, & denuo panditur ut mare Euxinum. Tandem ad Sextas Calendas (vici nomen eſt, quem Sextium vocant) clauditur: atque illinc Ticinus erumpit.

Cæterum undique frequentiſſimis municipiis B & portubus ornatur. Siquidem in ea parte, quæ Inſubribus eſt oppoſita, ſunt Locarnum, Aſcona & Inſulæ cuniculares duæ, à copia eorum animalium in illis ſtabulantium dictæ: mox eſt Briſagum, deinde Canobium coriaceæ mercis emporium. Non procul hinc in profundo lacu ruinæ, & disjecta fundamenta Caſtri Malpagi à præternavigantibus conſpiciuntur: *quod olim* (ut ſcribit Machanæus in *Coſmographia Verbani lacus*) *à quibuſdam piratis, quos Mazarditas vocabant, ad injuriam & populationem Verbanicolarum, conditum feliciſſimo circumadjacentium populorum eventu Mediolanenſes ſubverterunt, piratis ad unum ſaxo ad collum appenſo ſubmerſis.* E regione Malpagi veſtigiorum C Iſellæ ſunt peninſulæ duæ vulgatiſſimum piſcatorum diverſorium. Ab Iſellis Pallantiam tranſitur; quam Volaterranus Polentiam eſſe ſcripſit, fere nominum ſimilitudine deceptus. Hoc municipium ramus Verbani (ita nautæ appellant) longitudinis mil. paſſ. ambit. Illinc navigatur Intram, & ab ea mox Aronam: quam ſcitis cum natura loci, tum arte munitiſſimam Gallorum Tranſalpinorum exercitum excepiſſe ſub Armiralo: qui eam & claſſe, quam ad hoc opus præparaverat, & terra oppugnabat: & tentata infeliciter & ſæpius expugnatione eam dereliquit. Dictam ipſe crediderim Aronam, quaſi *oronam*, hoc eſt, montanam. D

In littore autem quod Inſubres tenent, ſunt Machanum, ubi Machanæus vir eruditiſſimus, quem ipſe in Auguſta Taurinorum Plinium *Naturalis Hiſtoriæ* interpretantem audivi, natus eſt: Lovinium, Germignaca, Arx Travaliæ, Lavenum, Acerræ, Hiſprium quaſi aſperum ob ſaxorum difficultates, & noviſſime Angleria Vicecomitum titulo Comitatus inſignis: quam Philelphus in gratiam Philippi Vicecomitis ineptiſſime ſcripſit ab Anglo quodam ædificatam, eumque Hectoris fuiſſe filium comminiſcitur. Et hanc ob cauſam ipſe Philelpho dementior velut ab Hectore genitus Angli cognomen aſſumpſit. E

Hic cum ſubriſiſſent omnes, Caſtillioneus: Putemus, inquit, Marte potius Alciato ab Anglis Saxonibus, qui cum Longobardis in Italiam venerunt, eſſe & conditam, & denominatam Angleriam: vel ſaltem auctam. In hoc municipio cernere fuit (nam eorum partem Philippus Archintus ad exornationem ædium ſuarum Mediolanum transferri curavit) vetuſta monumenta, elaboratos tumulos, urnas, templa, cryptas, porticus, columnas, idque genus vetuſtatis inſignia. Alpinarum (puto) gentium præfectura olim fuit: in qua ſub Carolis, Berengariiſque Impp. jus dicebat, qui de- F lectus fuiſſet ad hunc magiſtratum à Comite Mediolanenſi, & hanc ob cauſam Vicecomes nominatus: à quo poſtmodum præclariſſima Vicecomitum fluxit appellatio. Declinante enim Imperio Romano, cum Anaſtaſius imperaret, invenio urbium & provinciarum alias per diverſos magiſtratus ſolitas regi. Provincias per Comites, Romanam urbem

† *Lib.* XXI. *cap.* X. Locus iſte miris modis eſt depravatus, qui omnino reſtituendus juxta Editionem ſupra citatam.
* *Lib.* III. *Æneid.* ℣. 556.

* Magadinum puto ita nuncupatum ab ipſius vici congruenti ſitu, forma, & ſtructura. Μάγαδις enim muſicum eſt inſtrumentum, quadrata tabula conſtans leviter connexa.

per

per Præfectum, Neapolim, & Syracusas rursus à Comitibus administratas fuisse, epistolæ Anastasii Imperatoris ostendunt. Rhæticis Alpibus Dux præerat, qui ferocissimis gentibus & agrestibus obstaret: erantque Alpes illæ per ea tempora Italiæ portio minima. Lego præterea fuisse Comites sacrarum largitionum: quibus Provinciarum judices audiebant, & quibus imprimendarum pecuniarum fuerat munus injunctum. Erant & privatarum actionum Comites, quibus demandabatur castitas juvenum, & securitas mortuorum. Reperietis quinctiam patrimonii Comites, quorum partes ostendit epistola Anastasii, cujus est initium, *Antiquæ consuetudinis ratio persuadet.* Nec deerant domesticorum Comites. Qui igitur Comitis alicujus eo absente vices gerebat Vicecomes dicebatur. Similis est Vicedominorum familiæ nomenclatura: quæ olim dignitatis potius, quam familiæ, fuerat appellatio.

Mercurium (ut redeam tandem unde discesseram) ab Angleriatibus cultum fuisse plura monumenta sunt indicio. Qualia hæc sunt:

MERCVRIO
Q. VITALIS
QVINTIONIS FIL.
V. S. L. M.

Item alterum:

MERCVRIO
C. ALBINVS C. F. O. V. F.
MASCELLIO IIII VIR. * A. P. (Vel potius ALP.)
PRAEF. D. IVDEX V. DEC.
NOMINE SVO ET IVLIAE
INGENVAE VXORIS ET
ALBINIORVM
IVLIANI MASCELLIONIS
INGENVAE MONTANAE
LIBERORVM SVORVM
V. S. L. M.

Porro Verbani accolæ Mercurium colebant, non tam quod mercibus, hortisque, quam quod aquis præesse putaretur à vetustioribus, & portuum custos. In Verbanum se lacum duo lacus exonerant; alter ab Occasu ex agro Novariensi, quem Ortæ lacum nominant; alter ab Oriente, cui Lucano ex adjacenti oppido nomen est: ambo autem pisculenti admodum. Medio autem Verbanus est velut Alpinarum aquarum rex & dominator.

CAP. XVI.

De Lario lacu, Addua, & aliis fluctibus Alpinis.

VERBANUM sequitur Larius eo major longitudine, latitudine autem minor longe: quem alii à fulicarum copia dictum putant: λάρος enim Græcis, nobis est *fulica.* Alciatus à suavitate larium denominatum existimat. Ego autem à Larone sive Larunte, quæ vox Hetruscorum lingua (ut auctor est Cato in *Originibus*) significat principem: ad quam significationem Virgilium allusisse facile quis mihi persuaserit, cum inquit †:

An ne lacus tantos? te Lari maxime, &c.

A Circa Larium sunt montes adspectu fontium, & olivetis, ac citrorum copia suavissimi: quorum delitias Claudianus his versibus † expressit:

Protinus umbrosa vestit qua littus oliva
Larius, & dulci mentitur Nerea fluctu.

In hunc lacum descendit Addua ex Rhæticis (ut jam dixi) montibus præcipitatus: unde & Danubius, qui & Ister appellatur. Ipse autem fluvius hemicyclari forma agrum Insubrum circuit: ex quo Euripum Franciscus Sforcia, hujus nominis primus, Mediolanum deduxit. Inter quod & fluvium sunt populi Græcæ originis Orobii sub Insubribus. Adhuc exstat antiquitatis vestigium nominis corruptio: B siquidem mons *Robius* aliud est nihil quam mons Orobiorum, qui nunc *Briantei* nominantur, quorum metrocomia nunc est Vicus Martis. Addua autem è Lario erumpens primo Glaream Adduæ efficit, quam antiqui Fulcherias insulas vocabant, ut attestatur Georgius Merula, mirus antiquitatis vir observator. Quo in loco me puero Veneti à Gallis Transalpinis & Insubribus, auspiciis Ludovici Gallorum Regis, funesta clade protriti sunt. Emicuere eo in prælio Comitis Ludovici Barbiani, qui Insubrum Dux erat, ut attestantur hæc carmina, & fortitudinis exempla, & rei bellicæ peritia:

C *Hæc mihi quæ tenui manant è paupere vena*
Fudit in Albrici nostra Thalia decus.
Cujus posteritas celebres mirata triumphos
Grandisona forsan tollet ad astra tuba.
Namque Sophocl ..o celebrari dignus honore,
Dignus & Andini carmine vatis erat.
Qualiacumque tamen non dedignabere: si te
Tangit honos atavi, fama, decusque tui.
Hic Decios, alter Fabios miretur in armis,
Et geminos belli fulgura Scipiadas.
Ætatum quoscumque gradus percurreris, ille
Hæreat ingenio, consilioque tuo.
Nam licet ad laudes nullo accendaris Achille,
Sæpe juvat celeri subdere calcar equo.
D *Auguror, illius summos æquabis honores,*
(Certa fides) vatum pectora numen habent.
Addula non negat hoc, cujus tua dextera nuper
Sanguineas Veneto sanguine fecit aquas.
Fluminis in ripa Veneti ulteriore superne
Metati fuerant ordine castra Duces.
Eminus hinc magno tormenta excussa fragore
Grandinis in morem regia castra petunt.
Sternuntur passim peditumque equitumque catervæ,
Aerea & in trepidos machina sævit equos.
Haud tantam passus stragem spectare suorum
Rex pius, hinc subito territa castra movet.
E *Forte tripartito dum digerit ordine turmas,*
Et parat in tuto figere castra loco:
Incidit in Venetas acies, agmenque supremum:
Nec mora, pugnandi copia utrimque datur.
Tollitur in cœlum clamor, pugna aspera surgit:
Terribili sonitu territat arva tuba.
Qualiter ætherea fulmen torquetur ab arce,
Justa Panompheum cum quatit ira Jovem.
Taliter adversis audaci pectore signis
Fulminat Adriaci dextra cruenta Ducis.
Pellitur ecce gradu turpi formidine pubes
Gallica, & attonito pectore Vasco fugit.
Vicimus, exclamat passim Livianus: & inde
Pugnat ad exemplum cætera turba Ducis.
F *Instat, & hortatur Latias in bella cohortes,*
Atque alacer multa cæde cruentat humum.
Bis pulsi cessere equites, bis terga dedere:
Bis pallor visus Regis in ore fuit.
At tibi Barbiacæ lux ô clarissima gentis
Venit in Adriacas impetus ire manus.
Invictique Ducis vim vi detrudere, & ore
Comminus intrepido conseruisse manus.

* Hic Litteratus quispiam in margine pro notis A. P. scripsit legendum potius ALP. ea forte conjectura ductus, quod Merula Alciatum & Castillioneum secutus Angleriam Alpinarum gentium præfecturam fuisse putet: ex sequenti verbo PRAEF. Verum quilibet vel mediocriter in hac re versatus facile norit ex his etiam quæ supra dicta sunt, has notas A. P. sic legendas, & cum superioribus IIII VIR. conjungendas. Dictionem vero PRAEF. ad sequentes notas pertinere, licet impressorum incuria omissa fuerit nota I, post hanc dictionem; hoc enim pacto legi debet PRAEF. I D. id est, *Præfectus Juri Dicundo.*

† Lib. II. *Georg.* ℣. 159.

† *De Bello Get.* ℣. 319.

Horrifico nec te terrent tormenta boatu,
Quæque volant docta spicula missa manu.
Nec quod pene puer dubium certamen inires,
Usque adeo dulci laudis amore furis,
Ut ferrum ferro admotum, & dextera dextræ,
Non referam dederis quot Ludovice neci.
Talis in Hectoreas ibat furibundus Achilles,
Talis in Argolicas Hectoris ira manus.
Exemplum mirata tuum trepida agmina campis
In pugnam referunt victa pudore pedem.
Sic modo quæ nimio vertebat terga timore
Pugnandi studio Gallus in arma ruit.
Ecce volat versis tandem Victoria pennis,
Vergit & in nostrum cæde cruenta latus.
Turpiter en victis jam cedit victor: ubique
Et Veneto passim sanguine terra rubet.
Qui superant rari præda spoliantur & armis:
Castraque jam capto capta fuere Duce.
Rex bene pro meritis meritos discernat honores,
Debetur capiti multa corona tuo.
Macte animo, macte ingenio, sic itur ad astra
O decus, ô patriæ præsidiumque. Vale.

Tunc Bonaventura, Oblectavit me, inquit, hæc tua cantio: sed optarem à te scire, quando è sacro Musarum fonte tam luculenter biberis.

Non sunt (inquit Castillioneus) domi nostræ hæc nata carmina: sed aliunde accepta jucunditatis gratia vobis retuli, sed ne sis molestus, obsecro, ut quam primum ad metam ipse perveniam, & vos missos faciam. Longobardorum in historiis legi, & Gotthorum, in lacu Lario fuisse insulam, quam Comacinam vocant, in qua Francilio Romanorum Dux primo, postea Gotthorum, & mox Longobardorum Reges immensos thesauros condidere. Hunc lacum mirum est ciconias, quibus omnis Transpadanus tractus abundat, non transvolare. In Adduam ex Bergomatum montibus Brembus fluvius irrumpit, defert etiam secum ex eisdem fere Alpibus Serrium in Padum.

CAP. XVII.

De reliquis Cisalpinæ Galliæ lacubus & fluviis, ex Alpibus in Padum influentibus.

In agro Insubrum XVII. lacus, flumina autem LXIII. esse Blondus attestatur, eorum tamen nomina non recenset. Non me tamen fugit esse Eupilim, qui Lambrum emittit, Umbronem ab aliis dictum. Est & Lambrus alter, quem Insubres Meridianum vocant, & Orona altera, qui pariter excipiuntur à Lambro, quem emittere Eupilim diximus. In quorum confluenti Sanctus est Angelus oppidum elegantissimum: quod Ludovicus Barbianus expugnavit, cum illud valido præsidio Veneti tenerent. Deinde Sebunus est lacus, qui nunc *Isseus* appellatur, hic Ollium emittit fluvium. Ex Brixiano agro Mela Broccho & Morma torrentibus acceptis defertur in Padum. Ex Tridentinis Alpibus Sarca fluvius effluit. Benacus lacus est Veronensis agri, citrorum copia odoratissimus: ex eo Mintius egreditur. In cujus ripa oppidum est, quod nunc *Governum* vocamus, quo in loco Leo Ecclesiæ Romanæ Episcopus Attilam Hunnorum Regem, ne Italiam invaderet, precibus deflexit. Athesis fluvius ex Alpibus derivat: mox est Medoacus, quem nunc *Bachilionem* Veneti nominant: medio hic Vicentiam dividit. Novissimi fluviorum sunt Timavus, quem hac ætate *Brentam* vocari Blondus asserit, Sisinus, Musio, Anaxus qui nunc *Planus*, Vayanus, nunc *Calorius*, Liquentia, ex Opiterginis montibus, nunc *Liventia*, in quem influit Meduna, Alsa, nunc *Liminius*. Hæc sunt flumina, quibus universa Cisalpina Gallia versus Alpes irrigatur: nunc ea, quæ Apenninus emittit, enumerabo.

A

CAP. XVIII.

Cispadanam Galliam quæ flumina alluant.

CISPADANAM Galliam fluvii plures alluunt ex Apennino: & ita quandoque eam partem occupant, ut nisi summo cum periculo loca illa inter Padum & Apenninum peragrentur: & sæpenumero adeo stagnant, ut nullis viatoribus sit transitus. Plures enumerat Plinius, verumtamen multos prætermisit: ut Borbum torrentem, cujus sunt initium Aquæ Statyellorum Ligurum: mox est Tanarus, quem ajunt torrentium XII. illuvione augeri. Ratum Plinius appellat, quem nos Scriviam, Georgius Merula Iriam putat appellari: Serravalle oppidum fere alluit. Penes Vicheriam Coronus est torrens. Vicheriam autem dictam crediderim, quod Iriæ, cujus meminit Antoninus Pius, urbis vices gerat. (B)

Sed antequam ulterius progrediar, admonendos vos arbitror Ratum à Paulo Jovio Statolam dici: in cujus ostio est Albianum. Hunc sequitur Copa torrens, & illum Tunnus, à quo alluitur Sanctus Joannes agri Placentini oppidum. Illinc recta itur ad Trebiam Romanorum clade celebratissimum. Niciam à Plinio dici putarim, quem recentiores *Nuram* appellant apud Fidentiolam. Illum Tarus sequitur, ut interfluentes Rarum, Ardam, Ocham, Conium torrenteis prætercam. Oritur Tarus ex colle Bardonis: in cujus cacumine monasterium est Luthprandi Longobardorum Regis liberalitatis typus. His in locis Gabellum fluvium Plinius collocat: qui sit, conjecturis non assequor. Adeo ob Gotthos, cæterosque Barbaros mutata fere sunt omnium rerum nomina, ut frustra Samnium quæramus in Samnio. Deinde Parma est, quem auget torrens Bagantianus. Lentiam non procul à Brixello Padus excipit. Rhegium versus Crustulus torrens medio secat viam Æmiliam. Paulo ulterius progredienti Sicla, qui Salcinium ingreditur, torrens occurrit. Huic fere inhæret Sculterna, qui nunc accolis est Panarus, in quem non procul à Mutina Formigo fluviolus ingreditur. Inter Sculternam & Samogiam torrentem fuit Forum Gallorum à Ser. Galba, clade Rom. celebratum. Ap. Alexandrinus Celtarum Forum nominat; nunc *Burgum Francum* appellant, non longe à Perticeto. Per hæc loca Claterna vetus oppidum est; *Quadernam* nunc appellari audio cum ejusdem nominis torrente: qui postmodum ad Caballos dilabitur: vicus sancti Petri Silere alluitur. Qui penes Bononiam fluvius præterfluit Rhenus est. Qui vero Imolam, quæ vetustioribus Forum Cornelii fuerat, quod constat à Narsetis militibus esse prædæ expositum, & subversum, Vatrenus est amnis. (C) (D) (E)

Mox fit obviam Senius fluvius, in cujus ripis Cunium fuerat oppidum ditissimum, quod hac ætate adeo dirutum est, ut cum ubique aretur, ignoratur prorsus, ubi exstiterit: cujus fuit Comes Albricus Barbianus Italicæ militiæ reparator: qui tametsi adolescens esset, accitus tamen est à Bernaboue, qui tum in Insubribus primas parteis obtinebat. Electus cum fuisset igitur copiarum Bernabouis ductor, in Britones, Bavarosque & Anglos castra movit; qui eo tempore Italiam vastabant. Variante itaque fortuna cum profligati essent à Barbaris Insubres, inter multos quoque captus est à Barbaris Albricus: quem militari more, ut hostes dimitterent, nullis rationibus, aut legibus adducerentur, Bernabos Vicecomes argento (quoniam Barbaros hoc avaritiæ morbo maxime laborare cognoverat) ad trutinam, quanti ponderaret, appenso, sicut auro Hector à Priamo, redemit. Albricus ergo liber adeo Barbaros per universam Italiam exagitavit, ut XL. mill. equitum eorum trucidando ab Italia expulerit. Cineribus igitur hujus quicunque (F)

Itali generis militiam agunt, adeo debent, ut qui eloquentiam exercent Ciceroni, aut Demostheni. Nemini enim dubium est, tot bellacissimos Duces ab ipsius disciplina, quot ex equo Trojano, prodiisse. Sed hæc satis de his dicta sufficiant.

Hoc in tractu Anomi, Senii, & Vatreni fluminum confluenti sceleſtiſſimum Octavii, M. Antonii, & Lepidi triumviratum, quo universæ Italiæ nobilitas sublata est, conflatum esse ajunt nonnulli. Non longe illinc est Tiberiacum oppidum, quod deinde Caballos alii dixere, modo *Bagnacavallum* nuncupatur, ut auctor est Blondus in suis *Historiis*. Inter Forum Livii & Salsubium à salso fonte olim ibi scatente denominatum, quod nunc *Carum* vocant, Montonus torrens interfluit, è cujus montis regione Tiberis oritur. Proxime huic Bedesis agri Ravennatis amnis accedit. Mox prætereunt duo fluvioli, quorum uni Avexa, Bevanus est nomen alteri. In Apennini colle Brintanorum Forum visitur: quod alii Forum Pompilii nominant: nunc *Bretonorium* vulgus appellat. Juxta quod constat à Visigotthis Romanos truculentiſſima clade esse concisos: & mox Romam ab eisdem & prædæ expositam, & flammis multis in locis esse consumptam. Hanc noviſſime urbem Longobardi vastarunt. Ad Cerviam salinis celebrem Sapis defertur ex jugis Apennini. Ultimi sunt Ariminus, quem *Maridam* loci illius accolæ nominant, Crustumium, quod *Concham*, & Rubicon Galliæ Cisalpinæ versus Italiam limes. Non procul à Metauro fluvio mons est Asdrubalis, nunc *Asdravallis* est, quo in loco victum constat Asdrubalem, & obtruncatum à Romanis.

Hæc fere habui, quæ de lacubus ac fluviis dicerem hujus nostræ almæ regionis: quos materna fere lingua potius dixisse placuit, quam eos silentio involvere. Nam hæc vocabula, quæ nunc sunt nova, fient olim vetera: nam & illa quæ nunc sunt vetusta, erant olim nova.

Non eram, inquit Bonaventura, sermonem tuum rupturus, nisi te prius inspexissem in portum vela deflectere. Quamobrem quo ex devinctis tuo nomini devinctiores efficiamur, te omnium horum verbis oro, ut nos certiores facias, cur sacro diademate Moguntiacis municipibus ornandi Imperatores Germanos concessa sit facultas.

Cap. XIX.

De translatione dignitatis coronandi Imperatores à Mediolanensibus ad Moguntiacos municipes.

Super hac re, inquit Castillioneus, ut absolutius expediaris, verba doctiſſimi Alciati nunc adducam: Post Othonem secundum, inquit, filius & nepos rerum potiti sunt. Ex his nepos, qui Otho tertius est dictus, sua auctoritate Gregorium quintum origine Saxonem Pontificem creavit: quem cum Romani non ferrent, Crescentio auctore, quem honore Consulatus insigniverant, ceu adulterum ejiciunt, Joannemque Placentinum in Sede Apostolica collocant. Erat is doctrina, divitiisque perillustris. Accurrit statim è Germania Otho: & Gregorium restituit: Crescentium Joannemque fide data impune eos de Adriana arce elicit: & alterum vita, alterum oculis privavit. Gregorius, sive ut Romanos ulcisceretur, sive patriæ suæ & Othoni plurimum tribuere volens, sanctionem de Imperatorum comitiis tulit: in quibus dignitas eligendi Imperatorem ad Germanos translata est. Cæterum Othone tertio ex humanis sublato Gregoriana lege Henricus primus ex Gubelingo oppido Noricus primus suffectus est: sed eam legem nihili facientes majores nostri Longobardi Ardoinum Eporrhediensem Marchionem Italiæ Regem Mediolani coronant, & ungunt. Sunt qui convocatis finitimarum urbium principibus atque Episcopis Imperatorem quoque salutatum scribant. Is advenienti Henrico obviam factus ex itinere prælium committit, & egregie hostem vicit. Repulsus Henricus cum Heriperto Mediolanensium Archiepiscopo fœdere icto, reparatoque exercitu revertitur, & Ardoinum acie superat: & more majorum Mediolani coronatus in Germaniam, unde venerat, revertitur. Henricum secutus est Conradus Suevi generis. Adversus hunc, ne Rex salutaretur Italiæ, Longobardi conjurant. Cum ergo Mediolanum venisset, ingressu prohibitus est: cumque hanc urbem frustra aliquandiu obsedisset, tandem re infecta recessit: sive (ut ajunt) miraculo & ostentis territus, sive ut horum velamine suæ fugæ dedecus tegeret. Accepit is Modœtiæ (ita hoc municipium Alciatus frequenter vocat, quod nos Moguntiacum) agri Mediolanensis ad decimum lapidem imperialia insignia, parum referre existimans ubi corona redimeretur, dum in Insubribus hoc fieret. Cujus exemplo ut alii quidam ex Cæsaribus urbe Mediolano exclusi coronam imperatoriam Moguntiæ accepere, & qui ulterius progredi non potuerunt, Alexandriæ eam sumpsere. Sed Mediolanenses has coronas in contemptum paleas vocant prisco loquendi more, quo vilis res & nihili palea dicitur: ex quo & Aristophanes inquilinos Atticos paleam civium nominat in antiqua Comœdia. Coronandi autem Imperatoris hic mos observabatur. Ante aram pontificiis vestibus indutus Antistes petentem se coronari Romanorum Regem sacro oleo dextro in humero perlinibat: in medico dextræ manus digito annulum mox collocabat: deinde ensem nudum tradebat: subinde capiti coronam, dextræque sceptrum imponebat. Hancque omnem solennitatem publicis documentis jubebat esse testatam. Sceptri fastigio pomum aureum stabat, quo Asiæ, Africæ, & Europæ inscriptio brevis inest. Supra pomum crux aurea inseritur, vel ut recordetur se Christianum esse, vel ut Christianos tutetur. Observatum quoque inquit Alciatus esse Mediolani, ut his peractis, qui ex Angleriæ Comitibus dignior sit, pedem dextrum, & qui ex Cottarum familia, quæ adhuc Mediolani clariſſima est, sinistrum osculo tangat, Imperatoremque humeris ferat uterque sublatum in prætorium. Qua in re fidem ipse suam Alciatus non obstringit, cum didicerit Cottarum ex genere fuisse Ardericum Archiepiscopum, & ab eo regni insignia Berengarium secundum suscepisse. Sublato ab humanis Conrado tres Henrici continua serie Impp. subsecuti sunt: qui licet Romam contenderint, & augustale diadema sumpserint, Mediolani tamen (quod equidem sciam) id ornamenti non accepere. Alciatus armis Rudolphi in Germania, & Matildis in Longobardia exercitos arbitratur non potuisse regni Italiæ coronam consequi. Successit Lotharius Henricorum hostis ex professo Saxonum Dux: qui omnem Germaniam seditionibus vexavit. Iccirco ex Henrici Imperat. defuncti sorore genitus Conradus, Honorio Pontifice Romano favente, Imperatorem se dixit, & in Cisalpinam Galliam properans ab Anselmo Pusterlensi tunc Mediolanensium Antistite Modœtiæ regni Rom. sceptra suscepit. Formidolosum opinor præsuli fuit intra urbem cum cum tanta Germanorum manu, juxta illud Plauti, *Barbarum hospitem qui suscipit, sat litium habet*, recipere.

Subsecutus est & Lotharius, atque per Rhætica juga Romam contendit. Scribit Otho Frisingensis Antistes, qui & Rubrobarbi patruus fuit, sive copiarum parvitate, sive Conradi amore contemptui Italorum fuisse. Ab his putant Guelphorum & Gibellinorum perniciosa nomina in Italia primum cœpisse.

Succeſſit Lothario Fridericus Rubrobarbus: inter quem, & Alexandrum Pont. vehemens exorta ſeditio eſt. Itaque ad arma ſi quando aliàs atrociſſime concurſum eſt. Raptim igitur, ut erat natura præceps & ferus Rubrobarbus maximo non ſolum Barbarorum exercitu, ſed etiam vicinorum populorum, ægre ferentium quod Inſubres longe lateque dominarentur, & eorum res florerent, ſuppetiis adjutus Mediolanum copiis cingit. Itaque cum neque à Pontifice, nec aliunde ſubſidium ſperaretur, adeo univerſam Italiam timor exterrefecerat, cives libertatem à Rubrobarbo redemere datis argenti libris ſex mill. Mox Moguntiaci imperatorio diademate redimitur: quod oppidum in ripis Lambri, quem Blondus Umbronem vocat, Redivicus, eorum temporum ſcriptor, Modoitium.

Erat Rubrobarbus lingua, ſtudiis, moribuſque ipſis plane barbarus, hoc eſt, ignavus, perfidus, ferus, implacabilis. Hujuſce rei indicio ſunt certiſſimo contra jus gentium vaſtatæ urbes opulentiſſimæ Aſta, Dertho, Cherium, Lacmellum, & Spoletum. Mediolanenſes igitur cum & adverſus pacem initam, & jura omnia, violari eorum, quam ab ipſo emerant, & libertatem viderent, Pontifice ſuadente in Fridericum rurſus arma capiunt, popularique tumultu nonnullas Germanorum copias obtruncant: & ita per univerſam Ciſalpinam Galliam bellum ſubito exarſit, quod ad plures annos geſtum, excidio tandem urbi fuit. Habuiſſe ferunt in caſtris contra Mediolanenſes ad centum millia bellatorum.

Nec hanc ob rem fida pax ſubſecuta eſt. Mediolanenſes enim ſociorum auxilio freti, patriam armis vindicant, ex qua fuerant expulſi, reparant, inſtaurant. Nec multo poſt advenientem Imperatorem ad Lenianum vicum aggrediuntur, fundunt, fugant. Qua clade affectus Rubrobarbus, liquido cognovit Inſubrum non eſſe (ut prudenter admonebat L. Piſonem Galba ſenex) ut cæterarum gentium, quibus ſervitutis jugum injunctum eſt, ſervilia ingenia, ſed homines eſſe, qui nec totam libertatem ferre poſſint, nec totam ſervitutem. Pacem igitur Ciſalpinis Gallis, cum bello contra Inſubres non ſufficeret, invitus dedit, his conditionibus: in primis ut libertatem, qua ante adventum ſuum in Italiam utebantur, Inſubres haberent. Item jura regalia, ſi quæ antea poſſidebant, qualia ſunt vectigalia, portoria, juriſdictiones, palatia, mulctæ, pœnæ, flumina publica, ſalinæ, bona vacantia, jus ſignandi nummi, fabricandorum armorum, idque genus ſimilia; quæ ſupremis tantum Principibus competunt. De cæteris quæ more, uſuque civitatibus non pertinerent, idem juris eſſe: dum tamen cc. argenti beſſes (*marchas* vulgus appellat) bis mille annui penderentur. Ipſi vero Imperatori, ejuſque filio Henrico quinto hoc tributum, ut deſignatum à Rep. Conſules ejus auctoritate confirmarent, niſi qui ab antiſtitibus ſacerdotum eligi ſolerent, ut provocationum cauſas, is quem Proregem ipſe in Italis appellaſſet, nunciumve ſuum conſtituiſſet, agnoſceret. Ut cives à XVI. ad XVII. annum ſe imperatorio nomini fidos fore tactis ſacris jurarent. Ut quoties ipſe in Italiam veniret, conſuetum munus præſtaretur; *Fodrum* id Germanica voce nominatur: Latine *aurum coronarium* ex ſententia eruditiſſimi Alciati vocari poteſt. Et hæc ſunt jura, quæ in Liguribus, Inſubribus, Galliaque omni Ciſalpina Imperatores habent. Non enim eis ſumma uti poteſtate, ſicut in cæteras gentes, quæ regnantur Ducibus, aut Principibus, aut Imperatoribus, conceſſum eſt. Hocque differunt ab Imperatoribus Reges, quod hi ſupremum jus in cives obtinent, & pro arbitrio utuntur; Imperatores vero liberis civitatibus non niſi juſto moderamine præſident: atque ita nos Carolo audimus, ut honeſta imperet. Ideo Senatus Rom. volentibus Tiberio, Adriano, & Philippo Impp. Redemptori CHRISTO aras dicare, tanquam novam religionem inducentibus non obtemperavit.

Sublato demum ab hominum numero Friderico, quem Rubrobarbum appellari diximus, infenſi Germanico nomini Inſubres quamplurimos Imperatores armis ab urbe rejecere: ut minime potuerint regali diademate coronari. Henricus tandem Lucemburgenſis fruſtra repugnantibus Gallis Ciſalpinis Mediolani primum à Caſtono Turredano Mediolanenſium antiſtite in templo ſancti Ambroſii, mox Romæ coronatus eſt.

At Moguntiaci (ut ad prima redeam) vetuſto ſe jure, debitoque honore fraudari exiſtimantes Henricum ordine ſeptimum ejus nominis adeunt, debuiſſe regni decora in Divi Joannis Baptiſtæ templo, & eo in loco Italici regni inſignia capere cum oportere exclamant. Idque dignitatis genus ſibi Rubrobarbi, aliorumque Cæſarum beneficio tributum, & conſuetudine confirmatum vociferantes. Ipſe quinque mill. aureorum acceptis in poſterum conſenſu ſuo ratum fecit. Non repugnavere Mediolanenſes, quo minus Moguntiacum regni Italici ſedem eſſe Henricus declararet privilegio: quod ſæpius experti fuiſſent, id qualecunque honoris eſſet, ſemper in ſummam urbis calamitatem verti: quod intra mœnia receptæ Germanorum cohortes, cæteræque barbaræ nationes à rapina, incendio, cædibus temperare non didicerint. Conſultiuſque paci ſit, ſi excluſus ab urbe Cæſar in eo oppido imperialia ornamenta capiat, in quo cum præter loci anguſtiam, tum cenſus & victus inopiam diutius eſſe non poſſet. Optaſſet Galeacius Vicecomes eandem Ludovico Bavaro exſtitiſſe ſententiam, ut relicta urbe Moguntiacum petiſſet. Non enim ingratitudinis in ſe exempla fuiſſet expertus, ut ab eo, pro cujus tuenda dignitate etiam adverſus Romanum Epiſcopum arma ſumpſiſſet, ceu hoſtis, & perfidus, & infenſiſſimus in teterrimum carcerem Caſtri Moguntiaci, quod ipſe ſtruxerat, tractus fuiſſet: ut merito vulgatum ſit apud Inſubres adagium: *Quas in Italiam calamitates Cæſares invehunt, non niſi tricennali præſcriptione obliterari.* Hæc cum Caſtillioneus dixiſſet, quod eſſet jam hora ſerior, conticuit. Tunc illico abiiſſent omnes, niſi eos ad cœnam Bonaventura blanditiis ſuis apud ſe continuiſſet.

GAV-

GAVDENTII MERVLAE
DE
GALLORVM CISALPINORVM ANTIQVITATE AC ORIGINE
LIBER III.

SEQVENTIS diei omnium consensu apud Comitem Hippolytum Maynum, lectissimi ingenii adulescentem, confabulatio habita est: quod scirent apud ipsum divertisse hospitalitatis gratia Benedictum Jovium, & Petrum Candidum singulari cum eruditione tum acri ingenio viros. Ibique cum præter spem Gualterum Corbetem, Bernardum Felicianum, & Adrianum Cribellum offendissent, dii boni quæ tum lætitia non fuit! Accepti igitur cum perhumaniter singuli fuissent à generosissimo adulescente, inquit Cribellus, Desiderarem ex te, Jovi, intelligere, cur Celtæ à Græcis appellemur: cur item Insubres. Ne molestum sit igitur tibi, quod in Etymologiis scio præstantiorem hac ætate esse te neminem, hæc nobis exponere: ut Larianis non modo nymphis, quæ ad nos tam expetiti saporis mittunt troctas, sed hominibus etiam debeamus.

Tunc Jovius, Tametsi, inquit, Γλαῦκα εἰς Ἀθήνας, qui hæc vobis: tamen cum citra pudorem pensum hoc à vobis (ut arbitror) omnibus injunctum mihi rejicere non possim, obsecro vos, ut ubi ingenii mei vires, scio enim quam sint exiguæ, succubuerint oneri, vestrum aliquis statim subsidio sit mihi: ut mutuo fieri videmus à musicis, qui statim canentium velut lassatorum vocis laborem suscipiunt. Aggredior ergo, quando ab eo declinare minus liceat mihi, provinciam hac lege, ne in tam angustia temporis, negotiis enim impedior, Λακωνισμὸς vitio vertatur mihi. In omnibus, inquit Cribellus, ὁ σοφὸς αὐθυρρήμων ἐστι.

CAP. I.

Celtæ, Galli, & Galatæ cur dicti?

GRAECIS fuere (inquit Jovius) nullæ gentes circa etymologias diligentiores. Hi ergo communi appellatione Gallos appellant, quicquid à Rheno per Oceanum, Pyrenæos montes, mare Mediterraneum, & Apenninum usque ad Anconam, terrarum clauditur. Cur autem Celtæ vocemur ad Merulam meum scripta Andreæ Alciati vobis satisfaciet epistola: *Quanto*, inquit, *propius vero est, quod cæteri ajunt, propria eos lingua dictos Celtas, qui cum male C & E, quod etiam nunc faciunt, pronunciarent: nempe pro C, G, pro E, A, à Græcis Galatæ, à Latinis Galli sunt dicti: quid autem Celtarum vox eorum lingua significaret, incompertum est, cum ea prorsus exstincta sit, Romanaque nunc Galli utantur.* Hæc Alciati (inquit Adrianus) interpretatio longe ingeniosior est, quam vera. Celtas enim ipse dictos crediderim, quod equo, curru, navigio vel oblectentur, aut valeant plurimum. Legere est enim apud App. Alexandrinum, C. Cæsarem usum maxime equitatu Celtico, cui Volusenus Quadratus præerat. Κελητίζω enim *equum exagito* significat, vel *curru*, aut *navigio decerto*, aut *vehor*. Κέλης, τοῦ κέλητος, præterea *equum*, *currum*, *navigium* notat: hinc Κέλητες, hoc est, *equites*, dicti sunt.

Quid mihi (inquit Jovius) Græcos objicis? cum Celtas ipsi à Celto Herculis filio appellatos putant. Audi super hac re Parthenium Phocensem: C Λέγεται, inquit, δὲ καὶ Ἡρακλέα ὅτε ἀπ' Ἐρυθείας τὰς Γηρυόνου βοῦς ἤγαγεν, ἀλώμενον διὰ τῆς Κελτῶν χώρας, ἀφικέσθαι παρὰ Βρεταννόν. Τῷ δὲ ἄρα ὑπάρχειν θυγατέρα, Κελτίνην ὄνομα. Ταύτην δὲ ἐρασθεῖσαν τοῦ Ἡρακλέους, κατακρύψαι τὰς βοῦς, μὴ θέλειν τε ἀποδοῦναι, εἰ μὴ πρότερον αὐτῇ μιχθῆναι. Τὸν δὲ Ἡρακλέα, τὸ μέν τοι καὶ τὰς βοῦς ἐπειγόμενον ἀνασώσασθαι, πολὺ μᾶλλον μέν τοι τὸ κάλλος ἐκπλαγέντα τῆς κόρης, συγγενέσθαι αὐτῇ. Καὶ αὐτοῖς χρόνου περιήκοντος, γενέσθαι παῖδα Κελτὸν, ἀφ' οὗ δὴ Κελτοὶ προσηγορεύθησαν. Id est: *Ferunt Herculem cum ab Erythia Geryonis boves abduceret, per Celtarum regionem penetrasse, ac pervenisse ad Bretannum: cui filia fuerit, Celtinæ nomine. Eam autem Herculis amore incensam occuluisse* D *boves illi, neque reddere voluisse, nisi prius cum ea coiret. Herculem autem boves suas recipere cupidum, multo vero magis puellæ forma concitatum, cum illa coivisse: natumque ei post temporis revolutionem filium nomine Celtum, à quo sane postea Celtæ sunt vocati.* Vide quam fabulosa, & homine gravi minime digna hæc Græcorum opinio. Sequamur igitur Cæsaris definitionem, qui in liminari pagina *Commentariorum* statim scribit, hos populos ipsorum lingua Celtas, nostra, id est, Latina, Gallos vocari. Quod autem Celtas dicat Alciatus mutatis quibusdam literis vocari, mihi plane non arridet. Sed E Galatas à Græcis dictos magis putarim propter lacteum gentis colorem: γάλα enim eis est, quod nobis est *lac*: à quo nomine Latini Gallos deflexere. Id quod innuere aperte videtur iis versibus Virgilius †:

Galli per dumos aderant, arcemque tenebant
Defensi tenebris, & dono noctis opacæ.
Aurea cæsaries illis, atque aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quisque Alpina coruscat
Gæsa manu, scutis protecti corpora longis.

Quod Κέλητες dicantur equites non contendo: sed Cæsarem sequor, qui ait, *Gallos ipsorum lingua Celtas appellari.* Si ipsorum lingua, ergo non Græca: F nam alia fuit Gallica lingua, alia Græca: cum Cæsar in alloquendis Gallis interprete uteretur. Et Servius in expositione illius versus Virgiliani *, *Tum sciat aerias Alpes*, dicit, à Gallis altos montes Alpes appellari. Item in carmine illo *Æneidos* ‡, *Direptumque ab equo dextra complectitur hostem*, dicit, quod Cæsar lingua Gallica significat dimittere.

† *Æneid.* lib. VIII. ℣. 657. & seq.
* *Geo'g.* lib. III. ℣. 474.
‡ *Lib.* XI. ℣. 743.

CAP. II.

Insubres unde dicti?

Satisfecisti, ut ipse arbitror, inquit Hermias Landus, qui proxime Corbetem stabat, Adriano: nunc velim, postquam typus es factus, in quem tela infantiæ nostræ conjicere possumus, à te scire, cur Insubres appellemur?

Præstantiorem laude me potuisses invenire, inquit Jovius, qui hæc clarius exponeret tibi: verum ne videar tibi nolle obsequi, audi quid de Insubribus sentiam: Ἰνσόβαρες, inquit Suidas, ἔθνος Κελτικὸν πρὸς τῷ Πάδῳ, οὓς καὶ Ἰνσόβρας φασίν. Id est: *Insubres Celtica gens ad Padum, quam etiam Insubres vocant.* Secutus est autem (ut puto) Dionysium Afrum, qui Gallos Cisalpinos inter Celtas connumerat his versibus:

——— καὶ δώματα Κελτῶν,
Ἀγχόθι πηγάων καλλιρόου Ἠριδανοῖο.

Hoc est, ut interpretatur Rhemnius Fanius, non autem Priscianus, ut omnium ferme est opinio,

——— *post hunc est Celtica tellus,*
Eridani fontes contingens rauca fluenta.

Suidas ergo, ut videtis, & Dionysius Celtarum gentem etiam ponunt in Italia. Insubres autem inter Celtas. Polybius etiam Insubrum meminit, eosque Italos facit: Ἰνσόβαροι ἔθνος Ἰταλικόν, id est, *Insubres gens Italica.* Eos autem dictos existimarem quasi *subimbres*, quod imbribus subjaceant. Facillime enim propter Alpium rigores, & Meridianum teporem pluvialibus aquis exundat: præterea quæ hoc Insubrum tractu fluminibus, & euripis, ac lacubus, regio copiosior? Qui item putarent Insubres per ἀντίφρασιν vocatos, quod imbribus, quibus omnis naturæ vultus oppressus est, superfuerint, omnino non errarent. Sic & Græci Umbrios dixere, qui à nobis Umbri dicuntur, quod inundatione terrarum imbribus superstites exstiterint. Plures etiam scribunt Insubres appellatos esse, quasi fastosos. Quod apud Græcos legatur ὁ σόβαρος καὶ ὑπέροφρυς ἄνθρωπος, hoc est, *superciliosus & superbus homo.* Deinde ut sonus plenior ad aures veniret, additum est inter ο & σ, ν, & sic Ἰνσόβαρες sunt vocati. Inter Insubres & Romanos (ut obiter aliquid dicatur extra terminos) olim fuere bella acerrima, in quorum compositione reperio inter cæteras pacis conventiones ictum fuisse hac conditione fœdus: Ne Romani civem ex Insubribus aliquem reciperent, neve Romanum Insubres. Hujus rei meminit M. Cicero in *Oratione*, quam habuit *pro Corn. Balbo*, cum inquit: *Etenim quædam fœdera exstant, ut Germanorum, Insubrum, Helvetiorum, Japidum, nonnullorum item ex Gallia Barbarorum, quorum in fœderibus exceptum est, ne quis à nobis civis recipiatur.*

CAP. III.

De Cenomanorum origine.

Luculentissime unde Insubres, inquit Cribellus, dicantur, Benedicte, declarasti: nunc cur nobis vicini Brixienses Cenomani, & Bergomates cum Comensibus Orobii nominentur optarem scire.

Cenomanos, inquit ille, putat Zanchus quasi Cycnomanos à Cycno videlicet Rege, quem constat in hac Gallia, quæ à Pado ad Alpes vergit, regnasse, nomenclaturam sumpsisse: ut auctor est Pausanias in eo libro, cujus est titulus Ἑλλάδος περιήγησις, cum inquit*: Κύκνον Ἠριδανοῦ πέραν ὑπὲρ γῆς τῆς Κελτικῆς βασιλεῦσαι, id est, *Cycnon apud Celtas, qui trans Padum sunt, regnasse.* Sunt igitur, qui dicant à Cycno Brixiam conditam fuisse, Catulli carmina illa † adducentes:

* In *Atticis*, cap. XXX.
† *Epigramm.* LXVIII.

At qui non solum hoc se dicit cognitum habere
Brixia Cycnea suppositum in specula.
Flavus quam molli percurrit flumine Mela
Brixia, Verona mater amata suæ.

Ajunt enim Phaethontem ex Libya in Italiam solvisse, applicuisseque ad Ligures, & ibi condita Genua Apenninum transcendisse, hancque Cisalpinæ Galliæ partem invasisse colonis vacuam. Accidisse item eo regnante maximum incendium per Italiam, & maximum calorem subsecutum: hacque aeris intemperie Phaethontem è vita excessisse, hinc esse locum fabulis datum, quod in Eridano sit submersus, & Heliades ejus sorores in alnos, sive, ut alii volunt, in populos esse conversas: ut legimus apud Dionysium Afrum iis carminibus:

Οὗ ποτ' ἐπὶ προχοῇσιν ἐρημαίην ἀνὰ νύκτα
Ἡλιάδες κώκυσαν ὀδυρόμεναι Φαέθοντα.
Κεῖθι δὲ Κελτῶν παῖδες ὑφήμενοι αἰγείροισι
Δάκρυ ἀμέλγονται χρυσαυγέος ἠλέκτροιο.

Quæ sic interpretantur à Rhemnio Fanio:

Hic Phaethonta suum charæ luxere sorores:
Hinc electra legunt alnis stillantia Celtæ.

Verum cum hæc Fanii interpretatio non perfecte Dionysii sententiam exprimat, laborem attulit, hos non versus modo, sed & superiores interpretanti. Post hunc sunt Celtæ usque ad fluenta Eridani. Ubi dicunt Heliades sorores dolore compulsas Phaethontis fratris occasum adeo luxisse, ut mortuæ omnes in alnos tandem arbores lachrymantes adhuc conversæ sint, earumque lachrymas ab ipsis Celtarum puellis, quæ circumhabitant loca, sæpenumero emungi: cum in * aurem electorum vertantur, & tanquam lapides durescant.

Fuit vero Phaethon (ut revertar ad prima) unus ex nepotibus Noe, quem sermo est in Italiam ab illuvione aquarum venisse, appellatumque Janum à vino, quod primus invenit: *vinum* siquidem Hebræi יין *jajin* vocant. Subsecuta deinde secula, postquam & picturæ & sculpturæ in medium venere ingenia, bicipiti fronte Noam effigiarunt. Una quæ esset cano capillitio, & barba veneranda, qua ætas ante aquarum exundationem transacta indicabatur. Altera rursus quæ esset florentis juventutis, futura tempora prospectabat. Huic rei adstipulatur Athenæus Dracone Corcyræo auctore sane probato referente; cujus hæc sunt verba Latinitate à Leonico donata: *Celebris*, inquit, *fuit apud Romanos Deus, quem Patrem appellabant, & cui volventis anni adscripserant initia: fuitque coronarum inventor. Fama est autem bicipitem fuisse, ut & illa, quæ ante, & quæ post se essent, inspiceret. Ab hoc ipso & Janus fluvius, & mons in quo degere solitus fuerat, est appellatus. Nunc Janiculum vocant. Primus autem omnium coronam reperisse creditur: rates, & navigia, pecuniamque primus impressisse, & characteribus signasse. Iccirco apud Italos, & nonnullos Græciæ, & Siciliæ nummum signari mos erat: cujus ex altera quidem parte biceps facies visebatur, ex altera vero, non eodem tamen semper modo, sed navigium sæpe, sæpe corona esset insculpta. Huic autem sororem Camisam nupsisse ferunt, ex qua filiam (ut scribitur) Olisthenam nomine suscepit. Postea majora clarioraque animo volvens Janus, in Italiam navigasse dicitur: montemque nunc Romæ propinquum habitasse, & qui ejus nomen in hodiernum usque diem Janiculum servat.* Hæc ille. Nonne etiam credibile est Jonium, quasi Janium esse dictum? Quid præterea sibi vult in numismate navigium illud insculptum, quam arcam illam, qua se ab aquis omnia submergentibus liberavit. Et Janiculam Italiam prius esse dictam refert Cato in *Originibus*.

* Hæc verba proculdubio ab Impressoribus depravata sunt; & pro eis *aureum electrum* reponi debet; ut colligitur ex illis verbis Græcis χρυσαυγέος ἠλέκτροιο.

Jane

Jano vita functo Gallum, cui Comero cognomen fuit, successisse quoque lectum est: à quo etiam Italiam mox Galliam esse nominatam. Et adhuc hæc pars nostra Gallia nomen servat, velut ætatis aureæ præclarum monumentum. Et fortasse Transalpini Galli à nobis origines traxere: ut à Cenomanis Brixiensibus Cenomani in Gallia Celtica: qui hodie eorum lingua *Lemans* appellantur, Andegavensibus proximi, & Rhedonibus versus Oceanum. Sic à Bojis olim populis ferocissimis, quorum nunc metropolis est Bononia, Boji in Transalpina Gallia Heduis vicini, quos hac ætate *Borbonenses* appellamus.

CAP. IV.

Gallus quid significat, præter omnium opinionem?

SED rursus redeo ad Jani nummisma, in quo navigium fuerat insculptum. Quo significari arcam diximus, qua Janus ab aquis vindicatus est. Id navigii Scythæ *gallim* & *gallerim* vocant: sic & *fluctus* Hebræi גלים *gallim* nominant, hinc *Gallos*, qui fluctibus non sunt oppressi: vel quod aquis oblectentur; aut quod navigio valeant; vel quod Gallorum regio maxime fluminibus irrigatur.

Hæc sunt (inquit Bonaventura) Cucullatorum mera insomnia: & profecto in tuam opinionem nullo negotio declinassem, nisi contigisset mihi ad Merulam Alciati epistolam super hac re scriptam inspicere: in qua hæc verba scripta esse memini: *An verisimile tibi sit, veteres Gallos nomine caruisse, & legationem ad Judæos in Syriam, tunc hoc in cœlo prorsus incognitos, misisse nomina sibi postulatum? Non sunt hæc & hujusmodi Hebræa in albo reponenda: cum præsertim ad historiam conducere possint nihil, obesse vero plurimum. Hebræorum enim æque in scriptis ut in verbis sublesta semper fuit auctoritas.* Gallos igitur interpretabor, sicut prius & Galatas, non autem aquis superstites.

Quid est ergo (inquit Jovius) quod in *Timæo* apud Platonem legitur Solonem ab Ægyptio sacerdote his ferme verbis argui? *O Solon, Solon, Græci semper estis pueri, nec quisquam è Græcia senex repertus est. In vobis juvenis semper est animus: in quo nullæ sunt vetustatis reliquiæ, & nulla cana scientia. Nec mirum, quia apud vos multæ, & variæ hominum exterminationes exstitere: eruntque, aut ab igni, aut aquarum vastitate. Sic tempestate Phaethontis, in qua conflagrasse apud vos omnia: & sub Deucalione diversisque aliis temporibus aquarum illuvionibus corrupta fuisse omnia non prorsus est fabulosum. Fit enim longo temporum intervallo quædam cœlestis orbis permutatio*, quam vel inflammationis, aut aquarum populatur injuria. Nilus vero ab hoc detrimento nos facit innoxios. Apud Ægyptios igitur monumenta sunt antiquissima, quæ apud vos, & alias gentes certis temporum curriculis cœlitus, & necessario immissa vastat illuvies. Iccirco posteritas & litteris, & musis prorsus orbatur: quo fit, ut quasi juvenes sitis, & rudes, & præteritarum rerum penitus ignari.* Auctoritas igitur Platonis, qui fuit naturæ privilegium, facit ut Hebraicis monumentis, quæ ab Ægyptiis ad eos fluxere, aliquando insistam: tametsi ea vitio det Alciatus, qui, ut mihi videtur, deus tuus.

CAP. V.

In Judæos invectio: de Longobardis & Gotthis historia.

QVID habent (inquit Bonaventura) obsecro Ægyptiorum, Hebræorumve scripta fidei? Quid A Berosus, qui pluribus, præsertim tibi, sacra est anchora? Quid demum Zanchi cuculla? qui Berosum sequitur & Megasthenem Persam: quorum auctoritas apud me est tanti, quanti sunt apinæ, tricæque. Quid Ponticus Virunius, qui Hebræus fere videri potest? Quid auctoritatis habet delira illa Hieronymi Gavardi cuculla Augustiniana? cui omnis argumentationis typus est circa Judaica? Audi igitur non me, sed Alciatum, cujus auctoritas hac in re mille cucullis anteponenda est. Is aliquando super Hebraicis delirantem fere Merulam his ad ipsum scriptis litteris arguit: *Viterbum, inquit Joannes Annius, qui Berosum illum fabulosum commen*B*tatus est, quasi vita herbum, à delitiis videlicet herbarum: alii quasi vi Tibur, id est, parvum Tibur: quod in lingua Hetrusca (ut ipse somniat) vi sit parvum. Alii vi Thele à Thebano Hercule. Raymondus Marlianus quasi vita inermium. Blondus à vi turrium. Hermolaus Barbarus à vita Heroum. Vide quas nugas Merula. Ego lecto Desiderii Regis Longobardorum decreto, quo inquit, tria oppida Longulam, Vetuloniam, & Volturnam sub uno muro cingi jussisse, totamque urbem Viterbum appellasse: facile ad etymum Germanicum respexi: (erant Longobardi majores nostri Germani: imo, ut Corn. Tacitus attestatur, nobilissimi Germanorum, qui trucidatis Romanis & Gotthis Italiam omnem tenuerunt) Uviterbum enim eorum sermone ampla structura significatur. Vides igitur, Merula, quam* C *facile errent, qui aliunde quam a Longobardis Longobardorum oppidorum nomina deducunt: eos autem maxime errare credendum est, qui à maxime remotis gentibus rem trahant. Habent Hunni, habent Angli, habent Gotthi pleraque in Italia à se indita locis nomina, in ea enim diutius belligerarunt. At Judæi quas bellicas laudes ipsi possunt prætendere? superstitiosa gens, & imbellis, & ad omnium servitium nata: adde quod & indoctissima. Exceptis enim sacris Bibliis, quæ ipsi invidia & livore in Christianos corrupere, adeo ut satius sit eo in argumento commentaria Græca perlegere: nullius doctrinæ quenquam sua in lingua idoneum habet au*D*ctorem, non medicum, non philosophum, non historicum. Apage igitur recutitos hosce & sabbatarios, nec à majoribus nostris Longobardis descíscas, ut alienissimos sequare.*

Potuisset (inquit Jovius) de Judæis Alciatus modestius sentire, & castius loqui. Possem, si daretur narrandi locus, super hac re Alciato, quem invito senatu, populoque grammatico, cognosco esse tuissimum, adversari: sed cum facile animadvertam tam longam verborum seriem ab auribus vestris non sustineri, illud Ciceronis *pro L. Flacco* pro Judæis tuo, Bonaventura, satisfaciat Alciato: *Cum* E *aurum*, inquit, *Judæorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus vestris provinciis Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret.* Hæc ille.

Jam adscendit (inquit Corbetes) hæc vestra ad contentionem disputatio, iccirco ne tempus, quo nihil est pretiosius, his nugis conteratur, obsecro te, Jovie, ut sub compendio Longobardorum, & his priorum Gotthorum historiam nobis enarres: & an Getarum & Gotthorum eadem sit natio. Getas & Gotthos eosdem esse populos non dubito plurimis conjecturis adductus, è quibus duas aut tres F adduxisse sufficiat vobis. Ælius Spartianus in *Pertinace* hæc de iis populis, quos vulgus Gotthos vocat, posteritati tradidit: *Helvius Pertinax filius Pertinacis dicitur joco dixisse, adde si placet etiam Geticus maximus: quod Getam occiderat fratrem, & Gotthi Getæ dicerentur: quos ille dum ad Orientem transit, tumultuariis præliis devicerat.* Is Geta à fratre occisus, natus est Mediolani Severo & Vitellio Coss. VI. KAL. Junias. Aurelius quoque Prudentius Getas appellat, & eos ab Istro (qui aliis est Danubius) patrio venisse testatur. Idem quoque scriptum legisse

* Hujus rei caussam præclare declarat Seneca *Nat. Quæst.* lib. II. cap. XX. ex Berosi sententia, qui arsura terrena contendit, quando omnia sydera, quæ nunc diversos agunt cursus, in Cancrum convenerint, sic sub eodem posita vestigio, ut recta linea exire per orbes omnium possit. Inundationem futuram, quando eadem syderum turba in Capricorno convenerit.

gisse vos puto apud Claudianum *libro* quarto decimo † his versibus:

Aspice, Roma, tuum jam vertice celsior hostem,
Aspice quam rarum referens inglorius agmen
Italia detrusus eat, quantumque priori
Dissimilis, qui cuncta sibi cessura ruenti
Pollicitus, patrii numen juraverat Istri,
Non nisi calcatis loricam ponere Rostris.

Gotthos enim intelligit, quos jam occupata majore ex parte Cisalpina Gallia Stilico ad Athesim in Veronensi agro, ad Pollentiam, ad Astam fudit: ut *lib.* VIII. * idem Claudianus his versibus attestatur:

Tu quoque nonparvum Getico, Verona, triumpho
Adjungis cumulum: nec plus Pollentia rebus
Contulit Ausoniis, aut mœnia vindicis Astæ.

Transeo ad Longobardos majores nostros: quibus ætas nulla bellaciores vidit. Quam rem si creditis minus, ne pigeat obsecro Cornelium Tacitum ‡ audire: *Contra*, inquit, *Longobardorum paucitas*, ** *nobilitasque plurimis ac valentissimis nationibus cingit, non per obsequium, sed præliis, & periclitando tuti sunt.* Audite idem Vellejum ††: *Fracti Longobardi, gens etiam Germana ferocitate ferocior.* Misnensium hodie regionem Longobardorum sedem antiquissimam fuisse plures volunt. Hos Tacitus Suevis attribuit, Westphalis alii, quod hos non procul à Rheno Ptolemæus ponat.

CAP. VI.

De moribus Cisalpinorum Gallorum.

NEMINI igitur sit mirum, si Cisalpini Galli & pacis & belli muneribus sunt idonei, quando tam præstantes progenitores habeant, quibus nulla gens est sub cœlo æque ferocior.

Tunc subridens Bernardus Felicianus, Facies nos, inquit, Benedicte, insolentes nimis tanta origine. Qua longe Romanis feliciores sumus, atque etiam ipsis Hetruscis. Illis enim pastores è Phrygia, his autem Lydus Volsus principia exstitere. Verum Cisalpinis Gallis diversi sunt mores. Siquidem Alpinis sunt plane agrestes: qui altiora montium feri, & prorsus insociabiles: quales existunt, qui Vervascam circa Verbanum Vallem tenent: hi enim Troglodytico pene more Alpium cavernas subeunt, sparsimque per invia nemorum montanorum ritu ferarum vagantur. Qui vero ad lacuum vel fluviorum ripas jacent, ad fabrilia opera & agriculturam sunt idonei; ad vasa lignaria tornanda sunt solertes. Alpini habitudine corporis firmissimi, ad multam ætatem degunt, & quanquam senectute premantur, à laboribus tamen non nisi decrepiti abstinent. Errant autem plurimum sicut Nomades cum gregibus vel in suis, aut alienis, aut conductis pastionibus vigilias castrenses agentes, supellectile ad Scytharum consuetudinem plaustro vel equis imposita. Montanis multis, nisi quatenus in planiciem descendunt, aut in viciniam deflectunt, usus panis est incognitus. Vescuntur autem castaneis, lacte, caseo, & cæteris, quæ sua sponte dat terra, muneribus: reliqua gulæ irritamenta non novere. Horum mulieres quemadmodum & Jaxamatarum munia virorum egregie supplent, nec pugnam, si casus tulerit, viris admixtæ detrectant. Inter aquas victus est plurimis, dum navibus ultro, citroque merces convehunt.

Salassi, quos hac ætate *Pedemontanos* vocari audio, si per milites liceret, cuticulam studiose cu-

† Seu *de Bello Get.* ℣. 77.
* Seu *de* VI. *Conf. Honorii*, ℣. 201.
‡ *De Moribus Germ.* cap. XL.
** Lipsius juxta Farnesianum Cod. reposuit, *nobilitat*, *quod*; & mox *cincti* pro *cingit*.
†† *Lib.* II.

A rarent, ad munia belli prorsus inhabiles. Cæteri vero Galli usque ad Rubiconem ingenio tantum valent, ut illud ad omnia facile applicent. Corporis magnitudine sunt Italis proceriores, Gallis vero Transalpinis & Germanis inferiores. Quantum bello valeant, dicant, qui eos sunt experti aliquoties Itali. Fere tamen credibile est prodigiosæ staturæ homines hanc regionem genuisse.

Taceo quod Eustathius memoriæ prodidit de Lyge gigante *in Dionysium Afrum*, quem ait hunc tractum incoluisse: venio ad recentiora: tempore quo Ludovicus Sforcia rerum potiebatur apud Insubres, & Lebuos, cum Lambrus aquis extenuatus laberetur, pars calvariæ, & dens magnitudinis
B immensæ repertus in fundo alvei. Dens primo marmor existimatus est, mox ossea materia deprehensa est. Per eadem fere tempora (ut Georgius Merula, qui se vidisse refert hæc omnia, scriptum reliquit) eodem in fluvio dentes item duo, & os informe effossi fuere: quod non satis poterat discerni, armi-ne fuerit, an coxendicis: nisi quod in extrema parte forma acetabuli inerat. Ex his ut Venetias deferretur Mauroceno Venetorum legato Bartholomæus Chalcus vir omnibus rebus ornatissimus, qui tunc à secretis erat Sforciæ, unum tradidit.

C

CAP. VII.

Quibus eduliis & rebus abundet Cisalpina Gallia?

HABENT quinetiam (ut aliquid etiam à me dicatur extra lineam) nostræ Cisalpinæ Galliæ regiones singulæ suas dotes. Cereris enim copia fere omnis tractus frequentissimus est, nullus tamen Laemellino, aut Alexandrino anteponendus est. Rhætica vina, & quæ in Orobiis Insubrum, & apud Novarienses sunt, fere paria in Italia tota non reperiuntur. Oleum Comense Venafrano non inferius est. Mella passim, iis exceptis duntaxat, quæ ad Alpes nascuntur propter castanearum folia, Hy-
D metiis, Hyblæis, Calydneisque sunt similima. Caseum quis sani intellectus Vestinum Novariensi, aut ei, qui intra Adduam & Ticinum fale duratur, comparabit? Quo adeo oblectatus est Antoninus Pius, ut eum pro usu Romam transferri curaret, ut his verbis Julius Capitolinus attestatur: *Cum Alpinum caseum in cœna edisset avidius, nocte rejecit; atque alia die febre commotus est.* Coturnicem regio habet nulla sapidiorem. Hœdos quoque Ambraciensibus petulciores reperiemus. Rosæ Mediolanenses commendatione Carini Imperatoris, qui eas abusque Mediolano Romam vehi curabat, cæteris sunt gratiores, ut refert Fl. Vopiscus.
E Quanta sit apud Insubres rerum omnium, quæ ad hominis victum pertinent, felicitas, indicio fuit superioribus temporibus exercitus Imperatoris, Gallorum, Pontificis, Venetorum, & Francisci Sforciæ non modo delitiis alti, sed nummis, per decennium & opibus prope ditati: quos profecto tota Italia, addite etiam si placet Siciliam, non sustinuisset. Lanas præterea fert optimas, de quibus ita scribit Strabo *: *Lanam vero mollem Mutinensis ager, eaque regio, quæ ad fluvium Scutanam pertinet, fert omnium longe optimam: hirtam vero Ligustica & Mediolanensis, ex qua bona pars Italiæ servitiorum vestitur. Mediocrem autem, ea quæ circa Patavium,*
F *ex qua preciosissima tapeta, & Gausapinæ fiunt.* Mulas Venetas *Iliados* B. Homerus extollit hoc carmine:

Ἐξ Ἐνετῶν ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων.

Id est:

Mularum genus è Venetis quod robore præstet.

Fructibus autem sic referta est Gallia, ut pomarium tota videri possit. Est & huic regioni peculi-

* Lib. V. *Geogr.*

ri-

ris arbor, quam betullam Gallicam vocant auctores, miro corticis candore: qua nulla ex plantis firmiores vasis vinariis circulos facit. Est & herba odoratissima, ea doctis est nardus Celtica, vulgo *lavanda*. Per Alpes item & Apenninum ex quadam arbore fungus enascitur, quod agaricum dicerem, nisi esset efficax minus. Ne Jovium vestrum aliquis tamen circa hæc sedulum, insanientem dicat: fecit hoc idem M. Varro, qui eduliûm genera in ea *Satyra*, quæ Περὶ ἐδεσμάτων inscripta est, celebravit his carminibus senariis:

Pavus è Samo, attagena Phrygia,
Melicæ grues, hœdus ex Ambracia,
Pelamis Chalcedonia, murena Tartesia,
Aselli Pessinuntii, ostrea Tarentia,
Pectunculus Chius, helops Rhodius,
Scari Cilices, nuces Thasiæ,
Palma Ægyptia, glans Iberica.

Fecit hoc etiam Plutarchus, apud quem celebratum invenio sumen & fungos Italiæ, placentam Samiam, nivem apud Ægyptios. Præterea si mihi vitio dabitis non Varronem & Plutarchum, sed Pollucem quoque damnabitis celebrantem Tyrium thymum, cestreum ex Scyatho, hœdum ex Melo, conchas Pelorinas, teutlon ex Ascra, galeum Rhodium, ctenen Methymnæum, psetas Eleusinas, apuas Phalericas, tryglas sive mulos ex Ionia, anguillas Bœoticas, caseum Cythnicum, salem Tragasæum, rapa apud Mantineam, fabas Ægyptias. Strabo quoque in Ascaloniensium tractu præcipuas cæpas gigni memoriæ prodidit. Sed quid hæc? tanquam non pollicitus sim dicturum me aliquid extra lineam vobis.

CAP. VIII.

De Lapidicinis.

QVANTO (inquit Felicianus) intervallo opinionem de te meam exsuperas? nunc ego te Varroniano illo Tricocle præstantiorem puto: & tantum cæteris præcellis ingenio, eruditione, *quantum* (ut inquit pastor ille apud Virgilium *) *lenta solent inter viburna cupressi.*

Tibi sunt (inquit Jovius) hæc laudum adscribenda præconia. Quis est enim hac ætate, qui litteras profitetur, vel felicissime, vel jejune, cui non sit cognitus Felicianus? Verum ne ab his adagio illo, quo ajunt *Mulos mutuum scabere*, inuramur: quod horum magis satisfaciat palato. Non vanum erit igitur huic nostræ fortasse narrationi immensas naturæ opes intra almæ parentis viscera reconditas annectere. Quas hominum ingenia ad luxum potius, quam ad utilitatem exquisivere. Sed quo fato id eveniat mali, prorsus ignoro: ut majores nostri de iis jampridem, & sæpe conquesti sint, & de nobis posteritas conqueratur.

Hæc, ô Benedicte candidissime, (inquit Felicianus) reprehendi à nobis, quam emendari magis possint: satius fuerit, omissis his temporum querelis, quamprimum, quod pollicitus es, absolvere.

Qui hanc nostram (inquit Jovius) Cisalpinam Galliam Bramantius senior, singularissimo & absolutissimo vir ingenio, perlustravit, carbunculos (quos ante ipsum sola mittebat India) Divi Galeacii Sforciæ patrum fere nostrorum memoria Insubrum Ducis effodit: ut morosissimarum mulierum desideriis obsequeretur. Hos argentarii Mediolanenses Rocchæ novæ Rubinos nominant. Clariores sunt Orientalibus, & summa cum difficultate è saxo cælis evelluntur. Unde sæpenumero impensa major est, quam lucri accessio. Mons, ubi exciduntur, ultra Bilitionem est recta tendentibus ad Leopontios, non procul ab Abia-

* *Ecloga* 1. *y*. 26.

A sco, qui pagus est, ubi Leopontina vallis Bregnanæ conjungitur.

Gemmas ordine sequuntur marmora ob quandam pene similem materiam, nisi quod hæc terrea sunt magis. Hæc duobus in locis prope Athisonem, Candiæ videlicet & Ornovasci, candida excavantur. Speculare marmor, quod est nigrum, à Romanis Luculleum dictum, in Novariensium Alpibus effoditur juxta Lacum Ortæ. His marmoribus usque ab anno MCCCLXXXVI. Mediolanenses Deiparæ Virgini templum, quod altitudinis fastigio, quanquam adhuc imperfectum, transcendere nubes videtur, construunt. Quod absolutum evincet omnino, B quæcunque sub sole sunt hominum manu facta miracula. Alterum similiter matri Partheniæ, quam ad Celsum vocant, in suburbiis construunt: cujus aspectus pulchritudinem olim posteritas mirabitur. Silices, quibus cœnosæ viæ per Insubres sternuntur in urbibus & oppidis ultra Angleriam, Buzirates vicus copiose subministrat.

CAP. IX.

De euripis duobus, è quibus unus à Ticino, alter ab Addua Mediolanum deflectuntur.

E Ticini decursu per CC. ferme stadia Majores nostri inediæ averruncandæ (voculis utor Catonianis) consulentes labentem pernicissimo impetu C euripum usque ab Beatum Insubrum oppidum munitissimum, mox veluti fessum Mediolanum intra urbem ipsam deduxerunt, anno à Virgineo partu MCCLVII. per tempora Martini Turredani, qui mox inter Insubres primarias partes obtinuit, ubi egregie Senatorem Romæ egisset. Navigium à navium copia ultro citroque commeantium semper vulgus appellat. Utilitatem, quæ hinc emanat, cum ob rerum fere omnium copiam, tum ob salubritatem aeris, oratione quis amplecteretur? Hinc enim piscium sunt vivaria frequentissima: hinc D per hortos Nili derivantur: hinc sub ipso limine Nereidum chorum habent Mediolanenses adludentem. Non qualem Veneti, aut Genuates aspiciunt, insuavem scilicet & aspectu ipso formidabilem; sed qualem Ticinus emittit, blandum videlicet, & amœnissimum. Perfruimini ergo Mediolanenses aspectu Nympharum pulcherrimo, & Napearum cœtu florentissimo: & hac ætate præsertim navigio addito ex Addua altero, quod alterius aquarum sæpe penuriam excipit. Id cum Sforciæ Francisci primi liberalitas sub Triccio oppido munitissimo excavarit, gloriam ipsius, donec fluet, attestabitur: per quem multifaria merces ex Orobiis proximis, Cenomanis, & Venetis in urbis fere umbilicum devehitur. E

CAP. X.

De idiomate Gallorum antiquissimo.

QVIETIS venia merito daretur (inquit Cribellus) tibi, nisi solus nos torqueret articulus: quem ubi absolveris, tam tibi debebo, quam qui maxime.

Quid magis antiquius est (ait Jovius) mihi, quam amicorum votis obsequi? tibi præsertim, qui ob singularem animi candorem & litterarum politiam F es mihi carissimus.

Diu (inquit Cribellus) hæsitavi, & adhuc in eadem versor rota, qui fuerit majoribus nostris sermo: hæsitantiam faciunt plures Græcorum voculæ, quibus materna lingua utimur, ne illi Græce locuti sint.

Puto (inquit Jovius) ante Romanorum tyrannidem ambabus idioma Galliis fuisse commune, cum propter originem, tum propter viciniam. Græculas voces in hanc regionem per tempora C. Cæsaris

transcripti Comum in coloniam Græci attulere. Quod nobis à cæteris Italis sermo diversus exstiterit, declarant quædam vocum apud probatissimos auctores reperta discernicula. E quibus exempli gratia vobis pauca dixisse sufficiat juxta Virgilii illud, *Æneid.* 11.

——— *& crimine ab uno*
Disce omnes.

Acorus radix est notissima, eam Romani radicem nauticam vocabant, Galli vero majores nostri piper aqueum. Ploxemum, cujus meminit Catullus, Transpadanis Gallis capsa fuerat. Sic asarum radicis est genus; sed Latinis perpensa, Gallis bacchar. Virgam similiter Galli dicebant, quam purpuram alii: ad quod significatum in octavo *Æneid.* Virgilius allusit, cum inquit:

Virgatis lucent sagulis.

Argemonam quoque herbam scitis esse, Romani tamen eam concordialem, & Galli coronam vocabant. Nobis item suibetes herba fuerat, quæ Romanis sylvæ mater, & Græcis *chrysocarpos.* Item qùi nobis est equus, majoribus nostris erat marca: & actum ipsum equitandi materna lingua adhuc *marchiare* dicimus: unde Marcomani populi sunt dicti, quod equo, qui *marca* dicitur, aut valeant, aut oblectentur.

Non audiret te (inquit Bonaventura) vir doctissimus Vadianus: Marcomanos enim putat vocatos Germanice, quod *Mark* Germanorum idiomate *limes* significatur: unde Marchiones, qui ad tuendum Imperium Romanum cum militibus adversus barbaras nationes limitibus præerant, dicti sunt.

Plurimi (inquit Jovius) est apud te Vadiani auctoritas, major apud quoscumque tamen Pausaniæ: apud quem † hæc legisse aliquando contigit: Τοῦτο ὠνόμαζον τὸ σύνταγμα Τελμαρκισίαν τῇ ἐπιχωρείῳ φωνῇ. Καὶ ἵππων τὸ ὄνομα ἴσω τις Μάρκαν ὄντα ὑπὸ τῶν Κελτῶν. Hæc ille. Vides ergo, Castillionee, an Vadianus fallatur, an ipse decipiar. Ex his igitur liquido satis constat, non fuisse majoribus nostris cum cæteris Italis idioma commune. Nunc, postquam muneri ipse meo pro virili satisfecerim, obsecro vos, ut vestra omnium gratia tacere liceat mihi.

CAP. XI.

De magnificentia Mediolanensis Urbis, deque nonnullis scitu dignißimis Gallorum Cisalpinorum gestis.

HAEC cum dixisset Jovius, manu mento supposita quiescebat. Tunc Felicianum omnibus intuentibus, inquit Castillioneus, Optarem, Feliciane candidissime juvenis, ut urbis nostræ, quando hæc nobis liceant minus, præconia diceres: horum omnium silentium te loquentem expetit: in te uno nostra nunc vota suspensa sunt.

Utinam (inquit Felicianus) ea in me sit ingenii felicitas, qua possim & desideriis vestris satisfacere, & existimationi apud vos meæ. Quamobrem vestrum fuerit munus, cum dixero, si in parte aliqua declinatum erit, vel me venia dignum existimare, aut tumultuario sermoni adscribere. Cæterum, ne à vestrum aliquo noter, ea tantum, quæ sunt in ore omnium, vel quæ ipsi vidimus: iccirco attendite. Maxima semper fuit apud quascunque nationes Gallorum Cisalpinorum & auctoritas, & virtus formidolosa: invenio siquidem in Græcorum monumentis ad Alexandrum Macedonem, quem ob res gestas Magnum cum cæteris auctoribus appellamus, Gallorum Cisalpinorum legatos hospitalitatis & amicitiæ gratia venisse: fuisseque

† In *Phocicis*, cap. XIX.

A in convivio, quo omnium fere gentium oratores acceperat, à Rege potentissimo interrogatos, *Quidnam esset, quod Galli maxime timerent:* tunc præter omnium opinionem respondisse, *Aliud,* inquam, *nihil, Rex præstantißime, quam ne supra nos cælum, aut Alpes ruant.* Quod responsum omnino fefellit animum Regis, cum esse se, quem formidarent, dicturos opinantis. Quibus verbis credibile est Alexandrum de Bello Galliis inferendo, quæ talium virorum essent alumnæ: sed per ea tempora contra Hetruscos, quorum opes terra marique late patebant, in armis erant: qui XII. urbibus conditis in Cisalpina Gallia universam Italiam tyrannide premebant.
B Nullus enim Rex citra eorum auctoritatem creabatur. Itaque cum per eosdem Romulus Rex declaratus esset, captata Mithridates Ponti Rex occasione Romanos appellavit Hetruscorum vernas. Hos tamen quanquam potentissimos Galli Cisalpini non suis modo finibus ejecere, sed in eorum agro bella gessere, omnique dignitate & imperio privarunt.

Profligatis Hetruscis, pacis impatiens & ferox populus in finitimos Venetos, & Medoacos, arma convertit: eaque diu exercuit vario Marte. Cumque horum arma contemptui haberentur, utpote qui essent Paphlagones ejecti, in Hetruscos rursus Duce Brenno omnem belli impetum contulere, cum essent ab Arunte quodam ad id facinoris excitati.
C Clusium ergo tunc Hetruscorum metropolim cum majores nostri obsiderent, supervenere Romanorum legati, quorum auctoritate sedari posse bellum Tusci putabant. Verum cum res non succederet, aperto Marte Hetrusci Gallos aggressi sunt, quo in prælio cogniti sunt Romanorum legati. Clusio igitur relicto, Romam infensissimo agmine petentibus, ad Alliam fluvium exercitus Romanus occurrit: quem cum Galli viriliter excepissent, fere ad unum Romani interiere, eaque dies inter nefastos relata est.

D Nec multo post defensoribus vacua, & capta, & incendio à Gallis Roma consumpta est. Hujus rei auctorem habeo Sex. Russum virum Consularem, qui hæc memoriæ prodidit: *Galli, qui Italiæ eam partem tenent, ubi est Mediolanum, usque ad Rubiconem amnem, suis viribus freti Romam ipsam bello petiere, cæsisque exercitibus Romanis ad Alliam fluvium, mœnia urbis intrarunt, Capitolium obsidere. Ad cujus arcem sexdecim senatores nobilißimi confugerant, qui mille auri libris se obsidione redemerunt.* Videtis ergo ab Insubribus urbem deletam: qui mox per Apuliam vagantes Gallipolim condidere: hinc solventes in Græciam delati eam fere omnem
E populati sunt.

Annis post aliquibus rursus in Romanos Galli insurrexere: quo in tumultu T. Quintium Dictatorem, qui nisi desperatis rebus creabatur, factum reperio, cum jam Galli ab urbe ad tertium lapidem via Salaria trans pontem Anienis castra posuissent. Quorum timore & justitium indictum est, & juniores sacramento militari adacti. Tertius in Gallos Dictator fuit C. Sulpitius, M. Popilio Lænate & Cn. Manlio Coss. Post multas tandem acceptas, illatasque clades vix arma deposita fuerant; quando majora inter Gallos Romanosque bellorum
F incendia exarsere: siquidem reparatis utrinque exercitibus, ut si quando aliàs, acriter ad arma itum est. Et cum Galli in agro Latino castrametati essent, juniores rursus ad militiam coacti sunt dare nomina: quod scirent Gallicam gentem & bellacem esse, & ingenii avidi ad pugnam. Quo in certamine Consul vulneratus in Romanos fugientes hac oratione usus traditur: *Quid fugis miles? non cum Latino, Sabinoque hoste res est tibi: quem victum armis socium facias ex hoste. In belluas strinximus ferrum: hauriendus, aut dandus est sanguis.*

L. Vo-

L. Volumnio & Ap. Claudio Coss. cum Hetrusci, Samnites, & Umbri in Romanos conjurassent, reperio ab iis Gallica auxilia fuisse mercede conducta, quod cognoscerent Gallos & bellaces esse, & nomini Romano infensissimos. Decio item Decii filio Cos. acerrime pugnatum est contra Romanos: quos cum Decius fugientes nullis aut precibus, aut minis retardaret, Diis manibus se devovit, M. Livio Pontifice adstante: confectum est hoc certamen in agro Sentino, non procul ab Esi fluvio. Hanc urbem Longobardi vastarunt.

Erant Galli cum ob viciniam, tum ob virtutem Romanis terrori: & tumultus Gallicus cum maxima formidine semper exceptus. Idem etiam Plutarchus affirmat his verbis in *Vita Marcelli: Faciebat id loci vicinia, & Gallorum dignitas: tanquam qui recordarentur se & ab iis ad Alliam cæsos, & urbe fuisse dejectos.* Peracto primo Punico bello cladium & stragis faces ex hujusmodi caussa inter eosdem rursus emicuere. Irruperant more torrentis per agrum Hetruscum Galli, Arretiumque acriter obsidebant. Romani Tuscis auxilium ferentes in pugnam descenderunt: qua in pugna, si aliàs unquam, Gallorum virtus enituit. Nam & exercitus ad excidium deductus, & interfectus est Consul. Cum vero pro redimendis captivis Rom. oratores Mediolanum venissent, contra jus gentium interfecti sunt. Itaque Senatus hujusce facinoris indignatione commotus, delectu per Italiam habito, bellum reparavit in Gallos, quod ad multos annos gestum Senonibus, qui proxime Italos habitabant, excidio fuit. Sunt qui scribant hæc ante primum Punicum bellum fuisse gesta: quod eo confecto subsecutum sit Illyricum: mox tumultus Gallicus. Hanc ob caussam C. Flaminius ad populum legem tulit, ut ager, qui Senonibus ademptus fuerat per superiora bella, Romanis civibus divideretur. Id cum Boji intellexissent, qui Senonibus inhærebant, male ferebant hanc Romanorum viciniam. Super hac re igitur inter Cisalpinos Gallos conventus est habitus. Quibus in comitiis contentio omnis consumpta est refricandis injuriarum vulneribus antiquis & recentioribus.

Tandem post longam consultationem ad arma succlamatum est. His pactis Congolitanum & Aneræstem Reges eligunt: quibus summa totius rei commissa est. Hæc ubi Romæ nunciata sunt, varie trepidatum est, discurrentibus aliis ad portas urbis, aliis ad mœnia, pernoctantibus aliis in foro. Omnia certatim deferri in oppidis validioribus ab agris: ac si adfuissent pro mœnibus Galli, qui domo nondum signa promoverant. Accusari ab aliis Patres conscripti, & à nonnullis civium avaricia assiduis jurgiis criminari, & parum defuit, quin sævitum sit in belli auctores. Tanto igitur belli jam excitato incendio Consules per Italiam & proximas insulas habere delectum, parare arma, cogere juniores, vexilla præparare. Coacti sunt etiam sacerdotes, qui belli munere ex S. C. vacabant, ad militiam dare nomina. Romanorum autem formidinem vel apparatus ipse declarat: nunquam enim tot Italorum millia fuisse in armis proditum est. Veniebant enim in mentem Rom. urbis incendia, exercitus ad Alliam cæsus, tot Diis sæpenumero adversis contra Gallos suscepta certamina; & hanc ob caussam velut fatalem Romanis Citeriores Gallos formidabant. Sic in urbe & apud socios impigre delectus habebatur: & quasi non semel pugnandum esset, tot copiæ conscriptæ sunt, quot antea, nec post (quas ipse legerim) nunquam. Siquidem Polybius refert fuisse in Romanorum exercitu DCCC. & L. mil. peditum, equitum autem III. & CC. mil. Plinius DCC. ped. mil. equitum vero tantum mil. LXXX. fuisse attestatur. Et antequam copiæ proficiscerentur, sacrificii genus facere coacti sunt, Sibyllinis cedentes monitis, quibus

A continebatur, Græcos homines, totidemque Gallos marem scilicet & fæminam vivos oportere tumulari: cum antea Græcanico more pii ac mites rem divinam facerent. Itum est tandem cum iis copiis in Gallos, qui Hetruriam omnem ferro, flammaque vastabant: & diu vario Marte pugnatum est usque ad C. Atilii Cos. ex Sardinia adventum, quem cum venisse Galli cognovissent ex crebris ignibus per noctem, totis viribus in aciem descenderunt, ut extremam belli aleam experirentur. Prævalebant virtute Galli, multitudine vero numerosiore Itali.
B Contra L. Æmilium Gesatæ, quibus mos erat, ut nudi pugnarent, cum Senonibus constitere & Cenomanis: adversus C. Atilium cum Bojis, Lebuis, & Salassis Insubres processere, collocatis prius plaustris, & impedimentis, omnique præda in proximum tumulum cum præsidio. Cum duas (ut dictum est) frontes Gallorum acies haberent, non solum terribiles aspectu, verum & efficaces ad certamen fuere: verum Insubres cum Salassis & Bojis lunatis sagulis & torquibus aureis maxime interlucebant. Interea Gallis equitibus C. Atilium à tumulo arcere conantibus, pugnatum est nervis omnibus cum summa omnium alacritate. Quo in concursu cum Atilius Cos. in confertissimos cuneos pugna-
C ret, ab equite Gallo hasta transfixus, occubuit: caputque hastæ infixum per castra delatum est. Hic ex morte Consulis major invasit Italos rabies, & rerum desperatio. Tandem fusa Gesatarum sagittis acie, ad cæteros Gallos omnis rerum difficultas rediit. Hic clamor, armorumque horror, hic equorum hinnitus, qualis antea nunquam, pro focis & libertate Italis, pro gloria autem & virtute pugnantibus Gallis. Sic omnis ferri experientia à fronte & à tergo vehementius insurgebat. Insubribus & reliquis Gallis nulla jam salutis spes validiores vires dabat: Itali vero nisi tunc cum tanto exercitu vicissent, nunquam posthac fore ut vin-
D cerent, arbitrabantur. Cœpere tandem Italorum frontes pedem referre: quod cum Tribuni equitum inspexissent, ut fit in rebus proclamatis, procellam equestrem demissis hastilibus, & equis concitatis in Gallorum peditatum dedere. Tum demum turbati Galli, ac loco moti & repulsi sunt. Quanto animorum ardore tunc pugnatum fuerit, Polybius his verbis ostendit: *Hic tandem belli Gallici finis, quo nullum usque in hunc diem vel obstinatione animorum, vel militum audacia, vel atrocitate præliorum, vel multitudine interfectorum, vel numero copiarum majus, aut audivimus, aut legimus.* Hæc ille. Post hanc pugnam L. Æmilius Consul in Bojorum
E agrum cum exercitu venit, quo vastato Romam ad triumphum regressus est secum adducens Congolitanum ex fuga protractum. Aneræstes alter sibi mortem consciverat, ne foret hostibus speciosior triumphus.

Sequens annus Consules habuit Q. Fulvium & T. Manlium. Hi accepto exercitu Galliam ingressi sunt; Bojiosque venire in deditionem P. R. coegerunt: qui cum cæteros Gallos adoriri, aut eorum regionem vastare proposuissent, crebris imbribus & oborta per exercitum pestilitate pedem referre coacti sunt. Hos secuti sunt Consules P. Ful-
F vius & C. Flaminius. Galliam itaque Flaminius aggressus est, Ananesque Gallos subegit: hinc Insubres invasit incensis Taurinorum agris: & castra metatus est eo in loco, quo Addua in Padum influit: ibi hac ætate Castrum est novum, pagus. Insubres ubi hæc intellexere, armata multitudine ad prohibendos Romanos venere: ibi crebris certaminibus fatigati Romani in Cenomanorum agrum se recepere: inde per superiora loca vagantes equites Orobios populabantur. Insubres itaque agrorum vastationem ægre ferentes ferro quam primum decernere statuerunt. Facto igitur agmine

 quin-

quinquaginta hominum mil. & ſublatis vexillis aureis è templo Minervæ, tanto animi ardore Romanos aggreſſi ſunt, ut vix ab oppugnatione caſtrorum primo adventu repulſi ſint: paucis poſt diebus in ripis Abduæ commiſſa pugna ſuperati ſunt.

Tot cladibus attriti Inſubres Romam pro pace legatos mittunt: quibus cum negata eſſet, rurſus ad bellum ſe alacrius comparant: præſertim cum jam Mediolanum ex Tranſalpinis Duce Viridomaro armatorum triginta millia in ſubſidium ſuperatis Alpibus acceſſiſſent. Conſules erant C. Cornelius Merula, & M. Claudius Marcellus, qui acceptis copiis à prioribus Conſulibus, Acerras inter Padum & Alpes urbem Inſubrum obſidione cinxerunt. Inſubres, quod auxilium obſeſſis ferre non poterant, propterea quod media quædam loca à Romanis tenebantur, parte copiarum trans Padum miſſa, Claſtidium quod Romani præſidio firmaverant, obſederunt, rati ea difficultate coactos Romanos Acerras obſidione ſoluturos: eo igitur conſilio Claſtidium premebant. Romani bifariam diviſo exercitu ſtatuere obſeſſis opem ferre. Cornelio igitur onus injunctum, ut curaret, ne Acerranis ſubſidium præſtaretur: Marcello autem, ut Claſtidianis opem ferret. Quem ubi Padum Galli trajeciſſe intellexerunt, Conſuli obviam facti ſunt: inſtructaque acie Romanos adoriuntur: ibique Ducis Viridomari temeritate ſunt cæſi. Acerrani autem ſuorum ſtrage audita, urbem noctu deſeruere. Ita urbs Inſubrum clariſſima flammis conſumpta eſt.

Ultra Linianum miræ celebritatis oppidum in ripis Oronæ pagus viſitur, Acerris adhuc nomen eſt, cum adjacenti regione, quæ Acerrina dicitur. Hic fuiſſe vetuſtiſſimam Acerrarum Inſubrum illam urbem puto. Vaſtatis Acerris Cornelius Mediolano copias admovit. Quod cum ſe capere poſſe deſperaret, quod populi frequentia defenderetur, populato circum urbem agro copias reducebat. Iter facientem Inſubres aſſequuti extremum agmen adeo egregie invaſere, ut maximus timor ea in parte ſit Romanis injectus. Converſis igitur ſignis Conſul totis viribus Inſubres aggreſſus eſt, maximamque eorum partem concidit: qui pugnæ ſuperfuere in proximos montes aufugerunt. Cornelius re animadverſa infeſto exercitu Mediolanum revertitur: nactuſque urbem metu perculſam, & defenſoribus vacuam nullo negotio ea potitus eſt.

Quievere deinde Gallorum arma uſque ad Annibalis adventum, à quibus & copiis novis auctum (fere enim omnem exercitum in tranſitu Alpium amiſerat) ſatis conſtat, & ab his in Italiam accerſitum, cum illi in animo eſſet per Narbonenſem Galliam apertis Maritimis Alpibus in Ligures irrumpere, illinc in Hetruriam. Noviſſime in Italia ſoli qui rebellaverint, in armis remanſere contra Romanos pulſo Annibale: mox cum Liguribus, quorum arma fere ſemper conjuncta fuere, vario Marte cum Romanis belligerarunt. A variis tandem cladibus in amicitiam Romanorum ſunt recepti, privilegioque Latinæ coloniæ Tranſpadani, Romanorum more loquor, donati.

Sævientibus deinde bellorum Civilium procellis C. Cæſarem ſequuti totis viribus huic bello incubuere, cæteris Gallis prope reclamantibus. Hujuſce rei teſtem habeo Ciceronis *Epiſtolam ad Tironem*: *Delectus enim*, inquit, *magnos habebamus, putabamuſque illum metuere, ſi ad urbem ire cœpiſſet, ne Gallias amitteret, quas ambas habet inimiciſſimas, præter Tranſpadanos.* Exſtincto Cæſare contra M. Antonium inſurrexere: libertatemque communem cum Republica Romanorum amplexi ſunt: quod unice M. Brutum Cæſaris interfectorem colerent. Negotii hujus teſtis eſt Plutarchus: qui ait, *Mediolani ſtatuam æneam M. Bruti in foro conſpectam ab Octavio: laudatoſque Mediolanenſes ab eodem, quod etiam in rebus adverſis amicorum eſſent amici.* Quod arma ſumpſerint in M. Antonium, auctorem habeo in *Philippicis* Ciceronem, apud quem hæc pridie legi: *Quid Galliam?* (de hac loquitur Citeriore, quam in M. Antonium D. Brutus armaverat) *Quo tandem animo hanc rem audituram putatis? Illa enim hujus belli propulſandi, adminiſtrandi, ſuſtinendi principatum tenet. Gallia D. Bruti nutum ipſum, ne dicam imperium, ſecuta armis, viris, pecunia, belli principia firmavit, eadem crudelitati M. Antonii ſuum totum corpus objecit, exhauritur, vaſtatur, uritur omnis, æquo animo belli patitur injuriam, dummodo repellat periculum ſervitutis.*

Optarem in L. Floro, & aliis nonnullis ſcriptoribus, loquendi modeſtiam: qui ut cartas expleant ambagibus, regiones aliquando citra verecundiam pro animi libidine plus æquo vel laudant, vel vituperant. Audite igitur quicunque eſtis ex hoc grege M. Tullium *Philip.* III. *Quodque Galliam Provinciam Citeriorem optimorum, & fortiſſimorum virorum, amiciſſimorumque P. R. civium refertam, exercitumque in Senatus poteſtate retineat.* Verum, ne ebrium Ciceronem hæc putet dixiſſe aliquis, audiat eundem *Philip.* IV. *Galliam totam hortatur ad bellum, ipſam ſua ſponte, ſuo quoque judicio excitatam.* Hæc ille. Nunc quanta fuerit, & ſit, hujus Galliæ Citerioris auctoritas, his verbis idem Cicero declarat *Philip.* III. *Nec vero de virtute, conſtantia, gravitate Provinciæ Galliæ taceri poteſt. Eſt enim ille flos Italiæ, illud firmamentum imperii P. R. illud ornamentum dignitatis, tantus autem conſenſus eſt municipiorum, coloniarumque Provinciæ Galliæ, ut omnes ad auctoritatem hujus ordinis, majeſtatemque P. R. defendendam conſpiraſſe videantur.* Eundem rurſus audi in V. *Philipp. Galliaque quæ ſemper præſidet atque præſedit huic Imperio, libertatique communi, merito vereque laudetur, quod ſe ſuaſque vires non tradidit, ſed oppoſuit.* Quod ſi uni Ciceroni fides non adhibenda eſt, audite M. Antonium apud App. Alexandrinum ita loquentem: *Nam ſi à Celtis,* inquit, *abiero, neque hoſtis, neque Monarchicus dicar amplius.* Idem cum à Senatu deſtitueretur, petiit Celtarum Provinciam inter Alpeis reſidentem: quam D. Brutus obtinebat, mente ſcilicet repetens, C. Cæſarem ex Celtis prodeuntem Cn. Pompejum ſuperaſſe. Senatus autem Celtarum gentem velut arcem in ſe præparari metuens, conturbari cœpit.

Ad hæc quibus copiis Ulteriorem Galliam C. Cæſar devicit, niſi noſtratibus? Primo in Helvetios duas legiones conſcripſit, quas per Ocellum cum tribus, quæ circum Aquilejam hyemabant, trans Alpes traduxit. Mox cum eſſet in hac noſtra Gallia, intellexiſſetque Cæſar Belgas inter ſe datis obſidibus conjurare, nonne legiones totidem conſcripſit ex noſtris militibus? quos Q. Pedio legato in Ulteriorem Galliam deducendos dedit. Deinde cum Cæſar majorem Galliæ motum exſpectaret, per M. Syllanum, C. Antiſtium Reginum, T. Sextium legatos delectum haberet ab Cn. Pompejo Procoſ. petiit, quoniam ipſe ad urbem cum Imperio reipublicæ cauſſa maneret, quos ex Ciſalpina Gallia Conſulis ſacramento rogaviſſet, ad ſigna convenire, & ad ſe proficiſci juberet.

Quid igitur oblatrat L. Florus eſſe nos nivibus noſtris ſimiles? quando hinc omnium firmiſſimus peditatus ſemper eductus ſit, ad quancumque belli aleam ſemper paratiſſimus. Verum non deerunt ex vobis, qui mihi jam vitio dederint, quod in re ſole clariore morer nimis. Tranſeo igitur ad facinus aliud, quod conſtat à quatuor tantummodo Tranſpadanæ regionis urbibus, cæteris Italis reclamantibus, patratum fuiſſe. Hyemabat circa Padum

ala

ala Syllana: quæ cum ab Othone Imperatore nullo in pretio haberetur, cognosceretque Mediolanensibus, Novariensibus, Vercellensibus, & Hipporrhediensibus Othonis imperium grave videri, eos ad defectionem nullo negotio sollicitavit. Data itaque inter se fide, omnes in verba Vitellii absentis jurarunt. Atque hæc cum Vitellius intellexisset, maturavit ex hybernis milites movere, & in hanc Citeriorem Galliam proficisci tantarum urbium motus auctoritate, quas Corn. Tacitus *florentissimum Italiæ latus* appellat. Datas præterea à Senatu Romano literas in hanc sententiam reperio: *S. R. amplissimus Curiæ Mediolanensium ornatissimæ salutem. Ut estis liberi, & semper fuistis, lætari vos credimus: creandi Principis facultas Senatum readiit: simul etiam Præfecturæ urbanæ appellatio universa decreta est. Valete.* Hæ autem litteræ ad Mediolanenses datæ functo vita Aureliano fuere.

Possem super hoc negotio vobis plura adducere: verum cum his recentiora domi habeantur per Georgium Merulam virum candidissimum declarata, fere usque ad memoriam nostram, videor mihi cum gratia etiam vestra posse me canere receptui. Hæc cum dixisset Felicianus, subticuit.

Tunc Hippolytus Maynus Augustæ Bacienorum Comes Petrum Candidum Vergeminatem oravit, ne gravaretur ea, quæ in laudem Mediolanensis urbis composuisset, recitare.

Cui Petrus, Turpe, inquit, mihi esset, Comes illustrissime, precibus tuis locum relinquere: Incipiam igitur, & si quandoque prolixior vobis visus fuero, date silentii signum mihi: nam senectutis hoc peculiare vitium est, ut sint sæpenumero plus quam deceat loquaciores. Sed nunc exordior, precor attendite. Admirabilis quædam res est eloquentia, & quam paucorum ingenia hucusque assequi potuere. Quamobrem nonnullos & graves & doctos viros scimus, qui cum parem rebus, de quibus verba facturi sunt, eloquentiam præstare nequeant, studio tamen & voluntate ducti ea dictant, ex quibus non tam laudem meo judicio, quam reprehensionem, sunt consecuti. Moderanda igitur voluntas est, & cohibendus appetitus, ipsisque voluptatibus fræna injicienda sunt: nec solum quid possis, sed quid debeas, cogitandum. Ita te tuarum rerum pulchritudo delectet, ut nihil laude dignum te auctore in earum comparatione vilescat. Nuper enim cum Leonardi Aretini viri in primis docti laudationem Florentiæ urbis lectitarem, non tam dicendi ornatum, qui uberrimus illi adest, quam sententiarum vim ac diligentiam admiratus sum. Tam luculenter enim & ornate scribit, ut nisi penitus attenderis, facile adduci queas, vera esse, quæ ab illo referuntur. Sed nihil est veritate præstantius: summa res eloquentia huic uni cedit, ab illa vincitur. Operæ precium itaque credidi omnem nostram hujuscemodi laudatione sententiam meam vobis exponere. Nam cum bonarum artium studiis eruditi sitis, tum iis potissimum otiis vacetis, quæ sunt nonnunquam negotiis præferenda: æquissimum arbitror in omni re, quæ à nobis auspicanda sit, Deos præcipue faventeis optari: cum id demum feliciter evenire credatur, quod divina ope fultum sit.

Itaque celeberrimi vates non sine digna commemoratione Deorum laudes in eorum carminibus prætulere. Leonardus item noster cum alia, tum istud in primis egregie, sed nihil neque luculentius, neque splendidius in toto orbe terrarum Florentia urbe reperiri posse, haud equidem assentior. Quippe voluntatem ipsius extollendam, facultatem vero quam amplissimam fuisse, erudita ac pollens ostentat oratio: quæ illi in exornanda urbe pulcherrima nequaquam defuit.

A Sed ut ad rem aliquando veniamus. Principio quidem magnæ prudentiæ existimo, nihil ad ostentationem facere, nec periculosam, ut idem ait, jactantiam sequi potius, quam tranquillam stabilemque commoditatem. At quo pacto Florentiam urbem id observasse cernimus? quæ inter convalles quasdam sita, nec præclare se montibus ostentat: nec rursum expeditissimis campis objecta, eminus iter aperit: Vespertinus nempe viator longinqua sedulus prospectat hospitia, finem jam inde ingrati laboris autumans. Hæc autem convallium sylvestris opacitas non tantum urbium adspectum eripit, verum etiam desperationem quandam adeuntibus videtur præferre. Quippe urbes summis in

B montibus collocatæ, tum ad aspectum magnificæ sunt, tum ad usum jocundæ. Extrorsum enim adspicientibus incolis lætissimos campos, viridissimos colles, amœnissimos maris tractus prospiciunt: nec est quicquam quod cum tali spectaculo conferri possit. Quid aeris salubritatem commemorem? Quid aurarum suavissimos flatus, sive æstivis temporibus Boreali rigore frigescere, sive hybernis australi tempore mavis calescere? Ex quo summis in montibus habitare licet non solum, sive adversa cœli intemperie, sive habitatorum incommoditate atque molestia, quinimo cum summa jucunditate &

C gratia: sine ventis vero ac procellis nullam orbis regionem licet habitare. Adde quod ingenia his locis acutiora gignuntur, ut non infacete dictum sit, *Ex montibus sapientiam prodire: planiciem vero segetes largiri.* Sed illa profecto fortunatior sedes est urbis, quæ longe flumina, longe monteis excelsos prospicit, eorumque commoditatibus, quantum sat est, fruitur, incommoda vero non sentit. Quæ si ulla est in toto terrarum orbe egregie condita, ea certe Mediolanensium est civitas: sic enim in latissimis, feracibusque campis sita, montibus altissimis procul septa est: sic non longe decurrentium fluminum opportunitatem percipit: ut nulla

D nedum inveniri, sed ne utilius & commodius ædificata cogitari ullo modo possit. Nam per Deum immortalem, quænam est hac urbe præclarior? quæ populo frequentior? quæ ædificiorum magnificentia ditior? quæ denique viris, mulieribusque illustribus ornatior? videre licet alias urbes, quibus præter inanem quandam vicorum mundiciem, ac decorem, nihil adsit, quod cum minima hujus urbis commoditate conferri merito queat. Jam vero si aeris temperiem ac nitorem contempleris, facile adduci possis, Comes optime, nec alibi purius cœlum, nec splendidiorem solem, nec astra magis fulgentia te vidisse. Ipsam autem urbem viridan-

E tissima planicies undique circumdat, tam frugifero, amœnoque æquore consita, tam glandiferis, opacisque nemoribus culta, tanta vitium ubertate lætifica, ut nihil aspectu pulchrius, nihil proventu utilius, nihil ad animantium vitam accommodatius natura rerum omnium parens & alumna commenta videatur. Adde iis fontium perennes liquores, cursus amnium vitro lucidiores, pratorum viriditates, & camporum felicem, beatamque fertilitatem: tum volucrum copiam, ac ferarum: quarum studio venandi incolæ mira voluptate afficiuntur.

F Quid oppida in urbium formam deducta commemorem, ut Vergeminum, quod Viglevanum appellant, patriam meam? ut Beatum, Gallarate, Mortarium, Terdate, aliaque multa municipia, quorum frequentia hæc civitas sic undique munita est, ut nihil videri possit illustrius. Itaque cum pluribus in locis magnificæ urbes sint, ad quas visendas multi mortales fama pulchritudinis allecti conveniant, cum plurima illis deesse conspiciant, adeo hujus urbis magnificentiam, ornatum, copiam intuentur, ut illas veluti famulas quasdam,

hanc vero cæterarum dominam esse fateantur: sic omnium rerum magnitudine obstupescunt, sic templorum fastigia & ornatum conspicantes, pulcherrima admiratione satiari non possunt. Non enim urbs ejusmodi est, ut quæ optima & præcipua habeat, universa exponat ante oculos hominum inspicienda, ac veluti sollicita quædam meretrix superficiem solum curare cupiat, & culta nimis in publicum prodire: quod plerisque in urbibus fieri videmus. Cæterum ut diligentem matronam decet, cui dignitas magis peculiare bonum sit, hæc leviora haud multi facit: introrsus autem majora quædam, ac visu digniora domesticorum obtutibus reservat fruenda. Ex quo fit, ut cum eminus illius, ut ita dicam, vultum, cultumque prospexeris, minus formosa ac decens sit: tum vero si propius accesseris, omnia præ illius venustate vilescere, nec satis nativum splendorem habere videantur.

Quamobrem cum multa multis in partibus memoratu digna, aspectuque sint, nihil est ex omnibus hoc spectaculo pulchrius, nihil dignius. Quod igitur in omni re præcellentissima solet accidere, ut non facile sit exordium sumere, qua potissimum illius præstantiam recenseas, cum multa undique inter se quodam modo de dignitate contendere, & dubitationem afferre non minimam videantur. Id in hac urbe præclarissima exornanda, vel in primis mihi evenire sentio, ut quid prius, aut posterius expediam, non leviter addubitem, & ingenii mei periculum haud ausim facere. Experiundum tamen est, & quicquid studio & exercitatione dicendi consecutus sum, id omne in illius præconiis conferendum. At si parem vel ejus magnitudini, vel meæ potius erga illam voluntati eloquentiam præstare nequeam, nihil est quod deprecer, doleamve. Nam & urbs ejuscemodi est, ut ne à Cicerone, eloquentiæ principe, pro ipsius meritis satis digne commendari possit: & voluntas mea si minus laude, certe venia his primitiis digna est. Æquum est enim pro tam urbe celeberrima, quam in patriam mihi elegi, pro veritate verba facientem assensum promereri.

Unde igitur exordiar? an ut pictores solent? sic equidem existimo. Id erit quam aptissimum dicendi initium. Pictores enim cum pulcherrimas imagines student effingere, primum ideam quampiam excellentem ac venustam mente concipiunt, quod convenientissimum facto opus sit cogitantes, deinde stylo manus applicant, ac prius verticem, &, ut ita dicam, vultum coloribus liniunt: subinde notas in reliqua membra distinguunt. Itidem nos cum præstantissimam urbem describere avemus, ab ipso veluti capite sumemus exordium. Id autem quale erit? puto equidem si rerum publicarum administrationem recensuerimus. Cætera vero quæ plerique magni existimant, templa, basilicas, porticus, theatra non pluris faciam, quam si quis imaginibus illis, de quibus paulo ante dictum est, bullas, limbos, fimbrias aut hujusmodi decora censet addenda. Quippe ut propriori imagine utamur: sicut enim in homine ratio in primis suspicienda est, tum dignitas personæ, membrorumque æqualitas, sine qua pulchritudo esse non potest: sic vos civitatem, quæ optima futura sit, auspicantes, principio Reipublicæ curam intueri oportebit: tum civium dignitatem, æquitatemque vivendi, quæ membra sunt urbis: cætera quæ ad cultum pertinent haud multi putanda sunt. Unde fit, ut si qua urbs eximie munda & pulchra sit, reliquis vero destituatur bonis, non sit propterea huic, de qua loquimur, æquiparanda. Sed ut, unde sumpsit initium, referatur oratio, caput urbis & columen Respub. est. Hæc quibus regatur legibus haud parum interest; leges autem & jura municipalia, quo-

A niam à majoribus tradita sunt, haud ab re fuerit de urbis origine pauca præponere.

CAP. XII.

De origine Vrbis Mediolanensis.

SATIS constat Ambigatum Celtarum Regem, (ea pars Galliæ tertia habetur ex descriptione Cæsaris) cum jam grandior natu regnum propagare cuperet, Belloveso ac Sicoveso sororis filiis nova loca, novasque sedes eligere, ubi Dii auguriis dedissent, suasisse: assumptis regni viribus, ne qua gens

B extera advenientes finibus posset arcere. Ea gens populis abundabat: sedes antiquas destituere Bituriges, Arverni, Senones, Cenomani, Carnutes, Boji, Aulerci, Hedui. Tum Sicoveso sorte Hercynii saltus obvenere: Belloveso autem Dii immortales felicius iter ostenderunt. Itaque per Taurinos saltus Alpis Juliæ in Italiam cum Cenomanis, Lebuis, qui in Gallia Ulteriore Hedui alias dicebantur, & Bojis irrupit. Fusisque acie Hetruscis non procul à Ticino & Novaria Hetruscorum pago flumen trajecit: & cum in agrum, quem Insubrium vocari intellexisset, forte pervenisset, omen secutus, quo itidem Heduorum pagus vocaretur,

C urbem condidit, quam Mediolanum appellavit: ab urbe ejus nominis in Gallia ad littus Oceani, cujus meminit Strabo. Nostram vero hanc T. Livius Prisco Tarquinio regnante conditam, anno ante Romam à Gallis incensam ducentesimo, memoriæ prodidit.

Ab iis igitur majoribus hæc urbs excellentissima sumpsit originem. Cæteras enim urbes aut pastores, ut Romam, aut profugi patriis sedibus, ut Tarentum, & Venetias condidere: hæc sola inventa est, quæ non agrestes, aut obscuros conticescat auctores: verum Diis auspicibus clarissimam Regum Celtarum stirpem, & bellacium populorum,

D quos non arma Alexandri Magni, non Romanorum denique, si concordes animi Gallorum fuissent, subegere, præ se ferat.

Cæterum ut id, quod dicere instituimus, prosequamur. Utrum igitur Resp. unius consilio atque auctoritate, an plurium arbitrio aptius regatur, sæpenumero quæsitum est. Siquidem Plato Atheniensis Philosophorum omnium (ut inquit Cicero) princeps quadrifariam principatuum species distinguit: unam honorabilem, quam Græco nomine *Timocratiam* appellat: aliam paucorum regentium *Oligocratiam*: tertiam *Democratiam*, hoc est, populare regimen: quartam vero *Tyrannidem*: quintam

E deinde his omnibus præstantiorem adjicit, *Aristocratiam*. Verum cum ea non secus ac phœnix quingentesimo semel anno, vel potius nunquam exstet, in præsentia omittatur. Et ad incepta redeamus.

Nulla igitur regnandi species potior visa est, quam *Timocratia*: ea nempe est, quam apud Laconas & Cretenses viguisse Plato asserit. Cum vir quispiam honoris, victoriæque avidus Principatum capit, non ut cuipiam violentiam, aut necem inferat, sed ut ingenue belligerando Remp. diligenter & egregie tuendo sibi laudem, patriæ vero utilitatem, pariat. Qualis apud Romanos L. Brutus, &

F multis ante nos seculis præstantissimi Reges: ut Bellovesus & Brennus hujus inclytæ regionis propagatores exstiterunt: qui non tam opum acquisitione solliciti, quam gloriæ & posteritatis memores, omnia post Rempublicam habenda censuere: ut hac ætate Carolus quintus Rom. Imperator semper invictissimus & felicissimus, qui anno ante hunc secundo Tunetum totius Africæ urbem munitissimam aggredi non dubitavit: qua expugnata tantam gloriam assecutus est, ut proxime nunc ad

Deos

Deos accedat. Joannem etiam Galeacium Vicecomitem nominari scio vos intellexisse, cum quod Insubrum Dux primus fuit, tum quod illi *Virtutum Comiti* cognomen fuit. Ab hoc tanta in Remp. hanc merita exstant, ut dies me prius, aut vox tametsi ferrea esset, deficerent, quam dicendi materia.

Verum è multis, quo brevior fiam, unum subjiciam, quod ejus Principis magnanimitatem, prudentiam, fortitudinemque posteris ostendet. Gessit hic Princeps bella quam plurima contra validissimas Italiæ urbes. Nec tamen quispiam repertus est, qui consilio, potentia, opibus hujusce conatibus opponere, aut quæ animo conceperat, quominus ut exsequeretur, ullo pacto quiverit obsistere. Nempe cum adversus Florentiam urbem bellum gereret, quæ inter cæteras Italiæ opulentissima quodam modo ac præclara habebatur; nec facile appareret ejus vim ac potentiam brevi posse prosternere, cum undique Romanorum, Venetorum, & finitimorum auxilio tuta esset, nec propinquas solum, sed exteras quoque nationes in bellum exciret, adeo virtute, diligentia, labore urbem sagacissimam elusit atque prostravit; nunc armis imminendo, nunc pacem ostendendo, ut quæ multis seculis ferme toti Italiæ par esse videbatur, nec modicis præliis posse superari, intra breve tempus pene ad excidium deleretur: nec se amplius tueri, aut rem suam incolumem servare, nisi sub Vicecomitis tutela & dignitate putaretur. Cæterum hæc uberius ab aliis tractantur, & nos suo loco nonnulla retulimus. Iccirco ad alia iis ampliora me recipio, quæ non minus Principum nostrorum magnanimitatem, quam urbis Insubrum vim, potentiam, excellentiam declarent. Puto ego multos mortales satis mirari, unde huic civitati tantæ opes, tantæ copiæ, tanta denique omnium rerum facultas fit, quemadmodum tot per annos, & novissime diebus nostris gravissima tot bella sustinuerit: quam sæpe infestis hostibus & innumeris reluctata sit, & semper indefessa ac validior emerserit. Quis enim non merito his rebus tam præstantibus & dignis admiretur?

Sed hic omnis stupor apud eos est, qui urbis & opulentiam, & vires nesciunt, ejus magnificentiam nunquam inspexerunt, auribus non facile credunt. Ut enim ab Aristotele positum est, si qui essent illustribus domiciliis sub terra habitantes, cultis picturis, signisque pulcherrimis, quibus beatorum domus ornari consuevere, nec unquam supra terram exivissent, auditu autem & fama speciemen ac decorem omnium, quæ hic visuntur, percepissent: nec facile his, quæ referrentur, fidem adhiberent. Deinde aliquo tempore patefactis sedibus in hæc, quæ incolimus, loca emersissent: cum repente cœlum, solemque vidissent, tum terras, mariaque patentia: præterea volucrum copiam, ac ferarum, urbiumque multitudinem & ornatum conspexissent; profecto & earum rerum magnitudine obstupescerent, nec satis pulcherrima admiratione satiari possent. Ita si quis fortasse est, qui aliarum urbium ornamento aut amœnitate delinitus sit, hujus autem excellentiam prorsus ignoret, aut negligat: cum ad hanc tandem accesserit, ac prius quidem multitudinem populi lætissimam, urbis frequentiam, pulchritudinemque singularem inspexerit: tum eorum, quæ ad victum hominum, cultumque pertinent, copiam simul, præstantiamque cognoverit, quot artes, quot inventa, quanta in hac omnium ubertas & decor sit, quot ditia & ornatissima templa, præclarissimæ regiæ, antiquissimæ familiæ, pulcherrimæ & delicatissimæ nurus, splendidissimi juvenes, nitidissimi equi, & insignia arma videantur: postremo totius urbis gratiam, nitoremque perceperit: nequaquam ab hac tam præclare bello, paceque facinora edita fuisse mirabitur, quinimo multo majora ab ea præstari potuisse: & ad orbis imperium adipiscendum idoneam potius esse censebit. At vos assuetudine quadam oculorum imbuti, ut in aliis plerunque fit, mirari desinitis.

Hic autem stupor, hæc admiratio urbem pervadenti ante oculos objicitur. Cum vero civitatem ipsam egressus sis, & singula diligentius contemplatus fueris, Dii boni quæ oppidorum frequentia? quibus plurimæ ex civitatibus Italiæ longe cederent: quarum nomina propter scriptorum commendationem celeberrima sunt. Quæ omnino apinæ, tricæque erunt, si nostratibus oppidis comparentur. Præterea quæ amœnitas? quæ demum delitiæ occurrent? quam multa videas, quam præclara, quam magnifica? Non enim ut de nive scribit Homerus cœlitus delapsam monteis occupare, & colles, jugaque montium, & culta pinguia, sic hæc ædificia universos circum colles & planiciem occupant. Verum omnes Italiæ urbes quasi quodam fato in unum locum convenisse videbuntur. Quippe Galliæ Cisalpinæ oppida nequaquam cæteris æquanda sunt, quæ in aliis plerunque videre regionibus contigit. Verum pro vicis ditissima hic oppida, pro oppidis opulentissimæ urbes adsunt. Quota etenim apud Cisalpinos Gallos villula est, quæ non ejus ferme oppidi magnitudinem æquet, ex quibus exornari solet Italia? Quam enim habet Hetruria præter Florentiam, & Senas urbem, quæ nostris oppidis vel magnitudinem æquet, aut ubertatem? Signia urbs est, ut scitis, ultra Romam, cujus Pontifex est Laurentius Grana, vir litterarum candore politissimus. Ea in urbe nec tonsor adest, nec medicus, imo nec qui calceos conficiat, aut caligas: igitur pro porticibus gestationes hic cernas, pro viridariis consita nemora, ac patentissimos terrarum situs cultos, quibus floridius nihil, nihil speciosius, jucundius nihil denique natura commenta videatur. Jam vero si cubicula, si triclinia consideres, quibus potissimum optimatum domus exornari solent, nihil est in urbe tam tersum, tam mundum, sic elegans, quod cum horum nitore, aut politia conferri queat: ita omnia apta, distincta, ornata intueare. Quamobrem quamcunque in partem oculos admoveris, omnia nativo decore nitescere, & quasi lætitiam quandam ex se videntur effundere; tanta villarum amœnitas, camporum beata fertilitas, nemorum, pratorumque viriditas undique refulget.

Cap. XIII.

De situ Urbis Mediolanensis.

Sed posteaquam dicendo hucusque progressi sumus, aliquid & de situ urbis dicam, initium ejus paulo altius repetendo. Enimvero Mathematicorum dimensionibus satis constat omnem terræ ambitum quinque Zonarum spatio esse distinctum, quarum primam solis ardore succendi, spatiosioremque cæteris ajunt esse: extremas frigoribus intensissimis inhabitatas, semper rigere autumant. Inter has autem duas interjectas esse, veluti medias: unam nos incolimus sub axe Septentrionis sitam; alteram vero ad Austrum protendi, ante patres nostros non satis cognitam, nunc ita diutinis navigationibus Regis Lusitanorum oculis expositam, quam est hæc nobis Citerior Gallia. Sed ut quæ mihi sunt nota, prosequar: Hæc ubi habitamus, licet à frigore & calore media sit; non eadem ubique cœli tamen clementia & æquitate fovetur: quippe regiones, quæ Tropico Cancri sunt viciniores, ut Parthia, Armenia, Libya, cæteræque finitimæ, propinquiore semper calore torrentur. Quæ vero polis duobus

duobus sunt obnoxiæ, frigoribus rigent regiones: & quæ his vicinæ sunt, ut Germania, Albion, quæ nunc Britannia, Scotia, Thule, Dacia, Pannonia, Scythia, & quæ Riphæos montes gens habitat. Reliquæ intermediæ regiones velut ab utraque extremitate distantes temperatiore cœlo, salubrioreque fruuntur. Cum igitur hæc Cisalpina Gallia in sexto climate, quod Διὰ Βορυσθένους appellatur, cui Mercurium præesse ajunt, remota sit ab æquinoctiali per IV. & XL. gradus, ambabus partibus fovetur, hinc Boreali frigore, istinc Australi æstu. Igitur velut regina montibus circumsepta, & gemino freto, Adria scilicet & Tyrrheno, ut amborum commoditatibus prò arbitratu gaudeat, incommoda nulla percipiat. Rite igitur Maro noster, decus immortale Cisalpinæ Galliæ, his versibus * hunc tractum celebravit:

Hic ver perpetuum, atque alienis mensibus æstas:
Bis gravidæ fruges: & pomis utilis arbos.

Situm nempe civitatis beatissimum reddit aeris salubritas, glebæ pinguioris ubertas, fontium, fluviorumque irriguitas, fructuum fertilitas, nemorum & pascuorum viriditas, jumentorum & pecudum fœcunditas, quæ incolentium nutrimentum non levem præstant utilitatem. Hæc autem nostra regio hujusmodi fertilitate adeo nobilis est, ut non modo superiorem inveniat, sed ne parem quidem: ea præsertim quæ intra Sesitem & Adduam continetur. Oppidis tam frequentibus & pagis referta est, ut fere ad singula stadia diversoria reperiantur: præterea tam uberi solo est, ut populum, quem copiosissimum habet, sine aliarum gentium auxilio facile nutriat. Tantus est autem solius urbis Mediolanensis populus, ut tota Hetruria non tam numerosum habeat. Tanti autem populi in caussa est fertilitas, fertilitatis autem humor, qui ex tot amnibus manat: toto præterea solo aquarum venis resudante. A superiore siquidem parte, quæ Martesana à bellicis incolis appellata est, Lario ab lacu Adduæ, & ab Alpibus alia fluenta decurrunt. Ab inferiori vero Ticinus aquarum nitentium agmine rigat Insubriam, à Verbano caput exerens: amboque diversis itineribus Eridano infusi fluviorum regi miscentur, eumque ad mare comitantur. Non injuria itaque Veteres Mediolanum inde appellatum putant, quod inter amnes media, veluti Mesopotamiæ regio, sita sit.

Dico ergo hanc Provinciam præ cæteris salubriorem & amœniorem esse: nec minus feraciore solo præditam: tum his quæ ad humanum victum pertinent, feliciorem haberi: summaque Dei providentia Mediolanensium urbem in ea constitutam. Nec enim commodiore loco nostra hæc metropolitana civitas, Orientis & Occidentis emporium, ædificari potuit: quæ totius orbis regimen esset habitura. Nempe ut arces præcipiti fossa undique præcingi, & in eminentiore quodam urbis loco condi consuevere, ut regentis sedem, & ipsius caput urbis præ se ferant: sic Mediolanensium civitas altissimis septa fluminibus, altiore & tutiore provincia posita est, exindeque universas quasi inferiores urbes Italiæ velut ab altissima specula prospicit: ita ut Italiæ totius arx, imperii sedes, & reliquarum domina urbium merito appareat. Ab hac siquidem arma, ab hac equi, & quicquid bellici uspiam strepit, egreditur. Hæc sola est, quæ armatos Duces, lucidas equitum alas, peditumque catervas sistit in acie. Ut enim si quis magnam lanificii & mercenariorum copiam aliqua ex urbe continuo efferri, hisque & currus impleri, & naves stipari, ac mari & terra convectari videat, facile & eam urbem mercibus plenam, multosque ibi lanarios, qualium copiam esse scimus in Florentia, incolere, statim eum lo-

A cum judicabimus esse mercatoribus refertissimum: ita qui Duces, qui exercitus, qui arma, qui equos, qui currus, signa, vexilla, & reliquam belli supellectilem ex hac potissimum urbe prodire inspiciat, & toti Italiæ formidinem incutere: nonne & armis, virisque refertam & ad orbis imperium adipiscendum idoneam esse fatebitur? Sive enim multitudinem populi consideres, nihil est in toto terrarum orbe frequentius; sive pulchritudinem, nihil ornatius, aut ditius. Si vero quæ ad commoditatem vitæ pertinent putaris præferenda, quid est ex optimis ac necessariis rebus, quod ab Insubribus merito desideretur?

B

CAP. XIV.

De opibus & potentia Mediolanensium.

At si rerum gestarum mavis, Augustæ Bacienorum Comes illustrissime, patriæ tuæ gloriam contemplari, nullam invenies, quæ bellorum magnitudine ac diuturnitate latius propagarit imperium. Hæc veterum Regum sedes, hæc Imperii Romani firmamentum, hæc Italiæ tutela: hinc illa immensa effusa sunt agmina, quæ non solum Hetruriam vastarunt, Romanorum exercitus ad Alliam obtruncarunt, mox incensa Roma universam Italiam peragrarunt, deinde Græcia de-
C populata, majorem Asiæ partem ruinis & incendiis consumpserunt. Florentiam autem Syllanæ fecis coloniam munditia vicorum, ædium lautitia non iis clarissimis monumentis insignem esse scimus: quæ quin vetusta & perornata sit, non equidem inficias eo: verum armis, viris, opibus ac gestarum rerum gloria cum Mediolano conferendam nullo modo censeo: nec hac ætate urbem Romanam: ex qua si sacerdotes, qui fere omnes alienigenæ sunt, ejeceris, cultoribus vacua remanebit. Tua autem hæc patria ejusmodi est, ut accessione gentium non augescat, & discessu haud minuatur.

D Sed quoniam de tam excellenti ac præstantissima urbe breviter à nobis, & quasi cursim, hucusque pertractatum est: tandem, ut eximius inquit orator, alio vela facienda sunt, & quid in quaque re ejus præstantia maxime eniteat latioribus paulo verbis, & rationibus explicandum est. Jam enim de templorum ornatibus, ac regali sacrarum ædium splendore non ineptus differendi locus relinquetur. Unde igitur dicere nunc exordiar? aut quid in primis præponendum sit, haud facile intelligo. Velut enim si quis Helenam illam formosissimam eximiis laudibus ornare cupiat: priusne nobilitatem generis expediet, quod Jove & Læda genita sit; an pul-
E chritudinem, quod à Venere præ omnibus formosior sit habita; an virtutem, quod eleganter canere & psallere docta fuerit; an ornatu corporis præstare contendat, quod purpureis, auratisque segmentis uti assueverit; an leporem potius loquendi anteponat, quod ex ore narrantis suavitate quadam allecti penderent homines? Hæc, inquam, si quis animo volutet, quid convenientius dictu sit, ignorat, ad eximiam pulchritudinem venustatemque demonstrandam. Sic ipse cum optimam ac pulcherrimam urbem celebrare instituerim, quæ in omni virtutis genere, laudisque præstantia cæteras an-
F tecеat, unde potissimum exordiar, ignoro. Nam & ipsa virtutum admiratio incertum me reddit, nec facilem deliberandi facultatem permittit. Ego tamen unde convenientissimum & aptissimum putabo, initium capessam.

Primum igitur, ut de opum ac facultatum copia dicere ordiamur, in queis potissimum Reip. status inniti solet. Ubinam tu gentium urbem reperias, quæ tanta vectigalium copia abundet? tot exercitus sumptibus suis alat? Memini à viro audi-

* Lib. II. Georg. ℣. 149.

audivisse me quæstorio, tot exactas ex hac urbe pecunias ad alendum per Leviana tempora exercitum, quot fere tota Italia, Venetiis duntaxat exceptis, posset exigere. Joanne præterea Galeacio imperante apud Insubres legi quinquies & quadragies decies centena millia aureorum sine populi querela, & parvo admodum temporis spatio ab iis exacta, qui tunc quæstores erant: hujus tertiam totius summæ Mediolanum impendisse, cum præter Liguriæ populos omnes ferme Italiæ urbes, quæ ab Alpibus inter duo maria Illyrium, Flaminiamque continentur, in ejus potestate essent: in Hetruria Pisas, Senas, Perusium, Assisium teneret, Bononiam possideret. At vero quæ fere avi nostri videre, & in oculis fere nepotum versantur, nonne tamen incredibilia nobis apparent? unam hanc urbem tot per annos cum Venetis, Florentinisque de imperio certantem duarum validissimarum civitatum adeo impetum sustinuisse, & adeo omnes earum conatus flocci fecisse, ut audaciam non solum reprimeret, verum ad pacem ultro poscendam post longum ac difficile bellum impulerit. Hæc autem acta fuisse scire vos arbitror, eo tempore, quo Philippus Maria Viceeomes rerum potiebatur apud Insubres. Taceo Eccelinum Patavinorum tyrannum cum innumero exercitu à Mediolanensibus juxta Soncinum, quod oppidum est in ripis Lollii agri Cremonensis, obtruncatum: cujus cadaver eo in oppido sepultura donatum est.

Venio ad navales, terrestresque copias; quibus felicissimo eventu sæpe cum Venetis & Florentinis decertavit, contra eorum opinionem: quod opinarentur Veneti Mediolanenses cum ipsis, qui inter aquas & nascuntur & educantur veluti pisces, congressuros nunquam. Obstupuit ea tempestate universa Europa tam difficile bellum contra tot hostes terra & aqua sine exteris auxiliis à Mediolanensibus administratum. Admirabantur exteræ nationes unde tantæ opes, tantæ copiæ, tanta denique rerum omnium facultas esset: quibus non dicam thesauris, sed auriferis fœta mineris immensas ad tantum bellum diutinumque pecunias exponeret. Atque hæc Mediolanensium civitas suis maxime reditibus effecit, nullis externis freta præsidiis, sed propria virtute & probitate confisa. Ex quo pereximiam ipsius præstantiam licet agnoscere, quæ per se bellum gerere, per se sumptus omneis perferre quiverit; qua in re quid in primis extollendum sit, haud facile cognitu est. An potentiam prius admirentur homines, quod gravissimum & periculosissimum bellum tot per annos enixissime pertulerit? an virtutem, quod hostiles vires sæpenumero fregerit, atque deleverit? an opulentiam, quod propriis sumptibus ingenteis adversariorum opes funditus exhauserit? Mihi quidem omnia non mediocri laude videntur commendanda. Sed ad majora mea festinat oratio: & de opibus ac facultatibus abunde dictum est à nobis: de nobilitate deinceps restat disserendum.

Cap. XV.

De nobilitate conditorum.

Qvanqvam in hac parte nescio, an virtutem contineri putem. Nam cum virtus per se clara & illustris sit, nec ullis imaginibus magnopere indigeat: ita qui majorum suorum res gestas prædicant, ipsi vero nullam in partem utiles sunt, vani potius, quam generosi censeri solent. Ut sunt nunc Romani, qui tantum nunc possunt dicere, *Fuimus Troes:* cum choreis, ventri, & gulæ dediti, tantum idonei sunt statis quibusdam anni temporibus ad occidendos, veluti lanii, boves. Dii boni, quæ antiquitatis fragrantia? Quæ virtutis experimenta? Quæ facinorum admiratio? occisos sex boves singulis annis à populo Romano, quis non monumentis tradet? Quod si quis horum igitur prosapiam longe anteponat, plurisque eorum dignitatem, Rempublicamque existimet, quod ii cæteris nationibus olim imperitarint, medius fidius vehementer errat: nec satis vere nobilitatis vim, amplitudinemque intelligit. Romanorum enim veterum, quæ in novis est prorsus exstincta, excellentia adeo sua virtute cognita est, atque perspecta, ut nullius laudibus egeat, quo dignior haberi possit, ac præstantior. Si vero conditorum stirpem, claritatemque recenseas, perobscura videbitur eorum successio, vilis, abjecta. Nihil ergo hæc hæreditas existimanda est. Nonne virtute præclarum fieri, ac rebus gestis eminere præstiterit, non autem fumosis stemmatibus, coloniisque excellere?

Traditum est in annalibus eorum, qui Punicum bellum secundum scripserunt, Placentiam coloniam deductam primo anno ejus belli, in quam sex millia hominum deducta sunt. In his equites deducendi fuit caussa ut opponerentur Gallis Insubribus. Num quis propterea ex Placentinis civibus inventus est, qui populi Rom. Imperium jure hæreditario ad se vendicet? Num qui totam Italiam tribus & quinquaginta coloniis putet immunem, ut vel nulla superesse credantur Romanæ probitatis insignia: adeo universa in unum quodammodo conjuncta sunt, atque confusa, vel si qua ætatem superare potuere, omnis Italia hujusmodi gloriam ad se dicat pertinere? Quod si majorum dignitas, aut splendor quæritur, quæ Byzantio nobilior colonia? quæ præclarior unquam fuit deducta? Hanc quippe Imperatores Rom. ita condidere, ut Imperii signa illo conferrent proscripto totius Italiæ, Diis adversis, à Constantino nobilitatis & juventutis flore.

Sed libet aliquantulum hic immorari, & quærere, uter hic populus origine prior sit, atque nobilior? ut subinde ex hujusmodi collatione virtutis cæterarum rerum amplitudo resplendeat. Romanos Leonardus Aretinus Florentiæ urbis auctores esse asserit: ipse ad Gallorum Transalpinorum, aut ad bello invictissimos Germanos Mediolanensium, & reliquorum intra Alpes & Apenninum refero. Qui populus ex iis igitur sublimius ortum ducit? Clarissimos omnium Regum & populorum Romanos esse, Leonarde, profiteris. Non hoc nego: scio enim Romanos tantum fuisse bellaces olim, & præclaros, quantum hac ætate sunt imbelles & inglorii. Veruntamen nulla civitas adeo bene morata, aut instituta, quæ malorum hominum, ut ipse professus es, omnino careret. Itaque si non privatim de singulis civibus, sed universa Rep. verba fecisti, quota est à Pop. Rom. deducta colonia, quæ non pari fiducia ac generositate polleat? iisdem conditoribus originem suam acceptam referat? vicissimque terrarum imperium ad se vendicet? ac si qua fortasse inter eas aut simultate, aut injuria, ut plerumque consuevit, contentio exorta est, nequaquam id bellum justum, sed potius civile, atque intestinum nominabitur. Maxime enim refert, an inter cives, an eos qui à civibus oriundi sunt, acie certetur. Quid ergo? nonne Placentini cum Gallis Insubribus & Germanis, Hispanisque peditibus Florentinis arma intulissent, & sub Philippo Vicecomite in eosdem irruissent, nefarium gessisse bellum dicentur? Nec minus Florentini, cum veteris coloniæ sedem reliquissent, conditorum fidem sublestam habuisse?

At vero si magis virtute, aut opibus, aut rebus præclare gestis Resp. superbit: quo tempore

Florentinorum gens à Romanis orta est, consideremus: quod in Regum successoribus observari ajunt, ut is Regis filius recte appelletur, qui regnante patre ortus sit; qui vero ante vel postea nati sunt, hoc nomine indignos haberi censent. Attendite igitur Mediolanenses, & stirpem vestram recognoscite: tum videbitis quantum cæteris gentibus præstetis origine: & quantum Florentinis à Romano populo ortum ducentibus gloria & dignitate anteitis. Nunquid L. Sylla Remp. Romanam vi & armis obsidente, Fesulana colonia deducta est? Nec mirum si inter se ita debacchentur, & in alios tyrannidem exercent, ubi facultas datur: quia à perditissimo tyrannorum Sylla origines deducunt: cur ita seditiosior civitas? quia à sicariis & gladiatoribus orti majoribus: quos haud secus quam justi belli stipendia emeritos in coloniam Sylla deduxit. Ab iis illa sceleratorum manus Duce Manlio sociam se L. Catilinæ furori præstitit: & ab iis Fesulana colonia deducta.

Sæpenumero itaque cogitanti mihi, quænam Florentinos cives caussa impulit, ut pristina urbe destituta ad Arnum flumen potissimum incolerent, nunquid amœnioris cœli, aut uberioris soli gratia pellecti sint? nihil potius occurrebat, quam vitanda eos loci ignominia sedem mutavisse. Quis enim hujusmodi Syllanas reliquias, ac veluti servilia quædam præsegmina non spernat, aut oderit? Quamobrem minime mirandum est, si Leonardus homo & disertus, & elegans, cum Fabricios, Coruncanos, Dentatos, Publicolas, Decios, Romanæ urbis lumina referret, Syllam, Manlium, & Catilinam homines perditissimos, nequissimosque sciens silentio involverit. Norat enim quas clades, quæ ludibria populo Romano, quantas Florentino nomini ac decori sceleratissimorum tyrannorum notas recordatio ac memoria indidisset.

Satis nunc arbitror ex iis quæ diximus, persuasum esse, nec principatus gratia, nec rerum & situs excellentia, nec opum, aut facultatum copia, aut nobilitate conditorum Florentiam, vel aliam ex Italis urbem Mediolano non solum præponendam, sed ne esse comparandam quidem.

CAP. XVI.

De dignitate Urbis Mediolanensis.

SEQVITVR de dignitate aliquid in medium adducere, quo urbis hujus præstantia maxime absolutior & præclarior cunctis appareat. Quanquam vereor, ne pluribus hæc nostra studia haud grata futura sint: qui me fortasse jam existimant assentando atque indulgendo inanem gloriam & popularem famam quærere: eamque à nobis provinciam iccirco susceptam esse, ut hinc favor à Mediolanensibus in me aliquis elucescat. Non deerunt alii, qui hoc onus putabunt impar humeris meis. Fateor esse me ingenio hebeti, obtuso, & hac provincia prorsus impari: verum qua potero ratione his satisfaciam: & oratione longa non utar. Ego nempe etsi cupiam quam plurimis obsequi: usqueadeo tamen non ineptus sum, ut favore multitudinis potius existimem, quam doctorum auctoritate id consequi posse.

Cæterum cum præstantiam tantæ urbis intuerer, eorumque ingenia admirarer, maxime qui Florentiam præ cæteris Italiæ urbibus ad cœlum efferunt, eamque industria, fide, humanitate, magnitudine animorum putant præcellere; indolui profecto nostrorum vicem, quos nec patriæ charitas, nec honos, aut exercendi ingenii gratia ad scribendum posset allicere: quique facilius aliena reprehendere didicissent, quam ad laudem & decus alicujus præclaræ rei verba facere. Itaque professioni meæ debitum credidi, præsertim à vobis rogatus: si quam ipse in dicendo facultatem adeptus essem, eam potissimum in laudanda & extollenda præstantissima urbe conferre, & velut pignus & testimonium quoddam pietatis & studii in Mediolanenses exponere: quod etiam nostros, si modo verum fateri volent, non arbitror reprehensuros. Quid enim minus dignum? aut quid à bonis moribus alienius est, quam cum ipse nec patriam tueri, nec Rempublicam verbis defendere, aut honorem ipsius nec officio, nec oratione tutari queas, adversari his, aut succensere, qui communem caussam sponte susceperint? Omnes enim, quibus pietas, religio, charitas odio est, hujusmodi res negligunt. Qui vero & boni & liberales haberi volunt, haudquaquam patienter aliarum urbium laudes suæ anteferri sustinent. Quamobrem desinant illi quidem, quicunque hi sint, nos inscitiæ, aut temeritatis exposcere, ac prius seipsos levitatis, stultitiæque condemnent: tantum certe abest, ut hujusmodi homines multi existimem, ut eorum battologiam flocci faciam potius, atque contemnam. Verum his omissis ad pensum redeamus.

De dignitate igitur, quæ primas in omni Repub. partes habet, non inepte à nobis hoc loco præfari posse arbitror: præsertim cum hujus civitatis gloriam, claritatemque contineat. Quid ergo? nonne præcipuum, & quasi peculiare hujus urbis, quam in patriam mihi elegi, munus est, neminem Rom. Imperio præfici solere, aut Cæsaris nomine dignum censeri, qui Mediolanensi diademate non ante præditus sit, & illustratus, & consueta imperii hic susceperit insignia? Præclare id quidem majoribus nostris indignum omnino videbatur, eam civitatem, quæ præ cæteris ingenio, prudentia, bellicarum rerum peritia maxime polleret, meritis laudibus carere: sed eam potius ornandam, decorandamque censuere. Itaque nulla cupiditate, nulla jactantia adducti, Mediolanensibus id honoris nationes omnes detulere. Optimo itaque consilio ac summa prudentia effectum videtur, ut hic honos, qui in primis Romanis erat attributus, hæreditario quodam jure ad Insubres transferretur. Sola enim hæc in tota Italia civitas Mediolanensium est, quæ cum Romanis, exterisque gentibus de imperio, de dignitate, de omni denique virtutis laude certaverit: &, si occasio daretur, certare posset. Cujus rei evidens signum est, quod omnes potissimum, qui Cæsaris nomen deinceps adepti sunt, hinc primitias Rom. Imperii, hinc regia insignia, hinc primos & attollere (ut inquit poeta) fasces, & auspicari consuevere: nec immerito. Nempe ut is militiæ ornamentis haud dignus videtur, qui prius arma & acies expertus non est, & quantus in hoc munere labor sit, ignorat: ita qui potentissimæ urbis vires nescit, aut cum ea de fortitudine, ingenio, prudentia nullum habuit certamen, nequaquam orbis Imperator dici, aut Cæsaris titulo insigniri promeretur. Non injuria itaque ab Antiquis huic urbi secundæ Romæ nomen est inditum: qua gloria cæteræ urbes caruere. Mihi non solet videri hac etiam de causa præstantiam Mediolanensi populo attributam, ut is esset, qui languentis Imperii vires, & in alium labentes orbem propria virtute repararet: nec antiqua & paterna dignitate Italicum nomen defraudari pateretur. Quæ enim civitas, si Mediolanum exceperis, arescente sensim Romanorum, quæ nunc conclamata est, virtute, & languescente probitate, cum in dies nostra hæc urbs magis & magis floresceret, tantam Barbarorum illuvionem, tot bellorum fulmina, tantos Germanico-

nicorum motuum fluctus perferre & cohibere potuisset?

Exemplum quidem publicæ calamitatis Fridericus ille Barbarossa fuit: qui adeo dignitatem Mediolanensem exstinguere molitus est, nulla alia (ut opinor) ratione, quam quod unicam suis conatibus obstare cognovisset: ut Italiæ dominatum, nisi perdita prius Mediolanensium Rep. adepturum se diffideret. Comparatis itaque ingentibus copiis, nec suarum modo, sed exterarum gentium frêtus auxiliis, per Alpes irrupit: & sic in Mediolanenses furore æstuans, totus rapiebatur, ut universæ Italiæ terrori esset. Dii immortales, qui tum pavor non fuit? qui mulierum ejulatus? quæ senum & puerorum lacrymæ? Hujus ergo temerariis ausis nequaquam Mediolanensis populus cedendum putavit, sed adeo prudenter, adeo viriliter obstitit, ut non modo illius superbiam, audaciamque contemneret: verum etiam post longum certamen ad interitum fere illius innumeras copias affligeret. Sic omnis Italia hujus nostræ urbis beneficio à servitute libera exstitit.

Nolo diutius immorari, ac referre, quæ, & quanta hæc civitas, non antiquis modo temporibus, sed ætate nostra, pro tutela communis libertatis perpessa sit: permulta etenim ac præclara exstant exempla, ex quibus Mediolanensium virtus & magnanimitas facillime perpendi potest. Usque adeo autem hæc civitas contra æmulos Italici nominis potens insurrexit; ut nihil antiquius unquam habuerit, quam facultates & sanguinem pro libertate totius Italiæ hostibus exponere: & manifestissima fidei suæ monumenta erga illos, qui pie, justeque de imperio sensissent, declarare. Si qui secus ausi forent, eos quidem hostium numero censuit habendos. In qua re sapienter illa certe videtur sensisse. Nam qui ambitione, aut insolentia ducti, ditiones & tyrannides appetunt, & dum rem sibi gratam consequantur, ac inimicorum suorum acceptas ulciscantur injurias, nihil pensi de sociorum fortunis & salute habent: hi profecto omni fortuna indigni putari debent: ac pro viribus ab eorum nefariis conatibus arcendi sunt.

Sed quorsum hæc tam multa? dicet ex vobis quispiam. Nempe ut ostenderem primum hanc urbem pro imperio, pro salute, & dignitate Italici nominis aperto semper Marte certasse. Mox hac gloria Florentinos cassos esse & effœtos. Nam ii, ut Galliam Cisalpinam cum tota Liguria delerent, reliquamque Italiæ partem, quas artes non sunt experti? quas Germanorum cohortes non excivere? Quis enim Gallorum Transalpinorum exercitus, ante Divum Galeacium Vicecomitem, cui *Virtutum* cognomen fuit, in Italiam traxit sub auspiciis infortunatissimis Armeniaci Comitis, nova loca, novasque sedes, quas incoleret, quærentis? Sed comprimam ipse me, quando nulla efficacior sit ad delenda injuriarum tam veterum quam recentium vestigia antidotus oblivione. Commodum igitur ad alia stylum divertemus, ac de rebus his verba faciam, quæ avi fortasse nostri vidisse potuere. Et sane tam multa ac præcipua se ostentant, ut ignorem quæ potissimum Mediolanensium laus sit anteponenda. Verum ut in reliquis à nobis pro temporis angustia factitatum est, ita nunc faciam.

CAP. XVII.

De navali pugna inter Venetos & Mediolanenses sub Cremona.

GALLIAE Cisalpinæ condidere, sicut ego accepi, Cremonam Romani in Padi ripis: hanc Veneti summa vi oppugnare adorti, hinc terrestri

A exercitu, illinc validissimis navigiis undique premebant. Dux Philippus apud Insubres rerum potiebatur, urbem bello & pace clarissimam liberare ab obsidione cupiens, classem opinione omnium celerius instruxit, quam secundo Pado subductam in fronte hostium firmavit. Et jam medium lucis spatium sol peregerat, cum se profluente Eridano utraque classis miro tormentorum tympanorumque fragore appropinquabat. Interea Franciscus Sforcia, hujus, qui annis superioribus est mortuus, avus, Mediolanensium ductor, certamen velut detrectaret, aliquantulum substitit: donec terrestres copiæ supervenirent. Nocte vero jam appetente coactus Sforcia adventu Venetæ classis, quæ adverso flumine vehebatur, aciem instruit: viginti ex omni classe in fronte disponit, duas in subsidiis alas, totidem navium numero esse jussit. Has viris pugnacissimis instructas vela facere imperat. Jamque intra teli jactum convenerant, & se quisque ad certamen præparabat: cum ductor ipse in omnium vultus oraque conspicuus: *Quod multis*, inquit, *votis*, *milites præstantissimi*, *jampridem expetistis*, *occasionem fortuna attulit*, *ut vires*, *virtutemque vestram in Venetos*, *quos toties majores vestri parvis copiis fuderunt*, *ostendatis. Hic dies Insubribus imperium & libertatem aut statuet*, *aut finiet*: *utraque res in vestra sita est manu*: *recordemini obsecro quæ majores vestri terra*, *marique pro gloria & libertate gesserunt. Illi siquidem quoties Hetruscos*, *quorum imperium late per Italiam ab Ancona propagabatur*, *aperto Marte fuderunt? Cæso ad Alliam fluvium illi exercitu Romanis urbem conflagrarunt. Illi Medoacos*, *illi Venetos acie trucidarunt. Nobis tamen res est diversissima. Illi etenim pro imperio tantum & gloria*, *nos autem pro vita & libertate certamus*: *quo minus vos decet hostium numerosiores copias*, *& navium magnitudinem extimescere. Nullum vobis cum Italis certamen esse putatote*, *apud quos rei militaris peritia*, *navalis belli plurimum pollet*, *aut cum Gallis Transalpinis*, *& Germanis*, *apud quos pro disciplina militari vires corporis firmissimæ adsunt*: *sed cum barbaris Phrygibus*, *& Paphlagonibus*, *Græcisque*, *quibus dici*, *vel fingi potest imbecillius nihil*, *res geritur. Quibus nullæ belli artes*, *animus ad fugam quam ad pugnam paratior semper fuit. Multitudinem innumeram*, *quibus longe nobis sunt superiores*, *quoties expertus ipse sum esse ad fugam quam ad victoriam*, *quæ semper posita est in virtute paucorum*, *propensiores. Nos autem illis militum audacia & virtute præstamus. Dii quoque pro justiore sunt parte. Ultro enim nulla Veneti lacessiti injuria Cremonensium sociorum agrum & Cenomanos populantur. Ite igitur alacres*, *ut ex hostibus non victoriam solum*, *quæ jam parata est*, *sed spolia ditia referatis*, *& gloriam immortalem.* Hæc breviter effatus, totis remis, ventisque progredi cœpit.

At parte ex altera Veneti ex omni classe, quæ quinque & triginta numero constiterat, duodecim delectas naves in fronte statuere. Dux exercitus Nicolaus Trivisanus primus aciem regebat: reliquas viri præstantissimi ejus imperio parere jussi tuebantur. Has omnes inter se catenis vinxerant, haud dubie si major vis ingrueret, universam belli molem sponte subituri, postremas in duas acies, velut alas, posuere. Omnibus itaque ad prælium pro tempore instructis, utrinque signo dato concurritur. Remis undique collisus amnis resonat, acclamantium deinde voces, machinarum stridor, navium inter se concurrentium fragor, auras impleverat. Primus omnium Insubrum ductor in adversam classem magno impetu invectus, non recta fronte, sed sinistro latere congreditur, remorumque vi ac militum robore per medios

hostes veluti fulmen elapsus, cæteris iter aperit, sese que infra alveum tota acie constituit. Hic acre bellum oritur, captis jam aliquot ex Venetis navibus: unamque ex his pugnæ initio validius obstantem undis immersit: reliquas trepidatione & metu fluctuantes hinc à latere, hinc à fronte consecutus ex itinere sistit. Clausis igitur ab utraque parte hostilibus copiis, cum jam nox increbresceret, pugnamque differre placuisset; suos inprimis firmat: robur denuo totius exercitus in fronte constituit: naves expeditas in lateribus locat, pro sauciis integros reponit, suos hortari, monere, bono animo esse jubet, victoriam Diis faventibus partam esse ostendit: & hostes, quibus cum jam pudeat pugnare, veluti lepores in cubiculis deprehensos metu & desperatione torpere.

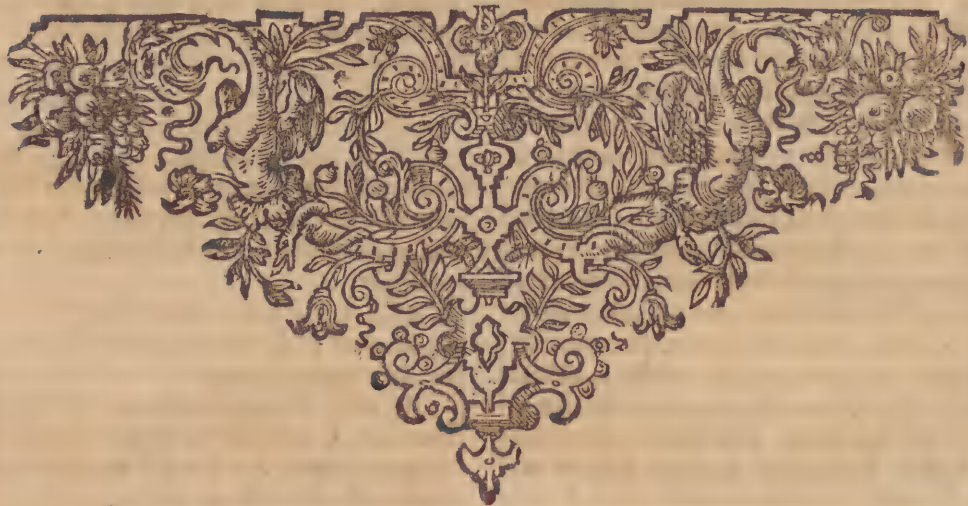
Interim Veneti pugna diffisi naves potissimum bellicas in unum conjunxerant, ex tribusque duas acies effecerant. Nicolaus Trivisanus milites affatus, quanto periculo eorum ignavia res deducta sit, admonet: ut decus amissum reparare velint hortatur. Viam edocet ferro & virtute ad Venetias aperiendam esse: & subsidii denique spem nullam. De salute & libertate certamen esse declarat, cum eis præsertim, qui nomini Veneto ab incunabulis hostes sunt infensissimi. Tali oratione animos suorum jamdudum metu & inertia desides ad certamen excitare conabatur.

Interea clarior dies illuxerat, ita omnes ad certamen rediere. Tunc acrior ad pugnam impetus fuit occurrentium inter se navium: denique militum clamor ad cælum ferebatur. Nusquam horridior belli facies. Venetos salutis desperatio, Insubres urgebat partæ jam victoriæ gloria. Tandem perfracta belli acies prima est, quæ tribus millibus, & iis quidem bellicosissimis, innixa fuerat: mox ad reliquam classem deventum medio in Pado arcem

A veluti firmatam: hic vario Marte diu pugnatum est. Interea Franciscus Sforcia quid optimum factu cunctatus esset, duas cæteris eminentiores puppes, quas *Galeaceas* vocant, in mediam hostium aciem immittit. Haud aliàs acrius pugnatum est. Naves enim navibus ita conjunctæ erant, ut vir viro velut in firmo positus pugnaret & gladius gladium exciperet. Interim naves, quæ in Insubrum subsidiis primas tuebantur, suorum cohortes circundare, saucios efferre, integros addere, hostes plerunque circumire, missilibus, telisque incessere cœperunt. Hacque ratione Venetæ classes, quæ in prima fronte constitutæ depugnabant, magna
B undique telorum mole obruebantur. Postremo Mediolanensium non ferentes impetum, dirutis quibus hæserant vinculis, suæ quæque saluti consulentes fugam arripuere: pleræque tamen nautis, armamentisque disjectis, fluenti alveo immissæ vagabantur: multæ ex itinere retentæ. Ex his quatuor ductorem protegentes, cum arenis inhæsissent, non sine magna utrinque strage superantur. Nicolaus, postquam Venetos ab omni parte cædi conspicit, & nullam salutis spem superesse, honesta morte haudquaquam inferiorem fugam ratus per medias acies incognitus evasit. Veneta classis hinc inde debellata diripitur: captivi omnes in potestatem re-
C dacti sunt. Ex his qui Barbari fuere in supplementum copiarum acciti undis obruti sunt. Venetis veluti armis depositis sociis vita concessa est. Sex ex classe Veneta rates tantum sunt Venetias delatæ: & sic Cremona obsidione liberata.

Hæc habui, quæ, ut tibi Augustæ Bacienorum Comes Hippolyte Mayne obsequerer, dicerem: quod si tuæ voluntati & meæ existimationi minus est satisfactum, angustiæ temporis id omne precor adscribe, & vale.

V A L E T E.

GAV-

GAVDENTII MERVLAE QVERELA APOLOGETICA,

QVA RESPONDETVR MALEVOLIS QVIBVSDAM, LIBRVM SVVM CARPENTIBVS:

SIMVLQVE OSTENDITVR EORVMDEM REPREHENSIONES VANAS ESSE AC INEPTAS.

ERSVADEBAM ipſe mihi, ad majorum noſtrorum æmulationem, quorum vigiliæ ſi non exſtarent, pueri ſemper eſſemus, me quoque utilitatis aliquid in medium contuliſſe, & non hujus ætatis hominum modo, ſed & poſteritatis gratiam mihi conciliaſſe: cum quod rem novam, tum utilem mihi ſcribendam deſumpſiſſem. Verum aliter evenire multo intelligo: & ita intelligo, ut laboris me pigeat mei. Pro gratia enim, quæ ab iis præſertim, qui me convitiis inſectantur, merito debebatur mihi, Dii boni quam invidiam non excitavi! Quæ tragœdiæ non ſunt actæ! Vociferantur alii pedeſtrem non obſervaſſe me numerum: optarent alii ad quaſcunque dictiones accentuationes. Nonnulli falſæ me hiſtoriæ hallucinatorem prædicant. Scripſere plures, litterarum, quas ipſi bonas appellant, me prorſus expertem. Non defuere qui me Grammaticum & frigidum, & jejunum dicerent: nec poſuiſſe me pedem extra ſepta Priſciani. Hæc ego æquo animo patiebar, quod legerim hanc veterem alliciendæ veritatis gratia conſuetudinem fuiſſe. Sic Platonem ab Ariſtotele, Zenonem à Carneade, à Lælio Varronem, à Sulpitio Caſſelium, & Hilarium ab Divo Hieronymo reprehenſos eſſe: & hunc ab Auguſtino. Rurſus ætate fere noſtra Angelum Politianum, Domitium Calderinum, Georgium Trapezuntium, & Galeotum Narnienſem Georgius Merula acris vir ingenii notavit. Verum cum apertas contumelias legiſſem, non potui non eorum infantiam contundere, ne quandoque, ſi hæc indiſcuſſa, irrefutataque relinquerem, anſam eorum loquacitati largiorem præberem. Itaque, ne te longiore exordio diſtraham, rem ipſam adgrediar, ſi te & adverſarios iſtos prius oravero, ne putetis hic maledixiſſe me, ſed reſpondiſſe. Vale. Mediolani Kalend. Julii M. D. XXXVII.

ZOILVS. Tanta nunc eſt hominum temeritas, ut audeant etiam illi, qui vix grammaticale opus Alexandri didicere, ſuas in lucem nugas edere: quorum turbam paſſim per Italiam, ambaſque Gallias, & Germaniam in dies videmus.

MERVLA. Tanta nunc eſt ingeniorum perverſitas, & malevolentia, eorum potiſſimum quæ premit ignavia, ut nulla ratione ſuſtineant, quod eruditorum ingenia peperere.

ZOIL. Oleum & operam, Merula, perdidiſti in hac tua topographia, & hiſtoria. Illam enim pleniorem, atque elegantiorem habeo apud Ptolomæum, Strabonem, Plinium: hanc vero apud Ti-
A tum Livium, Salluſtium, & Cornelium Tacitum.

MER. Pudet me fere hoc loco tibi reſpondere, utpote qui ſic aperte deliras: dicam aliquid tamen, quo dementiam facilius agnoſcas tuam. Dic, obſecro, hi-ne hiſtorici, quæ poſterioribus ſeculis ſunt geſta, ſcripſere? Enarravit-ne Titus Livius Caradinum Rubrobarbum & Tunetum Africæ urbem opulentiſſimam à Carolo quinto expugnatum? Aut Ludovicum Sforciam captivum in Gallias deductum? Vel Romam ſub Clemente ſeptimo à copiis Cæſaris prædæ expoſitam? Neapolim à Gallis obſeſſam? Sabaudienſem Ducem exulem? proditione à ſuis Alexandrum Medicem Florentiæ
B Ducem obtruncatum? Mirum nî quæras tot exercitus Gallorum noſtra ætate conſumptos apud Salluſtium, aut tot Helvetiorum copias in ſuburbiis Mediolani ferro contritas apud Tacitum? Hæc de hiſtoria dicta ſufficiant: venio ad topographiam, quam hujus Ciſalpinæ Galliæ (neſcio quo fato) auctores fere intactam reliquere. Plinius ſiquidem velut canis Niloticus majorem partem dereliquit; idem facit & Strabo: Ptolomæum his aliquanto locupletiorem eſſe non diffiteor. Multa tamen oppida celeberrima ſublato ab humanis Ptolomæo, & urbes in lucem venere, exſtinctæ ſunt aliæ. Ne
C me putes tamen hæc dicere, quo meos de hac Ciſalpina Gallia libros commendem tibi, ſed ut in maximo eſſe te errore cognoſcas.

ZOIL. Si Tulliani Oratoris Merula per tranſennam ſaltem (quod ajunt) libros inſpexiſſet, numeroſior ipſius fuiſſet oratio: verum cum eos ne attigerit quidem, non mirum ſi vanida eſt ipſius oratio.

MER. Quorum oratio numeris careat, non video: nam ſi dictiones pedes efficiunt, & numeros pedes, quorum tandem ſcripta numeris vacant?

ZOIL. Triangularem cur ſcripſerit Merula Galliam eſſe Ciſalpinam, non video, cum ab urbe Mediolani
D latum (quod ajunt) unguem pedem ne quidem extulerit unquam.

MER. Quæ te, Zoile demens, agunt intemperiæ, ut hæc verba ſic inania deblaterare audeas? tu igitur Ptolomæo doctior es, qui omnium fere plateas urbium circumforaneus pharmacopola perluſtraſti. Adhæc tecum non ſentit Ptolomæus Marinum arguens: cujus contentiones, quoniam impreſſæ ſunt, ipſe legeris.

ZOIL. Lajos populos nuſquam legi cum apud Strabonem, tum Ptolomæum, Livium & Plinium: ſcio tamen generali nomine Λαοὺς populos ſignificare.

MER. Si hoc mihi non credis, cur non Poly-
E bium legis? qui gentes illas, quas Ananes & Salaſſos nominavi, ipſe Laios appellat.

ZOIL. Vix risum continui, cum apud te legi Gallos fortitudine Romanis antecellere.

MER. Quod dixerim Romanos esse robore corporis Gallis inferiores, ne mirum sit tibi: dixit hoc idem M. Cicero in *Oratione*, quam habuit *ad Aruspices*, cujus hæc sunt verba: *Quam volumus P. C. licet ipsi nos amemus: tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso hujus gentis ac terræ domestico, nativoque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate ac religione superavimus.* Quod si Ciceroni velut hujus regionis studiosissimo, & omnia trahenti ad utilitatem causæ, standum minus est: audi ipsius adversarium Crispum Sallustium in fine *Belli Jugurthini*: *Per id tempus*, inquit, *adversum Gallos ab Ducibus nostris Q. Scipione, & M. Manlio male pugnatum est: quo metu Italia omnis contremuerat. Illique & inde usque ad nostram memoriam Romani sic habuere: alia omnia virtuti suæ prona esse: cum Gallis pro salute, non pro gloria certari.*

ZOIL. Pisaurum, Merula, interpretari debuisses à Pisis aureis, hoc est, à præstantia Pisorum ibi nascentium.

MER. Hanc tuam opinionem credant aniculæ, vel aliquis (ut inquit ille) Judæus Apella. Audi igitur Servium Honoratum Grammaticum in sexto *Æneidos*: *Tum Camillus*, inquit, *Dictator absens est factus, cum diu esset apud Ardeam in exilio propter Vejentanam prædam non æquo jure divisam: & Gallos jam abeuntes secutus est, quibus interemptis, aurum omne recepit, & signa: quæ cum illic appendisset, civitati nomen dedit: nam Pisaurum dicitur, quod illic aurum pensatum est.*

ZOIL. Coctias Alpes Noricum attingere præter Alciatum ex Caroli Bouilli sententia, qui ait, *Gallos post eversam Romam per Alpes Coctias in Macedoniam penetrasse*, certissimum est.

MER. Sic attingunt Coctiæ Alpes Noricum, sicut Vesulus Indiam. Nodus omnis & difficultas (ut ipse putas) circa Corn. Tacitum, quem si sane intelligeres, ablata esset, versatur. Cum Suetonio enim Tranquillo memoriæ tradidit Tacitus Fabium Valentem itinerum venditorem per Coctianas Alpes cum exercitu, & Cecinnam cum xxx. millibus armatorum per Penina juga in Citeriorem Galliam contra Othonianos descendisse. Vellem nunc mihi diceres, qua ratione Valens potuisset conjungere se cum Cecinnæ copiis ad Ticinum urbem, si loca omnia præter Mediolanum, Novariam, Vercellas & Hipporrhediam ab Othonianis firmo præsidio tenebantur. Præterea in Norico, ubi Coctias Alpes ponis, Petronius urbis præfectus, qui facile Vitellianos per eas partes irrumpenteis rejecisset, concitatis auxiliis, & dissolutis fluminum pontibus eum tractum occupaverat, Othonis sic studiosus, quam qui maxime. In Dalmatia præterea, Pannonia & Mysia, quæ regiones sunt Norico proximæ, pro Othone exercitus erant. Quonam igitur itinere Valentis copiæ Ticinum pervenissent, si per Noricum iter faciendum fuisset? Sed non ne ego demens, qui in sole caliginem quæro? lege Plinium †, & mecum senties, dicentem: *Alpium incolæ Octodurenses, & finitimi Ceutrones, Coctianæ urbes, Caturiges, & Caturigibus orti Vageni & Ligures, qui Montani vocantur, Latio donati sunt.* Qui non videt hoc in loco populos, qui vicini sunt, à Plinio recenseri, & Coctias Alpes non eas esse, ubi est Segusium, velut Carneades alter helleboro purgandus est. Sunt enim Octodurenses ejus pagi inter Helvetios, qui nunc est Sanctus Mauricius, homines in valle non magna sub Sedunensi Episcopo. Ceutrones proximi sunt Garocellis & Caturigibus, non procul à Vocontiis Novariæ conditoribus. Jacent autem Vocontii inter convalles Grajarum Alpium, quæ nunc Cinesius appellantur: quibus iter est Genevam, ad lacumque Lemannum. Sed video hactenus esse à me confectum nihil, nisi pedem intra Coctias Alpes intuleris. Audi igitur Nazarium in *Panegyrico* ad Constantinum Imperat. *Differamus*, inquit, *parumper Italicas expeditiones, quibus Segusiensium civitatem, quæ superatis Alpibus Italiæ claustrum objicit, cum vi & virtute velut januam fregisses.* Quod autem Segusium Susa nunc sit ab Augusta Taurinorum stad. CLX. distans, apparet ex ejusdem Nazarii verbis paulo infra, cum inquit: *Ecce jam apud Taurinos venientem pugna gravior exspectat, nec Segusiensium vastitas movet.* Hæc ille. Vides igitur adventum Constantini ex Ulteriore in Citeriorem Galliam, & primo à Segusio in Augustam Taurinorum, & illinc Mediolanum. Habent autem Alpes Coctiæ miram latitudinem, & longitudinem: adeo ut à Bobio (si Georgium Merulam sequimur) Segusium usque pertineant, & à Citeriore in Ulteriorem Galliam protendantur. *Hæ functo vita Coctio in formam Provinciæ* (ut auctor est Suetonius) *à Nerone sunt redactæ.* Quod ad Citeriorem Galliam attineant, testes sunt Annales sacri: Comi siquidem legitur in *Vita Divarum Liberatæ & Faustinæ*, quod erant natæ patre Joannate apud Curiam Genesinam inter Alpes Coctias habentem Padum fluv. à Septentrione, à Meridie Alpes ipsas. Quo loci Mercatores in Italia è Galliis via Claudia commeantes divertebant. Quo situ constat hanc Curiam fuisse (ut ex hoc loco loquar) Transpadanam, & Apenninum habuisse à Meridie, ubi appellantur Alpes Coctiæ. Falso igitur Georgium Merulam criminatus est Alciatus. Præterea Divus Ambrosius, non Ecclesiæ Mediolanensi modo, sed & Liguriæ, Æmiliæ, Rhætiarum & Coctiarum Alpium sacris præerat.

ZOIL. Quod Mediolanum caput Liguriæ sit, ut ab ipso Merula audivi, nusquam legi apud probatum aliquem auctorem.

MER. Post inclinatum Rom. Imperium multarum urbium & populorum mutata sunt, & variata nomina. Sicut quod quisque etiam doctus facile non credat Cisalpem Galliam per ejusdem Ambrosii tempora, & Gotthis in Italia postmodum regnantibus, Liguriæ nomen habuisse, ut legitur in libello ejusdem super hac re edito. Divus etiam Hieronymus Vercellarum urbem Ligusticam vocat. In *Itinerario* etiam Antonini legimus Mediolanum Liguriæ caput vocari. Et Cassiodori exstat *Epistola ad Gaudiosum* Theodorici Regis à secretis, ubi inter cæteras Comi laudes id appellat quendam quasi murum planæ Liguriæ, & munimen claustrale Provinciæ: ita erunt duæ, planam nos incolimus, montosam cæteri: ut Statyelles, & Gabienni Vesuli montis accolæ. Nec te moveat Servius in XI. *Æneid.* qui ait, *Liguriam majore ex parte sui in Apennino sitam esse.*

ZOIL. Coctias Alpes & Julias si diligentius & Alciatum, & Divum Hieronymum Merula perlegisset, easdem esse dixisset.

MER. Si Divum Hieronymum recte intelligeres, diversas esse diceres à Coctiis Alpibus Julias. Lege igitur Latinum Pacatum ita dicentem: *Quo fugiam? bellum-ne tentabo? ut quem viribus totis ferre non potui, parte sustineam? Alpes Coctias obsidebo, quia Juliæ profuerunt?* Ex iis verbis qui non videt Coctias, & Julias Alpes diversas esse, ad magistros rejiciendus est. Verba Hieronymi aliud nihil videntur innuere, quam Vigilantium patria Hispanum per Adriaticum sinum in hanc Cisalpinam Galliam destituta Roma se contulisse: & hinc per Coctias Alpes in Galliam Ulteriorem, & illinc mox in Hispanias aufugisse. Quo in loco miror Desid. Erasmum

† Lib. III. *Hist. Natur.* cap. XX.

ſimum Coctias Alpes quaſi Gotthicas interpretatum fuiſſe: tanquam Gotthi his Alpibus nomen indiderint.

ZOIL. Falſo quoque Merula Venetos inter Ciſalpinos Gallos recenſuit, cum conſtet illos diverſum genus eſſe prorſus à Gallis.

MER. Quod Venetia ab auctoribus in Ciſalpina Gallia conſtituatur, teſtis eſt Servius *in lib.* x. *Æneid.* carmine illo, *Sed non genus omnibus unum: Quia origo*, inquit, *Mantuanorum & à Tuſcis venit, & a Venetis: nam in Venetia poſita eſt: quæ & Gallia Ciſalpina dicitur.*

ZOIL. Ubinam gentium ſint Alpes Summæ, quarum meminit Merula, nuſquam, quod ſciam, legi.

MER. Credo ad hanc contentionem me à te irritatum, ut hac ratione docearis: ſi ob hanc rem ingenioſus fuiſti, laudo ingenium tuum. Audi itaque & diſce quænam ſint Alpes Summæ à C. Cæſare libro *Commentariorum* tertio: *Cum in Italiam*, inquit, *proficiſceretur Cæſar, Ser. Galbam cum legione* XII. *& parte equitatus in Antuates, Veragros, Sedunoſque miſit: qui à finibus Allobrogum, & lacu Lemano, & flumine Rhodano ad Summas Alpes pertinent. Cauſa mittendi fuit, quod iter per Alpes, quo magno cum periculo, magniſque portoriis mercatores ire conſueverant, pateſieri volebat.* Eas autem eſſe arbitror, quæ ab Peninis ad Leopontiorum Alpes extenduntur.

ZOIL. Dii boni, cur ſic Gallis Tranſalpinis invidiſti, ut eorum originem ſubticueris?

MER. Eorum primordia dixiſſe me ſatis arbitror: horum autem, qui nunc Franci nominantur, quia origines ignoras, in hanc rem ſedulus intendiſti, ut illæ à me tibi declarentur. Accipe igitur quid de his apud probatos auctores legerim: Francos prius Salios fuiſſe appellatos Amm. Marcellinus eſt auctor: quod etiam eorum leges arguunt, quæ Saliæ nominantur. Salios conſtituit Ptolomæus in Sarmatia vicinos Aorſis, Agathyrſis, & Alanis: qui ultra Riphæos ſunt montes, à quibus Tanais oritur. Salii igitur ſedibus egreſſi in Germanias penetrarunt: diuque cum Germanis per tempora Valentiniani Imper. belligerarunt: victores tandem adjunctis ſecum Arthuaris & Turingis ad Rhenum deſedere: brevique factum eſt, ut quicunque Germani Romanum Imperium detrectarent, Saliis ſe ſociarent: unoque nomine ſe Francos appellarent. Horum opes deinde oppreſſa à Gotthis Italia adeo crevere, ut tranſacto Rheno Ulteriores Gallias occuparint, ſedeſque in eis conſtituerint. A quibus per longam ſeriem à Carolo illo, cui ob res geſtas Magno cognomen fuit, Francorum Reges fluxere. Hic Longobardorum Deſiderio Rege capto apud Ticinum regiam his dignitatem ſuſtulit, imperatoriam ipſe aſſecutus eſt. Pipinus Imp. ex hujus ſanguine, qui Carolo Calvo ſucceſſit, ut Italiæ regia Mediolanum diceretur, inſtituit, quod urbs hæc Citerioris Galliæ metropolis ſemper exſtiterit: quodque velut arx & ſpecula totius Galliæ, Italiæ & Germaniæ habeatur. Pipini inſtitutum & cæteri ſecuti ſunt. Nam & Bernardus, cujus tumulus viſitur Mediolani in Ambroſiano templo, hic Rex ſalutari voluit, & ab Antiſtite Mediolanenſi coronari. Diſſidentibus inde inter ſe Ludovico Calvi filio, & ejus patruelibus, exſtinctum eſt Francorum regnum in Italia. Loco quorum Berengarium Foro-Julienſem Ducem, Italiæ Regem Mediolanenſes ſalutant, coronantque: qui à regno ſæpius expulſus, id tamen Ciſalpinis Gallis adjuvantibus ſemper invaſit: vix unum atque alterum reperies, in quem toties fortuna luſerit.

ZOIL. Debuiſſes hoc loco cur Brigantia nunc dicatur hic Orobiorum tractus exponere: ſi Polyhiſtoriam tuam ad unguem (quod ajunt) abſolvi cupiebas.

MER. Si ad ſingularum aut regionum, vel urbium interpretationem fuiſſem immoratus, Dii boni finem hæc noſtra quando inveniſſet hiſtoria? quando extremam manum impoſuiſſem? Verum, ut hac in re quoque ſim de te benemeritus, accipe quid de Brigantia ſentiam. Verbum eſt apud Græcos Βελάω, id eſt, *extollo*, quod hæc regio collibus elata ſit, quaſi Briantia: vel quod incola ejus regionis ſit fortis vel agreſtis, ἀπὸ τῦ Βελαρῦ. Quid aliàs Bonaventura Caſtillioneus vir florentis ingenii de Brianteis collibus conſultus reſcripſerit, audi ipſius verba: *Fortaſſis nec incongruum fuerit de Brianteo monte vulgo Briantia eadem referre, quæ aliquando audiviſſe me memini, & apud quendam, etſi minus idoneum auctorem legiſſe, qui tamen paulo poſt Rubrobarbi ætatem vixerit. Totum tractum illum inter Abduam & Moguntiacum vini feracem ab ejus exercitu Germano montes Brigantiæ eſſe appellatum à ſimilitudine collium, qui ad lacum Brigantium hodie Conſtantienſem circumjacent, vitibus confertorum. In his enim collibus longo tempore Germani caſtra habuere, dum bellum à Rubrobarbo contra Mediolanenſes gereretur.*

ZOIL. Juliarum Alpium ratio paulo diffuſius fuiſſet exponenda: ne hac in tua lectione lector, Merula, cogatur hæſitare.

MER. Aliud à me nihil intelliges, quam quod ſecundo libro legiſti. Quid de his Caſtillioneus ſentiat, non gravabor adducere: *Quamvis*, inquit, *ſcriptores conveniant Julias Alpes eas eſſe, per quas ex Foro-Julii tranſitur in Noricum, & adhuc tamen non ſatis conſtat, an à Foro-Julii, vel à Julio Carnico nomen ſumpſerint, & an eodem nomine appellentur: in hoc omnes hærent. Sed cum haud dubium ſit Ptolomæum Carnos & Julium Carnicum ſupra Concordiam & Forum-Julii locaſſe: ita credendum eſſet Julias Alpes à Julio Carnico nomenclaturam habuiſſe: & eas eſſe quibus à Tergaſto iter eſt in Carinthiam, quæ & Carnithia vocatur ab eruditioribus: & paulo ultra Pannoniam verſus ſuperiorem, quæ & Carneola dicitur. Qui quidem mons à Pomponio Mela & Taurus appellatur. Nomen adhuc in Norico & Carinthia durat, hoc eſt, Taura. Anguſtiſſimi in his ſunt tramites, nulla curribus via. Mirum in plerìſque horum montium locis, cum paulo altius ſol ad Cancri tropicum pervenerit, in ipſis nivibus vermiculos quoſdam gigni, veluti tineas. Quorum meminit Vadianus vir doctiſſimus in Commentariis ſuis in Melam.*

ZOIL. Qua ratione Rhætiam Italiæ portiunculam Merula dixerit, non video: cum ſciant omnes Rhætos extra Italiam eſſe, & Germanorum idiomate uti; Griſoneſque hac tempeſtate nominari.

MER. Si in hoc ſum deceptus, aliquantula venia ab aliis ſaltem condonabor, ſi mihi, Zoile, iniquus arbiter exſtiteris: ſecutus enim ſum Titum Livium, qui ait Tuſcos Duce Rhæto in iis locis deſediſſe acie victos à Belloveſo: in Rhæticis præterea Alpibus aliquando (verbis utor Caſtillionei) habitaſſe gentem Italicam: Rhætoſque lingua uſos Italica illud argumento eſt, quod apud illos etiamnum Latinorum lingua perdurat; tametſi prorſus nunc apud eos exſtincta ſit. Perſeverant tamen hujuſce rei nonnulla veſtigia. Jentare enim adhuc dicunt pro cœnare: eandem fidem faciunt multa circum loca, quorum Latina hodie nomina leguntur: veluti Rhætorum oppidulum *Magavilla*, quaſi Magna villa vocatum, & Vallis dulcis *Valtidulc*: & non longe ab his Monticulum quendam *Montiglum* vocant. Rochus etiam Quadratus multa vir experientia cum apud Rhætos nomine Franciſci Sforciæ eſſet, retulit inter illos vicum eſſe, cujus incolas

colas idiomate Italico uti asserit. Quod originem à Tuscis duxerint, Justinus quoque *libro*, ni fallor, vigesimo attestatur.

ZOIL. Si auctorem, Merula, mihi dederis idoneum, qui Vicomercatum Vicum Martis appellet, auctor sum, ut me in pistrinum dedas.

MER. Nullum fateor habere me, qui hæc dicat, auctorem: verum famam secutus sum perennem, quæ plerumque vim testimonii habet. Deinde regio, cujus hic Vicus Martius caput est, Martisana dicitur, quasi quod ejus tractus homines insani Martis desiderio ardeant. Eo in vico præterea cujusdam Martii tumulus est, quem hic non gravabor annectere. In Æde sancti Stephani in Vico Martio, qui nunc *Vicomercatus* appellatur:

HERC. INVIC
VOT. MARTIVS
LVSOR ALBVCIVS
L. D. D. D.

Quasi quod hæc Inscriptio ex Vico Martio eum esse demonstret.

ZOIL. Æque delirantem Merulam si dixero, quod fidem sumat ex Inscriptione saxorum, quis mihi vitio vortet?

MER. Omnes equidem, qui solidiores tuis nacti sunt litteras. Nonne idem fecit T. Livius? & eo prior Polybius? quoties enim illi ad columnam Liciniam, qua Annibalis gesta continebantur, confugiunt, velut ad sacram (quod ajunt) ancoram? Nonne Tranquillus inscriptioni aræ, quæ in Treviris erat, fidem præstat? Quintus quoque Curtius Erythræi maris nomen de sepulchro quodam mutuari, quam vulgatæ stare sententiæ, mavult. Trebellius quin etiam Pollio Valerianum juniorem Imperatorio diademate decoratum exstitisse declaravit, non alia ratione ductus, quam quod ejus tumulo, qui Mediolani ea tempestate visebatur, Claudii jussu illud vidisset insculptum. Igitur si sic vetustissimi factitarunt, cur me arguis? Quod autem Taciti sit sententia (nunc eruditissimo Castillioneo respondeo) Danubium à monte Arboni (quod quidem *Arnobi* legendum esset) oriri prope Hercyniam sylvam, (vulgo sylvæ nigræ nomen servat) ex adverso Rauracûm, quorum oppidum est Basilea, (Arnobi Plinius & Ptolemæus meminerunt) ipse non inficias eo: imo ipsius ingenium laudo. Danubium scribit Alciatus ex præcipiti & excelso montis Arbonæ jugo ortum habere: cum tamen ab iis, quibus paulo compertiores sunt ortus ipsi, referatur ex molli & clementer edito colle eum scaturire apud viculum, quem Eschingiacum Danubii appellant; vulgo *Doneschingen*. Hæc habui, vir ornatissime, quæ in defensionem contra nonnullos, qui vix inspecto opere ad maledicentiam prorupere, paravi, quorum dicta breviter attigi, recte-ne, an perperam ea diluta sint, tuum sit judicium. Bene vale. Mediolani VIII. Cal. Julii M.D. XXXVII.

FINIS.

BONAVENTVRAE CASTILLIONEI,

MEDIOLANENSIS,

DE

GALLORVM INSVBRVM ANTIQVIS SEDIBVS

LIBER.

ANTONIVS DE ANTONIIS,
BIBLIOPOLA MEDIOLANENSIS,

SECRETARIIS,
ATQVE CANCELLARIIS
EXCELLENTISSIMI SENATVS MEDIOLANI

S. P. D.

NIVERSVM orbis terræ globum, ejusque partes insigniores nonnulli viri doctissimi tum veteres, tum recentiores, cum non sibi solum esse natos cognoscerent, mirabili quidem industria & arte ita descripserunt, ut, cum non omnibus datum sit quocunque terrarum peragrare, liceat tamen cuique locorum situm, & ipsorum inter se distantiam, longitudinem, atque latitudinem domi dignoscere. Id quod apud eruditos plurimi semper fuit; quibus, si, ut sæpe fit, de aliqua sive terræ, sive aquæ parte sermo incidat, omnia statim non secus prompta sunt, ac si singula (uti oculis subjecta) perspecta haberent. Præter hos fuere alii, qui operæ pretium se facturos existimarunt, si ea omnia, & singula describerent, quæ vel antiquitatem redolerent, vel familias illustrare possent, vel quomodocunque laudem, honorem, & gloriam civibus suis, & ipsi in primis patriæ afferre valerent. Ex quibus unus est nequaquam negligendus Bonaventura Castillioneus Mediolanensis; qui in urbe Mediolani, & ejus Provincia describendis operam navavit diligentem, atque sedulam. Cujus opus alias editum, cum nunc vix reperiatur, iterum in lucem dare mihi in mentem venit: idque, si Diis placet, facere cogitavi vobis mihi faventibus, Viri præstantes & egregii; quorum auspicio atque patrocinio nihil non bene ac feliciter cessurum spero, atque confido: quando nemo à vobis unquam nisi voti compos discessit. Itaque vos rogo, ut opus hoc elegans sane, atque utile benigne suscipiatis; & meum erga vos studium memoria teneatis.

SECRETARII
EXCELLENTISS. SENATVS
PROVINCIAE MEDIOLANENSIS.

JO. FRANCISCVS LANDRIANVS.
JO. ANTONIVS POGGIVS.
JO. ANTONIVS MARCHESONIVS.
ALEXANDER BESVTIVS.
JACOBVS PHILIPPVS PAGANVS.

CANCELLARII
EJVSDEM SENATVS.

JO. JACOBVS GHILINVS.
JO. BAPTISTA ANNONVS.
M. AVRELIVS GLVRIANVS.
JOSEPHVS AMATVS.
JO. PETRVS CARCANVS.
CLAVDIVS POGGIVS.

AD
ORNATISSIMOS
AB EPISTOLIS
SENATVS MEDIOLANENSIS VIROS,
BERNARDINI BALDINI HEXASTICON.

Hoc vobis, consulta quibus sunt nota Senatus,
Bibliopola dicat CASTILIONIS opus;
Non contemnendum certe, si ponderet æquus
Judex Auctorem codicis, atque librum.
At vos, ANTONI quibus est perspecta voluntas,
Non Arabum his donis anteferetis opus.

GAVDENTII MERVLAE
CARMEN
AD LECTOREM.

Si formidatas Romanis arcibus olim
Insubrum gentes; oppida, castra, duces;
Pascua, velivolosque lacus, fontesque perennes;
Castella aereis montibus imposita;
Gramineas valleis, si errantia montibus armenta;
Eruta marmoribus si monumenta virum.
Tramite vis Lector facili percurrere: Carta
Hæc monstrabit iter quantulacunque tibi.

BONA-

BONAVENTURAE CASTILLIONEI,

MEDIOLANENSIS,

DE

GALLORUM INSUBRUM ANTIQUIS SEDIBUS

LIBER.

GALLIAM Cisalpinam, quam nunc Longobardiam seu Lingobardiam vocamus, initio Hetruscos tenuisse omnes auctores tradunt, conditis in ea duodecim Urbibus. Cum iis ob vicinitatem Transalpini Galli, quos nonnullis Celtas nuncupavisse placuit, conversabantur. Qui postmodum sedibus fame expulsi, sive agrorum fœcunditate allecti fuerint, Duce primum Belloveso in Hetruscos impetum fecerunt, exiguam belli occasionem nacti: quibus ad Ticinum amnem agmine aperto fusis, quicquid camporum inter Apenninum & Alpes interjacet, & Hadriatici littoris partem maximam occuparunt; à quibus mox hæc Italiæ basis Gallia vocitata est. Inter Padum & Alpes Laji habitarunt, quos Orientem versus Libitii vel Lebetii, seu Lebui sequuntur. Post hos inter Ticinum & Abduam sunt Insubres, penes quos Cisalpinorum omnium auctoritas fuit. His postmodum recto ordine Cenomani inhærent. Gallorum postremi Veneti à Paphlagonia profecti, vel ab extima Transalpinarum Galliarum plaga, quam Oceanus alluit Occidentalis.

Cispadanum tractum, ubi primum Apenninus ab Alpibus discedere incipit, primi tenuere Ananes, post Boji, inde Eganes, Gallorum ultimi Senones. Hi post Bellovesum aliquot sæculis Italiam ingressi Bojorum intima penetrarunt; ubi Senam urbem condiderunt, anno ante Christum Redemptorem natum octuagesimo septimo supra quingentesimum, regnante apud Romanos Tarquinio Prisco. Crescentibus itaque Gallorum & Romanorum rebus, inter Hetruscos & Gallos secundo bella sunt orta. Galli siquidem Senones superato Apennino, Hetruscos jampridem extra Galliam Cisalpinam ejectos, sedibus turbant; Clusium ea tempestate eorum metropolim obsidione cingunt, & late Hetruscorum agros populantur; qua in obsidione irritati à Romanorum legatis, qui prætextu componendæ pacis illuc se contulerant, & desiderio manus conserendæ in aciem cum Hetruscis descenderant: omissa Clusii obsidione, Romam urbem invadunt. Hi sunt Galli, à quibus Roma capta prædicatur, & incendiis ac ruinis deformata, non à Gallia Transalpina tum primum venientibus: sed in Italia multis jam sæculis educatis.

Gallis igitur Insubribus tractus omnis (ut diximus) inter Ticinum & Abduam contigit. Hos præcipuæ auctoritatis inter Cisalpinos Gallos fuisse omnes historiæ tradunt; in primisque Polybius auctor gravissimus, qui eos villas habitasse nullis septas mœnibus, & super strato gramine dormitasse, ad posteros transmisit. Bellicas præterea res atque agriculturam exercuisse, divitias in auro & armentis patrio more exercuisse, ut cum ferret necessitas facile transferri possent. Ultimos vero omnium Gallorum Senones, per ipsa Romanorum rerum quasi incunabula, in Italiam per jam tritum iter inter nivosas Alpeis irrupisse verisimile est: cum multa jam ante tempora Hetrusci à Gallis Celtis Duce Belloveso ultra Apenninum expulsi essent. Hujus rei argumento sunt

C certissimo sedes ab illis occupatæ. Siquidem cum inter Alpeis & Apenninum omnia ante illos Galli jam tenerent, coacti sunt in collibus Apennini Hetruscis proximis sedes figere, quibus cum continuum certamen fere semper haberent, vel cum eos à finibus arcerent, aut irritati ipsi in eorum finibus bellum gererent. Cæterum Insubribus postquam sedes visæ sunt satis firmatæ, armenti adaucta copia, & hostibus procul expulsis ex montibus, in quibus vicatim habitabant, paulatim ad loca campestria descendere placuit: ubi minor hyemis asperitas, & longe lætiora pabula; quibus æstivo tempore collectis sæviente bruma eorum armenta

D pascerentur. Ejusmodi vero loca in planicie constituta, maxima anni parte virentia, haud dubie ea fuerunt, quæ nunc incolimus, quibus in locis urbem condiderunt. Hic autem verisimile est per multos annos ad armenti, pastoriciæque supellectilis commoda à Gallis paleacea tuguriola, & ea quidem humilia Nomadico more fuisse constructa, paulatimque Pado flumine exsiccato, & ad justum fluminis decursum exinanito, qui propter angustiora in Hadriaticum sinum ostia late stagnans, lacus magis immensi quam fluminis effigiem præstabat, per Padoam, quæ & Padusa est, & Volanam seu Nolanam, quæ portum efficit, cœpere Galli

E planiciem securius habitare. Et hac ratione Padus liberiori eruptione facta in Hadriam, loca, quæ facile cæli ipsius salubritate, agrorum fœcunditate, collium apricitate, sylvarum & fontium, fluminumque amœnitate, rerum ferme omnium, quæ ad victum, vestitumque hominis spectant, beatissima copia omnibus antecellunt, Gallis incolenda reliquit. Unde non immerito Virgilius in quarto *Georgicorum* de Pado, & locis his nostris cecinit:

Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.

Quod circa Padum magna agri pars paludibus &

F Padanis illuvionibus olim obruta fuerit, testis est Strabo, qui Æmilium Scaurum sequentibus sæculis, deductis ex Pado in Parmensem agrum fossis, navigantibus quidem commodis, paludes fluminis reliquas exsiccasse, prodidit. Cujus auctoritate satis probatur olim circa Padum paludes fuisse immensas, & his majores in Insubrum regione exstitisse credibile est, stagnantibus præsertim Umbrone & Orona, plurimisque aliis fluminibus, quibus Insubrum agri plenius æstuant, in unum ferme locum illis coeuntibus. Argumento præterea

hujusce rei maximo sunt colliculi juxta oppidum Divi Columbani Laudensis agri, quos olim Padus alluebat. In plantandis enim vitibus, quibus colles ipsi maxime abundant, navium rostra, anchoræ, & hujusmodi reliqua navium instrumenta, singulis ferme annis effodiuntur: quorum reliquias eo in oppido aliquando mihi vidisse contigit: ostrearum quinetiam & conchyliorum maritimorum conchæ, quas passim ibi aliquando colligere est, nullo negotio arguunt, Padum illuvione olim ad colles istos adscendisse.

Cum recepisset ergo dilatatis ostiis, & desiccatis paludibus, Eridanus (ita enim Græci Padum vocant) fluminis effigiem, ut recto tramite deferretur in Hadriam, vero simile est Insubres in campestribus locis velut fertilioribus omnino sedes locasse, quæ quoniam in medio amnium sitæ essent Mediolamnium primo adjecta littera, quam *longam* in *Aulul.* Act. 1. Sc. 1. ℣. 38. Plautus appellat, hiatus vocalium tollendi gratia, demum Mediolanum nuncupavere. Annis tamen quamplurimis post trajectas Alpes Italicis moribus instituti, (vicinia siquidem & morum & fortunæ similitudinem adfert) cæterarum urbium exemplo, quas per Italiam belligerantes aspexerant, urbem mœnibus cinxere; ut si qua vis hostilis ingrueret, facilius injurias propulsarent. Vicus haud dubie primo fuit, si Straboni credimus, ætate vero sua eximiæ majestatis urbs.

Hoc in loco diversorum opiniones non sunt recensendæ, tanquam ab historiarum fide alienæ. Ex antiquioribus nonnulli volunt à sue inventa, quæ mediæ lanæ esset, urbem hanc nostram nomen traxisse. Sunt item qui scribant Insubriam primo vocitatam, & prius Albam, Peuteciam alii. Nec desunt, qui nomen à Græcis deducant. Sed scite pro Catone contra Sempronium respondet Plinius, Italiæ rationem eos Græcis, aliisque gentibus falso mutuari, qui propriam nesciant, & de ea altercentur: eo etiam dementiæ plures accessere, qui audeant scribere non à Græcis solum, à quibus verisimilius est, sed ab Hebræis civitatum, regionum, ac populorum nomenclaturas derivent. Iccirco qui Hebræa attigere, Gallos quasi aquis non oppressos interpretantur: contenduntque Gallorum nomen ante eorum ex Ulteriore Gallia in hanc Citeriorem adventum, in Asia, Græcia, & Italia exstitisse: cum tamen Livius Gallo-Græcos, seu Galatas à Celtis originem traxisse, constantissime adfirmet. Et Trogus de Brenno scribens, qui in Italia cum tercentis Gallorum millibus irruperat in Hetruscos, eorum centum millia non longe à Delphis, urbe oraculo Apollinis celebratissima, in ea Parnassi montis parte, quæ ad Austrum exposita est, Græcorum gladiis exstincta; alia vero centum millia tractum in Asia juxta Paphlagonas occupasse, eamque Galatiam dixisse: hosque Gallo-Græcos primum, postea Galatas appellatos, monumentis prodidit. Hi sunt, ad quos Gentium doctor Paulus *Epistolam* scripsit. Eosdem quoque Trevirorum lingua, id est, Celtica, loquutos fuisse temporibus etiam suis Divus Hieronymus scriptum reliquit. Qui si ab Hebræis fluxissent, ut nonnullorum est opinio, non Celtica, sed Hebræa, aut Chaldæa lingua fuissent usi. Reliqua vero centum millia, quæ in Italia remanserant, Mediolanum, Ticinum, Bergomum, & Brixiam condidisse. Hos vero, qui sub Brenno militarunt, Galliæ Cisalpinæ nomen indidisse haud facile crediderim: cum ante illius in Italiam adventum plurimi auctores tradant, Bellovesum Alpium iter primum in Italiam aperuisse.

Nec desunt qui velint Brennum ipsum non in Ulteriore Gallia, sed in Italia inter Gallos Senones Cisalpinos natum. Catonem quoque damnant multi, qui Orobiorum originem ignorasse se fateatur; quin & Plinium Naturæ scriptorem accusant, quod Catonis sententiam fideliter non retulerit: quæ omnia eo tendunt, ut Orobiorum, & Cenomanorum, gentes Gallorum, quando etiam Cisalpinorum interpretationes nominum & cognominum ab Hebræis fluxisse arbitrentur. Quæ quidem nomina, tametsi Hebræa, aut Græca esse reperiantur, non tamen ex iis satis probant, populos eos Græcos vel Hebræos exstitisse. Siquidem inveniuntur plura Gentium vocabula, quæ Græcam præ se ferant etymologiam, quas tamen non Græcas, sed Barbaras fuisse Strabo, Plinius, aliique probatissimi auctores tradidere: veluti Troglodytæ, Anthropophagi, Hamoxobii, Nomades, ejusque generis quamplurima nomina. Tanta denique jactantia Trogi, Polybii, T. Livii, & Plinii auctoritates parvi pendunt, ut suam his præponere sententiam impudentissime audeant, auctoribus, quorum paulo ante calculo fuerant innixi: contenduntque tantos viros Græcorum commentis fuisse deceptos, aperteque hallucinatos: & ne iis fides ulterius adhibenda sit, ad Berosum Chaldæum, qui ex antiquorum Annalibus omnia Assyriorum tempora digessit, & Metasthenem rerum Persicarum scriptorem, confugiunt velut ad sacram ancoram, tanquam quod ii soli publica, probataque fide scripserint. Et quamquam Cato ille, quicunque is fuerit (suspectæ enim sunt eruditis auribus *Origines* illæ) Mediolanum monumentis transmiserit ab Olano, nescio quo Hetruscorum Duce, primum Olanum dictum, à Medo mox Insubrum Principe auctum, Mediolanum nuncupatum, scriptum reliquerit: nos tamen cum cæteris cum Græcis, tum Latinis auctoribus maximæ æstimationis sentimus: qui uno ore omnes affirmant, & primum Gallorum nomen in Italia & alibi auditum, à primo illorum cis Alpeis adventu, & ab eisdem cum pluribus aliis urbibus conditum Mediolanum. Quis enim historicus cujusque nationis exstiterit ante Bellovesum Insubrum aut Mediolani meminit unquam? Quod si obstinatius contenderint, Orobiorum nomen non Celticum, sed plane Græcum esse, judicioque suo affirmare velint, M. Catonem ob id nequaquam dixisse Orobiorum incertam originem esse, quod eam ipse penitus ignoraret, sed quod ipsum Orobiorum nomen incertam omnino & ambiguam etymologiæ rationem habere posset, Hebræam vel Græcam: satis nobis fuerit & Latinorum & Græcorum auctoritate probasse, Gallos Transalpinos, vel fame expulsos, vel sedium novarum perquirendarum gratia citra Alpes irruptione facta expulsis Hetruscis Mediolanum, Comum, Brixiam, Bergomum, & Veronam condidisse. Simpliciorem igitur historiæ ordinem prosequentes, adhibita pro viribus diligentia circa nominum interpretationes, quæ maximo sunt ad veritatem alliciendam argumento, vetustissimorum quoque Lapidum Inscriptionibus suffulti, de situ Insubrum, & hujus nostræ Metropolitanæ Urbis origine aliquid referemus.

INTER Insubres olim oppidum fuit longe celeberrimum, quod ab eorum nomine Insubrium vocarunt: quæ res pluribus errandi caussas præbuit, qui putarent Mediolanum Insubrium dictum. Sed nos qui loca ferme omnia Insubrum, qui ad colles jacent, perlustravimus, in quibus præcipue eorum vetustæ sedes exstitere, pro comperto habemus eas fuisse, ubi Castri Seprii vulgo reliquiarum disjecta vestigia visuntur. Aberrantque tota (ut ajunt) via, qui Seprii Castrum, à quo plurima pars agrorum, qui intra Ticinum & Abduam con-

continentur, cognomentum retinet, ad Severi Imperatoris nomen adscribunt, unico tantum argumento freti, quod materno idiomate Severi Castrum nuncupetur. Tradunt enim Severum ab Insubribus origines traxisse. Nec tamen advertunt hac ferme frivola conjectura ducti, dictionem, quæ Latine sonat Seprium, vulgo Seurium, non autem Severum dici. Ad hæc Federici, cognomento Rubrobarbi, Imperatoris plura diplomata, instrumenta quoque olim in Castro ipso confecta Subrii, non Seprii, nec Severi meminerunt. Ex his itaque conjicimus Subrium fuisse, quod Seprium dicimus. Huic nostræ sententiæ calculum adjecit testamentum Manicundæ Longobardorum Reginæ in Castro Cariatis conditum, quod ab humanis decedens Regina ipsa in cœnobium vertit, cui nunc soror Sophia præest: in quo legere est, Castrum ipsum Cariatis ab Insubrum castro secundo lapide distare. Ex iis igitur omnibus colligimus, castrum ipsum primo Insubrium, mox per contractionem literarum brevitatis gratia Subrium, novissime per negligentiam in Seprium transisse. Quam dictionem corruptam & adhuc in dies ejus tractus accolæ magis adulterant, pro Seprio Seurium pronunciantes. Plurima in Cariatis oppido antiqua monumenta visuntur: quæ temporum injuria legi non possunt. In ruinis tamen, Cœlii memoriola est hujusmodi:

M C O E
LIVS CVM
S V I S
MERCVRIO
V S L M

In cœnobio quoque ipso in lapide satis ornato in gradibus scalæ, Albutiorum, qui hac ætate, duabus per incuriam demptis literis, Butii nominantur, monumentum elegantissimum visitur his characteribus insculptum:

P ALBVTIA
N V S
PRIMITIVVS
ALBVTIAE
PIENTISSI
M A E
V F

NON ab re esset putare, Cariate oppidum à copia nucum, quibus ager ille adeo abundat, ut lauris Parnassus, denominatum. Siquidem *καρύνη*, sive *καρύα* dicitur *nux*. Quanquam non desint, qui hoc vocabulo significari etiam velint *castaneam*, & *avellanam*. Sed esto, iis rebus omnibus copiosissimus est tractus ille. Hoc etiam tempore pueri Insubrum nucleum ipsum nucis *Carium* nuncupant. Quod oppidum si etiam dictum diceres, quod in summitate, aut vertice collis sit, non inficias irem. Quando *Κάρηνον verticem* & *summitatem* etiam significet. Ab hoc oppido ad Alpes tendenti vicus occurrit, Visseprium vocant, ac si dicas Seprii vicum; à quo stadiis quatuor tantum distat. Omnis autem regio interjacens tot ingentium ruinarum vestigiis scatet, ut celeberrimæ urbis effigiem intuentibus objiciat.

Porro oppidi Insubrum, seu Castri Seprii magnificam amplitudinem arguunt murorum latissimorum circuitus, fossarum profunditas; tametsi illæ plurimis in locis aggerum ruinis sint oppletæ. Quinque & adhuc templa conspiciuntur plurima ex parte diruta, è quibus duo absolutam Antiquorum symmetriam ostentant. Omnium spectatissi-

A mum Divo Joanni Euangelistæ dicatum est, Longobardorum Regum regiam liberalitatem præ se ferens. Quæ omnia non levi admiratione prætereuntes viatores afficiunt. In Castro marmora sunt characteribus (ut arbitror) Hetruscis insculpta, quæ nullum in præsentem usque diem (quem sciam ipse, vel alius sit interpretatus) intellectum admittunt. Non absurdum esset fortasse credere ab aliquo Hetrusco aruspice, quorum disciplina percelebris fuerat ubique terrarum, apposita fuisse. Quod ab illis, qui ante Bellovesum, Hetruscis, hic regnabant, monumenta illa (ut aliquorum est opinio) insculpta fuerint, nemo unquam mihi persuaderet: B quando fidem omnem excedat marmor ab illis ad hæc usque tempora durare potuisse. Splendidam præterea oppidi hujus magnificentiam XXIV. pagi illustres, quibus præerat, satis superque declarant, auctoritatis pristinæ indicia maxima. Omnis denique tractus usque ad sextum lapidem ab urbe, Subrii vel Seprii hac etiam ætate servat appellationem. Illic duarum arcium vestigia conspiciuntur; è quibus altera eminentiori in parte ad collis verticem Mediolanum spectat; à quo in proximam Oronæ Vallem (nomen est fluvioli, qui collis radices alluit) per subterraneos fornices aquationis gratia cuniculus ducebatur. In fluminis vero ripa tertium quoque Castrum fuerat, quadrato lapide structum, *Turbinis* titulo, in cœnobitarum Virginum usus pios conversum. C Arce demum eversa nomen tantum *Turbinis* retinuit. Nec tamen antiquitatum memoriolæ hoc in loco desiderantur. In postico siquidem ædis vetustæ lapis exstat, Barbarorum, vel imperitorum culpa, aut diuturnitate temporis ita fractus, ut quoties illum aspiciam, illud Ausonii *epigr.* XXXIV. mihi toties occurrat:

Miramur periisse homines, monumenta fatiscunt:
Mors etiam saxis nominibusque venit.

D Habuimus tamen Calphurniæ nomen politissimis, grandioribusque literis incisum; cujus etiam posteritas apud Insubres nunc bellissime perdurat: sed Caphurii literis quibusdam negligenter abjectis appellantur:

C A L P H V R
N I A E
C A R I S S I
M A E
F E

E Eadem in arce in fornice cujusdam ostioli Tabula marmorea affixa est, his ferme cubitalibus insignis literis:

L CASSIO
A V T E
L O I O
L F

F INTRA circuitum oppidi olim Insubrum, putei, cisternæque, & cloacæ, reperiuntur. Adsunt quinetiam cryptæ, fornices elaboratissimi, & hujusmodi antiquaria. Vigentibus demum bellis inter Vicecomites & Turredanos, penes quos ea tempestate Insubrum summa auctoritas fuit, de Imperio Mediolanensi disceptantes, oppidum ipsum cum arcibus in illo rerum turbine solo æquatum fuit: legeque municipali sancitum est, ne in id locorum colonia amplius duceretur. Quam quidem legem Prætores Mediolanensis & Gallarcatensis, magistratuum initiis, jurejurando omni studio, opere,

L 3 dili-

diligentia se curaturos pollicentur. Unum illud quoque animadvertimus, in meditullio fere Verbani & Larii lacuum oppidum ipsum situm fuisse, & in colle eminentiori, ut recto itinere ab urbe ad Alpeis proficiscentibus primo se offerat aspectu, ex quo velut è specula Insubrum patentes campi cum urbe ipsa videri possint. In eo monumenta prope infinita interierunt, nonnulla adhuc exstant, sed plurima à civibus Mediolanensibus, post tantas & tot clades, inde abducta sunt. Ex pluribus vero unum atque alterum adduxisse sufficiat.

I O M
DIS MANIBVS
PRO SALVTE
MEMNIAE
PRISCAE
C F
MEMNIVS
ONESIMIANVS
PRO
FRVCTIBVS
V S L M

Ex hac Inscriptione colligimus, morem fuisse nostris majoribus pro salute ægrotantium amicorum, ut Diis manibus sacra facerent & voverent. Fontei quoque Capitonis Consulis, de quo meminit & Tacitus in bello Othoniano, mnemosynon inspicitur literis grandioribus candido in marmore incisum:

I O M
C CAECILIVS
NIMPHEROS
VLSM
FONTEIO
CAPITONI
COS

Est & Veræ cujusdam eulogium; sed plurima ex parte mutilatum, reliquarum literarum prænomine & nomine duntaxat exceptis, intelligentiam non admittit. Hoc igitur in tractu Insubrum Gallorum sedes fuisse expulsis inde Hetruscis facile comprehendi potest: Insubriique nomen oppido, non urbi nostræ (ut multi falso arbitrati sunt) inditum fuisse. Fidem præterea faciunt vici, municipia ditissima, castella munitissima hujus regionis, ex quibus fere nobiliores familiæ Mediolanensium antiquissimæ origines traxere.

Inter tot municipia & vicos, Occidentem versus, secundo lapide oppidum Carnutum visitur, vulgo *Carnagum* nuncupatum: eo in tractu Carnutes, Ulterioris Galliæ populos, olim consedisse, arguunt soli fertilitas, nominis cognatio, & Insubrum Gallorum vicinia; facile enim cum Belloveso, quem tot hominum millia in Italiam traduxisse constat, & Carnutum copiæ Alpes transcenderunt, & haud longe ab Insubribus sedes locarunt. Durat gens Carnutum in Celtica Gallia Oceano proxima olim in clientela Remorum, & totius fere Galliæ media, eorum civitas Episcopalis vulgo *Chartres* nuncupatur. Tantæ præterea ædificiorum ruinæ in dies effodiuntur, tot exsculpti lapides, ut nonnisi inter cementa maceriasque plantari vix possit vitis.

A Castro Insubrum, Ticinum versus, ad Meridiem quinto ferme milliario, Gallareatum est oppidum, urbeculæ effigiem præstans, ad extremam collium radicem in æquo ædificatum; à quo universa planicies XXIV. milliariorum spacio ad urbem Mediolanensem extenditur. Cujus oppidi nomenclaturam si attentius quispiam observaverit, Gallorum aream, hoc est, conventum interpretabitur; sicut & Novariam trans Ticinum, quasi novam Gallorum

A aream. In hunc tractum siquidem, velut ad campestria loca, quæ fertiliora esse solent, Insubres adhuc montium accolæ colligendorum fructuum vel Comitiorum habendorum gratia, prisco Gallorum more confluebant. Ad ultimum denique excidium redactum fuit oppidum Gallareatum, dum Mediolanensibus nostris ex animo favens, copiis ingentibus Federici Imperatoris, cui Rubrobarbo cognomen fuisse jam diximus, pertinaciter nimis adversatur. Visuntur eo in oppido vetustissimæ Inscriptiones; quales hæ sunt, quæ sequuntur:

B HERCVLI
C VIR MAX
CVM SVIS
V S L M

Item alio in loco:

MERCVRIO
OPVPVP

Ibidem in turri quadrata:

C POSTVMIO
PRISCO
POSTVMIVS
DROMO
LIBERTO
PIENTISSIMO
C IN AGRI P XXX
INF PP XX

Votum quoque Severi Silvano persolutum hæc indicat Inscriptio:

SILVANO
SEVERVS
L F
ADIVTOR
VRBICVS

Non procul à Gallareato vicus est Insubrum victoria adversus Hetruscos celeberrimus: *Bustum Arsium* vulgus appellat, sed verius *Bustacium*, D quod ibi busta hostium compleverint omnia. Ad dexteram paululum si deflexeris Meridiem versus, Pictæ Curiæ occurres, *Corbetam* nostrates appellant: oppidum dubio procul vetustissimum, Longobardica symmetria constructum habens templum, cujus ruina, quæ facta est annis superioribus, multas Sanctorum reliquias, quæ ignorabantur, & cum eis memoriolam, in qua mentio habetur, & qui eas reliquias illuc locorum portari curarit, & nominis ejus oppidi, quod in hanc usque diem desiderabatur, aperuit. Has tabulas se legisse Gaudentius Merula ejus metrocomiæ municeps, parieti templi Sancti Victoris affixas, attestatus est mihi. E In silice non admodum polito in latere, quod occidentem solem intuetur, ejus ædis hos characteres esse idem adfirmat Merula:

I O M
SACRVM
C DOMITIVS
PHOEBVS
ET
P. VINIA CHIA
. . . .
F . . . .

Sed ad Insubres, qui Septentrionaliores sunt, redeo: hos enim qui ad Meridiem & ad Ortum jacent in planicie inter Padum & urbem, Ticinum & Abduam, labor alter excipiet. Eos enim & urbis situm Deo favente prosequar, cum hic primus fuerit liber absolutus. Remis igitur velque (quod ajunt) omnibus ad colles recurro. A Gallareato Alpes versus miræ amœnitatis vallis incipit ad lacum usque Giviratum, de quo alibi dicemus.

cetur: per quam fluviolus, cui Arno nomen est, limpidissimis aquis fluit, à dextra, lævaque (ut ait Poeta) castella in tumulis, & geniales vici. Crediderim ipse fluvium hunc ab Hetruscis hic olim dominantibus Arnum ab Arno altero in Thuscis, qui nunc Florentiam interluit, propter quendam vicorum ordinem, quibus uterque frequentissimus est, nomen sumpsisse. In iis collibus Crena est pagus à fontibus per ea scatentibus, quasi Κρήνη. Hunc sequitur Oggiona, quasi Eugecona à fertilitate soli. In hac exstincta est Ursinorum familia. Hieracium deinde visitur, quod ad sacra rustici illuc vocarentur. Illinc Albizatum itur, vel potius Albuciatum ab Albuciorum familia vetustissima. Crenæ Novelliorum Mediolanensium, quorum meminit Plinius in *Historia Naturæ*, memoriola visitur:

I O M
C NOVEL
LIVS
C F
FALLV
PIVS
VI VIR
JVNIOR
VSLM

Plurima quoque in Albuciato antiquariorum sunt vestigia:

I O M
MONIVNA
IESVLCANI
IOVANIVS
VSƘƘM

In calce Eulogii animadvertimus ƙ ƙ characteres geminatos, qui meo judicio pluralem numerum signant; & libera munera inde significari.

A Joanne quoque Aluysio Vicecomite insigni Equite, ejus oppidi domino, proavorum suorum jussu olim à castro Insubrum, quod stadiis ferme abest sexdecim, plurima ex hujusmodi antiquariis asportata fuisse intellexi. Ibidem:

CAMVRIVS
APVLONI
FECIT

Item in templo ejusdem oppidi in aræ majoris crepidine:

CAVVS
APVLONI F
SIBI T MAR X
SSVIII:::::
:::::ALLV
CAVI F

Quæ tametsi interpretationem non admittant, indicio tamen sunt hanc regionem aliàs, quam nunc, longe floruisse: cum passim reperiantur similibus ornamentis insculpta marmora. Paulo superius colli imminet Caidatum oppidulum, in quo plura sunt hujusmodi antiquitatis monumenta. Arcem habet in summo colle positam universæ Arni valliculæ conspicuam. In ea Herculis memoria in marmore Pario sculpta visitur:

HERCVLI
INVICTO
DEO
CVLTORES
VSSLM

A LÆVA Caidati Occidentem versus, qua ad Verbanum lacum itur, Bisnatum oppidulum est, in quo hujusmodi etiam vetustatis monumenta conspiciuntur: in quibus vir miræ ac prope singularis eruditionis Andreas Alciatus Mediolanensis noster cognomentum Græcum inesse annotavit. Cujusmodi cognomina apud Insubres passim sunt legentibus obvia:

C TERENTIO C F
OVF PATRI
COMINIA EPFMATRI
C TERENT CFOVF
SILO FRATRI
Q TERENTIO CFOVF
FRATRI
C TERENTIO CL DIO
CHARI EX TESTA
MENTO
SVO
C TERENTIVS C F
FACIVNDVM
CVRAVIT

A BISNATO occidentem versus hiemalem Sexto-Calendas oppidum vetustissimum, quo in loco in Verbanum Ticinus se exonerat, tendenti occurrit. Hic ultimus Insubrum terminus & descriptionis nostræ. Non enim in animo est populos qui ultra Ticinum sunt, quos Lebecios Polybius, Lebuos T. Livius appellat, describere. Porro oppidum hoc à paganorum illuc concursu, qui fiebat sexto Calendarum cujuscumque mensis, nomen sumpsisse auctor est Alciatus. Plurima in eo sunt antiquissima monumenta, quæ libens prætereo: cum quod ea idem Alciatus diligentissime annotarit: tum quod nostri non sit præsentis instituti singulas locorum Inscriptiones prosequi: hanc tamen ex plurimis ejus oppidi adjecimus filii erga patrem charitatis monumentum:

DOMITIO
GNFILOVF
PLACIDO
VIVIRIVNIOR
C DOMITIVS
MODESTVS
MILES COH
VII PRAETORIAE
PATRI
OPTIMO

QVONIAM passim in ripa Verbani lacus antiquissima Italorum monumenta visuntur cum Inscriptione cohortum & legionum, visum est, quid de re hac sentiam, opinionem meam hic exponere. Ante Augustum Cæsarem & Julium ab Inalpinis populis fiebant subitæ excursiones in Cisalpinos Gallos; qui jam pro Romanis sentiebant, accepto Jure Latinæ Coloniæ. Ad hos igitur prohibendos dispositæ fuerunt militum stationes in ipsis Alpium faucibus, qui Barbaros illos, qui jam Comum vastarant, temere irruentes exciperent. Itaque legiones eas esse conjicimus, quas C. Cæsar ad custodiam illius saltus disposuisse memorat initio *Commentariorum Belli Gallici*. Sunt etiam qui magis putent has militum stationes & colonias illic dispositas, ne Insubres clam contractis fœderibus cum Barbaris proximis in Romanos conspirarent. Nihil enim est, quod magis firmiusque alienæ gentis Imperium faciat, quam cura illa, quæ à Romanis olim in deducendis Coloniis impendebatur: facilius enim suis quam alienis mandabant. Hanc ob caussam ajunt Derthonam in Apenninis collibus à Romanis Coloniam esse deductam, quæ impedimento esset, ne Insubres cum Liguribus convenirent. Sic Hastam & Hipporrhediam Colonias arbitrantur, quæ conventum prohiberent inter Salassos & Cisalpinos Gallos. Hac etiam de caussa Augustam Prætoriam, quæ media esset inter Salassos, & Veragros, & Allobrogas. Hæ siquidem

quidem gentes Romanos ægre dominos tolerabant, & ad quodque leve momentum ſumptis armis, & præſidiis trucidatis, à Romanis deficiebant. Unde in adulationem Romanorum Poeta*, qui tamen ex noſtratibus erat, dixit,

——— Gallumque rebellem.

Quod neque mirum eſſe debet; videmus enim perſæpe magnos Principes, longius egreſſos, pleroſque populos occupare, quos metu magis violentiæ, quam prompta fide ſubjugant: qui ceſſante timore tanquam ab odioſo victore rebellant.

A Sexto-Kalendas ad Angleriam breviſſimus eſt curſus. Quæ tot elaboratiſſima vetuſtatis monumenta demonſtrat, ut merito Alpinarum gentium præfectura poſſit exiſtimari. Hæc igitur multis argumenta præbuere, ut urbis titulo eam decorarint, tantaque inter recentiores Hiſtoricos de Angleria orta eſt diſſenſio, ut non defuerint graves alioqui viri, qui oppidi cognomentum ad Anglum, neſcio quem, Hectoris filium referant. Hi tamen adulatione magis, ut Principum aures demulcerent, quam veritate adducti hæc poſteris tradiderunt. Oppidum omnino antiquiſſimum eſt & clariſſimum; magiſque ante Turredanorum & Vicecomitum arma: dictamque crediderim potius Angleriam, quaſi ad glaream Verbani ſitam; non autem ab Anglo, vel ab Anglis populis conditam, ut multi volunt. Hoc ex Annalibus noſtris conſtat, à Barbarorum irruptionibus in Italiam prædæ fuiſſe ſæpius expoſitam. Florente Vicecomitum imperio, maximæ etiam & celebritatis & auctoritatis fuit: præſertim cum JOANNES Vicecomes, Mediolanenſis Archiepiſcopus, totius fere Ciſalpinæ Galliæ imperium, & urbis noſtræ utriuſque gladii (ut ajunt) poteſtatem ſuſcepit. Eo enim in loco præfectum habuit, qui Alpinis gentibus ad Summas uſque Alpeis, nunc Sancti Gothardi vulgo, jus diceret. Alterum quoque, quem legatum nuncupabat Archiepiſcopalem, qui eiſdem populis ſacra miniſtraret. Eodem in oppido Joannes idem arcem eximiam munitiſſimamque in amœniſſimo colle condidit: quæ nunc etiam maximam præ ſe fert magnificentiam. Ætate noſtra, cum reliqua fere Verbani regione Borrhomeorum imperio paret Angleria: quorum clariſſimam originem Alciatus in *Antiquitatibus* ſuis ſatis oſtendit. Iccirco in his diutius immorari ſuperfluum arbitror.

Sed antequam à Verbano pedem referam, non poſſum non eorum ſatis opinioni, tum imprimis Gaudentio Merulæ, aſſentiri, cum & ejuſdem ſemper fuerim ſententiæ; non eſſe veriſimile Poetarum principem, qui Mediolani literis operam dedit, & cui perſpecta fuerat & cognita Gallia Ciſalpina Verbanum tantæ celebritatis lacum ſilentio involviſſe in *Georgicis* lib II. celebratis cæteris lacubus. Itaque cum Merula ipſe legere ſoleo:

Anne lacus tantos? te Lari? Maxime? teque
Fluctibus aſſurgens fremitu Benace marino?

Nonne fuiſſet turpe Virgilio tam vaſtum lacum, quem certatim & Græci, & Latini ſcriptores celebrarint, nulla de eo facta mentione prætermiſiſſe? Sed ſublatus errore temporum punctus interrogativus hanc creavit omnibus Interpretibus negligentiam. Diſtinguenda enim fuerat dictio *Lari* hoc puncto? ab illa dictione *maxime:* ut Poeta treis lacus, non duos tantum nominaverit. Velut & Strabo ipſe, qui *Geographiæ* quinto treis ingenteis lacus deſcribens, & Verbani, cujus longitudinem quadringentorum ſtadiorum eſſe ſcribit, meminit. Larium autem tercenta ſtadia non excedere. Nec veriſimile eſt Vergilium hujus regionis alumnum id ignoraſſe; quod Græci exteri intellexere: præſertim Strabo, qui eadem cum Poeta noſtro ætate floruit, & in eadem Imperatoris aula. Iccirco ut facile exiſtimem, hæc faciunt, Poetarum eximium haud dubie *Maximum* pro Verbano expreſſiſſe. Quod quidem epitheton nullo modo Lario convenit, cum de Benaco fiat mentio: cujus longitudo (ut idem Strabo refert) quingentorum exſtat ſtadiorum. Niſi potius dixeris Virgilium Polybii errorem ſequutum, qui ait Ticinum à Lario, & à Verbano Abduam erumpere. Sed hac in re magis Vatem Ciſalpinæ Galliæ conſuetudinem loquendi ſequutum arbitror, quam vulgatum Polybii errorem, cum dixerit *ſceleratum frigus*, & *Maximum* pro Verbano: idiomate noſtro Gallico *Majorem lacum*, Verbanum vocamus: qui vere major eſt iis lacubus, qui adjacent plurimi. Nunc unde noſtra digreſſa eſt, ſe recipit oratio.

E regione Caſtri Inſubrum ultra Oronam, quem fluvium eſſe diximus, duo caſtella Novocomum euntibus occurrunt, Venegona vulgo appellata Caſtillioneorum ditionis, quæ ſuperioris, & inferioris, ex loci ſitu, cognomento tantum differunt. His in vicis olim Veneris Agonalia, unde illis nomen eſt per contractionem literarum, celebrata fuiſſe, nominis cognatio non leve præſtat argumentum. Loca amœniſſima Veneri, vel Gratiis, aut Nymphis cæca Gentilitas conſecrabat. His enim in locis acclivis adeo naturæ vultus arridet, ut de iis Virgilianum illud merito cantari poſſit,

Hic ver perpetuum.

Lauris enim colles ita abundant: ut eos nullo negotio poſſis dicere cum Parnaſſo contendere ſuper illarum viridantiſſima copia. Præterea tractus ipſe, ſic beatiſſimo omni pomorum genere, ut totus pomarium videri poſſit, & Pomonam ipſam illic habitare. Tanta denique aquarum vis, tot liquidi fontes ſcatent in regione alioqui arida & ſiticuloſa; ut non ſine cauſſa in Agonalibus Veneri celebrandis Gentiles hujuſmodi loca ſelegerint. Caſtellis ipſis ab Orientali plaga vallicula inhæret molliter deſcendens, variis floribus etiam per brumam virens. Hic ortam Venerem diceres, ſi myrtum ferret regio. Per eam vallem paſſim fiſtulæ miræ craſſitudinis effodiuntur, per quas (ut etiam Alciatus arbitratur) collectam undique aquarum influentiam Veteres ex Agonalibus derivarent ad oppidum Tradatis. Inter utrunque caſtellum, & adhuc prata toto ferme anno virentia Adonidis nomen ſervant. Univerſum hunc tractum carmine elegantiſſimo celebravit Baptiſta Caſtillioneus Juriſconſultus, ex dominis oppidi ſuperioris Agonalium.

Haud longe à pratis ipſis Quintieni cujuſdam memoria extat, marmoreo in ſaxo apud ædiculam ſacram literis inſculpta politiſſimis, ex quibus cognoſcitur Quintienus hic, Quintianus fani Fortunæ æditituus:

Q
QVIN
TIENI
QVINTIA
NI
HARVSPICIS
AEDITVI
TEMPLI
FORTV
NAE
FILII PATRI
PIISSIMO

TRADATE, cujus modo mentionem fecimus, oppidum eſt, in quo floret Puſterularum familia Mediolanenſis, hac ætate etiam percelebris. Porro oppidum ipſum amœniſſimum colli adhæret amœniori, ab Agonalibus Meridiem verſus. Quod vero aquæ, de quibus diximus, in unum collectæ

* Virgilius *Æneid.* VI. *p.* 858.

per

per subterraneos tubulos inde educerentur, fidem facit arca marmorea in oppido ipso: in cujus capite duo Delphines fuscina, qua pisces occidi solent, implіciti sunt sculpti. Quatuor præterea orbes eodem in marmore conspiciuntur: ex quibus testimonio Bernardi Zenalii Architectonices peritissimi noster Alciatus existimat aquas ab Agonalibus, vel aliunde labenteis, per cuniculos ex orbibus insilientes copiam earum indigenti populo subministrasse. Eodem præterea in oppido Parii elegans memoriola visitur, iis notis Pario in marmore insculpta:

VOTIS
OMNIBVS
COELESTI
BVS
CONSENTI
ENTI
BVS
BENEMEREN
TIBVS
QVE
L. PARIVS
HERMES

HINC stadiis duobus de viginti Septentrionem versus in vallicula fluminis Oronæ situm est Castillionum oppidum. Quod tametsi in valle sit conditum, subjectæ tamen planiciei virenti amœnitate fruitur. Cujus loci formam qui intuentur, in Theatro esse se arbitrantur. Per prata virentia Orona velut licentiore cursu fluens, collis, in quo arx oppidana imminet, radices radit; à læva oppidi partem alluit, familiæ nostræ Castillioneæ sedis vetustissimæ; si urbis Annalibus credendum est. Habuimus quingentis fere exactis annis Thealdum Mediolanensem Pontificem hoc ex oppido, & eadem familia natum. Hic Cœnobium Monachorum in Alona oppido, quod Gaudentius Merula Aronam, quasi Oronam, vocat, à montibus deflexo nomine trans Verbanum è regione Angleriæ, suis sumptibus ædificavit: quo in loco & tumulari se voluit: oppidanæ magnificentiæ testes sunt insanæ illæ ædium substructiones: quæ omnino loci dignitatem excederent, nisi essent Episcoporum, Cardinalium, Summorumque Pontificum, quibus nostra familia longe splendidissima est, structuræ. Templa quoque videre est artificum concinnitate perspicua. Non sunt austera Longobardorum ruditate structa, nec novitatis lenocinio minus venerabilia: medium quoddam temperamentum tenent. Cernere quoque ibi fuerat arcem Architecti diligentis ingenium præ se ferentem. Ea nunc vicinorum livore, vel magis iniquo ejus fato, semidiruta est. Quam quidem calamitatem tametsi oppidum ipsum subierit, &, ut inquit poeta Gallicus in secundo suæ divinæ Æneidos,

—— quæque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars una fui.

Non ad id tamen infelicitatis accessit, ut omnem majestatem pristinam exuerit: floret adhuc cum monumentis vetustissimis, tum mira ingeniorum ubertate. Ex monumentis duo tantum affigemus hic ad amussim effigiata. Ingenia, quoniam de iis judicant Insubres, prorsus tacebo, ne in nostratibus diligens nimis, foris autem negligens videar. Turpissimum siquidem semper fore duxi adagio illo tritissimo, quo ajunt, *Asinos mutuum scabere*, merito inuri. In ædibus Nicolai Castillionei, cognomento Romani, marmor adspicitur, manu & ingenio diligentissimi artificis cum iis characteribus elaboratum:

A

V F
PETRONIVS GE
MELLVS VIVIR
SIBI ET VIRIAE
L F LVCILLAE
VXORI
C PETRONIVS PRI
MIGEN PATRI
SAMONIAE C F LV
TVLLAE MATRI
PETRONIO MARTI
AL FRATRI ET SVIS

B

Ab utroque candidissimi marmoris latere, duæ vites nullis commendatæ arboribus, insurgunt: quarum pampinis diversi generis aviculæ insidentes, mira artificis marmorarii diligentia, uvarum acinos decerpunt. Literarum præterea characteribus ita ad amussim accentus observati sunt; ut Petronius ipse omnino non nisi vir splendidus olim existimatus fuerit. Qui vivens tam accuratissimam sui, & suorum memoriam reliquerit.

Summa quoque animi voluptate nobis se L. Victulienus obtulit; qui memoriam adducit alterius Nicolai Castillionei Juris consultissimi; quem merito cum propter necessitudinem, quæ inter

C

nos est, tum ob singularem morum & eruditionis candorem, & amo & mirifice observo: in ejus igitur ædibus hanc memoriam inspexi:

L VICTV
LIENVS
VICTORI
NVS
VISV
MONITVS

In dextra lapidis elaboratissimi aquila visitur trunco insidens, quæ in rostro avis pennam tenet: ad lævam altera aquila sphæræ supereminet,

D

serpentem mordicus tenens. Quid super hac sculptura consultus Andreas Alciatus Gaudentio Merulæ rescripserit, accipe: *Quod petis*, inquit, *à me Hieroglypha illa tibi explicem, quæ à Nicolao Castillioneo accepisti, vix ausim ego quicquam scribere; ne quod dicitur, noctuas Athenas. Adde, quod si pictum ad me marmor ipsum misisses, facilius aliquid certi possem commentari. Scis enim quantum referat; suspectum certe mihi est nomen illud Victulieni, & forte adeo abrosum est marmor; ut non possit intelligi. Recte itaque feceris, si tu ipse in rem præsentem eas adhibito pictore, mittasque ad me Iconem. Interim ne nihil respondeam, apud Homerum* Iliados XII. *Polydamas aquilam anguem ferentem significare ait rem infeliciter cœptam,*

E

& ex præscripto minus succedentem. Habes hac de re longum poetæ carmen. At Artemidorus libro Ὀνειροκριτικῶν II. *aquilam indicium mortis esse Virorum illustrium ait, quod Veterum moris fuerit, ut insignes Viros mortuos, & immortalitatem adeptos depingerent ab aquila vehi.* Sed de hac re hactenus. Idem Alciatus Castillionum putat olim Castrum Stiliconis extitisse; à quo & familia per longa temporum intervalla originem traxerit. Cujus quidem familiæ domum, quæ ab Attila multos ante annos cum urbe ipsa Mediolani direpta, & solo æquata, reparavit Anspertus Mediolanensis antistes. Hanc rem

F

satis ostendit marmorea Tabula ad sinistram oranti ad altare majus in templo Divi Ambrosii in urbe: in qua carmine, Musis (ut inquit ille) & Apolline nullo, & Stiliconis, & domus memoria legitur.

Rursus à Castilliono ultra Oronam procedenti ad occidentem solem recta in clivo velut in specula totus Giviratius lacus, quasi (ut opinor) Glareatus oculis subjicitur: mox Morasentium vicus occurrit, Familiæ Sentiorum longæ celeberrimæ

æternum fere monumentum: in sacra ædicula duo saxa ingentia, quadratissimaque & litteris semicubitalibus exsculpta visuntur. Horum, qui insculpti sunt, characteres tanto libentius hic adduco, quanto mihi videar familiam inter Insubres insignem hoc meo labore ab oblivione vindicare:

L SENTIVS
L F
OVFNIGER
SIGNIFLE
GIO IIII
SCYTICAE
HIC NATVS
HIC SITVS
EST

Ejusdem magnitudinis lapis alter marmoreus fratris memoriam continet: in quo & Legionis quartæ, quæ Scythicis gentibus opposita fuerat, mentio non ingrata legitur:

M SENTIVS
L F O V F
MACER
VETERA
NVS LEGIO
NIS IIII
SCYTICAE
SIBI ET
FRATRI
V F

Quod Sentii, quorum meminit Corn. Tacitus, Insubres exstiterint, etiam declarat lapis ille, in ædicula Divi Petri ad vineam Mediolani. Cujus Inscriptionem non gravarer huc adducere, ni vererer *ligna* (quod ajunt) *in sylvam ferre*: utpote in antiquariis Alciati adnotatam.

In eodem fano Morasentiorum in pariete marmoreo in lapide, fractoque, litteræ visuntur aliûs fortasse Sentii memoriam continentes. Conjecturam facit verisimilem mentio legionis quartæ, in qua Sentii militabant. Et quanquam imperfecta sit, & injurias ætatis passa gravissimas, eam tamen memoriolam hic annectam:

VETERANI
LEGI::::::
IOVI
VSSLM

Sane nobis arbitrari licet, propter Sentiorum militiam pro Rep. vel sub Imperatoribus egregie absolutam, post multa pericula, exantlatosque foris labores tandem domi in patria ocium cum honestate & gloria iis fuisse concessum.

Eodem in tractu Verbanum versus à Morasentio vico milliario ferme tertio Actiatum est familiæ Bossiorum oppidum sane antiquissimum, eminentibus in collibus constructum, lacumque Glareatum ad Septentrionem spectans. Quod quidem Actiacum appellare non dubitarem, nisi vererer ad severos hujus ætatis Grammaticos, velut ad Amphictyones Historicorum ordinem caussa mea trahi. Hoc enim tempore usus inolevit, ut statim quod non habetur à Cosmographis, vel Historicis, tanquam nullæ prorsus desiderentur Historiæ, vel quod omnia Cosmographi diligentissime observarint, repudietur. Obganniant igitur quicquid velint nostri temporis Aristarchi; quod ipse sentiam, ingenue semper fatebor. Arbitror ergo oppidum ego istud vel à Græcis, quos in coloniam C. Cæsar descriptos misit, quos cum regionis ejus propter aeris inamœnitatem tæderet, in apriciores Insubrum colles relicta colonia se recepere, esse conditum, denominatumque ab Actio Epiri promontorio; vel potius ab Insubribus in gratiam Augusti, ob victoriam contra M. Anto-

A nium (cui erant hostes infensissimi, ut legere est in tertia, quarta, & quinta *Philippica* apud Ciceronem) & Cleopatram ad ipsum promontorium, de quo diximus, Epiri. Iccirco Populi ut favorem Imperatorum facilius assequerentur, vicos alii, alii aras, ludos, trophæa, & hujusmodi assentationum genera certatim ædificabant, erigebant, vovebant. Unde Maximus Vates †:

Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.

Et Horatius *:

Jurandasque tuum per numen ponimus aras.

In Ligustico item littore non procul à Nicæa urbe vicus est, oppidum olim florentissimum, quem
B Trophæa Augusti Veteres nominabant, nunc audio ab iis Liguribus Villam Francam vocari. In Insubribus item (ut infra dicemus) Cæsaris Ara fuerat. Nulla igitur aliquem detineat admiratio, si oppidum istud Actiacum nominavimus, nullum sequuti auctorem, sed solam conjecturam. Id autem fecimus, cum ob situs, tum ob nominis similitudinem. Imminet enim Glareato lacui, quem Giviratum diximus appellari, velut Actium Epiri Ambracio mari, quod nostra ætate Larte nuncupant. Fuerit igitur vel à Græcis in coloniam deductis à Cæsare Novocomum, à Rhætis vastatum: sive ab Insubribus in apertam erga Cæsarem Augustum adulationem conditum, oppidum est hac nostra commemoratione dignissimum. Gaudentii
C quoque Merulæ sequor opinionem, qui in antiquitatibus suis Cisalpinæ Galliæ montem Robium inter Brianteos colles, quos melius Briganteos diceremus, vini & copia & præstantia celebrem, Orobiorum non Robium plurimis argumentis, quæ recensendi non est locus, dici debere existimat. Multa ipse præterea oppidorum nomina plane Græcanica inter Insubres, hac tantum de causa, quod in iis Andreas Alciatus fuit plusquam oculatissimus. Possem, si Historiam vel Cosmographiam absolutam scriberem, super hac re centenas (si tamen ocium mihi scribendi concederetur) In-
D scriptiones adducere; in quibus nomina sunt Pelasga: qualis est illa, quam Lomacii haud longe à Novocomo nuper repertam in marmore Pario vidimus:

MATRON
V S
IESIXTIVS
AGATHON

Votum (ut suspicor) Veneri & Junoni exsolutum. Crater insculptus cum urceolo, è regione utriusque sacrificium notat. Hunc porro Jesix-
E tium non absurdum esset arbitrari unum ex colonis, quos D. Cæsar Novocomum misit. Credibile item Actiacum majoris cum amplitudinis, tum dignitatis, quam nunc sit, oppidum exstitisse. Hujus rei facili argumento est Buguciacum, illinc non procul pagus, ac si barbare diceres Burgum Actiaci: pauloque inferius in lacus ejusdem margine Cactiacum jacet villula, & ipsa satis exigua, ac si dixeris Castrum Actiaci. Non possum aliquando non plurimum admirari, cum plures Bossiæ familiæ, quæ adhuc hac in urbe florens est, eruditiores viros, & qui satis dili-
F genter nostræ urbis Annales conscripserunt, & circumadjacentium populorum (de iis maxime loquimur, quæ ad ejus familiæ honorem, gloriamque pertinebant) origines & nomenclaturas non observasse. In Castro Actiaci plurima antiquitatis monumenta satis insignia visuntur. Sed pleraque in cæmentum & calcem soluta: accolarum quoque ignavia à viatoribus obtrita interpretationem non admittunt. Quorum primus est Tavius nescio quis; loci

† Virgilius *Æneid.* III. ℣. 280.
* *Epist.* I. *lib.* II.

illius

illius accolæ *Tavium* pro Octavio pronunciant, ut pleraque alia nomina. *T. Avium* magis legerem. Et quicunque is Tavius fuit, & ab imperitis male habitus, cæteris tamen annectetur:

TAVIO TFSIM::::
ONTCONRTAVI
VSSVRVSRAP
:::IE::PIF::IVIRIX
IESALV::ET
SIBI::::

AB oppido Actiaco ad Givirati lacus initium quindecim tantum stadia intercedunt. In lacus ortu celebre Monasterium visitur: quod à loci situ caput lacus, amœnissimo in colle aquis undique scaturientibus, universæ circum regioni imminens, cognomentum servat. Sunt qui dicant templum cum Cœnobio à viro ejus regionis primario, Regibusque Longobardorum carissimo, conditum fuisse: cui Cœnobio nunc præest Hermes Stampa Apostolicus Protonotarius, Cæsareus Senator, litteris ac singulari humanitate præditus.

AD lævam lacus Glareati, cujus longitudo stadia LX. non excedit, occidentem ad hyemalem duo lacus minoris quidem longitudinis & latitudinis Glareato adhærent, in quem etiam se exonerant; à diversis quidem pagis circum jacentibus nomina sortiti: ab insignioribus tamen, Anterior Monacii, seu Monecii, posterior Ternati, vel Terlacus, & Marchalli oppidorum servant nomina. In lacuum ambitu & collium verticibus tot sunt ruinarum moles ingentes, quot alibi videre licuerit mihi. Hoc etiam in tractu Gallorum Insubrum robur ad militiam expeditissimum fuisse frequentia disjectorum oppidorum vestigia facile arguunt. Idem præterea notant quæ supersunt oppidorum nomenclaturæ: veluti Marchallum, quæ quidem dictio Celticam magis, quam Latinam, vocem sonat: *Marcam* etenim Celtæ equum dicunt; unde & *marcare*, hoc est, equitare. Tametsi doctissimus Vadianus Helvetius, in *Commentariis suis in Melam*, *Mark* Germanicam dictionem, quæ *limitem* exprimat, esse contendat: unde & Marchiones limitaneos Duces, vel limitum custodes & defensores dictos arbitratur.

A Marchallo haud longe abest Daverii vicus haud ignobilis. E regione Daverii Occidentem versus collis in altum extollitur, ita sensim in acutum tendens, ut obelisci magis, quam collis, effigiem præstet intuentibus. In cujus vertice olim turris fuit altissima: cujus etiam nunc vestigia & quidem ingentia visuntur. Turderiam vulgo collem ipsum nuncupant: verisimilius tamen Turrim aeream olim fuisse appellatam existimamus.

Eo quoque in tractu versus Ticinum, Cimbrorum est vicus, olim, ut arbitror, celeberrimus: nunc vero colonis semivacuus neglectui est: cujus tam manifesta cognatione nominis arbitramur post insignem illam C. Marii & Catuli de Cimbris in agro Novariensi (ibi siquidem & victoriæ & conflictus typi sunt Candium & Castra Mariana oppida intra Ticinum & Sesitem flumina adhuc celeberrima) patratam cædem, eorum reliquias ad Insubres, qui nondum pacato erant in Romanos animo, se recepisse; & ab illis per id locorum sedes fuisse concessas, facile crediderim. An magis est verisimile, Cimbros illos in Insubres nomini Romano hostes infensissimos, ut ibi sedes firmarent, & se mutuis cædibus conficerent, immissos esse? ut hujusmodi Barbarorum colluvies adversus Insubrum conatus ipsis veluti propugnaculo esset. Traductionis facilitas, loci opportunitas, rei quam successuram Romani arbitrabantur utilitas, nomen denique pagi ejus non procul à Ticino flumine, facile arguunt, atque etiam mente capto persuadent, Cimbrorum captivorum sex myriadas, quas servatas à Romanis in *Vita C. Marii* Plutarchus refert, his in locis, Romanis concedentibus, desedisse. Credere enim debemus victis loca ad habitandum fuisse permissa, quibus victores vitam, quam jure belli poterant exstinguere, condonarint.

Sed postquam de Cimbris mentionem fecimus, (tametsi instituti non sit nostri limites Insubrum transgredi) libet tamen referre. Paulo ultra Cimbrum Angleriam esse diximus: ab eoque oppido ad occiduam partem altius ad XV. millia passuum Thosam fluvium in Verbanum influere. Amnis hic haud dubie olim Athiso dictus est: cujus ripas Catulum C. Marii Collegam vallo & fossa munivisse legimus, ut Cimbros & Teutonas à transitu Alpium prohiberet, quos ab earum saltu arcere non poterat. Recentiores male Græcum Plutarchi codicem sunt interpretati, dum pro Athisone Athesim fluvium, qui Veronam præterfluit, posuere, Titi Livii errorem sequuti, qui celebritatem Gallicam pertæsus, & Venetæ gloriæ studiosissimus, Athesim pro Athisone scripsit, quod illud Veronensis, hoc Novariensis flumen esset agri. Constat siquidem inter Auctores omnes (illum unum semper excipio) flumen illud, apud quem superatis Alpibus Cimbri consedere, duorum tantum dierum itinere ab eo loco, in quo superati sunt Cimbri, à Vercellis distare. C. enim Marius castrametatus fuerat citra Sesitem, non procul à Vercellarum urbe, in agro tamen Novariensi, quem locum accolæ Camarianum vocant, peritiores Castra Mariana. Porro Candius ager nunc Candia dicitur, Lacmellini tractus oppidum non longe à Pado. Huic nostræ opinioni calculum adjicit Eusebius Chronographus diligentissimus, qui Cimbros attestatur à Romanis profligatos, non procul ab urbe Vercellarum & Pado. Verum cum Castra Mariana, licet agri sint Novariensis, proxime tamen sunt Vercellas, quam Novariam. Iccirco falso hæc in Vercellensi agro gesta produntur ab Auctoribus, qui hæc interstitia prorsus ignorabant: hujusmodique victoriæ nomina semper sumunt à locis proximioribus. Porro Athesim sex dierum spatio, cujuscunque etiam exercitui expeditissimo, distare ab illis Alpibus, per quas Cimbri transivere, nemo est, qui ambigat. Thosa igitur fluvius, seu Athiso, à Summis Alpibus, à quibus & Ticinus ortum ducit, effluit: non tamen eodem, ut Ticinus in Austrum, cursu, sed hyemalem in Orientem primo per Antigoriam vallem præceps ruit: mox in vernalem Orientis plagam conversus ad Creolæ pontem, (ita Inalpini populi illi nominant) fluvio Veteri immiscetur, hinc mox dilapsus Oscellam oppidum, quæ & Domossula vocatur, quasi Domus oscellana, deinde præcipiti cursu Vogoniam alluit: cujus incolas miræ eruditionis vir, & diligentiæ, Ægidius Tschudius in libello, quem edidit *de antiqua Rhætia*, Agones nuncupat. Universam igitur vallem duo flumina juncta in Verbanum simul influunt. Fluvius porro, quem ad Creolæ pontem Thosæ diximus admisceri, à valle, per quam cursus est illi, Veteris nomen sumpsit: ab iis Alpibus incipiens, quibus recta itur in Sedunos. Quas quidem Alpes eas esse crediderim, de quibus tertii *Commentariorum* libri initio Cæsar meminit: quas quoniam magno cum periculo, magnisque portoriis, mercatores adire consueverant, patefieri voluit. Quo quidem itinere iidem memoria nostra utebantur, dum Nundinæ, quæ nunc Lugduni habentur, Genevæ exercerentur. Breviori etenim itinere, minoribus quoque impensis, è Gallia per eum transitum in Italiam Lemanno & Verbano lacubus, demum per Ticinum & Padum apportabantur merces: hæ Al-

pes Transalpinorum lingua, Seduna videlicet, quam Tschudius Celticam arbitratur, Graji vocitantur. In Ptolomæi annotationibus ex recentioribus sunt, qui vocem hanc *Gratas*, hoc est, faciles, interpretentur. Quæ res effecit, ut non defuerint qui Alpes ipsas, eas esse existimarint, quas Prisci Grajas appellarint; quod omnino falsum est. Alpes enim Grajæ sunt juxta Tarantasiam, Ceutronum metropolim, ad vallem Augustæ Prætoriæ: porro inter Alpes Grajas, ubi Tarantasia est, & vallem Oscellæ, qua ad montem Sempronii in Sedunos itur, plurima regio intercipitur. Itali materno fere idiomate *Sempioni*, eruditiores montem Sempronii appellant. Plerique & quidem docti (nomina eorum honoris gratia subticeo) falso ex *Commentariorum* verbis arbitrati sunt Alpes Summas hoc in loco esse.

Sed de hac re plura: redeo in Veterem Vallem, in qua propter itineris angustias, plurima ex parte mons operariorum manu incisus visitur, maximum omnino Cæsarianæ munificentiæ testimonium, nisi in montis excisi fornice insculptæ saxo literæ, notis quidem Græcis, sed quæ tamen in hanc usque diem intelligi nequeant, Gallorum, (ut reor) vel Germanorum opus esse indicarent. Quicquid ibi contineatur, quando inspicientibus non sit obvium, barbarum arbitror; fortasseque Burgundionum idiomate confectum. Hi siquidem populi, quos Buguntas (ut existimo) appellat Ptolomæus, olim ad Vistulam usque fluvium Germaniam incolebant, hosque postera ætas Burgundos vocavit. Qui paulo post primam Gothorum in Gallias eruptionem, Sequanorum Provinciam occuparunt, cujus metropolis est Besuntium, ab antiquioribus Vesuntium nuncupatum. Cum vero gentes Burgundionum bellaces in Italiam ad bella vocarentur, à Gothis præsertim contra Mediolanensium vires rebelles, qui Bellisario adhæserant: à quibus tandem post longam difficilemque obsidionem urbs ipsa ferro, fame, flamma vastata est, haud dubie in Italiam convolantibus eorum iter expeditius fuit à Besuntio per vallem, quam Dubis fluvius alluit, in Ararim se exonerans: mox in Antuates populos, quorum meminit Cæsar, vulgo *Pays de Vaux*, deinde trajecto Lemanno lacu, vel Rhodano flumine, per Veragros & Sedunos, superatis Alpibus, quas Sempronii esse diximus, vulgo *Mont Sempion*, per vallem Veterem, ubi mons excisus visitur, novissime in vallem Domossulæ descendisse crediderim. Trajecto postmodum Verbano in Insubres irrupisse per Lavenum: qui portus est Verbani celeberrimus. Neque lectorem locus hic moveat quod Antuates ad latus Lemanni lacus pro *Pays de Vaux*, juxta Cæsaris sententiam, locaverimus. Et quod idem Cæsar *libro* IV. Rheni fontem describens, per fines Nantuatum primo fluvium ipsum ferri asserat, qua è re Cæsaris descriptio integra esse non posset: Populos videlicet eosdem ad Rheni ortum, & ad Lemannum lacum pertinere; locis haud dubio trium dierum itineris spatio inter se distantibus: animadvertat igitur prudens lector Cæsarem in nullo sibi non constare: iccirco in quarto *Commentariorum* non Antuatium, sed Ætuatium ipse potius legerem. Populi etenim ipsi, teste Strabone *libro* IV. ortum Rheni incolunt, cujus verba subjiciam: *Rheno autem vicina omnium primi colunt Ætuatii. Quibus fluminis origo vicina est in Diaduella monte, quem alii Adulam vocant.* Hunc locum dominus Ægidius Tschudius Helvetius diligentissime annotavit. Populos eos, qui anteriorem Rheni fontem habitant, (habet enim Rhenus duos fontes diversos, & uterque Rhenus appellatur) etiamnum *Tuitscher*, vel *Tuerascha* nuncupari: corrupto, (ut ipse existimat) Æthuatiorum vocabulo.

Decimo à Laveno lapide versus urbem Besu-

A tium occurrit oppidum in apricissimo colle; unde Besutiorum nobilis Familia traxit originem. Eo in oppido vetustissima Imperatorum & Regum privilegia leguntur. Et quoniam, eversa à Gothis Mediolanensi urbe, lectum est apud idoneos auctores, octo millia mulierum Mediolanensium dono à Gothis Burgundionibus datas, non absurdum esset existimare, cum sarcinarum onere, tum mulierum lachrymis & precibus delinitos in illo amœnissimo tractu Burgundiones substitisse: aut eorum saltem ibi sedes firmasse, oppidumque ipsum ab eorum metropoli Besuntio, Besuntium nominasse. Cæterum cum *N* illud ante vulgi auribus

B nimis intonaret, paulatim ea subducta litera dixere Besutium. Sed à diverticulo (quod ajunt) repetatur fabula.

Si qui sunt, qui minus credant gentes istas Græcis characteribus usas fuisse, conferant se ad *Commentaria* Cæsaris libro primo; & ibi aspicient Tabulas in Castris Helvetiorum repertas notis Græcanicis scriptas: quos tamen constabat idiomate Græco non locutos: sed quo & hodie utuntur Celtico, alioqui Cajo Cæsari, qui Græcam æque ut Latinam linguam noverat, cum Helvetiis & Germanis opus interprete non fuisset. Hæc obiter diximus, in Athisonis seu Thosæ, præter spem,

C mentionem incidentes. Nunc (ut dicitur) ad pensum redeo.

In agro Daverii antiquissima marmora non desiderantur, quæ facile arguunt ejus pagi vetustam nobilitatem: qualia sunt, quæ sequuntur duo ista:

MERCVRIO
V S L M
ANTONIVS
MAXIMVS

Eodem in oppido, ante fores Templi, in lapide

D duas in parteis fracto, in prima legere est:

V F
SEX
ATILIVS
SILENVS

DAVERIO vico Ternatus viculus succedit; qui superiori lacunculo nomen indidit: cui collis Divo Jacobo dicatus imminet: habens in vertice castri diruti vestigia. Mirum est videre eas turrium & mœnium disjectas moles: quæ vel stulto possunt arguere, quanta fuerit castri ejus aucto-

E ritas. Ab eo montis cacumine brevi spacio tres lacus oculis subjiciuntur, Glareatus, Ternatius, qui oppido nomen indidit, & Monatius. Ternatum porro dictum arbitrarer à terna natatione, vel, ut quibusdam placet, quasi Trilacum: hoc in oppido alterius Atilii tumulus inspicitur.

Apud Daverium, Veriorum sedem vel domum, quamplures familias nobiliores olim habitasse, quæ penitus interierint, credibile est. Veriorum cognomento, ex pagi nomine tantum retento, argumento sunt situs amœnissimus & perspicuus, tum & antiquorum monumentorum spiræ, & epistylia quamplurima: adsunt præterea Inscriptio-

F nes, ex quibus duas tantum annotavimus, Antonium Maximum & Sex. Atilium: huic & alterum C. Atilium annectere libuit, ut simul opera nostra (si quid tamen mea carmina possunt) viverent, cum accolarum incuria pedibus pene obtritæ, ac brevi omnino perituræ essent memoriolæ:

C A T I L I V S
L F P O L L I O

DE

De Monaco, ſeu Monetio vico, qui ulteriori lacui cognomen dedit, nihil eſt quod referam, præterquam quod ejus nominis oppidum inter Japides populos, cujus accolas Gallico more armari Strabo meminit. Nos lacum ipſum cum oppido à Mona, ſanctiſſimo Mediolanenſium Præſule, nomen traxiſſe exiſtimamus: qui primus in Urbe noſtra Christo humani generis redemptori (ut in Annalibus vetuſtiſſimis, quæ apud me ſunt, legere eſt) templum erexit: idemque Apoſtolis alterum in Monato; quod quidem hac etiam tempeſtate Sacerdotum Collegio decoratum videmus. Floruit Monas poſt Virgineum partum annum circa octuageſimum poſt centeſimum. A duobus lacubus, & Cimbris recta in urbem tendentibus in colliculorum velut faucibus, objicitur Cloniola villula, olim Coloniola abſque dubio eo loci à Romanis deducta Cum enim M. Claudio & C. Cornelio Coss. in Rom. ditionem à multis illatis, acceptiſque cladibus vi tandem Mediolanum deveniſſet: reliquumque Gallorum Inſubrum (qui ne ſervitutem ſubirent, exilium potius honeſtiſſimum ſibi elegere) robur in proximas Alpes ſe recepiſſet: huic nonnulla loca in montibus Romanos conceſſiſſe Polybius refert; quo, ne irruptionem molirentur, Coloniolam hanc fuiſſe deductam quis eſt, qui ſibi id non perſuadeat? Hujuſce rei nec leve præſtat argumentum, quod paulo ſuperius Angleriam ad Verbanum lacum, inter Beſuntium ſeu Beſutium, de quo mox dicemus, & Lavenum Verbani portum ad Cuviæ vallis ingreſſum Legiunum (ita oppido nomen eſt) adjacet. Cujus dictionis denominatio (ut in pleriſque aliis videmus) paululum detorta eſt, dempta *O* litera, & ultima *A* in *M* mutata, à Legione una factum eſt Legiunum. Porro ad cohibendos tam Gallorum quam Germanorum tumultus, à Romanis olim legionem unam locatam fuiſſe nominis ſimilitudo primum facit: tum oppidi antiquitas ex tot ruinarum congerie, & lapidum inſcriptionibus, loci quoque opportunitas: adjacet enim Laveno portui, ad quem ex Summis Alpibus, & à Veragris, Seduniſque barbaræ gentes in Inſubres primum, mox in totam Italiam confluere aſſueverint. Et eo facilius ab una legione Legiunum oppidum nomen ſumpſiſſe crediderim, cum & in Tarraconenſi Hiſpania urbs celeberrima à Romanis legionibus, quæ diutius eo in loco ſubſtitere, nomen ſumpſiſſe, paſſim omnes auctores tradant. Quæ quidem paucis fere mutatis Legium nomen adhuc retinet. In Provincia quin etiam Narbonenſi Arelate urbs antiquiſſima Sextanorum, & Biterra Septumanorum, haud dubio à ſexta & ſeptima legione cognomenta obtinuere; veluti & Narbo, quam Decumanorum Coloniam appellat Pomponius Mela à decima legione, & Arauſio Secundanorum. A legionibus igitur ipſis in pleriſque regionibus urbes & oppida à militum ordinibus nomen deflexiſſe eſt clariſſimum. Capitolinus in *Clodio* legionis Quartanorum meminit. Tacitus quoque in primo *libro Annal.* de Quintanis & Undecimanis militibus mentionem facit.

Sciebant igitur Romani Inſubrum bellaces gentes, mortis contemptores, paratos potius quodcunque excidium, quam ſervitutem, pati. Icciro ad cohibendos tumultuoſos eorum impetus legionem hanc ſtatutam eo in loco fuiſſe, & Coloniolam deductam, quæ eorundem pluſquam virilem audaciam exciperent, credere non eſt abſurdum: licet de hac re ne verbum quidem apud auctores reperies; ſi quis tamen hac in re negocium mihi faceſſeret, ei poſſem reſpondere, hiſtorias eorum præſertim temporum, quas habemus, mancas & mutilas non modo non exiſtere, ſed vitio temporum eorum partem maximam deſiderari. Ad hos igitur Gallo-

A rum Ciſalpinorum conatus; quorum nomine (ſi Salluſtio, Polybioque credimus) nihil à Romanis tetrius, horridiuſque audiebatur, credibile eſt Coloniolam hanc à Romanis conſtitutam fuiſſe, & legionem unam, ut diximus, ubi nunc Legiunum eſt, locatam: ex oppiduli ruinarum reliquiis, quanta olim ejus fuerit amplitudo, facile dignoſcitur. Ea in villula Nævii Secundini memoria viſitur in ſtylobate elaboratiſſimo:

S A C R V M
N V M I N I
A P O L L I N I S
L N A E V I V S
B S E C V N D I N V S
P R O
S A L V T E S V O
R V M
T V M V L
V S L M

In oppido Legiuno:

D M
V F C I V L I V S
G R A T T I A N V S

Eodem in Templo:

C ✠ HIC SC̄I PRIMI MARTYRIS CORPVS VENERANDVM IN XP̄O HVMATVM QVIESCIT. QVOD DEO DIGNVS SERGIVS PAPA IVNIOR EREMBERTO INLVSTRI VIRO CONCESSIT AB VRBE ROMA CVM HYMNIS AC LAVDIBVS SPIRITVALIB. Q. CANTICIS DVM ESSET TRANSLATVM QVEM INTER SC̄TOS EIVS SP̄VS TENEAT PRIMATVM IN MVLTIS VIRTVTIB. ET SIGNIS EST DECLARATVM; RECONDITVM EST CORPVS BEATI PRIMI MARTYRIS
D CVM RELIQVIIS SC̄I FELICIANI ANNO INCARNATIONIS DN̄I NR̄I IH̄V XP̄I DCCCVI KL AVG. INDIC̄. VIIII. ORDINANTE DOM̄. ANGILBERTO ARCHIEP̄Ō ANNO XXIII. PASSIO SC̄TORVM V̄Ī ID. IVN.

Paulo infra Legiunum & Beſuntium ſeu Beſutium æqua in planitie, quæ tamen colliculis ſenſim aſſurgentibus adhæret, haud longe à Verbano lacu, Brebia oppidum viſitur, tot antiquiſſimis
E monumentis refertum, ut maximam ſui etiam nunc præ ſe ferat majeſtatem. In eo templum Minervæ fuit: cujus adhuc ingentia cernuntur veſtigia: Balnea quin etiam, lavationeſque eo in loco fuiſſe lapis vetuſtiſſimus inſcriptuſque docet. Templa quoque duo inſignia continet, in quibus maxima pars antiquariorum locata eſt. Oppidi nomenclatura (ut eruditioribus placet) Græcam refert dictionem Bræbium, quaſi victoriam, ſeu victoriæ præmium dicas; vel ἀπὸ τῆς βραβείας, quo nomine utitur Clitophon pro decoro & pulchritudine. Utraque interpretatio nobis arridet. Loci tamen ſitus indicat hoc in tractu inter duos lacus, Verbanum & Giviratum, circum vicinos populos olim Quinquatrios
F Ludos Minervæ celebraſſe: tametſi ob politiorem ſtructuræ formam oppidum ipſum à pulchritudine nomen ſumpſiſſe potuerit. Omnino olim maximum, nunc prope funditus dirutum, Vitelliano tamen ex Viceccomitibus illuſtri Comite, integerrimoque Viro gloriatur. Qui oppido ipſi, ut & pleriſque aliis vicis & caſtellis, ultra citraque Ticinum amnem paterna hæreditate dominatur. Ex eodem quoque oppido Brebiorum familia Mediolanenſis originem traxit; ex qua Hieronymus Bre-

bius

bitus noster, cui ob singularem prudentiam & fidem à Carolo V. Imperatore in Insubribus suprema Ærarii cura demandata est, originem ducit. Ex pluribus monumentis, quæ eo in oppido visuntur, duo nec satis integra adduxisse sat fuerit:

CN TERENTIO PRIMO IIII VIR TERENTIAE C IVCCV QVI VICIN. HABITANTIB. LAVATIONEM BALNEO : : : : OPTATISS.

Item:

D M
L COELIVS LFOVF
BARONIS
VIVIR PONTIFICII
IIII VIR ITEM TEMPLI
MINERVAE ET ALBV-]
TIAE VXORI EIVS
COELIVS PAREN. OPTATISS.
M: : : :

AD montium radices, quorum in vertice fanum est totius fere Italiæ, Lauretano dumtaxat excepto, celeberrimum, DEIPARAE VIRGINI dedicatum: ultra Glareatum lacum ad Septentrionem, quo in loco tum primum colles in altum extolluntur, Varisium jacet omnium Gentium Alpinarum, quæ inter Summas Alpeis, Lucumonem, & Adulam, ut Tschudio placet, ad nos attinent, præfectura frequentissima & opulenta. Non defuere summa eruditione viri, qui istud oppidum vicum Varronis appellarint, levissima admodum similitudine nominis adducti. Ego ex Blondo didici, inter Æquicolos olim vicum Varronis exstitisse, qui ætate sua Amænis diceretur. Sunt item, qui à Græca dictione Varisium deductum velint, Theopompi auctoritate moti: qui Varetinam regionem haud longe ab Hadria constituit. Cumque nullus locus ejus nominis per eas partes reperiatur, facile ad Varisium oculos adjecere. Sed ego loci situm inspiciens (ut interim taceam eruditorum nonnullorum opinionem) à Vallium exitu, quæ in id oppidi plurimæ finiunt, Vallexium sive Vallexitum potius dixerim. A duobus enim lacubus, Verbano & Lucano, de quo mox dicendum erit, valles & circum jacentia itinera in Vallexitum recta extenduntur, & ab Alpibus ipsis ad lacus, & à lacubus, plurimi montes in Vallexitum procurrunt.

Sed postquam in id loci incidimus, ubi de earum Alpium tractu, quæ Ticinum emittunt, fit mentio; unum & illud annotasse operæ precium fore duximus. Inter Leopontiorum Vallem, quæ hodie Leventina dicitur, per quam Ticinus amnis rapidissimus à Summis Alpibus (nunc Sancti Gothardi) decurrit, & Vallem vulgo Mesochi, quam Mesus fluvius alluit à culmine Ocelli, (vulgo Sancti Bernardini monte) descendens, tertia Vallis inter duas continetur, (Breuniam vocant) quæ & ipsa à Lucumone monte, nunc Sancti Barnabæ nuncupato, flumen evomit, quod supra Bilinzonam oppidum seu Bilitionis Castrum, ut recentiores volunt, apud Polegium vicum cum Ticino in unum coalescit: ut inquit Ovidius:

Majori perdit nomen in amne minor.

In valle ipsa habitare populos, qui Breunii vocentur, nominis cognatio declarat: ut interim taceam Plinium hoc loco, qui in eo Alpium latere, quod ad Insubres spectat, penes Leopontios locat.

Sed cum de oppidi ipsius nomine inter cruditos non satis conveniat, (plurimis enim diversisque appellationibus nuncupatur) quid & nos de oppidi ipsius nomenclatura sentiamus dicere non gravabimur. Sunt qui Birinzonam, Bellizonam alii, seu Billinzonam vocent. Quo argumento recentiores Bilicionis castrum dixerint, nec illi aperuere, nec ipse video. Nos oppidum à Breunis populis cognomentum obtinuisse facile crediderimus. Itaque non Bellinzonam, vel Billinzonam, vel cum neotericis Bilicionis castrum, sed potius Breunorum castrum, vel Breunizonam dicerem, quasi Breuni agri zonam, sive sectionem, aut finem: calculum huic opinioni addunt Alpium & vallis Breuniæ accolæ, à quibus ætate hac etiam *Bronzona* pronunciatur: quæ quidem vox cognatione ipsa ad priscam populorum appellationem satis videtur alludere.

Nunc ad vallium topographiam, quibus à duobus lacubus in Vallexitum iter esse diximus, nostra festinet oratio. Plures à Verbano & Lucano lacubus valles in Vallexitum finiunt: sed quinque sunt insigniores. Prima ad Lavenum Verbani portum extenditur; cui è regione ultra lacum est Intrium, & Pallantia, haud procul à Thosæ sive Athisonis ostiis in Verbanum; & quo in loco Sequanorum, seu Burgundionum iter, à Besuntio eorum metropoli, in Insubres descripsimus. Adhæret huic valli Cuvia, à vico olim, & nunc vallis præcipuo, nomen sortita. Cujus ditio antiquissimæ Cottarum familiæ inter Insubres paret. Hanc vallem carmine elegantissimo olim Jo. Stephanus Cotta, Poeta percelebris, vallis ipsius Regulus, quando descripserit, ad Gannen hoc meo ordine tertiam redeo. Hæc aurifodinis & prisco æque ut & opulento Monachorum Cœnobio celeberrima est. Hæc in oppidum Lovinii juxta Verbani partem alteram viatorem sistit. Sunt qui hoc Lavinium vocent, quamobrem viderint ipsi: ego communem usum loquendi, quo planius intelligar, sequor. Lovinio proximum est Germiniacum oppidum vulgo nuncupatum. Inter hoc & illud Trissia fluvius, qui Lucanum lacum exonerat, in Verbanum dilabitur. Putarem autem hujus brevissimi tractus fluvium, quo abundat; à losa pisce, qui à Græcis θείσα dicitur, denominatum. Lucanum porro lacum Aur. Albutius nostri temporis Poeta insignis, & qui olim magis nominabitur, partem Verbani existimat Germiniaci nomenclatura motus, quasi velit interpretari Geminum lacum: tam contracto enim cursu Trissia Verbanum ingreditur, ut unus idemque lacus videatur; præsertim cum de Lucano, de quo & à nobis aliquid referetur, nulla ab antiquis auctoribus, quam ipse viderim, facta sit mentio. Quarta vallis per vicos Induni, Arcisatis, Viglu-vii clivum usque protenditur, indeque ad Lucanum excurrit lacum, & ad eam lacus partem maxime, quam portum vocant. Quinta & ultima à Stabio ad ripam Sancti Vitalis viculum, qui caput lacus appellatur, excurrit. In alteram mox Lucani partem recta tendentibus occurrit. Vallis hæc Novocomensi urbi vicina est & proximior. Elegantissimæ in Vallexio, sive Vallexito, antiquitatum Inscriptiones leguntur. E quibus ne sequentia perirent, hæc tria monumenta viva reddidit sua commendatione Alciatus. Quartum in ordine nuper Ambrosii nostri Calimeri opera, qui hujusmodi deliciis oblectatur, apud nos vivit:

I O M
C C A N I A
N V S A R A M
V O T A M
F
L M

Alio quoque in loco:

M A X I M A
V E R A
I D E A
I O V I S

Id etiam antiquitatis ibidem visitur:

S E X
P A E O N I S
M A R C E L L
F I L

Hc

Hoc Calimeri nostri diligentia repertum est:

MACRINAE
VERINAE
VALERIVS
LVPIO
CONJVGI
CARISSIMAE

A Vallexio recta ad Lucanum lacum contendenti, in valle, cujus à nobis habita mentio est, Arcisate oppidum sane (ut ipse arbitror) vetustissimum est. Antiquitatem luce clarius arguunt elaboratissima plurimarum Inscriptionum monumenta. Sunt qui arbitrentur, & pro certo habeant, municipium hoc à Priscis Aram Cæsaris fuisse nuncupatum: sed dictionem ajunt contaminatam à vulgo passim corrumpente omnia. Argumentum hujus rei trahunt à marmore, miræ cum vetustatis, tum elegantiæ, nuper à ruderibus sterquilinii & oblivione extracto, diligentia Nicolai Castillionei Jurisconsulti, & mea: auxilio autem Mayni Moccioni, ejus vallis opum magnitudine primarii. Ex cujus Inscriptione, qui aderant docti homines, argumentabantur id oppidi à vetustioribus Aram Cæsaris fuisse appellatum. Nihilque referre attestantur, Mercurio an Cæsari hæc dicata fuerit Inscriptio à L. Cominio. Quando Augustum constet fuisse Mercurium appellatum à Romanis. Superque hoc negocio Horatii carmen celebratissimum illud adducebant, lib. I. *Carm.* ode II.

Sive mutata juvenem figura.
Ales in terris imiteris almæ
Filius Majæ patiens vocari
Cæsaris ultor.

Itaque ego, qui nolo in re tam tenui superstitiosus nimis videri, potius illis assentitus sum, quam adversarios in me concitare. Cum vero quid & ipse de hoc sentiam paulo post sim dicturus, redeo ad L. Cominium. De quo ut plenior cognitio habeatur, ipsam prius Inscriptionem adnectam, deinde quis fuerit, conabor explicare:

MERCVRIO
L COMINIVS
POLLIO
MILES LEG
XIII GEM
BENEFICIA
RIVS LEGATI
CONSVLA
ARAM ET
TECTVM
VSLM

Cum ex primo *Belli Gallici* commentario C. Cæsarem ex hac nostra Cisalpina Gallia delectum in Helvetios traduxisse existimetur, non ab re aliqui L. hunc Cominium Insubrem à Cæsare in militiam adscriptum fuisse: deinde cum diu & felicissime rem navasset, vacatione militiæ non donatum modo, sed privilegiis & muneribus à Galba, vel aliquo alio Cæsare, honestatum in patriam secessisse in otium perpetuum. Huic opinioni nec refragabor, nec assentiar. Ipse autem arbitror L. hunc Cominium, cujus & familia apud Insubres aliquid nominis decorisque retinet, non Cæsari, sed Mercurio, qui Insubribus maximo honori fuerat, cum quod mercibus & lacubus præesset, tum quod Matheseos periti Clima hoc nostrum sub Mercurii tutela esse velint, aram dicavisse.

Cæterum cum hujus rei gratia in hanc arenam minime descenderim, ad tria illa elementa GEM. interpretanda me recipio. Verum hac in re sciant omnes non dici à me, quod sit certissimum, sed quid ipse sentiam. Sunt qui *Geminatæ* interpretentur. Ego *Geminæ* potius dixerim, velut ex duarum reliquiis unam factam legionem. Cujus etiam mentionem habemus in *Commentariis de Bello civili.* Corn. etiam Tacitus Historiarum auctor diligentissimus *libro* decimo nono, legionem hanc Geminam iis verbis celebrat: *Vulgata*, inquit, *victoria post principia belli secundum Flavianos duæ legiones* VII. *Galbiana*, XIII. *Gemina cum Vidio Aquila Legato Patavium alacres veniunt.* Hæc ille. Ex iis itaque verbis colligimus Legionem XIII. agnomento *Geminam* fuisse.

Occurret hoc loco Sciolus mihi aliquis Gallico nomini infensissimus, dicens, auctoritate T. Livii non emitti optimum peditatum à Gallia Cisalpina. Huic autem ego Ciceronem, qui fide & auctoritate decem T. Liviis antecellit, fortiter opposuerim; qui tertia & quarta *Philipp.* Citeriorem hanc nostram Galliam *Florem* vocat *Italiæ*, *Imperii Rom. præsidium*, *& pacis ornamentum.* Peditatui præterea Alpino palma datur ab Historicis. Lectum ad hæc est à Galba duas legiones has in Gallia scriptas esse. Arbitrantur ergo Legatum hunc multi, de quo in lapide fit mentio, cujus beneficiarium L. Cominius se fatetur, Vidium Aquilam fuisse.

Dum hæc memoriæ proderem, mea & Merulæ diligentia, in Herculearum Thermarum fundamentis in urbe hac nostra, ubi nunc Divi Laurentii fanum colitur, marmoreus lapis est inventus, in quo ejusdem Leg. XIII. Geminæ memoria inest: cui Rufinus non solum Tribuniciæ, sed alius generis auctoritatis pollens præerat. Inscriptio plurima ex parte confracta est, & tot super aggestis ædificiis ita inter cæmenta fuerat obruta, ut nisi ruina eam aperuisset, lucem nunquam erat visura. Utrunque marmor unius ejusdemque lapidicinæ, qui Cominii memoriam sculpsit, eandem præ se fert manum. Ex iis porro Inscriptionibus duabus, ignavissimus quisque sibi persuaserit, Legionem hanc inter Insubres scriptam ab Imperatore; quando & milites, & Tribunus ipse Mediolanensis inveniatur. Curtiorum Familia siquidem, ex qua erat Rufinus, Mediolani egregie floret. Porro quot dignitates apud Imperatorem (ut aliqui volunt) Galbam hic Rufinus obtinuerit, hæc declarat Inscriptio: Tribunatum ejus XIII. Leg. Gem. VI. Viratum III. Viratum, ut equitum turmas duceret. Novissime ut monetis, monetariisque præesset, auri, argenti, & æris conflandis:

: : : R : : : RVFINO : : :
TRIMIL LEG XIII
VIVIR TVRMIS
DVCEN III VIR
AAAFF : : : C CVRTI
: : : VSPATR : : :
: : : LDD : : :

Sed jam ad susceptam vallis, in qua Ara Cæsaris est, descriptionem redeamus. Porro cum Aram Cæsaris dico, oppidum intelligo, ut nonnullis placuit, quod nunc vocant *Arcisate*, tametsi quid de eo oppido certius sentiamus inferius describemus. Eo in oppido lapis quoque visitur, in quo Martialis quidam Mercurio vovit. Omnino, ut jam dictum est, Insubribus maximo fuit honori Mercurius, Tutelaris, ut opinor, Deus; quod mercium & lacuum, quorum magnus apud nos proventus est, custos haberetur. Ejus lapidis hæc est Inscriptio:

MERCVRIO
C F
MARTIALIS
MAR : : : : :

Innumera prope eo in oppido sunt saxa litteris insculpta, sed omni ex parte contracta ac mutila. Quæ omnino à nobis composito prætereuntur. Lutevii tantum memoriola silentio à me non involvetur. Quod nomen adhuc nostris Insubribus gratissimum est. Characterum politia hunc antiquissimum esse declarat: non ut quidam volunt hominem Celticum, aut Germanum:

L LVTE

L LVTE
VIVS
LATER-
NVS

In eadem valle illinc quinto ferme stadio Bisusti vicus accedit. Pagus omnino bis terque ustus, si loci reliquiæ inspiciantur. In eo, quod memoratu dignum sit, reperitur nihil, præter ædes Mayni Moccioni satis sumptuose structas: quibus non vicus modo ille, sed ea vallis ita ornatur; ut de iis illud merito dici possit,

Unaque jam tota stabat in urbe domus.

E regione orientem versus æstivum solem colli imminet Clivium: vicus est sane conspicuus, qui sibi ipsi nomen indidit, in clivo constructus; à quo velut è specula anterior posteriorque vallis late prospicitur. In posteriore Stabula sunt; oppiduli id nomen est, quod *Stabium* modo vulgus appellat. Arbitror autem ibi fuisse equorum stabula eorum militum, qui præsidii loco eas partes tutabantur ab excursione Inalpinarum gentium; quæ subito agmine illum tractum populabantur. Ad collis dorsum, cui Clivium imminet, duo municipiola visuntur, Psaltrium lapicidinis percelebre, & Isarsum, ubi antiquissimi populi Alpinarum gentium à C. Plinio Hisarci appellati, sedes habuerunt. Quod si quispiam oppidum Arcisate Hisarcis populis pertinuisse existimarit; nec incongruum fuerit, cum loci vicinia, tum nominis similitudine arguere Arcisate dictum, vel Hisarcorum aram, vel arcem, non autem, ut supra dictum est, Cæsaris Aram, ut multis placuit. In vico Clivii memoriolæ sunt Albutiorum; qui mihi sunt acceptissimi, quod ex iis tam antiquissimis natalibus orti sint Aurelius poeta egregius ab Alciato etiam celebratus, & Jo. Jacobus harmonicæ musices peritissimus, mihique non ob hanc caussam solum, sed morum suavitate charissimus. In horum igitur gratiam memoriolam hanc Albutiorum hic annectam:

L APICIO
BRVTTIDIO
SOTERICO
QVAESTORI
ANNI
PRIMI
CVR PRAESIDI
ET ALBVTIAE
SEX FIL
EXORATAE
EIVS CENT
CENTOR

Eodem quoque in oppido:

DOLOBRAR
SCALARIOR
L D DC

Magistratus hic, quem Fabrorum Præfectum vocant, non infimæ sortis est in Castris: utpote cui cura non modo metandorum Castrorum, Fabrorum Lignariorum, Carpentariorum, Ferrariorum demandata fuerat: sed etiam qui machinas bellicas ad expugnationem urbium novas commentaretur, veteres reficeret, subterraneos cuniculos faceret, aquarum detrimentis occurreret. Porro ex notis illis quatuor L D D C intelligimus *locum dedisse divum Cæsarem.*

In collis (ut à diverticulo repetetur fabula) radice, in quo Clivium imminere diximus, Vigluvium jacet, vicus olim Clivii. Id ergo magis Vicluvium, hoc est, vicus Clivii, dicerem, quam Vigluvium. In eo nulla, quæ ipse viderim, vetusta sunt monumenta. Vallis quinta, & in nostro ordine ultima, quæ plurimis oppidis, castellis, arcibus vastatis, est frequens. Ejus regionis incolæ, velut per manus acceperint à majoribus, constanter asserunt, eo in tractu fuisse equorum stabu-

A la, vel Insubrum Principum, aut Rom. Cæsarum: unde Stabio adhuc nomen est oppido. Vallis ipsa aperta satis est, & herbidam habet planiciem, ad equorum greges alendos. Hic ferme tractus, qui memoria nostra Insubribus parebat, circum Alpes omnis, Principum negligentia, nunc Helvetiis paret. Plurima in Stabio antiquaria visuntur, & ea quidem elegantissima: verum ne longior efficiar, ex multis unum dumtaxat adnotandum duximus, ut ex eo liquido cognoscatur, quid antiquitatis, leporisque sit reliquum, vel ut inquit conterraneus Poeta * noster,

——. *& crimine ab uno*

B *Disce omnes.*

Cæterum antequam ulterius progrediar, refellenda eorum opinio est, qui arbitrantur, quicquid est hujusmodi ornamenti per orbem terrarum, à Romanis fluxisse. Intelligant igitur etiam nostris Mediolanensibus hanc curam, vel ut signantius loquar, diligentem solicitudinem æternitatis exstitisse. Immo (ut ingenue fatear, quicquid de hac re sentio) hujusmodi opinionis sum, ut quæ hic sunt ab Insubribus, non autem à Romanis, erectas fuisse arbitrer: nisi fortasse hujusce rei præcipua mentio constiterit. Sed ipsam tandem Inscriptionem legamus:

C V F
C VIRIVS VERVS
OVF MED VIVIR
IVV PONTIFEX
DECVRITEM
MANIBVS
FILIORVM SVORVM
C VRIO VERIANO
ET VIRIAE CF VERAE
QVI VIXERVNT
ANN
QVINOS DENOS

Dicet fortasse Virium hunc aliquis ex Romano cive
D factum Mediolanensem: at nos respondebimus huic auctoritate Ciceronis in *Oratione pro Corn. Balbo*, (si tamen recte memini) lege cautum fuisse, ne quis Insuber Romana Civitate, vel Romanus nostra donaretur. Hæc Vallis novissima ad Lucanum lacum, & ad eam partem, quæ Caput lacus nomen tenet, terminat: quo in loco ab oppidi ejusdem nominis vicinitate nomen sortitus est mons Mindricius. Hunc Alpinæ gentes *Montgerosum*, quasi cum peritioribus dicere velint generosum montem, nuncupant. Ad hunc herbipolæ, sive mavis herbilegas appellare, per Maji mensem simplicium colligendorum gratia ex tota fere Cisalpina Gallia certatim
E confluunt. Paulo inferius est ad Novocomum iter satis arduum & difficile, quod in montium radicibus & ad ripam Lucani lacus constitutum, per quod tamen à Vallexio ad eam urbem mercatores portoriis difficillimis ire consueverunt. Descriptus est tandem à me tractus universus, qui à Lario ad Verbanum, & ad Alpium crepidines extenditur. Inter hos autem lacus Lucanus est ab Oriente in Occidentem excurrens. Porro an Lucanum oppidum lacui nomen, an lacus oppido dederit, non sat scio. Satis vero aliquando admirati sumus (hæc obiter dicta sunto, postquam in hujus mentionem lacus incidimus) tot Geographiæ auctores, tam veteres
F quam neotericos, qui ut aliis diligentiores haberentur, quæque minima, & (ut inquit ille) Apinas Tricasque sunt sectati, hujusmodi lacus non meminisse: cum tamen à Prolitio illustris familiæ Trivultiorum ditionis, quod oppidum ad lacus initium statim jacet, ad finem usque ubi Trisia fluvius in Verbanum lacum se exonerat, XXV. passuum mil. intercedant, ejusque latitudo alibi sit XVI. alicubi XXIIII. stad. constet. Hi tamen Eupilis exigui

* Virgilius *Æneid.* 11. ỽ. 65.

adino-

admodum lacus, quem vulgo Puſiani nominant, unde Lambrus erumpit, inter Inſubres meminerunt. Qui non procul abeſt à Licinoforo, quod à pleriſque Incinum inter Inſubres oppidum exiſtimari diximus. Lacus porro hujus originem, rationemque olim adoleſcentes audivimus à Joanne Antonio Caſtillioneo fratre, inſigni Philoſopho & Matheſeos peritiſſimo, qui demum Franciſci Gallorum Regis Phyſicus, & quidem chariſſimus, apud Lutetiam Pariſiorum fato functus eſt. Is Ariſtotelis ſententia ajebat: Non ſemper eadem loca terræ aquoſa eſſe, aut arida; ſed permutari ſecundum fluviorum generationes & defectus; & non ſemper hoc quidem fieri mare, hoc autem terram perſeveraſſe: ſed ſit, ut ubi nunc mare, olim arida, & ubi nunc arida, olim fuerit mare. Hac Philoſophi ſententia, fieri potuiſſe exiſtimabat eo in loco lacunam quidem fuiſſe, vel paludes ad inferiora vallium ſtagnantes: quæ demum erumpentibus per ſubterraneos cuniculos aquis copioſioribus ſolito, lacus formam receperint. Hanc autem rem factam credebat poſt Imperii Romani inclinationem undique in Galliam hanc Ciſalpinam, velut in propugnaculum totius Imperii firmiſſimum, invadentibus Barbaris: quorum ætate literarum non modo, ſed artium quoque ſtudia peſſum ierant, & omnia ignorationis nebula prorſus obducta; ut facile defuerint auctores, qui rem tanti momenti ad poſteros tranſmiſerint.

Verum, ut ad rem redeam, omnino conſtat in altiſſimis montibus magnas quoque & immenſas ſpeluncas eſſe, & in eis aerem ob cavernarum humiditatem in aquas reſolvi. Cum igitur immenſus ſit aer, ac perpetuo agat, hinc fluviorum ſunt origines perpetuæ. Sic Anaximenes putabat ex aere gigni omnia. Sunt qui has aquarum omnium ſcaturigines Oceano potius attribuant, & in eundem redire. Idemque teſtantur & Sacri Codices primo *Eccleſiaſtis*. Quibus rationibus puto ſatis conſtare, in maximis montibus ſubterraneos ſpecus crebris & redundantibus adeo aquis oppleri, ut aliquando montium latera erumpi ſit neceſſe, vel arva ſtagnari atque obrui; vel convalles aquis inſolitis ſubito in paludes, & plerumque in lacus, converti.

Huic fratris opinioni ſuffragatur res, quam ipſi poſtea vidimus, dictu mirabilis, & quæ humanam pene fidem videtur excedere: eam tamen hic annectere non gravabor. Dum Campilioni (vicus eſt ad ripam Lucani lacus expoſitus, vulgus *Campionum* vocat) bellis in patria ſævientibus agerem, anno Virginei partus XXVIII. ſupra mille & quingentos per Octobrem menſem, (niſi me fallat qualitas temporis) quarta ferme noctis vigilia, à montis latere, qui oppido ad orientalem plagam imminet, tantam aquarum illuvionem, ſubitamque præter omnium opinionem terra evomuit, nullis pluviis, nulla ſæviente tempeſtate, terræve motum præeuntibus, unius diei & noctis & quinque horarum ſpacio; ut jam de omnium ſalute deſperaremus, univerſique lacus accolæ non de ventura univerſi orbis conflagratione, ſed de ſecunda aquarum cataclyſmo vererentur. Tantus vero pavor nos, qui hujuſmodi inundationibus viciniores eramus, invaſit; ut ædibus derelictis, non cacumina montium, quæ & aquis operiri hæſitabamus, adſcendentes, ſed conſcenſis piſcatoriis lembis, quos caſus offerebat, aquarum procellas fugientes, in aquis ſalutem ipſam conſtituerimus. Eædem fere aquarum inundationes ſexto ferme hinc anno, in ſuburbiis Novocomenſibus, à latere montis, qui Templo divi Abondii imminet, ſubito eruperunt; quæ brevi tamen temporis ſpatio exſiccatæ ſunt. Ejus Templi Antiſtes, vel (ut ajunt) *Commendatarius*, eſt Philippus Caſtillioneus Inſubrum Senator integerrimus, vir omni ex parte

A te reverendus, qui collabentes vetuſtate ejus Cœnobii ædes magnificentiori forma auguſtiores reddidit.

Ex iis colligi nullo negocio poteſt, montes inter lacus Larium & Lucanum exſtantes aquis omnino prægnantes eſſe: & olim vel illic lacum fuiſſe nullum, aut ſi fuerit, adeo anguſtum exſtitiſſe, ut eum Coſmographi memoratu indignum duxerint. In Lucanum lacum ſe, quem ipſe viderim, nullus inſignis fluvius exonerat, & nihilominus Triſiam emittit tanta aquarum copia, ut is navium capax eſſet, niſi ſaxoſæ anguſtiæ, præcipiteſque cataractæ penitus obſtarent. Hæc omnia facile probant
B aquis montes prægnanteis eſſe: fluvius ab exitu ad oſtia inter Lovinum & Germiagum oppida ſtadiis ferme XLVIII. decurrit. Ex lacu igitur ipſo, quem lacunam fuiſſe exiſtimamus, oppidum Lucanum, quaſi Lacunum diceres, ſecunda vocali præpoſita, nuncupatum arbitror. Neque nos latet ex recentioribus, & quidem eruditiſſimis, vocabuli Lucani ſimilitudine deceptos, hoc in tractu Gaunos populos locaſſe: quorum tamen nulla apud Strabonem, & Ptolomæum, & ipſum Plinium diligentiſſimum antiquitatis obſervatorem, mentio. Porro videntur innuere, Lucanum nunc dici, quod olim Ingaunum mutatione I. in L. N. in V. G. in C. & abjecta V. Verum ubi hi populi, nuſquam gentium reperi. Niſi fortaſſe velint Gaunos eos populos eſſe,
C quos (ut inferius dicemus) Plinius in recenſendis Alpinis gentibus *libro* tertio *Naunes* appellat, veluti plurima apud auctorem hunc populorum nomina corrupte legantur. At nos Gaunos, vel ut alii dicunt Gaunes in tertio inflexu, in regione Vallis Gaunæ à nobis deſcriptæ nominis cognatione illecti verius collocabimus, quam apud Lucanum lacum. Sed jam à lacu ipſo paulo inferius recedentes, ad Solbiatum vicum pervenimus, qui Orobios ab Inſubribus ſeparat: vulgo Diœceſis (tametſi dictio hæc plane Græca ſit, qua ſignificatur *diſpoſitio*, ſive *diſpenſatio*, aut *adminiſtratio*, vel
D *juriſdictio*) Novocomenſis dicitur. Sunt hujuſce nominis plures apud Inſubres pagi. Hos Nicolaus Caſtillioneus dictos atteſtatur, quod in ſolo ſint beato, hoc eſt, diviti, opulentoque. Porro hoc, quo ager Mediolanenſis à Novocomenſi dividitur, cæteris longe beatius arbitror. Non modo quod inter has urbes medium ſit, ſed quod ad agrum Novocomenſem attineat, qui non tantum tribus Pliniis celebratiſſimus eſt, ſed etiam Benedicto Jovio, qui ſi omnibus hujus ætatis viris doctiſſimis conferretur, non erit hujuſmodi collatio iniqua; quando ſit non minus omnium bonarum litera-
E rum ſtudio, quam inculpatis moribus ſpectabilis. Hunc igitur cum ſciam Orobiorum antiquitates, tum maxime eas, quæ ad Novocomenſes ſpectant, diligentiſſime annotaſſe, inde pedem refero, ne in alienam (quod ajunt) meſſem manum inferam. Cum tamen tractum omnem, qui agro Novocomenſi adhæret, inter utrumque lacus Larii cornu adjacentem, jam dudum deſcripſerimus; in primiſque Vallem, quam Aſcinam nuncupant ab angulo videlicet terræ extremo, in quo Belaſium olim (ut audio) Bilacum dictum oppidum Longobardorum viſitur, ad lacum Eupilim, qui in
F fluvium Ombronem exonerat.

Mira ac prope incredibilia hoc in tractu ſunt Gallorum Inſubrum monumenta; quæ ante me an annotata, & in lucem edita fuerint, non ſat ſcio. Unum vel illud tamen non omiſerim. In valle ipſa Aſcina, Franciſci Sfrondati omnis doctrinæ viri ſingularis, ampliſſimoque in Senatu Inſubrum Cæſareo in univerſo terrarum orbe celebratiſſimo, Senatoris, ejus vallis Principis, opera, lapis marmoreus grandioribus literis inciſus, in hanc uſque diem ſepultus, in lucem prodiit. Cujus anti-

antiquiſſima Inſcriptio, Inſubrum magnificentiam teſtatur, quorum opibus & animorum magnitudine, ac liberalitate, oppidis, regionibuſque ipſis cognomenta indita eſſe videmus. In eo ſiquidem Mediolanenſis familiæ Burrorum, quæ etiamnum in urbe floret, memoria legitur. Inſcriptio ea eſt:

GENIO ASCI:::
P PLINIVS BVRRVS
ET C PLINIVS:::
AETERNI:::

Gaudentius Merula, vir doctus & diligens, Burros ipſos dictos exiſtimat, non quaſi Birrhos à colore videlicet ruffo, ſed quod pro gentilitiis inſigniis bovem habeant caudatum: meminiſſeque ait hujus ferme rei Servium Grammaticum in illo I. *Georgicorum* carmine:

Continuo in ſylvis magna vi flexa domatur
In burim.

Martialem quoque *libro* (ni falleretur) V. *epigr.* VI. dicit Burrorum mentionem facere, cum inquit *ad Muſam:*

Sic Burrus cito ſentiat parentem.

Cujus carminis Interpretes ajunt Cornelium Tacitum Burri cujuſdam etiam memoriam commendaviſſe. Hæc dicta obiter etiam ſunto, ut intelligant Inſubres, hoc eſt, Mediolanenſes, eſſe ſe cum antiquitatis, tum ingenii gloria percelebres. Locus hic etiam me admonet, ut non poſſimus & nos doctiſſimorum hominum ſententiæ non acquieſcere: qui C. Plinium Naturæ ſcriptorem Veronæ, præclaræ alioqui & antiquiſſimæ urbi, non eſſe natum, ſed in Novocomo, aut potius in Inſubribus. Faciunt ad horum opinionem memoriolæ Pliniorum pene innumeræ, quæ paſſim Mediolani, & per oppida, vicoſque Inſubrum viatoribus ſunt obviæ. Singulis etiam ferme diebus adeo Pliniorum monumenta priſca effodiuntur inter Inſubres, ut ſit pene impium, cum tot Pliniorum nomina ſaxis inciſa paſſim reperiantur, Plinium ipſum ad Inſubres non pertinere. Nunc in patriam redeo.

Paulo ultra Caſtillionum ad valliculæ ingreſſum, quæ in Vallem Aræ Cæſaris, vel Hiſarcorum, ducit, collis objicitur, in cujus vertice vicus ſitus eſt, cui Malenato nomen eſt, latomiis non contemnendis inſignis. Collis ipſe aggeris effigiem oſtentans valli opponitur. Hujus radices radit Orona vorticoſus amnis: qui duobus millibus paſs. à fontibus fluens vagus, vadoſuſque labitur: collectis mox in unum aquis, vallis faucibus ita coarctatur, ut hoc in loco nequaquam vadari poſſit ob aquarum periculoſam pernicitatem. Majores noſtri Inſubres ob publicum commodum flumen ponte conjunxerunt: in cujus arcu, dum in fluminis ripa ego & Nicolaus Caſtillioneus equis inſederemus, pervetuſtam ſilici inſculptam Inſcriptionem animadvertimus: quæ tametſi interpretationem non admittat, gratiam tamen illam antiquam nonnullæ literarum notæ præ ſe ferebant. Porro crebris fluvii illuvionibus, & pluviarum procellis plurima ex parte abolita Inſcriptio eſt. Non potuimus non amanter dolere opus ipſum cum auctoris nomine fere conſumptum: etſi non pontibus modo, ſed urbibus quoque, & regnis florentibus, ſimile excidium eveniſſe legerimus. Hæc habuimus, quæ de Inſubrum Gallorum antiquis ſedibus ſcriberemus.

Quod ſi opinioni ſatis tuæ minus factum fuerit, aut ſi quid errati occurret, vel perperam dicti, tui fuerit muneris, Lector optime, clementius ignoſcere: hocque te facturum præſertim confidimus, ſi cogitabis quanta ſit difficultas exſoletis ſplendorem, novis auctoritatem, vilibus gratiam addere. Ex vetuſtioribus qui hæc aperuerit, fuit nemo. Plinius, & eo prior Strabo, veluti ca-
A nes Nilotici vix indicata urbe Metropolitana diffugiunt: Novariæ ne quidem meminit Strabo: celebravit tamen Aſcram vicum viliſſimum, & Hippocrenen fontem. Sed quid ego Græcos inſimulo? Pomponius Mela, & Solinus, apud quos Apinæ ſunt & Tricæ (ut jam dictum eſt) Mediolanum, urbem toto orbe celeberrimam, & lumen Italicarum urbium, ſilentio æterno involverunt. Hæc res effecit, ut cum ruſticarer vindemiarum tempore, & exhilarandi animi gratia eam Inſubrum regionem, quæ ad Alpes vergit, perluſtraſſem, hæc quantulacunque ſunt, annotarim, nulla captandæ gloriolæ aura, aut jactandi ingenii vires mei, quæ nullæ
B ſunt, gratia. Scito igitu. hæc à me tantum congeſta fuiſſe, vel ut elegantiora ingenia ad id operis excitarem, vel ut aliis ſcribendi anſam pararem. Turpe enim fore arbitrabar, ut ſedes earum gentium, quæ univerſo poſt everſam urbem Romanam Orbi fuere terrori, prorſus ignorarentur.

At non defuerit aliquis, qui dicet fortaſſe, quid eſt cur ita à Gallis origines jactes Inſubrum; cum & Germani variis temporibus veſtri fuerint auctores? Scimus in Romani Imperii occaſu non modo Italiam, ſed Hiſpaniam, & Africam, Ciſalpinam præſertim Galliam barbaricæ libidini patuiſſe: nihilque propterea referre à Gallis ipſis, an à Gothis, vel Lon-
C gobardis Germanica ferocitate ferocioribus, nobis ſint ſecunda incunabula: cum vere Romanus is ſit (ut à Romanis exordiamur) qui Romanorum artes, ſtudia, & mores tenet. Auctorum vero nomina, è quibus Topographia hæc noſtra emanavit, ex antiquis ferme nulla ſunt, cum de Gallorum adverſus Hetruſcos in CiſalpinaGallia primo nullus, quem hactenus viderim, auctor ſcripſit: nec tum erant fortaſſe Latinæ literæ. Hetruſci vero ipſi, quorum opes ante Romanorum arma terra marique ſupero & infero late, ut Livius refert, patuere, non modo rerum ſuarum & geſtorum hiſtoriam poſteris non reliquerunt; ſed nec literarum ſæculi ſui cha-
D racteres, quorum reliquiæ adhuc apud nos exſtant, interpretationem admittunt. Qui tamen noſtris rebus lucis aliquid attulere, Græci magis, quam Latini, fuere: hoſque ſequuti ſumus, Polybium ſcil. Scipionis Africani præceptorem, Trogum, & Plutarchum. T. Livius nomini Gallico, tametſi ipſe Gallus exſtiterit, plus æquo iniquus eſt: utinamque tam diligens (ut ipſum decebat hiſtoriam ſcribentem) fuiſſet in iis exquirendis, quæ in Ciſalpina Gallia oppreſſis indigenis Hetruſci geſſere, & quid Galli tumultus in Hetruſcos excitarint, Duce Belloveſo, quam eorum gloriæ & rebus geſtis fuit infenſus. Memoriæ hæc æquiore animo (adſit
E verbo venia) Græci, quam Latini, prodidere. Ipſe autem ſub nube *Decadis* primæ *libro* quinto Gallorum tranſitum cis Alpes, & mox in Italiam, atteſtatur ſe ab aliis accepiſſe: neque contendit tum primam Gallorum profectionem in Italiam fuiſſe: ſed continentem de eis ſic eſſe memoriam. Fuere enim Galli ante Tarquinium Regem Romanis incogniti: cum regionum fines & imperium nondum dilataſſent; & ante primum contra Gallos bellum, (tametſi eorum nomen ad Romanos deveniſſet) nulla tamen prorſus cognitio eis erat, quando primum in Italiam ex Ulteriori Gallia proruperint: eoque minus Alpium notitiam habuere. De his vero,
F quæ à recentioribus nonnullis paſſim pro hiſtoriis circumferuntur, quorum nomina modeſtiæ gratia ſubticemus, bone Deus, quæ figmenta, quæ deliramenta, quæ mera ſomnia! Sane quæ ante Romanorum incunabula in Gallia Ciſalpina, & Italia poſt primam Gallorum irruptionem citra Alpeis, eoque magis regnantibus citra Apenninum Hetruſcis, tanta oblivione obducta ſunt, ut locorum & populorum nomina ſimul interierint. Itaque eorum geſta prorſus ignorantur.

Lectum

Lectum est ab Hetruscis hoc in nostro tractu urbeis duodecim conditas esse. Quis harum nomina mihi recensebit? Quid? quod & Alpinæ gentes, quæ à C. Plinio rerum antiquarum auctore diligentissimo enumerantur, à nullo, quem ego sciam, certo recognitæ sunt. Interiere cum populis & populorum nomina, paucis exceptis, quorum vel calamitates, vel virtutes scriptorum diligentia æternitati consecratas ab oblivione vindicavit. In Alpibus siquidem, quæ verso ad Italiam pectore Austrum spectant, Plinius populos enumerans ab Augusto Cæsare devictos, hos sigillatim recto ordine propriis nominibus describit *, Triumpilinos, Camunos, Vennones, Vennonetes, Hisarcos, Breunos, Naunes, & Focunates.

Triumpilini, qui primi ab ipso recensentur, à plerisque, & quidem doctissimis viris, pro Euganeorum reliquiis habentur, qui juxta Larium lacum olim habitarunt. Quorum regio Vallemtellinam, quæ & Volturena à Catone dicitur, attingit. Horumque oppida esse præcipua opinantur, Gravedona, sive Glebedona, Glarea, Suricum, Doncum, & Mussium, unicoque nomine Triplebem vocant, hacque nominis similitudine ducti Triumpilinos dixere. Sed cum Camuni populi à Plinio post Triumpilinos recto ordine numerentur, verisimileque sit auctorem tam diligentissimum præpostere populos hos non descripsisse: existimarim magis ipse Triumpilinos eos esse, qui vallem, cui Triumpiæ nomen est, inhabitant. Quæ quidem vallis juxta Plinii descriptionem Camunorum valli proxime inhæret. At Camuni ipsi haud dubie Camonicam vallem vulgo dictam, per quam Ollius amnis ex Sebuno lacu labitur, incolunt: Camuli pro Camunis apud Strabonem leguntur.

Vennones populi hos sequuntur, quos Strabo *lib.* IV. Rhætiæ populos vult esse apud Venustam vallem sitos. Cujus sententiæ & ipse Plinius adstipulatur, dicens, Rhætorum gentes eas ortum Rheni fluminis tenere. Cujus quidem rei maxima nos sæpe detinuit admiratio, quanam videlicet ratione Plinius Vennones inter Alpinas gentes ad oram Italiæ, è regioneque eosdem in Septentrionem ad Rhætos spectare asseruerit. Ex recentioribus sunt qui existiment eos esse Vennones, qui hodie Hengadini vocitantur; apud quos Ænus fluvius ex Juliis Alpibus ortum ducens per Curiensem diœcesim Ænipontem, vulgo *Insbruck*, præterluit. Nobis vero hujusce rei caussa ea esse videtur, quam & Plinius non ignoravit, Vennones videlicet ipsos olim ad Alpes usque Tridentinorum late patuisse, meritoque Plinium eosdem populos ad Rhætiæ & Italiæ oras collocasse; cum tamen unus idemque populus omnino esset. Idem quoque & de Leopontiis legimus, qui inter Helvetios, Sedunos, Salassos, Insubres, & Rhætos siti ultra, citraque Alpium juga inter adjacentes valles habitant.

Ad Vennonetes transeo; quos affirmare non ausim eos esse, qui Ventonini primo, mox Valtellini sunt nuncupati: neque nos movent Catonis *Origines* illæ, quæ, ut diximus, suspectæ sunt Latinis auribus: qui Volturenam vallem ipsam appellat, cujus nominis nec Plinius ipse usquam meminerit. Magis consentaneum igitur erit existimare, Vennonetes eosdem fuisse & Volturenos, cum eorum regio ab Oriente Vennonibus adhæreat, à Meridie Camunos & Triumpilinos habeat.

Hisarci populi lacum Lucanum attingunt, quorum oppida sunt Hisarcum, vel Hisarsum, ut nunc dicunt, Psaltrium, & Arcisate: nec eorum sententia nobis satis arridet, qui Mesaucos populos pro Hisarcis legendos esse apud Plinium putant, quorum sedes hodie Mesochi vallis, sive Mysochi, nominatur.

Breuni paucis fere mutatis & adjectis literis antiquum quoque nomen servantes, Bregnii dicuntur, inter Leopontios, Leventinos, & Mesochi vallem siti.

Naunes (ut diximus) haud dubio pro Gaunis apud Plinium leguntur. Hi partem alteram Lucani lacus ad pontem amnis Trisiæ, & præterea vallem totam, Gaunæ nuncupatam, in Vallexitum usque occupant.

Novissimi sunt horum populorum Focunates: qui quonam in Alpium latere, aut vallium angulo habitarint, hactenus, quod ipse sciam, ignoratur. Non desunt tamen, qui diligentius Alpium intima perscrutati sunt, à quibus hi populi collocantur in ea valle, cui Maggiæ nomen est juxta Leopontios. Hæ gentes ergo recta ad Alpes Summas, & ad eam partem, quæ ad ortum Rhodani è regione vergunt, spectarent. Hæc de populis, quos Inalpinos Plinius appellat, hactenus dicta sufficiant. Id autem à nobis libentiore animo factum est, ut intelligas, Lector optime, quam minimam nobis Alpinorum populorum cognitionem Veteres reliquerint.

Cæterum, quia cum Plinio semper ingenui animi esse duximus, per quem profecerimus libere profiteri, visum est hac in parte tribus præcipue auctoribus hujus nostri laboris primas laudum partes adscribere: ANDREÆ videlicet ALCIATO, incomparabilis & candoris & eruditionis viro, qui primus vetustiora nobis hoc in negotio nomina in hanc usque diem obsoleta & incognita in lucem revocavit. Post Alciatum Gaudentio Merulæ, qui felici pollens ingenio & doctrina singulari, Cisalpinam Galliam omnem longa oblivione fere sepultam, vivam reddidit. Tertiæ merito debentur Henrico Glareano, Joachimo Vadiano, & Ægidio Tschudio, quos tamen domi, quam foris diligentiores arbitror. Horum exemplo plurimi (ut audio) loca propria perlustrabunt, & singula diligentius contemplabuntur: ut & regionum & populorum nomina, quomodo interierint, plane nobis fiant cognita.

Et quoniam *quandoque bonus* (ut inquit ille) *dormitat Homerus*, & cum *non omnia possumus omnes*, tantoque magis uni non datum est scire omnia, horum novissimus accedo, qui locos ab iis prætermissos, vel intellectos perperam, hoc libello collegi, sperans scilicet facturum me posteritati operæ precium, cum diligentius hunc ordinem inspexerit, non tam ab historicis, quam à conjecturis verisimilibus, lapidum Inscriptionibus, & accolarum observatione deductum. Usus sum porro hac in re exactissimo Nicolai Castillionei Legum Interpretis, & Ambrosii Calimeri consilio; qui in mediis (ut ita dicam) Insubrum visceribus nati & educati, acri eorum ingenii acumine omnia exactissime perlustrarunt: & ex ruinarum priscarum vestigiis, recentiorumque nominum interpretatione, pleraque nobis tradiderunt. Poterunt igitur hujusmodi delitiarum studiosi, tametsi levem præstiterimus operam, hisce nostris lucubratiunculis satis adjuvari: quando (ut inquit Fabius) continuo in motu omnia videantur, nihilque dum vivimus, quiescit. Alia siquidem pereunt, & alia quotidie in lucem prodeunt. Forte autem ita auguramur. Continget enim ut ex recentioribus politissimum aliquod ingenium aliqua hujus generis antiquariorum certiora in studiosorum gratiam effodiat, diligentioreque cura ad exemplum nostrum, quod ad patriæ nostræ & dignitatem & antiquitatem pertinere videbitur, libro suo sit additurus. Laus Deo optimo max. Deiparæque Virgini.

* Lib. III. *Hist. Nat.* cap. XX.

BONAVENTVRA CASTILLIONEVS

JOANNI BAPTISTAE SPETIANO,

Cæſareo Senatori, & Primario Juſtitiæ Præfecto, viro doctiſſimo & integerrimo,

S. D.

CELVM oppidum, cujus Cæſar primo *Commentariorum* meminit, (ut ingenue fatear) ex plurimis unus aliquando exiſtimavi eſſe, quod Ptolomæus Oſſellam inter Lepontios *libro* tertio vocat. Movebar non tam cognatione nominis, quam Cæſarianis verbis: qui eo in *libro* ait: *Tres legiones, quæ circum Aquilejam hiemabant, ex hibernis educit; & qua proximum iter erat, per Alpeis in Vlteriorem Galliam ire contendit.* Cum itaque Cæſar ex Aquileja Carnorum legiones moveret, proximum illi iter nullum eſſe debuerat, ut in Gallias proficiſceretur, quam per Alpeis Lepontias, quæ proximiores Aquilejæ eſſent, quam Grajæ, Peninæ, aut Coctiæ: etenim ſi iter ipſum recte computetur, veriſimile eſt Cæſarem ab Aquileja in Inſubres, inde breviſſimo trajectu lacus Verbani per Agones Oſcellam & vallem Veterem, de quibus diximus, ſuperato Sempronii monte, per quem in Sedunos iter eſt, legiones eas in Gallias traduxiſſe. Neque defuere, qui noſtram hanc, imo quam plurium doctiſſimorum ſeculi noſtri ſententiam improbarunt; qui per Alpeis Grajas, ubi nunc Tarantaſiæ metropolis reliquiæ viſuntur, cum legionibus ipſis iter feciſſe volunt: hoc maxime argumento freti, quod Cæſari Alpeis ſuperanti occurrerint Caturiges, Garocelli, & Ceutrones, populi haud dubie hujuſmodi Alpium juga incolentes, qui locis ſuperioribus occupatis exercitum itinere prohibere conarentur: cognomentoque nominis oppidi Ocelli ad Chielanum vicum, haud longe ab Auguſta Prætoria Salaſſorum, oculos adjecere, quem Ocelum omnino eſſe affirmant. Ego vero tametſi auctoritati tantorum virorum, tum maxime eorum, quorum opera & ſtudio plurima vetuſtatum nomina obſoleta feliciter in lucem ſunt prolata, adverſari nolim, ſed ea tantum cauſa, ut quæ veritati conſona ſunt, tuear, quid & ipſe noviſſimus de oppido ipſo ſentiam veriſimili conjectura rationibuſque in medium afferre conabor. In primiſque doctiſſimi Glareani, & diligentiſſimi Tſchudii Helvetiorum ſententiam ſequor, qui Ocelum, cujus Cæſar meminit, non inter Lepontios, eoque minus apud Salaſſos, ſed juxta minorem Duriam fluvium in Coctiis Alpibus locant. Amnis hic à Genebro monte, (vulgo dicto) qui Coctiis Alpibus adſcribitur, ortum ducens, *Ours* oppidulum (ut Itali vocant) attingit; Galli mutata R in L litera, non *Ours*, ſed *Oulx* nuncupant. Dictio ipſa omnino Celtica, haud dubie *oculum* ſonat, quam ut pleraſque alias ex Celticis more ſuo Latinas Cæſar fecit. Vicus ipſe *Ours*, vel *Oulx*, venienti in Citeriorem Galliam ex Ebrodunis, vulgo *Ambrun*, per Brigantios, hodie *Briançon*, primus ſe offert. Loci ſitus cum Ocelo Cæſaris convenit, qui Citerioris Provinciæ extremum oppidum eſſe vult. Quæ quidem ſententia cum Chielano vico Salaſſorum minime quadrat: pleraque etenim poſt Chielanum ad Alpeis uſque Grajas oppida & municipia, & quidem antiquiſſima, numerantur, ut merito extremum Citerioris Provinciæ oppidum juxta Cæſaris ſententiam exiſtimari recte non poſſit. Poſt *Oulx*, ſeu *Ours*, amnis ipſe Durias minor Scingomagum vicum ambit, vulgo (ut nobis videtur) Sejuſianam, vel Suſanam; indeque Seguſium urbem alluens Ortum verſus, apud

B Auguſtam Taurinorum paulo poſt in Padum dilabitur. Oppidi igitur nomenclatura, quæ magis ad Ocelum, de quo Cæſar, quam ad Chielanum, alludit, & quod locus hic extremus ſit Citerioris Provinciæ, tum, quod Cæſar inde, id eſt, ab Ocelo, in fines Vocontiorum Ulterioris Galliæ pervenerit, hæc facile arguunt, videl. ipſas legiones per hujuſmodi Alpes, non autem per Grajas, à Cæſare trajectas. Vocontios Ptolomæus inter Iſaram & Rhodanum Allobrogibus vicinos ad Orientem deſcribit. Raymondus Marlianus, doctus idem & diligentiſſimus, ubi nunc Vaſatium Delphinatus oppidum ſitum eſt, Vocontios locat. In-

C ter *Familiares* Ciceronis *Epiſtolas* illa Planci*, quæ incipit, *Antonius Idibus Majis ad Forum Julii cum primis copiis venit*, Vocontiorum meminit: in eadem *Epiſtola* legitur, *Ventidius ſpatio bidui abeſt ab eo.* Item: *Lepidus ad Forum Vocontii; qui locus à Foro Julii* IV. *&* XX. *millia paſſus abeſt.* Cum vero Plancus dum hæc ſcriberet alio in loco teſtetur ſe in Civerone oppido Allobrogum ultra Iſaram conſediſſe, (proculdubio hodie *Chiamueri*) facile colligi poteſt Forum Vocontiorum, in quo Lepidus conſederat, inter Civeronem & Forum Julii Narbonenſis Provinciæ, vulgo *Frigium*, conſtitutum fuiſſe: à quo ſi Planco teſte Forum Vocontiorum XXIV. millibus

D paſſuum abeſt, abſurdum omnino Cæſari fuiſſet, per Alpes Grajas Legiones traduxiſſe, & ab ciſis Meridiem, fines Vocontiorum attingere, qui per Ceutrones breviori admodum itinere ad Arctum in Sebuſianos, ad quos iter dirigebat, pervenire valuiſſet. Vocontii igitur, ut dictum eſt, Ptolomæo teſte, quod & Cæſar innuere videtur, inter Iſaram & Druentiam flumina, quæ in Rhodanum exonerant, locati olim fuerunt. Et qui per Alpes Grajas, id eſt, per Tarantaſiam in Ulteriorem Galliam proficiſcuntur, Iſaræ fluenta vix attingunt: nemo ideo luculentius clariuſque Cæſaris tranſitum ipſum deſcribere poteſt, qui inde à Vo-

E contiorum finibus movens in Allobroges pervenit, & ab Allobrogibus in Sebuſianos populos, ultra Rhodanum ſupra Lugdunum, lacum Lemanum ad Ortum pertingentes, vulgo *Pays de Bourg in Breſſa* nuncupatos; à quibus (ut exiſtimo) Sabaudiæ Principes, quod populis ipſis primo imperitaverint, non autem à Vadis Sabatiis, aut à Salutienſibus (ut nonnulli volunt) nomen ſortitos, facile crediderim. Non oportuiſſet, inquam, Cæſari in Vocontiorum fines perveniſſe; indeque per Allobroges, ut in Sebuſianos proficiſceretur, ſi (ut doctioribus noſtris placet) ejus tranſitus per Ocelum oppidum, id eſt, Chielanum, & per Alpes Grajas

F in Ulteriorem Galliam fuiſſet: breviori etenim itinere, utpote bidui tantum ſpacio, à Grajis Alpibus Cæſar diſcedens, in Sebuſianos iter conficere potuiſſet, abſque eo quod Allobroges, eoque minus Vocontiorum fines, attigiſſet. Perinde ſiquidem Cæſar feciſſet, ac ſi quiſpiam à Mediolano Auguſtam Prætoriam petiturus, Derthonam primo, mox Statilienſium fines, ingreſſus, Albam Liguſticam & Auguſtam Taurinorum adiret. Vale, vir doctiſſime.

* *Lib.* X. *Epiſt.* XVII.

FINIS.

VBERTI FOLIETAE,

PATRICII GENVENSIS,

HISTORIAE GENVENSIVM

LIBRI XII.

AD

JO. ANDREAM AVRIAM

MELPHIAE PRINCIPEM,

CLASSISQVE PHILIPPI SECVNDI CATHOLICI

REGIS CVM SVMMO IMPERIO PRAEFECTVM.

AD

JOA. ANDREAM AVRIAM

MELPHITENSIVM PRINCIPEM, EVNDEMQVE SVMMVM MARIS PRAEFECTVM PRO CATHOLICO HISPANIARVM REGE,

PAVLI FOLIETAE IN VBERTI FRATRIS

HISTORIAM GENVENSIVM

PRAEFATIO.

XIT jam tandem, Auria Princeps Illuſtriſſime, *Hiſtoria Genuenſis* tamdiu à noſtris civibus expetita, à me vero non poſtulata ſolum, ſed etiam flagitata: hanc ego diuturnam ſuppreſſionem, ſi neceſſe eſſet, probarem ſane omnibus: verum cum nemo me culpæ alicujus, niſi leviſſimæ, arguat, quam etiamſi agnoſcam, non improbus habear, nihil de facti probatione laboro. Illa fortaſſe opinio non vulgaris, quam de Uberto fratre meo habebant cives optimi, *Hiſtoriæ* hujus videndæ commovit primo deſiderium, ac vehementius deinde quotidie auxit: ut enim eorum quiſque ingenio quodam acri atque judicio graviſſimo præditus eſt; plus neſcio quid in iis Hiſtoriis, quæ hactenus de noſtra Republica editæ ſunt, vel rerum, vel ornati ſermonis, vel ordinis, vel dignitatis, vel forte etiam veritatis requirebat: itaque ſibi perſuadebat à FOLIETA, quem multis in rebus hominem eruditum, & eloquentem, rerum noſtrarum peritiſſimum, antiquitatis in primis ſtudioſum cognoverat, cumulate ſatisfactum iri: bene habet: laborem de aſſerenda fide & auctoritate *Hiſtoriæ* fratris mihi levavit judicium univerſæ Reip. Genuenſis. Excipiant igitur avide rerum ſuarum monumenta, & vetuſtatis exempla Genuenſes mei; atque iis legendis, quaſi quodam pabulo ſuaviſſimo paſcant animos ſuos: ut enim corpori, ſic animo ſuus conſtitutus eſt cibus: atque, ut in corpore ſenſus, cum ſibi reſpondentes naturæ rerum perfecte objiciuntur, voluptate maxima impelluntur; ſic animæ facultates cognitione & amore rerum præſtantium mirifice ſatiantur. Obſecro te, Princeps ampliſſime, qua voluptate detinentur oculi noſtri, cum in aliquem locum natura & ſitu varium, artificio atque magnificentia habitatorum amœniſſimum incidunt? numquid à colorum pulchritudine & varietate, ab hortorum elegantia, à delitiis collium, à fontium venuſtate, ab ædificiorum ſplendore averti poſſunt? quæ omnia, licet ſint maxime diſſimilia inter ſe; de conſimili tamen dignitate atque decore contendunt: quam igitur jucunditatem infundet animis noſtris Hiſtoriæ lectio, in qua, velut in tabula picta, conſilia hominum ſapientiſſimorum, conatus Ducum excellentium, ſtratagemata, artes, inſidiæ exprimuntur? annuente Deo votis hominum, vides interdum extorrem gentem, & vagam ſedibus ſuis, præpotentem aliam, & clariſſimam pellere, regiones regionibus connectere, & occupati imperii fines cum ſolis pene curſibus coæquare: hic tu, dum luſtras agmina, dum præliis interes, fugientes inſequeris, expugnationes urbium atque exciſiones intueris,

ris, qui tibi tunc esse videris? quas personas induis? qua voluptate compleris? perge: evolve paginas: occurrunt tibi classes ornatæ & instructæ, quibus replentur maria: illarum apparatum si tibi describat historicus, quod epulum apponet? fac vero illas in conspectum hostium venire, atque pugnam capessere; ni te totum vestigio temporis quasi quodam æstu eloquentiæ procul à te ipso abripiat, atque in medium prælium tamquam in altum à cogitatione ceterarum rerum abstractum teneat, judicii omnis atque usus expers omnino sim: age, reduc victores cum triumpho in patriam: exercitationes, & studia pacis & otii attende: jura, magistratus, leges, cærimonias, religionis munia legendo cognosce: transis ad novum voluptatis genus, quod te non solum delectat, sed etiam sine satietate delectat. Neque vero ad animi jucunditatem conducit quidem Historia, humanæ autem vitæ institutionem desiderat: qui enim in ea prudentiæ, sapientiæque principia recondita esse dixit, egregie alterum ejus fructum, qui modo requiritur, expressit. Vel enim aliorum doctrina, & exemplis vitam nostram conformemus; vel ipsi nos duces atque magistros nostris actionibus constituamus, à prudentia necessario adjumenta petimus: at hæc nostra, quam comparamus ex eventorum observatione, exigua admodum est, & multis incommodis obnoxia. Quem enim rerum usum brevi isto nobis circumscripto vitæ curriculo habemus? quanto cum nostro periculo, & detrimento de rebus interdum experimur? major igitur illa est, atque protectior, quæ ex multorum sæculorum notatione provenit; quæ pene innumerabilia illustrium virorum consilia & eventa continent. At hanc ipsam una ministrat Historia: te enim tamquam in quodam humanæ vitæ theatro constitutum, aliorum periculis, sine tuo periculo cautum ac sapientem facit: in omni rerum statu permulta tibi exempla suppeditat, quæ ad usus tuos utiliter traducas. Hi autem fructus, & alii permulti, de quibus alii scripsere, cum à Romana discessimus Historia, ex nostra, si recte loqui velimus, præcipue colliguntur: nulla enim alia gens (absit à dicto arrogantia, aut adulationis suspicio) vel rerum magnitudine & splendore, vel casuum varietate & conversione, uberiorem exemplorum copiam ad scribendum subministrare potuit. Erit igitur eorum omnium, qui Annales Antiquorum nostrorum evolvent, communis hæc utilitas; maxime autem Genuensium, quos procul dubio magis exempla domestica quam externa movebunt. Te autem, magne Joannes Andrea, non ego in hoc numero ponam: non sunt investiganda tibi monumenta rerum veterum, ut pares illustrem supellectilem, quæ tuæ vitæ deservire possit: domi habes id omne, quod putatur egregium & imitatione dignum: quod tamen mandarunt litteris eruditi viri; nec fratris mei labor in eo ipso desideratus est: non abeo longius; neque res vetustate nimia obscuras, velut quæ magno ex intervallo loci vix cernuntur, percenseo. Intuentur animis una tecum, atque suspiciunt virum illum virtutibus omnibus, & honoribus exaggeratum, cujus tu nominis, ut etiam virtutis, & opum heres fuisti, Andream Auriam magnum patruum tuum: quem, ut in cœlo solem inter reliqua sidera, sic in ista Rep. Principem inter alios heroas à Deo putant fuisse constitutum; atque alium quidem summis efferunt laudibus, quod rei militaris fuerit scientissimus; consilium alterius atque felicitatem in rebus gerendis honorifice prædicant; multos innocentia, temperantia, facilitate, humanitate in imperiis administrandis singulares esse dicunt; non paucos etiam meritis & caritate erga patriam in æterna gloria ponunt: at vero patruo tuo magno viro de cœlo delapso, in quem congestas esse virtutes omnes intelligunt, quas elucere sparsim in aliis viderunt, cum omnia tribuerint honoris insignia, & orna-

O 2 men-

menta, sibi tamen non plane satisfaciunt. Offendet hic forte exterus aliquis (cur enim id civi contingat?) quod me putet gratiæ caussa, vel nepotis superstitis auribus servire, vel aliquid de fama atque gloria aliorum civium detrahere: sed inepte plane, quod aliud esse judicium meum à judicio omnium Genuensium arbitretur; & unicuique Reip. divinum aliquem virum divinitus esse concessum ignoret. Hic jam plura non dicam: constat enim inter omnes sæpius cum cum hoste pugnasse, quam quisquam cum inimico contenderit; pluribus classibus præfuisse, quam alii concupiverunt; plura maria pervolasse, quam picta ceteri viderunt; plures victorias reportasse, quam alii descripserunt: ejus tandem virtutes tot dignitatibus fuisse decoratas, ut in nullius umquam hominis, vel impudentis, animum cupido tot ac tantorum honorum ceciderit, quot & quantos in Auriam Deus immortalis per Reges, Imperatores, atque Pontifices contulit. Nollem has laudes ita absorbere pietatem viri, ut non exstaret inter virtutes reliquas: nam eas quidem, & admirantur adhuc hostes in mortuo, & perhorrescunt, laudant etiam inviti; amant amici omnes populi, & vehementer prædicant: at vero pietatem, quam cum multis in rebus, tum in amantissimæ patriæ liberatione, & in oblati dominatus recusatione ostendit, cives sic colunt, ut nullum patiantur rivalem: & quam antea signis, statuis, donis, publicis ædificiis, atque litteris testificati sunt, eandem quotidie jucundissimis sermonibus recolunt; novis scriptis concelebrant; memoriam illius posteris suis deinceps tradunt, atque immortalem faciunt. Andreæ gloriam excepit Joannes parens tuus, ac sustinuisset egregie, si vita sibi contigisset diuturnior: quem enim illum futurum speraremus: qui ineunte pene adolescentia Turcarum tyranno potentissimo formidolosus esse cœpit, cum Drogutem Ducem illum maritimum, quo neque callidiorem habere se quemquam, neque fortiorem arbitrabatur, novo bellandi genere superatum, ovans Genuam adduxit: nullus hoc factum profecto felicitati, non virtuti tribuendum esse putavit: jam enim multis in rebus domi, forisque virtutum omnium specimen dederat eximium. At invidi rati, si sol alter exoriretur, tenebricosa sibi latibula perpetuo esse quærenda, lucem illam, quæ primo apparuit, ne latius sese diffunderet, obducta cæde nefaria, tamquam densa caligine, nobis per summum scelus eripuerunt. Dicerem nunc ex his viris omnium te virtutum exempla & documenta capere posse, ac debere: dicerem exsuscitari te quotidie, & commoveri ad laudem ab antiquis Genuensibus, quorum tibi illustrem & longam seriem contexuit Ubertus, incitari atque inflammari ad gloriam à Majoribus tuis, qui tibi præcipue sua virtute præluxerunt, ni te totum aptum ex temet ipso, & præclarissimum te tui ipsius exemplum jam multis ab hinc annis cum ingenti admiratione & lætitia conspicerem. Abiit flos ille ætatis, quo urgeri te acriter, & impelli ad ea, quæ sita sunt in excellenti gloria, dicere poteramus, cum aures tuæ quotidie personarent laudibus familiæ tuæ, quoquo se verterent oculi illustria aliqua monumenta majorum intuerentur; ipse patruus magnus vivus adhuc & spirans, non magis annis, quam honoribus gravis, præclaris te conformaret institutis: referantur huc quoque, si placet, primi illi conatus tui ad Pignonum, Oranum, & Melitam, quibus non modo ætatem superasti tuam, verum etiam id effecisti, ut jam inciperent Barbaræ nationes credere summam navalis virtutis gloriam in una gente Auria florere, quod illis antea cum suo gravi incommodo expertis, incredibile tamen, & falso per suas oras divulgatum videbatur. Nunc vero, cum ista ætate eam tibi gloriam pepereris, quæ vix cœlo capi posse videatur, alio flectenda est oratio; neque jam, ut tibi proponas exempla familiæ ad

ad imitandum es mihi cohortandus, cui majorem, quam accepisti, reddere splendorem multis non temere videris; sed, ut te tui similem constanter exhibeas, hoc est, virum in omni tempore spectatæ virtutis & gloriæ, quo alii te imitari possint, es admonendus. Princeps es patrui beneficio; sed magis Princeps virtute tua; Princeps Philippi Regis maximi voluntate; sed magis Princeps animo excelso: nam inde maris, hinc omnium cupiditatum imperium obtinuisti Princeps civis Reip. opulentia, potestate, ac titulis; cur non te magis Principem sapientia, humanitate, caritate speremus? næ nomen istud Principis geminatum & varie flexum gloriosam tibi coronam nectet aliquando, quam tuo capiti feliciter impones. Scribens, ut vides, versor tecum suavissime, quem dignitas personæ tuæ mirifice retinet; atque eo libentius, quod infrequentes mihi sese offerunt hujusmodi occasiones. Sed tamen parcendum est gravissimis occupationibus tuis, nec nimia facilitate immoderate utendum. Dicavi tibi *Historiam* Uberti fratris, ut illi addas decus & auctoritatem: volui etiam illam in tuo nomine apparere, ut novum aliquod atque mediocre signum antiquæ meæ erga te observantiæ exstaret: jam enim tua gloria altior est, quam, ut mea Genuensis musa humilis satis ac tenuis assequi possit. Quamquam altera illa *Historia*, quæ tuæ gentis, tuaque facta egregia continet, cum Regis Philippi nomine edita est, quod essent maxime cum eo Rege, atque ipsius parente Carolo conjuncta: quod ego te haud esse improbaturum confido: qui enim maximo Regi præsens esse perpetuo velles; qui animo suo occurrere semper, quo tempore ab illo imperii tibi commissi caussa longissime abstraheris, fies fortasse cum fratris mei labore, tum consilio meo maxima ex parte voti tui compos: quoties enim illam sibi legi curabit, aut lecta jam memoria repetet, toties illi te præsentem statuet Ubertus; facta tua illustrabit; prædicabit obsequia; Ducem Christiano imperio fidelissimum, ad omnem provinciam aptissimum, omnibus præmiis dignissimum commonstrabit. Hæc ipse mecum reputans, venio in spem fore aliquando, ut altera pars *Historiæ universalis*, ac simul *Ecclesiastica* integra maximis Uberti vigiliis conscripta, è tenebris in lucem emergat: qui enim labores & voluntatem Folietæ gentis summis Principibus gratam esse intelliget, privata sua sive utilitate, sive jucunditate postposita, illas credo diutius non supprimet.

CARMINA

In honorem ac laudem Auctoris.

ANGELI JUSTINIANI
EPISCOPI GENUENSIS.

Distinctum ut gemmis nitidis magis emicat aurum,
Inque auro melius lucida gemma nitet:
Sic scripta egregiis factis, sic facta relucent
Egregia egregiis scripta voluminibus.
Te mirer, dubium; qui gentis fortia facta
Scripseris; an scriptis facta notata tuis.

ALBERICI CYBO S. R. I.
ET MASSÆ PRINCIPIS.

Gessistis Cives totum memoranda per orbem,
Quos GENUA excoluit,
Artibus egregiis, armis, virtute, parentis
Functa pio officio.
Scripsisti Civis cunctas relegenda per urbes,
Quem tulit urbs eadem,
Ingenium mirata tuum, gavisa tuoque
Eloquio celebris.
Vicistis cives pugnantes sæpius hostes;
Sive amor Imperii
Augendi hostiles collecta ferret ad oras
Classe, vel ira ageret.
Vicisti Civis, FOLIETA acerrime, rerum
Tempus edax calamo;
Sive tuum cuperes nomen, seu gesta tuorum
Ne voret ulla dies.

ALEXANDRI ARAGONÆ
APPIANI, PLUMBINI D. DESS.

Ut gestis toto nil est his clarius orbe,
Sic scriptis toto doctius orbe nihil.

ANSALDI GRIMALDI
MARCHIONIS MODONII.

Livius à Patria statuæ donatur honore,
Qui numquam calamum verterat ad Patriam.
Quantum ergo UBERTUS mereatur non minor illo,

Qui Patriæ exstinctum reddidit omne decus?
Quæve suæ fronti nectetur digna corona?
En propriis foliis texuit ipse sibi.

ILLVSTRISS. VINCENTII
DE FVRNARIIS.

Amplius est nil ut, Ligurum quam quæ inclyta gessit
Gens, terra atque mari, militiæ atque domi.
Obscuris sic in tenebris abstrusa latebant;
Vestra aberant Latiæ lumina litterulæ.
Exortus tandem Vbertus radiantia clari
Prætulit eloquii, sidereumque jubar.
Illustrata quibus, totum vulgata per orbem
Fulgebunt sæclis innumerabilibus.
An chartis Folieta tuis mage certa Sibyllæ
Vel folia ipsa putet, cui tua nota fides?
Vnum te, historias qui jam scripsere, queruntur
Obstruxisse suis denique luminibus.

LVCÆ DE FVRNARIIS.

Si fas est aliquo colore dogma
Fallax Pythagoræ probare verum,
Quod per corpora spiritus vicissim
Transmigrent, nece retrahente primis;
In te spiritus ingredi duorum
Contendit simul, ac uterque mansit.
Alter Tullius esse, Liviusque
Alter cernitur ex tuis libellis,
Scriptis cum vario, gravique stilo;
Et quicumque legunt suos tuosque,
Incerti remanent, utrum sit unus
Horum tu proprie, vel unus horum
Sis tu, cum similes in ore sitis.

ALEXANDRI JVSTINIANI.

Pervia virtuti Ligurum sunt omnia; belli
Se quondam studiis evexit ad æthera: testes
Adriaci, Geticique sinus, est testis Idume,
Et parti Hesperio, & Tyrrheno ex hoste triumphi,
Dum maris imperium sibi vindicat, & pia jungit
Fœdera, dum sancta pro religione pacisci
Vitam optat, socios Reges, Populosque tueri,
Aut quas antiqua terras ditione tenebat,
Seu bello captas, seu missis urbe colonis.
Nec satis hoc decoris visum, ni laudis avara
Gens tandem occiduos ratibus penetrasset ad Indos,
Atque ad stelliferi sceptra adspirasset Olympi.
Namque ego quid memorem referantem ignota Columbum
Æquora, & ab nostro submotos orbe recessus
Oceani? aut narrem, quos terra Ligustica Divos
Insignes pietate tulit? Quid sacra galero
Tempora purpureo, aut viridi circumdata mitra
Multorum referam, aut triplici redimita corona?
At, postquam placidæ se vertit ad ocia pacis,
Adspice turritos colles, & mœnia cœlo
Æquata, & vasto jactas sub gurgite moles,
Tectaque marmoreis ingentia fulta columnis,
Et sacras ædes, Divûmque immania templa,
Jura, Magistratus varios, magnumque Senatum,
Hesperidumque hortos cultu superantia rura,
Regibus & dignos sumptus, magnoque parata
Imperia, & titulos auro, celeresque carinas.
At scriptor deerat, qui facta urbisque, virumque
Egregia æternis ventura in sæcula chartis
Sacraret: Lethe rapidis ne mergeret undis.
Annuit en votis generis fatumque Deusque:
Vbertumque suis cœlo demisit ab alto,
Grandia, grandiloquo qui pectore, gesta, virosque
Scriberet: annosa ut nequeat delere vetustas.

AMBROSII DE NIGRO.

Vix unum ostentant, quæcumque habuere Poetam,
Historicumve urbes; indeque nomen habent.
Una domus Folieta simul fert Patriæ utrumque;
Huic ergo effulgens gloria qualis erit?
Augendis foliis Folietas fata dicarunt,
Vbertus prosam, carmina Paulus amat.
Applausu Genua hos fratres agnosce decenti,
Queis tua lingua nitet, gestaque clara manent.

LAVRENTII CONTI.

Lactea si Livi labris facundia manat,
Si dignum Imperio Cæsaris eloquium;
Si Crispus brevitate nitet: Folieta disertus
Tres tribus ipse unus surripuit veneres.

HIERONYMI JVSTINIANI.

Amplius haud Martis, nec Palladis invidet urbi
Urbs Jani, Historicum nunc habet ipsa suum.
Ubertus cœlo nuper nam missus ab alto
Æterno Cives eximit interitu.
Eloquio Patriæ miro qui facta recenset,
Ipso ut Thucydides sit minor, & Livius.
Quare agite ô Cives, animos ostendite gratos,
Marmoreamque alacres erigite effigiem.

ANTONII ROCCATALIATAE.

Illustres reddunt majorum stemmata fratres
Vbertum, & Paulum, nobilitate pares.
Amborum eloquium tanta est dulcedine, cunctos
Vt vincat Ligures, Romulidasque simul.
Hic Ligur est lingua, Romanus nomine; at ille
Romanus lingua, nomine sed Ligur est.

PAVLI ÆMILII FLISCI.

Vrbs decus Hesperiæ, quondam fundata secundis
Auspiciis, longa serie decorata bonorum
Procedis, sacraque petens ab origine nomen
Diceris orta Deo: claris bellique togæque
Artibus illustris, nulli vel stemmate, vel vi
Cedis opum, caput ut Ligurum jam nomine clares;
Clarescesque magis, rerum monumenta tuarum
Æternis foliis postquam ubertate perenni
Ingenii ac linguæ Ubertus Folieta dicavit.
Plusquam Servilio debes huic, ille caducis
Instaurasse bonis fertur, donisque caducam;
Hic stabili stabilem scripto donoque locavit.
Felices Ligures, quorum pulcherrima tanto
Ingenio, tanto celebrantur facta decore.

THOMAE BALDI ABBATIS
SANCTI MATTHAEI.

Et folia & flores succi donabit Vbertus,
Quem genus & virtus aurea ad astra ferunt.

REVER. P. FRANCISCI
ADVRNII.

Vbertus postquam scripsit Folieta, negatur
Crispus Romana primus in historia.

R. D. NICOLAI DE AVRIA.

Æmula Romanæ virtutis, & inclyta, Jani
Vrbs lætare; Titum tu quoque nacta tuum es.
Felix, qui gererent cives excelsa, tulisti;
Et qui res gestas scriberet egregie.

R. P. LAVRENTII BLANCI.

Pervades Italas liber legendus
Oras, qua superum inferumque cingit
Æquor Hesperiam: videbis urbes,
Quot Insubria habet, coluntque Tusci.
Tantum Romulidum hospitem fovebit
Urbs, Crispum rata forsitan suum nunc
Redditum superis: petes amœnam
Gaudens Parthenopen; marique sisti

Obvia

Obvio nequiens, volans per alta
Invises maria Insulas jacentes.
Alpes, & superans, vagus bibentes
Et Rhenum, & Rhodanum, Tagum, & Iberum,
Et qui Danubium accolunt, adibis:
Summotos venies & ad Britannos.
Emenso Oceanoque, obibis orbem,
Quem modo reperit Columbus, ille,
Ornat qui Genuam simul parentem,
Cum tuo domino; qui eum ex Columbo
Phœnicem volitare per virorum
Æternum faciet sua ora penna.
Ne viam timeas inire longam
Mirati aurea verba doctiores,
Complexi excipient, legent, revolvent,
Sæpiusque terent manu resumptum.
Quiesces positus Titum inter atque
Crispum, præcipuo nitens metallo.
Qui nunc sunt, & erunt, ferent ad astra
Cœleste ingenium, eruditionem
Raram, non solitam eloquentiamque
Auctoris: Genuam ferent beatam,
Cui civem dederit Deus, suo qui
Splendorem calamo addidit, decusque;
Quantum haud illa sibi expetivit umquam.

P. JO. BAPTISTÆ NARDI.

Sæcula nostra tibi plaudunt, te laudibus ornant,
Majores tribuet sed tibi posteritas.
Illa, Uberte, tibi debitos persolvet honores:
Nam solet invidiam vincere longa dies.

OCTAVII BOERII.

Historica Antenor dudum præ laude supinus;
En Jani ad calamum tangitur invidia.

JO. FRANCISCI GOTTVCII.

Uberti ubertas foliis tanta effluit, impar
Ut non sit dextra jam tibi lingua Ligur.

EJVSDEM.

Cedat, & Antenor, cedat tibi, Jane, Quirinus:
Ubertus Crispo prævalet, atque Tito.

JVLII GVASTAVINII.

Mœnia, templa, domus, turres, fontesque, lacusque,
Horti, prata, aurum, naves, viridisque smaragdus
Illustrant Genuam; sunt ista at subdita sæclis,
Hæ magis illustrant, quæ temnant tempora chartæ.

JVLIANI COSTÆ.

Lethæis Folieta pius de fluctibus omnes
Eripuit proceres, maxime Jane, tuos.
Et vexit calamo, licuit quo scandere paucis:
Famæ immortali namque sacravit eos.

PETRI CONTESTABILIS.

Maxima summorum caderent ne facta virorum,
Ubertus celebri nomine ad astra tulit.
Ille decus magnum Patriæ, Patria est decus illi:
Alter ab alterius lumine lumen habet.
Illustrant urbes illustria facta; sed illis
Vita dari scriptis tempus in omne solet.
Inclyta Roma Duces, Scriptores inclyta habebat,
Palladis, & Martis lingua, manusque pares.
Sic Genuæ Patri gradivo est æqua Minerva;
Hic facit, illa refert; hic meret, illa docet.
Illic non deerant Crispi, sunt hic Folietæ:
Illic qui facerent, hic quoque qui faciunt.

JOANNIS LVCÆ CLAVARI
SERENISS. HIERONYMI F.

Certa fides, ordo magnus, facundia major.
Illustrem faciunt hæc simul Historicum.
Hæc habet ubertim Ubertus Folieta; nec ejus
Ingenio quicquam est majus, & uberius.
Tu Genua exsulta: qui fecerunt genuisti,
Et, qui scripserunt maxima facta, viros.

BARTHOLOMÆI MANCINI
POLITIANI.

Extulit Ubertum Ligurum Regina, decusque;
Cui lucem tribuit, unde superba micet.
Sed neque Magonis rabiem, non arma, neque ignes
Barbaricos metuat, non peritura Dea.
Namque viri virtus accepta in luce refulgens
Reddidit æternam, ceperat ille brevem.

PHILODOXI GVASTAVINII.

Scribebat quondam longæva Sibylla caducis
In foliis, Clarii numine plena Dei.
His nunc in foliis Phœbæo numine plenus,
Æternis scribit sed Folieta suis.

CÆSAR CORTES.

E Pario fratri debetur marmore signum:
Debetur capiti laurea, Paule, tuo.

PETRI BOSELLI
AYELLENENSIS.

Græcia jam sileat, doctos nec jactet alumnos
Roma suos, scriptor vincit utramque Ligur.

JOANNIS COSTÆ.

Si meritos olim populos sacravit honores
Romanus Crispo, Virgilioque suo:
Si docet Ubertum varias Cyllenius artes:
Dictat amor Paulo si, Charitesque, jocos.
Urbs Ligurum, pontique caput celeberrima quondam
Classibus, at nunc jam clarior eloquio;
Æra excude illi, & spirantia marmora finge;
Huic tege Pieriæ frondis honore comam.

NICOLAI SPINVLÆ.

Æternas laudes, tenues ne dicite Musæ:
Æternis tenues quis putet esse pares?
Sic tenui qui te celebrat Folieta camœna,
Nec sapere æternum, nec poterit tenues.

EJVSDEM.

Non Helicon, non te lauri, non magnus Apollo:
Æternum faciunt te tua, tu te facis.

EJVSDEM.
Liber de suo Folieta.

Phœbe aliis lauros, aliis da Pallas olivam;
Sat Folieta suis me decorat foliis.
His mihi vincentem lauros, oleasque coronam
Nectit, & his Ligurum, statque, caditque decus.

EJVSDEM.

Cum deerat Genuæ scriptor, scribenda gerebat;
Scriptorem peperit, desiit ut gerere.

VBER-

VBERTI FOLIETAE,

PATRICII GENVENSIS,

HISTORIAE GENVENSIVM

LIBER I.

GENVENSIVM meorum hiſtoriam ſcribere aggreſſus, varie me, pro rerum, quas tractandas ſuſcepi, varietate, affici animo ſentio. Nam armis ea geſta ſunt, quæ non modo Genuenſis hominis, quem ipſa patriæ caritas videatur excitare, ſed cujuſvis alienigenæ, ac nomini Genuenſi parum æqui ſtudium ad ea literarum monumentis mandanda ſplendore ſuo accendere poſſint: nullus enim Italiæ populus poſt everſum Romanum Imperium fuit, qui aut plura ac majora ediderit bellicæ virtutis documenta; (cujus verbi invidiam, ſi qua eſt, res cognita à me facile deprecabitur) aut qui, quamvis à nonnullis majores opes, majuſque imperium partum ſit, clariore rerum geſtarum gloria præfulgeat. At domeſticæ res eæ fuerunt; à quibus memoria repetendis, ac ſtylo attingendis, nullius boni ac patriæ amantis civis animus non abhorreat: adeo excellentibus Majorum noſtrorum ac vividis ingeniis potius artes defuerunt, quibus domi regerent res, quam quibus foris vincerent hoſtem. Ceterum, quoniam utramque neceſſitatem Hiſtoriæ lex mihi imponit, ea res dolorem ex patriæ vulneribus tractatione refricandis conceptum mitigat; quod, quamvis cum diverſo animi habitu, cum eodem tamen legentium fructu, mala & bona exempla recoluntur: neque minorem illa ad ſimilia deteſtanda, cladeſque ea conſequi ſolitas vitandas habent vim; quam hæc ad animos hominum ad æmulandum decus acuendos, ſalutemque publicam ab illis manantem omni ope quærendam. Peto igitur à civibus meis, quicumque ſcripta hæc noſtra in manus ſument; ut ad utramque rem acriter intendant animum, quo Majorum noſtrorum bonis & malis diſcant, quæ morum via ipſis ſit inſiſtenda; quibuſque in Republica ſenſibus animus imbuendus. Majus, ſi id aſſecutus ſim, neque ego laboris ſuſcepti præmium à patria auſim optare; neque patria à cive ſuo hoc tempore, ni fallor, meritum poteſt habere: ſed cum duæ res Scriptores ad vetera, & ab aliis ſcripta ac paſſim ſparſa ſtylo retractanda, & in unum corpus colligenda, (quod nonnulli ætate noſtra in *Genuenſi Hiſtoria* ante me fecerunt) impellere ſoleant; vel quod multa à Veteribus omiſſa ſeſe diligentia ſua ſuppleturos profiteantur; vel quod rebus rudi illo & incondito ſcribendi genere non ſatis illuſtratis aliquid lucis facultate ſua addituros ſperent; in hac poſtrema nec mihi quidquam aſſumere, nec ſi ab aliis maxime concedatur, agnoſcere, pudoris mei fuerit: at in prima aſſeverare non verebor, ita me verſatum, ut neque me inſumptæ operæ, neque patriam expetitæ umquam pœniteat.

Ac, quoniam Majores noſtri res, quas ſcripturus ſum, non urbanis modo opibus niſi, ſed Liguriæ quoque populorum viribus fulti geſſerunt; non alienum exiſtimavi nonnulla de Liguria ipſa, cujus caput multis ab hinc ſæculis civitas noſtra fuit, præfari; quæque varie ſparſa multo labore perquiſita collegi, ea ſummatim attingere: iniquum enim fuiſſet, qui populi laborum & diſcriminum ſocii fuerunt, eos à ſocietate gloriæ excludere.

Ligures unde oriundi ſint, aut unde nomen ducant, incompertum plane eſt; nam, quæ nonnulli de Ligone, ac de Ligure Phaetontis filio, tradiderunt, fabulis potius ſimilia ſunt, nulloque certo conſtantique monumento teſtantur: ceterum nomen hoc Ligurum pervetuſtum, idque non ignobile in Italia ſemper fuit: ſiquidem nonnulli auctores tradunt, ut Dionyſius Halicarnaſſeus refert, (ſi modo liber ipſius nomine inſcriptus *Dionyſii* eſt) Aborigines à Liguribus iis, qui finitimi Umbris erant, ortos; à quibus populis, mutato poſtea nomine, ac Latinis vocatis, Trojaniſque immiſtis, Romani decem & ſeptem poſt ætatibus orti ſunt. Ilio enim everſo Trojani Ænea duce in Italiam venerunt, ac Latium tenuerunt; affinitatibuſque cum Latinis juncti in unum cum illis corpus, unumque Latinorum nomen coaluerunt: ceterum, quamquam frequentius traditur, Aborigines à Græcis oriundos; quorum complures coloniæ, veteribus ſedibus relictis, in Italiam variis temporibus compluribuſque commeatibus ſubinde commigrarunt; eamque regionem, quæ eſt inter Tiberim & Lirim amnes incoluerunt, varie à ſuæ cujuſque gentis nomine ſubinde appellatam; tamen illud conſtat, vetuſtam hanc Ligurum gentem multas Italiæ partes tenuiſſe, ejuſque fines ſæpe variaſſe; ac modo latiſſime patuiſſe, modo anguſtioribus terminis incluſos: ſiquidem nonnulli Scriptores, initio ab ipſo Tiberis fluminis oſtio facto, hanc Provinciam per totam maritimæ oræ longitudinem Maſſiliam uſque perducunt; quamquam Trogus terminos coartavit, Liguriam inter Maſſiliam urbem & Arnum fluvium includit, urbes Piſas & Lucam in Liguribus ponens, populoſque Macræ & Arno fluviis interjectos Apuanos Ligures appellans. Illud quoque conſtat, Liguriæ fines ante Cæſarem Auguſtum non Italia tantummodo terminatos, ſed, Alpibus tranſcenſis, in Galliam late extentos; & ab ora maritima Maſſilienſi ad amnes Lucrionem & Rhodanum introrſus pertinuiſſe; Ligureſque omnes partim Tranſalpinos, partim Ciſalpinos vocatos. Ex Tranſalpinis celeberrimi fuerunt Sallyi, Deceates, Oxybii. At ex deſcriptione Divi Auguſti, Tranſalpinis populis omiſſis Ligurum nomine in Provincia Narbonenſi incluſis, Liguria nona Italiæ regio facta eſt; initiumque ejus ab eodem, à quo Italia incipit, Varo flumine factum eſt, cum ab Oriente Macra amne terminetur. Ejus maritimæ oræ populi olim ii tantum fuerunt. Nicæa opidum à Maſſilienſibus conditum, portus Herculis Monœci, Trophæa Auguſti, flumen Rutuba, Album Intemelium, flumen Merula, Albingaunum, portus Vadum Sabatium, flumen Porcifera, Genua opidum, fluvius Feritor, portus Delphini, Entellæ fluvii oſtia, Tigulia, intus Segeſta Tiguliorum, Veneris portus, Erycis ſinus, intima Macræ fluminis oſtia, ſciſſio Boacti fluminis: à tergo illius oræ Apenninus mons: cujus jugis tranſcenſis, ab altero latere ad Padum pertinente Liguriæ civi-

VBERTVS FOLIETA.

GENOVA.

Lanterna

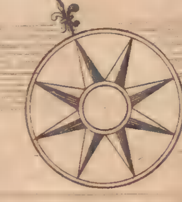
Porta Nuova

S. Andrea

MARE LIGVSTICO

Porta della Cava

Bisagno Fiume

civitates fuerunt, Libarna, Dertona colonia, Iria, Barderate, Industria, Pollentia, Carrea, quæ Potentia cognominabatur, Forum Fulvii, quod Valentinum, Augusta Vagiennorum, Alba Pompeja, Asta colonia, Aquæ Statyellorum: hæc opida nominant Plinius & Ptolomæus. Strabo vero his addit Statellam, & Clastidium, quin etiam Taurinos in Liguribus ponit; ac Livius, Litubium, & Carystum; quod opidum modo Ligurum, modo Insubrum fuit: quin etiam idem Livius, trans Padum citra tamen Ticinum, Ligures progressos prodit; à quibus Ticinum ipsum opidum conditum, proditum est; verum ab Insubribus Italiam invadentibus pulsos. Hæc opida Insubrum fuerunt: civitatum vero Ligusticarum, præter Transalpinas, quas superius memoravimus, nomina complura apud auctores inveniuntur: Veneni, Vagienni, Statyelli, Libelli, Magelli, & Eburiates, Quasmonates, Veliates; quibus Livius addit Briniates, Celelates, Cerdiciates, & Panterios, Friniates, Garrulos, Hercates, Iluates, Lapicinos: ceterum celeberrima nomina sunt ab Oriente Apuanorum, ab Occidente Intemeliorum & Ingaunorum; in quas duas civitates nonnulli auctores Ligures dividunt; quos puto de Liguribus tantum Inalpinis intellexisse: Alpes enim Sabatio opido, quod postea Saona appellatum est, oriuntur; ac per totam maritimæ oræ longitudinem ad Varum flumen pertinent; totusque ille oræ tractus Ligures Alpini appellati sunt, atque in duo nomina, ut diximus, divisi, Intemeliorum & Ingaunorum; quorum singulorum populorum singula opida capita Album Intemelium, & Albingaunum appellata ab Alpibus, quæ olim Albiæ vocabantur; cum cetera Ligustica ora à Genua opido, unde Apenninus incipit, Apenninorum Ligurum sit; quorum Ligurum pars montanorum nomine à reliquis plana loca & maritima incolentibus distinguitur: crebra quoque apud eundem Livium & mentio est montium, Balistæ, Leti, Suismontii, Anidi, Angidi: at in postrema Italiæ divisione in decem septem regiones à Constantino Magno, sive paulo ante Constantinum, facta, Liguriæ fines à Septentrione late prolati sunt. Nominibus enim Cenomanorum, Insubrum, Bojorum, ac ceterorum Gallorum exstinctis, quidquid felicium illorum ac late patentium Circumpadanorum camporum, Alpibus & Apennino includitur, in duas regiones, intersecante Abdua amne utriusque termino, partitum est, totaque ea pars, quæ in Septentrionem vergit, Venetia appellata est, at, quæ inde ad mare inferum, & ad Meridiem pertinet, Liguria; quibus duabus regionibus tertia Æmilia ab Oriente prætenditur. Nobilissimæ igitur urbes Liguriæ sunt contributæ; in quibus, præter eas, quas supra nominavimus, fuerunt Brixia, Bergomum, Laus Pompeji, Comum, quæ urbs nova colonia à divo Julio aucta Novumcomum postea appellata est.

Liguriam planam ab ea parte terminabat, atque ipsum Liguriæ caput, Mediolanum; quæ urbs sedes ac domicilium fuit Consularis Liguriæ, qui res profanas regebat; & Antistitis metropolitæ, cui ceteri Liguriæ Episcopi parebant. Hujus urbis magnitudo & potentia post ipsam urbem Romam rerum dominam, atque orbis caput, dubium non est, quin non modo Italiæ, sed totius fortasse Romani orbis urbes superarit: tradit enim Procopius, certissimus rerum antiquarum auctor, à Gothis, qui eam urbem deleverunt, trecenta civium millia virilis tantummodo sexus obtruncata; cum feminæ captivæ Burgundionibus fœderatis dono datæ sint. Sunt qui in hac postrema Constantiniana divisione oram maritimam à Liguria abscindant, & Alpibus Cottyis contribuant, quas usque ad portum Lunæ porrigunt: ceterum ii compluribus & certissimis monumentis refelluntur; epistolis præsertim ab Antistitibus Liguriæ ad permulta Concilia in Græcia atque in Orientis Provinciis acta, datæ; in quibus Episcopi hujus oræ maritimæ nominatim inter ceteros Ligures subscribuntur. Hujus nominationis auctores fuisse Gothos puto; eos, cum Circumpadanos campos, totamque illam feracissimam ac beatam planitiem occupassent, horrido circa imminentium montium adspectu deterritos, à re magni laboris magnorumque discriminum, ac nullius, aut perexigui fructus abstinuisse, eamque partem Liguriæ Romanis reliquisse; ac cum tractum illorum montium continentium cernerent, haud satis diligentes nominum investigatores, ejus rei, quæ nihil ipsos attingebat, quamquam unam & eandem putabant, continuata illa juga uno & eodem nomine Alpium Cottyarum, quod primum Italiam ingredientibus occurrebat, appellasse; eundem errorem, iisdem de causis, postea secutos Longobardos caussam errandi scribentibus præbuisse. Posterioribus demum temporibus, initio facto à Regno Italico Pipinorum, longe angustioribus utitur finibus Liguria; cum ab Occidente, Oriente, Meridie, eosdem quidem terminos retineat & Vari & Macræ amnium, ac maris Tyrrheni, à Septentrione ipsis Apennini jugis terminetur, qui antea eam mediam secabant: cum omnis hæc Provincia in mare inferum vergat; nomenque oræ Genuensis acceperit, obedientiam erga principem urbem ipsa denominatione præferens.

Liguriæ situ & finibus expositis, restat, ut, quæ fortuna hujus gentis fuerit, paucis perstringamus. Bellicosam in primis Italicarum fuisse Ligusticam gentem bella cum Romanis per 80. annos gesta declarant: cum nullis umquam acceptis cladibus ita frangerentur animis Ligures; ut non mox, aliàs minoribus, aliàs majoribus motibus, ad bellum consurgerent; atque arma non semper infeliciter tractata resumerent: cum gens dura, & aspera, ac malis durata jugum ferre non posset: in qua re gloria Ligurum ceteris populis Italis, qui Romana arma exercuerunt, eo præfulget, quod illi incipientibus Romanorum viribus, atque in ipso crescentis potentiæ initio belligerarunt: at Ligures tum cum Romanis bella miscuerunt, cum Romani Carthaginiensibus perdomitis, magnaque orbis parte subacta, in flore virium essent. Initium armorum factum est anno urbis conditæ DXV. Ti. Sempronio Graccho, Publio Valerio Faltone Consulibus; prospereque Gracchi ductu pugnatum, Zonaras tradit. Eutropius anno sequenti, Lucio Lentulo, Quincto Flacco Consulibus. Adjicit Florus, bellum à latrociniis Ligurum Etruriam populi Romani Provinciam incurrentium esse exortum. Triennio vero post, cum iidem iterum arma sumpsissent, primum à Lucio Postumio Albino victi sunt: deinde à Quincto Fabio Maximo Consule tanta illorum multitudo cæsa est, ut, quod tradit Plutarchus, finem jam latrociniorum facerent. Sed ne tum quidem viribus ita accisis diu quieverunt: nam anno DXXIII. duos Consules Marcum Æmilium & Marcum Junium adversus eos cum exercitu profectos, & anno DXXX. de eisdem Publium Furium Philum triumphasse, in Capitolinis Tabulis scriptum est: inde anno DXXXV. ad fortunam animos inclinantes, venienti ad se Annibali duos Quæstores Romanos interceptos C. Fulvium & L. Lucretium tradiderunt, cum duobus Tribunis militum & quinque equestris ordinis Senatorum ferme liberis; quo magis ille ratam fore cum his pacem societa-

superata locorum iniquitate, prælio dejecti sunt: & Ap. Claudius felicitatem virtutemque collegæ in Liguribus Ingaunis æquavit secundis aliquot præliis: sex præterea oppida eorum expugnavit, multa millia hominum in iis cepit, belli auctores III. *&* XL. *securi percussit.*

Sequitur annus, Cn. Bæbio Tamphilo & L. Æmilio Paulo Consulibus, in quo nulla Provincia fuit, quæ Consulibus decerneretur præter Ligures: adeo præferocia ingenia nullis adversis rebus frangi poterant, ut ad pacem obnoxiam inclinarent. * *Scripserat enim Q. Fabius*, superioris anni Consul, *ex Liguribus, Apuanos ad rebellionem spectare; periculumque esse, ne impetum in agrum Pisanum facerent.......... Ob ea novos exercitus conscribi placuit; quattuor legiones in Ligures, ut singulæ quina millia & ducenos pedites, trecenos haberent equites: sociorum iisdem Latini nominis quindecim millia peditum addita, & octingenti equites. Profecti sunt igitur in Ligures, quæ tum una Consularis Provincia erat, ambo Consules: &, quia prospere ibi res gesserunt, supplicatio in unum diem decreta est. Ligurum duo millia fere ad extremum finem Provinciæ Galliæ, ubi castra Marcellus habebat, venerunt, uti reciperentur, orantes. Marcellus opperiri eodem loco Liguribus jussis, Senatum per litteras consuluit. Senatus rescribere M. Ogulnium Prætorem Marcello jussit, verius fuisse, Consules, quorum Provincia esset, quam se, quid è Republica esset, decernere: tum quoque non placere sibi, per deditionem Ligures recipi, & receptis arma adimi; itaque eos ad Consulem mitti, Senatum æquum censere.*

Insequenti anno, P. Cornelio Cethego M. Bæbio Tamphilo Consulibus, Massilienses nunciarunt, maritimos agros infestos Ligurum latrociniis, ob quas res decretum est, ut alter ex Duumviris rerum navalium à promontorio Minervæ, maritimam oram Massiliam usque cum decem navibus tueretur. At L. Æmilius Paulus superioris anni Consul, prorogato imperio, principio veris in Ligures Ingaunos exercitum introduxit. Ubi primum in hostium finibus castra posuit; Legati ad eum per speciem pacis petendæ speculatum venerunt: neganti Paulo nisi cum deditis pacisci se pacem, non tam id recusabant, quam tempore opus esse ajebant, ut generi agresti hominum persuaderetur. Ad hoc decem dierum induciæ cum darentur; petierunt deinde, ne trans montes proximos castris pabulatum lignatumque milites irent: culta ea loca suorum finium esse: id ubi impetravere, post eos ipsos montes, unde averterant hostem, exercitu omni coacto, repente multitudine ingenti castra Romanorum oppugnare simul omnibus portis aggressi sunt: summa vi totum unum diem oppugnarunt; ita ut ne efferendi quidem signa Romanis spatium, nec ad explicandam aciem locus esset: conferti in portis, obstando magis quam pugnando, castra tutabantur: sub occasum solis cum recessissent hostes, duos equites ad Cn. Bæbium Proconsulem cum litteris Pisas mittit, ut obsesso sibi per inducias quamprimum subsidio veniret. Bæbius exercitum M. Pinario Prætori eunti in Sardiniam tradiderat: cæterum & Senatum litteris certiorem fecit, obsideri à Liguribus L. Æmilium: & M. Claudio Marcello, cujus proxima inde Provincia erat, scripsit, ut, si videretur ei, exercitum ex Gallia traduceret in Ligures, & L. Æmilium liberaret obsidione. Hæc sera futura auxilia erant. Ligures postero die ad castra redeunt. Æmilius, cum & venturos scisset, & educere in aciem copias potuisset, intra vallum suos tenuit; ut extraheret rem in id tempus, quo Bæbius cum exercitu venire à Pisis posset. Romæ magnam trepidationem litteræ Bæbii fecerunt; eo majorem,

A quod paucos post dies Marcellus, tradito exercitu Fabio, Romam cum venisset, spem ademit, eum, qui in Gallia esset, exercitum in Ligures traduci posse; quia bellum cum Istris esset, prohibentibus coloniam Aquilejam deduci: eo profectum Fabium, neque inde regredi bello inchoato posse. Una, & ea ipsa tardior, quam tempus postulabat, subsidii spes erat; si Consules maturassent in Provinciam ire. Id ut facerent, pro se quisque Patrum vociferari. Consules, nisi confecto delectu, negare se ituros, nec suam segnitiem, sed vim morbi in caussa esse, quo serius perficeretur: non tamen potuerunt sustinere consensum Senatus, B quin paludati exirent, & militibus, quos conscriptos haberent, diem edicerent, quo Pisas convenirent: permissum, ut qua irent, protinus subitarios milites scriberent, ducerentque secum: & Prætoribus Q. Petillio & Q. Fabio imperatum est, ut Petillius duas legiones civium Romanorum tumultuarias scriberet, & omnes minores quinquaginta annis sacramento rogaret. Fabio, ut sociis Latini nominis XV. millia peditum, octingentos equites imperaret. Duumviri navales creati C. Matienus & C. Lucretius, navesque iis ornatæ sunt: Matienoque, cujus ad Gallicum sinum Provincia erat, imperatum, ut classem primo quoque tempore duceret in Ligurum oram, si quo usui esse L. Æmilio, atque C ejus exercitui posset. Æmilius, postea quam nihil usquam auxilii ostendebatur, interceptos credens equites, non ultra differendum ratus, quin per se fortunam tentaret, priusquam hostes venirent, qui jam segnius, socordiusque oppugnabant, ad quattuor portas exercitum instruxit; ut signo dato simul ex omnibus partibus eruptionem facerent: quattuor extraordinariis cohortibus duas adjunxit, præposito M. Valerio legato: erumpere extraordinaria porta jussit: ad dexteram principalem hastatos legionis primæ instruxit: principes ex eadem legione in subsidiis posuit. D M. Servilius & L. Sulpicius Trib. militum his præpositi; tertia legio adversus principalem sinistram portam instructa est: id tantum mutatum: principes primi, & hastati in subsidiis locati. Sex. Julius Cæsar & L. Aurelius Cotta Trib. militum huic legioni præpositi sunt. Q. Fulvius Flaccus legatus cum dextra ala ad quæstoriam portam positus; duæ cohortes, & triarii duarum legionum in præsidio castrorum manere jussi. Omnes portas concionabundus ipse imperator circumiit, & quibuscumque irritamentis poterat, iras militum acuebat: *Nunc fraudem hostium incu-E sans, qui pace petita, induciis datis, per ipsum induciarum tempus, contra jus gentium, ad castra oppugnanda venissent: nunc quantus pudor esset edocens, ab Liguribus latronibus, verius quam hostibus justis, Romanum exercitum obsideri. Quo ore quisquam vestrum, si hinc alieno præsidio non vestra virtute evaseritis, occurret, non dico eis militibus; qui Annibalem, qui Philippum, qui Antiochum maximos nostræ ætatis Reges Ducesque vicerunt; sed iis, qui hos ipsos Ligures aliquoties pecorum modo fugientes per saltus invios consectati ceciderunt? quod Hispani, quod Galli, quod Macedones, Pœnive non audeant, Ligustinus hostis vallum Romanum subit, obsidet ultro, & oppugnat; quem F scrutantes antea devios saltus, abditum & latentem vix inveniebamus?* Ad hæc consentiens reddebatur militum clamor; *Nullam militum culpam esse, quibus nemo ad erumpendum signum dedisset, daret signum, intellecturum, eosdem, qui antea fuerint, & Romanos, & Ligures esse.* Bina cis montes castra Ligurum erant: ex iis, primis diebus sole orto pariter omnes compositi & instructi procedebant: tum nisi exsatiati cibo vinoque arma non capiebant: dispersi, inordinati exibant; ut qui-

* Livius *lib.* XL. *cap.* I. & XVI.

quibus pro spe certum esset, hostes extra vallum signa non elaturos. Adversus ita incompositos eos venientes, clamore pariter omnium, qui in castris erant, calonum quoque & lixarum sublato, simul omnibus portis Romani eruperunt. Liguribus adeo improvisa res fuit, ut perinde, ac si insidiis circumventi forent, trepidarent. Exiguum temporis aliqua forma pugnæ fuit: fuga deinde effusa, & fugientium passim cædes erat: equitibus dato signo, ut conscenderent equos, nec effugere quemquam sinerent, in castra omnes trepida fuga compulsi sunt: deinde ipsis exuti castris. Supra xv. millia Ligurum eo die occisi, capta duo millia & quingenti. Triduo post Ligurum Ingaunorum omne nomen, obsidibus datis, in deditionem venit: gubernatores nautæque conquisiti, qui prædatores fuissent navibus: atque omnes in custodiam conjecti: & à C. Matieno Duumviro naves ejus generis in Ligustina ora xxxii. captæ sunt. Hæc qui nunciarent, litterasque ad Senatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpicius Gallus Romam missi: simulque peterent, *Ut L. Æmilio confecta Provincia decedere, & deducere secum milites liceret, atque dimittere.* Utrumque permissum ab Senatu; & supplicatio ad omnia pulvinaria per triduum decreta; jussique Prætores, Petillius urbanas dimittere legiones, Fabius sociis atque nomini Latino remittere delectum; & uti Prætor urbanus Consulibus scriberet, *Senatum æquum censere, subitarios milites tumultus caussa conscriptos, primo quoque tempore dimitti.* L. igitur Æmilius Paullus ex Liguribus Ingaunis triumphavit; transtulit coronas aureas quinque & viginti: nec præterea quidquam auri argentique in eo triumpho latum: captivi multi principes Ligurum ante currum ducti: æris trecenos militibus divisit. Auxerunt ejus triumphi famam Legati Ligurum pacem perpetuam orantes: *Ita in animum induxisse Ligurum gentem, nulla umquam arma, nisi imperata à populo Romano sumere.* Responsum à Q. Fabio Prætore est Liguribus jussu Senatus: *Orationem eam non novam Liguribus esse; mens vero ut nova & orationi conveniens esset, ipsorum id plurimum referre: ad Consules irent, & quæ ab ipsis imperata essent, facerent: nulli alii, quam Consulibus Senatum crediturum esse, sincera fide in pace Ligures esse.* Pax in Liguribus fuit.

Ceterum nec sic quidem pacatæ Ligurum res sunt, ut non ambobus insequentis anni Coss. Aulo Postumio Albino Lusco, & C. Calpurnio Pisoni Ligures Provincia decerneretur: quibus mandatum est, ut cum binis legionibus Romanis, ac sociis Latini nominis quindecim millibus octingentis equitibus, Apuanis Liguribus arma inferrent. P. Cornelius & Marcus Bæbius, qui in consulatu nihil memorabile gesserant, in Apuanos Ligures exercitum induxerunt. Ligures, qui ante adventum in Provinciam Consulum non exspectassent bellum, improviso oppressi, ad duodecim millia hominum dediderunt se: eos, consulto per litteras prius Senatu, deducere ex montibus in agros campestres, procul ab domo, ne reditus spes esset, Cornelius & Bæbius statuerunt, nullum ante finem rati fore Ligustini belli. Ager publicus Populi Romani erat in Samnitibus, qui Taurasinorum fuerat: in eum cum traducere Ligures Apuanos vellent, edixerunt, *Ligures ab Anido montibus descenderent cum liberis conjugibusque: sua omnia secum portarent.* Ligures sæpe per Legatos deprecati, *Ne penates, sedem, in qua geniti essent, sepulcra majorum cogerentur relinquere; arma, obsides pollicebantur:* posteaquam nihil impetrabant, neque vires ad bellandum erant, edicto paruerunt. Traducti sunt publico sumptu ad quadraginta millia liberorum capitum cum feminis puerisque: argenti data centum & quinquaginta millia sestertiûm, unde in novas ædes compararent, quæ opus essent: agro dividendo, dandoque iidem, qui traduxerant, Cornelius & Bæbius præpositi: postulantibus tamen ipsis, quinque viri ab Senatu dati, quorum ex consilio agerent. Transacta re, cum veterem exercitum Romam deduxissent, triumphus ab Senatu est decretus. Hi omnium primi nullo bello gesto triumpharunt: tantum hostes ducti ante currum: quia nec quid ferretur, neque quid duceretur, captum, neque quid militibus daretur, quicquam in triumphis eorum fuerat.

Post hæc Consules ambo in Ligures exercitus induxerunt diversis partibus, Postumius prima & tertia legione Balistam Suismontiumque montes obsedit; & premendo præsidiis angustos saltus eorum, commeatus interclusit, inopiaque omnium rerum eos perdomuit. Fulvius secunda & quarta legione, adortus à Pisis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macram fluvium incolebant, in deditione acceptos, ad septem millia hominum in naves imposita præter oram Etrusci maris Neapolim transmisit; inde in Samnium transducti, agerque iis inter populares datus est. Montanorum Ligurum ab A. Postumio vineæ cæsæ, frumentaque deusta: donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem venerunt, armaque tradiderunt. Navibus inde Postumius ad visendam oram Ingaunorum, Intemeliorumque Ligurum processit. Q. Fulvius Cos. profectus in Ligures, per invios montes, vallesque, saltus cum exercitu transgressus, signis collatis cum hoste pugnavit; neque tantum acie vicit, sed castra quoque eodem die cepit. Tria millia ducenti hostium, omnisque ea regio Ligurum in deditionem venit. Consul deditos in campestres agros deduxit, præsidiaque montibus imposuit. Celeriter & ex Provincia litteræ Romam venerunt: supplicationes ob eas res gestas in triduum decretæ sunt. Prætores quadraginta hostiis majoribus per supplicationes rem divinam fecerunt. Ab altero Consule L. Manlio nihil memoria dignum in Liguribus est gestum.

Sub Istrici finem belli, apud Ligures consilia de bello haberi cœpta. C. igitur Claudius jussu Senatus, ex Istria legiones in Ligures traduxit. Ad Scultennam flumen in campos progressi castra habebant hostes: ibi cum his acie dimicatum; quindecim millia cæsa, plus septingenti aut in prælio, aut in castris (nam ea quoque expugnata sunt) capti, & signa militaria unum & quinquaginta capta. Ligures reliquiæ cædis in montes refugerunt passim: populantique campestres agros Consuli nulla usquam apparuerunt arma. Claudius de duabus gentibus Istris & Liguribus simul triumphavit: tulit in eo triumpho denariûm trecenta septem millia, & victoriatûm octoginta quinque millia DCCII. militibus in singulos quini deni denarii dati, duplex centurioni, triplex equiti: sociis dimidio minus quam civibus datum: itaque taciti, ut iratos esse sentires, secuti sunt currum. Dum is triumphus de Liguribus agebatur, Ligures, postquam senserunt non consularem tantum exercitum Romam adductum, sed legionem ab T. Claudio Pisis dimissam, soluti metu, clam exercitu indicto, per transversos limites superatis montibus in campos digressi, agrum Mutinensem populati, repentino impetu coloniam ipsam ceperunt. Id ubi Romam allatum est, Senatus C. Claudium Consulem comitia primo quoque tempore habere jussit, creatisque in annum Magistratibus, in Provinciam redire, & coloniam ex hostibus eripere. Ita, uti censuit Senatus, comitia habita, Coss. creati Cn. Cornelius

Scipio Hiſpalus, Q. Petilius Spurinus. Petilio Ligures obvenerunt.

Interim C. Claudius exercitum ad Mutinam, quam Ligures priore anno ceperant, admovit: ante triduum quam oppugnare cœperat, receptum opidum ex hoſtibus, colonis reſtituit: octo millia ibi Ligurum intra muros cæſa, Q. Petilius Coſ. collegam, qui extemplo magiſtratum occiperet, creavit C. Valerium Lævinum. Is jamdiu cupidus Provinciæ, cum opportune cupiditati ejus litteræ allatæ eſſent, *Ligures rebellaſſe*; Nonis Sextilibus paludatus litteris auditis, tumultus ejus cauſſa legionem tertiam ad C. Claudium Proconſulem in Galliam proficiſci juſſit: & Duumviros navales cum claſſe Piſas ire, qui Ligurum oram, maritimum quoque terrorem admoventes, circumvectarentur. Eodem & Q. Petilius Coſ. ad conveniendum exercitui diem edixerat; & C. Claudius Proconſul audita rebellione Ligurum, præter eas copias, quas ſecum Parmæ habebat, ſubitariis collectis militibus, exercitum ad fines Ligurum admovit. Hoſtes ſub adventum C. Claudii, à quo Duce ſe meminerant nuper ad Scultennam flumen victos, fugatoſque, locorum magis præſidio adverſus infeliciter expertam vim, quam armis ſe defenſuri, duos montes Letum & Baliſtam ceperunt; muroque inſuper amplexi, tardius ex agris demigrantes, oppreſſi ad mille & quingentos perierunt. Ceteri montibus ſe tenebant, & ne in metu quidem feritatis ingenitæ obliti, ſæviunt in prædam, quæ Mutinæ parta erat: captivos cum fœda laceratione interficiunt; pecora in fanis trucidant verius paſſim, quam rite ſacrificant: ſatiati cæde animantium, quæ inanima erant, parietibus affligunt, vaſa omnis generis uſui magis quam ornamento in ſpeciem facta. Q. Petilius Coſ. ne abſente ſe debellaretur, litteras ad C. Claudium miſit, *Ut cum exercitu ad ſe in Galliam veniret, campis Macris ſe eum exſpectaturum.* Literis acceptis Claudius ex Liguribus caſtra movit, exercitumque ad campos Macros Conſuli tradidit. Eodem paucis poſt diebus C. Valerius Conſul alter venit, ibi diviſis copiis, priuſquam digrederentur, communiter ambo exercitus luſtraverunt: tum ſortiti, quia non ab eadem utrumque parte aggredi hoſtem placebat, regiones, quas peterent. Valerium auſpicato ſortitum conſtabat, quod in templo fuiſſet; in Petilio id vitio factum poſtea augures reſponderunt; quod extra templum ſortem in ſitellam in templum latam foris ipſe poſuerit. Profecti inde in diverſas regiones, Petilius adverſus Baliſtæ & Leti jugum, quod eos montes perpetuo dorſo inter ſe jungit, caſtra habuit. Ibi adhortantem eum pro concione milites, immemorem ambiguitatis verbi ominatum ferunt, *ſe eo die Letum capturum eſſe.* Duabus ſimul partibus ſubire in adverſos montes cœpit: ea pars, in qua ipſe erat, impigre ſuccedebat: alteram hoſtes cum propuliſſent, ut reſtitueret rem inclinatam Conſul equo advectus, ſuos quidem à fuga revocavit; ipſe dum incautius ante ſigna obverſatur, miſſili trajectus cecidit: nec hoſtes Ducem occiſum ſenſerunt, & ſuorum pauci, qui viderant, haud negligenter, ut qui in eo victoriam verti ſcirent, corpus occultavere. Alia multitudo peditum equitumque, deturbatis hoſtibus, montes ſine Duce cepere. Ad quinque millia Ligurum occiſa, ex Romano exercitu duo & quinquaginta ceciderunt. Super tam evidentem triſtis ominis eventum, etiam ex pullario auditum eſt, *Vitium in auſpicio fuiſſe, nec id Conſulem ignoraſſe.* C. Valerius audita ********* periti religionum, juriſque publici, quando duo ordinarii Conſules ejus anni, alter morbo, alter ferro periiſſet, ſuffectum Conſulem negabant comitia habere poſſe ****** deduxit. Cis Apenninum Garruli, & Lapicini, &

A Hercates, trans Apenninum Brinniates fuerant. Quibus verbis Sigonius hos omnes Ligurum populos victos ex montibus in campos deductos à Lepido ſignificari exiſtimat, cui ego aſſentior. Inde pergit Livius † de altero Coſ. ita ſcribere: Inter Audenam amnem P. Mucius cum iis, qui Lunam Piſaſque depopulati erant, bellum geſſit, omnibuſque in ditionem redactis arma ademit. Ob eas res in Gallia, Liguribuſque geſtas duorum Conſulum ductu auſpicioque, Senatus in triduum ſupplicationes decrevit, & xl. hoſtiis ſacrificari juſſit. Et tumultus quidem Gallicus & Liguſtinus, qui principio ejus anni exortus fuerat, haud

B magno conatu brevi oppreſſus erat. Deinde anno dlxxx. in Liguribus, inquit Livius *, in agro Statellati pugnatum ad opidum Caryſtum. Eo ſe magnus exercitus Ligurum contulerat. Primo ſub adventum M. Popillii Coſ. mœnibus ſeſe continebant; deinde poſtquam opidum oppugnaturum Romanum cernebant, progreſſi ante portas aciem ſtruxerunt; nec Conſul (ut qui idipſum oppugnatione comminanda quæſiſſet) moram certamini fecit. Pugnatum eſt amplius treis horas, ita ut neutro inclinaret ſpes. Quod ubi Conſul vidit, nulla parte moveri Ligurum ſigna, imperat equitibus, ut equos conſcendant, ac tribus ſimul par-

C tibus in hoſtes quanto maximo poſſent tumultu incurrant. Pars magna equitum mediam trajecit aciem, & ad terga pugnantium pervaſit: inde terror injectus Liguribus, diverſi in omnes partes fugerunt: perpauci retro in opidum, quia inde ſe maxime objecerat eques. Et pugna tam pervicax multos abſumpſerat Ligurum, & in fuga paſſim cæſi ſunt. Decem millia hominum cæſa traduntur: amplius dcc. paſſim capti: ſigna militaria relata lxxxii. nec incruenta victoria fuit; amplius tria millia militum amiſſa, cum cedentibus neutris ex parte utraque primores caderent. Poſt hanc pugnam ex diverſa fuga in

D unum collecti Ligures, cum majorem multo partem civium amiſſam, quam ſupereſſe cernerent, (nec enim plus decem millia hominum erant) dediderunt ſeſe, nihil quidem illi pacti; ſperaverant tamen non atrocius, quam ſuperiores imperatores, Conſulem in ſe ſæviturum: at ille arma omnibus ademit, opidum diruit, ipſos bonaque eorum vendidit, litteraſque Senatui de rebus ab ſe geſtis miſit: quas cum A. Atilius Prætor in Curia recitaſſet (nam Coſ. alter Poſtumius agris recognoſcendis in Campania occupatus aberat) atrox res viſa Senatui: *Statellates, qui uni ex Ligurum gente non tuliſſent arma adverſus Romanos,*

E *tum quoque oppugnatos, non ultro inferentes bellum, deditos in fidem populi Romani, omni ultima crudelitatis exemplo laceratos, ac deletos eſſe: tot millia capitum innoxiorum, fidem implorantia populi Romani, ne quis umquam ſe poſtea dedere auderet, peſſimo exemplo veniſſe, & diſtractos paſſim, juſtis quondam hoſtibus P. R. pacatis ſervire.* Quas ob res S. C. factum eſt, *Placere Senatui, M. Popillium Coſ. Ligures, pretio emptoribus reddito, ipſos reſtituere in libertatem; bonaque ut iis quidquid ejus recuperari poſſit, reddantur curare, arma primo quoque tempore fieri in ea gente: Conſulem de Provincia decedere, cum deditos in ſedem ſuam Ligures reſtituiſſet: claram victoriam vincendo oppu-*

F *gnantes, non ſæviendo in afflictos fieri.* Conſul, qua ferocia animi uſus erat in Liguribus, eandem ad non parendum Senatui habuit: legionibus extemplo Piſas in hibernacula miſſis, iratus Patribus, infeſtus Prætori Romam rediit, Senatuque extemplo ad ædem Bellonæ vocato, multis verbis invectus eſt in Prætorem: *Qui, cum ob rem bello bene geſtam, uti diis immortalibus*

† *Lib.* xli. *cap.* xix.
* *Lib.* xlii. *cap.* vii.

honos

honos haberetur, referre ad Senatum debuisset, adversus se pro hostibus Senatusconsultum fecisset, quo victoriam suam ad Ligures transferret; dedique iis prope Consulem Prætor juberet: itaque mulctam ei se dicere; à Patribus postulare, ut Senatusconsultum in se factum tolli juberent; supplicationemque, quam absentes ex litteris de bene gesta republica missis decernere debuerint, præsentes honoris deorum primum caussa, deinde & sui aliquo tandem respectu decernerent. Nihilo levioribus, quam absens, Senatorum aliquot orationibus increpitus, neutra impetrata re in Provinciam redit.

Sequenti anno M. Popillius Proconsul iterum cum Statellatibus Liguribus pugnavit, ac decem millia eorum occidit: propter cujus injuriam belli ceteri quoque Ligurum populi ad arma ierunt. Coss. C. Popillius & P. Ælius in Ligures profecti: Senatusconsultum factum; *Vt qui Ligurum post Q. Fulvium, L. Manlium Consules hostes non fuissent, eos C. Licinius, Cn. Sicinius Prætores in libertatem restituendos curarent; agrumque iis trans Padum Consul Popillius daret.* Multa millia hominum hoc Senatusconsulto restituta in libertatem: transductisque Padum ager est assignatus. Ita per aliquot annos otium in Liguribus fuit.

Anno autem DLXXXVII. Coss. ambos M. Claudium Marcellum & C. Sulpicium Gallum cum iisdem rem prospere gessisse, ex mutilatis ipsorum triumphis, qui in Capitolinis exstant Tabulis, apparet: à quibus iisdem Alpinos Gallos, & Ligures subactos deletosque esse, in Livianis *Epitomis*, & apud Obsequentem est scriptum: postremo vero anno Urbis quingentesimo nonagesimo quincto in iisdem Tabulis legitur M. Fulvium Nobiliorem Procos. de Liguribus Velcatibus triumphasse: qui annus est à primo hujus belli octogesimus: siquidem anno Urbis DXV. initium scripsimus: hæc est autem nobilis illa victoria, de qua scribit, ut opinor, Strabo *lib.* IIII. his verbis: *Salyes primos ex Transalpinis Gallis Populus Rom. in ditionem redegit; cum diuturnum adversus eos & Ligures bellum gessisset, quod iter per oram maritimam in Hispaniam impedirent: etenim & terra, & mari latrociniis infesta reddebant omnia: atque iis opibus erant, ut vix magnis exercitibus viam præberent: octogesimum autem demum annum bellum gerentes Romani effecerunt, ut iis, qui publice iter facerent, ad stadia duodecim via pateret.* Nescio autem an hunc Fulvium Florus intellexerit, (nam multi cum Liguribus Fulvii ante bellum gesserunt) cum dixit, *tandem Ligurum latebras Fulvius igne sepsit:* unde Forum Fulvii cognomine Valentinum apud Plinium nomen accepit. Quo vero anno Ligures in potestatem ita concesserint, ut parere Prætori populi Romani coacti sint, parum liquet. Strabo quidem post hoc tempus Romanos, Liguribus deletis, & tributo imposito, eorum Rempublicam descripsisse tradit: quod est aliud nihil, quam eos in Provinciæ formulam redegisse. Quæ verba mecum ipse contemplans, inquit Sigonius, & cum bellis, quæ post in Liguribus gesta sunt, comparans, in eam adductus sum opinionem, ut putem, Ligures aliquot post annis Provinciæ formam M. Æmilii Scauri Consulis victoria anno DCXXXVIII. accepisse: quam sententiam intelligo præterea multis posse me argumentis non levissimis confirmare: Primum enim hic de Liguribus Gatiscis triumphasse in libro *De Viris illustribus* fertur: deinde eundem etiam in certum ultimæ quasi victoriæ argumentum Æmiliam in Liguribus viam stravisse refert Strabo, quam per Pisas & Lunam usque ad Sabatiam, & inde per Dertonam perduxit: postremo, quod caput est, post ho temporis Ligurum, ut sociorum in bellis Romanis, fieri mentionem invenio.

Hæc fuerunt Ligurum cum Romanis bella, quæ per variam fortunam in octogesimum annum extraxerunt; cum res ingentibus cladibus sæpe accisæ susceptam animorum dimicationem exstinguere non possent: illudque est ad gloriam eximium, atque haud scio, an unici exempli; quod Romani numquam sese Liguriam Provinciam pacatam habituros sperarunt; nisi quidquid floris, ac quidquid roboris in ea erat, abstracto; quadragintaque capitum familiarum millibus ex ea eductis, atque in alias procul sedes translatis. Neque vero Ligurum, postquam in Provinciam redacti sunt, vita deses fuit, aut nomen contemptum; neque virtus cum libertate simul ab illis exsuta est. Ligurum enim cohortium forti ac fideli opera Romanos in bellis continenter usos legimus: quam etiam nationem ingeniosos homines atque utiles Reipub. tulisse, duo illa illustria exempla declarant; alterum in bello Jugurthino gregarii illius militis, qui Mario de effectu jam desperare incipienti, virtute & industria sua viam patefecit ad arcis munitissimæ expugnationem. Sed longe majus operæ pretium factum est à Sp. Ligustino; qui, cum reliqui centuriones nomina darent, Tribunosque plebis appellassent, sapienti & tempori apta oratione eos ad meliorem voluntatem traduxit, effecitque, ut ceteri centuriones omissa appellatione ad delectum obedienter responderent: quam orationem, in qua veri militis, & imperiis obedientis effigies exprimitur, haud ab re duxi huc totidem verbis inserere: *Spurius Ligustinus* (inquit Livius *) *à Consule & Tribunis petiit, ut sibi paucis ad populum agere liceret; permissu omnium ita locutus fertur: Sp. Ligustinus tribus Crustuminæ ex Sabinis sum oriundus, quirites; pater mihi jugerum agri reliquit, & parvum tugurium, in quo natus educatusque sum, hodieque ibi habito. Cum primum in ætatem veni, pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit; quæ secum nihil attulit præter libertatem pudicitiamque, & cum his fœcunditatem, quanta vel in diti domo satis esset: sex filii nobis, duæ filiæ sunt, utræque jam nuptæ: filii quattuor togas viriles habent, duo prætextati sunt; miles sum factus P. Sulpicio C. Aurelio Coss. in eo exercitu, qui in Macedoniam est transportatus, biennium miles gregarius fui adversus Philippum Regem; tertio anno virtutis caussa mihi T. Quinctius Flamininus decumum ordinem hastatum assignavit. Devicto Philippo Macedonibusque, cum in Italiam portati ac dimissi essemus, continuo miles voluntarius cum M. Porcio Cos. in Hispaniam sum profectus. Neminem omnium imperatorum, qui vivant, acriorem virtutis spectatorem ac judicem fuisse sciunt, qui & illum & alios Duces longa militia experti sunt. Hic me imperator dignum judicavit, cui primum hastatum prioris centuriæ assignaret: tertio iterum voluntarius miles factus sum in eum exercitum, qui adversus Ætolos & Antiochum Regem est missus: à M. Acilio mihi primus princeps prioris centuriæ est assignatus. Expulso Rege Antiocho, subactis Ætolis, reportati sumus in Italiam: & deinceps bis, quæ annua merebant legiones stipendia, feci: bis deinde in Hispania militavi, semel Quincto Fulvio Flacco, iterum Ti. Sempronio Gracccho Prætore: à Flacco inter ceteros, quos virtutis caussa secum ex Provincia ad triumphum deducebat, deductus sum: à Ti. Graccho rogatus in Provinciam ii: quater intra paucos annos primum pilum duxi, quater & tricies virtutis caussa donatus ab imperatoribus sum: sex civicas coronas accepi, viginti duo stipendia annua in exercitu emerita habeo, & major annis sum quinquaginta: quod si mihi nec stipendia omnia emerita essent, nec dum ætas vacationem daret, tamen cum quattuor milites, pro me uno vobis dare, P. Licini, possem, æquum erat me dimitti. Sed hæc pro caussa mea dicta accipiatis velim: ipse me, quoad qui exercitus scribit, idoneum militem judicabit, numquam sum excusaturus. Ordine, quo me dignum judicent Tribuni*

* *Lib.* XLII. *cap.* XXXIV.

mili-

militum, ipsorum est potestatis. Ne quis me virtute in exercitu præstet, dabo operam, ut semper ita fecisse me, & imperatores mei, & qui una stipendia fecerunt, testes sunt. Vos quoque commilitones, etsi appellationis vobis usurpatis jus, cum adolescentes nihil adversus Magistratuum Senatusque auctoritatem usquam feceritis: nunc quoque in potestate Senatus ac Consulum esse, & omnia honesta loca ducere, quibus Rempub. defensuri sitis. Hæc ubi dixit, collaudatum multis verbis Cos. ex concione in Senatum duxit. Ibi quoque ei ex auctoritate Senatus gratiæ actæ, Tribunique militares in legione prima primum pilum virtutis caussa ei assignarunt. Ceteri centuriones omissa appellatione, ad delectum obedienter responderunt.

Nec Corsæ mulieris Liguris historia silentio prætereunda est, quæ nomen suum insulæ à se inventæ dedit: quam rem Isidorus libro XIV. *Etymologiarum* capite VI. iis verbis tradit: *Corsicæ*, inquit, *insulæ exordium Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine lucis: nam quædam Corsa nomine Ligus mulier, cum taurum ex grege, quem prope littora regebat, transnatare solitum, atque per intervalla corpore aucto remeare videret, cupiens scire incognita sibi pabula, taurum à ceteris digredientem usque ad insulam navigio persecuta est; cujus regressu insulæ fertilitatem cognoscentes Ligures ratibus eo provecti sunt, eamque nomine mulieris auctoris & ducis appellaverunt.* Hactenus Isidorus: quæ verba ab eo ex Sallustii libro secundo *Historiarum* huc translata apparet ex Prisciani *libro* sexto: qui prima hujus carminis verba sic citat: *Sallustius Historiarum libro secundo, Sed ipsi ferunt, taurum ex grege, quem prope littora regebat, Corsa nomine Ligus mulier*, &c. Hanc famam usque ad sua tempora tenuisse affirmat Rutilius Claudius Numatianus, qui iter suum maritimum ab urbe in Galliam metro scripsit: quamquam ipse rem fabulosam putat: ego cur famæ per tot sæcula testatæ, quæ præsertim Sallustium & alios graves Scriptores auctores habeat, fidem derogem, non video. Denique illud est ad laudem hujus nationis in primis insigne, quod Virgilius * eam inter fortes & strenuas Italiæ gentes commemorans, nobili elogio illam perpetuo decoravit,

Assuetumque malo Ligurem.

qua laude nulla militares viros magis commendat.

Quæ de Liguria Provincia inveni, breviter perstrictis, ad urbem ipsam Genuam venio: quæ unde hoc nomen habeat ductum, neque compertum quærentibus est, neque cum magno ullo sane operæpretio quæritur: nam quæ de Jano Trojano, & de altero Jano Genio Rege Italiæ, ac de Genuo quodam & Genuino nonnulli somniarunt; ea neque ullis certis Historiarum monumentis, quibus stemus, traduntur; ac ne à veterum quidem Poetarum fabulis narrantur: quæque Catonis & Berosi nomine circumferuntur inscripta volumina, ea falso egregiis auctoribus ab imperitis affingi, multa perspicua sunt argumenta. Catonis quidem mentitum commentarium præter cetera lingua ipsa refellit, longe ab ea diversa, qua ætas Catonis utebatur, quaque clarus vir res suas litterarum monumentis mandavit.

Inter cetera igitur vetustate incomperta, caussa quoque nominis nostræ civitatis erit: quamquam ego facere non possum, quin, quæ tacita cogitatio sæpe volutavit animum, eam in medium proferam. Illud inter omnes auctores constat Apennini initium à Genua fieri; ad eamque urbem Alpes cum Apennino committi, ut ea hujus regionis pars, quæ est ultra urbem Genuam, Ligures Inalpini vocentur. Cum igitur duo hi celeberrimi orbis montes in angulum ad Genuam opidum conjungantur, ac formam genu efficiant, haud omnino à vero absimile est, hoc opidum à forma

* Lib. II. *Georgic.* ℣. 168.

A genu Genuæ nomen accepisse. De ea re sui cuique libera existimatio sit. Hanc urbem celebre semper fuisse Liguriæ emporium, omnes veteres auctores, in iisque nominatim Strabo, consentiunt. Quæ urbs partes Romanas perpetuo secuta magno in pretio semper apud illos fuit: quippe quæ classium & copiarum Romanarum receptaculum esset: quod ut illis tollerent Carthaginienses, à Magone Pœno diruta est: hancque fuisse primam Genuæ dirutionem tradunt; cum secunda Rotharis Longobardi fuerit; quam tamen, Carthaginiensibus Italia summotis, Romani è vestigio iterum ædificarunt: eaque de caus- B sa Lucretio consulare imperium prorogatum est: adeo jam tum dignitas civitatis nostræ excellebat, ut ad eam instaurandam Romani consulare imperium prorogandum censuerint.

Sed nihil ad dignitatem urbis nostræ commendandam æque facit, ac tabula ahenea in valle Porciferæ avorum nostrorum memoria reperta: quæ testatur Genuam jam tum caput circumjectæ regionis fuisse, unde circumfusi populi jura peterent: ad ejus enim forum rejiciuntur controversiæ, si quæ de finibus aliisve de rebus inter Ligusticos populos in illis tabulis nominatos exortæ fuerint. Quæ omnia perspicuo argumen- C to sunt, Genuenses non ex iis Liguribus populis fuisse, quos latrociniis vitam tolerantes difficilius erat invenire quam vincere. Eos credibile est fuisse montanos, & Apuanos Ligures, in speluncis latentes, atque omni hominum generi insociabiles. Verba autem ejus tabulæ, in qua plurima est, neque cognitu indigna, vetustatis effigies, huc transferre non piguit:

Q. M. Minucieis. Q. F. Rufeis. de controversieis inter Genuateis & Veiturios in re præsente cognoverunt, & coram inter eos controvorsias composeiverunt, & qua lege agrum possiderent, & qua fineis fierent dixerunt. Eos fineis facere, terminosque statui jousserunt ubei ea facta D *essent, Romam coram venire jousserunt Romæ coram sententiam ex senat. con. dixserunt eidib. Decemb. L. Cæcilio. Q. F. Q. Mutio. Q. F. Coss. qua ager privatus castelli Veituriorum est, quem agrum eos vendere, heredemque sequi licet, is ager vectigal nei siet Langatium fineis agri privati ab rivo infumo, qui oritur ab fontei Inmannicelo ad flovium Edem, ibei terminus stat. Inde flovio sursovorsum in flovium Lemurim, inde flovio Lemuri sursum usque ad rivom Comberaneæ. Inde rivo Comberaneæ sursum usque ad convallem Cæptiemam, ibei termini duo stant circum viam Postumiam. Ex eis terminis recta regione in rivo Vindupale, ex rivo Vindupale in flovium Neviasca, inde dorsum flovio Neviasca in flovium Procoberam, inde flovio Procobera* E *deorsum usque ad rivom Vinelascam infumum, ibei terminus stat, inde sursum rivo recto Vinelasca, ibei terminus stat propter viam Postumiam: inde alter trans viam Postumiam terminus stat: ex eo termino quei stat trans viam Postumiam recta regione in fontem Inmannicelum. Inde deorsum rivo quei oritur ab fonte Inmannicelo ad terminum quei stat ad flovium Edem agri poplici, quod Langenses possident. Hisce fineis videntur esse, ubi confluont Edis & Procobera, ibei terminus stat: inde Ede flovio sursuorsum in montem Lemurino infumo, ibei terminus stat: inde sursum vorsum jugo recto, monte Lemurino, ibei terminus stat:* F *inde sursum jugo recto Lemurino, ibei terminus stat in monte Procavo. Inde sursum jugo recto in montem Lemurinum summum, ibei terminus stat. Inde sursum jugo recto in castellum, quei vocitatus Alianus, ibei terminus stat. Inde sursum jugo recto in montem Joventionem, ibei terminus stat. Inde sursum jugo recto in montem Apenninum, qui vocatur Boplo, ibei terminus stat. Inde Apennino jugo recto in montem Tuledonem, ibei terminus stat. Inde deorsum jugo recto in flovium Veraglascam in montem Berigiemam*

giemam infumo, ibei terminus ſtat. Inde ſurſum jugo recto in montem Prenicum, ibei terminus ſtat. Inde dorſum jugo recto in flovium Tulelaſcam, ibei terminus ſtat. Inde ſurſum jugo recto Bluſtiemelo in montem Claxelum, ibei terminus ſtat. Inde deorſum in fontem Lebriemelum, ibei terminus ſtat. Inde recto rivo Eniſeca in flovium Procoberam, ibi terminus ſtat. Inde deorſum in flovium Procoberam, ubei confluont flovii Edis & Procobera, ibei terminus ſtat, quem agrum poplicum judicamus eſſe. Eum agrum Caſtellanos, Langenſes Veiturios poſſidere fruique videtur oportere: pro eo agro vectigal Langenſes Veituriis in poplicum Genuam dent in annos ſingulos vic. N. CCCC. ſei Langenſes eam pequniam non dabunt, neque ſatisfacient arbitratuu Genuatium, quod per Genuenſes mora non fiat, quo ſetius eam pequniam accipiant. Tum quod in eo agro natum fuerit frumenti partem vicenſumam, vini partem ſextam Langenſes in poplicum Genuam dare debento in annos ſingulos. Quei intra eos fineis agrum poſſidet Genuas aut Veiturius quei eorum poſſedeit K. ſex. L. Caicilio Q. Muiio Coſ. eos ita poſſidere colereque liceat. Quei poſsidebunt, vectigal Langenſibus pro portione dent ita, uti ceteri Langenſes, qui eorum in eo agro agrum poſſidebunt, fruenturque: præterea in eo agro nei quis poſſideto, niſi de majore parte Langenſium Veituriorum ſententia dum ne alium intromittat, niſi Genuatem, aut Veiturium colendi cauſſa. Quei eorum de majore parte Langenſium Veiturium ſententia ita non parebit, is agrum nei habento nei ve fruimino. Quei ager compaſcuos erit: in eo agro quo minus pecuaſcere Genuates Veiturioſque liceat ita utei in cetero agro Genuati compaſcuo nei quis prohibeto, nei ve quis vim facito: nei ve prohibeto, quo minus ex eo agro ligna materiamque ſumant, utanturque. Vectigal anni primi K. Januariis ſecundis. Veituriis Langenſes in poplicum Genuam dare debento: quod ante K. Jan. primas, Langenſes fructi ſunt eruntque, vectigal inviti dare nei debento. Prata quæ fuerunt proxima foeniſicei L. Caicilio. Q. Muntio Coſ. in agro poplico, quem Veituries Langenſes poſſident, & quem Opiates, & quem Dectunines, & quem Cavaturines, & quem Mentovines poſſident, ea prata inviteis Langenſibus, & Opiatibus, & Dectuninibus, & Cavaturines, & Mentovines, quem quiſque eorum agrum poſsidebit, inviteis eis nei quis ſicet, nei ve paſcat, nei ve fruatur: ſei Langenſes, aut Odiates, aut Dectunines, aut Cavaturines, aut Mentovines mallent in eo agro alia prata immittere, defendere, ſicare, id uti facere liceat dum ne ampliorem modum pratorum habeant, quam proxuma æſtate habuerunt; fructique ſunt Veituries quei controvorſias Genuenſium ob injourias judicâti aut damnati ſunt, ſei quis in vinculeis ob eas res eſt, eos omnes ſolvei, mittei, leiberique Genuenſes videtur oportere ante eidus ſex. primas: ſei quoi de ea re iniquom videbitur eſſe, ad nos adeant primo quoque die, & ab omnibus controvorſieis, & hono. publ. leg. Moco Meticanio Meticoni. F. Plancus Peliani Pelioni. F.

Sub Imperio Romano, ut cetera Italia, & Liguria fuit, uſque ad adventum Gothorum; à quibus quamquam Liguriam & Genuam nuſquam captam legi, tamen in imperium Gothorum eam Provinciam, eamque urbem ceſſiſſe, certiſſima exſtant monumenta. Multa enim pro imperio Theodoricus, & alii Reges Gothi Genuæ per epiſtolas ſuas mandaſſe leguntur: quæ urbs, Gothis à Beliſario exactis ſub Imperium Romanum Græcorum rediit, priuſquam Mediolanum caput, & ceteræ Liguriæ civitates: ſiquidem, Beliſarius cum nonnullas copias Græcas ſub Ducibus idoneis ad recuperandum Mediolanum miſiſſet, ii Duces è portu Romano ſolventes, Genuæ copias expoſuerunt, indeque ad deſtinata conſilia profecti ſunt. Tum Genua per Duces regebatur; eratque, Totila regnante, Dux quidam Genuæ Bonus nomine, ex quo Totilas occaſionem arripuit talis doli nectendi: adulterinas enim litteras Boni nomine compoſuit, quas ad Beliſarium dedit, qui tum cum claſſe in Dalmatia adverſus Gothos res gerebat: ejus virium partem ut à Beliſario abſtraheret Totilas, ſcribebat Boni nomine, ſeſe à Gothis nimium premi, reſque in extremum adductas; neque poſſe diutius à ſe reſiſti, niſi validum armatorum ſubſidium ſibi ſubmittatur. Quot ſimiles Duces Genua habuerit, incompertum plane eſt, quemadmodum illud quoque ignotum, an Totilas ſimul cum reliquis Italiæ regionibus Genuam recuperarit. Illud conſtat Roma à Narſete Imperio Græcorum Cæſarum recuperata, Gothiſque Italia plane exterminatis, Genuam ſub Cæſarum Græcorum Imperio ſeptuaginta annos fuiſſe; eamque regimini ſenatoris populi, qui tum magiſtratus Romæ res Imperii regebat, ſubjectam. Gothos ſubſecuti ſunt Longobardi, gens fera & truculenta; qui, cum omnes Circumpadanos campos occupaſſent, præter maritimas Liguriæ civitates, totam illam latiſſime patentem regionem, omnibus veteribus nominibus plane exſtinctis, à ſuo nomine Lombardiam appellarunt.

Quo tempore eadem fuit civitatis Genuæ ſors, quæ multis ante annis urbis Venetiarum: cui originem dederunt Forojulienſes, & ceteri accolæ populi, qui imminentem procellam ab Atila primum, deinde à ceteris barbaris nationibus, in paludes illas confugientes vitarunt, tantæque civitatis fundamenta jecerunt. Sic Honoratus Archiepiſcopus Mediolanenſis, cujus illis & poſterioribus temporibus magnum ſemper nomen fuit, ſummaque in rebus Liguſticis auctoritas, cuique omnes ſacri Ligurum Antiſtites parebant, furori immanium Barbarorum ſe ſubtrahens, cum magna Mediolanenſis nobilitatis parte Genuam ſitu munitiſſimam urbem conceſſit; in eaque ipſe cum nobilitate, quam diximus, ſedes ac domicilium per annos ſeptuaginta conſtitutum habuit: cujus rei certiſſima exſtant monumenta, tam in *Epiſtolis* beati Gregorii, quam in aliis probatis auctoribus; ut par fatum utriuſque civitatis fuerit: ac, quemadmodum Venetiæ ex ruinis circum accolentium conflatæ ſunt; ita Genua ex incommodis & infelicibus caſibus præclariſſimæ urbis Mediolani, incolarum frequentia atque opibus in immenſum creverit: cum præſertim veriſimile ſit, multos ex Mediolanenſibus, in tam longo temporis ſpatio, partim affinitatibus ſeſe cum Genuenſibus conjunxiſſe, partim amœnitate cœli captos, ac commoditate ſitus allectos ad maritima commercia in primis aptam Genuam patriam ſibi ac poſteritati ſuæ ſumpſiſſe: cum præſertim Longobardi barbara lege ſua, uſu ac tractatione armorum, omnique re militari Italis interdixiſſent, remque ruſticam tantummodo, & mercatoriam negociationem illis reliquiſſent: quæ res finitimos populos ad Genuam incolendam invitare poterat.

Diſpar fortuna fuit ſeptimi Chriſtiani inſequentis ſæculi, cujus anno ſeptuageſimo Rotharis Rex eorumdem Longobardorum, transſcenſis jugis Apennini, in maritimam Liguriam deſcendit, totamque oram ſimul cum Genua, quæ ad eum diem ſub Imperio Romanorum ſemper fuerat, ditioni Longobardorum ſubjunxit; ac Genuam ipſam, ut Volaterranus tradit, evertit: ſub quibus fuit uſque ad invictum Carolum Magnum Regem Francorum inclytamque Pipinorum gentem; qui Longobardorum dominatum, qui in Italia ducennalis fuerat, prorſus delevit; Romanorumque Imperator anno Chriſtianæ ſalutis octingenteſimo Romæ in templo Vaticano feliciſſimis auſpiciis à Leone tertio creatus, & inauguratus; Imperiumque cum Græco Cæſare ita partitus, ut illi Provinciæ Orientales remanerent, Occidentales Carolo cederent;

rent; Regnum Italiæ, quæ est citra Romam, exceptis Provinciis, atque urbibus, quæ honoris illius gratia Pontifici donata sunt, instituit: cum omnes hujus Regni civitates singulæ per singulos Comites regerentur: primusque Genuæ Comes Audemarus fuit, magnus vir, ac regia affinitate præfulgens, tum autem multis egregiis virtutibus insignis, ac rebus gestis clarus. Caussa tantum virum Genuæ præficiendi fuit, ut ejus spectatam virtutem Saracenorum conatibus opponeret; qui littoribus Hispaniæ omnibus, ac Narbonensibus, & Massiliensibus magna ex parte occupatis, impetum suum in Italiam converterant; ejusque littora, atque adjacentes insulas Siciliam, Sardiniam, Corsicam, quas eidem Pontifici Carolus donaverat, infesta classibus suis continenter faciebant. In quorum Comitum procuratione centum circiter annos urbs Genua fuit; donec Caroli & Pipinorum stirpe in Italia exstincta; Imperioque à Francis ad Germanos translato; ipsa cum ceteris fere Italiæ urbibus externo dominatu libera, suis Magistratibus liberis suffragiis creatis uti cœpit, qui Consules appellabantur: quorum regimen numquam nisi numero varians, trecentos circiter annos duravit; quoad ambitus civium, & contentiones peregrinum Prætorem in civitatem induxerunt: ut suo loco videbimus.

Primus Comes Audemarus fuit; cui negotium à Pipino datum est, Italiæ littora ad Saracenorum impetus, qui interjectas Corsicam & Sardiniam insulas occuparant, tuta præstandi. Hoc Comite Duce, ac præfecto, Genuenses ingentem ac prævalidam classem compararunt; quæ ingens operæpretium insigneque facinus fecit; Saracenis ex Corsica expulsis, ejusque insulæ imperio Genuensi populo adjuncto: quod bello partum postea Romani Pontifices illi ratum fecerunt.

Ceterum annus decimi sæculi trigesimus sextus lugubris & exitiosus urbi fuit: quam defensoribus vacuam omnibus fere, qui erant armis ferendis, in expeditionem quandam profectis, Saraceni captam, direptamque incenderunt, & everterunt; imbelli multitudine partim cæsa, partim captiva abducta. Tenet fama eam rem portendisse fonticulum haud procul à mari, ab eoque loco, in quo nunc moles ædificata est, qui paucis ante diebus sanguine manavit, ripisque superfusus proximas urbis plateas inundavit. His miraculis vulgi opinio semper gavisa est, fidem vel affirmare, vel abrogare non necesse habeo. Ulti mox injuriam ac barbaram crudelitatem sunt Genuenses; qui ab expeditione reversi, dolore dirutæ patriæ, ac conjugum, liberorum, parentum cæsorum & abductorum ardentes, abeuntes Saracenos vestigiis persecuti, ad insulasque Businarias, haud procul à littoribus Sardiniæ, adepti in eos prælio victos omnem efferatorum animorum rabiem effuderunt; omnibus, præter perpaucos, qui manus victorum subterfugerunt, velut pari pecudum numero trucidatis: ira igitur & odiis strage Barbarorum exsatiati, naves hostiles captas secum trahentes cum captivis recuperatis in patriam reverterunt.

Insignis quoque est annus ejusdem sæculi quinquagesimus octavus, omnibus, quæcumque Genuenses possidebant, simulque illorum Magistratibus, legibus, institutis, diplomate Berengarii tertii, Albertique filii Italiæ Regum, dato Papiæ, quæ tum urbs Regum sedes erat, comprobatis.

Memorabilis in primis est annus quinctus decimus undecimi sæculi, insula Sardinia à Genuensibus & Pisanis societate armorum conjunctis capta; Musactoque Saraceno Rege captivo, qui cum cetera præda Genuensibus cesserat, ad Cæsarem misso. Discrepant ea in re haud parum inter se nostri & Pisanorum Annales: illi enim rem latius explicantes, hanc quartam fuisse in Sardiniam ad-

A versus Musactum Regem expeditionem affirmant: historiam ordientes ab anno ejus sæculi quincto: quo tradunt Pisanos primum ingentium præmiorum spe impulsos, Romanique Pontificis edicto inductos, quo Christianos populos, quicumque maritimis opibus pollerent, ad Saracenos ex Sardinia exigendos, dono ipsiusmet nobilis insulæ incitabat, Sardiniam invasisse: ceterum irritum inceptum fuisse, Pisanis bello Etrusco à Lucensibus contra ipsos moto domum revocatis: qui, Lucensibus expulsis, ac suis recuperatis, in Calabriam
B Rhegium, quæ urbs ipsa quoque à Saracenis tenebatur, obsidendum profecti sunt: qua obsidione illis implicitis, Musactum occasione arrepta Pisanos ulciscendi, prævalida classe comparata in Etruriam trajecisse, Pisasque defensoribus vacuas sine certamine cepisse, captasque incendisse: cum qui domi remanserant, tantam procellam vitantes, sese in montana, & tuta loca subduxissent: at Pisanos Rhegio tandem expugnato, domum reversos, cum prius urbem dirutam & incensam instaurassent, omnibus viribus connisos, dolore & ira illos stimulante, cum ingenti classe Sardiniam septimo post anno repetisse; Musactoque tandem ejecto, insula potitos: ceterum, cum Musactus nonnullo post tempore reversus Sardiniam recuperas-
C set, graviter ea re commotum Pontificem, Episcopum Ostiensem Legatum Pisas misisse: quo, simulque Antistite Pisano hortantibus, dominatuque Sardiniæ Pontificio diplomate Pisanis rato facto, Pisanos sexto post anno tertiam expeditionem suscepisse, felici exitu: verum cum Musactus exturbatus quiescere non posset, Sardiniamque iterum recuperasset, Pisanos majore conatu id bellum sibi capessendum ratos Genuenses in societate armorum sibi adjunxisse, pactos, ut dominatus insulæ recuperatæ ad Pisanos rediret, præda omnis Genuensibus cederet.

D In superioribus expeditionibus, nihil est, quod fidem Pisanorum Annalibus abrogemus: at in hac quarta expeditione haud de parvis rebus Genuenses & Pisani Annales inter se differunt: nam Musactum captum & ad Cæsarem à Genuensibus adductum Pisani prorsus comprimunt; quodque de partitione insulæ & spoliorum à Pisanis traditur, ejus rei nulla est apud Genuenses mentio. Porro parum verisimile est Genuenses parte infinito intervallo inferiore contentos fuisse: neque in tot contentionibus de jure imperii in ea insula coram Cæsare sæpe jactatis, Pisani hanc divisionem ac conventa umquam proposuerunt, quibus ipsorum
E caussa tantopere juvari posset: neque Ahenobarbus Sardiniam inter Genuenses & Pisanos æqualiter dividere jure potuisset; quæsitumque jus Pisanis auferre.

Porro Pisanorum Annales historiam Musacti insequi pergentes, Musactum bellum postea sæpe reparasse affirmant: adversus quem Pisani cum prævalida classe profecti adversa tempestate in Corsica retenti, insulam defensoribus vacuam occuparunt: quæ res prima concordes ad eam diem populos in arma egit. Genuenses enim non solum desiderio sua recuperandi compulsi, sed ira & indignatione, quod sese à Pisanis spretos crederent, in omnia
F præcipitia illos agente, cum duodecim triremibus Arnum fluvium subire, atque urbem ipsam Pisas petere non dubitarunt. Magno illis nimia sui fiducia stetit, classe à Pisanis profligata, ac magna parte navium, simul cum mercibus magni pretii, quas in Orientem vehebant, amissa: ut ea, multisque, quæ eam consecutæ sunt, ætatibus triremes ad bellum & ad mercaturam pariter armabantur & instruebantur: qui mos non civitatis nostræ modo, sed omnium populorum fuit, quicumque rem navalem colebant.

Manca

Manca & detruncata omnia è rudibus illorum temporum scriptoribus traduntur: qui res verbo vix attingentes neque caussas neque exitus bellorum produnt; ut omnia veluti densissima ignorantiæ caligine obruta vix appareant, ac velut ex magno vetustatis intervallo procul adspicientibus vix cernantur: velut ea quoque in obscuritate versantur, quæ de expeditionibus in Africam & in urbem Dertusiam, illa anno nonagesimo, hac nonagesimo tertio factis, uno verbo tantummodo pronunciantur.

A. C. 1096. Sequitur ordinata & connexa temporum & rerum nostrarum series, initio facto ab anno Christianæ salutis millesimo nonagesimo sexto, quam nunc ordiri pergam, si prius, quæ ad religionem pertinent, paucis perstrinxero. Religionem & doctrinam Christianam civitas nostra à Nazario & Celso accepit, qui ab Apostolis legem humanæ salutis præsidem pronunciandam, in Galliam Cisalpinam, & in finitimas Provincias missi, exscensione ad littus prope ab urbe Genua minus mille passus facta, urbem ingressi, nonnullosque dies in illa commorati cœlestis doctrinæ semina jecerunt: quæ brevi in pio populo uberrimos fructus tulerunt: quos aluit complurium sacrorum & egregiorum Antistitum sedula diligentia & nullis laboribus fessa sollicitudo: in quibus floruerunt Romulus, Syrus, Felix, Valentinus; quos miraculis claros perpetuus vitæ cursus cum innocentia & continentia supra humanum captum actus ad cœlestes ac beatas sedes extulit. Præfulget Desiderius in pago prope ab urbe natus à Lingonibus Galliæ populis, qui postea Burgundi appellati sunt. Divino monitu Episcopus accersitus; ac miraculo florescentis scipionis à Legatis ad hominem peregrinum quærendum missis deprehensus: qui miraculorum splendorem martyrii gloria cumulavit.

Nunc ad seriem rerum gestarum venio: quam à nullo clariore initio ducere potuimus, quam à bello sacro: ad quod bellum omnes fere Europæ Proceres ingentibus motibus consurrexerunt, mirisque studiis exarserunt, religionis tantummodo & gloriæ stimulis incitati. Primum opus fuit ad Antiochiam: cujus urbis expugnatio diuturni laboris, ac multorum & magnorum discriminum fuit, multoque sanguine Christianis stetit; ancipiti periculo circumsistente hinc à præsidio genere & numero prævalido, quo magna, ac natura & opere munita, urbs firmata erat, illinc ab innumerabilibus Turcarum copiis, à quibus sæpe acerrimis ac justis præliis petiti sunt. In qua expugnatione cum à ceteris Christianis Ducibus & nationibus complura egregia fortitudinis, audaciæ, constantiæ edita sunt documenta; tum vero Guiscardorum atque Italorum militum, qui illos secuti sunt, virtus & consilium ita enituerunt, ut maximæ ac maximi nominis expugnatæ urbis, quæ caput Syriæ semper fuerit, tantasque habeat terrestres ac maritimas opportunitates duodecim millia passuum à mari distans, simulque cum illa late patentium circumjectarum regionum principatus ad Boemundum sit delatus: qui locus à Rege ipso Hierosolymorum proximus est. Igitur cum bellum ad hanc urbem consedisset; primi Genuenses, Pontifice hortante, cum ingenti classe omnique bellico apparatu instructa, ad hoc magna vi nauticorum ac militum referta, anno Christianæ religionis
A. C. 1097. millesimo nonagesimo septimo Christianis rebus subsidio venerunt. Sed neque numerus navium, neque Ducis nomen à scriptoribus traditur. Primo adventu littora Syriæ per immensam longitudinem occuparunt; quæ res maritimas subvectiones exercitui tutas & pacatas fecit. Per idemque tempus Princeps Tarentinus, & Comes Tholosanus

A cum delecta quinque millium armatorum manu ad classem venerunt; ingentemque annonæ ac bellicarum machinarum & ferramentorum numerum à Genuensibus acceperunt: quæ res magno usui Christianis rebus fuerunt. Insequenti anno A. C. 1098. sub finem mensis Maji, expugnata tandem Antiochia, qui labor annuus fere fuit, duo Christiani ordinum ductores, qui metu ingentium Turcarum copiarum ad captam urbem recuperandam adventantium noctu ex urbe clam profugerant, ad classem venerunt; mentitique sunt, Antiochiam à Barbaris recuperatam. Quo trepido nuncio perculsi Genuenses simul omnia Syriæ littora
B ab innumerabili hostium multitudine per totam longitudinem prætenta occupata cernentes, cum ibi nec cum ullo operæ pretio, & cum magno periculo esset, solventes iter in patriam dirigunt: atque in itinere cum Myrream Lyciæ urbem tenuissent, reliquias inclyti vatis Joannis Baptistæ, ab urbe Alexandria metu imminentium bellorum eo translatas, à sacerdotibus ædis divo Nicolao inscriptæ, quo in templo reliquiæ adservabantur, acceperunt; à sacerdotibus & antistitibus pro re certa edocti, eas non divi Nicolai, ut vulgo fama ferebat, sed sanctissimi Prodromi reliquias esse, historia, quemadmodum in eam urbem translatæ
C essent, exposita. Læti tanto cœlesti dono Genuenses sacras cineres acceptas, in cella in maximo templo regio sumptu ædificata, ac nobilibus signis ornata venerabundi collocarunt: quæ præsentibus miraculis magnæ sæpe opi in variis & periculosis casibus civitati nostræ fuisse traduntur. Eo anno in demortui locum Ayraldus Guaracchus Episcopus suffectus est.

Antiochia capta, ejusque possessione hostilibus copiis profligatis, (à quibus sæpe magno conatu est repetita) Boemundo stabilita, copiæ omnes per totam Syriæ longitudinem ductæ anno insequenti A. C. 1099. millesimo nonagesimo nono sacræ urbi Hierosoly-
D misadmotæ sunt, omnisque vis belli ad eam urbem translata, præstoque fuit Genuensium classis: quam magnam fuisse inter omnes exteros scriptores constat; cum numerus æque ut superioris classis vitio scribentium sit ignotus. Dux fuit Gulielmus Embriacus, vir acer ac strenuus, atque impiger, ad hoc sollertis ingenii, neque exigui consilii; qui portum urbis Joppæ tenuit. Dum in ea esset statione, auditum est, classem Ægyptiam numero longe superiorem ex portu Ascalonis solvisse, ac Genuensem classem petere: cum qua Embriacus sese tanto viribus imparem congredi nihil aliud esse intelligens, quam se ipsum tantum virorum fortium numerum, tantamque bellicorum appara-
E tuum vim, classem denique ipsam barbaro hosti occupanda prodere, prudenti consilio minima malorum eligenda statuens, exscensione extemplo hominum facta, omnibusque armamentis ac bellicis machinis commeatibusque & ceteris omnibus, quæ classis vehebat, in terram expositis, alveos navium vacuos demergit, ne in manum hostis venirent: confestimque ad exercitum cum nautis ac remigio delectaque bellatorum manu, cumque omnibus, quæ secum vexerat, iter capit: divinoque numine Christianis rebus propitio factum est, ut exigui damni species in magnum bonum verte-
F rit: machinæque & instrumenta à Genuensibus advecta expugnationem sacræ urbis accelerarent, sine iis diutius extrahendam, ut mox scribemus. Iter persequentes cum eo pervenissent, ut in conspectu sacram urbem haberent; tum ingenti religione mentibus perfusis, venerabundi procidentes, solum, in quo Dei Filius esset natus ac vestigia fecisset, osculati sunt; Deum immortalem, ejusque unigenitum Filium Christum Dominum humani generis redemptorem comprecati,

Ut militibus suis religionis studio accensis, ad sacra loca è pollutis manibus impiorum Barbarorum eripienda tantos maris ac terrarum tractus emensis, propitius adesset; bellumque cum nefariis suis hostibus ab ipsis commissum ipse numine suo profligaret, ac cultores nominis sui victoriæ compotes faceret, perfidosque hostes fuga ac formidinis impleret: precatione peracta, ad exercitum perveniunt, à Bolionio atque ab omnibus ordinibus comiter ac læte accepti. Magno usui Christianis rebus toto eo obsidionis tempore fuerunt Genuensium machinæ bellicæ omnis generis, ab ipsis partim adductæ, partim ad exercitum per varias occasiones subinde ædificatæ; ut Genuensium fabrorum sollertia & industria à scriptoribus illorum temporum haud vulgaribus præconiis celebretur; ceterum illud est ad memoriam longe insigne Ducis ipsius Embriaci excogitatum. Is Bolionum adiens, *Lentam*, inquit, *rem fore provideo, imperator, tam munitæ ac tam valido præsidio firmatæ urbis expugnationem; nisi vires consilio adjuvamus.* Cum collaudatum atque ingentibus promissis oneratum exprimere juberet imperator, quod tandem consilium afferret; *Turrim*, inquit, *vastæ magnitudinis compactilem ad faciliores subvectiones ædificare mihi in animo est; eo artificio exstructam, ut cacumen deflexum, atque in mœnia inclinatum ab altero capite illis innitens, usum pontis præbeat, per quem in urbem sit transitus: quæ res mihi difficilis non erit, nec materia deficiente, & multitudine sollertium & industriorum artificum abundanti.* Lætus imperator, *Macte*, inquit, *virtute; tu vero amabo præclarum cogitatum ad effectum perducere propera, opusque tantæ utilitatis rebus nostris perfice, haud exiguam partem laudis sacræ urbis expugnatæ Genuensi nomini consilio præclaro isto tuo, & tuorum industria parituras.* Nulla igitur mora interposita, opus cœptum, Embriaco urgente, nocturnoque labore diurnoque continuato, brevi ad effectum perductum; cujus frusta plaustris ad mœnia promota sunt, ibique turris coagmentata & erecta; ac coriis ad incendia arcenda ab anteriore parte contecta: qua re confirmatus Bolionius, turri mœnibus admota, præstituto die vix orto sole urbem valida oppugnatione aggreditur: quæ cum nullis ex partibus segnis, tum vero à turri acerrima erat; Genuensibus ex fenestris, quibus multis in locis patefacta erat turris, omne genus missilium atque ignium compositorum ingerentibus: casuque, sive verius divino consilio, factum est, ut in ipso ardore pugnæ acer ventus coortus terga Christianorum afflans in ora adversorum Saracenorum ferretur; quo cœlesti beneficio Christiani utentes, animis renovatis majore impetu oppugnationem urgentes, magnam vim incensarum facum in hostem conjiciunt: quæ cum motu ipso & vi coorti venti majores conciperent flammas; storiisque ac sacculis variique generis munimentis ex materia igni obnoxia ab hostibus oppositis adhæsissent, brevi omnia conflagrarunt. Saracenis frustra incendium exstinguere nitentibus; cum nemo illorum in loco, quem ceperat, consistere posset, fumo ac vapore venti impulsu in Saracenorum ora tendente, ac nihil Christianos ex propinquo strenue pugnantes lædente: quare mœnibus ab ea parte defensoribus nudatis, soloque mox complanato, turris propius promota est; adversus quam Saraceni firmissima erecta antenna, ex ea suspenderunt transversam trabem, quæ impulsa & reducta instar arietis turrim verberabat: at Genuenses muralibus falcibus ante præparatis funem, quo trabs suspensa erat, præcidunt; quæ recta decidens, ac pondere suo terræ infixa in bonum etiam vertit: firmissimum enim suffulcrum, atque usum sublicæ inflexo turris cacumini præbuit. Igitur Gotofredus imperator haud cunctandum ratus, fretus divini numinis favore, Princeps ipse per eum pontem mœnia ingreditur, miraculo audaciæ omnibus, qui aderant, obstupefactis: quem è vestigio Eustatius frater consecutus est: quo exemplo ceteris incitatis, magna armatorum multitudo eadem via transcendit, mœnibusque ab ea parte occupatis, portaque maxima refracta, omnis exercitus in urbem irrupit. Hoc modo clarissima urbs Hierosolyma novem & triginta dierum oppugnatione à Christianis recuperata est: quam Heraclio imperante captam Saraceni quadringentos nonaginta annos tenuerant.

Partem laudis hujus turris exstructæ Pisani scriptores ad nationem suam trahunt: quam Genuenses operis sociam habuisse contendunt: quod mendacium ab exteris scriptoribus clare refellitur: nam Francorum Annales ac Paulus Æmilius locupletissimus auctor rerum Gallicarum, idemque clarissimus scriptor, totam eam laudem unis Genuensibus tribuit: idem facit Gulielmus Archiepiscopus Tyrius incorruptissimus sacri belli ac diligentissimus scriptor, qui pluribus verbis rem narrat: neque vulgaribus laudibus ingenium & sollertiam Gulielmi Ducis & Genuensium effert: atque usque adeo à communitate hujus laudis Pisanos excludit, ut eorum classem post Hierosolymam ipsam expugnatam ex Italia ad littora Syriæ & Palæstinæ appulsam tradat.

Captæ urbis, locis sacris prius expiatis, ac rebus divinis rite ac religiose procuratis, creatus Rex est consentientibus Procerum suffragiis Robertus Dux Normanniæ, sive dignitate, sive promerito eminente, qui hujus belli caussa insignem ditionem vendidisset, maximamque ipsius Ducatus partem oppignerasset. At ille ingentibus gratiis Ducibus actis, qui ipsum ceteris prætulissent, delatum regnum non accepit, cum nuncio accepto de obitu Gulielmi fratris Angliæ Regis, ad successionem regni discedendum esset. Iteratis igitur comitiis, non minore studiorum ardore regnum ad Bolionium Lotharingum delatum est: qui non minora modestiæ in regno accipiendo, quam virtutis in illo merendo, edidit documenta, haud passus se regio diademate insigniri; à pietate Christiana alienum dictitans, in ea urbe mortalem hominem coronam auream gestare, in qua Dei immortalis Filius è spinis contextam gestasset.

Tertia expeditio insequentis anni millesimi centesimi, sex & triginta triremium, ac sex corbitarum, declaravit religionis ac gloriæ studium in Genuensibus ea tempestate indefessum; quod per intermissiones minime relanguescere paterentur: ad hoc index fuit, quanta esset Genuensis nominis in transmarinis regionibus auctoritas. Ea eundem, quem superior annus, Ducem habuit Gulielmum Embriacum; cui spectata virtus ac recens rerum gestarum gloria honorem continuavit: hunc exteri fere scriptores Gulielmum Capitemalleum appellant; cognomine potius corporis & animi robur, quod in forti viro conspectum in primis fuit, significante, ut in claris viris sæpe usurpatum est, quam nomine familiæ honoris caussa eum vocantes, quæ nulla hujus nominis ne in serie quidem Magistratuum apud Annales nostros legitur: quam familiam inter primates fuisse necesse est, cui summa imperia mandarentur. Classis igitur Kalendis Augusti Genua solvens, octo hominum millia vehens non minus ad pedestria bella, quam ad navalia ministeria instructorum, Laodiceæ urbis Constantinopolitanæ ditionis in Syriæ ora portum tenuit; in quo totam insequentem hiemem in hibernis fuit. A. C. 1100.

Cum Bolionius clarissimis virtutibus, rerumque gestarum atque insignis pietatis gloria sempiternis sæculorum ætatibus memorabilis, luctuoso Christiani nominis casu mense Junio ex pestilentia decessisset, neque plus annum in regno fuisset, exiguo-

guoque illo temporis curriculo post Christianorum copiarum ex Syria discessum complures non obscuri nominis urbes Hierosolymitano imperio adjunxisset; in demortui tam clari Principis locum suffectus est Balduinus frater, Legato Pontificio ac Patriarcha Hierosolymitano auctoribus: qui regnum plenum contentionum ac discriminum non prius accepit, quam promisso à Genuensibus accepto, illos se auxilio suo non deserturos; illorum videlicet classibus ac navalibus opibus se adversus finitimorum Ægyptiorum conatus, qui illis temporibus mari plurimum poterant, communitum volens. Dignum se tanto fratre in regno regendo ostendit Balduinus: quod decem & septem annorum fuit; compluribus ac magnis rebus gestis, clarisque partis victoriis.

Interea classis Genuensis illud hibernorum tempus haud quaquam segne transierat; sed per varias occasiones è portu exiens Saracenorum agrum crebris incursionibus infestum faciens, variis belli cladibus affecit, incendiis ac ruinis passim grassando. Appetente vere, ac tempore gerendarum rerum appropinquante, è portu exiens classis littora Syriæ legens urbem usque Porphyriam, quæ vulgo postea Caphas appellata est, perrexit. Ibi adversa tempestate coactus est præfectus classem in proximum urbis littus subducere; paulloque post classis Memphitii Regis quadraginta triremium idem littus, Genuensibus inspectantibus, prætervecta est: quare Dux, cum tempestas aliquantum exsævisset, classe raptim deducta Barbaros sequi instituit; sed atrociore exorta tempestate retro compulsus, ad eandem necessitatem classis iterum subducendæ adactus est. Die palmarum sacris solennibus operati Genuenses, idoneum tempus ad navigandum nacti cursum in Palæstinam dirigunt: perpetuoque ac numquam interrupto cursus tenore Joppam appellunt: à Rege cum omni regiæ opulentiæ apparatu honoris caussâ obviam profecto signis regiisque insignibus sublatis & explicatis, ac ceteris omnibus honoris & amoris significationibus comiter ac liberaliter accepti sunt, collaudatique, quod in fide promissorum mansissent. Classe igitur in terram subducta, omnes Genuenses copiæ; simulque cum illis remigium, Rege duce, Hierosolymam iter intendunt, quo biduo pervenerunt; sabbatoque majoris hebdomadis spectatores fuerunt stati anniversarii miraculi lampadum ad Christi Domini sepulcrum, igne cælitus demisso, sine ullo humano ministerio accensarum, ingenti, ut par fuit, religione perfusi: cui spectaculo Caffarus Annalium nostrorum scriptor se affuisse tradit. Sacris paschatis peractis Jordanem fluvium religionis caussâ usque profecti, flumine, quo Dei Filius ablutus à Joanne fuisset, cum veneratione conspecto, societatem, ut Gulielmus Tyrius tradit, gerendarum rerum cum Rege jungunt; iis conditionibus, ut tertia pars prædæ, & spoliorum, urbium, quas de hostibus capi contigisset, Genuensibus cederet, duas tertias Rex haberet: ritusque & forum cum plena jurisdictione inter suos in captis urbibus nationi Genuensi assignaretur.

Igitur Genuenses una cum Rege Joppam repetunt: inde Assur, quæ Veteribus Antipatris fuit, maritimam urbem petunt. Hanc urbem, ut tradit Tyrius, Gottifredus superiore proximo anno obsidione cinxerat; ceterum irrito incepto discesserat, quod classe & navalibus facultatibus carens de expugnatione maritimæ urbis desperasset: quibus postea auctus Balduinus obsidionem repetiit; urbemque ab ipso terra, à Genuensibus mari oppugnatam, tradentibus se opidanis, triduo recepit: qui compos ejus urbis factus, negotiis regni Hierosolymam illum avocantibus, maritimas expeditiones persequendas, ac Syriaca littora pacanda Legato Pontificio & Patriarchæ una cum Genuensibus mandavit. Quare mense Majo copiis in naves impositis, ac classe deducta, Cæsaream Palæstinæ urbem maritimam petunt, classeque subducta copiis in terram expositis, in quibus fuerunt octo Genuensium millia, cum etiam remigium ad terrestrem operam navandam descendisset, urbem circumsessam arta obsidione premere instituunt, machinasque expugnandarum urbium fabricari: in quibus operibus dum sunt, duo ex opidanis Saracenis opido prodeuntes ad Legatum & Patriarcham veniunt; factaque dicendi copia, alter eorum, *Si ab alio*, inquit, *populo Antistites armis peteremur, taciti ac sine ulla admiratione rei inter mortales perpetuo usurpatæ eventum exspectantes ad nos nostraque defendenda animos & corpora pararemus. Nunc vos Christianos intuentes, eos videlicet, quibus à vestro Legislatore divinitus vobis dato, omni cæde omnique alienæ rei cupiditate diserte interdictum sæpe fando audivimus, mirari non satis possumus consilium istud vestrum, qui lege vestra spreta nos oppugnatum, ac civitatem nostram nullis à nobis injuriis provocati ultro ademptum venistis, animam quoque ipsam nobis, si resistimus, ademputuri; ut tota Palæstina & Syria fecistis: quas Provincias sanguine ac cædibus implestis: vosque in primis miramur, Antistites, qui rebus gerendis præestis; quos legis doctores ac populi vobis commissi magistros ceteris exemplo & admonitionibus præire decuit: qui tamen pro eo, ut populos vestros à pravis cupiditatibus revocetis, ad eas illos ultro inflammatis: quarum nefariarum rerum in altera vita rationem reddituri, in hac, si Deus, pietas, religio, existimatio ullius ponderis apud vos sunt, hominibus reddere debetis.* Cui Antistites, *Novum hoc*, inquiunt, *ac nunquam antehac fando auditum est legationis genus: ceteri enim sua, ac Reipublicæ suæ caussa legationes obeunt; vos, omni vestrarum rerum mentione omissa, nostra caussa huc Oratores venistis; ad observandam legem nostram nos hortantes, ac monentes, ut caveamus nos tanta noxa contemptæ legis nobis divinitus datæ Deo immortali obstringere. Remittimus hoc vobis, ne de nostra salute vicem nostram solliciti sitis: nam nos præcepta & dogmata sacra nostræ legis probe tenemus, quæ de melioribus magistris, quam vos sitis, didicimus: neque nos per tam immensa terrarum spatia huc venimus ad res vestras vobis adimendas; sed ad nostras à patribus & avis vestris per summam injuriam olim occupatas recuperandas; utque sacra loca ac templa sacrilegis vestris superstitionibus polluta expiemus; verumque divinum cultum, impiis sacris exterminatis, restituamus: accenderunt præterea fratrum nostrorum miseriæ, & querelæ, quos ex immanissima servitute ac tantis ærumnis eripiendos, atrocissimasque illorum injurias pio justoque bello persequendas suscepimus; contumelias in divinum numen, & in sacra loca per tot sacula à vobis editas, ultore gladio punire aggressi: quæ res adeo non repugnant sacræ legi nostræ, ut contra sacræ Litteræ exemplorum plenæ sint bellorum à sanctissimis Vatibus, ac piis Regibus divino monitu susceptorum. Nam quas nobis in extrema oratione cædes in Syria factas objecistis, omnis ea de caussa contractæ noxæ prorsus exsortes sumus: quæ penes illos tota est, qui injuriis barbaraque immanitate sua nobis eam necessitatem ceteroqui ingenio mitibus imposuerunt. Aliena mala utile vobis exemplum sint ad similia præcavenda; urbemque divi Petri, quam nos illius successores nostram vindicamus, nobis restituite, vobisrebusque vestris salvis; magna aliter earum rerum pernicie, quas modo in aliis deplorastis, nisi sanis consiliis audientes fueritis, obstinatione vobis statura.*

Ita Saracenorum vana oratio ludibrio habita. Qui cum in urbem reversi responsum Antistitum renunciassent, certamen ingens præbuerunt. Arcadius mercatorum salubria speciosis præferens, auctor esse deditione necessaria civitatem à direptione aliisque belli cladibus redimendi: contra Mirus præsidii

& armorum præfectus, animo ac verbis ferox, imbelle consilium aspernari, sesequé suæ ac suorum libertatis & dignitatis vindicem profiteri, communem Martem cum Christianis experturum; quos, auxilio Mahumetis fretus confideret, ignominiæ ac cladium plenos obsidionem irrito incepto solvere se coacturum. Quæ hominis vaniloquentia, arrogantiæque plena verba continuo (ut necesse erat in tanta propinquitate) ad exercitum perlata, tantam indignationem accenderunt, tantumque ardorem magnifica verba factis retundendi; ut continuo impetus animum subierit, mœnia inconsulta temeritate illico aggredi. Militum ardorem Patriarcha verbis subsequendum ratus, concione advocata: *Non, ut vos*, inquit, *acuerem, fratres, quorum ardentia studia fræno potius cohibenda sunt, quam incitanda, vos alloquendos duxi; sed ut in vobis de maxime necessaria re admonendis partes meas implerem: simul ut spem & fiduciam vestram confirmarem. Capitale semper fuit, socii, militem imperatori dicto audientem non esse: militaris enim res obedientia in primis continetur; qua soluta omnia corruant necesse est. Vos, socii, hoc in bello imperatorem habetis Dei immortalis unicum Filium Christum Dominum. Hunc Ducem unum neque præterea quemquam mortalium in tam longis emetiendis itineribus habetis; hujus signa secuti estis; huic animam devovistis: si huic dicto audientes non fueritis, duplici vos noxa obstringetis; & militaris disciplinæ eversæ, &, quod magis abominandum est, pietatis violatæ. Adeste igitur animis, milites, quaque Deus ipse imperator vester, lumine menti prælato, jussit, me ipsius verbis vobis imperare, ad ea strenue atque impigre exsequenda, fortemque & fidelem operam imperatori vestro navandam, corpora & animos parate: feria igitur sexta, prima luce, noxis prius sacra confessione ac pœnitentia deletis, sacroque convivio roborati in armis adeste; nullam omnino bellicam machinam, nullumque alium expugnandarum urbium apparatum, præterquam scalas triremium vobiscum trahentes. Cum his jubet Deus vos urbem aggredi: cujus vos numine suo ante sextam horam compotes se facturum pollicetur. Id vobis ego, mente divinitus monita, certo vaticinio confirmo.*

Orationi Patriarchæ cum exercitus voce ardoris indice succlamasset; Gulielmus Dux, pia oratione comprobata, militarique sacramento à militibus exacto, sese principem in urbem duplici cinctam muro transscensurum profitetur. Cum dies condicta venisset, exercitus in armis fuit; scalisque erectis, Gulielmus conscendere primus cœpit, magna armatorum multitudine eum sequente: qui cum, nemine resistente, in mœnia evasisset; scalæ nimio pondere prægravatæ perfractæ sunt, superstantesque ruina sua secum traxit: quo spectaculo ceterorum impetus nonnihil repressus est: at Gulielmus solum se in hostium urbe relictum cernens, trepidans divinam opem implorat; ne se militem suum humanis omnibus præsidiis nudatum in extremo discrimine deserat: quæque via vel salutis expediendæ, vel pestis differendæ prima occurrit, utens turrim proximam ingreditur: quam conscendens obvium Saracenum descendentem prævalens viribus deturbat. Cum cacumen tenuisset, prima mœnia defensoribus prorsus nudata conspiciens, quæ Saraceni illis parum fidentes nulla exspectata pugna deseruerant, micanti gladio significare, magnaque voce suos inclamare cœpit; *Properate*, inquiens, *socii conscendere; urbs enim sine certamine nostra est.* Quare scalis multifariam admotis, in urbem undique transscensum est; Saracenique & trepida fuga intra interioris muri septa se receperunt. At Genuenses impetu atque ardore animorum nihil remisso procera palma prominentibus gradatim inguinibus usum scalæ præbente innixi murum superant, urbemque ingressi haud quaquam parem ignaviam atque in exteriore muro transscendendo in hostibus inveniunt: qui, ultima desperatione animos acuente, acriter prælium ineunt; quod cum aliquot horas constantissime extraxissent, tandem Genuensibus acriter pedem inferentibus avertuntur: quos passim fugientes Genuenses insequuntur, magnam illorum cædem edentes, ardoreque recentis certaminis iraque & indignatione animos irritante, urbem diripiunt; obvios quosque partim trucidantes, partim capientes: nihilque eorum, quæ captarum urbium extrema esse solent, ab iratis victoribus prætermissum est. Ceterum nemine in urbe jam resistente, omnis vis in templum versa est; in quod præter bellatores, magna mercatorum, omnisque generis ac sexus & ætatis imbellis, atque innoxia multitudo confugerat: quibus manus suppliciter tendentibus obtestantibusque, ne in homines quamvis cultu & religione diversos, tamen ipsos quoque ad Christianorum Dei similitudinem formatos, ad extremum sævire necesse haberent, sed rebus ipsorum contenti, quibus omnibus illis cedebant, nuda corpora sibi relinquerent; atque ad fortitudinis ac bellicæ virtutis gloriam mansuetudinis quoque haud minorem laudem adderent. Misericordia supplicum commoti Legatus Pontificius, Patriarcha, ac Gulielmus Dux, de exercitus consensu, ira jam satiata, veniam dant: templumque impiis sacris expiatum divo Petro dedicant. Ingens fuit captæ urbis præda, in qua partienda optionis honos Gulielmo Genuensium Duci, virtutis ergo habitus est; quod is Princeps mœnia conscendisset, virtuteque & audacia sua iter ad expugnandam urbem præmunivisset. Is decus & dignitatem utilitati præferens; ceteris spoliis neglectis, quæ opulenta fuerunt, ditareque milites & navales socios potuissent; inclytum illud vas ex prægrandi ac solido smaragdo elegit; ex reliqua præda tanta summa impetrata, qua cum fide in octo capitum millia distributa, octoni & quadrageni pictavenses nummi ac piperis bina pondo viritim obvenerunt: quæ summa non modo ut opulentis his temporibus, sed ut tum quoque res erant, perexigua, ac vix digna memoratu fuit, sine ulla militantium querela, qui privatam utilitatem ac præmia laboribus debita præ publico decore levia duxerunt. Fidem Annalium nostrorum secutus, quos conscripsit Caffarus æqualis illorum temporum, quique huic expeditioni interfuit, Cæsaream Rege absente à Patriarcha, & Archiepiscopo, ac Duce Genuensium expugnatam scripsi; atque in hac expeditione primas fuisse Genuensium partes. Quam rem verisimilem facit pretiosum vas ab illis in præda partienda delectum, ac longe nobilissimo præmio profecto Rex, si huic expugnationi interfuisset, primasque in ea habuisset, numquam alteri cessisset. Præferendus igitur ad fidem mihi visus est Caffarus, qui rebus gerendis ipse interfuit, Tyrio quamvis sancto & probato scriptori, qui multis annis post bellum hoc gestum fuit; eaque, quæ scripsit, de aliis accepit, quique à Rege una cum Genuensibus captam Cæsaream eo credo errore tradidit, quod in eadem expeditione, qua Antipatris capta est, cui Rex haud dubie initio præfuit, Cæsarea quoque est expugnata: scriptoresque, quos auctores habuit Tyrius, non satis diligenter singula quæque persequentes, ut mos illorum temporum fuit, cum id non magnopere ad rem pertinere censerent, interfuerit nec ne Rex expugnationi illius urbis, illius ab exercitu recessum omiserint: ut major fides ei scriptori sit adjungenda, qui rebus interfuit, verisimilem præsertim tradenti; neque ullam mentiendi caussam habenti, quam illi, qui multis de caussis labi potuit.

Quibus rebus confectis nono Kal. Augusti Syria solventes, trimestri circiter navigatione, mense Octob. anni millesimi centesimi primi Genuam pervenerunt. A. C.

Lætis

Lætis plausibus & acclamationibus triumphantium more, cum in expeditione quattuordecim menses fuissent, ab iis, qui domi manserant, excepti; idque non tam ob gestas res, quam quod unico in orbe terrarum dono civitatis dignitas ab illis aucta est: cujus æstimationem ne opulentissimi quidem regni pretium, si venale sit, possit æquare. Ex hac urbe vas fuisse advectum & certioribus auctoribus & constantius traditur; quos ego secutus sum: neque illud æstimationem ac fidem pretii celebris vasis labefactare debet, quod nullum ejusmodi tantæ magnitudinis vas ex una & integra, neque ex duobus aut pluribus gemmarum frustis coagmentata, sub cælo reperiatur: nam complura apud Orientis ditissimos Reges affabre facta, à locupletissimis auctoribus non uno in loco traditur: ex eorum opulenta gaza hoc vas fuisse verisimile est; quod varietate temporum sit in hanc urbem delatum, quam Herodes magni nominis Rex à se ad turrim Stratonis ædificatam in honorem Augusti ejus cognomine appellavit.

A.C. 1102. Insequens annus millesimus centesimus secundus duabus rebus insignis est, initio facto nummi signandi, quo alieno ad eum diem usa fuerat civitas; & expeditione quadraginta triremium in Syriam missarum, quarum neque hoc neque insequenti anno segnis opera fuit, duabus urbibus expugnatis Acarone & Gibello minore. Quæ res ingentis certaminis fuit, multoque sanguine Genuensi-
A.C. 1103. bus stetit. Ac insequenti anno millesimo centesimo tertio Dertusia Syriæ, (altera enim hujus nominis
A.C. 1104. est in Hispania citeriore) expugnata est. Duo, qui consecuti sunt anni, millesimus centesimus quartus & quinctus memorabiles sunt honorifico fœdere cum Balduino Rege renovato, ac diligentius san-
A.C. 1105. cito: in quo Consules, quorum imperium quadriennale anno millesimo centesimo quincto peractum est, populi Genuensis nomine littora Syriæ, quantum initio facto ab urbe Sidone eorum longitudo in meridiem patet, tuta & pacata præstanda susceperunt: neque se adversus Regem ulla de caussa arma laturos spoponderunt. Contra Rex Genuensibus Hierosolymis & Joppæ singulos vicos donavit; ad hoc tertiam vectigalium ac portoriorum partem Assuris, Cæsareæ, Aconis, urbium commerciis frequentium; tertia quoque parte vectigalium urbis Memphis illis promissa, si ea urbe, Genuensibus adjuvantibus, potiri contigisset. Rexque per totum Consulum tempus, adjuvante classe Genuensi, quæ numero superiores longe antecessit, (fuit enim septuaginta triremium) urbem Ptolemaidem expugnavit.

Diligentius, quam Annales ipsi nostri, rem & caussas exponens Tyrius, unum addit nomini Genuensi in primis magnificum: Regem enim asserit, occasione classis Genuensium septuaginta triremium per eos dies ad Syriæ littora appulisse, arma urbi Ptolemaidi, quæ olim Ace vocabatur, nunc vulgo varie appellatur, cum alii illam Aconem, alii Acrin nominent, inferre decrevisse, civesque & Proceres suos spe Genuensis opis oblatæ ad eam expeditionem suscipiendam in primis impulisse: illud præterea addit, præter ea, quæ publicæ nationi concessa sunt, privatim compluribus Genuensibus civibus ædes nominatim incolendas, & prædia fruenda pro cujusque merito assignasse.

Aliter rem narrat Scriptor Pisanus; qui laudem expugnatæ Ptolemaidis cum Venetis & Pisanis communicat. Quam urbem ait Balduinum, cum superioribus annis Genuensibus tantummodo sociis illam frustra tentasset, anno tandem ejus sæculi nono, Venetorum, Genuensium, Pisanorum classibus in Syriam appulsis, trium horum populorum societate fultum bello repetisse, atque expugnasse. Ceterum nemo fuerit, qui non potius standum putet incorruptis Tyrii monumentis, nulla majore necessitudine Genuenses, quam Venetos, aut Pisanos attingentis; qui eam laudem integram Genuensibus unis attribuit. cum quibus Balduinum armis & societate conjunctis eam urbem expugnasse tradit. In qua urbe Rex certam regionem Genuensibus cum imperio definivit cum jure proprii Magistratus jura reddentis creandi. Quorum donorum diploma regium editum est; quod in tabulario Genuensi adservatum, non ab re duxi hic adscribere. In qua re consilium nostrum haud quaquam reprehensum, aut fidem nobis abrogatum iri speramus; si elogium ipsum paullo jejunius, incomptoque illo & rudi eorum temporum orationis genere conscriptum copiosius & politius, sententia nihil mutata aut variata, explicaverimus: est autem hujusmodi: *Quod populus Genuensis, pro ejus perpetua & contestata pietate ac religione, toto sacro bello præpotentibus classibus, firmissimisque terrestribus copiis Christianam rem juverit; in sacraque urbe Hieros. Antiochia, Laodicea, Dertusia expugnandis, plurima opportunitatis atque operæ pars in illius virtute & industria fuerit; solique Genuenses celebres urbes Cæsaream, Ascalonem, Solymum, Biblium Hierosolymitano imperio, ac sacro Christi Domini sepulcro adjunxerint, summos labores exhauserint, sanguinem profuderint, nullis impendiis pepercerint, nullis difficultatibus sint debilitati, nullis jacturis infracti; sed adversus omnia mala invictam constantiam & patientiam præstiterint; ut à nullo omnino Christiano populo promptior, fidelior, constantior, magis multiplex opera Christo Domino, Christianæque Reipublicæ navata sit. Hæc tot ac tanta merita Balduinus Rex invictus, Dumberto Patriarcha laudante atque approbante, & præclaro elogio ad memoriæ æternitatem testanda, & amplissimis præmiis remuneranda censuit, tertia ditionis & vectigalium parte urbium Cæsareæ, Ascalonis, Assuris in perpetuum concessa, ad hoc singulis vicis in urbibus Hierosolyma & Joppa cum jurisdictione illi tributis. Datum in urbe sacra decimo Kalendas Majas, anno à Verbo homine facto* MCV. Capita quoque hujus fœderis aureis litteris in marmorea tabula, in æde maxima affixa, incisa sunt: hapsisque aræ maximæ superstans prægrandibus litteris hoc insignis monumenti titulo inscripta est, *Præpotens Genuensium præsidium.* Quæ inscriptio longo post tempore ab Almerico Rege singulari ingrati animi exemplo sublata, iterum, Romano Pontifice per litteras nomini Genuensi in primis honorificas acriter & vehementer scriptas contendente, ac pro jure sacrosanctæ potestatis imperante, ab eodem Rege reposita est: sed hæc classis septuaginta triremium altera ne classis fuerit à superiore quadragenaria, an eadem supplemento Genua submisso ad eum numerum aucta, incertum est: postremum mihi verisimilius fit: neque enim in Annalibus nova ulla hoc tempore classis decreta legitur: quod neutiquam à Scriptore quamvis supinæ negligentiæ omissum fuisset; si nova classis novaque expeditio fuisset: quin etiam nomen Ducis vel Ducum in obscuro est, ab Annalibus compressum: inclinant tamen animum multæ caussæ, eundem Gulielmum inclyti nominis fuisse: nam toto hoc quadriennio, quo hæc gesta sunt, in numero Consulum fuit; solebantque eo tempore imperia & præfecturæ alicui ex Consulibus mandari: nullius autem virtus ea tempestate conspectior fuit: rerumque gestarum gloria ceteris magis præfulgebat: ad hoc nemo omnino civis eo tempore rerum Syriacarum majorem usum habebat, assidua illarum tractatione partum: verisimileque in primis est, ad tantam ac tam necessariam rem fœderis cum Rege sanciendi, maxime idoneum virum delectum.

Insequens annus ejus sæculi sextus, quamquam ab expeditionibus & bellis Genuæ otium fuit, non A.C. 1106.
tamen

tamen obscurus omnino est, adventu ad urbem Boemundi Principis Antiocheni virtute, & rebus gestis clari ex Gallia redeuntis; ac Constantiam Philippi Regis filiam in matrimonium acceptam secum ducentis. Huic magni honores habiti sunt, viro scilicet de Genuensibus optime merito; qui illis in urbe Antiochia vicum, ac publicum domicilium, sacramque ædem, ad hoc jurisdictionem inter suos, cæde & latrocinio exceptis; totoque Antiocheno principatu immunitatem impartitus est. Is paullum Genuæ commoratus discessit, ad arma inferenda Alexio Constantinopolitano Cæsari profectus, homini infensus, qui Latinorum expeditionibus perpetuo adversarius fuisset; illisque, quibuscumque rebus posset, incommodasset.

A. C. Annus septimus à millesimo centesimo, ac duo
1107. proxime insequentes, bellicosi in primis fuerunt,
1108. ac rebus gestis & præpotenti classe è portu emissa
1109. memorabiles: quæ fuit septuaginta triremium, Ansaldo & Hugone Embriacis præfectis; vexitque Beltramum Comitis Tolosatis filium: qui primo adventu Tripoli Syriacæ oræ urbe, irrito incepto, tentata, urbem Biblium petunt; Beltramus cum suis terrestri itinere, Genuenses classe: ipsoque statim adventu, cives adspectu tam potentis classis territi, nulla pugnæ fortuna tentata, deditione urbem Genuensibus præfectis tradunt; incolumitatem abire volentibus, ipsorumque rebus pacti: quæ urbs postea huic ipsi Hugoni, ejusque posteritati à Genuensibus fiduciaria data est.

Biblio capta, classis à Balduino evocata Tripolim repetit: qui occasione utens, auxilio tantæ classis fultus omnibus viribus connisus, urbem tandem expugnavit sub finem anni millesimi centesimi noni; per quod totum tempus classis in ea expeditione fuit.

A. C. Consulibus anni, qui consecutus est, millesimi
1110. centesimi decimi, quadriennale imperium manda-
1111. tum est: cujus consulatus primo anno classis dua-
1112. rum & viginti triremium à Genuensibus armata est: quæ classis in ora Syriæ, atque illi conjunctæ Ciliciæ egregiam operam Christiano exercitui in oppugnatione urbium Berythi & Malmistræ navavit; cum in Berytho expugnanda plurimum laboris per duos continentes menses exhaustum sit, opidanis impigre se defendentibus. At Malmistra deditione ne tradita sit, an vi expugnata; & lenta ne, an celeri obsidione; & magni ne ac diuturni, an exigui & brevis laboris res fuerit; multo ne sanguine, multaque cæde steterit, an incruentæ pugnæ fuerint; hæc omnia, negligentia scribentis Annales illorum temporum, ut cetera multa, incomperta sunt. Hoc postremum operum Genuensium fuit in ora Syriæ, ac Palæstinæ, & Ciliciæ, in primo sacro bello: in quo tredecim annorum curriculo populus Genuensis septem prævalidis classibus rem Christianam adjuvit. Nobisque rerum Orientis mentio in multos annos est differenda, quoties novæ expeditiones à Latinis Principibus susceptæ novam nobis scribendi materiam suggerent.

Expeditionibus Syriacis Genuenses ac Pisani defuncti, arma in Christiani nominis hostes magna cum gloria exercita inter se verterunt; veteribus odiis, ac dissidiis, quæ religionis studium ac bellum sacrum compresserat, majoribus motibus repetitis: quæ animo numquam deposita, quamquam interdum vel pace, vel induciis numquam sincera fide cultis, ad modicum tempus intermissa, ac brevi majore cum irarum certamine resurgentia, ingentibus cladibus multoque sanguine ac magnis impendiis utrique populo, per multas sæculorum ætates, steterunt, dissidiorum caussis vigentibus, quas alebant duæ ante oculos positæ insulæ, Corsica ac Sardinia; cum suis ipsæ opibus ac fructibus cupiditatem hominum allicientes, tum utrique po-

A pulo inferi maris imperium haud obscura ambitione affectanti peropportunæ: eas res fore providentes Genuenses; dum uterque sese ad bellum parat, ad nobilissimum illum ac veteri fama toto orbe terrarum celeberrimum Lunensem sinum, quem posteriores portum Veneris appellarunt, sibi firmandum animum adjiciunt, ne propinquorum hostium receptaculum esset; qui in interiore littore proxime ab altero sinus cornu in Etruriam vergente opidum etiam, quod illorum imperium terminabat, præsidio tenebant. Is portus in duodecim circiter millium passuum ambitum curvatur: insula objecta, atque ab Occidente freto ita angusto à continente

B discreta, ut singulis tantum triremibus transitum præbeat, tantam sinus partem à procellis & tempestatibus tegit, quæ quamvis ingentium classium capax sit, cum littus eandem portus partem ambiens, recessibus longe introrsus retractis sit excavatum; qui tutissimam stationem ad omnes ventorum flatus subeuntibus navibus præbet.

Hujus igitur sinus angustas fauces Genuenses, A. C.
anno ejus sæculi tertio decimo, qui fuit annus ul- 1113.
timus quadriennalis consulatus, valido condito opido, quod à portu nomen accepit, firmaque eo deducta colonia insidunt: quo etiam consulatu Lavaniam opidum sæpe antea leviter irritoque incepto

C tentatum majoribus viribus repetitum, omnemque circumjectam regionem viris ac pagis satis frequentem in potestatem redegerunt. Qua in re miretur fortasse aliquis Majorum nostrorum consilium: qui imperium urbium ac littorum longe dissitorum, per immensa maris spatia, tantis laborum ac sanguinis impendiis, ac per tot discrimina quærentes, propinqua atque adeo intima non respicerent; neque Liguriam imperio obedientem haberent: cujus opida atque urbes partim privatis dominis servientes, partim omni imperio solutæ, suis quæque ac separatis consiliis utebantur, ut urbs opibus tam valida, cujus vires ipsis maximis Re-

D gibus formidolosas jam tum fuisse plerique exteri scriptores tradunt, perangustis ac parvo opido pene pudendis finibus uteretur: qui brevi ampliati sunt, omnisque fere maritima Liguria per varias occasiones deinceps imperio comprehensa, populis partim nulla vi adactis ultro in ditionem venientibus, mansueto imperio, ac minime tributis aut ullo genere onerum prægravi allectis, tum præsidio ac tutela prævalidæ urbis adversus potentiores sese munientibus; partim vel pretio paratis, vel bello per varias caussas subjunctis. Cui diversæ rationi in illis imperio adjungendis, dispar quoque illorum animus in parendo respondit: nam aliorum fides ac

E studium erga populum Genuensem multis locis ita enituit, ut in dimicationibus acriter ineundis, ac discriminibus pro salute civitatis, proque Genuensis nominis gloria haud retractanter subeundis cum ipsis Genuensibus civibus ardore certarent: ut gloriari libeat, nullam umquam civitatem amantioribus aut fidelioribus sociis ac subjunctis usam: contra aliorum tanta perpetuo contumacia fuit, tamquam alte animo imbibita in jugo detrectando contentio, ut obstinatas mentes, atque omni levi spei objecta aura, ad deficiendum mobiles nullæ umquam clades frangerent; quin toties infeliciter ex-

F perta arma retractarent, atque adversus dominam urbem magno semper cum suo malo consurgerent: ne ego quidem Majores nostros reprehensione liberarem, ni viri in primis pii religionis studium, quod crebra illis induebat arma, omnibus rebus prævertendum semper duxissent.

Qui insequitur consulatus, quadriennalis ipse A. C.
quoque fuit, nihilque sane memorabile habet: de- 1114.
cimus vero octavus ejus sæculi annus, qui consu- 1115.
latus biennalis primus fuit (cum tamen eodem an- 1116.
no Consules insequentis biennii creati quoque sint) 1117.
1118.
in-

insignis est, Bernardo inclytæ famæ Abbate Clarevallensi, qui postea in divorum numerum relatus est, Episcopo Genuensium à civitate electo: quam tamen electionem Romanus Pontifex ratam non habuit; cum negaret, clarissimas tanti viri virtutes universæ Ecclesiæ apprime necessarias æquum esse unius diœcesis procuratione definiri. Insignitur quoque idem annus adventu ad urbem Gelasii Pontificis, à Frangipanorum familia (quæ partes Cæsaris Pontificii solii hostis sequebatur) Roma ejecti; qui, Laurentiana æde sollennibus ceremoniis dicata, in Provinciam Narbonensem à Genuensibus deductus est.

Nec jam bellum inter Genuenses & Pisanos gliscens dilatum est; cum ad veteres odii caussas, ob Corsicam Genuensibus nihil tale cogitantibus à Pisanis per summam injuriam ademptam, nova caussa accessisset Episcoporum Corsorum inaugurandorum contentio: quod jus uterque populus suum sibi Antistitique suo atque in sua urbe vindicabat, Pontificibus Romanis varietate decretorum suorum contentionem alentibus, ut suis locis dicemus: quæ contentio magna cum sanguinis ac cladium mercede, ut Calistus Pontifex *epistola* quadam sua scriptum reliquit, inter utrunque populum complures annos jactata est: neque prius finem invenit, quam ab Innocentio secundo compositæ res sunt: qui, Episcopo Genuensi Archiepiscopatus titulo insignito, jus inter utrumque Antistitem partitus est; Episcopis Marianensi, Nebiensi, Acciensi, Genuensi ditioni subjunctis, Aleriensi, Adjacensi, Sagonensi, Pisanæ attributis. Initium armorum, ut Caffarus vetustissimus Annalium Genuensium Scriptor tradit,
A.C. 1119. à Genuensibus, qui læsi fuerant, factum est anno ejus sæculi decimo nono: quorum classis sedecim triremium mense Majo magnum Pisanorum numerum cum ingenti auri vi in Gallura Sardiniæ Provincia cepit.

A.C. 1120. Majore mole insequenti anno, qui fuit ejus sæculi vicesimus, iidem Genuenses inchoatum bellum persecuti sunt; prævalida classe octoginta triremium, ac quattuor ingentium corbitarum, minutiorumque navigiorum varii generis ac nominis, quæ sexaginta numerum excesserunt, armata: quam conscenderunt sociorum navalium ac bellatorum viginti duo millia; quorum quinque millia alba indumenta conspectos faciebant: cujus classis metu, Pisani ad conditiones pacis à Genuensibus latas descenderunt; Corsica restituta, ac jure inaugurandorum Episcoporum cesso; cum Genuenses Pisas ingressi magnum numerum captivorum Genuensium è vinculis exemptos in patriam reduxissent: quæ res Caffarum plane refellit, argumentoque est, longe priusquam anno superiore bellum inter duos hos populos cœptum; ac multas utrimque illatas & acceptas clades, quæ ab Annalibus cum nostris, tum Pisanorum, (quos quidem ego legerim) silentio præteritæ sunt, vitio Scriptorum illius ætatis: quibus nihil est jejunius, aut aridius, in rebus gestis narrandis; quarum multas omnino prætereunt, multas uno aut altero verbo attingunt; cum in caussis exponendis, & eventibus, casuumque varietatibus prodendis, longe negligentiores sint. Hic falso arguitur Justinianus à Scriptore quodam rerum Pisanarum, tamquam pugnantia locutus; qui hoc anno Pisanos tradiderit de controversia Episcoporum metu classis Genuensis cessisse: cui cessioni locus non fuerit, cum superiore anno Cælestinum Pontificem electionem Romam ad se revocasse, idem Justinianus scribat. Ceterum non animadvertit Scriptor Pisanus Justinianum non scripsisse Calistum superiore anno electionem ad se revocasse, sed rem universam ac totum tractum illius controversiæ tamquam procemii & argumenti loco summatim attigisse; quod evi-

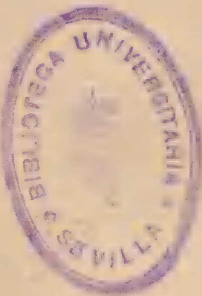
A denter apparet ex iis, quæ insequentibus annis ejus sæculi vicesimo tertio, & tricesimo tertio facta scribit Justinianus, de electione sibi à Pontifice ipso assumpta, & de Episcopatibus Genuensi & Pisano ampliore Archiepiscopatus titulo decoratis, ac diœcesibus Corsicanis æqualiter inter illos partitis.

At insequenti anno ejus sæculi vicesimo uno va- A.C. 1121.
lidis pedestribus & equestribus copiis coactis, Genuensis populus jugis montium superatis opidum Falconum, ac Petram Bissariam, nonnullosque circumjectos obscuri nominis vicos ditioni adjunxit, opido Vultabio ab Alberto Gavii Marchione precio empto.

B Insequens annus ejus sæculi vicesimus alter Con- A.C. 1122.
sules annuos habuit; quod in posterum quoque observari lege sancitum est, salubri modo civium studiis imposito: quorum ambitionem dulcedo diuturni imperii nimis jam efferre cœperat, atque ultra civiliter petentium morem provehere: quæ res erat discordiis & contentionibus inter illos serendis: ea lex multos annos observata est. Hoc anno Pisani iniquas conditiones impositas non ferentes, fidem pacis infregerunt. Eorum igitur fines Genuenses infesto exercitu ingressi sunt; quibus variis belli cladibus pervastatis, in sua reversi plus mille captivos Genuam ductos carcere incluserunt: neque mi-
C nora detrimenta illis mari illata sunt, duabus illorum triremibus magni pretii mercibus onustis à totidem Genuensibus captis, quarum præfecti fuerunt Gandulfus Marus, Rubaldus Maplonus, Bonvassallus Censis, Gulielmus Rufus; qui strenuam & fortem operam Reipublicæ navarunt.

Insequenti anno ejus sæculi vicesimo tertio, Ca- A.C. 1123.
listus, cum Concilium universæ Ecclesiæ Romæ haberet, Oratoribus utriusque populi ac Corsorum Romam evocatis, caussa in consilio cognita, judicium de inauguratione Episcoporum, de assensu consilii tulit: quo abrogatis omnibus iis, quæ secundum Pisanos antea decreverat, jus omne Epi-
D scoporum inaugurandorum utrique populo abjudicatum ad Pontifices Romanos in posterum revocavit. Genuenses perpetuæ suæ pietati proximi in sacrosancta potestate fuerunt, decretum æquo animo accipientes: at Pisanorum animos ea res vehementer offendit; qui indignabundi ac frementes, ne commeatu quidem petito, Roma excesserunt. Quod à Pontifice ad incendia exstinguenda actum est, id illa magis inflammavit.

Pisani igitur, animis ad bellum accensis, insequenti anno vicesimo quarto ejus sæculi novem tri- A.C. 1124.
remes onerariarum classi, quæ ex Sardinia exspectabantur, mercibus & annona onustæ, præsidio
E mittunt: quæ dum littora Ligustica prætervehuntur, septem triremes, quas Genuenses ad rerum suarum tutelam, atque ad hostem vexandum ipsi quoque armaverant, apparuerunt: quas in se tendentes procul Pisanæ triremes conspicatæ, majorem numerum subsequi ratæ, (cum verisimile non esset plures à paucioribus peti) onerariis omissis, trepida fuga sese in Vada Sabatia recipiunt prope ab urbe Savone. At Genuenses onerarias triremium præsidio desertas, neque ipsas ulla satis re ad pugnam instructas adepti, vectoribus subito offuso pavore obtorpentibus, nullaque fortuna pugnæ ab illis tentata, ad unam capiunt. Pisanus Scriptor ideo An-
F nales nostros in his navibus captis mentiri contendit, quod ex Sardinia Pisas ac littora Etrusca petentibus longe aliud ac diversum est iter, quam per Maria Savonensia. Duplex est ac perfacilis responsio: fieri enim potest, (ut quotidie usu navigantibus venit) ut subita aliqua adversa coorta tempestate coacti Pisani paullum læva flecterent, ac littora Savonensia prætervehrentur: deinde unde cognovit semper Pisanus tot post sæculis, onerarias Pisanas Sardinia solventes magis

Etrusca, ac Pisana littora, quam Provinciam Massiliensem, aut Catalanam, in qua tamen erant Genuensibus & Pisanis frequentissima commercia, navigationis caussa petisse? rectoque cursu necessarium ideo fuisse per Maria Savoniensia transitum.

Felix omnino hic annus Genuensibus fuit, multis detrimentis hosti illatis, & eo ubique victo, arceque sancti Angeli, quam Pisani adhuc retinebant, in Corsica expugnata. Scribit quoque idem Pisanus, insequenti anno Pisanos octoginta triremes armasse; atque arcem sancti Angeli à Genuensibus captam recuperasse; compluraque Corsicæ opida ideo ad Pisanos defecisse: eosque totius fere insulæ potentes factos. Eam arcem utique à Pisanis recuperatam fuisse necesse est, quamvis id Annales Genuenses silentio prætereant; quippe quam biennio post à Genuensibus iterum recuperatam fateantur. Ceterum longe vero absonum videtur, si tam ingens fuit Pisanarum navium numerus, Genuenses cum decem octo triremibus, quas eo anno armarunt, per littora Corsicæ, Sardiniæ & Etruriæ discurrentes tot damnis & detrimentis Pisanos affecisse, ut ipsemet Pisanus fatetur: qui tradit Pisanos octo triremes armasse; quæ cum pares non essent classi Genuensium decem octo triremium, illa declinata in Liguriam deflexisse, ac paria damna Genuensibus reddidisse, illorum littoribus populatis & vastatis.

A. C. Eodem tenore traducti sunt quinque, qui inse-
1125. quuntur, anni, Genuensium victoriis & cladibus
1126. Pisanorum insignes: cum Genuenses, classibus
1127. modo majoribus, modo minoribus emissis, conti-
1128. nentibus illos damnis carperent, navium, mer-
1129. cium, hominum prædas agendo, infestaque illis
littora Etruriæ, Sardiniæ, Corsicæ, Provinciæ Narbonensis facerent. Insigniora fuerunt arx Plombini bis à Genuensibus capta, & suburbia incensa; atque arx sancti Angeli, quam Pisani recuperarant, iterum expugnata; cum toto eo bello Pisani numquam fines Genuenses intrassent.

Rem ad omnem posteritatem in primis memorabilem, per ea tempora à Genuensibus gestam Volateranus tradit; ipsam urbem Pisas arta annua obsidione à populo Genuensi circumsessam: neque prius solutam obsidionem, quam Pisanis ad extrema adductis necessitas expressa est, superbas ac contumeliosas conditiones impositas accipiendi, summis ædium fastigiis usque ad primam contignationem dejectis: Volateranum secuti sunt nostra ætate Tarcaniota & Leander Albertus: quos omnes somniasse Scriptor Pisanus contendit; remque esse ab omni veri similitudine longe remotam: neque enim tam exiguis copiis, tamque exigua sexdecim triremium classe tantam rem effici potuisse. Equidem ut non negaverim nullam hujus rei apud nostros illorum temporum Annales esse mentionem; mirumque esse, tantam rem tamquam nomini Genuensi honorificam ab illis silentio præteritam; cum præsertim in nonnullis minutissimis persequendis sæpe sint paullo diligentiores; neminemque putem auctorem habuisse præter Volateranum; fierique posse, (ut Pisanus autumat) ut ne Tarcaniota quidem & Albertus aliunde quam à Volaterano rem acceperint; ita non satis firmam esse statuo Pisani Scriptoris rationem: fieri enim posse, ut initium obsidionis, quam annuam fuisse Volateranus tradit, à longe validiore Genuensium classe factum esset, hocque postremum sexdecim triremium missum à Genuensibus supplementum; quod superioribus copiis additum, rem inclinatam impelleret. Decipitur vero Scriptor Pisanus in eo perspicue, quod primam contignationem à solo accipit: colligitque ex eo, ergo Pisas solo pene æquatas fuisse; quod nimis absurdum, ac vix cuiquam credibile esset: nam summa ædium cœnacula dejecta sunt: primamque contignationem à culmine non à solo incipere voluit Scriptor noster. Suum de hac re sit cuique judicium. Ego quod ab exteris Scriptoribus nullo jure Genuensi nationi obstrictis traditur, nullo modo omittere debui.

Ac ne illud quidem omittendum est, postremo anno classem Pisanorum à classe Genuensium sexdecim triremium ad littora Messanæ in terram actam; Pisanosque & Messanenses, qui ad opem ferendam accurrerant, expulsos, fugientesque ad ædes usque regias à Genuensibus in terram egressis compulsos; qui tandem precibus Regis placati res suas Messanensibus restituerunt. Hanc classem manibus Genuensium ereptam tradit Pisanus Scriptor in sua revertentem, in itinere exscensionem in Corsicam fecisse, eamque insulam à Pisanis populatam ac pervastatam fuisse: ac ne littora quidem Ligustica ab eadem classe cladibus fuisse intacta: quæ res perspicue demonstrat Corsicam Genuensium fuisse, quod illum sæpe negare non puduit. Cum civitas opibus & habitatoribus in dies cresceret, Consulum, qui jurisdictioni ac rebus forensibus præerant, numerus anno ejus sæculi trigesimo ad quattuordecim auctus est: ratio juris dicendi mutata: nam cum prius conjuncti universæ civitati jus redderent, tum munera sua inter se ex lege ita partiti sunt, ut ex septem regionibus, in quas omnis civitas tum divisa erat bini singulis jus dicerent: decretumque est, ut reus forum actoris sequeretur.

Eo anno Genuensis populus validam turrim ad fanum Romuli ædificavit; incolasque opidorum Bajardi & Polpini; nec non Comites Albii Intemelii Genuam evocatos ad obedientiam beato Syro in perpetuum deferendam, atque in populi Genuensis imperia jurandum adegerunt. Graves erant Innocentio secundo hæ Pisanorum & Genuensium discordiæ, Christianæ Reipublicæ minime opportunæ. Igitur nullis paterni ac Pontificii muneris partibus indormiens, sedulo monendo, hortando, precibus quoque enixis agendo, illos tandem eodem anno ad inducias, usque ad suum ex Gallia reditum, in quam tum cogitabat, paciscendas adduxit: qui cum ea, quorum caussa venerat, in Gallia transegisset, Lothariumque ad opem sibi adversus Romanos contumaces ferendam traxisset; à classe Genuensium Genuam reductus, Syrum Episcopum à Genuensibus electum inauguravit: magnum sibi in maritimis rebus nomen Genuenses per ea tempora fecerant, magnamque felicibus expeditionum successibus existimationem in dies colligebant; ut multi Proceres atque in finitimis regionibus & insulis populorum dominatus obtinentes, præpotentis civitatis amicitiam ultro appeterent; qua sese ac res suas adversus oppugnantes communirent: in quibus fuit Comitas judex ac princeps præfecturæ Alboreensis; quæ una ex quattuor est, in quas omnis Sardinia divisa est. Is, cum multis iniquitatibus à Pisanis continenter premeretur, ad florentes Genuensium opes confugit; eorumque patrocinium & propugnationem in se firmavit, opimo sacerdotio anno ejus sæculi trigesimo uno sacræ ædi Laurentianæ Genuensi adjuncto; ac dimidia parte montium, in quibus sunt argenti fodinæ, dono data.

Insequenti anno trigesimo altero, ut idem orbis in singulos annos volveretur, cum dies induciarum exiisset, sexdecim triremes in Pisanos armatæ sunt, non sine operæ pretio, nonnullis navibus captis: armaque illata sunt Comitibus Lavaniæ non satis obedienter, neque ex præscripta formula majestatem populi Genuensis colentibus; arce Riparolo illorum cervicibus imminente ædificata.

Lætus

A.C. Lætus eſt inſequens annus ejus ſæculi trigeſimus A
1133. tertius fine bellicis laboribus tandem impoſito ; ac
pace inter Genuenſes & Piſanos, ſedula opera &
auctoritate Innocentii Pontificis tandem conciliata;
cum res magni ac diuturni moliminis fuiſſet. Per-
honorificus is Pontifex in nationem Genuenſem
fuit; ejus Antiſtite Archiepiſcopatus titulo decorato,
quod beneficium Genuenſes remunerantes, Ro-
mam, ac ſedes, unde dejectus fuerat, Lotharii
Romanorum Regis opibus repetenti Pontifici octo
triremes auxilio miſerunt : quarum, in Romanos
contumaces vexando, ac malis afficiendo, haud ſe-
gnis, aut parum fructuoſa opera fuit. Eodem anno
arces Lavaniæ Comitum à Genuenſibus captæ & B
everſæ ſunt; Comiteſque malis ſubacti ad jurandum
in imperata.

A.C. Inſequenti anno ad ſeptem veteres regiones una
1134. addita eſt, parque numerus Conſulum creatus; ut,
mutata ratione, bini Conſules binis regionibus præ-
eſſent. Piſano bello intermiſſo, Genuenſes, ut bel-
licoſus populus in otio eſſe non poterat, laudabi-
A.C. liore conſilio vires in communes Chriſtiani nominis
1135. hoſtes verterunt, claſſibus ſæpe in oram Africæ
1136. miſſis, atque hoſtilium navium hominumque &
1137. mercium prædis actis. Quarum expeditionum illa
1138. maxime inſignis fuit, XXII. triremium adverſus Cai-
tum Maimonum Almeriæ regnantem miſſarum; qui C
cum quadraginta navibus longis continentibus ex-
curſionibus Mediterraneum mare infeſtum facie-
bat, commerciaque impediebat : ſed irritum ince-
ptum fuit, Maimono nuſquam reperto : qui, fa-
ma Genuenſis claſſis accepta, in ſua ſe receperat.
Per has igitur expeditiones quattuor inſequentes an-
A.C. ni traducti ſunt.

1139. Inſequens annus ejus ſæculi trigeſimus nonus
memorabilis eſt, jure nummi ſignandi à Conrado
Romanorum Rege impetrato : ad cujus beneficii
memoriam teſtandam, decretum eſt, nomen Con-
radi nummis inſcribi. Nullus populus oræ Ligu-
ſticæ erga Genuenſes contumacior fuit, aut in res D
novandas avidior, quam Intemelii; ſitu, credo,
loci, in quo urbs eſt, arduo & difficili acceſſu au-
A.C. daciam & fiduciam hominum incitante. Defecit
1140. igitur iterum anno ejus ſæculi quadrageſimo Inte-
meliorum Comes, quem prævalidæ terreſtres &
maritimæ copiæ Genua miſſæ adegerunt tandem,
ſimulque urbis & agri incolas ad jurandum in per-
petua Genuenſis populi imperia.

A.C. Otium per quinque inſequentes annos Genuæ
1141. fuit; qui nullam materiam ſcribenti præbent, præ-
1142. terquam quadrageſimus tertius, in quo Dominus
1143. Montis Peſulani conjuratione inimicorum princi-
1144. patu exactus, in veterem dominatum à Genuenſi- E
1145. bus reſtitutus eſt, quattuor triremibus inſtructiſſi-
mis ſubſidio illi miſſis : quod beneficium ille gra-
to animo remuneratus eſt; ædibus ac domicilii ſe-
de nationi Genuenſi in eo opido, quod circumje-
ctarum regionum frequentiſſimum emporium eſt,
multiſque immunitatibus donatis.

A.C. Longe memorabilior eſt annus inſequens, ejus
1144. ſæculi quadrageſimus quartus, anniverſario vecti-
gali libræ auri inſulæ Corſicæ à Lucio ſecundo
eodem, quo auctore pax cum Piſanis facta eſt,
Genuenſibus remiſſo : quod Genuenſes ad eum
diem Pontificio ſolio perſolverant: qui quamquam
armis, ut ſuperius ſcripſimus, ac juſto & pio bel- F
lo ejus inſulæ imperium, Chriſtiani nominis ho-
ſtibus expulſis, ſibi pepererant; viri tamen perpe-
tuæ pietati ſuæ conſtantes, ne Romano Pontifici
adverſarentur eam inſulam ſuam ſibi vindicanti,
tamquam in donatione à Carolo Magno primo La-
tinorum Imperatore & ſucceſſoribus, Romanæ
Eccleſiæ facta comprehenſam, fiduciariam tamen
ac vectigalem illam à Pontificibus Romanis obe-
dienter acceperunt : quod tributum hoc anno, ut
modo diximus, remiſſum eſt. Nulla igitur religio in
populo Genuenſi hæret; neque illum ullo crimine
obſtringit judicium à Pontifice Romano in invaſores
rerum Pontificiarum, in quibus Corſicam nomina-
tim complectitur, quotannis latum; quo illis pio-
rum cœtu & ſacrorum communione interdicit :
nam hoc ad imaginem veteris juris tum, cum non-
dum Corſica Genuenſibus fiduciaria data eſſet,
retinendam à Pontifice fit, neque recte aut vere
in invaſoribus comprehenduntur ii, qui inſulam
poſſident eo jure, quo qui optimo.

Per ea tempora Afri, qui totam fere Hiſpaniam
multis ante ſæculis occuparant, cum navalibus
quoque opibus in dies creſcerent; omneſque illius
Provinciæ & interjectarum inſularum Mediterra-
nei maris portus tenerent; circumjecta maria con-
tinentibus excurſionibus & latrociniis infeſta fa-
ciebant; maximiſque detrimentis Chriſtianos mer-
catores & negotiatores afficiebant : quæ damna &
incommoda cum Genuenſes à ſe amovere conſti-
tuiſſent, prævalidam claſſem machinis & ceteris
bellicis apparatibus affatim inſtructam, ac non
exiguo bellatorum numero refertam, duarum &
viginti triremium, quattuorque ingentium corbi-
tarum, anno, qui inſecutus eſt, ejus ſæculi qua-
drageſimo ſexto comparant; illique Caffarum unum A.C.
è Conſulibus, & Ubertum Turrium præficiunt: 1146.
qui portu Genuenſi ſolventes, ſecunda navigatio-
ne uſi, brevi minorem Balearicam tenuerunt :
quæ inſula piratarum inſigne receptaculum tum
erat: copiiſque in terram expoſitis, in quibus fue-
runt centum equites, claſſeque in portu Fornello
relicta, populabundi in multas inſulæ partes diſ-
currunt : magnaque præda hominum & aliarum
rerum facta, quarto poſt die in caſtra; quæ ſecus
littus ſtatuerant, revertuntur : vixque præda de-
poſita ingentes Maurorum copiæ, in quibus tre-
centi erant equites, ſuperveniunt, improviſoque
caſtra invadunt: quorum impetum Genuenſes inſtru-
ctis copiis & caſtris eductis egregie primo ſuſtinent,
deinde gradum acriter inferentes illos ſubmovent,
tandem omnibus viribus connixi in fugam vertunt:
quos fugientes per plus octo paſſuum millia inſecuti
ingentem illorum cædem tam equitum quam pedi-
tum edunt. Quibus profligatis, omnem vim belli in
urbem inſulæ caput vertunt: qua primo impetu ca-
pta & direpta, ingenti præda aucti; cum nullum
aliud belli opus in ea inſula reliquum eſſet, naves
repetunt, claſſeque conſcenſa, relicta inſula, (cum
adhuc multum temporis rebus gerendis idonei ſu-
pereſſet) in continentem, & in proximam oram
Granatenſis regni iter dirigunt : primoque adven-
tu magnum navium numerum in littoribus Al-
merienſibus incendunt : atque in terram egreſſi
infeſtas copias urbi admovent. Afri ſubito terrore
fracti, colloquio petito, ſeſe haud contemnenda
pecunia redempturos dicunt. Accepta eſt conditio
à Genuenſibus, difficultates in magna & munita
urbe expugnanda, contra quam præceperant ani-
mo, providentibus, ac tempore anni minime re-
bus gerendis apto appetente. Dumque pecuniæ nu-
merantur, Afrique de induſtria rem extrahunt; Rex
ſilentio noctis, cum omnibus theſauris urbe furtim
excedens, fidem pactorum ac noſtrorum exſpe-
ctationem eluſit : in ejus ſtatim locum Afri alium
ſufficiunt : qui quamquam obſides pactos dedit,
non tamen magis, quam prior, fidem datam ſan-
ctam habuit. Iterum ludificati Genuenſes iram,
cujus effectus in ipſam urbem irritus futurus erat,
omnem in regionem effundunt; quam cædi-
bus, ruinis, incendiis, direptionibus paſſim graſ-
ſantes, omni belli clade pervaſtant: odiiſque tan-
dem exſaturatis, adverſo anni tempore urgente,
claſſe conſcenſa Genuam repetunt; ovanteſque,
ac gloriæ & ſpoliorum pleni portum ſubeunt.

Discessus Genuensis classis Afros præsenti quidem periculo, sed non metu, liberavit: qui majorem belli molem à Genuensibus, quorum nomen tum Saracenis in primis erat terribile, sibi irritatis exspectantes, urbem validiore munimento firmare, majoribusque præsidiis, ac bellicis apparatibus, omnisque annonæ copia communire; classemque ac numerum navium augere constituunt; nullumque finem latrociniorum facientes, Eugenium tertium Pontificem maximum Regis Hispaniæ ac Comitis Barchinonensis assiduis precibus fatigatum in se incitarunt: qua de caussa legatum initio insequentis
A. C. 1147. anni, qui fuit ejus sæculi quadragesimus septimus, Genuam mittit; qui Genuensium animos in Afros inflammet; & ad arma illis inferenda hortetur. In sac. san. potestate perpetuam Majorum suorum pietatem imitati fuerunt Genuenses, Archiepiscopo præsertim annitente; ac monente, quam turpe nomini Genuensi futurum esset, quam alienum ab ipsorum contestata religione, si privatæ discordiæ, quibus non nihil tum civitas tentabatur, illos à tam sancto & necessario consilio revocassent. Igitur omnibus dissidiorum caussis in arbitrium ipsius rejectis, mutuoque se in signum reconciliatorum animorum osculati, omnes curas in comparandum intendunt: tantusque animorum ardor omnibus est injectus, ut matronæ partem impensarum ultro se subituras professæ sint, gemmas, quæque pretiosiora habebant, proferentes; atque ut acciperentur orantes. Nihil igitur de summa contentione remisso; quattuor mensium curriculo postquam expeditio decreta est, ingens classis sexaginta trium triremium, ac centum sexaginta trium onerariarum, varii nominis & magnitudinis, omnibus rebus instructissima comparata est; magnaque materiæ vis ad machinas fabricandas, ingensque omnis apparatus bellici copia parata; ad hoc magnus bellatorum numerus ætate & genere florentium coactus. Tantæ classi præfecti sunt sex ex decem Consulibus civitatis; Ubertus Turrius, Balduinus nomine familiæ ab Annalibus suppresso, qui mos frequens illis est, Philippus Longus, Ansaldus Auria, Ingo à Volta, Ansaldus Pizo. Quincto igitur, postquam comparari cœptum est, mense Consules solventes, cum in itinere nusquam offendissent, ad portum, quem magnum vocant, classem incolumem appellunt. Est autem urbs Almeria in littore ejus Bæticæ Hispaniæ partis, quæ nunc regnum Granatense appellatur, ultra Charidemum promontorium, quod nunc caput Catæ vocamus, sita; ab Oriente ipsum portum magnum, quem diximus, habens; ab Occidente lingua in altum excurrens stationem classibus quamvis non satis tutam præbet: ipsa urbs plana & satis ampla est; arcemque habet paullo editiore loco positam, quam *Suetam* incolæ vocant; & ad mare perampla navalia omnis quamvis magnæ classis capientia. Genuenses, classe ad linguam translata, ibi Regem & Barchinonensem exspectare constituunt: ad quorum diligentiam stimulandam Oddonem Bonvillanum mittunt. Regem cognito Genuensium adventu dolor cepit, quod copias suas nimis propere dimisisset; neque plus quadringentos equites & mille pedites secum haberet: respondit tamen Oratori, se mox affuturum. Interea Genuenses Duces, ne illud tempus inane abiret, experirenturque, quid animi, quid virium hostis haberet, Balduinum unum ex Consulibus cum quindecim triremibus mittunt; qui ultro citroque discurrens, litusque legens, conatus & consilia hostis speculetur, dato mandato, ne in terram exscensionem faciat, neve manum cum hoste conferat: ille imperata impigre exsequitur. At Mauri ab omni cogitatione maritimæ pugnæ abhorrentes, tanto Genuensibus viribus inferiores, cum omnes naves suas in terram & in tutum subduxissent, magnas tam equestres quam pedestres copias à circumjectis urbibus &

A populis ejusdem religionis cultoribus corrogarant; haud gravate ab illis concessas, cum intelligerent in eventu illius urbis suas quoque ipsorum fortunas verti. Igitur Almerienses tantorum auxiliorum accessione animis sumptis, superbam virium fiduciam præferentes, equitatum contra Balduinum emittunt; quem ad descendendum, experiendumque utra gens bello sit melior, ferocibus verbis provocant. Ille mandatorum memor, nihil inanibus vocibus movetur; sed ex propinquo motus hostium contemplatur: sicque nonnullos dies Mauros extraxit, donec Barchinonensis Comes cum haud contemnendis navalibus & terrestribus copiis tandem ad exercitum venit: cujus adventu confirmati Consules,
B cum adventum Regis desperare inciperent, non ulterius differendum rati urbem invadere constituunt: ceterum omnia prius facere, ut hostem quamquam equitatu superiorem ad signa conferenda, justaque acie & æquo campo dimicandum attrahant, haud dubiam victoriæ spem ipsis faciente genere copiarum suarum & robore hominum: consiliis igitur ad pugnam destinatis, unus ex Consulibus, cui à collegis id negotium datum est, milites ad concionem vocatos talibus verbis hortatus ad pugnam dicitur: *Adversus eundem hostem, contra quem patres vestri in Syria tanta cum gloria egregiis partis victoriis pugnarunt, quemque vos ipsi per hosce annos tot cladibus contudistis,*
C *missi, eo acrius, cives, vos niti decet, quo præter religionis ardorem ceteris Christianis communem, tres accedunt stimuli, qui à vobis virorum fortium ac plusquam virilem operam postulant. Primus est injuriæ vobis per hos annos à latronibus istis continenter factæ, tot naves ac merces vestræ captæ, tot cives vestri in servitutem abducti: alter stimulus est, quod nisi hanc urbem piratarum receptaculum delemus, maria perpetuis incursionibus infesta habituri sunt: tertius est ille longe acutissimus stimulus, quod bellum sacrum non nostrum erat; sed maximorum Regum ac Principum, penes quos erant imperia; uti gloria & dedecus partarum victoriarum, vel cladium acceptarum illorum esset.*
D *At hæc expeditio Genuensium est, decusque & ignominia ex bene vel male gestis rebus tota nostra futura est: cavete igitur per Deum immortalem, ne qui pro aliena gloria tot fortia opera edidistis; pro vestra ac Genuensis nominis ignavi fuisse videamini: & qui in Oriente nomen Genuense clarum & formidolosum reliquistis, in Occidente ignominiosum & contemptum relinquatis: quique ex Syria semper gloria ex Hispania ignominia pleni revertatis.* Succlamant milites alacri consensu, pergerent Duces copiam sibi pugnandi facere: annixuros se, & perfecturos, ut, quemadmodum milites sollertis diligentiæ & vigilantiæ Ducum adhuc non pœniteat; ita ipsi
E suam fidem & operam Ducibus haud pœnitendam faciant. Omnium igitur animis præparatis, rebusque ad pugnam instructis: Barchinonensis ex composito cum suis copiis, in quibus non fuerunt plus quinquaginta equites, aggere fluminis proximi tectus in insidiis latuit. Balduinus unus ex Consulibus cum quindecim triremibus suis urbi invectus, copias expositas à spatio soli urbi & mari interjecto (non enim mœnia Almeriæ mari alluuntur, paullum ab illo retracta) insinuavit, speciem provocantis ad pugnam præbens. At Mauri paucitatem ex mœnibus contemplantes insidias veriti, non prius se moverunt, quam duobus ex ipsis exploratum in
F locum quendam paullo editiorem missis; qui circumspectantes, cum latentes insidias non detexissent, Mauri securiores facti, magna multitudine tumultuario ac confuso agmine, nullum ordinem servantes urbe prodeunt, magnoque impetu in Balduinum feruntur: qui sensim, ut compositum fuerat, cedens copias in naves subduxit, septem aut octo ex suis desideratis. At Ansaldus Auria, qui viginti quinque triremes ipsi assignatas ulterius promotas,

motas, pone linguam latere jusserat; cum ipse cum una triremi ad extremum caput linguæ speculabundus processisset, collegam laborantem conspicatus, signum invadendi Barchinonensi, & suis pone linguam latentibus dat: qui eodem tempore ex insidiis consurgentes; illinc Barchinonensis copiis promotis, hinc viginti quatuor Aurianæ triremes remis connixæ, ac capite linguæ superato, Balduinianisque adjunctæ in terram raptim prosilientes eodem fere tempore concitatum Maurorum impetum excipiunt, quem fortiter sustinentes spatium dant reliquæ classi, quæ haud procul constiterat, navibus ulterius promotis, copias cum reliquis, pugna commissa, conjungendi. Universa igitur acie Christiani validam impressionem in Barbaros dant: quos primum paullum submovent, deinde gradum acrius inferentes avertunt, postremo omnibus viribus connixi in præcipitem fugam conjiciunt; quos insequentes ac terga cædentes magnam illorum stragem edunt: Barbarique, cum intolerandam sagittariorum Genuensium vim, quo illis temporibus præ ceteris valebant, ferre non possent, in urbem se recipiunt, plus quinque hominum millibus in prælio amissis.

Victoria potiti Christiani classibus in terram subductis, machinas fabricare, ac reliquum apparatum expugnandæ urbis instruere & parare instituunt, ita munera partiti, ut pars ipsorum opera instituta urgeret, pars Mauros per varias occasiones urbe erumpentes, Christianosque operi intentos vexantes, ac machinas comburere conantes arcerent; cum interea eorumdem Maurorum ne in urbe quidem munienda, ac suspectioribus locis firmandis, omnibusque ad oppugnationem sustinendam & arcendam necessariis præparandis & expediendis, segnis opera esset. Christianis igitur oppugnationi instruendæ intentis, Rex tandem ad exercitum venit; non plus quadringentis equitibus ac mille peditibus secum ductis, tam paucitatem copiarum, quam serum adventum excusans. Perculit vehementer Mauros adventus Regis, longe majores copias ab illo, ut par erat, adductas ratos: consiliis igitur à vi ad Punicas fraudes versis, animum Regis & Barchinonensis tentant; ingentem auri vim pollicentes, si ipsi cum copiis suis discedentes solos Genuenses reliquissent. Invictus uterque animus à sordibus fuit: pravum consilium ad removendam à se perniciem à Mauris initum, illam acceleravit: Consules enim, rebus ad suspicionem inclinatis, ac tempore anni rebus gerendis adverso urgente, maturandum rati, nulla mora interposita, machinas productas mœnibus admovent; continentique multorum dierum verberatione duabus turribus & magna continentis muri parte prostrata, urbem invadere constituunt, copias in duodecim cohortes partiti, singulas sub signis suis, non minus millenis hominibus constantes, in quibus magnus fuit egregiorum sagittariorum numerus; Regemque ac Barchinonensem ad partem laboris & periculorum secum capessendam vocant: quorum Rex tarde ac lente se commovens vix in tempore supervenit; Genuensiumque agmina jam sub signis instructa, ac magno cum silentio procedentia invenit. Die igitur pervigilio divi Lucæ sacro, cœlo albescente, magno impetu urbem invadunt; in eamque post trium horarum pugnam per stragem diruti muri tandem perrumpunt, magna hostium edita cæde: ad viginti enim Maurorum millia eo die cecidisse traduntur; noctuque urbe potiti, sanguine tandem satiati, irarumque certamine remisso, ad eos, qui in urbe remanserant, capiendos se converterunt; quorum ad decem capitum millia omnis generis omnisque ætatis & sexus, Genuam ducta sunt. Qui in arcem se subduxerunt ad viginti millia numero sese pretio triginta aureorum nummûm mil-

A lium, nulla oppugnatione exspectata, redemerunt: cum præda in urbe facta sexaginta aureorum millibus æstimata sit; quorum maximam partem in milites & navales socios Consules distribuerunt.

Genuenses, urbi ipsorum in primis opera & copiis expugnatæ Othone Bonvillano cum mille armatorum numero præsidio præfecto, classe conscensa, proris in Orientem directis, Barchinonem petunt: ad cujus urbis littora classe appulsa, naves in terram subducunt, ibique hybernare constituunt, cum monitis Pontificis pro jure paternæ auctoritatis enixe agentis parentes; tum exorati precibus Co-

B mitis Barchinonensis, contendentis, ut sibi auxilio essent in expeditione Dertusiensi; in quam omnes ipsius curæ versæ erant. Genuenses igitur, hybernaculis statutis, Ubertoque Turrio & Ansaldo Auria duobus ex Consulibus cum duabus triremibus Genuam missis, ad ea, quæ gesta erant, magistratui & consilio demonstranda, rationemque novi consilii ab ipsis capti reddendam, atque hominum supplementa accersenda; ipsi materia ex omnibus circumjectis regionibus petita, ne totum illud hyemis tempus segne tererent, in machinas ad usum expugnandarum urbium fabricandas assiduam operam conferunt.

C Quibus ad effectum perductis, supplementisque petitis acceptis, atque omnibus rebus ad bellum necessariis paratis & instructis; æstate jam inita classe deducta, anno ejus sæculi quadragesimo septimo A. C. 1147. in pervigilio divi Petri ex hybernis movent, ac velis datis, Dertusiam petunt; Kalendisque Juliis Iberum flumen cum classe atque omnibus copiis ingressi, brevi Dertusiam perveniunt; copiisque in terram expositis castra statuunt. Ea urbs per totam longitudinem ripis fluminis porrecta ab illo alluitur, distatque à mari quindecim millium passuum intervallo, planaque urbis ad flumen pertinentia templum valido propugnaculo cinctum communit:

D editior pars civitatis arcem satis amplam inferiori urbi imminentem habet; quam *Soctam* incolæ vocant. Genuenses in parte inferiore ad flumen pertinente cum parte Barchinonensium copiarum, quibus adjuncti erant nonnulli Anglici Proceres Templariæ militiæ Equites religionis caussa voluntariam militiam professi, consederunt: superiora loca Gulielmus Montispesulani Dominus cum reliquis copiis insedit. Igitur milites Genuenses omnis moræ impatientes, ardoreque animorum tracti, inconsulto impetu, Ducumque injussu, propugnacula templi invadunt, præliumque committunt: quod acre per multas horas fuit, compluresque

E utrimque absumpsit: quam rem Duces acerbo animo tulerunt; militibusque asperis verbis objurgatis, qui disciplinam militarem solvissent; gravi edicto, ne quis talia in posterum audeat, prohibent: machinisque admotis mœnia quatere instituunt: quibus dejectis, ac perampla fenestra patefactis, per ea Christianæ copiæ in urbem irrumpunt, Mauris tandem aversis, qui acriter primo restiterant; quorum maxima pars in arcem se recepit. At Duces machinis è vestigio promotis situm loci ex propinquo contemplatos vehementer perculit objecta species fossæ immensæ pene altitudinis & latitudinis, qua arx cingebatur; ut multi de

F expugnatione desperare inciperent: ceterum Duces nullam tantam esse rerum iniquitatem gnari, quam non virtus & patientia tandem superet, opus immensi laboris aggrediuntur fossæ implendæ: quare materia undique comportari jussa, eaque in fossam subinde conjecta, cum neminem aut ætas, aut ordo, aut honoris gradus, aut dignitatis operi & labori eximeret; opere non nocte, non die, intermisso, tandem fossa ad eam altitudinem impleta est, quæ esset oppugnantibus opportuna. Igitur

tur Duces turrim ligneam immanis magnitudinis, in qua erat delecta trecentorum bellatorum manus, ulterius promotam arci admovent: à qua magna detrimenta Mauri accipiebant; qui tamen haud quaquam sese deserentes, immanis ponderis saxa machinis suis intorquentes, latus in arcem versum perfringunt, ac decutiunt: cui malo statim Genuenses occurrunt, rete ex funibus magnæ crassitudinis contexto turri undique cincta: quod saxis Maurorum impenetrabile, murum turris tutum & intactum ab illorum ictibus præbebat. Interea Comes Barchinonensis, ob non persoluta stipendia, à suis relictus est: solique Genuenses ab omnium societate deserti in ea expugnatione remanserunt: quæ res cursum quidem procedentium consiliorum nonnihil retardavit; ceterum animos Genuensium haud quaquam infregit, aut spem & fiduciam ex secundis ad Almeriam rebus conceptam debilitavit, usu expugnandarum urbium feroces: institutam igitur oppugnationem urgentes, Mauros ad extrema adductos ad necessitatem deditionis tandem adigunt: de qua re colloquiis initis, ita convenit; ut nisi subsidia ab omnibus Hispaniæ urbibus, quæcumque à suæ religionis hominibus incolebantur postulata, intra quadraginta dies venerint, arx & ea pars urbis, quam adhuc tenebant, Genuensibus & Barchinonensi illico tradantur: in quarum rerum observationem centum obsidibus ex suorum primoribus à Mauris datis, res interea in induciis fuit: cumque præfinitum tempus venisset, auxiliaque nusquam apparerent; pacta deditio facta est die divo Sylvestro festo, qui est anni postremus, obsidione in sextum mensem completum extracta. Non modo spoliorum, sed captæ urbis tertia pars ex conventis Genuensibus cessit; duas reliquas Comes habuit: quam partem Genuenses imperio diu ab ipsis possessam Comitibus Barchinonensibus, pretio accepto, posterioribus temporibus tradiderunt. Consules, duabus maximi nominis urbibus expugnatis, pleni gloria, atque opulentis spoliis onusti, Genuam cum incolumi ac victrice classe redierunt: à qua more triumphantium urbem sunt invecti.

A. C. Ut superiores tres anni bellicosi in primis, &
1149. pleni gloriæ fuerunt; ita quinque insequentes im-
1150. belles, nulla memorabili re domi, aut foris gesta;
1151. præter opidum Gibellotum, ac quidquid Respu-
1152. blica in Provincia Lolizia possidebat, fiduciarium
1153. in viginti novem annos Gulielmo Embriaco datum, vectigali anniversario ducentorum sexaginta byzantiorum, ac dono aurei aulæi byzantiorum decem, ad ornatum altaris divi Laurentii imposito: ac quidquid Respublica in urbe Acri & in illius finibus & circumjectis regionibus, nec non in urbe Antiochia totaque ejus ditione possidebat cum annuo vectigali, in illis quinquaginta byzantiorum, in his octoginta Hugoni & Nicolao Embriacis fratribus, in idem temporis spatium, in idemque fiduciæ jus dato.

Torpor quidam & socordia per ea tempora civitatem invaserat, resque publicæ à primariis civibus neglectæ incuria dilabebantur, quibus summus quoque ipse magistratus, summumque civitatis imperium, quo ad ambitionem hominum instigandam, animosque ad seditiones & dissidia acuendos nullus solet esse acrior stimulus, raro ex omni memoria exemplo, sordebat. Ejus rei duplex caussa traditur: alii enim illam nimiæ illorum temporum felicitati assignant: quæ eam negligentiam illudque fastidium faceret, perpetuo humani ingenii vitio à labore ad otium proclivis: cum principes civitatis pace cum Pisanis sancita, Maurorumque conatibus repressis, civitateque ab externis motibus quieta, rerum urbanarum procurationem aspernarentur, velut ignobilem; negotiumque molestiarum & offensionum plenum à se removerent, ac laborem inglorium repudiarent: alii altius intuentes rem ad graviorem interpretationem revocant: formidinem enim adventus in Italiam Friderici Ænobarbi Romanorum Regis, Imperatoris designati diadema Cæsarianum à Pontifice petentis, cives à Republica attingenda deterruisse, barbarum ac trux ingenium impotentemque iracundiam horrentes, quam ille haud dubie in eos primum effusurus esset, qui ipsius conatibus sese opposuissent: quam necessitatem Magistratus & suspecta Reipublicæ propugnatio hominibus imponebat: neminem igitur bono publico privatam perniciem sibi tum conflare voluisse ab homine Italiæ urbibus, si qua dicto audiens non fuisset, aut superbum jugum detrectasset, graviter minitante, cædesque, incendia, excidia alternis verbis jactante: ceterum is ipse metus caussa, si modo ea fuit, idem remedium mali fuit, qui cives, cum primus ille formidinis impetus desedisset, ad sese, liberos, conjuges, communemque patriam respiciendam tandem convertit, consopitamque virtutem excitavit, neque civitatem otio consenescere passus est. Qua in re egregia opera Archiepiscopi fuit, cujus in monendo, hortando, desidiam exprobrando, divini Numinis ultoris metum injiciendo, omnia seduli ac boni pastoris officia constiterunt.

Tanto igitur periculo appropinquante quattuor opibus & consilio eminentes cives Ugerius Guido, Ubertus Spinula, Anselmus Auria, Lanfrancus Piper, insequenti anno, qui fuit ejus sæculi quinquagesimus quartus, haud retractanter, populoque A. C.
cupientissimo & efflagitante, Consules creati sunt: 115
qui simulatque magistratum inierunt, omnes Reipublicæ partes erigendas curis suis amplexi, primum omnium triremium numerum longe imminutum, navalesque copias, quibus Respublica in primis staret, supplendas curarunt, magno numero carinarum illico posito, deinde ad Rempublicam ære alieno & fœnore liberandam animum adjecerunt: quæ res partim ab ipsis, partim à successoribus proximi anni Consulibus adducta est, compluribus publicis vectigalibus & portoriis à fœneratoribus redemptis.

Per ea tempora Fridericus in Italiam venit: ad quem cum ceteræ Italiæ urbes, quæ erant veteris juris Romani Imperii, Legatos misissent, qui in verba jurarent, gratiam præpotentis Principis captantes: ne civitas quidem in eo officio sibi cessandum ducens, duos Oratores ad eum mittit, Hugonem Archidiaconum virum insigni doctrina, & Caffarum Annalium scriptorem: qui ab eo comiter & humaniter excepti sunt, cum magna effusæ in civitatem nostram voluntatis significatione: nihil tamen de iis rebus, quarum caussa venerant, tum transactum est; omniaque suspensa de industria in commodius tempus relicta sunt; astu Friderici omnia sibi integra reservantis: cui consilium esset Genuensium copiis & industria uti in expeditionibus maritimis, quas animo destinarat: in quibus prout illorum studia magis minusve prompta, & obsequentia habuisset, ita illis leviores aut duriores conditiones ferre. Rebus igitur Genuæ in pristinum statum restitutis, pars curarum versa est in ditionem pacandam; quam nonnihil infestam per idem tempus faciebant Marchiones Carrettani, animis ex negligentia civitatis aliquantum sublatis, qui furto insidiarum arcem urbis Nauli occuparunt, fide promissorum pridem civitati factorum perfracta. Urbanæ igitur copiæ eo missæ, omni eorum regione ruinis, incendiis, direptionibus per totam hyemem vastata, nullo alio operæ pretio facto, cum naves littoribus appelli non possent, Genuam reversæ sunt.

Crescebat in dies civitas opibus & existimatione, incolarumque numerus augebatur: animus igitur inse-

A. C. 1155. insequenti anno ejus sæculi quinquagesimo quincto Consulibus ad pomœrium proferendum, laxiusque spatium, quod incolas caperet, novo circuitu murorum amplectendum adjectus est: quod opus magni moliminis magnæque impensæ & laboris (ex lapide enim quadrato mœnia & turres exstructæ sunt) hoc anno inchoatum, brevi, ut suo loco dicemus, ad effectum perductum est. Clara victoria de Mauris parta, duabus magni nominis urbibus in Hispania subactis, cum suo ipsa fructu civitati profuit, tum nomen Genuense apud exteros Principes magna in gloria, magnoque in precio posuit; ut tam Latinus quam Græcus Cæsar Genuensium amicitiam ipsorum consiliis in primis aptam, ingentibus promissis, & donis sibi adjungere studerent. De qua re cum internuncii sæpe inter Emanuelem Constantinopolitanum & Genuenses ultro citroque commeassent; tandem Græcus instituta consilia ad effectum perducendi cupidus, Demetrium Metropolitam cum haud contemnendis donis Genuam misit: cum quo amicitia & armorum societas juncta est. Cæsarque præter eadem jura easdemque immunitates, quibus Pisani & Veneti in ipsius omni ditione utebantur, Genuensibus datas, suam illis quoque plateam, suumque privatum forum ac sacram ædem in urbe ipsa Constantinopoli Genuensibus dedit, anniversaria pensione quingentorum perparorum Reipublicæ, ac sexaginta Archiepiscopo, aureorumque aulæorum honoris caussa addita.

At Fridericus Latinus Cæsar, cum, Cæsariano diademate à Pontifice accepto, in Longobardiam rediisset, Dertona urbe post duorum circiter mensium oppugnationem capta & solo æquata, tantum sui terrorem ceteris proximis urbibus injecit, ut omnes, metu ejusdem eventus tributo ultro delato, se ab eo periculo & ab impetu hominis redimerent. Uni Genuenses in recusando constantes fuerunt, qui neque formidine præpotentis Principis, neque suasionibus multorum à Friderico clam submissorum, ac sese Genuensium vicem sollicitos simulantium, terroremque & iracundiam Friderici consiliis miscentium, à jure & libertate sua tuenda deduci potuerunt; omnibus curis in se adversus Friderici conatus comparandos collatis. At Fridericus secum reputans, quanta moles esset urbs Genua, quantique ac quam diuturni laboris, quantæque impensæ, ac quam dubiæ spei futura esset oppugnatio opulentæ ac prævalidæ urbis, situ quidem ac natura loci in primis munitæ, ceterum inexpugnabilibus civium animis longe munitioris, ut quod extorquere vi non poterat, gratuito remittere videretur, necessitatemque beneficium suum faceret, Genua Legatos sibi mitti postulat: mos gestus est: missique sunt Gulielmus Luscius unus ex Consulibus; simulque cum illo nonnulli ex principibus civitatis, quos Fridericus comiter & amanter acceptos, honorificeque appellatos bono animo esse jubet: cum demonstraret, se à Genuensibus obsequia, non servitutem petere, neque se ab illis tributa quærere; fidelitate contentum, quam ipse amicitia & perpetua benevolentia sua esset remuneraturus; suumque favorem suamque omnem opem ac perpetuum ipsorum salutis & dignitatis patrocinium prolixe deferret. Legatis igitur promissorum & spei plenis dimissis, in Germaniam rediit.

Nec minor honos, minusve pretium apud Gulielmum præcelsum ac præpotentem Siciliæ Regem Genuensibus fuit, qui tantum illorum gratiæ & auctoritati dedit, ut illis petentibus, Provinciæ Narbonensis, ac Gallos mercatores & negotiatores ex regno suo exigeret: quod Bernardus quidam Othonus piraticam faciens ejus nationis homo ipsos multis detrimentis affecisset.

A Longe diversa ratio Hierosolymitani Regis & Principum Syriæ fuit: qui Majorum suorum dissimiles nationem Genuensem omnibus iniquitatibus insectari cœperant, eorum naves & merces per adumbratas juris species capere, immunitatibus & juribus suis uti non permittere, omni denique injuriarum genere afficere. Quæ injuriæ Genuenses tandem adegerunt ad Manfredum ex sodalibus Canonicis ædis Laurentianæ ad Anastasium quartum Pontificem maximum, qui tum Beneventi Concilium universæ Ecclesiæ habebat, mittendum, eas injurias expostulatum. Is fuit Manfredus unus ex
B sodalibus Canonicis ædis Laurentianæ nobilitate & consilio spectatus: qui cum Pontifici injurias Genuensibus factas gravi & queribunda voce exposuisset: illis motus Pontifex litteras ad Regem Hierosolymitanum dedit in hanc sententiam scriptas: *Vehementer commoti sumus, fili, Genuensium de te querelis, per Oratores suos ea de caussa ad nos nominatim missos, graviter expostulantium; jura sua eximia in sancta ista civitate ac regno tuo, non tam à superioribus Regibus beneficia gratis data, quam ipsorum meritis debita præmia persoluta, illorumque jurejurando in fœdere secum icto sancita, quotidie abs te infringi; magnasque sibi injurias à tuis fieri, seque rebus suis*
C *spoliari. Qua in re magis tuam quam illorum vicem doluimus; rationemque consilii tui haud mediocriter mirati sumus: quippe illis, etiam juribus his ademptis, nihil de potentia ac de maritimis opibus, quibus excellunt, gloriaque tot claris rebus gestis parta decessurum est: at tu regni tui nervos hoc facto præcidis, quod tot barbaris ac ferocibus nationibus circumseptum non tam viribus suis adversus tot potentes oppugnatores stat; quam conjunctione Occidentalium regnorum, auxiliorumque inde ad te submittendorum spe nititur: qui metus Barbarorum audaciam à te armis petendo cohibet: quorum auxiliorum præter nam quod navales copiæ, quibus Genuenses in primis abundant, haud parva & haud contemnenda pars*
D *sunt; ita universæ Europæ auxilia ad te venire non possunt, nisi à classibus Genuensium & ceterarum Italicarum civitatum, quæ opibus maritimis pollent, subvecta: quas civitates pro eo, ut novis beneficiis demerearis, injuriis etiam faciendis ultro à te alienas. Ut mittamus ingrati animi vitium, quo nullum detestabilius est; quippe quod cursum benignitatis & beneficentiæ, quo vinculo mortalium societas in primis continetur, quantum in ipso est, interrumpat: hancine gratiam tot Genuensium in Christianam Rempublicam meritis, tanto pro religione effuso sanguini, tantis hominum & classium factis impensis referri? Quam vero compar tuum istud consilium superiorum Regum sapientium virorum facto est? illi amicitiam Genuensium sibi perhonorificam, regnisque suis*
E *multipliciter frugiferam impenso pretio parare studuerunt; tu partam temere abjicis. Collige te, fili; ac considera, primum hoc vulnus à divino Numine illis, quos pro sceleribus ulcisci velit, infligi, ut illis mentem adimat; pravisque consiliis à te remotis paterna monita nostra audi, ac fac, ut in fide pactorum servanda, in Christianis ac bene de regno tuo meritis hominibus favore tuo complectendis, & ab injuriis prohibendis, in debita reverentia Christi Vicario præstanda, Majorum tuorum pietatis ac tui similis sis: neque te à præcipitibus animi motibus auferri sinas. Nos quidem in te à cæco consilio deterrendo ideo ardentiores sumus, quod in regno isto tuo tuendo &*
F *conservando, non minores nostras quam tuas partes agi putamus; cum de tot Christianorum salute, qui in eo regno sedes & domicilium constitutum habent, paterna sedulitate solliciti, tum quod regnum ipsum Romanis Pontificibus auctoribus partum est, ac de nostrorum hostium manibus ereptum. Te igitur non modo pro paterno jure hortamur, fili, sed precibus etiam enixis tecum agimus, ut ad meliorem mentem te convertas, suaque Genuensibus restituas, illorum jura conserves, ipsos in honore pro eo ac meriti sunt, & in caritate habeas; neque nos ad eam necessitatem invitos trahas (à qua semper cogita-*

gitatione remotissimi fuimus, tibi enim omnia ampla & fausta optamus) ut, non proficientibus monitis, sacrosanctæ potestatis tela in te intendamus, quæ superna indignatio consequi soleat, Deo immortali numen suum in Vicario suo spretum cælestibus armis ulciscente. In eandem sententiam ad Principem Antiochenum & ad Comitem Tripolitanum, nec non ad Patriarcham Antiochenum scripsit;(minima quoque magnis sunt inserenda) quæ & talia mihi scribenti sæpe venit in mentem mirari, quod legentes quoque miraturos non dubito, quid ita civitatis nostræ vires longe remotis nationibus atque opulentissimis regnis illis temporibus formidolosæ, castellanis accolis, atque angustissimorum finium Dominis, ita contemptui essent: aut quid tandem tam tenuis sortis hominibus animos faceret; ut, quacumque levi de caussa, in tam potentem finitimam civitatem, quæ ipsos nutu evertere posset, armis ultro inferendis insurgere non dubitarent: aut cur Majores nostri tam acres injuriarum sibi à præpotentibus Regibus factarum vindices, ac pro illis ulciscendis dignitateque sua asserenda nulla discrimina recusantes, nullisque pecuniarum aut hominum impensis parcentes, contumelias à tanto inferioribus impositas aut negligerent omnino, aut tam lente ferrent. Ceterum in tantis scribendi occupationibus non fuit operæ ejus rei caussam ab Annalibus silentio præteritam perquirere; quam etiam diu ac multum perquisitam divinaturum potius me, quam inventurum sperarem; sua igitur cuique de iis & ejusmodi rebus existimatio libera esto. Nunc ad seriem rerum contexendam revertor.

A.C. 1157. Eo igitur anno tota Genuensis ditio pacata est à nonnullis motibus, quibus superioribus annis agitata fuerat; Marchionesque Carrettani, contumacia tandem deposita, in gratiam civitatis redierunt, Naulensis arcis ac ceterarum omnium rerum judicio & arbitrio populo Genuensi permisso. Sanius consilium fuit Guidonis Guerræ Comitis Albintemeliensis: (retinebat adhuc titulum more horum sæculorum, cum urbs jam pridem in Genuensium ditionem cessisset) ut tutior esset & adversus finitimorum conatus munitior, in fidem Genuensium venit; seque ac castella, quæ adhuc possidebat, illorum imperio subdidit: quæ castella civitas illi mox fiduciaria dedit. Quæ supra scripsimus, quattuor annorum curriculo gesta sunt; quorum hic postremus est, ejus sæculi quinquagesimus septimus.

VBERTI FOLIETAE,

PATRICII GENVENSIS,

HISTORIAE GENVENSIVM

LIBER II.

A.C. 1158.

NVLLO umquam majore in metu, majoreve in periculo civitas nostra fuit, quam anno, qui sequitur ejus sæculi quinquagesimus octavus: quod tamen utrumque ipsamet brevi virtute & audacia discussit. Repetierat per ea tempora Italiam Fridericus Ahenobarbus, ingentibus ac firmissimis copiis armatus, impotenti cupiditate hominem rapiente, jugum civitatibus, quæ veteris juris sacri Imperii censebantur, imponendi. Prima belli procella in Mediolanum opulentissimam urbem incubuit: quæ prævalida oppugnatione atque arta obsidione ad necessariam deditionem compulsa est, venia ab irato victore novem argentearum marcarum millibus redempta: quo metu ceteræ Longobardiæ civitates perculsæ similem eventum formidantes, tributo imposito imperium acceperunt. Uni Genuenses veterem virtutem & constantiam retinuerunt, qui nihil Mediolanensibus casibus animis infracti, diligentiam in munienda urbe institutam duplicarunt, curasque non ad iratum ac furentem hostem felicibusque successibus elatum humilibus precibus flectendum, sed ad sese & libertatem suam ab illius impetu defendendum contulerunt. Quare institutum opus novi muri exstruendi diurno ac nocturno labore urgentes; cum nulli aut sexui, aut ætati, aut dignitati, aut honoris gradui extrema necessitas parceret; octo dierum curriculo opus, quod annuum æstimaretur, perfecerunt: quæ claudi in tanta temporis brevitate muro non potuerunt, ea validissimo trabium & asserum munimento obstructa sunt; prævalidæque cohortes stipendia facientium in urbem à Magistratu introductæ; nullaque pars omnimodæ curæ & diligentiæ in muniendo & comparando omissa est.

Quibus rebus cognitis Fridericus, qui Boscum usque extremæ Longobardiæ opidum processerat, ut majorem sui terrorem propinquior factus injiceret; cum prius animos Genuensium per aulicos Proceres, quibuscunque aliquid juris cum Genuensibus publice aut privatim erat, flectere frustra tentasset; consiliis à vi inferenda ad animos benignitate alliciendos & in se firmandos versis, Legatos ad se mitti postulat, cum quibus de summa Republica agat. Perampla legatio missa est, octo civitatis principum; qui fuerunt Udo Contardus unus ex illius anni Consulibus, Caffarus Annalium Scriptor, Ubertus Spinula, Gulielmus Cicada, Guido à Laude, Ogerius Bocheronus, Otho Judex Albericus. Hi cum in Aulam venissent, ad Cæsarem introducti sunt, princepsque legationis de jure civitatis tali oratione disseruisse traditur: *Arrogantiæ apud te, Cæsar, insimulamur, qui tibi eximii esse postulemus: quique consilia à Longobardiæ, & aliarum Italicarum Provinciarum civitatibus separantes, simul cum illis tributa sacro Imperio pendere recusemus: ceterum res ipsa omni nos invidia liberat; quamsi quis suis momentis ponderet, non modo nullam superbiam nostram accuset, sed modestiam insuper laudet: nemoque nobis tam iniquus fuerit, qui in dissimili nostra à ceteris civitatibus caussa non dispar quoque jus esse æquum censeat: ceteræ urbes, Cæsar, agros feraces in finibus Romani Imperii poßident, fructusque ex illis percipiunt, qui non modo illas alant, sed qui superexsuperantes foras cum magno ipsarum compendio exportentur, ut æquum sit Romanum Imperium eorum, qui in ipsius solo nascuntur, particeps esse, necessariaque onera sua ab illis levari. At nos solo nudo & sterili utimur: quod*

non-

nonnullos quidem amœnos, ceterum nullos aut perexiguos necessarios fructus fert. Quare fit, ut nullam Romanum Imperium partem jure petere possit earum rerum, quæ nullæ sunt: industria nos nostra, Cæsar, nostrique labores alunt; totaque res nostra maritimis commerciis & mercatoria negotiatione continetur. At industria & labores vectigales esse non debent: neque id ullo umquam tempore, aut apud ullas quamvis barbaras nationes usurpatum est: commercia vero, & mercatorius quæstus eo etiam minor, quo mille portoriis obnoxius est, quæ ubique locorum solvimus, ut summæ non modo injuriæ, sed inauditæ quoque crudelitatis sit, eandem rem duplici & intolerando onere gravari: quod superadditum onus, ut injuriam omittamus, omnem quæstum commerciorum omnemque laborum fructum obruat, necessitatemque hominibus exprimat ipsius negotiationis plane deserendæ, tributis fructum mergentibus: quare fiet, ut omni via alimentorum parandorum adempta, Liguria ipsa tota, qua Provincia nulla est hodie in Italia oppidorum ac populorum frequentia celebrior, incolis alio commigrantibus, habitatoribus vacua, brevi receptaculum ferarum fiat. Atque hæc, quæ adhuc diximus, tributis nos liberant; quæ vero mox addemus, non quidem vim adhibent, neque enim possumus; sed verecundiam ceteris Italiæ sacri Imperii civitatibus imponunt nobis etiam tributa persolvendi: neque enim æquum est, si quis ad calculos rem revocet, operam nostram, quam illis ac sacro Imperio perutilem, assiduam navamus, mercede sua carere, cum illud constet classibus, & bellicis laboribus, & discriminibus nostris maritima commercia Italiæ tuta fieri; mari ab excursionibus piratarum per totam ejus longitudinem purgato: quæ commercia cum Italiæ non minus commoda & fructuosa sint, quam illa ipsa soli ubertas, in rebus necessariis in illam importandis: & fructibus, quos ipsa fert, cum magna ipsius utilitate avehendis; non debet opera nostra ipsis tam utilis nobis solis esse infructuosa, neque illas decet, cum participes commodorum sint, impendiorum, quæ assidua hominum & pecuniarum in classes alendas facimus, expertes esse: sed ventrem imitari; qui cum ministerio manuum, ac pedum, ceterorumque membrorum alatur, non segnis, neque nullum mutuum beneficium reddens, datis rebus utitur; sed sanguinem per totum corpus concocto cibo distribuens, membra vicissim alit. Quod non novum fieret, Cæsar; usurpatum est enim omnibus temporibus apud alias nationes: neque jure quis nobis succensuerit, si nos Græciæ sapientissimæ Provinciæ exemplo uteremur; cujus libertatem cum Athenienses classibus suis defendendam suscepissent, stipendia quoque haud gravate à reliquis civitatibus collata ad partem impensarum tuendam exigebant: sed nihil tale à te petimus, Cæsar, quæque nunc pronunciavimus, in eam sententiam diximus, ut sacrum Imperium plus etiam quam à ceteris civitatibus à nobis habere se putet, si eo onere à nobis liberatur, quod ipsi amplius decem millibus aurearum argentearum marcarum annuarum statutum fuerit. Id si cogitaris, Cæsar, jus immunitatis à nobis, ceteris Cæsaribus superioribus tuis tacentibus, perpetuo usurpatum infringendum non duces: qua in re sapientiæ & æquitatis tuæ præclarum exemplum edes.

Flexit ea oratio animum Cæsaris: æquis postulatis assensum, fœdusque Genuensibus honorificum sancitum est: in quo Cæsar per duos Legatos Genuam missos Genuenses in fidem & tutelam accepit, jurisdictioni & foro judiciario Imperii exemptos, præter crimen latrocinii, immunitate tributorum, atque omnium onerum quacumque de caussa confirmata: contra populus jurejurando se majestatem Imperii pie culturum promisit; mille ducentis argenteis marcis, honoris, voluntatisque in illum propensæ declarandæ caussa, dono ad illum missis: quo fœdere icto Genuenses in gratiam recepti expeditionem in Albios Intemelios fecerunt; qui ante fœdus cum Cæsare ictum, illo suadente & instigante, defecerant; arcemque in ea urbe à Genuensibus ædificatam diruerant. At Genuenses opido in antiquam ditionem redacto, complures Intemelios cives, qui auctores deficiendi fuerant, captos ac Genuam ductos carceribus incluserunt.

Anno insequenti ejus sæculi quinquagesimo nono, inchoatum secundorum mœnium opus ad finem perductum est: quod totum ex lapide quadrato magnificentia sua conspiciendum in primis est: à portu enim incipiens divæ Sabinæ ædem complectens, inde ad ædem divi Francisci conscendens, ædes divæ Catherinæ, ac divi Andreæ intra pomœrium claudens, ad aream Sarzani mari imminens, terminatur quinque millium quingentorum pedum circuitu: qui dimidius tum civitatis ambitus fuit; cum pars urbis ad portum & ad mare pertinens paris fere longitudinis, muro cincta non sit, rupibus ac scopulis locique natura satis munita. A. C. 1159.

Insequenti anno ejus sæculi sexagesimo, duo Legati missi sunt, alter ad Cæsarem Græcum Henricus Guercius; alter ad Lupum complurium Hispaniæ Provinciarum Regem, ad nonnullas controversiarum exortas caussas transigendas, pacemque & amicitiam stabiliendam, Ubertus Spinula: qui Genuam reversus, nulla re ex iis, quas cum Rege egerat, ad exitum perducta, insequenti anno ejus sæculi sexagesimo uno Consul factus, classi quinque triremium præfectus est, duplici de caussa armatarum, & in tutelam commerciorum à piratarum Saracenorum molestiis, & ad Lupum Regem ejus classis metu ad pacis consilia, ad quam ille retractanter descendebat, attrahendum. Neutrum consilium vanum evasit: nam ejus classis fama piratarum conatus compressit, qui domi se continuerunt, navibus in terram subductis; onerariæque Genuenses omni damno intactæ incolumes in patriam redierunt. At Spinula omnem Italiæ & Sardiniæ oram circumvectus, illarumque littoribus pacatis, cursu in Hispaniam directo, portum Deniæ Aragonici Regni opidi tenuit: cujus adventu cognito, Rex continuo legationem ad illum mittit, sese pacis percupidum ostendens, qui tantum spectatæ virtuti & sapientiæ Spinulæ tribuit, ut omnes controversiarum caussas, omnesque pacis conditiones ad ejus arbitrium rejecerit; sese eo, quod ille statuisset, staturum promittens: & hercule Ubertus vir fuit memorabilis, cujus virtute & sapientia res Genuensis ea tempestate in primis stetit; quique nullum ætatis tempus à publicis muneribus tam pacis quam belli vacuum habuit, quibus perpetuo magna cum integritatis & consilii laude perfunctus est. Nihil cunctatus Ubertus, tantamque regii animi submissionem admirans, delata facultate accepta de consilii sententia, in quo fuerunt duo ex Consulibus rerum forensium, Ansaldus Scalia, & Lambertus Longus, eas pacis conditiones tulit, ut Rex libera & omni molestia intacta Genuensibus in regnis & portubus suis commercia præstaret; ac decem aureorum millia præsentia solveret. Quibus conditionibus à Rege cupide acceptis, missus est Genua Legatus Gulielmus Cassicius, ad pacem ratam habendam, & sanciendam, pecuniasque accipiendas: adeo tum opes & nomen civitatis nostræ florebant, ut illius amicitiam Reges pretio appeterent. Eadem pax & amicitia iisdem conditionibus cum præpotente Mauritaniæ Rege, quæ Provincia nunc *Marocum* appellatur, per Othobonum Nuvolonis fratrem Legatum ea de caussa Genua missum inita est.

A. C. 1160.

A. C. 1161.

Eodem quoque anno Ansaldus Spinula comes A additus est Joanni sanctorum Joannis & Pauli Cardinali, ab Alexandro Pontifice ad Regem Hierosolymitanum Genuensium caussa legato, ad controversias componendas, ac jura eximia nationis Genuensis sancienda: qui Pontifex eo anno Genuam venit, magnifice & apparate acceptus, cum summa effusæ voluntatis & observantiæ significatione: perhonorificus enim in populum Genuensem perpetuo fuit, quem amplissimis viribus auxit & ornavit: quorum illud haud quaquam vulgatum fuit, quod Archiepiscopum perpetuum Legatum, quem Legatum natum vocant, B transmarinarum Provinciarum creavit. Sanctus vir totum pontificatus cursum, qui diuturnus fuit duorum & viginti circiter annorum, à Friderico exagitatum habuit; quattuor pseudo-Pontificibus, Victore, Paschale, Calisto, Innocentio, adversus eum deinceps vitio & per Ecclesiæ dissidium creatis, qui tamen ante illum omnes mortui sunt. Fridericoque tandem, Venetorum virtute, necessitas ad pedes Pontificis suppliciter procumbendi, eosque osculandi expressa est, celebre illud ad omnem posteritatem præfato, *Non tibi, sed Petro:* cui à Pontifice illud relatum est, *Et mihi, & Petro.* Friderici hujus opes eo tempore terribiliores Italiæ factæ sunt, C Mediolano capto, ac funditus everso, quo metu subacti omnes Longobardiæ populi, ac maris inferi Romam usque accolæ, tributum impositum obedienter acceperant. Uni Genuenses recusantes, Papiam, ubi Fridericus consederat, evocati sunt: missa est octoviralis legatio, Gulielmus Rogeronus, Grimaldus Consules, collegæque additi Gulielmus Ventus, Melchior Volta, Henricus Auria, Ogerius Guidonis, Vbertus Spinula, Philippus Justa, Bonvassallus Bulfengus. Eadem, quæ superioribus annis, de tributo imponendo & recusando jactata sunt; isque tandem D disputationum exitus fuit, ut Cæsar rationibus victus necessitatem tributi remitteret; amplissimoque diplomate Genuenses honorificentissime appellatos in amicitiam & gratiam acciperet, amplissimis juribus ac donis auctos; quorum illud eximium fuit, jus ex tota Liguria, cujus tum exiguam partem Genuenses imperio tenebant, à Monœco opido usque ad portum Lunensem navales socios, remigium, naves, materiam, ceterumque omnem bellicum apparatum in usum classium ab ipsis armandarum corrogandi: quam totam oram maritimam, sua jurisdictione Marchionibus reservata, E hac in re illis subjunxit: ad hoc urbem Syracusas, quam juris sui esse præ se ferebat, illis fiduciariam concessit: contra Genuenses sese illi classibus atque omni ope sua adesse in omnibus expeditionibus ab illo susceptis promitterent: Legatis igitur Genuam remissis, legationeque renunciata, altera similis septemviralis legatio primariorum civium ad conventa sancienda Papiam missa est: hi fuerunt Ingo Volta & Nuvolonus Consules, Lanfrancus Piper, Beltramus Marinus, Ido Contardus, Bonvassallus Bulfengus, & F Rogeronus.

Rebus ita constitutis, novi motus novæque bellorum caussæ inter Pisanos & Genuenses ortæ sunt; pace inter ipsos Romano Pontifice auctore constituta à Pisanis violata, fideque pactorum fracta: quibus uterque populus non modo publice, sed privatim quoque in omnibus orbis locis à mutuis injuriis prohibebantur: ea fide spreta Pisani, qui Constantinopoli negotiabantur, cum non satis cum Genuensibus de nonnullis controversis rebus conveniret; ut vi & manu, quæ verbis non poterant, obtinerent, armis arreptis ad mille numero Genuenses nihil tale metuentes improviso invadunt: qui tamen cum non plus trecenti essent, præsidio murorum fori sui tecti, invadentium impressionem totum cum diem sustinuerunt; nocteque appetente, nonnullis probis viris pro communibus amicis sese interponentibus, res pacatæ sunt: fidesque mutuo data ab injuriis abstinendi. Ceterum insequenti die Pisani fidei datæ obliti, Venetisque ac nonnullis Græcis facinorosis, & contaminatis hominibus sibi adjunctis, viribus aucti atrociores in Genuenses cooriuntur: quibus Genuenses viribus inferiores cedere, ac saluti consulere coacti sunt; foro defensoribus vacuo diripiendo illis relicto, magno cum suo damno, ingenti rerum Genuensium à Pisanis præda facta; cum captus quoque fuisset adolescens quidam nobili loco ortus Othonis Ruffi filius, ac postea crudeliter necatus. Genuenses, Constantinopoli relicta, Genuam se conferunt; fortunamque suam conqueruntur. Atrox injuria magnas animorum commotiones fecit: Consulesque ira ardentes duodecim triremes adversus Pisanos illico armant: quam tamen classem portum exire non ante passi sunt, quam omnia justa fecissent, feciali Pisas misso ad ablata repetenda, postulandumque, ut sibi de injuriis satisfiat: quod nisi Pisani fecissent, ad bellum indicendum: nihilominus fecialis Pisis ludibrio fuit, quam Constantinopoli fides elusa: bello igitur indicto, ac feciali reverso, triremes illico solvunt; portumque Pisanum appulsæ turrim captam in ipsorum Pisanorum oculis demoliuntur, nonnullasque Pisanorum naves incendunt, ac præda Genuam missa, in portum Lunensem se subducunt; ut propiores essent, si Pisani quidquam movissent: eodemque tempore quattuor Genuensium triremes vi tempestatis ad littora Corsicæ & Sardiniæ compulsæ complures Pisanorum naves ceperunt; in quibus triremis fuit, quæ Bonacursium unum ex Pisanis Consulibus vehebat: qui Genuam missus cum nonnullis aliis Pisanis, quæ cædi superfuerunt, carcere inclusus est, cum multi eorum in captis navibus ab Othone Ruffo jugulati fuissent, recenti dolore filii Constantinopoli necati ad ejus mortem ulciscendam paternum animum stimulante. Pisanum Consulem paullo post Genuenses à maximo Cæsaris scriba exorati dimiserunt, quo etiam se interponente, uterque populus per nonnullos dies à se mutuo lædendo abstinuit.

Nec tamen diu quieverunt Pisani; triginta sex triremibus ac nonnullis aliis navigiis armatis, per caussam, ut præsidio essent navibus & negotiatoribus suis ultro citroque commeantibus, à quibus duæ onerariæ Genuenses, cum forte in illas nihil tale suspicantes incidissent, captæ sunt: cujus rei nuncio ad triremes Genuenses, quas in portu Lunensi substitisse diximus, perlato, Duces celeritate navium suarum & remigio confisi classem hostilem citato cursu petere non dubitant: qua in conspectum data, nuncio è vestigio ad Duces Pisanos misso ad concurrendum pari utrinque navium numero provocant: detrectant Pisani certamen: at Genuenses irridere, ignaviam exprobrare, ac modo triremes in illos concitare, modo in speciem præbentes certamen petentium, modo in se citatos mira navium suarum agilitate fugere; totoque eo die per ejusmodi hostis ludificationem extracto, ne sine ullo fructu tempus laberetur, in insulam Planasiam ditionis Pisanæ iter avertunt; qua eversa, in Corsicam & Sardiniam contendunt; magnaque per circumjecta maria hominum & rerum Pisanorum præda facta, in portum

tum Lunenſem ſe recipiunt. At Genuæ nuncio captarum navium accepto, claſſis in Piſanos decreta eſt: quæ dum comparatur & inſtruitur, magnus Cæſaris ſcriba ejus juſſu Genuam venit; cujus auctoritate apparatu bellico ab utroque populo intermiſſo, utrique Auguſtam Taurinorum, ubi tum Imperator conſtiterat, evocati ſunt, qui de jure ſuo, Cæſare ipſo diſceptatore, diſſererent. Octo Oratores ex civitatis longe primoribus miſſi ſunt, Grimaldus unus ex Conſulibus, Capo Orgolius, Lanfrancus Piper, Ubertus Cancellarius, Simon Auria, Baldizonus Uſuſmarius, Guido Laudenſis, Otho Mediolanenſis: hæc nomina familiarum erant. Per ingentia verborum certamina cum pax convenire non poſſet, induciæ factæ ſunt in reditum Cæſaris ex Germania, in quam mox cogitabat: in quas inducias poſt ejus reditum duceni ex utriuſque populi longe primariis jurarunt.

A.C. 1163. Inſequens annus ejus ſæculi ſexageſimus tertius nihil memorabile habet, præter obitum Syri primi Genuenſium Archiepiſcopi, viri in omni vita continentiſſime acta venerabilis. Habita ſunt comitia de ſucceſſore creando à ſacro ordine, ac Conſulibus & magna parte Senatus more priſcæ Eccleſiæ congregatis: qui eam electionem à ſe ablegatam rejiciunt ad tres Abbates ſancti Benedicti, ſancti Syri, ſancti Stephani, & ad præpoſitos divæ Mariæ à Vineis, & divi Donati; rectoribus divorum Joannis, Damiani, Mariæ Caſtellanæ; tribuſque ſodalibus Canonicis Laurentianis Rubaldo, Anſelmo, Dodone Hypodiacono additis, à quibus creatus eſt Ugo Genuenſis, Archidiaconus, qui eodem die à Clero & populo in ſolio Archiepiſcopali collocatus eſt.

A.C. 1164. Inſequenti anno ejus ſæculi ſexageſimo quarto, cum Cæſar in Italiam rediiſſet; miſſi ſunt ab utroque populo inſtitutorum de pace colloquiorum cauſſa ad eum Legati. Genuenſes quattuor fuerunt Baldizo Uſuſmarius, Corſus Sigiſmundi filius, Bonvaſſallus Antiochia, Gulielmus Jordanes: ceterum tantum abfuit, ut inchoata conſilia ad exitum perducta ſint; ut, novis odiorum cauſſis exortis, novum ac prioribus atrocius bellum renovatum ſit. Regebatur eo tempore Sardinia à quattuor Judicibus: qui quattuor Provinciis, in quas omnis Sardinia diſtributa eſt, Callaritanæ, Turritanæ, Galluritanæ, Alborenſi; ſinguli ſingulis præerant: ſummum imperium inſulæ, pro ſuo jure, Piſani ſibi vindicabant; de quo tamen cum Genuenſibus ſemper contenderunt: Sardorumque ſtudia diviſa alterutras partes ſequebantur: in quibus Bariſſo Judex Alborenſis, qui ceteros opibus & potentia anteibat, totum ſeſe ad amicitiam Genuenſium contulerat, Piſanis infenſus nimis ſuperbe imperitantibus. Novarum igitur opum acceſſione fretus Bariſſo ſpiritus extulit; animumque ad ſplendidum conſilium adjecit regnum Sardiniæ Piſanis expulſis ſibi parandi, conſiliis cum Genuenſibus communicatis: quos multa induxerunt ad Bariſſonis conatus favore ſuo amplectendos; primum quod Piſanorum opes in ea inſula longe ſuas antecellerent, ac multo latius pateret imperium; deinde quod ea contentio magnis hominum & pecuniarum impenſis ipſis ſemper ſtetiſſet, ſine ulla magnopere fructus ſpe; poſtremo quod ſperarent; quod aperta via aſſequi non poterant, ut Piſanis inſula exactis, ejus imperium ſibi firmarent; ad id per devium iter ſe perventuros: omni enim Bariſſonis ſpe regni adverſus Piſanorum conatus retinendi ab ope Genuenſium pendente; ſeſe illius promptam operam & nutibus obnoxia ſtudia habituros, confidebant: Regiſque proinde ti-

A tulum ac nomen penes illum, ceterum vim omnem regni penes ſe fore: igitur Ugonem Epiſcopum ſanctæ Juſtæ ea de cauſſa à Bariſſone ad Cæſarem miſſum duo Legati Genuenſes comitati ſunt Philippus Juſta & Bonvaſſallus Bulferius. Epiſcopus ad Cæſarem introductus petiit Bariſſonem nomine ac diademate regni Sardiniæ à Cæſare donari; quod regnum ille ſeſe à Cæſare fiduciarium habiturum promittere, atque in Cæſaris imperia jurare paratus eſſet; ſimulque anniverſarium tributum pendere, atque interea quattuor millia marcarum argenti præſentia numerare. Haud retractanter poſtulatis annuit Cæſar, B Piſanis rem ægre ferentibus, atque injuriam magno clamore conquerentibus, qui calore iracundiæ in verborum intemperantiam provecti, tota Aula prædicare non dubitabant, neminem omnino mortalium, ipſis invitis, ad Bariſſonem in continentem trajiciendum, aut viam illi ad regnum expediendam ſatis potentem fore: quin ſeſe, iis ipſis Piſanis invitis, ad Regem incolumem tranſvehendum, atque ad Cæſarem adducendum ſuffecturos, Legati Genuenſes à Cæſare appellati reſponderunt. Cæſar igitur quattuor Legatos Genuam miſit; qui claſſe à Genuenſibus parata conſcenſa, Bariſſonem C eadem claſſe ex Sardinia Genuam deduxerunt, cum in magnis opibus, magnaque in exiſtimatione, atque in magnarum rerum gerendarum curſu civitas noſtra eſſet, civium curis in bellica ſtudia, atque in publicam & privatam rem augendam intentis.

Intervenit præclaris cogitationibus uſitatum opulentorum populorum malum, civiles diſcordiæ: quæ incitatum iter ad gloriam & ad ſummum in rebus maritimis potentiæ locum retardarunt: quarum origo fuit duarum præpotentium ac nobilium familiarum, Advocatorum, & Caſtelliorum ambitio; cum magnis utraque plebis clientelis D fulta eſſet, magnamque Nobilitatis partem affinitatibus & amicitiis comprehenderet; totamque fere civitatem ſecum traheret. Caſtelliis nullius gentis, ante regnum quattuor familiarum, major aut diuturnior Genuæ potentia & auctoritas fuit; cujuſque opes magis formidoloſæ eſſent; quæque majorem civitatis partem ſecum traheret, ut deinceps apparebit. Gliſcebant inter has duas familias occulta odia; quæ mutua æmulatio excitabat, dum utraque gens ad ſummum dignitatis & potentiæ locum tendit, neque altera alterius opes ſupra ſuas excellere patitur: quæ odia diu compreſſa tandem in aperta diſſidia eru- E perunt; verborumque contentionibus & jurgiis primo jactata, poſtremo ad manus & ſanguinem venerunt. Initium armorum factum eſt in adventu Bariſſonis: cui cum Conſules honoris cauſſa magna optimatum caterva comitante, obviam uſque ad extremas crepidines proceſſiſſent; rixa inter Falconem Caſtellium, & Orlandum Advocatum, eorumque amicos & clientes, quorum uterque haud exiguam manum ſecum habebat, verbis prius & conviciis inchoata, mox contentione animos accendente, ad ferrum exarſit; cruentumque prælium commiſſum eſt, cum non gladiis modo, ſed miſſilibus quoque res age- F retur: in quo multi lethaliter vulnerati ſunt: in quibus fuerunt Balduinus & Henricus Guercii, ac Gandulphus Uſuſmarius, Sarduſque Orlandi Advocati filius, qui ex acceptis vulneribus paulo poſt deceſſerunt. Hæc prima civilis diſcordia, quod quidem litterarum monumentis proditum ſit, civitatem noſtram agitavit.

At Fridericus Bariſſonem à Genuenſium Oratoribus, Lanfranco Alberico, Piccamilio, Gulielmo Auria, Jonata à Campo, quos comitati ſunt Bigot-

Bigottus & Guido Laudensis Jurisconsulti, Papiam deductum, ac Regem Sardiniæ creatum regio diademate solennibus ceremoniis in æde divi Syri ornavit, Pisanis injuriam alte animo demissam haud tacitam ferentibus: quorum legationis princeps cum linguæ moderari non posset: *Ita ne vero*, inquit, *fieri oportet, Cæsar? hanc ne tu gratiam perpetuis Pisanorum in Cæsarianum solium studiis, ac tot pro illius dignitate dimicationibus & discriminibus susceptis, ac forti & fideli toties navatæ operæ refers, ut illis Sardiniam justo imperio tot sæcula possessam auferas; parvoque pretio emptam, quæ tua non est, alii dones? ac degenerem ditionis nostræ hominem, nobisque servitutem servire assuetum, per summam nostram injuriam & contumeliam tanto honore afficias?* Irritavit hæc vaniloquentia Oratorum Genuensium animos, non minus fervidi ingenii hominum: quibus auctoribus, Cæsar ea fecerat. Responderunt igitur mentiri Pisanos Barissonem degenerem appellantes, qui nobilissimus sit; ac suæ ditionis hominem asserentes, qui contra compluribus ipse Pisanis imperet; ex ejusque ditionis fructibus Pisæ haud parva ex parte alantur: pari mendacio Pisanos Sardiniam sibi vindicare; quam Genuenses armis olim, ipsis Pisanis sociis, non minus subegerint: qua in re primas fuisse Genuensium partes, vel eam rem argumento esse, quod ipsis cesserint Pisani honore Musaiti Regis capti ad Cæsarem adducendi, ut perpetuo testatum relinquerent, Genuensium in primis opera & armis Sardiniam, religionis nostræ hostibus dejectis, Christiano nomini & Cæsariano imperio adjunctam. Finem imposuit Cæsar altercationibus, quæ ulterius progressuræ fuerant; Pisanis vehementer increpitis, qui talia tam inconsiderate projecissent: nam neque Barissonem eorum ditionis hominem umquam fuisse; & Sardiniam nullius juris quam Cæsariani esse. Addidit faces incensæ Pisanorum iræ hæc Cæsaris objurgatio: qui indignationem vultu & verbis præferentes, aula minitabundi excesserunt. At Genuenses, cum nulla in præsentia Regi esset pecuniæ facultas, argentum Cæsari promissum, fide publica ac nonnullis vectigalibus oppigneratis, mutuo sumptum pro Rege solverunt, qui Genuam reductus magnam pecuniæ vim à privatis civibus mutuam sumpsit, in classem, quam paravit, septem triremium & trium ingentium corbitarum insumptam. Gratias igitur honorificentissimis verbis Magistratui egit Rex; fassus sese immortale hoc regni parti beneficium Genuensibus debere; quorum ope, opera, auctoritate, pecuniis illud adeptus sit: ejus igitur regni penes se procurationem tantum, penes Genuenses imperium perpetuo futurum, quibus omnia studia deberet. Grati animi monumentum primum esse voluit haud contemnendum vectigal in ædificationem ædis Laurentianæ donatum. Ad hoc se ad pecuniam publice & privatim debitam dissolvendam, antequam in terram exscensionem faceret, publicis monumentis obstrinxit: ceterum Rex, cum Sardi, sive ipsi Regem ac novam formam Reipublicæ per se non probantes, sive à Pisanis inducti, omnes vias pecuniæ erogandæ ex ante præparato intersepsissent, cum promissa non faceret, neque mutuum solveret, à Piccamilio Consule & collegis, additis, qui æris exigendi caussa cum Rege ierant, neque illum ea de caussa in terram umquam exposuerant, Genuam reductus est, ac nonnullis primariis civibus in custodiam traditus.

Quibus de caussis, cum haud dubium esset, quin bellum à Pisanis immineret, atque civitas in antiquos labores redigeretur; non tamen aliarum rerum curæ omittebantur, tribus Legatis ad Græcum Cæsarem ipsius vocatu Constantinopolim missis; cum ille demonstrasset, cupere se antiqua fœdera ac conventa cum civitate renovare. Irrita ea legatio fuit, Legatique nulla re transacta Genuam redierunt; mutata Cæsaris voluntate, atque ardore illo remisso, cujus consilia à motibus Occidentalium Regum gubernabantur.

Ceterum propius erat intestinum malum, odiis inter cives in dies recrudescentibus, resque ad factiones venerat, quæ per sex insequentes annos civitatem mirifice exercuerunt; multis utrimque offensionum caussis per varias occasiones illis subinde accedentibus; quarum illa fuit insignis; Melchior à Volta unus ex civitatis Consulibus à nonnullis infimæ sortis hominibus in suburbano ipso suo, quo animi caussa cesserat, interfectus: ut, nisi sedula cura & diligentia Ugonis Archiepiscopi nullis muneris sui partibus indormientis, omnibusque rebus sedulo occurrentis, res in præcipitem casum inclinatas sustinuisset; ea incendia excitari potuerint, quibus civitas conflagraret: cum quo Consules insequentis anni ejus sæculi sexagesimi quincti, conjunctis studiis, compluribus salubribus remediis civitatis tranquillitati consuluerunt; nam tela deponi à civibus, quibus armati vulgo incedebant, civilemque ac pacis vestitum sumi, gravi edicto imperarunt; factionumque & rerum miscendarum capita ad inducias à mutuis offensionibus ad certum tempus paciscendas compulerunt; Ingonis & Amiconi à Volta turbulenti ingenii hominum ædibus, & turribus, quæ in media urbe sitæ tanquam arces quieti civitatis imminentes, ac seditiosorum receptacula erant, in potestatem Magistratus redactis; ipsorumque audacia, ne se commoveret ac res miscere posset, custodibus circumdatis cohibita.

Interea Pisani consiliis ad bellum destinatis, illiusque conflandi caussas quærentes, res ac merces navis Genuensis, quæ ad insulam Asinariam naufragium fecerat, ceperunt. Genuenses Legatis ad Cæsarem missis Lanfranco Alberico & Philippo Justa, injuriam atque inducias ruptas conqueruntur. Respondent Pisani initium injuriæ atque induciarum infringendarum à Genuensibus fieri; qui Regem Sardiniæ per summam injuriam custodia inclusum teneant. Mittit è vestigio Cæsar Conradum sacrificum suum, hominem spectatæ prudentiæ & gravitatis, ad caussas querelarum cognoscendas, resque componendas. Convenerunt in opidum portum Veneris utriusque populi Consules. Multa utrinque sunt jactata, Cæsariano Legato disceptatore; nullaque concordiæ via inter animos exulceratos inita est, resque à verborum certaminibus & jurgiis ad manus & ferrum tandem revocata est, atroci prælio inter Pisanas & Genuenses triremes commisso, cum uterque Consul triremem patriæ suæ conscendisset: quod diuturnum & cruentum fuit; triremi hostili ac Consule capto, cum Genuensis Consul grave vulnus accepisset. Hæ fuerunt caussæ belli inter has duas nationes renovandi, quod Pisani secundum eam pugnam Genuensibus indixerunt: ad quod Genuenses alacri animo se comparare instituunt; cum interea mutuis se damnis per varias occasiones utraque gens carperet, quæ singula persequi non est operæ pretium.

Ad magna bella, quæ civitatem nostram exercebant, accedebant interdum parvorum & imbecillium nonnullorum castellanorum motus. Per ea igitur tempora Ughettus quidam Carpena, qui parvam arcem prope opidum Vernaciam ad littus sitam possidebat, cum ad partes Pisanorum transisset, excursionibus suis ex ea arce circumjectæ regioni, atque opido propinquo portui Veneris negotium exhibere cœpit: qua re motus Simon Auria

Auria vir impiger ac strenuus, qui tum forte publica caussa in opido portu Veneris erat, noctu cum trecentis armatis Vernaciam contendit; monteque arci imminente, antequam lucesceret, conscenso, arcem improviso adortus parvo certamine capit & incendit; Ughettumque, atque una cum illo tres Vezani opidi dominos captos Genuam mittit. At Pisani, bello conflato, octo triremes armatas in Provinciam Narbonensem mittunt; ad annonæ viam ea parte Genuensibus intercludendam: adversus quos profectus est Simon Grillus cum classe quindecim triremium: qui Pisanas naves usque ad ostia Rhodani fluvii persecutus, cum illæ flumen intrassent, fauces insedit. Pisanæ per aliud ostium à Grilli conspectu aversum egressæ, conatus Genuensium eluserunt: Grillusque, nonnullis Pisanorum onerariis incensis, Genuam revertitur.

Ceterum longe majorem cladem Pisani Genuensibus reddiderunt, qui una & triginta triremibus eadem æstate armatis in oram Ligusticam venerunt; copiisque in terram ad Album Ingaunum expositis, urbem improviso magno impetu adorti, brevi certamine, quod nonnulla cæde ipsis stetit, capiunt & incendunt. Qua re cognita, Genuenses dolore ardentes quattuor dierum curriculo prævalidam triginta quinque triremium classem comparant, quæ omnibus necessariis rebus ad bellum instructa è portu solvens, eodem Grillo præfecto, iter in Provinciam Narbonensem dirigit, quo sese Pisani post Ingaunum expugnatum contulerant: qui, fama classis Genua motæ accepta, necessitatem pugnæ, à qua vehementer abhorrebant, vitantes, Rhodano fluvio se condunt, ac ad Fanum Ægidii usque pergunt: ceterum Genuenses, Ingauno incenso, tantum certaminis animis imbiberant, ut ne sic quidem hostem omittendum duxerint: quare fluminis ostium ipsi quoque ingressi ad idem fanum perrexerunt: quo noctu appulsi, tenebris prospectum adimentibus, nonnihil à locis vadosis conflictati sunt. Postero die Grillus certior factus incolas opidi, ac peregrinos, qui ad mercatum convenerant, à partibus Pisanorum stare; ab iniquo prælio committendo abstinendum, ac voluntatem Raimundi Comitis prius explorandam censuit, tribus Oratoribus ad illum missis, Rubaldo Bisacia, Gulielmo Nigroni filio, Idone Contardo. Facile vir mobilis ingenii atque ancipitis animi ad fœdus sanciendum contra Pisanos attractus est; pecunia à Consule Genuensi, per caussam impensæ in bellum faciendæ, accepta: qui venalem fidem gerens, majore pretio à Pisanis paullo post occulte emptus est, opidanis ipsis quoque corruptis: quod cum rescivisset Consul, vehementer ea destitutione perculsus, & haud dubius, quin Comes ad perfidiam proditionem quoque esset additurus; à fortuna iniqui certaminis tentanda abstinendum intelligens, stipendio militibus, quos conduxerat, cum fide persoluto, itinere retro repetito Arelatum venit à Comite opidi comiter exceptus; cujus animo frustra tentato, ostium fluminis exiit.

Dum ea in Provincia Narbonensi majore mole geruntur, ne aliis quidem in locis quies bellicosis populis ab armis erat: tres enim triremes à Genuensibus in Sardiniam missæ sunt: è quibus ad locum turrim appellatum in terram egressi, complura ædificia Pisanorum incenderunt, totamque circumjectam regionem direptionibus, ruinis, omnique belli clade pervastarunt. Ulti sunt Pisani ea incendia, opulenti opidi Levanti in ora Ligustica suburbiis à quinque & viginti illorum triremibus incensis; atque in reditu, insula portus Veneris frustra tentata, exscensione in littus portus Veneris facta, incendiis & nimis late grassati: ceterum adventum Morruelli Opicii Malaspinæ filii cum Vezani opidi incolis, qui sese atque opidum Genuensibus recenter dediderant, non exspectandum rati, classe propere conscensa in sua se recipiunt. At Grillus nonnullos dies ad littora Rhodani commoratus Massiliam petit: in cujus urbis portu Pisanorum onerariam mercibus onustam capit; indeque profectus insulam Plumatiam tenet. Ibi classe Pisanorum diu exspectata, eaque nusquam comparente, hyeme appetente, insula relicta, Tolonem appulit; ab eaque urbe solvens Genuam revertitur.

At Pisani discessu Genuensium liberum & à pugnæ necessitate securum reditum cernentes, ostium fluminis egressi, datis velis altum petentes, quam cladem ab hominibus effugerant, eam à vi adversæ coortæ tempestatis acceperunt; tredecim triremibus demersis, remigioque undis hausto: sicque ille annus per utriusque populi clades extractus est: in quo Consules curas quoque domesticas amplexi summa omnia fecerunt, ut pacem inter irritatos civium animos conciliarent, quod quamquam assecuti non sunt, non tamen vanum omnino inceptum fuit, imminentibus turbis dilatis.

Sequitur annus ejus sæculi sexagesimus sextus, A. C. 1166.
& foris in primis infestus; ac magnis non solum armorum, sed verborum quoque certaminibus inter Genuenses & Pisanos agitatus; nec minus intestinis motibus turbulentus, ut curæ Consulibus partiendæ fuerint non magis in externa bella persequenda, quam in domestica mala cohibenda; quæ alebat potentiorum civium ambitio. Nec diutius accensa odia differri potuerunt, quin hujus anni initio in apertum bellum erumperent; acri prælio commisso, in quo multi mortales ceciderunt, cum ne Nobiles quidem expertes pestis fuissent, Rubaldo Baratterio, Sigismundo Sigismundi, Luisello, Scotto, cæsis. Cohibita tandem mala sunt Consulum sedula cura & diligentia; non quidem pace composita, sed tractatione armorum per inducias jurejurando pactas dilata, quæ tamen brevi violatæ sunt, jurisjurandi religione spreta; ardentibus odiis omnia humana & divina jura perfringentibus.

Interea quattuor triremes à Genuensibus Othone Caffaro præfecto in Provinciam Narbonensem missæ sunt, quæ portus in ea ora obsiderent, ne quid inde adversus civitatem moveretur; simul tutos commeatus & commercia onerariis facerent. Utrumque munus Caffarus strenue ac naviter per totam eam æstatem exsecutus est. Ad hoc certiores facti Consules, Pisanos Moguntini Antistitis impense illis faventis ope subnisos agere cœpisse cum Cæsare, ut is Sardiniam ipsis adjudicaret; ac propterea certamen juris imminere; tres triremes jurisjurandi atque antiqui imperii testandi caussa in Sardiniam mittunt; Uberto Recalato uno ex Consulibus præfecto: cui incolæ præfecturæ Alborensis, dominatu Judicis tum soluti, honorifice excepto, ad obedientiam & debitam fidelitatem significandam, septingentas libras tributi nomine pependerunt. In officio quoque fuit Callaritanus Judex Petrus: qui Consule reverenter salutato, atque hospitio comiter accepto, jusjurandum fidelitatis in publico conventu civitati Genuensi & Archiepiscopo palam detulit, decem librarum millibus quadrima die solvi promissis, atque anniversario tributo centum librarum Reipublicæ Genuensi, ac libræ unius argenti puri Archiepiscopo constituto.

Per ea tempora colloquia de pace inter utrumque populum denuo inducta sunt: cujus caussa, Pisanorum jussu, Abbas Gorgonis insulæ nonnullis additis sociis Genuam venit: qui leni ac sub-

missa oratione, vultuque & habitu corporis summam animi demissionem præferentes, civitatem circumeuntes, religionemque & divini Numinis metum consiliis miscentes, homines ad pacem hortabantur. Cum re variis disputationibus multum ac diu jactata nihil actum esset, Pisani duabus triremibus emissis detrimenta Genuensibus intulerunt. Re cognita Genuenses septem triremes in illos armant, Ansaldo Tanclero uno ex Consulibus præfecto; qui Iluam insulam tenuit: adversus quem totidem Pisanæ triremes è portu Plumbini exierunt, Genuensibusque non detrectantibus, prælium commissum est, quod adversum Genuensibus fuit; qui metu nonnullorum navigiorum à terra ad classem tendentium conspectorum sese in fugam duabus triremibus ab hoste captis conjecerunt. Non tam damni quam dedecoris accepti ira incensi Genuenses, quinque triremes è vestigio è portu emittunt, Balduino Guercio præfecto, quæ duabus in itinere sibi adjunctis triremibus, pro eo, ut conceptam maculam delerent, eam insuper ingenti flagitio cumularunt. Pisanas enim naves recenti victoria tumentes, diu ac multis in locis perquisitas tandem ad Vada Sabatia omni genere cladis Ligustica ora grassantes adeptæ haud cunctanter prælium committunt: quod cum initio Genuensibus secundum fuisset; ac naves Guercia & Galletta, valida impressione facta, duas ex hostilibus navibus suppressissent, tanta exsecrabilis factionum rabies mentes ceterorum præfectorum tenuit, ut decus inchoatæ victoriæ adversæ factionis hominibus invidentes, se pugnæ subtraherent; spectatoresque alieni discriminis, nulla ope laborantibus ac circumsessis lata, victricibus navibus in media pugnæ mole hosti capiendis proditis, turpi ipsi fugæ se mandantes Genuam pleni ignominiæ reverterint.

Longe interea major certaminum moles in Aula Cæsaris inter utriusque populi Legatos erat accensa; cum Maguntinum Antistitem, cujus summa erat in omnibus rebus auctoritas, ingenti vi nummorum sibi devinxissent Pisani, qui à Cæsare in excelso solio sedente petierunt, pro jure suo, ut quoniam Maguntinus, Cæsaris nomine ejusque jussu, Sardiniam ipsis fiduciariam dedisset, pactamque pecuniam exegisset Maguntinus, ea ipse, ut promiserat Maguntinus, palam in conspectu Aulæ decreto suo comprobaret; Genuensibusque, quorum Legati aderant, pro imperio mandaret, ut libera insulæ possessione Pisanis cederent; neque in res illius insulæ sese de cetero interponerent: quorum oratione à Maguntino approbata, Cæsar secundum postulata pro tribunali decrevit. Hic Ubertus Spinula legationis princeps magnum ac memorabile animi magnitudinis, constantiæ, singularis in patriam caritatis documentum edidit: veniam enim præfatus, si tanta injuria animum ad libere loquendum dedisset, injustum Cæsaris decretum non dubitavit appellare; negavitque præcipitem vocem, Maguntini suasu, à Cæsare, caussa non cognita, ipsisque non auditis, editam vim ac robur & nomen judicii obtinere; Genuensesque illi parituros, cujus judicio se subjicere parati sint, si recte ac legitima judiciorum formula servata regatur: quod si in æquitate & religione Judicum parum præsidii experti fuerint, tum vero armis jus suum illos retenturos, & ad omnia ultima venturos; armatosque & dignitatis atque imperii juste parti vindices mortem fortiter oppetituros: cum vellent congrederentur Pisani, ac res Genuenses attingerent: profecto temeritatem illos capite atque oculis ipsis luituros; ad quos illis effodiendos satis animi & virium Genuensibus sit: longa deinde oratione, jam inde ab insula è manibus Christiani nominis hostium erepta, ac Musaito Rege capto, & ad Cæsarem à Genuen-

A sibus adducto, initio repetito, de jure Genuensium in rebus Sardiniæ disputavit: exempla etiam & testimonia tam ab exteris quam Sardis ipsis summi imperii omnibus temporibus Genuensibus data protulit: in quibus duo illa commemoravit; vectigal scuti pane onusti, ac duorum vasorum vitreorum piperis plenorum, duorumque vini cadorum à regni Neapolitani mercatoribus & negotiatoribus, Sardiniam commerciorum caussa adeuntibus, vetustissimo ac perpetuo usurpato more offerri Genuensibus, recusantesque à Magistratibus Sardiniæ cogi; & tributum casei, quantum plaustrum boum trahit, à Sardis ipsis quotannis die Resur-B rectionis festo Genuensibus pensum: quæ res certissima signa sunt summi ac vetusti Genuensium in Sardinia juris & dominatus. Libertate orationis ac veritate commotus Cæsar assurgens clara voce pronunciavit, sibi numquam fuisse in animo jure suo quemquam privare, quæque secundum Pisanos decreverit, ea se inscium juris Genuensis, quod ipsi proponunt, decrevisse: caussa igitur ad judicium rejecta, duos Antistites Maguntinum & Rainaldum Archiepiscopum Legatos, hunc Genuam, illum Pisas mittit, qui in re præsenti pro communibus amicis ac disceptatoribus res componere studeant, dato mandato, ut Pisani Genuenses C in duobus superioribus præliis à Pisanis eo anno captos ante omnia restituant. Hi, cum omnia summa fecissent; nihil aliud assecuti sunt, quam ut quini pacificatores utrimque eligerentur. Genuenses fuerunt Lanfrancus Piper, Gulielmus Marinus, Otho Caffarus, Philippus Lambertus, Simon Auria: ceterum ne ab ipsis quidem ulla ratione rerum componendarum inita, res in pristina mala redactæ sunt.

Insequenti igitur anno Consules, cum primum omnium à factionum capitibus jusjurandum in inducias exegissent, quattuor triremes ad tutelam Genuensium commerciorum, quæ tum in Pro- A C. 116[illegible]
D vincia Narbonensi frequentissima erant, miserunt, Rodoano Moro uno è Consulibus præfecto: qui totam eam æstatem & insequentem autumnum mandatum naviter implevit, quod præclaro exitu conclusit; fœdere Reipublicæ utili cum Ildebrando Rege Aragonum ac Barchinonis Comite icto; quo Genuenses sese illi auxilio cum quattuor instructis triremibus affuturos obstrinxerunt in nonnullis opidis recuperandis; quæ à Comite Fani Ægidii occupata sua sibi Aragonius vindicabat: cujus fœderis observandi caussa, Rugerius Marabottus cum nonnullis navibus lon-E gis è vestigio in Provinciam Narbonensem navigavit: verum nullo cum fructu, cum Aragonius mutata voluntate à consiliis belli destitisset.

Is annus conatibus potius & comminandis pugnis, quam rebus gerendis traductus est: nam & Ubertus Spinula septem triremium præfectus, cum in novem Pisanas incidisset, sapienter certamen detrectavit, qui mox quattuor triremibus auctus, quas ducebat Rubaldus Bisacia, Pisanas insequi cœpit: à quibus pugnam avertere undecim Maurorum triremes, quæ in alto ipsum petentes apparuerunt, coactus est: quæ res spa-F tium Pisanis dedit fugæ præripiendæ; cum Mauri ipsi quoque majore numero Genuensium territi proras retro vertissent, noxque superveniens tres classes diremisset; tenebris mutuum inter illas conspectum adimentibus. Aliæ item septem triremes in Provinciam Narbonensem adversus Pisanos missæ sunt, irrito ipsæ quoque incepto, Pisanis navibus nusquam inventis.

Eodem anno Fridericus Cæsar, rebus Anconitanis compositis, infesto exercitu Romam petit, copiis Genuensibus suasu Maguntini repudiatis, exer-

exercituque, in eorum locum duplicato Pisanorum numero, suppleto: quæ res certum indicium fuit animi magis in Pisanos propendentis. Longe certioris alienationis exemplum ab eodem editum est; cum Roma reversus multos dies Pisis fuisset; neque Genuenses captivos contra ipsiusmet jussum à Pisanis retentos dimittendos curasset. Neque ullo modo silentio prætereundum fuit, Corsum Sigismundi unum ex Consulibus ad jus imperii usurpandum cum duabus triremibus in Sardiniam missum, qui totum autumnum & insequentem hyemem præfecturis Callaritanæ & Alborensi, cum magno populorum assensu, præfuit. Civitate externo ac visceribus hærente bello implicita, major tamen sensus erat intestinorum malorum cum sæpe per varias occasiones rixæ, & contentiones, prælia quoque inter factionum capita, quique illorum partes sequebantur, committerentur, quæ multorum sanguine ac cædibus dissidentibus stabant; magistratu sæpe frustra conato pacem inter irritatos animos componere; cum non modo consiliis, monitis, hortationibus ageret, sed severe in turbarum & motuum auctores animadverteret.

A.C. 1168. Quibus malis cum ureretur civitas, non tamen curæ exterarum rerum omittebantur; tredecim triremibus insequenti anno ejus sæculi sexagesimo octavo adversus Pisanos missis; quos undecim triremes ad res Genuenses vexandas armasse audiebatur: triremium Genuensium præfectus fuit Nicolaus Rodulfi vir acer ac strenuus: qui tumida Pisanorum verba factis retudit: qui sese Maris dominos apud Provinciæ Narbonensis incolas arroganti oratione jactarant; ac ne adspectum quidem suum ferre Genuenses posse impudenti mendacio affirmarant: eos adeptus Consul in fugam conjecit, quattuor illorum navibus captis. Genuensesque, hac Pisanorum vaniloquentia novos stimulos ad veteres aliorum caussas addente, ut illos undique urgerent, Lucensibus persuaserunt, ut arma illis moverent; polliciti sese mari illos acerrimo bello detenturos. Morem impigre gesserunt Lucenses, tantæ ultro delatæ societatis spe inducti, ac non minoribus odiis Pisanos persequentes; armaque statim Pisanis intulerunt, Assanum Pisanorum castellum prope ab ipsa urbe Pisis quattuor passuum millibus adorti: Pisanisque ad opem ferendam magno numero accurrentibus, acre prælium inter illos accensum est; quo Pisani victi sunt, multique eorum in potestatem Lucensium venerunt: quorum decem dignitate & nobilitate eminentes Genuensibus petentibus dono dederunt. Hi fuerunt Lambertus Major, Sicherius Gualandus, Bulgarinus Capranus, Covinus Baratulus, Guinicellus, Ubertus Sicherius, Guilinus Baldizonus, Guilinus Hodierna, Sylvanus & Lambertus Battibalianii: quæ res Pisanos tandem induxit ad permutationem captivorum faciendam; quod ante eum diem semper recusarant: reddita igitur utrimque sunt, septingenta capita à Genuensibus, trecenta triginta tria à Pisanis.

Eodem quoque anno sexdecim triremes Genuæ armatæ sunt; quibus præfuit Ido Contardus unus ex Consulibus: quæ à triginta Pisanorum triremibus in fugam actæ, propinquo refugio in portum Genuensem pesti se eripuerunt. Pisani odium, quod in homines non potuerant, in tecta & regionem effuderunt; incendiis, ruinis, direptionibus totam oram passim vastantes.

Per idem tempus res sæpe antea frustra tentata haud meliore eventu repetita est; colloquiis de pace, auctoribus Genuensi, Pisano, Lucensi, sacris Antistitibus, illatis: qua de caussa Antistites ipsi in condictum locum convenerunt: quorum colloquiorum idem exitus, qui superiorum, fuit, cum inveteratum odium, ac memoria injuriarum, cupidoque illas ulciscendi, in exulceratis animis prævalerent tædio laborum & impensarum ac satietati cladium; quibus sese prævalidi populi mutuo conficiebant.

Expetita est eodem quoque anno Genuensium amicitia à Siculo Rege, ad quem petentem tres Oratores missi sunt, Bellamutus unus ex Consulibus, Rogeronus Castellius, Amicus Grillus: qui, cum docuissent Regem, Genuenses eo fœdere Cæsari alligatos, ut novis societatibus se implicare non possent, nulla re transacta Genuam reversi sunt. Æque sine ullo effectu fuerunt legationes; altera in Longobardiam ad finitimos populos pacem petentes, ac controversiis nonnullis subinde, ut fit, inter accolas exortis, finem imponere cupientes; altera ad Cæsarem Constantinopolitanum missæ. Legati fuerunt ad illos Ubertus Cancellarius & Otho Judex; ad hunc Amicus à Myrto. Dispari eventu, qui Alexandriæ urbi ædificandæ præerant, pecuniarum subsidia à Genuensibus petierunt; haud contemnenda summa partim præsenti missa, partim mitti promissa.

Sequens annus ejus sæculi sexagesimus nonus A.C. 1169. quinque Consules Reipublicæ gerendæ habuit, Anselmum Garrium, Ugonem Tornellum, Othonem Caffarum, Rugerium Marabottum, Nicolaum Rozam, viros probos & sapientes, quorum domi & foris multiplex ac perutilis opera Reipublicæ fuit: eorum enim virtute, consilio, sedula diligentia, domesticæ res lapsæ & ad interitum spectantes restitutæ sunt; civitasque ex turbulentissimo in tranquillum statum redacta est. Corrupta erant omnia populari licentia, audaciaque facinorosorum ac perditorum hominum, quæ, cum eam tam in urbe quam in circumjectis præfecturis factionum principes alerent, in immensum creverat. Ii metu Magistratuum soluti, nulla legum reverentia, nulloque pudore coercente, impotentes libidines vi ac ferro exercere, rapere, vulnerare, cædere, omni denique maleficiorum genere passim grassari, angustiis etiam viarum infessis, infesta itinera viatoribus facere, eos spoliare, male mulctare; nihil denique sacri aut prophani illis sanctum aut intactum esse; quin etiam facinorum & maleficiorum societates à multis coiri, conspirationesque & conjurationes in publicam quietem à populis ipsis publico consilio fieri. Igitur Consules majestatem imperii jam sperni cœptam, ad tantam audaciam coercendam sine viribus parum valituram intelligentes, delectam trecentorum armatorum manum stipendio conductam in urbem introducunt: qua fulti, munera inter se partiti, Anselmus Garrius & Otho Caffarus urbe exeuntes Lavaniam contendunt; Nicolaus Roza, & Rugerius Marabottus vallem Porciferæ petunt: qui in maleficos homines, quorum magnum numerum comprehenderunt, atrocia severitatis exempla ediderunt; cum alios summo supplicio affecissent; aliis manus, aliis pedes præcidissent; complures in vincula conjecissent; multos pecunia mulctassent; nonnullorum etiam, quorum audacia eminuerat, quique capita & auctores rerum miscendarum fuerant, domos incendissent: qua animadversionum severitate, ingenti Magistratus & legitimi imperii terrore injecto, malis tandem finem imposuerunt.

Rebus igitur extra pomœrium magna cum ipsorum laude brevi pacatis, curas ad urbana mala, quæ propiora ac majoris erant molis, convertunt; caussasque dissidiorum investigantes, sex singularia certamina inter primarios cives indicta inveniunt. Cohorruerunt Consules tantam contentionem cives animo imbibisse, ut tamquam alienigenæ hostes, arma inter se intentare non dubitarent: sententiisque variatum est, cum nonnulli eam

eam facultatem ferro de controversiis decernendi faciendam censerent: quorum princeps ita disseruisse dicitur: *Optimum atque omnium primum fuerat, Patres, discordias inter cives non nasci; vel nascentium semina rectorum diligentia & vigilantia statim opprimi: quorum tamen ego nullam negligentiam accuso, quos Reipublicæ tempora excusant, continenti hoc Pisano bello ac cervicibus nostris imminenti curas nostras ab urbanis rebus respiciendis totas ad se avocante: secundum consilium est exortas exstinguere: id, si monendo, hortando, preces consiliis miscendo assequi possumus; nihil est quod ad odiosa descendamus: ceterum quoniam hoc remedium toties vanum experti sumus; malumque gliscens, ac majores vires majusque robur in dies sumens, ad arma & seditiones, ac bellum civile spectat; quod in remediis postremum est, id nobis necessario est amplectendum: videant igitur ii, qui singularia certamina tantopere detestantur, quoniam res ad manus & ad ferrum deducenda est, utrum sit elegantius, universam civitatem, quam factionum harum principes secum trahunt, interneccino bello inter se concurrere, omniaque cædibus, civium sanguine, incendiis, ruinis, aliisque belli cladibus impleri; an senum utrinque capite discrimine discordias ac civiles controversias decerni: neque video, cur nos à re non nova, atque à sapientibus ac claris viris sæpe usurpata, ita abhorreamus: apud quos hoc consilium non modo non improbatum, sed in laude etiam positum fuisse accepimus, ut illis titulis insignes incedere Torquati & Corvini sibi gloriæ duxerint: neque Manlius singulare certamen in filio punivit, sed spretum imperium, ac disciplinam militarem perfractam morte filii sancivit: neque sapientissimi poetæ, qui nos ad virtutem melius sæpe, quam philosophorum disputationes informant, exempla sapientium ac clarorum heroum ad singulare certamen hostem provocantium nobis temere proposuerunt: quin etiam Longobardi lege hunc usum introduxerunt; quo exorientibus civilibus controversiis occurrendo, eorum Rempublicam minime discordiis civilibus atque intestinis bellis agitatam legimus. Dicat aliquis, Longobardorum igitur legem probas? ego vero illam non magis quam ceteri, probo: ceterum non video, cur non in alterutro necessario malo minimum sit eligendum: quamquam quid ego poetas, aut privatorum hominum facta consector, cum publicum consilium civitatis Romæ, ejus, quæ cum virtute bellica, tum vero multo magis consilio & sapientia, orbis terrarum imperium sibi adjunxit, possim proferre, cujus imperii initium à duello factum est; cum duobus populis, Albano & Romano, de Latii imperio inter se dimicantibus, rem singulari certamini ternorum utrinque civium decernendam commiserunt: quæ via sanguini & cædibus duorum cognatorum populorum parcendi inita est, cur eadem via nos non cædes ac sanguinem à civibus nostris abstineamus, non video; omnino non intelligo, cur duella non sint in bene constitutis civitatibus ac regnis ferenda, quæ sæpe necessaria sint: utique cum jus nostrum aliter obtinere non possumus, probationibus deficientibus; cum injurias nobis factas, pecunias creditas, depositam rem, neque testibus, neque tabulis ostendere possumus. Sapientes viros sæpe dicentes audivi, videri sibi duellum Dei immortalis tribunal esse haud fallax; quia dubitandum non sit, quin unde jus stat, eo victoriam inclinet; cum hominum fides sæpe in judiciis ferendis soleat aut gratia inflecti, aut potentia labefactari, aut pretio corrumpi, aut ignorantia labi, aut eloquentia perverti, aut litigantium astu circumveniri. At etiam nonnulli religionem nobis injiciunt, Christianam legem pace & concordia in primis contineri dictitantes; atque odia, contentiones, rixas, arma, bella abominari: quasi vero duella discordiarum & odiorum semina sint, ac non potius ad earum caussas præcidendas introducta: nam à tractandis quidem armis justitiæ ac patriæ libertatis defendendæ caussa usque adeo Christiana professio non abhorret; ut Moses ipse, quo interprete Deus ipse leges tulit, sanctique Reges divino monitu maxima susceperint & gesserint bella; nobisque ab Ecclesia, cujus auctoritate in divina voluntate interpretanda omnibus piis standum est, adversus nominis Christiani hostes gladius porrigatur: vel hoc ipsum duellum non ne ab ipsis sacris Litteris comprobatur, splendido ad imitandum exemplo nobis proposito sanctissimi vatis Davidis, pro decore Israelitici populi singulari certamine cum Golia congressi? Quo igitur remedio ad injurias arcendas, & libertatem tuendam utimur, id cur ad pacem & concordiam civitatis constituendam non adhibeamus, non video; ac medicinam, quæ nobis quærenda ultro fuerat, eam divino consilio oblatam cur repudiemus, non intelligo.*

Huic orationi unum ex iis, qui contrarium censebant, ita respondisse accepimus: *Numquam longa oratio, magnusque verborum apparatus minorem materiam respondendi præbuit, quam hæc, quam modo audistis, Patres: nam & exempla, quæ multa ex historiis & poetarum fabulis prolata sunt, uno verbo refelluntur: inter eos commissa fuisse certamina, qui non iisdem legibus subessent, neque eidem Magistratui parerent; cujus imperio ad legum præscriptum directo controversiæ inter ipsos ortæ tollerentur: ut nulla alia esset sui juris obtinendi, quam armorum via: quæ arma si universis populis inter se conferre justis de caußis semper licuit, cur non singulis hominibus, qui non eidem Magistratui subjiciuntur, omni alia ratione juris sui persequendi adempta, idem permittatur? & longa disputatio de jure duelli, cum exemplo omnium regnorum, & bene constitutarum civitatum, quæ barbarum hunc morem feramque hanc immanitatem numquam susceperunt, redarguitur; tum multo magis ratione improbatur: quid enim hoc aliud esset, quam fundamenta humanæ societatis plane tollere, ac civilem disciplinam funditus evertere, humanumque genus in eum statum redigere, in quo fuit ante leges latas, & civitates conditas, ac magistratus creatos, tum cum viribus & robore corporis valentiores, imbecillioribus oppressis, ferro ac manu omnia ad se trahebant, neque dum Magistratus essent, qui æqualia jura omnibus reddentes, ac suum cuique tribuentes, imbecilliores à potentiorum injuriis prohiberent? quos Magistratus quid deinde attinebit creare, aut quid leges ferre, quæ hominibus vivendi norma sint, si controversiarum incidentium gladium judicem facimus? si manu ac vi jus nostrum nobis obtinendum est, atque injuriæ propulsandæ sunt? Neque similitudo bellorum, quæ si justa sunt, ne Ecclesia quidem prohibet, singulari certamini, quod inter eos, qui iisdem legibus tenentur, committitur, apta est: nam ne bella quidem inter populos ferenda essent, aut recte susciperentur, si populi inter se ambigentes unis iisdemque legibus tenerentur; atque eidem Principi parerent, qui populos illos pro imperio & potestate in officio continere posset; quique illorum controversias justitiæ norma terminaret: omnino vi & manu numquam agendum est; nisi cum ceteris omnibus viis jus nostrum obtinendi præclusis, bellum necessarium est. Duobus argumentis in primis nitebaris, alterum fuit hominum judicium sæpe falsum esse; alterum probationibus interdum nos defici: quasi vero gladii judicium semper verax sit: ac probationes non sæpe fallaces: qua in re tu partes potius vatis, ac divinæ voluntatis interpretis, quam Senatoris tibi assumpsisti. Equidem confiteor omnia humana Dei numine regi; divinumque judicium nunquam fallax esse: ceterum divina consilia semper quidem recta; verum occulta mortalibus esse statuo; nefariæque temeritatis esse certam & exploratam de illis notitiam sibi adsciscere; nisi si cujus menti Deus lumen suum prætulerit. Age igitur tu sacer scilicet vates nobis expone, quis tibi de cœlo demissus Angelus enuntiavit, diversam esse in privatis ac singularibus certaminibus divini consilii rationem, atque in bellis publicis, ac prœliis, quæ inter nationes ac populos de summa rerum ferro decernentes committuntur: in quibus victoriam non semper penes eos, qui justiorem caussam tuentur, esse cernimus; sed sæpe penes eos, qui plus viribus pollent: nisi forte justior erat caussa Gothorum, Vandalorum & ceterarum barbararum gentium; cum, nationibus innoxiis à se victis, patriis & avitis sedibus exactis, ipsi illorum solum occupabant: aut juste*

Sara-

Saraceni Christianum orbem invadentes tantam illius partem occuparunt: quod igitur in maximis & publicis dimicationibus evenire usu compertum est, ut victoria non semper in justiorem caussam, sed in violentiorem inclinet; id cur in singularibus certaminibus non valeat, tibi docendum est: probationes vero gladii si haud fallaces sunt, jam nunc omnia nostra eorum erunt, qui plus viribus corporis possunt: commentam enim & confictam debiti caussam proponentes, sese illam armis planam facturos dicant. Nugatoria ista sunt, Patres, ac barbaræ stoliditatis inventa, ac ne virtutis quidem ostentandæ, atque experiendi caussa, uter bello sit melior, (id quod nostra ætate à multis sæpe fit) duellum inter cives suos sapientes civitates permiserunt; quam occasionem bella externa continentem nobis præbent: cujus rei multa in historiis Veterum exempla produntur. Ego, Patres, barbarum & abominandum morem respuendum omnino censeo: exortasque inter cives nostros discordiarum caussas severa legum & judiciorum via discutiendas.

Cum facile vicisset sententia, quæ duellum prohibebat, Consules intelligentes cupiditatum ardorem contra tendendo magis insuper incendi, indulgendo remitti de consilii sententia, Archiepiscopo assentiente, consiliisque quemadmodum res ducenda esset cum illo compositis, edicto pronunciari jubent, placere Consulibus ac Senatui, ut controversiæ ferro singulari certamine dirimantur, certo die certamini præstituto; simulatæque sententiæ se retinentissimos fingentes, adversus propinquorum & cognatorum preces, ac conjugum & parvorum natorum lacrymas eos ab ea mente deducere studentium, invicti steterunt: igitur cum condictus dies venisset; Consules universum civitatis consilium in aulam ædium Archiepiscopi convocant; quo sacrum quoque ordinem Archiepiscopus coegit, infulis ac sacro vestitu indutum, cum augustissimis Christianæ militiæ signis, crucibus, cineribus divi Præcursoris in conspectu ingredientium collocatis: quæ universa magnam adspicientibus offundere religionem possent. Medius inter Consules erat Archiepiscopus; quem non modo senectus & dignitas, sed sanctitas morum, ac contestata pietas, omnisque ætas continenter acta, ad hoc fama prudentiæ, venerabilem faciebant: is armatos in consilium introductos ita ad pacem & concordiam adhortatus dicitur: *Dubium mihi initium orationis facitis, vos, qui huc ad controversias vestras ferro decernendas armati convenistis: quos quo nomine appellem, nescio: filios ne vocem, qui fratres vestros hostes appellando, Deum ipsum, ac me ejus administrum & procuratorem parentem repudiatis? ratio enim connexi facit, ut qui aliquem fratrem suum non agnoscit, idem eum, à quo ille ortus est, parentem suum neget: cives ne Genuenses nominem, qui hostiles animos in civitatem hanc gerentes eam tamquam hostium urbem evertere properatis, patrum ac majorum vestrorum dissimiles? illi quæ arma in Christiani nominis hostes, in imperium late proferendum, in nomen Genuense clarum apud exteros faciendum, per summam pietatis commendationem, ac per summum decus perpetuo exercuerunt, ea vos in vestram, conjugum, liberorum vestrorum, communis patriæ perniciem vertitis, divinorum beneficiorum immemores, atque adversus Deum immortalem, unigenitumque ejus Filium Christum Dominum ingrati: qui quem sanguinem à vobis à tetra servitute sanguine suo redemptis pro suo jure adversus nominis sui hostes reposcit, eum vos in filiorum à se adoptatorum ac fratrum vestrorum exitium profundere pulchrum censetis: quod igitur aliud nomen mihi reliquistis, quo vos compellem; quam illud, quod maxime omnium abominandum est; ut vos ipsius perpetui ac teterrimi hostis vestri diaboli filios dicam? qui parens ac sator discordiarum est; quique tantum istum furorem obcæcatis mentibus vestris objecit; ad quem, militia, in quam in sacro baptismo nomen dedistis, ejurata, transfugistis: parentem igitur vestrum Deum immortalem ejusque Filium vos ad sempiternam beatitudinem perducere cupientem, atque ideo ad pacem, concordiam, mutuam caritatem, injuriasque remittendas hortantem non auditis? exsecrandum hostem vestrum, vosque ad tartara sempiternosque cruciatus secum trahere studentem, vosque ad odia, rixas, contentiones, discordias, injurias ulciscendas instigantem auditis? at enim ingentium præmiorum proposita spes vos transversos agit, atque adversus divina monita contumaces, & obstinatos animos vestros facit: totum immo contra est: pravumque consilium in utramque fortunam luctuosum & detestabile est: in quo victo insania sua sanguine atque interitu sit luenda; victor animam fratris sanguine commaculatam sempiternis suppliciis obstringat; totamque ætatem infestam sit habiturus, cognatorum ac propinquorum à se interempti, factionisque adversæ hominum, quorum numerus infinitus est, odiis & insidiis obnoxiam: resipiscite aliquando, filii: (hoc enim me nomine vel in vos immerentes abuti paternus me meus in vos amor cogit) & vos, liberos, conjuges vestras, quibus orbitatem paratis, communem patriam, cui exitium acceleratis, tandem respicite: dextrasque, quas in mutuam cædem armastis, easdem armis abjectis in mutuum complexum vertite: initium tanti decoris ab iis in primis fieri æquum est, qui primum in factionibus locum obtinent: quid igitur cessatis, Fulco Castelli atque Orlande Advocate, familiarum vestrarum, quæ capita factionum reliquos secum trahunt, principes? quin injurias atque omnes odiorum caussas religioni, pietati, patriæ, liberorum vestrorum saluti condonantes vos complectimini? ac quemadmodum initium scindendi unanimem civitatem à vobis familiisque vestris ortum est, ita exemplum eam in pristinam concordiam redigendi iidem vos ceteris præitis?* Operæ pretium est, majorum nostrorum pietatem, atque illius sæculi simplicitatem & candorem considerare: apta enim & pia oratione ita animi permulsi sunt; ut omnium injuriarum ac præteriti odii obliti, abjectis armis, omnique animorum contentione deposita, sese factionum capita complexi sint; sicque pax & concordia constituta est; atque, fine urbanis motibus ac turbis imposito, civitas in tranquillum redacta.

Rebus urbanis pacatis externæ curæ successerunt: ac primum omnium quattuor triremes in Provinciam Narbonensem missæ sunt; quæ commeatibus & commerciis Genuensium præsidio essent, quibus præfectus est Nicolaus Roza unus ex Consulibus: cujus opera omnis posita est in nonnullis Pisanorum onerariis comburendis: longe fructuosius fuit subsidium quingentorum armatorum Lucensibus petentibus pro jure veteris amicitiæ submissum; quod duxit Rugerius Marabottus, unus ex Consulibus: qui se, turri ad littus sita, quam Lucenses tenebant, præsidio prius firmata, cum Lucensibus copiis conjunxit. Cum uterque exercitus ad pugnam instructus staret, Guido Mercatus Pisanorum Consul extra aciem procedens Genuensem Consulem appellat; negatque per Pisanos fieri, quo minus de pace agatur, si idem sit Genuensibus & Lucensibus animus; sperare se, res honestis conditionibus atque utrique parti aptis componi posse. Non minus se pacis cupidos Genuenses & Lucenses respondent; sicque omissa pugna, colloquia de componendis rebus ac de pace inter tres populos firmanda inducta sunt: resque diu magnis disputationum certaminibus jactata est sine ullo effectu, Pisanis eadem ingenii mobilitate, eodemque astu spem pacis eludentibus, quo animos hominum ad illam erexerant.

Interea octo triremes Genua iisdem Lucensibus subsidio missæ sunt, Anselmo Garrio Consule præfecto, qui consiliis pacis abruptis, cum remigio atque omni nautica turba ad Capalbium opidum in terram egressus maritima Pisanorum Ca-

palbio circumjecta late populatus est: prædaque ingenti acta, Genuam reversus est: detrimento accepto Pisani commoti, sex triremes in Provinciam Narbonensem mittunt; quæ parem cladem Genuensibus reddant: adversus eas Genuenses nihil cunctati septem triremes armant; Othonemque Caffarum unum ex Consulibus illis præficiunt, qui littora Provinciæ tenuit, mercatoribusque Genuensibus, qui magno numero Forum Julium ad mercatum convenerant, persuadet, ut secum classem conscendant: morem gesserunt nonnulli: quo præsidio navibus firmatis Pisanam classem quærere instituit: quam adeptus, commisso prælio profligat; tribus triremibus captis, quas trahens, Genuam reversus ovans portum subiit: alteræ item totidem triremes ab utroque populo in eandem oram, iisdem de caussis, missæ sunt: Genuensiumque præfectus fuit Ingo Tornellus: qui, cum duos menses ad illud littus, nullo operæ pretio facto, in ancoris stetisset, Genuam reversus, in Sardiniam cum duabus triremibus missus est ad res, quas populus Genuensis in ea insula possidebat, firmandas. Corrogare per ea tempora solebant Consules magistratu abeuntes à civibus senos obolos in singulas libras, ad publicum æs alienum dissolvendum: isque mos perpetuus fere & anniversarius erat: quæ summa cum non satis esset ad Rempublicam eo anno liberandam, potiusque onus augeretur, vectigal ad urbes Saonam & Naulum extensum est: quæ civitates se urbanis regionibus contribuerant, jure civitatis donatæ.

A. C. 1170. Prima cura Consulum insequentis anni ejus sæculi septuagesimi fuit pacem superiore anno inter factiones initam stabilire; ac, si quæ odiorum fibræ residuæ in animis essent, eas penitus exstirpare, ac curare ut de injuriis factis civilibus & amicabilibus modis inter offensos satisfieret: omnesque caussas tollere, quæ unanimes distrahere inter se possent: quod negotium datum est providis & in animis hominum leniter tractandis habili ingenio viris, Nicolao Embriaco, Gulielmo Burono, Baldizoni Ususmario, Lanfranco Piperi: ipsique Consules curas omnes ea sollicitudine solutas in res bellicas & externas intendunt. Initium operum fuit, Comites Lavaniæ, qui sæpe prius moniti, ad arcem Frascarii ab illis furto occupatam, Passanis Proceribus, qui illam à Republica multos jam annos fiduciariam habebant, restituendam comminatione armorum tandem compulsi sunt; cum Genuam accedentes veniam supplices à Consulibus impetrassent: ab iisdem quoque Consulibus sex triremes adversus Pisanos armatæ sunt, in tutelam & præsidium commerciorum & rerum provincialium, Pisanorum assiduis molestiis infestarum: cui classi, tribus additis triremibus, una Rapallensium, altera Saonensium, tertia Naulensium, Ubertus Recalatus unus ex Consulibus præfectus est: qui, conatibus Pisanorum commercia ab ea Provincia Genuensibus claudere studentium vanis redditis, ante totum mensem conversum Genuam rediit: cui successit in idem negotium Oggerius Ventus cum quattuor triremibus, à civitate armatis: quibus additæ sunt duæ Trepedicini triremes, ac duæ, altera à Nicæensibus, altera à Fani Romuli incolis armatæ: qui mandatum munus ipse quoque naviter exsecutus est: Consulesque, ut par Pisanis referrent, Trepedicinum magni in rebus maritimis usus ac nominis, Pisanis, à quibus oriundus erat, capitali odio infensum, cum duabus ipsius triremibus, ac duabus portus Veneris illis additis, miserunt ad Pisanorum res totam eam æstatem acri & continenti bello vexandas: is triremem Pisanorum cepit, duosque Pisanorum Consules; atque una cum illis magnum primariorum civium numerum Genuam captivos duxit. Nec segnis opera Ricii Passani Proceris fuit, qui triremi Rapallensi privatæ triremi suæ adjuncta A triremem Pisanorum cepit, paulloque post, societate conjuncta cum duabus triremibus Portusvenerensium, una Vernatiensium, una Sigestrinorum, tribus Rapallensibus, haud levibus detrimentis per totam æstatem res Pisanorum affecit: Consulesque octo triremes singulas à singulis urbis regionibus collatas, adversus eundem perpetuum hostem tertium miserunt; quæ cum Pisanorum classe congressæ unam illorum triremem reliquis fugatis ceperunt. Accensum tum, ut cum maxime, erat inter Pisanos & Lucenses bellum, qui signis collatis dimicarunt; B victoriaque, cum magna utriusque populi hominum strage, penes Pisanos tandem fuit, qui arcem Motroni ad littus sitam demoliti sunt, cum audissent Genuæ ad eam recuperandam comparari.

Insignis is annus splendida Cæsaris Constantinopolitani legatione fuit: cujus duo Oratores cum aliquamdiu in Aula Pontificis fuissent, triremibus illorum accersitu ad illos missis, Genuam vecti sunt: honorifice quidem accepti sunt; ceterum nulla res cum illis transacta est, cum Genuenses sex & quinquaginta perperorum millia ex pacto superioribus annis facto debita à Cæsare missa non accepissent; ab Amico & Myrto ex Constantinopolitana legatione reverso docti, C orationem Legatorum à mandatis Cæsaris discrepare: qui idem Amicus ad Cæsarem remissus est; sperantibus Genuensibus omnia illo internuncio exploratiora ipsis fore, conventaque stabiliora: eodemque anno Otho Caffarus è legatione Marochi, quæ Reipublicæ non omnino inutilis fuit, rediit; multis, quorum caussa ierat, ab eo Rege impetratis: adeo in procul remotas Provincias Genuensium curæ extendebantur.

Missa sunt anno sequenti ejus sæculi septuagesimo uno Lucensibus prævalida terrestrium copiarum auxilia; ut quam acerrimo bello Pisanos distinentes illorum curas à Genuensibus petendis ad sua D tutanda averterent; nullamque rationem illos urgendi omittentes. Quoniam Pisani Turrim Motroni, quam invitis hostibus tenere non poterant, diruerant; ædificata est à Genuensibus & Lucensibus communibus impensis altera turris in paludibus maritimis in finibus Pisanorum, in eo loco, qui Viaregia appellatur: eodem anno duæ quoque Rapallensium triremes haud mediocria damna Pisanis intulerunt. A. C. 117

Venit eo anno Genuam Christianus Archiepiscopus Maguntinus, Germaniæ Cancellarius, Cæsaris Legatus per totam Italiam: qui à Genuensi- E bus perhonorifice exceptus, incolumis ad urbem Lucam deductus est, Longobardis invitis; qui omnes fere eo tempore à Cæsare defecerant: quam rem illi ita ægre tulerunt, ut crudele consilium ceperint de Genuensibus fame suffocandis, commeatibus ex Longobardia illis interclusis: qua de caussa tanta annonæ inopia laboratum est, ut tritici medimnum decem aureis nummis esset. Eo quoque anno Barisso Sardiniæ Rex, cum octo annos Genuæ tamquam in custodia fuisset, tandem à quattuor Genuensibus triremibus, quibus præfuit Otho Caffarus unus ex Consulibus, in Sardiniam F trajectus est; magna primariorum civium caterva honoris caussa illum comitante.

Insequenti anno ejus sæculi septuagesimo altero Consules, Legatis Senas missis, quam in urbem Archiepiscopus Cæsaris Legatus se contulerat, cum in eam omnes Italiæ Proceres partes Cæsarianas sequentes convenissent, summa contentione cum Legato egerunt, ut auctoritate sua induceret Pisanos ad Lucenses, quos captivos tenebant, restituendos; nonnulla pecuniæ summa ea de caussa à Lucensibus ipsis Legato promissa: summa omnia fecit Legatus; nihil tamen movit A. C. 117

vit Pisanos: quibus iratus Legatus, cum ob auctoritatem suam ab illis spretam, tum quod in institutis consiliis de pace inter Genuenses, Pisanos, Lucenses componenda parum sincera fide illos agere cognovisset; ac per illos illorumque retractationes fieri, quo minus pax conveniret; omnia jura eximia, quibus à Cæsare donati fuerant, illis abrogavit, Sardinia nominatim illis abjudicata, illorumque bona, nec non civitatem ipsam Cæsariano edicto publicavit: ceterum paullo post colloquiis de pace inter tres populos integratis, quibus accesserunt Florentini, milleni cives ex singulis tribus civitatibus in illam jurarunt: verum inchoatam rem turbarunt clandestina consilia, quæ Pisani & Florentini conjunxerant, de Fano Miniati Etruriæ opido furto invadendo emanata: quæ audacia fraude conjuncta adeo Legatum offendit, ut petentibus Genuensibus, unum ex Pisanorum Consulibus, quem captum secum habebat, in manus Lucensium dederit: quem illi carcere incluserunt.

Multæ parvæ expeditiones eo anno tam ab ipsa civitate quam à compluribus Orientalis oræ opidis in Pisanos factæ sunt, ad Pisanorum res multifariam carpendas: quas singulas persequi non necesse habui: duas illas memorabiliores attingam: altera fuit septem triremium, quæ præfectum habuit Corsum Sigismundi unum ex Consulibus; qui Arnum fluvium ingressus, circumjectam regionem ferro atque igne late vastavit; indeque Planasiam petens, omnia Pisanorum ædificia disturbavit & incendit: altera sex triremium, Rubaldo Bisaccia Consule præfecto adversus tres Pisanorum triremes, quæ nonnullas Genuensium onerarias magni pretii mercibus onustas ceperunt; quas noctu ad littora Sardiniæ nihil tale opinantes adeptæ sine ullo certamine captas Genuam ovantes traxerunt. At Pisani tot aliis super alia maritimis damnis debilitati, ut Genuensium vires multipliciter distractas infirmiores facerent, Opicium Malaspinam, qui fiduciariam ditionem ab Archiepiscopo Genuensi obtinebat, ejusque filium Morruellum ditioni Genuensi subjunctum, spe præmiorum ad deficiendum, armaque Genuensibus inferenda inducunt: qui ex agro Lunensi moventes incolisque Passani & Lavaniæ sibi adjunctis, cum tribus peditum millibus ac centum quinquaginta equitibus ad opida Clavarum & Sigestrum tentanda accedunt: ceterum repulsi à copiis Genuensibus, quas illi è regionibus Montisferacis, Gavii, Boschi, Ponsoni corrogarant, pleni dedecoris & ignominiæ in sua reverterunt.

Nihil superioris anni adversis rebus infracti Malaspinæ, viribus auctis, vallisque Airanæ incolis A. C. 1173. concitatis, iisdem Pisanis instigantibus, anno insequenti ejus sæculi septuagesimo tertio è Lucensi agro moventes, Rapallum usque populabundi perrexerunt: ceterum nihilominus irritum inceptum fuit; cum Consules loca conatibus hostis opportuna præsidiis firmassent: quin etiam hi Malaspinarum motus civitati in bonum verterunt: diligentiam enim Consulum excitarunt ad curam terrestris militiæ jam diu Genuæ neglectæ repetendam, centum cataphractis equitibus ad subita hostilium motuum institutis: cum quibus, ac simul cum non exiguo peditum numero, Ingo Flessius unus ex Consulibus urbe exiens, arcem Montemleonem adversus hostium irruptiones in agro Moneliano ædificavit. Rebus terrestribus constitutis, in maritimas curæ versæ, binis expeditionibus eo anno factis: primæ, quæ fuit octo triremium, præfectumque habuit Lanfrancum Albericum, opus præcipuum fuit, Sardiniæ res firmare, ac Judices in officio & in fide erga populum Genuensem continere: secundæ, cui præfuerunt Ingo Flessius & Otho Caffarus, haud sane ullum operæ pretium factum traditur, nullis Pisanis navibus usquam obviis factis.

Iterum eo anno Malaspinæ ad bellum consurrexerunt, arcem Montisleonis eo anno ædificatam adorti: adversus quos egregia trecentorum sexaginta equitum ala, ac valida mille quingentorum peditum manus ab urbe profectæ sunt: quas non exspectandas Malaspinæ rati, castris retro motis in sua se receperunt: at Genuenses porro ire pergentes, ad Passanum vicum contendunt; cujus incolæ Malaspinarum suasu à Genuensibus defecerant: arcemque octo dierum oppugnatione captam diruunt. Duplex tributum eo anno à civibus exactum Annales tradunt, tribus obolis in singulas libras initio consulatus, novem sub finem exactis, cum non fere plus sex erogari mos esset.

Qui sequitur annus ejus sæculi septuagesimus A. C. quartus insignis est, pace cum Gulielmo Siciliæ 1174. Rege facta; fineque veteribus controversiis cum magna publica utilitate imposito. Qua de caussa Othobonus Albericus unus ex Consulibus, bis eo anno Orator ad Regem missus est. Compositæ quoque res sunt cum Malaspinis, Opicio Marchione Morruelloque ejus filio in amicitiam receptis, arce Petra coperta ac podio Ericis de illis emptis; quæ ambo è vestigio solo æquata sunt.

Annus ejus sæculi septuagesimus quinctus lætus A. C. civitati fuit, re sæpe frustra tentata tandem ad effe- 1175. ctum perducta; ac perhonorifica nomini Genuensi pace tandem inter Genuenses, Pisanos, Florentinos, Lucenses, Friderici Cæsaris auctoritate, ipsoque disceptatore, Papiæ composita: cum Legatos eorum populorum ad se in eam urbem evocasset: in conditionibus enim pacis, dimidia Sardiniæ pars, quæ res utrique populo arma induerat, Genuensibus cessit; quam etiam Cæsar pro jure summi imperii illis ratam fecit, atque ita finis molesto bello impositus est: quod duo hi populi latrocinii magis quam justi belli more per multos annos exercuerunt, mutuis ac parvis damnis sese continenter carpentes, cum numquam totis viribus, signisque collatis concursum sit, neque universæ pugnæ fortuna tentata.

Insequentes undecim anni nihil sane memorabile A. C. habent; præter amicitiam & fœdus cum Saladino 1176. in has conditiones initum; ut ille arma & bellum usque ad à Genuensibus abstineret, neque illorum Syriacas 1186. res attingeret; modo Genuenses nullam adversus illum societatem jungerent: & adventum ad urbem Friderici cum Beatrice uxore, atque Henrico filio, qui ei in imperium & in regnum Siculum successit: & adventum Regis Francorum filiæ Alexio Græci Cæsaris filio in matrimonium datæ Constantinopolim petentis. Utrique magnifice & apparate excepti sunt.

Otium per totum hoc tempus ab externis molestiis & domesticis motibus fuit: quod tamen nonnihil turbarunt in Occidentali ora incolæ Linguiliæ, in Orientali Vernatienses, latrociniis atque excursionibus itinera & commercia infesta facientes: isque exitus utriusque molestiæ fuit, ut Nicæenses in ditionem populi Genuensis se tradiderint, atque imperia jurarint: Vernatiensium, cum illi sæpe moniti finem latrociniorum non facerent, arx & opidum ipsum urbanis copiis eo missis expugnatum sit, populusque jugum acceperit.

Ceterum majore motu quies civitatis intra urbem turbari cœpta est: in qua vehementis ac præfervidi ingenii vir Fulco Castellius immodica ambitione sua discordias civiles multos jam annos depositas excitavit, atque intestina civitatis mala integravit: qui gentis suæ Castelliæ caput, quæ tum opibus & potentia ceteras longe antecellebat, cum æquabilitatem juris cum ceteris civibus ferre non posset,

ad primum locum civitatis tendens, res miſcendi continenter cauſſas quærebat: cui cum Advocati, dignitate ipſi quoque & opibus præſtantes, diu reſtitiſſent, pacemque inter illos Archiepiſcopo auctore, ut ſupra dictum eſt, firmatam ſincera fide colentes obſiſtere deſtitiſſent; Gens à Curte, clientelis ipſa quoque & opibus valida, ſeſe illi opponere non dubitavit, compluribus nobilibus familiis ſtudiis cum illis adverſus Caſtelliorum ſuperbiam impotentemque libidinem conjunctis: occultæ igitur inter illos ſimultates tandem ad apertas contentiones & ad manus ac ferrum venerunt; cum Ventorum gens Fulconi ſe adjunxiſſet: præliumque inter illos in ſuburbiis commiſſum eſt, quod utriſque multo ſanguine ac cædibus ſtetit: proceſſiſſetque res ulterius, niſi prudentia & vigilantia Conſulum initia motuum oppreſſiſſet.

A.C. 1187. Annus qui ſequitur ejus ſæculi octogeſimus ſeptimus, domi foriſque infeſtus fuit: nam domi ſemina diſcordiarum, animis civium inſidentia, diu compreſſa, tandem prodierunt, Angelerio à Mari uno ex Conſulibus à nonnullis facinoroſis hominibus, quorum caput ac dux fuit Lanfrancus Turca, obtruncato. Idem caſus fuit Rubaldi Porcelli & Opicii Leccavelæ præſtantium hominum interfectorum: quæ cædes magnos animorum motus fecerunt: reſque ad tumultus & ad arma haud dubie ſpectabat; niſi provida diligentia Conſulum periculum imminens diſcuſſiſſet, ſevere in maleficos animadvertendo: quos ipſi magnis optimatum ac bonorum catervis fulti partim comprehenſos ultimo ſupplicio affecerunt, partim perpetuo exilio mulctarunt, illorum domibus ac turribus ſolo æquatis.

At in Sardinia Piſani, fœdere ac jurejurando violato, Genuenſes mercatores ex præfectura Callaritana exegerunt rebus ſuis ſpoliatos. Ne tantam injuriam tantamque perfidiam inultam ſinerent Genuenſes, magnis terreſtribus & pedeſtribus coactis copiis Piſas petunt: ceterum, precibus Henrici Regis Cæſaris filii, promittentis Piſanos de injuriis ſatisfacturos, mitigati cum portum Veneris uſque perrexiſſent, terreſtre quidem iter retro repetierunt. Maritima claſſis, Fulcone Caſtellio præfecto, circumiens non exigua detrimenta Piſanis intulit: atque in Corſica arcem Bonifacii à Piſanis ædificatam expugnavit, ac ſolo æquavit. Infelix is annus Chriſtiano nomini fuit: Chriſtianis Principibus in Syria ingenti prælio à Saladino victis; Hieroſolymitanoque Rege, Magiſtro Templariorum, ac magno primariorum Procerum numero capto, ipſaque ſacra urbe, ac ceteris, quæ Chriſtiani in Syria tenebant, præter Tripolim, Tyrum, Antiochiam, occupatis.

A.C. 1188. Inſequenti anno ejus ſæculi octogeſimo octavo pax cum Piſanis renovata eſt, Clemente tertio Romano Pontifice auctore; qui arbiter & diſceptator controverſiarum aſſumptus, pro communi parente res compoſuit. Urbanæ quoque diſcordiæ ſublatæ ſunt; pace à Petro Cardinali Pontificio Legato inter Lanfrancum à Turri ac Bulbonoſum illiuſque conſortes compoſita. Eo anno mortuus eſt Hugo

A Archiepiſcopus: qua de cauſſa, ex veteri more & inſtituto, ſacer Ordo, ac Conſules, & Senatus, ceterique civitatis Magiſtratus convenerunt: qui conjuncti negotium ad Abbates divi Syri, divi Stephani, divi Benigni; item ad præpoſitos S. Mariæ à Vineis, S. Donati, S. Mariæ à Caſtello, S. Damiani; nec non & ad collegium Canonicorum, magiſtrumque Anſelmum, Auguſtinum Presbyterum, & Ruſticum Diaconum rejecerunt: qui congregati Bonifacium Laurentianæ ædis Archidiaconum in demortui locum ſuffecerunt.

A.C. 1189. Initio inſequentis anni ejus ſæculi octogeſimi noni diſcordiæ civiles ad modicum tempus conſopitæ B exſurrexerunt, à duabus præpotentibus Voltarum & Ventorum familiis inter ſe diſcordibus excitatæ; atque acribus præliis in multis urbis locis ſæpe exercitæ. Pacatæ res ſunt ſedula opera & diligentia Conſulum.

Interea Chriſtiani Principes ſeſe ad bellum ſacrum, omnibus regnorum ſuorum viribus conniſi, comparabant: qua de cauſſa miſſi à Genuenſibus duo Legati ſunt, Anſaldus Buſſerius & Henricus Deteſalvius ad Reges Gallorum & Anglorum: qui fortem ac fidelem eandemque, quam primo bello experti eſſent, populi Genuenſis operam pollicerentur, nulla in re à Majorum conteſtata pietate C ac religione degeneraturi: ceterum tanta fuit Domicillæ conjugis Marchionis Anciſæ cum ſingulari amentia conjuncta audacia; ut Legatos per fines ſuos iter facientes retinere non dubitarit, quos niſi pretio redemptos ſe dimiſſuram negaret: deſtitit mox incepto, Legatoſque dimiſit, apparatibus Genuenſium deterrita. Regum itineri prævertit Friderici Cæſaris diligentia, & incenſum ſtudium: qui in Syriam ingentibus copiis, per varia diſcrimina multaque certamina iter morantia tandem pervenit, infelici incepto, in tranſitu Selephii fluvii, quem poſteriores flumen ferri appellarunt, imbribus tumentis in finibus Antiochenſibus undis hauſtus, anno imperii trigeſimo ſeptimo: vir bellicoſus D ac claris virtutibus memorabilis, niſi ingentem labem ejus laudibus crudelitatis fama, ac ſacroſancti Pontificis inſectatio adſpergeret.

At Genuenſes nihil cunctati haud contemnendam claſſem in Syriam mittunt, Guidone Spinula uno ex Conſulibus præfecto: cum quo navigarunt, Nicolaus Embriacus, Fulco Caſtellius, Simon Auria, Balduinus Guercius, Spezzapetra, Rocius Volta, cum ingenti equitum & peditum numero. Hi cum littora Syriæ tenuiſſent, ſeſe cum reliquo exercitu urbem Ptolemaida, quam poſteriores Aconem vocarunt, obſidente conjungunt. Inter E principes cauſſas deditionis numerantur bellicæ machinæ à Genuenſibus allatæ, & fabricatæ.

A.C. 1190. Inſequenti anno ejus ſæculi nonageſimo conſiliis Chriſtianorum ad bellum deſtinatis, Philippus Gallus Rex, cum quinque & viginti dies Genuæ fuiſſet, ipſeque & Ricardus Angliæ Rex, qui ipſe quoque Genuam venerat, neque plus diem unum ſubſtiterat, capita contuliſſent, magna Principum & primariorum Procerum caterva comitante, claſſe conſcenſa in Syriam iter tendit.

VBER-

VBERTI FOLIETAE, PATRICII GENVENSIS, HISTORIAE GENVENSIVM LIBER III.

Hic annus insignis in primis est forma Reipublicæ mutata, ac regimine civitatis à Consulibus ad peregrinum Prætorem translato. Ejus rei caussa talis fuit. Creverat simul cum opibus civitatis, atque incolarum numero, quæ utraque in dies augebantur, civium ambitio, multis ex primariis familiis ad primum locum in procuratione Reipublicæ, quæ jam splendida esse cœperat, contendentibus: quæ res in factiones ac contraria studia civitatem sciderat, civiumque inter se odia in dies magis accendebat, quæ primo verborum contentionibus & altercationibus exercita, jam ferro & sanguine decerni cœperant. Huic malo, ceteris vanis expertis, unum illud remedium complures boni & quietis amantes cives statuebant, si caussa præcideretur, Reipublicæ procuratione à civibus ad peregrinum Prætorem translata, exemplo multarum Italiæ urbium, quæ hunc morem induxerant. Mentio igitur de ea re sensim injecta, varios sermones, variasque sententias, prout cujusque erat ingenium, in privatis cœtibus præbuit, resque in contentionibus vulgo diu jactata tandem ad publicum civitatis consilium deducta est, in quo non minus sententiis est certatum: iique, qui à Prætore abhorrebant, ita disputabant: *Sapientibus, & gravibus, ac constantiæ retinentibus viris ita omnis novitas semper invisa & suspecta fuit, Patres; ut etiam ampla & speciosa consilia, & spem majorum opum, majorisque ingenii facientia repudiarent, si eundem statum rerum salubrem multos annos expertum mutarent. Nos contra ita novitatis amantes sumus, ut degener, ac probrosum consilium, ac speciem servitutis præferens, atque adeo servitutem ipsam inducens amplectamur: quæ res omnium maxime abominabilis semper fuit: ad quod consilium nullus umquam populus nisi diuturnitate malorum confectus, extremaque necessitate subactus, cum nulla esset alia interitus vitandi via, descendit. Nondum id vitii res Genuenses habent; neque ad extrema hæc ventum est. Quam vero est indignum, eum populum, qui externa imperia moliatur, quique exteras nationes ac magnas insulas ditioni suæ jam subjungere cœperit, domi suæ ipsum alienigenis servire? Neque animadvertunt homines nomen Genuense maximis regnis formidolosum ac venerabile contemptum posthac omnibus & despectum fore. Magno igitur civitati concordia statura est, servitute ipsa, cum multa alia ejus constituendæ remedia iniri possint, vel judiciis severe faciendis, audaciaque perditorum hominum suppliciorum metu coercenda; vel lapsa disciplina salubribus legibus restituenda, ac formanda; vel urbano otio lascivientes animos externis bellis implicando. Est vero simile hoc consilium, ac si quis imperitus gubernator periculum imminentis naufragii nulla alia arte discutere sciat, quam navi ipsa submergenda. Vel sola constantiæ retinendæ caussa deberet à turpi consilio nos revocare, ne tam levi re ac medicatu perfacili regimen Consulum per tercentum circiter annos salubre expertum mutasse videamur.* His atque ejusmodi multis cum in eam sententiam, qui Prætorem repudiabant, disputarent; contra, qui illum adsciscebant, disserebant: Quorum princeps, *Ne ego quidem*, inquit, *minus servitutem abominor, Patres, quæ ultimum malorum est; neque tanto pretio concordiam civitatis emendam censeo: ceterum salubri consilio non civitas in servitutem redigitur, sed potius servitutis periculo liberatur discordiarum civilium caussis, quæ civitatibus servitutem accelerare solent, præcisis: cui malo, antequam illud majores vires assumat, ac tempore insanabile fiat, statim in ipso initio occurrendum est: quo invidioso servitutis nomine ac nulla ratione rei, quæ agitur, congruenti nonnulli abutuntur, qui novam Reipublicæ formam detestando vocabulo appellent: neque enim Dominum, sed Prætorem accersimus: neque, cum alicui Magistratui omnino in libera civitate parendum sit, quidquam interest, is Magistratus civi, an peregrino mandetur, quem uterque à publico consilio mandatum atque annuum recognoscat: penes quod consilium summum imperium sit; quod Magistratus mandare, ac cum libuerit, abrogare possit; peregrinoque ac cive ministro non imperante æque utatur. Quid est igitur, quod contrarium censentes cælum ac terras misceant, ac medicinam, quæ una in præsentia occurrit; quamque tam multæ civitates salubrem experiuntur, tam pertinaciter repudient? aut quid prohibet, ceteris consiliis animos pacandi inanibus expertis, novi hujus consilii periculum facere, ac proinde, ut illud processerit, ita illo uti? similisque est illorum ratio, qui exortas inter cives discordias judiciis & securitate animadvertendi tollendas esse contendunt; ac si quis medicus, cum caussas morbum conflantes præcidere possit, atque illum venientem arcere; ab illo tamen corpus invadi permittat, quem postea ipse medicamentis suis discutiat: quæ res hominem sæpe falsum habet. Caussæ igitur malorum & discordiarum tollendæ sunt, quas ambitio summi loci inducit: comparationi vero imperiti gubernatoris, ac navem submergentis, alia longe aptior in eodem genere referri potest, bonum gubernatorem, qui uno & perpetuo venti flatu usus secundum cursum tenuerit, eo mutato velificationem quoque mutare, neque ex ea re inconstantiam argui, sed scientiam gubernandi declarari: non igitur Genuenses mobilitate ingenii formam Reipublicæ mutaturi sunt; sed ad mutata Reipublicæ tempora consilium accommodaturi, neque ea re cursus ad gloriam & ad proferendum imperium impeditur; immo vero ad easdem res via expeditior fit, ac civitatis vires roborantur, quas discordia civium enervet: tantumque abest, ut contemptam civitatem nostram apud exteros faciamus, ut contra nullum sit aliud contemptus jam inchoati tollendi remedium: quo contemptu non jam apud magnos Principes & longe remotas nationes laborare incipimus, sed finitimis Ligusticis opidulis, & perpusillis accolis Proceribus, quos Dominorum pene nominis pudeat, despectui sumus, ut non modo imperata facere detrectent, sed arma quoque, si displacet, contra nos omni levi de causa sumere non vereantur. Has nomini Genuensi pudendas indignitates salubri consilio tollemus, cum intellexerint hominum Genuensium virtutem vinculis, quibus adhuc civiles discordiæ illam constrictam tenuerunt, solutam liberiorem & expeditiorem dignitatis suæ vindicem fore.* Vicit hæc sententia; ex consiliique decreto, Manegoldus Tetocius Brixiensis civis prudentiæ & æquitatis fama com-

mendatus, primus civitatis Prætor in insequentem
annum vocatus est.
Discordiarum civilium caussæ novo hoc consilio
peregrini Prætoris accersendi præcisæ in posterum
videri quidem potuerant: cæterum odiorum semi-
na à caussis olim vigentibus jacta, in animis homi-
num residua, haud quaquam evulsa sunt: quæ ille
ipse, qui perpetua fax intestinorum malorum fuit,
quique discordias atque contentionum caussas inter
potentiores familias tamquam potentiæ suæ augen-
dæ aptas alere omnibusque consiliis fovere num-
quam destiterat, Fulco Castellius in unum ex Con-
sulibus evomuit: nonnullis enim ex familia sua se-
cum raptis, magnaque armatorum manu stipatus,
in ædes, in quas Consules ad rationes publicas sub-
ducendas sub exitum anni (cum tempus illorum con-
sulatus nondum exiisset) convenerant, irrumpens,
Lanfrancum Piperem unum ex Consulibus virum
domi ac foris recti exempli obtruncat: quare gravi-
ter tota civitate omnibusque bonis commotis, Præ-
tor populum prius pro concione allocutus, postero
die ædes Fulconis amplas & magnificas solo æqua-
vit. De sicariis supplicium sumi non potuit; cum
illi facinore tantæ audaciæ admisso illico solum ver-
tissent.
Per ea tempora, Gulielmo Siciliæ Rege fato
functo, Proceres in demortui locum Tancredum
Rogerii Regis filium nothum suffecerunt: quæ res
Cælestinum tertium Clementis tertii, quo Pontifi-
ce Gulielmus mortuus est, successorem graviter
commovit, jus & auctoritatem Pontificiam spretam
iniquo animo ferentem: quare Constantiam Roge-
rii Regis filiam è cœnobio eductam, votoque so-
lutam Henrico Cæsari Ahenobarbi filio matrimo-
nio junxit, pactus, ut ille regnum recuperatum à
Pontificio solio fiduciarium agnosceret.
Henricus igitur sese ad bellum comparans, duo-
A. C. bus Oratoribus insequenti anno ejus sæculi nonage-
1191. simo uno Genuam missis, maritima auxilia ab illis
impetravit; ingentium præmiorum spe facta Ugo-
lino Mallonio & Idoni Piscio ea de caussa ad illum
legatis; nonnullis, quæ parens concesserat, confir-
matis, ac novis concessis: armatæ igitur sunt tres
& triginta triremes, iisque Orlandus Carmindinus,
& Bellobrunus Castellius, præfecti; qui mense
Augusto solventes Castellimarium usque perrexe-
runt: ceterum regia classe non inventa, cum rumor
quoque dissipatus esset, Cæsarem urbem Neapolim
tum obsidentem ex contagioso morbo decessisse,
nullusque idcirco classis eo tempore usus esset; iti-
nere retro repetito ad montem Circejum in conspe-
ctu habuerunt regiam classem, quam Margaritus
Halmiros ducebat, numero navium longe Genuensi
superiorem: neutrique fortunam pugnæ experien-
dam rati; diversa quique petunt, Genuensesque ad
Civitatem Veterem mandato à Cæsare accepto in
sua se recipiendi, Genuam reversi sunt: quo sub
exitum autumni ipse quoque Cæsar venit: qui con-
siliis de bello gerendo, ac nova classe, cum idoneum
tempus venerit, comparanda constitutis, promissis-
que renovatis, Germaniam repetiit.
Interea civiles discordiæ magis in dies accende-
bantur; cum multæ ex primariis civitatis familiis
exsecrabili odio inter se dissiderent, in quibus acer-
rima fuit contentio inter familias Voltam, & à Cur-
te; quæ tum secundum Castellios compressos, in
A. C. civitate plurimum poterant: quæ discordiæ per tres
1192. insequentes annos, quibus peregrino Prætore omis-
1193. so regimen ad Consules redierat, civitatem mirifi-
1194. ce exercuerunt, cum omnia seditionibus, præliis,
cædibus arderent, summaque esset omnium rerum
licentia, nullusque Magistratuum metus facinoro-
sorum & turbulentorum hominum audaciam coer-
ceret, qui vulgo grassabantur; neque res gladiis
modo gereretur, sed missilibus quoque, ac tor-
A mentis, & machinis bellicis, quibus ex privatis æ-
dibus & turribus sese mutuo incessebant, ut non-
numquam Consules, Reipublicæ procuratione omis-
sa, magistratuque abeuntes se domi privatim conti-
nerent. Cum postremo anno, qui fuit ejus sæculi
nonagesimus quartus, gens à Curte tenuisset, ut in
numero Consulum tres ex factione sua essent, (hi
fuerunt Rubaldus à Curte, Joannes Advocatus,
Henricus Embrunus) remedium intestinorum ma-
lorum externæ curæ fuerunt. Venerat in urbem
Cæsaris missu Merualdus: is precibus pervicit, ut
B Consulibus magistratu se abdicantibus, Prætor ite-
rum crearetur: is fuit Ubertus Olevanus Papiensis,
nobili loco ortus, magnique nominis & consilii vir:
qui privatis turribus in potestatem suam redactis,
ac præsidio firmatis, magnam facultatem mutuo se
lædendi dissidentibus ademit.
Rebus igitur urbanis in tranquillum redactis, cu-
ræ in comparandum collatæ sunt, ipseque Cæsar
Genuam venit: qui civium ardorem ingentibus at-
que aliis super alia cumulatis promissis, in omne
fallendi artificium compositus incitare non desiste-
bat, cum affirmaret non minus Genuensium quam
suam ipsius rem agi in regno Siciliæ parando: se
enim honoris titulo contentum in Germaniam con-
C cessurum, ac cum Germanis suis ætatem acturum;
usum ac fructum ejus regni simul cum provocatio-
ne Genuensibus cessurum: tantis igitur promissis
onerati Genuenses, diligentiam sua sponte pridem
commotam intendunt: brevique ingens classis tri-
remium atque aliorum varii generis navigiorum
omnibus necessariis armamentis, omnibusque bel-
licis apparatibus apprime instructa, ad hoc magna
nobilium equitum & fortium bellatorum copia re-
ferta, comparata est: numerus navium & copiarum
non traditur ab Annalibus; sed ingentem fuisse ne-
cesse est; cum adversus classem Siculam pugnan-
dum esset; quam numerum septuaginta triremium
excedere constabat: classis igitur mense Augusto
D solvens, Prætore ipso præfecto, qui Draconem Bam-
bolum vicarium Genuæ reliquit, duodecim tantum-
modo triremibus, ac nonnullis minutioribus navi-
giis Pisanorum in itinere sibi adjunctis, Cajetam ap-
pulsa est: quæ urbs, nulla oppugnatione exspecta-
ta, illico Merualdo, & Marchioni Montisferacis,
Prætorique Genuensi deditionem fecit: Proceres,
Beltramo Salimbenio, qui Judex Prætori Genuensi
Genuæ assidebat, & uno ex Reipublicæ Genuensis
scribis, qui jusjurandum in imperia à civibus Caje-
tanis exigant, in capta urbe relictis; iter persequen-
tes Neapolim se conferunt, pari fortuna usi, urbe à
E Neapolitanis, sub ipsum appulsum classis, sine cer-
tamine Cæsari tradita, jureque jurando in imperia
Cæsaris dato: indeque profecta classis Messanam te-
net: qua in urbe gravis contentio inter Genuenses
& Pisanos exorta est; ut inter tot veteribus injuriis
mutuo irritatos animos omnis quamvis levis caussa ad
magnum incendium excitandum satis valebat; quæ
à clamoribus & jurgiis cito ad prælium venit, ex quo
cum multi utrimque cecidissent, Genuenses eo die
inferiores discesserunt, magnumque detrimentum à
Pisanis acceperunt; ipsorum cellis ingenti vi mer-
cium magni pretii refertis ab illis direptis. Ulti sunt
Genuenses injuriam postero die, tredecim navibus
F Pisanis ademptis, ingentique illorum numero un-
dis demerso. Compositæ quidem mox inter illos
induciæ sunt; Merualdo in speciem pro communi
amico sese interponente; pacto, ut tam homines
quam res utrinque captæ restituantur, ac de damnis
mutuo satis fiat, quæ omnia à Genuensibus cum
fide observata sunt, alveis triremium redditis ac
mille argenti marcis solutis: neglecta sunt pacta
à Pisanis, jusque jurandum spretum, nulla re præ-
ter homines restituta; quam rem tamen Genuen-
ses promissis Cæsaris decepti patienter tulerunt;
ne

ne procedentium conſiliorum curſus interrumperetur, cum Piſanorum audaciam aleret favor Merualdi totus in Piſanos verſus voluntati Cæſaris obſequentis: quem ſciret in Piſanos propendentem à Genuenſibus abhorrere, ut miſeri Genuenſes omnibus iniquitatibus tota ea expeditione conflictati ſint; tantarumque indignitatum dolore Prætor in morbum inciderit; ex quo cum deceſſiſſet, Genuenſes in ejus locum Othonem Carrettanum præfectum ſufficiunt, qui, ne ullas partes ſuſcepti muneris deſeruiſſe videretur, cum reliquo exercitu Catanam urbem petiit à Saracenis Reginæ Tancredi uxoris militantibus circumſeſſam, nulliuſque in ea obſidione ſolvenda fortior aut promptior, quam Genuenſium opera fuit: qui inde profecti ſoli Syracuſas expugnarunt; haud exiguo Piſanorum numero in ea urbe deprehenſorum obtruncato: cujus urbis expugnatio res Siculas ac populorum animos in Cæſarem inclinavit: ut omnes populi certatim ſeſe dedentes accurrerent. Una urbs Panhormus in fide Reginæ manebat; cui admovendæ fuerunt copiæ. Cæſar igitur totus in ſuas artes & fallacias verſus novo promiſſo civitatis Syracuſanæ illis donandæ, ut ſibi cum claſſe in ea oppugnatione adſint, Genuenſes invitat. Haud gravate illi hanc quoque extremam operam Cæſari navarunt: qui urbis tandem compos factus, ingentia merita ingenti ac vix comparabili ingrati animi ac perfidiæ exemplo, quæ fere eſt magnorum beneficiorum merces, remuneratus eſt: non modo enim nihil promiſſorum fecit, ſed jura quoque eximia, quibus Genuenſes beneficio Guiſcardorum Regum in Sicilia utebantur, uſitatoſque Magiſtratus & Conſules per ſummam injuriam & contumeliam illis abrogavit, gravi pœna edicto propoſita, ſi quis nomen illud in regnis ſuis uſurpare auſus eſſet: minas inſuper injuriis addens, ſeſe, ſi ſtomachum ſibi Genuenſes faciant, commercia omnino illis adempturum, Genuamque ipſam everſurum prædicabat. Eo anno Philippus Gallorum Rex à ſacro bello rediens tres ingentes onerarias à Genuenſibus ad ſubvectiones datas præſto habuit: quarum præfectus fuit Ruffinus à Volta: Genuæque Jacobus Mainerius Mediolanenſis civis Prætor in ſequentem annum ejus ſæculi nonageſimum quinctum creatus eſt.

A.C. 1195.

Novæ offenſiones in Sicilia inter Genuenſes & Piſanos ortæ cauſſas armorum præbuerunt, initio turbandi res à Piſanis orto: ii, ad invidiam pacis infractæ ac jurisjurandi violati à publico conſilio amovendam, nonnullos Piſanos cives piraticam facientes ſubmiſerunt: qui in colle Bonifacii iterum occupato opidum condiderunt, ut ex eo latronum receptaculo Genuenſem ditionem ac circumjecta maria & commercia infeſta Genuenſibus facerent: animiſque favore Cæſaris ſublatis, per eandem piratarum ſpeciem toto Mediterraneo mari circumvolitantes innumera detrimenta continentibus excurſionibus Genuenſibus intulerunt, naves illorum capiendo, rerumque & hominum prædas agendo, cum verborum contumelias ad injurias adderent, aſpere probroſeque Genuenſes appellantes; ac tumida oratione imperantes, ut aut à navigando abſtinerent omnino, aut omiſſis telis inermes navigarent: quod ſi arma attrectare in poſterum auderent, ſeſe illis manus & aures præciſuros minitantes: exarſerunt ſubito Genuenſium animi tantis injuriis irritati; vulgoque omnes pro ſe quiſque conclamare; ſtolidam verborum ferociam factis retundendam; tantaſque injurias & contumelias armis & virtute ulciſcendas: ceterum conſilium & ſapientiores nihil per iram aut temerariam feſtinationem agendum rati, ſed omnia, antequam ad arma iretur, tentanda; Piſanorum Magiſtratum ad colloquium vocant: cum utrique ad Ericem opidum conveniſſent, Genuenſes opidum Bonifacium ædificatum, injuriaſque ſibi impoſitas, ac damna illata conqueruntur; ſuaque ſibi reſtitui, & de injuriis ſatisfieri poſtulant. Inchoatum aſtum retinent Piſani; civitatem purgantes, Bonifaciumque ædificatum, aut quidquam eorum, quæ Genuenſes expoſtulent, publico conſilio factum negantes: quin etiam addentes non minus Piſanis quam Genuenſibus Bonifacianos hoſtes eſſe; eademque ſeſe hoſtilia ab illis pati; paratoſque ſe ſocietate & claſſe cum Genuenſibus conjuncta communi bello latrones perſequi, opidumque expugnatum ire: enimvero tantam ludificationem haud ultra ferendam Genuenſes ſtatuunt; ac quoniam in juris diſceptatione nulla ſpes malis medendi eſſet, à ferro & virtute remedium petendum, ſtultitiamque & arrogantem inflatorum hominum temeritatem rebus non verbis retundendam: cum omnes pro ſe quiſque hæc vociferarentur, tres opibus & virtute præſtantes ac familiarum ſplendore inſignes cives, Ingo Longus, Henricus Carmindinus, Otho Polipus ſeſe publicarum injuriarum vindices profitentur; negotiumque Bonifacii expugnandi in ſe recipiunt: claſſeque trium ingentium corbitarum, triumque myoparonum, ac trium triremium, compluribus varii generis ac nominis additis navigiis, coacta, Bonifacium petunt; terraque ac mari circumſeſſum expugnant, magna opidanorum edita cæde; captumque opidum, latronibus, ac piratis, veteribuſque incolis omnibus exactis, ac Genuenſium colonia inducta, Reipublicæ firmant: finitimaque littora & maria circumvecti nonnullas naves à Piſanis captis recuperant; multaſque ipſi Piſanorum capiunt; in quibus fuit ingens atque arcis inſtar corbita à Piſanis ad bellum armata, quam illi leonem campeſtrem appellabant, videlicet nomine ipſo formidinem injicientes: quattuor item triremes à nonnullis civibus, ipſis quoque è primariorum corpore, adverſus Piſanos armatæ ſunt, quæ non minoribus detrimentis Piſanos affecerunt: ſicque ille annus per pares utriuſque populi clades traductus eſt: ſub cujus anni finem Henricus, cum Genuenſium opibus ſibi uſum fore provideret; ut animos ſibi vehementer offenſos conciliaret, nonnulla verba jecerat, quibus ſpem Genuenſibus oſtendebat promiſſa faciendi. Illi haud contemnendam rem rati, è veſtigio per amplam legationem Papiam ad illum mittunt: Legati fuerunt Archiepiſcopus civitatis, Prætor ipſe, Fulco Caſtellius, Joannes Advocatus, Anſaldus Bufferius, Piccamilius: qui nulla re tranſacta redierunt; cum Henricus nihil ſincera fide ageret, uſitatoque aſtu utens, quæ jure Genuenſibus debebat, ea care venalia haberet.

Annus, qui ſequitur ejus ſæculi nonageſimus ſextus, quique illum conſequitur nonageſimus ſeptimus, unum eundemque Prætorem habuerunt Drudum Marcellinum Mediolanenſem, virum ſtrenuum atque impigrum, magnique animi & conſilii, ad hoc rigidæ ſeveritatis & incorruptæ innocentiæ: illuſtrabat claras virtutes haud mediocris dicendi facultas & copia: ejus opera domi foriſque ſpectata civitati noſtræ perutilis fuit. Huic Prætori primo, ſive is illos petierit, ſive parum decorum videretur in libera civitate cives omni Reipublicæ procuratione omnino carere, additi ſunt octo collegæ ex primariis civibus: itaque in poſterum faciendum decretum eſt, quod tamen ſæpe eſt intermiſſum. Is confeſtim initio Magiſtratus clara virtutis & ſeveritatis ſuæ edidit documenta: nihil enim potentiorum offenſiones veritus, multorum turres, quæ contra legis præſcriptum altitudinis modum exceſſerant, ad juſtam altitudinem 80. pedum deprimi juſſit: ad hoc cum Idonis Mallonii filius, publicis edictis ſpretis, portoriis non perſolutis, merces in terram exoneraſſet, à Prætore-

A.C. 1196. 1197.

toreque ad caussam dicendam vocatus neglexisset; (ut corrupti sæculi licentia jam ad contemptum Magistratuum processerat) de consilii sententia populo armato, ad ædes hominis ipsemet accedens eas dejici, mercesque publicatas, nulla re sibi retenta, in cellas publicas redigi jussit: eodem severitatis exemplo sub finem Magistratus sui in nonnullorum primæ Nobilitatis ædes usus est, ipsius jussu solo æquatas: qui, legum jussu perfracto, Siciliam cum certo triremium numero ab ipsis armatarum navigarunt. Acerbe factum Prætoris Nicolaus Auria in urbem reversus tulit; priusque delictum insignis audaciæ facinore cumulavit, ac malum pravumque exemplum primus posteritati prodidit arma quoque adversus Magistratum ferendi; cum ad id tempus nobilium ac potentiorum familiarum superbia non ultra neglectionem non parendo processisset: caterva enim criminis consortium stipatus, ædibus Archiepiscopi silentio noctis occupatis, ex illis prætorium ponte injecto invadit. Experrectus Prætor primoque inopinata audacia nonnihil perturbatus, deinde statim collecto animo, populum edicto vocatum contra Auriam & audaciæ socios armat: ceterum propinquis & cognatis sese interponentibus, Nicolaus ad meliorem mentem conversus supplex à Prætore veniam petiit: qua impetrata, turbæ commotæ conticuerunt: idque assecutus est Prætor ejusmodi severitatis assidue edendis exemplis; ut solum ipsius nomen tam in urbe quam in tota ditione perditorum hominum audaciam à maleficiis contineret.

Rebus domesticis bellicarum gloria respondit: primo enim præturæ anno Pandulfus Cardinalis Pontificis ad Pisanos & Genuenses Legatus, quaternis ex primariis utriusque populi civibus Ericem coactis, de pace componenda agere instituit: extracta est res astu Pisanorum, Bonifacii recuperationem occultis consiliis molientium, atque in aliud tempus dilata. Pisanique rati, Genuensium diligentia institutis de pace consiliis consopita, omnia se Bonifacii soluta & neglecta offensuros, copias opido admovent: ceterum cum non fefellissent, Genuenses Prætore ipso præfecto, validam classem, quam consilia Pisanorum odorati armare ceperant, cum magno bellatorum numero Bonifacium mittunt: cujus appropinquantis sola fama obsidionem solvit: Pisanique in propinquam Sardiniam se receperunt: quam eadem insulam Prætor inchoatum secundarum rerum cursum persequens illico petit; Callarimque urbem appulsus, ac ne ibi quidem Pisanos adeptus copias in terram exponit, Gulielmo Marchione invito, qui per ea tempora, ut liberiore dominatu in præfectura Callaritana uteretur, à Genuensibus ad Pisanos defecerat: complura prælia Prætor semper Genuensibus secunda fecit, quamvis Marchio magnum Sardorum & Catalanorum numerum coegisset. Tandem cum Genua prævalida copiarum supplementa ad Prætorem venissent, Marchio quoque Pisanorum subsidiis auctus esset, ad universam dimicationem deventum est: in qua Genuenses victores copiis Marchionis profligatis, Fanum Igiæ capiunt, captumque diripiunt, ac magna ex parte exscindunt; spoliisque onusti, ac Corsica repetita, & Bonifacio valido præsidio firmato, Genuam ovantes redeunt: quorum discessu cognito, Pisani cum munitissima arx Sardiniæ cervicibus imminens quiescere illos non fineret, piratis nationis suæ undique corrogatis, iterum Bonifacium obsidione cingunt, varioque telorum ac bellicarum machinarum genere magno impetu adoriuntur. Genuenses, re audita, dum ipsi interea comparant, expeditam navim bellicis apparatibus refertam, Montarione Auria præfecto uno ex assidentibus Prætori, Bonifacianis subsidio mittunt; qui paullo incautius navigans ab hoste exceptus est: paullo post consecuta est Genuensium classis decem & septem triremium; quam duxit Ansaldus Guaracus, unus ipse quoque ex assidentibus Prætori. Guaracos Palavicinos postea factos dicunt: is cum Bonifacium incolumis appulisset, ejus adventu perculsi Pisani, tabernaculis propere detensis, machinisque, quas vexerant, prædæ relictis, trepido discessu sese in Sardiniam recipiunt; decemque & novem triremibus raptim coactis reversi proras in prælium dirigunt. Genuensibus non detrectantibus concursum est: isque exitus prælii magno certamine accensi fuit, ut Genuenses tres, Pisani unam tantummodo triremem amiserint. Ad maritimas expeditiones terrestres labores accesserunt: Marchiones enim Gavii itinera latrociniis & excursionibus infesta faciebant: qui, clitellariis Genuensium mulis magnam vim mercium vehentibus captis, arce Tessaroli communita se incluserunt: adversus eos Prætor cum urbanis copiis profectus, ablatis rebus recuperatis, arcem à Marchionibus & à Palodii incolis in cacumine collis Carrosii ædificatam diruit.

Turbatæ quoque res sunt insequenti anno ejus A.C. 1198. sæculi nonagesimo octavo; in quo Prætor fuit Albertus Mandelius Mediolanensis, nullis collegis additis, in agro Lunensi ab incolis opidi Vezani nonnullisque aliis ditioni Genuensi subjunctis populis, qui per caussam solutionis stipendiorum extractæ à Genuensibus ad Pisanos defecerunt; opidumque & arcem portus Veneris terra & mari circumsederunt: moxque spe, qua venerant, frustrati discesserunt; cum prævalida terrestria ac maritima subsidia Genua missa appulissent: quos abeuntes Genuenses insecuti fuderunt, ac fugarunt; magna illorum edita strage, atque Vesignia expugnata, ac non exiguo captivorum numero Genuam ducto: quibus cladibus fracti Vernatienses, & reliqui, venia suppliciter petita, in gratiam recepti sunt. Par exitus Taxariæ fuit à Prætore expugnatæ, Ocronensibus Genuensium hostibus invitis, ac solo æquatæ, Dertonensibusque ad impensam à Genuensibus factam persolvendam coactis, cui accessit expugnatio arcis Palodii. Ac ne maritimis quidem expeditionibus caruit hic annus, octo triremibus Gulielmo Tornello præfecto armatis: qui ad littora urbis Panhormi octo triremes Recuperi acerrimi piratæ improviso deprehensas, ipsumque Recuperum cepit, quem victus precibus Constantiæ Frederici uxoris, unaque triremes captas cum Genuensibus, qui à Constantia captivi tenebantur, commutavit.

Neque insequens annus XCIX. vacuus omnino A.C. 1199. expeditionibus fuit; qui Prætorem habuit Beltramum Christianum Papiensem, sex illi additis collegis: armatæ enim sunt octo triremes ad tutelam commerciorum, quibus præfuit Ubertus Marocellus, qui ingentem Pisanorum onerariam in portu Callaritano cepit: quattuor item triremes ac duæ corbitæ in Pisanos, Provinciam Narbonensem latrociniis infestam facientes, emissæ sunt, Simone Camilla præfecto: ejus opera neque segnis neque pœnitenda fuit, arce in insulis Stœcadibus capta & diruta, compluribusque Genuensibus, qui in ea captivi adservabantur, liberatis. Defecerunt eo anno (qui mos creber illis fuit) Intemelii: copiis igitur eo missis, duos circiter menses illorum urbs terra ac mari obsessa est nullo cum fructu; obsidione nonnullorum culpa ac scelere soluta.

Insequenti anno, qui duodecimi sæculi Christianæ salutis postremus fuit, Orlandino Malaprecio A.C. 12[00] cive Lucensi Prætore sine collegis; in cujus paullo post demortui locum successit Gulielmus Henricus, qui ejus vicarius fuerat, navis Buccanigra in sinu Tunetano tres Pisanorum naves raro virtutis ac fortitudinis exemplo cepit, captasque mercibus & armis onustas Genuam duxit. Legatus hoc anno

no eſt ad Sultanum Memphiticum Fulco Caſtellius, redimendorum captivorum cauſſa: miſſaque pretioſa munera à Sultano quidem accepta ſunt; ceterum captivi haudquaquam redditi.

A.C. 1201. Primus annus tertii decimi ſæculi Conſules habuit: ſevere animadverſum eſt in maleficos; quorum magnus numerus creverat, quietemque civitatis turbabant. Intemeliique, qui adverſus pacta triremem armarant, tribus triremibus contra illos miſſis, metu mali compulſi ſunt nudis pedibus, ac cruces geſtantes ſuppliciter veniam petere, atque in imperia jurare: octo quoque triremes ad tutelam commerciorum, Nicolao Auria præfecto, emiſſæ ſunt; qui pacem cum Siculo regno firmavit; nonnullumque auri & argenti pondus in ærarium intulit. Inſigne eſt ad declarandum, quam longe commercia & negotiationem natio noſtra illis temporibus extenderet: complura jura eximia à Leone Rege Armeniæ impetrata; facultate Genuenſibus facta ſacræ ædis, publici domicilii, fori in urbibus Siſio, Marliniſtra, Tharſo, obtinendi.

A.C. 1202. Secundo anno Jufredotto Graſſello Mediolanenſi Prætore, cui quattuor collegæ, in conſilio additi ſunt, arx & opidum Gavium de veteribus Marchionibus Alberto, Gulielmo, Renato emptum eſt; Marchionibus civitate donatis.

A.C. 1203. 1204. Qui inſequuntur, tertius & quartus annus, eundem Jufredottum, quattuor illi in conſilio aſſidentibus, Prætorem habuerunt; cujus opera multiplex ac probata fuit: nam inter Ingaunos & vallis Arociæ incolas inter ſe diſſidentes pax & concordia conciliata eſt, Arocianis in ditionem acceptis, qua de cauſſa Prætor Albingaunum ſe contulerat: qui Genuam revertens, ac per urbem Saonam iter faciens cum civem quendam Saonenſem obæratum comprehendi & in carcerem duci juſſiſſet, quidamque hominis affinis unum ex apparitoribus interfeciſſet; audaciam graviter punivit Prætor, ædibus obærati ac nonnullorum criminis conſortium ſolo æquatis, & civitate Saonenſi pecunia mulctata: eadem ſeveritas adhibita eſt erga incolas opidorum Serianæ, ac Tabiæ: qui apparitores nonnullos Judicis à Prætore quorundam exſulum Saonenſium piraticam facientium cauſſa Nicæam miſſos, quo ſeſe illi receperunt, interfecerant.

Ceterum majoris molis majoriſque publicæ utilitatis fuit, diſcordias inter complures primarias civitatis familias acribus odiis diſſidentes, ac ferro & ſanguine per varias occaſiones exercitas, tollere, gratia inter gentes à Volta & à Curte, inter Aurias & Porcellos, inter Leccavelas & Caſſicios conciliata, præpoſito & Archidiacono principis Eccleſiæ adhibitis: qui viri virtute & prudentia conſpecti Othonem Epiſcopum Bobienſem evocatum in Bonifacii Archiepiſcopi Genuenſis demortui locum ſuffecerunt: quod negotium illis à publico civitatis conſilio, & à ſacro ordine, more Majorum, delegatum eſt.

Per ea tempora Latini Principes, ejectis Græcis, Conſtantinopolitanum Imperium invaſerant, Venetis ſociis: quorum navis complures reliquias captas, (cum ne ſacris quidem parceretur) quæ illis in partem obvenerant, Venetias vehens à Genuenſi cive Dondedeo Bo cum duabus triremibus ſuis per ea maria commeante capta eſt, qui reliquias inventas Reipublicæ donavit.

A.C. 1204. Ultimo anno Jufredotti Prætoris, qui fuit ejus ſæculi quartus, ſolo æquatæ ſunt duæ arces ab incolis vallium Arociæ & Oneliæ ædificatæ, tumultuſque ab illis excitati compreſſi, ipſique pecunia mulctati.

Per ea tempora odia inter Piſanos & Genuenſes numquam exſtincta latrociniis potius, quam juſti belli ſpecie exercebantur; mutuiſque damnis ſeſe utraque natio carpere, ac commercia & navigationem inter ſe infeſtam facere non deſiſtebat, nulla memorabili re geſta; præter Recuperum clariſſimi nominis ea ætate Piſanum piratam ab Ugone Caſfaro Genuenſi in prælio interfectum; cum ſingulis triremibus concurriſſent.

Hoc eodem anno clara res à Genuenſibus geſta eſt. Morte Henrici, ac Friderico ſucceſſore abſente, ætateque ad res regendas nondum adulta, neglectæ & ſolutæ erant Siculæ res: ea occaſione arrepta, Piſani per eandem ſpeciem piratarum, ut Rempublicam exſortem culpæ conſervarent, urbem Syracuſas, quam olim Ahenobarbus Genuenſibus dono ac fiduciariam dederat, occuparunt, non prophano modo populo, ſed ſacro quoque ordine cum Epiſcopo urbe exacto: hi maria latrociniis ſuis, non Genuenſibus modo, ſed omnibus, quicumque in illos inciderent, infeſta faciebant. Eos Genuenſes pio & juſto bello perſequi decreverant, multiplicem ſpeciem juris præferentes, tum quod rem donatam pro jure ſuo vindicarent, tum quod adverſus perpetuos hoſtes ſuos, cum quibus aſſiduum bellum vigeret, irent; tum etiam quod arma adverſus piratas & latrones umquam injuſta ſunt: igitur cum complures naves, variis de cauſſis, per omnia Orientalia littora, non magis ad negotiationem inſtructas, quam ad bellum quoque, ſi res poſceret, armatas ſparſas haberent; virum ſtrenuum & experientem Alamanum Coſtam ad eas cogendas, ac cum illis Syracuſas petendas cum navi omnibus rebus inſtructiſſima, delecta fortium bellatorum manu in illam impoſita, mittunt: qui, navi Piſanorum omnibus bellicis apparatibus affatim inſtructa in itinere obviam facta, poſt diuturnum & cruentum prælium capta, inſtitutum iter perſequens in Cretam appulit: magnaque felicitate factum eſt, ut ibi ingentem numerum Genuenſium navium invenerit: quas in patriam revertentes ex multis Orientis regnis, caſus in eundem locum conglobarat, quæ quattuor rectores, quos Conſules appellabant, ſibi ipſæ præfecerant, Lambertum Turnarium, Belmuſtum Lercarium, Ogerium ab Inſulis, alterumque Belmuſtum Lercarium juniorem: quibus cum mandata publica expoſuiſſet; illi haud retractanter dicto audientes fuerunt, eodem Alamano Duce accepto.

Conſilia atque arma cum Genuenſibus Henricus Piſcator Comes Maleæ conſociavit, veteri amicitia cum illis conjunctus, idemque Piſanorum recentibus latrociniis irritatus: claſſe igitur Syracuſas appulſa, navique Piſanorum in oculis Renati Comitis Syracuſanis ſubſidio à Piſanis miſſi depreſſa, copiiſque in terram expoſitis, urbem circumſident, adoriunturque; quam ſeptem dierum oppugnatione tandem captam præſidio valido firmant, Epiſcopoque & ſacro ordine in ſuas ſedes reſtitutis, eodemque Alamano Comite creato, urbeque illi fiduciaria data, iter Genuam dirigunt, portumque ovantes ſubeunt. Lætitiam felicium ſucceſſuum turbarunt quattuor naves nondum mercibus exoneratis ab atroci ſubita exorta tempeſtate in ipſo portu depreſſæ: damnum ab undis non minore ab igne cumulatum eſt, multis ædificiis fortuito incendio abſumptis.

Sub exitum præturæ, quæ multipliciter utilis fuit, tumultuatum nonnihil eſt, cum complures nobiles familiæ arma in Prætorem ipſum ſumpſiſſent, offenſæ cæde filii Joannis Balbi nobilis hominis, ab apparitoribus per errorem interfecti, nocturnis tenebris proſpectum adimentibus: adverſus quorum impetum Prætor populum armavit: ulteriuſque res proceſſiſſet; ceterum compluribus bonis & quietis amantibus civibus, ad hoc ſacro ordine ſeſe interponentibus, res pacatæ ſunt, nobilibus familiis, quæ tumultum commoverant, in gratiam & in obedientiam Prætoris receptis. Eo anno nonnulla ditionis Genuenſis opida IV. triremes negotiationis &

mercium ſuarum in Siciliam ſubvehendarum cauſſa
inſtruxerunt: quibus publice dux addita eſt triremis
ex urbe emiſſa, Genuenſi civi præfecto.
A.C. Inſequentis anni ejus ſæculi quinti Prætor inu-
1205. ſitato exemplo civis Genuenſis fuit Fulco Caſtel-
lius, quattuor additis collegis. Non ſervandi moris
cauſſam fuiſſe puto nimiam gentis potentiam magno
intervallo ceteras, quæ opibus tum pollebant, an-
tecedentem, & immodicam hominis ambitionem:
quæ, quietis publicæ cauſſa, hoc honoris gradu
conſopienda fuit.

Non minus quam ſuperior bellicoſus fuit hic an-
nus; reſque inter Genuenſes & Piſanos à latroci-
niis ad juſtum bellum venerat: quamquam ne illa
quidem umquam intermiſſa ſunt, ut nihil utrique
populo toto mari Mediterraneo, omnibuſque Euro-
pæ, Aſiæ, Africæ littoribus, quæ navigatione &
commerciis ſuis utraque natio ea ætate late comple-
ctebatur, tuti aut pacati eſſet. Piſani, omnibus cu-
ris in Syracuſas recuperandas verſis, eadem ſocieta-
te Renati Manentis Comitis, ac nonnullorum E-
truriæ populorum uſi; claſſe duodecim triremium
ac decem corbitarum, compluriumque varii gene-
ris ac nominis minorum navigiorum inſtructa, &
in Siciliam miſſa, copiiſque in terram expoſitis, Sy-
racuſas terra ac mari circumſident: qua fama Ge-
nuam perlata, comparari diligenter cœptum eſt:
ceterum propius ac celerius auxilium fuit ab Hen-
rico Maleæ Comite latum: cujus omnia ſinceræ ac
conſtantis fidei, ſingulariſque benevolentiæ in po-
pulum Genuenſem officia perpetuo conſtiterunt;
forti atque impigra ei ubique navata opera: is igi-
tur Piſanorum in Siciliam adventus certior factus,
è veſtigio quattuor triremibus armatis cum magna
auri vi ſeſe Meſſanam confert: in quam urbem
complures Genuenſium naves, partim corbitæ, par-
tim longæ, privatorum commerciorum cauſſa, ul-
tro citroque commeantes, magnumque civium
Genuenſium numerum vehentes, congregatæ erant:
qui omnes privata negotiatione in præſentia omiſſa,
opem Syracuſis ferendam conſtituunt: ſummo igi-
tur imperio ad Comitem delato, navibuſque ad bel-
lum armatis, ac validis copiis firmatis, iter Syra-
cuſas dirigunt: quibus appropinquantibus, Piſani
nihil retractantes ſeſe ad navalem pugnam compa-
rant, claſſeque Genuenſi ad ſe tendente procul in
altum conſpecta, proras in pugnam dirigunt: idem
faciunt Genuenſes antennis ſublatis, armamentiſ-
que compoſitis: concurſum eſt acri ac vehementi
prælio: quod cruentum & diuturnum fuit, vete-
ribus odiis, multiſque ac magnis injuriarum & con-
tumeliarum cauſſis, ad hoc æmula virtute certa-
men accendentibus. Victoria tandem penes Ge-
nuenſes fuit; claſſe hoſtili capta, præter quinque
triremes, quæ auxiliares Longobardas copias ve-
hebant: neque interea Alamanus, qui urbi præſi-
debat, ſegne tempus triverat, qui Piſanorum rem
ad iniqua inclinatam ex mœnibus cernens, urbe
erumpens terreſtres copias claſſis caſu perculſas ac
conſternatas magno impetu invadit; eaſque profli-
gatas ſpoliat; ac caſtra defenſoribus vacua diripit:
atque ita obſidio Syracuſarum, quæ tres menſes &
dimidium duravit, ſoluta eſt. Hujus victoriæ nun-
cio accepto, Nicolaus Mallonius & Gulielmus Ni-
ger, qui ſubſidio miſſi cum tredecim triremibus,
in quibus fuerunt triremes tres ab urbibus Albinte-
melio, Saona, Naulo, ex fœdere ſingulæ contri-
butæ, itinere retroverſo in ſua redierunt.

Acer & bellicoſus vir Henricus Comes fuit, qui
eodem anno egregias res adverſus Venetos ac Tur-
cas geſſit; Tripoliſque Comiti laboranti ſuppetias
tulit: qui cum in ope ferenda delectam Genuen-
ſium manum ſecum habuiſſet, quorum opera nec
ſegnis neque inutilis fuit; Tripolitanus beneficium
grato animo proſecutus, eximia jura nationi Ge-
A nuenſi Antiochiæ, Tripoli, & tota Syria olim im-
partita, ceterum vetuſtate obſoleta renovavit, ve-
ctigalium & portoriorum immunitate donata, ſimul
cum facultate ſacræ ædis, fori, plateæ poſſiden-
dæ.

Inſequens annus ejus ſæculi ſextus, qui Præto- A.C.
rem exterum habuit Joannem Struſium, per uſita- 1206.
ta latrocinia inter duos populos traductus eſt: inſi-
gniores expeditiones inſequentis ſeptimi anni fue- A.C.
runt: quo, Prætore omiſſo, regimen ad Conſules 1207.
rediit: qui, bello cum Piſanis vigente, omnem
operam omnemque cogitationem in quam maximum
triremium numerum fabricandum contulerunt; pe-
cuniis ea de cauſſa mutuis corrogatis: cum igitur
B auditum eſſet, claſſem Piſanorum, quæ fuit octo
triremium ac decem corbitarum, in Sardiniam ap-
pulſam ad res in ea inſula novandas; è veſtigio eo
miſſus eſt Nicolaus Auria cum pari corbitarum nu-
mero, ac totidem triremibus. Re cognita, Piſani
haud ſanum conſilium rati, cum hoſtili claſſe nume-
ro ſuperiore fortunam pugnæ tentare, ſeſe in Calla-
ritanum portum, quæ urbs in ipſorum partibus tum
erat, recipiunt, valloque oſtium obſtruunt, quæ
res irritos Auriæ conatus fecit; cum modo perrum-
pere, modo ignem claſſi injicere tentaſſet. At Piſa-
ni ſuis, qui erant in Sardinia, timentes, decem &
ſeptem triremes extemplo laborantibus ſubmittunt:
C idem faciunt Genuenſes novo motu Piſanorum co-
gnito; ſupplemento quattuordecim triremium, quod
Fulco Caſtellius unus ex Conſulibus duxit, miſſo:
ceterum cum Piſanorum ſubſidium celerius, quam
Genuenſium fuiſſet; Auria, hoſte appropinquante,
metu ne medius circumſiſteretur, illico incepto o-
miſſo diſceſſit, quem atrox tempeſtas adorta claſ-
ſem disjecit, duæque naves à claſſe ſeparatæ Biſacia
& Stelleta, in hoſtilem claſſem, quæ ſubſidio ve-
niebat, incidentes à Piſanis captæ ſunt.

Inſequens annus ejus ſæculi octavus in legationes A.C.
& conſilia agitanda magna ex parte inſumptus eſt, 1208.
Gulielmo Spinula uno ex Conſulibus Oratore à Sul-
D tano Memphitico ultro evocato, collegarum aſſenſu,
miſſo; & Nicolao Mallonio atque Henrico Detiſal-
vio ad Regem Maroci legatis; qui pacem in duos
annos cum illo firmarunt, &, Abbatibus Tilieto
& Gorgonii ſeſe interponentibus, conſilia de pace
cum Piſanis inſtituta ſunt: quæ ut magni molimi-
nis & diuturnioris temporis res cum ſubito compo-
ni non poſſet, omne arbitrium & judicium ad ve-
nerabiles viros, de utriuſque populi voluntate, re-
jectum eſt, induciis interea inter utrumque pa-
ctis.

Hoc anno & inſequentibus duobus, qui omnes A.C.
conſulares fuerunt, ſemina diſcordiarum & bello- 1209. 1210.
E rum inter Venetos & Genuenſes primum jacta
ſunt; quæ animo compreſſa numquam in apertum
bellum eo tempore eruperunt: cum etiam opera
& auctoritate Romani Pontificis nonnullis poſt an-
nis, ut ſuo loco ſcribemus, plane ſublata eſſent:
cauſſæ tales fuerunt. Venit Genuam hoc anno Ar-
naldus Balduinus Henrici Comitis Maleæ filius cum
duabus triremibus, miſſus à parente opem à Ge-
nuenſibus petente adverſus Venetos, quibus ille
inſulam Cretam ademerat. Genuenſes, qui homi-
ni tam multipliciter bene merito omnia ſumma ſtu-
dia deberent, in officio haud retractanter fuerunt;
F Comitemque navibus tam corbitis, quam longis,
viris, armis, equis, annona, bellicis apparatibus,
pecunia juverunt: quibus auxiliis fultus Comes
Venetos in inſula Creta acie vicit; Renato Dan-
dulo illorum exercitus Duce capto: ejus corpus
paullo poſt fato functi cum tres triremes à Comite
conceſſum Venetias honorifice veherent, triremes
captæ ſunt à tribus triremibus Benvenuti Alamani
Coſtæ Comitis Syracuſani filii. Tribus poſt annis
ipſemet Henricus eadem cauſſa ſuppetiarum adver-
ſus

sus Venetos petendarum Genuam venit. Genuenses, Oratoribus prius Venetias missis, summa omnia fecerunt, ut pacem inter dissidentes conciliarent: cujus cum nullam mentionem Veneti graviter offensi auribus admitterent; iidem Genuenses cum veteri amico ac tot in rebus fideli experto deesse non possent, prævalidum præsidium octo triremium, unius triremis majoris formæ, trium corbitarum omnibus necessariis rebus affatim instructarum, ad hoc centum equitum cataphractorum, magna addita annonæ copia, magnaque telorum & bellicorum apparatuum omnis generis vi, ingenti pecuniarum impensa in eas res comparandas facta, quæ mutuæ fide publica sumptæ sunt, vectigalibus publicis ea de caussa oppigneratis, mittunt: his accessit fœdum exemplum in civem Genuensem Leonem Ventranum præfectum subsidii in Cretam missi à Venetis ira in Genuenses ardentibus editum, quem cum subsidio interceptum Corcyræ suspendio necarunt. Hæc jacta sunt inter Venetos & Genuenses odiorum & dissidiorum semina. Nunc ad Pisanas res redeo.

Abbates, quos modo nominavimus, caussis discordiarum & controversiis diligenter cognitis, judicium tandem tulerunt; Legatisque utriusque populi Ericem convocatis, pacem composuerunt ab utrisque haud retractanter acceptam, cujus fides apud Pisanos fluxa ac parum stabilis fuit per usitatum artificium piratarum infracta, quorum quinque triremes totidemque corbitæ nonnullas Genuensium naves privatæ negotiationis caussa navigantes, nihil tale suspicantes, ceperunt: & quamquam una à duodecim triremibus Genuensibus ea de caussa armatis, ut commercia Ægypti & Syriæ, quæ tum frequentissima erant, à piratarum latrociniis tuta facerent, recuperata est; tamen Consules eadem arte hostes ludificandos censentes, auctores fuerunt Uberto Castaneæ & Ugolino Levanto, duas corbitas ac parem triremium numerum armandi: qui eadem specie piraticam facientium, ac consiliorum à publico civitatis decreto separatorum abutentes, Pisana commercia ipsi quoque quantis plurimis possent damnis continenter carperent: quos annona, ac commeatibus, pecuniaque juverunt. Hi portu exeuntes, totoque mari circumvolitantes, brevi non minora detrimenta Pisanis reddiderunt; compluribus illorum navigiis captis. Ceterum brevi, omissis simulationibus, Pisani animos nudarunt; cum duodecim enim triremibus ad insulam Portus Veneris furtim appulsi vastare agrum cœperunt. Re subita & nec opinata commoti Portusvenerenses, Vernatiensibus finitimis sibi adjunctis, lembis ac cimbis, quarum magnum numerum in littus subductum perpetuo habebant, raptim deductis, per freti angustias in insulam à Pisanis non conspecti trajiciunt; eosque nec opinantes adorti primo impetu fundunt, atque in naves compellunt, nonnullis eorum captis, in quibus fuit ipse classis præfectus Tegrinus: quem Gulielmus Scotus (hos Scotos, sunt qui ad Salvagos, quique ad Centuriones postea transiisse affirment) Genuensis civis, arcis Portusvenerensis præfectus, cum Lanfranco fratre, qui à Pisanis captivus tenebatur, commutavit. Graviter factum Scoti tulerunt Consules; qui publico injussu de rebus publicis pravo exemplo statuere ausus esset: exsilio igitur hominem mulctarunt, ejus ædibus tanquam perduellionis rei complanatis. Ceterum, cum primo nuncio Pisanorum adventus accepto civitas, opidanis Ligusticis adjuvantibus, quadraginta triremes armasset; mox cognito Pisanorum discessu, in sua quisque reversi sunt. Interposuit auctoritatem suam in res pacandas Otho Cæsar; atque utrumque populum ad biennales inducias adegit, compluribus utriusque populi captivis in custodiam tamquam obsidibus datis: qui negligenter adservati, brevi carceribus fractis, evaserunt.

Ad Pisanorum continentes molestias (tamquam ipsæ parum civitatem exercerent) accesserant per ea tempora Massiliensium & ceterorum Provinciæ Narbonensis incolarum piraticam facientium excursiones: quæ haud exiguum negotium ipsæ quoque exhibebant, prædas navium & mercatorum ultro citroque commeantium agentes. Reddita illis damna sunt; multis eorum navigiis captis à quattuor triremibus ac totidem corbitis adversus illos armatis; alteris quoque quattuor paullo post è portu emissis, Gulielmo Embriaco præfecto.

Postremo anno trium horum Consulatuum, Orator missus est ad Massemutum in Africæ ora regnantem, ad amicitiam cum illo sanciendam, Lanfrancus Turca. Aucta est Respublica, per horum trium annorum curriculum, dimidia parte opidi Vernatiæ, ab Henrico Ponsono, ob multa accepta beneficia Genuensibus obstricto, donata, ac parte quoque opidorum Uvadæ, Rossilionis Tagioli eadem beneficiorum caussa ab Othone Boschi Marchione donata.

Insequenti anno ejus sæculi undecimo ad pere- A. C.
grinum Prætorem reditum est: qui fuit Renatus 1211.
Cotta Mediolanensis civis, octo additis collegis: quo anno Massilienses, haud parem sibi contentionem cum Genuensi populo esse intelligentes, decem Oratores ex primoribus civitatis Genuam miserunt, qui civitatem purgantes, cum docuissent facinora à piratis publico injussu admissa, pacem in unum & viginti annos impetrarunt. Non tamen molestiis is annus omnino caruit, à Gulielmo & Corrado Marchionibus Malaspinis exhiberi cœptis; ægre ferentibus opidum Crovariam ab illius Domino Beghino Genuensibus venditum: cum etiam Albertus olim Gavii Marchio, cui ususfructus certi vectigalis relictus fuerat, Prætori dicto audiens non fuisset. Adversus Malaspinas ducenti cataphracti equites decreti sunt; Albertus vectigali privatus est, & ad decennales carceres damnatus.

Insequenti anno ejus sæculi duodecimo repetitus A. C.
est mos Consulum eligendorum, Prætore omisso; 1212.
primumque opus fuit, pax cum Marchionibus Malaspinis inita; qui, nonnulla pecuniæ summa accepta, omni jure suo in opido Crovaria Reipublicæ cesserunt; atque in fidem populi Genuensis jurejurando sancitam venerunt. Nonnihil quietem publicam Nicææ Ligustici opidi incolæ, excursionibus suis ipsi quoque turbabant: ad eorum motus compescendos novem triremes, ternæ singulis tribus mensibus armatæ sunt.

Eo anno Fridericus Henrici Cæsaris filius Siciliæ Rex Genuam venit, omni honorum genere exceptus; sumptibus illi tribus mensibus, quibus Genuæ commoratus est, ample præbitis: induciæ quoque eo anno cum Pisanis in quinquennium prorogatæ sunt; in quas quingeni utriusque populi primores cives jurarunt. Semina, ut superius scripsimus, discordiarum inter Venetos & Genuenses jacta erant: gliscebatque in dies malum, cum mutuis se damnis carpere cœpissent: quæ res sollicitos Consules habebat, intelligentes quam periculosum esset civitati, si res, finitimo ac visceribus hærente Pisano assidue premente, tanta insuper novi ac prææpotentis hostis mole aggravarentur: omni igitur ratione simultatum caussas præcidendas rati, Lanfrancum Rubeum & Ubertum Spinulam Oratores Venetias miserunt: qui inducias triennales pepigerunt, pacemque inter Venetos & Comitem Maleæ composuerunt.

Res ab Annalibus tradita nullo modo nobis omittenda fuit; septem circiter millia mortalium capita omnis ætatis & sexus, puero quodam Germano,

 Ni-

Nicolao nomine, Duce, Genuam venisse, superstitiosa quadam opinione illos agente, mari brevi exsiccato, pervium solum fore Syriam ac loca sacra pedibus petenti: exonerata est protinus civitas, Consulum jussu prægravante incondita multitudine.

A. C. 1213. Nihil memorabile habet insequens annus ejus sæculi tertius decimus, præter navim Genuensem ab Aragonio Rege, contra fidem pacis, captam; cum, Uberto à Volta Oratore ad eum misso, homines tantummodo restituisset, mercibus retentis; atque Episcopatum Ingaunorum Genuensi Archiepiscopo ab Alexandro tertio subjunctum; ingensque incendium in urbe exortum, quo complura ædificia conflagrarunt.

A. C. 1214. Insequens quoque annus ejus sæculi quartus decimus totus insumptus est in vectigalia publica vitio temporum lapsa, & corrupta restituenda & emendanda; salubri lege modo publicanorum avaritiæ imposito; decretoque ne vectigalium locationes plus annuæ essent: aucta quoque eo anno ditio est, cum Otho Carrettus Genuam venisset, atque adversus beneficia accepta gratus, sese atque opida sua in ditionem & fidem populi Genuensis tradidisset: quæ eadem à Genuensibus fiduciaria accepit, jurejurando fiduciæ dato.

A. C. 1215. Munitus est insequenti anno ejus sæculi quinto decimo collis Monœci, quem Henricus Genuensibus donarat; quattuor turrium arce ædificata à Fulcone Castellio, nonnullisque civibus ea de caussa à Consulibus eo missis. Eo anno Corradus Malaspina, fide data ac jurejurando violato, (ut iis, qui populis dominantur, nihil regni firmandi & augendi libido religiosum facit) incolis opidi Cassanæ sociis, fines Brugnatensis Episcopi ingressus, Colleque Rotundo prope vicum Cellascum occupato, arcem in eo ædificare aggressus est: destitit incepto à Genuensibus repulsus, maritimis & terrestribus copiis ab urbe profectis, quæ Levantum usque opidum perrexerunt, arcemque & opidum Bozolum ceperunt: qua munita ac præsidio firmata, Genuam reverterunt: eo anno Veneti, Anconitani, Pisani, Provinciales Narbonenses, consiliis conjunctis Constantinopoli, duabus triremibus ac totidem corbitis armatis Siciliam petierunt, compluraque navigia Genuensium ceperunt.

Externis molestiis gravius ac propius civitati fuit otium urbanum à Guidone Polesino & Carbone Marcello audacibus & inquieti ingenii hominibus turbatum: qui armatorum manu corrogata, tumultuque excitato, Herodem à Mari sub exitum hujus anni extra pomœrium adorti sunt: compressæ sunt turbæ à Magistratu; auctoresque exsilio mulctati, illorumque ædes complanatæ: quæ tum fere erat turbulentorum hominum pœna.

Eo anno Innocentius tertius, quo Pontifice nemo multis ante & post sæculis doctrina, morum sanctitate, meritis in Ecclesiam, rebusque magnis gestis clarior fuit, Concilium universæ Ecclesiæ Romæ habuit: quo nullum umquam frequentius fuisse legitur: convenerunt enim in urbem Constantinopolitanus & Hierosolymitanus Patriarchæ, septuaginta Archiepiscopi, quadringenti duodecim Episcopi, Abbates & Priores octingenti, Oratores utriusque Cæsaris, ac Regum Hierosolymorum, Galliæ, Hispaniæ, Angliæ, Cypri, ceterorumque Christianorum Principum: in quibus adfuit Otho Archiepiscopus noster, & Emanuel Auria unus ex Consulibus, civitatis Orator.

Prolatum est eo anno imperium; Nicæa urbe à Mirobando præside, & Antepelicano Episcopo in fidem & ditionem populi Genuensis tradita; jurejurandoque in verba dato, quod Reipublicæ nomine Ubertus Spinula accepit; qui arcem in urbe ab Aragonensibus ædificatam, summa populi voluntate, disjecit: descendisse ad hoc consilium dicuntur Nicæenses; ut sese prævalido propinquo auxilio communirent adversus Aragonenses, impotentis illorum dominatus pertæsi: jura quoque Reipublicæ in regno Armeniæ à Leone Rege confirmata & amplificata sunt, Henrico Ferrario à Genuensibus Oratore ea de caussa misso: in quibus insigne fuit liberum forum, liberaque jurisdictio inter ipsos permissa; ut mirum sit, unum eundemque Genuensem populum nihil umquam in alienis regnis cupidius expetisse ac retinuisse libera jurisdictione; quam eandem sibi tam facile in urbe ipse sua abjudicaret, alienigenis judicibus ultro ac crebro accersitis, ac sibi sponte præfectis: qui mos insequenti anno ejus sæculi sexto decimo primum in urbem inductus est, A. C. 1216. in quo, Consulibus, qui foro præessent, creari desitis, jurisdictio quinque peregrinis Jurisconsultis mandata est, atque inter illos ita partita, non ut conjuncti pro collegio universæ jurisdictioni præessent, sed ut singuli urbis regionibus sibi cuique attributis jus separatim dicerent: ac, si quis superiora civitatis nostræ, quæque adhuc scripsimus, memoria & cogitatione repetat, inveniet, regimen civitatis, quod initio inde facto, cum Cæsariani Comites repudiati sunt, esse liberum cœpit, usque ad annum superioris sæculi nonagesimum, per trecentorum circiter annorum spatium, tam in Republica procuranda, quam in jurisdictione exercenda, uno ac perpetuo, numquamque variato, tenore, penes Consules Genuenses cives, nulla peregrinitate in civitatem introducta, fuisse: anno, quem diximus, regimen multipliciter variare cœpisse, peregrinis Prætoribus vocatis ad rixarum & dissidiorum vias ambitioni civium obsepiendas, procuratione Reipublicæ, quæ caussa discordiarum erat, illis tradita, eaque varia; modo illis solis regentibus, modo collegio civium Genuensium illis addito, modoque illos accersendo, modo ad Consules redeundo; cum tamen jurisdictio ab alteris Consulibus Genuensibus retineretur: qua ipsa quoque hoc anno Genuenses, ad minima malorum eligenda, sibi ipsi ablata, peregrinis Judicibus cesserunt, civibus male & flagitiose illa utentibus; dum illi in judiciis faciendis potius studia partium sequuntur, vel potentiorum gratiæ serviunt, quam veritatem & æquitatem bonorum & religiosorum Judicum retinent: qui mos hoc primum anno inductus, ad nostra usque tempora numquam intermissus perductus est; cum forma procurationis Reipublicæ ac summi imperii tot mutationes acceperit, ut is usus regiminis variandi atque à cive ad exterum transeundi, rursusque ab extero ad civem redeundi, in nullo populo frequentior aut crebrior umquam fuerit.

Anno, qui sequitur ejus sæculi decimus septimus, A. C. 1217. intermissus peregrinus Prætor resumptus est, qui fuit Ubertus Rocafolius Papiensis civis: insignis est hic annus pace inter Genuenses & Pisanos tandem composita, Honorio Romano Pontifice auctore; conditionibus pacis in ipsius Pontificis arbitrium rejectis, cujus omnes curæ in sacrum bellum versæ erant, ea de caussa Ugolino Episcopo Ostiensi Senatus principe ad utrumque populum legato, quo hortante, mille utriusque civitatis primores cives in pacem jurarunt, Raimundo à Volta & Nicolao Barbavaro Oratoribus Pisas missis ad jusjurandum exigendum; cum ad eandem rem duo Pisanorum Legati Genuam venissent Scorza Lupus, Aldrovandus Suavicus: missique ad Pontificem sunt ab utraque civitate bini Oratores: fueruntque Genuenses longe civitatis primarii Fulco Castellius & Ubertus Spinula: quibus Pontifex, re plane cognita, conditiones præscripsit; pacemque gravi pœna, pro jure sacrosanctæ potestatis, in violatores pronuntiata, sancivit: missus est eo anno in Sardiniam Legatus, qui vectigal debitum à præfecto judicatus Turritani exigeret. Cumulabantur in dies alia su-

per

per aliam, inter Genuenſes & Venetos, ſimultatum cauſſæ, Alamano Coſta Comite Syracuſarum, Genuenſium fiduciario, littora Cretæ inſulæ cum corbita & duabus triremibus prætervehente, à Venetis capto.

Ceterum cum à bello ſacris expeditionibus minime apto uterque populus abhorreret; conſilia de pace pridem inſtituta tandem inſequenti anno ejus ſæculi decimo octavo, qui Prætorem habuit Rambertinum Bovarellum Guidonis filium Bononienſem civem, ad effectum perducta ſunt in urbe Parma: quo utriuſque civitatis Legati convenerunt: inter quos pax in decennium firmata eſt: pax quoque cum Dertonenſibus finium cauſſa diſſidentibus pridem inita, ab iiſdem Legatis renovata & confirmata eſt.

A. C. 1218.

Coquebantur per ea tempora à Chriſtianis Principibus conſilia de ſacra expeditione: qua de cauſſa complures Proceres ultro citroque commeabant; in quibus fuit Henricus Maleæ Comes, veteri amicitia & ſocietate ſincera fide mutuo culta, cum Genuenſibus conjunctus: qui Genuam venit ad Fridericum in Germaniam iter habens: redienſque diploma à Friderico impetratum civitati reddidit; in quo Genuenſes omni vectigali, & tributo, omnique generi onerum ordinariorum & extraordinariorum in regno Siciliæ eximebantur: inſtructa triremis eſt, qua homo in ſua revectus eſt. Ceterum in ſacram expeditionem uſitata Genuenſis pietatis officia conſtiterunt; non modo claſſe in Syriam miſſa, ſed Oratoribus quoque ad ardorem Tranſalpinorum Principum incitandum legatis, qui fuerunt Gulielmus Embriacus & Lanfrancus Rubeus.

Cum civitatis exiſtimatione & opibus in dies creſcentibus, ditio quoque & imperium augebatur: eo enim anno Marchiones Malaſpinæ & Intemelii ſeſe in fidem Genuenſis populi tradiderunt; atque in imperia urbem regentium jurarunt: idem quoque fecerunt incolæ Capriatæ opido fiduciario jurejurando Genuenſibus ſubjecto: quam deditionem inſequenti anno ejus ſæculi decimo nono iidem Intemelii confirmarunt; cum Prætor idem, qui ſuperiore anno, cum quattuor triremibus ad eos acceſſiſſet, omniſque populus in ædem beatæ Mariæ congregatus Zacariæ Caſtellio, Uberto Galletæ, Emanueli Auriæ, Uberto Spinulæ, Jacobo Piccamilio, Genuenſium Legatis urbem ſubjunxit: ceterum illis præſenti Prætoris metu liberatis ſuum ingenium illico rediit, fide promiſſorum violata: armis igitur compeſcendos mobiles animos cum decretum eſſet, corrogata pedeſtria auxilia ſunt à Corrado & Opicione Marchionibus Malaſpinis, Othone & Henrico Marchionibus Carrettanis, Bonifacio Marchione Claveſſanæ, ac filio Gulielmi Marchionis Cevæ: qui omnes in officio fuerunt: igitur Prætor quingentis cataphractis equitibus, magnoque peditum numero coactis, tribuſque triremibus ac nonnullis navigiis inſtructis & armatis, magna Procerum & inſignis nobilitatis virorum caterva comitante, terreſtribus & navalibus copiis Albintemelium petit: ſatis habuit in præſentia fines Intemeliorum late pervaſtaſſe, rebus urbanis ejus reditum poſcentibus: triremibus igitur & ceteris navigiis ad obſidionem urbis relictis, Genuam revertitur, conſiliis ita diſpoſitis, ut, ſi Intemelii interea reſipiſcerent, laboribus belli & impenſis pecuniarum parceret; ſi in veſania perſeverarent, tum vero illos majoribus viribus inſequenti anno repeteret: at Intemeliis diſceſſu exercitus periculo liberatis, pro eo, ut erratum agnoſcentes ad ſanitatem redirent, tantum animi & audaciæ fuit, ut etiam res Genuenſium, nonnullis expeditis navigiis emiſſis, vexare non dubitarent, parvis ſubinde damnis eos carpentes, prædaſque navium & mercium agentes; quæ tamen à triremibus, quæ ſæpe adverſus illos mittebantur, illis reddebantur: audaciaque hominum impunitate alebatur; Genuenſibus majore cura ſacræ expeditionis & rerum Syriacarum implicitis: qui eo anno decem triremes ſubſidio Chriſtianis Damiatam obſidentibus miſerunt: quibus, ſimulque Genuenſibus terra militantibus, quorum haud exiguus in ea obſidione numerus fuit, præfuerunt Joannes Rubeus à Volta & Petrus Auria: quæ ea urbs tandem expugnata eſt inſequenti anno ejus ſæculi vigeſimo; in quo idem, qui ſuperioribus duobus annis, Prætor fuit Rambertinus, imperio ob laudatum regimen bis prorogato; cui in conſilio octo cives, more Majorum, additi ſunt: ejus expugnationis Pontificis Legatus Genuenſes per epiſtolam ſuam certiores fecit in hanc ſententiam ſcriptam: *Non ut vos læti eventus Damiatæ expugnatæ participes facerem, Genuenſes, quam rem multorum literis & nuntiis, ac fama ipſa ad vos perlatam puto, has ad vos literas dedi; ſed ut gratias, quantas maximas animus meus capere poteſt, vobis cum Pontificis, tum totius exercitus, qui in Syria Chriſto Domino militat, nomine agerem, ob prævalidum à vobis nobis, rebuſque Chriſtianis laborantibus ſubmiſſum hominum & navium ſubſidium: quod cum per ſe ipſum gratum fuit; tum vero opportunitate ipſa in primis acceptum: eo enim tempore appulit, cum Chriſtianus exercitus labore & tædio diuturnæ obſidionis, cum parva fructus ſpe, deſpondere animos cœperat: qui claſſis veſtræ tanquam cœlo demiſſæ adventu refectus eſt, atque ad inſtitutos labores urgendos renovatus: ſummum igitur hoc beneficium Damiatæ expugnatæ Chriſtianum nomen vobis ac virtuti & pietati veſtræ debet: qui hoc paternum & avitum dediſtis: quæ merita cum in hac vita homines remunerari obſtricti ſunt, tum vero longe ampliora præmia in ſempiterna illa ac beata à Deo conſtituta vos manent.*

A. C. 1219.

A. C. 1220.

Durabat interea bellum cum Intemeliis, neque maritima obſidione à pravo conſilio deduci poterant: miſſus eſt igitur Prætor ad Fanum Romuli Ubertus Advocatus, qui eos terra quoque urgeret; cum per idem tempus amplius quadraginta capita de illorum popularibus capta fuiſſent, & Genuam ducta, carceribuſque incluſa: ad hoc Emanuel alter ex Comitibus Albintemelii ad ſtipendia Genuenſium, fratre inconſulto, Prætoris opera tranſiiſſet: malis igitur fracti Intemelii, Abbate divi Andreæ & Raimundo Judice cive Intemelio, cujus familia, conſiliis à reliquorum inſania ſeparatis, amicitiam fidemque populo Genuenſi debitam conſtanti perſeverantia perpetuo coluerat, operam ſuam interponentibus; de pace & reconciliatione agere cœperunt: ſeque cupidos ſub obedientiam redeundi oſtenderunt: repulſi ſunt, ſimulata fide agere deprehenſi, ad ingenium redituri, ſimul atque laxata obſidio foret: hoc bellum haud levibus impendiis Reipublicæ ſtetit; neceſſitate impoſita quinis quibuſque oræ Liguſticæ incolis aut ſtipendium unius militis numerandi, aut militem dandi.

Acceſſit hoc anno ad Fridericum Cæſarem, Romam diadematis à Pontifice accipiendi cauſſa petentem, ab illo evocatus Prætor, cum egregia nobilium civium caterva: qui Cæſarem ab urbe Mutina ad Forum uſque Cornelii deduxerunt, porroque ire pergere recuſarunt, per cauſſam, quod id ſibi non liceret, publici conſilii injuſſu, ingrato animo Cæſaris & à civitate noſtra alieno offenſi, à quo nihil æqui impetraſſent; quamquam Epiſcopus Metenſis primum ſcribæ locum (qui honos ampliſſimus eſt) obtinens, ac gratia & auctoritate apud Cæſarem in primis valens, acres ſuas partes interponeret, cum magna animi in Genuenſes propenſi ſignificatione, donis large ab illis cultus.

Longe acerbior inſequenti anno, quo Lotoringus Martinengus Brixianus civis civitati præfuit, octo civibus aſſidentibus, idem Cæſar fuit: qui non modo nihil poſtulatorum à Sorleone Pipere & Uberto

A. C. 1221.

berto Novaria Oratoribus ad illum missis fecit: sed quæ jura in regno Siciliæ obtinebant perpetuo usurpata, illis ademit, necessitate adactis ad onera & tributa solvenda; ad hoc Alamano Costa Comite Genuensium amico & fiduciario Syracusis exacto, domoque publica à Margarito Messanæ illis donata ablata.

Interea civitatis curæ à ceteris negociis vacuæ omnes in bellum Intemelium collatæ sunt: quod multos jam annos finitimam Ligusticam oram infestam faciens, ac segniter & per dilationes atque intermissiones gestum, majore conatu acrioreque perseverantia sibi capessendum Genuenses statuunt; cum Intemelii non suis dumtaxat viribus starent, tantæ in se populi Genuensis incumbenti moli haudquaquam per se ipsi pares; sed propinqua societate Comitis Provinciæ Narbon. magnæ potentiæ, magnarum opum Principis niterentur: qui rationibus suis minime aptum ratus Genuenses finitimos supra modum crescere, bellum hoc illorum visceribus hærens alebat: igitur Prætor trecentis cataphractis equitibus scriptis: ad hoc magnis copiis tam ex ditioni subjunctis hominibus, quam ab amicis & fœderatis Proceribus coactis, Fanum Romuli contendit, eamque sibi sedem legit, ex qua, quæ belli usus postularet, ex propinquo administraret: ea re cognita Comes, metu ne Intemelii per timorem & laborum tædium aliquid mollius consulerent, ad eorum animos confirmandos se ipse Albintemelium confert: perculit animum Prætoris subitus ac nec opinatus ejus Principis adventus: ceterum, cum ille perexiguas copias adduxisset, de consilii sententia rem extrahere decrevit, sperans Comitem tædio victum brevi discessurum, quod & factum est: nam Comes ditionis suæ rebus multis de caussis ipsius præsentiam poscentibus (ut sua cuique propiora sunt) brevi clam discessit, Gulielmo Corrignano quodam cum exiguo præsidio Albintemelii relicto: qui non satis adversus Genuensium intentam vim munitus, brevi, sibi consulens ipse quoque, discessit: quod idem per varias occasiones fecerunt complures ex iis, qui cum illo relicti fuerant: qua decessione non tamen Intemeliorum animi ita conciderunt, ut pertinaciæ finem facerent, acrem animi vim in sese defendendo adhibentes: qui, dum Prætor terrestres ac maritimas copias urbi admovet, audaci eruptione facta, nonnullam hominum stragem ediderunt; in qua undecim cives Genuenses ceciderunt: ita ardens Prætor captivos Intemelios, qui Genuæ adservabantur, ad exercitum ductos produci in conspectum civitatis, ac pronuntiari jubet, nisi urbs sibi octo proximis diebus tradatur, sese captivis oculos effossurum: eo metu injecto Intemelii periculum imminens astu discutere aggressi sunt: pœnitentiam enim admissorum simulantes, nonnullos spectatæ probitatis viros submittunt, qui iram Prætoris placare studeant; trecentique ex Intemeliis sese in potestate Prætoris futuros atque imperata facturos jurant, clavibus urbis ultro traditis: ceterum insequenti die, cum Prætor nonnullos misisset, qui arcis Appiæ nuncupatæ possessionem caperent, atque à reliquis jusjurandum exigerent, Intemelii recentis jurisjurandi fide & religione elusa, non modo nihil promissorum fecerunt, sed missos homines comprehendere conati sunt, ut eo pignore Prætorem ab animadvertendo in suos deterrerent: propeque factum est, ut astus effectum haberet: ceterum qui missi fuerunt, à nonnullis gratiam Genuensium captantibus clam moniti; urbe propere excedentes paratas insidias vitarunt. Hominum perfidia irritatus Prætor undecim ex captivis oculos illico effodi jubet: in Intemeliosque undique urgendos multimoda opera distineri cœpit: nam primum fossa magnæ latitudinis & altitudinis circiter duo passuum millia ducta, in eam magnam partem fluminis mœnia urbis præterfluentis derivavit: quæ res perincommoda obsessis, ac perutilis obsidentibus fuit; compluresque machinas bellicas ac tormenta statuit, ex quibus ingentis magnitudinis saxa in urbem intorquebantur: ad hoc duo castella in cacumine collis, quem sancti Christophori vocant, urbi imminentis excitavit: fauces quoque fluvii, navi glareæ & saxorum plena demersa, muroque interius ducto, obstruere aggressus est; quodque mirum legentibus videri possit, in inferiori planitie prope littus, alteram urbem turribus ac mœnibus cinctam, exiguo temporis curriculo opere approperato, ne nocturna quidem quiete à labore data excitavit: quibus munitionibus Sorleonem Piperem cum duobus armatorum millibus præfecit: brevique Intemelios in eas angustias adduxit, itaque omnia illis arta fecit; ut multi fame macerati, urbe & avitis sedibus relictis, ad genua Prætoris & Genuensium advoluti supplices veniam petierint; atque in novam urbem incolendam concesserint; ex qua studiis cum Genuensibus conjunctis veterem urbem oppugnabant: ad quod consilium ceteri extrema necessitate subacti descenderunt: id Judices (quæ gens in fide erga populum Genuensem persancte ac perpetuo culta manserat) sponte initio obsidionis fecerant: at Prætor, cum Intemeliorum animi nihil tot malis flecterentur, agro omnibus belli cladibus late vastato urbeque arcibus & munimentis circumvallata, classe maritima ad obsidionem relicta, exercitu dimisso Genuam rediit; sperans Intemelios necessitatibus victos tandem casuros: cujus discessu Gulielmus unus ex Marchionibus Albintemelii Emanuelis frater, animis sumptis, contra fidem datam, ac jurejurando violato (quæ perpetua dominantibus disciplina est) à Genuensium amicitia ad Albintemelios transivit, Prætor ab illis creatus.

Ingens eo anno, ac mutuarum offensionum plena controversia inter sacrarum & prophanarum rerum capita, inusitato ad eum diem exemplo, orta est, à tali initio inductam: cum Prætor in incolas Fani Romuli pro nonnullis in Rempublicam admissis animadvertere decrevisset, Rubaldum Heliam, Decurione illi addito, eo misit, qui sontes puniret; illorumque agros in primis vastaret, ac bona diriperet; quod vocati ad caussam dicendam imperium neglexissent: eam rem moveri sentiens Otho Archiepiscopus, sacram jurisdictionem lædi juraque Ecclesiæ imminui putans, cum illud opidum tamquam à divo Syro Ecclesiæ Genuensi partum pro suo jure sibi tum vindicarent Archiepiscopi, itinere raptim facto adventum prophani judicis antevertit; incolisque ditionis Genuensis, pro jure sacræ potestatis, imperat, ne quis opidanos Fani Romuli violet, illlorumve res attingat; gravem pœnam comminatus sacris interdicendi, piorumque cœtu abigendi, si quis adversus edictum dicere, facereve audeat: qua religione mentibus hominum injecta, Judex ac Decurio re infecta Genuam redierunt. Exarsit Prætor in Archiepiscopum; iraque & indignatione amens ædes ipsas Archiepiscopi, ac res illius invasit, edixitque, ne quis illi vectigalia & tributa debita penderet. Hoc unum exemplum in civitate nostra editum est in sacros Antistites, illorumque res: in reliquis gloriari licet, nullam umquam civitatem Ecclesiæ obedientiorem, ac dicto pastorum magis audientem fuisse; illorumque majestatem magis pie coluisse; atque à sacris rebus cupiditatem ac manus abstinuisse: reddita tamen Archiepiscopo sunt ablata insequenti anno ejus sæculi vicesimo altero, Spino Sorefina Prætore; ac simul jura, quæ tam in maritimis quam in terrestribus rebus possidebat, per judicium latum ab Episcopo Parmensi, & Abbate Tilieti judicibus à Pontifice datis: ab illisque Archiepiscopus Genuam deductus est, & in suas sedes restitutus; controversia de Fani Romuli & Mulasanæ dominatu à judicibus Pontificiis suspensa; atque in eodem statu, in quo prius fuerat, relicta.

At

At Intemelii ad extrema atque ad summam solitudinem adducti, assiduisque malis, atque aliis super alia cumulatis damnis confecti, cum præsertim nuper quædam illorum navis ad littora opidi Cornetì à triremi Portusvenerensium in terram acta, ac littori illisa, magna pars vectorum, qui erant ex civitatis primariis, capta esset, ac Genuam adducta, necessitatibus subacti finem tandem pertinaciæ fecerunt: supplicesque, Legatis Genuam missis, misericordiam implorarunt; sese urbem tradere, ac de impensis à Genuensibus in bellum factis, quantum tenuibus atque attritis opibus suis conniti possent, satisfacere paratos dicentes. Data venia est, utilitate publica iræ prævalente: magisque honorificum visum, urbem servare, quam evertere; ipsique in ditionem accepti sunt, ac Prætor ad res stabiliendas, possessionemque traditæ urbis Reipublicæ firmandam, Albintemelium se contulit: duabusque arcibus, altera in cacumine Appii montis, altera in editissimo urbis loco, ædificatis; quarum alteri Marinus Bulgarus & Gulielmus Savinionius, alteri Ugolinus Bocucius & Otho à Myrto cum centeno utrique armatorum præsidio præfecti sunt; novæque urbis mœnibus, Intemeliis efflagitantibus, dejectis, rebusque constitutis, Sorleone Pipere Prætore urbi dato, Genuam reversus est.

Eo anno in Syria ingentes turbæ inter Pisanos & Genuenses excitatæ sunt; acri prælio in urbe Ptolemaide, quam recentiores Aconem appellarunt, inter eos commisso: cujus caussa cum nulla ab Annalibus tradatur, quam aliam nos divinare possimus, quam alto animo insidentia odia, ac perpetuam æmulationem, quæ inter se infensos populos per omnem quamvis levem occasionem armaret? Cum inferiores in pugna essent Pisani; periculum, cui sese aperta virtute eximere posse diffiderent, consilio improbandi exempli discusserunt: ignem enim tectis Genuensium injecerunt; Genuensibusque ad exortum incendium exstinguendum aversis, spatium datum est Pisanis urbe excedendi: eo incendio turris Genuensium præcelsa atque ampla conflagravit. At Pisani copiis Hierosolymitani Regis in Pisanam nationem magis propendentis fulti, paullo post reversi ingentia damna Genuensibus intulerunt. Ceterum cum turbæ tandem conticuissent; ac Pisani per judicium ad damna Genuensibus data reficienda damnati essent: ac numquam tamen Genuenses jus suum obtinere potuissent; Berytum concesserunt: in quam urbem Genuensium commercia ab Acone aversa sunt, non prius restituenda, quam de injuriis & damnis satisfactum esset.

Ac ne civitas quidem ipsa eo anno turbarum expers fuit: quas Castellii (qua gente nulla eo tempore inquietior fuit, ac propter exsuperantem potentiam æqualis juris cum ceteris minus patiens) principes excitarunt, cum Balbis contendentes; ac familia Camilla, & Belmusta, ipsæ quoque opibus validæ, inter se capitali odio dissidentes. Consopiti sunt exorientes motus prudentia & sedula diligentia Prætoris. Sed ne ora quidem Ligustica turbis & motibus intacta fuit: cum Dianenses ope Intemeliorum subnixi opidi Cervi incolas invasissent; ac Saonenses fines Naulensium infestis armis vexare aggressi essent. Compressi hi quoque motus ejusdem Prætoris virtute & consilio sunt: qui turbarum auctores haud passus est audaciam impunitam ferre; Saonensibus, Intemeliis, Dianensibus pecunia mulctatis: quibus meritis assecutus est, ut ei in sequentem annum ejus sæculi vicesimum tertium imperium
A. C. 1223. prorogatum sit: qui annus ab externis & domesticis motibus vacuus, totus per legationes ad Saracenos & Africanos Reges missas, ad pacem & amicitiam cum illis sanciendam, & res Genuenses in illis regnis stabiliendas, traductus est: fuitque is annus Reipublicæ perutilis atque honorificus; compluribus opidis ditioni adjunctis, partim de veteribus Dominis emptis, partim populis sese ultro in ditionem Genuensium tradentibus.

At insequens annus vicesimus quartus ejus sæculi A. C. 1224.
bellicosus fuit, Ansaldo Bononia Prætore, collegis nobilibus civibus illi de more additis: nam maritimi hostes, qui civitatem, gentemque nostram continenter in armis habebant, non modo aperto bello ac viribus duntaxat suis nos ac res nostras petentes, sed per cuniculos quoque oppugnantes, ipsius Liguriæ populos cum ingenio mobiles, tum jugi haud satis patientes, ad hoc accolas Proceres, qui civitatis in dies crescentem potentiam sibi exitiosam horrebant, auxiliorum suorum spe ad deficiendum incitabant: cum interea civilia quoque odia ac discordiæ subinde diligentia regentium compressæ, ac sæpe erumpentes, haud parum civitatem concuterent, ac publicam quietem turbarent: ad tot igitur incommoda, terrestria quoque bella accesserunt. Longobardi enim populi haud satis æquis oculis adspicientes nimis in dies civitatis nostræ convalescentes propinquas opes, animoque iniquo ferentes, Genuenses, jugis Apennini jam transscensis, novaque opida quotidie sibi adjungentes, imperium in plana Longobardiæ extendere cœpisse, arma Genuensibus intulerunt: principes moverunt iidem, qui propiores periculo erant, Alexandrini; occasione minimæ rei arrepta, nec satis dignæ tanto consiliorum apparatu. Capriatam enim & Arquatam haud obscura opida, quæ nuper in imperium Genuensium cesserant, sua sibi vindicantes, armis repetere aggressi sunt, æquitatem judicii à Genuensibus oblatam recusantes. Primum opus fuit, castellum Peretum furto tentare; ceterum, cum non fefellissent, cum damno & dedecore repulsi sunt: igitur, cum insidiæ non successissent, ad apertum bellum versi; Dertonensibus ac Mediolanensibus sibi fœdere adjunctis; haud exiguis coactis copiis, arma ipsi opido Capriatæ inferunt: quo frustra ipso quoque tentato, agro late vastato, non minus irrito incepto, in sua revertuntur. Quibus injuriis commotus Prætor, non satis è publica dignitate esse censens, hostem repulisse, nisi animum quoque ipsum lacessendi indicasset, urbanis copiis peditum & equitum armatis, Gavium ditionis Genuensis opidum contendit: finesque Alexandrinos infesto exercitu ingressus, Montaldellum opidum, haud irrito eventu, aggreditur: quo capto, atque in ipsis Alexandrinorum oculis diruto, majoribusque damnis, quam quæ Genuenses acceperant, illis redditis, Genuam revertitur. Ceterum Alexandrini, Prætoris discessu animis resumptis, suis & fœderatorum copiis Tassarollo admotis, captoque opido ac incenso, cladem acceptam ulti sunt: armisque Arquatam translatis, opidum tormentis ac bellicis machinis excitatis, oppugnare instituunt: ceterum brevi inceptum turpiter omittere coacti sunt: cum audissent Prætorem Genua cum copiis motum Vultabium usque opidum perrexisse. Impensarum in illud bellum factarum caussa, certa tributa rebus tam mobilibus quam immobilibus imposita sunt, præter ordinarium onus equos & arma conferendi capitibus injunctum.

Majore motu, majoreque apparatu insequenti an- A. C. 1225.
no ejus sæculi xxv. cujus Prætor fuit Brancaleo Bononia Ansaldi superioris anni Prætoris filius, octo Nobilibus de more illi in consilio assidentibus, bellum repetitum est. Initium motuum fuit, consilium Gavii opidi hosti prodendi à Petro Bono illius opidi longe principe cum Alexandrinis & Dertonensibus initum: cujus hominis tam stabilem in se & in Rempublicam fidem Genuenses rebantur, ut custodiam opidi & claves illi crederent: frustrata homines spes est, cum non fefellissent, à valido Genuensium præsidio ac custodia invigilante repulsos.

Ce-

Ceterum longe infeliciore exitu res hostium Genuenses tentarunt; quamquam læta initia fuerunt: nam, cum Ubertus Advocatus rebus Genuensibus trans juga præsidens, ac Petrus Ventus Prætor, Capriatæ copiis, quas Respublica in illis locis tum alebat, in quibus erant centum equites cataphracti, coactis, fines Dertonenses ingressi opidum Præcipianum expugnassent; redeuntes cum magna hominum & pecudum præda in insidias præcipitarunt: fusique, viginti septem equitibus, quorum magna pars cives Genuenses fuerunt, & quadringentis peditibus amissis, ipsi cum reliquiis sese Gavium receperunt. Nuncius cladis iras Genuensium accendit: Prætorque, quamquam erat adversa valetudine, itineri se dedit: quo noctu ac prælucentibus tædis raptim facto, Gavium pervenit; opidumque ac cetera Genuensium loca præsidiis firmat. At Alexandrini & Dertonenses, felici successu animis sublatis; infesto exercitu fines Hastenses, quæ urbs cum Genuensi populo fœdere ac societate conjuncta erat, ingressi, arma circumferentes illorum opida oppugnare cœperunt.

Interea omnes tam Genuensium quam fœderatorum copiæ ad Prætorem convenerant; quæ fuerunt, præter peditatum, amplius mille ducenti cataphracti equites, in quibus egregia ala ducentorum cataphractorum equitum, qui singuli ternos equos ducebant duobus vicariis ad pugnam armatis insessos; quam Thomas Comes Sabaudius misit, à Genuensibus stipendio sexdecim menstruarum librarum in singulos equites conductam: cum stipendia præfectorum quinquaginta libræ essent, ipseque Comes stipendium centum menstruarum marcarum argenti acciperet, qui sontica caussa retentus adesse, ut convenerat, non potuit. Adfuit quoque cum egregia quinquaginta cataphractorum ternos equos ducentium ala Lotaringus Martinengus Brixianus, qui Prætor Genuensium fuerat; amore, quo Genuensem populum prosequebatur, tractus, honoresque sibi Genuæ habitos hac grati animi significatione sponte remuneratus. Adfuerunt præterea Comites Lavaniæ, Comites Albintemelii fiduciarii agri Lunensis, Otho & Henricus Marchiones Carrettani, Otho Marchio Clavessanæ, Marchiones Cevæ, Gulielmus Marchio Bosci, complures que alii accolæ Proceres, ac primariæ Nobilitatis viri populorum dominatu insignes. Igitur Prætor periculo Hastensium fœderatorum motus, prævalidum trecentorum cataphractorum equitum cum nonnullorum peditum balistariorum manu subsidium, Ugolino equite ac Prætoris collega, & Petro Vento atque Uberto Advocato Ducibus, illis haud cunctanter mittit: quo Hastensium animi restituti sunt; quoque non modo urbem ab impetu hostium tutatus est, & illorum excursiones repressit, sed haud exiguis quoque cladibus hostem affecit, fines Albanos ingressus, ac late populatus, cum sæpe excursionibus suis ad ipsa urbis mœnia terrorem belli conferret. Ceterum institutum cursum gerendarum rerum ac procedentium consiliorum mors Prætoris interrupit, morbo laboribusque belli ac vigiliis & curis consumpti. Vir strenuus atque impiger fuit; rebus invigilans, nullis in providendo & agendo seduli ac sapientis rectoris partibus umquam prætermissis. Ejus morte sublati hostes, ducentisque Mediolanensibus equitibus aucti, ex opido Serravalle, quo convenerant, sese ad Arquatam petendam comparabant: ceterum tumidam hominum orationem Genuenses factis statim retuderunt; qui, Sigencello uno ex Judicibus à Prætore adductis in demortui locum suffecto viro impigro & experienti, magnam exercitus partem Merlo Castellio, Ugone Grimaldo Ducibus ad Montanarium Dertonensium opidum tentandum miserunt, haud irrito incepto, machinis enim bellicis erectis, opidum, quamquam celso & arduo loco situm, tormentis verberatum decem octo dierum spatio ad necessariam deditionem, ipso hostili exercitu ex propinquo inspectante, compulerunt. Quo successu hostes fracti, bello omisso, multifariam dissipati, in sua quisque reversi sunt, magna parte agri Alexandrini, dum exercitus ad Gavium fuit, incendiis, ruinis, direptionibus, ceterisque belli cladibus à Genuensibus late pervastata.

Quibus rebus confectis, Genuenses mense Augusto in urbem reversi, in demortui Prætoris locum Ugolinum Madomnæ Damæ Bononiensem, in quinque, qui supererant, menses suffecerunt: quo eodem mense, Gulielmus Mallonius & Fridericus Grillus duo ex Prætoris assidentibus, ad stipendia copiis, quæ trans juga ordinariæ alebantur, numeranda profecti, in itinere, cum secum ducentos equites ducerent, opidum Boscum aggressi, magnam hominum & pecudum prædam egerunt: ad idem munus, duobus post mensibus, Jacobus Picamilius unus ex octo assidentibus Genua profectus, prope factum est, ut in insidias ab Alexandrinis paratas incideret: discussum periculum est ab Uberto Advocato Prætore Gavii; qui, hostium consilio cognito, firma armatorum manu secum rapta, insidiantes, cum dilucescere inciperet, adortus fudit, quinquaginta illorum captis, qui vincti Genuam missi carceribus inclusi sunt.

Sequitur annus ejus sæculi vigesimus sextus; quo Prætor fuit Pecorarius à Mercato novo Veronensis; defectione Saonensium & Ingaunorum insignis, magnisque verborum certaminibus jactatus. Occasionem duo hi populi arripuerunt conventuum, quos eo anno Fridericus Cæsar Cremonæ habuit: ad quos magna vis Italorum Antistitum, ac Procerum, Oratorumque civitatum Cæsarianas partes sequentium convenerunt: spes illis injecta est ex voluntate Cæsaris, quam à Genuensibus abhorrere fama ferebat: alebat eam spem Thomas Comes Sabaudius, Vicarius & Legatus rerum Italicarum à Cæsare creatus; qui sese illis apud Cæsarem adfuturum promisit, atque omnibus auctoritatis & gratiæ nervis pro illis connixurum, illorumque patrocinium & tutelam adversus Genuensium arma suscepturum. Hac spe inducti Saonenses & Ingauni, conventum obedientiæ jusjurandum dare Prætori Genuensi petenti recusarunt: se seque ac civitates suas ceteris urbibus Sabaudii procurationi subjunctis contribuerunt, totam Liguriam Occidentalem ad idem consilium sequendum auctoritate sua sese attracturos magnifica & tumida oratione polliciti, quin etiam vectigal salis, quo nullum opulentius esset, ad illum à Genuensibus aversuros. Mutuis igitur promissis animis utriusque inflatis; illorum Oratores ab Henrico Marchione Carrettano consiliorum participe ad Cæsarem introducti ejusmodi oratione usi traduntur: *Si in nobis imperio tuo nos ac civitates nostras ultro subjicientibus, ac Sabaudium tuum Italiæ Vicarium & Legatum rectorem adsciscentibus, accipiendis, eaque deditione, auctoritate tua comprobanda, & rata habenda, non multo major res tua, Cæsar, quam nostra ageretur; esset tamen æquitatis & fidei tuæ, sacro imperio subjunctas urbes, illiusque majestatem pie colentes, ab injuriis prohibere; nec pati, ab una aliqua civitate, quia plus viribus possit, reliquas civitates, quæ pari & eodem jure erga sacrum Imperium sunt, servitio injusto premi; quod nunc Genuenses faciunt, superbum dominatum in nos exercentes; cui nullam juris speciem prætexere possunt. Tradiderunt se quidem in illorum fidem patres, ac majores nostri; sic sperantes, sese ad exterorum impetus tutiores fore: verum permagno hæc tutela illorum posteritati stetit: quam Genuenses ad dominatus interpretationem revocant, durissimo servitutis jugo nos prementes: quæ servitus cum per se ac semper gravis est; tum vero ea, quæ liberis populis impen-*

A.C. 1226

impenditur in primis abominanda, cum quod pro uno plures Domini habendi sunt, qui omnes superbiam, avaritiam, ac reliquas indomitas libidines in miseros subjunctos exercent; tum quod non contenti civitatum sibi parentium imperio, eas viribus atque opibus exinanire atque enervare multifariam student; negotiationem ac mercatoria commercia omnia, per caussam conservandorum portoriorum, à portubus civitatum subjunctarum ad se avertentes; ac textrinam, & lanificium, sericificium, quibus plebs alitur, prohibentes: qua re cogitur plebs, paternis sedibus relictis, in dominam urbem commigrare; omni alia victus parandi via præcisa: sic fit, ut civitates subjunctas brevi habitatoribus vacuas exsanguesque & enectas pedibus suis proculcandas subjiciunt. Ac nos multa gravia & acerba patienter adhuc tulimus; & passuri fortasse in posterum fuimus: ceterum miserorum Intemeliorum recens eventus nos saluti nostræ indormientes tandem experrexit: quos, animum tyrannicum nudantes Genuenses, omni libertatis specie prorsus adempta, jugo suo subjecerunt; arcibus in urbe excitatis, præsidio imposito, jureque creandorum Magistratuum abrogato, Prætori ab ipsis misso illis subjunctis: qui idem casus ad nos recidisset, nisi alieno malo docti animos ad nostra respicienda adjecissemus: quamquam quid nos ista commemoramus? aut cur perspicuum jus nostrum istis ambagibus controversum facimus? jugum Genuensium excussimus; neque sub illo omnino esse volumus, quod si non licuisse nobis Genuenses contendunt; doceant oportet, quo jure illis obstricti simus; quando, quove tempore, nostrarum urbium dominatum illis tradiderimus, quamquam ne hoc quidem stabile jus illis in nos faceret: neque enim ulla deditio rata esset injussu Cæsaris facta; sub cujus imperio civitates nostræ sunt: quod si major potentia juris vim habet, si qui minus possunt, potentiori servire obstricti sunt, si nihil inopi adversus opulentiorem relinquitur juris; (hoc enim unum dicere Genuenses possunt, quod non magnopere dissimulant) quid erit jam, quod leges ac Magistratus quæramus? aut cui usui erit Cæsariani Imperii majestas? supervacanea jam posthac erunt tribunalia; si, quæ intendimus, non jure, non legibus, sed manu, vi, armis sunt obtinenda: quid? quod (ut initio proposuimus) res sacri Imperii agitur? cujus jura tueri & amplificare obstrictus es, Cæsar: à quo urbes nostras abstrahis, si eas Genuensibus subesse permittis: neque enim eas tamquam beneficio suo sibi concessas ac fiduciarias, sed tamquam suas atque armis partas possidebunt: quæ res cum per se in te & in sacrum Imperium injuriosa est; tum vero rebus, quas secum trahit, detestanda: potentiam enim, ac simul superbiam, & contumaciam Genuensium auget; illosque in posterum minus tibi dicto audientes facit, majoribus opibus fultos, cum præsertim illi (tanta est in hominibus superbia) sese re liberos aperte præferant: quamvis quandam juris cameræ Cæsarianæ speciem, rem, ut ipsi dictitant, inanem, verbis non repudient: pro sapiente igitur hoc facies, Cæsar, si arrogantium hominum superbiam, viribus illis præcidendis, compresseris: neque jura Romani Imperii, tot laboribus ac tanto sanguine parta, negligentia labi sines: Genuensesque, tota Occidentali ora illis adempta, quam omnem nos auctoritate & exemplo nostro ad te attracturi sumus; veluti artissimo vinculo constrictos, ne oculos posthac adversus imperium tuum attollere poßint, (id quod sæpe illos fecisse, tu & Majores tui experti estis) obedientiores tibi reddideris; Liguriæque viribus pro tuis uti poteris.

Adversus ea Genuensium Legati in hanc sententiam disseruisse dicuntur: *Callide, Cæsar, fecerunt Saonenses & Ingauni, qui parum æquitate caussæ suæ confisi, tuam, Cæsar, admiscuerunt; utilitatem tuam ac sacri Imperii ingerentes, quasi ulla res apud magnos & celsos Principes utilis esse possit; quæ ab honestate sit sejuncta: qua utilitate, ex sua natura alios fingentes, te transversum agi posse speraverunt: nostra vero caussa veritate in primis & justitia nititur; cujus longe graviora fore apud te, Cæsar, tanti fastigii Principem, in quem omnium Christianorum oculi sunt conversi, quam utilitatis momenta speramus: quamquam ne in hoc quidem utilitatis loco commodius Saonenses & Ingauni, quam nos consistent; cum docuerimus nihil immo à rationibus sacri Imperii alienius esse, nihilque illi damnosius, quam Liguriæ opida & civitates à nobis abstractas aliis regendas dare: quam rem Majores tui, Cæsar, reputantes, totam Liguriam, quantum à fluvio Varo ad Macram in longitudinem patet, nobis contribuerunt; eamque, quod ad usum & facultatem parandarum classium attinet, dicto nobis audientem esse diplomatibus suis, quæ exstant, imperarunt, sapienter considerantes Ligusticam oram incursionibus piratarum & Saracenorum expositam, si in multas partes distracta sit, quæ suum quæque consilium separatum habeant, salvam esse ad illorum impetus non posse: quod si in unum corpus confletur, illius vires conjunctas non modo ad illam tutandam satis potentes, sed formidolosas insuper exteris & Christiani nominis hostibus fore: cohærere autem inter se hanc unius corporis compagem non posse, ac cito dissolvi necesse esse, nisi illi caput detur, quod cætera membra regat, cuique ipsa pareant: hoc autem caput nullum esse aliud posse, quam urbem nostram opibus florentissimam, viribusque longe ceteras antecellentem, ne ipse quidem Saonenses & Ingauni, quamquam homines præmortui pudoris sunt, negaverint: quæ vires paullatim ac summo labore assiduisque discriminibus collectæ argumento quoque sunt majoris virtutis & industriæ, vividiorisque ingenii, ac præstantioris consilii: quibus rebus qui prævalent, iis inferiores, natura ipsius jure, parere obstringuntur: id quod sapientiæ professores tradunt; atque id, quod omnibus temporibus & apud omnes gentes usurpatum est; quod sapiens consilium usus rerum magister comprobavit: neque enim in Syriacis expeditionibus, & in Mauris Almeriensibus, & Dertusiensibus domandis, tam amplis ac firmis Ligusticis classibus Christianus orbis uti potuisset; si non ab uno corpore accersenda, sed à pluribus membris fuissent corroganda, ut omittam Corsicam & Sardiniam insulas, expulsis Saracenis, illam à Genuensibus solis, hanc ab iisdem illis Genuensibus, Pisanis sociis, Christianæ Ecclesiæ restitutas; Musaitumque Regem captivum à Genuensibus Cæsari traditum, sese atque urbes suas juris Romani Imperii esse, illique subjunctas asserunt Saonenses & Ingauni: de illorum igitur rebus pro arbitrio tuo statuere potes, Cæsar: quid igitur? in rebus Ligusticis constituendis, duorum ne imbecillium populorum, ac nullis meritis in Rempublicam commendatorum libidinem sequi debes, Cæsar; an utilitatem publicam spectare? quæ utilitas necessitatem hanc sibi unius hujus corporis tuendi, neque illius in plura membra distrahendi, exprimit. Neque tu, Cæsar, Orientalem oram Genuensibus ademptam, ac Sabaudio subjunctam ad imperium transfers, sed rectorem tantum mutas; atque à rerum maritimarum Antistite populo ad earum prorsus ignarum hominem, nullumque in illis usum prorsus habentem, ab illarumque omni cogitatione & tractatione, natura & voluntate, & vero (rationibus suis & regni sui ita ferentibus) remotum, regimen ingenti malo publico avertis. Invidiosa vocabula lanificii adempti, ac commerciorum ab eorum portubus avertendorum, somniabant Saonenses & Ingauni; etiam, si diis placet, futurorum divinatione ad nostram invidiam abutentes: quæ res si ab aliis populis aliquando factæ sunt; eas nos numquam fecimus, ac ne cogitavimus quidem: nam, quod casus Intemeliorum se formidare dixerunt; tantum abest, ut eos nos hoc metu liberemus, ut contra moneamus; si similia atque illi admittere perrexerint, prava consilia æque in ipsorum caput recasura: hominum enim arrogantia & contumacia, quam patientia nostra diutius aluit, cum sæpe moniti finem peccandi non facerent, compescenda ac vinculis constringenda, ne se commovere posset, tandem fuit: ad eandem necessitatem ne nos invitos trahant Saonenses & Ingauni, si sapiunt, caveant:*

jugum quidem nos nullum illis imponere umquam studuisse, vel ea sit fides; quod suis illos legibus uti, suis Magistratibus ab ipsis creatis parere permisimus: optime igitur rebus suis consuluerint, si nostra facilitate nimium abutendi finem fecerint; ac caverint, ne insania sua sese illo laqueo induant, à quo nos illis injiciendo voluntate & ingenio remotissimi semper fuimus.

Iniquus Genuensibus Cæsaris animus nihil veritate caussæ inflexus, Sabaudii, & Saonensium, atque Ingaunorum factum non improbavit; quod tamen illis, nulla spe opis suæ ostensa, suis ipsorum viribus tuendum & defendendum reliquit; quibus rebus Genuæ cognitis, confestim classis quattuor triremium ac complurium varii generis navium comparata, & instructa est; ac Belmusto Vicecomite primo, deinde Amico Stralleria in ejus locum suffecto præfectis, adversus Saonenses & Ingaunos missa; quæ maritima commercia rebellibus urbibus clauderet; nonnullæ quoque naves ad Monœcum & Abintemelium stare jussæ sunt; quæ salem Albingaunum & Saonam subvehi prohiberent: missusque quoque est Signium, quod castellum Saonæ & Naulo interjectum est, Nicolaus à Cruce, cum quinquaginta cataphractis equitibus; qui terra quoque Saonenses urgeret; & Naulensibus, quorum perpetua & constans fides in populum Genuensem exstitit, præsidio esset: ad hoc publicata bona duorum rebellium populorum sunt; ac toto orbe terrarum, ubicumque Genuensium commercia & domicilia essent, prædæ & direptui data.

Ancipiti bello, hinc à Liguribus, qui defecerant, illinc à Longobardis civitati imminente,
A. C. 1227. Prætor insequentis anni ejus sæculi vigesimi septimi, qui fuit Lazarus Girardini filius Girandonius Lucensis, magni animi & consilii vir, animos Genuenses titubantes confirmat; atque ad universas copias tam civitatis quam fœderatorum contrahendas hortatur; initiumque à Liguribus domandis faciendum suadet, cum multis ac firmis rationibus docuisset, nihil esse, quod novo hoste Sabaudio tanti nominis Principe frangerentur, aut debilitarentur, qui specie quam re terribilior esset: latis quidem finibus eum Principem imperare, compluresque populos subjectos habere; ceterum bella externa pecunia ali, cujus ipse semper egentissimus fuerit: ad hoc imperium Liguriæ, sterilis & aridi soli Provinciæ, non fructu suo, quem exiguum ferat, ab exteris Principibus expeti; sed opportunitatibus ab iis tantum quæri, quorum consilia res maritimas spectent: à qua cogitatione Sabaudium mediterraneum hominem longe remotum esse, ut nihil sit, quod in rem nulli fructui, nullique sibi futuram usui hominum & pecuniarum impensas faciat; accepisse quidem illum in ditionem Saonenses & Ingaunos sese ultro tradentes: qua in re nihil damni faceret: ceterum eos eadem facilitate, qua acceperit, deserturum: cumque intellexerit, Genuensibus ipsum acri bello petentibus, obstinateque in illo à necessitate ipsa perseverare coactis, susceptam rem majoris impendii ac laboris quam operæ pretii esse, inceptum omissurum.

Consilio probato, civitas in ea, quæ usus instantis belli postulabat, comparanda & expedienda multimodam operam confert: antiquissima fuit annonæ cura, undique circummissis navibus accersitæ: cujus ingens vis convecta in finitima Saonensibus opida, Varaginem, Signium, Naulum, in usum exercitus distributa est, magnusque equitum & peditum numerus ex agro Lunensi, ex aliisque locis tam ditionis Genuensis quam fœderatorum in urbem contractus: quas omnes, simulque cum illis urbanas copias in aream Sarzani coactas Prætor, ad animos & corpora ad bellum acuenda & paranda hortatus, vexilla signiferis distribuit: ad hoc curas inferendi & propulsandi belli partiens, dum tormenta & ceteræ belli machinæ Genuæ fabricantur, ne illud tempus interea segne atque inane abeat, in Longobardiam propere contendit; locaque hosti opposita validis præsidiis firmat, atque in urbem reversus omnibus, quæ usus belli postulabat, paratis, nonnullis prius discordiarum caussis inter tum præpotentes Piperorum & Embrunorum gentes, quæ magnam civitatis partem affinitatibus & clientelis complectebantur, compositis, rebusque urbanis constitutis, ex urbe cum omnibus copiis movet; in quibus fuerunt plus quingenti cataphracti equites peregrini stipendio conducti: prima castra ad opidum Varaginem facta sunt: quo in loco adversa maris tempestas coorta eos nonnullos dies tenuit: quæ cum tandem desævisset, Albisolam contendunt: cujus opidi arx prævalido præsidio ab hostibus firmata erat; eam acri oppugnatione urgere instituunt: in qua re Prætore occupato, Simon Stella necessitatem ad consilium gratiæ captandæ flectens, tuto accessu impetrato, arcem Stellæ Genuensibus tradit; quæ res animos rebellium haud modice fregit, destitutione illa in ipso initio quærendarum rerum perculsos. Auxit timorem deditio Albisolæ paucis post diebus ab opidanis facta: cursum victoriæ nonnihil retardavit iterum adversa orta tempestas: quæ cum cessasset, porro ire perrectum est, castraque in planitie urbi Saonæ & ædi Cæciliæ interjecta locata: duobusque post diebus hostium præsidium ex monte urbi imminente, in quo sita est ædes Reparatæ, valida impressione facta dejectum est; magna Saonensium, Ingaunorum, Sabaudiorum edita cæde: monte occupato, copiæ ipsius urbis mœnibus sunt admotæ, bellicæque machinæ erectæ, ac mœnia tormentis quati cœpta, agro prius circa hostiliter populato. Haud leviores in deficiendo quam in se defendendo inconstantiores (qui fere est imbecillium mos) Saonenses fuerunt; qui intelligentes suarum virium non esse bellum adversus tam potentem propinquam civitatem, expertique quam parum in Sabaudicis auxiliis, quorum spe rem fuerant ingressi, ponendum esset, ne pravum consilium pertinacia insuper cumulatum implacabiliores in se Genuensium animos faceret, ad hoc Sabaudiorum & Ingaunorum auxilio deserti, qui nocte fugientium in morem discesserant, sese in potestatem Prætoris, libero de se ac de rebus suis illi permisso arbitrio, dediderunt: cum cruces gestantes ad genua Prætoris procumbentes suppliciter misericordiam victorum, ac veniam erratorum implorassent, data est venia, nihilque in corpora sævitum; iraque omnis effusa est in ipsam urbem, fossis impletis, muris ac portis civitatis dirutis; inchoata mole, quæ portum faciebat, disturbata, arceque in editiore urbis parte ædificari decreta. Ad fortunam consilia accommodantes finitimi Proceres, qui fuerunt Domini Culiani, & Otho Marchio Carrettanus, sese in fidem Genuensium tradiderunt, atque in imperia jurarunt; præteritorum venia à Carrettano petita.

Quibus rebus confectis Prætor porro ire pergens Finarii substitit; quo in loco obvios habuit Ingaunos: qui, illorum Episcopo verba præeunte, supplicibus vocibus humi prostrati veniam postularunt, sese atque urbem tradentes. Idem fecit Otho Clavessanæ Marchio ac frater defectionis socii: Prætor Albingaunum accedens, insulam atque arces omnes præsidio firmat; Genuamque repetens, sexaginta Ingaunos civitatis primores, ac centum quinquaginta Saonenses secum duxit, obsidum loco in custodia adservandos; dum Joannes Spinula Saonæ, & Henricus à

Volta

Volta Albingauni, Prætores relicti, inchoata omnia perficerent: Prætor Genuam reversus; partæ victoriæ ac Liguriæ pacatæ memoriam anniversario sacro die divo Joanni Baptistæ festo celebrandam decrevit. Liguriæ pacatæ cura transjuganarum rerum continuata est: in Mediolanenses se pro communibus amicis interponentes judicium & arbitrium omnium rerum rejectum est: falsi Genuenses opinione sunt; parum sibi æquos judices, ac nimis in adversarios propensos Mediolanenses experti; cum tamen Mediolanenses Capriatam Genuensibus adjudicassent.

Otium ab externis bellis urbanos motus excitavit: coierant per ea tempora bona pars primariorum civium ex Nobilitatis corpore, complures societates honorum & munerum publicorum inter se partiendorum: qui clandestina ope mutuo sese juvantes, eo artificio res ducebant, ut soli homines ex his societatibus in Magistratibus, in classium præfecturis, in legationibus essent: omnesque publicæ procurationes inter earum societatum homines, velut in orbem irent, ceteris exclusis: vehementer animos ceterorum civium artificium detectum ac consilia palam facta exasperarunt: qui omnes, tam ex Nobilitatis quam ex plebis corpore, studiis conjunctis in eas societates conspirarunt, Duce Gulielmo à Mari assumpto, viro magni animi & consilii; Prætore ipso consiliorum participe occulte assentiente, cui eæ societates, quæ essent civitati in factiones ac studia partium distrahendæ, minime probabantur.

Interea Prætori necessarium iter in patriam incidit: quo profecto, Gulielmus in vires & robur conspirationi addendas studia intendit; mandatariis & scribis tota Ligustica ditione circummissis, qui quantos plurimos possent in societatem consiliorum traherent: multi nomina in conspirationem dederunt, seseque illi adscripserunt; ut rerum novandarum cupiditas perpetuum est vulgarium ingeniorum vitium. Cum res procederent, Gulielmus successu elatus ultra officii fines provectus est, (adeo in magnis rebus modus difficilis est) hominesque, dum in publicam libertatem opprimentes ac prægravantes insurgunt, eam ipsi opprimunt; quamque regnandi libidinem in aliis ulcisci tendunt, ea sese ipsi abripi sinunt: nihil igitur, quod ad auctoritatem & venerationem sibi adjungendam faceret, prætermittens Gulielmus, hortatu suorum ædes ac turres gentis à Volta, quæ erant in media urbe, occupat; tamquam principatum quendam civitatis, in ædes publicis consiliis aptiores commigrando, aperte præferens.

Reversum Prætorem pœnitentia consilii cepit, cum rem nimis ultra processisse offendisset; Gulielmumque seductum leniter increpuit; qui longe libertati graviora admisisset, quam quæ ipse in aliis damnasset, atque in quæ veluti liberæ civitati non ferenda conjurasset: compluribusque bonis & quietis amantibus civibus adhibitis, remque leniter ducendo, inchoatum malum tandem discussit; cum Gulielmus in potestate Prætoris ac bonorum fuisset; vir minime ingenio factiosus, neque in susceptis contentionibus pervicax: plus operis fuit in plebe ac ditionis incolis pacandis; qui multa pro haud sanis fecerunt, portis urbis ac turribus sacrarum ædium occupatis.

A.C. 1228. Rebus urbanis in tranquillum redactis, curæ in res ditionis collatæ sunt; insequentisque anni Prætor Gottifredus Puduanus cum Legatis Mediolanensibus Capriatam profectus est, ad possessionem opidi Reipublicæ stabiliendam; ac controversiarum reliquias cum Alexandrinis & Dertonensibus in re præsenti constituendas: ceterum ab Alexandrinis improviso circumventus, parum à summo discrimine abfuit: qui cum haud A exiguis copiis sub signis supervenerunt, fideque data & jurejurando neglecto, tanto impetu opidum invaserunt, ut Prætor vix satis spatii ex eorum manibus evadendi, seque Gavium recipiendi, habuerit: quem opidani secuti sunt, sua quisque, quæ in illis temporis angustiis auferre potuerunt, secum portantes. Alexandrini opidum captum, ne sacris quidem locis parcentes, diripiunt & incendunt; cum crudelis ira ad mortuos quoque pervenisset; quos, inaudito ferinæ crudelitatis exemplo, è sepulcris erutos pinnis mœnium fœdo spectaculo suspenderunt. In miseros Capriatenses extorres, omniumque rerum B inopes omnia Genuensium munificentiæ officia exstiterunt: quibus de necessariis rebus large subventum est. Aucta hoc quoque anno ditio est opulentis opidis Diano, Portumauricio, Castellario, Tabia, nec non vicis sancti Georgii, Dulcedo à Marchionibus Clavessanæ Reipublicæ donatis; certa anniversaria pensione sibi reservata.

Bello Alexandrino renovato; cum illi locum dirutæ Capriatæ tuguriis erectis communissent; A.C. 1229. à Genuensibus insequenti anno ejus sæculi vicesimo nono, Jacobo Balduino Bononiensi Prætore, quingenti equites ad id bellum decreti sunt: quorum quadringenti C à civitate ipsa, centum à ditionis incolis conferebantur: quo anno ditio egregio Nicææ dominatu imminuta est; Comite Provinciæ Narbonensis, qui cum magnis equestribus & pedestribus copiis eo contendit, proditione nonnullorum partes ipsius sequentium in urbem, atque in domos & turres suas introducto: restiterant primo acriter Rubaldus Baratterius, Oggerius Biradatus, Lanfrancus Richerius; qui res Nicæenses Genuensium nomine procurabant: ceterum cedere tandem coacti, urbem Comiti reliquerunt; cum exiguum subsidium Genua missum, quod duobus commeatibus quattuor D Genuenses triremes, Othone Mallonio præfecto, in urbem invexerunt, ad tantam vim sustinendam non satis fuisset.

Insequens annus ejus sæculi tricesimus finem A.C. 1230. tandem bello Alexandrino imposuit; opido Capriata Genuensibus adjudicato à Sardo Archidiacono Albensi, & Gulielmo hospitalis sancti Joannis procuratore, ac Bartholomæo Vicentino Monacho Dominicano, in quos ab utroque populo arbitrium controversiarum rejectum est: cujus opidi pacatam possessionem insequenti anno Genuenses tandem adepti sunt.

Incidit eo anno casus, qui ab Annalibus non prætermissus, ne nobis quidem silentio prætereun- E dus visus est. Gulielmus quidam Intemelius, Roscius Molinellus, Durantes & Recuperus Portusvenerenses haud obscuri nominis piratæ maria circa latrociniis infesta faciebant: quæ res haud mediocrem invidiam & infamiam civitati nostræ conflabat, tanquam ea publici consilii auctoritate, vel certe permissu fierent: nonnullæ igitur adversus illos triremes armatæ sunt, Ansaldo Bufferio viro impigro & strenuo præfecto: qui piratas diligenter perquisitos ac captos Genuam duxit: quos Prætor pro eo ac meriti erant, capitali supplicio damnavit: misericordia hominum F prava non modo vulgi, sed Procerum quoque studia commovit, magnasque turbas excitavit; cum vulgo homines omnis generis & ætatis, virique ac mulieres promiscue veniam dari vociferantes ac prope minaciter poscerent: eoque insaniæ res pervenit, ut cum Prætor ad locum destinatum supplicii exactor accederet; seditio contra illum & collegas commota sit; ingensque lapidatio facta: qua Prætor equo superfuso ad terram corruit; crureque fracto inter manus domum reductus est;

ex quo vulnere paullo post decessit: tandem seditione compressa, latrones furca suspensi sunt; quorum duo illico exspirarunt. Recuperus Portusvenerensis & Gulielmus Intemelius, cum diu penduli animam efflare non possent, re nova animis obstupefactis, ac populi faventis clamore laqueis incisis, viventes in carcerem reducti sunt: rogati quid illos servasset, divi Joannis Baptistæ numen sibi adfuisse responderunt, cujus cineribus ex imo corde salutem suam commendarint: re in religionem accepta, liberati sunt; multum moniti, ut à piratica facienda in posterum abstinerent; pœnam non vitaturi, si ad turpem quæstum rediissent; hanc ab illis tanti collati beneficii gratiam liberatorem Joannem in primis reposcere. In demortui Prætoris locum Rodulphus à Volta unus ex equitibus ab illo secum ductis suffectus est.

A.C. 1231. Insequenti anno ejus sæculi tricesimo uno, Ugolino Rubeo Parmensi Prætore, Capriatam missi sunt Simon Ventus & Gulielmus Borbonosus. Nobilitatum est hoc opidum diverso modo à ceteris locis: illa enim clarum nomen ab ingenti aliqua in illis locis edita pugna fere acceperunt; at hoc, quod caussam tantorum motuum præbuerit, Liguriamque & magnam Longobardiæ partem diuturno bello inter se implicuerit, insigne factum est.

Eo anno Græcus Cæsar immunitates populi Genuensis in transmarinis locis abrogare aggressus est: destitit incepto Genuensibus acriter resistentibus; veritus iram præpotentis nationis sibi irritare: quam eandem iram, cum magno suo malo, Helimelmes Muleasses Maurus, Murciæ & Carthagine regnans, sibi commovit; mercatoribus Genuensibus contra fidem & pacta male tractatis: qui eo facto irritati decem triremes, Carbone Marcello & Nicolao Spinula præfectis, subsidio miserunt Helimelmi Muleassi Regi Settæ (quæ urbs sita ad littus est in freto Herculeo) bello à Murciano & Carthaginiensi petito, quæ classis magno illi usui fuit. Ea classis ad egregiam operam Settensi Regi navatam, dum in illis locis fuit, haud contemnendum addidit erga Rempublicam operæ pretium; amicitia cum Mauro Rege, qui Hispalim urbem tenebat, Genuensi nationi perhonorifica ac commerciis perutili, juncta: qui Rex, ad effusum suum in Genuenses animum significandum, illorumque voluntates ad se attrahendas, octo byzantiorum millia dono Reipublicæ misit; atque equum eximium cum soleis argenteis ac textili aureo instratum: quæ munera à classe vecta rectoribus reddita sunt; equusque tota urbe ad plaudentis populi spectaculum circumductus. Magna pars hujus anni insumpta est in legationes ad Orientales Principes missas, ad amicitiam & fœdera sancienda.

Eo anno Fridericus Cæsar in urbe Ravenna conventus habuit; ad quos Genuenses quoque per epistolam comiter & humaniter scriptam vocavit: obsequendum voluntati Cæsaris decretum est: profectus est igitur Prætor cum octo ex civitatis primariis Roscio à Volta, Joanne Guercio, Tedisio Flisco, Ansaldo Nigro, Rubaldo Alberico, Almerico Pansano, Ansaldo à Mari, Joanne Spinula, duobus additis Judicibus. Contentio orta est cum Cæsare, caussa Pagani à Petra sancta civis Mediolanensis, Prætoris in inse-

A.C. 1232. quentem annum ejus sæculi tricesimum alterum à Genuensibus creati, cum Cæsar ostendisset, non placere sibi, Prætores ex urbibus, quæ à sacro Imperio defecissent, quale tum erat Mediolanum, evocari: Genuensesque sententiæ retinentes fuissent: quæ res ingentes irarum stimulos Friderico viro perciti ingenii subdidit: quibus impulsus Genuenses in regno Siciliæ negociatores, illorumque bona, capi, & in custodia adservari jussit, eodem mandato in Tunetanum regnum & in Syriam dato. Ægre lata Genuæ res est, quæ ingentia certamina præbuit; aliis censentibus, ulciscendam injuriam, ac consilia proinde & societatem cum ceteris Longobardiæ urbibus, quæ arma in Fridericum tulerant, conjungendam; aliis ad quietiora consilia inclinantibus, ac censentibus Fridericum placandum, ejusque gratiam recuperandam: ceterum tantæ rei decreto suspenso; ne interea, dum sententiis in urbe variatur, res Genuenses gravem aliquam plagam acciperent; missæ sunt quinque triremes, Gulielmo Mallonio præfecto in præsidium rerum Sicularum & Tunetanarum: quæ classis, rebus Siculis in tutum redactis, duabus corbitis egregie ad bellum armatis, aucta, in Syriam ad majorem rerum molem navigavit: qua Provincia cum omnia fere Genuensium negotia continerentur, classis decem triremium ac duarum corbitarum, Ansaldo Boleto & Bonifacio Pansano præfectis, superiori addita est: neutri tamen classi, cum littora Syriaca tenuissent, quidquam sane memorabile faciendi occasionem præbuerunt Friderici copiæ sub adventum classium fusæ, ac fere deletæ, quarum Dux sese cum paucis Tyrum recepit: quæ res Genuenses, quorum classis Aconis portum subiit, maris potentes fecit: cum Cæsariana classis, animis ob terrestrem cladem imminutis, portubus latens in apertum mare prodire non auderet. Nuncius acceptæ cladis immitem Friderici animum tandem flexit; qui ad præsentem fortunam consilia accommodans, Montanario Marino & Piccamilio Oratoribus Genuensibus ad se vocatis, ac benigne & comiter appellatis, homines & bona Genuensium in regnis suis capta dimitti imperavit.

Fœdus atque improbandus barbaræ stoliditatis mos hoc anno à Prætore in privatæ cædis judicio è Longobardorum legibus, cum magna bonorum & sapientium civium offensione, repetitus est. Eadem navi patriam ex insula Cypro repetentes vehebantur Othobonus Helias & Jacobus Grillus: altercatione & contentione inter illos orta, eaque communium amicorum interventu sedata, navi cursum tenente, Helias nusquam apparuit: omni suspicione in Grillum derivata, homo navi Genuam appulsa comprehensus, ac carcere inclusus est: Prætoreque anquirente; cum Grillus delictum constanter inficiaretur; ceteris probationibus deficientibus, ad barbarum remedium descendit Prætor: duos enim optiones dedit; qui de obscuro crimine incertum judicium ferro singulari certamine decernerent: quorum alteri Cacciæ Florentino defensio Othoboni non apparentis actoris; alteri Pistello Novocomensi defensio viventis Grilli rei obvenit: cum concurrissent, victoria penes optionem non apparentis actoris fuit; Prætorque de Grillo tamquam legitimo judicio damnato capitale supplicium sumpsit.

Non solum armis civitas nostra tempestate, sed auctoritate quoque apud finitimos populos & fama consilii atque prudentiæ valebat. Missi sunt igitur insequenti anno ejus sæculi tricesimo tertio, cujus Prætor fuit Pegolottus Ugucionis filius à nobili gente Girardina Florentinus, Lucam, civibus petentibus, duo Legati, Simon Ventus, & Joannes Streggiaporcus, (ii postea Salvagi fuerunt) qui Lucensium res gravibus civilibus discordiis agitatas prudentia & moderatione sua pacarunt. Impetratum quoque est eo anno à Pontifice, ut Archiepiscopus à canonicis sacerdotibus civis Genuensis perpetuo legeretur; Joanne Pipere & Nicolao Guizulfo Oratoribus ea de caussa nominatim missis. A.C. 123[illegible]

Eo

Eo anno rusticanorum armis res in Liguria turbari cœptæ sunt: cum incolæ vallium Arociæ, Oneliæ, Turæ, ingentibus motibus contra Episcopum Ingaunum & Clavessanæ Marchionis dominantes consurrexissent: qua de caussa, Episcopus Taliaferrus unus ex Marchionibus, & Amabilia uxor Othonis Marchionis defuncti, Genuam venerunt opem orantes: missi illis auxilio sunt Corradus Castellius, Gulielmus Ventus, Emanuel Auria: qui, haud contemnendis copiis ex ditione Genuensi corrogatis, ac bipartitis, rusticanos bifariam adorti sunt, infelici eventu, ab illis fusi & fugati: quo successu rusticani arrogantiores facti in ipsos Genuenses audaciam verterunt, per omnem circumjectam regionem populabundi discurrentes: qui eo quoque audaciæ processerunt, ut urbes ipsas Abintemelium & Soanam ingressi, complures Genuenses primarios cives obtruncaverint.

A.C. 1234. Ac ne insequenti quidem anno ejus sæculi trigesimo quarto, qui Remedium Rusiam Novocomensem Prætorem habuit, incitatus illorum furor finem habuit, delicta & maleficia continuando; ut justus exercitus ad illos ab urbe mittendus fuerit, cujus Dux fuit Joannes Stralleria; vexillis cataphractorum, quæ duo tum erant, Petro Vento & Tedisio Flisco traditis; qui, primo adventu nonnullis arcibus ac vicis sine certamine occupatis, ad necessariam deditionem incolas omnium vallium, quæ arma sumpserant, tandem attraxerunt: nonnullisque arcibus communitis, atque Henrico Roscio à Volta Prætore constituto, rebus pacatis, Genuam reversi sunt.

Per ea tempora, cum fama esset, urbem Settam celeberrimam ea tempestate littoralis Mauritaniæ emporium omni veteris fortunæ opulentia abundare; mercatoribusque ditia commercia exercentibus refertum esse; nonnulli ex Cantabris populis oceani accolæ, sive illi cupiditate prædæ inducti, sive religionis studio, tamquam omne bellum adversus Christianæ religionis hostes justum sit, (hanc certe caussam præferentes) cruce prætexta insignes, ingenti classe comparata, in illam urbem cursum dirigunt. Vehementer imminens periculum Genuenses commovit; quorum in ea urbe magna erant commercia ac frequentia domicilia, plurimaque illorum familiaris res ea negotiatione implicita; cum præsertim Cantabri hostilem animum non minus in ipsos, quam in Mauros declarassent; nonnullis Genuensium navigiis ad insulam Gades deprehensis; simulque hominibus, qui in illis erant Genuenses cives nobili loco orti, captis: extemplo igitur omnibus viribus connixi mercatores, qui erant Settæ, decem naves armarunt, quæ Cantabris sese opponerent: at Cantabri fraudem & artificium ad cupiditatem addentes, Genuensi classe propinqua facta, amicum ac pacatum animum simulantes, erroremque in capiendis navibus, quas Maurorum esse credidissent, excusantes; atque, ut fidem dictis affirmarent, captivis redditis: cum Genuenses ea credulitate deceptos sub adversum flatum venti sibi submisissent, naviculam incensam in eos adigunt; ventoque flammas in illos ferente, Genuenses fugæ (quæ una erat certissima præsentis pestis vitandæ via) sese mandant; ac, reditu Settam intercluso, in oppositum Hispaniæ littus itinere flexo, urbem Malacam tenent; consiliisque cum Genuensibus, qui in ea & in circumjectis urbibus negotiabantur, consociatis, duabus ingentibus corbitis extemplo armatis, delectam sexcentorum armatorum manum imponunt, subsidioque obsessis mittunt: quod subsidium, exscensione procul ab urbe facta, (neque enim mari introduci poterat, quod hostes late tenebant) terrestri occulta via Ducibus à Rege missis incolume urbem intravit: quo præsidio Rex confirmatus, nuncios extemplo Genuam opem oratum mittit; sese dimidium sumptus in classem & expeditionem faciendi subiturum spondens: validum igitur subsidium viginti octo triremium ac quattuor ingentium corbitarum Genuæ decretum est: quod (ut quæque naves subinde armabantur & instruebantur) pluribus commeatibus deinceps submitti cœptum est: primus commeatus fuit quattuor triremium, quem Lanfrancus Spinula præfectus duxit; alter paullo post secutus decem triremium, cui præfuit Othobonus Camilla; postremæ quattuordecim triremes ac quattuor corbitæ Ingoni Bonifacio à Volta ducendæ datæ sunt: eorum adventu, cum præsidium invitis hostibus in urbem introductum esset; Cantabri, obsidione soluta, in sua reversi sunt. Ingens meritum Settanus usitato Afris more remuneratus est, ac promissa barbara fide observavit; nullo non modo præmio beneficium prosequens, sed partem quoque impensarum promissam solvere Genuensibus instantibus recusans: quibus ut superior viribus esset, si res ab altercationibus ad manus venisset, magnam vim Afrorum in urbem sensim ac clam introduxit: quorum adventus Genuenses vehementer perculit, cum astum sero sentire cœpissent. Timori damnum continuatum est: rixa enim inter ipsos & Barbaros ex studio utriusque contentionis orta, Barbari ignem Genuensium domibus & horreis injecerunt: quod incendium magnam mercium ac pretiosæ supellectilis vim absumpsit. Genuenses, tanta plaga accepta, quæ superfuerunt incendio, raptim secum asportatis, urbe excedentes, classeque conscensa, in tuta se receperunt.

Enimvero re Genuæ cognita, tanta injuria haud inulta sinenda visa: ceterum, ut omnia prius tententur, quam ad arma iretur, missus est ad Settanum insequenti anno, Petro Ansaldi filio Bononiensi Prætore, Carbo Marocellus, qui, cum sese à Rege extrahi & ludificari sensisset, bellum illi, ex mandato, indixit; Hispalimque concessit ad copias cogendas: ceterum necessaria ad bellum comparantem mors sustulit: neque tamen instituta cura omissa est; quam Genuenses, qui ex circumjectis regionibus magno numero convenerant, continuarunt, viginti triremibus ac septem ingentibus corbitis, trigintaque minoribus navigiis comparatis & instructis; cum Genua instrumenta, ac machinas omnisque generis bellicum apparatum, atque omnia ab illis petita, præterquam pedestres copias, quattuor triremes advexissent: quæ classis urbi admota, eam mari tantum, deficientibus terrestribus copiis, urgere cœpit, tormentis continenter quassatam. Qua oppugnatione ardente, alter nuncius Genua supervenit, Succius Piper: cum interea Ugo Lercarius in Marocelli demortui locum Dux belli creatus esset; imperio, si bellum durasset, cum Pipere communicato: ceterum res tandem compositæ sunt, cum neutri parti bellum aptum esset, paxque conditionibus nomini Genuensi honorificis, ac nationi percommodis, tandem convenit. A.C. 1235.

Insequenti anno, Jacobo Tertiago Mediolanensi Prætore, otium ab externis & urbanis motibus fuit. A.C. 1236. At, qui illum consecutus est, ejus sæculi trigesimus septimus, Prætoremque habuit Oldradum Grossum à Treseno civem Laudensem, A.C. 1237. ingentibus certaminibus domesticis agitatus est; cum initia externi quoque motus nonnihil turbassent; Dertonensesque, Papiensium copiis sibi adjunctis, Arquatam usque perrexissent, consiliis ejus opidi communiendi: qui re infecta in sua reversi sunt; cum Prætor, urbanis copiis secum eductis, sese illis opposuisset.

A.C. 1238. Major fuit domesticorum motuum moles: quorum primum creatio Prætoris insequentis anni excitavit; cum suffragia uno minus fuissent, nonnullique idcirco eam creationem vitio factam, nec ratam habendam contenderent; nonnulli contra illam defenderent: in quam sententiam præsentis anni Prætor propendere videbatur: cui ut auctoritatem abrogarent ii, quibus creatio non placebat; in illum ipsum impetum suum verterunt; negantes, illi ipsi parendum esse: quin contra illi magistratum abrogandum contendentes, quem ille male & flagitiose gereret, leges civitatis non observans: is cum turrim quandam munire instituisset, ad arma ab iis, qui illum oderant, conclamatum est; omnisque repente civitas in armis fuit, scissis studiis: acriterque dimicatum est, non sine cædibus ac multorum sanguine: ceterum Archiepiscopo, & sacro ordine, simulque multis gravibus & quietis civibus sese interponentibus, arbitrio & judicio controversiarum exortarum ad illos rejecto, res compositæ & pacatæ sunt, electione judicio ab illis lato comprobata, ex quo Prætor accersiri jussus est: qui fuit Paulus Sorresina Mediolanensis.

Vix primus hic tumultus conticuerat, cum alter excitatus est à Spinulis & Marocellis, præpotentibus civitatis nostræ gentibus: compressa initia statim sunt Prætoris & consilii diligentia, utraque familia urbe exacta; quæ tamen eodem anno ab exsulio revocatæ sunt, pace inter illas firmata. Eodem exsulii remedio tumultus discussi sunt à familiis à Cruce & Ligaporcorum excitati, armis inter se contendentibus.

Urbanas contentiones Ligustici motus secuti sunt, ab iis populis excitati, qui habitum deficiendi alte animo imbibitum prorsus abjicere numquam potuerunt: quamquam illum recentibus malis fracti ad tempus intermitterent. Conspirarunt igitur in Rempublicam iidem, qui semper, Saonenses, Ingauni, Intemelii; quibus se addiderunt Portusmauritiani. Initium motuum factum est à Saonensibus, una ex triremibus custodiæ ad Vada Sabatia, custodibus dormientibus, capta, arceque improviso occupata, ac Balduino Mulfero & Petro Contardo præfectis simul cum Prætore Ansaldo Mallonio expulsis. Proximi consurrexerunt Ingauni, Henrico Carmindino Prætore ejecto. Hos consecuti sunt Portusmauritiani, quorum Prætor fuit Baalardus à Palo: postremi fuerunt Intemelii, quorum Prætor Bonifacius Embriacus, vir cautus, ac rebus invigilans, imminentemque procellam providens, sese in arcem cum tota familia incolumem subduxit. Motibus auditis, è vestigio quattuordecim triremes Genuæ armatæ sunt, quæ, Fulcone Guercio & Roscio Turca præfectis, Albintemelium primum petere jussæ sunt: quo cum classis appulsa esset, exscensio in terram magni certaminis fuit, Intemeliis acriter resistentibus; quibus tandem expulsis, copiæ expositæ è vestigio collem urbi imminentem, opidanis inde dejectis, occupant. Adverso successu fracti Intemelii, contratendere desistunt: deditioneque facta, complures ex primariis vincti Genuam missi sunt. Arma ab illis ad Ingaunos translata sunt: qui nihilo constantiores Intemeliis fuerunt, insula Gallinaria, ex qua Ingauni Genuensium præsidium expulerant, à classe prius recuperata. Idem exitus Saonensium fuit: qui postremi jugum acceperunt; nullo ne ab ipsis quidem majore quam à ceteris edito constantiæ & fortitudinis documento: vinctique Genuam magno numero missi sunt; ex quibus unus tantum Gulielmus auctor deficiendi jugo in phari promontorio suspensus est.

Cupiebat eo tempore Gregorius nonus, vir clarissimarum virtutum gloria præstans, animos Genuensium & Venetorum inter se pacare; cum inter duos claros & præpotentes populos, compluribus de caussis, quas supra exposuimus, exulceratos suspectum esset bellum, quod magno impedimento futurum erat ipsius consiliis ad sacrum bellum destinatis. Utriusque igitur populi Oratores Romam evocati; Gulielmoque Embriaco & Petro Vento à Genuensibus missis, in sacros. potestate fuerunt: paxque inter illos in novem annos, decreto Rom. Pontificis sancita est; Pontificia exsecratione ac piorum cœtu exterminatione, si alteruter illam infregisset, pronunciata: leges pacis fuerunt, ut pacem & amicitiam pie inter se colerent: neuter, alterius injussu, fœdus aut amicitiam cum Constantinopolitano Cæsare jungeret, aut sibi quidquam separatim ab illo pacisceretur: & bella omnia communiter ab illis susciperentur, & gererentur: uterque populus insignia & vexilla alter alterius una cum suis erigeret, ac gestaret.

Anni, qui insequuntur, ejus sæculi trigesimus nonus & quadragesimus, quorum primus Prætorem habuit Philippum Vicedominum Placentinum, secundus Henricum Monsam Mediolanensem, turbulenti in primis fuerunt, atque externis & urbanis motibus agitati. Conflavit civitati tanta pericula Fridericus secundus Cæsar. Is cum petiisset à Genuensibus ut sacro Imperio sese conjungentes in verba sua jurarent; constanter negarunt Genuenses se quidquam facturos dicturosve, quod esset libertati suæ imminuendæ: fidem quidem erga Imperium numquam sese violaturos, ejusque majestatem comiter & pie perpetuo culturos: ceterum jusjurandum petitum, quod *homagium* vulgus vocat, numquam daturos: exarsit Cæsar libero Genuensium responso, vir impotentis iracundiæ, ac præfervidi ingenii: qui, quod aperta via tenere non potuit, per cuniculos assequi aggressus est: nam & eos Ligusticos populos, qui numquam non defecturi essent, nisi cum occasio & facultas deficiendi deerit, spe auxiliorum suorum, ac magnarum societatum illis adjungendarum, ad toties infeliciter experta arma retractanda induxit: & nonnullos primarios cives, ex potentioribus ac nobilioribus familiis, ingentium præmiorum spe oneratos, ac magnæ apud se gratiæ, tum autem eximii in civitate auctoritatis ac potentiæ loci, ad clandestina nefaria consilia adversus patriæ libertatem secum jungenda attraxit: quibus tantis terroribus, & à subjuncto & externo hoste, & à cive ipso circumsistentibus; tanto animo fuit civitas, ut non sese desereret, sed omnibus rebus occurreret.

Principes igitur Saonenses, Albensium, & Aquensium, tum autem multorum ex accolis Marchionibus societate subnixi, (ut sunt homines in id, in quod ingenio propendent, omni levi objecta aura spei, facile præcipites) sumptis armis, opidum Varaginem irrito incepto tentarunt: à valido præsidio, quo opidum tenebatur, repulsi: quin contra, opidum Albisola illis ademptum est. Horum motuum caussa, tredecim triremes armatæ sunt: quæ Fulcone Guercio præfecto, arma circumferendo, Cervum, Dianum, Bestagnum, Portum Mauritium castella, ac vallem Oneliæ pacarunt, & ad obedientiam reduxerunt: turrimque divi Ampelii in finibus Intemeliorum seditiosorum, ac quietem publicam turbare solitorum receptaculum, expugnatam solo æquarunt: ceterum longe majore metu intestinorum motuum ac periculosiorum civitate sollicita, cum occulta perditorum civium consilia emanassent: negotium datum est eidem Fulconi Guercio, cujus viri virtute, consilio, & rectis in Republica sensibus res Genuensis ea ætate domi & foris in primis stetit; & Roscio à Turca viro ipsi quoque acri & impigro iisdemque patriæ

A triæ libertatis peramantibus civibus; rebus invigilandi, atque occultis gliscentibus malis occurrendi, delecta fortium juvenum manu illis addita: ad hoc saltus & angustiæ viarum ad urbem ferentium firmis stationibus infestæ sunt; quas homines ditioni Gulielmi Spinulæ subjuncti adorti sunt, nonnullis ex præsidiariis vulneratis: jam tum immodicis opibus spiritus supra privatorum hominum sortem elatos illi familiæ suggerentibus; illiusque hominibus ad eminentem quendam in civitate locum ac potentiam communi libertati prægravem tendentibus. Rumor in urbem perlatus magnas animorum commotiones fecit: Prætorque, consilio universæ civitatis convocato, eundem Gulielmum Spinulam, B Sorleonem Piperem, Ansaldum Embrunum, Raimundum à Volta Burborinum, qui vocati ad caussam dicendam imperium neglexerunt, exsulio mulctavit; villamque Raimundi à Volta in pago Pavairano, cujus culpa eminebat, demolitus est: qui tamen omnes, Archiepiscopo recenter creato Joanne Cucurno, ac duobus Pontificiis Nunciis, qui cum eo Roma venerant, sese interponentibus, ab exsulio paullo post sunt revocati, bonis restitutis: gratificati hoc sunt Genuenses Pontifici; recens beneficium remunerantes, quo Pontifex Naulensem populum obedientiæ Episcopi Saonensis subtractum Episcopali honore deco- C ravit.

At civitas in omnes partes rebus suis firmandis intenta fœdus amicitiæ & societatis cum Mediolanensibus & Placentinis Friderici hostibus junxit: à quo consilio Genuenses sæpe ab illis appellati abstinuerant; ne Friderici animum offenderent. Per idemque tempus ora Occidentalis, quæ omnis defecerat, ad obedientiam rediit; præter Saonam & Ingaunum urbes: bellumque indictum est Jacobo Marchioni Carrettano Finarii Domino; qui ipse quoque à Cæsare instigatus, Marchione Lanza socio, arcem Petræ adversus conventa oppugnatum ierat: præfectique, quos custodiæ urbis supra creatos diximus, cum valida manu ex urbe profecti agrum Saonensem late vastarunt. Nec segnis opera Prætoris ipsius fuit; qui cum urbanis copiis profectus Ubertum Palavicinum Cæsaris Vicarium, fines Genuenses hostiliter ingressum fugavit.

Insequenti anno ejus sæculi quadragesimo uno, A. C. 1241. cujus Prætor fuit Gulielmus Sardus Placentinus, delecta centum cataphractorum equitum ala stipendio conducta, cujus præfectus fuit Joannes Ursinus, unaque equites cataphracti urbani, ac balistarii tam urbis, quam trium præfecturarum, (ut tum civitas non minus ad terrestria, quam ad navalia bella armata erat) fines Saonenses ingressi omni belli clade pervastarunt.

VBERTI FOLIETAE,

PATRICII GENVENSIS,

HISTORIAE GENVENSIVM

LIBER IV.

AJOR mihi hinc rerum series ordienda est; majoraque bella, majorque discordiarum civilium moles, acrioribusque odiis ac diuturniore contentione agitatarum, monumentis litterarum est mandanda. Nam quæ adhuc stylo persecuti sumus, quamvis multa eorum præclara neque exigua fuerunt, brevis tamen potius temporis expeditiones, quam justa bella vocanda sunt: & civiles discordias prius privatæ nonnullarum familiarum inter se offensiones excitabant, ad breve tempus consopiendas, ac Magistratuum modo lenitate, modo severitate comprimendas; cum illæ ipsis solis familiis terminarentur; ac cognatos tantummodo & affines, perpaucosque clientes secum traherent. At, quæ posthac scripturi sumus, bella non modo magnitudine sua, sed perseverantia quoque memorabilia sunt, cum maximis & præpotentibus Principibus gesta: & discordiæ eo superioribus atrociores fuerunt, quod omnes cives totamque ditionem complexæ, nemine ab illis intacto, civitatem in duas partes sciderunt: & longe diversa ratione agitatæ sunt; non privatis rixis, ac domesticis seditionibus, & tumultibus, sed internecinis bellis, & castris, justisque classibus & exercitibus hostilem in modum exercitæ, externisque Principibus in societatem armorum adscitis: ut prævalentis populi vires, quæ in externos collatæ in insignem aliquam magnitu-

D dinem & potentiam nomen Genuense erecturæ fuerant, in mutuam perniciem versæ se ipsæ conficerent, ac civitatem continentibus cladibus agitando ac lacerando ita enervarent, ut à præcelso rerum fastigio ad infimum locum deducta, cum suis ipsa viribus stare non posset, ad necessitatem exteros Principes & Dominos ultro accersendi sæpe adacta sit.

Initium faciendum est à bello, quod cum Friderico secundo Cæsare, ac cum Pisanis illi adjunctis sociis gestum est: quod bellum principio Genuensibus funestum fuit, magna plaga temeritate stolide ferocis Ducis accepta; tractu autem varium, E ingentibusque motibus, atque apparatibus, rebusque haudquaquam contemnendis gestis clarum. In hoc bello, cum vires & potentia, tum animi magnitudo civitatis nostræ in primis apparuerunt: nam non modo impetum Pisanorum navalibus copiis ac rerum gestarum gloria florentium in se intentum repulit; sed Fridericum ipsum Cæsarem, cujus opes atque arma toti Italiæ terribilia erant, omnibus navalibus opibus suis, quæ supra quam modicæ erant, in se incumbentem sustinuit; cum terra quoque multis locis urgeret, finitimis populis ac suarum partium Proceribus in ipsos excitatis: quod etiam eo mirabilius fuit, quod non tota F civitas integris viribus suis, sed non plus dimidia fere sui parte à studiis Cæsarianarum partium illi abstracta: qui primo occultis consiliis rebus Friderici faventes, nudatis tandem animis, armisque cum illo consociatis, urbe Saona belli sede electa, aperto bello patriam oppugnare non dubitarunt; non

non illam sese infestis armis petere, in qua amanda nemini omnino concederent; sed adversæ factionis cives ultum ire dictitantes: nec minus, quam vires, religionis studium Genuensium in eodem ipso bello eluxit: qui, cum tranquillam pacem agere possent, studio voluntati & monitis Romani Pontificis obsequendi, tantam belli molem sibi conflare veriti non sint.

Internecina odia inter Romanos Pontifices & Fridericum Cæsarem per ea tempora ardebant: quæ omnia in Italia cædibus, direptionibus, incendiis sæpe miscuerunt; ut nulla ejus Provinciæ pars à belli cladibus integra fuerit: dum Fridericus Pontificium solium evertere tendit; cujus majestas indomitæ ipsius cupiditati Italiæ imperio imminenti una impedimento esset. Is infesta arma tota Italia circumferens, omni belli clade cuncta vastare, astum quoque & fraudem ad vim adhibere: quasque civitates aperto bello petere commodum non esset; in iis, cum illarum primoribus spe præmiorum ac veterum Gibellinarum partium studio inductis, clandestina consilia tumultuum & seditionum struere: quibus malis in hoc bello civitas nostra intacta non fuit: in illum igitur passim grassantem, ac funestis bellis omnia involventem, Gregorius nonus sacrum bellum crucis titulo insigne decrevit, & pronunciavit: quod Pontificis factum veteri odio novas subdidit faces: rabie enim ob eam rem efferatus Fridericus, ad hoc vitio ingenii vehemens, iræque impotens, contumeliam ac superbum Pontificis ludibrium ad sævitiam adhibens, quoscunque Pontificis partes sequentes capiebat, eis vel quinque vulneribus crucis formam exprimentibus caput perforare, vel in decussim effigiem crucis reddentem findere; sacerdotibus vero obrasum verticem, cute alte detracta, vulnere in eandem formam ducto, deformare.

In tantas angustias adductus Pontifex, in Transalpinorum Regum opem confugere coactus est: quos faciliores ad justa & pia arma induenda, adversus damnatum atque hostem religionis judicatum fore ratus, Concilium universæ Ecclesiæ prius Romam indicendum statuit; ut sacrorum totius Christiani orbis Antistitum, quibus nullæ injuriarum atque irarum caussæ cum Friderico intercederent, suffragio recte damnatus: non à solo Pontifice, quem sibi iniquum multis de caussis Fridericus ejuraret, falso judicio circumventus videretur: duos igitur Legatos in Galliam mittit, Jacobum Episcopum Prænestinum, & Oddonem Episcopum Portuensem; illum ad Gallorum Regem, hunc ad Anglum: tertius Genuam missus est Gregorius à Montelongo Cardinalis: qui omnes comiter ubique accepti, postulata facile impetrarunt: atque uterque Rex regni sui Antistites itineri sese dare illico jussit. At Genuenses classem triginta navium longarum partim tardarum, quas nunc *galeatias* appellamus, partim triremium armant, quibus additus est haud exiguus corbitarum ac varii generis navigiorum numerus; quæ Antistites Romam petentes vehant.

Quo tanto in se intento apparatu Fridericus vehementer perculsus, omnes curas ad illum discutiendum confert: quare omnes viarum angustias, qua Antistitibus necessario transeundum esset, firmis præsidiis occupat, filiumque Entium Sardiniæ Regem cum nonnullis navibus longis Pisas mittit, qui à Pisanis beneficiariis suis, acerrimisque partium suarum propugnatoribus, pro jure amicitiæ postulet, ut validam classem compararent; qua iter maritimum Transalpinis Antistitibus ad Concilium evocatis claudant; simul Genuensium animos per Legatos suos tentent, eosque in partes Cæsarianas atque in societatem consiliorum traducere conentur: utramque rem Pisani non impigre modo, sed cupide quoque faciunt; omni occasione Fridericum demerendi læti: qui idem per occulta consilia Genuæ haud omnino irrito incepto, facere aggressus est; multis ex primoribus civitatis sollicitatis, ac spe ingentium præmiorum in suas partes traductis: in quibus fuit Ansaldus à Mari, quem summum *Halmiratem* classium suarum in Nicolai Spinulæ demortui locum sufficit. Is illico clam Genua profectus se ad Fridericum confert.

Interea Pisanorum Legati anno ejus sæculi quadragesimo uno Genuam veniunt: quibus ad Magistratum introductis legationis princeps ita locutus fertur: *Sincera fide nos vobiscum agere, Genuenses, quæque suademus, ea vobis ac Reipublicæ vestræ salubria putare, vel illud sit argumentum, quod consilium, quod huc daturi venimus, ipsi prius amplexi sumus: neque vetera partium Cæsarianarum studia, aut Friderici in nos beneficia (quorum neutrum umquam dissimulabimus) elevare auctoritatem nostram debent; quibus rebus præponderare bonum publicum, & civitatis nostræ salutem, ut existimetis, ex intimis sensibus vestris, quos in Republica vestra geritis, petimus: quamquam quid ego auctoritatem nostram, aut cujusquam omnino mortalium memoro; rem ad vulgus, quam ad sapientes & graves viros movendos aptiorem? omissis auctoritatibus, rem ipsam spectate, ac pene loquentem audite. Si postularet Fridericus, ac pro jure suo ageret, ut studiis ac societate nobiscum juncta, arma adversus Pontificem ac quoscunque sacri Imperii hostes pro se ferretis, obsequendum tamen censeremus: ne vos ac civitatem vestram sacro Imperio, cujus juris simul nobiscum atque cum omnibus fere Italiæ urbibus estis, perduellionis crimine obstringeretis. Nunc Friderici postulatum modicum est: neque vobiscum pro imperio, sed precibus agit: non enim ut arma pro se feratis, sed ne contra se feratis postulat: ac ne Antistites adversus se à Pontifice Romam evocatos classibus vestris vehatis: quo modestius nunc agit, cavete, ne, si contumacia vestra hominem ingenio ferocem & contumeliarum insolentem irritaveritis, acrius in vos exardescat: ac considerate, quantæ inscitiæ fuerit; cum tranquillam pacem agere possitis, alienorum casuum sine ullo vestro discrimine spectatores; aliena caussa, nihilque vos ac Rempublicam vestram attingente, eam negotii molem vobis conflare, cui pares esse non possitis: quid enim vobis animos facit? vestræ ne vires, an Pontificis auxilium? vestras vires numquam elevabimus, si eas adversus nos aut alium similem nostri, cum quibus par certamen sit, exerceatis; præ vero immensis Friderici opibus quota tandem pars sunt? à Pontifice auxilium hoc tempore exspectare perridiculum est; qui omnium rerum ipse inops, omni ditione spoliatus, vix mœnibus Romæ salutem suam tueatur: conferte nunc ex altera parte Fridericum tantis opibus, totque regnorum dominatu fultum, tantarum rerum gestarum gloria præfulgentem, in tanto felicitatis cursu; ejusque arma omnibus terribilia. Circumspicite Mediolanum urbem opulentissimam, ac ceteras Italiæ civitates, quæcumque oculos contra Cæsares attollere ausæ sunt: quæ excidiis suis temeritatem luerunt: utile alienorum malorum exemplum apud vos, non ad imitanda prava consilia, sed ad pares exitus perhorrescendos, valeat. Neque caussæ justitia vos moveat, tamquam ea à Pontifice sit: nam id neque exploratum, neque vestri judicii est: neque sapientes viri ac de magnis rebus consulentes, in amicitiis & societatibus sibi adsciscendis, aut repudiandis, justiores caussas sequi solent, sed sibi aptiores, utilitatemque ac damnum in consilium adhibere; cetera si adsint, lætari; si non adsint, non magnopere requirere: quamquam quid nos utilitatem ac damnum commemoramus, cum verius salutem atque interitum posimus, quæ ab hac deliberatione pendent? At enim impium est adversus sacrosanctum Pontificem, divini Numinis potestatem ac venerationem inter mortales obtinentem, arma ferre. Quid autem? an & pro illo* arma

A.C. 1241.

A *arma non ferre, ac pro illo sese ac Rempublicam suam præcipitem non dare? permultum enim nobis inter se ista differre videntur: sed futilia sunt ista, planeque nugatoria; quæ apud imperitam multitudinem, atque inanibus rerum effigiebus potius, quam solidis rebus moveri solitam, valeant; ab ingeniis sapientium virorum ac suis momentis res expendere solitorum repudientur. Quis porro nescit, Romanos Pontifices multis abhinc sæculis duas personas gerere; alteram sacram, regiam ac mere profanam alteram? quæ longe diversæ inter se res, ac longe dissimili ratione ab ipsismet Pontificibus tractatæ, diversos quoque animi habitus in nobis facere debent. In prima ac nobilissima personæ*
B *muneribus iis obeundis, quorum colendorum caussa à Deo instituti sunt Pontifices; hoc est in rebus religionis procurandis & constituendis, in salute animarum expedienda, in sacris mysteriis administrandis, in moribus hominum à divinæ Legis præscripto deflectentibus ad veram viam revocandis ac regendis, in divino Numine precibus, sacrificiis, votis placando: in iis igitur atque in multis ejusmodi aliis magnis atque præclaris rebus, impedimento esse Pontificibus, aut contra illos venire, nefarii plane hominis, ac Christianæ Ecclesiæ & religionis hostis est: at in muneribus alterius personæ exsequendis: hoc est in armis tractandis, bellis movendis, societatibus armorum*
C *& fœderibus cum profanis Principibus ineundis; religiosum putare iisdem artibus & consiliis Pontificibus resistere, quibus ipsi alios petere solent, extremæ plane inscitiæ & dementiæ est: summam faciemus: semper sapientium hominum fuisse, ad tempora & ad res consilia accommodare; quæ qualia nunc sint, ipsa juxta nobiscum intelligitis. Cavete igitur, Genuenses, ne inani pietatis specie decepti in eum locum Rempublicam vestram præcipitem detis; in quo pœnitentia ad pravum consilium tantummodo lugendum, non ad exsurgendum à tanto casu valeat.*

Longa & meditata oratio cum nihil certam ac stabilem sententiam Magistratus movisset; unus ex iis, cui negotium datum est, ita fertur respondisse: *Neque suspecta est nobis, Pisani, fides vestra in consilio*
D *dando: & egregium vestrum in nos animum agnovimus: qui vicem nostram tam solliciti sitis, ac tantopere de salute nostra laboretis: nec sumus nescii, plerosque in magnis deliberationibus utilitatem atque incolumitatem; iisque contraria damnum & perniciem potiora habere: ceterum Majoribus nostris, atque omnibus fere celso animo natis viris, alia in consiliis capiendis longe antiquiora semper fuerunt; officium, fides, pietas, religio, decus, fama, existimatio. Illorum nos potius quam contraria existimantium vestigiis insistere, nemini mirum esse debet: quid autem turpius fuerit, quam sacrosancto Pontifici omnibus suis, quæ eo jure possidet, quo qui optimo, per summam injuriam spoliato, ac veluti carcere incluso, alie-*
E *noque arbitrio obnoxiam animam ducenti, ac piorum Regum & populorum misericordiam imploranti opem non ferre? aut quem tandem locum hic habet distinctio illa sacræ ac regiæ & prophanæ personæ? qui ne tum quidem piorum ope deferendus est, cum regiam personam videtur gerere: cum a Regibus beneficiariis ac fiduciariis ipsis suis, ingratissimis hominibus, injusto ac nefario bello petitus, armis necessariis neque ulla lege divina prohibitis se defendit. Neque Romani Imperii jamdiu plane exstincti inane ac commentitium nomen; cujus tituli fulgore barbari atque exteri Principes, atque Italici nominis atrocissimi hostes ad Italiam spoliandam, evertendam, durissimo servitutis jugo premendam, semper abusi sunt, gravius esse de-*
F *bet, Italis præsertim hominibus; quam Romani Pontificii solii majestas, quod semper Italicæ libertatis firmissimum columen atque ornamentum fuit: quodque ex toto Christiano orbe infinita hominum multitudine ad illud confluente, speciem quandam Romani Imperii nobis reddit; Italiamque opibus ex omnibus Christianis Provinciis corrogatis amplificat: proinde cum animis vestris statuite, Pisani, utrum sit elegantius, ad eos sese applicare, quorum omnes curæ in Italiam exinaniendam, enervandam, opprimendam, semper fuerint intentæ; an Italiæ libertatis & dignitatis vindicem Pontificem, eundemque opum amplificatorem sequi? ceterum nos perinde adhuc locuti sumus, tanquam arma contra Fridericum ferre, atque ejus partes oppugnare, propugnationemque Pontificis suscipere, decreverimus: quorum nihil facimus, ac ne cogitamus quidem, Pontifici tantummodo, in necessario atque usitato munere sacræ personæ obeundo, in quo impediendo pietatem lædi vos ipsi modo fassi estis, officio & sedulitate nostra præsto esse constituimus; Antistitesque Transalpinos ad Concilium rem tam sanctam atque Ecclesiæ Christianæ necessariam evocatos classe nostra Romam vehere. Quid est igitur, in quo Fridericus merito sese à nobis læsum putet? quod minas ac terrores jactet? quod cœlum ac terras misceat? ejus amicitiam nos quidem plurimi semper fecimus, ac facturi porro sumus; ejusque arma atque opes verendas fatemur; sed cum eo, ne pietatem lædamus: à qua mente nullius terroris denunciatio nos umquam deducet, ejus numine fretos, cujus ira ac vires longe quam ullius omnino mortalium formidolosiores sunt.* Cum hoc responso dimissis Pisanis, Genuenses Jacobum Marocellum classi præficiunt.

Interea Antistites Transalpini cum duobus Legatis terrestri itinere per Italiam clauso, omnibusque viis validis Friderici stationibus insessis, Nicæam venerant: quorum adventu cognito, classis è vestigio eo contendit; Legatosque ac sacros Antistites Genuam incolumes advehit: quo brevi convenerunt complures sacri Antistites ac civitatum Legati ex tota Longobardia, ipsi quoque ad Concilium evocati: cujus discutiendi nullam rationem prætermittens Fridericus, Uberto Palavicino, ac Marino Ebulio, ambobus Cæsarianis Vicariis imperat, ut fines Genuenses, quantis maximis copiis possint contractis, ac quibuscunque locis possint, adoriantur: sic sperans fore, ut Genuenses propiore periculo districti à cura maritimarum rerum ad sua tuenda avertantur: qui imperata impigre exsequentes, fines Genuenses, alter trans juga Apennini montis, alter à regione Lunensi invadunt, omnia tumultibus atque omni belli specie complentes: quibus motibus spretis, Genuenses intentam curam in res classis expediendas pergunt urgere.

Sed longe periculosiora fuerunt occulta consilia, quam aperte mota arma. Fridericus enim Genuam suis ipsam viribus oppugnare adortus, multos ex primariis civibus cum veteribus partium Cæsarianarum studiis stimulatos, tum ingentibus promissis oneratos in suas partes traduxerat: in quibus fuerunt Fridericus Grillus & Joannes Streggiaporcus, primarii ac magni nominis cives: ceterum litteræ ad illos à Friderico datæ ac massa cerea inclusæ interceptæ consilia prodiderunt: scribebat enim Fridericus, se omni ope anniti, ut iter Romam Antistitibus intercludat: eaque de caussa jussu suo à Palavicino & Ebulio Genuensibus arma illata; non ut civitati publice noceat, quam unice diligat, atque auctam cupiat; sed sibi esse in animo, sibi ac sacro Imperio adversantes aspere ac severe punire. Quæ litteræ, cum, ut in libera civitate, ita comprimi non potuissent, quin brevi quod in illis erat emanaret, magnos animorum motus, sed inter se diversos, excitarunt: nam Rampinos (id erat tum Genuæ factionis nomen Pontificias partes sequentis, cum Cæsariani Mascarati vocarentur) magnus timor incessit, de salute sua sollicitos, tanto Principe sibi infenso: cui si aperta consilia parum procederent, mille essent viæ ipsos dolo opprimendi: igitur Mascarati ad pœnas judicii subterfugiendas domos suas sedulo munire, magnoque clientium & armatorum numero firmare intendunt. Rosciusque à Volta, publica majestate spreta, quendam Florentinum hominem in ipsa urbe homines ad stipendia Cæsaris clandestine corrogantem deprehensum, ex

apparitorum manibus vinctum in carcerem trahentium eripere ausus est: qui ad audaciam contumaciam addens, ad rationem facti reddendam vocatus imperium sprevit: eandem contumaciam adhibuerunt Joannes Streggiaporcus & Ingo Grillus: qui ipsi quoque vocati ad caussam dicendam, non paruerunt: exarsit Prætor; consilioque civitatis in ædem Laurentii vocato, verba facit, multaque præfatus de suo in præclaram urbem Genuam studio, quam non minus ipso patrio solo, in quo natus & educatus sit, diligat: cum ob honorem sumpti imperii sibi mandati habitum, tum ob perspecta ardentia religionis studia, ac Pontificis Romani susceptam propugnationem; de cujus salute & dignitate anima ipsa decernere non recusent: deploravit præsentem civitatis statum in extremum discrimen ab iis ipsis civibus ejus adductæ, qui privata consilia à publicis separare audeant; quosque non pudeat, patriæ libertatem, dignitatem, salutem, famam, decus, existimationem, Friderici libidinibus gratificari: gratiam barbari atque immanis Tyranni turpem mercedem tantæ proditionis petentes: in quorum scelus & contumaciam asperis verbis est invectus: quæ eo processerit, ut imperia Magistratuum abnuant, neque vocati se judicio sistant; quin etiam nocentes homines ac capitalia ausos de manibus apparitorum eripiant; quodque longe detestabilius est, ex privatis domibus totidem arces in ipsa urbe fecerint; quæ communitæ atque armatorum plenæ civitatis libertati & quieti immineant: neque rem (quantum divinet animus) hic constituram: non enim dubitandum, quin à scelere ad scelus spectent: brevique urbem sicariorum gregibus refertam fore, ab ipso Friderico (id quod interceptis litteris per verborum ambages innuat) submissorum, ad omne facinus paratorum: ali nefariorum hominum audaciam bonorum languore; expergiscendum igitur aliquando; pestemque, quam aliis machinantur, in eorum caput conferendam: ejusmodi enim homines non civium, sed hostium loco habendos; eo tetriorum, quod ab exterorum impetu saltem opposita mœnia cives tegant; hos inter latera nostra versari, nihilque inter illorum sicas & jugula bonorum interpositum: properandum igitur, ac sceleratis consiliis prævertendum; perditorumque hominum merito supplicio civitatis quietem & publicam majestatem sanciendam.

Prætore vix perorare permisso, undique à consilio conclamatur, capitales patriæ hostes tollendos; neque hujus lucis usuram unius horæ illis dandam. Cognita civitatis voluntate, Prætor nulla mora interposita, Fulcone Guercio ac Roscio Turca urbanæ militiæ præfectis, octoque regionum vexilliferis accersitis, Joannis Streggiaporci ædes petit, quas illico demolitur: indeque ad familiæ Auriæ domos versus, obvios in itinere habuit Dominicanos ac Franciscanos Monachos supplicibus precibus vastitatem ab ædibus Auriarum deprecantes; quos ad sana consilia reversos, imperata facere paratos dicunt: mitigatus Prætor, omissis Auriis, homines familiarum à Volta, Ventorum, Piperorum, item Thomam Spinulam, Ubertum Advocatum, Ingonem Grillum ad jussa audienda ad se vocat: qui cum imperium sprevissent, Prætor præfectos urbanæ militiæ, unaque Jacobum Marocellum Halmiratem cum navium gubernatoribus ad domum Thomæ Spinulæ mittit: quæ, simulque conjuncta turris eodem die expugnata solo æquantur: cum Thomas mortiferum vulnus, dum resistit, in capite accepisset, ex quo paucis post diebus decessit: quo facto ceteri vehementer perculsi abditis locis latentes sese in publicum dare non audere; qui tamen omnes postero die una cum Auriis, fide publica accepta, ad Prætorem accedunt, seque dicto audientes fore profitentur, præter Joannem Streggiaporcum: quem contumaciæ finem non facientem Prætor perduellionis damnatum exsulio mulctat; illiusque ædificia tam extra quam intra pomœrium disturbat; prædiaque vastat, atque Friderico Grillo, Uberto Advocato, Sorleoni Piperi, Pasquali Nigro imperium pertinaciter contemnentibus urbe exactis, locum exsulii Longobardiam circumscribit: quam eandem fortunam exspectantes, Princivalles, Emmanuel, Ingo Auriæ, Gulielmus, Rossius, Lanfrancus à Volta, Gulielmus & Albertus Venti, ac cum illis complures alii voluntarii exsulii caussa solum vertunt; seque Buzallam & Roncum ad Gulielmum Spinulam conferunt, eamque exsulii sedem deligunt.

Rebus urbanis constitutis, civitateque intus pacata, curæ foras versæ sunt: classisque, quæ complures dies intestinorum motuum caussa Genuæ substiterat, Jacobo Marocello Duce, cum tribus Legatis Pontificiis, Antistitibusque, & Principum Oratoribus à civitate ad Concilium decretis Othobono Mallonio ac Trincherio Ismaelio, tandem solvit: numerus navium longarum constat; fuerunt enim viginti septem, partim triremes, partim taridæ: de onerariis apud Annales nostros silentium est: ceteri tradunt, classem sexaginta navium fuisse, partim triremium, partim varii generis onerariarum: quod & verisimile est: neque enim tam exiguus triremium numerus satis amplus fuisset, ad tantam Antistitum, Oratorum, ac magnorum virorum multitudinem, tantosque illorum comitatus ac familiarium greges, ad hoc tantam sarcinarum & impedimentorum vim vehendam.

Classe profecta, Prætor ducentos pedites ac viginti quinque equites subsidio Vultabio opido mittit; quod ab Ebulio, Genuensibus exsulibus adjunctis, arta obsidione premebatur: quorum adventu Ebulius obsidionem solvit; copiasque Gaviliono opido admovet, quod in deditionem acceptum illico evertit: cum per idem tempus Zolascum opidum Palavicino oppugnanti se tradidisset: qui inde Levantum validum opidum irrito incepto tentavit, acriter ab opidanis defensum.

Interea Pisani ingentem classem quadraginta triremium compararant: quam cum omnibus necessariis ad pugnam rebus instructam, tum delecta ac prævalida bellatorum manu firmatam, Duce Ugolino Buzacarino, viginti septem triremibus Cæsarianis adjunxerant. Quibus rebus Genuæ cognitis, ne numero saltem vincerentur, octo triremes in supplementum emissæ classis, si opus sit, octo urbis regionibus onus æqualiter subeuntibus, armant: ceterum tanta fuit Genuensis præfecti amentia verius quam temeritas; ut tanti Pisanorum apparatus cogniti non modo ipsum cautiorem facerent, aut impetum reprimerent, sed arrogantiam incitarent: qui extemplo ab opido Portu Veneris solvens, ne hoc quidem qualicumque supplemento exspectato, classem quamquam numero haud multo inferiorem, genere tamen navigiorum longe disparem, tum autem imbelli multitudine, atque ingenti sarcinarum, omnisque generis impedimentorum vi oneratam potius quam ad pugnam firmatam, prævalidæ classi atque hostilibus copiis numero ac genere firmissimis opponere non dubitavit: ac sese, Rempublicam, classem, tantum sacrorum Antistitum & Procerum numerum in præcipitem casum dare: cum pervicacis & arrogantis ingenii hominem, ac superba sui fiducia con-

contemptuque hostium cæcatum Legati ac sacri Antistites, consilia precibus miscentes, ac suadentes & monentes, ut itinere extra insulam Corsicam deflexo, paratam haud dubiam perniciem declinaret, à pravo consilio deducere non potuissent: porro igitur ire pergens, cum littora Etruriæ prætervehens ad parvas insulas portui Pisano & Corsicæ interjectas pervenisset, Pisanam & Cæsarianam classem in conspectu habuit: quarum alteram Buzacarinus, alteram Rex ipse Entius ducebat, Andreolumque à Mari Ansaldi Halmiratis filium Legatum secum habebat: at Genuensis nihil adspectu tanti triremium numeri animo imminutus, classe in pugnam directa, infestis rostris hostem petit: qui & ipse naves suas in adventantes Genuenses concitat: brevique prælium commissum est, à Genuensibus in tantis omnium rerum iniquitatibus ingentibus animis initum, qui atrociorem pugnam ac majorem, quam pro numero navium ac copiarum, cum non exiguo hostium sanguine ediderunt: ceterum nimia mole brevi obruti sunt, classisque tota profligata est & capta; præter quinque triremes, in quibus fuit prætoria præfectum vehens, ac perpaucas depressas, atque in littus parvæ insulæ Meloriæ, prope quam pugnatum est, ejectas, nonnullique ex sacris Antistitibus ac Proceribus undis hausti sunt: maxima pars cum Legatis Pontificiis in potestatem hostium venerunt, ac cum illis nonnulli ex Genuensium primoribus; in quibus fuerunt Gulielmus Embriacus, Petrus Ventus, ejusque filius Jacobus, Othobonus Mallonius, & Andreas filius, Henricus à Domoculta, Andreas Bulgarus: quos omnes Entius filius ad parentem ita impetrantem vinctos, per summum sacerdotii contemptum, paullo post misit; cum ille filio consulenti quid sacris Antistitibus ac Pontificiis Legatis captis faciendum esset, duobus carminibus respondisset, quæ rudem illam & incomptam vetustatem redolentia hic adscribere libuit:

Omnes prælati Papa mandante vocati;
Et tres Legati veniant hucusque ligati.

Fœdo carcere omnes nihil commeriti inclusi sunt, omnibusque asperitatibus diu macerati, cum immitis sævitia nullis miserorum ærumnis ac suppliciis satiaretur. Galli tantummodo Antistites, neque ii tamen subito, dimissi sunt, Friderico non tam misericordia supplicum flexo, quam metu illorum Regis adacto, acriter ac vehementer per litteras & nuncios agentis, ac bellum, nisi dimitterentur, comminantis: reliqui retenti sunt; quorum multi malis impares necessariarum rerum inopia, tetro odore, pedore, animi ægritudine consumpti sunt.

Hujus victoriæ lætitia Pisanis perpetua non fuit, longe majore clade illis à Genuensibus ad eandem Meloriam insulam reddita: divino Numine pœnas tanti sceleris à sacrilegis hominibus, ac piorum cœtu à Pontifice exterminatis, repetente: at Gregorius tanto Ecclesiæ ictus vulnere brevi mœrore consumptus est; quarto decimo pontificatus anno exacto, cujus cursum, à Friderico sæpe apertis vi, nonnumquam etiam dolis & fraudibus petitus, perpetuo exercitum habuit vir pietate insignis; multisque & egregiis virtutibus, atque in Ecclesiam meritis clarus, acerque dignitatis Pontificiæ, & jurium Ecclesiæ, ac constans vindex. In demortui locum suffectus est Cælestinus quartus Mediolanensis è gente Castillionea: cujus pontificatus minus menstruus fuit: ejusque obitu solium viginti menses vacuum fuit: neque id Cardinalium discordiis, sed quod obfirmassent animis, non prius Pontificem eligere, quam Cardinales captivi à Friderico dimitterentur: quod ille tandem fecit, Balduini Constantinopolitani Imperatoris, qui tum in Italia forte erat, auctoritate & precibus victus: qui Genuensibus graviter infensus haud exiguam curarum partem in illos evertendos contulit: cujus consiliis viam expediverunt ipsorummet discordiæ ac partium studia, quæ internecinis bellis tum primum cœptis, illos inter se commiserunt: quæ bella per longum temporis tractum exercita, sæpeque intermissa, ac majoribus motibus acrioribusque odiis semper repetita, florentissimas civitatis vires tandem confecerunt: igitur Fridericus Ansaldo à Mari Halmirati cum prævalida classe misso ac vicariis & beneficiariis suis Genuensi ditioni circumjectis imperat, ut quam acerrimo bello Genuenses terra marique urgeant: quibus rebus Genuensium exsulum animi erecti, egregiam occasionem patriæ repetendæ non omittendam rati, sese Saonam conferunt; à Saonensibus ipsis invitati ac benigne excepti: qui ingentibus Friderici promissis inflati, cupide studia Genuæ oppugnandæ cum exsulibus conjunxerunt: sed dispari animi habitu: nam exsules reditum in patriam, quam salvam & florentem vellent, tantummodo spectabant: Saonenses sperabant Genuensium viribus confectis, illorumque civitate enervata, sese ab eorum jugo perpetuo securos facere: quin etiam nonnulli animos ad ea, quæ supra fortunam ipsorum essent, attollentes, Liguriæ principatum sibi despondebant: at Genuenses quamquam tristi nuncio vehementer primo perculsi, tamen animis mox collectis, tanta clade accepta, tantisque undique circumsistentibus terroribus nihil infracti, omnes curas in reparandis viribus & in injuriis ulciscendis defigunt. Quare positis togis, sagaque induti duas & quinquaginta triremes, carinis positis, ædificare incipiunt: opusque non diurno modo, sed nocturno labore approperatum brevi ad effectum perductum est. Cumque ingens onerariarum classis, immanis pretii merces, ac magnum numerum primariorum civium, fortiumque ac strenuorum virorum vehens ex Oriente exspectaretur; missum est propere expeditum navigium, quod cladem acceptam demonstraret; moneretque vectores, prævalidas hostiles classes maris potentes per circumjectas oras volitare: caute igitur & explorato iter faciendum; ne ad publicam acceptam cladem tanta privatarum quoque fortunarum jactura adderetur: quo nuncio accepto classiarii, cum Sardiniam prætervehererentur, sese ad defensionem parant; præmissisque speculatoriis navigiis caute navigantes tandem Genuam incolumes appellunt; magna cum civitatis lætitia, metu, quo diu suspensa fuerat, liberatæ.

Interea Palavicinus Ponderollum, Bozolam, Crovariam, Carpenam, Ripaltam, ignobilia oppida à Varaginensibus prodita occupat: adversus quem subsidia equitum & peditum à Mediolanensibus & Placentinis, Guarnerio Judice & Nicolao Mallonio Legatis eo missis, ex fœdere postulata sunt; haud retractanterque ab illis submissa. Dum civitas in triremibus ædificatis instruendis, mercibusque exonerandis est occupata: ecce tertio Nonas Augusti, sub ortum solis, classis Cæsariana, quam ducebat Ansaldus à Mari Halmiras, prætenta portui, prope à terra haud plures quingentos passus apparuit: sive ille fallendi spe ac furto insidiarum urbem intrandi inductus, sive sese aliquid moturum ratus; ac tam propinquum validumque auxilium exsulum propinquis, illosve aut partium Mascaratarum aut quavis alia necessitudine attingentibus, occultoque studio faventibus, animos facturum; sive qua alia caussa hoc consilium ceperit: cum nihil successisset, (civitas enim omnis, cum summa omnium ordinum conspiratione, momento tem-

temporis in armis fuit,) paucis post horis quam venerat, classe mota Saonam cursum dirigit; indeque Naulum petit; spe à Saonensibus, Finariensibus, Ingaunis facta, primo adventu illum ea urbe potiturum: verum irritum inceptum fuit; egregia enim Naulensium in Genuensem populum constitit fides: qui duas Genuensium triremes præsidiarias subductas ab illius impetu defenderunt; domosque ipsi suas, atque ædificia, quæcunque erant extra pomœrium, tamquam defensioni incommoda, incenderunt: at Genuenses post discessum classis Cæsarianæ, ceteris omnibus rebus omissis, summaque contentione adhibita, minus viginti quattuor horarum spatio, prælucentibus facibus nocturno operi, classem unius & quinquaginta triremium omnibus necessariis armamentis bellique apparatibus instruxerunt; quam, Ansaldo Soldano & Jacobo Levanto Ducibus, omnis fere juventus cum magno animorum ardore conscendit: alteroque die, post conspectam hostium classem, vexillo sublato iter in hostem intendunt: quod ne noctu quidem intermittunt; sperantes sese tenebris tectos classem hostilem in portu Naulensi improviso deprehensam oppressuros: verum à vento destituti ortum lucis antevertere non potuerunt: Cæsarianaque classis, illis appropinquantibus conspectis, trepidans, extemplo funibus incisis, ancorisque ac scaphis relictis, atque omnibus cursum tardantibus in mare projectis, fugæ se mandat: quam exoneratam, atque idcirco celerius navigantem Genuenses assequi posse desperantes, classem Naulum appellunt, fideque Naulensium laudata, cujus populum Genuensem perpetuo memorem fore asserunt, urbi præsidio ac ceteris necessariis rebus firmatæ Fulconem Guercium præficiunt: celocibusque circummissis, cum nihil certi aut explorati haberent, quo classis Cæsariana, quæ velis in altum datis conspectui se subtraxerat, iter intendisset, quosque portus quæve littora petiisset, Genuam revertuntur.

Discessu Genuensis classis cognito, Ansaldus ab exsulibus Ingaunis inductus arcem insulæ urbi objectæ invadit: quam nullo satis valido præsidio adversus tantam vim firmatam Lanfrancus Bucca, nulla oppugnatione exspectata, illico tradit, traditamque Ansaldus solo æquat: indeque profectus opidum Cervum frustra tentat; ab opidanis ac Dianensibus conjunctis nonnullisque militibus Genuensibus, non sine detrimento, repulsus, triremi una amissa: qua re Genuam nunciata momento temporis classis unius & quinquaginta navium longarum, partim triremium, partim galeatiarum, ex cura ante præparata armata est: quæ omnem florem juventutis vehens, illico solvit: qua ab alto conspecta, Cæsarianæ naves, ne in ipso quidem portu Saonæ satis se tutas existimantes, trepidam fugam continuo capiunt: quas Genuenses aliquandiu insecuti, cum assequi non potuissent, in portum Naulensem concedunt: at Cæsariani, sperantes se Genuam tantæ classis discessu defensoribus vacuam offensuros, extrema insequenti nocte nondum certa luce, Genuensem portum subeunt: vana spes evasit: Genuenses enim, qui remanserant, armis repente arreptis, ad portum undique concurrentes, acriter primo resistunt: deinde omnibus viribus connixi Cæsarianos repellunt: signoque consueto in montium cacuminibus sublato, classem è portu Naulensi accersunt: quam rem Cæsariani suspicantes fore, itinere retro petito, sese in portum Saonensem recipiunt.

At Fridericus intelligens nihil sibi via maris, cujus Genuenses potentiores essent, processurum; erreſtribus Ducibus, ac res suas procurantibus imperat, ut ditionem Genuensem ex omnibus locis quam acerrimo bello urgeant: cum etiam Ansaldo mandasset, ut nihil de instituta contentione in Genuensibus maritimo bello premendis remitteret: impigre omnes imperata faciunt. Ebuliusque Longobardia cum Mascaratis exsulibus movens, auxiliaque à Papiensibus, Alexandrinis, Dertonensibus, Vercellensibus, Novariensibus, Albensibus, Aquensibus, Cassinensibus submissa trahens, Marchione Montisferacis, ac Marchione Bosci comitibus, Vuadam usque perrexit; verbisque ferox sese in vallem ipsam Porciferæ descensurum, arcemque in phari promontorio, quæ portui Genuensi immineat, excitaturum jactat. Eodemque tempore Palavicinus ipse quoque ex agro Lunensi movet; haud exigua Etruscorum manu, regionisque Lunensis hominibus, ac Marchionibus Malaspinis illum sequentibus: opidaque Montem rubrum & Vernatiam usque pergit, seseque copias ipsi urbi Genuæ admoturum minatur. Ansaldus quoque haud cunctatus è Saonensi portu prodiens, classem usque ad Vulturem opidum promovit; ibique in ancoris stetit.

Nihil tantis undique circumsistentibus terroribus Genuenses animis imminuti, sese ad resistendum parant: cumque ad omnia non satis esset virium; rebus maritimis tamquam minus prementibus in præsentia omissis, Orientalis oræ incolas, nonnullis equitibus illis datis, adversus Palavicinum mittunt: quibus appropinquantibus Palavicinus retro castra movet. At Prætor cum externa militia omnibusque civitatis viribus adversus Ebulium majoremque molem belli proficiscitur, nonnullis armatis in præsidio Vulturis opidi relictis: Vuadamque contendit; ac primo adventu cum Cæsarianis manum conserit: quod prælium Genuensibus secundum fuit: Cæsarianique non sine ignominia clam noctu, duobus signis amissis, è finibus Genuensibus excedunt, seque in sua recipiunt. Ansaldus quoque, cognitis, quæ ad Vuadam gesta sunt, Arenzanum opidum concessit; ibique multos ex suis, cum exscensionem fecisset, ac nonnulla signa amisit: exsulesque Genuenses, qui Buzalæ consederant, non se sine periculo ibi esse existimantes, Longobardis auxiliis destituti, Saonam se conferunt, ac cum reliquis conjungunt. Ebulio repulso, Prætor copias in Palavicinum vertit: verum non ultra Sigestrum opidum processit; cum ad ejus famam, Palavicinus, omisso oppido Vernatia, in sua concessisset.

Igitur Genuenses à terrestribus periculis liberi, omissas rerum maritimarum curas repetunt; classemque, Gulielmo Gabernia præfecto, Saonam mittunt: sed irritus exitus fuit; exsules enim & Saonenses ostium portus vallo antennarum magnæ crassitudinis obstruxerant, proximaque littora firmissimis ligneis munimentis sepserant: quæ Gabernia comburere adortus, nonnullis navigiis picis & bituminis & aliorum ignis alimentorum plenis incensis in ea immissis, subita coorta tempestate omittere inceptum coactus est, seque in portum Naulensem recipere. Quare Ansaldus, obsidione soluta, cum nondum tempestas plane cessavisset, viginti triremes in Siciliam mittit; quas Uberto Ponzettæ ducendas tradit: quæ classis ad portum Pisanum Sorleonem Piperem, & Ingonem à Volta Mascaratorum ad Cæsarem Legatos, qui tum Faventiam obsidebat, in terram exponunt. Ansaldusque novem triremes, quæ reliquæ erant, subduxit; reliquam classem ex Provincia Narbonensi exspectans. Igitur Gulielmus Gabernia, omni spe hostis lædendi omissa, Genuam rever-

revertitur. Anſaldus quoque cum paucis illis, quas retinuerat, navibus, iiſque haud ſatis inſtructis Saona profectus, Sardiniam primum appulit, indeque Siciliam petit.

Interea exſulum Legati Faventiam pervenerant; quibus ad Cæſarem introductis, alterum eorum in hanc ſententiam locutum accepimus: *Si non major res tua in ope nobis ferenda, quam noſtra in illa imploranda ageretur, Cæſar, digni fortaſſe eſſemus, qui etiam, ærumnis noſtris nihil rem tuam attingentibus, à te non deſereremur: qui, dum noſtram fidem adverſus quoſcumque, vel maximos Principes, tibi præſtare volumus, in miſerum hunc ſtatum nos demiſimus: quid enim eſt in malis reliquum, quod ad nos non pervenerit? domo ab inimicis noſtris iiſdemque hoſtibus tuis exacti, patria extorres, omnibus fortunis everſi, omnium rerum inopes, à ſubjunctis ipſis noſtris omnibus iniquitatibus vexati, contumeliis appetiti, ab omnibus deſpecti in turpi exſulio conſeneſcimus: quæ per ſe acerba & indigna, acerbiora facit inimicorum noſtrorum, qui contra te arma aperte tulerunt, ex altera parte fortuna collata; quos cernimus alacres ac lætos, opibus affluentes, dignitate florentes, in patria tranquillam ætatem agere; penes illos potentiam, auctoritatem, honores, imperia eſſe: idque te non incolumi modo, ſed in maximo felicitatis curſu, atque in tanto rerum faſtigio poſito. Ac neſcimus, quo numine nobis irato fiat, ut quicumque contra te venire auſi ſint, aut imperium tuum abnuere, magna excidii mercede ſua ipſis temeritas ſteterit: Genuenſibus ſolis hoſtibus tuis ſpretum imperium tuum non modo impune, ſed etiam fructui & emolumento ſit: in quibus rebus negligendis, ecquid intelligis, Cæſar, eo majorem tuam rem, quam noſtram agi, quo major eſt exiſtimationis ac famæ jactura, quam familiaris rei ac patriæ ipſius amiſſio? liberant te quidem ab omni adverſæ exiſtimationis metu res à te præclare geſtæ, maximæ victoriæ partæ, ingentes copiæ deletæ, innumerabiles munitiſſimæ urbes expugnatæ. Eripiunt orationem obtrectatoribus præſtantes atque heroicæ virtutes tuæ: ſed te non latet, Cæſar, tantarum laudum gloriam non minore labore nos tueri, quam quærere: quæ quo excelſiore loco poſita eſt, eo magis telis obtrectatorum eſt obnoxia. Cave igitur, per Deum immortalem, Cæſar, ne, cum hac exceptione noſtri deſtitutorum, lauderis: neque vero te nihil pro nobis feciſſe arguimus; maximis claſſibus ſæpe, ac nunc, ut cum maxime, à te adjuti; ne vitium ingrati animi eo majorem tibi in nobis ſtomachum faciat, quo ab illo te longius abfuiſſe cum ſemper declaraſti; tum in noſtra defenſione, majore conatu, majoreque ope, quam adhuc factum eſt, amplectenda, in primis declaraturum ſperamus: ceterum non in claſſibus ſpes contumaciam Genuenſium hoſtium contundendi tota vertitur; qui navalibus opibus ac mari non minus, quam tu, poſſunt: ſed terreſtri bello acri & vehementi petendi ſunt, oraque Liguſtica, qua aluntur, illis adimenda; urbs ipſa arta obſidione premenda: neque molliter, ut adhuc factum eſt, aut incurſionibus agendum: neque eæ mittendæ copiæ, quæ ad primum adſpectum hoſtium, ne fortuna quidem pugnæ tentata, tamquam aves ad primum crepitum avolent: alit id potius contumaciam hoſtium, quam audaciam frangit: quod conſilium te tua ſponte non cepiſſe, duabus de cauſſis non ſatis mirari poſſumus, Cæſar: altera eſt tuum ipſius exemplum; qui ipſe non per procuratores bella gerere ſoleas; ſed infeſta arma circumferens hoſtes non magis copiis omnibus tuis, quam præſentia quoque, cujus non minora ſunt quam opum momenta, urgere: ut nunc in Faventia obſidenda facis: altera, quod, cum in res, quo majoris fructus ſunt, eo major laboris & operæ fieri ſoleat impenſa; majoris emolumenti ſpe Genuæ quam Faventiæ imperium petitur: quod cum per ſe, ſuaque amplitudine longe majus eſt: tum ad poſſeſſionem regni Siculi, eorumque, quæ in Italia tenes, tibi ſtabiliendam, magnas habet opportunitates, viamque tibi ad eam, quam ſpectas, amplitudinem communit: Mediterranei enim maris te dominum facit: quæ res Gallorum arma in Italia regnantibus perpetuo formidoloſa, & adverſus Reges, quos faſtidiunt, à Pontificibus accerſiri ſolita, procul à te arcet, maritimo itinere illis interclusſo, quod expeditiſſimum ac tutiſſimum eſt; cum terreſtre longum atque arduum, milleque diſcriminum plenum ſit: ceterum de his rebus tuum erit conſilium, Cæſar. Nos miſerias noſtras tibi aperuiſſe, opem tuam in extrema fortuna noſtra enixis precibus imploraſſe, fidem in nobis non deſerendis obteſtatos eſſe, gravari non debes, Cæſar; teque non oratione noſtra perſtrictum putare; ſed afflictum ſtatum noſtrum coram te, qui illum ſublevare unus potes, luxiſſe, æquo animo ferre.*

Ad ea Cæſar, orſus à commendatione perſpectæ illorum fidei, egregiæque in ſe voluntatis, cujus ſe perpetuo memorem fore dixit, illorum mala & anguſtias non minus ſibi quam illis ipſis graves eſſe reſpondet; quibus, non prius ſe quieturum, quam illos liberatos, atque in patriam & in priſtinam dignitatem reſtitutos videat: ceterum bellum terreſtre adverſus Genuenſes aut nullius, aut parvi admodum, fructus ſe ſemper cenſuiſſe, ac nunc cenſere: aliter omnes ſuas vires, omnemque belli procellam ceteris omiſſis, etiam ab ipſis non incitatum in illos verſurum fuiſſe: nam neque Liguſticam oram cum ullo operæ pretio Genuenſibus adimi; non enim à ſterili Liguriæ ſolo Genuam, ſed potius à civitate Liguriam ali: quæ res tamen longi laboris & immenſi operis ſit: neque enim capta opida ob egregiam Ligurum in Genuenſes fidem teneri poſſe; niſi ſingula ſingulis, iiſque non invalidis præſidiis firmentur: & civitatem ipſam fruſtra obſidione cingi, quæ illico turpiter ſit ſolvenda; cum nudum & aſperum circumjectum ſolum copias circumſidentes alere non poſſit; & ſubvectiones longæ atque impeditæ per vias aſperas & confragoſas, atque per abſciſſas rupes ſint; ut triduo majore neceſſariorum alimentorum inopia obſidentes, quam obſeſſos laborare, neceſſe ſit: unam igitur reliquam eſſe cum Genuenſibus belli gerendi, eam, quam inſtiterit, maritimam viam; eam urgendam: mari adempto, omnia ſimul Genuenſibus adimi: non minus ſe in ſociis & amicis ſuis conſtantiam & perſeverantiam, quam virtutem & fidem optare: niſi illa adſint, inutilia hæc eſſe: ſummæ molliciei eſſe in ipſo limine deficere; ac, niſi conſilia ſubito ſucceſſerint, animum deſpondere: non hoc à fortibus viris, quales ipſos eſſe expertus ſit, ſe exſpectare: ad ceteras igitur virtutes ſuas hanc unam patientiæ adderent; qua una in primis omnia, ac præſertim bella vincantur: neque tamen hæc in eam ſententiam dicere, quod non illos terreſtribus quoque opibus adjuvare in animo habeat; adjuturum enim ſe ſedulo: qua in re illorum potius voluntati ſe indulgere, quam ulla magnæ rei ſpe induci: proinde abirent, nunciarentque iis, à quibus miſſi eſſent, forti animo & conſtanti eſſent; ſcirentque Friderico ipſorum ſalute & dignitate antiquius nihil umquam fore.

Cum hoc reſponſo dimiſſi Legati ſunt; Ebuliuſque, litteris Cæſaris acceptis, exſulibus & Saonenſibus inſtantibus, menſe Octobri fines Genuenſes ingreſſus, firmioribus quam antea copiis arcem Signii caſtelli circumſiſtit; nihil tamen multorum dierum oppugnatione profecit; Naulenſibus arcem egregie defendentibus: ceterum, Jacobo Carretto cum haud contemnendis copiis atque hominibus Finarienſibus illi adjunctis, acrior oppugnatio integrata eſt; mœniaque murali machina

china quati cœpta: quare Naulenſes tantæ in ſe incumbenti moli impares Genuam auxilium poſtulatum mittunt. Conſilio à Prætore coacto decernitur, Naulenſibus pro multis illorum in Rempublicam meritis, nulla interpoſita mora, omnibus terreſtribus & maritimis copiis ſubſidio eundum: qua de cauſſa Prætor Varaginem opidum uſque proceſſit: quo ut copiæ convenirent, edictum fuerat: verum, adverſis tempeſtatibus cum contrahi copiæ non potuiſſent, ne omnino deſererentur Naulenſes, equitum centuria cum non exiguo peditatu miſſa eſt, irrito incepto: ante enim illorum adventum, nonnulli Signini præmiis empti arcem hoſti prodiderunt: quam Carrettus præſidio firmavit: cujus rei nuncius non minus Genuenſibus, quam Naulenſibus ipſis triſtis fuit: Prætorque & Magiſtratus Carretti injuriis irritati delectam equitum & peditum manum, Duce Fulcone Guercio, ad hominem bello perſequendum, ejuſque ditionem vaſtandam mittunt: ceterum exitus contrarius fuit: profligatæ enim ac fuſæ ſunt à Carretto Genuenſes copiæ, ac Fulco Dux captus. At Prætor & Magiſtratus urbi Naulo in tanta hoſtium propinquitate timentes, quinque ex primoribus civibus eo mittunt, non magis in opidi præſidium quam ad ſolatium acceptæ cladis, Lanfrancum, & Morruellum Marocellos, Henricum Nigrum, Lanfrancum Uſuſmarium, Piccamilium: cum Lanfranco Marocello affinitatis neceſſitudine ſibi conjuncto ſermonem contulit Carrettus, pœnitentiam factorum ſimulans; ſeque novis in Rempublicam Genuenſem meritis præteritorum culpam emendaturum confirmans: qui tamen fidem promiſſorum ludificatus eſt; cum nullum finem faceret cum Finarienſibus ſuis finitimam ditionem Genuenſem incurſionibus ac rapinis vexandi: circumactuſque tandem eſt annus initio & exitu Genuenſibus funeſtus.

A. C. 1242. At inſequens annus ejus ſeculi quadrageſimus alter nullis quidem cladibus lugubris fuit; ceterum non minoribus moleſtiis ac vexationibus infeſtus; Prætoremque habuit Conradum Conceſſium Brixianum, experientem, ac fortem, magnique animi & conſilii virum. Friderici partes ſequebantur Alexandrini, Dertonenſes, Albenſes, Haſtenſes, Aquenſes, Caſſinenſes, Vercellenſes, Novarienſes, Papienſes, Cremonenſes, Parmenſes, Pontremulani, Lunenſes, Graffagnini, Marchiones Montisferacis, Cevæ, Boſci, gens Malaſpina, gens Palavicina cum magno clientium numero, ad hoc Maſcarati Genuenſes exſules, qui conjunctos habebant Saonenſes, quos ſupra à Genuenſibus defeciſſe ſcripſimus, Ingaunos, Finarienſes, incolas Celaſci, Carpenæ, Bozoli, Montiſrubei, Laci, multoſque alios; qui omnes ſeſe ad Maſcaratorum ſocietatem adjunxerant; cum Mediolanenſes tantummodo & Placentini à Genuenſibus ſtarent.

Prætor ulcera propiora ac viſceribus magis hærentia ſigillatim præcidere aggreſſus, conſilio cum nemine communicato, ne aliqua emanaret, menſe Martio cum urbanis ac trium præfecturarum delectibus Genua profectus, ditionem Gulielmi Spinulæ, qui in ea regione caput Maſcaratorum erat, invadit; homini infenſus cum multis aliis de cauſſis, tum quod filium ad Fridericum in civitatem incitandum miſerat: Roncumque opidum primo adventu capit, ac præſidio valido firmat: Genuamque reverſus, eandem vim belli inſequenti menſe Aprili in Savinionem & Coſtam Bellatam ejuſdem Gulielmi opida intendit: quibus captis, Gulielmus Buzallam ſe recipit; magniſque exſulum & facinoroſorum hominum, ac rapinis & latrociniis vitam tolerare aſſuetorum gregibus communit; cum quibus incolas vallis Scriviæ, ac circumjectam regionem ſubitis incurſionibus, incendiis, direptionibus cœpit vexare. At illi, incolis burgi Furnariorum, Falconis Porciferæ ſibi adjunctis, acriter Gulielmo reſiſtentes rem Prætori demonſtrant, atque opem implorant. Ille enimvero ex decreto magni conſilii exercitu educto, ſub finem menſis Aprilis Buzallam petit; opidoque nullo certamine capto, eos, qui erant in præſidio, veniam ſuppliciter petentes cum rebus ſuis, quas ſecum ferre poſſent, incolumes dimittit: pauciſque poſt diebus captum caſtellum nec non Genuæ ædes Gulielmi, ſimulque ædes Sorleonis Piperis disjicit: quibus rebus, quibuſque meritis magnam gratiam vulgo iniit; timore incorruptæ ſeveritatis, ac viri reverentia omnes in officio continente.

Igitur percrebeſcente in dies fama, hoſtes ingentem navalium ac terreſtrium copiarum, omniſque generis bellicorum apparatuum vim comparare, in Genuenſes omnem vertendam; Prætor, conſilio civitatis vocato, orſus ab ipſorum Majoribus; cum illorum res geſtas ac religionis ſtudium magnifica oratione ad cœlum extuliſſet; hortatuſque eſſet, ut tot præclara exempla ſibi ad imitandum proponerent: *Quod ſi illi*, inquit, *tot labores exhaurire, tot diſcrimina ſubire, tanta itinerum ſpatia emetiri, tam longinquas Provincias adire, pro gloria & decore numquam recuſarunt, cum à nemine læſi, nulliſque injuriis laceſſiti quietam ætatem agere poſſent; quid vobis tandem eſt faciendum; quibus non de dignitate, aut imperio, ſed de libertate veſtra, de vita, de civitatis excidio eſt à Friderico indictum certamen? Barbarus atque infinitæ ambitionis Tyrannus, imperioque Italiæ hianti cupiditate imminens, ac funeſta arma circumferens, non prius quieturus eſt, quam nobiliſſimam Provinciam parentem noſtram jugum accipere cogat: nullaque alia de cauſſa in ſacroſanctos Pontifices tam efferatus eſt, quam quod in illis oppugnandis ſeſe in arcem Italicæ libertatis invadere intelligit; ſimulque cum illis everſis illam eorum capite nitentem proſterni. Quid autem cæci Itali partes illius ſequentes petunt; qui nullum amicum habeat, niſi is prius jugum acceperit; Quod autem eſt hoc hominis portentum? quem haud facile ſtatuas utrum amicum an inimicum magis abomineris: quippe qui amico libertatem, inimico vitam adimat? quod illum in vos moliri, utinam tot lugubria Italiæ exempla non vos admonerent: ſed, ut cetera omittam, ſacrorum Antiſtitum caſus cogitationi ſubjicite; quos captos ac tetro carcere incluſos omnibus humanæ patientiæ intolerandis malis jam diu macerat: idque nullis illorum injuriis laceſſitus; ſed ea tantum de cauſſa, quod Pontifici Romano in pio & neceſſario munere obeundo dicto audientes fuerint, pro debita illi obedientia; cujus nullo jure Friderico contra erant obſtricti. Quid igitur illum vobis facturum cenſetis; quos ad ejuſdem actionis ſocietatem, crimen quoque Majeſtatis læſæ, atque imperii ſpreti, cui vos ſubjunctos putat, in ſacris Antiſtitibus, ipſo contra nitente, vehendis addidiſſe præ ſe fert? Non eſt igitur tantæ neceſſitati indormiendum, Genuenſes; ſed, omni privatarum rerum cogitatione ablegata, negotiationeque mercatoria in præſentia omiſſa, Reſpublica toto pectore amplectenda, omneſque curæ penitus defigendæ in vobis ac liberis veſtris defendendis, atque excidio à civitate veſtra arcendo: quarum rerum exſequendarum liberam facultatem vobis præbent impedimenta lateribus veſtris adhærentia, divina benignitate, atque opera veſtra, me Duce, modo præciſa.*

Animis ſua ſponte ſatis incenſis, tam vehemens adhibita oratio miros ardores addidit: ingenteſque gratiæ Prætori actæ ſunt; qui peregri-

grinus magis de Genuensis civitatis salute & libertate laboraret, quam ii ipsi ejus cives. Dimisso igitur consilio; omni contentione in res ad usum tanti imminentis belli necessarias expediendas incumbentes; carinis positis, opereque numquam intermisso, brevi quadraginta triremes ad eas, quas habebant, novas addiderunt: mensequc Julio ineunte, certiores facti, classem Cæsarianam sexaginta triremium ac duarum onerariarum omnibus belli apparatibus affatim instructam, magnoque bellatorum numero refertam Pisas appulsam, eodem quo superiorum annorum Ansaldo à Mari præfecto; Pisanos quoque usque ad numerum quinquaginta duarum navium, partim triremium, partim biremium, ac varii generis navigiorum enixos, quibus Buzacarinus præfectus esset; institutam curam & diligentiam duplicant: Legatosque Venetias mittunt, ad auxilia ex fœdere Pontifice auctore inito poscenda; in tanto imminenti bello à Cæsare & Pisanis omnibus opibus in suam perniciem incumbentibus. In fide fuerunt Veneti; sexagintaque triremes Genuensibus, Andrea Teupolo præfecto, haud retractanter subsidio miserunt: quam tamen classem ideo non ultra urbem Dyrrachium Venetarum rerum Scriptor processisse tradit; quod ad eam urbem nuncium acceperit, classes Cæsarianam & Pisanam à Genuensibus in mari Corsico signis collatis superatas: quare, cum nullus esset ipsorum auxilii usus, iter retro repetisse: cui Scriptori, quamquam nulla hujus rei in Genuensibus Annalibus est mentio, verisimilia præsertim, quod ad classem missam attinet, tradenti, fides non videtur abroganda.

At Genuenses nihil cunctati, navibus nuper ædificatis deductis, subito tres & octoginta triremes, tredecimque taridas, ac tres ingentes onerarias armant, albo colore pictas; luteo omisso, quo civitas ad eum diem usa fuerat: edictumque totis Genuensibus finibus propositum est, ut omnes ad classem sine ulla mora conscendendam præsto sint; Prætorque, populo in aream ante ædem divi Laurentii convocato, vexilloque Georgii Genuensium tutelaris divi effigie insigni sublato, operam suam pro summo præfecto classis profitetur, cunctis approbantibus, ac gratias agentibus, & fore hoc quoque in numero ceterorum meritorum conclamantibus: ipse nullas partes assumpti muneris diligentia sua prætermittens, octo celocibus, quas *portentinos* vocabant, ad cum usum destinatis, vexilla singularum regionum privato illarum insigni distincta distribuit, accersitisque nonaginta vexilliferis à consilio decretis, bina singulis signa, alterum Genuensis civitatis, alterum Venetæ, ex recenti cum Venetis fœdere, attribuit: delectuque pugnatorum & nauticorum sociorum in urbe, remigum in præfecturis habito; classem florentissimis copiis, omnique armamentorum atque omni nautici & bellici instrumenti genere firmat; magna vi bellicarum machinarum in galeatias imposita, magnaque panis torridi, & reliquæ annonæ copia in naves distributa.

Cumque auditum esset, classes hostiles Portum Veneris appulsas; ac cum Uberto Palavicino circumjectum agrum urere, Prætor, copiis lustratis, sub finem mensis Julii, classem extemplo conscendit, iterque in hostem dirigit: qui interea, omisso Portu Veneris, Levantum validum ac frequens opidum terra & mari oppugnatum perrexerat; irrito incepto, opidanis acriter se atque opidum defendentibus: cum Prætor Sigestrum opidum prætervectus esset; hostes, re cognita, subito metu tam validæ appropinquantis classis correpti, angustiis temporis urgentibus, scalis, ancoris, ac non exiguo armamentorum numero relicto, classe raptim conscensa, trepidam fugam Pisas versus capiunt: quos Prætor aliquot horas frustra insecutus est; galeatiis celeritatem triremium præ gravitate sua non æquantibus: quare Prætor nocte oppressus finem insequendi facit, triremi Pisana minoris formæ capta; quam postea Genuam reversus in terram subduci jussit, signa Pisana cruore oblita, ad ignominiam gentis, per terram trahentem. Majore mercede fuga Palavicino stetit, tempore eodem capto; haud exigua suorum cæde à Levantinis insequentibus edita. At præfecti Cæsarianus & Pisanus, cum nonnullæ ex eorum navibus ad fauces Macræ & Arni fluviorum ejectæ essent, verecundia ignominiæ fatendæ, Pisas accedere non ausi, ante portum Pisanum in salo steterunt: cum interea Prætor ab hoste insequendo ad Levantum substitisset; opidoque egregio præsidio firmato, Sigestrum reversus esset. Ibi cum audisset hostes, quibus se adjunxerat Andreolus à Mari præfecti filius cum duabus triremibus, in quibus vexillum Friderici vexerat, ipsius reditu cognito, ad opidum Ericem classem appulisse, galeatiis impedito navigii genere cursum tardantibus relictis, cum expeditis triremibus ad hostes contendit: qui, re cognita, cum manum conserere in animo non haberent, altum petentes Saonam iter dirigunt: quo brevi appulerunt. At Prætor spe hostem certamen detrectantem adipiscendi frustratus, cum diem unum ad Portum Veneris in ancoris fuisset, viam, qua venerat, retro repetit; atque in itinere agrum opidi Corniliæ, quod ad hostem defecerat, populatur: ceterum cursum Saonam directum tenere non potuit, adversa tempestate coactus portum Genuensem subire; seseque in eo aliquot dies tenere: quæ cum tandem exsævisset, sub finem mensis Augusti, galeatiis Genuæ relictis, cum reliqua classe trium & octoginta triremium portum exiens iter Saonam dirigit; sperans se, quando nulla alia re posset, arta tandem obsidione necessitatem pugnæ hosti expressurum: antevertit Ansaldus consilia Prætoris, fuga ante ejus adventum in altum capta: spe igitur, qua venerat, frustratus Prætor, Saona omissa, Ingaunum usque perrexit: quo appulsus agrum Ingaunensem, longe omnium Ligusticorum fertilissimum, vastat; nonnullaque navigia sale onusta capit: ibi cum audisset hostem ad Andoriam opidum stare, cursu propero eo contendit: hosteque non invento, deceptusque à Bonifacio Marchione Clavesanæ, qui in colloquio spem fecerat Andoriæ tradendæ, quod opidum studia cum Ingaunis conjunxerat; iram omnem in Andorienses effundit, eorum regione omni belli clade pervastata, navigiisque in terram subductis incensis.

Eo tempore quinque naves, quorum tres fuerunt triremes, ad Prætorem venerunt, à Romæo Villanova Ballivo Comitis Provinciæ Narbonensis Genuensibus auxilio missæ: ex iis cognovit hostilem classem ad insulam sanctæ Margaritæ conspectam: extemplo igitur iter eo dirigit; cumque Antipolim tenuisset, vexillo erecto insulam sancti Honorati petit, spe hostis ibi improviso opprimendi: ceterum ille, Prætoris adventu cognito, ancoris & scalis relictis, trepida fuga periculo se subtraxerat; Heresque opidum concesserat: qua spe dejectus Prætor, consilio hostem, quocumque ille pergeret, insequendi non deposito, Cavalleriam opidum, quo hostem

ſtem ſe contuliſſe audierat, claſſem promovet, ne ibi quidem fugacem hoſtem aſſecutus: qui, Provinciæ ora relicta, iter in Corſicam inſulam direxerat: at Prætor adverſa tempeſtate deprehenſus diem ad littus Heres in ancoris fuit: poſtridieque in terram egreſſus, ac tentoriis ad fauces Capelli fluvii ſtatutis, ducentos medimnos ſalis in ſingulas naves imponit; cujus pretio impendia in claſſem publice facta compenſarentur: cum quo unaque cum multis navigiis negotiationis cauſſa ultro citroque commeantibus, quæ ſeſe illi ſubinde applicarant, ſpe hoſtis adipiſcendi, à qua toties ludificatus eſſet, plane depoſita, Genuam repetit: quo Idibus Septembris appulſus, magno cum honore exceptus eſt: qui, cum eſſet auditum hoſtilem claſſem ad littora Corſicæ, ſæva coorta tempeſtate, laceratam ac paſſim diſſipatam; falſo rumore deceptus, de conſilii ſententia, ſociis navalibus & remigio commeatum dedit: qua occaſione arrepta, Anſaldus, qui integra claſſe incolumis Piſas appulerat menſe Septembri, extemplo Piſis ſolvens iter Saonam verſus capit.

Per idem tempus, cum galeatia ac duæ onerariæ mercibus magni pretii onuſtæ ex Oriente reverſæ Arenzanum opidum tenuiſſent, ventoque adverſo flante, ibi ſubſiſtere cogerentur; Prætor illis timens, edicto tota urbe pronuntiato, omnibus confeſtim conſcendere juſſis, momento temporis ex urbanis tantummodo copiis duas & triginta triremes armavit, à quibus onerariæ remulco incolumes in portum tractæ ſunt.

Per idem tempus Ebulius, delecta armatorum manu ſecum ducta, Saonam venit: inſequentique die ipſe terreſtri itinere, Anſaldus claſſe Cogoretum & Arenzanum petunt; circumjectaque ædificia diripiunt & incendunt: adverſus quos Prætor urbanas copias eduxit: cujus appropinquantis adventu non exſpectato, hoſtes iter retro repetunt: ille in urbem reverſus ſumma contentione adhibita, triduo ſeptuaginta triremes omnibus neceſſariis rebus refertas armat: cum qua claſſe Kalendis Octobris portu movit, Saonamque appulſus fauces portus obſidet: qua re vehementer commotus Anſaldus, omni elabendi via intercluſa, tanta claſſe portum corona cingente, Ebulio Vicario Cæſaris, ac Marchionibus, & ceteris, qui illum ſecuti fuerant, nec non Saonenſibus imperat, ne quiſquam urbe excedat; ſed ſeſe omnes pro ſe quiſque ad claſſem defendendam comparent, puppibuſque navium in hoſtem verſis, quam proxime poteſt terræ ſe applicat: firmoque vallo ex malis & antennis navium, aliaque lignea ſimilis craſſitudinis materia claſſem circumdat; ex quibus tormenta contorta hoſtem ab acceſſu claſſis arceant: cujus munimenti adſpectu commotus Prætor, ab omni oppugnationis conſilio deterritus, quam neque ſine magno diſcrimine & cum nulla effectus ſpe fore intelligebat, aliam viam expugnandi hoſtis init: duas enim naves pice & aliis alimentis ignis refertas Genua accerſitas & incenſas in claſſem hoſtilem immittit: ceterum adverſo flante vento, naves retro compulſæ, flammiſque in ipſas tendentibus, eodem incendio, quod aliis machinabantur, ipſæ abſumptæ ſunt: quo caſu hoſti animi creverunt: quo ultro illudente; Prætor dolore & ira incenſus duas alias naves in eundem uſum comparari jubet: quæ dum inſtruuntur, adverſa tempeſtas ſubito coorta, eum ab obſidione abſtraxit, & in portum Naulenſem compulit: enimvero Anſaldus occaſioni non indormiens, omnes copias, quæ Saonam contractæ erant, terreſtri via Albizolam opidum mittit: quo ipſe cum claſſe contendit, littus, quam proxime poteſt, legens. Qua fama excitus Prætor, claſſe extemplo conſcenſa, movit, abeuntemque hoſtem inſequi cœpit: quem ut à littore divelleret, ſimulans ſe Genuam, hyeme jam appetente, repetere conſtituiſſe, altum petere cœpit; ut, ſi hoſtis, eo laxamento dato, littore relicto, apertiori ac liberiori navigationi ſe commiſiſſet, ipſe obliquo & breviore itinere ſeſe inter littus & claſſem hoſtilem inſinuans receptum in portum Saonenſem illi interciperet; ac proinde hoſtem ad neceſſariam pugnam attraheret: ſenſit aſtum Anſaldus vetus & peritus Dux; ſententiæque retinens fuit. Cum conſilium non procederet, Prætor impetu potius animi & iracundia provectus, quam ulla affectus ſpe, claſſem in hoſtem concitat. Impetum venientis declinat Anſaldus; converſiſque proris, in portum Saonenſem atque intra ſepta claſſem incolumem ſubducit. Prætor in portum Naulenſem concedit: qui inſequenti die prima luce Saonæ claſſe admota, cum portus fauces totum illum diem inſediſſet; omni tamen ſpe omiſſa retractantem hoſtem ad neceſſitatem pugnæ compellendi; ne in ſpem irritam tereret tempus, claſſemque graviore anni tempore maris caſibus obnoxiam haberet; valido vento primis tenebris coorto, obſidionem ſolvere coactus iter Genuam intendit: quod infeſtum habuit: complures enim triremes à vento magis ac magis ſæviente, majoreſque ſubinde volvente fluctus, in terram ejectæ littoribus Arenzani & Vulturis opidorum illiſæ ſunt, remigio tamen ſalvo: quas Prætor in terram ſubductas quam primum refici jubet; rebus neceſſariis in opus proviſis: quibus rebus procuratis, cum reliqua claſſe portum Genuæ ingreditur.

Nec lætior navigatio Anſaldo fuit; nonnullis illius navibus ad Vada Sabatia in terram ejectis: quibus mox refectis, cum audiſſet Genuæ, copiis dimiſſis, claſſem dearmatam; ſecurus ab illorum petitionibus iter in Provinciam Narbonenſem intendit; ſalem petens, cujus ſumma inopia Saonæ laborabatur: qua re cognita, Genuenſes, copiis dimiſſis iterum coactis, ſeptuaginta triremes iterum inſtruunt: quæ, adverſa tempeſtate viginti dies portu ſe tenere coactæ, numquam ſe mari commiſerunt: neque enim neceſſe fuit. Interea Anſaldus nullo ſale ad opidum Heres invento, Tolonem uſque pergere coactus eſt: in quo portu duas onerarias Genuenſes mercibus onuſtas ex Hiſpania venientes cepit, ac Maſſiliam duxit: hunc Maſſilienſes, fœderibus Genuenſibus ſpretis, in portum acceperunt: qui, mercibus ex captis navibus in ſuas tranſlatis, Saonam revertitur: in exituque menſis Octobris Andreolus filius, cum quinque & triginta triremibus ex ea urbe profectus, iter Apuliam verſus capit: idem facit paucis poſt diebus ipſe Anſaldus cum reliqua claſſe, Sicilia repetita: ita anno per fallacias hoſtis inſidiantis, & occaſiones captantis, ac bellum ludificantis verius quam gerentis, ſine ullo operæ pretio extracto, tanti utrimque apparatus inanes evaſerunt: cujus rei cauſſam mihi diu quærenti, cum, ne timorem fuiſſe crederem, faceret ſuperbum ac ferox Piſanorum ingenium, ac de Genuenſibus contemptim loqui conſuetorum, quique nullam timoris ſignificationem, aut in ſuperioribus, aut in iis, quæ conſecuta ſunt, bellis umquam dediſſent, illa veniebant in mentem; Fridericum Ducibus ſuis à fortuna pugnæ tentanda, claſſeque ſua in præcipitem caſum danda enixe interdixiſſe; ſive ille fore ſperaret, ut Genuenſes tædio belli ac laborum & impendiorum ſatietate feſſi, quibus pares diu eſſe non poſſent, tandem ipſi per ſe, ſine ullo diſcrimine rerum ipſius Friderici, caderent: ſive illud veteratoris atque ad omnem fraudem & fallaciam

com-

compositi ingenii fuerit consilium ; ut bellum diu extrahendo, utriusque prævalentis populi vires assiduis cladibus & detrimentis conficeret : quos enervatos & exsangues, omni libertatis specie adempta, ad necessitatem jugi capiendi tandem subigeret.

At Genuenses intelligentes caussam & fontem malorum & vexationum Saonam esse ; eaque tam propinqua urbe ab hostibus stante, numquam sese ac sibi subjunctos populos quieturos ; eam urbem esse perpetuum hostium receptaculum ; ex ea totam oram Ligusticam assiduis excursionibus terra marique infestam fieri ; ipsamque urbem Genuam obsessam teneri : eam, arcem libertati Genuæ imminentem hostem sibi in media Liguria fecisse, illisque veluti compedibus Genuam constrictam tenere : hæc igitur secum reputantes Genuenses, pestem visceribus hærentem, omni ratione à se depellendam statuunt : quod consilium jampridem animo agitatum, Reipublicæ temporibus, aliisque magis urgentibus occupationibus ad eum diem exsequi prohibiti sunt : igitur omnibus curis in illud bellum versis ; viam sibi ad illud præmunire, atque omnia impedimenta, quæ tardare cursum consiliorum possent, removere, & cetera, quæ ad rem perficiendam pertinerent, expedire instituunt : quare occulta consilia pridem cum Marchionibus Montisferacis, Carrettis, Cevæ instituta, sed lente & frigide ducta, majore diligentia atque animorum ardore repetita, tandem ad effectum perducta sunt : ad quæ illos descendisse creditum est ; quod voluntatem simul cum fortuna mutarint : nam cum antea inter ancipitem deliberationem Cæsarianas partes, in quibus diu fuerant, constanter retinendi : vel, illis desertis, se ad Pontificem, illiusque partes sequentes applicandi, incertis animis diu multumque fluctuati essent ; cumque initio crederent, Genuenses tantæ in se incumbenti moli diu sustinendæ non fore ; ac proinde Liguriam, ac ceteras circa regiones in ditionem tandem Friderici venturas ; illius gratiam ejus partes sequendo captarunt : ceterum, cum vidissent Fridericum aliis curis distentum lente & segniter agere ; ac fugaciter cum Genuensibus bellum gerere ; neque, vel Pisanis sibi conjunctis, navalibus copiis Genuensibus esse superiorem ; illosque ad sese ac libertatem suam defendendam animos obfirmasse ; metu, ne, si Fridericus desisteret, aut aliquid illi humani accidisset, ipsi ejus præsidio nudati tam potentis ac propinquæ urbis, quibus ipsi infinito prope intervallo viribus inferiores essent, proculcandi objicerentur ; gratiam Genuensium, ac præpotentium populorum societate illis conjunctorum, fœdere cum illis juncto, recuperare studuerunt : quo sese ad propugnationem sancti Pontificii solii, ac Genuensium, Mediolanensium, & Placentinorum inter se fœdere conjunctorum, obstrinxerunt : insequentisque anni initio, qui fuit ejus sæculi quadragesimus tertius, A.C. 1243. Genuam venerunt, præsentiaque sua in publico civitatis consilio fidem promissorum sanxerunt, & in leges fœderis jurarunt.

Igitur Genuenses cum sua sponte, tum Marchione Montisferacis illos per litteras & nuncios assidue stimulante, non ultra differendum rati, copias ad Varaginem contractas & lustratas, quarum numerum ab Annalibus non traditum divinare non potui, Emanuele Masio Brixiano illius anni Prætore Duce, Saonæ admovent : collibusque circumpositis occupatis, ac ligneis muralibus machinis excitatis, urbem circumsidunt, atque auxilia à sociis ex fœdere debita postulant : nemo in fide promissorum fuit, præter Placentinos, qui alam quadraginta tantummodo equitum cataphractorum miserunt, tenue ac pudendum subsidium, vel in longe minoris rei certamen, & Manfredum Carrettum ; qui pacta auxilia misit : ipse quoque Marchio Montisferacis ardentior hortator belli quam adjutor fuit : qui neque adfuit ipse, nec pactas copias misit ; nonnulla & genere levia & ad fidem parum probabilia excusans : neque elevatur culpa, quod opera & auctoritate sua Vercellenses & Novarienses ad societatem Genuensium adduxerit ; in quibus nulla pars operæ aût opportunitatis in hoc bello fuit : at Genuenses ab omnium societate deserti non ipsi deserunt se : sed obsidionem urgentes, brevi in magnas angustias Saonenses adducunt : qui cum ad cetera mala annonæ quoque inopia laborare cœptum esset, rem per celeres nuncios Entio Cæsaris filio, qui tum erat in Longobardia, ac Manfredo Marchioni Lanceæ demonstrant, & opem implorant : illi enimvero impigre se movent, ac cum copiis numero & genere firmis Aquas usque Statiellensium pergunt, sperantes ad famam ipsorum adventus Genuenses obsidionem soluturos : à qua cogitatione Genuenses tantum abfuerunt ; ut contra, novis accersitis copiis, firmati, artiore obsidione opidanos premere intenderint : spe igitur, qua venerat, frustratus Entius, non ulterius injussu parentis sibi pergendum ratus, retro castra movet ; egregia ala ducentorum cataphractorum equitum Jacobo Carretto tradita ; qui, consiliis à Manfredo separatis, in partibus Cæsarianis permanserat ; quique non audacius subsidium Saonam introducendum in se recepit, quam impigrius consilium ad effectum perduxit, eadem ala cum compluribus è ditione Carretta corrogatis hominibus, ac magna annonæ & commeatuum copia, antequam dilucescere inciperet, furtim in urbem introductis : quæ res varios animorum habitus (ut necesse fuit) in utrisque genuit : nam obsessos recreavit, & ad sese defendendos, atque ultima experienda confirmavit ; & obsidentes magis irritavit : qui copias auxerunt, ducentis equitibus cataphractis è Subalpina regione evocatis : in quos adventantes opidani audaci eruptione impetum fecerunt : quæ audacia multo sanguine ac cæde illis stetit, aversi enim sunt à Subalpinis, atque in urbem compulsi, multis ex suis amissis : hoc acceptum detrimentum audaciam erumpendi Saonensium compressit, quibus cum omnia in dies artiora fierent, Genuensibus in illis urgendis nihil de summa contentione remittentibus ; iterum ad Entium & Lanceam, & ad Cæsarem ipsum, qui tum erat Pisis, opem oratum mittunt, ventum ad extrema esse dictitantes ; nec sustineri jam tantam incumbentem molem posse : quare, ni propere cum firmis copiis subsidio accurratur, Saonenses omnium rerum inopia premente mox casuros : ita fidelissimam urbem, cujus tanta merita in Cæsarem exstent, cujusque tantæ sint in navalibus rebus opportunitates ; ipsis sedentibus & inspectantibus, per summum dedecus in manus Cæsaris hostium ac Cæsaris caussa sibi infensissimorum venturam. Enimvero Fridericus vehementer commotus haudquaquam negligendos Saonenses statuens, omnibus navalibus & terrestribus opibus subsidio quam primum ire constituit : quare Ansaldum à Mari ex Sicilia accersit ; qui cum sex & quinquaginta triremibus mox Pisas venit : quibus haud multo post additæ sunt octoginta triremes, à Pisanis, illo suadente & hortante, comparatæ & instructæ : quibus præfectus est Bonacursius Paludius illorum Prætor : simul Entio filio & Lanceæ imperat, ut quantis maximis possint copiis coactis, opem Saonensibus ferre ne cunctentur. Quibus motibus Genuæ & Saonæ auditis, Prætor consilio in ædem Recuperatæ vocato, ingentibusque hostium apparatibus, & annonæ penuria, qua in urbe totaque ora Ligustica eo anno laborabatur, exposita, sententias exquirit : variatum est : nam aliis durum videri, tot labores exhaustos tantaque impendia facta profundere ; ac tum, cum victoria pene in manibus

nibus esset, subito desistere; & ad nutus & comminationes hostis cursum procedentium consiliorum interrumpere: cujus terrestres opes quam sint formidandæ, duobus irritis conatibus ipsosmet modo docuisse: maritimam vero classem quid aliud, quam Ligusticam oram incursionibus ac direptionibus infestam facere posse? quæ usitata belli damna, majorum rerum spe affulgente, æquo animo ferenda: perseverandum igitur, ac valido munimento excitato, oppugnationem Saonæ brevi haud dubie casuræ urgendam. Contra alii salubria speciosis præferenda, in extremis præsertim rebus, dicere; contrariumque consilium in omnes partes funestum esse, atque amenti obstinatione sua libertatem & salutem patriæ funditus perditum ire: nam primum fidelissimos Liguriæ populos sibi subjunctos, navalibus præsidiis nudatos hosti proculcandos, ac direptionibus, incendiis, cædibus, ceterisque belli cladibus urendos objici; eorumque fidem in posterum labefactari, haud exiguo urbis damno: cujus classes illorum hominibus ac navibus, navalibusque sociis ac remigio suppleantur: deinde quem ipsos securos facere ab urbanis motibus: civitate, ob maximam floris ac roboris partem ablegatam in bellum Saonense, enervata; ac multitudine natura ad omnem levem auram mobili novarumque rerum avida, ac belli tædia atque incommoda perosa? quem autem divinare posse, quin illa in conspectu tantæ classis, atque in spe tam validi ac propinqui auxilii, nullo metu cohibita, ad quamvis præceps consilium animum sit adjectura; ab exsulibus præsertim tot primariis civibus spem melioris fortunæ illi ostendentibus occulte instigata, fameque insuper & alimentorum inopia stimulante? ut nihil horum fiat, tertium certe tentaturum hostem, ne nulla de caussa tantas res movisse videatur: quem igitur dubitare, quin ille Saonam terrestribus & navalibus copiis recta sit petiturus, exercitumque Genuensem tanto numero inferiorem vel primo adventu contrucidaturus, vel certe circumsessurus; atque hinc classe, illinc terrestribus copiis Saona urbe clausum ac veluti circumvallatum obsessurus? qui, omni elabendi facultate adempta, omnique spe subsidii & annonæ præcisa, necessariarum rerum inopia victus, sese atque arma tradere hosti illico cogatur, in miseram servitutem abducendus: neque enim immanem Friderici crudelitatem minus illis implacabilem fore, quam sacris Antistitibus: fuerit parendum igitur necessitati, ac temporibus cedendum, legionesque à Saonæ obsidione abductas in urbem revocandas: atque omnes diligentiæ & industriæ nervos, in classem, quantam maximam possint, comparandam, contendendos: bellumque maritimum, quo ipsi invicti sint, neque Friderico ac Pisanis inferiores, repetendum: aliter hoc bellum lugubri navali clade temeritate unius hominis inceptum, longe lugubriore terrestri totius civitatis pertinacia terminandum.

Cum hæc sententia vicisset, Prætor consilii capti Genuensem Magistratum certiorem facit: qui in rem frumentariam expediendam, annonamque & reliquos necessarios commeatus sedulo comparandos omnem diligentiam contendit: at Prætor, cum ultima oppugnatione Saonam tentare decrevisset, omnibus viribus connixus ad tertium decimum Kalendas Aprilis urbem irrito incepto adoritur, acriter à præsidio & opidanis defensam: postero die obsidione soluta, quæ paullo plus menstrua fuit, Genuam cum omnibus copiis revertitur; resque urbanas haud satis quietas offendit, plebis ac tenuiorum civium animis in Nobilitatem irritatis: quorum culpa Saonensibus defectionem jam multos annos impunitam dicerent, nec velle homines nobiles Saonam recuperare; sic ad copias illi urbi admovendas litteris Montisferacis ignaviam

A pene exprobrantis invitos tractos: sic ad ejus urbis mœnia fortunam pugnæ numquam expertos, nullaque re tentata, segne tempus contrivisse; quam si valida oppugnatione initio aggressi essent, haud dubie urbem neque opere satis munitam, neque præsidio satis valido firmatam primo impetu capturos fuisse: sic subsidium à Carretto, quod nullo negotio ab urbe circumvallata arcere potuissent, ipsis conniventibus, in urbem inductum: nolle Nobiles bellum finire, quod ipsis multipliciter utile & commodum sit: illos enim in imperiis, illos in præfecturis, illos in procurationibus esse; ad illos honores & emolumenta, ad ceteros labores & pericula pervenire: ad hoc homines factio-
B sos, ac Republica ad suas cupiditates abutentes, nolle exsules affinitate & aliis necessitudinibus sibi conjunctos, exstinguere, neque acri persequi bello; illos ad par sibi reddendum lenitate sua velut obstringentes, similemque verecundiam illis injicientes, si forte aliquando in eundem rerum statum ipsi recidissent; rationibusque privatis suis, quas Reipublicæ præferre soleant, ita ferentibus, ad aliquem Principem vicissim defecissent: cum hæc vulgo fremerent, resque ad tumultum spectare viderentur, Prætor gliscenti malo obviam eundum ratus, populo in ædem Laurentii ad concionem vocato, ita verba facit: *Formido-*
C *losus quidem, Genuenses, externus est hostis, & Fridericus hostis tantarum opum Princeps nobis infensissimus; ac cum eo conjuncti Pisani, populus mari præpotens, perpetuo & abominabili odio in nos efferatus: ceterum vereor ne ipsimet nobis longe capitaliores hostes simus; eoque periculosiores, quo intus inclusa ulcera magis lædunt, ac celerius corpus conficiunt, quam extrinsecus advenientia vulnera. Non novum quidem hoc facitis, Genuenses, ut, qui domi remansistis, laboribus & industriæ ac periculis militantium obtrectetis: neque primi vos discordias domesticas inter vos agitatis: vetus est hæc usitata liberarum civitatum pestis; qua plures illarum pene perierunt, quam externa vi. Verum illud*
D *antehac inauditum exemplum nunc primum Genuæ proditur; quod intestina dissidia in aliis civitatibus pax & tranquillæ foris res excitare solent; vel contumacia plebis otio lascivientis & libertate immodice abutentis; vel superbia Nobilium & potentiorum ab injuriis non abstinentium: ceterum eadem ab externo metu consopiri & comprimi solent, iterum quiete parta eruptura. At contra nunc Genuæ à tanto bello mari & terra ingruente, atque extremo discrimine à potentissimo & irritato hoste nobis imminente, si diis placet, civiles tumultus excitantur: quodque intestinorum malorum remedium esse debuit, id ultro illa accendit: quæ, malum, tan-*
E *ta ista est mentis cæcitas, ut insania nostra cum ipsopene hoste nostro de libertate nostra illi prodenda prævaricari videamur? quique concordes insuperabiles sumus, discordiis nostris viam illi ad nos opprimendos (quando aliam nullam habet) patefaciamus, ac manibus pene nostris illum in urbem introducamus? At enim periculosum quidem est & terribile externum bellum; ceterum odiorum inter nos caussæ longe illo graviores sunt, ac magis animos irritantes: ut nulla alia cogitatio illis prævertí possit: nullæ immo, aut genere leviores, aut refalsiores umquam fuerunt: totaque culpa, si qua est, penes me est, penes quem imperium esse voluistis: non penes cives vestros, quibus tantummodo parendi partes relictæ*
F *sunt: an ego aut quisquam omnino mortalium inexsuperabilibus vim afferre potest; aut fortunam in manu habere; quam cum omnium rerum, tum in primis bellorum dominam ferunt? an ego Saonam urbem natura & opere, tum autem valido præsidio munitam, ad hoc novo introducto subsidio firmatam, primo adventu expugnare potui, sociorum præsertim auxiliis desertus, quorum spe rem ingressi sumus? ridiculæ istæ sunt, atque ad puerorum iras commovendas vix satis potentes caussæ: per Deum immortalem, insaniendi finem tandem faciamus,*

mus, cives; atque in tanto diſcrimine ad ea, quibus libertas & ſalus noſtra continetur, expedienda & præparanda curas unanimes convertamus.

Mitigati ſunt plebis ac tenuiorum animi ſapienti oratione & tempori apta: ſecundum orationem ea, quæ ad bellum pertinerent, Prætor comparare & expedire inſiſtit: edicitque ut omnes, quicumque eſſent armis ferendis, cum illis ad omnia ſubita imperata præſto ſint: item ut omnia navigia, tam quæ ad urbem tum erant, quam ex tota Genuenſi ditione corrogata, omnibus neceſſariis rebus in uſum belli inſtruantur, & armentur: vexilloque divi Georgii ſtatuto, ſe ſummum claſſis præfectum nominat; ad quam, ſimulatque ipſe innuiſſet, conſcendendam, omnes paratos eſſe jubet: muneraque tam comparandi, quam gerendi belli pro ſua cuique ſorte partitur: tum etiam in arces & loca opportuna ditionis Genuenſis munienda & præſidiis firmanda curam extendit: maximam in primis diligentiæ & curarum partem in rem frumentariam providendam & expediendam confert: nullamque partem officii negligens, exploratores circummittit, ad conſilia & motus hoſtium ex propinquo cognoſcendos. Omnes in officio fuerunt; omnique animorum irritatione plane depoſita, pro ſe quiſque mandati muneris partes ſedulo & obedienter exſequi pergunt: brevique præpotens claſſis comparata & inſtructa eſt: numerus navium ab Annalibus ideo, credo, non traditur, quod nullus uſus ipſius fuit, neque illa portum umquam exivit: at hoſtis, cum audiſſet Saonæ obſidionem ſolutam, cujus rei cauſſa tanti conatus ſuſcepti fuerant, Genuenſeſque ſedulo comparare; nullam cauſſam eſſe ſtatuebat, cur cum illis manum conſereret: depoſitaque plane ea cogitatio eſſet, niſi Piſani ab inſita animis arrogantia, ſeſe portus Genuenſis fauces inſeſſuros, argenteiſque ſagittis urbem inceſſuros, certa præfinita die, tumida oratione jactaſſent. Qua re Genuæ cognita, Prætor, omnibus navibus illico deductis, atque undique corrogatis, neceſſariiſque ad pugnam rebus affatim inſtructis, ac magno bellatorum numero firmatis; adventum Piſanorum exſpectat: qui cum ad præfinitum tempus nuſquam apparuiſſent, neque eorum adventus jam exſpectaretur; vindemiis appetentibus, Prætor remigio & navalibus copiis precibus victus præproperum commeatum dedit: quæ feſtinatio magno periculo civitati ſtetit: paucis enim poſt diebus ecce claſſis hoſtilis centum triginta quinque navium longarum cælo albeſcente in alto apparuit. Qua ſubita & terribili ſpecie primo vehementer perturbatus Prætor, deinde celeriter collecto animo, non deſerit ſe; ſolertique animo cuncta circumſpiciens, aſtu periculum diſcutit: cum ſex enim tantum triremibus portu prodiens, maximoque divi Georgii erecto vexillo, proris in hoſtem directis, ſpeciem præbuit in illos euntis, ac pugnam quærentis. At hoſtes, ſigno pugnæ procul conſpecto, ceteram claſſem ſubſequi credentes, cum potius furto inſidiarum res tentandi, quam animo juſto prælio decernendi, domo profecti eſſent, retro itinere repetito, ora Liguſtica intacta in ſua ſe recipiunt; ſicque circumacta eſt tertia hujus belli æſtas.

Eo anno, cum unum & viginti menſes Pontificium ſolium, ut diximus, vacuum fuiſſet, tandem Anagniæ ſummo Patrum conſenſu Sinibaldus Fliſcus Genuenſis civis, è nobili Comitum Lavaniæ ſtirpe ortus, Pontifex creatus eſt, Innocentius quartus vocatus, vir inſigni pietate & prudentia, eximiaque doctrina; & quamvis manſueti ingenii, acer tamen dignitatis Pontificiæ vindex, impavidique ad omnes terrores animi. Intercedebat Friderico cum Sinibaldo artæ amicitiæ ac multorum utriuſque officiorum neceſſitudo: quo nuncio accepto, gratulantibus amicis, triſte reſponſum dedit; dolendum potius ſibi, quam lætandum; amico Cardinali cum inimico Pontifice commutato: quam vocem perſpecta Innocentii virtus ac ſibi familiari uſu cognita, & conſcientia ſui ipſius erga Eccleſiam animi illi expreſſit.

Interea anno circumacto, Philippus Vicedominus Prætor inſequentis anni ejus ſæculi quadrageſimi quarti Genuam venit: cujus præturæ primum opus fuit, pacem & concordiam inter Rampinos nonnihil inter ſe ob creationem Magiſtratuum diſſidentes, conciliare; ne illorum diffidia conſiliis Maſcaratorum exſulum viam patefacerent. A. C. 1244.

At Innocentius initia Pontificatus infeſta habuit; non tam armis, quam dolis & latrociniis Friderici petitus: inſtituta ſunt inter illos pacificationis colloquia, Legatis ultro citroque ſæpe miſſis; ac Balduino Cæſare ſe interponente: cum Pontifex occupatam Eccleſiæ Romanæ ditionem non modo pro Pontificio, verum etiam pro amicitiæ jure repoſceret; Fridericuſque uſitatis artificiis utens, ſpem rei faceret, omnia alia longe animo agitans: conveneratque tandem, ut duo ipſi Principes inter ſe capita conferrent; ſic res expeditu faciliores fore: colloquioque electa eſt civitas Caſtellana: quo Pontifex illico ſe contulit: moras nectere Fridericus, ac retractare, variaſque res cauſſari: brevique apparuit illum ludificari, ac dolo agere: Pontifex rerum componendarum avidus omnia patienter ferre: tandem cum pro comperto cognoviſſet Fridericum inſidias ipſi parare, ac nefaria conſilia in ipſius caput machinari, quo modo è latrocinantis manibus elaberetur, circumſpicere cœpit: terreſtre iter ſibi omnino interclusum intelligere, Friderico omnia circum late tenente, omniaque itinera firmis præſidiis occupante, unam eſſe maritimam ſpem, quam ſibi Genuenſes ſui expedire poſſent.

Igitur, cum per litteras miſerabiliter ſcriptas rerum ſuarum ſtatum deploraſſet, ſeque à Friderico non modo aperta vi, ſed dolis quoque ac latrociniis ipſum petente circumvallatum demonſtraſſet; è cujus manibus ſeſe eripiendi, ac majeſtatis Pontificiæ inviolatæ ſervandæ, quæ in ſuo capite periclitaretur, unam eſſe in virtute & fide civium ſuorum ſpem affirmaſſet; omnibus precibus ab illis petit, ut fidei & religionis Majorum ſuorum, atque adeo ſuæ in ipſorum Antiſtitibus nuper vehendis memores, ad tot omnibus temporibus fortitudinis & pietatis edita exempla, hoc quoque haud in poſtremis numerandum decus, Pontificis ex faucibus immaniſſimi Tyranni erepti addere ne cunctentur; claſſemque, quod illis expeditiſſimum ſit, quanta ſatis eſſe viſa fuerit, actutum comparent; ac fratris ſui filios ſecum vehentes Civitatem veterem accedant, inde ſe conſcenſurum: ſed caute atque aſtu agendum, Fridericumque celandum: neque enim dubitandum, quin contaminatiſſimus homo, quem nullus divini Numinis metus, nulluſque pudor teneat, cuique nihil ſanctum, aut religioſum umquam fuerit, ſi occulti doli parum proceſſerint, aperta vi ſit graſſaturus: neque ſperandum, ut ille majore verecundia à capite ipſo Eccleſiæ ſacrilegas manus abſtineat, quam à membris paullo ante abſtinuerat.

Utraque juſſa impigre exſequi pergunt Genuenſes, atque ut rem à ſuſpicione averterent, Albertus, Jacobus, Ugo Fliſci, fratris Pontificis filii ex compoſito petunt à Prætore, ut ſibi Parmam accedendi, certis ab ipſis confictis cauſſis, commeatum det; negare Prætor ſeſe Pontificis propinquis in inimicam urbem concedendi facultatem facturum; ſibique illorum fidem ſuſpectam eſſe ſimulare: quos etiam, fingens Provinciam Narbonenſem per conficta cauſſas petere, claſſem ſecum con-

conscendere cogit: quam simul cum Prætore conscenderunt Ugo Lercarius & Jacobus Levantus classis præfecti: cumque Vulturem opidum usque processisset, ibi iterum Flisci Prætori instare, ut sese ad necessaria negotia proficiscentes tandem dimitteret: ferocibus verbis illos increpat Prætor, succensere simulans; seque illis morem gesturum vehementioribus verbis negat: quin etiam jusjurandum ab illis exigit, illos Prætorem non deserturos, imperataque facturos; tantoque astu res acta est, ut multitudo fallaciæ ignara mordere Prætorem cœperit, ac fremere: illud etiam restare, ut ad ceteras tantas ac tantorum Principum inimicitias hanc quoque novam Pontificis irritati adderent, ut nullo Christiano Principe sibi amico relicto, nullum ipsis sit in duris Reipublicæ temporibus, præterquam in Saracenorum ac Maurorum misericordiam perfugium.

At Prætor institutum iter in Provinciam persequi simulans, cum Ingaunum usque perrexisset, in Corsicam iter deflectit: indeque solvens classis, itinere celeriter confecto, Centumcellarum, quas posteriores Civitatem veterem appellarunt, portum subiit: cujus adventu per occultos nuncios cognito, Pontifex continuo Sutrio, quo sese insidias Friderici vitans contulerat, noctis silentio profectus; cum sex Cardinalibus, quos secum habebat, Centumcellas venit. Sunt qui scribant, illum & Cardinales, ad sese occultandos, sacerdotalibus vestibus depositis, armatorum habitu ac specie iter fecisse. Classe raptim conscensa, secundaque navigatione usus, portum Veneris tenuit: quo in opido cum sese aliquot dierum quiete à jactatione maritima refecisset, inde solvens, Nonis Juliis portum Genuensem subiit; magnifice, ac apparate, magnisque plausibus, atque aliis lætitiæ significationibus à populo obviam effuso exceptus. Cum Genuæ aliquot dies caussa sontica substitisset: sexque interea, præter eos, quos Roma secum duxerat, Cardinales, ac magnus Antistitum numerus; ad hoc nonnullorum Principum Oratores ad illum convenissent: tandem cum à morbo convaluisset, recentis navigationis tædio à mari abhorrens, terrestre iter elegit; Prætore & primoribus nequidquam maritimam viam suadentibus, seque illum classibus suis, sine ullo illius impendio, sive in portum Massiliensem vellet, sive ad ostium Rhodani fluvii vecturos profitentibus: retinuit sententiam Pontifex; gratiisque Prætori & civibus actis, itineri se dedit, Prætore ac multis ex primoribus cum delecta armatorum manu illum per totos Genuenses fines prosequentibus: quos cum exiisset, Prætor & primores illius jussu Genuam reversi sunt.

Per ea tempora magnus motus Tartarorum fuit: quorum innumera multitudo, relicto patriæ horrido ac rigenti solo, amœniores sedes sub clementiore cœlo quærens, regna Asiæ, ac magnam Europæ partem bipartita inundarunt, cædibus, incendiis, omnique belli fœditate ubique grassantes: regnoque Partorum deleto, Choraisimos à se olim oriundum populum inde exegerunt: quos extorres ac profugos diuturnus error tandem in Syriam tulit, quam subito adventu occuparunt; Hierosolymisque potiti, sacrum monumentum à nulla umquam barbara natione violatum, suaque religione ad eum diem intactum, omni nefariæ contumeliæ fœditate polluere non dubitarunt.

A. C. Initio insequentis anni ejus sæculi quadragesimi
1245. quincti Philippus Guiringhetus Mediolanensis Prætor cum urbanis, ac trium præfecturarum delectibus Saonam petit: agroque tres continentes dies pervastato, Genuam revertitur. Interea Pontifex Concilium Lugduni coegerat, ad quod missi sunt à Genuensibus Legati, Hugo Fliscus & Simon Marinus, Fridericoque diem dixerat; gravibus atque

A asperis concionibus in hominis perfidiam, barbaram crudelitatem, rapacitatem, violentiam, superbiam, sæpe invectus. Adfuit caussæ Friderici agendæ ampla legatio ab illo missa; cujus princeps fuit Petrus Vinea, vir in primis eloquens, quem humili loco ortum multæ claræ virtutes, mutiplexque eruditio cum eximia juris civilis scientia conjuncta ad summum auctoritatis locum apud Fridericum extulerant. Cum is sese ad caussam dicendam, ut monitus à Pontifice & sacro cœtu fuerat, mox adfuturum confirmaret, (cujus rei ut fidem faceret, Augustam Taurinorum usque perrexit) interea se armatis copiis tam ex regnis suis, quam ex
B Germania accitis Cæsarianum nomen sequentibus firmabat; eo, ut fertur, consilio, ut ex Comitatu Burgundo, quem se secuturum haud dubitabat, Pontificem, formidine tam propinqui exercitus injecta, à judicio in se ferendo deterreret: nec vanum fuisset consilium. Ceterum, cum Ludovicus Rex Lugdunum Pontificis salutandi, honorisque habendi caussa venisset; seque ac regni florentissimi opes illi prolixe detulisset, adversus Fridericum, ac quoscumque Romanæ Ecclesiæ hostes, quæ apud se, Majoresque suos numinis sanctitatem ac venerationem perpetuo obtinuisset; tanto parato præsidio confirmatus Pontifex, Friderico retractan-
C te, ac suo more ludificante, cum dies præstituta exiisset; Fridericum ingentibus ac nefariis criminibus oneratum (quæ in Actis Lugdunensis Concilii exposita non necesse habui hic inserere) de sacri consessus sententia piorum cœtu exterminat; illique sacrorum communitate interdicit; ac jus nomenque imperii abrogat; regnum quoque Siciliæ Pontificii solii fiduciarium abjudicat; hominibus illi subjunctis jurisjurandi vinculo ac religione solutis: Electoribusque Principibus potestatem & jus facit novi Cæsaris in dejecti locum sufficiendi: quod idem jus alterius Regis Siculi legendi sibi, summo videlicet domino, reservat. Obedienter Electores
D imperata fecerunt; Henrico Turingiæ Lantgravio Rege Romanorum, duobus post annis, creato.

At Francus ad sacram expeditionem, ad quam haud multo ante gravi morbo oppressus, atque extremum spiritum vix retinens voto se obstrinxerat, à Pontifice Parisiorum cruce signatus proficiscens, à Pontifice illum faustis ominibus sacrisque precationibus prosequente discedit, atque inchoatam curam in rebus, quæ ad eam expeditionem pertinerent, parandis & providendis pergit urgere: Legatisque Genuam missis, classe se juvari postulat, sexdecimque naves stipendio conduxit, cum morem gerendum Regi in consilio decretum esset:
E cujus classis ipsemet Rex Hugonem Lercarium & Jacobum Levantum præfectos nominavit; fama virtutis & navalium rerum scientia inductus.

At Fridericus, post judicium latum, cum Alexandriam concessisset; Marchionibusque Montisferacis, Cevæ, Carrettis, à partibus Genuensium abstractis, fœderis ac jurisjurandi religione spreta sibi adjunctis, mense Octobri movit, Mediolanensesque infestis copiis petit: quibus delecta quingentorum manus scorpionibus armatorum à Genuensibus subsidio missa est, qui virtutis opinione, in prima acie, ad primam pugnæ procellam excipiendam, locati sunt. Primaque luce Entius Friderici
F filius nothus Mediolanenses magno impetu invadit: isque fuit illius pugnæ exitus, ut multi ex Mediolanensium primoribus, ac non exigua pars Genuensium auxiliariorum capti sint: contra Entius captivus Mediolanum ductus: qui paullo post cum Mediolanensibus captivis commutatus est. In miseros Genuenses Fridericus iram effudit; dexteris illis amputatis, atque altero oculo eruto: quibus diu post liberatis Genuenses, ad solatium injuriæ, atque ad vitam tuendam, certam pensionem publice assignarunt.

Per

Per idem tempus, cum auditum esset, classem Pisanorum vectoriæ Genuensium classi ingentis pretii mercibus onustæ insidiari Pisis profectam; periculo commoti Genuenses continuo duas prævalidas naves Coronatam & Paradisum, quattuor triremibus additis, omnibus bellicis apparatibus instructas, delectaque bellatorum manu firmatas, vectoriis navibus subsidio mittunt; Leonardo & Matthæo ex familiari Prætoris comitatu viris præfectis, quattuor, qui illis essent in consilio, civibus Genuensibus additis, Nicolao Mallonio, Bulgarino Bulgaro, Dietisalvo Dietisalvio, Lanfranco Antiochia: qui Pisanorum classe nusquam inventa, in portu Drepani quinque Pisanas naves forte deprehensas incendunt, navimque Florinam nuncupatam magni pretii merces vehentem capiunt, itinereque Panhormum directo, in vectoriam classem è Syria redeuntem incidunt, quam præsidio suo tutam in portum Bonifacii prosecuti sunt: ibi decem librarum millibus Reipublicæ reservatis, reliquam prædam navis Florinæ inter se partiuntur.

Sub finem hujus anni atrox procella nocte intempesta subito exorta magna clade civitatem affecit: navibus non modo, quæ erant in portu, sed etiam, quæ in terram erant subductæ, partim depressis, partim laceratis; quodque memorabile in primis fuit, ipsa mole perfracta; quæ tamen naves, inse- A.C. 1246. quenti anno, qui fuit ejus sæculi quadragesimus sextus, Prætoremque habuit Albertum Mandellum Mediolanensem, magna cum cura ac diligentia refectæ sunt. Cumque vererentur, ne hostis fama cladis excitus, ad res tentandas veniret; edictum est, ut nemo urbem ac ditionem Genuensium exiret; sed omnes, familiaris rei ac privatæ negotiationis curis omissis, cum armis & equis suis, si usus Reipublicæ postulasset, parati essent. Eo anno decretum est, ne Prætores ullum Jurisperitorum, qui rebus forensibus præessent, dehinc secum ducerent; quos è civibus Genuensibus in posterum legi placuit.

A.C. 1247. Sequitur annus ejus sæculi quadragesimus septimus, in quo Prætor fuit Gulielmus Castelnovus Placentinus. Is erat eo opere Genuensium rerum status, ut Liguriæ corpore in duas partes distracto, Saonaque, ac quantum ab ea urbe Ligusticæ oræ longitudo in Occidentem porrigitur, Mascaratorum exsulum partes sequente, additis Marchionibus Carrettis, hostili odio inter se ardentes Ligures hostilia quoque quotidie utrimque ederent opera: Fridericusque, novis quotidie accedentibus irritationum caussis, exsecrabili odio in Genuenses efferatus, omnibus consiliis pestem illis machinaretur: quarum postrema Pontificis ex ipsius manibus erepti in primis urebat: indignationem facetæ similitudinis commento haud dissimulare solitus; *Innocentium*, inquiens, *ante pontificatum adeptum*, *in familiari consuetudine latrunculis mecum ludentem ad eam necessitatem semper adigebam, ut aut illius Regem captivum facerem, aut Reginam adimerem: nunc eodem Pontifice ad eandem ludi fortunam à me adacto, Genuenses ex transverso venientes, abaco everso, spes meas frustrati sunt:* quorum ulciscendorum instituta consilia urgens illud agebat, ut lento bello inter se commissos mutuis cladibus tandem confectos, ac fessos ipse omnibus viribus adortus everteret.

Insequenti igitur anno Gulielmus Castelnovus Placentinus Prætor cum copiis Genua movit; agroque Saonensi late pervastato, in urbem revertitur: quo tempore Zolascum, Crovaria, Lacus, Cassana Ripalta, Rotandum, Casale, Bozolum, Carpena, Cornilia, nonnullique alii ignobiles vici, quia à Genuensibus defecerant, ad saniorem mentem conversi, venia erratorum impetrata, in antiquum imperium redierunt.

Eodemque tempore Andreolus à Mari, qui patri Ansaldo in maritimum imperium successerat, improviso adveniens, portum ipsum Genuensem cum viginti triremibus ingressus est; paullumque in eo commoratus Saonam petit, atque in itinere duas triremes Massilienses cepit, quæ iter Genuam habebant magni pretii merces Genuensium hominum vehentes; contra quem classis decreta est: quæ dum comparatur & instruitur, Andreolus, Genua repetita, ballistis, aliisque tormentis bellicis erectis urbem, per summam contumeliam, ingentibus lapidibus, variique generis missilibus incessere cœpit: ceterum clam monitus ab iis, qui in urbe Mascaratis partibus occulte studebant, prævalidam classem mox in illum exituram; protinus proris conversis altum petit, speciem præbens Sardiniam petentis; ceterum haud ita multum provectus iter Saonam flectit: classemque in portum atque intra septa munimentorum recipit: qui à Prætore paullo post cum quinque & viginti triremibus Genua profecto aliquot dies obsessus est; triremisque ab illo Pisas ad statum rerum suis demonstrandum emissa cum non fefellisset, classe Genuensi insequente & urgente, ad littus Varaginis in terram ejecta est; magnaque vectorum pars capta. Prætor, cum nulla spes esset hostis ad pugnam eliciendi, Provinciam Narbonensem petit, classemque vectoriam mense Augusto Genuam incolumem perduxit: dimissumque remigium est, quod raptim coactum fuerat, aliaque classis comparari cœpta est. At Andreolus post classis discessum, occasione liberi exitus arrepta, quinque triremibus præsidio Saonensibus relictis, continuo portum egressus Corsicam petit; nonnullisque navibus in itinere captis, cum insulam tenuisset, arces aliquot à Lanfranco & Antonio Advocatis aliquanto ante munitas, validiore præsidio ac copiosiore commeatu firmat: indeque solvens in Siciliam tandem appellit.

Insequenti anno ejus sæculi quadragesimo octa- A.C. 1248. vo, Rambertino Bovarello Bononiensi Prætore, cum civitas in expediendis navibus ad Ludovicum Regem trajiciendum destinatis toto animo & opera esset occupata; Fridericus ea fama commotus, veritus ne Genuenses tanti Regis opibus septi in itinere Siciliam nudam præsidiis, quæ omnia undique ad se contraxerat, invaderent; totus in eo apparatu discutiendo animo & cogitatione insistit: eaque de caussa quinque & viginti triremes ex regnis suis evocatæ portum Saonensem tenuerunt. Pisani quoque, Ubertus Palavicinus, Lunenses, Graffagnini, ex altera parte Jacobus Marchio Carrettus, Friderici jussu, ac Mascaratis exsulibus instigantibus, bellumque undique cientibus, in Genuenses moverunt. Adversus tantos motus Genuenses nihil animis demissis se communire instituunt; delectaque quadringentorum peditum cohorte Placentia accersita; ad quos conducendos missi sunt Amicus Steggiaporcus & Joannes Turca; trecentisque equitibus in urbe ipsa scriptis, ac centum ex ditione Genuensi trans juga accersitis; loca omnia Genuensium finium irruptionibus hostium opportuna præsidiis firmant: quibus rebus expeditis, curaque ad rem navalem translata, quaternis triremibus regionatim armatis, ut sic tota classis numerum triginta duarum conficeret; Ludovico demonstrant, omnia ad eum trajiciendum promissa parata & instructa esse.

Interea Fridericus ad Parmam ingentem plagam accepit; florentissimis ejus copiis, ac numero & genere firmissimis profligatis ac deletis. Parmenses enim biennali obsidione ad extrema adducti ab ultima desperatione: cum Fridericus sese ex illis non civitatis dominatum, sed excidium petere aperte ferret; alia civitate, quam Victoriam appellavit, ædificari, atque ædificiis publicis & privatis frequen-

quentari cœpta, loco mœnibus maximo, templo in media urbe deſignato, inſularumque & viarum ſpatiis permenſis. Parmenſes igitur ultima deſperatione inſtigante, improviſa atque audaci eruptione Cæſarianas copias ſolute ac negligenter agentes; ut in nulla tali re à populo diuturnis malis macerato & confecto, ac vix ad arma ſuſtinenda valido ſuſpecta, adorti ipſo in curſu fundunt; novamque civitatem funditus diſturbant. Ita Victoria urbs prius deleta, quam condita eſt: cujus præda Parmenſes, ac qui cum illis militabant, (in quibus ſexcenti Genuenſes fuerunt publice, ut paullo ſuperius diximus, miſſi) ditavit: omnes enim theſauros ſuos, omnemque regiam gazam, (in qua fuit diadema ipſum regium, atque magna gemmarum & margaritarum infiniti pretii vis) in eam urbem congeſſerat Fridericus, in quam etiam, præter concubinarum & ſpadonum greges amœniſſimis hortis incluſos, feras omnis generis inuſitatarum Italorum oculis ſpecierum, ex omnibus orbis partibus infinito ſumptu conductas, Romanam potentiam æmulatus ad ſpectacula introduxerat, quod vanitatis plenum conſilium, dum fortunam animo non æquat, magno illi ſtetit, à profuſis ſumptibus in res nugatorias factis ad extremam pecuniæ inopiam ac neceſſitatem ſcortei nummi ſignandi adacto: qui, atque una Entius filius è clade elapſi, turpi atque ignobili fuga Cremonam conceſſerunt.

Quo nuncio accepto Innocentius, fortuna hominis deſpecta, cum Genuenſibus egit, impetravitque, ut bona Maſcaratorum exſulum, qui civitatem ac res Pontificias vexare non deſiſterent, publicarentur; ipſique, & illorum filii, ac nepotes à magiſtratibus & honoribus lege excluderentur. Per hæc tempora Genuæ Maſcarati & Rampini, veteribus nominibus omiſſis, commune ceteræ Italiæ nomen Gibellinorum & Guelphorum acceperunt: quod nomen pridem in Germania ortum à Cæſare cognomento Gibellino, & Guelphone Duce Bavariæ, qui ſuaſu Romani Pontificis contra illum arma tulit, Princeps Fridericus ad id tempus inauditum in Italiam intulit; ceteris nominibus earundem Pontificiarum & Cæſarianarum factionum exſtinctis: quæ varia fuerant; cum ſingulæ civitates ſuum quæque privatum nomen haberent: quæ factiones jam inde ex eo tempore in Italia excitatæ, cum Rom. Pontifices & Germani Cæſares inter ſe diffidere cœperunt, populique pro ſuo quiſque ingenio, ac pro cauſſarum varietate, ſeſe ad alterutrum Principem applicarent; divina & humana miſcuerunt, miſeramque Italiam continentibus multorum ſæculorum cladibus lacerarunt ac fœdarunt: tantaque fuit exſecrandarum factionum rabies; ut, non modo Italiæ civitates, quarum nulla ab hac labe fuit intacta, internecinis inter ſe bellis ſæpe commiſerint; ſed in ſingulis ipſis civitatibus populo bifariam diviſo, ipſos fratres in fratres, ac filios in parentes, parenteſque in filios armarint.

A.C. 1249. Inſequens annus ejus ſæculi quadrageſimus nonus, Alberto Malavolta Bononienſi Prætore, rebus externis, quam Genuenſibus inſignior fuit: Hiſpali opulentiſſima urbe à Rege Caſtellæ in Hiſpania expugnata; Mauris & Saracenis ex illa ejectis, qui eam urbem complura ſæcula tenuerant: quæ urbs illarum regionum caput cum maritimis commerciis in primis opportuna ſit; ea de cauſſa amicitia & fœdus cum eo Rege ictum eſt, ac leges negotiationis ſancitæ; Legatis ad eum miſſis Hugone Fliſco Juriſconſulto, & Gulielmo Bollerio; qui colloquia tantummodo inſtituerunt, nulla re tranſacta: ceterum inchoata conſilia poſtea à Nicolao Calvo ea de cauſſa ad Regem miſſo ad effectum perducta ſunt: Ludovicuſque Rex à Genuenſi claſſe in Ægyptum trajectus, expoſitis in terram copiis, (quæ res magni certaminis fuit, A Saracenis acriter reſiſtentibus) primo adventu urbem Damiatam à Saracenis deſertam cepit, paulloque poſt, copiis Memphi urbi, quam *Cairum* nunc vocamus, infelici omine admotis, luctuoſo Chriſtiani populi fato una cum magna Procerum vi captus eſt, copiis profligatis: qui non plus undeviginti dies ab illis retentus, Sultano interea fato functo, ſe ac ſuos centum millibus marcarum argenti redemit, à claſſe Genuenſi in urbem Antonellam vectus, in qua biennium fuit: quo toto tempore pius Rex, ac perpetui moris ſui de Republica benemerendi retinens, multis atque ingentibus beneficiis Chriſtianos illarum Provinciarum incolas, B Chriſtianamque rem affecit.

A.C. 1250. 1251. Læti in primis ac fauſti Genuenſibus fuerunt, duo qui ſequuntur tertii decimi ſæculi anni, quinquageſimus, & quinquageſimus unus: quorum primus Gerardum Corrigium, ſecundus Menabovem Turricellum, utrumque ſine collegis, Prætores habuerunt; concordia civium tandem compoſita, ac populis, qui defecerant, in antiquam ditionem receptis, Fridericoque implacabili hoſte ſublato: inſtituta autem ſunt præclara conſilia priore anno, at inſequenti ad exitum perducta, initio facto à Fliſcis: quæ gens à gentili ſuo Pontifice beneficiis & honoribus haud modice aucta, ad hoc tanti nominis C auctoritate ſubnixa, in magnas opes, magnamque potentiam creverat: ii exſulum miſericordia commoti, quorum multos affinitatibus, aliiſque neceſſitudinis cauſſis attingebant, de illis in urbem recipiendis, concordiaque civitatis firmanda ſermones ſerere cœperunt; circumeunteſque, graviores & quietiores cives prehenſare, hortari, orare, monere, ut ad concordiam animum adjicerent; quæ non magis in exſulum, quam in ipſorum, qui urbem colant, rem eſſet: quem enim ex civilibus diſſenſionibus fructum utramque partem tandem petere, niſi ut civitas, quæ concors adverſus exteros ſit invicta, in duas partes diſtracta, mutuiſque damnis paullatim vires ſuas carpens, D atque aſſiduis cladibus ſeſe ipſa conficiens, jucundum hoc ſpectaculum hoſtibus ſuis præbeat? præter ſuum ac publicum bonum, divinum quoque Numen lædi: cui pax, concordia, amicitia inter homines cordi ſint: contra, odia, diſſidia, contentiones, rixæ abominationi: lædi Chriſtianas leges, ac Chriſtianam profeſſionem, cujus fundamentum ſit caritas: averterent parumper ab ira & injuriarum cogitatione animum; atque ad bonum publicum converterent; cauſſaſque irarum & diſſenſionum Reipublicæ, & divinæ voluntati condonarent: nullum tempus ſancto conſilio exſequendo aptius umquam fuiſſe: cum E civem ſuum Pontificem maximum patriæ amantiſſimum, controverſiarum diſceptatorem habituri ſint; cujus fidei, probitati, prudentiæ ipſimet exſules, qui toties illum læſerint, ſtomachumque illi ſæpe fecerint, ſeſe committere ſint parati: cum nullum orandi, inſtandi, monendi, obteſtandi finem facerent: pervicerunt tandem, ut omnium rerum arbitrium ad Pontificem rejiceretur: cujus judicio ſe ſtaturos ſollemni promiſſo ac jurejurando utrique ſe obſtrinxerunt.

At Prætor cum copiis ab urbe profectus, agro prius vaſtato, duobus munimentis in collibus urbis Saonæ circumpoſitis excitatis, iiſque valido armatorum F præſidio firmatis, Genuam revertitur; quo paullo poſt nuncius de Friderici obitu perlatus eſt: qui tanta lætitia civitatem affecit, ut præ illa vix mentis compotes eſſent. At inſequenti anno; cum copiæ jam Varaginem contractæ eſſent, Prætorque ex urbe moviſſet ad agrum Saonenſem vaſtandum: Saonenſes & Ingauni, ac ceteri populi, qui defecerant, unaque cum illis Marchio Carrettus conſiliorum ſocius, præſidio Friderici, quo omnes ipſorum ſpes nitebantur, deſtituti, ac mox ſocietate exſu-

lum

lum Genuensium destituendi; cum pax & concordia Genuensium esset in haud dubia spe: intelligentes quam non suarum virium ea dimicatio esset, Legatos ad Prætorem mittunt; veniam erratorum ac pacem suppliciter petentes; sesesque paratos imperata obedienter facere profitentes: venia data est; & civitas Saonensibus data à Genuensibus tædio diuturni belli fessis: ipsique & Ingauni, ac ceteri populi Ligusticæ oræ, qui simul cum illis defecerant, in antiquam ditionem ac veterem conventionum formulam recepti.

Per idem tempus Lucas Petrus Gradenicus & Jacobus Dorus Venetorum Legati Lucam venerunt: quo Genua missi sunt Guido Spinula & Hugo Fliscus, ad pacem inter utramque civitatem & fœdus superioribus annis Pontifice maximo disceptatore initum, antequam dies præstituta exiret, renovandum: qui cum opidum portum Veneris convenissent, pacem & fœdus eadem formula in decennium sanxerunt. Eo anno Pontifex, cum, mortuo Friderico, Italiam repetere decrevisset, Massiliam venit: ibique præsto habuit quattuor Genuenses triremes à civitate ad illum trajiciendum missas: ceterum Pontifex, maritima via rejecta, terrestri itinere Genuam venit, à Genuensibus reverenter ac cum omni regalis opulentiæ apparatu acceptus: in qua urbe haud diu commoratus, Mediolanum petit; paulloque post præpositus Ecclesiæ Parmensis, jussu Pontificis, Genuam venit, ex cujus auctoritate ac præscripto exsules in civitatis consilio in patriam atque in jus civium restituti sunt, omnibus ætatibus atque ordinibus lætantibus ac gratulantibus. Hac civitatis concordia malis, quibus per decennium civitas vexata est, ac bello, quod populus Genuensis cum Friderico Cæsare, ac Pisanis armorum sociis, ac populis Ligusticis, qui ab ipso defecerant, ac secum ipse gessit, finis tandem impositus est.

Morte Friderici, atque adventu Pontificis magna rerum mutatio in Italia facta est: Gibellinorumque opes, quæ Friderico vivente innixæ supra ceteros se extulerant, illo defuncto, alte conciderunt: contra partes Guelphæ ad eum diem depressæ in immensum creverunt. Florentinorum quidem odium in Ubertos, ac nonnullas potentiores familias, ob illarum superbum & impotentem dominatum conceptum, ceterum metu Friderici compressum, tandem erupit: quas familias populus armis arreptis urbe exegit; Guelphisque, qui exsulabant, introductis, popularem Reipublicæ statum constituerunt; qui illius civitatis potentiam & imperium mire amplificavit. Lucensium enim societate sibi adjuncta, armisque tota Etruria circumlatis, complures ejus Provinciæ urbes atque opida partim vi, partim metu adactas, imperio adjecerunt, Pisanis ac Senensibus societate armorum inter se conjunctis contusis, illorumque opibus ita fractis, ut Pisanos ad iniquas conditiones pacis accipiendas adegerint: immunitate omnium rerum, omniumque commerciorum gementibus & mœrentibus expressa, opidoque Ripafracta, cujus maxima essent ad bellum momenta, illis adempto: quas res me Historiam Genuensem scribentem haud ab re strictim attigisse, ea, quæ mox scripturus sum, indicabunt: nunc ad res nostras revertor.

A.C. 1252. Nihil memorabile habet insequens annus ejus sæculi quinquagesimus alter sub Prætore Guiscardo à Petra Sancta Mediolanensi; præter opidum Andoriam de Marchionibus Clavessanæ emptum: at
A.C. 1253. qui consecutus est annus, ejus sæculi quinquagesimus tertius, qui Henricum Confalonerium Brixianum Prætorem habuit, insignis est mœnibus Saonæ iterum dejectis, ac fossa ruinis prostrati muri impleta: quam facultatem in fœdere Genuenses sibi reservarant: cum biennii dies rei exsequendæ præstituta exisset: factum est id odio Saonensium pravum animum non satis tegentium.

Insequenti anno ejus sæculi quinquagesimo quarto, Rodulfo Graidano Brixiano Prætore, Pisani A.C. 1254. cladibus à Florentinis acceptis attriti necessitate ad pacificandum cum Genuensibus animum adjecerunt: Genuensesque proximo bello fessi, non minus cupidi pacis in judicium Florentinorum de controversiis consenserunt: qui, Lanfranco Marocello & Hugone Flisco Legatis Genuensium auditis, caussaque plane cognita, opida Ericem & Trebianum à Pisanis occupata Genuensibus adjudicarunt.

Hic annus non modo Genuensibus, sed omni Christiano orbi, atque omnibus bonis luctuosus fuit, morte Innocentii quarti in urbe Neapoli; qui pontificatus undecim amplius annorum cursum omnibus laudibus cumulatum egregio facinore terminavit; regno Neapolitano, post obitum Conradi Regis, Manfredo ipso Friderici filio notho Principe Tarentino haudquaquam resistente, Pontificii solii imperio adjecto: hunc virum cum exquisita doctrina, cujus illustria exstant monumenta ipsius scriptis immortalitati consecrata, atque insignis pietas, tum vero præstantia in Rempublicam Christianam merita, assiduique & indefessi labores clarum & memorabilem in primis faciunt: cujus conspecta virtus ita admirationi & caritati omnibus fuit, ut cum vulgo lugentes dictitarent, talem virum aut numquam nasci, aut numquam mori oportuisse. Decreta fuerat ad eum legatio, cujus princeps Prætor ipse fuit: quæ, morte Innocentii audita, iter institutum nihilominus persecuta est: eademque, quorum caussa venerat, egit cum Alexandro quarto natione Campano, qui Innocentio successit.

Anno insequenti ejus sæculi quinquagesimo quinto Prætor fuit Martinus à Summariva Laudensis: A.C. 1255. per quod tempus cum Pisani ægro animo pacem iniquam ferrent, sua sponte mœrentibus animis supervenit occultus nuncius à Manfredo Apuliæ Rege, qui illos insuper in Florentinos incenderet, ac spe societatis suæ, atque ingentium auxiliorum in Etruriam, simul atque se moverint, mittendorum, ad arma Florentinis inferenda incitaret. Cupide paruerunt consilio Pisani, omnia quamvis præcipitia potiora ducentes, quam tam artis vinculis à Florentinis sese constrictos teneri: sed aliqua juris species paci ab ipsis ultro ac suppliciter appetitæ infringendæ prætexenda erat: quæ igitur in præsentia una occurrebat, eam arripiunt: negare igitur sese judicio secundum Genuenses, contra se à Florentinis lato staturos, atque iniquitatem ac pravum animum Florentinorum vulgo lacerare & exsecrari: qui non suam tantum vicem, sed alienam quoque rapaces sint; quibusque satis non fuerit tot Pisanorum res illis ademptas sibi ipsis adscivisse, nisi etiam, quæ reliqua sunt, aliis per iniquum judicium donent: tantam tamque insatiabilem cupiditatem miseros Pisanos exinaniendi in Florentinis esse: non cessuros se igitur Genuensibus opidis tam opportunis; sed illa, ac sese, & libertatem suam armis defensuros: cum igitur judicatum non facerent Pisani, neque opida restituerent; Legati in Etruriam missi sunt, Princivalles Auria & Nicolaus Grimaldus: qui Florentinos & Lucenses in Pisanos judicium Florentinorum contumaciter spernentes, alienaque injuste occupantes incitarent: qui cum Florentiam venissent, in consilium introducti talem orationem habuisse dicuntur:

Longe major vestra res agitur, Florentini, in Pisanis ulciscendis, quam nostra: à quibus gravius quam nos majoreque in re læsi estis: nam nostri nihil illi habent, nisi parvorum ac perexigui fructus castellorum possessionem: at vobis ea, quæ inter mortales sunt maxima, quantum in ipsis fuit, ademerunt, famam, æstimationem, fidem, vestro judicio non stantes: quod ad

ad nullam aliam rem, quam ad vestram contumeliam quæsivisse videntur: nimirum cui tamquam iniquo non parendo, (neque enim ullam aliam caussam non parendi comminisci possunt) vestram sapientiam, fidem, religionem aperte damnant. Haud ferenda est vobis, Florentini, tanta ac tam insignis contumelia: sed arrogantium hominum contumacia pio ac justo bello persequenda: postulat id à vobis Florentinum nomen tot egregiis rebus gestis clarum; postulat civitatis vestræ magnitudo & potentia, quæ omnia circum se late perdomita habet; postulat denique justa ac generosa indignatio: an gens toties à vobis victa, ac libertate vestris nutibus obnoxia utens, tantum vestri contemptum diutius impunitum ferat? idque vobis nullo graviore negotio implicitis, quod vos connivere cogat? at enim justæ quidem hæ caussæ ac graves armorum sunt: ceterum bellum difficile, ac discriminum & impedimentorum plenum: tum autem tractu longum, neque satis explorati exitus futurum est: nullum immo facilius, ac brevius, ac certiore victoriæ spe umquam susceptum est: si enim vos soli Pisanos superioribus cladibus ita fregistis, ut iis, quas illis imposuistis, conditionibus, atque obsidibus magno numero datis salutem à vobis redimere coacti sint: quid futurum est, vobis hinc copiis vestris terra, illinc nobis classibus nostris mari illos urgentibus? quos tantæ amentiæ vis tenet; ut utrumque populum eodem consilio, eodemque facto sibi simul irritantes, utrumque mutua societate subnixum, faciliore occasione ipsos ulciscendi arment: quam occasionem stultitia Pisanorum nobis oblatam, majore stultitia nos omittemus: neque vero sperandum est, Florentini, superba & inquieta Pisanorum ingenia ac supra fortunam elata in fide conventorum, ad quæ frendentes ac gementes descenderint, diutius mansura: ac non ad omnem levem spem alicujus externæ opis, ad jugum, quod malo & metu victi acceperint, discutiendum, omnibus virium suarum conatibus consurrectura: quam occasionem mirandum est Manfredum adhuc illis non præbuisse: atque adeo quis divinare possit, non inter illos occulta consilia ejus rei, quæ utrisque expediat, jam fieri cœpta? quare, cum non illud nunc in deliberatione versetur, utrum bellum, nec ne, tamquam utrumque vestræ potestatis sit, cum Pisanis habeatis, Florentini; sed utrum vos soli cum illis aliqua præpotenti societate munitis, an vos cum illis solis Genuæ civitatis nulli omnino urbium, quæ sub cœlo sunt, maritimis opibus secundæ societate ipsi fulti illud geratis: utrum consilium sit sapientius, juxta nobiscum intelligitis: quæ civitas bellis civilibus defuncta, ac civium concordia constituta; totaque ora Liguriæ pacata, & in antiquum imperium recepta; quin omnibus viribus suis usquam alio avocatis, in Pisanorum excidium pro veteri odio proque atrocibus omnium temporum injuriis vobiscum sit incubitura, dubitare non debetis.

Oratio sua sponte jam inclinatis animis admota facilem assensum habuit, prorsusque sic faciendum respondent Florentini; quin etiam gratias Genuensibus agunt, quos videant de ipsorum dignitate & existimatione tantopere laborare: factaque dictis continuantes, Guiscardum à Petrasancta Prætorem Lunensem, cum utriusque populi mandatis Genuam mittunt: facile fœdus & societas inter cupidos convenit. Guiscardus divi Georgii signo, quo Genuenses in bellis uti solent, impetrato, discedit. Eodem anno Gulielmo Albintemelii Comiti, ejusque filiis, totique posteritati, perfidiæ in Rempublicam damnatis jus fiduciariæ ditionis abrogatum est.

A. C. 1256. Insequens annus ejus sæculi quinquagesimus sextus, Philippo à Turri Mediolanensi Prætore, minime segnis nec mediocriter fructuosus Genuensibus fuit; antiquæ ditionis opidis recuperatis, ac novis imperio adjunctis, rebusque ubique bene & feliciter gestis: quin etiam insigni miraculo illustratus. Pisani enim sive compertum habentes, si-

A ve suspicantes, fœdus & societatem inter Genuenses & Florentinos, illisque conjunctos Lucenses adversum se initam; sive fato illos ducente, ad hoc fiducia promissorum Manfredi inducti, bellum, quod ab aliis exspectabant, ipsi occupant facere: infestoque exercitu fines Lucenses ingressi, opidum ad pontem Serchii circumsidunt: qua re audita, Florentini haud impigre in Pisanos movent; Lucensibusque sibi in itinere adjunctis, hostem petunt: quem adepti, necessitatem pugnæ effugere non valentem primo incursu fundunt, magna illorum edita cæde, neque exigua parte in fluvium Serchium præcipitata, atque undis hausta:
B quæ clades Pisanos subegit ad graviores necessitates accipiendas: quæ dum in Etruria geruntur, Genuenses cum omnibus pedestribus & equestribus copiis, quas armare potuerunt, ac cum octoginta triremibus Genua movent; portumque Lunensem ingressi Ericem opidum circumsidunt; famaque cladis à Pisanis acceptæ ad illos perlata, opidum oppugnare instituunt: ac suburbio, quod Pisani opido continuum ædificarant, muroque & fossa cinxerant, facile potiti, majore certamine opidum invadunt, ac tandem expugnant: militibusque præsidiariis incolumibus dimissis, Genuam ovantes redeunt.

C Novæ eo anno inimicitiarum ac bellorum caussæ ad vetera dissidia inter Genuenses & Pisanos additæ sunt: quarum origo fuit Chianus Marchio Callaritanus: is cum ferre non posset, Judicis Alborensis opes Pisanorum societate innixas in Sardinia supra suas excellere; ut pari potentia se muniret, Genuensium amicitiam beneficio suo provocatam sibi adjunxit, Castello Castro opido in judicatus Callaritani finibus illis donato: quod opidum traditum acceperunt Ogerius Scottus & Joannes Pansanus, ea de caussa cum duabus triremibus in Sardiniam missi; quarum præfectus ex familiaribus Prætoris fuit vir nobilis, cui in consilio additi sunt
D tres Genuenses cives, Peschetus Mallonius, Dietisalvus Dietisalvius, Petrus Advocatus: quæ cum octo Pisanis congressæ, haud incruento certamine victas eas capiunt, captasque Genuam ducunt: quibus successibus Genuenses confirmati, ut nullum locum Pisanos urgendi relinquerent, quattuor & viginti triremes de integro deducunt: quas omnibus rebus abunde instructas, Simone Guercio & Nicolao Cicada præfectis, Pisas mittunt: quæ portum ipsum Pisanum ingressæ, tribus onerariis ac nonnullis minutioribus navigiis captis, iter in Sardiniam dirigunt: eo appulsæ res tristes offendunt, morte Chiani Marchionis ab inimicis suis interfecti:
E huic Gulielmus Cepolla avunculus successit: qui societate ac fœdere cum Genuensibus renovato, Genuam venit: subitoque morbo correptus, Republica Genuensi herede nominata, decessit.

Turbulentæ eo anno nonnihil res urbanæ fuerunt, hæresis enim quæsitor Anselmus Dominicanus Prætori ac civitati ipsi sacris interdixit: quod Prætor leges quasdam in hæreticos sancitas ab ipso appellatus in tabulas publicas referre recusasset: provocatum est ad Pontificem, resque coram illo jactata: isque exitus fuit, ut Genuenses sacris illico restituti, leges in tabulas referre coacti sint.

F Quod ad piorum animos augendos & confirmandos ab Annalibus traditur, mihi nullo modo omittendum fuit; neque fides miraculo abroganda: ferunt hoc anno corpora clarorum martyrum Fluctuosi, Augurii, Eulogii, ex Catalonia in promontorium oræ Ligusticæ, quod quindecim millium passuum intervallo ab urbe Genua distat, vulgo caput Montium appellatum, divinitus ac sine ullo humano ministerio translata, & in vetustam sacram ædem Fluctuosi nomine dicatam, illique adjunctum cœnobium illata.

Sequi-

Prospectus celebris PORTUS ERICIS *una cum adjacentibus munimentis, Genuensium ditioni subjectis.*

A.C. 1257. Sequitur annus ejus sæculi quinquagesimus septimus, mutata Reipublicæ forma insignis: qua in re mirari licet scribentium Annales illorum temporum supinam negligentiam; qui factum dumtaxat, idque admodum jejune, narrantes, caussam rei, qua nulla memorabilior posteritati traditur, quaque nulla ad exemplum fugiendarum, vel sequendarum rerum, quod in primis à Scriptoribus quæritur, majoris est usus, ne suspicione quidem attingant: à qua re illos abstinuisse puto metu offensionis eorum hominum, qui tum vivebant: me diu cogitantem eo conjectura fert, ut putem odium plebis in Nobilitatem caussam horum motuum fuisse; quod omnibus sæculis & apud omnes gentes ita usitatum fuit, ut naturale prope dici possit: hoc igitur odium, cujus superioribus annis in oppugnatione Saonæ specimen apparuit, sua sponte gliscens primores cives & optimates ex populi corpore aluisse verisimile est: indignantes, credo, Nobilitatem solam in magistratibus, solam in imperiis, ac classium præfecturis, solam in legationibus esse: se vero à Republica gerenda plane exclusos, ab omnibusque contemptos ignobilem ætatem agere: qua de caussa puto Nobilitatem otio civitatis consulentem, ad invidiam mitigandam, proximum septennium à collegis Prætori addendis abstinuisse: quæ res quamquam videri poterat iras primariorum popularium in præsens permulsisse; non tamen illorum animos sedavit; cum viderent nihilominus regimen expeditionum atque omnium rerum penes Nobilitatem esse: occasionem igitur consilii dudum inter ipsos occulte concocti exsequendi præbuit adversa sordium fama Prætoris superioris anni: in quem discedentem atrox seditio multitudinis concitata est, lapidibus illum incessentis, magnisque clamoribus ad mortem pro illius merito deposcentis: qui tumultus deinceps crescens coegit hominem, itinere retro repetito, domo Alberti Malevoltæ Bononiensis, qui illi in prætura successerat, se abdentem concitatæ multitudinis furori subtrahere: quæ fuga Prætoris adeo motus urbanos non sedavit, ut potius tumultum incitarit. Vulgo igitur alii ad arma conclamare; alii Io popule, vociferari; alii Capitaneum de populo deposcere: impetus illos in ædem D. Syro sacram tulit: in quam cum plebs atque primarii populares cives convenissent; clamore voluntatum indice, Gulielmus Buccanigra popularis Capitaneus, & Prætor populi Genuensis creatur: quem illico in sublime arreptum, ac magno cum plausu, ac clamoribus lætitiæ, & honoris indicibus circumgestatum, tandem populus in excelso solio collocat, & in ejus verba jurat: idem postero die populus in ædem maximam convocatus Prætorem facere adigit; atque in imperia Capitanei ejusdemque rectoris jurare: insequenti die duo & triginta antiani de corpore plebis quaterni regionatim, qui essent Prætori in consilio, lecti sunt: aliquotque post diebus cum res in primis illis tumultibus non satis essent constitutæ, antianorum, & convocati consilii decreto, magistratui, & imperio Capitanei, illo absente, decennii tempus præfinitum est; vectigalque annuum mille librarum in victum & cultum decretum: additique sunt illi, judex, duo scribæ, duodecim à familiaribus ministeriis, quinquaginta armati à corporis custodia.

Tertia hæc fuit Reipublicæ forma, ac tertius rerum status, postquam civitas nostra Cæsarum dominatu exuto, Comitibus illorum beneficiariis parere desiit: suisque ipsa legibus, suisque magistratibus in libertate vivere cœpit, à Consulibus ad exteros Prætores, & ab his ad Capitaneos transgressa: tumque primum Nobilium & popularium factiones feri cœptæ sunt, omnium, quæ civitatem nostram umquam vexarunt, pestilentissimæ, ac, quamquam minus cruentis motibus, quam Gibellina & Guelpha; acrioribus tamen & diuturnioribus, atque insanabilioribus odiis exercitæ: altius enim morbus pectora hominum insedit: qui omnibus legum remediis sæpe frustra tentatis valentior, vires paullatim absumendo, ac sanguinem hauriendo, ad extremam tabem atque imbecillitatem corpus perduxit: quod exsangue & enervatum cum suo succo ali non posset; neque suis viribus hærere; externi imperii alimenta, ac suffulcra, sua se libertate spolians quærere coactum est: quæ ab interitu prohibuerunt quidem; ceterum sanguinem, robur, calorem, non reddiderunt; tamque alte ulcus penetravit, ut ne leges quidem duodecimvirales tanto consiliorum apparatu latæ, quæ cetera factionum vulnera sanarunt, hoc exstirpare potuerint: quod novis caussis in dies magis exasperatum, materiam nonnullis præbuit, scelerata parricidii & tyrannidis consilia in patriam struere: quæ tamen in ipso exsequendi initio, evidente divini Numinis beneficio discussa sunt: tandem ad necessitatem legum ab externis Principibus petendarum, tamquam in nobis parum consilii atque ingenii ad nos ipsos regendos sit, adegerunt: quæ leges, quamvis sapientes ac sanctæ, non tamen mala & pericula nostra sistent, nisi visceribus hærentis pestis omnes fibras nobis unusquisque præciderimus; quæ una est in unum corpus coalescendi spes. Ceterum ego nimium provehor caritate patriæ, ac boni publici studio de spatio ablatus; nunc ad inceptum redeo.

Moderationis specimen edidit novus Reipublicæ popularis status; Nicolao Vento & Jacobo Nigro ambobus ex Nobilium corpore sexdecim triremium præfectis adversus Pisanos missis: quibus in se venientibus septem Pisanæ triremes procul conspectis, numero territæ fuga sese pesti subtraxerunt: imminenti periculo præsidio turris cujusdam in ora Sardiniæ, sub quam se receperunt, vitato: per quod tempus qui erant in præsidio opidi Castri, extrema fame victi Judici Alborensi deditionem fecerunt: Genuensesque eo nuncio accepto, Marchionis avunculo suadente, qui ea de caussa protinus Genuam se contulerat; spemque fecerat, si auxiliis Genuensium adjuvaretur, sese ex Fano Giliæ opidum & cetera amissa loca recuperaturum: haud gravate delectam alam centum & quinquaginta cataphractorum equitum illi decreverunt; quam Jachino Calderario ducendam dederunt: hac Philippus Calderarius, classis hujus præfectus creatus, in Sardiniam trajiciens, in itinere navim Pisanam, magnam argenti vim vehentem, cepit: Genuensesque Fanum Giliæ introducti, occultis consiliis nonnullorum civium opidi Pisanis tradendi detectis, auctores proditionis comprehensos horribili ignis supplicio necarunt.

Insequens annus ejus sæculi quinquagesimus octavus, in quo sub Buccanigra Capitaneo Renatus Roscius Lucensis Prætor fuit, memorabilis in primis fuit; non magis motibus & casibus suis, quam seminibus magnorum ac diuturnorum bellorum inter Genuenses ac Venetos jactis: initio facto in urbe Ptolemaide, quam posteriores Aconem vocarunt, eorum dissidiorum ac bellorum, quæ per multos annos, atque adeo sæcula non minoribus odiis, minoreve irarum certamine, quam viribus exercita ingentibus cladibus ac multo sanguine utrique populo steterunt: quæ bella vel induciis, vel pace (numquam tamen fida) nonnumquam intermissa, acriora semper & infestiora quacunque levi de caussa exsurgebant: quippe quæ non leves illæ suborientes, atque ad tempus mutabiles caussæ, quæ conditionibus facile tolli possent, conflarent; sed tacita alia subesset caussa, quæ duos præpotentes maris Mediterranei populos ad funestum bellum inter se armaret: ea erat æmulæ virtutis A. C. 1258.

certamen, ac de principatu maritimarum rerum contentio; in quem ambo impotenti cupiditate tendebant: quæ cupiditas alte animo insidens, cum natura perpetua esset: bellorum quoque ab illa manantium nullus erat terminus: quæ bella tandiu duraruitt, donec utriusque populi mutata fortuna finem tandem illis imposuit; cum Veneti potentia & imperio in immensum crevissent; contra Genuensium vires intestinæ discordiæ, continentiaque & internecina civilia bella ita fregissent, ut populo Genuensi exsangui & confecto nullum jam esset cum Venetorum florentibus opibus par certamen: iis igitur bellorum seminibus neutrius populi voluntas, cum uterque aliis negotiis satis esset implicitus, sed casus, ac duorum tenuis sortis hominum factum materiam & caussam præbuit: ut vere à sapienti viro traditum sit, *incendia, quibus magnæ urbes conflagrent, non semper à theatris & basilicis, sed nonnumquam ab humilibus tuguriis oriri.*

Magna erant ea ætate in ora Syriæ Genuensium & Venetorum commercia; magnamque rei familiaris partem in ea negotiatione implicitam uterque populus habebat; & magnas opes, magnamque potentiam, frequentiaque domicilia possidebat: sed nullam urbem frequentius incolebant, quam Aconem, situ loci ac portus amplitudine commerciis maritimis in primis opportunam. Hujus urbis, quæ Veteribus Ptolemais fuit, tertiam partem Veneti, tertiam Genuenses, reliquam tertiam incolæ ipsi Syri tenebant. Suam utraque natio separatam regionem, ac suum separatum forum, ad hoc suum quæque magistratum habebat; cum sacra ædes tantummodo esset communis: peramplaque privata ac publica ædificia, unaquæque natio, ac magnam vim cellarum & tabernarum magni pretii mercibus refertarum exstruxerant; ut non jam ea urbs privatorum negotiatorum societatum receptaculum; sed duorum integrorum populorum, duarumque Rerumpublicarum suis legibus utentium domicilium videretur.

Forte ita tulit casus, ut, Simone Marocello & collega nationis Genuensis Consulibus, in privatæ ac parvæ rei altercatione Venetus quidam, cujus nomen non traditur, ætate robustior Genuensem & ipsum obscuri nominis adolescentem verberaret: quod factum ad publicam injuriam Genuenses revocantes, ut est natio perciti ac fervidi ingenii, omnique levi de caussa facile irritabilis, armis repente arreptis, magno tumultu, magnisque clamoribus Venetos improviso deprehensos adorti ex ædibus ipsorum publicis expellunt, nonnullis eorum vulneratis. Graviter & iniquo animo rem tulerunt Veneti; neque orationem Genuensium auribus admiserunt sese purgantium, ac temerariam illam primam animorum concitationem, quam consilio regere sæpe in manu nostra non sit, excusantium.

Forte eo tempore Baxoccius Mallonius cum navi Veneta, quam à pirata quodam captam emerat, in portum Aconis earum rerum ignarus venit, Venetique non tam rei suæ recuperandæ, quam referendæ injuriæ studio navem appulsam nullo adito magistratu capiunt: at Genuenses injuriam non ferentes, armis sumptis, non modo captam navim recuperant, sed omnes Venetas naves, quæcumque erant in eo portu, viribus superiores capiunt, magnoque damno Venetos afficiunt. Quibus rebus Venetiis cognitis; Veneti factas sibi ac nationi suæ injurias apud Genuenses conqueruntur; sibique satisfieri postulant: decreta est legatio Bononiam; in quam urbem Veneti quoque Legati convenirent: ibique, re æquo animo cognita, convenit, ut damna illata æstimarentur, ac sarcirentur. Cum procrastinarent Genuenses; sese ab illis extrahi & ludificari Veneti rati armis sua repetenda statuunt, injuriasque ulciscendas: quare ordinariæ vectoriæ classi XIII. longas & ad pugnam instructas naves, partim triremes, partim galeatias comites clam addunt: quæ classis cum portum Aconis subiisset, omnes Gen. naves, ut in nullo tali metu, improviso deprehensas capiunt & incendunt: neque ira satis exsatiata, facibus admotis, cœnobium sacræ ædis divi Sabæ continuatum, quam Genuenses tenebant, comburunt: qua re commoti Genuenses ad arma discurrunt; acreque inter ipsos & Venetos, cum quibus Pisani se conjunxerunt, prælium mox accensum est; magna cæde utrimque edita; ac multis ædificiis utrimque incensis: cumque utraque natio in eadem urbe se ad bellum compararet; non modo gladiis ac hastis quotidie dimicabant; sed compluribus utrimque bellicis machinis excitatis, omni tormentorum & missilium genere sese mutuo incessebant: vetusque Pisanorum turris à Genuensibus dejecta est.

Interea, cum Genuæ rescivissent, Venetos simul cum vectoria classe naves longas conjunxisse; ut paribus auxiliis rebus Syriacis subvenirent, ipsi quoque nonnullas corbitas ac decem triremes classi suæ vectoriæ in Syriam proficiscenti addunt: quas adversa tempestas adorta est; quattuorque illarum retro in portum Genuensem compulsæ sunt: ceteræ, post longam jactationem, quassatæ ac mancæ portum urbis Tyri tenuerunt. Quarum adventu cognito, Veneti, qui erant Acone, cum undeviginti triremibus portu exeuntes Tyrum petunt; portusque fauces insident: adversus quos Genuenses vecordi & inconsulto impetu exeunt: quam temeritatem haud leve damnum secutum est, tribus triremibus amissis. At Veneti, res Syriacas validioribus præsidiis firmandas cum statuissent, ingentem classem comparant: adversus quos Genuenses quattuor corbitarum ac viginti quinque triremium classem, cui præfectus est Roscius Turca, navigare in Syriam jubent: cui paullo post, cum auditum esset, longe majorem esse navium Venetarum numerum, octo triremes addiderunt; hoc est alveos bellatoribus & sociis navalibus fere inanes, incolis Syriæ Genuensibus hominibus supplendos; alveis navium Syriam magis quam copiis egere credentes: quæ classis, cum Tyrum appulsa esset, pervigilio divi Joannis movit, atque ante portum Aconis in ancoris stetit, tamquam pugnandi copiam hosti faciens: qui insequenti die, Pisanis ac Massiliensibus, ac ceterarum nationum hominibus, quoscumque stipendiis conducere potuerunt, sociis, cum octoginta amplius navibus varii generis portu egressi magno impetu Genuenses iuvadunt: viribusque longe inferiores haud magno certamine fundunt, viginti quinque triremibus captis: cum perpaucæ, quæ superfuerant, fuga elapsæ in portum Tyrensem sese recepissent, Genuensesque, qui erant Acone, tanta clade animis infracti è vestigio urbe excedunt. At Veneti, ira nondum exsatiata, residuum odium, quando in homines non poterant, in ædificia ipsa effundunt: cellis & tabernis direptis, ædificiisque privatis & publicis solo æquatis, cum ne turri quidem opere conspiciendo à Genuensibus ædificatæ pepercissent: cujus turris fores, una cum aliquot lapidibus, viri ceteroqui minime vani ingenii, impotenti lætitia usitatæ gravitatis obliti, Venetias mittunt; aliquotque navigiis in aquam à fundamentis turris exstantem immissis, per superbum nominis Genuensis ludibrium Genuensium turrim navigabilem factam jocabantur. Hæc clades omnes nationes, tam Syriæ veteres incolas, quam in illis regionibus commercia habentes, à Genuensibus alienavit; (ut mos est hominum animos ac voluntates ad fortunam inclinare) præter Principem Tyri, Catalanos, Aconenses cives, Equites Hospitalarios; qui in fide & in amicitia manserunt.

In-

Interea Alexander Pontifex, his motibus auditis, qui cursum consiliorum suorum ad expeditionem Syriacam destinatum tardare atque adeo interrumpere possent, vehementer commotus, extemplo ab utroque populo legationes honorificas cum amplis mandatis ad se mitti postulat: omnes dicto audientes fuerunt; Genuensesque quattuor cives longe primarios miserunt, Princivallem Auriam, Lucam Grimaldum, Ubertum Passium, Ugonem Fliscum; Veneti Joannem Canalium, Philippum Sturlatum, Andream Zenum: missus est etiam à Pisanis, eodem Pontificis vocatu, Renatus Marsupus Jurisconsultus: quos Pontifex, cum omnes Romam convenissent, ad se introductos ita allocutus dicitur: *Numquam putassem, filii, Christianam rem exsecrabiliorem adversarium umquam habituram, aut vero habere, quam hos ipsos religionis nostræ hostes Sarracenos; neque ullo funestiore bello Christianum orbem infestum fore, quam eo, quo ab illis jam multa sæcula uritur: ecce vos, filii, novi hostes ad res insuper aggravandas additi estis: eo illis exitiosiores, quod illi, bellum aperte inferendo, ut nobis ab illis caveamus, nosque ad nos ipsos defendendos paremus, saltem admonent; vos arma Christianis detrahendo, ac, ne sese adversus hostiles impetus tegant atque defendant, quantum in vobis est, prohibendo, fratres vestros illis trucidandos proditis: patiemini, filii, me hanc necessariam orationis acerbitatem adversus vos subire; quod semper parentibus erga filios licuit: quo modo vero arma vos Christianis detrahere inficias ire potestis, qui discordiis vestris illa ab itinere Syriæ intercluditis? quibus enim aliis classibus commeatus, supplementa, novæ copiæ ad bellum tuendum necessariæ trajici possunt; quam vestris, filii, quos solos Deus maris Mediterranei potentes fecit? Ac Sarraceni, in Christiana Ecclesia opprimenda, pietati se suæ proximos putant; seque in falsa religione nostra, ut credunt, evertenda, ac sua, quam veram rentur, extollenda, rem divino Numini acceptam in primis facere existimant; at vos nihil detestabilius in illud ipsum divinum Numen admittere vos posse, juxta mecum intelligitis: pudeat vos Christiani nominis, pudeat Majorum vestrorum religiosorum hominum: quod si nulla verecundia vos movet; at saltem Dei immortalis metus, quem tam graviter læditis, vos ad sanitatem revocet: qui serus interdum, ceterum certus injuriarum suarum vindex, haud diu se inultum passurus est: huic caussas odiorum ac dissidiorum vestrorum tandem condonate: quam rem cum ab omnibus, qui Christiano nomine censentur, commune officium postulat; tum à vobis quadam magis necessaria vobis imposita ratio exigit: quos præter Rempublicam, quæ omnibus communis est, rei familiaris vestræ respectus movere debet, in Syriacis commerciis maxima ex parte occupatæ, cum tanto vestro compendio, ut civitates vestras, quarum alia in lacunis, alia in nudo & aspero solo sita est, alia perangustis finibus utitur, opibus supra ceteras fere Europæ auxeritis: quæ cum eadem industria sint tuendæ, qua paratæ sunt; non intelligitis, Syria amissa, materiam vos ac civitates vestras ditandi vobis subtrahi? si caussæ, quæ vos ad arma inter vos egerunt, graves essent, non quidem venia, ceterum misericordia aliquo modo digni essetis, privata ne rixa inter duo obscura & contempta capita temere exorta tantas procellas ciet? resipiscite aliquando, atque expergiscimini; solidumque bonum ac salus vestra, quæ a salute publica disjuncta esse non potest, inanibus istis iris ac futilibus odiorum caussis præponderet. Pro jure sacrosanctæ potestatis agere vobiscum possem, filii, sed precibus malo: controversias vestras mihi judicandas permittite, ac caussas discordiarum pro communi parente cognoscendas, pacemque inter vos componendam, quæ facilius conveniet, Christi Vicario disceptatore atque arbitro, quam vobis de illis inter vos altercantibus.* Cum verecundia, tum veritate impulsi, sese in sacrosancta potestate fore omnes respondent, sine ulla retractatione, eo, quod ipse

A judicaverit, staturos: omnia igitur ejus arbitrio & moderatione transigenda & constituenda, sollemni compromisso permittunt. Qui brevi leges pacis dixit, easque pœna gravissima sanxit, sacris atque Ecclesiæ communitate illis interdicendo, qui priores eas perfregissent: casuque factum est ut eo die pax Romæ convenerit, quo clades in Syria accepta est: conditiones ac leges pacis omnes acceperunt: quæ potius bella & contentiones in præsens sustulit, brevi majoribus motibus revicturas, quam animos veteribus odiis inter se exulceratos conjunxit.

Eo anno egregium, ac neutiquam silentio prætereundum, Lucensium amicitiæ & fidei erga po- B pulum Genuensem exstitit officium; duobus millibus marcarum argenti dono missis ad difficultates publicas sublevandas; tot impendis in res Syriacas & Sardas factis, totque detrimentis acceptis: acceptum donum est, gratiis ingentibus actis; ac mox restitutum, ad majores necessitates servari jussum.

Otium ab externis bellis, ne res Genuensibus umquam quietæ essent, domestici motus exceperunt; quos excitavit ambitio Buccanigræ Capitanei: sive ille ingenio vasto, atque ad immoderata & non concessa tendente fuit; sive illum Magistra- C tus immutavit. Is, cum nimia illa potestate paullatim abuti cœpisset, jam eo pervenerat, ut Rempublicam privatis consiliis ac magis pro arbitrio, quam ex legum præscripto, administraret; Legatos & præfectos, quos sibi libuisset, legeret; munera, procurationes, honores, quibus vellet, mandaret; neque se ullis legum vinculis constrictum putaret: quibus rebus acerbum odium Nobilitatis sibi irritavit, conjuratioque in illum multorum ex primoribus civitatis facta est: quæ tantum abfuit, ut hominem everteret; ut contra, illius opes stabiliverit: manarunt enim nondum satis matura consilia; ut multi ex consortibus vere ineunte, anno A. C. 1259. D ejus sæculi undesexagesimo, urbe excesserint; quos Capitaneus exsulio mulctavit, illorum domibus disturbatis: nonnulli, quibus fuga expedita non fuit, comprehensi vadibus cavere coacti sunt, sese Capitaneo dicto audientes fore; neque ulla occulta consilia contra illum structuros: quo successu superbia & arrogantia Capitanei aucta est: qui stipendio illi publice aucto, in ædes Opicii Flisci paternis laxiores & magnificentiores, tum autem situ opportuniores de publico apparatas commigravit.

Hoc anno Genuam venit Othobonus Fliscus Cardinalis Innocentii quarti fratris filius, iter Derto- E nam habens, ad fratris filios in ea urbe in custodiam traditos liberandos: postulavitque sibi Legatos comites publice dari, quorum adspectu atque auctoritate Genuensis nominis, faciliores expeditu res forent. Mos gestus est tanti fastigii civi æqua petenti: missi igitur sunt Othobonus Camilla, Jacobus Marocellus, Guido Spinula, Hugo Fliscus: qui Cardinalis haud multo post tempore Genuam rediit. Ejus reditus Buccanigræ atque illi studentibus suspectus nonnihil fuit, viri auctoritatem magnasque opes & potentiam verentibus; ac timentibus, ne ille cum Nobilitate ejusdem corporis homo consilia Magistratus sibi abrogandi consociaret: F ceterum omnem eam suspicionem Cardinalis moderatio & sapientia mox discussit; qui desperans conditionibus & verborum disceptationibus res posse componi; Buccanigramque voluntate principatu umquam cessurum, proindeque ad vim & ad manus necessario veniendum providens; eamque rem à persona, quam gereret, maxime alienam ratus; simul secum reputans, quam graviter apud omnes bonos, & Pontificem ipsum, totumque ordinem Antistitum esset offensurus, si ipse vir sacer mo-

VBERTI FOLIETAE,

PATRICII GENVENSIS,

HISTORIAE GENVENSIUM

LIBER V.

A. C. 1265.

SEQVITVR annus ejus ſæculi ſexageſimus quinctus: in quo civiles diſcordiæ, à quibus per multos annos quies fuerat, renovatæ ſunt; funeſtique civilis belli, quod ab illis manavit, ſemina jacta; quod acrioribus odiis, quam ſuperius, atrocioribuſque crudelitatis exemplis exercitum, majoribus cladibus ac funeribus civitatem deformavit: conflatum eſt autem non tam à Guelpharum & Gibellinarum partium ſtudiis, (quamquam hæc nomina malorum auctores in ſpeciem retinuerunt) quam à quattuor præpotentium gentium Spinularum, Auriarum, Grimaldorum, Fliſcorum immodica ambitione: quæ familiæ ſupra ceteras opibus auctæ, ac populorum dominatu fultæ, nimiis ſpiritibus ſumptis, neque æquabilitatem privatæ fortunæ cum reliquis civibus ferentes, occaſionem ex iis factionibus arripuerunt conſilia dominandi jamdiu occulte concocta ad effectum perducendi; cum, diviſis bifariam ſtudiis Spinulæ & Auriæ Gibellinarum partium, Grimaldi & Fliſci Guelpharum principatum in ſe firmaſſent. Earum familiarum impotens regnandi libido, ne cum dominatu quidem, ex quo virtute & conſilio egregii & memorabilis civis virique fortiſſimi Simonis Buccanigræ dejectæ ſunt, finem invenit: à ſummo enim Magiſtratu lege excluſæ: quod aperta via tenere non poterant, ut dominarentur; per cuniculos aſſequi tentarunt: diſcordias enim inter popularis corporis cives, quibus Reipublicæ procuratio & rerum imperium ceſſerat, ſerendo; prævalidaſque illius corporis familias, quæ & ipſæ ſupra modum creverant, artificio aggreſſæ; atque eas privatis amicitiis, per varias occaſiones, amplexæ, illarum laborantium vicem ſe dolere ſimulantes, opemque modo his, modo illis ferentes, tandem ſeſe in ſocietatem regnandi inſinuarunt; ſtudia reliquarum gentium ex Nobilitatis corpore eadem contagione imbutarum ſecum trahentes: quas ipſas quoque Nobilitatis nomen ab honoribus & muneribus publicis arcebat. Tulerunt quidem quattuor hæ familiæ complures claros viros ac militiæ bonos; qui patriam multarum egregiarum victoriarum, & magnæ gloriæ, virtute & laboribus ſuis compotem fecerunt: ceterum, ſi quis bona & mala ab illis emanata conferat, haud dubito aliquos fore, qui de gratia ſplendidarum familiarum meritis debita magnum cumulum à malis invectis detrahi putent: cum tamen gloriam eorum, qui præclaris rebus geſtis nomen Genuenſe illuſtrarunt; illorum odio, qui tot malis & detrimentis civitatem involverunt, haudquaquam imminuendam ſtatuant: quorum poſteri, ſi modo æquo judicio uti volent, nihil erit, quod ægre ferant, noſtrum ſtudium in his inſectandis, atque in illis laudandis æque ardens fuiſſe; neque quod rem ad partium ſtudium revocent; tamquam ego popularis corporis civis illuſtres quattuor familias, quibus Nobilium nomen ac factio haud parum ornatur, invidia onerare ſtuduerim: qua ſuſpicione me plane liberat, quod

B in quattuor clararum popularium gentium, Adorniæ, Fulgoſiæ, Montalæ, Guerciæ immodica ambitione exagitanda, praviſque artibus, quibus plerique ex illarum hominibus principatum appetiverunt, partumque geſſerunt, odio civium ſubjiciendis, non minus vehementes, minuſve acres fuimus: quod idem paullo ſuperius fecimus in Gulielmi Buccanigræ ambitione perſtringenda, ejuſque flagitioſa Reipublicæ gerendæ ratione aperte damnanda.

Auctor movendarum rerum fuit Ubertus Spinula: qui, cum ſuis perſuaſiſſet, non aliter Guelphorum potentiam majores in dies vires aſſumentem, C ac peſtem & perniciem Gibellinis machinantem, conſiliaque regni invadendi ſtruentem, comprimi poſſe, quam ſi Gibellini ſummum rerum imperium ad unum detuliſſent; magno clientium numero tam ex ipſa urbe, quam ex circumjectis regionibus corrogato; quos partim auctoritate ſua ipſe attraxit, partim Gulielmus quidam à Petra ex valle Seriviæ, & Joannes Ravaſcherius, Gulielmuſque Bottinus ad illum adduxerunt; juventuteque familiæ ſuæ latera cingente; neque exiguis infimæ ſortis hominum de plebe Genuenſi beneficiis & promiſſis allectorum gregibus ſtipatus; quos obæratos, ac ſceleribus & maleficiis contaminatos, atque ad vim, facinus, D ſeditionem paratos, cupiditas novandarum rerum, ac ſpes impunitatis delictorum ad illum attraxerunt. His igitur copiis fultus Spinula, initio menſis Octobris, nocte concubia cum Thoma fratre domo proſiliens, prætorium aggreſſus, Prætorem improviſo deprehenſum, totamque familiam ſimul cum eo captam domi ſuæ in privatam cuſtodiam incluſit; ipſeque in occupato prætorio ſubſtitit; cum ejus cohors tota urbe diſcurrens Uberti Spinulæ Domini & Capitanei Genuæ nomen ingentibus clamoribus ſubjiceret. Poſtero die, luce orta, Ubertus populo in aream ad Laurentii convocato, cui interfuerunt omnes primarii ci-E ves, ex prætorio profectus, Guerciorum præpotentem ac nobilem familiam optimiſque in Republica ſenſibus perpetuo uſam, per quorum plateas iter fecit, obſiſtentem habuit: qui tamen non ſatis, ut in improviſa re, à viribus parati brevi certamine victi & dejecti ſunt, illorum ædibus & turribus captis: ceterum, cum in conſilium veniſſet, compluribuſque verbis conatus ſuos honeſtare obtendiſſet, acrius illi, quam ipſe animo præceperat, à bonis & primariis civibus reſtitum eſt: adverſus quorum conſentientia ſtudia tendere non auſus, non ſatis adhuc ad vim afferendam para-F tus incepto deſtitit: verbis ſimulans, ſe conſilium quietis publicæ cauſſa ſuſceptum, quoniam illud civibus non placeat, quietis quoque publicæ cauſſa æquo animo deponere; ceterum re ſeſe ad aptius tempus reſervans: res igitur ita compoſitæ ſunt; ut Prætor, ſtipendiis debitis acceptis, magiſtratu illico abiret: atque interea, dum dies novi Prætoris creandi venit, qui tum erat ad quartum Nonas Februarias, regimen rerum penes Guidonem Spinulam & Nicolaum Auriam eſſet: nullique Uberto & conſortibus excitati motus fraudi eſſent.

Inſe-

A.C. 1266. Insequenti anno ejus sæculi sexagesimo sexto, Spinula & Auria nihil retractantes novo Prætori magistratu cesserunt: is fuit Jacobus Paludius Parmensis, octo collegis ex Nobilium corpore de more additis. Infelix hic annus fuit, rebus adversus Venetos à præfectis nostris male gestis: quorum classis cum compluribus detrimentis Genuenses affecisset, haud exigua navium, hominum, mercium præda acta; Genuenses decem & octo triremes, ingentemque corbitam adversus illos armarunt: quarum præfectus fuit Lanfrancus Borborinus; tribus illi in consilio Legatis additis, Balduino Dietisalvio, Rainaldo Ceba, Bonavia Comite; Conrado Vento corbitæ præfecto: quæ classis mox novem triremibus aucta est: cum auditum esset classem triginta triremium è Venetorum portubus solvisse. Igitur Borborinus corbita, quæ iter classis tardabat, Bonifacii relicta, cum triremibus ad perquirendam hostium classem profectus, illam tandem adeptus est ad littora Siciliæ, inter Drepanum & Mazariam urbes: consilioque peritorum rei nauticæ spreto, qui illi magnopere auctores fuerunt, ut in alto procul à terra pugnaretur, sive arrogantia, sive formidine jam tum fugam spectans, classem littori quam proxime applicuit: navibusque inter se catena devinctis, continuatam illius seriem fecit, malo pravoque consilio. Venetis enim primo concursu victoribus, factum est, ut omni facultate fugæ retinentibus vinculis adempta, naves in potestatem hostium ad unam venerint: cum præfectus ipse, ac reliqui primores, omnisque turba nautica propinquo effugio invitati, ne tentata quidem pugna, turpiter se in terram ejecissent. Tanta ignavia Genuæ ad proditionis crimen haud immerito revocata est: ipseque præfectus decem millibus librarum damnatus, atque exsulio mulctatus, bonis publicatis: eandem exsulii & publicationis bonorum pœnam præfecti triremium & gubernatores subierunt: cum præfecti singuli duabus librarum millibus, gubernatores mille damnati essent; illorumque domus ac turres dejectæ & complanatæ.

Nihil adversis casibus infracti Genuenses alteram viginti quinque triremium classem eadem æstate compararunt, Uberto Auria Duce: qui jam tum adolescentiam nondum egressus magni futuri Ducis multis locis egregium specimen præbuerat: is ignominiæ delendæ cupidus, Hadriaticum sinum ingressus, hoste diligenter perquisito ac nusquam invento, nonnullis onerariis captis & incensis, ne inutilis omnino & segnis ejus expeditio esset, iter in Cretam insulam flectit: quo appulsus urbem Caneam vi expugnatam diripit, ac prætorium incendit: itinereque retroverso domum repetens in classem vectoriam Venetorum incidit, in qua erant triginta triremes: sapienter igitur prælio cum hoste viribus tanto superiore declinato, institutum iter prosequens in Siciliam appulit: prædamque inter navales socios partitus, parte Reipublicæ obveniente retenta, Genuam reversus trecentos quinquaginta captivos quæstoribus tradidit. Eodem quoque anno Peschetus Mallonius trium triremium præfectus, quarum una Portusvenerensium fuit, ad littora Syriæ ingentem Venetorum onerariam cepit; ingenti præda rerum & hominum facta: qui Genuam reversus ipse quoque centum & triginta captivos Reipublicæ tradidit.

A.C. 1267. Insequentis anni ejus sæculi sexagesimi septimi, cujus Prætor fuit Guidottus Rodobius Vercellensis, primum opus fuit interdictum à sacris, quod adhuc durabat, à Pontifice sublatum; civitasque sacris & communitati Ecclesiæ restituta: Oratoribus ea de caussa ad Pontificem missis Nicolao Cicada, Ansaldo à Mari Jurisconsulto, Lanfranco Catalusio, Gulielmo Cybo. Haud retractanter hoc factum est à Pontifice; ut Genuensium animos beneficio delinitos facilius in societatem consiliorum, quæ de bello sacro integrando à Christianis Principibus agitabantur, traheret: qua de causa Legatus Pontificis ac Regum Galliæ & Siciliæ Oratores, ex composito, eodem tempore Genuam venerunt, oratum, ut cum Venetis pacificaretur; cum duorum populorum maris potentium discordiæ sacris expeditionibus magno impedimento essent: Legati comiter accepti, ac cum benigno responso dimissi sunt; in Genuensibus nullam umquam moram sacris expeditionibus fore; qui Majorum suorum contestata pietate nihil absonum facturi umquam sint: quod idem responsum datum est ipsis Principibus à Genuensibus Oratoribus Simone Mallonio & Petro Camilla ad Regem Gallorum, & Marinetto Marino Jurisconsulto ad Pontificem, certo quoque nuncio ad Siculum, missis: quod vero ad pacificationem attineret, sese in sacrosancti Pontificis & reliquorum piorum Regum potestate futuros, nulla tamen re transacta, per has verborum ambages Genuensibus rem extrahentibus: quorum omnia consilia in Venetos ulciscendos atque accepta damna illis reddenda tum versa erant. Armatæ igitur sunt adversus illos quinque & viginti triremes: quæ classis Lucheto Grimaldo ducenda data est; Pescheto Mallonio & Otholino Nigro illi in consilio additis: qui Syriam petens duas Venetorum triremes & onerariam, quas in itinere forte obvias habuit, cepit: cumque portum Aconis tenuisset, turrim à Venetis ad defensionem portus ædificatam & munitam expugnavit: ostioque portus quindecim triremibus insesso, ipse cum reliquis decem Tyrum se contulit, ad consilia cum urbis Domino, ipso quoque Venetorum hoste, de Venetorum rebus oppugnandis conferenda: quo absente, viginti Venetorum triremes supervenerunt: quæ Genuenses triremes numero inferiores adortæ, quinque illarum ceperunt; cum reliquæ, rebus inclinatis, fuga salutem expedivissent; Tyrumque appulsæ se cum reliqua classe conjunxissent: præfectus, cum nulla reliqua esset opera Reipublicæ navanda, cum tota classe itinere retro repetito, tribusque triremibus ad commercia Venetorum vexanda missis, nonnullisque Venetis navibus in itinere illi forte oblatis captis, Genuam cum reliquis decem & septem triremibus reversus est; trecentaque captivorum Venetorum capita ac merces in navibus captis inventas Reipublicæ tradidit. Hæc fere memoratu digna inter Venetos & Genuenses eo anno gesta sunt: cum utriusque nationis naves privatim, & ad negotiationem & ad piraticam faciendam armatæ, per varias occasiones, & hoc anno & per totum hujus belli tempus, mutuo sese parvis damnis carpere numquam destiterint: quæ minutiora sigillatim persequi, satietatis potius, quam ullius operæ pretii fuerit. Lex eo anno lata nullo modo prætereunda fuit: qua Genuensis nationis Consules per omnes Hispaniæ & Syriæ urbes sparsi; illi Consulibus sedes & domicilium Settæ habentibus, hi Consulibus Tyri considentibus parere jussi sunt.

Annus qui sequitur ejus sæculi sexagesimus octavus, Guidone Corrigio Parmensi Prætore, nulla re domi aut foris gesta, nullam materiam scribentibus præbet: ac ne insequens quidem, cujus Prætor fuit Bonifacius Cariosa ex Regio Lepidi, ulla alia re est insignis, quam adventu ad urbem splendidarum legationum, à Sultano Memphitico, à Tartarorum Principibus, ab Imperatore Græco, ad Pontificem & ad Regem Gallorum, ad Regemque Siculum missarum; ad illorum curam ad versus eos Saracenos, qui tum sacram urbem tenebant, instigandam: quos graves omnibus accolas capitali odio ceteræ nationes persequebantur. Res quoque hoc anno cum Rege Siculo constitutæ sunt: controversiæque, quæ multæ illi cum natione Genuensi

A.C. 1268.

A.C. 1269.

nuensi intercedebant, sublatæ à Simone Guercio, Janella Advocato, Simone Cancellario Genuensium Oratoribus ea de caussa missis.

A.C. 1270. At annus ejus sæculi septuagesimus, qui Prætorem habuit Orlandum Putagium Parmensem, cum toti Christianæ Reipublicæ, tum nominatim Genuensibus infelix in primis domi forisque, ac funestus fuit: nam & foris vires civitatis ingenti naufragio haud parum accisæ sunt; & domi libertas oppressa. Eas res nunc stilo persequi pergam.

Nihil adversis casibus vividus atque invictus Ludovici Francorum Regis, pietateque incensus animus infractus, omnibus consiliis sacrum bellum alebat & fovebat: qua de caussa Legatis superiore anno Genuam missis, magnum navium numerum omnis generis, magnamque egregiorum bellatorum & nautarum multitudinem conduxerat; ut decem millia Genuensium in ea expeditione fuisse tradantur: quam haud mediocribus auxiliis ipsa quoque civitas publice missis adjuvit: quibus præfecti sunt Ansaldus Auria, Philippus Cavaroncus, Francischinus Camilla. Omnibus igitur comparatis & instructis, Rex cum tribus filiis, Philippo, Petro, Tristano, Alphonso fratre Comite Pictaviensi & Tolosate, Rege Navarræ genero, magnoque Procerum & Principum numero conscendit: qui in multas partes utile in primis atque aptum suscepto bello ratus Africam prius domitam relinquere, cursum Tunetum dirigit: secundaque navigatione usus, cum oram Africæ tenuisset, copias in terram exponit: primumque opus belli fuit, Quarantanam munitissimam arcem, omnibusque necessariis rebus ad bellum firmatam tentare: quam Genuensium in primis virtute, qui classem ad arcem applicuerant, expugnavit: ea expugnata, copiis Tunetum admotis, urbem arta obsidione circumsedit: quæ obsidio dum diutius, quam animo præceperat Rex, extrahitur, ingens vis pestilentis ac contagiosi morbi, ex intolerandis illis Africæ æstibus concepti, exercitum invasit: quæ, ingenti multitudine ignotorum capitum primo absumpta, in Principes ipsos tandem incubuit, magnaque illorum funera edidit: atque unum ex regiis filiis Tristanum, ac post illum, Ponficium Legatum sustulit: post quos ipse quoque Rex singulari pietate atque omnium virtutum gloria longe præstantissimus, quæ illum in Divorum numerum retulerunt, lugubri Christianæ Reipublicæ fato exstinctus est: cui Philippus filius maximus natu in regnum successit. Postridie ejus mortem Carolus Siciliæ Rex, Regis mortui frater, cum magna navium classe, magnisque pedestribus copiis Tunetum appulit; castraque cum Philippo conjunxit. Ludovici morte non tamen aut obsidio soluta est, aut bellari desitum; cum Christiani, obsidione nihil relaxata, eodem tempore & urbem urgerent, & tota regione circa excurrentes, ferro, igni, omnique belli clade grassarentur; Maurique acriter resisterent, urbem constanter defendentes; ac Christianis occurrendo, minus liberos illis excursus facerent. Pax tandem cum Rege Tunetano, Siculo auctore, inita est: cujus conditiones fuerunt; Tunetanus quinquaginta duo millia unciarum auri Christianis Regibus præsentia solveret, ac totidem proximo biennio; certum tributum anniversarium Siculo Regi penderet; concionatores Christiani Euangelii admitteret, eosque inviolatos præstaret; Genuensibus, quas debebat, pecunias persolveret.

Fœdere icto, Odoardus Angli Regis primogenitus filius cum ingenti triremium & corbitarum classe supervenit; magna vi pedestrium copiarum, magnoque Principum & Procerum sacrorumque Antistitum numero secum vecto: ingemuit egregius adolescens, occasionem virtutis ostentandæ ea pace sibi præreptam: partemque pecuniæ à Tunetano exactæ sibi obvenientem à Regibus oblatam recusavit: fine igitur bello infructuoso imposito, autumno circumacto, Christianæ classes simul conjunctæ ex Africæ ora solverunt: portumque Drepani in Sicilia incolumes subierunt: in quo cum diem tantum fuissent, atrox tempestas illas adorta est: cujus tanta vis fuit, ut omnes naves, quæ fere Genuenses erant, præter Anglicam classem, quæ in intimum sinum portus retractior intacta fuit, lacerarit ac disjecerit: ceterum Genuenses majorem Regis Siculi, quam tempestatis sævitiam experti sunt: qui, pro eo, ut egestatem miserorum benignitate sua sublevaret, omnia ex naufragio recuperata, tamquam jure sibi obvenientia, illis abstulit, nequidquam expostulantibus, ac fidem recentium fœderum testantibus. Ab infelici expeditione Philippus revertens, cum Cremonam venisset, petente Pontifice sacræ expeditionis percupido, atque omnia impedimenta removere studente, pacem inter Venetos & Genuenses auctoritate sua interposita in quinquennium composuit.

Hoc anno, jamdiu ab Uberto Spinula structa invadendi dominatus consilia, superioribus annis frustra tentata, majore apparatu, majoreque conatu repetita, effectum habuerunt: cum ipse interea majoribus opibus viam sibi ad illum communisset; Auria gente opibus prævalida sibi adjuncta, Ubertoque ejus familiæ principe in societatem imperii assumpto: quem virum ceteroqui egregium, ac patriæ perutilem, rebusque gestis clarum civem suis consiliis imbuit. Occasionem cogitata exsequendi ambobus præbuerunt turbulenta Reipublicæ tempora, ac corrupti sæculi licentia; quam præpotentium nobilium familiarum prava ambitio in civitatem invexerat, dum unaquæque majores sibi opes conflare studens, infimæ sortis hominum, quorum gregibus latera septa habebat, libidini indulget: legumque vi potentia sua perfecta, ac publica majestate soluta, Magistratibus non parentes, ceteris idem faciendi exemplum præeunt: ut, nullo pene metu maleficia cohibente, libidinem animi unusquisque pro lege haberet; nulliusque res aut vita à facinorosorum audacia tuta esset; nihilque intra aut extra pacatum aut quietum; sed vulgo spoliarent, raperent, vulnerarent, cæderent. Quo sæculi vitio Luchetus Grimaldus utens, Albintemelii præturam malis artibus sibi adscivit. Eum cum familia Curlorum opibus & clientelis valida ac Gibellinæ factionis caput Prætorem repudiaret, tanquam vitio creatum, eamque speciem verbis prætexens, ceterum re ab adversarum partium homine abhorrens, arma contra illum sumpsit: ut idem morbus magistratus negligendi contagione sua in totam Genuensem ditionem manarat: quibus auxilio Genua profecti sunt, Ansaldus Balbus Castellius, Ughetus Auria, Gulielmus Turrius cum valida clientium manu: qui prælio à Lucheto superati sunt, compluribus ex illis captis ac carceribus inclusis: ad quos restituendos cum nullis precibus Luchetus aut propinquorum allegationibus adduci potuisset; Spinulæ & Auriæ conjuncti, magna vi amicorum & clientium suorum convocata tam ex Nobilitate, quam ex plebe; præclaram speciem præferentes popularis libertatis vindicum, ac regimen civitatis universo populo asserentium; facile convocatis persuaserunt, ut omnes in ipsorum verba jurarent. Eorum igitur animis in se firmatis, duæ hæ familiæ ad quinctum Kalendas Novembris armis sumptis prætorium invadunt; cum Prætor cedens, magna multitudine civium tam nobilis quam popularis corporis illum sequente, illorum manibus se eripuisset, atque in ædes Fliscorum ad divi Laurentii recepisset: quo ingentes concursus hominum Guelpharum partium facti sunt; sese patrocinium libertatis ac Magistratuum expulsorum susceptum nisse prædicantium adversus Spinulas & Aurias; qui

qui ad nefarium fcelus mentiendi quoque impudentiam addant; hominumque patientiæ verbis illudentes, tanto parricidio honeftum ac popularem titulum præferant; feque (fi diis placet) ejus libertatis affertores vocent, quam, armis palam adverfus ipfum Magiftratum latis, illoque de fedibus fuis dejecto, manifefte opprimant; ac regimen populare appellent, quod civibus ablatum in fe ipfi privatim verterint, ac, cui populo jugum parent, ad eum imperium transferre fe dictitent: res à verbis mox ad manus venit; acreque prælium commiffum eft: in quo victores Spinulæ & Auriæ fuerunt: victoriamque petitum principatus præmium illico fecutum eft; Uberto Spinula & Uberto Auria, ut privatis confiliis compofitum fuerat, Capitaneis Genuenfis libertatis creatis; fummoque omnium rerum imperio, nullis legibus aut conditionibus circumfcripto illis mandato: in eorumque pro tribunali fedentium verba ab univerfa civitate atque ab utraque Factione juratum eft: qui ad animos multitudinis, cujus favore imperium invaferant, retinendos; &, ad adumbratam fpeciem popularis Reipublicæ ftatus, qua ambitiofa confilia velabant, præferendam, rectorem plebi ex illius corpore hominem dederunt, Abbatem populi nuncupatum; fedibus ac domicilio publico, familiaque, & accenfis, ac nonnullis aliis inanibus honoris infignibus decoratum; honorifico præterea confidendi loco inter ipfos medio conceffo. Haud melioribus artibus, quam partum eft, imperium à novis Dominis exerceri cœptum; compluribus egregiis civibus, certo exfulii loco illis definito, urbe exactis: quos nullius criminis compertos cum adverfarum partium ftudium, tum præftans ingenium, vividufque & experiens animus injuftum regnum numquam concocturos fufpectos faciebat: lenire tamen invidiam multis modis Capitanei aggreffi funt: nam Archiepifcopo adhibito, ut facræ poteftatis majeftas venerationem confiliis adderet; falubri feveritate maleficia acriter puniendo, licentia peccandi cohibita, civiumque animos multis matrimoniis contractis inter fe conciliando, civitatem in tranquillum redegerunt: cum Intemeliorum civitatem, in qua ipfa quoque res turbulentæ erant, Babilano Auria eo publice miffo, pacaffent; vico Lerma facinorofoirum hominum receptaculo deleto: ad hoc fpeciem quandam prifci regiminis retinuerunt, peregrino Prætore vocato: cui apparitoribus & ceteris inanibus magiftratus infignibus relictis, vim tamen ac robur omne ademerunt, imperio fuo illum fubjungendo; neceffitateque impofita omnia ad ipforum præfcriptum dirigendi.

A.C. 1271. Accerfitus eft igitur infequenti anno ejus fæculi feptuagefimo uno (nam quod reliquum tempus fuperioris anni fuit, poft imperium Capitaneis mandatum, Prætore caruit) Prætor Accurfius Lanciavecchia Alexandrinus: qui mos tamen duobus in- A.C. 1272. 1273. fequentibus annis ejus fæculi feptuagefimo altero, & tertio, ita voluntate dominantium ferente, intermiffus eft: quorum duorum annorum primo Othobonus Flifcus magni nominis magnarumque opum Cardinalis, odio & indignatione ardens, Grimaldis ipfa quoque præpotenti familia in focietatem confiliorum affumptis, exfulibus Romam congregatis facile perfuadet, ut, quoniam patriam, ex qua injufte exacti fint, ac res fuas recuperandi nulla alia fit via, quam civitate ipfa Carolo Regi tradenda, id facere ne cunctarentur: neque eo confilio fervitutem patriæ parari, quæ jam impotentiffimis tyrannis ferviat; fed dominum mutari, ac patriam ipfam fplendidiore catena alligari: æquioribufque oculis illuftrem ac præcelfum Regem, tum autem fibi ipfis æquum, dominantem adfpici, quam infenfiffimorum hoftium fuorum, fibique iniquiffimorum, atque eodem jure, quo ipfos, natorum, faftum & fuperbiam ferri. Probato confilio, cum Rege tantæ acceffionis cupientiffimo focietas Gibellinorum Genua expellendorum, nulla mora interpofita, jungitur.

Ex eo fœdere res turbari multifariam cœptæ funt: nam Rex res & mercatores Genuenfes in regno Siciliæ retentos in cuftodiam dedit; nequidquam Genuenfibus fidem fœderum teftantibus: quam fe Rex haudquaquam violare dictitabat, non contra civitatem ipfam, fed contra ejus libertatem injufte prementes veniendo: cujus juffu nihil, quod ad eos ubique vexandos pertineret, omittentis, Nicolaus Auria, & Michelettus ejus frater, ac Thomas Squarciaficus Syriam Provinciam cum procuratoribus publicis petentes ab arcis Meletenfis præfecto fraude circumventi ac capti & retenti funt. Par referre illi potuiffent Capitanei; Siculis ac Regi fubjunctis, quorum haud exiguus numerus in ditione Genuenfi commerciorum & negotiationis cauffa commorabatur, illorumque rebus retentis: abftinuerunt tamen, veriti nimiam Regis iracundiam fibi irritare; illofque tantummodo haud invitos finibus Genuenfibus cum rebus fuis, certo præfinito die, faceffere jufferunt.

At Grimaldi & Flifci munera inter fe partiti, hinc hi in Orientali ora, illinc illi in Occidentali res mifcere cœperunt; cum Grimaldi arcem Stellæ & Delphini occupaffent: ceterum illorum conatus fubito difcuffi funt à prævalenti Gibellinorum Factione; cum ex altera parte Nicolaus Auria Grimaldos profligaffet, arce Stellæ recuperata ac diruta; altera Ubertus ipfe Auria alter ex Capitaneis adverfus Flifcos profectus, eorum conatus in ipfo initio oppreffiffet: quibus rebus confectis, duo procuratores Anfaldus Balbus & Ubertus Sardena (ii poftea in Flifcos funt adfciti) miffi funt, ille ad Orientalis oræ, hic ad Occidentalis pacem & tranquillitatem tuendam & ftabiliendam. Ac ne ditio quidem transjugana motibus caruit: quos excitavit Manfredus Bofci Marchio, Tagioli opidi incolis fibi adjunctis: qui tamen compreffi funt à Conrado Spinula Uberti Capitanei filio eo publice miffo.

Majore mole infequenti anno res turbatæ funt: A.C. 1273. Rex enim affiduis Flifcorum & Grimaldorum, ac totius Guelphæ Factionis precibus fatigatus, illum ad delatum civitatis imperium accipiendum inftigantibus, majore conatu rem fibi capeffendam conftituit: bellum igitur illis undique excitavit: ejufque juffu Marchiones Saluciani & Carrettani, Alexandrinique, nonnullis Longobardiæ populis fibi adjunctis, fuis fedibus moventes ditionem Genuenfem invaferunt: eodemque tempore regius quidam Vicarius, Nicolao Flifco, qui opida Vezanum, Tivegnam, Spediam, Infulam, Carpenam, Manarolam, Vefignam tenebat, aditum patefaciente, fines Genuenfes cum infeftis copiis ingreffus, oram tumultibus & cladibus belli implevit. Miffus eft adverfus illum Anfaldus Balbus; qui, dum Genuæ comparatur, illius impetum diftineret; cujus haud fegnis opera fuit, Vicario regio retro Spediam compulfo. Interea Genuæ exercitu comparato; clafleque quattuordecim triremium armata, quæ Jacobo Squarciafico ducenda data eft; Ubertus Auria alter ex Capitaneis Dux adverfus Vicarium profectus eft. Ab utroque egregia opera Reipublicæ navata eft: nam Squarciaficus opidum Manarolam, Auria Spediam expugnavit & incendit; atque omnia opida, quæ à Flifco teneri modo diximus, Reipublicæ recuperavit. Pari virtute & felicitate Refpublica trans jugum & in ora Occidentali gefta eft ab Ægidio Nigro & Anfaldo Balbo; Leone & Ricardo Marchionibus Bofci ab illo contufis, opidoque Vuada ditioni Genuenfi fubjuncto; ad hoc Ulmeta, Cufio, Pornaffio opidis captis, quæ à regiis tenebantur: cum incolæ opidorum Mirbelli, Campi, Roffilionis, Maffonis, Tagioli, fe imperio Genuenfi fubjeciffent.

A.C. 1274. Longe majore virium apparatu insequenti anno ejus sæculi septuagesimo quarto, qui ipse quoque Prætore vacuus fuit, res gesta est; cum Genuenses societatem & fœdus cum Marchionibus Montisferacis, Hastensibus, & Papiensibus junxissent. Carolus enim Rex uno eodemque tempore terra & mari Genuensem ditionem invasit: qui, nonnullis triremibus ex Provincia Narbonensi in Corsicam missis, arcem Lombardam à Genuensibus ædificatam expugnavit: adversus quam classem Genuenses duas & viginti triremes raptim armatas miserunt, Lanfranco Pignatario præfecto, (Pignatarii Imperiales postea facti sunt) non sine operæ pretio. Pignatarius enim, classe hostili non inventa, cum audisset eam in sua se recepisse, cursum in Siciliam dirigit; atque in portu Drepanitano nonnullas naves capit: idem facit in portu Messanensi, magno numero navium ibi quoque capto: adeoque nomen suum Pignatarius toti Siciliæ ac circumjectis insulis & regionibus terribile fecit; ut nemo sese aperto mari committere auderet: inde Neapolim petit; qua in urbe tum ipse Rex consederat: vexilloque Genuensis populi erecto, littus legens Gallica insignia lacera ante ipsos oculos inspectantis Regis per undas traxit: Genuamque reversus omnem navium & hominum prædam Capitaneis tradidit; à quibus captivi tridui spatio dimissi sunt.

At terra Ansaldus Lusius Spinula ad arcem Mentonum expugnandam à Capitaneis missus, à Siniscalco Provinciæ Narbonensis fines Genuenses infestis copiis ingresso retro repulsus est; compluribus ex suis ex lassitudine itineris & calore æstivo amissis. Ad acceptam ignominiam delendam, resque Genuenses in ora Occidentali tutandas, missus est terra Nicolaus Auria Capitanei frater cum pedestribus copiis: ipse Ubertus Capitaneus classem ducendam accepit; qui ex itinere revocatus est nuncio accepto, prævalidam Regis classem quadraginta triremium haud procul ab ostio portus tamquam urbem obsidentem stare: itinere igitur raptim retro repetito, Ubertus portum clam hoste ingressus faucibus insessis, regiis classem opposuit. At regii de successu desperantes, silentio noctis solventes, Orientem petentes, in itinere insula portus Veneris capta & incensa, in sua reversi sunt. Non prophanis modo, sed sacris quoque armis eo anno civitas petita est: cum Gregorius Pontifex sacris populo interdixisset, ab Othobono Flisco Cardinale instigatus, conquerente, Genuenses nonnulla prædia sacerdotiorum suorum invasisse.

A.C. 1275. 1276. Anno ejus sæculi septuagesimo sexto, (nam quinctus nulla re domi forisve gesta silentio prætereundus est) quorum annorum Prætor fuit Simon ab Ancona; in demortui Gregorii Pontificis locum suffectus est Innocentius quinctus, Burgundus patria, animo in nationem Genuensem mirifice propensus. Huic cura omnium antiquissima fuit Genuensium animos inter se dissidentes pacare: pacemque inter illos & Neapolitanum Regem conciliare: quam rem, assidue monendo, hortando, castigando, precibus consilia miscendo, tandem assecutus est; Genuensium Oratoribus ad se vocatis; qui fuerunt Joannes Ugolinus Jurisconsultus, Guido Spinula, Babilanus Auria, Lanfrancus Pignatarius: paxque cum Rege composita est; Grimaldis, & Fliscis, illorumque partes sequentibus, exsulibusque omnibus patriæ & bonis suis restitutis.

Innocentio quincto mortuo, cum non plus sex menses in pontificatu fuisset, Othobonus Fliscus Cardinalis, Innocentii IV. celebris nominis Pontificis fratris filius, successit: qui Hadrianus quinctus vocatus est: neque dubitatur, quin exspectationi ingenti de ipso à claris virtutibus excitatæ re-

A sponsurus fuerit; ni subita mors illum trigesimo quincto pontificatus die ex humanis sustulisset: primum atque unum omnino ab illo editum est in Genuam patriam meritum, atque egregium mitis animi specimen; interdicto, quo Pontifex, ipsomet Othobono agente, Genuensem nationem sacris arcuerat, abrogato.

Hoc anno ab ea parte molis, quæ ædi divi Marci continuatur, tuta navibus statio ædificari cœpta est. Eo quoque anno Respublica Ligusticis opidis Vezano, Carpena, Insula, Vesigna, Malora, Spedia, Tivenia, Volastra, Montenigro, Amelia, Castilione, Zignaculo, Ripalta aucta est, B de Nicolao Flisco uno ex Lavaniæ Comitibus emptis: quod idem continuatum est sequenti anno, quo Prætor fuit Rogerius Guidobodius Parmensis; A.C. 1277. dimidio opido Vuada de Thoma Marchione Malaspina, ac plus dimidia parte Varaginis de Thoma Ponzono emptis.

Turbari iterum cœptæ sunt res, compluribus ex gente Flisca & Grimalda in exsulium actis, rerum novandarum insimulatis. Cum Pisanis quoque novæ contentiones Constantinopoli ortæ; ut animos hereditariis ac perpetuis odiis exulceratos quævis levis caussa facile inter se committebat: ea de caussa Pisana triremis Euxinum ingressa est, ad C detrimenta negotiatoribus Genuensibus inferenda: re cognita, Genuenses, qui Peram incolebant, triremi à gente Bacheria Genuensi commodata, extemplo armata, ipsi quoque portum ingrediuntur: Pisanamque ad Soldacam urbem adepti, sub ipsos opidanorum oculos prælium committunt: in quo victores Genuenses, Pisanis cum parte rerum suarum dimissis, captam navim incenderunt.

A.C. 1278. Res insequenti anno ejus sæculi septuagesimo octavo, quo Rogerio prætura continuata est, in antiqua mala redactæ sunt; Grimaldis & Fliscis, illorumque clientibus exsulibus haud quiescentibus: qui, Alberto Flisco Hadriani mortui fratre D duce & auctore, societate armorum ac fœdere cum Morruello Malaspina & fratribus, populi Genuensis fiduciariis icto, in regimen civitatis conspirarunt; ac, mille ducentis peditibus, trecentisque equitibus coactis, fines Genuenses hostiliter ingressi, à nullaque belli clade abstinentes, opidum Clavarum captum diripiunt. Adversus eos copias urbanas duxit idem, qui semper, Ubertus Auria alter ex Capitaneis: quem exsules non exspectandum rati, Clavaro, quod octo dies tenuerant, relicto, fines Genuenses egressi, se in vallem Trebiæ recipiunt. Bellum persequens Auria, ac porro ire pergens, opido Arculæ ditionis Morruelli Malaspinæ copias admovet: cujus opidi satis muniti ex- E pugnatio cum non primi impetus esset; haud operæ pretium ratus Auria, sese diutius à patria absentem à tam levi caussa retineri, Emanuele Nigro obsidioni præfecto, à quo brevi expugnatum est, Genuam revertitur.

Per idem tempus Albertus, Manfredus, Franciscus Marchiones Malaspinæ Genuam venerunt, injurias sibi à Morruello impositas expostulatum. Per multas disputationes res eo deducta est, ut illi pretio accepto, jure suo in opido Arcula Reipublicæ cederent: quo eodem tempore Mirbelli Domini, præpotentem vicinum populum beneficio suo de- F mereri studentes, dimidium vici Lelmæ dono Reipublicæ dederunt.

Eo anno Carolus Princeps Tarentinus, Caroli Regis filius, Provinciam Narbon. petens, Genuam cum sex triremibus venit: cui lautia ampla præbita sunt; splendidaque insuper addita munera. Ingenti ac tetra aquarum diluvie hoc anno multæ civitatis partes fœdatæ sunt; muris urbis multis in locis, ac portis stratis, fundamentisque turrium convulsis.

Nihil

Nihil memorabile habet insequens annus ejus sæ-
A.C. 1279. culi septuagesimus nonus, quo Prætor fuit Gulielmus Brunus Hastensis; præter nonnullas partes opidi Montalti de Conrado Marchione Montalti em-
A.C. 1280. ptas. Insequenti anno, Cavalcabo Medicio Papiensi Prætore, semina futurorum bellorum cum Venetis erumpere cœperunt: quorum tres triremes, fide induciarum violata, totidem Genuenses triremes magni pretii mercibus onustas nihil tale suspicantes, ad Cephalenias adortæ sunt: ceterum prava incepta in auctorum caput reciderunt: prælio enim ad Peloponnesi littora tria passuum millia prope ab urbe Clarentia commisso victores Genuenses fuerunt, II. ex Venetis navibus captis: qui victoriam ingenti mansuetudinis & moderationis edito documento clariorem fecerunt. Venetos enim captos multum prius increpitos, quod fidem induciarum fregissent, liberos dimiserunt. Idem exitus alterius pugnæ fuit, inter eundem utriusque nationis triremium numerum, ad Siciliæ littora commissæ: ad quam pugnam Genuenses à Venetis invadentibus inviti ac retractantes, fidemque fœderum infringi testantes, attracti sunt. Eadem clementia adversus victos usi sunt; quos omnes dimiserunt, ad amicum & pacatum animum testandum; præfecto tantummodo, trierarchis, & gubernatoribus retentis: quos tamen eosdem præfecto nationis Venetæ in urbe Messanæ sedes ac domicilium habenti donarunt; quos ad Ducem Venetias transmitteret, ob admissum crimen, puniendos.

A.C. 1281. Nihil aliud memoratu dignum habet insequens annus ejus sæculi octogesimus unus, quo Michael Salvaticus ex opido Valentia Prætor fuit, præter contentionem cum Pontificio Legato exortam, cum ille sacris populo Genuensi interdixisset; quod ab illo extra ditionem Genuensem, ad causam dicendam adversus exsulum accusationes, evocati non paruissent: Genuensesque diploma Innocentii quarti proferrent, quo disertis verbis Legati Pontificii prohibentur Genuensi populo sacris interdicere Pontificis injussu, illove inconsulto: contemptum est igitur à Genuensibus haud rite latum judicium, de Theologorum sententia. Eo quoque anno Gulielmo Marchioni Montisferacis ditionem suam ex citeriore Hispania cum duabus Genuensibus triremibus illi publice commodatis repetenti, lautia ample præstita sunt, ac viaticum insuper datum.

Pisanorum & Genuensium inexpiabilia inter se odia numquam animo deposita; sed vel satietate cladium ac tædio laborum consopita, vel pace numquam inter tam infensos animos ac perpetuis injuriis efferatos fida ac stabili; ad tempus intermissa, perque omnes levissimas occasiones resumpta, majore quam antea mole hoc anno millesimo ducente-
A.C. 1282. simo octogesimo altero in internecinum bellum eruperunt: quod majoribus, quam umquam aliàs, cladibus per quinquennium gestum, opes Pisanorum multitudine superiorum cladium affectas ita attrivit; ut, quidquid floris, quidquid roboris habuit, detracto, enervata civitas numquam pristinas vires recuperarit; sed assiduis damnis deinceps imminuta, (nam ne postrema quidem clade animis infracti retineri potuerunt, quo minus toties infeliciter experta retractarent arma) cum viribus suis stare non posset, libertate amissa, in alienum venerit imperium. Hoc bellum Pisani Genuensibus longe alias res agentibus occultis consiliis diu machinati sunt: quos suis ipsos opibus oppugnari adorti, Corsorum animos tentarunt, gentis ingenio inquietæ ac novandarum rerum perpetuo cupidæ, omnique aura spei objecta ad defectionem paratæ: facile igitur fuit Judicem à Ginerca virum magnæ in ea insula potentiæ, magnarumque clientelarum, ac complurium opidorum dominatu fultum

A (quamquam ipse illiusque Majores honoribus & opibus à Genuensibus sæpe auctus fuisset) ingentibus promissis oneratum, ac spe majorum opum, latiusque proferendi dominatus inductum, ad deficiendum à veteribus Dominis, ac bene de gente sua meritis impellere. Hoc viro in suas partes traducto, cujus auctoritatem reliquam Corsicam secuturam sperarent; Pisani non jam cunctandum rati, bellum orsi sunt; idque à parvis initiis: nam triremis Gulielmi à Mari Genuensis, quæ Carolo Andegavensi adversus Aragonenses operam navaverat, defensoribus vacua, qui fere in prælio ceciderant, cum è clade ab Aragonensibus accepta
B evasisset, hominibus decem octo tantummodo superstitibus, à duobus Pisanorum navigiis in Bajanis littoribus capta Pisas cum præfecto & reliquis ducta est.

Eodemque tempore Judex à Ginerca in Corsica defecit: compluribusque corrogatis atque armatis hominibus, quos partim illius auctoritas, partim suum ipsorum ingenium ac rapinarum spes ad res miscendas attraxit, Genuenses Bonifacii incolas vexare cœpit; in quorum finibus arcem communivit latronum receptaculum. Ex ea incursionibus ac latrociniis totam circumjectam regionem infestam facere; nemini, ne extero quidem, ad insulam accedenti parcere; sed undique prædas
C agere: qui, cum à Genuensibus monitus injuriarum finem non faceret, neque de damnis satisfaceret: Genuæ confestim quattuor triremes armatæ sunt: quæ ducentos equites ac quingentos pedites, quorum trecenti hastati fuerunt, ducenti scorpionibus armati, veherent: quibus tam navalibus quam terrestribus copiis præfecti sunt Franciscus Camilla & Nicolaus Petratius: qui in terram egressi, Bonifacianis sibi adjunctis, primo adventu munimentum à Ginercio excitatum expugnant, ipsumque congredi ausum fundunt ac fugant. Ille Aleriam se recipit, inde Pisas
D confert, atque in Pisanorum fidem & ditionem tradit; in illorumque imperia jurat; Palmerio Mignardo Jurisconsulto ea de caussa Genuensibus Pisas misso nequidquam reclamante; Deumque atque homines testante, jus aperte violari in Ginercio veteri Genuensium imperio subjuncto perpetuoque ipsius & illius Majorum jurejurando obedientiæ obstricto, tum autem ex insula ob apertam defectionem ac manifesta maleficia & latrocinia exacto in fidem accipiendo. Cujus oratione Pisani spreta, in fidem Ginercium acceptum pedestribus & equestribus copiis armant: cum interea Camilla & Petratius in Corsica Tallam, Istriam, Ornanum, Roccam vallis, Contendo-
E lum castella expugnassent; totamque Ginercii ditionem octo & triginta dierum spatio in potestatem redegissent. At Genuenses, hujus belli caussa, tres & viginti triremes, atque octo pamphilos, (quod navigii genus ipsum quoque centum quinquaginta remis agebatur) armant; Nicolaumque Spinulam classi præficiunt. Tam in hoc bello gerendo, quod magnæ molis fore animo providebatur, quam in ceteris, quæ hoc ipsum bellum antecesserunt, & consecuta sunt, Capitanei munera inter se ita partiti fuerant; ut Spinula, qui opibus excellebat, quique gratia & auctoritate apud plebem
F plurimum poterat, ad res urbanas regendas, quod in novo dominatu in primis necessarium videbatur, domi subsideret: Auria, cujus virtus, ac rerum bellicarum & navalium scientia, jam inde à prima adolescentia, assiduo illarum usu & tractatione parta spectata erat, in expeditiones majorum conatuum exiret: sic fore, ut Respublica & domi pacate, & militiæ fortiter ac feliciter administraretur. Ipse igitur Ubertus Auria classem Nicolao Spinulæ commissam conscendit,

non ut quidquam de jure Spinulæ in imperando detraheret; ſed ut, ſi facultas pacis componendæ aliqua daretur, cujus Genuenſes percupidi erant, ipſe, pro ſummi imperii poteſtate, populi nomine rem tranſigeret. Claſſis quarto Idus Auguſti cum è portu ſolviſſet, atque uſque eo proceſſiſſet, unde in conſpectu inſulam Meloriam habuit; hoſtiliſque claſſis, quæ fuit triginta triremes, ac magna vis minorum onerariarum armatis refertarum, obviam exiſſet; cauſſa viſa non eſt Nicolao præfecto, cur claſſem in diſparem Martis aleam daret: quare majori numero ceſſit, ſeque in altum ſubduxit: jactiſque ancoris, conatus hoſtium ſpeculabundus exſpectat: qui ſatis habentes claſſem Genuenſem arcuiſſe, nulla re tentata, non ultra Meloriam proceſſerunt: Spinulaque itinere retro repetito in portum Lunenſem ſe recepit: vindemiiſque appetentibus, cum voluntariam militiam ſine ſtipendio profeſſi non facile retinerentur; remigium demiſſum eſt, ac claſſis ſubducta. Idem fecerunt copiæ in Corſicam miſſæ; quæ peracto ſtipendio, locis captis præſidio firmatis, domum reverſæ ſunt: quare facile fuit Ginercio in Corſicam reverſo cum centum & viginti equitibus ac ducentis peditibus à Piſanis acceptis, atque ab illorum navibus vectis, loca à Genuenſibus paullo ante capta recuperare: at Piſani neminem ſibi obſtaturum rati, remigio & copiis à Genuenſibus dimiſſis; cum viginti duabus triremibus, quarum præfectus fuit Ginicellus Sigiſmundus, curſu propero portum Veneris contendunt: exſcenſioneque facta inſulam vaſtant; cum ne ſacræ quidem ædi parcerent, ex qua tintinnabulum abſtulerunt: quo nuncio Genuenſes commoti, claſſem mox deductam inſtruere incipiunt. Piſani, re cognita, nullamque eſſe cauſſam cur Genuenſes exſpectarent rati, claſſe illico conſcenſa retro iter vertunt: quos Motronem prætervehentes atrox tempeſtas adorta maximam navium partem in terram ejecit littori illiſam, magno mortalium numero abſumpto.

His initiis bello commiſſo, quod atrociſſimum fuit omnium, quæ inter duos hos præpotentes populos, ac maximis rebus geſtis claros, umquam geſta ſunt: Genuenſes majore mole majoreque conſilio ſibi hoc bellum capeſſendum ſtatuentes, Magiſtratum quindecimviralem creant; cui à conſilio civitatis & à Capitaneis ampliſſima omnium rerum poteſtas mandata eſt: hi quæcumque ad inchoatum bellum pertinerent magna cum cura & diligentia providere & expedire inſtituunt: edictoque propoſito, navibus omnibus privatorum facultate diſcedendi negotiationis cauſſâ ante Kalendas Auguſti interdicunt; ut eas Reſpublica præſto haberet, ſi quis forte ad bellum earum uſus eſſet: nihilque eorum, quæ leviora viderentur, negligendum rati; vetant in poſterum quemquam, qui minori decem triremium numero præſit, Halmiratem vocari, aut vexillum divi Georgii imagine inſigne geſtare: atque ut omnia juſta fierent, Matthæus Canis cum triremi in Corſicam & Sardiniam mittitur; qui bellum Piſanis commiſſum tota utraque inſula pronunciet: cumque publice magna eſſet alveorum penuria, quorum magnam copiam privati cives habebant, ad privatorum commerciorum uſum à ſingulis paratorum; ut quidem ne ex hac parte Reſpublica laboraret, carinis poſitis, centum viginti alveos triremium ædificare inſtituunt, quinquaginta ad ipſam urbem in proximo littore, reliquos tota ora Liguriæ, quantum fines Genuenſes patebant: materiam eorum, qui ad urbem ædificabantur, è ſylva montis Urſalis ditionis Pereti acceſſita eſt: quam cæſam Thomas Marchio Ponſoni corrumpi juſſam, exportari paſſus non eſt: quam injuriam Genuenſes majoribus curis diſtenti in præſentia diſſimulare coacti ſunt; aliaque materia in ſylva Bajardi, lignatoribus confeſtim eo miſſis, cæſa eſt. Quibus rebus Piſani ex ſpeculatoribus, quos publice Genuæ habebant, cognitis, ne ulla in re Genuenſibus cedere viderentur, totidem ipſi quoque alveos imponunt: nam per ea tempora uterque populus, ne ullam alter ab altero timoris ſignificationem daret, magnificum ſibi reputans potius aperta vi, ac cum denunciatione terroris, quam per inſidias aut occulta conſilia bellum gerere, raro ac numquam audito exemplo, ſcribam alter ab altero cum quattuor ſpeculatoribus publice miſſum mutuo in ſuam urbem recipiebat; qui certa & explorata de conſiliis & conatibus hoſtilibus ad ſuos perſcriberet: qui mos cum aliquamdiu duraſſet, ſub hoc inchoatum bellum ſolutus eſt; ſcribaque & exploratores dimiſſi; initio à Piſanis facto.

Sub finem hujus anni, Piſana claſſis ſeptem triremium quattuor Genuenſium triremes, quarum præfectus fuit Gulielmus Ferrarius, nacta è Corſica redeuntes, quo ſupplementum ſagittariorum vexerant, ſeſe in illas concitat: quæ cedentes beneficio ſecundi flantis venti peſti ſe eripuerunt: à quibus inſequendis cum reverterentur Piſanæ naves, quattuor earum in ſinu Nebienſi ab adverſa tempeſtate demerſæ ſunt. Dum bellum utrimque magna ope paratur; non tamen interea ab armis omnino otium erat: ſed uterque populus exiguis navium agminibus partim publice emiſſis, partim privatæ negotiationis cauſſa ultro citroque commeantibus, mutuis ac parvis damnis inter ſe carpebant, levibuſque præliis per varias occaſiones, quibuſcunque in locis illos inter ſe obvios caſus feciſſet, contendebant.

Nos minutiora hæc, qui & legentibus faſtidio ſint, & ſine ullo operæ pretio narrentur, omittemus, cum majora ſatis & operam noſtram & legentium animos occupent: initio igitur inſequentis anni ejus ſæculi octogeſimi tertii Genuenſes, ut par Piſanis referrent, Sardorumque arma in illos verterent, compluribus ejus inſulæ primoribus ſpe præmiorum & veteris imperii tædio in ſuas partes traductis, claſſem unius & viginti triremium bellatoribus refertam, in quibus fuit Emanuel Malaſpina ab ipſis in amicitiam acceptus, atque honorifico ſtipendio conductus cum quinquaginta equitibus è ditione ſua adductis, in Sardiniam miſerunt, ſub Petro Arcanto & Caccianimico à Volta præfectis, ad res in ea inſula ſeditionibus & tumultibus miſcendas: quæ claſſis cum inſulam tenuiſſet, maxima detrimenta Sardis, qui in partibus Piſanorum erant, terra & mari intulit: at ex altera parte Piſani non minus impigre aut ſegnius bellum gerentes, per eadem tempora claſſem ſexdecim triremium, Roſcio Buzacharino præfecto, in Corſicam mittunt: quæ exſcenſione in terram facta, copiis Ginercii ſibi adjunctis, circumjectam regionem ſanctæ Manſæ vocatam haud exiguis cladibus vaſtarunt: ſed longe pluris Genuæ æſtimata eſt decoris jactura: cum Ideſius Mallonius & Montanarus Squarciaficus novem triremium præfecti, adverſus totidem Piſanas miſſi, quæ delectam bellatorum manum in Corſicam adverſus Genuenſ.s vexerant, mandatis non obſervatis, ac remale geſta ignominiæ pleni Genuam reverteriſſent: quare Genuenſes damnorum & ignominiæ dolore incenſi, è veſtigio claſſem quattuor & triginta triremium, quarum ſex tantummodo ſtipendio merebant, reliquæ voluntariæ fuerunt, omnibus rebus neceſſariis inſtructam, atque haud exigua armatorum manu ætate & viribus florente firmatam, è portu emittunt; cui præfectus eſt Thomas Spinula: qui cum celeri navigatione Planaſiam ditionis Piſanæ inſulam tenuiſſet, primo adventu ſuburbia occupat; turrimque demolitur, ac centum quinquaginta mortales capit: qui-

A. C. 1283

quibus rebus confectis, cum Sardiniam petere decrevisset, ut expeditius navigaret, captivos ac saucios Genuenses cum tredecim triremibus Genuam remittit: qua re cognita, Pisani continuo ipsi quoque prævalidam classem quattuor & quinquaginta triremium omnibus rebus instructam, Adreotto Saraceno præfecto, adversus Genuenses mittunt: quæ, classe Genuensi ad Planasiam non inventa, in Sardiniam cursum dirigit: Genuensique classe nusquam obvia facta, ne frustra omnino in ea loca venisse videretur, cum insulam tenuisset, copiis in terram expositis, Algerium Castellum privati dominatus nonnullorum Genuensium civium aggreditur: quod aliquot dierum obsidione circumsessum in deditionem accipiunt certis pactis, quorum fides observata non est.

Interea Spinula, qui, Pisanis obsidione Algerii distentis, liberum excursum toto circumjecto mari habebat, agmen Pisanarum triremium atque onerariarum opulentis mercibus plenarum, cum forte in illum incidissent, non incruenta victoria cepit: qui tanta præda ditatus certior factus de classe hostili tanto sibi superiore Algerium obsidente, intelligens se cum ingenti publico periculo tam potenti classe propinqua in illis locis esse, iter retro repetens Genuam contendit, Gulielmo Ficomataro cum quattuor expeditis triremibus relicto, qui Pisanorum littora excursionibus, direptionibus, incendiis, ac quibuscumque posset cladibus belli, infesta faceret: qui, vexillis cum insignibus Pisanis erectis, per eam simulationem portum Pisanum ingressus, navim deprehensam cum viginti hominibus, in quibus duo fuerunt Senatorii ordinis, capit; captamque ac captivos Genuam ducit: at Spinula decimo Kalendas Julias incolumis cum omnibus navibus ipsi commissis appulit, Reipublicæque noningenta ac triginta mortalium capita in navibus Pisanis capta, ac viginti octo millia marcarum argenti tradidit: quæ res magno solatio civitati fuit; majoribus damnis hosti redditis, quam superiore anno ab illo acceptis. Ex ea præda decem marcarum millia inchoatæ interioris portus ædificationi decreta sunt: ceterum, ne ulla in re hostibus cessisse viderentur, neve illorum animi inflarentur, quod, Genuensibus sedentibus nec opem ferre audentibus, opidum Algerium oppugnassent; totidem quot Pisani triremes è vestigio armant, omnes voluntariam operam navantes, præter quattuor stipendio merentes: quibus Halmiras præfectus est Conradus Auria Uberti Capitanei filius: hanc classem omnes ætate & virium robore florentes ex omnibus civitatis ordinibus conscenderunt, omni versicolorum vestium ex serico & auro opulentia insignes: quæ ad quinctum Kalendas Julias è portu solvens iter in portum Pisanum intendit: cumque ad Meloriam aliquot dies in ancoris fuisset, turrimque expugnatam demolita esset, nuncio accepto, classem Pisanorum è Sardinia reversam in portum, qui vulgo *Falesi* vocatur, ad Plumbinum se recepisse, eo contendit: ceterum ostium portus ingentibus molibus à Pisanis obstructum offendit: ut nullo modo penetrare Genuenses possent, ac manum cum hoste obsesso conserere. Dum in ea obsidione est Conradus, quindecim Pisanorum triremes, quæ in clade paucis ante diebus à Spinula accepta fuga se pesti subtraxerant, & in portum Callaritanum receperant, classis Genuensis, atque eorum, quæ ad Plumbinum gererentur, ignaræ, in alto apparuerunt, eo tendentes: quas conspicatus Conradus, viginti duabus triremibus ad fauces portus relictis, ipse citatum agmen triginta duarum triremium in advenientes hostiles naves rapit: quæ classem Genuensem in se tendentem à longe conspicatæ, agmine retro verso trepidantes fugam effusam capiunt; Genuensibus eas insequentibus: at hostes validi venti ac sibi secundi forte exorti beneficio è manibus Genuensium evaserunt, quattuor tantummodo à Genuensibus captis: reliquæ undecim in terram se ejecerunt, non sine magna hominum & rerum suarum jactura: at classis Genuensis, cum aquæ penuria laboraret, simul multitudine captivorum prægravante, omittere in præsentia obsidionem coacta ad ostium Arni fluvii iter dirigit; eo consilio, ut aquatione facta, captivisque Genuam missis, exonerata obsidionem Falesii illico repeteret: ceterum sub vesperum acerrimo orto Euro, nequidquam contra tendens in portum Lunensem compulsa est: in quo, nihil de sævitia remittente vento, quatriduum fuit: tempusque interea datum est Pisanæ classi è portu Falesio erumpendi, ac sese sine ullo tumultu intra septa portus Pisani prævalidæ ac magnæ crassitudinis ferrea catena communiti recipiendi: qua re cognita, Conradus nullam esse jam caussam intelligens, cur, hoste pugnam detrectante, atque in tuta subducto, in spem irritam tereret tempus, Genuam repetit; ac Reipublicæ quinque & nonaginta Pisanorum capita tradit.

Feroces utriusque inclyti populi animi cum perpetuis & inexpiabilibus odiis accensi, tum ardore continentium certaminum irritati, nullo belli tædio capiebantur, nullisque cladibus ab armis toties per variam fortunam tractatis & depositis, mox resumendis, deterrebantur, quippe quos non magis mutuæ injuriæ, earumque rerum cupiditas, quæ in arma agere mortales solent, quam veteris decoris æmulatio utrumque populum stimularet: nihil igitur Pisanorum inquieta ingenia tot eo anno exhaustis laboribus debilitata, eodem anno, æstate nondum exacta, quattuor & sexaginta triremes armant; quibus præfectus est Roscius Buzacharinus à clara gente Sigismundorum: virique tumidi & elati ingenii contemptim de Genuensibus loquentes, sese cum ea classe non modo oram omnem Ligusticam incursionibus & ceteris belli cladibus pervastaturos jactabant, sed ipsas portus Genuensis fauces insessuros: globosque purpurea fascia involutos per Genuensium contumeliam in ipsam urbem jactaturos: igitur solventes in oram Liguriæ iter dirigunt: portum Lunensem ingressi fines opidi portus Veneris ac circumjectam regionem vexare incipiunt, sed valida impressione opidanorum magna cum audacia erumpentium retro in naves compulsi sunt; circiter trecentis de suis amissis: at Genuenses audacia & arrogantia hostis toties victi commoti, iraque & indignatione ardentes, tantum certaminis animis imbiberunt, ut nihil de summa contentione remittentes, nocturnum opus ad diurnum addentes, tridui spatio septuaginta triremes armarint; omnibusque armamentis ac necessariis bellicis apparatibus instruxerint: quam Ubertus ipse Auria alter ex Capitaneis in hostem ducendam suscipit; è portuque illico solvens ad hostem contendit: qui Genuensi classe ad se tendente in alto conspecta, sublatis ancoris protinus iter retro convertit; seque trepida fuga in sua recepit: ita tanti conatus, nulla re gesta aut tentata, & effectu irriti, & tractu brevissimi evaserunt: Genuensesque fugati hostis decore exsultantes, itinere retro repetito, portum Genuensem ovantes ingrediuntur: vindemiisque appetentibus, ac tempore gerendarum rerum exacto, remigio ac sociis navalibus omnibusque militantibus ad privatas res suas visendas commeatus datus est: navesque, quibus navigatione ad eam diem interdictum fuerat, ad privata commercia obeunda dimissæ: quodque anni reliquum fuit, quies à bellis & ab expeditionibus fuit: cum eo anno si quis diligenter rationem subducat, inveniet, ducentas

Bb 3 tri-

triremes è portu Genuensi emissas: sunt qui tradant hoc anno opus immensæ molis inchoatum, quod à continente in altum procurrens portum facit; navibusque ab impetu aperti maris objectu suo tutam stationem præbet, opus inter cetera Italica admirabili structura sua in primis visendum: cujus fundamenta solidæ crassitudinis, quanta totius structuræ est latitudo, scopuli sunt vastæ magnitudinis ex montium visceribus eruti, perque multos annos difficilibus ac laboriosis subvectionibus eo congesti, & in immensam altitudinem coacervati, ac deinde impetu fluctuum multorum annorum spatio velut solida structura inter se compacti: structura, quæ ab undis exstat, solidæ crassitudinis ex saxo quadrato tota est; cujus radices ab interiore parte humiliore alia structura marginantur; ad merces expositas commodius excipiendas: exterius latus eadem vastorum scopulorum congerie ab undis exstante ab impetu fluctuum communitur: qua infracti nullo ruinæ periculo structuram quatiant, aliter haud dubie ruituram: cujus operis architectum fuisse Marinum Boccanigram ferunt.

A.C. 1284. Sequitur annus millesimus ducentesimus octogesimus quartus; quo nullus umquam per omnia tempora, quibus cum Pisanis bellatum est, memorabilior fuit, aut clariore victoria insignior: ad quam scribendam etsi properat animus, non tamen minores res omittendæ sunt; quæ plurimæ eo anno ac variæ perque varias occasiones publice ac privatim gestæ sunt: ad littora igitur urbis Neapolis navis Genuensis Joannis Coronati à duabus privatis triremibus Zoni Scornazani Pisani capta est: cui haud diu ea præda læta fuit, iisdem triremibus à quinque Genuensibus triremibus, quæ in Orientem privatæ negotiationis caussa iter habebant, captis: per idemque tempus Matthæus Pactius ipse quoque Pisanus civis, cupiditate fratris ulciscendi, in pugna ad portum Falesii à Genuensibus cæsi, duas triremes ac myoparonem armarat, qui ad Sagonarias cum duabus taridis Genuensibus (eæ tum erant majoris formæ triremes, quas nunc *galeatias* appellamus) prælio commisso, tandem in fugam versus est: quæ facinora Genuæ ita accepta fuerunt; ut homines, qui tam in taridis, quam in quinque superioribus navibus dimicarant, immunitate tributorum, ac nonnullorum aliorum onerum sint donati: captaque est à Pisanis navis quædam opidanorum portus Veneris: quod damnum illis est redditum à Vinciguerra Zacharia Genuensi cive; navi Pisana ad promontorium Sacrum, quod *Corsum* nunc appellatur, capta, ac Genuam attracta. Cumque Pisani audissent, quinque triremes Genuæ privatim à quinque civibus sigillatim armatas; Lamba Auria viro in navalibus rebus magni nominis, Benedicto Zacharia, Montanario Marino, Antonio Vsusmario, Andreolo Fallamonica: quæ magnam vim mercium magni pretii ac ditium mercatorum in Orientem veherent; cupiditate tam opimæ prædæ, quattuor & triginta triremibus mox deductis, quarum præfectus fuit Joannes Cavalca è nobili gente Cajetanorum, è portu exeuntes, naves Genuenses perquirere instituunt: quibus numquam repertis, ne frustra omnino exiisse viderentur, Corsicam petunt: arceque Calvi irrito incepto tentata, discedunt: certioresque pro re comperta facti, classem, quæ è portu Genuensi exierat, quam ducebat Henricus à Mari præfectus, ut præsidio esset quinque opulentis navibus, quas diximus, quæque ad insulam Talariam navem Venetam Pisanorum mercibus onustam ceperat, non plus esse omnino viginti duas triremes; decem ex suis navibus à se dimissis, ac quattuor & viginti, quas retinuerunt, flore & robore virorum, quod ex dimissis omne detractum est, firmatis, Duce Petro Vercio, classem Genuensem quærere instituunt; quam ad insulam Sardiniam adepti sunt. Enimvero Genuenses hostem in se venientem conspicati, capta navi Veneta incensa, ne impedimento pugnantibus esset, certamen non detrectantes ad pugnam se expediunt: classesque proximæ factæ magno impetu ingentibusque utrimque armis sese mutuo invadunt: pugnatum est diu & acriter, ut inter tam infensos animos: sub vesperum Pisani tandem aversi sunt, novem navibus amissis: quarum una à Genuensibus victoribus demersa, reliquæ octo captæ sunt; initio capiendi à Lamba Auria facto, qui singulari certamine cum una ex Pisanis congressus eam tandem cepit, ac post eam aliam: quod idem fecit Antonius Ususmarius: reliquæ, quæ superfuerunt, beneficio se intendentium tenebrarum evaserunt. Igitur præfectus, militibus & sociis navalibus aliquot dierum quiete à præteritis laboribus refectis, quæ merces & mercatores in Orientem vehebant, periculo ac metu liberis, inceptum iter in destinata loca persequi jussis, ipse Genuam repetit: ovansque ac gloriæ plenus cum captivis navibus, civitate ad spectaculum effusa, portum ingreditur, magnumque captivorum numerum Reipublicæ tradit.

At Pisani ob cladem acceptam mœsti; ex eaque intelligentes rem Pisanam militum robore & fortitudine, ad hoc copiis navalibus & viribus Genuensi parem; ab ea parte, cujus semper maxima in bellis momenta fuerint, hoc est à Ducibus claudicare; longeque suos Duces scientia rerum bellicarum ac virtute & consilio à Genuensibus superari; ad pudendum ceterum necessarium descenderunt consilium, ut extero homini, in quo animus par esset muneri mandato, sese ac res suas omnes tam urbanas quam bellicas regendas committerent: is fuit Albertus Maurocenus Venetus, magnæ inter Venetos auctoritatis, magnarumque opum vir, ad hoc factis clarus: quem tanto honore delato accersunt Pisani fama virtutis & consilii rerumque militarium scientiæ inducti: illa etiam tacita suberat spes, occasionem eam fore præpotentem ac formidolosi nominis urbem Venetias Genuensi bello illigandi: qua tanta nova super addita mole oneratos Genuenses ruere illico necesse esset: magna enim erat Venetiis Alberti auctoritas, & potentia; cum suis ipsius opibus fulti, tum artæ affinitatis necessitudine cum Duce Venetorum subnisi. Erat autem illis temporibus longe major, quam nunc, Venetorum Ducum potentia, liberiusque imperium: qui nunc novarum aliarum super alias additarum legum, in quas Duces in magistratu ineundo jurare adiguntur, novorumque aliorum super alios coacervatorum magistratuum vinculis constricti nudum fere titulum imperii habent, honoris & insignium speciem retinentes; cum re nihil aliud fere sint, quam caput consilii publici.

Perhonorificis & amplis conditionibus acceptis Maurocenus Pisas venit, magnis plausibus & acclamationibus à cunctis ordinibus obviam effusis exceptus: cui in magistratu & in imperio posito mandant, ut nullis impendiis parcens, quam acerrimo bello Genuenses, ubicumque potestas data fuerit, persequatur: ille impigre in mandatum munus incumbens, carinis positis, alveos viginti majoris formæ triremium ædificari jubet: at Genuenses triginta triremes sine stipendio militantes raptim deductas & armatas Benedicto Zacharia præfecto in hostes emittunt: qui, cum littora Etruriæ tenuisset, atque aliquot dies portus Pisani fauces insedisset, nemine adversus se prodeunte; ne tempus gerendarum rerum inane abiret, sublatis an-

ancoris in Sardiniam cursum dirigit; eo consilio, ut copiis, quas Genuenses in ea insula habebant, sibi adjunctis, omni ope urbem Tunitanam, quam *Sassarim* nunc vocamus, oppugnaret. Catalanorum navi in sinu Callaritano capta, in Tizanem portum insulæ Corsicæ se recepit; ibique, quæ ad destinatam oppugnationem pertinerent, sedulo instruere cœpit: at Pisani rati Genuam sese, tanta parte virium à classe abstracta, defensoribus exinanitam offensuros, ac propterea, si eo omnibus civitatis suæ integris viribus accessissent, occasionem magnæ alicujus rei haud desperandam, omnibus viribus connisi classem ingentem septuaginta duarum triremium parant: quam omni bellico apparatu ac nautico armamento instructam, omnique telorum ac machinarum genere refertam, omni etiam opulentia insignium armorum ac vestium ornarunt; magna vi argentearum sagittarum ac globorum purpurea fascia velatorum, quos feliciore eventu quam superiore anno arroganti superbia sese in ipsum Genuæ portum convecturos jactabant, in naves imposita, classem conscenderunt. Maurocenus ipse Prætor, Lottus Gherardescus Ugolini Comitis filius, Anselmus Comes, maxima Senatorum pars, omnisque fere Nobilitatis atque urbanæ juventutis flos; quin etiam quidquid roboris in finibus Pisanis, diligenti delectu habito, repertum est, tamquam dimicatione ultima de summa Republica ac de possessione maritimi imperii decreturi: quo apparatu cognito, è vestigio Genuenses Zachariam revocant: qui mandato accepto consilium Sassaris petendæ omittere in præsentia coactus itineri se illico dat.

Interea Pisani omnibus rebus paratis & instructis solvunt; ac Genuam contendunt: quo cum pervenissent, ab ostio portus, nemine prohibente, sagittas ac globos, quos diximus, in urbem scorpionibus ac machinis allatis contorquent, probra ingerentes, superbisque & arrogantibus clamoribus timorem & ignaviam Genuensibus exprobrantes: qui certamen detrectent ultro illis in domo ipsorum oblatum ab hoste, qui ea de caussa ab domo sua profectus ipsos per haud exiguum maris spatium petierit: neque sese aperto mari committere audeant, ac communem Martem experiri; sed veluti timidæ pecudes, claustris inclusi hostem ostium portus insidentem, illosque faucibus prementem sedentes ac trepidantes spectent: nullo omnino responso ad probra & contumelias jactatas dato, illud tantum respondent Genuenses, nihil esse quod faucibus portus insessis glorientur Pisani, qui id non fiducia virium ac conscientia virtutis fecerint, sed insidiati sint, ac tempus captarint, quo maxima virium ac juventutis Genuensis pars procul ab urbe sit ablegata: quare ne ipsis quidem Pisanis decorum fore cum imparatis atque improviso deprehensis, tum autem præsidio nudatis, prælium committere: neque ita partam victoriam ulli gloriæ illis fore: si igitur viri fortes essent, ac si decus vere spectarent, propere facesserent è portu ac littoribus Genuensibus, seque in sua reciperent, ac tempus Genuensibus ad comparandum & ad copias suas multifariam sparsas contrahendas darent: id si fecerint, promittere Genuenses, in eamque rem fidem suam obstringere, se brevi illos adituros, atque desiderium eorum armis experiendi, utra gens bello sit melior, cupide expleturos. Quare Pisani cum aliquot dies frustra ibi tempus trivissent, paullum ab urbe recedentes Varaginem Ligusticæ oræ Occidentalis opidum concedunt: at Genuenses omnes curas in comparandum, ne nocte quidem opere intermisso, intendunt.

Per ea tempora Zacharias oram Ligusticam ab Oriente tenuit: qui à promontorio, quod *Caput montium* vulgo vocant, classem hostilem littoribus Varaginis prætentam cernens, (pari fere ab urbe intervallo est locus, ubi ipse substiterat) littora legens magno remigum connisu ad urbem contendit, incolumisque portum subit: cujus adventu refecti sunt Genuensium animi; cum classis Pisana interea profecta libera Ligustica littora reliquisset, in suaque concessisset. Ostium portus à Pisanis insessum, probra & tela ingesta, Scriptores Annalium Genuensium supprimunt: quin etiam nonnulli negant; parum, credo, decorum id nomini Genuensi putantes: sed falso: nam contra Pisanorum tumida oratio, ac futilis arrogantia, Genuensibus in gloriam vertit: qui hominum vaniloquentiam factis refutarunt, Pisanis exitiali clade, quam mox scripturi sumus, affectis. Exteros Scriptores secutus sum, in primis Joannem Villanum æqualem pene illorum temporum, ac certum & locupletem historiæ auctorem semper habitum; tum autem verisimiliora tradentem: nam & sese id facturos Pisani sæpe gloriati sunt; & facere licuit, nemine impediente; & globos purpura velatos illos attulisse, nostri ipsi Annales testantur.

At Genuenses instituta opera urgent, cum neminem è classe Zachariana exscensionem facere passi essent, ne ulla mora in descendendo & conscendendo festinantibus fieret. Res mira ab Annalibus traditur, ab hora tertia ad vesperum novam classem octo & quinquaginta triremium deductam, atque omnibus necessariis rebus instructam. Tantam classem Ubertus Auria alter ex Capitaneis ducendam sumpsit, Zacharianis navibus cum ipso Duce sibi adjunctis: conscenderunt præterea classem multi ex primoribus civitatis: in quibus fuerunt duo præfecti filii omnesque fere Auriæ gentis, quicumque armis ferendis fuerunt; ac Conradus Uberti Spinulæ alterius Capitanei filius cum delecta gentilium suorum Spinularum manu: sub vesperum classis solvit, magno concursu omnium ordinum atque ætatum ad tantum spectaculum facto, omnia læta ac fausta illis comprecantium atque ominantium: præfectusque hostilem classem perquiribundus, eaque de caussa modo ad lævam, modo ad dexteram flectens, Corsicam tenuit: ibi certior factus, Pisanos in sua se recepisse, nihil cunctatus, sacro promontorio solvens iter in illos intendit; secundaque navigatione usus ad octavum Idus Augusti Meloriam tenuit; quæ insula est è regione portus Pisani tria passuum millia procul à littore. Ibi cum substitisset, concione advocata ita milites allocutus dicitur: *Usitati potius Imperatorum moris, quo milites ante pugnam alloqui solent, servandi, ac nonnulla vos admonendi, quam hortandi caussa, vos ad concionem vocandos statui, cives: nam laborem adhortandi hostis mihi ipse ademit; qui animos vestros injuriis & contumeliis suis in se irritando vicem meam perfunctus est. Vidistis, cives, superbum hostem, per summum contemptum vestrum, fauces portus insidentem: audistis probra ingerentem, omni verborum contumelia vobis insultantem, ignaviam exprobrantem; sagittas & globos in intimum sinum conjectos inspexistis. Si tantæ indignitates indignationem vestram atque iras non satis accendunt; nequidquam aut mea aut cujusquam oratio vos acuere conabitur: prælium igitur ineuntes docete, non in verbis aut maledictis belli fortunam verti; Genuensesque non verba, sed facta exercere solitos; iis vos ac Majores vestros semper pugnasse. Argenteæ illæ sagittæ ac globi fascia purpurea velati valeant non ad vos deterrendos, sed ad cupiditatem tam opimæ prædæ acrius incitandam; sentiant hostes non argenteis vos armis aut purpuratis, sed ferreis pugnare solitos: experianturque utra tela melius figant. Magna quidem sunt ista ad vos inflammandos, cives; sed illa longe majora, quæ simul cum contumeliis ingentia detrimenta*

ta ac clades conjunctas habent: quorum memoriam locus hic, in quo nunc consistimus, parva hæc insula Meloria, quam tenemus, nobis renovant: in hoc, inquam, loco, cives, lugubrem illam ac memorabilem cladem civitas nostra ab his ipsis Pisanis tum, cum nullum illis nobiscum esset bellum, per summum scelus summamque injuriam accepit: classis igitur vestra profligata ac deleta, parentes vestri à perfidis hostibus partim crudelissime jugulati, partim in miseram servitutem abducti, ut sanguinem suum ulciscamini, postulant, recte id pro jure suo à vobis repetentes. Patria ipsa vestra ad maculam nomini Genuensi jamdiu inustam delendam hortatur: quare, in prælio ineundo, memoriam atrocis injuriæ repetentes eos animos induite, quos habituri tum fuissetis; mœrore recentis cladis vos accendente: quid? quod cupiditas dolorem & injurias vestras ulciscendi non modo à Christiana mansuetudine non abhorret, sed contra cum pietate est conjuncta? Deum enim ipsum immortalem præclari facinoris auctorem habetis: quem omnium mortalium teterrimi hostes vestri, ac cœlo & terra damnati, sacrorumque & Ecclesiæ communitate justo Vicarii Christi judicio exacti, simul vobiscum læserunt: cum illius sacerdotes sacrosque administros, quos ne verbo quidem violare fas est, pii ac necessarii muneris obeundi caussa domo profectos, comprehensos artissimisque vinculis constrictos immanissimo Tyranno ad cruciatus & supplicia tradiderunt. En divinum tandem apparuit Numen, meritas pœnas, quamquam seras, ab impiis hominibus repetens: quarum neminem justiorem aut acriorem exactorem, quam vos ipsos statuit; qui simul cum ipso injuriam accepistis: cujus ulciscendæ, ac majoris cladis hostibus vestris reddendæ, quam quantam ab illis accepistis, occasione vos armans; hostemque vobis viribus imparem in eo loco, in quo plagam accepistis, capiendum præbens; voluntatem suam evidenter declarat; cujus imperium de ipsius pene ore missum ne contemnatis; ac ne majore vos piaculo in divini Numinis injuriis non ulciscendis, quam hostes vestri in faciendis obstringatis; neve divinam iram ab hostibus in vos vertatis; per illum ipsum immortalem Deum cavete, cives. Quam adhuc habui orationem, ea universos nos, qui patriæ militamus, complectitur: at, quæ pauca additurus sum, ea ad vos tantummodo privatos milites, ac virilem dumtaxat operam Reipublicæ navantes pertinent: nihil illa aut me Ducem, aut imperatorii muneris & curarum socios attingunt. Tria sunt, milites, in quibus spes omnis victoriæ posita esse solet: vel majores copiæ, vel præstantior virtus Ducis, vel majus militum robur ac fortitudo: harum quavis si hosti præstes, modo duabus reliquis par sis, speranda est victoria; si omnibus antecellas, tum certa plane & explorata est: copiarum numerum nobis majorem Respublica præbet: de me ac consortibus laborum & curarum viris fortibus ac strenuis, nihil est quod quidquam sublatius dicam: quibus ipsi hostes fatentur, sese de virtute ac scientia rei militaris concedere; peregrino Duce accersito, summaque imperii illi mandata: duobus his suffulcris subnisa Respublica, ne tertio labascat, vestræ sunt partes, milites: quas nisi fortiter ac strenue impleveritis, dedecus acceptæ ignominiæ (avertat omen immortalis Deus) totum vestrum erit, milites: proinde considerate quam acrem vobis necessitatem pugnandi præsens fortuna vestra indiderit; in eum locum deductis, ut laus partæ victoriæ vobis cum Republica ac cum Ducibus sit communicanda; offensionis & flagitii neminem omnino socium sitis habituri; majore ac minus excusabili culpa, quam ullus umquam exercitus, peccaturi. Hoc si bene fixum animis est, victoria nostra est, milites: ad quam, ut lætiore clausula finem vos alloquendi faciam, simul ad atroces injurias & contumelias ulciscendas, postremo ad decus, gloriam, opulentam prædam animos & corpora parate. Magno assensu auditus est præfectus; militibus subinde succlamantibus, omitteret minime necessariam orationem, atque hostem omni ope ad pugnam attrahere ni- A teretur; annisuros se profecto, ne navatæ operæ aut patriam, aut imperatorem ipsum umquam pœniteat.

Cognito Pisis Genuensium adventu ab iis, qui in portu post reditum è Ligustica ora substiterant, ac re per celeres nuncios in urbem perlata, tantus ardor animis est injectus, recenti gloria portus Genuensis insessi inflatis, ut arreptis repente armis, nullamque moram patientes, tamquam non ad dubium certamen, sed ad certam & exploratam victoriam properarent; naves, quæ se Pisas contulerant, quæ maxima pars fuit, repente conscenderint; magnis clamoribus pugnam cien- B tes, Archiepiscopoque ac sacro ordine è ponte inspectante, ireque fortes ac felices jubente.

Hic incidit res, sive casu, sive divino consilio; à qua scribenda abstinuissem, veritus, ne in hostis invidiam homo Genuensis illam confinxisse viderer, nisi ea ab Annalibus exteris traderetur: crucem enim hastæ vexilli Pisanorum præfixam, dum vexillum attollitur, delapsam ad terram afflictam scribunt: quin etiam nonnulla privata monumenta à nonnullis Pisanis civibus gravibus viris adservata inspexi: in quibus scriptum est, crucem argenteam non ex vexilli hasta, sed ex manibus ipsius Archiepiscopi ponte superstan- C tis, dum classiarios fausta precatione prosequens, ac manum in formam crucis commotam more sacerdotum in illos intendens illam attollit, delapsam in flumen ac demersam. Quin etiam nonnulli rem detestabilem ac piis auribus respuendam addunt, cum res in omen tristis eventus vulgo accepta animos nonnullorum perculisset, auditam esse vesanam nonnullorum ætate & ingenio ferocium vocem: *Propitius vero sit Genuensibus Christus, modo nobiscum faciat ventus.*

Pisani igitur faucibus Arni erumpentes cum reliquis navibus, quæ erant in portu, conjuncti aciem instruunt, nullam moram pugnandi factu- D ri. Interea præfectus Genuensis, omnibus ad pugnam necessariis expeditis, suorumque animis præparatis, bipartitam aciem ita instruxit: primum agmen, quod fuit octo & quinquaginta triremium nuper armatarum ipse ducendum sumpsit: media stetit prætoria navis, cujus latera cinxerunt dextrum Conradus Spinula, lævum triremis sancti Matthæi, quæ præfecti filios ac gentiles illorum vehebat: huic continuatæ sunt naves ab octo Genuensibus regionibus, in quas omnis civitas tum divisa erat, armatæ; quattuor dextra, totidem sinistra: quibus interpositæ sunt triremes ab utraque ora Ligustica collatæ: E octoque celoces præparatæ sunt, quæ præsto forent ad omnes subitos casus, atque ad subita imperia celeri cursu perferenda. Benedictum Zachariam cum triginta triremibus suis in subsidiis pone insulam collocavit, sapienti consilio, quod Ducem non fefellit; ne hostis tanta navium multitudine deterritus certamen forte detrectaret: dato mandato, ut signo accepto illico ex insidiis prodeat, seque cum reliqua classe conjungat: omnibus rebus instructis, prorisque in pugnam directis, in hostem vadit; qui jam moverat; conspectaque navium Genuensium paucitate despecta, magno impetu inferebatur. Quantis copiis con- F cursum sit, haud parvo numero auctores variant: Annales Genuenses minimum tradunt: non enim plus octo & octoginta fuisse Genuenses triremes affirmant, quibus addunt octo pamphilos: Pisanorum numerum silent, quas tamen duas & septuaginta numero superiore mense Genuensia litora petiisse, scribunt: sed se ipsi refellere, fidemque sibi abrogare videntur, qui, præter Zacharianas naves, triginta accersitas, octo & quinquaginta à civitatis regionibus armatas, atque

que in expeditionem eductas scribunt: quæ solæ explent numerum octo & octoginta: cui addendæ sunt eæ, quas ab utraque ora collatas urbanis triremibus interpositas diximus; ut verisimilius sit, quod exteri tradunt; in primis Joannes Villanus, qui Genuensium navium numerum ad centum triginta, Pisanarum ad centum auget: quamquam Coirus Mediolanensis nonnihil utrumque numerum imminuat.

At præfectus Genuensis hostem eo jam progressum cernens, ut nulla jam sit regrediendi ac certaminis detrectandi facultas, signum dat Zachariæ: ille è vestigio prodiens, classeque explicata, in conspectu hostis fuit. Terribilis species novi B agminis animos Pisanorum perculit; impetumque incitatum nonnihil consopivit; cum validiore hoste, quam animis præcepissent, sibi rem fore cernentium: verum, cum propinquitas omnem declinandi prælii facultatem adimeret; ejus necessitatem subire coacti, collecto animo, hostem propinquum factum invadunt: qui sese & ipse magno impetu in illos concitat. Raro aliàs duæ classes majoribus aut obstinatioribus animis concurrerunt: ingens igitur prælium subito accensum est, ira, indignatione, veteribus odiis, multorum temporum injuriis, tum autem æmula virtute utriusque animos stimulantibus, quod à missi- C libus omnis generis cœptum, ad manus & ad gladios atque hastas, quæ Martem atrociorem faciunt, pervenit: cum naves inter se confertæ ac mutuo urgentes, pedestris ac statariæ pugnæ speciem ederent: quæ ubique atrox, circa tamen ipsas prætorias acrior fuit: nam & flos virorum in illis erat: & à circumstantibus magis in Ducum quam in suummet ipsorum periculum intentis; tamquam illorum casu eventus pugnæ verteretur, omni ope adjutæ sunt: Zachariasque prætoriæ laboranti, triremi sua lateri impigre prætenta, magno subsidio fuit: idem auxilium Finarii triremis navi Aurias vehenti in non exiguum D discrimen adductæ tulit: ceterum miserabilis in primis ac fœda erat certaminis facies, multis cadentibus ac varia peste pereuntibus: cum alii in ipsa pugna obtruncarentur, alii semivivi in mare præcipitarentur; qui misericordiam superstantium implorantes & ad naves adnatantes, quæque sors obtulisset, apprehendentes, supernis remorum ac contorum ictibus necabantur: horribilisque erat in primis maris species cruore interfectorum rubens, sagittis, scutis, hastis, galeis thoracibus, exanimatorum corporibus late constrati: certamen accendebant Duces passim discurrentes, ac milites monentes; sæpe duos hos claros populos manum vario eventu conseruisse, sed in E parvarum rerum discrimen ac facile reparabilibus damnis certatum: nunc ad universæ rei dimicationem ventum; in illius pugnæ eventu fortunam utriusque populi verti: de summa enim Republica fortunam indixisse certamen; cui nihil inter maris inferi imperium, & omnium rerum interitum, medium propositum sit: tot annorum controversias ultimo illo certamine decerni: quidquid utraque natio viribus possit, in illa classe esse; qua amissa, amissam quoque omnem esse Rempublicam: cum nihil superesset, unde tantum damnum repararetur: obfirmarent igi- F tur animis, aut vincere, aut mori: quorum alterum ipsos ac communem patriam maritimi imperii compotes faceret; alterum à miseriis & ærumnis liberaret. Tanto igitur irarum certamine ab hominibus cum sua sponte odio efferatis, tum Ducum oratione insuper accensis dimicabatur, ut prælium diu extractum non modo fatigatione non senesceret, sed ardore certaminis irritatum magis magisque exardesceret:

A ceterum prætoria Pisana à prætoria Genuensi tandem capta; vexilloque, quod altera navis gestabat, dejecto, Pisanæ naves quacumque facultas data est, effusam fugam capiunt: perpaucæque pestem vitarunt, portu se includentes; ceteræque, maxima hominum parte amissa, maxima pars depressa est, viginti octo tantummodo à Genuensibus captis: desiderata fuisse sexdecim Pisanorum millia, partim captos, partim cæsos, paullo plus, Villanus tradit: nostri Annales cæsos paullo plus quinque millia prodidere; captivorum tantum numerum, qui cum aliis antea per varias occasiones captis ac Genuæ in custodia adservatis simul carceribus inclusi summam novem millium paullum excederent; cum exteri numerum tum captorum ad undecim millia augeant, ut illud dictum in Etruria percrebuerit, *Genuam eundum, si quis Pisas cernere cupiat.* In Captivis fuit ipse Maurocenus Prætor, Lottus Comes, decem & octo Doctores, ac magna Nobilitatis & primorum pars.

Tanta clades Pisis audita totam urbem luctu implevit; cum non magis fortunam publicam & fatum civitatis, quam privatos casus vulgo lamentaretur: miserabilisque in primis erat civitatis species: cum mulieres tumultum ac trepidationem augerent: quæ in publicum prodeuntes, ac viris immixtæ, omnem pudoris rationem ac sexus discrimen magnitudine mœroris adimente, ipsæque ac viri alii alios tamquam magis mentis compotes, privatos ac publicos casus rogitantes, pluribus & inconditis agminibus passim vagarentur: viisque in mare ferentibus infessis, ut quisque è clade superstes subinde adveniebat, eum circumsistentes non prius dimittebant, quam casus suorum plane sciscitati essent. In qua re matronarum gemitus eminebat, quæ, ut quæque tristem nuncium acceperat, à nunciis digredientes, pectora tundentes, ac capillum laniantes, aliæ fratres, aliæ filios, aliæ parentes, aliæ conjuges mortuos, aut captivos flebilibus vocibus appellabant: eos tamquam vivos ac præsentes rogitantes, cui fortunæ sese, parvulosque natos, ac miseram familiam reliquissent. Nullaque omnino domus Pisis fuisse dicitur clade intacta: cum pleræque familiæ duobus, nonnullæ etiam pluribus funeribus lugubres fuerint. Ita parva, ac nullius antea nominis, atque asperi, & nudi soli, nullorumque incolarum altrix insula Meloria, quam verius scopulum appellaris, duabus insignibus cladibus in perpetuum nobilitata est.

At præfectus, tanta parta victoria cum parvo suorum sanguine, machinis ligneis ante portum à Pisanis ædificatis, incensis, cum nullum jam belli opus restaret; expugnatione turrium, quæ portum muniebant, longa & difficili visa, ac nulla spe eo tempore tentanda, à Meloria solvit, itinere in patriam directo: in quo prope factum est, ut atrox tempestas repente coorta lætitiam tantæ gestæ rei corrumperet: omni classe haud dubie demergenda, si procul à portu Lunensi tempestas illam adorta esset: cujus impetum, sese in portum propere recipiens, momento temporis atque, ut ajunt, corpore antevertit: tantaque fuit venti, præter omnem usitatum morem, sævientis rabies, ut vix nobilissimus ille portus tutam stationem classi in intimum sinum retractæ præbuerit: qui ventus cum tandem exsævisset; præfectus portum exiens, secunda navigatione in portum Genuensem est invectus: ipseque una cum primoribus, totoque militantium agmine, ac navalibus sociis, omnibus ordinibus obviam effusis, magno cum gaudio & honore exceptus est; ac vindex dignitatis publicæ salutatus.

Nec minus hoc in bello modestia, quam virtus & fortitudo Majorum nostrorum eluxit, minorive admirationi toti Italiæ fuit : quorum animos usque adeo egregia parta victoria non inflavit, aut ad ullam superbam arrogantiam extulit; ut conceptum gaudium nulla insolentis lætitiæ significatione, ullave triumphi specie ostentandum duxerint: quin contra, omnia benigni Numinis favori accepta referentes, demissis supplicationibus tota urbe, & ad sacras ædes habitis, gratias Deo immortali, ob tantum beneficium, pie & religiose cum egissent; postremo ædem divi Sixti ingressi, cujus die festo clarissimæ victoriæ compotes facti essent; sacris operati aulæo aureo ad sacrorum ornatum templum honestarunt: quo eodem anniversario & perpetuo dono sollemniter in idem templum delato, memoriam tanti parti decoris in perpetuum renovandam decreverunt. Maurocenus, Venetis Legatis ea de caussa missis, haud retractanter restitutus est, nullo pretio redemptus. Genuensesque inchoatum victoriæ cursum persequentes, fœdus & societatem cum Florentinis & Lucensibus adversus Pisanos jungunt: qui tot cladibus fracti, ad hoc tanta undique mole terra ac mari imminente, summum omnium rerum imperium ad Ugolinum Girardescum Comitem, Guelpharum partium acerrimum propugnatorem deferunt.

A.C. 1285. 1286. 1287. Insequentes tres anni, quorum duo primi Henricum Spettam Hastensem Prætorem habuerunt, tertius Henricum Brusamanticam, compluribus minutioribus expeditionibus traducti sunt; partim ad res Pisanas premendas, hostemque assiduis damnis carpendum factis; partim ad rerum Syriacarum & oræ Ligusticæ tutelam: quas singulas nominatim persequi longum, nullumque operæ pretium fuerit. Anno horum trium secundo, Ubertus Auria tantis victoriis clarus, laboribus fessus, satis sese gloriæ & Reipublicæ fecisse putans, magistratu se abdicavit; in cujus locum suffectus est Conradus filius.

A.C. 1288. Anno ejus sæculi octogesimo octavo, prætura continuata est Henrico Brusamanticæ, viro integro, acrique scelerum & maleficiorum vindici. Retinebant adhuc speciem quamdam libertatis Capitanei; ut fere regna nova solent. Appetente igitur fine magistratus, (neque enim perpetuus mandatus fuerat) populus congregatus imperium illis in quinquennium prorogabat: moderationis simulationem adhibuerunt, triennio contenti. Consilia pacis cum Pisanis jamdiu agitata, captivis, qui erant Genuæ, magnam contentionem adhibentibus, sedulamque operam suam interponentibus, cum multæ legationes ex illorum primariis ultro citroque sæpe commeassent, tandem ad effectum perducta sunt; paxque ipsa convenit, Ugolino Comite & Galluræ Judice, qui tum in summo magistratu locati rerum potiebantur, ægre rem ferentibus: quæ, civitate reditu tantæ civium multitudinis corroborata, ipsorum potentiæ & dominatui infringendo esset: cujus impotenter exerciti tædium & odium jam cives capere cœperat. Comes igitur & Judex, ut rem disturbarent, toti in usitatas Pisanis artes versi, cum Pisanis piratis, qui tum erant in Sardinia occulte egerunt, ut res Genuenses vexarent: quod illi læti imperio, impigre exsequi instituerunt, circumjecto mari excurrentes, ac prædas navium & rerum Genuensium agentes: turbavit ea res animos Genuensium pacis cupidos, missusque est ea de caussa Pisas Nicolaus Petratius, injurias ac fidem pacis violatam conquestum, damnumque refici petitum: Prætores culpam à publico consilio avertere, remque comibus verbis extrahere.

Interea Genuæ tres triremes ad commerciorum tutelam adversus Pisanos armatæ sunt, Petro Embruno præfecto; cui diligenter mandatum est, caveret à rebus Pisanorum attingendis, ac se tantummodo ad res Genuenses tutandas, & ad injurias prohibendas missum putaret: tantumque fuit in Genuensibus pacis servandæ studium, ut, quamquam Pisani ludificarent, diesque jam exisset pecunias pactas à Pisanis deponendi, ab hostilibus adversus illos abstinerent. Ceterum eadem res longe acriora odia Pisanorum in Ugolinum accendit; cujus opera & ambitione procedentia pacis consilia distinebantur: cujus ipsi eo quam Genuenses cupientiores erant, quo & bellum majoribus cladibus illis stabat, & viribus attritis longe Genuensibus inferiores futuri erant: conspiratione igitur principum adversæ Factionis in illum facta; cujus auctor & caput fuit Rugerius Ubaldinus Archiepiscopus Pisanus, cui ad publicam caussam accedebant peracres adversus Ugolinum privati odii stimuli, ob cædem fratris filii ejus jussu factam; captus est Ugolinus: qua in re Pisani immanis & exsecrandæ sævitiæ facinus ediderunt: quorum animos tanta rabies invasit, ut cum Ugolino parvulos ejus liberos omnis criminis insontes, nihil misericordia simplicis & innoxiæ ætatis efferatas mentes flectente, turri incluserint: in qua omnibus alimentis ademptis fame consumpti expirarunt. Turris, in qua tetrum facinus conceptum est, adhuc Pisis visitur, abominando & nullum ævum delendo famis nomine nobilitata: auctorem facti generis mortis eumdem ipsum Rugerium Archiepiscopum fuisse nonnulli Pisanorum Annales tradunt; vafro commento se divinarum legum pœnas subterfugisse putantem, quæ sacris hominibus cæde atque humano sanguine interdicunt, sententiam legis verbis ludificantem; tanquam is hominem necasse negandus sit, qui, alimentis subtractis, necessariam mortis caussam præbuerit.

Annus, qui sequitur ejus sæculi octogesimus nonus, Beltramo Calcano Mediolanensi Prætore, A.C. 1289. neque foris otiosus omnino fuit, & domi haud parvis motibus agitatus: ejus initio Respublica quod erat reliquum opidorum Quiliani & Vuadæ pretio sibi adjunxit. Ingentibus copiis per ea tempora Sultanus Ægyptius urbem Tripolim oppugnabat: qua in obsidione haud segnis opera Genuensium fuit. Benedictus enim Zacharias Genuensium triremium ac nonnullarum corbitarum præfectus, urbe expugnata magnum Christianorum numerum præsenti discrimini ereptos incolumes Cyprum vexit. Moverant se Genuenses, qui Theodosiam incolebant, cum tribus triremibus raptim armatis; quibus præfectus est Consul ipse Paullinus Auria, opemque latum ierant: ceterum cum Cyprum tenuissent, nuncio accepto Tripolis expugnatæ, & Zachariæ in Armeniam ad Regem profecti, eo ipsi quoque itinere directo, se cum Zacharia conjungunt.

Majora in Corsica gesta sunt à Luchetto Auria, eo cum classe quattuor triremium, myoparonis, septem taridarum, ac nonnullorum minutiorum navigiorum; ac cum pedestribus & equestribus copiis misso, ad recuperanda loca à Judice Ginercæ per tempus belli cum Pisanis gesti illis auctoribus occupata: pacta pecunia ea de caussa à Pisanis exacta: cedenteque Judice, cum nonnihil initio restitisset; nonnullisque locis, quæ retinere non poterat, ab illo incensis, Luchettus loca amissa deinceps recuperavit; quæ fuerunt arx Lulmetum, Roccavaldis, Ginerca, Istria, quam fiduciariam jussu publico Nicolino Petratio dedit; exercituque paulum refecto, Aleriam contendit: in quam urbem

indu-

inductus est à familia Cortingorum, cujus principes erant Episcopus ipse Aleriensis, ac Panorcus, & Opicii fratris filii, quæ gens in fide erga populum Genuensem perpetuo manserat. Consiliis à reliqua gente unus tantum Ugucio separatis, quod gener Judicis esset, Petram latam tenens, oppugnationem exspectavit: quam haud diu sustinuit, opido tradito, jurejurandoque in imperium dato: post ea Luchettus arma circumferens, Dominos Bagnacæ, Marchionem Viridis, Joannellum Loretum Episcopum Marianensem, qui omnes contra Rempublicam arma tulerant, in antiquam ditionem & obedientiam redegit: quibus rebus confectis, insulaque pacata, Luchettus se Bonifacium subduxit; ibique exercitum dimisit: qua re cognita, Judex novis motibus excitatis, omni ope contendit se in gratiam restitui: repudiatus est; cum hominis postulata minus æqua visa fuissent. Longe deteriore consilio æquissima Pisanorum postulata, reique publicæ in primis utilia & perhonorifica repudiata sunt; cum de illis ingens fuisset in consilio certamen: petierunt enim Pisani, ut dies arcis Callaritanæ, qui appetebat, ex conditionibus pacis, tradendæ in annum prorogaretur: cavebantque Reipublicæ traditione nonnullarum arcium in ipsa insula Sardinia, ac turris portus Pisani, arcis Gorgonæ, ac quinquaginta obsidum, ad hoc reliquam pecuniam debitam numerabant.

Majore discrimine eo anno res urbanæ turbatæ sunt: tumultuum auctores fuerunt Grimaldi & Flisci: qui perpetuum Spinulæ & Auriæ gentium regnum non ferentes, consiliis cum Mallonis, Nigris, Castelliis, Salvagis, Embriacis, Marinis, Marocellis, Fallamonicis, Piccamiliis, Guizulfis, Cibo, ac nonnullis aliis nobilibus familiis, quæcumque Guelphas partes sequebantur, occulte concoctis, illarumque societate fulti, magnoque clientium numero corrogato, armis sumptis, ad armaque clamantes ædem ac turrim divi Laurentii occuparunt; eodemque tempore ædes Abbatis populi cum Capitaneis consentientis, atque ædes Uberti Flisci, quibus Capitanei pro prætorio utebantur, in quibusque tum forte consilium civitatis habebatur, invaserunt: acriter primo Abbas cum familia sua restitit: deinde plebe auxilio advolante eos submovit: nec feliciore eventu Capitaneos tentaverunt, cum multa suorum cæde ab illis repulsi. Eodem quoque tempore Philippus à Volta, qui arma pro Capitaneis sumpserat, æde Archiepiscopi, quam sedem motuum auctores sibi delegerant, illos dejecit: qui omnes in divi Laurentii ædem se subduxerunt: ceterum, ne sacri quidem loci præsidium ab impetu furentis plebis illos tutos fecit: quæ foribus templi, detestando exemplo ignem ac faces subjecit: nec pestem subterfugissent; nisi, ingenti bonorum & præstantium civium multitudine se interponente, misericordia tot nobilium familiarum ipsosmet Spinulas, & Aurias, ac ceteros ipsorum Factionis primarios cives, affinitatibus ac multiplicis necessitudinis jure attingentium periturarum, Capitaneos flexisset: impetu igitur concitatæ multitudinis rectorum auctoritate compresso, extemplo incolumes in domos suas reducti sunt: eorum quattuor tantummodo postero die exsulio damnatis.

Urbanis tumultibus sedatis, curæ externorum bellorum successerunt. Igitur, cum Pisani promissa non facerent, neque arcem Callaritanam ex pacis conditionibus traderent; insequenti anno ejus sæculi nonagesimo, qui Prætorem habuit Joannem Lucinum, universo civitatis consilio convocato, novus Magistratus, quem *Credentiæ* vulgo appellarunt, quattuordecim civium creatus est: amplissima rerum bellicarum potestate illi mandata: qui, omni commercio cum Pisanis vetito, primum omnium lustro condito, civitateque, & Liguriæ opidis illi contributis

A.C. 1290.

A censis, oneribusque pro modo facultatum distributis, compertum habuerunt, eas esse Liguriæ facultates, quæ centum & viginti triremes armarent. Formula præscripta, ex qua in decem triremes Roccabruna duo hominum capita conferret, Mentonum tria, Albintemelium quinquaginta, Podium Rainaldum tria, Fanum Romuli ac Ceriana sexaginta, Tabia viginti quinque, portus Mauritius quinquaginta, Fanum Stephani quinque, Petra lata superior & inferior decem, Henricus, Philippus, Albertus Comites Albintemelii triginta tria, Linguilia & Castellarium quindecim, præfectura Trioriæ quinquaginta, Dianum quadraginta, Cervum quindecim, Andoria triginta, B Albingaunum sexaginta duo, Episcopatus Ingaunus quadraginta quinque, Marchio Clavesanæ quadraginta, Cosium & Thomasium octo, Finarium sexaginta duo, Naulum viginti quinque, Episcopatus Nalensis tria, Quilianum decem, Saona sexaginta duo, Albizola sex, Varago & Cellæ quinquaginta, Vultur centum, vallis Porciferæ septuaginta quinque, Bisamnis centum, Reccum viginti, Rapallum triginta, Clavarum centum, Sigestrum septuaginta quinque, Levantum viginti, Passanum & Lagnotum tria, Matarana ac geminum Carrodanum quinque, Corvaria centum, Carpena septuaginta quinque, portus Veneris viginti quinque, Vezanum decem octo, Arcula decem, Trebianum tria, opidum Ericis tria: hic nu- C merus mille quingenta capita excedit: quod, si classis duplicaretur, duplicata collatio fieret: si triplicaretur, triplicata: & sic deinceps usque ad numerum centum viginti.

Hoc censu habito, Magistratus Credentiæ, societate cum Lucensibus Pisanos bello persequendi juncta, qui terra strenue rem gesserunt, sex triremes, ac myoparonem armarunt, Henrico à Mari præfecto: qui cum classe decem triremium ab eodem Magistratu prius armatarum, quibus præfuit Nicolaus Buccanigra, conjunctus, Iluam insulam, Pisanorum præsidio dejecto, ceperunt, quadragin- D taque obsides Genuam miserunt; Iluensibusque, ad illorum animos in Genuensem populum firmandos, promiserunt, illos eo jure futuros, quo essent Bonifaciani.

Cum ne his quidem damnis affecti Pisanorum obstinati animi ad conventa observanda flecterentur, majore conatu bellum capessendum decretum est: fœdere igitur cum Lucensibus acriori bello Pisanos urgendi renovato, ingens ac prævalida quadraginta triremium classis armata est; ac Conrado Auriæ alteri ex Capitaneis ducenda data: qui extemplo portum Pisanum contendit: cui eodem tempore terre- E stres quoque copias Lucenses admoverunt: qui portus operibus potius quam præliis à Genuensibus expugnatus est, turri maxima vastæ altitudinis subruta: quæ fulturis suspensa, illis jussu Auriæ incensis, cum ingenti fragore Lucensibus mirantibus corruit; iis, qui in illa erant, majore ex parte ruina oppressis, cum pauci perniciei se subtraxissent, qui à Genuensibus capti Genuam missi sunt: postridie copiæ Ligurum translatæ sunt; opidoque deleto, præter templum, quod religio intactum servavit, portu Pisano repetito, turres reliquæ subrui, suffulcris suppositis, cœptæ: qui in illis F erant, eundem casum maximæ turris recenter prostratæ horrentes, deditionem fecerunt. Genuenses catena ferrea, qua portus claudebatur, perfracta, turribusque omnibus dejectis, Genuam ovantes reversi sunt; catenæ fragmentis secum portatis, ad insigne posteritatis monumentum multis in urbis locis suspensis; quæ adhuc visuntur.

Bellicis laudibus haud minor domi moderationis gloria respondit: nam, cum cognati, & affines, atque omnes, quicumque aliquo jure Capitaneos attingebant, cum illis egissent, inducerent

animum, ut magistratu abirent; consiliaque precibus miscentes docerent, nullum diuturnum imperium quamvis æquum & Reipublicæ utile in libera civitate æquis oculis adspici; ac proinde suaderent, ut leniter gliscentem invidiam, caussasque subnascentium tumultuum & seditionum præciderent; nec tantopere amplecterentur summum illum honoris locum; ut civitatis quieti & otio consulerent; facile se exorari passi sunt: tempusque magistratu abeundi sibi ipsi præstituerunt, proxime appetentem diem divi Simonis & Judæ festum.

A.C. 1291. Cum is dies insequenti anno, qui fuit ejus sæculi nonagesimus unus, venisset, Ubertus Spinula & Conradus Auria magistratu se abdicarunt: quem vicennium obtinuerant: negotio prius publice dato Simoni Spinulæ & Uberto Auriæ Capitanei parenti, Reipublicæ emendandæ & constituendæ; lata lex ab illis est, ut peregrinus Capitaneus quotannis ad summum imperium cum summa omnium rerum potestate accerseretur; omniaque civitatis munera, procurationes, magistratus, æqualiter inter Nobiles & popularis corporis cives dividerentur. Fuit hoc anno sub Capitaneis Prætor urbis Gulielmus Drudus Hastensis; in Capitaneorumque locum successit Lanfrancus Suardus Bergomas, vir strenuus atque impiger: qui omnia, quæ fuerant ejus muneris, magna cum virtutis & prudentiæ laude implevit. Hoc anno cum nullæ ad eum diem certæ ac publicæ essent rectoribus civitatis sedes, mercedeque conductis ædibus Magistratus uterentur, prætorium ædificari cœptum est; in quod ad Rempublicam gerendam Magistratus convenirent, consiliumque civitatis vocaretur; in solo, quod templo maximo & ædi divi Matthæi interjectum est, quod, ac quidquid in illo superficiei fuit, de familia Auria Capitanei, priusquam magistratu abirent, mercati sunt.

Res quamvis privatis consiliis tentata, quæ argumento est, quam vivida omnibus ætatibus fuerunt nostrorum hominum ingenia, nullo modo silentio nobis prætereunda fuit: hoc enim anno Tedisius Auria & Ugolinus Vivaldus, duabus triremibus privatim comparatis & instructis, magnæ audaciæ animique immensa spectantis rem aggressi sunt; maritimam viam ad eum diem orbi ignotam ad Indias patefaciendi: fretumque Herculeum egressi, cursum in Occidentem direxerunt: quorum hominum qui fuerint casus, quique vastorum consiliorum exitus, nulla ad nos umquam fama pervenit; hac inventarum Indiarum, ac novi orbis nostro adjecti gloria ætati nostræ, ejusdemque nationis homini divino consilio reservata.

Infelix & lugubris in primis hic annus Christianis fuit, totius Syriæ imperio tandem amisso; ducentesimo circiter anno, postquam magna cum Christiani nominis gloria partum fuerat: urbe Acone, quod postremum opus belli fuit, à Memphitico Sultano expugnata; Christianisque, qui in ea urbe sunt inventi, quorum triginta millia fuerunt armis ferendis, partim cæsis, partim in servitutem abductis: cum sedula duarum Genuensium triremium diligentia, quas Andreolus Pellatus ducebat, Cyprium Regem, unaque cum illo haud exiguum Procerum & omnis generis mortalium numerum pesti eripuisset: quos pluribus commeatibus ex urbe eductos in nonnullas onerarias, quæ forte præsto fuerunt, imposuerunt: cujus urbis expugnatæ fama Christiani, qui Tyrum & reliquas Syriacæ oræ urbes incolebant, perculsi, avitis sedibus relictis, sese in insulam Cyprum subduxerant. Infelicis rerum Syriacarum exitus caussa fuit non tam barbarorum virtus, quam prava & dissoluta rerum regendarum nostrorum hominum ratio; in primisque discordiæ, magnis de hac ipsa urbe Acone inter Patriarcham Hierosolymitanum, Templarios, Hospitalarios Equites, Regem Cypri & Regem Siciliæ, suam quemque eam urbem sibi vindicantes ortis contentionibus; re interdum ad manus & ad ferrum revocata; cum Genuenses quoque ac Veneti & Pisani haud exiguas juris partes in eadem urbe ad se traherent.

Eo anno initium belli inter Catalanos & Genuenses factum est, navi Genuensi à Catalanis capta; quæ tamen mox à nonnullis Genuensibus triremibus recuperata est. Hujus belli semina diu ante jacta fuerant; cum, in contentionibus inter Pisanos & Genuenses de Sardinia & Corsica insulis, Catalani sæpe Pisanis adversus Genuenses haud obscuram opem tulissent: renovatæ sunt odiorum caussæ, Petro Aragonio Rege, Gallis cæsis & exactis, Sicilia potito; cum multis subinde damnis Catalani Genuenses afficerent. Latrocinantium magis quam belligerantium more hoc bellum per complures annos gestum est; utraque natione per varias occasiones mutuis damnis altera alteram carpente: numquamque universis viribus ac justa pugna concursum est; cum in bellis Pisanis & Venetis multæ claræ editæ sint pugnæ, compluresque insignes & memorabiles clades illatæ & acceptæ.

Anno insequenti ejus sæculi nonagesimo altero, A.C. 1292. quo Beltramus Ricienus Bergomas Capitaneus, & Gulielmus Gardinus Hastensis Prætor vocati sunt, Genuenses ab Oratoribus Regis Gallorum & Caroli secundi Siciliæ Regis auxilium ad Siciliam recuperandam postulantibus, frustra tentati sunt; consilio civitatis in contrarias sententias distracto.

Qui sequitur annus ejus sæculi nonagesimus tertius, A.C. 1293. Simonem Golmellum Bergomatem Capitaneum, & Petrum Carbonerium Prætorem habuit. Graviter hoc anno & severe in maleficos animadversum est; quorum infinitus creverat numerus: oneraque & tributa civibus viritim imposita sunt, caussa Pisani belli, quod adhuc durabat.

VBER-

VBERTI FOLIETAE,

PATRICII GENVENSIS,

HISTORIAE GENVENSIVM

LIBER VI.

A. C. 1293.

Hoc anno bellum cum Venetis renovatum est, eo, quam superius, majus, quo de majore re dimicatum est; cum in priore bello odium tantum, ex mutuis injuriis conceptum, utrumque populum inter se commisisset; at in hoc ad vetus odium numquam simul cum bellis & certaminibus depositum accessit de summo in navalibus rebus honoris loco, ac de maritimo imperio contentio: quo nullus est ad animos hominum incitandos acutior stimulus; cum neuter populus alterius potentiam nimis crescere vellet, quæ esset suæ deprimendæ. Suspectum quidem semper Venetis fuit Genuensium vividum ac peracre ingenium, egregiaque indoles sæpe experta; ceterum vires minus formidolosæ finitimis Pisanorum, atque internecinis bellis implicitæ: at, ubi postrema insigni clade Pisanorum opes ita attritæ sunt, ut omni eorum pube partim cæsa, partim capta, sese Pisani à tanto casu in multa sæcula erigere non possent; Veneti, ut cursum tantæ felicitatis interrumperent, quamquam dies induciarum nondum exierat, bellum facere occuparunt. Multis autem cladibus hoc bellum utrique populo stetit: in quo narrando Annales utriusque populi haud parum variant; cum Veneti nonnullas clades à Genuensibus Venetis illatas comprimant; Genuenses contra non quidem damna accepta detestentur omnino; sed generatim tantum ea attingant. Postrema vero insignis clades, atque ad omnem posteritatem memorabilis, inter omnes tam Venetos quam Genuenses Scriptores constat.

Nullo autem tempore magis in flore virium Genuenses fuerunt: cum illud à gravissimis illorum temporum Scriptoribus tradatur, septuaginta triremes quotannis à Genuensibus civibus privatim ex ipso corpore civitatis armari & instrui solitas, commerciorum & mercatoriæ negotiationis gratia: cum longe major numerus à populis oræ Ligusticæ, quæ tota Genuensium ditione tenebatur, eadem de caussa armarentur: nullumque esset maritimum opidum ex paullo validioribus, quod non triremem saltem armaret: cum nonnulla duas, aut eo amplius instruerent; ut tum hoc navium longarum genere potius quam onerariarum res mercatoria exercebatur; quibus Respublica ad bella, si qua inciderant, utebatur; hominibus in illorum temporum disciplina non minus ad usus bellicos, & ad arma tractanda, quam ad privatos quæstus instructis: ut mirum non sit proximo bello Pisano, quod septenne fuit, sexcentas viginti septem naves longas varii generis & nominis armatas esse: de qua re in *Elogiis nostris clarorum Ligurum* copiosius disseruimus.

Nunc, ut ad inceptum redeam; tam Veneti, quam Genuenses Annales tradunt, initium armorum à levi re à Venetis factum: quorum quattuor triremes majoris formæ, quas *galeatias* appellant, cum numero bellatorum, tum ingenti bellicorum apparatuum vi, quos in Cyprum vehebant, animos faciente; septem triremes Genuenses ad mercatoriam negotiationem potius quam ad bellum instructas adortæ sunt, certamen detrectantes, ac fidem induciarum testantes: quibus rebus cum ab incepto non desisterent Veneti; Genuenses ad necessariam pugnam adacti virorum fortium opera ediderunt; triremibus Venetis victis ac captis: quas tamen extemplo cum hominibus ac suis omnibus rebus dimiserunt, multum increpitis, quod fidem induciarum, quarum dies nondum exierat, cum amplius duo anni superessent, nulla re provocati violassent. Gravius tulerunt rem Genuenses, quam Veneti; omnes bellorum caussas abominantes: quaterni igitur Legati ab utroque populo missi in urbem Cremonam convenerunt; cum Veneti non minus sese pacis cupidos simularent. Nihil per ingentia certamina est transactum: Venetis ludificantibus, Genuensibus vero bona fide ac sedulo agentibus: qui, ut omnia justa implerent, Legato Venetias ad Ducem misso, testati sunt, sese omnis culpæ perniciosi belli suscepti exsortes fore: per se enim non fieri, quominus fides induciarum rata esset: irrita omnia fuerunt.

A. C. 1294. Anno igitur, qui sequitur, ejus sæculi nonagesimo quarto, Simone Gulmellio Bergomate civitatis rectore, Genuæ viginti triremes armatæ sunt, mercatoriæ negotiationis caussa in regna Orientis missæ: quæ cum in itinere audivissent classem Venetam, fide induciarum violata, tres ingentes Genuenses onerarias immanis pretii mercibus onustas cepisse; compluribusque aliis detrimentis res & ditionem Genuensem affecisse; mercibus in opido Pera in terram expositis, sese ad pugnam compararunt; Nicolao Spinula, qui tum Legatum apud Cæsarem Constantinopolitanum agebat, præfecto creato, viro expertæ fortitudinis & audaciæ, ac magni consilii & auctoritatis: is ad Venetos nuncium ad res per induciarum tempus injuste ablatas repetendas mittit. Veneti nuncium convicio acceptum contemptim de Genuensibus locuti, cum superbo responso, *sese jure belli ablata non modo non restituturos, sed classem ipsam Genuensem capturos*, dimittunt. Exarserunt quidem Genuenses, contumelia insuper verborum injuriis addita: ceterum sapiens & cautus Dux, cum numerum hostilium navium de nuncio cognovisset, sani hominis non esse intelligens, classem tanto numero inferiorem hosti capiendam objicere, sese in portum Araciæ recipit: in quo cum non satis tutum se ad hostiles impetus intelligeret, altum petit. Hostis in classem Genuensem procul conspectam cursum dirigit; nullumque urgendi finem faciens, detrectantem Genuensem ad necessitatem pugnæ adigit: igitur Spinula proris in hostem versis, paucis (neque enim longæ orationi angustiæ temporis locum dabant) navales socios ita ad pugnam est cohortatus: *Deprehensi ab hoste, tanto & navium & pugnantium numero inferiores, omni elabendi via clausa, discrimen iniqui prælii subire cogimur, cives: in quo nulla spes alia salutis est, quam ipsius salutis desperatio: hoc uno telo, quod acerrimum est, hosti*

hoſti ſuperiores ſumus, ceteris omnibus rebus impares: quod igitur in aliis prœliis ſaluti & victoriæ eſſe ſolet, cauta fortitudo, ea in hoc prœlio peſti eſt; ac pro eo vecors audacia eſt adhibenda; neque alia ratione certam & imminentem perniciem à nobis amovere poſſumus, quam in perniciem præcipites nos dando: neque aliter periculum diſcutere, quam cæco impetu in illud ruendo. Quod igitur in ceteris pugnis virtus facere ſolet; id ut in hoc rabies efficiat, neceſſe eſt: hoc animo ſi pugnam, quæ mox inſtat, inibimus, vincere poſſumus, cives: aliter haud dubie perituri. His dictis, naves in hoſtem inordinatum & incompoſitum paucitatis contemptu, ac ſparſim, pluribuſque agminibus venientem concitat: quem tanto impetu invadit, ut ira ac rabie Genuenſibus virtutem acuente, ſubita audacia obſtupefactum primo fere incurſu fuderit; viginti quinque navibus captis. Hæc pugna, quam Annales Veneti omnino comprimunt, nimis ſcilicet populo Veneto erubeſcendam, non tam claſſis victæ magnitudine, quam admiratione virtutis, magnis ac claris victoriis æquata eſt: eodemque aurei aulæi dono ac ſacro anniverſario ad ædem divi Germani, cujus die feſto parta eſt, decorata.

Tantus novus hoſtis additus inteſtinas diſcordias, quæ inter Guelphos & Gibellinos per quinquaginta annos civitatem continenter vexarant, ad aliquantum tempus conſopivit: qua in re opera & officium ſeduli paſtoris Jacobi Varaginenſis Archiepiſcopi, viri pii ac ſancti, conſtitit: qui hortando, monendo, rogando, divini Numinis diſcordias abominantis metum injiciendo, non prius abſtitit incepto, quam inchoata conſilia ad effectum perduxit: eo igitur auctore, concordia
A. C. & pax inita eſt anno ejus ſæculi nonageſimo quin-
1295. cto, qui rectorem habuit Jacobum Calcanum Mediolanenſem.

Clades accepta non tam ferociam Venetorum contudit, quam iram & indignationem accendit, cum dictitarent, ne nimis magnam Genuenſes putarent, ſi, tot detrimentis à Venetis acceptis, ipſi ſemel viciſſent: quæ victoria non tam ipſorum virtute quam Veneti præfecti negligentia parta eſſet: ceterum ejus fortuiti eventus gaudium ipſos illis breve facturos; vaniſſimorumque hominum inanem arrogantiam funeſtam illis fore: qui præpotentem civitatem, cum cujus opibus & virtute haudquaquam par illis certamen ſit, ſibi hoſtem ſumere audeant: ſeſe enim ingenti claſſe armata, in Liguriam navigaturos; ipſaſque portus Genuenſis fauces navibus ſuis inſeſſuros. Hæc atque ejuſmodi multa cum tumida oratione jactarent Veneti; Genuenſes verborum ferociam rebus ac virtute retundendam rati, è veſtigio comparare inſtituunt; nuncioque ad Venetos miſſo, gratias ultro agunt, qui occaſionem Genuenſibus præbere in animo habeant, experiendi, utra gens militari gloria præſtet: properarent igitur comparare: ſeſe enim quoque nihil in comparando de ſumma diligentia remiſſuros: ceterum, ne nimia itineris longitudo certamen differat; medium aptiorem fore locum, qui utrique populo & laborem viæ adimat, & efficiat, nulla in re alter altero ſuperior fuiſſe videatur. Siciliam igitur ſe delegiſſe; quæ media pari fere intervallo utrique populo ſit: ejus inſulæ littora ipſorum controverſias decretura. At Bonifacius Pontifex maximus tantis motibus & apparatibus belli cognitis, ne muneri ſuo deeſſet, pacem inter Chriſtianos populos componendi, utriuſque populi Oratores, ac Pontifices ipſos accerſivit; quos ad ſe introductos in hanc ſententiam ad pacem hortatus dicitur: *Bellica virtute animi & navali induſtria nihil Majoribus veſtris inferiores, uterque ab illorum pietate, ac religione, animique moderatione, & ſapientia degeneratis, filii: illi enim nihil alieni appetentes, nulla ſummi loci ambitione tranſverſi acti, omnia ſua ſtudia in Chriſtianam rem tuendam, augendam, propagandam vertebant: illorum animi impetus omnis in religionis noſtræ hoſtes ferebatur: vos contra, Chriſtiani nominis ac profeſſionis obliti, vires atque opes veſtras in vos ipſos atque in mutuam perniciem veſtram confertis. Quem tandem alium fructum ex contentionibus iſtis veſtris petitis, filii, quam eum, quem ſuperiore bello percepiſtis, mutuarum cladium? jucundum interea ſpectaculum communibus & atrociſſimis hoſtibus noſtris præbentes, vos ac vires veſtras internecinis his bellis conficiendo: quæ formidoloſæ in primis ſunt illis; quippe ſine quorum claſſibus nullus ſit ad eos Chriſtianorum Regum & exercituum acceſſus. Si vos fratrum veſtrorum, quos in Oriente duriſſimum ſervitutis jugum premit, nulla miſericordia capit; ſi religionem negligitis; at ſaltem vos ipſos ac res veſtras reſpicite: quibus, præter commune hoc cum ceteris Chriſtianis pietatis officium, quædam major neceſſitas impoſita eſt, providendi, ne hoſtes noſtri ſupra modum creſcant: commercia enim, quibus uterque veſtrum alitur, omneſque fere res veſtræ in regnis Orientis implicitæ ſunt: quæ regna cum veſtro exitio ab immanibus hoſtibus noſtris teneri, ipſi juxta nobiſcum intelligitis. Per Deum immortalem, filii, reſipiſcite aliquando; iraſque veſtras perlevibus de cauſſis irritatas, ceteris detrimentoſas, vobis ipſis exitioſas, Chriſtiano nomini, fratrum veſtrorum miſeriis, rebus ac ſaluti veſtræ, Majorum veſtrorum conteſtatæ pietati condonate: Chriſti Vicarium audite; ac divini Numinis ultricem iram vobis ante oculos ponite.* Nihil ſedula Pontificis cura profectum eſt: tantum uterque populus certaminis animis imbiberat: ſacrique Antiſtites & Legati, cum quattuor menſes in Aula Pontificia fuiſſent, re infecta in ſua reverſi ſunt.

Interea Genuenſes menſis curriculo claſſem ducentarum triremium compararunt: quæ poſtea ad centum ſexaginta redacta eſt: in qua præter remigium, is ipſe Jacobus Varaginenſis Archiepiſcopus, qui præſens fuit, numerumque ſe iniiſſe in Annalibus ſuis tradit, ducenos vicenos bellatores, & ſocios nauticos, in ſingulis triremibus fuiſſe tradit, omnes Liguſtici nominis: ceteris repudiatis; quorum magna vis Genuam confluxerat, ut tam ſplendido certamini intereſſent: ad numerum hominum & bellicos apparatus, quibus claſſis affatim inſtructa fuit, omnis opulentia inſignium armorum & veſtium acceſſerat: octo enim millia hominum numerata ſunt, oloſericis & aureis veſtibus indutorum. Tantæ claſſis idem Ubertus Auria clade Piſanorum clarus præfectus fuit: qui cum Siciliam appuliſſet, ac decem octo dies in ancoris fuiſſet, hoſtem exſpectans; illo nuſquam comparente, hyemeque appetente, ſatis ad gloriam profectum ratus, in patriam reverſus eſt. Eo anno aquæductus, diuturni laboris ac magnæ impenſæ opus, ad finem perductus eſt: quod ab Annalibus non omiſſum, ne nobis quidem ſilentio prætereundum viſum eſt. Ridicule Auguſtinus Juſtinianus veteribus Romanorum aquæductibus opus hoc æquat; amori patriæ potius nimium indulgens, quam verus rerum æſtimator: infinitis enim partibus inferius eſt hoc opus operibus illis, in quibus Romanæ potentiæ vis haud in poſtremis expreſſa eſt.

Felicibus belli ſucceſſibus inteſtinæ contentiones continuatæ ſunt; Factionibus Gibellina & Guelpha
ad arma inter ſe inſequenti anno ejus ſæculi nona- A. C.
geſimo ſexto inſurgentibus; inter quas magno o- 1296.
diorum certamine ac cruento prælio in ipſa urbe dimicatum eſt: in quo nonnulli nobiles cives ceciderunt. Ceſſere tandem Guelphi; Grimaldis & Fliſcis ejus Factionis capitibus civitate à Spinulis & Auriis expulſis: qui victores, cauſſam prætexentes, quod nihilo magis civitas principatu ab ipſis depoſito quieviſſet; quin etiam ſummum duorum capitum imperium plurimum valere, ad audaciam in-

inquietorum hominum coercendam, & tranquillitatem civitatis tuendam; principatum ſex annos intermiſſum uſurparunt. Creati igitur ſunt, dum ſumma ac ſoluta omnium rerum poteſtate, Capitanei civitatis Conradus Spinula & Conradus Auria, utriuſque Uberti filii; nulluſque externus Prætor eſt accerſitus, omnia Capitaneis ad ſe trahentibus.

Rebus urbanis in tranquillum redactis, bellicarum rerum curæ redierunt: igitur cum auditum eſſet, Venetos ingentem claſſem comparaſſe, qua Genuenſium res infeſtas facerent; armatæ ſunt adverſus eos quinque & ſeptuaginta triremes, Gando à Mari præfecto: qui portu ſolvens, ac per Orientis maria diſcurrens, hoſte multis in locis perquiſito, nuſquam invento, in ſua ſe recepit: qua re cognita, Veneti, qui portubus ſuis ſe continuerant, ejus metu liberati in apertum mare prodeuntes multis atque ingentibus detrimentis Genuenſium res & ditionem affecerunt: quæ non minus quam ſuperiorum annorum damna ab Annalibus noſtris omiſſa, ex Scriptoribus Venetis, penes quos fides ſit, haud ab re duximus in hiſtoriam noſtram inſerere; ſi prius dixero, quod ab Annalibus noſtris traditum, omittendum non fuit: pertinere enim videntur ad civitatis noſtræ dignitatem augendam, quæ à civibus noſtris non modo publice, ſed etiam privatim fortiter & magnifice ac religioſe facta ſunt. Eo igitur anno Roſcius Auria, cum egregiam multorum annorum operam pro claſſis præfecto Conſtantinopolitano Cæſari in Ponto Euxino navaſſet, nonnullaque loca expugnaſſet, hoc laborum & meritorum præmium optavit, ut corpore divæ Anaſtaſiæ virginis ac martyris donaretur: quod Genuam delatum, in æde divi Matthæi collocatum eſt: in qua magna cum veneratione & religione adſervatur: nunc ad inſtitutam ſeriem contexendam redeo.

Tradunt igitur Venetorum Annales in numero navium variantes, cum alii ſexaginta ſex triremes, alii quadraginta ſex tantummodo fuiſſe dicant; Venetos, Rogerio Mauroceno præfecto, initium belli feciſſe à Pera, quæ tum vicus erat nondum mœnibus cinctus, capta & incenſa: eadem clade urbi Phocenſi, quæ Folia vetera appellatur, illata, magnaque illius parte eodem incendio abſumpta. A.C. 1297. Inſequentique anno Joannem Superantium cum quinque & viginti triremibus Theodoſiam urbem, quæ nunc Cafa appellatur, ad Tauricam Cherſoneſum Genuenſi imperio parentem occupaſſe, ibique hyemare coactum, maximam remigii partem vi frigoris amiſiſſe. Hæc Veneti Annales: quæ ego à noſtris compreſſa, vel negligentia omiſſa ſtrictim attigi. At, quæ ſequitur, inſignis & ad omnem poſteritatem memorabilis clades, inter utriuſque populi Annales conſtat.

A.C. 1298. Genuenſes igitur anno ejus ſæculi nonageſimo octavo cum audiviſſent, Venetos claſſem nonaginta octo triremium inſtruxiſſe; ipſi quoque octo & ſeptuaginta triremes armarunt: nonnulli tradunt parem fuiſſe Genuenſium navium numerum. Sabellicus numerum Venetarum navium fatetur, quas nonaginta quinque fuiſſe dixi; Genuenſes non plus ſeptuaginta fuiſſe tradit: quæ res gloriam Genuenſium amplificat; ſiquidem numero tanto inferiores concurrerunt. Tantæ claſſi præfectus fuit Auria alter ex Capitaneis, qui Conrado ſucceſſerat, vir acer, ac ſtrenuus, magnique conſilii ac rerum navalium uſus: qui ſinum Hadriaticum ingreſſus, cum cognoviſſet hoſtem ad Corcyram nigram ſtare, nihil majore numero hoſtilium navium deterritus, avidus clades acceptas ulciſcendi, ad eum contendit: nec Venetus, hoſte in conſpectum dato, certamen detrectat: utrique claſſem in pugnam dirigunt: ſuas quique ſpes in certamen afferentes. Venetus numero navium tanto ſuperiore confidere; Genuenſem conſcia virtus & clariſſima de Piſanis recenter parta victoria ferocem facere: quem viribus conſilium addidiſſe ferunt; quindecim triremibus à claſſe ſegregatis, & in altum miſſis; quæ, favore venti captato, pugna conſerta, latera Venetæ claſſis invaderent: quod ab illis diligenter ſervatum, non in poſtremis cauſſam victoriæ fuiſſe memorant. Eam rem ſilentio prætereunt Annales noſtri; ut ceteros omnes ejus pugnæ caſus, quos varios fuiſſe neceſſe eſt: tantum enim viciſſe Lambam dicunt; atque omnem fere claſſem Venetam cepiſſe, cum non plus duodecim triremes evaſerint: ex captiſque navibus ſex & ſexaginta incendiſſe; eodemque incendio Corcyram nigram, quod opidum poſtea *Curzola* vocatum eſt, ad quod pugnatum eſt, captum igne à Genuenſibus injecto conflagraſſe: ipſumque Lambam Ducem, cum reliquis decem octo captivis, ac ſeptem millibus Venetorum captis, Genuam rediiſſe, portumque triumphantium more ad ſeptimum Kalendas Novembris intraſſe; tota civitate obviam effuſa ad habendos honores, qui tantæ gloriæ civitatem compotem feciſſet: triumphumque minus conſpiciendum feciſſe Andream Dandulum præfectum Venetæ claſſis ſpectaculo ſubtractum: quem ipſi Veneti Scriptores tradunt ignominiæ impatientem, atque in rabiem verſum, capite ad aſſerem colliſo, illico expiraſſe. Nihil horum ab Annalibus Venetis traditur: tantum captivorum numerum minorem faciunt, non plus enim quattuor millia ponunt: in certamine narrando, quod uno aut altero verbo Annales noſtri attingunt, paullo diligentiores ſunt; diuturnum enim ac cruentum, & atrox, id quod neceſſe eſt, tam acribus odiorum & irarum ſtimulis utroſque irritantibus, fuiſſe dicunt: magnamque Venetorum editam ſtragem. Tanta victoria anniverſario ſacro more Majorum, atque aurei aulæi dono ad altare divæ Mariæ in æde divi Matthæi ad ſextum Idus Septembris, quo die parta eſt, celebrari decreto publico juſſa eſt. Hanc pugnam Annales noſtri poſtremum opus ſecundi hujus belli cum Venetis geſti faciunt: quod tempore quidem primo brevius fuit, ſeptimum enim annum non exceſſit, ceterum cladibus atrocius: at Veneti Scriptores multa addunt, quæ nomini Genuenſi perhonorifica ab Annalibus noſtris præterita minus mirabitur, ſi quis illorum temporum in ſcribendo negligentiam notam habuerit: tradunt igitur Veneti Annales, Venetos, reparata claſſe, viginti quinque triremes Marcio Boncio præfecto miſiſſe; quæ inſulis in Ægæo & Jonio mari ditionis Venetæ præſidio eſſent; hancque claſſem non feliciore eventu quam ſuperiorem ad Corcyram cum Genuenſibus conflixiſſe, eoque majore mœrore ac luctu ſecundam hanc minorem cladem quam longe majorem Corcyrenſem Venetos affeciſſe; quod quemadmodum in affecto corpore modica acceſſio, quæ vires debilitatas aggravet, magis ſentitur, quam in valente integris viribus reſiſtentibus magna morbi incumbentis vis; ita hujus minoris Helleſpontiaci damni Venetorum viribus attritis, quam illis vigentibus gravioris Corcyrenſis Venetiis major ſenſus fuerit: hac victoria parta, Genuenſes impetum in Cretam inſulam vertiſſe, primoque adventu Cydonem urbem occupaſſe. Addunt præterea, reparatis à Veneto viribus, ſæpe vario eventu dimicatum eſſe: tandem utrumque populum malis feſſum ad pacem neceſſitate magis quam voluntate attractum: quæ anno, qui inſequitur, ejus ſæculi nonageſimo nono A.C. 1299. tandem convenit, captivis redditis: finiſque bello Venetorum quam Genuenſium cladibus inſigniori impoſitus eſt: quæ res animos Piſanorum vehementer perculit, metuentes ne Genuenſes moleſto negotio liberati arma in ipſos verterent, quibus ipſorum affectæ vires pares non eſſent. Ad neceſſitatem igi-

igitur compulsi sunt inducias à Genuensibus in viginti septem annos redimendi, civitate Jurritana in Sardinia Genuensibus cedentes, omnibusque, quæ ipsi in Corsica tenebant, relictis: ad hoc centum triginta quinque millibus librarum Genuensium, pro impensis in bellum factis, persolutis.

At Capitanei, Guelpharum partium capitibus urbe exactis, satis potentiam familiarum suarum ac res Gibellinas stabilitas putantes, ad invidiam imminuendam, principatu sponte cesserunt: resque ad externos Prætores & rectores rediit. Conradusque Spinula à Petro Aragonio evocatus in Siciliam profectus, classium præfectus à Rege creatus est. Interea semina discordiarum, paullatim gliscentia, majoresque vires ac majus robur in dies assumentia, in apertam tandem seditionem cum magna civitatis pernicie eruperunt.

A.C. 1300. Insequenti anno ejus sæculi ultimo, qui Bellottum Calcanum Mediolanensem Prætorem habuit, Grimaldi, cum quinque triremibus noctu urbem furto ingressi, cum magno clientium numero, urbe discurrentes, magnum tumultum excitarunt; Lanfranco Spinula, inter pedes oblato, interfecto: momentoque temporis civitas in armis fuit; ac Grimaldi fusi, multique eorum capti, carceribus inclusi sunt. Sacris eo anno populo Genuensi à Bonifacio Pontifice interdictum est; per caussam, quod Gens Spinula & Auria, quæ rerum genuæ potiebantur, partibus Aragonensibus, contra jussum Pontificis, faverent; Petrumque Regem pecuniis & classibus juvarent: quod tamen interdictum anno insequenti
A.C. 1301. millesimo trecentesimo primo ab eodem Pontifice remissum est; pace inter Carolum Andegavensem Neapolitanum Regem, cui Bonifacius impense favebat, & eos Genuenses, qui in contrariis partibus erant, inita.

A.C. 1302. 1303. 1304. 1305. Quattuor insequentibus ejus sæculi annis, Genuæ, sub Prætoribus, ab externis bellis & ab intestinis motibus otium fuit: nihilque in illis memorabile est, præter molem auctam, & portum Genuæ in longitudinem centum quindecim cubitorum amplificatum & excavatum; atque adventum ad urbem Calabrensis Ducis Caroli Regis filii, magnifice & apparate ab Opicio Spinula, omnibus consiliis viam sibi ad futuram amplitudinem struente, excepti.

A.C. 1306. At anno, qui insequitur, discordiæ atque intestina certamina longe majoribus quam antea motibus repetita sunt: novæque discordiarum caussæ ad veteres additæ, ac novæ Factiones, tamquam veteres parum civitatem lacerarent, exortæ. Formidolosa erat Spinularum potentia; cum suis viribus, quæ supra quam modicæ erant, fulta, tum maximæ populi partis cum illis conjuncti favore subnixa; ac non modo Guelphis, & contrariæ Factioni, sed Auriis ipsis invisa, haud ferentibus Spinularum opes supra suas excellere; majoremque illorum esse in rebus publicis & apud populum quam suam auctoritatem: quæ res Aurias à veteri Spinularum amicitia, cum quibus semper omnia consilia consociata habuerant, abstraxit; & cum adversariis ipsis, ac perpetuis inimicis suis, adversaque Guelphorum Factione conjunxit; cum solus Barbanas Auria, consiliis à gentilibus suis separatis, in veteri amicitia mansisset; seque cum Opicio Spinula tum gentis suæ capite conjunxisset; quod tamen consilium tandem in ipsius caput recidit. Auctores hujus divisionis fuisse traduntur Guelphæ Factionis principes: qui iniquo animo ferentes totam Rempublicam Gibellinis, atque Auriis, & Spinulis cessisse, non satis æquis oculis inimicos suos regnantes adspiciebant; sese contra sine honore, sine dignitate, in contemptu omnium ignobilem ætatem agere, indignantes: cumque non se satis potentes intelligerent, ad inimicos suos conjunctos evertendos; quod aperta vi & armis se assecuturos desperarent, id artificio tentare constitue-

A runt: nullam autem expeditiorem esse, quam discordiarum viam statuentes; Aurias & Spinulas inter se committendo, quorum conjunctorum insuperabiles vires una divisio posset evertere; discordias inter has duas familias, ad eum diem conjunctissimas, serere cœperunt. Aurias igitur aggressi sunt, illorum vicem sese indignari simulantes; illosque in Spinulas instigantes, qui primum potentiæ & auctoritatis locum sibi in civitate peterent, plusque opibus & gratia apud populum valerent: quam rem illis turpem & ignominiosam nullo modo, si viri essent, ferendam dicunt; omnem suam & suorum opem, si aliquando expergisci ac dignitatis suæ vin-
B dices esse decrevissent, prolixe illis deferentes.

Facile fuit sua sponte jam inclinatos, spe tantorum auxiliorum addita, impellere. Auriæ igitur, iis consiliis imbuti, simulque cum illis Grimaldi & Flisci, compluribus nobilibus familiis, quibus æque invisa erat Spinularum potentia ac fastus, studia consociantibus, occulta consilia in Spinulas struere cœperunt: exorsi à querelis, quod leges & decreta ad Spinularum potentiam, ac plebis, quæ tota fere illorum esset, favorem magis accommodata essent, quam communem Rempublicam ac bonum civitatis spectarent: tandem die Epiphaniæ festo armis arreptis, seditionem excitarunt: quibus
C acriter Spinulæ, plebe comitante, sese opposuerunt: atroxque prælium accensum est: quo in vesperum producto, victoria tandem penes Opicium ac Spinulas fuit: qui insequenti die, magna totius fere populi voluntate, Capitaneus & rector civitatis cum summo imperio creatus est, Barnaba Auria collega addito.

A.C. 1307. Adversæ Factionis capita cum Auria gente urbe expulsi, nihil urbano prælio fracti, insequenti anno ejus sæculi septimo, in ditione Genuensi, quoniam in urbe non poterant, tumultus integrarunt; magnoque equitum & peditum numero coacto, Tabiam & Oneliam prævalida opida occupa-
D runt: adversus quos Barnabas ipse Auria alter ex Capitaneis, ac Rainaldus Spinula, una cum Prætore urbano, (qui magistratus, etiam Capitaneis regnantibus, non intermittebatur, rebusque forensibus & judiciis præerat) profecti sunt: qui, portu Mauritio sede sibi facta, colloquia de pace instituerunt; quæ tandem ad effectum perducta est, haud diu duratura; omnibus motuum auctoribus civitate restituta, qui sub finem anni in urbem reversi in verba Capitaneorum & Abbatis populi de plebe hominis jurarunt. Addiderant sibi, usitato more revocato, Capitanei cum magistratum; ad invidiam levandam, plebisque animos & voluntates
E tenendas: tamquam summum civitatis locum ac regimen rerum cum plebe communicassent; cum ille speciem tantum principatus teneret, vis omnis penes Capitaneos esset. Tumultus quidem hæc pax ad parvum tempus sistere potuit; ardentia odia atque exsecrabilia partium studia mitigare non potuit: quæ cum contentionibus, rixis, tumultibus, seditionibus, ferro, sanguine, mutuis cædibus, domorum incendiis, non satis satiarentur, inquieta ingenia, atque in res novandas semper avida, novas sectas, novasque factiones inveniebant; tamquam dissidiorum caussas dedita opera sibi multiplicantia: invisum erat non modo adversæ factioni, sed suis etiam
F nimium Opicii imperium, nimiusque fastus, formidolosæque cunctæ civitati opes: quas ille nova ac splendida affinitate firmatas invidiosiores fecerat; Argentina filia Theodoro Palæologo Andronici Græci Cæsaris filio Marchioni Montisferacis in matrimonium data: quam affinitatem Marchio expetierat, ut hominis potentis, ac multorum populorum dominatu fulti, tum autem Genuæ rerum potientis, viribus juvaretur ad nonnulla loca ditionis suæ amissa recuperanda. Hæc res Aurias, ut modo

dixi

diximus, ab Opicio abstraxit, ac cum Guelphis conjunxit. Hæc eadem hoc anno Spinulas suos, eos, qui ad divi Lucæ cubant, ab illo abduxit; cum se ab illo negligi indignarentur, solosque apud illum esse in pretio & in honore Spinulas, qui Luculum incolunt, acerbe ferrent. Hi igitur cum Auriis ab Opicio jam alienatis, ac Grimaldis & Fliscis, occultis consiliis Opicii evertendi conjunctis, Barnabæ Auriæ persuadent, ut filiam ipse quoque suam Marchioni Saluciarum matrimonio conjungat; ne inferior Opicio esse videatur: quæ res effectum habuit, cum Salucianus ex re sua non minus duceret, sese eadem Genuensis opis accessione adversus Palæologum communire.

Graviter & iniquo animo rem tulit Opicius, de qua ab Auria cælatus esset: dolorem tamen, quamquam animi impotens, in præsentia dissimulavit: indignationem & iram accendit Auriarum & Gri-
A.C. 1308. maldorum factum; qui insequenti anno ejus sæculi octavo, die Christi Domini natali, animorum conjunctionem, unam eandemque vestem iisdemque coloribus variatam indui palam professi sunt: quam rem tamquam in suam contumeliam factam, ac tamquam bellum aperte sibi comminantem accepit Opicius: qui inimicorum conatibus prævertens, per caussam, quod illi occulta consilia rerum novandarum molirentur, Barnaba collega non repugnante, armis arreptis, plebeque excitata, Aurias ac Grimaldos & Fliscos Guelphæ Factionis capita urbe exegit: ac, sive ne sic quidem satis se tutum putans, nisi suspecto collega amoto, sive socium principatus non ferens, impotentem animi libidinem in-
A.C. 1309. sequenti anno in Barnabam effudit, astu non aperta vi usus: nam, cum ambo in consilio de rebus publicis agerent, Odoardus Spinula, Opicii patruus, armis arreptis, Barnabam captum in ædes publicas, quæ tum erant Abbatis populi domicilium, in custodiam dedit; Opicio invidiam rei ab Odoardo injussu suo factæ verbis detestante: posteroque die consilium universæ civitatis convocatum, Barnabæ magistratu abrogato, principatum civitatis summumque ac perpetuum imperium uni Opicio mandat.

At exsules opulenta opida portum Mauricium, Andoriam, Albingaunum occupant; adversus quos Opicius prævalidas copias ab urbe mittit: quæ irrito incepto redierunt: cum interea Barnabas, custodibus cœnantibus occasione arrepta è carcere evasisset: quem Spinulæ sancti Lucæ occulti Opicii hostes in ædibus suis triduo occultaverunt: quorum opera, cum Saxellum incolumis se recepisset, magni ad eum civium concursus Factionis Guelphæ subito facti sunt: qui consilia cum illo Opicii imperio, per vim, ac scelus, & perfidiam in collegam parto dejiciendi coquere cœperunt: quæ tandem con-
A.C. 1310. silia insequenti anno ejus sæculi decimo in apertum bellum eruperunt; ingentibus pedestribus & equestribus copiis coactis, quibus septi Grimaldi & Flisci, compluribus Factionis Guelphæ comitantibus, ac cum illis Auriæ ad urbem accedunt: quibus Opicius, validis copiis urbe eductis, magna audacia ad ædem divi Andreæ, prope ab urbe quattuor passuum millia occurrit: præliumque illic commissum est, quale, acribus odiis illud accendentibus, esse necesse fuit: in quo Opicius victus est; Prætore, qui secum exierat, interfecto: ille vero fuga periculum evasit; seque in opidum Gavium contulit: ita Opicius, principatu tanta contentione petito, fraudeque ad vim adhibita, parto brevi excidit. Victores urbem ingrediuntur; iramque & conceptum odium, quando in ipsum non poterant, in res Opicii evomunt; illius atque Odoardi & Rainaldi Spinularum ædibus incensis, bonisque proscriptis, ipsoque ac Luculanis Spinulis perpetuo exsulio mulctatis: sedecimque homines, nullo populi consilio vocato, civitati, & di-

A tioni usque ad Kalendas Junias regendæ præficiunt; ac Robertum Bevaniam Abbatem populi creant: cumque Kalendæ venissent, regimen rerum inter Nobiles & populum divisum est; duodecimvirali Magistratu creato, pari utriusque corporis numero.

Nec tamen res diu quieverunt. Spinulæ enim Luculani exsules Opicio Duce, Marchione Montisferacis armorum socio sibi adjuncto, cum octo peditum millibus ac sexcentis equitibus urbem petunt; atque in littore ad sanctum Petrum arenæ (ita vocatur locus) castra ponunt; sperantes suum adventum aliquid in urbe moturum: qua spe frustrati,
B simul annona deficiente, atque effusis imbribus conflictati castra retro movere atque in sua se recipere coacti sunt. At Guelphi, Francisco Flisco cum quadringentis equitibus misso Buzallam Spinularum ditionis opidum incendunt: quibus adversis successibus nihil ferox Opicii animus infractus, iram suam pari excidio & incendio opidorum patriæ ultus est; Montaldo, quod viginti dies obsessum tenuit, & Vultabio opidis funditus eversis: adeo omnia pudoris & caritatis erga patriam jura exsecrabilis Factionum rabies perfringebat: cum ex altera parte Galeottus & illius fratres Spinulæ haud dissimili furore agitati, opido Monœco occupato, cum triremi
C tota Ligustica ora discurrentes, prædamque navium ac mercium civium suorum agentes, Genuensia littora ac commercia civitati infesta facerent; nihil turpe aut erubescendum putantes, quoniam inimicos solos non poterant, patriam simul cum illis premere & detrimentis afficere. Missus est contra eos Faravellus Auria, cum duabus triremibus; qui longo & cruento prælio congressus, triremem tandem cepit; ex captisque hominibus duos & triginta suspendio sustulit; inusitatum ad eam diem exemplum inducens, cives captos in bellis civilibus necandi.

Ea tum erat civitatis nostræ conditio; ut ardentia partium studia animos civium inter se armarent,
D omniaque cædibus, minis, incendiis miscerent; eosdem tædia cladium ac lassitudo laborum veluti fessos non tam conjungerent, quam ad tempus sedarent & consopirent; pace numquam sincera fide inita, & odiis alte animis insidentibus numquam exstirpatis; qui parvi temporis quiete refecti, ac viribus sumptis, in mutuam perniciem quacumque levi de causa insurgebant, intermissaque certamina & contentiones integrabant: ut tum accidit, pace Magistratus opera cum exsulibus composita; qui omnes civitati & rebus suis restituti sunt, præter Opicium, biennium adhuc exsulare jussum; in-
E genti pecuniæ vi ad incendiorum & ruinarum detrimenta accepta compensanda, illis numerata: cum contra ipsi opida occupata Reipublicæ restituissent: quæ pax facultatem fecit, decem triremes Hierosolymitanis Equitibus auxilio mittendi; qui eo anno à viginti quinque quoque triremibus Pontificiis adjuti, Rhodum, ac nonnullas alias circumjectas insulas Turcis expulsis ceperunt: eamque urbem, & insulam sedem sibi & arcem delegerunt.

Qui sequitur annus ejus sæculi undecimus insignis in primis est; magna Genuæ regiminis muta- A.C. 1311.
F tione facta, ac primo extero dominatu introducto: qui mos, initio hinc facto, velut probato exemplo traditus, frequens posteritati fuit: ut mirum sit, quod is populus, qui in imperio in alienigenas & procul remotas gentes proferendo tam acer & pugnax fuit, nullisque hominum & pecuniarum impensis parcens, ac nulla discrimina fugiens, majestatis nominis sui atque injuriarum adversus maximos & præpotentes Principes acerrimus vindex; idem domi nihil de libertate sua laboraret, finem contentionibus & intestinis malis

(omni alio remedio vano experto) externo dominatu imponens; non magis in parto externarum rerum imperio retinendo pertinax, quam in libertate ipse sua projicienda facilis; atque æque in jugo aliis imponendo, & ab aliis accipiendo promptus: ut vix credibile videatur, eadem præfervida ac vivida nationis nostræ ingenia, externi dominatus minime omnium gentium patientia, id quod semper declararunt, rectoribus adscitis mox ejectis; ejusdem in primis appetentia fuisse.

Origo hujus moris, ut diximus, hoc anno facta est: quo Henricus Cæsar ad diadema Cæsarianum accipiendum Romam petens, in itinere Genuam divertit, omni honorum genere ipse cum Margarita uxore acceptus. Is statim claris virtutibus suis omnium animos in sui admirationem convertit; cum omnes sincerum ab omni labe ingenium ac concordiæ amans, discordiasque & contentiones abominans; tum autem justitiæ & æquitatis studium suspicerent: quibus laudibus voluntates omnis ætatis omnisque sortis hominum ad sese ita attraxit; ut omnes hominem de cœlo sibi demissum prædicarent, ad vulnera miseræ civitatis sananda: quare remedium malorum, quod domi invenire non sperarent, ac foris esset quærendum, id ultro divinitus oblatum nullo modo esse respuendum: ceterum nullum effectum consilium habiturum, nisi arbitrio omnium rerum, ac regimine civitatis, sapienti atque optimo Principi libere permisso: neque aliter res ad exitium ruentes sisti posse. Quod igitur in perditis rebus ultimum malorum esse solet, servitus; id tum Genuenses unam salutis suæ arcem & columen putantes, imperium civitatis vicennale illi mandant: populusque in aream Sarzanam congregatus in verba Cæsaris jurat: qui anno insequenti ineunte, ejus sæculi duodecimo, Ugucione Fagiolano (A. C. 1312.) magni in rebus bellicis eo tempore nominis Vicario Genuæ relicto, itinere intermisso repetito, urbe Pisis prius adita, rebusque laborantibus ibi quoque constitutis, Romam se contulit; diademateque accepto, Pisas repetit: consiliisque ad Robertum Regem ac ceteros Imperii rebelles bello persequendos destinatis, classes quantas maximas uterque populus eniti posset, à Pisanis & Genuensibus instrui jubet. Dicto audientes fuerunt haud retractanter Genuenses, magnaque diligentia comparare instituunt; Lamba Auria recenti Corcyrensi victoria fulgente præfecto designato: ceterum tantorum consiliorum inchoatus cursus subita optimi Principis morte in opido Bonconvento interruptus est. Fagiolanusque paullo post Pisas se contulit, Dux belli adversus Lucenses à Pisanis accersitus.

Morte Henrici, cujus vel sola nominis majestas ad efferentes se insanarum Factionum libidines cohibendas satis valebat; ac discessu Fagiolani, omni verecundia liberati Genuenses ad ingenium redierunt; contentionesque ac civilia bella majoribus motibus integrarunt: quæ miseræ civitatis fatali rabie in exitium suum præcipitis prævalentisque populi vires ita attriverunt; ut, qui imperium suum in longe dissita regna ac remotissimas oras extendissent, validasque urbes & insulas expugnatas adversus maximorum Principum impetus defendissent, urbem ipsam Venetias Italiæ clarissimum lumen atque veteris fortunæ opulentia abundantem arta obsidione pressissent, ad extremumque discrimen adductam, ad necessitatem pacis suppliciter petendæ iis conditionibus, quas victori imponere libuisset, adegissent; patrum nostrorum memoria Pisarum finitimæ urbis imperium ultro delatum viribus suis diffisa repudiaret.

Initium motuum à Gibellinis factum est; qui (A. C. 1313.) anno insequenti ejus sæculi tertio decimo, Guelphis urbe exactis, civitatis principatum invaserunt; rebusque regendis viginti quattuor Factionis suæ

A homines præfecerunt, duodecim ex Nobilitatis corpore, totidem ex populo: quo impedimento amoto, ipsa inter se Gibellinorum capita Auria & Spinula gentes arma verterunt: pace inter eas virtute & diligentia Saraceni Mantuani Prætoris more Majorum accersiti composita, mox elusa. Ejus motus origo & caussa fuerunt, Turriani, & Marchiones, duæ, ut in eo opido, præpotentes familiæ, Rapalli incolæ: quorum illi amicitiam Auriarum sequebantur, hi Spinulis se applicarant: quibus inter se discordibus atque armis contendentibus, haud contemnenda auxilia Genua insequenti anno ejus sæculi quarto decimo utraque familia suis (A. C. 1314.) quæque favens misit. Illorum Duces fuerunt Catanius & Simon Auriæ; B horum Galeottus Spinula: quæ tamen copiæ, nonnullis probis & quieti ingenii civibus se interponentibus, statim ex itinere revocatæ sunt: quod pium consilium in malum vertit: quæ enim arma extra urbem destinata à clientulis suis abstinuerunt; ea in urbem revocata in se ipsæ nobilissimæ familiæ cum magno civitatis motu converterunt. Catanius enim Auria urbem cum cohortibus, quas ducebat, ingressus mox exclamavit: *Io Auriæ, io gens concordiæ amans, atque omnes cives fraterna caritate complectens: væ Spinulis, væ genti tyrannidem patriæ molienti, atque ipsi soli regnare cupienti:* ad quam vocem subito civitas C in armis fuit; atroxque prælium accensum est; quod ad vesperum extractum multos ex utraque Factione absumpsit; in quibus fuit ipse Catanius Auria tumultuum auctor, errore à suis tragula trajectus. Bellum hoc intestinum viginti quattuor dies duravit; quibus continenter dimicatum est: quod nonnullorum pacis studiosorum civium opera paullisper intermissum gravius iterum renovatum est, initio à Spinulis facto: qui tempore captato, Aurias in ipsorum area, quam illi validis munimentis ac delecta florentis juventutis manu firmarant, adorti sunt: quos etiam ex area Luculana loco eminentiori sita ingentia saxa è ballistis, aliisque bellicis D machinis contorquentes petebant: quibus tecta ædium perfringebant, ac plurima detrimenta inferebant: ceterum, fortuna brevi variante, victoria penes Aurias tandem fuit; cum præpotens gens Grimalda, omnesque Guelphæ Factionis familiæ præter Fliscos, qui cum Spinulis fuerant, ac magna Gibellinorum pars, se cum Auriis conjunxissent. Spinulæque ad extremum à Fliscis quoque deserti urbe cedere coacti sunt.

At Auriæ civitatis potentes facti, inclinatam inimicorum fortunam urgere pergunt; Dominico Auria cum prævalidis copiis adversus eos anno insequenti ejus sæculi quincto decimo misso: (A. C. 1315.) cujus initia E quamquam secunda fuerunt, compluribus detrimentis hosti illatis; tamen vertente se fortuna, inter Serravallem & Arquatam opidum magna copiarum parte deleta cæsus est. Acerbe Auriæ & Grimaldi, qui cum illis faciebant, acceptam cladem tulerunt: qui dolore ardentes, omnibus suis & amicorum viribus connisi, ingentibus copiis contractis, quarum numerus fuisse dicitur peditum quindecim millia, equites mille quingenti, iique cataphracti, Manfredo Marchione Carrettano Duce, ad Spinulas contendunt: qui à Spinulis sese audacter opponentibus in transitu jugorum ter repulsi sunt, cum magna suorum cæde: tandem superabun- F dante multitudine ex urbe subinde affluentium, nimiæ incumbenti moli Spinulæ succumbere coacti, terga vertunt, multis ex suis amissis: in quibus septem fuere ex ipsa gente Spinulæ: victores, hostibus fugatis, Buzallam opidum captum diripiunt & incendunt: ceterum lætitia partæ victoriæ brevi luxuriavit, & vana evasit; magna plaga à suismet accepta. Germani enim, per caussam, quod pars stipendiorum, quæ sibi deberi contendebant, quorum dies exic-

A exierat, non persolveretur, seditione commota (qui perpetuus est illius gentis mos) ad mille numero interfectis, Manfredum ipsum Ducem, ac Lambam Auriam, duosque ejus filios captivos factos tamdiu in opidis Gavio & Vultabio in custodia tenuerunt, donec stipendia ipsis numerata sunt. Similis fortuna in Spinulas incubuit; Uberto Spinula Rainaldi filio, cum nonnullis, à ducentis Germanis equitibus, quos conduxerant, trucidato; iratis, quod unus ex ipsorum natione Buzallæ in privata rixa obtruncatus fuisset: ita similibus cladibus Fortuna in utramque gentem opes suas versavit.

B At Spinulæ cladium acceptarum dolore ardentes, A.C. 1316. insequenti anno ejus sæculi sexto decimo magnis coactis copiis, jugis montium transscensis, in vallem Porciferæ descendunt: vesanæque iræ impetum in ipsius Reipublicæ res evomunt; Buzallæ incendium Pontis decimi Reipublicæ ditionis opidi excidio ulti.

A.C. 1317. Anno insequenti ejus sæculi decimo septimo, cum, Spinulis contusis, civitatisque regimine æquis partibus inter Gibellinos & Guelphos distributo, res satis quietæ essent; ecce novæ dissidiorum caussæ exortæ sunt. Spinulæ enim patria extorres tædio exsulii ac cladibus fessi, petierunt, sese, ut ceteros cives, in civitatem recipi, æquo jure cum C ceteris victuros. Variatum in urbe sententiis est: Flisci enim & Grimaldi, occasione apta inchoatis consiliis discordiarum inter Gibellinas familias alendarum arrepta, favoremque suum ad Spinulas transferentes, æqua Spinulas postulare dicebant; neque ullam esse caussam, cur, cum ceteri patriam incolerent, una gens Spinula fortunæ splendore, rebusque gestis & meritis in Rempublicam clara, patriæ perpetuo expers esset; complectendos esse cives, non arcendos, si finem pertinaciæ faciant, ac sub legibus & Magistratibus esse velint: neque aliter civitatis quietem umquam stabilem fore: neque enim tantam injuriam & contumeliam, familiam cum tantis D ipsam opibus abundantem, tum tot Principum amicitiis, ac tanta clientium multitudine fultam, sedentem ac segnem laturam. Vehementer sese iis opposuit Conradus Auria, tum familiæ princeps; qui cum à sententia deduci non posset, Flisci & Grimaldi, maxima parte civium assentiente, indignantium unius hominis uniusque familiæ pertinacia concordiam civitatis distineri, Auriis insciis, Spinulas silentio in urbem introducunt. Fatale tum erat Genuæ, ut omnia consilia, quæ ad concordiam destinari viderentur, discordias immo magis accenderent; ut tum accidit. Auriæ enim, quibus E Fliscorum & Grimaldorum animus, adversæ scilicet factionis hominum, suspectus semper fuisset, hoc facto interpretantes, illos numquam satis sincera & constanti in amicitia fide, ipsis desertis, ad eosdem inimicos suos Spinulas transisse, quorum prius Auriis amicissimorum illimet Grimaldi & Flisci fraudibus ac dictis suis inimicitias ipsis conflassent; clandestinisque consiliis, & ab ipsorum conscientia separatis, communes hostes in urbem introduxissent; armis arreptis (cum nonnihil in urbe tumultuatum esset) urbe excedunt: in qua adversus tantam conspirationem in se unos intentam tuto esse F non possent; magna clientium multitudine secum educta. At Flisci & Grimaldi, Auriis amotis, sese rerum potentes cernentes, armis sumptis principatum invadunt; Carolo Flisco & Gaspare Grimaldo ad certum tempus cum summo imperio Capitaneis & rectoribus populi Genuensis per tumultum creatis, qui Prætorem juridicendo retinuerunt; honoratiore loco in consessibus, ad invidiam mitigandam, illi cedentes. Graviter ea res perculit Spinulas; qui eodem die, cum magno partes suas sequentium numero urbe excesserunt: sicque tota civitas, totaque Genuensis ditio, præter nonnulla loca à Gibellinis occupata, in Guelphorum potestatem venit.

Grimaldi igitur & Flisci, adversariis urbe exactis, potentes civitatis facti, imperium artificio potius quam vi aut armis partum, non minore consilio, minoreve cura, & diligentia retinendum ac stabiliendum intelligentes, nullique rei indormientes, cum audissent, Saonenses & Ingaunos, inter ancipitia consilia his aut illis partibus se applicandi, incertis animis fluctuare, Rebellam Grimaldum ad eos mittunt, qui persuadeat, ne à reliquis ditionis Genuensis populis consilia soli separent, sed simul cum illis debitam obedientiam Capitaneis deferant: atque utroque populo lustrato, Guelphos à Gibellinis secernat: qui, cum, censu habito Ingauni, convenisset longe majorem in ea urbe esse Gibellinorum quam Guelphorum numerum, neque illi dicto audientes essent, ira percitus eos civitate ejicit: illi se ad Conradum Auriam & Rainaldum Spinulam conferunt; cum quibus Marchiones Cerræ ac Carrettani, Comitesque Intemelii & Linguiliæ societatem conjunxerunt: quorum in se unum intentum impetum, cum non plus octo dies Rebella sustinere potuisset, urbe adversariis cessit, incolumis ab illis dimissus: quo exemplo incitati Saonenses, qui ipsi quoque maxima ex parte Gibellinas partes profitebantur, à Capitaneis deficiunt: Edoardo Auria & Andaloo Spinula in urbem introductis. Hanc urbem maxime omnium opportunam sedem sibi belli delegerunt Gibellini; novoque muro à parte in mare vergente cinxerunt, latius spatium munimento amplexi: igitur Gibellini duabus his urbibus sibi firmatis, omnibus curis in vires suas augendas intenti, ad florentes Matthæi Vicecomitis opes confugiunt; qui opulentissimam urbem Mediolanum titulo Vicarii Cæsariani imperio obtinebat, cuique complures Cisalpinæ Galliæ prævalidæ urbes parebant: qui acerrimus partium Gibellinorum assertor, haud gravate cum illis arma conjunxit: societati accessit Canis Scaligerus Veronæ Dominus, magnæ ipse quoque potentiæ vir.

Tantis igitur societatibus Gibellini fulti, animisque sublatis, ingentes terrestres & equestres copias cogunt: quibus præfectus est Marcus ipsius Matthæi filius. Ex Longobardia igitur anno insequenti ejus A.C. 1318. sæculi decimo octavo moventes cum omnibus copiis Genuam iter intendunt: cum interea Guelphi, his motibus cognitis, ipsi quoque in comparando, urbe munienda, præsidiis firmanda, omnibusque necessariis ad tantam in se intentam molem sustinendam expediendis, nullas diligentiæ partes prætermisissent. Gibellini igitur Genuenses fines ingressi, urbem arta obsidione cingunt, bipartito considentes, castris in valle Bisamnia & Porcifera locatis. Primum opus fuit oppugnatio turris promontorii Phari: quam Guelphi munierant, à qua haud mediocria detrimenta accipiebant, illorumque conatus remorabantur: ad quam undique circumventam cum omnis aditus urbanis esset interclusus, illi novam rem commenti sunt: noctu enim ex summo malo prægrandis onerariæ turri admotæ funem magnæ crassitudinis in arcem conjiciunt; per quem extentum arcula lignea unius hominis atque annonæ submittendæ capax, ansis exstantibus eo fune trajectis, ultro citroque excurrens annonam, quæ satis esset in usum septem hominum, qui erant in præsidio, quotidie tuto in turrim importabat. Spe igitur dejecti Gibellini turris per obsidionem potiundæ ad opera curas convertunt: quibus continuatis, ad radices turris subeunt; malleisque magna parte infimi muri præcisa, validisque asseribus suffulta; superstantibus, ni pertinaciæ finem faciant, ruinam turris suffulcris incensis, comminantur. Illi evidenti periculo victi in necessariam deditionem veniunt: qui ex pacto incolu-

mes dimissi, cum in urbem venissent; à furenti multitudine arrepti, nullam purgationem auribus admittente, horribili ac novo supplicii genere affecti sunt; è machina bellica, tamquam par saxorum numerus, longe contorti, corporibus in minuta fragmenta dissipatis. Eo igitur impedimento remoto, Gibellini copiis mœnibus admotis, cum Guelphis ad ædem divæ Mariæ Petræ minutæ manum conferunt: quibus retro compulsis, suburbia sancti Joannis & sanctæ Agnetis occupant, eaque præsidiis insidunt. Quibus successibus perculsi Guelphi, seque solos adversus tantas conspirationes impares intelligentes, à Roberto Neapolitano Rege, & ceteris Italiæ civitatibus, quæcunque partes Guelphas sequebantur, auxilia postulant. Rex nihil cunctatus, mille ducentos cataphractos equites subsidio illis extemplo submittit: quorum adventus concitatum Gibellinorum impetum aliquantum suppressit: eosque copias late sparsas contrahere coegit: ac sese, valle Bisamnia relicta, in suburbia capta subducere: qui etiam montem sancti Bernardi urbi propinquum validis præsidiis insederunt.

Missa auxilia Rex cupidus Genuensium amicitiæ & fidei in se firmandæ, ipse paullo post subsecutus, in urbem à viginti quinque triremibus cum uxore ac liberis invectus est; perhonorifice atque omnibus effusæ benevolentiæ signis acceptus: qui longe majora spe, qua venerat, assecutus est, imperio Genuæ illi tradi decreto; Genuensibus ratis eam rem stimulos Regi addituram, ad sua scilicet defendenda: populo igitur in area Sarzana congregato, cum Capitanei coram Prætore atque Abbate populi magistratu se abdicassent, in imperia Joannis vigesimi secundi Pontificis, ac Regis, in decennium ab universo populo juratum est. Quæ res existimationem partium Guelpharum mire auxit; Florentinique, ac Senenses, & Bononienses, quos inter dubia consilia animis nutantes metus nimiæ adversariorum potentiæ ad eam diem compresserat; tanti Regis societate partibus auctis; animis nudatis, armatorum subsidia Guelphis subinde mittere cœperunt. Quibus copiis aucti Guelphi montem sancti Bernardi cervicibus imminentem tentare constituunt. Audaci igitur eruptione cum quattuor peditum millibus ac sexcentorum equitum ala, præsidia Gibellinorum montem insidentia magno impetu invadunt: ceterum illis locum acriter defendentibus, suisque illis auxilio accurrentibus, irrito incepto retro ad mœnia compulsi sunt. Munierant urbani domum quamdam ædi sanctæ Agnetis propinquam, qua stationem adversariorum infestam continenter faciebant; ponteque tecto eam domum cum mœnibus urbis conjunxerant; per quem subsidia armatorum & bellicorum instrumentorum in eam domum continenter submittebant: eam igitur domum, à qua non leviter læderentur, Gibellini proximo secundo successu elati, illi appropinquantes cuniculis evertere aggrediuntur: quibus cum Guelphi sese omni ope opposuissent, ingens certamen brevi contractum est: cujus exitus is fuit, ut domus, ignibus subjectis, eversa ruina sua trecentos oppresserit: cum certamina non magno cum operæ pretio numquam intermitterentur; Rex, penes quem unum rerum regimen erat, cum nullus esset Genuæ Pontificius procurator, nullamque in rem Pontifex se interponeret, moræ & diuturnæ obsidionis pertæsus, universæ pugnæ fortunam tentare constituit, remque communi Marti decernendam dare.

Insequenti igitur anno ejus sæculi decimo nono,
A.C. 1319. copiis bipartitis, Simonem Turrianum Mediolanensem, qui Guelphas partes sequebatur Vicecomitum hostis, cum quindecim peditum millibus atque octingentis equitibus, Sextum opidum mittit: ad quod opidum magna hostium pars consederat: ipse cum reliquis pedestribus & equestribus copiis, magno numero ad montes circumjectos sancti Bernardi & Peralti, prævalidis Gibellinorum præsidiis infessos, invadendos, urbe movet. Primum certamen ab iis, qui via maritima profecti erant, ad Sextum cum Gibellinis commissum est: eo Gibellinis iniquius, quod Guelphi maris potentes erant: qui, quamquam initio à Gibellinis aliquoties aversi sunt, tamen novis copiis ab urbe continenter submissis, quas triremes vehebant, firmati pugnam subinde ferociores integrabant: ut cedere tandem Gibellini sint coacti, littoribusque relictis in proximos montes copias subducere.

Pari felicitate à Rege in montibus dimicatum est. Gibellini enim cum suos cessisse cognovissent, animis concidunt; pugnaque ipsi quoque excedentes, munimenta ab ipsis excitata Regi occupanda relinquunt: adversis igitur casibus Vicecomes fractus, ad hoc intelligens in spem irritam tempus teri, oppugnatis, majoribus copiis, quam oppugnantibus, fultis, obsidione soluta, castrisque retro motis, transscensis jugis in sua se recipit: idem faciunt Genuenses Gibellini, Gavium se recipientes: pace inter Aurias & Spinulas, depositis simultatibus, sincera fide firmata. Hic finis fuit obsidionis, quæ decem amplius menses duravit: ad octavum Kalendas Aprilis superioris anni cœpta, octavoque Idus Februarias hujus anni terminata; multisque ac magnis detrimentis & cladibus civitatem affecit. Guelphi parta victoria haudquaquam modeste usi sunt, in tecta ipsa rabiem evomentes; ædibus Gibellinorum regio sumptu exstructis magno numero incensis ac solo æquatis: totaque circumjecta regione, qua nulla exstructionum magnificentia & hortorum amœnitate magis erat conspicienda, incendiis & ruinis deformata, & horrida facta: qui ad sævitiam projectam impudentiam addentes, tamquam victoria non de civibus, sed de infensissimis Barbaris ac Christianæ religionis hostibus parta, contra omnia vetustatis exempla, supplicationibus per urbem habitis, sacrisque reliquiis circumlatis, effusam animi lætitiam testificati sunt.

At Rex omnia prius arbitratus fore, quam ut Gibellini tot cladibus contusi, ac viribus affectis, bellum repararent, nihil opus esse sua præsentia Genuæ ratus, rebus urbanis constitutis, Ricardo Gambacisa gubernatore relicto, cum validis peditum ac sexcentorum equitum, neque contemnendi triremium numeri præsidiis, Avenionem ad Pontificem salutandum profectus est. Ejus discessus Genuam in antiqua mala redegit; obsidione longe diuturniore atque atrociore, quam præterita, renovata; longeque majoribus ac pluribus cladibus civitate affecta; horribilioribusque exsecrabilis sævitiæ editis exemplis; cum Gibellini ingentiori motu, efferatioribusque animis ad bellum undique consurrexissent: qui eo tempore totam fere Occidentalem oram, ac nonnulla loca Orientalis, ad hoc omnia transjugana Reipublicæ opida tenebant. Eodem igitur tempore Transapennini cum mille ducentis equitibus movent; ac superatis jugis in vallem Porciferæ descendunt; & sex triremes ex Occidentali ora profectæ portum ipsum urbis improviso ingressæ triremem majoris formæ, ingentis æstimationis mercibus onustam, capiunt: quas paullo post Conradus Auria, Saona cum viginti octo triremibus solvens, secutus est; urbsque terra ac mari obsideri cœpta est.

Interea Guelphi nihil ad tantos undique intentos impetus animum demittentes, Gibellinis magna audacia terra & mari sese opponunt: turri promontorii Phari novo munimento ac præsidio firmata: cum cœnobium divi Benigi non contemnenda statione armatorum tenerent: ex quo tamen à Gi-

Gibellinis brevi ejecti sunt; ac nova castella, novaque munimenta in montium cacuminibus atque in aliis circumjectis urbis locis ab illis excitata; qui etiam mari duas & triginta triremes opposuerunt; quibus inter se catenis ac trabibus junctis, tamquam continuata munitione ostium portus obstruunt; Gaspare Grimaldo ejus custodiæ præfecto: qui cum diem ad quinctum Idus Augustas Gibellinis invadendis destinasset; illi, consilio adversariorum cognito, impigre prævertunt: sexque triremibus sub vesperum promotis, tres Guelphorum triremes, quæ se à reliqua classe separantes ulterius processerant, classe Guelpha inspectante, neque opem ferre valente, vinculis, ut diximus, inter se nexa, capiunt: remigio incolumi, quod sese in terram ejiciens, periculum evasit. Eodemque tempore turris Phari à Gibellinis expugnata est; qui erant in præsidio, cedere tandem coactis; cum oppugnationem aliquandiu constanter sustinuissent. At ii, quibus terrestris obsidio obvenerat, arcibus à Guelphis passim ædificatis relictis, adversus quas ipsi quoque multis in locis castella ædificarant, itinere per vicum Mulasanam vocatum facto, in vallem Bisamniam descendunt: quorum motu cognito, Guelphi cum mille equitibus ac quingentis sagittariis, urbe prodeuntes, ad cœnobium divi Joannis Porcerani consistunt; ibique invadentem Gibellinum exspectare constituunt: quo cum Gibellini cum delecta mille quingentorum peditum manu, atque egregia sexcentorum equitum ala pervenissent; atrox prælium commissum est: Gibellinis gradum acriter inferentibus, Guelphis locum constanter tutantibus. Nox certamen ingenti irarum certamine accensum, in quo multi utrimque ceciderunt, fortuna neutro inclinata, diremit. Insequenti die Gibellini munimenta Guelphorum, ac collem Carinianum urbi conjunctum, urbemque ipsam à mari magno impetu invaserunt: sed irritus ubique conatus illo die fuit; qui ab eisdem Gibellinis crebro repetebantur; multaque prælia per varias occasiones commissa sunt.

Intercepta est per idem tempus epistola popularis cujusdam civis; qua Gibellini certiores fiebant de annonæ penuria, qua in urbe laborabatur: in comprehenso inductum ferinæ sævitiæ exemplum repetitum est; homine machinæ bellicæ vivo imposito, atque in mare longe contorto. Cum appareret, obsidionem lentam, ac diuturni temporis, dubiæque spei rem fore; Gibellini, consiliis ad oppugnationem versis, magna vi ignium artificio compositorum, ac machinarum, & tormentorum, apparatuumque bellicorum urbium expugnandarum in classem imposita, portui propinqui facti, infestis rostris naves Guelphorum fauces portus insidentes, canentibus signis magnoque impetu invadunt: illisque invitis via sibi patefacta, in portum irrumpunt; turrimque interioris portus, quem vulgus *Darsinam* appellat, ac cetera munimenta à Guelphis excitata aggrediuntur: Guelphisque nihil se deserentibus, quamquam primo nonnihil audacia Gibellinorum perturbatis; compluribus in locis est dimicatum: tandem nocte appetente, Gibellini irrito conatu inceptum omittere coacti sunt; compluribus ex suis in illis præliis desideratis: cum non pauciores de Guelphis quoque cecidissent: qui, ut par Gibellinis referrent, inse- A.C. 1320. quenti anno ineunte ejus sæculi vicesimo, urbe magno numero erumpentes, castella & munimenta Gibellinorum in cacuminibus montium Peralti & sancti Bernardi ingentibus animis invadunt: acrique pugna commissa, tandem à Gibellinis repulsi sunt; longe majore plaga ab illis accepta, quam ipsi superiore anno Gibellinis portum invadentibus intulissent. Fusi igitur ac profligati se in urbem recipiunt. Gibellinique audacia Guelphorum irritati, portum ingressi, ingenti oneraria duabusque minoribus navibus incensis, triremem captam è portu educunt. Quibus damnis offensa plebs, quæ in Guelphis partibus erat, per tumultum & seditionem aream Spinularum petit; domumque Galeotti Spinulæ incendit. Eodem incendio à plebe objecto nonnullæ Auriarum domus conflagrarunt: processissetque ulterius res, nisi Abbas populi à Nobilibus, frementibus urbem deformari, exoratus, eo accurrens concitatum impetum frænasset; tectis domorum multorum civium ex Nobilitatis corpore prius disturbatis.

At Guelphi, urbano tumultu compresso, cum omnia ultima sibi tentanda decrevissent, ut urbem à molesta obsidione liberarent; cum præsertim Gibellini copiis ex Longobardia & aliunde continenter submissis in dies augerentur, nec circumjectos modo & urbi imminentes colles, sed omnia plana Sexti opidi & littorum Porciferæ late tenerent, prævalida classe sexaginta triremium comparata, partim ex recenter ab ipsis armatis, partim regiis navibus, Constante Vicario regio classis præfecto, Sextum via terrestri ac maritima petunt, quibus in locis majus exercitus Gibellini robur consederat: hostemque magno impetu invadunt: quem acriter primo resistentem, magna illorum edita cæde, tandem avertunt: qui trepida ac celeri fuga Saonam se recipit; Guelphis terra & mari illos sequentibus & urgentibus.

Interea Gibellini, qui cacumina montium tenebant, magno ipsi quoque numero, rati tanta vi hominum educta, se civitatem defensoribus vacuam inventuros, urbi copias admovent; ac per suburbium sancti Stephani ac portam divæ Agnetis, quam incenderunt, perrumpere tentant: sed inanis conatus evasit, Guelphis constanter se defendentibus. Interea Guelphi, qui Gibellinos cedentes Saonam usque persecuti fuerant, de expugnatione urbis, situ & opere munitæ, desperantes, ut aliquid operæ pretii facerent, cursum Albingaunum dirigunt: quam urbem à Gibellinis desertam intrant ac diripiunt; cum præfectus, cum omnia summa fecisset, Calabrenses ac Provinciales Galliæ Narbonensis avidos prædæ retinere non potuisset.

Felices Guelphorum successus, tantæque illorum navales opes Fridericum Siciliæ Regem Roberti potentiæ æmulum in caussam traxerunt: qui ea de caussa quadraginta triremes comparatas è portu emissas Genuensem oram petere jubet, seque cum Gibellinis conjungere; quibus Gibellini viginti triremes, quas habebant, ex portu Saonæ obviam miserunt. Qua re cognita, Guelphi, qui Albingauno expugnato Genuam redierant, ingentem ipsi quoque classem sexaginta octo navium comparant; quam omnibus necessariis rebus affatim instructam, Lanfranco Ususmario præfecto, in hostem emittunt: neque dubitabatur, quin inter classes viribus & numero fere pares accensa odia nobilem pugnam ac clade Genuensi insignem essent editura: sed longe aliter res cecidit, magna cum omnium admiratione: classes enim ad insulam Pontiam obviæ factæ, inter se spectabundæ, certamenque comminantes, neutra initium pugnæ facere ausa, nulla re tentata, seque mutuo omittentes, institutum iter utræque persecutæ sunt: classisque Guelpha Neapolim appulsa; turba nautica ac Calabrum remigium regiarum navium, seditione excitata, per caussam, quod stipendia debita sibi non persolverentur, necessarioque victu laborarent, à classe discessit: cum Carolus Calabriæ Dux Regis filius in illis retinendis summa omnia fecisset. Præfectus igitur cum classe manca ac claudicante, itinere repetito, cum ægre in portum Lunensem appulisset, ibi se continebat; aperto mari se committere non audens, metu

Gibellinæ classis, quæ viribus integra per circumjecta maria volitabat; arcemque, quam in opido Vulture Guelphi tenebant, expugnaverat.

Quibus felicibus Gibellinorum successibus Castrucius Castracanis inductus, partibus Guelphis in Etruria ab ipsomet contusis, oblatam occasionem urgendam ratus, cum victore exercitu Liguriam ingressus, nonnulla opida, quæ à Guelphis in Orientali ora tenebantur, occupat. Tanti nominis Ducis adventu vehementer perculsi Guelphi, cum neque mari neque terra Gibellinis pares essent, neque dubitarent, quin Castrucius omnem belli terrorem ad ipsa urbis mœnia esset translaturus, curas omnes, ceteris rebus omissis, ad muniendam urbem convertunt: suburbium igitur sancti Stephani, ac collem Carinianum, quæ loca tum erant extra pomœrium, amplexi, nocturno opere diurnum excipiente, cum neminem ætas, aut sexus, aut dignitas, ac ne sacer quidem ordo operis & laboris immunem faceret, approperato opere mœnibus ex materia & humo exstructis cingunt: ceterum non tam munimentorum spe, quam discessu Castrucii è finibus Genuensibus, novis exortis motibus in Etruriam revocati, Guelphi à summo metu respirarunt: neque tamen Gibellini tantorum auxiliorum spe destituti, ab institutis consiliis oppugnandæ urbis destiterunt; quam pridie Kalendas Octobris bipartito terra ac mari aggressi sunt, copiis ad Carinianum admotis; eum locum, opere nondum perfecto, minus firmum ad resistendum rati: quam spem auxit prima fossa à Siculis militibus terra, arundinibus, aliaque varii generis materia impleta: ceterum obsessis acriter locum tutantibus, magna missilium vi superne emissorum prohibiti sunt ad secundam fossam penetrare.

Haud dissimili fortuna in maritima oppugnatione usi sunt; cum, ingentis magnitudinis navi ac nonnullis aliis navigiis magna bellicarum machinarum & tormentorum vi refertis catenæ, qua ostium portus claudebatur, admotis, illam perfringere frustra tentassent. Nox appetens finem certaminum fecit: quæ ubique cruenta fuerunt, multaque cæde utrique parti steterunt: neque tamen irriti successus obstinatos Gibellinorum animos à fortuna oppugnationis iterum tentanda deterruerunt, qui urbem à parte in Occidentem versa ad nonum Kalendas Octobris adorti sunt, cuniculis in eam actis, quibus ad mœnia penetrarunt: ceterum, cum obsessi contrarios cuniculos excavassent in Gibellinorum cuniculos exeuntes, acerrimis subterraneis præliis complures dies dimicatum est. Tandem murus cuniculis subrutus in quadraginta cubitorum longitudinem procidit, qui casus aditum non modo Gibellinis in urbem non patefecit, sed difficiliorem potius reddidit: integer enim neque in fragmenta dissipatus concidit murus: in quem perfringendum dum Gibellini intenti sunt, spatium datum est obsessis, interiore ducto muro patefactum ruina locum obstruere. Irritus igitur is quoque secundus conatus fuit.

At Gibellini, cum consilia ad urbem non procederent, curis alio conversis, insequenti anno ejus
A. C. sæculi vicesimo uno partem copiarum terra, ac de-
1321. cem octo triremes mari, ad urbem Naulum oppugnandam mittunt: adversus quos quindecim Guelphorum triremes, Petro Guano popularis corporis cive præfecto, profectæ sunt: quæ Gibellinæ classi ad littora Spotorni obviæ factæ ad necessitatem pugnæ attractæ, numero inferiores, tribus triremibus amissis, omisso certamine, celeri fuga periculum evaserunt; seque in portum Genuensem receperunt. At Guelphi, quod aperta via subsidiisque submittendis assequi non poterant, ut Gibellinos à Naulo oppugnando ad sua tutanda averterent, illos extenuatos, tanta copiarum parte Naulum amandata, in subsidiis, quæ ab illis tenebantur, & in monte divi Bernardi aggrediuntur, turri interioris portus expugnata. Acriter resistunt Gibellini, ac turrim recuperant, constantiamque in inchoata Nauli oppugnatione urgenda retinent. Igitur Naulenses, omni spe subsidii terra & mari præcisa, cum ipsi suis viribus amplius stare non possent, urbem Marchioni Carrettano, Gibellinorum nomine illam recipienti, tradunt: quam mense post deditio arcis secuta est.

Gibellini Naulo potiti copias ad opidum Andoriam transferunt, vano incepto; à prævalido subsidio Genua triginta triremibus partim Regis, partim civitatis advecto repulsi: cum vanum quoque evasisset consilium Emanuelis Spinulæ Episcopi Ingaunorum; qui ipse quoque hoc Factionum morbo haud intactus, nominis ac Pontificii muneris & professionis, præ vesano partium studio animo alte insidente, oblitus, copiis, quantas plurimas potuit, in illa temporis brevitate corrogatis, iter Andoriam versus cepit; subsidiumque Genua missum in littore Andoriæ prior invadere non dubitavit. Pravo incepto merces debita persoluta est: in media enim pugnæ mole armatus versans, equo suffosso ad terram effusus obtruncatus est.

Eodem tempore castellum Montis Leonis in via, quæ Rapallum fert, situm, proditione custodis in manum Gibellinorum venit, magno cum Guelphorum incommodo: viam enim commeatibus ab ea regione in urbem intercludebat: omni igitur ope Guelphi connisi, duobus peditum millibus ac quingentis equitibus confestim missis, castellum recuperarunt.

Gliscebat eo tempore (ut in tanta rerum colluvione, omnique civili disciplina soluta, necesse erat) scelerum & maleficiorum licentia; nulla verecundia, nullove metu legum & Magistratuum perditorum hominum audaciam cohibente, latrociniis, rapinis, cædibus omnia miscentium, scelerum impunitate nefarios homines ad alia ex aliis atrociora audenda incitante: resque ad interitum spectare videbantur: ut nullius res, aut salus in urbe tuta, nemoque à vexatione intactus esset; cum nullum esset in gubernatore regio remedium, cujus majestatem prava sæculi indulgentia corruperat. Medicinæ faciundæ ratio ab honestis popularibus civibus inita est; qui magno numero sodalitatem puniendorum maleficiorum sanxerunt: hocque munus sibi sumpserunt, ut decemviralis Magistratus, qui ex ipsa sodalitate creabatur, querelas læsorum, tam Nobilium, quam popularium cognosceret; ac, pro maleficii genere & magnitudine, facinorosos plectendos curaret; eorum nomine Prætori delato, illique in reum animadvertenti favore suo adesset: quod si parum in Magistratu esset opis, omnis sodalitas congregaretur: ac, si ne illa quidem satis valeret, tum vero cunctus populus tintinnabuli sonitu è turri maxima convocaretur. Cohibita est salubri consilio facinorosorum hominum audacia ac peccandi licentia. Eo anno turris in mole, in cujus cacumine ignis navigantibus prælucens statueretur, ædificari cœpta est.

Insequenti anno ejus sæculi vicesimo altero, Gibellini facinus pravi exempli admiserunt. Sacris ac piorum cœtu Pontifex Vicecomitibus Mediolanensibus, tamquam Ecclesiæ hostibus, omnibusque, quicumque illorum partes sequebantur, interdixerat. Christianumque populum amplissima peccatorum venia delata, ad eandem veniæ formulam, quæ contra Sarracenos arma ferentibus impartiri solet, illos incitarat. Cum diploma Genuæ in æde maxima recitatum esset, Guelphis illud venerabunde accipientibus, longe diversus animorum habitus in Gibellinis fuit: qui, contempta sacrosancta majestate, diploma Pontifi- A. C. 1322.

tificia lacerarunt: quæ sic lacerata Guelphi, ad invidiam inimicorum inflammandam, Pontifici miserunt.

Eodem anno Princeps Roberti frater, ad res laborantes sublevandas, cum sexdecim triremibus Genuam venit: cujus opibus & favore subnisi Guelphi, magno peditum & equitum numero erumpentes, turrim Hircorum, quod munimentum firmissimum putabatur, improviso adorti capiunt: quam tamen paullo post Gibellini recuperarunt: totusque is annus, per varias occasiones variante fortuna, ac modo illis, modo his, mutuo sese ac munimenta, quæ ab utroque tenebantur, terra ac mari invadentibus, favente, crebris præliis, ac non levibus cladibus traductus est; cum Guelphi à parte Orientem spectante, nonnullis collibus occupatis, multis in locis castella & munimenta excitassent; compluresque sacrarum ædium turres urbi circumjectas præsidiis suis tenerent: sub exitumque anni nonnulla castella, quæ ab eadem Orientis parte præsidiis Gibellinorum tenebantur, illis dejectis, occupassent.

A.C. 1323. At insequenti anno ejus sæculi vicesimo tertio, Guelphi cum extrema experiri decrevissent; quantis maximis potuerunt copiis coactis, Babilano Nigro, ac Jannotto, & Thoma Fliscis Ducibus, urbe exeuntes, itinere per locum, qui *Casamaneri* dicitur, facto, sub ortum solis ad cacumen montis Peralti perveniunt; Gibellinorumque præsidium magno impetu invadunt: quem Gibellinis constanter sustinentibus, tempus datum est iis, qui suburbia urbis tenebant, tinnitu à Peraltanis vocatis, suis laborantibus auxilio accurrendi: qui inchoatum prælium magno animo excipientes, omni ope connisi bis Guelphos acriter sese inferentes submoverunt: tandem, novis ac recentibus copiis ex urbe subinde affluentibus, multitudini impares, monte tamdiu ab ipsis ac tanta dimicatione retento, tandem hosti cedere ac terga dare coguntur. At Guelphi fugientes insecuti, illos suburbiis quoque tamdiu ab ipsis possessis eodem impetu expellunt: qui præcipiti fuga sese Vulturem opidum receperunt; rebus omnibus suis ac familiis prædæ hostium relictis: eos Guelphi ad opidum usque Sextum urgentes, magnum tam peditum quam equitum numerum nobilium simul & popularium civium capiunt: quos tamen paullo post partim gratis, partim exiguo pretio dimiserunt; matronarum pudicitia intacta. Lætitia hujus victoriæ, pravo exemplo repetito, sollemnibus supplicationibus celebrata est.

At Pontifex misericordia commotus tam nobilis civitatis, ac de Christiana Republica optime meritæ, cujusque tantæ essent ad sacra bella opes & opportunitates, ad exitium ruentis, amplas & honorificas legationes ad se ab utraque parte mitti postulat. Missi sunt ab utroque duodeni ex primariis civibus; quos ante se stantes Pontifex ad pacem & concordiam hortatus est, tali oratione, ut dicitur, usus: *Utinam, filii, ad bellicam virtutem & animi magnitudinem, qua parentum & majorum vestrorum imaginem exprimitis, illorum quoque sapientiam, &, quæ caput omnium virtutum est, pietatem & religionem adderetis; ac Christiani nominis, divinæque legis, vobis aliquando in mentem veniret, quæ nihil æque studet, ac pacem, concordiam, caritatem tueri inter eos, qui in Christianam militiam nomina dederunt: quæque nihil contra æque abominetur, atque odia, rixas, contentiones, discordias: injuriarum vero ulciscendarum studium ita exsecratur; ut contra, præcipuum Christiani nominis munus esse statuat, hostibus, ac gravissimas injurias & contumelias nobis imponentibus, nostra auferentibus, vulnera infligentibus, mortem denique ipsam inferentibus, bona omnia ac fausta precari, ac precibus nostris divinum Numen illis placare: cujus virtutis non solum verbis Christus Dominus nos admonuit; sed exemplum princeps ipse nobis præivit. Hujus præcepti majores ac parentes vestri perpetuo memores, omnes odiorum caussas, omnesque injurias suas, ac partium studia Reipublicæ condonabant; iras atque odia, si quæ forte animis insederant, in communem hostem evomentes: qua re id assequebantur, ut publicam & privatam rem honore, gloria, opibus, imperio augerent; nulliusque populi, qui navalibus copiis polleat, nomen aut formidolosius Barbaris esset, aut apud Christianos Reges & populos majore in existimatione. Vos contra, religionis, patriæ, ac vestrimet obliti, omnem animi impetum in vos ipsos & in viscera vestra vertitis, ac vires vestras continentibus cladibus ipsi atteritis; opesque majorum virtute paullatim collectas universas profunditis; urbem ipsam intra & extra pomœrium incendiis ac ruinis deformatis; eaque crudelitatis documenta in vosmet ipsi assidue editis, à quibus infensissimorum Barbarorum rabies abstineret: quibus rebus fit, ut & Barbaris risui sitis; & Christianis Principibus contemptui: quorumque nomen longe remotis nationibus olim terribile erat, id nunc accolæ Proceres, ac perexiguorum castellorum Domini ita despiciant, ut armis vos omni levi de caussa petere non dubitent. Majores vestri sacrosanctorum Pontificum monitis de ipsorum salute & dignitate sollicitorum prompto atque alacri animo parebant; vos, piis adhortationibus spretis, quod barbari hostes vestri, atque excidium vestrum cupientes volunt, idem ipsi vultis; ad Pontificis voces surdas aures geritis; hostium desiderio obsequimini. Quod tandem vestrum istud est consilium? aut quid ex discordiis & contentionibus vestris petitis? aut quis tantus iste mentis error vos tenet; ut, dulcedine injuriarum ulciscendarum, injurias aliam super aliam cumuletis, quo nullus umquam fiat ulciscendi modus? id enim quærere videmini, ut sic infinitam materiam bellis ac cladibus præbeatis, quæ numquam nisi omnium rerum interitu terminari possint: resipiscite aliquando, filii; ac vos, liberos, conjuges vestras, patriam non solum ruentem vestram, sed communem Christianam Rempublicam respicite. Pudeat vos majorum vestrorum, pudeat Christiani nominis, pudeat hominum sermonum. Si vos concordiam & pacem inter vos præ nimis accensis contentionum studiis componere non potestis; at disceptatorem sumite, qui pro communi amico res cognoscat. Si majorum vestrorum similes Christi Vicarium idoneum ad eam rem putatis; en ego sedulam & vestri caritate incensam operam meam ad vos defero: si alius vobis magis disceptator placet; non minus eandem meam ac sacrosancti nominis auctoritatem apud illum, quem adeundum decreveritis, polliceor; æque læto animo, vel judicis & arbitri, vel advocati partes pro salute & dignitate vestra suscepturus.*

Non modo sancta Pontificis monita animos inter se exsecrabili odio efferatos nihil mitigarunt; sed contra, ardor recentium certaminum in Aula Pontificis per duos menses jactatorum magis insuper accendit. Oratoribus igitur reversis; cum odia non satis domesticis & propinquis cladibus satiarentur; eas in Orientem quoque, & in longe dissitas terras, quæ à Genuensibus incolebantur, extenderunt: quo missæ sunt à Guelphis decem triremes ad Gibellinorum res vexandas: quas, cum nonnullis damnis Græcos hostes & Gibellinos affecissent, Bosporo superato, Sinopem appulerunt, à Tarabi Domino comiter & honorifice accepti; cum quo societatem junxerunt, Gibellinos & illius hostes Græcos acri bello urgendi.

Ceterum Tarabis, (ut mutabilia sunt ejus generis ingenia ac numquam stabilis fides) occasionem eam esse ratus, gratiam Constantinopolitani Cæsaris ingenti beneficio demerendi, ad facinus abominandæ perfidiæ animum adjecit: trierarchos igitur, & gubernatores, ceterosque munera in classe facientes, per speciem honoris & effusæ in ipsos voluntatis, ad convivium vocatos, nihil hostile suspican-

A spicantes, signo dato, ii, qui domi latentes ad scelestum facinus præparati fuerant, ex insidiis prodeuntes, miseros convivium hilariter & comiter celebrantes obtruncant. Tarabisque manibus cæde hospitum cruentis ad littus cum scelerum ministris advolans, sex naves scalis in terram expositis littori applicatas magna parte defensorum vacuas capit. At quattuor, quæ procul à littore in ancoris stabant, strepitu exaudito, tumultuque circa triremes conspecto, tum autem casu ceterarum cognito, ab iis, qui è manibus sicariorum forte elapsi in mare se projecerant, ad triremesque à littore disjunctas adnatantes pestem evaserant, fuga salu-
B tem expediunt.

Interea Gibellini sexdecim triremes à Constantinopolitano Cæsare adjuti armarant, Bosporique fauces insidebant, ut redeuntes Guelphas naves exciperent: quæ mancæ & claudicantes, ut fallerent, noctu iter facientes beneficio tenebrarum secundum paratum pestem vitarunt: quarum reditus urbem fletibus & lamentationibus implevit, miserabilem casum tot egregiorum civium vulgo lugentibus; ac consceleratum barbari proditoris caput exsecrantibus. Inultum tantum scelus tulit Barbarus, Genuensibus intestino bello implicitis.

C Tradunt Annales odia inter Factiones minus atrociter hoc anno exerceri cœpisse; hominibus ab alterutra captis liberis dimissis, rerum tantummodo præda utrisque contentis; cum prius homines quoque capti, pecunia velut ab hostibus se redimerent. Eo quoque anno turris Phari à Guelphis duplici propugnaculo cincta est, ac munimento laxius spatium amplexo circundata.

Factionibus ut cum maxime vigentibus, inse-
A.C. quenti anno ejus sæculi vicesimo quarto Robertus
1324. Rex cum uxore, ac Carolo filio Calabriæ Duce, ejusque uxore ex Provincia Narbonensi Genuam venit; classe quadraginta quinque navium, qua-
D rum magna pars Guelphorum Genuensium fuit, vectus, Neapolim petens: ejus adventus, cum exitus decennii appropinquaret, certamina præbuit; tenuioribus fere perpetuum imperium illi decernentibus ac dictitantibus, numquam aliter civitati otium ab intestinis turbis ac malis fore; aliis illum tantummodo, dum in humanis ageret, Principem adsciscentibus; aliis imperium in certum tempus prorogantibus: tenuerunt tandem Optimates, ac melior civitatis pars, ut in sexennium dumtaxat prorogaretur imperium. Rex, Reipublicæ statu emendato, ac sodalitatibus, quæ complures erant variis titulis insignes, sublatis, quæ essent auctoritati re-
E giæ infringendæ, Genua profectus, institutum iter persecutus est. Eo anno Gibellinorum classis undecim triremium tres Guelphorum triremes mercibus onustas in littoribus Provinciæ Narbonensis cepit.

Nihil memorabile habet insequens annus ejus sæ-
A.C. culi vicesimus quinctus, præter classem viginti tri-
1325. remium Duci Calabriæ arma Siciliæ inferenti auxilio missam: quod inceptum inane evasit; compluribus detrimentis insula affecta. Creverat per ea tempora in immensum Castrucii potentia; ejusque opes formidolosæ erant, ac nomen omnibus terribile: infinita hominis ambitio non angustis Etruriæ terminis claudebatur; sed externa quoque imperia cogitatione amplectebatur; Liguriæque rebus ani-
F mum adjecerat, discordiis ac Factionum studiis, quæ non modo Genuenses cives, sed omnes hujus Provinciæ incolas infecerant, illius spem alentibus: consilia igitur rerum miscendarum in Orientali ora, quæ tota fere à Guelphis tenebatur, Gibellinis Occidentalem occupantibus, cum potentioribus familiis, quæ Gibellinas partes sequebantur, continenter serebat: quibus imbuti Gibellini Rapallenses
A.C. arcem insequenti anno ejus sæculi vicesimo sexto
1326. occuparunt: quam tamen post brevem obsidionem,

A Lucas Niger Guelpharum partium Dux deditione recuperavit.

At insequenti anno quidam ex gente Bertolotta, A.C.
quæ Gibellinas partes sequebatur, valida ducento- 1327.
rum armatorum manu congregata, opidum Sigestrum, quod à Guelphis tenebatur, noctu occupavit; Guelphis expulsis, ac triginta capitibus ab illis amissis, rebusque & uxoribus ac familiis suis relictis: quæ tamen omnia illis paullo post restituta sunt. Castrucius, rebus Etruriæ, clade Florentinis illata, opportune pacatis, res Ligusticas in se inclinatas adjuvandas ratus, nulla mora interposita, Ligusticos fines ingressus Sigestrum venit; cujus
B adventus iter Lucæ Flisci cum delecta manu Genua ad Sigestrum recuperandum profecti cohibuit; cum ille jam Clavarum usque perrexisset.

Ac ne Occidentalis quidem ora eo anno motibus & turbis caruit: in qua Gibellini opidum Monœcum, quod à præsidio Guelphorum tenebatur, custodibus negligenter agentibus furto insidiarum occuparunt: ceterum, cum Guelphi, copiis magno numero ex circumjectis locis illis auxilio accurrentibus, opidum arta obsidione cinxissent, Gibellini viribus longe inferiores, ac nulla re ad tolerandam obsidionem satis provisa, ad necessarium consilium de-
C ditionis inclinabant. Saluti illis fuit inter Guelphos ipsos orta dissensio; cum alii eam arcem Reipublicæ ipsi vindicarent; alii eam Regi tradi & æquius esse & partibus utilius defenderent: quæ dissensio, cum utrique, pro sententia obstinate pugnarent, eo rem adduxit, ut Guelphi inceptum omiserint; Spinulæque arcem partam retinuerint.

Interea Ludovicus Bavarus acerrimus Romani solii hostis, idemque Vicecomitum genti vehementer infensus, Romam petens Mediolanum venerat: cujus adventu vehementer perculsi Guelphi urbem munire constituunt; laxiusque spatium amplexi, collem Carinianum, totamque eam partem, quæ à mari ad aream Luculanam pertinet, intra pomœ-
D rium acceptum, approperato opere, muro cingere instituunt; ac quæcunque in veteribus mœnibus quassata, infirma, patefacta eran, tnovo munimento obstruere ac firmare. At Ludovicus Mediolano profectus, iterque intermissum repetens, Romam intendit; Vicario in Liguria relicto, qui res regeret: quem Gibellini ac Saonenses cum illis conjuncti non modo nihil retractantes, sed cupide quoque acceperunt, obedientia illi delata: cum idem fecisset eodem tempore Castrucius: qui à Cæsare Vicarius Pisarum creatus, in Etruriam avoca-
E tus, res Genuenses in præsentia intermittere coactus, & in commodius tempus reservare; Vicario ad Gibellinorum rerum tutelam Sigestri relicto, discessit: Bertolottis turbulenti & inquieti ingenii gente alio commigrare jussis; ac potestate Guelphis expulsis facta in patriam redeundi.

Eo anno facinus pravi exempli in urbe admissum est; & impunitum fuit, nullo legum aut Magistratus metu in tam corrupta sæculi licentia libidinem & audaciam hominum coercente. Turba nautica per urbem vaga ad ducentorum numerum, magna & queribunda voce Nobilitatem accusabant, stipendia sibi debita minaciter poscentes; unumque ex trierarchis nobili loco ortum, qui tum è Syria
F venerat, forte inter pedes oblatum adoriuntur: qui illis urgentibus sensim cedendo, cum ad littus venisset, inopia potioris consilii in mare se projicit: idem faciunt nautæ; hominemque ad triremem suam adnatantem captum, à portu per mediam urbem in aversam atque extremam urbis partem attractum turri ædis divi Stephani includunt: qui non prius dimissus est, quam nautis de stipendiis satisfacto.

Eodem anno Fridericus Siciliæ Rex, qui in Gibellinorum favorem impense propendens, Guelphis

phis aditu insulæ & commerciis interdixerat; errorem recognoscens, qui portoria illius haud parum imminueret, edicto abrogato, aditum ac facultatem commerciorum illis patefecit: quam rem Robertus Rex perpetuus illius æmulus iniquo animo tulit.

[A.C. 1328.] Insequenti anno ejus sæculi vicesimo octavo arce munitissima Vulturis, quæ à Gibellinis jam octavum annum valido præsidio, Afranio Spinula præfecto, tenebatur, ac proxima urbi loca infesta continenter faciebat; à Guelphis noctu eo profectis furto insidiarum ab ea parte, quæ custodiis neglectior erat, ingressis occupata est: præfecto ipso Afranio, qui strepitu exaudito, eo occurrit, ac nonnullis aliis, qui cum eo Guelphis sese opposuerunt, eorumque primum impetum aliquantum sustinuerunt, interfectis: quæ res tempus Afranii filio & reliquis præsidiariis dedit, fuga capta, è manibus hostium evadendi: dispar eventus fuit arcis Castellioni in agro Pegiensi, prope ab urbe sex passuum millia à Guelphis eodem tempore frustra tentatæ.

Neque vero Genuenses satis habebant odia & contentiones atrocibus crudelitatis exemplis inter se solos exercere; sed externos quoque Principes comprehendebant. Missa sunt igitur ad Robertum Regem cum Friderico Siciliæ Rege belligerantem à Guelphis quadraginta triremes, Luchino Nigro præfecto: idem trium & triginta triremium Saonæ armatarum subsidium ad Fridericum à Gibellinis missum est. Illud in primis detestabile fuit, quod religio quoque ad studia partium accommodabatur, cum, Ecclesia bifariam scissa, Guelphi Joannem vicesimum alterum, qui sedem ac domicilium Avinione collocatum habebat, verum Pontificem sequerentur; Gibellini ad partes Nicolai quincti jussu Ludovici adversus Joannem Pontificis vitio creati transissent; neque Guelphi Beringerium Marium Genuensem civem, Franciscana instituta professum, Archiepiscopum à Nicolao creatum accipere voluissent.

Interea Castrucius, cum in cursu maximarum rerum esset, totiusque Italiæ oculos in se convertisset, in flore ætatis lateris dolore consumptus est: cujus mors novorum motuum caussa fuit. Castrucius enim partum imperium heredibus, ac vicariatum Cæsaris, quem illis Cæsar ratum fecit, relinquere quidem potuit; virtutem illius retinendi transfundere in illos [A.C. 1329.] non potuit. Ludovici igitur ex Italia discessu, Vicecomites anno ejus sæculi vigesimo nono, quos præsentia Cæsaris compresserat, eo metu soluti ad arma consurgentes, piamque & justam caussam habere censentes, omnes Ludovici clientes bello persequendi, heredes Castrucii dominatu Pisarum & Lucæ expulerunt: cujus urbis potentes facti Germani, cum sibi stipendia non persolverentur, eam urbem Gerardo Spinulæ vendiderunt. Perculit ea res vehementer Guelphos; adversæ Factionis caput, strenuum ipsum Ducem & acrem bellatorem, recentisque victoriæ de Guelphis ac Pontificiis copiis in Longobardia partæ gloria fulgentem, ad veteres clientelas & immodicas opes, tanto insuper dominatu auctum horrentes.

Accedebat ad acerbitatem cumulandam Aitonus Auria, vir qui sibi in rebus navalibus magnum nomen fecerat: quique per totam oræ Ligusticæ longitudinem, ac per circumjecta maria cum classe quindecim triremium late discurrens, continentibus damnis res Guelphorum carpebat, prædas navium, [A.C. 1330.] hominum, mercium agens: qui etiam anno insequenti, ejus sæculi tricesimo, munitissimum atque opulentum opidum Fanum Romuli Gibellinis à Guelphis eo bello ademptum recuperavit. Adversus illum Fridericus Marabottus, vir callidi ingenii, novem triremes armavit: quarum duabus in littoribus Sardiniæ tempestate adversa amissis, in Aitonum incidit: quo procul conspecto, numero navium tanto superiore, proris conversis, fugæ se mandat. Concitat in fugientem triremes suas Auria; totusque dies fugiendo & insequendo consumptus est: sub vesperum, Gibellinis nullum urgendi finem facientibus, Marabottus periculum astu discussit: tenebræ enim se intendentes cum hosti eorum, quæ ab ipso agerentur, prospectum ademissent, tædam accensam in prægrandi scuto defigit, eamque in mare projicit: nullo nocturno lumine, quod classe, de more nautico, præluceret, in prætoria puppi sublato: datoque mandato trierarchis consilii consciis, ne nocturnus error lumine, quod sequerentur, adempto, classem dissiparet, ut locum illis demonstratum singuli peterent. Æstu igitur scutum in proximum littus deferente, cum Guelphæ naves alio cursum direxissent; Gibellini classe Guelpha, quam non cernebant, omissa, in lumen tamquam in prætoria puppi erectum proris directis ad littus pervenerunt: tædamque & scutum in terram ejectum cernentes, sese vafro Marabotti commento ludificatos senserunt.

Eo anno in urbe inter Guelphos ipsos ingens rixa orta est, à tali caussa excitata. Apparitores exsulem quendam in ædibus nobilium Malloniorum latentem noctu captum in vincula ducebant: contumeliosum id sibi Mallonii rati, armis arreptis, ac manu clientium corrogata, ex apparitorum manibus vinctum extorquent: luce orta gubernator regius Abbatis populi auxilio fultus, tintinnabuli maximi sonitu è turri prætorii signum populo dat: qui illico armatus in aream sancti Laurentii convenit, ac vexillum erigit: contra Mallonii culpam culpa cumulantes, pro eo ut veniam errati peterent, arma capiunt, omni fere Nobilitate, præter Grimaldos & Fliscos in eorum auxilium accurrente: ac domos suas circumjectasque plateas communiunt, viarumque fauces transversis vallis obsepiunt, ac vexillum erigunt; ut pene civitas in Nobiles & populares divisa videretur. Abbas gubernatore regio assentiente, facula accensa in area media defixa; nisi ante eam consumptam, octo ex Malloniis judicio sistant, sese enimvero regiæ & publicæ jurisdictionis contemptores pro hostibus patriæ habiturum: seque populum armatum eorum domibus admoturum minetur: ceterum plebs moræ impatiens, vociferans, tantam Nobilium contumaciam non esse ferendam, gubernatore & Abbate concitatum armatorum impetum retinere non valente, inordinate ac tumultuose ad domos Malloniorum accedunt: repulsi sunt ab ordinatis Nobilibus acriter se defendentibus: non sine ipsorum malo & damno. Adfuerunt intra definitum terminum Mallonii sese jurisdictioni subjicientes: quievitque tumultus: ceterum Nobilitas omnis graviter in Grimaldos & Fliscos exarsit, qui consilia & studia secum non conjunxissent; acerbaque oratione in illos invecta, non id mirandum esse, neque novum hoc fecisse eas familias dictitantes: quæ non communis Nobilium dignitatis propugnatrices sint, sed ad principatum civitatis haud obscura ambitione tendentes, plebis benevolentiam captent, ejusque libidini adversari nolint: idem quoque facere solitos adversæ Factionis capita Aurias & Spinulas; qui plebis toti semper fuerint: illorumque neutros de partibus asserendis laborare, sed de principatu & imperio civitatis, quod spe & cupiditate amplexi sint, inter se dimicare. Quattuor illas familias malo publico ortas, quattuor faces bellorum civilium semper fuisse, malis & cladibus civitatem involvisse: illis splendidas omnes publicas procurationes, classium præfecturas, imperia cedere: ceterum omnem Nobilitatem in contemptu vivere: neque tantum nonnullis claris viris, quos ipsæ familiæ tulerint, illorumque egregiis gestis rebus, si quis rem ad calculos revocet, civitatem debere: quantum

tum illorum faſtum & ambitionem odio habendam & exſecrandam: quæ diſcordias civiles ſerendo & alendo, civitatem tot malis involverit, ac tot cladibus deformarit: faverent modo plebi, atque eandem extollerent; haud reputantes, eam illius eſſe naturam, ut aut ſervitio premenda, aut domina habenda ſit, media libertate modice uti neſcia: eam rem brevi illos experturos: divinare id animum; pravumque conſilium in auctorum capita merito recaſurum: ſatius eſſe Gibellinos accerſiri, & in urbem introduci, quam inconſultæ multitudini ſervire: id ſe, ſi res cogat, omnino facturos.

A. C. 1331. Annus, qui ſequitur, ejus ſæculi trigeſimus unus, finem quidem lugubri civili bello, quo jam quartum decimum annum Liguria urebatur, attulit: ceterum voluntates haudquaquam conciliavit, neque internecina odia animis alte defixa exſtirpavit; ſed eorum exercitationem ad breve tempus conſopivit, mox haud parvis motibus exſurrecturam: quod autem neque virtus, ac communis patriæ caritas, neque tot aliarum ſuper alias acervatarum cladium ſatietas, neque tot maximorum Principum interpoſita auctoritas efficere potuerunt, ut Genuenſium animos tantis contentionibus exacerbatos ad conſilia pacis flecterent; eam neceſſitatem externus metus illis expreſſit; quo in opulentis & vividi ingenii populis nullum præſentius aut validius inteſtinorum malorum remedium eſt: cum auditum eſſet Catalanos perpetuos Ligurum hoſtes, diſcordiarum Genuenſium occaſione arrepta, conſiliis cum Venetis conſociatis, prævalidas maritimas ac terreſtres copias in Genuenſes armare. Multæ autem odiorum cauſſæ Genuenſibus cum utroque populo intercedebant; ut neceſſe erat populos, quos unus idemque maritimus quæſtus alebat, quique eadem navalia ſtudia & commercia colebant, continentibus injuriis per varias occaſiones inter ſe lædere, ac quotidianis damnis carpere: metus igitur externorum armorum, quæ duo præpotentes populi conjungebant, quibuſque ſi res inſuper aggravatæ forent, vix ullis humanis conſiliis ab interitu ſiſti potuiſſet, neceſſitatem concordiæ conciliandæ Genuenſibus adhibuit: verum, cum res magni moliminis eſſet, interea induciæ in annum factæ ſunt, dum de conditionibus concordiæ diſputatur: qua de cauſſa octoni utrinque diſceptatores creati ſunt: inter quos cum nihil poſt ingentia certamina conveniret, utraque parte pro ſententia acriter pugnante; omnium rerum arbitrium in ipſum illum, cui ſeſe regendos tradiderant, Robertum Regem rejectum eſt; duodenis Legatis ex utriuſque Factionis primoribus ad illum miſſis: inter quos dum de conditionibus pacis certatur, Catalani ingenti claſſe armata, quæ fuit quattuor & quadraginta triremium, ac triginta varii generis minorum navigiorum, menſe Auguſto in Liguriam venerunt; ac primo agro Mentoni opidi pervaſtato. Monœcum irrito incepto tentarunt; littoraque Occidentalis oræ legentes, exſcenſioneque crebro in terram facta, ubique urendo ac populando, tandem oſtium Genuenſis portus tenuerunt, Genuenſeſque ad pugnam provocarunt. Reſponſum eſt, eos eſſe Genuenſes, qui Catalanorum inimicitiam & pugnæ denunciationem in lucro & beneficio ſemper poſuerint: ceterum inanis potius jactantiæ, quam veræ virtutis fiduciæ eſſe, imparatis prælium denunciare: ne dubitarent Catalani: Genuenſes enim brevi comparaturos, ac littora ipſa Cataloniæ adituros, copiamque pugnandi facturos: igitur Catalani, Genuenſibus certamen detrectantibus, porro ire pergentes, ad littus Clavari appulſi ſacram ædem ac cœnobium divi Euſtachii diripiunt: quos abeuntes cum atrox tempeſtas adorta eſſet, res in religionem verſa eſt: repetito igitur littore Clavari, omnia capta cœnobio reſtituerunt.

A Interea Neapoli, re ingentibus contentionibus diu ac multum jactata, tandem pax in has conditiones convenit: injuriarum oblivio eſſet; unuſquiſque in patriam rediret; civitas à gubernatore regio regeretur; honores, magiſtratus, munera, ac procurationes publicæ æqualiter inter Guelphos & Gibellinos diſtribuerentur. Nuncius Genuam perlatus ingenti lætitia cives affecit: quam publicis ſupplicationibus, gratiis divino Numini actis, teſtati ſunt: nuncium Oratores paullo poſt ſecuti ſunt. Non tamen defuerunt Saonæ ex Gibellina Factione, quos B tanta ac tam obſtinata partium rabies teneret, ut pacem compoſitam turbare & impedire niterentur; iniquum eſſe dictitantes, Fridericum Siciliæ Regem, qui laborum & impendiorum particeps fuiſſet, cujuſque opibus ipſorum Factio adjuta eſſet, bonis pacis excludi: convicio bonorum ac clamoribus multitudinis nefarios homines, qui tam ſancto negotio impedimento eſſent, ad mortem depoſcentis, ab incepto deſtiterunt. Conſilio igitur univerſæ civitatis habito, pax accepta eſt: ac primum Saonæ, deinde in urbe proclamata. Gibellinique, poſt diuturnum exſulium, in patriam redierunt.

Hujus obſidionis & belli ac cladium acceptarum magnitudo longe magis ab exteris Scriptoribus quam C ab Annalibus ipſis noſtris extollitur: quos ideo hac in re, ut in ceteris jejuniores & negligentiores fuiſſe puto, quod vererentur earum auctores, ac familias, & poſteritatem offendere: tradit enim Joannes Villanus certus & fidelis Scriptor, qui æqualis illorum temporum fuit, clades in eo bello & obſidione (quam obſidioni urbis Trojæ tot Scriptorum monumentis celebratæ comparare non dubitat) acceptas, numerum navium, mercium, hominum amiſſorum, ædificiorum incenſorum, opulentiſſimum regnum exinanire potuiſſe: neque mirum id eſſe; quod ea ætate populum Genuenſem omnium populorum tam Sarracenorum quam Chriſtiani nominis opulentiſ- D ſimum & potentiſſimum fuiſſe dicat: quam potentiam atque opes teſtabantur non ſolum quotidiani cultus ſplendor, ingens auri, & argenti, ac gemmarum vis, pretioſa ſupellex, veſtitus totus ex purpura & oloſerico, atque etiam auro, cum laneas veſtes quamvis pretioſas aſpernarentur; ſed magnificentia domorum & exſtructionum; quæ non modo urbem, ſed circumjecta urbi loca, totumque illum tractum, qui inter Nervium vicum & Sextum opidum eſt, per duodecim millium paſſuum longitudinem ornabant: quam regionem omnium, quæ ſub cœlo ſunt, pulchritudine & amœnitate ſua maxime conſpiciendam exitiale hoc bel- E lum totam incendiis & ruinis deformavit. Luget calamitates ab internecino hoc bello civitati noſtræ illatas Gerardus Spinula *epiſtola* quadam: nullius enim generis ærumnarum expertem fuiſſe affirmat, tot egregiis civibus partim cæſis; partim, patria & avitis ſedibus relictis, alio commigrare coactis; & opulentis familiis ad extremam egeſtatem adductis, miſeris natis in conſpectu parentum in duram barbararum gentium ſervitutem venundatis: innumeris virginibus ac matronis, parentibus, conjugibus, fratribus orbatis, patriaque extorribus, in omnium rerum egeſtate paſſim vagis, quæſtu corporis vitam tolerare coactis. F

Pace firmata, omnibuſque in patriam reverſis, curæ in res externas, & Catalanorum audaciam ulciſcendam collatæ ſunt: adverſus quos inſequenti anno miſſus eſt Antonius Grimaldus cum quinque & quadraginta triremibus: A. C. 133[illegible] qui clades ſuperiore anno acceptas Catalanis reddidit; compluribus navigiis illorum incenſis, ac littoribus Cataloniæ populatis: qui inde curſu in majorem Balearicam directo, quinque Catalanorum triremes ad ea littora deprehenſas cepit, navibus tantummodo potitus, cum remigium atque omnis turba nautica in terram

ram sese protinus ejiciens evasisset. Grimaldus secundum ea bellum Catalano & Balearico Regibus indixit. Illi quadraginta duas triremes ac complures minores naves adversus illum miserunt, qui interea in portum minoris Balearicæ se receperat; sperantes sese hominem in eo portu clausuros: at ille impigre erumpens Catalanos audacia obstupefactos in fugam conjecit: quem nox superveniens ac tempestas exorta ab illis insequendis cohibuerunt: ceterum, hyeme appetente, annonaque deficiente, Grimaldus quindecim triremibus ad res Catalanorum vexandas in Siciliam missis, ipse cum reliqua classe Genuam rediit.

Hoc anno Saonenses, qui initio hujus civilis belli defecerant, in obedientiam redierunt, conditionibus renovatis cum Gasso Divisiaco Comite Tertitii gubernatore regio, coram Alberto à Sancto Matthæo Abbate populi, ac summo duodecimvirali Magistratu: qui pari numero ex utraque Factione & ex civibus tam popularibus quam Nobilibus constabat: qui tum fuerunt Matthæus Pontulus Jurisconsultus vicarius consilii, Antonius Marinus, Samuel Spinula, Hadrianus Grimaldus, Ubertus Catalusius, Andreolus Savinionus, Ansaldus Lomellinus, Leonardus Cornilia, Raimundus Casalius, Gerardus à Paulo, Petrus Reoza, Leonardus Porcus, Joannes Piper.

A.C. 1333. Insequens annus ejus sæculi tricesimus tertius, variante fortuna, levibus, ceterum cruentis, præliis, mutuisque detrimentis inter Catalanos & Genuenses traductus est; cum Genuæ duæ classes denarum triremium, altera Othobono Marino, altera Janotto Cicada præfectis, armatæ essent. Tradunt Annales à Bertolottæ gentis homine in ora Orientali tumultus eo anno excitatos, opido Carpena occupato.

A.C. 1334. At insequens annus ejus sæculi tricesimus quartus egregio facinore à Salagro Nigro edito insignis in primis est: quod antequam exponam, pauca mihi præfari libet; quo magnitudo rei gestæ magis appareat. Corbitarum atque onerariarum, quæ ad bellum armabantur, major ea tempestate erat in navalibus præliis vis, majoraque ad victoriam momenta, quam navium longarum, bombardis nondum inventis: quo fiebat, ut, cum cominus, ac velut manu conserta pugna committenda esset, onerariæ à bombardarum ictibus securæ, veluti arces humilitati triremium mole sua imminentes, non modo supernis sagittarum ex arcubus & scorpionibus emissarum ictibus gravius accidentibus, subeuntes longas peterent; sed saxa immanis magnitudinis, trabesque & asseres vasti ponderis in illas devolventes, non homines tantum exanimarent, sed naves ipsas perfringerent, atque demergerent: contra ipsi à supinis ac minime validis inferiorum ictibus, aut nihil aut parum læderentur: at nunc mutata tota ratio est; bombardarum enim ænearum usu invento, triremes eminus prælium committunt: continentibusque ictibus procul ac valide figentibus corbitas incessentes, nullo ictu in tam vastam oppositam molem emisso vano accidente; ipsas crebris locis perforatas, vel ad necessitatem vela demittendi, ac sese hosti tradendi adigunt; vel pertinaces demergunt: cum contra ex ictibus à corbita emissis, vix centesimus quisque collineet: quo fit, ut multis jam ab hinc annis, corbitæ quamvis ingentis magnitudinis congressum cum triremibus devitent, earumque nomen horreant.

Salagrus igitur decem triremium præfectus adversus Catalanos armatarum, quattuor illorum ingentis magnitudinis corbitas ad majorem Balearicam nactus est, omni nautico instrumento omnique belli apparatu affatim instructas; quæ plus mille octingentos egregios bellatores, ac delectam centum octoginta primariæ Nobilitatis equitum ma-

A num vehebant: sive Sardiniam, ad loca & castella, quæ Auria gens in ea insula possidebat, expugnanda, petentes; sive è Sardinia domum redeuntes; nam utrumque traditur: quas, nulla mora interposita, invadit, cedentesque decem continentes dies numquam prælio intermisso insecutus est; cum ipse ab aspero fluctibus mari jactaretur: quarum una tandem capta, cum turba nautica in ceteras tres naves incolumis evasisset, Salagri jussu incensa est: cumque navales socii, ac remigium diuturno labore ac lassitudine fessi, fameque deficientes cibaria à Salagro poscerent: *Nulla*, inquit Salagrus, *mihi reliqua cibaria, socii, omni annona, quo expeditius & celerius hostem persequeremur, meo jussu in mare abjecta.*
B *Tres igitur naves, quas cernitis, vobis expugnandæ sunt, commeatuum omnis generis plenæ, quibus vires affectas reficiatis:* quibus verbis Genuenses accensi, ac desperatione ipsa velut in rabiem versi, vecordi impetu naves invadunt: inter quos & Catalanos, qui uxores nobilissimas matronas secum habebant, magno animorum ardore prælium commissum est: quod cruentum & diuturnum fuit; hinc famis, illinc amoris stimulis utrumque incitantibus: quibus duobus nulli acriores sunt. Tandem victoria penes Genuenses fuit, omnibus navibus captis, octingentis hostibus cæsis, ac quadringentis Genuam captivis abductis; cum reliqui saucii in terram expositi
C fuissent: in primis mulierum ac nobilium matronarum ratio habita est; quæ, jussu Salagri, in locum tutum à contumeliis subductæ sunt: quarum singularum sortem Salagrus cum paullo diligentius quæreret; invenit unam illarum nobilitate insignem, ac forma præstantem à conjuge rem ad iniqua inclinatam cernente jugulatam; cum animus impotenti amore amens non ferret, amatam apud alios cernere. Exarsit Salagrus, atroci facinore audito; noxiumque caput innocenti sanguine maculatum, tum autem quod ipsius continentiæ & justitiæ diffisus esset, merito capitis supplicio plecti jussit. Salagrus
D igitur, matronis reliquisque mulieribus omni injuria intactis in urbem Callarim prius expositis, ac liberis dimissis, clara victoria, si labores exhaustos, constantiam, audaciam, admirabiliaque virtutis & fortitudinis exempla spectes; si paucitatem navium, quibus pugnatum est, haud ita magna, parta; Genuam reversus est: qui vix portum ingressus, cum audisset, nonnullas Genuenses naves à sex Catalanorum triremibus captas, magnamque partem captivorum ab illis fœdo supplicii genere necatam; extemplo portu Genuensi solvit, compluraque navigia Catalanorum spoliis & mercibus navium nuper captarum plena nactus, cepit; iterque in Sardiniam
E intendit, quattuor Catalanorum triremes, quæ piraticam in Genuenses faciebant, quærens: classeque bipartito divisa, Sardiniam circumiens, triremes, quas diximus, forte obvias factas, quingentis hostibus cæsis, ac centum quadraginta captis, haud diuturno certamine victas capit; portumque urbis Callaris subiens, præfectum captarum triremium eo ipso jugo suspensum necavit, quod Catalani ad supplicium & contumeliam Genuensium hominum statuerant: adversus quos Catalanos, qui Genuenses Peræ urbis incolas vexare non desistebant, eodem anno septem triremes armatæ sunt: quarum præfectus Barnabas Catanius fuit: qui nonnullas naves
F Catalanorum in mari Ægyptiaco deprehensas combussit, multisque detrimentis Catalanos affecit.

Catalanorum motibus compressis, Venetisque nihil moventibus, externo metu soluti Genuenses ad ingenium redierunt; domesticis turbis renovatis; quas cum potentiorum familiarum ambitio, tum Roberti astus conflasse dicitur: cui hanc civitatis concordiam, quæ esset dominatui suo labefactando atque adeo evertendo, quamquam aliud in speciem simularet, numquam fuisse cordi perhibent.

 Joan-

Joannes quidem Villanus tradit, illum, cum utriusque partis Oratores Neapoli essent de pace agentes, ab ea Guelphos magnopere abducere clam conatum; formidinem prævalentium Gibellinorum opum, si in urbem reciperentur, illis objiciendo. Gibellini ira tumebant, tot annorum exsulio inulto; ad hoc illis invisum erat Roberti nomen & imperium, Guelpharum partium haud dissimulanter propugnatoris. Ea odia Factionis principes, quos, præter communes injuriarum caussas, dulcedo regnandi instigabat, inflammare, ac consilia in adversarios & Regem ipsum struere primo conati sunt; hominibus diuturnitate malorum fessis, ac recentium cladium memoria omnem discordiarum mentionem abominantibus; ad hoc gubernatore regio viro mansueto & suavibus moribus iras leniente, omniumque voluntates ad se attrahente; ac de æquabili Regis voluntate non magis in hanc quam in illam partem propendente, concordiæque studio prolixe omnia pollicente. At ubi Bulgarus à Tolentino successor à Rege missus Genuam venit, longe diversi ac callidi ingenii, discordiisque serendis apti viri, ad hoc rigidioris severitatis, quam quæ ab hominibus in libertate vivere assuetis ferri posset, oratio Principum prius spreta auribus admitti cœpta est. Hi circumeuntes, ac singulos prehensantes, dictitare consilia Regis, qui totus in Guelphos propendeat, in ipsorum perniciem structa, quæ antea dubia fuerint, nunc aperta facta, tali viro Genuam misso: prævertendum igitur esse; neque exspectandum, dum ab adversariis, qui numquam sincera fide in gratiam redierint, opprimantur: ad hoc memoriam injuriarum & cladium acceptarum renovare; ac venisse tempus dicere, illas tandem, si homines sint, ulciscendi: repeterent illos animos, quos tum habuerint, cum tot annos patria extorres in tantis acerbitatibus ætatem agerent; seque ad eadem adversariis referenda pararent; à quibus eam necessitatem ipsis imponi, ut exsulii mala aut ipsis iterum perpetienda sint, aut in adversarios conferenda. Consenserat cum Gibellinis Salvagorum gens, quamvis Guelpharum partes sequens, opibus & clientelis tum in primis valida: qui Regem Genuæ dominantem haud satis æquis oculis adspiciebant, variis de caussis illi infensi; sidemque dederant, sese nullam in rem interpposituros. Quæ cum moveri sensissent duo octovirales Magistratus, quorum alter res plebis regebat, Abbatesque populi vocabantur; alter Nobilitati præerat; circumeundo, hortando, monendo, preces & lacrymas consiliis miscendo, summa omnia fecerunt, ut iras permulcerent, hominesque à prava mente deducerent: ceterum irrita omnia fuerunt. Guelphi enim consiliis cum gubernatore regio occulte consociatis, ipsoque facile in suam caussam tracto, haud ex vano reputante consilia novandarum rerum à Gibellinis non magis in Guelphos, quam in Regem strui; non exspectandum rati, dum adversarii sese copiis undique accersitis firment, pridie No-
A. C. 1335. nas Februarias anni insequentis ejus sæculi XXXV. Imperialium Gibellinam gentem adoriuntur. Quo motu excitato, extemplo omnis civitas in armis fuit. At Gibellini viribus tum impares, externa clientium & amicorum auxilia accersitum mittunt in varia loca; ipsique interea Sussiliam, & aream divi Matthæi, totamque eam regionem, quæ Domo culta comprehensa ad aream Luculanam pertinet validis munimentis firmant, viarum faucibus vallis ac transversis trabibus obseratis; cum Guelphi gubernatoris regii favore subnisi cetera omnia urbis loca, omnesque arces & turres tenerent. Tandem ad quartum Kalendas Martias magna pars exspectatorum subsidiorum Gibellinis submissorum terra ac mari ad urbem accessit; cum maritima auxilia ab octo triremibus & compluribus minutioribus navigiis

A Saona profectis vecta essent: quæ primo adventu in portum penetrare non potuerunt à Guelphis repulsæ, qui omnes maris crepidines prævalidis præsidiis occuparant: ceterum omnibus viribus connisæ ad portam Vaccarum Guelphis invitis exscensionem fecerunt. Quibus copiis aucti Gibellini, aream sancti Lucæ, Guelphis inde dejectis, totamque eam regionem, quæ intra & extra pomœrium ad promontorium Phari pertinet, ac turrim Castelletum vocatam, nec non portam Auriam occupant. At Joannes Fliscus Caroli filius, tum familiæ caput, res in summas angustias adductas cernens, cum Salvagi in fide data manentes ab ipso appellati
B in caussam descendere recusassent, Turriliam ditionis suæ opidum concessit.

Igitur Gibellini totius civitatis potentes facti, nemine violato, nemineque urbe exacto, cum gubernator regius cum prætorianis suis illæsus, omnique contumelia intactus urbe excessisset, consilio universæ civitatis tam nobilium quam popularium civium vocato, Raphaelem Auriam Siciliæ Halmiratem, & Galeottum Spinulam Capitaneos & rectores civitatis in biennium creant; collegis additis, Prætore peregrino homine ex veteri instituto, Abbatibus, & antianis: quibus rebus Gibellinorum potentia in immensum crevit; cum mul-
C tæ ex primariis popularibus familiis, Guelphis partibus relictis, studio quietis ad Gibellinos transissent. Auctoritatem urbis ceteris populis sequentibus, omnis ditionis Genuensis arces ac munita loca in Capitaneorum manum venerunt, præter Monœcum munitissimum opidum, quod Guelphi tenebant; illudque sibi sedem & arcem fecerant. At Capitaneorum haud segnis opera fuit; octo enim & viginti triremes in Catalanos armarunt: quarum præfectus fuit Odoardus Auria; cum antea nonnullas quoque armassent: quæ classis ad littus Panhormitanum, Catalanis è terra inspectantibus, neque opem ferre audentibus, duas illorum naves
D incendit.

Anni insequentis ejus sæculi tricesimi sexti initio A. C. 1336. induciæ cum Regibus Aragoniæ & Balearium factæ sunt. Tandem utraque parte tædio laborum & diuturnitate malorum fessa, pax convenit. Interea inimicitiæ inter Factiones iisdem excursionibus, rapinis, populationibus exercebantur; cum nemini parceretur, captique utrimque aut nonnumquam interficerentur, aut ad necessitatem sese redimendi adigerentur; Guelphique, navibus suis, modo pluribus, modo paucioribus Monœco exeuntibus, totam oram Ligusticam ac commercia maritima infesta facerent, ac sæpe fauces ipsius urbis insiderent, opidaque ditionis Genuensis furto caperent,
E quæ Gibellinis cum minoribus copiis recuperatum venientibus mox dimittebant.

Ceterum singula hæc minuta persequi neque operæ pretium est, & longum fuerit: illud insigne prætereundum non fuit, fauces portus à viginti duabus Guelphorum triremibus per multos dies anno insequenti ejus sæculi tricesimo septimo infessæ, ac civitas obsidione pressa; opidumque Vulta- A. C. 1337. bium à Lombardino Spinula Reipublicæ abstractum; portoriaque ejus nomine exacta. At Capitanei, quibus caput curarum erat, dominatum sibi firmare, omnibus machinis adhibitis pervicerunt
F tandem, ut sibi à die festo divorum Simonis & Judæ tutelarium civitatis numinum, imperium in triennium prorogaretur; potestasque amplificaretur, summo imperio, quod merum & mixtum vocant, illis mandato; sine ulla in rebus regendis ceterorum assidentium Magistratuum societate; jureque illis facto, Vicarium, quem vellent, qui jus diceret loco Prætoris, eligendi; atque Abbatem populo dandi.

Eo anno semina dissidiorum inter Genuenses & Ve-

Venetos jacta sunt: decemque Genuenses triremes, præfecto Francisco Marino, Jonio navigantes, obvias habuerunt totidem Venetas triremes: à quibus, cum primo detrectasset, nihilque rei esse Genuensibus cum Venetis diceret, necessitatem pugnæ subire coactus est: quæ diuturna & cruenta utrimque fuit; Venetis ira ardentibus, ob duas Venetas triremes majoris formæ, quæ magni pretii mercibus onustæ ex Flandria veniebant, superiore anno à Guelphorum Monœcum tenentium navibus captas. Exitus pugnæ Genuensibus tandem secundus fuit; classe Venetorum profligata, ac majore navium parte capta.

A.C. 1338. Insequens annus ejus sæculi tricesimus octavus illud tantum memorabile habet; vicenas triremes Genuæ à Gibellinis, ac totidem à Guelphis Monœci armatas, ac Regi Gallo cum Anglo belligeranti in Oceanum subsidio missas, stipendio ab eo conductas.

VBERTI FOLIETAE,

PATRICII GENVENSIS,

HISTORIAE GENVENSIVM

LIBER VII.

A.C. 1339. SEQVITVR annus ejus sæculi tricesimus nonus, quo nullus memorabilior umquam fuit; magna rerum commutatione facta, atque alia Reipublicæ forma instituta; ut vere hic annus dici possit altera Genuæ origo. Occasionem tantæ rei præbuit casus quidam procul ab urbe & à ditione Genuensi ortus, atque humilis sortis homo: ut vere dictum sit; incendia, quibus magnæ urbes sæpe conflagrent, non semper à basilicis & theatris, sed interdum quoque ab humilibus tuguriis oriri. Ingens in Flandria, quo classem Genuensem missam diximus, excitata est controversia inter Antonium Auriam præfectum classis, & turbam nauticam, conquerentem, stipendia sibi integre non persolvi: quæ contentio à verborum altercationibus ad jurgia & convicia procedens, postremo ad manus deducta est: multitudoque superior, præfecto & Ducibus dejectis, classis dominatum occupavit. Re ad cognitionem ipsius Regis deducta, Rex secundum præfectum & Duces judicavit; Petrumque quendam Capurrum nautam ex opido Vulture, (qui legati & patroni nauticorum partes apud Regem egerat) ac cum eo quindecim seditionis auctores carcere inclusit. Exarsit hoc facto plebs nautica; nonnullique ira & indignatione ardentes, relicta classe, in Liguriam reversi, sermonem falsum dissipant; Petrum Capurrum, ac nonnullos cum eo, quod jus suum ac miserorum nautarum per judicium contra præfectum ac Nobiles postulare ausi essent, suspendio necatos: ac per ditionem Genuensem circa discurrentes, nomenque Capurri magnis & queribundis clamoribus subjicientes, magnos sibi hominum concursus non modo ex opido Vulture, infontis municipis sui casum miserantium, sed ex præfecturis Porciferæ & Bisamnii faciunt; ut est plebs ad omnem levem auram mobilis: qui omnes cum plebe Saonensi eadem de caussa commota, cum nonnulli quoque nautæ in eam urbem à classe rediissent, eademque mentiti essent; studiis conjunctis in ædem divi Dominici Saonæ conveniunt. Ibi injurias & superbiam Nobilitatis conqueruntur; quæ eo arrogantiæ processerit, ut plebem non modo jus suum impetrare, sed postulare, etiam indignetur: ac si quis contra illos oculos attollere, aut vocem libertatis memorem mittere audeat, capite plectant. Verum hujus tanti mali majorem culpam penes se quam penes Nobilitatem esse: nihil enim novum Nobilitatem facere; nihil, quod illis non non usitatum ac naturale semper fuerit, admittere: at ipsos, quæ propria & usitata multitudini semper fuerint, ignavia & socordia sua non facere; neque se, armis arreptis, quod unicum remedium adversus Nobilitatem tenuioribus perpetuo expertum sit, libertatis suæ vindices esse: errare enim, si quis per judicium ac postulata jus suum sese adversus Nobilitatem obtinere posse speret: quæ, si ea ratio ineatur, conspiratione & artificiis suis semper ipsorum conatus sit elusura: iis armis illos numquam non superiores futuros: plebis arma vim & dexteras suas esse: ab iis igitur armis, quibus superiores sint, opem petendam: summæ inscitiæ esse ab aliis remedium malorum quærere, quod in se ipsis habeant.

Cum hæc atque ejusmodi à concitatis animis undique vociferarentur; urbana plebe atque opificibus sibi adjunctis, dominatum urbis, Prætore ac Magistratibus dejectis, invadunt: cum prius Odoardum Auriam Genua ad sedandos tumultus missum, unaque nonnullos à gente Vegeria in turrim prætoriam compulsos, illa capta, in arce sanctæ Mariæ inclusissent. Civitatis igitur potentes facti, regimen rerum penes duos populares cives esse volunt; quibus vicenos nautas, ac parem artificum numerum adjungunt. Morbus tamquam contagione in urbem penetravit: Genuensisque plebs, ne inferior aut segnior Saonensi fuisse videretur, haud minoribus motibus adversus Capitaneos consurgit; vulgo frementes, Abbatem populi non sibi à Capitaneis dandum, sed à populo ipso eligendum: æquum id esse, & solitum fieri, antequam Capitanei omnia ad se traxissent. Capitanei re improvisa perturbati, omne certamen adversus concitatæ multitudinis impetum periculosum censentes, cedunt. Plebs xx. sui corporis hominibus creatis jus Abbatem eligendi mandat. Illi ad nonum Kalendas Octobris in prætorium conveniunt, atque in conclave secedunt; Capitaneis, magna civium caterva tam Nobilium quam popularium corporis eos circumsistente, omnique plebe, quæ ipsa quoque eo convenit, foris exspectantibus. Cum studiorum certamina electionem extraherent, moraque foris exspectantibus tædio esse cœpisset; sordidi quæstus homo, cujus nomen propter obscuritatem ignoratur, inconsulti ingenii & linguæ immodicæ vir, ac quocumque impetus animi tulisset, temere pro-

proferri solitus, edito loco conscenso, ex quo ab omnibus conspici & exaudiri posset; *Tenuisne*, inquit, *fortis hominem, cives, salutare consilium vobis afferentem audire potestis?* qua voce omnium oculis in illum conversis; alii hominem stolidum ac projectæ impudentiæ, nihilque pro sano pronunciaturum, protinus ex eo loco dejiciendum dicere; alii risum, lusumque captantes, eum porro loqui jubere. At ille, *Utcumque*, inquit, *oratio mea accepta, aut animadversa fuerit; imperare animo nequeo, quin, quæ mentem subit cogitatio, eam proferam.* Aderat inter popularium principes Simon Buccanigra, vir acer & experiens, magnique, ut res docuit, animi & consilii: manum igitur in illum homo loquax intendens, *Quid*, inquit, *opus est potius, cives, quam ut Simonem hunc Buccanigram, quem adstantem cernitis, omissis ambagibus, vobis Abbatem sumatis?* Raro ac vix umquam ulla in re tantus hominum consensus repertus est, quantus tum in populo Genuensi fuit, Buccanigræ nomine audito. Undique igitur conclamatum est ejus nomen, omnibus una voce Abbatem illum deposcentibus: quem renitentem manu apprehensum, nomenque ejus magnis plausibus & clamoribus subjicientes, in suggestu medium inter Capitaneos constituunt; recusantique ac retractanti nudatum ensem imperii insigne in manum tradunt. Ille, cum nutu ac manu silentium tandem fecisset: *Studiis quidem*, inquit, *vestris, quæ tam ardentia in me cerno, plurimum me debere confiteor, cives; ceterum titulum, qui numquam in gente nostra fuit, numquam ego princeps in eam inducam: honorem igitur istum convenientius ad alterum deferatis, rogo:* ensemque traditum restituit; inferiorem videlicet familiæ suæ dignitate eum Magistratum significans, in qua olim Gulielmus summum civitatis imperium obtinuisset, perhonorifico Capitanei titulo insignis. Plebs hinc, vera dicere Simonem, fateri; illinc hominem sibi præfectum cupere: qua incertis consiliis fluctuante; subita vox exorta est, *Dominus igitur sit Buccanigra:* quæ vox non minori consensu, minoribusve plausibus ac clamoribus, quam prima excepta, Capitaneos vehementer perculit: qui Simoni suadere cœperunt; caveret, ne adversus concitatam multitudinem nimis pertinaciter tendendo, materiam seditionibus atque offensionibus præberet: plebis igitur voluntati obsequi in animum induceret: existimaretque se, in Abbatis delato munere accipiendo, dignitatem familiæ non imminuisse, sed Reipublicæ condonasse: id illum ceteræ prudentiæ suæ conveniens facturum. Igitur Simon ad plebem conversus, *Morem*, inquit, *cives, studiis vestris gerere decrevi; in honore sive Abbatis, sive Domini accipiendo:* ad quæ verba subito ab universo populo succlamatum est: *Nequaquam Abbas, sed Dominus esto, Buccanigra.* Quibus ille, *Voluntatem*, inquit, *vestram video, cives, ut Dominus sim; sed cum eo fortasse, ut una cum Capitaneis his, quos cernitis, rebus præsim.* Conclamat multitudo; *Quin tu solus, nemine socio, Rempublicam gerito, Duxque esto; hunc tibi summi honoris atque imperii titulum deferimus:* & secundum ea dicta hominem è prætorio in privatas ædes deducunt; *Io Dux, io Domine*, in itinere lætis plausibus subinde conclamantes: paulloque post, iisdem cum plausibus ac clamoribus, magna hominum comitante multitudine, in prætorium reductus est: qui in ipso initio animum statim parem tanto fastigio demonstravit: neque enim plebi dissolutæ indulgens fuit; sed lascivientem compressit: quæ, animis sublatis, quod principem sui corporis hominem, ac tanto beneficio sibi obnoxium haberet, non contenta libertate, qui est perpetuus plebis mos; imperio, in quo se positam putabat, abuti continuo cœpit: tota enim urbe armata discurrens, atque *Io popule, io Dux*, subinde vociferans, sui speciem terribilem faciebat: nonnullorumque cupiditas egestate inflammata eo provecta

A est; ut Nobilium domos luce ac palam invaderet ac diriperet: qua fama ad aures ipsius perlata, excitatus Simon facinorosorum hominum sceleri & audaciæ in ipsis initiis obviam eundum intelligens, continuo cum valida armatorum manu prætorio prosiliens, urbemque circumiens, nonnullos recenti præda onustos in itinere comprehensos capitali supplicio affecit, rebus suis dominis restitutis; terroremque suum circumferens, perditorum hominum nefarios conatus discussit, ac civitatem pacavit: qua severitate, quibusque in maleficiis puniendis justitiæ documentis, majestatem imperii & civitatis quietem sancivit, populique obedientiam in se firmavit.

B At Capitanei, cum in privatas ædes non sine discrimine concessissent, neque in ea urbe, in qua ipsi imperium obtinuissent, alium, ipsis dejectis, regnantem æquis oculis adspicere possent, ad hoc non se satis tutos inter tot in se ardentia odia censentes, urbe illico excedunt; Auriæque urbem Ingaunum, Spinulæ vallem Porciferæ versus iter capiunt. Postero die omnis populus, unaque plebs rustica trium præfecturarum, ante ædem divi Laurentii armati conveniunt: ibique perpetuum ducatus imperium Simoni Buccanigræ universi mandant, ac ratum faciunt; nonnullis civibus, omnibus è popularium corpore, illi in consilio additis. Leges C præterea factiosæ summo cum populi consensu latæ: quibus omnes Guelphi à Republica gerenda exclusi sunt, Nobilibusque illius Factionis illorum villæ exsulii locus definitus; cum de Gibellinis Nobilibus nonnulli tantummodo è gentibus Spinula & Auria urbe sint exacti; ex reliquis familiis omnibus, ac ne ex ipsis quidem Auriis & Spinulis nemo exsulii caussa solum vertere sit coactus.

Ita Genuæ imperium à Nobilibus ad populum translatum est; totaque Respublica Gibellinis cessit: quæque res omnibus sæculis, atque apud omnes gentes magni moliminis, magnorumque certaminum, ac discriminum, magnique consiliorum apparatus, tum autem diuturni temporis fuit; D ea Genuæ eodem temporis momento mota & ad exitum perducta est; inopinatusque casus, ac stolidi & obscuri hominis temere emissa vox, tantæ rei origo & auctor fuit. Quarta hæc fuit regiminis civitatis nostræ forma, à Consulibus post exstinctum Romanum imperium incepti, deinde ad Prætores translati; ab his ad Capitaneos, postremo ad Duces deducti. Sunt qui caussam non casui aut stolidæ voci assignent, sed Simonis ipsius artificio; quem sive ambitione inductum, sive patriæ caritate impulsum, ut illam à perpetuo dominatu quattuor Nobilium familiarum liberaret, ad splendidum consilium animum adjecisse: ab illoque ex- E cordem hominem submissum, consilio in utramque partem tuto: sive enim ejus vox respueretur, fraudem in homine amente minime suspectam fore: sive acciperetur, tum se id, quod intendebat, assecuturum: eodemque astu homines alios ab illo factos & præparatos venisse, qui, simulatque ipsum Abbatis nomen ac munus delatum recusantem, atque ensem restituentem cernerent, nomen ipsi Domini ac Ducis subjicerent: quod ut non omnino à vero absonum Simonis ingenium facit; ita rei in sola conjectura positæ, cujusque indicium nullum umquam emanarit, quis tandem fidem adjungere possit?

F Ad memoriam novæ institutæ Reipublicæ perpetuo retinendam lege sancitum est, diem ad nonum Kalendas Octobris, qui dies festus est beatæ Teclæ, celebrandum; vexillo aureo ab ipso primum prætorio ad ejus divæ titulo sacratam ædem delato; quod consequerentur omnium opificum præfecti, singuli singula vexilla suorum cujusque opificiorum corporis deferentes. In ipso ducatus initio haudquaquam laudabilis exempli facinus à plebe admissum est; ta-

tabulis rationum Reipublicæ atque ærarii incensis, sive jussu, sive permissu conniventis Ducis; ut videlicet animos plebis nonnihil severitate in puniendis maleficiis irritatos eo blandimento permulceret: qua in re ut apud bonos & Nobiles nonnihil offendit, ita illorum voluntates alio facinore mire sibi conciliavit: nam Rebellam Grimaldum à magno hominum globo circumventum, atque extremo discrimini proximum eripuit è manibus furentis multitudinis, hominem ad mortem minaciter deposcentis; sceleratorum scilicet progeniem, qui ipsius Ducis avum Lanfrancum Gulielmi Capitanei fratris salutem & dignitatem defendentem, per summam injuriam & crudelitatem interfecisset; ereptumque incolumem dimisit: qua severitate, quibusque & in maleficiis puniendis justitiæ exemplis, & in privatis familiæ injuriis condonandis, moderationis mitisque animi editis documentis, majestatem imperii sancivit; ac non modo populi obedientiam in se firmavit; sed maximæ quoque Nobilium partis voluntates ad se attraxit; cum Nobilibus ipsis quattuor potentiorum gentium regnum invisum esse cœpisset: quarum fastus eo creverat, ut reliquis familiis nobilibus non jam pro sociis, sed pro clientibus atque adeo subjunctis uterentur: hominesque præteritis malis fessi gauderent, sese acrem otii civitatis vindicem nactos nemini vim afferentem, neminem calumniis circumvenientem: quin contra omnes tam Nobiles quam popularis corporis cives pariter amplectentem; neminemque, qui communi & æquabili jure cum ceteris esse vellet, ab honoribus & classium præfecturis excludentem: ut magnus Nobilium numerus, studiis cum primoribus popularis corporis civibus consociatis; lætantesque à patriæ cervicibus jugum excussum, libertatemque ad eum diem oppressam à Simone restitutam, omnia sua studia, resque omnes suas ad illum prolixe detulerint.

At non idcirco potentiorum nobilium familiarum implacabiles animos mitigavit; cum non magis sese principatu dejectos dolerent, quam hominem è populi corpore solum ac solutum legibus dominantem concoquere non possent. Illorum igitur conjurationibus sæpe est appetitus; quarum exitus infelix
A.C. 1340. fuit: nam insequenti anno ejus sæculi quadragesimo municeps quidam Vulturensis, qui à nobili quodam primario cive inductus, cujus nomen Annales silentio prætereunt, Ducem scorpionis ictu interficiendum susceperat, re detecta capitali supplicio affectus est: paulloque post Duci à nonnullis tenuis sortis hominibus consilia in illius caput à duobus ex Gibellinæ Nobilitatis principibus, quorum nomen ipsum quoque siletur, inita, enunciata sunt: qui cum octingentorum armatorum manu aliquam civitatis partem occupare ac præsidiis firmare constituerant, ibique exsulum promissa prævalida auxilia exspectare; quibus subnisi prætorium ac Ducem invaderent: quos Dux stabulo latentes comprehensos, ac per judicium damnatos capite plecti jussit. Ad hoc nullas diligentiæ partes in novo rerum statu stabiliendo prætermittens, omnes fere ditionis Genuensis arces recuperatas partim retinuit, partim tamquam Reipublicæ atque otio civitatis incommodas demolitus est; arcem Ericis, quæ à nobili quodam Genuensi tenebatur, pretio redimere coactus. Eum sibi morem fecerant Marchiones Carrettani, ac nonnulli alii Proceres, diuturna impunitate eorum audaciam alente; ut finibus suis egrederentur, ac ditione Genuensi populabundi discurrerent: quin etiam opida & loca sæpe invaderent: quæ res à Genuensibus in tantis civilium bellorum occupationibus, minus animadverti, aut puniri poterant.

Hoc igitur anno Georgius Carrettus Marchio Finarii haud secum reputans, mutatam temporum rationem, neque considerans cum quo viro, quamque acri suæ & Reipublicæ dignitatis vindice res sibi futura esset; fines Ingaunenses infesto exercitu ingressus, agro prius vastato, copias urbis mœnibus admovet. Dux haud levia terrestria & maritima auxilia, Joanne à Mari ex Nobilitatis corpore viro Duce, extemplo subsidio Ingaunis mittit: in quibus fuerunt novem triremes, quæ commodum ex Hispania redierant; ne hominibus quidem è tam longo itinere in patriam & ad suos reversis in terram exscendere permissis. Fama adventantis validi subsidii perculsus Georgius, intelligens quam dispar certamen sibi cum tanto viribus superiore esset, obsidione soluta, sese ac copias in sua subducit: nunciosque se excusatum ad Ducem mittit. Eos vultu & sermone adspernatus Dux, respondet, non aliter Georgium sibi de injuriis quam præsentem satisfacere posse: id suam & Reipublicæ dignitatem postulare. Georgius in summas angustias adductus, ceteri omnis consilii inops necessitati paruit: fideque incolumitatis accepta, Genuam venit, atque inter convicia populi obstrepentis, ad mortemque illum deposcentis, in prætorium deductus est: nihilo magis comiter à Duce aut vultu, aut verbis acceptus, in custodiam datus est; paulloque post tetro carcere inclusus: ex quo non prius est dimissus, quam necessitate illi expressa, Finario, Varigotto, Cervo, ac ceteris omnibus, quæ tenebat, locis Duci ac Reipublicæ Genuensi cedendi: quæ loca, simulque castella Procerum Linguiliæ, qui cum Georgio conspiraverant, Duci illico tradita sunt: qui è vestigio arces Castellarii & Varigotti demolitus est: neque tamen idcirco Georgio placatus; quem lignea cavea fabricata inclusit: quibus rebus confectis, Dux totam Liguriam in antiquum imperium ipsius virtute redactam pacatam habuit, præter Monœcum, quod opidum à Republica abstractum gens Grimalda tenebat; ac præter Albintemelium, quam urbem nonnulli ex quattuor potentioribus familiis sibi sedem fecerant.

At Dux, quamquam ingenio acer & vehemens, severitate & vigilantia sua satis se terribilem inimicis fecerat; nullum tamen ducatus tempus quietum habuit: numquam enim nobiles exsules vel illius vitæ occulte insidiari destiterunt, vel populos ad deficiendum inducere: ut anno, qui superiorem A.C. 1342. secutus est, ejus sæculi quadragesimo altero mittendus cum copiis Prætor fuerit in vallem Oneliæ: in qua multi mortales, Antonio Auria instigante, defecerant: qui Prætor, re strenue gesta, eos, qui defecerant, victos Reipublicæ firmavit: Auriaque hostis patriæ declaratus est, & in exsulium actus, bonis publicatis.

Insequenti anno indicia nefariorum consiliorum contra Rempublicam, tam in urbe ipsa, quam in A.C. 1343. multis ditionis Genuensis locis initorum, ipsius urbis Genuæ Principibus Mediolani prodendæ, emanarunt: qua de caussa quidam obscuræ sortis de plebe Genuensi homo, ac nonnulli ex opidis Cervo, Naulo, Tassarolo atroci supplicii genere mulctati sunt; equinis caudis alligati, ac per urbem raptati.

Improbum quoque ac mali exempli facinus insequenti anno ejus sæculi quadragesimo quarto à Lu- A.C. 1344. ciano Grimaldo, qui Monœcum tenebat, in Rempublicam admissum est: qui defectionis crimen latrociniorum infamia cumulavit: triremi enim armata, piraticam facere contra nationem Genuensem, ipsosque cives suos cœpit; nonnullis navibus civium Genuensium, etiam ex Nobilium Factione, magni pretii mercibus onustis captis: ut sex triremes Genuæ armandæ fuerint, Ugolino Guizulfo ipso quoque ex Nobilium corpore præfecto: quarum tres in oram Orientalem, tres in Occidentalem adversus piratas missæ sunt: quæ triremem Monœci ad necessitatem pugnæ adactam ceperunt, ac captam Genuam adduxerunt. Tandem nobiles exsules

les quattuor potentiorum familiarum, occultis inſidiarum conſiliis toties vanis expertis, aperta vi agendum ſtatuunt: conſociatis igitur ſtudiis, ingentes pedeſtres & equeſtres copias comparant: qua in re operæ pretium eſt conſiderare, quam ardentia ſint inter Nobilitatem & populum Factionum ſtudia; quamque, præ illis, ceteræ diſſenſionum cauſſæ leves: tantum enim nobiles potentiores quattuor familias Simonis odium tenuit; ut aviditas popularis principatus evertendi memoriam inveteratarum Gibellinæ & Guelphæ Factionum internecinis odiis tamdiu exercitarum obruerit, animoſque ob atrociſſimas mutuas injurias capitaliter inter ſe infenſos ſubito conjunxerit.

At Simon improviſo nuncio trepidus, capitibus regionum, quos *Coneſtabiles* appellabant, convocatis; de ratione periculi imminentis diſcutiendi cum illis deliberare inſtituit. Via compoſitionis, quam armorum, tutior & exploratior eſt viſa: igitur Simon, Nobilibus, qui erant in urbe, vocatis, talem orationem habuiſſe dicitur: *Injuriam, quam ſibi Nobilitas impoſitam putat, partim urbe exacta, partim honoribus, ac magiſtratibus, omnique procuratione Reipublicæ excluſa; non tam mihi tribuere, ſi vera rerum æſtimatrix eſt, quam perpetuo civitatis mori, ad hoc Reipublicæ temporibus aſſignare debet. Quis enim in omni vita me mitior umquam fuit, niſi cum majeſtas imperii ſeveritatem poſtulavit? Quis ab omni inferenda injuria, aut natura, aut voluntate remotior? qui ne populum quidem privatas meas ac domus meæ injurias in Rebella Grimaldo ulciſci paſſus ſum: quem ægre furentis multitudinis manibus eripui. Neque populus in Nobilitate urbe exterminanda novi quidquam fecit; cui ipſamet Nobilitas per ſeptuaginta hos annos, quibus præpotentes quattuor familiæ regnarunt, hoc exemplum præivit: cum altera Factio rerum potita non modo adverſam Factionem à Republica gerenda dejiceret, ſed civitate quoque ejiceret: quod igitur Nobilitas à ſui corporis hominibus, ac nulla alia re, quam partium Gibellinarum & Guelfarum nomine diſtinctis, ſemper perpeſſa eſt; id ſe à populari corpore hoc tempore pertuliſſe miretur, aut vero indignetur? cum mitiorem etiam populum erga ſe, quam ipſi inter ſe fuerint Nobiles, experiatur; qui non totam adverſam Nobilium Factionem (duæ enim hæ Factiones Nobilium & popularium ad veteres hoc tempore additæ ſunt) urbe expulit; ſed eam tantum partem, quæ turbulentioris ingenii viſa eſt; quæque hanc Reipublicæ formam ſummo totius populi conſenſu ſancitam ſeſe averſari præſeferebat: à vobis vero pacatis & quietis civibus, qui domi manſiſtis, non modo omnem injuriam abſtinuit, ſed in honore etiam vos habuit, publicis muneribus ac triremium præfecturis ultro delatis: cum Nobilitas totam adverſam Factionem exſulio mulctaret, ut duæ jam factæ civitates viderentur; altera, quæ urbem incoleret, altera, quæ extorris patria ætatem ageret. Procurationem vero Reipublicæ vobis, qui Guelphas partes ſecuti eſtis, abjudicatam, æquo animo vos ferre decuit; ſi ſuperiorem rerum ſtatum tum, cum quattuor potentiores familiæ regnabant, cum præſenti comparando, vobiſcum reputabitis, in eum locum res adductas; ut, quod vobis relictum eſt, nimirum patria ipſa, potius in lucro, quam quod ademptum, in damno ponere deberetis. Quamquam ne hoc quidem ipſum libens, ſed à vi ipſa coactus feci: nulla enim alia erat via vos in civitate retinendi; nullaque alia re irritatos populi in Nobilitatem animos mitigare potui, quam hac ſpecie contumeliæ vobis injuncta: ut beneficium mihi potius, ſi verum amatis, à vobis deberi, quam ullam ſuccenſendi cauſſam habere exiſtimare debeatis. Nunc, cum divini Numinis benignitate, meaque aſſidua diligentia & ſtudio, ira populi in Nobilium nomen ſatis deferbuerit; en vos honoribus & procurationi Reipublicæ reſtituere decrevimus. Quod beneficium nemo putet metum à me potius expreſſiſſe, quam ipſam rei æquitatem impetraſ-*A *ſe: nam non ideo exſules quieturos intelligo, neque ab armis mihi inferendis deſtituros; quæ non veſtra, ſed ſua cauſſa induerunt: qui utinam civitatem tantummodo repetant; atque in animum inducant cum reliquis civibus æquo jure vivere: profecto non aſperiorem illi in ſe populum experientur, quam vos illum in vos ſenſiſtis, nulla in re umquam læſi. Nunc illi non patriam repetunt, quam illis reſtituere parati ſumus; ſi modo in ordinem ſe cogi pati poſſunt, ac meminiſſe volunt, ſe illius cives non dominos natos; ſed regnum, quo carere non poſſunt, cujuſque cauſſa patriam funeſto civili bello involvere non dubitant: porro vero pergant; haud feliciore eventu quam juſtiore cauſſa di-* B *micaturi. Proinde quattuor è vobis eligite; qui mecum de conditionibus concordiæ agant.*

Cum peroraſſet Dux, Nobiles, conditione data cupide accepta, quattuor à ſe electis negotium dant controverſias cum Duce componendi: paucíſque commutatis verbis, res ita convenit; ut exſulibus patria ac bona reſtituantur; honores & munera publica æqualiter inter populum & Nobilitatem dividantur: duodecimque cives Duci in conſilio dati ſunt, ſeni ex utroque corpore. Neque tamen hac compoſitione arma à Nobilibus depoſita ſunt; cum urbi appropinquaſſent, ac circumjecta loca præſidiis occupaſſent, quin etiam ſuburbia intraſſent; cum per C idem tempus multi in ora Orientis ex potentioribus familiis, Nobilium partes ſequentes ad arma conſurrexiſſent, Prætoribus ac Magiſtratibus à Duce miſſis expulſis: quæ res ingentem trepidationem Genuæ fecit: cumque Nobiles negarent ſeſe aliter urbem intraturos, quam cohorte ſeptingentorum prætorianorum à Duce dimiſſa: Dux in ipſo temporis articulo, cum faucibus premeretur, infidelitatem hominum conqueſtus: *Si cui*, inquit, *aut meus, aut potentiorum familiarum in Rempublicam animus adhuc dubius fuit; hodiernus dies finem dubitandi faciet. Hic, inquam, dies, Genuenſes, decernet, utrum mea conſilia per ſpeciem libertatis patriæ aſſerendæ, & concordiæ civium* D *conſtituendæ, ad regnum mihi comparandum, ut adverſarii mei dictitant, ſpectarint: an nobiles exſules per has ambages de civitate, ex qua extorres immerito ſe ætatem agere dictitant, ac jure civium recuperando; an de impotenti dominatu, ex quo ego injuſte poſſeſſo illos dejeci, repetendo laborarint: eoſque ex iſtis ſimulationum involucris evolvet. Nam, proh Superum atque hominum fidem! quid eſt, quod illi contra Rempublicam per hos annos moliti non ſint; illius opida occupando, populos ad defectionem impellendo, quin etiam piraticam faciendo, ac bonorum & rerum civium ſuorum, velut hoſtium, prædas agendo; arma denique patriæ aperte inferendo? aut quid illis in vo-* E *tis fuit, quod non illico impetrarint? In civitatem ſeſe reſtitui poſtularunt; reſtituti ſunt: ad honores & ad procurationem Reipublicæ ſe admitti contenderunt; admiſſi ſunt: poſtremo omni illis excuſatione adempta, rem novam, quæ una reſtabat, commenti ſunt: præſidium enim, quo me ex decreto veſtro adverſus illorum modo occultas inſidias, modo apertas petitiones ſepſi, dimitti volunt. Qua in re quid illis propoſitum eſſe cenſetis? utrum quod ſibi & ſaluti ſuæ à me armato timeant: an vero ut me, cujus jugulum toties ſceleratis conſiliis ſuis, ac latronibus & percuſſoribus ſubmiſſis petierunt, nunc aperta vi præſidiis nudatum aggrediantur? ut, me videlicet oppreſſo, unoque illo, quod ipſo-* F *rum libidini & ambitioni adhuc obſtitit, impedimento ſublato, poſſeſſionem impotentiſſimi dominatus ſibi ſtabiliant? A me nihil tale illis timendum eſſe, neque meum ullum præcipuum eſſe in Nobilitatem, ut illi calumniantur, odium, argumento ſunt à me in ducatu geſta; qui eam Nobilitatis partem, quæ domi remanſit; quæque animum inducere potuit, ne præcipuum ſibi jus inter reliquos cives poſtularet, non modo nulla in re læſi, ſed etiam defendi: cum etiam domeſticas injurias ac juſtum odium meum Reipublicæ & patriæ*

cari-

caritati ac studio concordiæ condonarim. Quamquam quid ego me Nobilitatem non læsisse commemoro? quam insuper amplexus sum, in honore habui; quin etiam classium præfecturas mandavi; nullius videlicet studium & operam adspernatus, qui quietorum civium instituto vivere voluit: ceterum ambages istas præcidamus: en, ego, ne quid in me sit, quod civitatis concordiam distineat; non modo præsidium dimittere, sed ducatu ipso à vobis mihi ultro liberis suffragiis mandato abire paratus sum: quodque onus vestra ac Reipublicæ caussa mihi impositum, suscepi; idem eadem vestra & patriæ caussa deponere constitui. Non obstabit jam civitatis tranquillitati & civium concordiæ Simonis Buccanigræ persona: utinam ne eam tyrannidi obstitisse experiamini: eripiam ego adversariis orationem, qua me appetiti regni insimulant. Age refellant me ipsi vicissim; in falsam invidiam, ut ajunt, dominandi cupiditatis illos vocantem: secundumque eam orationem, magistratu se abdicavit, atque in privatas Squarciaficorum ædes concessit; paucisque post diebus Pisas commigravit.

Neque vero quinquennale curriculum, quo Simon ducatum obtinuit, imbelle omnino fuit, aut militari gloria caruit, neque infeliciter Respublica foris gesta, nonnullis claris victoriis partis; quas hucusque scribendas distuli, ne seriem urbanarum rerum interrumperem. Simon enim à Quarto præfectus novem triremium ad mercatoriam negotiationem comparatarum Peram appulsus cognovit, duodecim Turcarum triremes per circumjecta maria populabundas discurrere, magnasque prædas hominum & rerum tam Genuensium, quam ceterarum nationum continenter agere. Quare inde profectus Simon, cum in itinere in urbe Sinope cum Palabi Turcarum principe caput contulisset; neque Turca res ablatas restitueret, pollicitus tantummodo se Genuensem classem non læsurum; Legatis ad Cæsarem Trapezuntium cum duabus triremibus missis, ipse Simon cum reliquis septem Caffam perrexit: civibusque injurias Turcarum conquerentibus, ad easque ulciscendas hominem hortantibus; mercibus in terram expositis, vigintique minoribus navigiis à Caffensibus armatis sibi adjunctis, classem Turcicam perquirere instituit: quam adeptus, acri prælio vicit, decem triremibus captis, ac præda, quam fecerant Turcæ, recuperata. Simon, quæ erant Genuensium, retentis, reliquis nationibus suas cuique res cum fide restituit.

Missus est præterea in Hispaniam Ægidius Buccanigra Ducis frater cum viginti triremibus, ad operam navandam Alphonso Castellæ Regi undecimo adversus Mauros: qui graves accolæ eum continenter in armis habebant: qui in bellis cum ingenti gente gestis, expeditionibusque susceptis egregiis & assiduis audaciæ, fortitudinis, consilii, rerum militarium ac navalium scientiæ edendis documentis, eum gratiæ locum apud inclytum Regem adeptus est, ut Rex multiplicem & conspectam hominis virtutem duplici honoris præmio remuneratus sit; Palma urbe Cordubæ & Hispali interjecta, cum honorifico Comitis titulo fiduciaria illi data, quam ad nostram usque ætatem Buccanigræ Proceres Ægidii successores possident; ac summo maris imperio Halmiratis nomine insigni illi mandato.

Per ea quoque tempora Princeps Tartarorum, qui circumjectas regiones Tanai fluvio incolunt, multis & magnis detrimentis Genuenses & Venetos affecit; bonis eorum direptis, illisque ex toto regno suo exterminatis, ac copiis Caffæ admotis; quam urbem velut coloniam Genuenses tenebant: quem audaci eruptione Genuenses adorti fuderunt, ac profligarunt; plus quinque Tartarorum millibus cæsis: qui ea clade fractum se simulans, Oratores ad Ducem Buccanigram de pace componenda cum Genuensibus misit: quæ cum convenisset, Genuenses fide pactorum freti, omnique metu soluti, per regna Tartari commeare ac commercia exercere cœperunt: quos perfidia sua inescatos barbarus hostis, omnisque divini & humani juris contemptor, comprehensos iterum omnibus ipsorum rebus spoliavit.

Neque in Hispania undecim triremium, quas ex classe Genuensi Alphonsus retinuerat, cum novem Genuam remisisset, inutilis mora fuit; novem triremibus ac tribus galeatiis Bonjacobi Regis Garborum fusis ac profligatis; terrestri quoque regione magnis belli cladibus vastata, magnaque præda abacta; quæ magno usui fuit triremibus ex ea reparatis: quæ res tanti Genuæ facta est, ut ejus caussa supplicationes habitæ sint. Eodem quoque tempore Christianorum classis quindecim triremium, quarum quattuor Pontificiæ, sex Venetæ, quinque Genuenses fuerunt, quibus præerat Martinus Zacharias, Smyrnam inferiorem vi captam è manibus Christiani nominis hostium eripuerunt.

Nunc ad res urbanas redeo: quæ longe turbulentiores fuerunt, postquam Simon ducatu abiit, prætorianique urbem liberam reliquerunt: neque instituta pacis & concordiæ consilia ad effectum perducta sunt: nam, cum insequentis anni ejus sæculi quadragesimi quincti initio, duo de consilio ex ipsius Nobilitatis corpore homines ad eos publice missi essent, qui de pacificatione agerent; Galeottus Spinula, qui Capitaneus fuerat, negavit se aliter, quam armatum, urbem intraturum. Cohorruerunt, qui missi sunt, hominis postulato, quo nihil esset spei pacis inchoatæ magis adversarium: igitur protinus in urbem reversi, portam in locum, ubi exsules consederant, ferentem occludi jubent; legationemque renunciant: quæ res non modo plebem, sed Optimates quoque nobiles, & popularis corporis ira accendit: cum dictitarent Optimates, vatem fuisse Simonem: perspicuumque factum, quattuor familias honestam quidem speciem conatibus suis prætendere; ceterum longe alia animo agitare: neque illos armis patriam repetere, sed veterem dominatum moliri; cujus sibi firmandi caussa tantas bellorum & tumultuum procellas terra ac mari excitassent, totque detrimentis Rempublicam concussissent. At plebs non modo exsules, & quattuor familias, sed omnem Nobilitatem lacerare: eam cum exsulibus ejusdem corporis hominibus, ad hoc cognationibus & affinitatibus sibi conjunctis consilia consociasse, fremere; illinc exsules aperta vi, hinc istos occultis dolis libertatem populi oppugnare, plebisque simplicitatem ludificare: illorum suasu prætorianos dimissos; ut urbem defensoribus vacuam opportuniorem exsulum conatibus facerent: illorum astu Simonem libertatis & dignitatis publicæ acerrimum vindicem principatu abire coactum: ceterum non simul cum illo principatum interiisse, neque defensorem plebi ademptum existimandum esse; sed alium illico in Simonis locum sufficiendum, in quo animus tanto fastigio par sit: parere necessitati Nobilitas coacta, re ad seditionem spectante, id summa ope egit, ut hominem animo in se amico, cuique ipsi fiderent, Ducem haberent: quattuor igitur præstantium civium nomina ediderunt; quorum duo corporis popularis fuerunt, Georgius Ricius & Joannes à Valente; reliqui duo Nobiles, Janones Gentilis, Moruellus à Mari; rem ad eam interpretationem Nobilitate revocante, ut ex conventis cum Buccanigra Nobilium quoque ratio in ducatus comitiis haberi posset: ceterum plebs, omnibus utriusque

A. C. 1345.

que

que corporis præteritis, in Joannem à Myrto studia sua contulit: cujus gravitas, moderatio, prudentia, eximia patriæ caritas eminebat; cuique plurimum ipsa fidebat: cum ne Nobilitas quidem ab homine mitis ac minime factiosi ingenii abhorreret. Is igitur ipso natali Christi Domini die, sub vesperum, post ingentia certamina, summo consensu plebis Dux creatus est: cui postero die universum civitatis consilium in æde divi Laurentii ducatum ratum fecit, atque insignia principatus tradidit. Hujus initia magistratus anteactæ vitæ ac spectatæ continentiæ responderunt: emolumenta enim & stipendia repudiavit; victu se & cultu quotidiano fore contentum, ac legibus & institutis civitatis subjici velle affirmans: quas se ulla in re violaturum, aut quidquam de pecuniis publicis attacturum negavit: ceterum plebs, cum consilia pacis ne inter ipsum quidem novum Ducem, virum sanctum atque integrum, & potentiorem Nobilitatem exitum invenirent, extrahi se rata, simul Nobilium arma & occultos dolos metuens, ad hoc exemplo plebis Saonensis incitata, quæ per illos dies Nobilitatem urbe exegerat, prævertendum inimicorum consiliis statuens, armis arreptis, discurrere per urbem cœpit, populi ac Ducis nomen magnis clamoribus subjiciens: cui furenti nonnullæ nobiles familiæ, in quibus fuerunt Squarciafici, aliquot in urbis locis sese opponere ausæ temeritatem cladibus suis luerunt, à plebe victæ, nonnullis illarum domibus incensis. At qui Duci erant in consilio tam Nobiles quam popularis corporis cives, res in eum locum adductas cernentes, ut consilio regi non possent, ac ne in tanta rerum colluvione majestatem publicam in personis suis violandam offerrent; magistratu & prætorio relicto, in privatas ædes succedunt; seque turbis subtrahunt: in quorum locum quindecim cives è vestigio suffecti sunt, omnes popularis corporis homines: magistratusque, qui rebus bellicis præerat, cum diligenter in eos inquisissent, Nobilibus, qui erant in urbe, arma ademit. Ita Galeotti & potentiorum familiarum ambitiosa consilia, non modo in auctorum, sed in ceteræ quoque innoxiæ Nobilitatis caput reciderunt; civilique bello civitatem involverunt: nam plebs à Nobilitate urbem incolente secura facta, maturum rata, periculum cervicibus ab exsulibus imminens tandem discutere; nullo publico jussu, sed suo ipsa impetu rapta, è pluribus locis tam mari quam terra erumpens, Nobilitatem, quæ mille armatos stipendio conductos secum habebat, magno impetu invadit: quam primo superior è suburbiis expellit, fugientemque insequens, in proximos montes compellit: quorum locorum præsidio freta Nobilitas constitit, in plebemque gradum infert, quam in fugam conjicit; cum in eo prælio multi utrimque cecidissent, in quibus fuit Sarra Spinula; plebsque, cum advesperasceret, in urbem rediit. At Nobiles sese irritatæ multitudini vim afferre non posse, intelligentes; in spemque irritam ad urbis mœnia terere tempus, eadem nocte profecti, in sua se recipiunt.

Metu exsulum soluta civitas, haud diu post, tres triremes publice armavit: quæ, adjunctis quattuor privatorum civium triremibus, mercatoriæ negotiationis caussa comparatis, cum haud exiguo armatorum numero subsidio Ingaunis aliisque populis laborantibus mittit, adversus Antonium Auriam exsulum exercitus Ducem: quo fuso; Ingauni & ceterorum opidorum imperium populo Genuensi firmatum est: ceterum classe Genuam remissa, novi motus in eadem Occidentis ora exorti sunt; compluraque opida ab exsulibus nobilibus ad deficiendam instigata: adversus quos duæ Genuensium privatæ societates; altera Nobilium, quæ Portæ novæ appellabatur; altera popularium, Castelli vocata; privatam expeditionem susceperunt: quibus Dux publice datus est Guiscardus Lancius Bergomas Prætor urbis, vir impiger ac strenuus, neque militaris rei ignarus. Is complura opida recuperavit: in quibus fuit Onelia, quam Antonius & Stephanus Auriæ invaserant, ac Portus Mauritius: Antoniusque, qui se in opidum Cervum receperat, sese atque opidum Prætori tradidit: qui, rebus ex sententia gestis, oraque pacata, Genuam reversus est.

Graves ac molestæ erant Italicis Principibus Genuensium discordiæ; Luchinusque Vicecomes Mediolanensium Princeps, controversiarum caussas pro communi amico & disceptatore ex propinquo cognoscendas & transigendas susceperat: omniaque Genuenses diuturnis malis fessi ad ejus arbitrium rejecerant. Nec minus de Genuensium pacificatione laborabat Pontifex; frustra pacem & amicitiam inter duos potentissimos Italiæ populos, Venetum & Genuensem, quorum maritimæ opes Christianis rebus adversus Barbaros tanto usui semper fuissent, reconciliatam ducens; si alterius populi prævalidæ vires sese mutuo conficerent: qua de caussa Episcopum Patavinum Cardinalem Legatum Genuam misit: qui cum in urbe mensem fuisset, nullasque hortando, monendo, increpando, Pontificias preces consiliis addendo, boni ac seduli Legati partes prætermisisset; Mediolanum se ad Luchinum confert: cum quo multum ac diu de rebus Genuensibus locutus, Romam rediit. Resque interea in induciis fuit, Luchino ita jubente: qui mense Julio judicium tulit, cujus summa hæc fuit: pax & concordia inter Ducem & consilium, atque exsules esset; eamque Genuenses sancte colerent; exsulibus civitas & bona sua restituerentur; præterquam Galeotto, Gerardo, fratrisque filiis Spinulis Friderico, Carolo, & Antonio Grimaldis, illorumque fratris filiis, Nicolao & Raphaeli Fliscis; qui ab accessu ad urbem decem millium passuum intervallo excludebantur. Omnes Luchini judicio steterunt; civitasque in pace fuit; omnibus ditionis Genuensis opidis Duci restitutis, præter Monœcum & Roccambrunam, quæ opida quindecim ante annis occupata Grimaldi tenebant; Monœcumque sibi arcem in Liguria fecerant, exsulum, obæratorum, facinorosorum receptaculum; ex qua excursionibus, direptionibus Ligustica littora & maritima commercia infesta faciebant; nemini parcentes: qui insequenti anno ejus sæculi quadragesimo sexto (A.C. 1346) majore motu majoreque conatu ad bellum consurrexerunt; triginta triremibus ac decem peditum millibus ex circumjectis regionibus armatis. Nonnullum metum motus exsulum auditus Duci & civitati injecit: quattuor igitur civibus, omnibus ex populari corpore, cum fides Nobilium cognationibus & affinitatibus exsulibus junctorum multitudini suspecta esset, negotium datum est, contra exsules comparandi: ii fuerunt Joannes Tarigus, Dominicus Garibaldus, Pasqual Fornetus, Thomas Morandus à Levanto: qui, publicis pecuniis deficientibus, magno numero ditiorum popularium civium in consilium vocatis, decernunt, viginti quinque triremes, ac plures quoque, si res poscat, adversus exsulum conatus privatorum sumptibus armandas: quibus vectigalibus publicis caveatur, quæ illis pro portione collatæ pecuniæ pignori dentur: quæ res brevi magnum incrementum accepit; origoque fuit celebris illius toto orbe terrarum Magistratus sancti Georgii. Re tota urbe vulgata, quattuor & quadraginta cives nomina dederunt; quorum septem è Nobilitate fuerunt, reliqui ex popularium corpore: ex quibus quindecim, incertum qua de caussa, volun-

voluntatem mutarunt: ut res ad viginti novem triremes redacta sit, singulas à singulis civibus instructas & armatas; tribus Nobilibus, viginti sex popularibus: quorum nomina ob egregiam virtutem, eximiumque patriæ amorem omittenda visa non sunt: fuerunt igitur Lanfrancus Drizacornius, Gulielmus Solcajus, Gulielmus Angio, Jacobus Morandus, Nicolaus Tarigus, Cosmus Salvagus, Philipponus Pan, Matthæus Balbus Saonensis, Franciscus Coronatus, Nicolaus Ciconia, Franciscus Gattegarus, Petrus Morascus, Andreottus Pesarus, Andreottus Setta, Ansaldus Oliverius, Ampegius Cantellus, Melianus Ferrandus, suffectus in locum Leonardi Coronascæ, Ludovicus Pansanus, Fridericus Osbeghcrius, Jacobus Olinus, Antonius Vivianus, Thomas Illionius, Raffus Piscina, Ludovicus Peronus, Augustinus Benatus, Meliadux Adornius, Joannes Setta, Luchinus Guanus: summus classis præfectus creatus est Simon Vignosius, cui in area ante ædem divi Laurentii vexillum à Duce traditum est: hæc classis, quæ minus mensis curriculo comparata est, cum ceteris omnibus armamentis & bellicis apparatibus instructissima fuit, tum bellatoribus, ac nautica turba affatim referta; quam non minorem ducenorum hominum in singulis triremibus fuisse tradunt. Tam validam classem exsules haudquaquam exspectandam rati, in Massiliæ portum silentio concedunt: qui à Rege Philippo Francorum adversus Eduardum Angliæ Regem conducti, freto Herculeo superato, ad Galliæ littora appulerunt. Eorum adventus Franco gratus in primis fuit; cum ob ceteras res, tum quod duodecim millia arcuballistariorum vexerant: in quo milite plurimum Rex ponebat: nulla enim erat natio, quæ eo teli genere ea ætate aptius uteretur: ceterum in pugna Cresciacensi, quæ funesta in primis Gallis fuit, haudquaquam utilem operam navarunt: quos à postrema acie, in qua primo locati fuerant, in primam translatos, tarde ac segniter, ut in mala spe ex assiduo decidente imbre concepta, procedentes Carolus Alansonius Regis frater, qui equitatui præerat, ad accelerandum ac pugnam capessendam conviciis urgebat: ceterum nervi arcuum humore perfusi, atque hebetati, minus, ut Genuenses prædixerant fore, pugnæ habiles fuerunt: cum igitur potius pugnæ impedimento, quam adjumento essent; Carolus non minus illis quam hosti infensus, concitatis equis per illos medios perrupit; magna hominum edita strage, compluribusque equorum pedibus protritis: quod crudele facinus cum animos jam contumeliis irritatos accendisset; qui superstites fuerunt, non modo à pugna abstinuerunt, sed nervos etiam arcuum, id quod Paullus Æmilius tradit, inciderunt.

At Genuæ, civitate metu exsulum liberata, quæ cura adversus illos parata fuerat, in Orientis res versa est: quarum is tum erat status, ut omnia Constantinopolitani Imperii ignavia, & desidia multorum deinceps Cæsarum, neglecta & soluta, magis, magisque in dies dilaberentur; omnesque maritimæ urbes & insulæ invadentibus expositæ essent; ut præter Turcas & ceteros Barbaros, multi quoque Græcorum primores ex ipsis Cæsari subjunctis talia sæpe ausi sint, Imperatoribus conniventibus, neque bello vindicantibus; ut ipse ausus jus in re facere videretur.

In hoc rerum statu duo opulentissimi totius maris Mediterranei populi, Venetus & Genuensis, insulæ Chio commerciis in primis opportunæ ardenti cupiditate imminebant; duplici caussa utrumque stimulante, spe proprii ingentis compendii ex tam opimis commerciis venturi: ac metu immensi imminentis damni, si ea insula in alterius ex

A his duobus populis manum venisset. Tradunt præterea Annales nostri, cum insulam olim Genuensibus à Græco Cæsare donatam: facilius crediderim, promissam: nam Genuenses unquam possessionem insulæ adeptos, aut per quosvis annos ullum jus dominatus usurpasse, nusquam legitur. Igitur Genuenses, sive verum jus, sive hanc qualemcumque juris speciem præferentes, è portu solvunt; Simonque in itinere Tarracinenses, quos Comes Fundanus arta obsidione premebat, misericordia supplicum motus, Comite Fundano fugato, liberavit: Tarracinensesque eo beneficio sese in fidem populi Genuensis tradiderunt. Simon institutum iter persequens, secunda navigatione usus,
B Eubœam insulam tenuit: ibi offendit classem sex & viginti triremium majore ex parte Venetarum; cum reliquæ essent militiæ Hierosolymitanæ; quæ Ingibertum Delphinum Viennæ vehebat. Erat id commentum Venetorum: qui, quod aperto bello conari non poterant, fœdere videlicet Cæsaris alligati, vel qua alia caussa prohibiti, per cuniculos machinabantur: Delphinumque induxerant ad dominatum illius insulæ petendum; qua ille illico Venetis esset cessurus. Hunc igitur Delphinum promissione ingentium præmiorum fidem suam labefactare aggressum, auribus & vultu aspernatus Simon, iter persequitur; brevique insulam Chium tenet: caduceatoreque in
C urbem misso, pronunciat, si Chienses, ut sese in potestatem populi Genuensis tradant, in animum inducere possint; honorifice atque honestissimis conditionibus illos in fide Genuensium fore: si salutaria non audiant; tum sese ad direptiones, incendia, vastitates, cædes, ceterasque belli clades parent. Verbis male acceptus cum superbo responso dimittitur caduceator. Simon ira incensus copias in terram exponit: qua res non sine certamine fuit, quingentis Genuensibus sauciatis. Simon circumjecta regione quatriduo potitus, urbem terra & mari circumvallare instituit: quam à ter-
D ra perpetuo ac præalto muro totam circumdat: à mari vero catena lignea ex magnæ crassitudinis trabibus contexta, mille trecentorum cubitorum longitudinis, portum atque omnem partem maritimam claudit; ut omnis, tam mari quam terra, aditus Græcis omnino esset interclusus: qui multos dies artam obsidionem perpessi, in necessariam tandem deditionem venerunt, his conditionibus; quæ ne mitiores quidem fuissent, urbe primo adventu sine certamine tradita: in civium enim Genuensium numerum & jus accepti sunt, multis immunitatibus donati.

At Simon, urbe strenuo præside ac valido præ-
E sidio firmata, utramque Phocæam, quæ urbes sunt in continenti Asiæ littore è regione insulæ Chii, petit; qua utraque deinceps potitus est; cum postrema voluntaria deditione sese subito tradidisset; prior aliquot horarum certamine rem extraxisset. Simon Phocæenses benigne appellatos ac lenibus verbis permulsos bono animo esse jubet: fore enim, ut imperio Genuensi magis in dies lætentur, moderationem & mansuetudinem experti: nihil enim Genuenses ab illis, quam obedientiam petere: præsidio igitur imposito, iter in Mitylenem opulentam & proximam insulam parabat; sed seditione nauticorum longiorem militiam detrectantium
F à præclaro incepto prohibitus est: igitur Chium reversus, rebusque in ea urbe & insula summa cum æquitate & fide constitutis, Chio solvens Genuam repetit: quo brevi, secundo flante vento, pervenit. Is vir ad bellicas virtutes non minores continentiæ & fidei laudes addidit: nam præter præmia Delphini spreta; filium suum adolescentem per lasciviam prædium Chiensis civis contra edictum patris ingressum, ex quo nonnullos racemos uvæ abstulerat, ad se adductum, racemis uvæ, ad majorem igno-

A ignominiam, collo suspensis, fustuario tota urbe circumductum verberari jussit. Præterea, cum in bello per regionem circumferendo, aliquos innoxios injuste læsos necesse esset; ad expiandam labem, quæ qua animo insedisset, quingentos aureos nummos in nuptias pauperum puellarum Chiensium moriens legavit. At Genuæ cum ii, qui re familiari sua expeditionem sustentarant, sibi satisfieri de creditis pecuniis postularent; ærariumque ingenti æri alieno solvendo non esset; vectigalia insulæ omnia in illos translata sunt: conventumque est, ut, nisi intra vigesimum nonum annum privatis satisfactum esset; tum vectigalia illis prorsus cederent; B summo ac mero imperio, gladiique & sanguinis jure Ducibus ac Rempublicam Genuensem pro tempore regentibus illibato reservato.

A.C. 1347. 1348. 1349. Tribus insequentibus annis Genuæ tam ab externis bellis, quam à domesticis motibus otium fuit: qui anni nihil memorabile habent, præter pomœrium prolatum, ac mœnium opus, quibus suburbium sancti Thomæ intra urbem receptum est, superiore anno inchoatum, ad finem perductum: ac pestilentiam illam memorabilem, Joannis Boccacii & nonnullorum scriptis celebrem: C quæ tota Italia grassata omnes ejus Provincias & urbes funeribus implevit; tantamque vim hominum, ut nonnulli tradiderunt, absumpsit; ut non plus decimam capitum partem superstitem reliquerit.

A.C. 1350. Insequentis anni initio, qui fuit ejus sæculi quinquagesimus, Joannes à Myrto Dux fato functus est: cujus mors luctui omnibus bonis fuit; recordatione virtutis & prudentiæ; tum autem amoris in Rempublicam; quam in omni vita privatis commodis prætulit: cui à publico civitatis consilio in ædem Georgii convocato suffectus est Joannes Valens; cum multi summum locum haud dissimulanter ambirent; in quibus fuit Lucas Facius, cujus ambitio eo provecta est, ut non prehensationibus & allegationibus, D usitatisque forensis industriæ artificiis, sed aperta vi, ad principatum tenderet, duobus armatorum millibus septus.

Hoc anno tertii belli cum Venetis initium factum est: cujus caussa, cum ab Annalibus nostris (ut nihil est illis aridius) nulla tradatur; quærenda nobis ab exteris, atque ab iis ipsis rerum Venetarum Scriptoribus fuit; qui multi sunt: itaque in scribendo variant, ut fidem sibi ipsi mutuo abrogent: quorum nonnulli rebus Venetis ita impudenter favent, ut nonnumquam rem totam invertant: E resque Venetorum adversas vel comprimant omnino, vel ita imminuant; ut in clarissimis victoriis à Genuensibus partis, omniumque externorum scriptis celebratis; quin etiam à maxima res Venetas scribentium parte testatis; haud facile discernas, penes utrum populum victoria fuerit. Caussa igitur belli talis fuit. Pacis & amicitiæ fœdus superioribus annis sancitum quietem quidem ab armis & injuriis fecerat; ceterum animos tot veteribus odiorum caussis ac perpetua æmulatione inter se infensos haudquaquam conjunxerat. Erant tum utrique nationi in Pontum Euxinum frequentia & opulenta mercatoriæ negotiationis commercia: F quorum caussa cum magna hominum utriusque nationis multitudo in easdem urbes quotidie conflueret; multæ, ut fit, in contractibus & permutationibus verborum contentiones exoriebantur, quas vetus æmulatio, atque insita odia, tum autem ejusdem quæstus studium, quo nihil potentius est ad animos hominum disjungendos, accendebant; ut res sæpe ad jurgia & contumelias procederet; quin etiam interdum ad rixas & injurias veniret, in quibus Genuenses

semper superiores erant, quippe domi suæ: urbem enim Caffam ac multa præterea opida in toto ambitu Euxini imperio obtinebant, in quibus fere commercia exercebantur. Hic nonnulli Venetarum rerum Scriptores tradunt, naves quasdam Venetas ad opidum Protosperum, quod tum Genuenses tenebant, captas, & Caffam abductas: cujus rei cum nullam mentionem neque apud Annales nostros, neque apud exteros inveniam, fides penes Scriptores Venetos sit.

Venetus quidem Senatus caussam hanc arripuit, Genuenses bello persequendi: triginta quinque igitur triremes, Nicolao Pisano præfecto, raptim armatas adversus Genuenses mittit: quas multum itineris emensas subita tempestas adorta in portum Carysti Eubœæ opidi renitentes compulit: in quo magna illorum felicitate factum est, ut quattuordecim triremes Genuenses, quarum præfectus erat Nicolaus Magnerrius, deprehenderent: quas sine certamine ceperunt, cum quattuor tantummodo evasissent. Annales nostri nullam pugnæ mentionem faciunt: quæ enim pugna esse potuit adversus classem numero tanto superiorem ad bellum armatam? Veneti Genuenses restitisse acriter tradunt; ut Veneti coacti sint bonam copiarum partem in terram exponere, quæ Genuensium in Venetos obversorum latera à littore missilibus incesserent; magnæque victoriæ nomen rei gestæ imponunt; septuagintaque patricii ordinis, ac quadringentos ex reliqua nautica turba captos affirmant; ejusque victoriæ memoriam sacro sollemni die Joanni decollato festo quotannis celebrandam decreverunt: adduntque, Venetos victoria elatos Peram Genuensium coloniam accessisse; spe urbis, in qua nihil præparati esset, improviso potiundæ: ceterum re infecta, subito discessisse; cum Genuenses, qui adventum Venetorum præsenserant, urbem ac portum validis munitionibus firmassent: quarum specie deterritos Venetos, nulla re tentata, inceptum omisisse.

Ceterum non multis post diebus Genuenses non minorem cladem Venetis reddiderunt; quod ne Annales quidem Veneti inficiantur, nihil hac in re à nostris discrepantes: nam, cum quattuor triremes, quas evasisse diximus, Chium venissent, remque, ut acta erat, renunciassent; extemplo Simon Vignosius urbis Prætor, quinque triremibus, quæ tum Chii erant, cum quattuor cladi superstitibus conjunctis, Philippum Auriam præfectum creatum ad res Venetorum vexandas mittit: qui urbem, qua Prætor Venetus, classe procul conspecta, ab omnibus rebus imparatus subito excesserat, cepit ac diripuit; prædaque opulenta abacta, ac tribus & viginti patricii ordinis, præter ceteram captam multitudinem, secum vectis, Chium revertitur. Eodem anno tres triremes Genuenses opidum Ciam Venetæ ditionis ceperunt.

Insequenti anno quies domi ac foris fuit. A.C. 1351. At tres, qui insecuti sunt anni ejus sæculi, quinquagesimus alter, & quinquagesimus tertius, & A.C. 135 quinquagesimus quartus, tribus claris navalibus pugnis insignes in primis sunt: in quibus secundæ adversæque res utrique populo gaudium & mœrorem miscuerunt. Veneti enim fœdere cum Catalanis perpetuis Genuensium hostibus, eorumque Rege Alphonso, nec non cum Constantinopolitano Cæsare adversus Genuenses icto, tantis societatibus aucti animos sustulerunt; majoreque conatu bellum capessendum decreverunt: ingentem igitur classem armant, Nicolao Pisano præfecto creato: qui cum duodecim triremibus Venetiis statim profectus, ut, dum reliquæ comparantur, ipse interea res in Græcia præmoliretur, in Orientem iter intendit:

quem

quem paullo poſt triginta triremes conſecutæ ſunt; atque in Sicilia, ut conſtitutum fuerat, triginta Catalanorum triremes præſto habuit. Claſſes igitur conjunctæ inſtitutum iter in Græciam perſequentes, Peloponneſum appulſæ, Methonis portum ſubeunt.

Interea Genuæ, animis non minus ad bellum accenſis, ingens ac prævalida ſexaginta triremium claſſis comparata eſt: quam flos Liguſticæ juventutis conſcendit: ceterum neque militum robur, neque navium numerus, neque omnes bellici apparatus; quibus claſſis inſtructiſſima fuit, tanta momenta ad victoriam fecerunt, quanta præfecti virtus. Is fuit Paganus Auria; quo viro nemo fuit ea tempeſtate, aut militaribus artibus inſtructior, bellicaque gloria clarior, aut omni heroicarum virtutum genere cumulatior. Paganus igitur Genua ſolvens, ſecunda navigatione uſus in Græciam venit; Piſanumque, cum nondum claſſes Veneta & Catalana ad eum veniſſent, in itinere obvium factum in fugam conjicit: qui in portum Chalcidis, quam urbem nunc ſimulque inſulam ipſam Eubœam uno nomine *Nigrum-pontem* appellant, ſe ſubduxit: urbeque valido præſidio firmata, ac portu, nonnullis navigiis in oſtio depreſſis, obſtructo, Methonem petit; quo paullo ante claſſes appulſas audierat. Ibi cum Pontio Panceratio claſſis Aragonenſis præfecto collocutus, claſſibuſque ſe in eo portu opperiri juſſis, cum nondum Græcorum auxilia veniſſent, ſine quibus cum hoſte manum conferre in animo non habebat, Nigrumpontem repetit: quam urbem paullo poſt Dux Genuenſis claſſe admota oppugnare inſtituit. Interea, cum Genuenſis triremis triremem Venetam prælio victam cepiſſet, ex captivis ſtatum rerum Venetarum & conſilia hoſtis cognoſcit: curſu igitur propere ad Paganum Chalcidem obſidentem contendit; docetque, fœderatorum claſſes conjunctas haud procul inde eſſe; Ducibuſque in animo eſſe, ipſum petere, manum cum illo conſerere: qui nuncius Paganum coegit obſidionem ſolvere, ſeque Peram conferre: in qua urbe detrimenta accepta in oppugnatione Chalcidis ſupplevit. Totam hanc hiſtoriam Nigripontis obſeſſæ & oppugnatæ ab Annalibus noſtris omiſſam miror: quam ego ab Annalibus Venetis acceptam hic inſerui.

At Piſanus, obſidione ſoluta, Methonem illico repetit: ibi Duces de ratione gerendi belli multum ac diu inter ſe collocuti, Methone ſolvunt; iterque Conſtantinopolim dirigunt, ut claſſem Græcorum ſibi adjungant; ſimul ſpe Genuenſem claſſem adipiſcendi, quam Peram conceſſiſſe cognoverant: ceterum ab adverſo flante Borea in Cretam compulſi ſunt: qua in inſula cum aliquamdiu fuiſſent, vere ineunte ſolventes, omiſſum iter Conſtantinopolim repetunt. Quorum appropinquantium adventu Pagano cognito; cum certamen detrectare illis in locis deprehenſus nec poſſet, nec vellet, anguſtiis Boſpori confiſus, quas ſubito occupavit, ne ab tergo, aut à lateribus ab hoſtilibus præpotentibus claſſibus circumveniretur, ſed adverſa fronte dimicaret. Igitur Veneti & Catalani, cum Conſtantinopolim veniſſent, Græcorum triremibus ſibi adjunctis, quarum neque numerus, neque nomen Ducis traditur, claſſem Genuenſem petunt: quam die in veſperum inclinato magno impetu invadunt, non numero modo navium, ſed cœli quoque favore ſuperiores: validus enim ventus incubuit, Genuenſibus adverſus: quibus iniquitatibus nihil deterritus Paganus avide ſe certamini offert. Numquam duæ claſſes majoribus odiis aut obſtinatioribus animis concurrerunt: cujus rei illud argumentum eſt, quod prælium accenſum neque denſiſſimæ ſupervenientis noctis tenebræ, neque plurimus aſſidue decidens imber, nec ſæviens tempeſtas diremit: numquam durior conditio pugnantium fuit, tot aſperitatibus præter hoſtilia tela conflictatorum: numquam majus aut clarius virtutis, fortitudinis, conſtantiæ exemplum ab ullo populo editum eſt; quam tum à Genuenſibus: qui, præter hæc utrique genti communia incommoda, duabus inſuper, quas diximus, iniquitatibus premebantur; majoris hoſtium numeri ac venti adverſi: adverſus quæ omnia non modo invicti ſteterunt, ſed illa quoque vicerunt, cum initia adverſa illis fuiſſent, tredecim triremibus ab hoſte captis. At Græci, nulla re tentata, omnique plaga intacti in ipſo ſtatim initio turpiter pugnam deſerunt, ac ſeſe in portum Conſtantinopolitanum condunt: ceterum pugna per totam noctem inter armorum & incurrentium inter ſe navium, ac decidentis imbris ſtrepitum, pugnantium clamores, cadentium gemitus, uſque ad lucem extracta eſt: quæ exorta fœdam & horridam rei faciem aperuit; mari ſanguine rubente, ac ſcutis, telis, thoracibus, remis, malis, antennis, navium fragmentis, humanis capitibus, brachiis, cruribus, corporibus detruncatis conſtrato. Victoria tandem penes Genuenſes fuit; triginta Venetorum & decem octo Catalanorum triremibus captis, ac nonnullis depreſſis, quattuorque millibus hoſtium cæſis: in quibus fuerunt ipſe Pontius Catalanæ claſſis præfectus, ac complures patricii ordinis Veneti; quorum nonnulli muneribus & procurationibus fungebantur. Captivorum numerus non traditur: neque Genuenſibus, qui decem triremes recuperarunt, incruentum prælium, aut ſincerum gaudium fuit; ſeptingentis ipſorum cæſis, in quo non exiguus civium numerus fuit nobilitate & honoribus præſtantium: cujus damni major prope Genuæ, quam tantæ partæ victoriæ ſenſus fuit: neque victoria, quæ tot domos lugubres fecisſet, ullis uſitatis lætitiæ ſignificationibus celebrata eſt.

Inſequenti anno ejus ſæculi quinquageſimo tertio Genuenſes, ne recens victoria ipſorum negligentia ac deſidia luxuriaret, ac vana evaderet, cum A. C. 1353. felicia initia urgere decreviſſent, ſexaginta triremes armant: quibus Antonium Grimaldum præficiunt, ſtrenuum quidem hominem, nec bellicarum rerum imperitum; ceterum ſui fiducia nimium interdum ſe provehi ſinentem. Is igitur Genua ſolvens, fœderatorum octoginta triremium claſſem, quarum quadraginta quinque Venetæ fuerunt, Nicolao Piſano præfecto, Catalanæ triginta quinque, quas ducebat Bernardus Cabrera, ad Lungherium adeptus, quæ urbs eſt in ſinu Callaritano, nihil majore hoſtilium navium numero deterritus; ac, ne animo Pagano Auriæ cedere videretur, qui numero navium tanto inferior, eundem hoſtem ſuperaſſet; varietatem atque humanarum rerum viciſſitudinem haud ſecum reputans; neque conſiderans, Paganum loci natura adjutum, quo favore ipſe omnino carebat, tantam victoriam peperiſſe; prælium non detrectavit. Annales Veneti numerum navium utriuſque claſſis imminuunt: fœderatorum enim non plus ſexaginta triremes fuiſſe dicunt, quarum viginti Venetas fuiſſe, quadraginta Catalanas; Genuenſem claſſem numerum trium & quadraginta triremium non exceſſiſſe. Illud inter omnes conſtat, hoſtilem claſſem longe majorem Genuenſi fuiſſe: concurſum eſt igitur ingentibus animis; Genuenſibus ad partum decus obtinendum, hoſtibus ad acceptam ignominiam delendam contendentibus: ceterum minores vires majoribus cedere neceſſe fuit: quas hoſtis conſilio etiam adjuvit; decem triremibus retro relictis, quæ manu conſerta, hoſtem à tergo, vel à latere, prout res magis poſceret, invaderent: quæ res haud parvum

vum momentum ad victoriam fuit. Terrestri pugnæ hoc prælium persimile fuisse quidam scripsere; cum hostes naves suas firma antennarum ac malorum catena annexas inter se junxissent, fugæ facultatem sibi ipsi præcidentes, necessitatemque aut vincendi aut moriendi imponentes. Numquam majorem plagam Genuenses acceperunt; una enim & quadraginta triremes amissæ sunt, partim depressæ, partim captæ. Veneti non plus triginta fuisse dicunt: nonnulli externi Scriptores numerum augent; unam enim & quinquaginta captas scribunt: quod si verum est; veriores quoque Annales Genuenses sunt in numero navium, quibus concursum est, tradendo. Tanta B clades audita urbem & totam Ligusticam oram luctu & lamentationibus implevit; memoria tot egregiorum civium superiore anno amissorum mœrorem cumulante.

Ceterum non tam miserabilem eo tempore tanta accepta clades civitatis nostræ statum fecit, quam civium nostrorum stultitia: cujus tanta vis illorum mentes tenuit, ut, pro eo ut res afflictas prudentia sua erigere ac sublevare studerent, eas insuper intestinis odiis & discordiis civilibus aggravarint: quas externorum malorum mœror non modo non exstinxit, aut consopivit; sed magis C etiam accendit: quibus unum illud pudendum remedium inventum est; ut, quoniam ipsi per se prudentia sua stare non possent, sese aliis regendos permitterent. Joannem igitur Vicecomitem Archiepiscopum ac Principem Mediolanensem sibi Dominum adsciverunt; qui ipsos auctoritate sua in officio contineret, iis conditionibus, quæ illum verius arbitrum & disceptatorem quam Dominum facerent. Is igitur, cum Joannes à Valente ducatu se abdicasset, Gulielmum Palavicinum Marchionem gubernatorem Genuam misit: in qua urbe ab intestinis motibus Archiepiscopo Principe quies fuit.

D Igitur Genuenses, rebus urbanis pacatis, animos ad externas adjiciunt: luctuque in iram verso, cogitationem à malis & cladibus lugendis ad
A. C. 1354. illas ulciscendas transferunt. Insequenti igitur anno ejus sæculi quinquagesimo quarto, classem viginti quinque triremium comparant, omnibusque necessariis rebus affatim instruunt: cui eundem ipsum Paganum Auriam recenti victoria in Bosporo parta fulgentem præficiunt: cui classi postea additæ sunt decem triremes, Vicecomite Grimaldo præfecto, qui Pagano summo Duci subesset. Paganus igitur Genua solvens, cum tota Cataloniæ ora excurrisset, hoste nusquam invento, itinere retro converso, Orientem petit. Hic mul- E ta ab Annalibus Venetis traduntur; quæ Genuensi nomini honorifica à nostrorum Annalium supina negligentia omittuntur: scribunt enim, quattuor triremes Genuenses sinum Hadriaticum ingressas, haud exiguis detrimentis Venetam ditionem affecisse; Pharo opido & Corcyra nigra Dalmatiæ insula direptis & incensis.

Verum longe majora damna à Pagano Auria illata sunt: qui cum tota classe, quæ fuit quinque & triginta triremium, eundem sinum ingressus, Istriam usque penetravit: in qua urbem Parentium vi captam incendit; corporibus sanctorum F martyrum Martini & Eleutherii prius ablatis; quæ Genuam reversus in æde divi Matthæi religiose reposuit. Ejus adventu Venetiis non minus trepidatum est, quam si hostem ad portas haberent: serieque navium inter se annexarum, velut perpetua catena aditum portus obstruxerunt: navesque, ac littora, & circumjecta loca validis præsidiis firmarunt. Auria aliquamdiu in sinu commoratus; ac compluribus Venetorum navibus, quæ in illum subinde incidebant, captis, in quibus unam fuisse ferunt infiniti ac vix credibilis pretii mercibus onustam; retro, quo venerat, iter repetit.

Interea Pisanus, cum sine ullo fructu in mari infero fuisset, Sardiniamque usque processisset, ac classem Genuensem Orientem petisse cognovisset, ne Venetorum littora nuda & aperta illi essent, proris conversis, in Orientem contendit; ad Oenusasque, quam *Sapientiam* vocamus, Peloponneso adjacentem insulam, cum sex & triginta triremibus ac viginti duobus parvis navigiis substitit. At Auria cum in itinere audisset, classem hostilem ad Sapientiam stare, cursum eo dirigit; totamque classem Venetam, sive, ut nonnulli Annales Veneti tradunt, improviso deprehensam, ac nihil tale exspectantem, ipse ad pugnam animo & corpore præparatus, sine ullo certamine cepit: ut Veneti superioribus annis in portu Carysti ejusdem Peloponnesi opidi initio hujus belli classem Genuensem ceperant; sive, ut inter nostros Annales, & nonnullos Venetos, ac Blondum constat, modico edito certamine. Hanc victoriam non tam claram facit numerus captarum navium, ac captorum hominum, qui fuit quinque millia quadringenti, in quibus fuerunt complures Senatorii ordinis nobilitate & honoribus insignes viri; quam is ipse Nicolaus Pisanus summus Dux captus, vir rebus gestis omnium illius ætatis clarissimus, rerumque navalium peritissimus, perpetuis imperiis functus: cujus virtute res Veneta eo tempore in primis stabat. Venetiis tantæ cladis, ab eo præsertim hoste acceptæ, quem pro victo pene habebant; cujusque opes superioris anni clade ita attritas putabant, ut sese in multos annos à tanto casu erigere non posset; tantæ igitur cladis nuncius, ut ipsimet Veneti tradunt, non minorem luctum ac mœrorem Venetiis fecit, quam si ipsæ Venetiæ captæ essent.

At Auria, tanta parta victoria, reque publica ubique felicissime gesta, Genuam rediit; ingentibus plausibus à tota civitate obviam effusa triumphantium more exceptus. Ejus victoriæ memoriam dono aulæi aurei ad ædem divi Matthæi quotannis pridie Nonas Novembris celebrandam, decretum est; ipsique Pagano honoris caussa domus de publico parata est, cum tanta virtus ad eum diem in ipsa urbe sua tecto caruisset: cui idem domus paratæ honos non minus mortuo quam vivo habendus fuit: de publico enim, privatis pecuniis deficientibus, elatus est, ac de publico sepulcrum exstructum. Hujus viri, incertum est, utrum bellica virtus, ac clarissimæ partæ victoriæ, an perpetuum justitiæ & continentiæ studium, animusque ab omni sorde integer & ab omni quæstu abhorrens clarius nomen clarioremque memoriam faciant. Illud quoque omittunt Annales nostri, triremem Venetam, quæ una ex clade ad Sapientiam accepta evaserat, à triremi Genuensi Grimalda in ora Peloponnesi captam: à qua eadem Grimalda duæ quoque triremes Venetæ deinceps captæ sunt, altera in portu Frascario, altera, quæ Guidonem Trivisanum legatum in Cretam vehebat.

Insequens annus ejus sæculi quinquagesimus A. C. 1355.
quinctus finem funesto bello, quod quinquennale fuit, tandem imposuit; cum pax, Matthæo, Barnaba, Galeacio Vicecomitibus, qui Joanni Archiepiscopo patruo fato functo in principatu successerant, sese interponentibus, convenisset: ex ea captivi utriusque populi mutuo restituti sunt. Nonnulla in historia nostra inserere haud ab re duxi, quæ à civibus Genuensibus privatim gesta; quamquam Rempublicam nihil attingunt, dignitatem tamen civitatis nostræ augent: quæ tales

les viros tulerit, qui virtute, clarisque gestis rebus, ad magnos honores magnamque potentiam apud maximos Principes pervenerint: qualis fuit Franciscus Catalusius; cujus viri in Græcorum historia plurima est mentio: is igitur vir classium Græcarum præfectus, fortem & fidelem Joanni Græco Imperatori, multorum annorum navatam operam egregio facinore cumulavit: conatus enim Cantacuseni magnæ nobilitatis ac potentiæ hominis, ingentibus motibus adversus Cæsarem consurgentis, bona ditionis Constantinopolitanæ parte jam illi adempta, opera & consilio suo compressit: quod promeritum Cæsar insigni præmio remuneratus est; insula Lesbo illi & successoribus fiduciaria tradita, sororeque sua in matrimonium data.

Eodem anno Genuenses Africanos piratas mare ac maritima commercia assiduis excursionibus & rapinis late infesta facientes ulti sunt: funestasque prædas illis fecerunt, urbe Tripoli ea, quæ est in Africæ ora, illorum sede & receptaculo, capta & direpta à Philippo Auria, quindecim triremium ea de caussâ Genuæ armatarum præfecto: qui classem opulentis Maurorum spoliis ac magna captivorum multitudine onustam Genuam reduxit.

Domesticos motus, quos bellum Venetum consopiverat, quies ab externis molestiis excitavit: quæ res non tam assignanda est mobilibus nostrorum ingeniis, quam Vicecomitum Principum inconsultæ ambitioni: qui pacis inter Venetos & Genuenses ipsorum opera & interpositione conciliatæ velut præmium, civitatis servitutem petentes, modum conventorum excedere hoc anno, qui fuit ejus sæculi quinquagesimus sextus, aggressi sunt;
A.C. 1356. nonnulla postulantes, quibus jus & fides fœderum perfringebatur. Constanter illis restitum est à Senatu ac principibus civitatis; in quibus Melianus Catanius & Laurentius Angelus acerrimi fuerunt: qui præcise gubernatori Vicecomitum negarunt, civitatem quidquam postulatorum facturam, ac jura pactorum ulla vel minima in re violari passuram: deponerent proinde eam cogitationem gubernator ac Principes Vicecomites: quod si porro tendant; enimvero civitatem ad omnia ultima descensuram, armatamque libertatis & dignitatis suæ acrem vindicem fore: quæ libertas orationis auribus Principum insueta, illorum indignationem vehementer commovit. Mediolanum igitur vocati sunt Melianus & Laurentius ad caussam dicendam: quæ res animos jam irritatos mire exacerbavit.

Erat tum in urbe Simon Buccanigra Pisis jam pridem reversus: cui viro res adversæ favorem plebis potius auxerant, quam minuerant. Multa egregii viri animum nonnihil immutarunt, graves omnium temporum inimicorum injuriæ, aviditasque invisos homines ulciscendi; à quibus non modo se principatu dejectum, sed ludificatum insuper præseferebat: accedebant exsulii incommoda; ad hoc magnitudo susceptæ contentionis, ultra officii fines viros ceteroqui laudatos provehere solita: suberat præterea tacita regni cupido; cujus experta dulcedo carendo magis quam fruendo sentitur: postremo magnificum sibi putabat, si Vicecomitibus Genua exactis, peramplo titulo bis liberatoris patriæ nomen suum ad posteritatem insigne fecisset. Favorem igitur plebis vir callidus & sollers, per emissarios suos rem leniter ducendo, adjuvabat: illorum voluntates ex insito plebis in Nobilitatem odio captans, quam criminari non desistebat; caussasque discordiarum serere cœpit, diversa ab iis, quæ animo agitabat, simulans: plebi enim suadere instititit, ut simulatque tumultus increpuisset, ipsi arma pro Vicecomitibus Principibus caperent, illorumque defensionem susciperent: duplicem ex retento Vicecomitum principatu fructum ad plebem venturum: nam & im-

A potentem Nobilitatis dominatum à se depulsuram, quo mitius exterorum imperium experti sint; & meliorem fore tenuiorum quam Nobilium apud Principes conditionem tanto promerito sibi obstrictos. Nec vafrum consilium effectu caruit: nam, cum ad decimum octavum Kalendas Decembris Nobilitas, nonnullis ex popularis corporis principibus studia cum illa consociantibus, arma cepisset; plebs consiliis Buccanigræ imbuta, armis & ipsa arreptis Nobilitati sese opposuit: acreque prælium commissum est, quod diuturnum fuit, & multorum cæde ac sanguine utrimque stetit; cum Nobilitati non adversus exterum modo, quem
B unum hostem se habituram putarat, sed adversus eosdem ipsos cives suos, pro quorum libertate non minus quam pro sua arma tulerat, à quibusque in pio negotio adjuvanda fuit, dimicandum esset. At Simon consiliis procedentibus lætus, ducentos armatos in ædem divi Syri, quæ erat prope ab ædibus suis, convocatos, paucis in illa temporis brevitate hortatus; ut memores suæ ac populi Genuensis libertatis, quam felicibus initiis inchoatam Nobilitas, personam ipsius Simonis petere simulando, modo aperta vi, modo occultis dolis evertere sæpe tentarit, atque in extremum discrimen adduxerit; ad illam temperandam ac stabiliendam animos & corpora secum pararent; cum illis ad prætorium convolat, portamque sibi patefieri mi-
C naciter postulat. Quo metu subactus gubernator, simul Genuensibus civibus, quos secum habebat, magnopere suadentibus, ne hominem acris & vehementis ingenii armatum, cui ipse viribus par non esset, sibi irritaret, Simoni cessit: quem cum prætorio potitum Nobilitas audisset; pugna omissa, in privatas ædes suas se recepit: Simonque postero die Dux Genuensium iterum creatur: qui plebi & popularis corporis Optimatibus gratiis actis, ob illorum in se declaratum studium, de Republica ita disseruit: *Si inimicos meos, eosdemque Reipublicæ teterrimos hostes pio bello persequi decrevissem, cives; nemo,*
D *opinor, mihi tam iniquus fuerit, qui non justo dolori ignoscendum putaret: etenim per Deum immortalem, quid est in acerbitatibus reliquum, quod ego per hos annos ab illis passus non sim; toties modo aperto bello oppugnatus, modo illorum insidiis & latrociniis petitus; ac tandem eo principatu abire coactus, quem non vi, aut armis, invaseram, ut ipsorum parentes, atque ipsimet sæpe fecerunt; sed quem liberis suffragiis, summoque totius populi consensu, invito & renitenti mihi mandatum Reipublicæ caussa accipere coactus sum? in quo gerendo quid tandem fuit, quod me cuiquam bono, aut vero ipsissimet me offensum faciat? An pœnitebit oræ Ligusticæ re-*
E *cuperatæ, atque è manibus occupantium ereptæ? an superbiæ ac contumaciæ accolarum Procerum coercitæ; meritis audaciæ pœnis à nonnullis eorum exactis? an majestatis publicæ vitio sæculorum eversæ à me erectæ & sancitæ? an otii civitatis constitutæ, an ipsorummet Nobilium, à furentis multitudinis impetu defensorum? an perpetuæ mansuetudinis erga illos, & adversus eosmet, à quibus domus mea tam graviter læsa fuerat, adhibitæ? quibus tamen meritis illorum in me efferatos animos atque invidia amentes placare numquam potui; neque lenitate mea ad meliorem mentem convertere, & ad insitum fastum & nimios illos spiritus libertati & quieti*
F *publicæ adversarios deponendos inducere: cum contra mea facilitas illorum audaciam scelere inflammatam, ad alia ex aliis graviora in dies in Rempublicam & in communem patriam admittenda proveheret: ad loca Reipublicæ occupanda, ad conspirationes cum ceteris Principibus faciendas, ad arma patriæ aperte inferenda; quodque projectæ inprimis impudentiæ est, ad piraticam ipsam faciendam, ac prædas de rebus & bonis civium suorum tamquam de hostilibus agendas: ut mecum certare viderentur, plura ne mea essent in patriæ salute & tranquillitate defendenda & constituenda merita; an illorum*

in

in eadem patria vexanda & laceranda malefacta: quæ tamen prava hominum consilia pristinam mentem meam nihil immutarent; libenterque lenitate & naturali mansuetudine mea illos ad sanitatem adducere studerem; si illorum ingenia ullum medicinæ faciendæ locum darent. Nunc insanabilis illorum ambitio mihi invito, clementiæ partibus tandem detractis, severitatis necessariam personam inducit. Age bonos Medicos imitemur: qui, ut totum corpus servent, vitiosum membrum ab eo abscindere non dubitant: sic nos discordiarum ac seditionum & intestinorum malorum auctores, quibus vigentibus numquam civitas conquiescet, à nobis & à Republica amoveamus. Neque quemquam moveant Majorum illorum splendor, atque in patriam merita, laboresque bellici: qui si iidem fuerunt, atque illorum progeniem cernimus; odio potius quam laude, aut benevolentia illorum memoria digna est: si probi viri fuerunt, tum isti duplici pœna digni; qui & ipsi improbi sunt, & qui à Majorum suorum probitate degenerantes, illisque injuriosi illorum nomen sceleribus suis fœdant.

Hac oratione habita, Nobilitatis principes, omnesque ex eo corpore, à quorum opibus sibi timendum esset, exsulio mulctavit; reliquis, qui in urbe remanserant, diligenti inquisitione arma ademit: ac Nobilitatem omnem non modo publicis muneribus, & honoribus, omnique procuratione Reipublicæ, ac facultate naves ad bellum armandi & regendi; sed etiam privatæ negotiationis caussa comparandi. Nec minus sese Simôn adversus exterum hostem externis præsidiis communivit; cum Marchione Montisferacis, cui nimia Vicecomitum potentia majores vires, majusque robur in dies assumens, perpetuo formidolosa erat, societate armorum juncta; cujus societatis Dux creatus est Bartholomæus Buccanigra Simonis frater. Ejus opera neque segnis neque imbellis fuit: cum non modo impetus invadentium hostium sustinuisset; sed sæpe ipse audacibus incursionibus in fines Mediolanenses, atque ad ipsa interdum urbis Mediolani mœnia omnem terrorem belli transtulisset.

A.C. 1357. usque ad 1362. Septimum annum secundus Simonis principatus attigit: quo temporis spatio Genuæ & à domesticis motibus & ab externis bellis quies fuit: nihilque memorabile in illis gestum est, præter urbem Caffam à Gotofredo Zoalio Prætore, novo muro ex cæmentis calce duratis munitam; cum ad eum diem minus firmo muro ex trabibus & asseribus luto interlitis, cincta fuisset: postremus annus Simonis infestus fuit; non Nobilibus modo, sed nonnullis quoque ex popularium corpore civibus insidias in illum assidue struentibus: quas omnes mira felicitate evasit; cum sua cura & diligentia, tum ope & consilio popularis corporis principum civium illi faventium: in quibus eminebant studia Nicolai Caneti ditissimi hominis, ac Leonardi Montalti Jurisconsulti; qui ipse quoque principatum obtinuit, origoque dignitatis & potentiæ gentis suæ fuit; consiliis detectis, ac sontibus partim urbe exterminatis, partim capitali supplicio affectis: in quibus fuit unus ex popularium principibus: quem cupiditas principatus ad id consilium, quod, nisi Simone sublato, ad exitum perduci non poterat, præcipitem egit.

Tandem vir adversus ferrum modo aperta vi, modo occultis consiliis sæpe in illum intentatum invictus, veneno succubuit: nam, cum Petrus Rex Cypri cum filio suo iter in Occidentem habens ad Christianos Principes ad bellum sacrum incitandos Genuam venisset (is fuit annus ejus A.C. 1363. sæculi sexagesimus tertius) magnifice & apparate à Simone acceptus, omnique honoris genere cultus; Petrus Marocellus, quem Cypri negotiantem Rex in amicorum numerum acceperat, Regi in suburbano suo epulum dedit; quo in convivio ipse quoque A Simon adfuit, numquam à Regis latere honoris caussa discedere solitus: ibi Simon venenum bibit; cujus efficaci vi cum eodem die pestem intestina conficientem sentire cœpisset, brevi exstinctus est; vir magni procul dubio animi & consilii: ceterum clarioris memoriæ futurus, nisi, dum magnæ quam bonæ famæ cupidior est, claras virtutes, egregiaque in patriam & populum Genuensem promerita, tantasque gestas res ingenti labe commaculasset, secundo principatu armis & vi repetito. Ejus morte nonnihil tumultuatum est; tresque fratres mortui Ducis Bartholomæus, Joannes, Nicolaus, Optimatum conspiratione velut in custodia retenti B sunt: metu, ne nomine tam in vulgus grato quid libertati & quieti civitatis damnosum molirentur. Comitiis de Duce creando habitis, universus populus viginti viros elegit, à quibus sexaginta creati sunt: ii rursus unum & viginti elegerunt, à quibus decem postremi electi Gabrielem Adornium probitatis & prudentiæ fama in primis commendatum, popularis corporis ac Factionis Gibellinæ virum, Ducem creant: posteroque die sexviralis Magistratus illi in consilio additus est.

Ceterum morte Simonis nihilo meliores res Nobilium, contra quam ipsi speraverant, fuerunt: neque enim ad ullam honorum aut Reipublicæ gerendæ C partem admissi sunt: quas res secum reputantes complures ex nobilibus familiis, stultum ratæ inanes species veris & solidis rebus anteferre; Nobilitatisque nomen nulli rei in posterum fore, quam civitati dividendæ, ejusque quieti turbandæ, novæque Factioni ad veteres addendæ, quæ Reipublicæ nervos multifariam distractæ & laceratæ magis hebetarent & inciderent; ad hoc ipsis ab honoribus & procuratione Reipublicæ arcendis; imperiaque & munera publica postea penes populares cives fore; ab Nobilitatis nuncupatione, rem ipsam, vetustatemque generis ut dignitatem retinentes, quibus rebus sese haudquaquam spoliabant; D ad populare corpus transierunt, in illudque nomina dederunt.

At spe frustratæ potentiores quattuor familiæ, quæ partim indicto, partim voluntario exsulio extorrem patria ætatem agebant; cum reliquæ nobiles familiæ, quæ veteris inanisque nominis, quam veræ dignitatis studiosiores fuerunt, urbem nullo in honore habitæ incolerent, consilia pristinæ dignitatis recuperandæ majoribus motibus repetunt, armis cum Vicecomitibus consociatis. Haud contemnendæ igitur copiæ anno A.C. 1364. ejus sæculi sexagesimo quincto, cum superior an- 1365. E nus nihil memorabile habeat, ad Saxellum ditionis Auriarum opidum contractæ sunt: eodemque tempore Marchio Finarii, fide pactorum violata, multa adversus Rempublicam admittere cœpit: missi sunt contra Nobiles Petrus Recanellus Ducis gener, vir strenuus atque impiger; contra Carrettum Franciscus Embriacus: in cujus locum, seu segni hominis opera Duci minus probata, seu fide suspecta, mox suffectus est Bartholomæus Vialius. Utrobique Respublica bene & feliciter gesta est: nam Nobiles Saxello expulsi sunt, ipsumque opidum captum; & Marchiones Carretti ad conditiones Ducis adducti; arcisque F fræno, quæ Castellum Francum nominata est, in illorum finibus ædificatæ hominum audacia in posterum coercita. Ceterum Nobiles, quamquam primi motus parum processerant, non tamen deseruerunt se; sed nova via consiliorum expediendorum inita, ipsos inter se populares committere aggrediuntur: quod consilium felix primo experti perpetuo retinuerunt; eoque astu id assecuti sunt, ut potentiam & summum dignitatis locum, quem jam suo nomine & aperta via in civitate obtinere non

non possent, à principatu ac summo magistratu lege dejecti, per cuniculos, ac per ejusmodi artificia, lites & inimicitias inter primarias populares familias serendo, seque in illarum societates per has ambages insinuando, civitatemque discordiis & bellis civilibus involvendo, retinerent: opportunum igitur ingenium consiliis nacti, Leonardum Montaltum, virum acrem & experientem, quamquam intima amicitia Simonis, ac consiliorum, quibus ipsi eversi sunt, participatione invisum, spe auxiliorum suorum ad res permiscendas inducunt: igitur eodem tempore, ut compositum fuerat, Ambrosius Vicecomes Barnabæ filius ditionem Genuensem cum quinque peditum millibus invadit, Spediamque insigne emporium capit; & Montaltus haud contemnenda amicorum & clientium manu coacta, seditione populi excitata, apertà vi prætorium petit; Prætoremque sese cum nonnullis armatis acriter opponentem, vulnere homini inflicto, avertit: neque tamen consilia successerunt: magno enim amicorum Ducis concursu ad prætorium facto, Montaltus non modo repulsus est, sed urbe excedere coactus; Vicecomitisque cursus, qui jam Clavarum usque opidum processerat, infelici exitu rerum urbanarum audito, repressus est.

At Dux, tota civitate ob externos & intestinos tumultus commota, sese novis copiis communire, seditionumque ac motuum consortes meritis pœnis plectere instituit: duosque tantummodo, eosque obscuri nominis homines comprehensos, cum reliqui urbe excessissent, ac partim Pisas cum Montalto, partim in Vicecomitum exercitum sese contulissent, securi percussit: insequentique anno ejus sæculi sexagesimo sexto Bartholomæum Levantum & Nicolaum Moneginum adversus Vicecomites mittit: quorum copiæ à Vicecomitibus fusæ & profligatæ sunt, bona parte illarum capta: quo metu omnis Orientis ora contremuit, magnaque incolarum pars metu direptionis trepida in urbem confugit: cum præsertim Montaltus, hoc successu audito, societate cum Fliscis conjuncta, in Liguriam reversus esset: igitur victores cum felici eventu liberum iter sibi ad urbem expedivissent, mille armatorum præsidio Spediæ relicto, Genuam contendunt: neque tamen Dux infelici eventu ita fractus est, ut defensionem sui omitteret: quin contra, omnes locorum Clavaro & urbi interjectorum incolas ad opidum Rapallum contrahi jussit; omnesque viarum angustias, per quas hostibus transeundum erat, præsidiis insideri; præsidiariis quoque, quos stipendio conductos circa se habebat, eo missis: quæ res hostium impetum tardavit, illosque coegit longo circuitu in Fliscorum ditionem iter flectere: primusque Montaltus, unaque cum illo Nicolaus Fliscus consiliorum socius & itineris comes, urbi appropinquarunt, in vallemque Bisanniam descenderunt: quo eodem tempore ab altera urbis parte Aaron Spinula cum novis copiis à Vicecomitibus missis in vallem Porciferæ pervenit; ut Dux tantis terroribus undique circumsistentibus coactus sit consilium de pace cum Vicecomitum Ducibus instituere: quæ tandem res diuturnis disputationibus agitata, in has conditiones composita est: Dux in principatu perseveraret; quattuorque aureorum millia Vicecomitibus quotannis penderet: ac quadringentos arcuballistarios, cum eorum usus esset, suis ipsius stipendiis illis mitteret; exsulibus nobilibus liber esset in patriam reditus. Montalto reditus in urbem in biennium est interdictus: qui mense Junio cum clientibus, ipsiusque partes sequentibus, Hastam urbem concessit, ibique consedit.

A.C. 1366.

A Insequens annus, ejus sæculi sexagesimus septimus, lætus Genuensibus in primis fuit; adventu ad urbem Urbani quincti ex urbe Avenione Romam mari petentis: qui nationi Genuensi amicissimus, ad hoc fama sanctitatis conspectus cum omni honorum genere ac cum omnibus effusæ lætitiæ significationibus acceptus, cum sex dierum quiete sese atque Aulæ Proceres à jactatione maritima & itineris laboribus refecisset, octo Genuensium triremibus ad classem adjunctis, conscendit, institutum iter persequens. A.C. 1367.

B Quiete, quam pax cum Vicecomitibus sancita duobus insequentibus annis domi forisque fecerat, haud diu frui licuit: tertio enim anno, qui fuit ejus sæculi septuagesimus, cum gravis vulgo esse cœpisset principatus Gabrielis Adornii; ob onera & insueta tributa imposita, plebe fremente, multisque solvere recusantibus, Gulielmus Hermirius & Dominicus Fulgosius, duumviri salutis publicæ prospiciendæ ac commodorum populi procurandorum; (is tum Magistratus à Duce creari solebat, vocabanturque Vicarii Ducis) qui duabus partibus urbis, in quas omnis civitas divisa erat, C singuli singulis præerant; per speciem muneris sui implendi, in ædem divæ Mariæ à Vineis conveniunt: quo ingentes hominum concursus statim facti sunt: ibi aspere & vehementer in Ducis avaritiam inusitatis oneribus populum conficientis invecti, hortatique multitudinem, ut sibi, in munere publice ipsis mandato exsequendo, ope sua præsto esset; prætorium, plebe novandarum rerum semper avida sequente, petunt; facesque portæ occlusæ subdunt: qua improvisa re Dux vehementer perculsus, atque ut in nullo tali metu ab omnibus rebus imparatus, cum tintinnabuli sonitu D nequidquam populi opem implorasset, omnis consilii inops, prætorio occulte excedit: quo Vicariis potitis, Dominicus Fulgosius, cupientissima plebe, Dux creatus est: cui insequenti die consilium vocatum, ducatum usitato ac legitimo more ratum fecit. Is, cum omnes curas in res suas stabiliendas intendisset, omnesque in consilio popularis corporis homines haberet; insequenti anno ejus sæculi septuagesimo uno, ut scrupulum, quo continenter pungebatur, sibi ex animo eximeret, neque se satis securum in tanta ac tam facili animorum plebis mobilitate ab æmuli potentia & oc- E cultis consiliis ratus, quod eum principatu expulisset, nisi civitate quoque exigeret; Gabrieli Adornio Vultabium opidum locum exsulii definivit: genti Fliscorum circumjectam regionem assiduis excursionibus infestam facienti opidum Rocataliatam, quam illi arcem sibi quieti civitatis imminentem, ac receptaculum exsulum fecerant, ademit: duos cives, alterum nobilis, alterum popularis corporis, qui adversus illum cum exsulibus, per speciem Guelphas partes depressas erigendi, occulta consilia inierant, securi percussit: qua re cognita, Joannes Fliscus Episcopus Vercellensis F particeps consiliorum, qui cum octingentis equitibus Bargalia usque rura processerat, itinere retro verso, liberam ditionem Genuensem reliquit: neque tamen is annus omnino imbellis aut inglorius fuit; Melita insula, ac Mazaria Siciliæ urbe, quæ receptaculum piratarum erant, mare ac mercatoria commercia late infesta facientium, à Thoma Murchio decem triremium præfecto, ea de causa Genua misso, expugnatis ac direptis: qui in patriam cum reduci classe opulenta præda onusta rediit, magnam in ea expeditione non modo bellicæ virtutis, sed continentiæ quoque laudem adeptus.

A.C. 1368. 1369. 1370.

A.C. 1371.

VBERTI FOLIETAE,

PATRICII GENVENSIS,

HISTORIAE GENVENSIVM

LIBER VIII.

BELLUM Clodianum, quod quartum Veneti numerant, non modo superiora bella inter Venetos & Genuenses gesta magnitudine sua transscendisse; sed cetera quoque omnia, quæ Veneti cum aliis quibuscumque nationibus & Principibus ad eum diem gesserunt; ipsimet Venetarum rerum Scriptores fatentur: nullum enim bellum ab utroque præpotenti populo aut majore consiliorum apparatu susceptum umquam est; aut majore animorum certamine, majoribusve odiis gestum; cum suis viribus neuter contentus, exteris quoque societatibus se communisset: caussam autem hujus belli insulam Tenedum fuisse, omnes consentiunt: ceterum originem nonnulli exteri Scriptores paullo longius, quam nostri Annales repetunt: cujus non modo semina jacta, sed initia quoque inchoata, ipsumque bellum geri cœptum fuisse, Joanne Andronici patre adhuc vivente, tradunt; cum nostri Annales originem ducant à donatione Tenedi, post mortem Joannis ab Andronico & Emanuele fratribus de successione Imperii armis inter se ambigentibus factam: quæ donatio utrique populo tum primum induerit arma: tractu enim longum fuisse hoc bellum res Venetorum scribentes affirmant, longeque ante expeditionem Cypriacam à Genuensibus factam, inchoatum: quam expeditionem in serie hujus belli annectunt; multaque cognitu digna ac lucem rebus afferentia persequuntur, quæ ab Annalibus nostris omissa, nihilque à vero absona haud piguit referre: ceterum prius expeditionem Cypriacam scribemus; deinde ad seriem Clodianarum rerum contexendam accedemus.

A.C. 1372. Hoc igitur, quem scripsimus, rerum urbanarum statu, insequenti anno, qui fuit ejus sæculi septuagesimus secundus, in insula Cypro, in qua magna erant & frequentia Genuensium commercia, ingentium motuum initia facta sunt; atroxque incidit ac minime exspectatus casus; qui Genuensibus initio lugubris, ad extremum in magnum bonum, magnamque gloriam, & utilitatem vertit. Ejus auctores Veneti fuere, tamquam fato quodam caussas odiorum & discordiarum inter duas nationes ubique serente. Interfectus fuerat in urbe Nicosia à suis ipsius fratribus Petrus Rex, cui Petrus filius in regnum successerat: sacrumque sollemne parabatur, diadematis, de more, accipiendi: quæ res magnam contentionum caussam Genuensibus & Venetis præbuit, utrisque ad primum honoris locum in eo sacro tendentibus: patruis pueri Regis, penes quos omnium rerum arbitrium & potestas erat, Venetæ nationi studentibus, secundum Venetos judicatum est; primusque illis tributus locus. Graviter & iniquo animo Genuenses injuriam tulere; impotentesque iræ acerbitatem alte animo insidentem in ipso convivio exprompserunt, omni verborum asperitate in Venetos invecti: ceterum non

B satis verbis tantam injuriam ultam rati, facta quoque addenda statuentes, postero die gladios togis occultantes in regiam veniunt; consilio primi loci, à quo per æquitatem judicii sese dejectos putabant, armis retinendi: quam rem cum Veneti rescivissent, Genuenses apud Regem & patruos nefaria arma in Regis ipsius caput sumpsisse, occultisque gladiis se cinxisse criminantur. Facile fuit imbecillam ætatem mendacio circumvenire; præsertim patruis animo in Genuenses iniquo, occasione illos evertendi lætis: simulque cum illis nonnullis ex Procerum primoribus Regem instigantibus. Igitur Rex Genuenses cum gladiis com-

C prehensos, haud quæsito, qua de caussa sese illis cinxissent, pro manifesto parricidio non modo injusto, sed horribili quoque genere supplicii affecit; ex summo ædium fastigio dejectos: neque crudelitas ipsis parricidii insimulatis terminata est, sed totam nationem complexa; Genuensibus toto regno dissipatis, insontibus, quosque nulla non modo conspirationis, sed ne scientiæ quidem suspicio attingeret, diligenter conquisitis, ac per summum scelus necatis; uno tantum ex iis elapso, eoque gravi vulnere in ore accepto, qui rem Genuam nunciaret.

D Placida quoque ac lenta ingenia tam atrox injuria accendisset. Genuensium quidem animi natura præfervidi ac perciti ita in Cyprios exarserunt, ut ceteris omissis curis, in ea, quæ ad tantam injuriam ulciscendam pertinerent, comparanda & expedienda omnem cogitationem intenderint: classe ingenti decreta, cujus præfectus designatus est Petrus Fulgosius Ducis frater: quæ dum omni ope comparantur & instruuntur, placuit interea Damianum Catanium Jurisconsultum cum septem triremibus in Cyprum mitti ad res præmoliendas: qui insequentis anni initio profe- A.C. 1373.

E ctus cum Cyprum tenuisset, haud segnem operam edidit: cum non aperta modo vi, sed astu quoque bellum gereret: nam crebris exscensionibus factis, complura loca cepit & diripuit; in quibus fuerunt suburbium Paphi, & suburbium Nicosiæ; & discordias ac dissidiorum caussas inter Procere serere cœpit; cum aliorum agros & ditiones vastaret, aliorum res, favere sese illis simulans, ab omni belli clade intactas servaret: qui etiam ad fortitudinis & consilii laudes clara quoque continentiæ & mansuetudinis addidit documenta: nam cum in multitudine hominum capta complures feminæ, nuptæ & innuptæ, repertæ essent, ætate & forma præstantes; eas confestim

F è manibus militum ereptas, & in tutum locum subductas, inviolatas & intactas, nulloque pretio redemptas suis restituit; conquerentibus militibus ac frementibus, sua sibi belli emolumenta ac laborum præmia à Duce eripi: & mansuetudo apparuit in milite quodam Genuensi à Thoma Guano capto incolumi dimisso: qui in strage Genuensium tota insula facta insimulabatur cædis in Genuensem civem, virum nobilem à gente Marocella, admissæ; cum ceteris suadentibus, ut meritum supplicium de nefario proditore ac patriæ

Patriæ hoste sumeret, respondisset, necessitate imperii hominem regiis stipendiis militantem purgari.

Interea Genuæ magno animorum ardore comparabatur: ejus expeditionis caussâ quadringentis librarum Genuensium millibus, quæ summa totidem aureorum florenorum fere æquabat, ex urbe ipsa & tota Genuensi ditione erogatis: cumque nihil de summa diligentia remitteretur; tandem sex & triginta triremes, præter eas, quas in Cyprum jam missas diximus, comparatæ sunt, omni armamentorum ac bellicorum apparatuum genere cumulate instructæ & ornatæ: quibus additæ sunt onerariæ ac varii generis corbitæ, magno numero magnam vim bellicarum machinarum saxa immanis ponderis contorquentium vehentes: armatorum ac pugnantium numerus, præter remigium ac ceteram nauticam turbam, quattuordecim millia fuerunt. Petrus vexillo divi Georgii effigie insigni, in frequenti populi concione inter plausus fausta ac læta omnia illi comprecantium & ominantium, Nonis Juniis accepto, non prius decimo octavo Kalendas Augustas conscendit; nec prius quincto Nonas Octobris quinquaginta dierum navigatione Cyprum tenuit: qui primo adventu onerariam ac quattuor naves longas in portu Famagustæ deprehensas incendit: copiisque non sine certamine in terram expositis, urbem circumsedit: quam Regina cæsi Regis uxor, quæ tum forte in ea urbe erat, intelligens quam supra suas vires dimicatio esset, de civium voluntate direptionem timentium, septimo post classis appulsum die Petro tradit: qui fuit ad sextum Idus Octobris, eo ipso die, quo superiore anno cædes Genuensium facta est. Petrus urbe atque arcibus potitus, arma tota insula circumferens, brevi ac sine certamine totam illam in potestatem suam redigit: Rege in angulum quendam compulso, ac duobus filiis Principibus Antiochiæ regii patrui, item Jacobo Lusigniano altero Regis patruo, simulque cum illis plus sexaginta Proceribus atque insulæ primoribus captis: ceterum quamquam justus dolor ad omnia delenda, parique exemplo crudelitatem Cypriorum ulciscendam stimulare poterat; mitis tamen animus supplicio trium dumtaxat Procerum, qui Regem in Genuenses accenderant, suasoresque & auctores immanis facinoris fuerant, contentus fuit: ii fuerunt dominus Ciulf, Henricus Gibellettus, Joannes Gravilla; Regique ad suas conditiones adacto omnia restituit, Famagusta tantum adempta; quam circiter annos centum Genuenses possederunt; necessitateque anniversarii tributi quadraginta aureorum nummûm millium in certos annos pendendi illi expressâ; obsidibusque observandi pacta Jacobo Lusigniano, ac filiis Antiochiæ Principis, compluribusque aliis primæ Nobilitatis Proceribus acceptis, ac Genuam insequenti anno ejus sæculi septuagesimo (A.C. 1374.) quarto cum sexdecim triremibus missis: qui omnes in varia urbis loca in custodia adservandi distributi sunt: ipseque Jacobus turri promontorii Phari inclusus, cum exsulii circumscriptum locum accipere recusasset: nihilque ad memoriam illius anni insigne traditur, præter extremam frugum inopiam toto Christiano orbe; ut medimnum tritici Genuæ sexdecim aureis florenis fuerit.

At Petrus, cum in insula Cypro, post illam perdomitam, plus annum fuisset, tandem rebus constitutis Famagustaque præsidio ac rectoribus firmata, quinque triremibus in ejus custodiam relictis, (A.C. 1375.) cum reliqua classe anno insequenti ejus sæculi septuagesimo quincto ex eo portu solvit: triremique, cui Lanfrancus Pansa præfectus erat, adversa tempestate prope Siciliam amissa, Kalendis A Majis Genuam appulit; à fratre Duce ac cunctis ordinibus & ætatibus magnis cum plausibus & gratulationibus exceptus: cui honoris caussâ ipsi & Orlando filio immunitas onerum in vita data est; ac decem insuper florenorum aureorum millia numerata: tantæque victoriæ anniversariam memoriam sacro solemni ad ædem divi Francisci aureo aulæo oblato repetendam decretum est.

Nihil memoratu dignum habet insequens annus; (A.C. 1376.) præter adventum Genuam Gregorii duodecimi, urbem cum una & viginti triremibus petentis: ac tres triremes Famagusta profectas adversa B tempestate jactatas: quarum una depressa est, unaque cum illa duæ ingentes onerariæ Lomellina & Gazza demersæ sunt, maxima vectorum parte undis hausta; cum perpauci in terram sese ejicientes vim sævientis procellæ evasissent.

Nunc ad bellum Clodianum venio; & ad ea, quæ illud antecesserunt, atque ab Annalibus nostris omissa sunt, breviter perstringenda. Ajunt igitur Andronicum multis injuriis à parente affectum in illum conjurasse; ejus autem consilii auctores illi Genuenses fuisse; indignatos, Venetos sibi honore ab Joanne prælatos. Igitur Andronicum Imperio Constantinopolitano potitum; ut C animos Genuensium, quorum opibus subnisus ad Imperium pervenisset, in quorumque favore sibi ad illud tuendum tanta momenta esse intelligeret, aliquo beneficio in se firmaret; insulam Tenedum illis dono dedisse, commerciis in Pontum, quæ opulentissima & frequentissima Genuensibus tum erant, in primis opportunam. Genuensesque Peram incolentes ad possessionem insulæ capiendam duas triremes illico misisse; ceterum spe frustratos esse: præfectus enim arcem atque insulam ab Joanne legitimo Imperatore fidei suæ commissam nemini omnino mortalium Joannis injussu illo vivo se traditurum dixit.

D Per ea tempora classis Veneta, cujus præfectus erat Marcus Justinianus, cum præsidio venisset navibus Venetis, quæ negotiationis caussâ Euxinum intraverant, ad insulam Tenedum substitit: in qua illarum reditum totam hyemem præstolata est: quæ cum ineunte vere tandem venisset, viribus auctus Justinianus, periculo à Genuensibus imminente præfecto demonstrato, illum atque incolas ad insulam atque arcem sibi tradendam induxit. Ceterum sive ante obitum Joannis, ut Veneti affirmant, sive illo mortuo, ex donatione Emanuelis, ut nostri Annales tradunt, Veneti Tenedo potiti sunt.

E Genuenses, re cognita, sese hoc anno, qui fuit (A.C. 1377.) ejus sæculi septuagesimus septimus, ad bellum comparare instituunt; societate inita cum Ludovico Hungariæ Rege, ac Patriarcha Aquilejensi, Francìscoque Carrario Patavii Domino; quibus multæ inimicitiarum ac bellorum caussæ cum Venetis antiquitus intercedebant. Nec minus Veneti externis auxiliis ipsi quoque se communiunt; fœdere icto cum Barnaba Vicecomite Mediolani regnante, gravi Genuensium accola, ac Petro Rege Cypri. Quæ res, quod ad Petrum Regem attinet, quamquam ab omnibus, qui illorum temporum res scripserunt, constantissime traditur, atque ea, quæ consecuta sunt, haud dubiam fidem F illi affirmant; tamen eam multos miraturos, tamquam ab omni ratione abhorrentem, non dubito: quis enim credat, Regem tam amentem fuisse, ut, cum pace obnoxia Genuensibus obstrictus esset, illique Famagustam regni emporium valido præsidio firmatam tenerent, ad hoc Jacobum Lusignianum Regis patruum, ac duos adolescentes filios Principis Antiocheni Regis item patrui, nec non complures insignis Nobilitatis Proceres

Genuæ obsides haberent; fœdus cum Genuensium hostibus adversus illos inierit? nisi forte quis dicat, hoc fœdus, ante arma à Genuensibus illi illata, Famagustamque ademptam, ictum: quod ut verum esset, nihil tamen Regis inscitiam excusaret: nam Genuenses post pacem cum illis factam, bello petere non dubitavit: Famagustam una cum Venetis oppugnando.

At Genuenses, ne in tantis bellorum motibus loca, quæ in Oriente tenebant, præsidiis nudata hostium conatibus exposita essent, Aaronem Stroppam cum decem triremibus in Orientem mittunt. Ceterum quæ gesserit Aaron, quique processus hujus classis fuerint, mirum est apud Annales nostros silentium: quod igitur à Venetis Scriptoribus traditur, hic inseram: ajunt enim hanc classem insulam Lemnum *Stalimene* nunc appellatam, quam Veneti paucis ante annis sese à Græcis illius insulæ incolis multis injuriis affectos præferentes, Imperio Constantinopolitano ademerant; non Reipublicæ Genuensis, sed Andronici nomine cepisse, illi sese militare atque operam navare simulantes: quo successu animis auctos Genuenses Peram se recepisse, ibique numerum duarum & viginti triremium confecisse: cum quibus ac duabus ingentibus corbitis è portu Constantinopolitano eductis insulam Tenedum petiisse; Andronicoque præsente, eandem speciem operam illi navantium retinentes arcem oppugnare cœpisse, irrito incepto, Venetis constantissime sese defendentibus.

Interea Venetiis classis quattuordecim triremium comparata est; ac, Victore Pisano præfecto, in Genuenses emissa: qui sinum Hadriaticum egressus, inferi maris littora legens, cum totam fere Italiæ longitudinem emensus neminem obvium habuisset, itinere retro converso, ad Antium substitit: adversus quem Genuenses decem triremes, quibus præfuit Ludovicus Fliscus, miserunt. Is temeritate sua sese ac Rempublicam in præcipitem casum dedit, fortunam pugnæ viribus tanto inferior tentare ausus: quæ haud diuturna fuit, Genuensibusque adversa sex triremibus ab hoste captis, cum reliquæ quattuor fuga se discrimini subtraxissent: ceterum Ludovico haud exigua mercede insania sua stetit; captus enim, ac Venetias una cum nonnullis ex principibus civitatis missus est, ac carcere inclusus. At quattuor, quæ è clade accepta superfuerunt, triremes illico reparatæ sunt, omnibusque rebus instructæ: quarum tres, Petro Piccone, viro strenuo magnique in rebus bellicis usus ac nominis præfecto, sinum Hadriaticum petere jussæ sunt; Venetorumque oras excursionibus & populationibus infestas facere: reliqua in præsidium Famagustæ missa est: quæ eo tempore acri oppugnatione à Rege & Venetis navibus alia de caussa eo missis urgebatur: quam historiam mox subjiciam, cum nonnulla, quæ illam præcesserunt, exposuero.

Dum enim hæc à Genuensibus & Venetis mari geruntur, utriusque terrestris ditio bello urebatur. Carrarius enim cum suo ac Ludovici Regis exercitu una parte, ac Patriarchæ Aquilejensis copiæ altera, fines Venetorum ingressæ, incendiis, ruinis, populationibus, cædibus, cuncta miscebant: cum interea non minoribus cladibus Genuensis ditio vastaretur: in qua Marchiones Carrettani, Barnabæ ac Venetorum suasu, Castellum Francum, Naulum, Ingaunum occuparunt; quæ urbs à Bartholomæo Vicecomite Prætore illis prodita est: cujus tamen perfidiæ nonnullis post annis graves pœnas dedit, à Genuensibus comprehensus, ac forcipibus candentibus laceratus.

Nunc oppugnationem Famagustæ, atque il-

A lius caussas exponere aggredior. Barnabas Vicecomes filiam Petro Regi in matrimonium dederat: quam Venetias misit, sex triremibus à Venetis impetratis, quæ illam in Cyprum veherent: qua de caussa quinque triremes Cypriacæ Venetias venerunt. Annales Genuenses, septem fuisse Venetas triremes, paremque triremium Catalanarum numerum, nulla triremium Cypriacarum mentione facta, tradunt: quæ classis cum Cyprum incolumis appulsa esset, novamque nuptam exposuisset; egit cum Venetis Petrus, magno auri pondere illis promisso, ut sibi in Famagusta recuperanda adesse ne gravarentur. Morem gesse-
B runt Regi haud retractanter Veneti; cum spe præmii inducti, tum veteri in nomen Genuense odio impulsi: quare munera inter se partiti; Rex, qui decem armatorum millia sub signis habuisse dicitur, terra mœnia urbis, Veneti mari portum aggrediuntur: qui à Genuensibus primo repulsi, cum in altum se subduxissent, & ad prælium iterum aptassent, pugnam ingentibus animis repetunt; magnoque impetu se inferentes, in portum penetrant; tribus corbitis, quas Genuenses ad fauces portus illis opposuerant, ac nonnullis minoribus Genuensium navigiis in portu deprehensis incensis: potiti portu Veneti, quod unum opus belli restabat, mœnia, scalis erectis, eodem
C ardore invadunt: ceterum longe alius exitus fuit; à Genuensibus enim acriter mœnia tutantibus cum multorum cæde ac sanguine non modo à mœnibus repulsi sunt, sed è portu quoque eodem impetu exacti: qua plaga accepta, Veneti animis infracti, Famagusta omissa, in Syriam iter dirigunt: Rexque, illis profectis, obsidionem solvit. Sunt, qui scribant, non Regem Venetis, sed Venetos Regi auctores fuisse ab amicitia Genuensium discedendi, ac Famagustæ invadendæ: quo Genuenses bello longinquo implicitos à finibus Venetis averterent.

D Ceterum cum inchoata non processissent, omnis vis belli in sinum Hadriaticum versa est. Igitur Genuenses dolore non magis acceptæ cladis quam dedecoris ardentes, simul majore conatu bellum Venetum sibi capessendum intelligentes, Halmiratem creant Lucianum Auriam, virum gravem ac fortem, tum autem peritum ac cautum simul & audacem Ducem: summumque illi imperium, cui ceteri omnes Duces subsint in rebus maritimis, mandant: ad hoc, ne res bellicæ urbanis motibus turbarentur, aut cursus optimorum consiliorum (id quod sæpe usu venerat) intestinis seditionibus interrumperetur, omnes pa-
E tria tum extorres ab exsulio revocant. Igitur Lucianus cum duabus & viginti triremibus, quas interea Genuenses compararant, omnibus rebus affatim instructis, è portu solvens, Hadriaticum sinum petit: quem ingressus, portum Jadrensem subiit; quæ civitas tum Ludovico Hungaro Regi parebat, Genuensium amico & fœderato: tresque Petri Picconis triremes, quas ibi præsto habuit, sibi adjunxit: cujus Petri haud segnis interea opera fuerat, prædis hominum, navigiorumque actis, compluribusque eorum depressis & incensis, totaque ditione Veneta populationibus, direptionibus, incendiis, ruinis, aliisque belli cla-
F dibus vastata.

Interea Genuæ, quasi res, tanta bellorum mole terra marique urgente, parum aggravarentur, ad externos labores domestici motus additi sunt: quos excitarunt non injuriæ à potentioribus tenuioribus factæ, non onera prægravantia imposita, non perpetuum res novandi plebis studium; sed paucorum præpotentium civium ambitio ducatui, hianti cupiditate, imminentium; quorum capita fuerunt, Antoniottus Adornius & Nicolaus Guar-

Guarcus: qui cum Dominicum Ducem vulgo calumniari non desisterent, illorum verbis inductus populus Genuensis, insigne ingrati animi documentum edidit; quod rara illa exempla in præstantissimos cives Romæ atque Athenis olim admissa, omnium scriptis conscissa superavit, docuitque quam ab omni levi flante aura facile plebs se auferri fineret: quæ oblita, quanta cum justitiæ, æquitatis, continentiæ, moderationis, laude Dominicus Fulgosius Dux res per multos annos rexisset; quam nullas optimi Principis partes omisisset; simul immemor immortalis beneficii à Petro fratre recenter accepti; ab illorum inimicis instigata, atrox in illos coorta est: armaque per speciem sese Vicecomiti jugis appropinquanti, ac Venetis, qui Portum Veneris jam ceperant, opponendi, (utrumque enim inimici Petri mentiti fuerant) sumpta in illos vertit: quos comprehensos, nullo crimine insimulatos carceribus inclusit: ex quibus tamen paullo post Petrus evasit, custode ipso incaute agente miro astu carcere incluso. At populus eodem horæ momento Antoniottum Adornium Ducem conclamat: qui tamen cum personam suam popularium principibus non satis probari, Guarcumque illis acceptiorem intelligeret; eodem die de amicorum consilio ducatu illi cessit: igitur Guarcus Dux à civitatis consilio creatus, omnes curas contulit in civitatis statum pacandum; caussasque tumultuum ac discriminum tam domi quam foris præcidendas: qui, gente Fulgosia immerita primum omnium perpetuo exsulio mulctata, magistratus ceteraque publica munera, ac procurationes, atque honorum titulos inter Nobilium Factionis ac popularis corporis cives, Guelphos & Gibellinos, æqualiter distribui lege lata jussit; pacem cum Catalanis fecit; Marchiones Carrettanos Reipublicæ reconciliavit, Ingauno ac ceteris locis ab ipsis occupatis restitutis.

Per ea tempora Genuenses & Veneti non minoribus detrimentis minoribusve discriminibus terra quam mari conflictabantur. Erat tum legio quædam in Italia, quam *Stellæ* vocabant, desperatorum hominum; quos æris alieni damnatos, capitalia ausos, facinoribus contaminatos, eædem caussæ conglobarant: ii sine ullis certis sedibus, sine ullo magni nominis Duce, nullo militari sacramento obstricti, tota Italia prædonum potius quam bellantium more vagabantur, latrociniis vitam tolerantes: jamque populis & civitatibus erant terribiles: ut civitates, in quorum fines illos impetus tulisset, ad necessitatem sese atque agrum suum à belli cladibus redimendi adigerent. Hanc igitur legionem Barnabas pretio induxit ad fines Genuenses intrandos, in illisque quantam maximam vastitatem possent edendam: qui cum superatis jugis per vallem Porciferæ ad littus sancti Petri Arenæ (ita incolæ locum vocant) constitissent; Dux à populo armando abhorrens, quæ res quam periculosa regnantibus esset, recenti exemplo Fulgosii didicerat, pecunia periculum imminens discussit; illorum discessu decem aureorum nummûm millibus deciso; prædaque, quam fecerant, illis concessa: quibus pecuniis numeratis, illi fines Genuensium pacato agmine sunt egressi, quos infesto fuerant ingressi. At in ditione Veneta Carrarius suis & Ludovici Hungari copiis fultus, urbem Trivisium atque opidum Mestrem diu & acriter oppugnata in deditionem tandem accepit.

A. C. 1379. 1380. Dum is est rerum terrestrium status, majore mole mari bellum gerebatur: quod per duos insequentes annos ejus sæculi septuagesimum nonum & octogesimum, ita utrumque populum exercuit, ut nulli umquam anni, aut bellicosiores fuerint, aut maximis rebus gestis clariores; in quibusque magis fortuna variaverit, majoraque ac crebriora utriusque populi ediderit funera. Lucianus enim portu Jadrensi cum duabus & viginti triremibus movens, iter in hostem dirigit;suos primo ad pugnam tali oratione, ut dicitur, hortatus: *Si in prælio, quod imminet, milites, victoriam tantummodo, ac gloriam, & emolumentum, quod ex illa percipitur, spectaremus; digna tamen ea præmia ducerem, in qua omnes virtutis & roboris nervos contenderetis: nunc alia gravior accedit caussa; quæ vobis majorem & acriorem necessitatem imponit, fortem & strenuam, ac plusquam pro virili parte operam edendi: ea est ignominia proxima clade Ducis temeritate accepta; maculaque nomini Genuensi concepta: quæ hoc prælio vobis delenda est: cujus eluendæ, quam victoriæ pariendæ stimuli eo acriores sunt; quo propior & interior est rerum tuarum amissarum, quam alienarum tibi non additarum, sensus: in hoc enim nihil lucri, at in illo plurimum damni fit: quod autem detrimentum majus esse potest, quam famæ & existimationis? quas res tot Majorum nostrorum laboribus ac discriminibus paullatim collectas, nisi hoc secundo prælio recuperamus, universas profundimus. Una est autem eas recuperandi via, si victoriam pepererimus, majoremque cladem, quam ab illo accepimus, hosti reddiderimus. Neque vero hujus victoriæ fructus major est, quam spes certior; si vos & hostem consideraveritis: vos enim omnes Ligures, ejusdemque linguæ & nationis homines estis; ac pro vestra, & patriæ, liberorumque vestrorum salute ac dignitate dimicatis; commodaque & incommoda belli ad vos pertinent: hostis contra classem alienigena & mercenario milite refertam habet: quos pro alienis commodis & gloria pugnantes longe alio quam vos animi habitu esse oportet: ac, quemadmodum vos nullum discrimen recusare debetis, ita illi summæ stultitiæ existimare, pro iis rebus, quæ se ac patriam suam nihil attingunt, discriminibus se offerre: à sic igitur affectis animis quid exspectandum sit, vos juxta mecum intelligitis, milites: documento sunt superiora bella, in quibus semper victores fuimus, cum æquo Marte concursum est; numquam victi, nisi cum illi numero navium longe superiores multitudine sua nos potius obruerunt, quam vicerunt. Facere præterea animos vobis debet (neque id jactanter dictum quæso accipite, milites) gentis nostræ fortuna; cujus ductu semper de hoste Veneto victoriam tulistis: cum sub aliarum familiarum Ducibus fortuna variaverit: in victoriam igitur tot nominibus utilem, atque adeo necessariam, Luciano Auria Duce, animos & corpora, milites, parate.*

Nec minoribus, aut minus acribus irritamentis Dux hostium suorum animos ad pugnam accendebat; justitiæ caussam memorans, à qua divinum Numen haud dubie staturum. Venetos insulam Tenedum, de qua certamen sit indictum, justo titulo, eoque jure, quo qui optimo, possidere, à legitimo Domino donatam: quam Genuenses nullo jure repetant, tamquam parricidii præmium, cujus ipsi auctores Andronico fuerint, filio in parentem armato: pollutum igitur hostem ac rapto vivere assuetum contundendum: cujus tam vecors sit audacia, ut nihil recenti clade infractus, non modo satis animi ad sua tutanda habeat, sed sinum Hadriaticum ingredi ausus sit; victoresque Venetos domi suæ lacessitum ultro veniat: furiis profecto vesanum hominem rapi ad novam materiam gloriæ ipsis præbendam: id futurum profecto; si ipsi obfirmaverint animos, aut mori, aut partum decus, eodem ipso Duce, quo illud pepererint, tueri.

At Lucianus institutum iter persequens, naves hostiles unam & viginti ad littus Polæ urbis tandem obvias habuit: in quas procul conspectas magno impetu classem concitat: nec minus avide Victor Pisanus hostium Dux se certamini offert; cum superiore victoria parta erectus, tum virium fiducia elatus: classem enim delecta quadringen-

torum septuaginta bellatorum manu, præter ordinariam nauticam turbam firmarat: ad hoc complures Polanos cives virium robore & ætate florentes in classem acceperat, voluntariam militiam professos. Ingentibus animis concursum est; æmula virtute ac perpetuis odiis, tum autem novis irarum caussis utrumque acuentibus. Atrox igitur prælium, ac cruentum, & longum fuit; cum nihil neque à Ducibus, neque à militibus & navalibus sociis, de summa contentione remissum esset: tandem victoria penes Genuenses fuit; quindecim hostilibus navibus captis: cum Pisanus, qui admonendo, hortando, castigando, providendo, omnibus locis occurrendo, in media mole pugnæ versando, nullas boni Ducis partes omisisset, magna parte navium jam ab hoste capta, desperatam rem cernens, cum reliquis sex fuga saluti consuluisset: qui è manibus hostium evadere quidem potuit: civilis livoris impetum subterfugere non potuit: cum enim Venetias venisset, recenti adhuc luctu, ob tantam cladem acceptam; cum ceteris omnibus, qui è clade superfuerant, in carcerem inclusus est: per caussam, is, quod inexplorato rem prælio commisisset; illi, quod prælio se subtraxissent. Egregia victoria parta, classis Genuensis, itinere retro repetito, in portum Jadrensem se recipit; duobus millibus septingentis captivis numeratis, præter mortuos, quorum magnum numerum fuisse ipsimet Veneti fatentur: quæ victoria eo mirabilior fuit, quod sine Duce parta est; cum initio pugnæ Lucianus, subductilis cassidis buccula ejecta, ingens vulnus à lancea hostili in ore accepto, ex eo illico cecidisset: in cujus loco Proceres, qui Ducis latera veluti corona cingebant, gregarium quendam militem armis jacentis Ducis indutum subornarunt: quod tanta cum celeritate, atque ita caute fecerunt, ut tantæ rei sensus neque ad hostes, neque ad suos pervenerit. Ejus victoriæ ergo aram divi Joannis titulo insignem in æde divi Georgii dedicari placuit: quam Magistratus pridie Nonas Majas, quo die parta victoria est, religiose adiret, cum usitato aurei aulæi donario.

In hac pugna narranda Venetarum rerum Scriptores, qui totam rem ac casus pugnæ paullo diligentius persequuntur, duabus in rebus à nostris Annalibus discrepant: nam decem recentes triremes Genua in supplementum missas, per ea tempora ad Lucianum venisse, Venetis rem ignorantibus; igitur Genuensem Ducem quattuordecim triremes tantummodo ostendisse, ut earum paucitate hostem ad pugnam facilius attraheret: reliquis pone promontorium haud procul ab urbe Pola distans latere jussis; dato mandato, uti triremes modico edito prælio, sensim cedendo, tamquam nimium ab hoste premerentur; illum ad locum insidiarum pertraherent: tum subito, quæ in insidiis substiterant, prodeuntes, hostiles naves circumvenirent: & Lucianum initio pugnæ cum prætoria Veneta congressum vulnere à Donato Zeno in ore accepto occubuisse; omnesque, qui erant in prætoria Genuensi, trucidatos: ceterum Genuenses nihil casu Ducis imminutos, ut compositum fuerat, cessisse; Venetosque ad locum insidiarum tractos ab illis circumventos: quorum alterum, vires consilio juvisse, semper in laude positum est; alterum vero, quod de supplemento misso dicitur, Veneti nullo argumento docere possunt; cum præsertim nulla de ea re Genuæ exstent monumenta, non modo apud ullos Annales, sed ne in tabulario quidem, ubi omnia decreta civitatis de minutissimis quibusque rebus facta diligenter adservantur: alterum ab omni veri similitudine prorsus abhorret; morte Ducis ac prætoria vel capta, vel depressa, (alterutrum enim necesse est, siquidem omnes superstantes trucidati sunt) nihil ordines turbatos; omniaque sedate & ex composito, tamquam nulla plaga accepta, administrata.

Haud parva quidem est hæc varietas; verum illud magis me conturbat; tantam esse Annalium nostrorum jejunitatem, ut nihil attingant earum rerum, quæ in sinu Hadriatico gesta sunt, post adventum classis Genuensis: qui fuit sub finem mensis Augusti anni superioris; cum prælium, quod modo exposuimus, quod initium gerendarum rerum faciunt, commissum sit mense Majo hujus anni: neque verisimile sit, duos tam claros Duces, cum uterque præpotentem classem paratam & instructam haberet, sedentes totum illud octo mensium tempus segne contrivisse; atque in ipso initio senescere bellum tanto ardore susceptum passos, studiaque hominum relanguescere.

Scriptores rerum Venetarum longam de iis rebus historiam contexunt; multosque ambitus faciunt, quos ego omnes persequi non necesse habui: insigniora tantummodo summatim attingam; fidem illis neque detrahens, neque adjungens: in favendo enim rebus suis nimii interdum sunt: ajunt igitur, Victorem Pisanum summum classium ac rerum navalium præfectum, simulatque audivit, ingentem classem Genuæ comparari in Hadriaticum sinum destinatam, ut bellum à suis finibus averteret, extemplo sinum egressum, mare inferum petiisse; cumque Neapolim usque processisset; ibique cognovisset, classem Genuensem altum tenentem jam prætervectam; itinere statim retro verso sinum repetisse: quem antequam intraret, classem Genuensem in sinu Tarentino adeptum, Lacinium promontorium insedisse, Japygio (quod idem Salentinum dicitur) è regione adversum; inter quæ velut duo prominentia cornua sinus Tarentinus longo flexu curvatur: cum classem Genuensem in intimum sinum retractam ad pugnam elicere non potuisset: quæ classis cum tandem à portu Tarentino exiisset; Venetos illam statim insecutos: ceterum Lucianum, cum Veneti urgerent, necessitatem pugnæ, à qua prorsus abhorrebat, hoc ipso, quod sese ad illam adactum simulavit, discussisse: conversis enim in hostem proris, speciem præbuisse sese ad pugnam aptantis. Enimvero Venetos lætos antemnas demittere, arma super tabulata extrahere, galeas ac thoraces induere, bellicas machinas ac tormenta suis locis aptare, ceteraque omnia ad imminens certamen opportuna raptim expedire cœpisse: quibus ministeriis dum illos implicitos cernit; Lucianum proris conversis altum petentem multum itineris præripuisse, antequam Veneti suis se impedimentis expedire potuissent: remigiumque armis, quæ induerat, prægravantibus, cum cursum Genuensium æquare non potuisset, tandem Lucianum sese à conspectu Venetorum incolumem eripuisse, egregioque commento conatibus hostilibus elusis, Dalmatiam petiisse: ceterum præfectum Venetum, non multo post tempore, cum audisset, classem Genuensem Jadram urbem petere, vehementer commotum, cursum in illos direxisse: qua re cognita, Genuenses, metu ne in itinere opprimerentur, omissa Jadra, sese in propinquam amicam urbem Polam recepisse; duoque ostia portus, quæ ea urbs habet, alterum in Orientem, alterum in Occidentem versum, trabibus aliisque machinis ita obstruxisse, ut intro penetrari nullo modo posset. Igitur Victorem, cum appulisset, objecta munimenti specie turbatum, omnem conatum mari irritum intelligentem, fortunam terrestris pugnæ experiri cum statuisset, copias in terram exposuisse, magnoque impetu mœnia invasisse: ceterum à Genuensibus, qui & ipsi in terram exscenderant, acriter mœnia defendentibus cum multa suorum cæde ac sanguine repul-

repulſum: quare, cum conſilia non ſuccederent, annonæque inopia laborare cœpiſſet, omiſſo incepto, Jadram ſe recepiſſe: ceterum Venetos quinque triremibus in ſupplementum, ac magna vi annonæ illico miſſis, eniſe imperaſſe, ut Polam repeteret; neque inde prius diſcederet, quam urbe, hoſtilique claſſe aut vi, aut deditione captis: dicto audientem fuiſſe Victorem: ceterum poſteriorem conatum non minus quam ſuperiorem inanem evaſiſſe; cum Genuenſes validioribus munimentis mœnia firmaſſent, atque oſtia portus obſtruxiſſent: igitur Piſanum, cum aliquot dies ſine ulla effectus ſpe, nulla re tentata, in ancoris fuiſſet, tandem annona deficiente, hyemeque appetente, quæ eo anno ſæva in primis fuit, obſidione omiſſa, ſe in Iſtriam recepiſſe: circumactaque hyeme, inſequenti anno, cum tempus gerendarum rerum veniſſet, portum exiiſſe, Apuliamque petiiſſe; frumentoque, cujus cauſſa venerat, in naves impoſito, inde profectum in itinere quindecim Genuenſes triremes in conſpectu habuiſſe; pugnamque inter utramque claſſem miſſilibus potius procul eluſam, quam commiſſam: in qua tamen cum, qui claſſi Genuenſi præerat, cujus nomen ignoratum eſt, cecidiſſe; Victoremque ictu ſagittæ vulneratum: pugna dirempta Genuenſes Jadram conceſſiſſe, Venetos Iſtria repetita Polam ſe contuliſſe. Victoria ad Polam parta, claſſis Jadram repetens, in itinere Clodiam veterem, duoque alia Venetorum opida incendit; onerariamque magni pretii mercibus onuſtam cepit; compluribuſque detrimentis nonnulla Venetorum loca, ad illa ſubinde divertendo, affecit.

At Genuenſes, tam felici rerum gerendarum initio animis ſublatis; cum bellum omni ope perſequi decreviſſent, in Luciani locum Petrum Auriam ſufficiunt, virum impigrum ac ſtrenuum: qui ſi ad fortitudinem ac reliquas virtutes animi quoque moderationem addidiſſet, nemo profecto ad ejus gloriam poſſet adſpirare: internecino enim bello finem Genuenſibus honorificum & fructuoſum impoſuiſſet: nunc nimia arrogantia ingeniique aſperitate, tot animi bona, quibus ea tempeſtate nemo inſtructior fuit, fœdavit; feliciſſimoſque ſucceſſus ac ſpem ex illis conceptam evertit; atque efferenti ſe fortunæ nimium indulgens, neque ejus variantis vim ſecum reputans; ſeſe, exercitum, claſſem, Rempublicam præcipitem dedit. Petrus igitur cum quindecim triremibus, quas Genuenſes armaverant, Genua ſolvens, Jadram contendit: quo appulſus cum victrice claſſe ſe conjunxit.

Per ea tempora novem triremes Venetæ in mare Liguſticum venerunt, in Tiroque parva inſula, quæ eſt ante opidum Portum Veneris, ſacram ædem ceperunt, nemine defendente; nonnullaſque reliquias ex ea abſtulerunt; falſo credentes ſe corpus ſancti Venerii, quod in ea æde ſumma cum religione adſervatur, abſtuliſſe: cumque excurſiones facere, oramque Liguſticam populationibus aliiſque belli detrimentis carpere cœpiſſent, miſſæ ſunt adverſus illas novem triremes Genuenſes: quæ cum Venetas in fugam conjeciſſent, porro ire perrexerunt, Jadramque appulſæ ſe cum reliqua claſſe conjunxerunt. Veneti Annales rem mire augent: ſcribunt enim Venetos initio horum motuum, cum audiſſent claſſem Genuæ comparari, in Hadriaticum ſinum deſtinatam ad fines Venetos vexandos; ſive ne ipſi minus animi ad hoſtem petendum habuiſſe viderentur, utque pares clades illis redderent; ſive ſe putantes, hoc impedimento Genuenſibus objecto, illos ab alienis petendis ad ſua tutanda averſuros; novem triremes inferum mare petere juſſiſſe: quibus inſequenti anno ſex triremes addidiſſe: hanc claſſem, cum ad littora Genuenſium defenſoribus nudata appulſa eſſet, per duos circiter annos totam oram Liguriæ crebris excurſionibus, populationibus, incendiis, ruinis infeſtam feciſſe: cum ne poſt Clodiam quidem captam receſſiſſent: ceterum paucis veriſimile fore puto; Genuenſes navigiis ceteriſque maritimis facultatibus abundantes paſſos eſſe, ditionem ſuam biennio belli cladibus vaſtari; nemine contra hoſtem emiſſo: quique ad aliena vexanda tam validas claſſes ſubinde emitterent; in injuriis & detrimentis à ſe arcendis tam ignavos fuiſſe.

At Petrus, recenti victoria à gentili ſuo parta, numeroque navium aucto, (fuerunt triremes ſeptem & quadraginta, parque numerus minorum navigiorum, cum non deſint, qui triremes ſexaginta fuiſſe tradant) ferox, majora tentanda ratus, octavo Idus Auguſtas portu Jadrenſi ſolvens Venetias ipſas iter dirigit; atque in itinere Rubinum, Bonajam, Magrum, Gradum, Clavellum valida Iſtriæ opida expugnat. Venetorum Annales addunt, navim Venetam infiniti pretii mercibus onuſtam à Genuenſibus in fugam actam, prope à littore Veneto mille paſſus; cum magiſter navis, vento atque unda ipſum deficientibus, ſe in terram ejeciſſet; captam & incenſam in ipſis oculis Venetorum à littore inſpectantium, ac fortunam civitatis & conditionem ſuam lugentium; qui tantam indignitatem ferre cogerentur, ut ne ad ipſam quidem urbem ſuam civibus ſuis in extremo periculo ferre opem poſſent: illud inſuper addunt; Genuenſes, poſt navim captam, Palæſtinam cepiſſe: quam utramque rem à noſtris Annalibus prætermiſſam miror. Igitur Veneti, cum nulla eſſet facultas claſſem armandi, quam hoſti opponerent, adventumque Genuenſium exſpectarent, omnes curas in urbem ac loca circumjecta munienda convertunt.

Sed prius nobis Venetiarum ſitus deſcribendus eſt. Ea urbs in intimi ſinus Hadriatici flexu in mari ſita eſt: quod urbem inſtar inſulæ circumluit: quam à Septemtrione & ab Occidente ſole littus continentis cingit; à quo circiter quinque millia paſſuum diſtat: à Meridie & Oriente agger ab undis undique exſtans variæ latitudinis, cum maxima mille paſſus non excedat, triginta quinque millium paſſuum procurſu paullo extrorſus curvato ambit: ut ſpeciem urbis ſtagno lacunoſo atque maritimis æſtibus irriguo incluſæ contemplantibus præbeat. Interſcinditur is agger, quem incolæ littus vulgo appellant, ſex in locis velut ſex oſtiis; per quæ aditus in portum, ſeu in ſtagnum, navibus ab alto venientibus patet: primum, quod ab Oriente incipit, tres portus appellatur: alterum, littus maximum: quod illud conſequitur, ſancti Eraſmi vocatur: huic proximum duo caſtella nuncupatur: quinctum Metamaucum, ſive Malamocum nominant: poſtremum eſt portus Clodiæ à continenti exiguo freto interſciſſum: ut loco aggeris, ſpatium, duobus iis interjectum oſtiis, ab urbe ipſa Clodia occupetur: acceſſus autem ad urbem Venetias duabus de cauſſis exteris navigiis minoribus difficilis eſt, majoribus nullus: nam & minima eſt atque incerta aquæ altitudo, æſtibus creſcens ac decedens; quæ alveos majorum navium non fert: & canales peranguſti ſub undis latentes multis in locis defoſſi ſunt: quorum altitudo peritis & gnaris tutam navigationem præbet: cum exteræ naves, nullumque ejus portus uſum habentes, incertæ qua curſum teneant, ſi paullum modo dextra vel læva deflexerint, vadis infixæ immobiles hæreant: à quibus niſi longo tempore ac magna mole avelli non poſſint: igitur Veneti ſpa-

spatium inter duo castella interjectum perpetua atque inter se annexa ingentium trabium transversa serie obstruunt; triplici etiam ferrea catena magnæ crassitudinis ducta: quam navigia quædam informia *Sandones* vulgo appellata, binis ancoris firmata sustinebant: tresque ingentes corbitas validis vinculis inter se annexas ac cratibus constratas statuunt: quæ inexpugnabilis valli usum ac speciem præbebant: ad hoc fossa in magnam altitudinem depressa ad ædem sancti Nicolai, quæ est in littore ab exteriore mari ad interius stagnum ducta, ac valido trabium vallo communita; iter Metamauco venientibus intersepiunt; castellumque ad Metamaucum excitant, ac valido præsidio armatorum firmant.

At Petrus porro ire pergens, ostium Veneti portus ad duo castella tenuit: copiisque, quibus se mille pedites à Carrario missi conjunxerant, in aggerem expositis, cœnobium sancti Nicolai præsidio Venetorum dejecto expugnat, castellaque irrito incepto tentat: quæ Veneti valido trecentorum equitum ac magni peditum numeri præsidio firmarant: cum etiam Joannes Barbaricus cum magna celocium multitudine bombardulas vehentium ostium portus insedisset: igitur Petrus omnem conatum ab ea parte inanem fore intelligens, simul tanta munitionum objecta specie deterritus, cum inexsuperabilibus vis afferri non posset, in alteram littoris partem vim belli convertit; ac Clodiæ urbi classem admovet: quæ urbs in altero extremo littoris cornu sita viginti quinque millium passuum intervallo Venetiis distat; plateasque, ut Venetiæ ipsæ, navigabiles habet, multis illas intersecantibus canalibus, qui in mare feruntur, cum nonnulli etiam tenues euripi extra urbem per campos & salinas discurrant: qui occulti, exterisque ignoti, toto obsidionis tempore, quamvis Genuenses portum tenerent, ad urbem accessum & egressum nunciis ultro citroque commeantibus dederant. Erat in urbe Clodia, præter urbanam juventutem armatam, firmissimum trium amplius millium peditum præsidium: ad hoc hostes castellum inter urbem & portum, qui mille passus ab urbe abest, excitarant; ac magna hominum & telorum omnis generis copia firmarant: quæ res impetum Genuensium, cum portum primo adventu cepissent, retardavit; quo minus ad urbem illico accederent: quo paucis post diebus expugnato; cum Franciscus Carrarius cum copiis, quas duxerat neque numero neque genere contemnendas, ac non pauca peditum signa à Patriarcha Aquilejensi missa ad classem venissent, Petrus haud jam cunctandum ratus urbem invadit. Vanus primus conatus fuit; cum milites imperata non observassent: postero die oppugnatio integrata est: quæ longa & atrox ac cruenta fuit, obsessis sese egregie defendentibus: tandem Genuenses in urbem penetrant, magna hostium edita cæde, ac civitate direpta: matronarum tamen pudore intacto, quæ jussu Petri in Monacharum cœnobium subductæ sunt. Cæsa sunt in ea pugna hostium sex millia, ac plus noningenti capti: cum victoria Genuensibus & fœderatis non exiguo sanguine ac cæde steterit.

Tristis nuncius Clodiæ captæ Venetias confestim perlatus, tantam trepidationem fecit, ut mœrorem ac luctum acceptæ cladis terror imminentis interitus obstupefecerit: cum Senatores ipsi, veluti mentis non satis compotes, tanto undique circumfuso pavore, obtorpuissent: tandem, cum animi à stupore, quo defixi diu steterunt, tamquam à somno emergere cœpissent, nullam tamen rationem explicandæ salutis inibant; cum subiret animum cogitatio, in eum se locum adductos, ut aut vi, aut fame expugnarentur: quibus enim opibus, classe amissa, ac terrestribus copiis deletis, hosti geminata victoria feroci, tantisque viribus fulto, si ille Venetiis classem admoveat, restituros? neque vero majoris aut diuturnioris certaminis expugnationem munimentorum recenter excitatorum, quam Clodiæ fore: quod tamen discrimen ut evadant, ut hoste Venetias omnino non accedente, vel irrito incepto accedente: quo modo adversus famem, quam natura insuperabilem faciat, se invictos fore, omnibus maritimis ac terrestribus commeatibus undique clausis? alterutra igitur peste pereundum esse. Omnia circumspectantibus nihil succurrebat, quam pacem à superbo victore suppliciter exposcere. Durum quidem videbatur, populo, cum quo per centum amplius annos de maris imperio varia fortuna dimicassent, supplices fieri: evidens tamen præsentis interitus species, ante oculos versans, necessitatem illis expressit, hanc quantamcumque indignitatem subeundi: Legatos igitur ad Petrum mittunt; quibus mandant, ut pacem per æqua per iniqua cum Genuensibus componant: quibus ad Petrum introductis, legationis principem ita locutum accepimus: *Magnos vobis animos, Genuenses, facere possunt tot felices ac continuati rerum successus: ingentesque tibi in primis, Dux, spiritus addere tot alia super alia familiæ tuæ cumulata decora; clarissima de nobis navali victoria à Luciano gentili tuo viro forti ac claro paullo ante parta; ac Clodia urbe à te modo capta, urbeque ipsa Venetiis obsessa: ceterum quo validior est secundi venti flatus, eo major diligentia in illo moderando tibi est adhibenda: ac cavendum ne te nimio illius impetu in aliquas latentes syrtes, atque inextricabiles scopulos sinas auferri. Vetus est hoc, Petre,* Multos claros Duces vincere scivisse, victoria uti nescivisse: *quod dictum non magis in illos valet, qui institutum cursum felicitatis persequi destiterunt, egregiisque rebus initio gestis, velut alii repente facti, segnes obtorpuerunt; bellumque ingentibus animis inchoatum senescere, desidia sua passi sunt; quam in illos, qui nullum modum fortunæ se nimium efferentis faciendo, atque ad non concessa tendendo, sese, copias sibi creditas, Rempublicam ambitione sua præcipitem dederunt; magnarumque cladium civitatibus suis caussa fuerunt. Qui fructus victoriarum maximus sperari & optari potest, hoc est, victum hostem ad tuas conditiones adducere, illique pacis leges imponere; id tu, Dux, assecutus es: pacem enim à te petimus Veneti; ii, qui clarissimis victoriis partis, ingentibus rebus gestis, nominis nostri fama totum orbem terrarum implevimus; amplissimasque Provincias, atque innumerabiles urbes latissime patenti imperio nostro subjunximus. Pœnitebit igitur te, Petre, gloriæ tuæ, aut te ad cetera gentis tuæ stemmata, quæ frequentissima sunt, parum decus addidisse existimabis; te Venetos ad necessitatem pacem supplices à te petendi adegisse? quique populus virtutis æmulus de principe in maritimis rebus loco per centum amplius annos vobiscum contenderit; illum à te in eum locum adductum, ut non jam sit ei de dignitate & gloria dimicandum, sed de salute laborandum? magnum est hoc, si rem vere tecum existimare volueris, Dei immortalis beneficium: quod illius benignitate tibi in sinum ultro delatum, cave ne nimia cupiditate tibi elabi sinas: id assequeris; si tecum reputaveris, quantæ vecordiæ sit, rem jam partam, ac domi, quod ajunt, conditam temere in incertam aleam dare.*

Quæ ad ea responderit Petrus, quas pacis conditiones tulerit, à nostris Annalibus non traditur: puduisse illos credo, tam barbaram immanitatem

tem in homine Genuensi litterarum monumentis mandare: illud tantum dicunt, (quod inter Venetos & omnes etiam Scriptores, quoscumque ego viderim, constat) ita atroces conditiones ab illo editas, quæ in nullius hominis integra mente utentis sensum caderent: quibus, si totam ditionem Venetorum ac Venetias ipsas jam cepisset, mitiora edere debuisset: omnia enim illis ademisse, præter hujus usuram lucis, quam ipsam quoque ut à se precariam habere faterentur, volebat. Quæ legatio renunciata majores motus, quam proximus cladis nuncius, in contrariam partem Venetiis fecit: ita enim abominati sunt postulata, ab omni humanitatis sensu abhorrentia; itaque ea res indignationem & iracundiam Venetorum accendit; ut ab ultima desperatione in rabiem versi, omni pacis cogitatione deposita, animos ad tantam tamque vesanam furentis hominis arrogantiam ulciscendam acuerint.

Hic, rerum Venetarum Scriptor haud parva in re à nostris Annalibus discrepat: nullam enim legationis ad præfectum Genuensem Venetiis missæ mentionem facit: quin contra, Venetos ait nihil Clodia capta, & tantis aliis super alias cumulatis cladibus, animo infracto, ad bellum reparandum, ac sese defendendos animos acuisse. Illud quoque addit, quod à nostris Annalibus silentio præteritum est; Carolum Ludovici Hungarici Regis filium per idem tempus fines Venetos infesto exercitu intrasse; Tergestumque urbem arta obsidione cinxisse; demonstrasseque, sese ambigentium controversias pro communi amico haud gravate cogniturum, ac res inter illos componere omni ope annisurum. Venetos igitur, Aquilejensem, Carrarium, ac Genuenses ipsos, amplas legationes ad illum misisse; resque magnis disputationibus coram Carolo agitatas: nihilque tandem, post ingentia certamina actum: immites enim Genuensium animos perstitisse in pravo & crudeli incepto; iis conditionibus pacis latis, quas omnium aures respuerunt: cum omnia Venetis, præter animam, adimerent: quam ipsam quoque ipsorum benignitati acceptam referri à Venetis vellent: ceterum quam verisimile sit, Venetos, Clodia capta, totque cladibus attritos, ad hoc tot terra ac mari circumsistentibus terroribus, præterea omni commeatuum via interclusa, animos ad pacem petendam non demisisse, quod iidem ipsi Veneti levioribus de caussis aliquando fecerunt; in aliorum cogitatione relinquo: ac ne illud quidem minus à veritate absonum videtur; Venetos inimico Rege, seque & urbes suas oppugnante; ac cum quo sibi tantæ inimicitiarum caussæ intercederent, ob tot omnium temporum inter se illatas injurias, totque civitates mutuo sibi ademptas; disceptatore tanta in re uti non dubitasse: ut illud quoque à ratione est alienum; Regem non potius optasse Venetos iis de caussis, quas diximus, tanta mole obrui, quos confectos & enervatos ipse postea facilius opprimeret, suaque sibi reddere cogeret; quam illos sublevare, atque è tantis discriminibus eripere studuisse.

Igitur Veneti, cum res afflictæ & prostratæ eum virum postularent, in quo animus esset tantæ rerum moli par, neminem potiorem habentes Victore Pisano, cum carcere eductum, invidia & obtrectatione temporibus Reipublicæ cedente, summæ bellicarum rerum præficiunt, cum ingenti populi lætitia; cui ita carus fuisse & acceptus dicitur, ut illo carcere incluso, multi citati nomen in militiam dare recusarent, seque sub alio Duce umquam merituros negarent: præterea Legatos ad Barnabam Principem Mediolani opem in extrema fortuna oratum mittunt: qui cum Mediolanum venissent, ad Barnabam introducti, illo-

A rum princeps talem orationem habuisse traditur: *Ad extrema adducti; terra ac mari artissima obsidione circumsessi; omni maritima & terrestri commeatuum via nobis clausa, ac mœnibus prope ipsis Venetiarum ab hoste captis; (nulla enim alia mœnia urbs nostra habet, præter aggerem ante eam consurgentem, atque in eo à nobis nuper excitata propugnacula, quorum firmissimum est Clodia modo ab hoste expugnata) tot igitur angustiis circumventi in tuam opem & misericordiam confugimus, Princeps: quæ una nos è faucibus immanissimi hostis eripere potest, atque à propinquo interitu servare: quam tamen opem verecundius à te peteremus; si, in ea nobis porrigenda vel neganda, mi-* B *nus fides, fama, existimatio, utilitas denique tua, quam nostra salus ageretur: neque enim nos soli tanto onere nos temere aggravassemus; nisi spe auxiliorum & societatis tuæ freti, fœdere ac sollemni jurejurando sancitæ; ad hoc tam amanter ac prolixe à te ad nos delatæ: cum videremus Genuenses perpetuos hostes nostros cum potentissimis Principibus accolis nostris arma conjunxisse: sapientiusque duxissemus parva insula Tenedo, quæ funestum hoc bellum excitavit, hosti cedere; quam eam negotii molem nobis conflare, qua necessario obruendi essemus, viribus adversus tantam conspirationem longe impares: spe igitur tuæ societatis innisi, bellum ingressi sumus; quam nos numquam falsu-* C *ram pro certo habemus: neque enim fieri potest, ut tu tanti fastigii Princeps, sedens & inspectans patiaris nos opprimi, atque in tanto officio, quod tibi fides tua ac jusjurandum imponunt, ut cesses: cum interea Genuenses non magis suis quam sociorum viribus nos oppugnent: non enim illorum fœderati minus atroces in nos coorti sunt; aut minus acri bello, quam illi, nos urgent: quod in illum locum nos adduxit, quo nullus sit, præter interitum, inferior. At enim quid est, Veneti, quod cælum & terras inanibus querelis impleatis? quod jurisjurandi & pactorum testem cieatis; cum ipsi vos istis molestiis facile eximere possitis, caussam belli, quoniam ita levis est, præcidendo, atque insula* D *Tenedo hosti cedendo? utinam hoc nobis integrum esset, Princeps: utinam hiantem voraginem, hac insula nobis detracta, explere possemus; non te, aut quemquam fatigaremus: ceterum res non eo loci jam est, neque de Tenedo exigua insula dimicatur; sed de omnibus rebus nostris, de tota, inquam, ditione nostra, ad quam insatiabilis rapacissimique hostis cupiditas felicibus successibus incitata oculos adjecit; quin etiam de Venetiis ipsis certamen nobis fortuna indixit. Patieris igitur, Princeps, nos cum veteris amicitiæ jure, caste atque integre à nobis perpetuo cultæ, tum recentis societatis fœdere tibi conjunctos inspectans & sedens interire? ac non protinus omnibus regni tui vi-* E *ribus connisus ad tuos liberandos accurres? cum præsertim, ut omittam fidem, pacta, existimationem, hominum sermones, non minor res tua agatur, quam nostra: postremum enim fecimus; quod multis esse in deliberationibus primum solet; hoc est utilitas: quæ tum maxime est amplectenda, cum est cum dignitate & amplitudine conjuncta. Regnum habes, Princeps, nobilissimum & opulentissimum; regionemque omnium, quæ sub cælo sunt, feracissimam; tum autem innumeris claris urbibus ac validis opidis frequentem: idem tamen regnum est velut corpus robustum quidem ac vegetum, suisque viribus firmum; ceterum truncum ac mancum; cum cruribus & brachiis careat, qui-* F *bus se commoveat, ac vires suas late proferat: ea autem quid aliud sunt, quam mare ac maritimæ opes? ea solæ in tanta ceterarum rerum, tamque affluenti copia tibi desunt: earum igitur tibi addendarum, hoc bellum non modo præclaram occasionem, si illud toto pectore amplexus fueris, sed justam quoque caussam præbet: ecquis enim dubitat; quin, si tu acri bello Genuenses urgere cœperis, illos brevi sis ab alienis quærendis ad sua tutanda revocaturus? quo bello cervicibus nostris imminente liberati, non debes dubitare, quin*

omni virium nostrarum conatu simus consurrecturi ad tantas injurias ulciscendas, ac pares clades illis reddendas. Quæ autem spes illis ancipiti terrore hinc terra à te, illinc mari à nobis circumventis reliqua erit? annona præsertim illos cito defectura; cujus numquam magnam copiam habent: qua importata tantummodo utuntur: ut, si non alia re, fame certe & necessariarum frugum inopia victi ad illud consilium sint descensuri: ad quod pridem iidem ipsi nos superioribus annis illos adegimus, cum se Joanni gentili tuo voluntaria deditione tradiderunt: incredibilique tua felicitate fit; ut non cupiditas aliena rapiendi, sed desiderium tua recuperandi, justa & pia arma tibi induisse videatur. Si tantæ ac tam splendidæ caussæ ad honorificum & fructuosum bellum non satis stimulant; nequidquam nostra, aut cujusquam adhortatio acuet. Illud tantum extrema oratione nostra te monitum volumus; ut, quod facere decreveris, quamprimum facias: ne tum te opem latum venisse doleas, cum jam nulli essent, quibus opem ferres.

Æqua Venetos postulare, seque in officio & fide pactorum fore, respondet Barnabas; omnemque belli terrorem à Venetis depulsum in Genuenses versurum, copiis in illorum fines illico missis: atque ita bono animo esse jussos Legatos à se dimittit; è vestigioque legionem Stellatam, quam superius memoravimus, quæ fuit quattuor millium armatorum, Astorre Manfredo Duce, in Liguriam mittit: quos Isnardus Guarcus Ducis frater, urbanam juventutem secum trahens, valida impressione aggressus fundit; maximo illorum numero partim cæso, partim capto, reliquis, qui pauci superfuerunt, in fugam conjectis; cum ipse Manfredus rusticanis vestibus indutus evasisset. Hujus victoriæ memoriam Genuenses cum usitato dono aurei aulæi ad ædem divi Georgii ad octavum Kalendas Octobreis, quo die parta est, sacro sollemni quotannis renovandam decreverunt: quæ victoria non magis Genuæ, quam tota Italia læta fuit; urbibus ac finitimis populis gaudentibus, illam omnium scelerum ac facinorum colluviem deletam; à qua nullius urbis fines cladibus belli essent intacti: cum non minus incerta exspectatio, quam præsentia mali animos hominum torqueret, incertos, quo illos populantes animi impetus ferret.

Interea Genuenses nonnulli obscuri nominis, vicis in circumjectis littoribus, atque ad ripas Athesis captis, porro ire pergentes, Metamaucum capiunt: ceterum cum, Clodia ac ceteris circumjectis locis captis, urbeque Venetiis mari ac terra velut circumvallata, omnique aditu commeatibus intercluso, victoria in manibus esset; Venetiasque, si nulla alia re, at saltem alimentorum inopia brevi cadere, Genuensibus sedentibus, ac nihil molientibus, necesse esset; Genuenses certum & exploratum temporis beneficium, dum nimia cupiditate, ac moræ impatientes, illi antevertere student, corruperunt: igitur, cum caput ipsum rerum Venetias invadere decrevissent; Clodia cum triginta triremibus moventes, ostium castellorum ad sanctum Nicolaum petunt; per quod majoribus navigiis facilior est ad urbem accessus, canali ab ea parte in satis magnam altitudinem depresso; cum ceteri canales alveos magnarum navium humilitate sua non ferant: ceterum, cum munimenta ac catenas, quibus Venetos ostium obstruxisse superius diximus, superare non potuissent, Metamaucum repetunt: inde Popiliam petunt; qui locus haud plus trium passuum millium intervallo ab urbe distat: duobusque illis in locis cum parte classis considunt: ceterum, Genuensibus nimium se inferentibus, Joannes Barbaricus cum centum minutis navigiis varii nominis & generis sese opposuit, pugnam potius eludens, quam conserens: quæ Genuensibus multis de caussis iniqua erat; cum lacunarum humilitas, ac canalium exigua altitudo ipsorum navium alveos non ferrent: quæ si paullum modo extra canales dextra, aut sinistra deflecterent, vadis infigebantur: cum contra exigua navigia Venetorum, ac portus sui peritorum numquam offendentia circumvolitarent; Genuensesque naves modo à prora, modo à puppi, modo à lateribus missilibus varii generis incesserent: à quibus magna detrimenta accipiebant Genuenses; cum in primis à bombardis læderentur, quas singulas singulæ scaphæ vehebant: quod novum tormenti bellici genus tum primum in Italia auditum, Genuenses novæ rei specie obstupefactos in primis turbabat; cum singulis illarum ictibus duo, aut tres, aut plures etiam mortales exanimarentur.

Cum mari nihil succederet; Venetique canales sanctæ Martæ, & sancti Spiritus ad urbem ferentes clausissent; Genuenses res terrestri via tentandi, consilium capiunt, ostiumque portus ad sanctum Nicolaum invadendi. Interjectæ tum erant Metamauco & sancto Nicolao sylvæ tegendis insidiis aptæ. In his magno armatorum numero latere jusso; Genuenses validam armatorum manum præmittunt, quæ speciem præbeat accedentium ad demoliendum murum, quem à Venetis nuper ductum supra diximus: in quos appropinquantes ala equitum emissa est: quorum impetum Genuenses primo constanter sustinuerunt; modicoque edito prælio, ut compositum fuerat, sensim cedentes, tamquam impressionem non ferentes; cum hostem ad locum insidiarum pertraxissent, qui latuerant, ex insidiis consurgentes, in hostem sese effuse inferentem impetum faciunt: quem, magna hominum & equorum edita strage, cum ii quoque, qui se cedere simularant, in pugnam conversi essent, præcipitem intra murum agunt. Satietatem potius legentibus, quam ullum operæ pretium faciam; si quæ prælia tam in mari ac lacunis, quam in littoribus per varias occasiones, variaque fortuna, inter Genuenses & Venetos quotidie committebantur, persequi velim: cum agilitas & celeritas minutorum navigiorum, tum autem maris & vadorum peritia Venetis auxilio essent; qua re fiebat, ut parvis damnis assidue Genuenses carperentur: cum etiam triremem, cui præfectus erat Vegerius Saonensis, cum illa se nimium intulisset, ac decedente æstu immobilis in vadis hæsisset, complures scaphæ ad illam advolantes cepissent: quam cum Venetias una cum nonnullis aliis navigiis captis, ac ducentis circiter captivis, in quibus fuit ipse Vegerius, traxissent; ingenti lætitia à populo, tamquam magna aliqua victoria parta, excepti sunt: quod in tantis luctibus hoc quantumcumque gaudium affulsisse videretur: quod tamen gaudium brevi luxuriavit, & vanum evasit; majore plaga à Genuensibus illis reddita: nam, cum auditum esset, magnam Genuensis partem classis in Apuliam frumentandi caussa profectam, ac propterea Clodiam defensoribus inanem, ac vigiliis & custodiis neglectam Veneti sese offensuros rati, cum trecentis minutis naviculis, Victore Pisano Duce, noctu ad illam tentandam clam accedunt: ceterum, cum non fefellissent; à Genuensibus cum multa cæde ac sanguine, compluribus navigiis omissis, ac genero Contareni Ducis cæso, repulsi Venetias revertuntur. Quæ clades quamvis in comparatione superiorum levis, tamen eo tempore accepta, caussas luctus aggravavit.

Ceterum populo propior erat dolor, ac metus deficientis annonæ, & necessariarum rerum, quarum penuria vehementer laborabatur; cum res in dies artiores fierent; neque ulla spes circumvallatis

tis ostenderetur inopiæ sublevandæ. Vulgo igitur querelæ ac voces audiebantur, desidiam & ignaviam Senatorum & principum civitatis accusantes; qui animis & corporibus jacentes appropinquantem interitum, nullis remediis tentatis, exspectarent: adeone virtutem Venetam uno aut altero ictu concidisse, ut à casu se erigere non possit? minutulorum ne navigiorum excursionibus hostem se à cervicibus depulsuros sperare, ac Clodiam recuperaturos? omnibus viribus connitendum, ac justa classe, justoque exercitu rem gerendam; eamque communi Marte decernendam dari oportere: nullam enim aliam esse salutis viam; hocque unum consilium in utrumque casum aut salutare, aut certe non damnosum esse: nam si prælio superiores fuerint, tum vero ab interitu sese ac patriam servarint: quod si fortuna sævire perstiterit, nihil damni fieri; genus enim tantum mortis mutari: longeque satius esse, armatum vindicem salutis & libertatis suæ omnia pro illis expertum in acie, per summum decus, cadere; quam turpissimo mortis genere, quod certissimum impendeat, fame deficere. Numquam concitata multitudo tantum stomachum arrogantia & contumacia sua Nobilitati fecit, tantamque illius indignationem in se commovit; quantam tum gratiam plebs Veneta iis querelis à Senatu & principibus civitatis iniit; gaudentibus, humilis sortis homines, in capessenda Republica, ac communi patria & libertate defendenda, studio sibi præcurrere: sesseque ab illis ad ea ultro incitari, ad quæ illi ab ipsis stimulandi fuerant: ceterum longe gratior fuit principum popularis corporis civium egregia in patriam voluntas: qui, maxima parte rei familiaris suæ in medium collata, inopiam ærarii exhausti sublevarunt; bellumque liberalitate sua diu aluerunt: quod promeritum per se magnum ac gratum, cum tempora Reipublicæ majus ac gratius fecissent; Senatus eo beneficio remuneratus est, quod ab ea civitate exspectari potest maximum: illis nobilitate donatis, atque in ordinem gerentium Rempublicam lectis: quæ familiæ ad sexaginta numero fuisse dicuntur.

Igitur omnibus curis in classe comparanda defixis, brevi tres & triginta triremes (cum in navalibus magnum alveorum numerum semper habeant) clam armant, duabus ingentibus corbitis, ac duobus pontonibus additis. Id est informe, ceterum firmissimum navigii genus ad subvectiones fabricatum miræ soliditatis ad quamvis ingentia pondera sustinenda: cujus classis ipse Contarenus Dux præfectus, cum is ipsum illud munus sibi deposcisset, non libenter modo, sed cupide quoque creatus est: quod tanti viri, cum ob eximiam rerum navalium scientiam atque usum, tum ob summum honoris & auctoritatis locum, maxima futura erant in bello, atque in rebus regendis, momenta. Is sibi Legatos delegit, Victorem ipsum Pisanum, haud retractanter majori potestati summo loco cedentem, & Dominicum Michaelium: quæ res cum ita clam à Venetis administrari non potuissent, ut Genuensium scientiam effugerent; Genuenses, jussu Petri, Metamauco ac Popilia incensis, Clodiam se recipiunt: locisque urbis invadenti hosti opportunis, validis præsidiis & stationibus firmatis; classeque ad pugnam instructa, (quæ fuit non plus quam viginti novem triremes, cum reliquæ in varia belli munera abessent) sese ad resistendum parant.

At Contarenus magnum Senatorum numerum, ac florem Venetæ juventutis secum ducens, Venetiis sub vesperum movens, noctu Clodiam appulit: Genuensesque magno impetu adversus se prodeuntes, cum vix satis temporis habuissent ad

A classem explicandam, & ad pugnam aptandam, invadit. Numquam aut majorum animorum ardore concursum est; majoreve irarum certamine, aut acrioribus caussis animos utriusque stimulantibus, prælium initum: quod atrox ac diuturnum, & anceps fuit; utroque Duce certamen accendente, ac, quibuscumque irritamentis poterat, animos suorum acuente. Navium numero atque hominum multitudine superiores erant Veneti; & præsidio duarum corbitarum ac pontonum, quorum navigiorum magnus usus in prælio fuit:

B cum Venetæ triremes, si quæ ab hoste nimium premerentur, ad illas confugerent, tamquam totidem arcium humilioribus navibus imminentium præsidio tectæ. Virtute ac robore pugnantium Genuenses præstabant: qui veterani omnes fere erant, atque diuturno armorum usu assuefacti & malis durati: cum Veneti subitario milite, ac sellulariorum gregibus classem magna ex parte refertam haberent: qui cedere tandem Genuensibus coacti sunt: cum, duabus corbitis, quarum tutelæ maxime fidebant, à Genuensibus expugnatis, ac nonnullis triremibus simul captis, animis concidissent. Contarenus igitur rem ad iniqua inclinatam cernens, cum reliquis, quæ su-

C perfuerunt, navibus trepida fuga Venetias se subduxit.

Per ea tempora Carrarius sapiens consilium Duci Genuensi dedisse dicitur; hortatus ne bellum ingentibus animis ac magnis initiis cœptum senescere fineret, segni mora ad Clodiam sedens: consilia enim ea via haudquaquam processura; nullumque operæ pretium illum facturum: quin contra, periculum esse, ne pestem, quam in alios machinatur, in ipsius caput vertat; si Veneti ultima desperatione omnia audere & experiri suadente, portum Clodiæ forte obstruxerint: quæ res neque impedita omnino illis sit, nec magni sane moliminis:

D sic fore, ut victoriam, quam, si fortuna uti sciat, certam & exploratam habeat, è manibus emissam hosti tradat: ac pro eo, ut hostem obsideat, ipse obsideatur; in easdemque angustias adducatur, quibus nunc hostem premat: unam Venetos vincendi esse obsidionis viam, cum omnes alias inanes ipsemet expertus sit: proinde sese magnopere suadere, ut Clodia sibi custodienda tradita, ipse quamprimum proficiscatur; marique Tadiæ & Anconæ amicis urbibus interjecto, quanta maxima possit classe infesso, annonæ iter Venetis intersepiat: quibus ipse terrestria commercia jam clauserit: sic sine ullo prorsus discrimine, aut pe-

E riculo convertentis se fortunæ, Venetias per se brevi casuras, quæ prope jam ad extremum venerint. Repudiatum est consilium à Petro; sive animus arrogans, atque altis ignorantiæ tenebris oppletus, sani consilii capax non esset; sive suspecta illi fides Carrarii esse cœpisset; sive non libenter se emolumento salinarum privaret; sive popularem invidiam ac domesticam obtrectationem veritus, qua multi clari Duces sæpe conflagrassent; si populi ac Magistratus injussu urbe parta cessisset; neque se factum populo probaturum speraret.

F Interea Veneti, cum classem reparassent, Carolusque Zenus, qui ante pugnam ad Polam cum quinque triremibus Venetiis in Orientem profectus erat, ac quindecim triremes, per varias occasiones, ex multis Venetorum locis corrogarat, Venetias redisset, prædasque de onerariis Genuensibus actas advexisset, (in quibus navis Bechignonia fuisse dicitur immanis, ac vix credibilis pretii mercibus onusta) animis ob tantas virium accessiones auctis, ultima experiri constituunt. Jam negligentiores Genuenses ex felicibus successibus facti erant: jam vigiliæ & custodiæ laxiores esse cœperant: quæ

A res hoſti magnæ rei occaſionem præbuit: qui menſe Decembri Venetiis movit, quattuordecim triremibus præmiſſis duas onerarias remulco trahentibus: quæ cum ad portum Clodiæ appulſæ eſſent; omniaque ibi ſoluta & neglecta offendiſſent; onerarias, atque alveos duarum ingentium corbitarum, quas ſuperiore prælio à Genuenſibus captas & combuſtas diximus, qui igne intacti ſuperfuerant; nemine obſiſtente, in oſtio portus demergunt: paloſque ac trabes defigentes, omniſque generis materiam congerentes, obſtruere portum incipiunt: adverſus quos magna Genuenſium multitudo ſtrepitu excitata, ex urbe repente proſiliens, facibus armata, B navigiis Venetorum demerſis, ac reliquæ materiæ defixæ, ignem ſine ullo fructu injicit: ſuperiora enim tantummodo navigiorum atque undis exſtantia conflagrarunt; cum ignis ad inferiora penetrare undis prohiberetur: cumque interea Petrus exercitum per tumultum & trepidationem armaſſet, Contarenuſque Dux cum tota claſſe ſuperveniſſet; pugna atrox extemplo commiſſa eſt: pugnatumque eſt per tres continentes dies; pugna per modica intervalla ſæpe intermiſſa, ac majoribus animis ſemper integrata, cum magna utriuſque exercitus cæde ac ſanguine: quam neque nox neque C defatigatio dirimere potuiſſet, internecinis odiis ſemper recrudeſcentibus. At Genuenſes, pugna tandem defatigatione utriuſque exercitus dirempta, oſtio portus clauſo, omnia circumſpectantes, atque animo agitantes, hanc rationem claſſis è lacunis educendæ tandem ineunt: ſpeciem enim præbuerunt ad oſtium portus aperiendum magno conatu accedentium; quo, Venetis eo averſis, ipſi interea per oſtium portus Brondulani; quod tria paſſuum millia à Clodia diſtat, cum claſſe erumperent: ceterum ſine effectu aſtus fuit. Veneti enim, re ſtatim animadverſa, ſeſe Genuenſium conatibus oppoſuerunt: quæ res eo facilior illis fuit, quod ob humilitatem canalium, nullus eſſet remigii uſus; D Genuenſeſque naves ſuas funibus atque aliis lenti moliminis machinis trahere cogerentur.

Felici ſucceſſu Veneti elati, animiſque ad Genuenſes prorſus ex illis locis expellendos adjectis; terreſtri quoque via illos urgere aggrediuntur. Erat ad portum Brondulanum cœnobium ſancti Michaelis, quod Petrus prævalido præſidio firmarat: quo ſi hoſtes potiti fuiſſent, commeatum annonæ, quæ per fluvium Atheſim à Carrario Genuenſibus continenter ſubmittebatur, omnino ademiſſent: quam viam, quæ una reliqua erat, Veneti, re ſæpe tentata, numquam, cœnobii præſidio obſiſtente, intercludere potuerant; cum maritimam per E portus Metamauci & Popiliæ Barbaricus pridem clauſiſſet. Igitur Veneti, terreſtribus copiis comparatis, oſtium quoque Brondulanum obſtruere cupientes, Carolum Zenum eo mittunt: inter quem & Genuenſes acria prælia & cruenta ſæpe commiſſa ſunt: in quibus ſemper Veneti ſuperiores evadebant, beneficio bombardarum; quibus Genuenſes omnino carebant: quas apte terra marique diſpoſuerant, quarumque aſſiduis ictibus multi mortales abſumebantur.

Peridem tempus Emanuel, quem ab Joanne parente imperatorem deſignatum diximus, ſocietate F cum Venetis conjunctus, Peram Genuenſium coloniam obſidione cinxit: quam tamen brevi ſolvere coactus eſt, ſub adventum Nicolai Marci præſidio petentibus Genua miſſi. Hujus viri opera in eo mari neque ſegnis, neque inutilis fuit: duabus onerariis, quæ frumentum Conſtantinopolim vehebant, ac nonnullis navibus longis Cæſarianis, poſt longum ac cruentum prælium, tandem captis, magnaque hoſtium ſtrage edita; cum Marcus Princeps in hoſtilem claſſem impigre inſiliiſſet, ceteroſque ad idem faciendum exemplo ſuo accendiſſet.

Inſequentis anni initio Guarcus Dux, unaque A.C. 1380. cum illo ſummus Magiſtratus, cum prius conſilium univerſæ civitatis trecentorum & viginti civium ex omnibus civitatis ordinibus legiſſent, tredecim triremes armarunt, quibus præfectus eſt Matthæus Marruffus, vir ſpectatæ multis in locis continentiæ, ac bello & pace clarus. Interea Zenus ingentibus terreſtribus ac navalibus copiis (fuerunt enim octo peditum millia, ac triremes quattuordecim) cœnobium ſancti Michaelis oppugnare cœperat; non tam illo potiundi ſpe, quam ut hoſtem ad pugnam eliceret: neque illum ſpes fefellit. Cum Petrus adverſus illum impigre exiiſſet, acris inter illos pugna mari ac terra commiſſa eſt; eo Genuenſibus iniqua, quod Zenus numero navium ſuperabat; cum Petrus decem tantum triremes haberet: ceterum navalis pugna brevi omiſſa eſt; cum in peranguſtis canalibus ſingulæ tantum naves concurrere poſſent: viſque omnis pugnæ in terram verſa eſt: cum ingens hominum multitudo, in qua fuit delecta quadringentorum veteranorum manus à Carrario miſſa, à Clodia erumpens Petro laboranti ſubſidio accurriſſet: qua re cognita, Victor Piſanus cum haud exiguo navium numero accurrens, claſſem Genuenſem invadit: in qua pugna Petrus acriter dimicans ictu bombardæ exanimatus eſt. Morte Ducis, cum Genuenſes, ut neceſſe erat, animis concidiſſent; turba nautica omnis, triremibus incenſis, in terram ſe ejecit, ac cum reliquo exercitu conjunxit. Idem fecerunt, qui erant in præſidio cœnobii, illo relicto: re igitur ad iniqua inclinata, Genuenſes ſenſim cedentes, parvam Clodiam repetebant, cum numerus copiarum utrinque auctus eſſet: nautæ enim, ac remigium Venetorum ipſum quoque in terram exſcenderat; bellatorumque Genuenſium numerus erat tredecim millium; Venetorum tribus millibus amplior. Parva Clodia, quam eandem veterem appellabant, ponte ligneo magnæ longitudinis cum nova conjungebatur: ad quem omnis pugnæ vis conſedit: ceterum, cum Genuenſes impreſſionem Venetorum ferre jam non poſſent; omiſſa pugna, fugam per hunc ipſum pontem inordinatam capiunt: quos cum Veneti nullum inſequendi & urgendi finem facerent; poſtremum Genuenſium agmen ab ipſa deſperatione in illos converſum, tanto impetu illos invaſit, ut eos ipſo incurſu retro compulerit, ſpatiumque dederit Genuenſibus pontem tranſeundi: quod cum trepide ac nimis feſtinanter facerent; alius in alium incurrentes; ſeſe mutuo ex ponte detrudebant; decidenteſque aut undis hauriebantur, aut ab hoſtibus ſuperne imminentibus interficiebantur: ceterum pons, nimio onere prægravante, tandem corruit: qui ruina ſua multos traxit, in quibus fuit Thomas Guanus equitatus Genuenſis præfectus, vir conſpectæ fortitudinis. Ceciderunt eo die de Genuenſibus ſexcenti; totidem capti ſunt: cum inſuper Barbaricus cum centum minutis navigiis ſuis quinque triremes Genuenſes in foſſa Vinearum (ita appellatur locus) cepiſſet: &, ut nihil ad acceptas clades & calamitatem Genuenſium cumulandam deeſſet, idem Barbaricus novem Patavinas naves frumento onuſtas à Carrario ignaro ruinæ pontis ac rerum ad Brondulum geſtarum Genuenſibus miſſas cepit: quæ annona in uſum Venetorum ceſſit.

At Genuenſes, nuncio de obitu Petri audito, in ejus locum Carolum Spinulam ſufficiunt; Ludovico Guarco & Anſaldo Lomellino illi in conſilio additis: qui Genua cum egregia delectorum cohorte menſe Februario profectus; quoniam Genuenſes Hadriatici ſinus non jam potentes eſſent; ne aliquod impedimentum iter maritimum retardaret, terreſtri via Clodiam contendit: quem inſequenti menſe Martio Marruffus maritimo itinere con-

consecutus est: quo eodem mense Agapitus Columna Cardinalis Legatus Genuam venit, à Pontifice pacificatum cum Venetis missus: qui re infecta discessit, utriusque populi animis nondum cladibus satiatis. Eo tempore castellum in pago Bulianeto, qui est in valle Porciferæ, ædificatum est; adversus Insubres ditionem Genuensem, Venetorum instinctu, subinde invadentes.

Interea iter Marruffi Hadriaticum sinum petentis haud sine operæ pretio fuit: nam & duas triremes Venetas in Civitate veteri deprehensas, cum Joannem Marocellum captivum non redderent, cepit & incendit: & in portu Manfredoniæ sex triremes, ac nonnulla minora navigia, in Apuliam à Venetis frumenti accipiendi caussa missas, prælio victas ac captas concremavit: Thaddæo Justiniano præfecto cum ducentis capto; cum reliqua turba nautica sese in terram ejecisset. Itinere tandem confecto portum Jadræ subiit amicæ urbis, quæ toto eo bello, ut Pola Venetorum, ita Genuensium receptaculum & sedes fuit: ex quo portu numero navium auctus, ad littora usque Venetorum processit; in quibus exercitum Venetorum offendit: igitur, ne inane tempus consumeret, inde profectus, Fossiones petit: (id est nomen loci) cujus adventu Veneti perculsi, portum sancti Nicolai, valida turri excitata, quæ adhuc durat, communiunt; aggeremque validis equitatus & peditatus stationibus firmant; septimoque die, postquam turris ædificari cœpta est, Marruffus ante portum sancti Nicolai cum duabus & viginti triremibus constitit: quibus explicatis & in pugnam directis, copiam pugnandi Venetis fecit: ceterum, illis non prodeuntibus, cum octo horas ibi fuisset, iter in Piceni oram dirigit, consilio naves, quæ annonam Venetias subvehebant, opprimendi: quem quinque & viginti triremes Venetæ consecutæ, cum hominem nusquam invenissent, onerarias frumento onustas secum incolumes Venetias perducunt.

Interea Carrarius, ut Venetos ab obsidione Clodiæ averteret, urbi Trivisio copias admovet: ostioque fluminis Natisonis, qui nunc *Silo* vocatur, obstructo, facultatem Venetis subsidiorum ea via submittendorum ademit. Per idem tempus Marruffus cum novem & viginti triremibus littus Clodianum petit: sperans se, si Venetos ad prælium attraxisset, spatium interea daturum Genuensibus Clodia exeundi; atque in apertum mare erumpendi: quæ spes illum frustrata est: nam Veneti nihil se locis, quos insederant, commoverunt; cum continuis bombardarum ictibus, quibus Marruffus omnino carebat, ex castello nuper ab illis ædificato, quod *Lupam* nominabant, classem, & eos, qui Clodiæ erant inclusi, incesserent. Interea Clodiæ Genuenses centum minutas naviculas ex contignationibus ædibus detractis fabricaverant; cum quibus, pugna cum Venetis commissa, auxilio Marruffo prodirent: qui interea, proris viginti novem triremium in pugnam directis, triremi ad arcem Lupam missa, Venetos ad certamen provocaverat: quod illi detrectarunt; cum in littore ordines explicati starent, ut Marruffum exscensu prohiberent: quo tempore Genuenses, qui erant Clodiæ, cum naviculis prodeuntes, securibus & dolabris materiam, qua canalis obstructus erat, rescindere ac revellere conabantur: ceterum repulsi sunt à bombardis in Lupa dispositis; quas Veneti in Genuenses operi intentos & Marruffum assidue displodebant. Igitur Marruffus, cum intelligeret sibi non cum hominibus, sed cum bombardis certamen esse, Venetique neque exercitum, neque classem incertæ Martis aleæ umquam committere voluissent, cedere sensim atque ordinate cœpit: cujus metu liberati Veneti, septuaginta naviculas bombardas vehentes adversus eos, qui Clodia exierant, mittunt; eosque fundunt ac fugant, sexaginta illorum naviculis captis, multisque mortalibus partim captis, partim cæsis.

Tandem Genuenses diuturnis malis victi & laboribus fessi, ac fame pene confecti, cum jam præ lassitudine non modo arma non tenere, sed vix recti stare possent, nunciis missis de deditione, cum aliquibus honestis conditionibus, agere cœperunt: ceterum à Senatu, cum sæpe idem fecissent, semper repudiati sunt: cujus certa sententia perpetuo stetit, illos nisi omnia ipsius arbitrio permittentes non accipere: quam necessitatem extrema omnium rerum inopia Genuensibus tandem expressit. Igitur Kalendis Juniis deditio Clodiæ facta est, quam Genuenses circiter annum tenuerant. Ducti sunt Venetias captivi quattuor circiter capitum millia; partim Genuenses, partim aliarum nationum homines, qui cum Genuensibus stipendia fecerant: ac triremes decem novem, nonnullaque alia minora navigia varii generis & nominis: quæ res Clodianorum propriæ cognitæ sunt, eæ Dominis cum fide redditæ: reliqua præda militibus concessa.

Hic à Bartholomæo Facio Ligure fabulosa, ceterum jucunda narratio inseritur: Venetos, ut Genuenses à reliquis nationibus discernerent, hanc vocem Italo populari sermone *Cavra* pronunciare coegisse; eosque qui *A* vocali *R* præponentes, *Crava* more patrio pronunciassent, Genuenses deprehensos, haud absimili Ephratæorum exemplo: quos in sacris Literis legimus, cum hanc vocem *Sibolet* pronunciare non possent, Ephratæos deprehensos, à Galaditis in trajectu Jordanis fluvii jugulatos.

Hoc anno haud contemnenda armatorum manus, jussu Mediolanensium Principum, in vallem Porciferæ descendit: quæ, nulla re gesta, à Genuensibus in sua se recipere turpiter coacta est: qui nihil infelici eventu rerum Clodianarum animis infracti, inceptum bellum persequentes; ac, Gaspare Spinula Duce, cum octo & triginta triremibus infesta arma circumferentes, urbem Tergestum à Venetis necessaria deditione per vim abstractam Patriarchæ Aquilejensi dono dant; Justinopolimque, quæ oppugnationem obstinate exspectasset, captam diripiunt; classeque decem triremibus aucta, Venetias petunt: ceterum, cum ostia obstructa ac littora defensoribus & omnis generis munitionibus firmata offendissent, Istriam repetunt, urbemque Polam, haud sine certamine expugnatam, diripiunt & incendunt. Albæ quoque & Signæ eadem fortuna fuit; quæ opida capta & incensa sunt: ceterum Parentium urbs dissimili eventu tentata est, opidanis egregie se defendentibus.

Hoc eodem anno victor Pisanus, cujus virtute res Veneta ea tempestate in primis stetit, decessit; morbo, ut ferunt, ex dolore contracto: quod decem triremes Genuenses culpa Legati sui è manibus Venetorum illas insequentium evasissent. Supplementum quoque tredecim triremium ad classem à Genuensibus missum est: cum, nemine illis præfecto, Trierarchi in orbem eo munere fungerentur. Per idem tempus Principes Mediolanenses Novis ditionis Genuensis opidi, proditione tradentium, potiti sunt.

Eo anno quoniam multi gravabantur in longam & laboriosam ac discriminum plenam militiam nomina dare; conquerebanturque, magistratum onus illud non æqualiter partiri; hæc ratio querelarum tollendarum inita est: in tres enim partes civitas & ditio distributa est: onusque militandi sortis arbitrio in orbem ibat: quod si quis, cujus sors educta esset, detrectaret, vicarium in locum suum privato stipendio conductum mitteret.

Hic Annales nostri memorabile fortitudinis & audaciæ, singularisque animi magnitudinis facinus inse-

inserunt, à cive privato Genuensi, privatis consiliis, privatisque armis editum: quod quamquam nihil Rempublicam attingit; tamen, quod ad decus civitatis nostræ non in postremis pertineat, eos illam cives tulisse, qui cum ipsis Regibus ac summis Principibus inimicitias exercere & bella gerere non formidarint, haudquaquam prætermittendum duxi. Ætatem agebat in Aula Cæsaris Trapezuntii Megolus Lercarius; ob egregias virtutes suas, ac morum comitatem, ingeniique suavitatem, cum Imperatori ipsi, tum multis Aulicorum primoribus mire gratus. Is, cum forte cum adolescente, qui ætatis flore (ut ferebatur) Cæsari acceptus majorem gratiæ & auctoritatis locum, quam fœda & obscœna ministeria postularent, obtinebat, latrunculis luderet; altercatione inter ipsos orta, post multam verborum contentionem, ad jurgia tandem venerunt: adolescensque superbia & ira correptus, Megolum in ore colapho cæcidit: cumque multi consurgentes contentioni se interposuissent; maximaque pars Procerum atque Aulicorum in adolescentem (ut necesse erat) inclinarent; Megolo acceptam injuriam ulcisci non licuit: cum ne Cæsar quidem justis solatiis Megolum injuriam conquerentem affecisset. At Megolus, omnibus iracundiæ suæ aculeis in Cæsarem ipsum versis, tantum certaminis adversus illum animo imbibit, ut per omnia ardua & præcipitia ipsummet ulcisci statuerit. Igitur è vestigio se Genuam confert; habituque sordido & lugubri, ad hoc barba & capillo promisso ingentem animi mœstitiam præferens, propinquis & gentilibus suis, ad hoc omnibus quacunque necessitudine se attingentibus convocatis, injuriaque exposita, petit, ut sibi in tam pio & justo negotio ne desint: enimvero illi haud retractanter duas triremes comparant: omnibusque ad usus bellicos affatim instructas Megolo tradunt: qui, nulla mora interposita, per tanta maris spatia, in Euxinum contendit; littoraque Trapezuntii Imperii tenet: quæ assiduis mari & terra excursionibus infesta faciens, ingentia immitis animi atque inhumanæ sævitiæ exempla in miseros captos edebat: quos naribus atque auribus desectis, dimittebat; cupiditate vindictæ alte animo insidente nullum alteri cogitationi locum dante. Cum nullum finem faceret, Cæsar ad tantum dedecus delendum, assiduaque damna depellenda, quattuor triremes armat, atque in Megolum emittit: eas procul in se tendentes conspicatus Megolus, consilio vires adjuvandas intelligens, simulato timore in effusam fugam se confert: quem magna remorum contentione cum duæ Trapezuntiæ insecutæ essent; respiciens Megolus, animadvertit, duas ex hostilibus navibus magno intervallo ceteris antevertisse: quare id, quod petierat, assecutus Megolus, ut pugnam illarum segregaret, proris conversis, suas magno impetu in duas proximas factas concitat, quas ipso pene incursu capit: porroque ire pergens, cum aliæ, quæ, ut subsidio pugnantibus essent, accelerarant, eo pervenissent, ut nulla esset elabendi facultas; illas quoque sine certamine capit; atque in omnes captos usitato ac fœdo exemplo deformandi oris sævit: in quem cum vir quidam ipsa ætate venerabilis incidisset, duos innocentes natos suos egregia oris forma ac primæ adolescentiæ flore fulgentes secum habens, senex ad genua Megoli advolutus, *Per tuam*, inquit, *fidem, Megole, duobus his natis parce, omnisque iracundiæ tuæ aculeos in me effunde; non modo naribus & auribus, sed vita quoque mihi adempta.* Commotus Megolus & precibus senis & misericordia innoxiæ ætatis, non filiis dumtaxat, sed seni quoque supplicium remisit: cadumque narium detruncatarum ac salitarum ad Cæsarem deferendum seni tradit; nunciareque suis verbis jubet; numquam Megolum Lercarium destiturum, aut pa-

A cata illius littora relicturum, priusquam eum, à quo atrocissima læsus esset injuria, in manus suas tradidisset: quod Cæsar gemens & mœrens facere coactus est: cumque adolescens, puppi conscensa, coram Megolo stetisset; procumbens, ac lacrymabundus, *Non supplicium*, inquit, *Megole, sed cruciatus deprecor:* cui Megolus, *An nescis*, inquit, *viros fortes in feminas sævire numquam solitos?* quo perplexo responso non tam lacrymas quam famam adolescentis perstrinxit: illoque illæso dimisso, mandat, ut Imperatori nunciet, sibi quidem de privata injuria abunde satisfactum; ceterum patriæ suæ decori & Genuensi nomini nondum consultum: non B igitur se prius abiturum, quam Cæsar chirographo suo peramplum diversorium, ac nonnullis juribus eximiis donatum Trapezunte nationi Genuensi sese ædificaturum promittat. Hac historia in valvis scripta, chirographum edidit Cæsar; fidesque promissorum utrimque constitit, diversorio ædificato.

Cum tanta bellorum mole res Genuensis foris gravaretur, ne domi quidem ab intestinis motibus otium erat. Antoniottus enim Adornius, cum Duci in suspicionem venisset occultorum consiliorum principatus invadendi initorum, urbe excedere coactus est. Eodemque tempore Ludovicus Guarcus Ducis frater, cum à classe rediisset, missus est adC versus Petrum Fulgosium, Spinetam Spinulam, Simonem Turrium Clavarensem, res novas in ora Orientali molientes: qui cum nihil profecisset, exsulesque majores vires majusque robur in dies sumerent; coactus est Dux Gasparem ipsum Spinulam cum tota classe, à bello Veneto ad domestica orientia mala compescenda, revocare: qui cum dicto audiens fuisset, in Liguriam reversus, cum opidum Clavarum tenuisset; pagum Lenium petit, in quo exsules consederant: quos resistentes fundit ac fugat: quorumque complures captos Ludovicus Guarcus partim jugo suspensos necavit; partim carceribus inclusit: signorumque captorum D nonnulla Cæsaris, nonnulla Vicecomitum, nonnulla Fulgosicæ gentis insignibus picta inventa sunt.

Gaspar, ea re confecta, insequenti anno ineunte, A.C. portum Genuensem subiit; honorifice exceptus, 1381. cum multas divorum reliquias à captis urbibus ablatas tulisset: quæ in sacras ædes religiose adservandæ distributæ sunt. Mense Martio ineunte, cura belli Veneti numquam omissa, Isnardus Guarcus Ducis frater cum tredecim triremibus in sinum Hadriaticum navigavit: in quo cum paucos dies fuisset, nuncio accepto oram Ligusticam à Carolo Zeno sedecim triremium præfecto vexari, cursu propere in Liguriam rediit: quem cum una & viginti triremiE bus (nonnullæ enim se illi in eo itinere adjunxerant) adventantem Zenus non exspectandum ratus, itinere retro repetito in sua concessit. Isnardusque, ora Ligustica liberata, in sinum Hadriaticum reversus est.

Elanguescere cœperant utriusque populi animi; tædiumque laborum & discriminum, ac satietas malorum & continentium cladium, desiderium pacis in utroque fecerant. Cupide igitur uterque Legatos ad Aymonem Ducem Sabaudiæ misit: qui per Legatos suos utrumque populum, simul Regem Hungaricum, Aquilejensem, Carrarium ad pacem hortatus fuerat: quorum controversias sese pro communi amico & disceptatore cognoscere paratum F ostenderat: colloquiis igitur institutis; tandem, post ingentia certamina, mense Augusto pax in has conditiones composita est: *Rex Hungaricus piratas in ora Dalmatica ne recipito, neque salinas exerceto; eaque de caussa Veneti decimo quoque anno septem ducatorum millia illi pendunto: Aquilejensis iis conditionibus esto, quibus erat ante bellum: Veneti & Gen. res mobiles mutuo captas retinento; captivos cum fide uterque illico dimittito. Venetus arcem Tenedi demolitor; ejusque insulæ possessione excedito: neutrique populo liceto eam insulam habere; aut arcem*

arcem in illa in posterum ædificare, pro qua re observanda, Florentini, qui ipsi quoque sese in ea pacificatione interposuerunt, ducenta millia aureorum intercesserunt: neutri populo liceto circa fluvium Tanaim mercatoria commercia exercere: ne ea res, ut sæpe factum est, caussa armorum sit. Carrarius arces & munimenta ad ostia fluminum & in stagnis ædificata demolitor; finesque inter ipsum & Venetos à Sabaudio ipso terminantor. Hanc pacem omnes integre observarunt; præter Carrarium, qui fidem pactorum, parvo interjecto tempore, fregit.

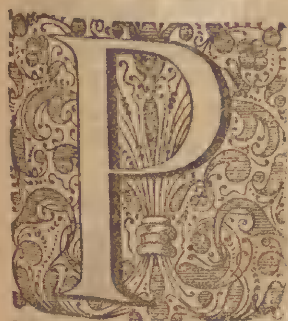
A Ceterum inter Genuenses & Venetos rem distinuit Joannes Mudacius præfectus arcis Tenedi; cujus pertinacia, dum arcem restituere differt, remque variis calumniis ac novis commentis extrahit; prope factum est, ut ad exitum perducta pacis consilia everterentur, resque in antiqua redigerentur mala: cum Genuenses sese à Venetis ludificari putantes, insequenti anno de bello renovando consilia agitare cœpissent; mercatoresque Florentinos Genuæ negotiantes captos in custodiam dedissent. A. C. 1382. Ceterum Veneti Legatos Genuam miserunt, Zaccariam Contarenum, Michaelem Maurocenum, Joannem Gradenicum; qui Genuensibus plane satisfecerunt: cum ejus cunctationis culpam à publico consilio totam in Mudacium avertissent. Missus est igitur à Genuensibus, ita postulantibus Venetis, Tenedum certus homo; quo præsente arx solo æquata est: quæ res finem imposuit lugubri & internecino sex annorum, ut Annales Veneti rationem ducunt, bello: in quo fortuna varians complura ac clara utriusque populi edidit funera. B

VBERTI FOLIETAE,

PATRICII GENVENSIS,

HISTORIAE GENVENSIVM

LIBER IX.

PAX utrique populo læta bellicis quidem cladibus finem imposuit; ceterum majoribus domesticis ærumnis civitatem involvit: qui perpetuus nationis nostræ mos fuit; ut pax, qua nullum cæleste donum majus homines habent, perniciosior sæpe Genuensibus fuerit, quam bellum, teterrima hominum pestis: domestica enim dissidia à belli laboribus & periculis compressa, civitate eo metu soluta, ingentibus motibus insequenti anno, qui fuit ejus sæculi octogesimus tertius, eruperunt: A. C. 1383. in quo apparuit, nullum esse tantum bonum, quod non pravo illius usu possidentibus in malum vertat: ut humanæ felicitatis, vel miseriæ, majora sint in animis hominum diverse rebus utentium, quam in ipsa rerum natura momenta. Ea est multitudinis natura, ut de magnis & claris viris, non ex ipsorum virtute & meritis, sed ex sua libidine existimare soleat: cui ut illi obsequentes, vel adversantes fuerint, ita illos ipsa affici.

Salubris igitur Guarci Ducis moderatio imperii, ut numquam civitas ac res urbanæ pacatiores ac tranquilliores quam hoc Principe fuerint; ad hoc multa & clara ipsius & fratris in Rempublicam merita, ad odium potius quam benevolentiam hominum egregio viro conflandam valuerunt: dupliciter plebi offenso, quod Nobilium potius quam Popularium partium Ducem esse fremerent; qui Nobilibus magistratus, & honores, ac Reipublicæ procurationem restituisset; ad hoc novis tributis plebem onerasset; temporum necessitatem hominis voluntati assignantes. Alebant hoc odium nonnulli ex popularis civium corporis principibus: in quibus eminebant studia Leonardi Montalti Jurisconsulti, & Antoniotti Adornii, ad principatum, quem Adornius jam delibasset, tendentium; ceterum diversis artibus: nam Adornius gentis potentia ac Factionis opibus subnisus, supraque privatæ fortunæ modum conspectus & elatus, haud obscura ambitione, tamquam sibi debitum illum repetebat; à nullo consilio, quod ad illum ferret, omni recti ac pravi discrimine omisso, abhorrens. At Montaltus, cui multæ & claræ virtutes, ad hoc neutiquam vulgatæ prudentiæ fama, magnam vulgo auctoritatem, magnumque bonorum favorem conciliabant, dissimulata cupiditate, habitumque ac personam pacificatoris indutus, viam sibi ad eundem summum locum præmuniebat.

D Qui igitur ex popularium principibus novare res cupiebant, occasionem acceperunt à Magistro justitiæ, novo per ea tempora Magistratu in civitatem inducto; qui summam & legibus solutam facultatem habebat, in maleficos vel capitali supplicio animadvertendi; rem nimis gravem & liberæ civitati haudquaquam tolerabilem esse dictitantes: Prætori igitur, novo Magistratu abrogato, suam ordinariam jurisdictionem restituendam; qui sontes ad legum præscriptum plecteret: negabant præterea Ducem præsidiariis stipendio conductis stipatum esse oportere: regnantium id esse, non Magistratus liberis suffragiis electi: quem sua innocentia & æquabilitas in rebus regendis munire E debeat, non satellites more Regum mercede parati: haud decoram eam esse speciem civili Magistratui; ac cupiditatem regnandi, non regendi præferre: non igitur superfluo sumptu ærarii egestatem aggravandam. Hæc popularium principes.

Accedebant tenuiorum querelæ, nova imposita onera deprecantium; in quibus fuerunt lanii, qui Ducem adierunt, novum portorium venalibus pecudibus impositum tolli seditiosis pene clamoribus deposcentes: qui nulla re impetrata, cum nihil blandis Ducis verbis mitigati, soli tumultum excitare non auderent, cum nonnullis aliis paris sortis hominibus, quos eædem caussæ cum illis con- F junxerunt; ad incolas circumjectarum vallium & præfecturarum sibi adjungendos urbe exeunt: qui tinnitibus ex turribus sacrarum ædium, ac proximorum cœnobiorum excitati, armis repente arreptis, magnis agminibus, magnoque impetu in urbem irrumpunt: ordinumque ductorem quemdam ex corporis Ducis custodibus, ac magistrum justitiæ, forte obvios factos interficiunt: magnaque plebis urbanæ parte cum illis conjuncta, tota urbe dis-

diſcurrunt, *Io popule*, conclamantes; oneraque tolli, minacibus clamoribus poſtulantes.

Tandem ii, qui quietis amantiores erant, tam ex urbana, quam ex ruſtica plebe, ad duo millia numero in ædem divi Dominici conveniunt; quo etiam venit Montaltus cum nonnullis ex popularium principibus. Actum eſt magnis verborum diſputationibus de præſenti rerum ſtatu. Exitus conſiliorum fuit, ut Nobilium Factio à Republica gerenda omnino arceretur; ſummuſque antianorum Magiſtratus, & Conſiliarii Ducis omnes popularis corporis crearentur; recentiaque onera & portoria tollerentur: ad quæ poſtulata Duci edenda, quattuor cives ex primariis miſſi ſunt: quorum princeps Montaltus fuit. Miſſos legatos illico plebs conſecuta eſt: quæ cum aream prætorii repleviſſet; Iſnardo & Ludovico Ducis fratribus cum paucis, quos ſecum habebant, obſiſtere non auſis; conclamant undique, ut onera & portoria tollantur: expreſſaque eſt neceſſitas Duci furenti multitudini morem gerendi: per ſcribam igitur pronunciavit; ſe illorum ſtudiis, tam in portoriis tollendis, quam in legibus de poteſtate & jure ipſius latis (nam hoc quoque additum poſtulatis erat) abrogandis, obſecuturum: tabulæque, in quibus leges ſcriptæ erant, per feneſtras in aream dejectæ ſunt; quas plebs illico laceravit. Eademque nocte Dux, centum ex primoribus civibus convocatis, de eorum conſilio jus gerendæ Reipublicæ Nobilibus abrogavit, cuſtodiamque arcium ditionis Genuenſis omnem ad populares tranſtulit, atque onera ſuſtulit: ad hoc Fulgoſii & ceteri exſules patriæ reſtituti ſunt.

Ceterum ne ſic quidem finis tumultuandi factus eſt: cujus tumultus ſedandi cauſſa, conſilio iterum vocato, octo viri creati ſunt omnes populares: dimidia pars mercatores; dimidia opifices, (nam hæc quoque nomina in Factionem gliſcebant) qui *Proviſores* appellati ſunt: iiſque ſumma poteſtas data rerum pacandarum, ac Reipublicæ conſtituendæ. Mercatores fuerunt, Fridericus Pagana, Thomas Illionius, Antonius Juſtinianus, Franciſcus ab Ancona; opifices, Leonardus ipſe Montaltus, qui in eo corpore cenſebatur, quod ipſius gens ex collegio notariorum eſſet, Jacobus Callacius, Damianus Ponſonus, Emanuel Bobius: qui tamen nullum operæ pretium fecerunt: tantam enim contentionem accenſis ſtudiis homines animis imbiberant, ut illorum edictum, cum pronunciari juſſiſſent, ut plebs ruſtica urbe excederet, urbanique arma deponerent, non modo ſeditionem & tumultus non ſedarit, ſed potius accenderit. Omnia igitur in urbe ſtrepitu & clamoribus diſcurrentium armatorum agminum perſonabant: cum alii *Io popule* conclamarent, alii nomen Antoniotti Adornii ſubjicientes, illum ſibi Ducem minaciter depoſcerent. Quibus in tumultibus, Antonius quidam Bufferius vectigalibus exigendis præfectus, cum in tumultuantes incidiſſet, trucidatus eſt: ulteriuſque proceſſum foret; niſi ſodalitas quædam gravium & pacati animi civium inſigne capitis nigri ac jubati leonis geſtantium, multis locis occurrentes, ac modo hos, modo illos prehenſantes, ut quiſque notus illis incidebat, orantes, monentes, ne ad extremum ſævire vellent, ſed communem patriam reſpicerent, neque eam præcipitem dare pergerent; animos nonnihil mitigaſſent.

Cum igitur turbæ aliquantum deſediſſent, Dux, qui nulli rei ſe interponere audens, ad eum diem quieverat, ſpectator, quo tumultus evaderent, animis ſumptis, populum in prætorium convocatum ita allocutus dicitur: *Ea me moderationis & facilitatis meæ documenta dediſſe putabam, cives, ut, ſi quid vos cuperetis, id ne per vim & ſeditionem à me extorquere, quam civilibus viis impetrare malletis. Scilicet ego ille durus & ſuperbus, qui civium meorum* A *orationem auribus non admittam? ego ille inexorabilis, cui ad æqua impetranda vis, parum verbis proficientibus, adhibenda ſit? aut vero tam omnium rerum ignarus, qui non intelligam ad univerſæ civitatis voluntatem conſilia mihi conformanda? huncque ſummum honoris locum à vobis mihi mandatum, non ut regnum in vos exercerem, ſed ut vos regerem, ac commodis veſtris conſulerem? quod illi faciunt, qui libidinem animi conſenſui univerſæ civitatis præferunt: qui populum, cujus in liberis civitatibus ſummum imperium eſt, à deliberationibus publicis, contra omnia veterum civitatum exempla, arcent: Magiſtratus quidem, & procurationes publicas, atque honores mandari, niſi iis, qui honeſtate fortunæ, tum autem rerum uſu &* B *ſcientia idonei ad munera publica ſunt, indecorum eſt: ceterum univerſum populum, penes quem ſummum arbitrium eſſe debet, à deliberationibus de ſumma Republica arcere, id eorum hominum eſt, qui ad dominatum ſuum potius quam ad communem libertatem conſilia dirigunt. Quæ mox ſubjiciam, Genuenſes; ea obſecro ne à me, ut voluntati veſtræ, quam tantam video, adverſer, ſed ad rationem facti mei reddendam pronunciata putetis. Offendunt vos nova onera & tributa. Ea non ego, ſed tempora Reipublicæ, atque adeo vos ipſimet vobis impoſuiſtis; quorum tantus ardor fuit in maximo bello ſuſcipiendo, tantaque in ſuſcepto tuendo conſtantia; ut neceſſario ea quoque, ſine quibus tan-* C *tum bellum ali non poſſet, vos velle, jure interpretatus ſim: ac propterea ad conſilium onerum imponendorum non tam voluntate mea, quam tacito veſtro juſſu deſcenderim. Nobiles participes gerendæ Reipublicæ ferre non poteſtis: ne hoc quidem factum tam voluntatis meæ, quam eorundem temporum fuit: quæ nollent, nos tanta externi negotii mole oneratos diſcordiis inſuper civilibus aggravari: quam externam molem facilius ſuſtinere poſſet civitas, omnibus ſuis viribus nitens; quam illorum opibus, qui iis maxime excellunt, manca & detruncata: neque vero minus mihi, quam vobis aut nota, aut odioſa eſt natura inſita Nobilibus ſuperbia, & arrogantia; minoremve mihi ſtomachum* D *faciunt elati illorum ſpiritus, qui æquabilitatem juris cum ceteris civibus ſuis ferre non poſſunt: neque poſt impotentem illorum dominatum à viro clariſſimo Simone Buccanigra exſtinctum, animum tamen dominantem depoſuerunt: ac, tamquam Genuæ duo corpora civitatis ſint, dimidiam partem Reipublicæ gerendæ poſtulant: quæ res in primis eſt concordiæ civium diſtrahendæ, atque impediendi, quo minus cives in unanimem mentem coaleſcant. Ceterum hæc, utcunque à vobis animadvertantur, inſanabilia vulnera non ſunt; atque adeo jam ſanata ſunt, oneribus ſublatis, ac Nobilibus ab omni publica procuratione excluſis. Quid ultra poſtulatis, Genuenſes? quo ulterius tenditis? quid* E *eſt, quod omnia ſeditionibus & tumultibus miſcere pergatis? quis, malum, tantus iſte furor mentibus veſtris objectus eſt? an interitum communis patriæ ex motibus iſtis veſtris petitis? neque prius quieturi eſtis, quam omnia ruerint & conflagrarint? an vero me Ducem veſtrum faſtiditis: ac dejicere magiſtratu contenditis? utinam hæc cauſſa motuum ſit; nulla enim facilior eſt: agite, voluntatem veſtram aperte profitemini: ego enim, ſi me inviſum, aut aliqua de cauſſa, ſive illa juſta, ſive injuſta ſit, offenſum civibus meis cognovero, etiam retinentibus vobis, magiſtratu abiero: neque promptiorem me in mandato honore vobis volentibus accipiendo, quam in eodem vobis volentibus re-* F *ſtituendo experiemini.* Qua oratione tempori apta ita concitati animi permulſi ſunt, ut omnes conſentiente clamore principatum illi ratum facerent; modo portoria atque onera tollerentur: ut appareret, hac una cura plebem torqueri; de reliquis non tam ſua ſponte, quam à principibus popularium incitatam laborare.

Interea Antoniottus Adornius, urbanis motibus cognitis, nihil cunctatus, maritimo itinere in urbem

bem venerat: cujus adventu metu injecto, ne qui novi motus excitarentur, Magistratus homini imperat, ut actutum ex urbe facessens, Saonam se recipiat; spe facta, cum motus desedissent, ipsum patriæ restituendi: qui cum paruisset, ac propterea nusquam appareret; magnus animorum motus in urbe factus est, variusque de illo rumor erat, aliis illum mari demersum, aliis ab inimicis clam trucidatum, aliis in custodia in prætorio adservari frementibus: resque tandem à tacitis querelis ad apertam seditionem exarsit; cum clientes & illius Factionis studiosi ad mille numero, armis arreptis, sese illa prius posituros negarent, quam pro comperto cognovissent, quid Antoniotto factum esset: ulteriusque ventum foret, nisi Montaltus, cui magnam fidem vulgo habebant, illos docuisset Antoniottum Saonæ sospitem esse, mox in patriam revocandum: qua in re auctoritatem suam se interpositurum pollicitus est.

Ceterum Antoniotto, haud multis post diebus, decreto publico in urbem revocato; adventum hominis tam in vulgus grati fatalem sibi horrescens Guarcus, haud contemnendum hominum partibus suis studentium numerum ex proximis vallibus, simulque cum illis quadringentos stipendia facientes in urbem introducit; quorum præsidio adversus Adornii conatus tutus esset: ceterum quam curam ad rerum suarum tutelam præparavit, ea illius evertendi ac pestem illi accelerandi caussa fuit: graviter enim vulgo offendit hac in urbem armatorum introductione: ad primum igitur Antoniotti adventum civitas in armis fuit: conveneruntque in ædem divi Syri Antoniottus, Montaltus, & Petrus Fulgosius; qui ipse quoque ab exsulio revocatus per ea tempora in patriam redierat: simulque conjuncti tribus armatorum millibus septi prætorium petunt, magnis clamoribus nomen populi & Antoniotti Adornii in itinere subjicientes: qui cum ad prætorium venissent, quod Guarcus, ut in illo exiguo spatio temporis potuerat, communiverat, illud oppugnare instituunt, portasque refringere, ac faces subdere parant, præsidiariis acriter primo resistentibus: tandem, cum oppugnantium multitudo subinde augeretur, Dux se imparem tanto certamini intelligens, prætorio adversariis cedens, in ædem divi Laurentii occultis itineribus se recipit: inde paullo post, navicula conscensa, urbe excedit; eo principatu relicto, sub quo tot egregiæ res gestæ sunt.

Quæ ambitio Guarci inimicos inter se conjunxerat, ea, illo principatu & patria pulso, eosdem inter se commisit: prætorio enim occupato, bifariam divisi sunt: ac Montaltus cum popularium principibus in inferius conclave, quod Abbatum habitationi assignatum erat, se recepit, ac de novo Duce eligendo agere cœpit. At Adornius, cum superiora occupasset ingenti multitudine clientium ac tenuiorum septus illum Ducem acclamantium, in solio ducali consedit, sceptro ac ceteris principatus insignibus arreptis: Fulgosio cum illo consentiente, vel in præsentia nihil repugnante: multitudine illum tam in ipso prætorio, quam tota urbe discurrente magnis clamoribus, lætisque plausibus, ac tinnitibus ex sacrarum ædium turribus Ducem acclamante: quorum tumultuum strepitu spreto, ii, qui cum Montalto erant, Antoniotto frustra monito, ut cum ceteris ad consilium de Duce eligendo convocatum accederet, Fridericum Paganam recti exempli ac quieti ingenii civem eligunt. Qua re audita, Antoniottus cum suis mortem Friderico minitantibus in inferiora descendit: quorum furori Fridericus se subtrahens, in privatas ædes principatu repudiato concessit: quod idem fecerunt Montaltus & ceteri cives, possessione prætorii Antoniotto relicta: qui tamen Montaltus non deserit se: vir enim fortis & experientis animi postero die delecta sexaginta armatorum manu fultus, ædem divi Syri ingressus consilium principum civium vocat: qui auctoritate viri inducti, frequentes ad illum conveniunt; Adorniique odio stimulante, qui injussu consilii, principatum invadere ausus esset, ut hominem, in quo esset tanto fastigio animus par, illi opponerent, ipsum Montaltum Ducem eligunt; non quidem recusantem, aut retractantem, sed testantem, se principatum, quem tumultuum sedandorum ac Reipublicæ constituendæ caussa accipiat, rebus pacatis ac civitate in tranquillum redacta, non plus semestre spatium retenturum: missique sunt ad Antoniottum, qui consilii nomine hominem monerent, ut Montalto Duci rite creato loco cederet. Haudquaquam tantum pertinaciæ in principatu retinendo, quantum audaciæ invadendo Antoniotto fuit: audivit enim gravium & sapientium amicorum salubria monentium consilia; vocibus multitudinis illum retinere conantis spretis. Cessit igitur sine certamine: quod in tali ingenio multi mirati sunt. Ducique Leonardo, qui cum magno gravium ac primariorum civium comitatu in prætorium venit, sceptrum traditum est; cum ingenti civitatis & bonorum lætitia, sperantium hominis spectata virtute & consilio res civitatis in commodiorem statum perventuras: ad quam spem animos hominum erexit, egregio in ipso statim principatus initio clementiæ edito documento; Nicolao Guarco, ac fratribus, nonnullisque aliis exsulibus, à quibus sese multipliciter læsum putabat, in patriam revocatis, comiterque & honorifice habitis.

Nec vana spes fuit: quam nulla in re fefellit, præterquam in principatu ultra præstitutum diem retinendo: quæ tamen res in bonum publicum vertit: ejus enim virtute, vigilantia, consilio, multa civitatis vulnera sanata sunt: resque publicæ ita constitutæ, ut numquam pacatiore ac tranquilliore rerum statu civitatem & ditionem Genuensem usam constaret: nisi gravi pestilentia, qua noningenta capita singulis hebdomadibus absumpta dicuntur, conflictata esset: majoraque exspectabantur, nisi insequenti anno ejus sæculi octogesimo quarto im- A.C. 1384.
matura mors cursum optimorum consiliorum interrupisset: quæ pestifera febri correptum tertio die post, quam in morbum incidit, sustulit; cum magno hominum bonorum mœrore, neque cum parvo externorum Principum, ad quos fama tantarum virtutum pervenerat, dolore: cum paullo plus annuum curriculum in principatu fuisset: qui priora benefacta amplissimo dono cumulavit, sacro Sudario, quod domi compresserat, atque in ædium penetralibus religiose adservarat, Reipublicæ testamento legato, ejusque jussu in æde divi Bartholomæi reposito. Expressa est in eo imago Christi Domini ex illius sudore, cum os sibi eo linteo abstersisset: quod Regi Abgaro efflagitanti ipsum Dominum misisse sacræ Historiæ tradunt. Elatus est amplissimo funere, omnibus bonis, ac cuncta pene civitate luctu illum prosequente; centumque notariis, quibus honoratior ac propinquior feretro locus tamquam muneris conjunctioni debitus, assignatus est, longa bini ordinis serie collegam honestantibus.

Initio ejus principatus, Jacobus Lusignianus, qui Genuæ in custodia adservabatur, Petro fratris filio Rege mortuo, absens in regnum Cypri successit: quem Dux, Magistratibus ac Senatu comitante, honoris caussa invisit: successionemque gratulatus, ac convivio & ludorum spectaculo honoratum cum decem triremibus ea de caussa comparatis & instructis, Nicolao Marruffo præfecto, in regnum misit; fœdere cum Guarco paullo ante icto, quo Famagustæ imperium cum certa insuper pensione anniversaria Genuensi populo à Rege pendenda ratum fiebat.

In demortui Montalti locum Antoniottus Adornius

ſilentio, ac ſine certamine ſucceſſit: qui conſilio, quod omne popularium civium fuit, & familia Montalti retenta, initia ducatus impotenter exercuit. Nicolaum enim Guarcum, qui Antoniottum diverſi à Montalto ingenii, virum multis de cauſſis ſibi iratum metuens, ſub illius electionem urbe exceſſerat, in itinere à Marchione Finarii comprehenſum, ac ſibi inſequentis anni initio à captante
A.C. 1385. regnantis gratiam pravo exemplo traditum tetro carcere in arce Ericis opidi incluſit.

Erat Antoniottus vir magni animi, ac magna ſpectantis, percupiduſque famam nominis ſui late propagandi: cui rei occaſionem præbuit Urbanus ſextus Pontifex maximus à Carolo Rege Neapolitano Nuceriæ obſeſſus. Vividum igitur ingenium, atque otii impatiens, quod tum ſummum & ab urbanis motibus & ab exteris expeditionibus Genuæ fuit, ad conſilium magni moliminis, magnique ſplendoris adjecit, Pontificis è manu Caroli eripiendi; præter gloriam ac pietatis commendationem ſacroſancti Chriſti Vicarii è faucibus infenſiſſimi hoſtis erepti, duplicem inde fructum ſperans; & civitatis adventu Romanæ Aulæ, diuturnaque commoratione ditandæ; & in ſocietatem arbitrii de ſchiſmate tollendo, quo tunc Eccleſiæ res maxime concutiebantur, veniendi: quæ res perampla ſibi & honorifica futura eſſet. Ea igitur de cauſſa decem triremes omnibus rebus inſtructas, Clemente Facio præfecto, in regnum Neapolitanum miſit: qui Urſinæ præpotentis familiæ ope adjutus, Pontificem incolumem cum magna Cardinalium ac Romanæ cohortis parte è manibus obſidentium ereptum claſſe Genuam advexit: cum quo ducti ſunt ſex Cardinales conſiliorum in Pontificem initorum participes, ac partes contrarias ſequentes: quorum quinque juſſu Pontificis ſaccis inſuti miſerabili ac fœdo ſpectaculo in mari demerſi ſunt; uno tantummodo Anglo precibus Procerum Anglicorum condonato. Ab eo omnibus precibus contendit Adornius, ſeſe collegam adſcribi arbitris ad res ſchiſmatis componendas electis: quod cum non impetraſſet; ex ea
A.C. re indignatione orta, Pontifex ſub finem inſequen-
1386. tis anni ejus ſæculi octogeſimi ſexti, cum de nulla re inter ipſum & Adornium conveniret, Genua ſolvens, maritimo itinere Lucam petit: cum amplius annum Genuæ fuiſſet; ac prius æs alienum, quo Genuenſibus ob paratam claſſem obſtrictus erat, cujuſque cauſſa opidum Cornetum illis oppigneraverat, diſſolviſſet: arce ac vico Plebis, opido Taurano, ac nonnullis vicis Epiſcopatus Ingauni, Bercerio vico, & arce Epiſcopatus Naulenſis, opido Spotorno, & arce, nonnulliſque aliis obſcuri nominis vicis Epiſcopatus Saonenſis, loco ſolutionis, pro ſummo jure ſacroſanctæ poteſtatis in Eccleſiæ bona, Reipublicæ traditis: quæ etiam Reſpublica per ea tempora caſtellum Lermam imperio adjecit, à Violante Auria Brancaleonis filia & Donini uxore ejuſdem familiæ hominis pretio emptum.

A.C. Pontifice profecto, ſub initium inſequentis anni
1387. ejus ſæculi octogeſimi ſeptimi, inſidiæ in Ducem, qui ad eum diem urbanis moleſtiis caruerat, detectæ ſunt: cujus conſpirationis qui capita fuiſſe dicebantur, Franciſcus, Raphael, Leonardus Juſtiniani, Garibaldi fratres, urbe aufugerunt: captique ſunt Nicolaus Bonaverius, Nicolaus Marruffus, Raphael Ponſonus, Jannottus à Mari, Thomas Pinellus, ſocietatis conſiliorum inſimulati: qui extorti, cum in negando fortitudinem & conſtantiam adhibuiſſent, non tamen omnem pœnam fugerunt, ingenti æris ſumma atque exſulio mulctati.

A domeſticis inſidiis ſecurus factus Antoniottus, honorifica paulliſper intermiſſa conſilia repetens, cum fama exiiſſet, Tunetanum Regem claſſem ad res Genuenſium vexandas parare; prævertens ipſe, Manfredoque Claramontio Siciliæ Halmirate in ſocietatem armorum aſſumpto, duodecim triremes A.C.
anno inſequenti ejus ſæculi octogeſimo octavo in 1388.
illum armavit: quibus Raphaelem fratrem præfecit: qui Genua ſolvens, cum Siciliam inſulam appuliſſet; Claramontio cum octo triremibus, quarum tres ipſe paraverat, quinque à Piſanis Ducibus conduxerat, ſibi adjuncto, in Africam navigans, inſulam Lothophagitin, nunc *Gerbim* appellatam, tenuit: cujus expugnatæ imperio veluti ex propinquo aptiore Claramontio ceſſit; ſex & triginta aureorum millibus in compenſationem traditæ inſulæ ab illo acceptis: claſſeque opulentis ſpoliis captæ inſulæ & tanta auri vi ditata, ovans Genuam rediit.

At Antoniottus aliam ex alia cauſſam ſuum & Genuenſium nomen illuſtrandi quærens; intelligenſque, Afros nullum finem facientes Chriſtianas & Liguſticas res vexandi contundere, ſuarum ac civitatis virium non eſſe; animo ad amplum conſilium adjecto, in externam opem confugit; Oratoribus ad Carolum ſextum Gallorum Regem miſſis: cujus legationis princeps longa & luculenta oratione Gallorum laudibus referta, Regem ad eam expeditionem ſuſcipiendam ipſius Majorum exemplo hortatus eſt: qua oratione permotus Rex, Genuenſium pietate & religionis ſtudio laudato, expeditionem decrevit. Eam orationem Paullus Æmilius libro nono *Hiſtoriæ Gallorum* ab ipſo conſcriptæ incluſit. Summa imperii delata eſt ad Ducem Borbonium, unum ex Regis patruis. In eam militiam ingens multitudo Gallorum Procerum certatim nomina dederunt. Idem Angli fecerunt, cum æmulatio tanti decoris ad eos tranſiſſet: eaque de cauſſa induciæ inter utramque nationem factæ ſunt; cum odia ac contentionum cauſſæ tum, ut cum maxime, inter ipſos vigerent: adeo illorum temporum pietas ac religionis ſtudium ceteris omnibus rebus prævertere ſolebat: magnumque hoc, non in Liguriam modo, ſed in univerſam Chriſtianam Rempublicam Antoniotti promeritum conſtat: ejuſque nomen duplici eſt titulo inſigne; & ſacroſancti Pontificis è manu hoſtium erepti, & Sarracenorum ferociæ compreſſæ: cujus inſtinctu Galli eam expeditionem ſuſceperint: qui, ne bene procedentia conſilia ſedula diligentia ac vigilantia ſua inchoata ipſe moraretur, interea florentiſſimam claſſem quadraginta triremium ac viginti ingentium onerariarum, omnibus neceſſariis rebus affatim inſtructam compararat: cui præfecit Joannem Centurionem Ultramarinum affinitate ſibi conjunctum: ſive ea gens tum inter populares familias cenſeretur; ſive ea in re Antoniottus privatam neceſſitudinem, legibus Nobilium Factionem ab omni honorum & publicarum procurationum genere arcentibus, eximiam fecit: quas ceteris in rebus diligenter obſervavit; cum nulla publica, aut bellica, aut civilia munera hominibus ex Nobilium Factione mandaret; neque in quindecim viris, qui illi in conſilio aſſidebant, quemquam niſi è popularium corpore admitteret.

Igitur Proceres ac Duces Franci & Angli, cum terreſtri itinere Genuam veniſſent, parata claſſe conſcenſa, Africam petunt: quam cum incolumes tenuiſſent, ad littora Tunetana copiæ non ſine certamine expoſitæ ſunt: cum ingens Barbarorum multitudo ad exſcenſum prohibendum fruſtra accurriſſet, à ſagittariis Anglis, in quo teli genere ea gens maxime excellit, repulſa. Id fuit belli genus; ut Tunetanus Rex bipartitarum copiarum dimidium præſidio urbis reliquerit, ipſe cum reliquis prope ab urbe conſederit, caſtraque valido munimento firmarit: iiſque ſeſe continens Chriſtianis invadentibus nullam pugnandi copiam faceret, haudquaquam ſapiens conſilium ratus, ſe ac regnum in tantam aleam præcipitem dare. Multis autem iniquitatibus Chriſtiani premebantur: cum Arabes equi-

equites Christianorum cataphractos, ac gravem armaturam stabili pugnæ, quam excursionibus aptiorem, ipsi leves & veloces modo à lateribus, modo à tergo adorirentur: ac modo instantes, modo fugientes, modoque territantium, modo paventium speciem præbentes, pugnam potius eluderent, quam committerent: annonamque & cetera omnia, per circumjectam regionem discurrentes, Christianis, qui obsessum venerant, quam ipsis obsessis artiora facerent. Igitur Christiani, cum Regem ad justam pugnam attrahere sæpe tentassent; nullusque esset cum Numidis ludificantibus levium præliorum fructus; omnem vim belli, omissis regiis castris, in urbem vertunt: idque erat oppugnationis genus, ut, si omnibus copiis urbem invaderent, Rex ipsos in urbem versos à tergo adoriens detrimentis afficeret: ut partiendæ curæ fuerint, copiæque dividendæ; quarum altera pars mœnia tentaret, altera in exteriorem hostem versa, Regis impetum exciperet.

Hoc belli statu præfectus Tuneti enisis precibus cum Duce Christiano egit, ut ad colloquium venire ne gravaretur. Morem gessit Dux: firmoque delectorum comitatu septus extra aciem procedit: propinquum mœnibus factum, præfectus ex muro ita allocutus est: *Si caussam, quæ vos Gallos & Anglos nullis à nobis injuriis læsos, nullisque contumeliis lacessitos impulit, ut mare trajicientes nos oppugnatum veniretis, scirem; tacitus, sive eam caussam justam, sive injustam censerem, eventum belli exspectarem; eo Deum immortalem victoriam daturum sperans, quo jus staret: ceterum cum nullam caussam tanti hujus vestri motus divinare possem, colloquium tuum, Dux inclyte, expetivi; ut illam ex te cognoscerem: quam si tu proferre non gravaberis, tum nos, si eam judicabimus, quæ merito vos ad arma nobis inferenda induxerit, satisfacere vobis de injuriis, ac præteritas culpas emendare parati sumus: quam rem ne vos quidem respuere debetis, vobiscum reputantes, quam incerti sint bellorum exitus; neminemque sapientem, quod certum & exploratum, rebus amicabiliter compositis, sine certamine obtinere potuit, id per vim dubio eventu, mille discriminibus sese ac suos subjiciens, extorquere maluisse: quamquam imperare animo nequivi, quin hoc quoque adjicerem, quod te non nihil pungat: æquum enim fuerat vos a perpetuo gentium more non discedere, ac, si qua in re à nobis vos læsos putabatis, id prius nobis demonstrare, atque injurias factas per Legatos conqueri, res ablatas repetere: quod si nos à vobis moniti, in officio non fuissemus; tum caussam vobis nos justo ac pio bello persequendi dedisse ab omnibus censeremur: quam rem à magnis & claris civitatibus ac maximis Regibus fieri solitam cum vos omiseritis; culpam, quæ tum in nobis de injuriis non satisfacientibus hæsisset, in vos injuriam facientes translatam quo modo à vobis removeatis, vobis videndum est.*

Ad ea Borbonius, *Ni ea*, inquit, *præsens vestra fortuna esset, quæ huic suspicioni locum non det; arbitrarer, te nos potius ludificandi caussa, quam de rebus bèlli serio agendi hoc colloquium petiisse: adeo futilia, ac ridicula, ac vix pueris digna commenta protulisti. An ulla gravior & justior caussa nobis arma adversus vos induere potuit ea, quam vos nobis continenter præbetis, Genuensium rebus assidue vexandis, commerciaque illis infesta faciendo? cujus civitatis nobis non modo ejusdem religionis neceßitudine, sed societate quoque armorum perpetuo conjuncta; ac sine cujus classibus nullum fere bellum adversus religionis nostræ hostes suscepimus, nec vero suscipere commode potuissemus; defensionem non minus suscipere debuimus, neque minus de illius, quam de Lutetiæ & Londini salute & commodis laborare: at etiam de jure & de perpetuo gentium more in bello prius denunciando, quam inferendo mentionem facere non pudet: cujus perfringendi non nos hoc bello, sed vos ipsi auctores fuistis: qui bellum adversus Genuenses, non a denunciatione armorum, neque à rebus per feciales repetendis, sed ab illorum rebus rapiendis orsi estis: vestrum in vos exemplum versum est: neque nos, sed vos ipsi bellum vobis movistis. Injuriæ sociis nostris factæ feciales fuerunt ad bellum, ad quod nos omnia alia cogitantes ipsi attraxistis, vobis indicendum. Quid est igitur aut magis ridiculum, aut minus ferendum, quam quod in vos valet crimen, id in nos conferre? ac juris disceptationem quærere, neque interea ab injuriis faciendis abstinere? si justam in vos concitatam iram mitigare, si excidium imminens à vobis amovere cupitis; id non fucis istis vestris, sed sociis nostris omittendis, ac de injuriis re, non fallaci oratione, satisfaciendo, assequendum est.* Hæc à Borbonio pronunciata sunt, non minus pacis quam Barbaris cupido; difficultates belli cernente, atque annonæ inopiam formidante.

Hoc igitur initio colloquiorum facto, brevi res convenit: hæque sunt scriptæ conditiones pacis: *Sarraceni ac Tunetani a Christianis incursionibus suis vexandis, littoribusque tam Liguriæ & Provinciæ Narbonensis, quam ceteri Mediterranei maris, atque interjectarum insularum abstineant: captivos omnes Christianos reddant: decem aureorum nummûm millia præsentia illico numerent: finibus Africæ sese in posterum contineant.* Quibus rebus à Barbaris haud retractanter factis, classis Genuam reversa est; Christianis Proceribus vectis: qui pleni gloriæ, rebus feliciter & celeriter confectis, terrestri itinere in sua se receperunt.

Nec vero Antoniottus ita bellicis expeditionibus intentus fuit, ut cetera negligeret; ac non partem curarum in ditionem Genuensem amplificandam conferret: nam præter loca à Pontifice data, ac Lermam, ut paullo ante scripsimus, acquisitam, emit de Marchionibus Saluciarum, Carrettis, & Clavessanæ, Plebem Teicii, nonnullaque opida, ac vicos vallis Arociæ; de Carolo Flisco validum opidum Varisium; de Morruello & Georgio Grimaldis non obscuri nominis castellum Stellam: ad hoc ejus opera celebre opidum Novæ, quod Mediolanenses Principes occuparant, ad Rempublicam rediit: prætorium perampla aula auxit & ornavit; cum numquam segne tempus tereret, sed omnibus rebus invigilaret, occurreret. Omnino nemo ea ætate fuit, in quo essent majora, aut plura naturæ & industriæ bona: ingenium vividum, callidum, sollers, magnum consilium, celsus ac sublimis animus, nihil humile aut sordidum, nihil non magnificum & amplum umquam agitans: cibus ac potus parcus, somnus modicus, tempora numquam otio, sed partim rebus agendis, partim litterarum studiis data. Tantarum laudum una omnino exceptio fuit, immodica ambitio, regnandique cupido, perpetuum præclarorum ingeniorum vitium: quarum laudum gloria illis temporibus ita eluxit; ut fama late perlata magnum illi nomen, magnamque auctoritatem, & venerationem apud exteros Principes collegerit, multique controversiarum arbitrum illum sumerent: in quibus fuerunt Joannes Galeacius Dux Mediolanensis, & nonnullæ ex principibus Italiæ civitatibus fœdere inter se adversus illum conjunctæ; Florentia, Bononia, Patavium, illarumque socii populi: inter quos de magnis rebus ambigentes, Magni Magistri Hierosolymitanæ militiæ Pontificii Legati collega pacem composuit.

Quæ tamen tot ac tam eximiæ virtutes, totque egregia in Rempublicam merita haudquaquam tantam vim habuerunt, ad clarum virum in principatu retinendum, quantum exsecrabilia Factionum studia ad eum illo exigendum: insequenti enim anno ejus sæculi nonagesimo, consilia contra Antoniottum diu ante concocta, quorum Petrus Fulgosius auctor fuit, emanarunt: quæ primo sine effe- A. C. 1390.

ctu fuerunt, Petro ab Antoniotto, cui res suboleverat, capto; compluribusque primariis civibus participibus consiliorum, qui fuga ex urbe periculo se subtraxerant, veluti perduellionis reis exsulio mulctatis. Antoniottus igitur tot civium contra se conspiratione, præter omnem opinionem suam perculsus, ad hoc plebis mobilitati diffidens; cum inter ancipitia consilia, Petri vel tollendi, vel dimittendi, incertus animi diu fluctuatus esset; hinc nimis se offensurum apud magnam plebis partem, atque universam civitatem in illius favorem versam timens, si hominem sustulisset; illinc periculosum censens, tam potentem inimicum, tamque acrem virum, nova præsertim contumelia irritatum dimittere; ad hoc non se satis adversus tantam in se intentam ac subitam molem paratum sentiens; consilium tandem capit haudquaquam pro cetera sua ferocia, animique magnitudine nullis umquam adversis rebus fracti, inimicis, ac temporibus cedendi: quare simulans se in hortos suos suburbanos animi caussa secedere, porta divi Thomæ urbe egressus, triremi Conradi Auriæ ea de caussa parata clam conscensa, principatum simul & patriam relinquit, Antonium Justinianum longum secum ducens; metu ne vir magnarum opum, magnæque potentiæ, ad hoc magnæ apud populum auctoritatis & gratiæ, Dux eligeretur: cum nollet acrem & tanto fastigio parem animum, principatum sibi repetenti oppositum habere: quem tamen, Duce novo creato, atque eo metu liberatus, paullo post dimisit. Is fuit Jacobus Fulgosius Dominici Ducis filius; Petro præterito, cujus acriores & vehementiores spiritus magis formidolosi civibus essent. Hæc electio silentio facta est, raro illis temporibus exemplo; cum discessu Antoniotti cognito, nonnihil tumultuatum esset, totaque civitas novam rem, atque à tali ingenio, talique animi robore minime exspectatam, admirata, in armis fuisset: qui tamen tumultus statim conticuit: novusque Dux civitatis studiis obsequens, legibus præscriptis sese subjici passus est, quibus Antoniottus solutus fuerat.

At Antoniottus subiti consilii pœnitens patriam repetere decrevit: quare eadem, qua venerat, triremi, insequenti anno ejus sæculi nonagesimo uno, Saona urbe solvens Sextum opidum tenuit, (ita credo appellatum, quod ad sextum ab urbe lapidem situm sit) petiitque sese in civitatem, ut unum pacatum civem recipi: quam rem impetrare non potuit; cum tamen de ea magnis contentionibus inter amicos Ducis acta esset; multique illi auctores essent, ut illum omnino reciperet: talis viri præsentiam in omnes partes ipsi præsidio futuram: sive enim Guarci, præpotens gens, à qua non minus quam ab Adorniis sibi timendum esset, quidquam moverent; Adorniorum potentiam eo beneficio sibi devinctam illis oppositurum: sive Adornii contra illum insurgerent; facilius Guarcorum auxiliis septum illis restiturum: ita perlibratis illarum familiarum potentiæ momentis, ipsum inter illos medium tutius regnaturum. Igitur Adornius spe, qua venerat, frustratus, contumeliaque exacerbatus, prioribus animis repetitis, atque imbecillitate Ducis, ingenioque enervato spreto, principatum sponte depositum, vi, si nulla alia sit via, resumere constituit: quare retro, unde venerat reversus, delecta octingentorum armatorum manu in circumjecta regione coacta, cum iis copiis ad urbem contendit: atque ad littus sancti Petri arenæ considit: in quo nonnullos dies fuit, ignavo Duce sedente & inspectante, nihilque adversus Antoniotti conatus contra comparante. Tandem Antoniottus, rebus per occulta colloquia cum amicis & suarum partium hominibus compositis & constitutis; armatis, quos duxerat, septus, urbem, nemine obsistente, ingreditur: cum Dux non modo ipse se cum clientibus non opposuisset, sed submissa à Carrettanis Marchionibus auxilia, quæ ad idem sancti Petri arenæ littus usque perrexerant, repudiasset, gratiisque actis in sua se recipere jussisset; pavido animo ac studiis litterarum dedito, otiique amante, omnem contentionem horrente. Quo impedimento amoto, Antoniottus postero die cum magno clientium & exterorum stipendio conductorum numero armatus, prætorium petit; Fulgosio prius per nuncium monito, ut possessionem sibi vacuam præberet: prætorium ingressus, sceptro arrepto, Dux ab omnibus salutatus est; Fulgosiusque comiter in convivio acceptus, domum cum honorifico comitatu ab eo dimissus.

A. C. 1391.

Eo anno Saonenses defecerunt; duabus arcibus, quæ in ea urbe à Genuensibus tenebantur, captis, ac præfectis Genuensibus expulsis: indignati, quod Dux Signinis ab ipsis bello petitis, ut illorum opidum sibi subjungerent, validum subsidium cum triremi misisset: quo firmati Signini, Saonenses cum clade ac cæde nonnullorum ex ipsorum primariis repulissent. Arrepta est ea occasio ab inimicis Ducis, illum lacerandi, multitudinemque occulte incitandi; illius culpa Saonam amissam dictitantibus, qui nimia ambitione elatus, sese privato consilio, neque civitatis voluntate & sententia exquisita, rebus, quæ nihil ad Rempublicam attinerent, interponendo, pacatos Saonensium animos suis injuriis irritatos ad necessitatem deficiendi adegerit: principatum ab ipso iisdem artibus exerceri, quibus partum sit; Regis hæc & dominantis esse, non Magistratus liberum populum regentis: quos sermones ut compesceret Dux, cum res ad motus & seditiones spectaret, duos popularis corporis cives liberius locutos, tamquam seditionem commoventes, ac res novas molientes, capitali supplicio affecit; Petrumque Fulgosium in opido Novis in carcerem conjici jussit. Hæc eo anno.

A. C. 1392.

At insequentis initio ejus sæculi nonagesimi secundi de cive quodam ex Nobilium Factione, (cujus nomen æque ac duorum superiorum ab Annalibus siletur) insimulato, ac comperto, quod contra ipsum ac principatum suum occulta consilia suscepisset, idem supplicium sumpsit. Majorum motuum caussa fuit Benedicti Vialii Jurisconsulti comprehensio. Is, cum Duci vehementer suspectum sese fecisset, à Duce vocatus totum fere diem una cum Antonio fratre Episcopo Saonensi cum Duce fuit. Longi inter illos habiti sermonis is exitus fuit, ut Benedicto egressu urbis à Duce interdictum sit, domiciliique & custodiæ locus, quo se contineret, ædes Emanuelis Grilli communis amborum amici circumscriptæ sint: ceterum cum ille nonnullis post diebus, sive relaxandi animi caussa, sive alia animo agitans, urbem egressus in suburbanum ejusdem hospitis secessisset; magnusque amicorum numerus eum officii caussa salutatum accessissent; re cognita, Dux vehementer exarsit, hominemque comprehensum, in pœnam spreti imperii, in arcem Ericis in carcerem misit: in quo paucis post diebus tædio & mœrore animi confectus decessit: cum haud multo post Vialium, in eundem carcerem Jacobus quoque Fulgosius, qui ducatu cesserat, missus fuisset. Dolore amissi fratris ardens Antonius Episcopus, in proxima loca Fliscorum ditionis se confert. Enimvero Flisci occasione consiliis Nobilitatis apta læti, hominem non modo comiter & honorifice, sed cupide quoque accipiunt: quem sua sponte irritatum ipsi ultro in Antoniottum, ejusque impotentem dominatum accendunt, sua omnia ad illum prolixe deferentes: quorum promissis confirmatus Episcopus, sexcentis armatis ab illis acceptis, urbem ingreditur: cum quo, animis tandem nudatis, studia & societatem conjungunt Baptista Buccanigra Simonis primi Ducis filius, & Ludovicus Guarcus; cum sua sponte Antoniotto infensi, tum Nobilium, qui ditiones & domina-

minatus in circumjectis regionibus possidebant, perpetuum morem suum discordias inter popularis corporis cives serendi & alendi retinentium occultis consiliis imbuti, ac spe illorum favoris incitati. Ii omnes, magna clientium copia corrogata, in aream ante ædem divi Francisci ex multis urbis partibus conveniunt: adversus quos Antoniottus, animo statim à primo pavore collecto, prævalidas armatorum centurias mittit: quæ cum pluribus agminibus diversis viis in aream arcis Castelleti convenissent; acre prælium subito commissum est: quo tandem Adorniani superiores fuerunt; adversariis in fugam conjectis, ac Ducibus captis; quorum varia fortuna fuit: nam Episcopus in urbe Naulo à Duce tetro carcere est inclusus; illiberaliterque, ita Duce jubente, in illo habitus: Baptistæ Buccanigræ certus exsulii locus definitus: Ludovicus Guarcus, vulnere in crure accepto, è manibus inimicorum elapsus, Rhodum se contulit.

Domesticis inimicis disjectis, Dux copias, quas habebat, in Nobiles motuum auctores vertit: Raphaelemque fratrem cum septingentis equitibus & duobus peditum millibus adversus Spinulas mittit: cum non minus astu quam aperta vi agens, callidus artifex viam sibi in animis nonnullorum ex gente Spinula subjunctis pretio emptis præmunivisset. Raphael parvo certamine Buzalla, Burgo Fornariorum, Ronco, primo adventu Reipublicæ Genuensis nomine occupatis, revertitur: Duxque paullo post, arce & opido Saviniono Fliscorum ditionis, custodum proditione pretio & promissis corruptorum, potitus est: qui instantes motus providens, prætorium validiore munimento firmare ac copias augere instituit. Diversus exitus Turriliæ ejusdem gentis Fliscæ opidi fuit, frustra à Raphaele vi & armis tentati: quem Dux ea de caussa miserat, ab Antonio Flisco ejus opidi Domino irritatus; qui contra ipsum arma sumpserat, ac montem usque Fasciam cum trecentis armatis irrito incepto perrexerat, sperans sese adventus sui fama aliquid moturum.

Cum consilia Nobilibus per Vialium, & Guarcum, ac Buccanigram socios, non processissent; nihil non tentatum relinquentes, ad Montaltos se convertunt: quos eorundem auxiliorum suorum spe contra Antoniottum incitant, qui curas inter se partiti sunt. Antoniusque Leonardi Ducis filius, adolescens impiger ac cupidus, cum patruis suis Turriliam petit ad promissa auxilia accersenda. At Martinus Jurisconsultus, affinitate, qua Antoniotto conjunctus erat, spreta, sororis illius filius, ad seditionem commovendam in urbe substitit: qui, Clemente Promontorio præpotente ac non contemnendarum opum homine sibi adjuncto, simulque cum illis ingens numerus popularis corporis civium Guelphæ Factionis (non enim tot postea subortæ Factiones ejus Factionis memoriam plane exstinxerant) in ædem divi Syri noctu conveniunt: qui multa de Antoniotto dejiciendo collocuti; insequenti die porta sancti Andreæ insessa, nonnullas leges ad auctoritatem & potentiam Ducis infringendam ea nocte compositas, circummissis præconibus, tota urbe pronunciarunt: ceterum cum ab iis, quos corrogarant, deseri inciperent, neque Antonius, cujus spe rem fuerant ingressi, compareret, animis conciderunt; Ducemque validis copiis armatum metuentes, ad eum mittunt, supplicibus precibus postulantes, ut tutum aditum ad veniam petendam accessuris, pro sua humanitate, dare ne gravetur. Postulatis annuit Adornius: cumque diploma scribi cœptum esset, ecce Antonius cum copiis à Fliscis acceptis, ingentique Antoniotti inimicorum agmine, magnoque plebejorum numero illi adjuncto, ipsius nomen magnis clamoribus subjicientium, cum fratribus in urbem perrumpit. Subita re vehementer perculsus Antoniottus, omisso diplomate, quod scribebatur,

A tantæ in se intentæ moli cedens, trepida fuga in cœnobium sancti Dominici se recepit: insequenti nocte, non exigua amicorum & clientium manu comitante, urbe excessit: posteroque die Antonius ætatis annum vigesimum tertium agens, cum memoria clari parentis, tum egregia indole, à qua multa præclara sperabantur, commendatus, summa cum civitatis lætitia, miro omnium consensu Dux renunciatur: posteroque die, ne minus firma creatio videretur, per tumultum ac multitudinis acclamationem facta, à consilio sexaginta primariorum civium, omnium è popularium corpore, ducatus illi ratus factus est: qui primam ducatus commendationem à re incertæ existimationis duxit, B Spinulis enim & reliquis Nobilibus castella & loca ablata restituit: quod quamquam per consilium civitatis fecit, cum nemo in consilio voluntati regnantis palam refragari auderet; nec bono publico privatam perniciem sibi conflare vellet; varios tamen ea res privatim sermones præbuit: aliis gratum animum erga eos, à quibus esset adjutus; ad hoc æquitatem viri, qui injuste ablata veteribus Dominis restituisset, laudantibus; aliis Antonii factum vehementer improbantibus, qui privatam beneficiorum gratiam de publico remuneratus esset; neque æquitate aut justitia adductus, sed studio dominatus sibi iisdem opibus stabiliendi, quibus illum pepererat, C ad pravum consilium descendisset: neque enim ea opida & loca injuste Nobilibus ablata videri posse: neque debuisse Montaltum justo bello parta, ac juris publici facta, ambitiosa largitione à Republica alienare: quod etiam, omissa juris disceptatione, ingenti malo publico factum sit: neque enim è Republica esse, privatos cives tot populorum dominatum ipsis cervicibus civitatis imminentem possidere: talibus enim opibus fultos Nobiles æquabilitatem juris cum ceteris civibus ferre non posse, nimiosque sibi spiritus sumere; ac propterea omnia discordiis, contentionibus, turbis, seditionibus miscere; omniumque malorum publicorum ac bellorum denique D civilium caussam & auctores esse: civitatem à domesticis motibus & cladibus numquam quieturam, quoad Nobiles eos dominatus possideant, qui eos ceteris civibus formidolosos faciant: ac propterea ea ablata non modo illis non restituenda; sed occasiones quærendas, oblatasque arripiendas, iis, quæ adhuc teneant, illos exuendi: privatos hos dominatus iis civitatibus convenire, quæ sub Regibus sunt, at in liberis haudquaquam ferendos: sapientissimos complures Legislatores, in quibus is ipse fuit sanctissimus ac Deo immortali tam acceptus Vates Moses, legibus agrariis latis, privata prædia æqualiter E inter cives dividi voluisse, eamque divisionem statis temporibus renovari; nec quemquam unum majorem agri modum, quam alterum possidere; quæ res esset concordiæ civitatis distrahendæ: nedum sanctus Vates & Legislator ille, quique illius exemplum & auctoritatem in legibus condendis secuti sunt, paterentur, cives castellorum & opidorum dominatu fulciri. Quam disputationem haud ab re hic inserendam duxi, quod finis historiam scribentis sit, non tantum res gestas nuda ac simplici narratione complecti; animosque legentium jucunda illa rerum varietate tenere, (nam hoc fortasse Poetarum fuerit) sed utilibus exemplis lumen civibus suis in F Republica gerenda, & in consiliis de dubiis rebus capiendis præferre: quæ exempla majorem profecto vim ad homines erudiendos habent suis momentis, ab ingeniosis, & acutis viris, rerumque gerendarum usu & scientia præditis, quam nudis verbis proposita.

Sequitur annus ejus sæculi nonagesimus tertius; A. C.
quo, & duobus insequentibus, res urbanæ num- 1393.
quam turbulentiores fuerunt, aut pluribus motibus agitatæ, crebrioribusve Principum mutationibus

bus obnoxiæ: quas nunc persequi pergam. Antonii igitur creatio, quæ lætitiæ ceteris fuit, unum, quem minime decuit, Martinum Montaltum arta cognatione illi conjunctum angebat: qui indignatus, atque ægre ferens, adolescentem sibi confirmata ætate viro prælatum, ad amicitiam Antoniotti se contulit, perpetuo atque insito humanis ingeniis vitio, ut externis & hostibus se potius applicent, quam suos sibi prælatos ferant; insidiasque Antonio struere cœpit: quæ cum inter tot consiliorum participes occultæ diu esse non possent, detectæ, Antonium ceteroqui miti ingenio ad necessitatem hominem carceribus includendi adegerunt: quibus illum liberare non potuerunt nonnulli ipsius clientes extra urbem variis de causis ætatem agentes; cum re audita ducenti circiter numero promontorium usque capitis Phari perrexissent; inde à Raphaele Ducis fratre repulsi & in fugam conjecti.

Per quod tempus ne res quidem oræ Ligusticæ à domesticis motibus quiescebant; cum in opido Rapallo Eduardus à Turri Factionis Gibellinæ princeps ab exsulio reversus, tumultu concitato, Guelphos adversarios opido expulisset, eorumque bona diripuisset; paulloque post Guelphi Nicolai Flisci opibus subnisi, parem cladem Gibellinis reddidissent. Montaltorum inter se discordiæ animum Antoniotti nullis occasionibus indormientis ad spem principatus repetendi erexerunt: in quo consilio hominem confirmarunt Galeacii Principis Mediolanensis adhortationes, omnia auxilia large ad illum deferentis; sive ille veteri amicitia Antoniotti crebris ac mutuis officiis perpetuo ab ipsis culta inductus, hoc fecit, sive cogitationi de rebus Genuensibus numquam depositæ adjumenta longe præmoliens; haud dissimilem eventum ex illorum discordiis exspectans à temporibus Joannis Archiepiscopi patrui.

Igitur Antoniottus Venetiis, quo se patria extorris contulerat, eumque sibi exsulii domicilium sumpserat, profectus, per fines ditionis Mediolanensis Vulturem opidum usque perrexit: cujus adventus vehementer inimicos perculit: cum præsertim Dux lente, neque satis pro ipsorum ardore, se ad defensionem compararet: qui cum animum primo illo pavore consopitum acribus amicorum stimulis incitatus tandem collegisset; hostem, qui ad portas civitatis excurrerat, audaci eruptione aggressus, ipso impetu fundit ac fugat, Christophoro Antoniotti filio capto; cum pater è manibus Montalti sese in ditionem Carrettanam recepisset.

Neque tamen Antoniotti fuga res civitatis quieverunt, aut Antonius molestia liberatus est: quem tumultus & seditiones circumjectarum vallium incolarum diu exercuerunt: qui arrepta sub Antoniotti adventum arma, illo fugato, non modo non deposuerunt, sed direptionibus & incendiis per circumjecta urbi ædificia, atque amœna civium suburbana grassantes, omnia tumultibus implebant: quos sæpe à militibus contra illos missis repulsi, illis in urbem reversis, crebro integrarunt: cum Raphael Ducis frater, vulnere in crure accepto, tumultuantibus haudquaquam compressis, in urbem reversus esset. Ceterum hæc leviora: illa longe major fuit moles, quam reliquæ Factiones, Adornio repulso, conjunctis studiis illi intenderunt; quarum principes Genuæ tum erant; majorem vim regnandi cupiditate ad illos in eum incitandos habente, quam ad comprimendos Ducis clementia, & mansuetudine, egregioque in ipsos promerito: qui non sibi illorum exsulio, contra perpetuum usurpatum morem novum principatum adipiscentium, ab illorum insidiis cavisset.

Ab altera igitur parte Petrus Fulgosius, cumque illo Nicolaus Zoalius, magnæ potentiæ ac magnarum clientelarum civis, ingenti hominum multitudine armata, ad ædem divi Syri consistunt: ab altera Ludovicus Guarcus & Episcopus Saonensis magno impetu prætorium invadunt: quibus Dux & fratres, cum delecta stipendia facientium manu, quam habebant, ac non exiguo partium suarum studiosorum civium numero, acriter resistunt: quo prælio maxime accenso, Fulgosius, non tam Montalti opprimendi voluntate mutata, quam faciliorem viam sibi ad principatum fore ratus, si ipse, dejecto Montalto, in prætorio fuisset, in illud se cum suis contulit: Montaltoque se per speciem opem ferentis adjungit. Pugnatum est diu & acriter, cum Dux ac fratres discriminibus sese offerentes, nihilque sibi parcentes, in media pugnæ mole audacter versarentur: tandem adversarii fugati & profligati sunt: cum magna illorum cædes fieri potuerit, ni mitis Ducis animus in parcendo civium sanguini, conjunctionis ejusdem patriæ atque ingenitæ humanitatis, quam studii partium, magis memor fuisset.

Vix prima periculi procella discussa erat; cum ecce Clemens Promontorius, eminentium opum ipse quoque vir, magnisque clientelis fultus, recenti prælio Ducem fessum sub vesperum cum mille armatis magno impetu invadit, atrociusque prælium quam superius commissum est; Promontorianis ingentem vim telorum instar creberrimæ grandinis ingerentibus: ut Montaltus ac fratres prætorio cedere coacti sint; ac per Auriarum amicorum domos in privatas ædes se recipere: cujus discessu prætorio vacuo relicto, Petrus à suis in solio ducali repente locatus, sceptroque tradito, Dux acclamatur: ceterum Promontorianis nihil de contentione prælii remittentibus, impar statim ipse quoque cessit; Clemensque magna cum lætitia illico à suis Dux conclamatus est. Molestus vulgo fuit, & præsertim Antoniotti inimicis, cujus studiosus habebatur, Promontorii principatus, iis artibus partus: quare in ædem divæ Mariæ à Vineis maxima civium pars convenientes, duodecim cives ex primariis eligunt; potestate amplissima illis mandata Reipublicæ constituendæ, ac civitatem pacandi: qui Clementem prius frustra monitum, ut principatum, per vim ac nullo jure partum, illico dimitteret, populo in illum armato, ex prætorio ejiciunt: civitasque in varias sectas ac voluntates distracta est; aliis alio tendentibus: cum non satis in tantis tenebris constaret, quid sequerentur, quod potissimum consilium caperent: cum multi Montaltum Ducem reposcerent, morum suavitate atque ingenii mansuetudine à sanguine abhorrentis, inducti; multi alterius nomen subjicerent; neque exigua pars in Principem Mediolanensem, aut aliquem alium exterum dominatum inclinaret. Tandem duodecimviri in prætorium convenientes, post varias disputationes, Franciscum Justinianum annuum Ducem eligunt, recti exempli ac magni nominis civem; ad hoc quieti ingenii, pacisque & concordiæ amantem hominem.

Nec tamen res civitatis quieverunt: cum Antoniottus Adornius, validis copiis ab Joanne Galeacio acceptis, ex Insubria movisset; cujus motus cognitus ingentem trepidationem in urbe fecit. Antoniottus fines Genuenses, Duce invito, ingressus, Vulturem usque perrexit: cum quo Antonium Montaltum, qui urbe numquam exierat, occulta consilia conjunxisse suspicio fuit. Is vir, ceteroqui pius atque integro ingenio, cum juventutis ardore ac potentia familiæ elatus, tum experta dulcedine principatus captus, privatæ vitæ assuescere non poterat: contra quem, ejusque & Adorniorum partes sequentes, Buccanigra & Episcopus Saonensis, non plus triginta ipsos comitantibus, in foro mercatorio insurrexerunt: prælioque commisso, mul-

multis ex utriusque sequacibus accurrentibus, ac numerum suorum pugnantium augentibus, atrox prælium esse cœpit: in quo tandem Montaltani victores fuerunt.

At quattuor Nobilium Factionis præpotentes familiæ, quæ, velut voluntario exsulio sibi ipsis indicto, in oppidis & vicis, quibus dominabantur, urbi circumjectis ætatem agebant; occasione principatus recuperandi ex discordiis popularium arrepta; per speciem, laboranti Magistratui opem ferendi, ac publicæ quietis perturbatores compescendi, arma induunt; principesque Spinulæ, mille quingentis armatis corrogatis, iter ad urbem intendunt: cumque ad montem usque, quem Peraltum incolæ vocant, processissent, consistunt, adventum Fliscorum haud contemnendum armatorum numerum ducentium exspectantes; ut conjunctis viribus adversarios invaderent: ceterum Factionis Adornianæ homines, quæ tum omnium potentissima erat, ac non modo ceteris Factionibus, sed ipsis quoque Nobilibus formidolosior; cum metu detrimenti accipiendi commoti, tum veteri Nobilium perpetuorum hostium suorum odio incitati, prævertendum rati; viribus ac copiis firmati, urbanisque contentionibus paullisper intermissis, ad Nobiles contendunt; Spinulasque, cum ad locum, ubi illi substiterant, pervenissent, magno impetu invadunt, ac longe viribus superiores ipso incursu fundunt, & in fugam conjiciunt. Qua re audita, Flisci, itinere, quod jam cœperant, retro repetito, in sua revertuntur.

At Dux, tædio molestiarum, neque satis virium esse cernens in ducatus majestate ad mala civitatis sistenda, neque se quidquam proficere in tanta rerum omnium colluvione, intelligens, inviso principatu abiit: quæ res in civitate summo rectore orbata, metum & trepidationem auxit; ut omnes, tamquam excidio urbis imminente, consilii inopes per vias & plateas civitatis discurrerent: quæque cariora habebant, in ædes sacras, ac sacra cœnobia, tamquam religione locorum tutiora futura, comportarent; resque funditus ruituras fuisse, multi crediderint; ni Montalti virtus, quæ diu quieverat, rebus ad iniqua inclinatis subvenisset: ad quem ceterarum Factionum capita, ceteris omnibus omissis, sese applicarunt; ut communi ac potentiori hosti, cui singuli pares non essent, communibus viribus resisterent: qui tamen delectam trecentorum manum ab Antoniotto missam ab ingressu urbis per portam divi Stephani prohibere non potuerunt: quæ res Antoniotto viam expedivit, cum copiarum robore per portam Carbonariam in urbem hora nona penetrandi: quinque millibus peditum stipendia facientium, nonnullisque equitibus ac duobus popularium millibus Adornianas partes sequentibus: qui in urbem ingressus quievit, non satis sapienti consilio; cum recta prætorium petere debuisset, nec spatium inimicis primo illo pavore obstupefactis animos colligendi dare: quæ res consilia secundo cursu procedentia evertit. Antonius enim Montaltus non deserens se, atque in extrema necessitate nullum præceps aut temerarium consilium ratus; magna civium manu (extremo periculo illis quoque ultima audere suadente) ipsum comitante, in platea divæ Agnetis in Adornianos impetum facit. Qua subita re perterritus Antoniottus, numerum invadentium majorem ratus, certamine statim omisso, ipsius copiis fusis ac profligatis, trepida fuga urbe excedit; ipsomet Montalto, & ceteris mirantibus, ac veluti miraculo obstupefactis. Nonnulli ex Adornianis cæsi sunt: plures tam equites, quam pedites capti.

Montaltus, tanta re gesta, ea nocte privatis se ædibus continuit: postero die habitu & forma privati, equo inscenso, prætorium petit: ibique à

A summo, ac ceteris inferioribus civitatis Magistratibus, procurationesque publicas habentibus, summo omnium consensu, magnaque cum omnium lætitia, quibuscunque Adorniana Factio odio erat, perpetuus Dux, cum consilio ipse non interesset, iterum creatur; accersitusque à consilio, in leges ducatui præscriptas jurat. Egregium ac memorabile Montalti & fratrum facinus ita civitati gratum fuit; ut illud peramplis præmiis remunerata sit: anniversarioque sacro ad ædem maximam, atque aurei aulæi dono celebrandum duxerit; inusitato

B ad eum diem, & haudquaquam laudabili exemplo, memoriam victoriæ de civibus, quam silentio obliterari decuit, eodem honore, quo de externo hoste partæ ad posteritatem testatam facientes.

Secundi hujus ducatus tempora non minus, quam superiora, infesta & turbulenta fuerunt, nec minoribus motibus agitata; neque minoribus ipse Montaltus conspirationibus adversarum Factionum petitus: quas inimicitias inter ipsa Factionum capita, non tam ullæ magnopere injuriæ, aut acres ullæ intercedentes odiorum caussæ, quam regnandi cupido excitabat: quæ ipsos Factionum principes modo inter se conjungebat, modo disjungebat: uttum usu venit in altero hoc Montalti principatu:

C contra quem occulta consilia conjunxerunt iidem ipsi partium Antistites, quos paullo ante metus Adornii illi adjunxerat. Ab illis igitur incitatus Nicolaus Rex ex popularium corpore civis, arma contra Montaltum sumpsit; occasione arrepta arcis Mulasanæ urbi propinquæ à nonnullis ejus regionis incolis occupatæ: ad quos Rex se statim contulit, Ducemque illorum consiliis addidit: neque ea re contentus Rex, nonnullis post diebus cum quadraginta tantum comitibus urbem ingressus, *Io popule, io qui bonum civitatis statum cupiunt*, conclamat: cum quo se Baptista Buccanigra, arreptis armis, illico conjunxit: qui à Montalto haud magno conatu repressi, urbe excedere coacti sunt.

D Neque solus hic motus fuit: per idem enim tempus ad Vicum Quinctum tumultuatum est: in quo nonnulli Adornianæ Factionis homines, qui arcem occuparant, ab iis, qui partes Fliscorum sequebantur, capti & ad unum trucidati sunt: & in cœnobium sancti Andreæ ingens ex tribus proximarum vallium præfecturis hominum multitudo, quicunque Adornianarum partium erant, Antoniotto illos occulte instigante, convenerunt, Antoniottum Ducem tumultuose & minaciter postulantes: contra quos, priusquam majus robur tumultus sumerent, Paulus Montaltus Ducis frater, & Antonius Guar-

E cus Ducis affinis, cum florente uterque armatorum manu, alter terra, alter mari, profecti, vix inito certamine, tumultuantes fundunt & in fugam conjiciunt; gravi vulnere in crure à Paulo accepto. Vix hic tumultus discussus erat; cum, Ducis adversariis non quiescentibus, alius increpuit, ab iisdem circumjectarum vallium incolis excitatus: adversus quos delecta præsidiariorum manus à Duce missa, illos primo impetu è monte sancti Bernardi ab illis occupato dejecit, & in fugam vertit.

Interea Buccanigra, haud contemnendo amicorum numero contracto, in vallem Bisamniam ve-

F nit: cui cum multi se adjungerent, antequam majores vires colligeret, à Ducis stipendiariis contra illum missis fusus ac captus, Prætori, qui per judicium in illum animadvertat, traditur: qui ingenio severo & aspero, ac jurisdictionem legibus solutam exercens, hominem capitis illico damnatum in arcam ante prætorium producit: quem ad supplicium ductum Dux è fenestra conspicatus, miseri ac veniam supplicibus fletibus implorantis misericordia commotus, ad hoc precibus Antonii Guarci utrisque affinitate conjuncti exoratus, hominem dimitti jubet: quam rem ægre ferens Prætor, subito

eo

eo advolat: immitisque animus in incepto persistens, spiculatorem urget; ut quæ sui muneris sunt, exsequi pergat: sumptumque omnino, etiam Duce invito, supplicium fuisset; ni Raphael Ducis frater propere accurrens, hominem è manibus Prætoris eripuisset: quo egregio clementiæ edito documento, Montaltus, cum universæ civitatis ac bonorum omnium voluntates sibi conciliasset, non tamen indomitam Factionum principum ambitionem ad principatum impotenter tendentium mitigavit: quorum conspirationi, conjunctisque in suam perniciem studiis se solum imparem cernens, principatu abire decrevit: sub finem igitur mensis Maji triremi conscensa, urbeque & principatu relicto, Monœcum se contulit, spe ea arce potiundi; cui Thomas Montaltus ejus patruelis ab ipsomet Antonio præfectus erat. Spe, qua venerat, frustratus Antonius, Thoma arcem non tradente, itinere retro repetito, Saonam venit; indeque se Gavium opidum confert: in quo faciliorem ejus arcis præfectum expertus est, arce sibi ab illo tradita: quam, invito Duce successore, diu tenuit.

Is erat tum Genuæ rerum status, ut, cum quattuor præpotentes corporis popularis familiæ Adornia, Fulgosia, Guarca, Montalta, omnia ad se attraxissent, omnemque civitatem ac totam Liguriam Factionibus suis comprehendissent, quæ eodem cum gente nomine vocabantur; potentioribus quattuor Nobilium familiis à principatu plane exclusis; ipsæque de principatu non verborum modo contentionibus, sed armis quoque sæpe dimicarent, omniaque seditionibus, tumultibus, cladibus miscerent; reliqui popularis corporis cives, quamquam neque vetustate generis, nec domestici cultus splendore, si principatum quattuor illis detrahas, inferiores, cumque illis secundæ sortis Nobiles medii starent: quod si aliquando discordiarum civilium tædium ac mala civitatis eo rem adduxissent, ut quattuor iis familiis principatu esset carendum; ad unum ex hoc corpore mediorum civium deveniretur: isque appellabatur medius Reipublicæ status: ut tum accidit, principatu ad Nicolaum Zoalium, virum prudentiæ & integritatis fama commendatum, delato. Qua re cognita, Antoniottus, totus in suas artes versus, animum pacatum ac cupiditatem æquo jure cum ceteris civibus vivendi simulans, pacem à novo Duce petiit, impetravitque: quæ res magnum odium ceterorum Factionum principum Duci conflavit: qui contra illum conspirarunt: ceterum consilia nondum satis matura, diligentia Ducis oppressa sunt; Antonio Guarco cum triginta civibus cum illo consentientibus captis, & in custodiam traditis: ceterum, cum ea res magnos animorum motus, magnosque fremitus vulgo faceret; Dux offensiones metuens, consilio viginti primariorum civium vocato, Guarcum ac ceteros dimittit: quo facto non gliscentem seditionem compressit, sed illi Duces addidit.

Igitur Guarci, indignatione acceptæ contumeliæ ardentes, simulque cum illis Fulgosii conjuncti, ab occultis consiliis ad apertam vim versi, prætorium adoriuntur. At Zoalius ab omni ejusmodi contentione abhorrens, tum sese ac principatum suum capitibus Factionum, ac Flisco Cardinali invisum sentiens, quæ quincta Factio surgere incipiebat, ducatu se abdicans, duobus mensibus post, quam illum accepit, in privatas ædes concessit: Respublicaque ad principes Factionum rediit: duarumque ex illis Antoniotto Adornio & Antonio Montalto capitibus absentibus, res ad duas reliquas Factiones delata est: quarum principes Antonius Guarcus & Petrus Fulgosius, cum alter alteri cedere nollet, rem fortunæ & sortium arbitrio decernendam permittunt. Sors Guarco obvenit: cui quamquam neque ex legum forma, neque ex more Majorum creato, postero tamen die mandatus honor à consilio sexaginta popularium civium, dimidia parte Gibellinorum, & dimidia Guelphorum, comprobatus est. Inusitata electio cum multis non satisfaceret; magna hominum multitudo, in quibus fuit Zoalius, consilio illam infringendi, in aream ante arcem Castellettum conveniunt: quo sese statim circumjectarum præfecturarum incolæ ad duo millia numero contulerunt: qua virium accessione firmati motuum auctores, in plana urbis atque in campum Fossatelli descendunt: verum à valida Guarcanorum impressione retro aversi, se iterum in superiora recipere coguntur. Cum igitur neutra pars concidisset, faces seditioni commotæ subditæ sunt: momento enim temporis urbs armatorum gregibus referta est: quos partim Lucas Fliscus, ex ditione sua movens; partim Antonius Montaltus, ex opido Gavio, quod tenebat, profectus, in urbem introduxerunt: hic principatum repetens, ille potentiæ suæ augendæ caussa, si res, quo ipse incubuisset, inclinasset. Quarum copiarum adventu declaratum est, Fulgosios & Guarcos specie magis quam voluntate conjunctos: neque enim Fulgosius satis impigre, &, ut res Guarci in tantas angustias adductæ postulabant, se movit.

In tantis turbis, tantaque rerum colluvione, quod unum ad res aggravandas deerat, additum est: ecce enim Antoniottus triremi in portum Genuensem improviso invectus est: qui cum, subita exorta adversa tempestate, exscendere non potuisset; spatium datum est adversariis sese illi opponendi: in quibus acerrimus fuit Montaltus: qui hoc pro cetera audacia & animi magnitudine fecit: ceteris enim certaminibus in præsentia omissis, omnes vires suas in Antoniottum convertit, & plus ceteris sibi invisum, & magis formidolosæ potentiæ hostem: primus itaque in triremem à tempestate laceratam impigre insiliens Antoniottum, armamentis confractis, atque incommode sparsis velut compedibus impeditum, ad necessitatem se ipsi dedendi adegit: quem captum in altera è turribus, quibus porta Campi communitur, inclusum valida custodia cingit; Guarco Duce ægre rem ferente: ceterum in præsentia tantis undique molestiis implicito dissimulare coacto. Auxit acerbitatem, quod suspicio illi, neque ea tota ex vano, ut postea res docuit, injecta est; Montaltum cum Adornio in gratiam accepto in perniciem suam occultis consiliis consensisse. Adornius quidem à Montalto paullo post dimissus est, valido præsidio in illius tutelam addito; à quo Vulturem opidum usque deductus est.

Igitur Guarcus novis copiis firmatus, ut sese tot circumsistentibus terroribus liberaret; primos omnium eos, qui ad Castellettum constiterant, auctoresque rerum movendarum fuerant, cum tribus armatorum millibus petit: quibus illi auxiliis à Montalto clam submissis fulti, non modo acriter resistunt, sed omnibus viribus connisi illos tandem avertunt, profligatosque in fugam conjiciunt: cum vix è victorum manibus ipse Dux evasisset, ac cum paucis in prætorium se subduxisset. Ducis clade Antoniottus animis sublatis, vocatu amicorum & partium suarum studiosorum, postero die in urbem venit, magna cum lætitia à suis in arce Castelletto acceptus. At Guarcus tantas undique in se unum intentas vires cernens, neque se tantæ incumbenti moli ferendæ esse intelligens; triremi clam conscensa, urbe excedens, Saonam se contulit: quo profecto, qui Castellettum tenebant, Gibellinarum partium homines, in plana descendunt; magnisque clamoribus Aquilæ nomen subjicientes, tota urbe discurrunt: quorum metu Guelphi domi se continebant, malis & cladibus intacti: cum Gibellini furentes omnem iræ impetum

tum in ædes Archiepiscopi, edito loco supra cœnobium sacræ ædis Castelli sitas, effudissent: quas pravo & detestabili exemplo incenderunt, per caussam, quod receptaculum Guelphorum essent; in iisque cœtus & conventicula fierent ad Jacobum Fliscum tum Archiepiscopum; consiliaque & machinamenta adversus Gibellinos concoquerentur: quæ res aliis incendiis caussam præbuit. Guelphi enim, qui in valle Bisamnia magno numero, Luca Flisco Duce, constiterant, ira accensi, ut par inimicis referrent, magnifice exstructam domum, ac peramœnos hortos Antonii Justiniani incenderunt: quod incendium Gibellini, nonnullis Fliscorum & aliorum primariorum civium Guelphæ Factionis domibus in urbe concrematis, ulti sunt; partium furore ea fœdæ crudelitatis exempla inter ejusdem patriæ cives edente, à quibus barbari, infensissimique hostes, urbibus hostilibus captis, abstinere solent.

Interea Adornius, indomita principatus cupiditate illum rapiente, nonnullorum suorum animis occulte præparatis, ut æmuli studia, quæ res una consiliis obstabat, consopiret, vir dictis, factisque omnibus ad fallendum instructus, artificio Montaltum aggressus fuerat: persuaseratque, ut, quoniam hæc de principatu contentio unanimem ipsorum amicitiam sola distrahere posset, ab illo petendo ambo in præsentia abstinerent; seque alii tempori reservarent: paterenturque, hoc laxamento dato, civitatem fessam cladibus respirare: probo alicui & quieto medii status civi principatu mandari permisso: acquieveratque consilio Montaltus, Adornium sincera fide agere credens. Quare, in signum magnæ animorum inter se effusionis, mutuo complexi, in sacram ædem Franciscanam, proximam ac subjectam arci, descendunt: quo statim ingens primariorum civium, tam Guelpharum quam Gibellinarum partium, numerus, ipsorum vocatu, convenit; rem novam, ac tantam, & tam subitam publicam animorum conjunctionem mirantes; animisque suspensi & incerti, quo duorum diversarum partium capitum inexpiabilibus odiis & internecinis contentionibus de principatu dimicare solitorum consilia evaderent. Ibi Adornius omni artificio ad fallacias compositus, summam animi demissionem ac pœnitentiam factorum simulans, pene lacrymabundus veniam præteritorum supplex petit; culpamque suam & ceterarum Factionum principum aperte fatetur, gravibusque verbis accusat; quorum indomita ambitio atque immodica regnandi cupido civitatem tot tumultibus, seditionibus, bellis denique civilibus involverit; totque detrimentis & cladibus lacerarit, atque ejus vires confecerit: ceterum resipiscendi lumen sibi & Montalto huic præsenti divinitus prælatum dicit; decrevisseque proinde ambos finem immodicarum cupiditatum facere: ad quod exemplum ceteros, depositis contentionum ac partium studiis, imitandum hortatur; ex quibus contentionibus nullus alius umquam fructus, quam publicarum & privatarum cladium perceptus sit: quare, ut, omissis dissidiis, ad publicas res prostratas erigendas, cogitationes convertant, orat & postulat: cujus rei caput fore; si alicui medii status civi probo, & moderato viro, ac consilio pollenti, tum autem quietis ac boni publici amanti, summum imperium mandent. Orationem Adornii non minore egregii erga commune bonum animi significatione prolixe subsecutus est Montaltus: cunctis stupore defixis, unde tanta ac tam subita ingenii mutatio in Antoniotto facta esset.

Læti igitur primores ad nonaginta numero in sacrarium ad Ducem creandum secedunt: quod illis vix ingressis, ecce ingens strepitus multitudinis, quæ foris stabat, exauditur (instigantibus iis, quos Adornius ante præpararat, vocemque præeuntibus)

A seditiosis, minacibusque clamoribus Antoniottum Ducem deposcentis: in quo uno viro sit animus tanto fastigio par; quique opibus & potentia sua quietem publicam turbantes possit compescere. Enimvero Adornius, tacito gaudio exsultans, vafra consilia sibi successisse, haud retractanter delatum principatum accipit: ejusdem simulatoris personam retinens, sesequc tanto plebis consensu victum dictitans; cui concitatæ resistere periculosum sit: spondensque, cum tumultus desederint, Republica constituta, civitatisque statu in tranquillum redacto, sese eo principatu lætum abiturum, quem nunc invitus, ac temporibus coactus, accipiat. Qui in sacrarium concesserant, metu concitatæ multitudinis,
B suam ac patriæ conditionem ingemiscentes, duobus & septuaginta suffragiis electionem comprobant: Adorniusque quartum Dux, magnis multitudinis plausibus, ingentique tenuiorum numero circumfusus, in prætorium deducitur: bonis patriæ fatum lugentibus; quæ diuturnis cladibus concussa, publiceque & privatim exhausta & enecta, mercatoria negotiatione intermissa, ingenti vi æris alieni demersa, spe sese à præteritis ærumnis recreandi, ex fallacibus Adornii verbis subito dejecta sit.

Montaltus quidem in Antoniottum, à quo ita ludificatus sit, exarsit: hostilem igitur in illum animum gerens, urbe protinus excedit; seque Gavium,
C quod opidum tenebat, confert; dies noctesque animo agitans, quemadmodum tantam perfidiam ulcisceretur: quam universam invidiam Antoniottus simulatione moderationis mitigare non potuit; neque animos Factionis Nobilium lenire, illis in partem gerendæ Reipublicæ, atque in numerum antianorum & consiliariorum suorum assumptis: quin illi de ipsius pernicie cum popularium primoribus ac medii status civium vota & consilia jungerent: quibus malis, tamquam parva hæc essent ad lacerandam & conficiendam Rempublicam, accesserunt potentiorum nobilium familiarum iniqua con-
D silia: quæ, omni caritate erga eam Rempublicam, quæ in aliorum manu esset, deposita, ejus membra discerpere; eaque partim exteris Principibus tradere, (potius id dictitantes, quam ea ab inimicis civibus teneri) partim ipsi occupare aggressi sunt. Auriarum igitur vocatu, quidam ex Gallis Proceribus Contiaci Dominus à Rege missus, in Liguriam venit, consilio oram Occidentalem Regi Gallo subjungendi: qui Diano opido primo adventu occupato, majorem molem, quam præceperat animo, totam oram cernens, ac majorum virium, quam quas adduxerat, rem esse; tædio ac difficultatibus fractus, occupato opido dimisso, itinere retro re-
E petito, in sua reversus est.

Insequentique anno Joannes & Ludovicus Grimaldi fratres opidum Monœcum per proditionem traditum occupant; quod perpetuo magno cum civitatis publice & privatim malo retinuerunt: quod opidum, simulque portus Delphini, & portus Veneris, pariter occupata, Guelphorum receptacula illis temporibus fuerunt: qui Adornium regnantem ferre non poterant: contra quem Antonius Guarcus, armis sumptis, in vallem Porciferæ bis eo anno venit: primo, conatu irrito, secundo, cum operæ pretio; munimento ad pagum sancti Ulcisii à Duce excitato, proditoris traditione, occupato;
F Raphaele & Adornino (illo fratre, hoc Ducis filio) contra illum missis invitis. Guarcusque animis auctus, duobus millibus peditum ac quingentis cataphractis equitibus, favore Principis Mediolanensis stipendia magna ex parte suggerentis, coactis, ditionem Genuensem tertium repetiit, sine ullo fructu: cum ad mœnia usque urbis processisset, subitoque discessisset.

Æstateque circumacta iidem, Guarcus & Montaltus, societate armorum conjuncta, ambo ex In-

A. C. 1395.

Insubria moventes, fines Genuenses cum magno armatorum numero (eodem Joanne Galeacio Genuæ imperio imminente copias & pecunias suppeditante) quartum ingressi, Stalianum usque irrito incepto pergunt. Interea Dux, tribus peditum millibus ac mille equitibus, quos assidue alebat, se adversus inimicorum impetus sepserat; ac circumjecta urbi loca validis præsidiis firmarat; neque cura ditionis omissa, omnia loca irruptionibus hostium exposita, mille peditum præsidio in illa distributo, communierat; circiterque octingentos cives, quorum fides illi suspecta erat, urbe exegerat: qui etiam Dux sub finem hujus anni Reccum opidum ab adversariis occupatum, terrestribus & maritimis copiis eo missis, recuperavit. At Joannes & Ludovicus Grimaldi, Duce tot domesticis occupationibus illique propioribus implicito, occasionem urgentes, inchoataque consilia persequentes, haud disparem priori in re Monœci eventum sperantes, urbem Albintemelium infestis signis petunt: ceterum votis exitus contrarius fuit: cum præfecti egregia fides in Rempublicam constitisset; incommodusque casus pontis, per quem transeundum erat, perfracti, incidisset, qui ruina sua superstantes secum traxit, quorum maxima pars periit; quique superfuerunt, membris laceratis, manci, corporeque inhabiles facti sunt; ipsique fratres Grimaldi capti, in arce Petræ, quod opidum à Duce tenebatur, carcere inclusi sunt.

A.C. 1396. Sequitur annus ejus sæculi nonagesimus sextus, in quo magna rerum mutatio facta est: cum Antoniotti adversarii sæpe ab illo repulsi, nihil adversis eventibus infracti, à suscepto consilio hominem principatu dejiciendi, desistere non possent, Joanne Galeacio assidue illos incitante, ac copiis & pecuniis juvante: quorum Montaltus, auxiliis impetratis, Mediolano Gavium redierat, omnique ope in eo comparando intentus erat: at Guarcus in Spinularum ditione copias cogebat. Quibus motibus cognitis, Antoniottus, cum sibi rem esse non tam cum inimicis civibus, quos contemnere facile poterat, majoribus ipse opibus fultus, quam cum præpotenti ac vicino hoste Joanne Galeacio, cui ipse par nullo modo esset; quique per has favendi exsulibus ambages viam sibi ad imperium Genuæ muniret; animum ad illud consilium adjecit: ut, quoniam ipse adversus tantas in se unum intentas vires Genuam retinere non posset; ab illa saltem hominem arceret, quem, ob veterem amicitiam suam, nulla in re à se violatam, spretam, ac novam cum hostibus suis conjunctionem, capitaliter oderat; provideretque, ne Genua in ejus manus veniret, à quo ipse expellebatur: magno igitur animi certamine adversus illum sumpto, civitatem Regi Gallorum dedere decrevit: quam rem, civibus tot malis fessis, haud difficilem persuasu fore ratus, ipsos ex suburbanis æstivis secessibus in urbem cogit; animisque Gibellinorum primum, deinde Guelphorum, ac tam Nobilium Factionis, quam popularis nominis civium, in iisque Lucæ Flisci Cardinalis, cujus magna erat inter Guelphos suos auctoritas, exploratis; cum illos à re non magnopere abhorrere sentiret: universos convocatos ita allocutus dicitur: *Hodiernus dies finem afferet, Patres, de mea fide dubitandi: hodie, inquam, obtrectatorum oratio, quæ plurima fuit, retundetur: apparebitque utrum ego infinita cupiditate regnandi quartum hunc principatum patriæ appetierim, ac per fraudem, ut mihi iniqui homines dictitant, mihi pepererim; an ad illum invitus attractus; dum concitatæ multitudinis studiis seditioso clamore me Ducem deposcentis obsequor, materiamque tumultibus subtraho; otio civitatis & saluti publicæ consuluerim. En, civitate pacata, rebusque in tranquillum redactis, turbarumque caussis sublatis; ipse ultro, nemine cogente, me principatu mox, vobis inspectantibus, abdicare constitui; eaque de caussa vos convocavi: quamquam ecce alia mei lacerandi materia. Non dubito,*

A *quin hoc factum meum pro eo, ut eripiat, daturum immo sit malevolis sermonem: qui videlicet calumniabuntur, me non voluntate, neque boni publici caussa ductu abire; sed necessitate subactum, ac timiditate adductum, hoc subitum consilium cepisse, cum longe mihi alia mens esset; quod Mediolanensis in me intentum impetum sustinere non posse sperarem. Timiditatis suspicione si me anteactæ vitæ cursus, resque à me gestæ non satis liberant; eam oratione à me removere non postulo. Necessitas vero quæ esse potest, tantis opibus, tantis clientelis, ad hoc tot & tam florentibus copiis munito? cum præsertim ne mihi quidem desint externæ amicitiæ; quarum vires Mediolanensi in meam perniciem incumbenti opponam: cur igitur cedis? dicat aliquis: idem quietis publi-* B *cæ & communis boni studium, quod me invitum ad principatum à cupientissimo populo ultro delatum non recusandum adegit, ut illo non invitus abeam, hoc tempore hortatur: nam, etsi maxime ad summum hoc honoris fastigium tuendum satis animus & vires suppetunt; tamen cum id effici aliter non possit, quam patriam longo fortasse, pernicioso certe bello involvendo; non ita imperium amplexari debeo, ut civitatem & salutem publicam in discrimen adducam. Siquidem honores & imperia bonus & malus æque sibi optant: ceterum hoc inter illos interest; quod bonus patriæ, malus sua caussa ad illa contendit. Non obstabit igitur posthac otio publi-* C *co ac civitatis felicitati Antoniotti Adornii persona. Atque utinam is esset civitatis nostræ status, Patres, eæque fortunæ nostræ, ut alicui vestrum, Patres, summo hoc honoris loco cedere possem: multos enim inter vos esse video; qui etsi non meliore mente, quam ego, utuntur, neque me caritate patriæ vincunt; prudentia certe & consilio antecellunt: majoreque sunt animi robore ad tantum onus sustinendum: ceterum non idcirco pericula & tempestates imminentes à Republica depelleremus: neque enim Mediolanensis odio mei, à quo nulla in re læsus est, me privatim petit, aut satis habet hoc loco dejicere; sed cupiditatem ambitione inflammatam in res ac libertatem nostram intendit: cui rei dissidia nostra ac meum* D *sibi resistendi consilium, iter patefacturum sperat. Quod ad me attinet, materiam ego illi cedendo præripiam: alteram viam discordiarum illi obsepiendi partes vestræ essent, Patres: ad quam rem ego vos hortarer, si sæculi vitia huic spei locum ullum darent; aut si ad hoc malum cohibendum quidquam esset in bono Duce opis. Nunc, quoniam eo loci res nostræ sunt; ut Duces, ne si cupiant quidem, boni esse non possint, tot contentionibus agitati, atque illinc adversarum Factionum oppugnationibus petiti, hinc suarum partium hominum assiduis stimulis ad dominatum sibi, Factionique suæ, omissa cura publici boni, stabiliendum incitati; ad illud consilium descendamus, quod unum remedium Majores nostri dis-* E *cordiis, quas ambitio civium ad summum magistratum tendentium excitabat, præcidendis, ac malis publicis sistendis invenerunt; idque non modo posterioribus corruptissimis temporibus, tum, cum præpotentes Principes perpetuos dominos adsciscebant; sed optimis illis priscis, cum peregrinos annuos Prætores vocare cœperunt: quod exemplum illi nobis prodiderunt, quamque viam illi, sive bono, sive pravo consilio, tum sponte inierunt, eandem nos hoc tempore necessitate coacti insistamus, si vobis ita videtur, Patres: (hac enim in re nihil privatas rationes meas attingente, sed ad Rempublicam tantummodo pertinente, staturus eo sum, quod vos censueritis) rectoremque aliquem ac moderatorem studio-* F *rum nostrorum nobis constituamus: cujus summa auctoritas ac potentia, mala, quibus in dies magis magisque conficimur, compescat: nullum autem in præsentia occurrit opportunius malis nostris remedium, quam Gallorum principatus: quem tribus de caussis Mediolanensi anteferendum duco: primum, ut iniquum & injurium hominem ulciscamur, imperio civitatis nostræ hianti cupiditate imminentem, ac modo per occultos dolos, dissidiaque nostra artificio alendo, pestem nobis machinantem; modo nobis aperta arma comminantem. Huiccine*

ne nos homini, Patres, hanc lætitiam dabimus, jugi tandem nobis impositi nullam gratiam nobis habituro, quod nos illius imperio sponte subjunxerimus: quod idcirco tamquam de invitis vel circumventis partum in nos impotenter exerceat? Talia timenda non sunt à maximo Rege, ac beneficio tanti doni ad nos caritate complectendos provocato: deinde quod Mediolanenses Principes experti sumus; deprehendimusque nihil aliud illos nobis quam servitutem struere. Age, illis opponamus eum Regem, qui nos ab eorum faucibus eripiat; cum præsertim is timor nobis à Gallis non impendeat: qui late patenti, atque omnium, quæ sub cœlo sunt, opulentissima ditione utentes; ad hoc longe a nobis dissiti, Genuam non sibi ad regnum amplificandum, aut ad suas opes augendas, finesque latius proferendos, sed ad maritimarum expeditionum opportunitates datam putabunt: postremo minus dedecorosum est, tanti fastigii Regi, quam parvo præ illo Mediolanensi Principi parere. Pororare poteram: ceterum quemadmodum, quocumque loco facultas mihi data est, patriæ prodesse re semper studui, ita congruenter me instituto meo facere existimabo, si nunc verbis, quo uno reliquo possum, illam juvero. Quoniam igitur in solitudinem concedere in animo habeo; ubi procul à negotiis, atque ab omnibus curis, & contentionibus civilibus, quarum rerum satietas me jamdudum tenet, in otio, quod reliquum est ætatis, agere decrevi; hoc postremum mei in patriam amoris ad vos monitum volo pervenire: crebras rectorum & principum mutationes raro vel numquam bono, sæpe malo civitatibus fuisse: neque enim hoc sine ingenti motu expediri potest; quo res labefactari necesse est: consilium igitur, vos in fidem & tutelam Gallorum tradendi, à vobis, me auctore & hortante, sapienter captum constanter vobis tuendum censeo, Patres: una est autem ejus tuendi via, si cogitaveritis eam esse civitatis nostræ præsentem fortunam, ut optima optare quidem possimus; sperare nequaquam: minima igitur malorum pro optimis accipienda esse. Necesse est in extero dominatu multa subinde exoriri, quæ nonnihil offendant; at eæ offensiones leviores vobis videbuntur, æquoque animo ferentur, si cogitaveritis, majorum vulnerum, majorumque cladium amotionem levi hac offensionum mercede vobis stare. Hoc si animis vestris bene fixum & statutum erit, sapienter vobis, liberisque vestris, ac quieti & saluti publicæ consulueritis.

Cognita civium voluntate; duo primarii cives ex civitatis decreto ad Regem mittuntur, Damianus Catanius Jurisconsultus, & Petrus Persius: qui illius animum explorent, conditionesque deditionis exponant. Præbuit illorum in regiam adventus magna inter primarios Proceres, eosque, qui in consilio Regi erant, certamina; aliis tam amplum ac splendidum donum, tum autem regno Galliæ multipliciter opportunum percupide accipientibus; quod ultro ac sine ullo certamine delatum, vel tædio laborum & impensarum in illo retinendo, vel metu aliorum Principum illius urbis imperio haud obscura cupiditate imminentium, rejicere alienum esse, & à florentissimi regni Gallici dignitate & à regii animi magnitudine dicerent: magnamque degener consilium ignaviæ infamiam, magnumque dedecus Gallico nomini inusturum: aliis utilia & solida speciosis & inanibus præferenda contendentibus; ac Ligurum instabiles animos, aliumque ex alio Reipublicæ statum spectantes, præsenti numquam contentos, opponentibus; qui haud dubium sit, quin præsentibus malis, quæ eos ad hanc necessitatem adegerint, liberati, ad ingenium sint redituri; cupidiusque libertatem, cujus dulcedo ex memoria hominum in illa vivere solitorum numquam deleatur, sint recuperaturi, quam libentius illa se exuerint: proinde Regem à negotio molestiarum & impendiorum pleno, tum autem numquam stabilis possessionis, magnopere revocantibus: ceterum Rex prioribus assensus est, aptiora ipsius animi magnitudini suadentibus; conditionesque à Genuensibus propositas accepit. Cognita Regis voluntate, mandatarii regii ad rem conficiendam accersiti sunt. Ii fuerunt Franciscus Casenatici Dominus, & Arnulphus unus ex regiis Quæstoribus: qui cum Genuam venissent, deditio Regis nomine in has conditiones illis facta est: *Genuenses Regem Francorum verum Dominum accipiunto, ejusque majestatem pie colunto; juribus Imperii, si qua sunt, salvis: vexilla regia & Cæsariana simul cum Genuensibus eriguntor: Rex Vicarium Gallicæ nationis Genuam mittito; qui res una cum consilio civium illi à civitate adjuncto ad præscriptam formam legum regat; quam egredi ne liceto: gubernator in consilio ipsi addito jus tantummodo duorum suffragiorum habeto; quorum momenta æqualia sint cum ceteris; ut Duces habere solebant: dimidium consilium æqualiter esto, Guelphorum, & Gibellinorum, ac Nobilium Factionis, & popularis nominis civium: princeps tamen consilii Gibellinus esto: Vicario absente, de omnibus maximis & minimis rebus consilio statuere liceto, perinde ac si ille adesset: nulla Regi nova vectigalia aut tributa imponere, neque vetera attingere liceto, quæ civitatis sunto: Genuenses eosdem, quos Rex, amicos & hostes habento: eos tamen ad hujus vel illius maximi Pontificis partes sequendas cogere Regi jus ne esto: Genuensis ditionis regimen penes consilium civitatis esto; neque in illius urbes atque opida Prætores ac rectores mittere Regi liceto: decem tamen arces, quæ nominatæ sunt, Regi traduntor: quæ præsidiis & præfectis ab illo missis teneantur: Rex quattuor proximis mensibus omnia loca, omnesque arces ditionis Genuensis civitati adempta recuperare obstrictus esto; omniaque summa facere, ut illa in Genuensium ditionem redeant: item Genuensium atque omnium locorum ditioni subjunctorum adversus quoscumque oppugnantes propugnationem suscipere obstrictus esto: Regi Genuensium dominatum, juraque sua in alium transferre ne liceto.* Quibus conditionibus scriptis, ac celebri jurejurando sancitis; consilio universæ civitatis in aulam maximam convocato, Antoniottus principatu se abdicavit: sceptro & clavibus urbis, ceterisque imperii insignibus procuratoribus regiis, ad translationem dominatus significandam, tradidit: quem illi regium Vicarium interim, dum Vicarius Gallus Genuam venisset, pronunciarunt; iisdem insignibus Regis nomine gestandis, traditis.

Hic dies finem quidem attulit vastis Antoniotti cogitationibus; quæ ipsum, & adversarios, ac patriam mirifice ac diu exercuerunt: laboribus & malis civitatis nequaquam: cujus quietem Montalti & Guarci turbare non desistebant; cum sua ambitione impulsi, tum Joannis Galeacii assiduis stimulis incitati; dolore ardentis tantæ conceptæ spei ad irritum cadentis; Gallosque consiliorum ab ipso tot laboribus, ac pecuniarum & hominum impensis fatorum fructum percepisse: ambo igitur initio sequentis anni cum nonnullis pedestribus & eque- A. C. 1397.
stribus copiis in vallem Porciferæ descendunt; sperantes, se eas ad primum ipsorum adventum ab hominibus trium præfecturarum, ad ipsos confluentibus, aucturos: præferentes, sese non ad vexandam civitatem venisse, sed ad Antoniottum exigendum; ejusque jugum bonis discutiendum; qui, nihil attineret, utrum cum Ducis, an cum Vicarii regii titulo regnaret: ceterum non modo, ut ceteri superiores, irritus conatus fuit: sed auctoribus etiam lugubris & exitiosus: fusi enim & fugati sunt Guarcani & Montaltani, à copiis ab Adornio ex urbe contra illos missis: cum quibus Spinulæ & Flisci, qui modo Guarcorum & Montaltorum conatibus impense faverant, copias suas atque arma conjunxerunt; cum nollent Rempublicam ad Duces ac populare imperium tantopere ipsis invisum redire: ipsique Duces capti: quos tamen Cesenatico, omni ope contendenti, in manus tradere recusarunt; cum à turpitudine facti abhorrentes,

tes, tum popularem invidiam veriti; si cives tanti fastigii, atque ejusdem patriæ caritatis vinculo sibi conjunctos in manus exterorum tradidissent: quos immo paucis post diebus dimiserunt: qui Gavium perpetuum ipsorum domicilium reversi sunt: paucisque post diebus Valerandus Lucemburgus, Liviaci & sancti Pauli Comes, ac Petrus Episcopus Meldunensis, Genuam venerunt à Rege missi: quibus Antoniottus vicariatu & prætorio cedens, in privatas ædes concessit; arce Castelletto retenta in pignus pecuniarum sibi à Republica debitarum: quibus persolutis, sexto post die arcem quoque tradidit. Addubitatumque nonnihil est, utrum custodiam arcis regiis procuratoribus, an civitati committi jus esset: de qua re Jurisperitorum collegium consultum secundum regios respondit: arxque illico illis tradita est à Paulo Monelio, quem Antoniottus illi præfecerat.

Optimum consiliorum cursum nonnihil Saonensium usitata contumacia turbavit. Defecerant ii superioribus annis à populo Genuensi: seque in tutelam & ditionem Aurelianensis Ducis, Regis fratris tradiderant: ceterum Aurelianensis per hæc tempora, quæ nunc scribimus, omni jure suo in rebus Saonensibus fratris Regi cesserat; neque tamen Saonenses moniti sub vetus imperium Genuensium redibant, aut imperata faciebant. Ad eos igitur profectus est Vicarius regius; qui frustra homines ab ea mente deducere conatus, Genuam rediit: ceterum voluntate Regis illis plane demonstrata, pertinaciæ fine facto, ad obedientiam redierunt; atque in verba Magistratus jurarunt.

At Guarci & Montalti, cum Antoniottus, principatu relicto, omnem illis excusationem præcidisset, ne soli quieti, ac bono publico, civitatisque tranquillitati obstare viderentur, omni tandem contentione deposita, in gratiam cum civitate ac cum Vicariis regiis redierunt; atque in urbem ex locis, quæ occuparant, commigrantes, cum reliquis civibus studia conjunxerunt: opido Gavio cum arce Reipublicæ reddito; pensione illis publice assignata, rata à civitate facta; qua tamen illico exciderent, si quidquam contra regium dominatum moverent.

Rebus igitur ad meliora inclinatis, unum restabat, quod civitatis concordiam & unanimitatem distineret; metus pœnarum ob præterita delicta, quarum formido multos ad res novandas adigere posset. Novus igitur Magistratus quattuor civium ex præstantioribus creatus est, qui petentibus veniam daret; jurejurando ab illis accepto, se in posterum cum ceteris bonis & quietis civibus pacem civitatis ac concordiam culturos: curisque ad res ditionis pacandas extentis; in Orientalem oram Cevas Auria cum haud contemnenda armatorum manu, in Occidentalem ipse Vicarius regius profectus est: qui ambo haud exigua operæ pretia fecerunt; cum Vicarius Petram ac Justenesim opida, quæ à familia Antoniotti tenebantur, & Portum Mauritium, quod Auriæ occuparant, Reipublicæ recuperasset: nullisque partibus curæ rerum pacandarum omissis; præter ordinariam Prætoris jurisdictionem, alia gravior & severior potestas in urbem inducta est: Capitaneo justitiæ (ita enim appellabant) electo, qui solutus legibus sontes ac quietis publicæ perturbatores pro arbitrio plecteret. Eoque anno pestilentia, quam naves ex Oriente appulsæ contagione sua in urbem introduxerant, in dies magis sæviente; Valerandus Vicarius, qui ea de caussa ab urbe secesserat, Barleo Lucemburgo patruo, qui res urbanas regeret, & Episcopo Meldunensi, qui ditioni Transalpinæ præesset, relictis, ipse in Galliam concessit.

Rebus tam intra urbem, quam extra, ad meliora inclinatis, una familia Bertolottorum satis, ut provincialis gens, potens in ora Orientali restabat; qui tumultuum & seditionum auctores cum in locis circumjectis opido Levanto, cujus incolæ erant, cuncta direptionibus, rapinis, incendiis, cum ante dominatum regium, tum illo introducto, sæpe miscuissent, neque veniam admissorum impetrare potuissent; in arce quadam, *Cornilia* vulgo appellata, se communiverant, auxiliaque ab uno ex proximis Marchionibus Malaspinis accersiverant: contra illos igitur initio anni sequentis Capitaneus justitiæ cum prævalida sexcentorum armatorum manu missus est: qui (Antonio Cucurno genere nobili, Factionis Gibellinæ ac non exiguarum clientelarum viro, per caussam novarum rerum adversus dominatum regium tentatarum in itinere capto, ac Genuam misso, in qua urbe extortus in tormentis mortuus est; Guarco & Montalto dimissis, qui ipsi quoque eodem crimine conspirationis cum Cucurno insimulati innocentes reperti sunt) Capitaneus igitur, Cucurno Genuam misso, cum ad locum, quem Bertolotti tenebant, perrexisset, manum cum illis conseruit: in quo prælio ipse Capitaneus cecidit, ejusque copiæ fusæ ac profligatæ sunt: qua victoria Bertolotti contumaciores facti, opidum Levantum petunt, inimicorumque villas opido circumjectas prius direptas incendunt. A.C. 1398.

Eo anno Antoniottus Adornius, qui quater Dux fuerat, (nam hoc quoque ad insigniorem hunc annum faciendum Annalibus insertum est) in Castello Franco Finariensis agri ex pestilentia decessit; vir in principatu petendo acrior, quam in tuendo parto constantior; & in hostibus invadendis audacior, quam in resistendo invadentibus fortior; animoque in periculis magis adeundis impavido, quam in conflatis infracto; claris virtutibus, nisi eas insignis ambitionis macula deformaret, non suæ modo, sed multarum ætatum princeps haud dubie futurus.

Neque vero in tantis urbanis occupationibus cura externarum rerum omnino omittebatur: decretæ sunt enim quattuor triremes ad tutelam locorum, quæ in Oriente Respublica possidebat. Cum ora Occidentalis seditionibus ac turbis ureretur; ne Genuæ quidem res quietæ erant, cum Vicarius regius Gibellinorum querelis, atque eorum, quorum libido in superiorum annorum licentia solutior fuerat, nimiam Capitanei justitiæ severitatem non ferentium, metu tumultuum cum Magistratum tollere coactus esset: quæ res gliscentes seditiones non modo non compescuit, sed acceleravit; initio facto ab incolis trium præfecturarum, quicumque partes Gibellinas sequebantur. Ii sive cupiditate prædandi sua sponte commoti; sive à capitibus Factionum imperium regium ægre ferentibus, quod esset ipsorum potentiæ & dominatui infringendo, instigati; Antonio Rege cive Genuensi, & Raphaele Carpaneto magnarum clientelarum in illis vallibus viro, Ducibus, armis arreptis, magnisque agminibus passim discurrentes, tumultibus cuncta compleverunt; cum à nullo facinoris genere abstinerent, hominesque Guelphæ Factionis captos, tamquam hostes & alienigenas, ad necessitatem sese pecuniis redimendi adigerent; ut cives ex villis & suburbanis suis illorum furori se subtrahentes, in urbem commigrare coacti sint. At illi facinoribus querelas miscentes, nimis hunc regium principatum in Guelphos propendere, nimisque contra Gibellinos premere expostulabant; neque ferendum esse dicebant, omnium ejus regionis arcium custodiam Guelphis tantum traditam: quæ querelæ necessitatem à Vicario expresserunt, nonnullas arces de consilii sententia à Guelphis præfectis ablatas Gibellinis tradere: quæ res non modo concitatos motus non compressit; sed audaciam res novare cupientium auxit: earum enim arcium præsidio ad majora audenda confirmati sunt. At Vicarius nihil omittens eorum, quæ ad pacandas res valere existimaret, ipsos Montaltum & Guarcum, eorum auctoritatem plurimum valituram ratus, ad eos mittit: qua re non seditionem compressit,

sit, sed illi Duces ac robur addidit: indignabantur enim Guarcus & Montaltus, sese à Vicario regio non modo nimium in ordinem cogi; sed etiam infra eos, quibus dignitate præstare solerent, amandari: ad hoc dominatum regium fatalem sibi horrebant, nimis in Guelphas partes, quodque odiosius erat, in Nobilium Factionem propensum: qui capitali odio caussæ populari, à qua se nimium premi putarent, infensi; illiusque exstinctionem perpetuis consiliis molientes; haud dubium esset, quin regios procuratores in se continenter instigarent; persuasurique tandem essent, numquam stabilem Regi Genuæ possessionem fore, nisi capita Factionum tollerentur. Præterea, cum ea in præsentia Genuæ patriæ fortuna sit, ut non in libertate, sed in regno esse cogatur; satius esse ducebant, nihilque id à pietate patriæ debita abhorrere, in ea ipsos regnare, quam alienos & externos regnantes pati; ac quoniam in alterutram necessitatem adducti sint, pestem, quam sibi alii machinentur, in machinatores vertere, quam ipsos excipere: quod si fortuna consiliis inviderit, potius esse salutis & dignitatis suæ vindices; ac pro illis ultima fortiter expertos, armatos per virtutem cadere; quam sedentes, nihilque audentes cervicem tandem carnifici per ignaviam subjicere. His igitur caussis inducti, animis nudatis, propugnationem tumultuantium aperte suscipiunt, ad viresque astum adhibendum statuunt: eodemque artificio Nobiles petendos, quo populares ab illis captari soleant; quibus Nobilibus nulla ipsi verecundia sint obstricti: non enim se ab illis suis temporibus caritate & benevolentia adjutos; sed, consilio clam inter illos inito, per favoris simulationem, populares ipsos ad mutuam perniciem opibus suis armandi, illosque inter se committendi; ac per has ambages, cum per apertam vim non possent, ad eum dominatum subreperent; à quo illos dejecisset vir fortis & clarus Simon Buccanigra, ab omnibus popularis nominis civibus, in quibus aliqua ingenii & animi indoles sit, perpetuo imitandus. Gibellinas igitur partes subjiciendas, quæ Nobiles inter se sint divisuræ & commissuræ, magnamque illorum partem sibi adjuncturæ: specioso igitur titulo patriæ è servitute externorum eximendæ assumpto, magnos ad se concursus hominum faciunt; qui tantorum Ducum auctoritate excitati, majoribus motibus ad integrandos tumultus repente consurrexerunt: ingentibus igitur armorum agminibus fulti, aquilæ nomen, & Gibellinum subjicientes, urbem petunt: primoque adventu mœnia aggrediuntur, irrito incepto, à dispositis præsidiis repulsi, scalis relictis.

Perturbavit vehementer repentinus motus Vicarium regium, & consilium: qui delecta civium manu, ex omnium Factionum nominibus, tam popularium, quam Nobilium, ac tam Gibellinorum, quam Guelphorum, quicumque amantiores boni & quietis publicæ putabantur; illis arma tradunt, custodiam urbis inter illos partientes; gravi pœna per edictum ceteris armorum tractatione interdicto. At invadentes, cum se in loco, quem tenebant, novas copias exspectare constituisse simulassent, silentio insequentis noctis in aversam urbis partem custodiis neglectam transeunt; ac per portulam sancti Michaelis in urbem irrumpunt, magnis clamoribus Gibellinum nomen subjicientes: ad quem strepitum civibus excitatis, armisque ab omnibus statim arreptis; omnes urbis partes repente tumultibus & terroribus impletæ sunt; cum omnia clamoribus dissonis Gibellinum ac Guelphum nomen subjicientium personarent: neque quisquam in tanta rerum perturbatione & colluvione, atque in illis tenebris, quem locum peteret, quove opem ferret, satis exploratum haberet. Auriæ & Spinulæ areas suas, in quas Gibellinas partes sequentes convenerunt, muniebant. Idem Flisci faciebant, ad quos Guelphi se aggregabant: cum nonnulli ad prætorium accurrerent, ut Vicario præsidio essent; nonnullique tota urbe discurrentes, à maleficiis non abstinerent. Tandem luce orta, ac tumultu magis ac magis crescente, omnes curæ in exitus platearum muniendos, ac vallis & trabibus intersepiendos versæ sunt; cum ad ipsas fauces prælia, odiis partium instigantibus, inter munientes committerentur: brevique civitas in duas regiones, tamquam in duas civitates, divisa est; cum utraque pars altera alteram occupasset, validisque munimentis firmasset; uniusque & ejusdem Factionis homines in regionem à Factione sua occupatam, ædibus propriis relictis, si quæ erant, in alterius Factionis regione, commigrassent. Guelphi eam partem tenebant, quæ ab æde divi Petri incipiens, ad ædem sancti Andreæ porrigitur; atque, ædibus divi Laurentii & divi Ambrosii comprehensis, ad subjectum mare pertinet. Gibellini ab æde divi Lucæ initium facientes, quidquid portæ Campi & ædi sanctæ Catherinæ per plateam Magdalenæ, Auriarumque aream interjectum erat, tenuerunt: quotidieque prælia inter ipsos committebantur: in quibus multi cadebant; cum, omni pietatis, sanguinis, humanitatis jure perfracto, neque frater fratri, neque amicus amico parceret. Quarum Factionum tanta vis fuit, ut Montaltum ipsum & Guarcum inter se diviserit; cum hic ad Guelphos, ille ad Gibellinos sese applicassent: qua Factione prævalente, Montaltus & Cevas Auria, ejus capita, prætorium invadunt, areamque capiunt; ægre Vicario sese adversus tantam vim defendente: ceterum Montalti impetus pergentis ex ejus possessione Vicarium prorsus extrudere ab Auria cohibitus est; affirmante, sese satis operæ pretii fecisse, facultate Guelphis favore Vicarii subnisis Gibellinos opprimendi adempta: verum civibus non esse in animo ulterius progredi, aut dominatum regium urbe exigere. Sensit dolum Montaltus obtrectatoris, ac ducatum destinatum ipsi invidentis: indignatus igitur, relicto Auria, in ædem divi Dominici cum suis secessit: qua re animadversa, Guelphi, qui ad eam horam inferiores fuerant, terga Gibellinorum prementes, nonnullis detrimentis illos affecerunt, Oddone Grillo capto.

At Vicarius regius, tumultibus in dies crescentibus, majoresque vires assumentibus, omnia prius expertus, cum neque consilio, neque auctoritate, neque precibus denique, quibus aliquando minas miscebat, quidquam profecisset; haudquaquam sanum consilium ducens, majestatem regiam, quæ in sua persona periclitabatur, in tanta rerum colluvione contumeliis expositam diutius habere; sibique ab impetu concitatæ multitudinis timens, urbe excedere decrevit: quare, navicula clam conscensa, se Saonam confert, indeque in Galliam contendit. Ejus discessu res recruduerunt; majoribusque motibus prælia integrata sunt; hominibus omni verecundia solutis, ipsoque certamine iras acuente: cum (tamquam non satis ipsi essent ad patriam lacerandam) Guelphi tria externorum peditum millia, Gibellini octo in urbem introduxissent: qui Guelphos viribus inferiores intra septa regionis ab illis occupata concluserant, tota ipsi urbe discurrentes: qui etiam, turribus interioris portus captis, triremique ex navalibus educta & armata, non modo terræ, sed maris & portus potentes facti, Guelphos commeatibus & annona intercluserant: quos intra septa compulisse, suasque opes illis prævaluisse gloriabantur: cum contra Guelphi laudi & decori sibi ducerent, Gibellinos intra munimenta sua, ut sæpe jactare soliti essent, perrumpere non potuisse: quod, nisi mors Montalti impetum Gibellinorum nonnihil inter se discordium repressisset, res ulterius processissent; nullaque umquam tempora majoribus cladibus insigniora fuissent.

Animis igitur principum civitatis ad pacem utrimque inclinatis, peropportunus adventus Gasparis Cossæ Neapolitani, viri magni consilii, magnique nominis, fuit: qui Legatum Pontificium Gallias petentem tribus triremibus vehebat. Is auctoritatem suam & sacrosancti Legati majestatem interponens, res ita composuit, ut plus duobus suffragiis Gibellini in summo magistratu haberent, atque in decem octo Consiliariorum numero decem essent Gibellini: munimentaque, veteri Castelletto ab anno ejus sæculi nonagesimo quarto ad eam diem addita, solo æquarentur: quod & factum est: quamquam ea res gravis fuit Guelphis, non satis adversæ Factioni fidentibus.

Discessu Cossæ, animisque hominum verecundia præsentis Legati, quo auctore pax inita erat, solutis; civitas in pristina mala illico redacta est, acrioribusque quam prius odiis, majoreque irarum certamine dimicari cœptum est: ac majora funera edita sunt; initio turbandi res à Guelphis facto: qui Prætorem ipsum suspectum, quod occulta consilia cum Gibellinis iniisset, prætorium ipsi in domicilium assignatum illis tradendi, comprehenderunt; ab extortoque ordinem consiliorum exquisiverunt: qua re commoti Gibellini, armis repente arreptis, atroces in Guelphos coorti sunt; acreque prælium cum multorum sanguine ac cæde inter illos subito contractum est; multis circumjectis ædibus incensis: miserabiliorque per eos dies, quam prius, fuit civitatis facies: cum à die pridie Idus Augusti ad Kalendas Septembris, quinquies & eo amplius, paucorum dierum interposita pace, prælia integrata sint; magnis editis crudelitatis & internecini odii exemplis, ac triginta amplius privatis ædibus ex magnificentioribus civitatis combustis; præter turres & ædificia publica iisdem incendiis hausta, munimentaque & septa mutuo sæpe refracta.

At, mense Septembri ineunte, Gibellini acerrimi coorti noctu in munitiones Guelphorum impetum faciunt: quibus refractis, Lercariorum aream, firmissimamque turrim occupant: duæque & viginti ædes privatæ, atque ædes divi Petri incendio à Gibellinis injecto conflagrarunt: Guelphique, munitione constructa, angustiore se regione incluserunt: tandem odiis exsatiatis; nonnullis religiosis ac piis viris, Antonioque Justiniano auratæ militiæ Equite, & Gulielmo Centurione Ultramarino, bono & quieti publicæ studentibus civibus, & ab ejusmodi contentionibus remotis, sese atque operam indefessam, & auctoritatem suam interponentibus, pax convenit: cujus lætitia sonitu maximi tintinnabuli ex prætorii turri contestata est, in recensendisque damnis hujus belli, quæ civitas tum, animis ab ardore certaminum sedatis, magis sentire cœpit; præter publicorum & privatorum ædificiorum incendia, ac præter haud exiguum numerum primariorum civium cæsorum; detrimenta accepta plus decies centum aureorum millibus æstimata sunt.

Interea Rex Gallus, discessu Meldunensis ab urbe cognito, nullo modo curam Genuensium rerum omittendam statuens, successorem illico Genuam mittit Collardum Callevillam ex Consiliariorum suorum numero: qui, magna civium primariorum caterva, qui illi honoris caussa obviam prodierunt, comitante, urbem est ingressus. Ejus adventu quies civitatis stabilita est; claustris viarum refractis, tabernisque apertis, commerciisque, quæ diu intermissa fuerant, repetitis. Unus Conradus Auria fuit, qui inquietiore, quam ceteri, ingenio vir, res turbare aggressus est: opido Varagine favore Guelphorum improviso adventu capto; cum eo cum triremi clam profectus esset. Oppressa statim sunt hujus motus initia, diligentia novi Vicarii; qui eo cum noningentis armatis, & duabus triremibus profe-

A ctus, triremi Auriæ in terram ejecta, opidum ab Auria extorsit; ipso, quique illum secuti fuerant, incolumibus cum suis rebus dimissis.

Quiete civitati reddita, omissæ curæ externarum rerum repetitæ sunt; quattuorque triremes superiore anno in tutelam rerum Orientis decretæ, quæ in tantis urbanorum motuum occupationibus armari & instrui non potuerant, ineunte autumno, Georgio Granello præfecto, è portu tandem emissæ sunt: quarum tres, cum una, incertum qua de caussa, forte abesset, in quattuor triremes Maurorum, quarum duæ minoris formæ erant, in mari Siculo inciderunt. Maurisque invadentibus, ad necessa-
B riam pugnam nostri attracti sunt, quæ atrox fuit, atque utrimque cruenta: nostrique extremo periculo proximi fuerunt, cum Mauri in triremim, quæ Paulum Montaltum Leonardi Ducis filium præfectum habebat, insiliissent; urgendoque ac gradum ulterius faciendo, nostris aversis, triremi usque ad malum potiti essent. Discussit periculum audacia & virtus Montalti: qui gravi febri implicitus, strepitu audito, ex lecto, in quo cubabat, prosiliens, arrepto gladio, in tabulatum conscendit; suisque ipsius præsentia & adhortationibus in pugnam conversis, ipse primus Mauros invadit, omnibusque viribus connisus tandem avertit, magna illorum
C edita cæde. Conspecta est in primis gregarii cujusdam navalis socii è valle Bisamnia virtus & fortitudo. Is Maurum nostris terribilem, miraque incredibilis fortitudinis opera edentem, uno gladii ictu capite, & altero brachio à reliquo corpore desecto, obtruncavit. Victoria tandem penes Genuenses fuit; hostilibus navibus vel omnibus, vel majore ex parte captis: nam ab Annalibus numerus non traditur, qui tantum magnam vim captivorum liberatam memoriæ prodiderunt: quæ res ut pergrata Siculis fuit; (erant enim fere ejus nationis) ita vehementer Tunetanum Regem offendit, cum quo civitas tum in pace erat: qui ira incensus, omnes
D Genuenses in regno suo negotiantes comprehendi jussos carceribus inclusit: excusatione non accepta, penes suos culpam pacis violatæ esse: qui priores Genuenses invaserint, ad necessitatemque pugnæ recusantes adegerint. Eo anno pestilentia quoque, ne quid mali abesset, urbem invasit; minus quidem sæviens, quam superioris anni, cum non plus triginta mortales in die absumeret; ceterum eo insignior, quod per claras domos vaga multos primarios ac clari nominis cives abstulit; cum superiore anno per ignota tantummodo capita grassata esset.

Sequitur annus ejus sæculi nonagesimus nonus, A. C. 1399.
E novo plebejo Magistratu insignis: tenuiores enim atque humilis sortis homines, motibus Factionum à primariis civibus tam Nobilium Factionis quam popularis nominis inductarum consopitis, tranquillitateque civitati reddita, vulgo conqueri, hujus concordiæ bonis solos Nobiles & potentiores frui, plebemque omnino illorum expertem esse: quin etiam meliorem fuisse suam conditionem, discordi quam pacata civitate: quippe illis contentionibus se ali solitos, neque injurias sibi armatis à Nobilibus fieri; at nunc totum contra esse: nam nobiles & primarios cives iis, quæ ipsis utilia sint, intentos, commoda plebis negligere; bonumque
F suum, bonum publicum appellare, sine ullo plebis respectu; tamquam plebs nulla pars civitatis sit: quin contra, eam tributis aliisque ex aliis intolerandis oneribus premere: neque id mirum, cum nemo sit in publico consilio, qui commoda eorum defendat, vocemque pro illa mittat: ad hoc injurias sibi quotidie à potentioribus fieri; in quibus arcendis non satis opis in Magistratuum jurisdictione esse, quam primarii cives potentia sua infringant; Magistratibus conniventibus, qui ex suorum hominum

num corpore sint: pacem igitur aliorum in suum bellum vertisse.

Hæc vulgo frementibus, magna hominum multitudo, tam Gibellinarum quam Guelpharum partium, ut numero ad postulata impetranda validiores essent, societatem consiliorum sanciunt: nomine & insigni scipionis à summo inflexi, quem vulgo *scrozolam* vocant, assumpto. Hæc societas cum in ædem divi Augustini crebro conveniret; multis sæpe colloquiis inter se habitis, decreverunt tandem Nobiles à Magistratibus & Reipublicæ procuratione arcendos: hunc primum gradum ad ipsorum consilia exsequenda fore: reliqua postea visuros. Vicarius, re cognita, principem illorum, viatore ad illum misso, in prætorium vocat. Ille dicto audiens non fuit: quin contra, plebs, illo instigante, armis tandem arreptis, turrim ac portam divi Thomæ occupavit; totaque urbe discurrens, Regis ac populi nomen magnis clamoribus subjiciebat: primariis popularis nominis civibus, venia admissorum à Vicario promissa, frustra illos compescere conatis: qui contumaciores facti, insequenti die tumultu majoribus motibus repetito, mille amplius numero prætorium, Vicario illorum furori cedente, invadunt ac diripiunt: qui tamen gubernator, continuo à primariis civibus ad mille & quingentos congregatis, in prætorium reductus est; prolixo illorum promisso confirmatus, sese atque omnem Nobilitatem, omnesque alicujus nominis cives illi adversus omnem vesanæ multitudinis inconsultam vim præsto semper futuros: cum dicerent, ea, quæ tum fierent, non minus sibi quam ipsi molesta esse, eaque mirari illum vetarent; usitatos hos esse plebis impetus, dictitantes; ceterum breves ac consopitu faciles, si eorum animi suaviter & cum arte tractentur, resque leniter ducantur: concitatam igitur flectendam potius, quam frangendam, illiusque studiis in præsentia obsequendum; à Nobiliumque Factione petendum, ut quietis publicæ caussa cedere paullisper, pro sua sapientia, suumque tempus exspectare ne graventur: brevi enim, cum tumultus, quibus nunc omnia ardent, desederint, suum illis locum restitutum iri. In eam rem primarii populares omnes suas curas collaturos; neque, nisi re perfecta, quieturos, pollicentur. Haud retractarunt Nobiles, necessitatem in voluntatem vertentes. Mos igitur à gubernatore plebi gestus est: quæ res eam à Spinularum domibus ad ædem divi Lucæ oppugnandis revocavit: Nobilibusque à Republica gerenda decreto publico exclusis; summus Magistratus quindecim popularis nominis civium civitati præfectus est: sed ne sic quidem animi multitudinis mitigati sunt; frementis, se in aliorum utilitatem sine ullo suo fructu dimicasse, ac tantos labores & discrimina impendisse: eos enim homines in Magistratu esse, qui tantum hoc populari nomine secum conjuncti sint; ceterum voluntate, studiis, consiliis non minus, quam Nobiles, disjuncti: de plebis igitur corpore novum Magistratum creandum; antianorum Magistratu & jure rato manente: cujus novi Magistratus munus sit, ea, quæ salubria civitati ac populo commoda censuerint, Vicario proponere; ac jurisdictionem Magistratuum propugnare, si armis Nobiles & primarii cives illam potentia sua infringere tentarent. Gestus est in hac quoque re mos, Magistratusque quattuor virorum de plebe creatus est, qui *Priores* appellati sunt; duodecimque illis ex eodem corpore in consilio additi; in eorumque verba omnes opifices jurarunt. Majus in dies robur, majoremque auctoritatem assumere cœperat novus is Magistratus; neque dubitatur, quin ad magnam amplitudinem venturus fuerit, si diuturnior fuisset: cum multi ex primariis civibus ad illum accedere cœpissent, ac, quæ è Republica esse

A censerent, ea illis exponerent; majorem vim, majoremque auctoritatem, pro jure suo, ad ea persuadenda eum Magistratum habiturum putantes; cujus opes armis opificum munitæ regentibus formidolosæ esse poterant. Quadrimestri tempore popularium antianorum circumacto, docuit plebs, se non de Nobilibus exigendis laborasse, sed de suo Magistratu impetrando dimicasse: passa est enim Rempublicam in pristinam formam redire: antianorum Magistratu, & reliquis publicis procurationibus, & honoribus inter Nobilis Factionis & popularis nominis cives æquali numero distributis.

Infecerant urbana mala, tamquam tabes, totius ditionis incolas, in qua nonnulli Guelphæ Factionis homines, duabus minoris formæ triremibus armatis, excursionibus ac populationibus totam oram

B infestam faciebant; prædam hominum ac rerum Gibellinorum agentes, captosque ad necessitatem se redimendi adigentes: quarum triremium altera capta est ab una ex triremibus ordinariis civitatis custodibus, cui præerant Augustinus Spinula & Baptista Justinianus. Ejus præfectus, ac navales socii ad viginti numero in promontorio capitis Phari jugo suspensi sunt: cum etiam circumjecta urbi loca vexationibus non carerent, incolis ac rusticanis contumacioribus factis: ut cives, eorum metu latrociniis grassantium, amœnis villis & suburbanis reli-

C ctis, se in urbem recipere coacti sint. Sub finem anni, quattuor triremes in custodiam locorum Orientis, Friderico Promontorio Duce, missæ sunt: duæ præterea impensis Regis armatæ eodem profectæ sunt, præfecto Joanne Lemenigrio Bucicardo magni nominis magnarumque opum viro; qui postea Vicarius Genuam à Rege missus est, ut mox dicemus.

Sequitur annus ejus sæculi centesimus, quo superiores cædibus quidem & incendiis, ac cladibus omnis generis fœdiores & lugubriores fuerunt; ceterum nullus umquam fuit, aut majoribus motibus agitatus, aut crebriore regiminum mutatione magis varius; majoribusve editis à populo Genuensi A. C. 1400.

D mobilitatis suæ documentis, magis erubescendus. Initium turbarum factum est à duobus de plebe hominibus, Cosma Castillionio, & Raphaele Carpeneto. Ii, sive sua sponte commoti; sive, quod verisimilius est, à principibus Factionum inducti, ingemiscentibus, sese principatu civitatis excidisse, neque Gallorum imperium concoquere valentibus, ad ipsorum potentiam & dominatum exstinguendum introductum; occulta consilia cum nonnullis suæ sortis hominibus de Collardo ejiciendo inierunt: quæ cum, ut inter multos agitata, emanassent; Castillionius comprehensus est, & carcere inclusus: Carpenetus fuga periculum evasit, in vallemque

E Porciferæ se recepit, unde oriundus erat; in quaque magnas clientelas habebat: qui nihil adverso eventu deterritus, aperta vi, quoniam insidiæ non successissent, agendum, omniaque ultima tentanda ratus; ut consiliorum socium supplicio eriperet, magna hominum Factionis suæ manu corrogata, ad mœnia silentio noctis accedit: portaque divi Thomæ nulla satis valida statione firmata incensa, in urbem penetrat, passimque discurrit, *Io popule*, conclamans: ad quam vocem civitas momento temporis in armis fuit. Qua improvisa re perculsus Vicarius, non satis ad defensionem paratus; nemineque metu grassantium in ejus auxilium consurgente; cum ne opificum qui-

F dem Priores, ad quos nullus hominum concursus, contra quam sperabatur, factus est, sese tumultuantibus opponere ausi essent; omnis reliqui consilii inops in turres sancti Andreæ se subducit. Carpenetusque Castillionium, cujus potissimum caussa res moverat, carcere extrahit: neque ulterius à tumultuantibus processum est: civitasque quatriduum sine rectore fuit.

Is motus Factiones aliquamdiu consopitas excitavit;

vit; hincque Adornii, illinc Guarci, & Montalti conjuncti, veteribus odiis repetitis, ad arma consurrexerunt; prælíumque inter illos non sine aliquorum cæde commissum est. Numquam civitas in majora aut plura studia distracta est, aliis alio tendentibus: cum alii dominatum regium prorsus rejicerent; alii illum impense retinerent; alii ducatum repeterent: ut, fluctuantibus animis, magnisque ubique difficultatibus occurrentibus; nemini in tantis tenebris, quid vellet, quodve consilium sequeretur, satis constaret. Re diu multumque in circulis & cœtibus sermonibus agitata, magnisque contentionibus jactata, ingens multitudo honestorum civium in prætorium tandem convenit: ac magis inopia potioris consilii, quam ut illud, quod faciebant, satis probarent; ut tumultus in præsentia compescerent, magistratu Vicario Gallo abrogato, cujus nomen plebs ferre non poterat; Baptistam Buccanigram auratæ militiæ Equitem in ejus locum sufficiunt, titulo dato Capitanei custodiæ regiæ: Oratoremque ad Regem mittunt, qui factum excuset à necessitate expressum, confirmationemque Buccanigræ postulet. Neque excusatio à Rege accepta est; & electio Buccanigræ rejecta: quin immo Collardo, qui discriminibus se subtrahens, interea Saonam se receperat, imperatum est, ut auxiliis à Principe Mediolanensi & Marchionibus Carrettanis postulatis, dum ipse Rex comparat, faceret, quod è Regis re & dignitate, atque ex sua fide esse censeret.

Favebat in primis Buccanigræ Antonius Guarcus, tamquam consiliis suis aptiori: amboque conjunctis studiis animum ad turrim Castelletti, quæ à Gallis tenebatur, occupandam adjiciunt: eaque de caussa nonnullas turres atque ædificia illi circumjecta communiunt. Qua re Adornii commoti, ædes suas ad divæ Agnetis ipsi quoque munimentis & stationibus firmant: quæ res omnia inter eas Factiones suspiciosiora fecit. Buccanigra quidem vehementer commotus, timere rebus suis cœpit: cum præsertim Adornii perpetui hostes sui, Montaltis, qui ab amicitia & societate Guarcorum per eos dies se averterant, sibi adjunctis, majores vires, majusque in dies robur assumerent: qui eo quoque progressi sunt, ut arcam prætorii aggrederentur, irrito tamen incepto. Quare rebus suis prospiciens Buccanigra, consilio civitatis convocato, impetravit, ut octoviri crearentur, discordiarum componendarum & pacandarum rerum caussa; milleque milites scriberentur, ad regii dominatus majestatem & Buccanigræ magistratum tuendum: qui omnes apparatus inanes evaserunt: nam, cum Adornii plana omnia ante arcem Castellettum occupassent, neque populus tinnitibus è summa prætorii turri ad opem ferendam, ut mos est, à Buccanigra vocatus, neque opificum Priores, ac ne ipsi quidem recenter conscripti milites, qui in ejus verba jurarant, se commovissent, ea re fractus Buccanigra, prætorio relicto, Guarco frustra illum retinente, in privatas ædes suas concessit. Quo impedimento amoto, Adornii Montaltis sociis & Guarcis animos ad certamina acuunt: quæ plurima ac per varias occasiones per eos dies, quibus civitas vacua rectore fuit, inter illos commissa sunt: cum Adorniis vires & animi crevissent, Orlandi Fulgosii fratribus (quæ Factio multos jam annos conticuerat) adjunctis; qui ambo conjuncti prætorium petunt; ejusque potentes facti, magnis hominum illarum Factionum gregibus tintinnabuli sonitu vocatis, ad ipsos concurrentibus, tota urbe discurrunt, nomen utriusque familiæ subjicientes. Qua re offensi vehementer Montalti, indignati nomen suum præteritum, relictis Adorniis & Fulgosiis, se iterum cum Guarcis, à quibus modo discesserant, conjungunt: quibus etiam se addiderunt Jacobi Fulgosii filii; indignati, Orlandi fratres sibi ab Adorniis honore prælatos. Integratis igitur utrimque viribus, sæpe concursum est, victoria neutro inclinata.

Multipliciter eo tempore bonorum animi angebantur; hinc miserabili civitatis à suismet civibus undique laceratæ adspectu, illinc metu à Rege tacite animis insidente; quem fama erat armis amissum dominatum repetiturum: octovirique pridem ad res constituendas electi, consilio vocato, duodecimviralem Magistratum elegerunt, omnes popularis corporis cives, æqualibus partibus Guelphos & Gibellinos: qui, tribus trium vallium præfectis adjunctis, res regerent, dum novi Vicarii adventus exspectatur: ceterum inire magistratum prohibiti sunt ab Orlando Fulgosio; qui postridie cum ducentis armatis prætorium ingressus, sese rectorem civitati præfici postulavit, irrito incepto: nam Montalti & Guarci vires suas illius conatibus opposuerunt; acrique & cruento prælio, in quo multi utrimque ceciderunt, dimicatum est: Fulgosiis & Adorniis è prætorio tandem expulsis, haud levibus acceptis detrimentis, Thomaque Orlandi fratre ac nonnullis aliis captis: qui tamen, paucis interjectis diebus, dimissi sunt; cum Montalti & Guarci prælio superiores curam muniendi prætorii neglexissent.

Interea quattuor Oratores ad Principem Mediolanensem missi sunt, postulatum, ut sese pro Genuensibus veteribus amicis suis apud Regem deprecatorem interponat, ejusque animum erga civitatem mitiget: cujus rei eventu bonorum animis suspensis, ne civitas interea sine rectore perseveraret, Baptistam Francum Lusardum plebi in primis acceptum rectorem civitatis & Capitaneum regiæ custodiæ usque ad adventum regii Vicarii successoris eligunt: non multoque post Franciscus à Monteclaro Ducis Mediolani opera à Rege missus, Genuam venit: qui prætorium petens, ad mandata regia exponenda, eo vesanæ multitudinis furor provectus est; ut, à magnis utriusque Factionis hominum gregibus impetu in illum facto, retro iter repetere, seque in domicilium sibi assignatum recipere coactus sit; Lusardo clamante ac testante regiam majestatem graviter lædi: qui, cum omnia summa fecisset, ut regia mandata vel ore ac viva mandatarii voce, vel saltem scripto ab illo edito cognoscerentur, neque quidquam profecisset, ad culpam à se detestandam, magistratu abiit: Monteclarus tamen paullo post tumultuose auditus est: qui cum decretum Regis, operamque & diligentiam à Mediolanensi apud Regem Genuensibus navatam exposuisset; decretum est interea, ut ordinarius antianorum Magistratus civitati præesset.

Ceterum paullo post Rainaldus Olivarius à Rege missus, Genuam venit; qui res regeret usque ad adventum Joannis Lemenigrii cognomento Bocicardi, novi Vicarii à Rege decreti: cujus eadem fortuna, quæ Montisclari, quamquam paullo ferior fuit: homines enim trium præfecturarum, Factionum capitibus instigantibus, magno impetu magnisque clamoribus in urbem irrumpentes, urbanaque plebs illi adjuncta, carceribus fractis, totaque urbe discurrentes, nomenque populi subjicientes, Olivarium, nemine pro illo consurgente, concitatæque multitudinis furori obviam ire audente, in turrim Castellettum non satis munitam compulerunt: cui malo nulla alia medicinæ faciendæ ratio à bonis & quietis civibus inita est, quam Lusardum Olivario collegam addendo: quæ res cum plebi non probaretur; ab eademque rejectus esset Gabriel Recanellus, ad idem munus publice electus; necessario, plebeque cupientissima, is Magistratus in Lusardum solum iterum recidit, Olivario plane excluso: bonis & quieto ingenio civibus tacitum quidem ferentibus; ceterum intimis sensibus ingemiscentibus, nimis sæpe majestatem regiam lædi, ac contemni: neque

neque dubium esse, quin tanta civitatis contumacia à culpæ expertibus gravibus pœnis luenda aliquando sit.

At Baptista tanta plebis in se propensione confisus, nonnullorum licentiam ac nimiam linguæ libertatem cohibere anno ejus sæculi primo aggressus est; (A.C. 1401.) Orlando Fulgosio, Adornino Adornio, Gabriele Recanello comprehensis, per caussam, quod nimia orationis acerbitate præsentem regiminis formam ac regentes perstringerent: quod esset perturbando quieto civitatis statui, seditionibusque & turbis excitandis: quæ res, ut in sæculo tam corrupto, insolita magnos sermones præbuit; vulgo factum damnantibus ac frementibus, etiam sermonum libertatem adimi; ac quærentibus, quid tandem in teterrima servitute umquam ulterius fuisset? Seditionem igitur veritus Baptista, rem illis temporibus omni quamvis levi momento excitari solitam, de amicorum consilio, comprehensos omni pœna intactos dimittit: quæ res multum homini de auctoritate detraxit, solutioremque licentiam facinorosorum fecit, nullo severi imperii metu cohibitam; peramplamque fenestram maleficiis tam in urbe quam in tota ditione fecit: in quibus insigne illud audaciæ exemplum editum est, Andreæ Zoalii Capitanei justitiæ à subjunctis Fliscorum ditioni in pago Fontanelio obtruncati; quod tela illis pro jure muneris sui adimere voluisset.

Talis civitatis status nomen Genuense, verendum olim exteris ac maximis Regibus, finitimis atque humilibus Proceribus contemptum fecit: ut non dubitarit Gerardus Appianus Plumbini Dominus Andream Lomellinum per ejus fines iter facientem, levia nonnulla caussatus, comprehendere, & ad necessitatem se redimendi adigere: quam tamen injuriam ille continuo ultus est, ditionem Appiani cum quattuor triremibus, quas, fratribus, ac Lazaro Carretto, & Orlando Fulgosio adjuvantibus, brevi comparavit & instruxit, invadens: qui haud dubitatur, quin illam insulam Domino ademturus fuerit; nisi ille de injuriis satisfecisset, viginti millium aureorum nummûm decisione.

Cum omnia, tam in urbe, quam in circumjectis locis, tumultibus, latrociniis, cædibus arderent; neque ad maleficia inhibenda satis magna vis esset in Lusardi imperio negligi incepto: octoviri popularis corporis utriusque Factionis rebus regendis creati sunt, cum amplissima omnium potestate: ceterum, cum ne sic quidem turba ac tumultus sisterentur, Baptistæque regimen in summum odium & contemptum venisset, Baptista ab octoviris magistratu abire jussus est: in ejusque locum rebus civitatis regendis usque ad novi Vicarii adventum, duo virtute & fortuna præstantes cives suffecti sunt, Antonius Justinianus Longus, & Georgius Adornius, qui *Priores* nominati sunt: quorum illud primum egregium fuit; quod morem in regiminum mutationibus, quæ creberrimæ tum erant, delictis ignoscendi, qui mos licentiam peccandi alebat, salubri lege sustulerunt. Eoque contemptus, sæculi vitio, legitimum imperium venerat, ut nonnulli infimæ sortis ex præfectura Bisamnia homines, qui turres sacrarum ædium sancti Stephani & Inviolatæ præsidiis & armis firmatas tenebant, persuadendo, ac pene precibus & pretio ab illis deducendi fuerint; cum imperio agere periculosum Priores ducerent.

Cum igitur ad extremum ventum esset; nullo legum fræno, nulloque Magistratuum metu dissolutam peccandi licentiam cohibente; affuit tandem necessarium remedium rigidæ severitatis Bocicardi; quæ res postratas erigeret, ruentesque ab interitu sisteret. Is vir multis egregiis virtutibus commendatus, compluribusque rebus gestis clarus, ad magnum honoris & auctoritatis locum apud Regem conscenderat: unus ex Mareschalis, quod est apud Gallos amplissimum munus, ac Legatus in Italia creatus: qui ingenio ferox, corporeque procerus, adspectu ipso malis terribilis, aptus in primis visus est imperio regio sanciendo, ac vulneribus civitatis sanandis. Is, delecta mille peditum manu, ac totidem equitum ala, urbem ingressus est; omni honorum genere à civibus obviam effusis exceptus. Illius adventus spem bonorum ad optima quæque jam inde, cum auditum est illum gubernatorem à Rege creatum, erectam non modo confirmavit, sed mire etiam auxit: quamquam initia ordiendarum rerum ea fuerunt; quæ dubiam existimationem facere possent, utrum ea ad audaciam factiosorum hominum compescendam & infringendam, seditionumque & tumultuum vias præcidendas; an ad imperium Genuæ Regi suo stabiliendum, ab illo compararentur: nam principio, biduo, postquam urbem ingressus est, Baptistam Buccanigram, ac Baptistam Francum Lusardum ea dignitate, iisque familiis ortos, cives, tamquam majestatis convictos, quod regimen civitatis, post illam Regi deditam, Regis injussu assumere ausi essent, capite plecti, indicta caussa, jussit: quod tamen munus uterque à consilio civitatis, liberis suffragiis, ac bonis approbantibus, mandatum acceperat; salvo Regis honore, cum titulo regiorum custodiæ præfectorum; tum, cum, civitate rectoribus orbata, omnia factiosorum & seditiosorum audaciæ exposita essent: qui cives ad supplicium ducti, cum supposito asseri caput acclinare recusarent; eaque de re rixa & jurgio inter muneris exsequendi ministros & plebem adstantem exorto; cum plebs ingentes clamores sustulisset, Regis nomen subjiciens; hi clamores apparitores, velut alienatos mente, à ministerio exsequendo in se converterunt: qua re factum est, ut Lusardus, impetu capto, ex apparitorum manibus negligentius eum custodientibus se eripuerit; turbæque faventi sese immiscens, ex area prætorii atque ex urbe se proripuerit; in suburbanumque suum receperit: ubi cum novem dies latuisset, furtim urbe & finibus Genuensibus incolumis tandem excessit: de Buccanigra supplicium sumptum: Lusardi domus solo æquata.

At insequenti anno ejus sæculi altero arcem loco edito ac civitatis cervicibus imminentem ædificavit: (A.C. 1402.) turrim enim Castelletti laxum spatium munimento amplexus, valido muro ac præalta fossa cinxit, lateraque in circuitu turribus firmavit: ad hoc arma civibus ac plebi rusticæ, præter gladios & majoris formæ scorpiones, ademit; quæ in prætorium comportari jussit, per caussam civitatis impensis, quæ in stipendia militum fiebant, levandæ; quorum tanto numero nihil opus fore dictitabat, materia maleficiorum inquietis ac perditis hominibus adempta: postremo Vicarios, Vexilliferos, Comestabiles, nec non opificum Consules plebi ademit; cui omnibus conventibus & cœtibus in perpetuum interdixit: Consulesque opificum, tam superioris, quam hujus anni à plebe electos, quæ sese nullum jussum ea de re accepisse dictitaret, carcere inclusos pecunia mulctavit: quæ severe exacta est: quo exemplo perterriti Vapulantium Fratrum ordines, in domos sodalitatum ad statas ac sollemnes precationes convenire destiterunt; veriti, ne res ad cœtuum & conventiculorum interpretationem revocaretur: quæ omnia quamquam liberæ civitati paullo duriora videbantur; cives tamen non æquo modo animo, sed læto quoque ferebant, diuturnitate malorum fessi; atque ærumnas & calamitates, quibus discordiæ civium ac

A ac factiosorum hominum ambitio civitatem involvisset, adhuc horrentes: unum fuit, quod homines pro cujusque sorte varie affecit: non enim cœtibus plebi interdicendo, ac magistratus illi adimendo, tantam gratiam à primariis civibus, atque ab iis, qui hæc sellulariorum conventicula tamquam seditionum officinas improbabant, Bocicardus iniit; quantum apud tenuiores offendit. Hi conditionem suam ingemiscentes vulgo fremere, ne miserias quidem suas complorandi, atque inter se consolandi relictum locum; quin etiam, Magistratibus sublatis, neminem fore, qui ipsorum jura defendat; ac pro ipsis aut in judiciis, B aut ad civitatis Magistratus, aut, ubi res poscat, vocem mittat: verum hæc non à Bocicardo in primis manare; sed à potentioribus & opulentioribus civibus, qui hæc illi suggerant, quique hujus usuram lucis, si possint, sibi quoque sint ademturi: speciosum illos titulum seditionum caussas præcidendi jactare: quasi non ipsi harum ipsarum seditionum atque omnium civitatis malorum ambitione sua origo & fons sint, dum in primum civitatis locum unusquisque tendit; aut quasi plebs se umquam commoveat, nisi ab illis instigata; neque illos pudere plebem novarum rerum cupidam alternis pene verbis appellare; quarum ipsi non cupidi modo, sed auctores quoque & C effectores sint: quarumque consilia non inter se dumtaxat, sed cum exteris quoque Principibus continenter struant.

Ceterum Bocicardi opera adeo grata civibus fuerunt, ut, Dominico Imperiali & Cosma Tarigo Oratoribus ad Regem missis, enisis precibus impetrarint, ne Bocicardus ab illo umquam per omnem vitam Genua revocaretur; cujus prudentia & virtute civitas, sese à præteritis malis respiraturam, atque ad priscum illum felicium temporum statum redituram, speraret. Quæ res impetrata ingenti gaudio civitatem implevit: fuit D enim Bocicardus omnibus virtutibus, quæ in claro & celso viro esse possunt, vere admirabilis; ab omni flagitiorum genere omnibusque libidinum illecebris ac juventutis lusibus natura longe remotus, ad hoc religionis ac sacrarum cerimoniarum, divinique cultus diligentissimus observator; cum magnam partem temporis sacris & precationibus daret. Condecorabant justitiæ studium, animi magnitudo, regia liberalitas, intrepidus ad terrores animus, celeritas in negotiis susceptis conficiendis, ingeniumque minime in consiliis rapidum, sed omnia circumspiciens; quaque re nihil est ad hominum benevolentiam magnæ fortunæ viris attrahendam validius, summa humanitas, E morumque suavitas, atque in quotidiana consuetudine & colloquiis comitas & affabilitas: quibus laudibus id assecutus est, ut omnis generis hominum voluntates teneret: cum boni eximias virtutes amarent, improbi vererentur. Ejus egregium eo anno opus fuit oppidum Monœcum situ munitissimum Ludovico Grimaldo cum suis rebus abire permisso ademptum; ac vallis Arociæ cum arce recuperatæ; quæ tamen exercitum exspectavit.

Eo anno Famagustæ decem humilis sortis homines de urbe Jano Regi tradenda ac porta Nicosiensi occupanda conjurarunt: ceterum, cum F ad consilium exsequendum ipsorum paucitas non satis esset, socios consilii participes exspectantes, quiescebant: verum casus inopinatus periculum discussit: nam cum quodam die milites, qui erant in statione & custodia portæ, postmeridianas horas lusu tabellarum, ut fit, traducerent, contentio inter illos orta est; quæ primo ad clamores & jurgia, mox ad ferrum exarsit: ad quem strepitum cum magnus populi concursus ex omnibus civitatis partibus factus esset; unus ex proditoribus, qui forte erat in proxima caupona, strepitu exaudito, ratus conjurationis socios ante tempus portam occupare voluisse, subito timore amens, nihilque percunctatus, ad Antonium Guarcum Prætorem accurrit, sperans se, consilium enunciando, veniam criminis impetraturum; remque omnem, ut ab initio ducta erat, aperit. Prætor proditores ad unum comprehensos ac criminis convictos una cum accusatore jugo suspensos necavit.

Regnabat tum Janus Lusignianus Genuæ natus & educatus; magnoque in honore & caritate, dum apud Genuenses fuit, semper habitus: qui tamen Genuensibus Famagustam adimere tentavit, arta obsidione cinctam: quam se non prius soluturum affirmabat, quam aut urbem cepisset, aut cani sibi nati essent, cum unum & vigesimum ætatis annum tum ageret: qui cum die quodam cum Guarco Prætore ab illo evocatus, ad mœnia accedens in colloquium venisset; Guarcusque illi beneficia & honores à Genuensibus perpetuo acceptos memoraret, ingratumque animum exprobraret, qui illis Famagustam Petri patruelis, ac Jacobi parentis Regum concessu tot annos possessam adimere studeret, respondit: *Nihil omnium, quæ dixisti, Prætor, inficias eo; Genuæque me natum & educatum glorior; multisque beneficiis & honoribus à Genuensibus, dum apud illos essem, affectum numquam negabo: ceterum neque tu, neque quisquam mirari debet, si mores atque indolem Genuensium cum lacte quoque imbiberim. Ii, cum exteras ac longinquas Provincias animi magnitudine petere soleant, urbiumque & oppidorum imperia sibi in illis parare, magnopere me à Genuensium meorum virtute & instituto degenerare existimarem, si urbem mihi finitimam atque in finibus meis sitam, rationibusque meis tum aptam, tum autem à Majoribus meis fundatam ditioni meæ adjungere non quærerem. Tu quoque, Prætor, memoria tenere debes, quam multa gravia in cives tuos admiseris; dum principatum patriæ tibi parare studeres.* Quibus rebus pronunciatis, nullo responso exspectato, calcaribus equo subditis, è Prætoris conspectu se proripuit. Famagustæ subsidio tres triremes, Antonio Grimaldo Hierosolymitani Ordinis Equite præfecto, Genua missæ sunt: qui cum Famagustam appulisset, Rex obsidionem solvit; Catalanique tredecim naves, quas in portu habebant, demerserunt.

Eo anno duæ Genuensium triremes, quæ in Cyprum iter habebant, Iluam insulam, quæ receptaculum hostium esset, Domino Plumbini adimere tentarunt: sed irritum inceptum fuit; Genuensesque castellum quoddam improviso ab ipsis occupatum, restituerunt. Eo anno nonnulli trium vallium homines temeritatem armorum adversus præsentem Reipublicæ statum sumptorum ultimo supplicio luerunt. At Vicarius nullas quamvis minutas officii partes negligens, quattuor opificum rectores ab ipsomet institutos jussit ducentas anniversarias libras ab universis opificibus colligere, easque Augustinianis Monachis dare, ad damnum compensandum anniversarii doni ab ipso vetiti.

Eo anno, cum duo potentissimi orbis terrarum Principes, Bajazetes Turcarum Rex, ac Tamerlanus Tartarus, omnes Orientis vires secum trahentes, (trecenta enim millia hominum Turca, octingenta Tartarus sub signis habuisse dicuntur) internecino bello ac majoribus prope odiis quam viribus pugnarent; Genuenses Peræ urbis incolæ, postulante Tamerlano homine implacabilis iracundiæ, ejus signa sustulerunt.

Insequentis anni initio ejus sæculi tertii, Baptista Lusardus, cum apud Marchiones Varsii exsularet, iis armis, quoniam aliis non posset, gubernatorem oppugnare cœpit, quæ semper magis peten-

petentem quam petitum fere lædunt; hoc est verbis, probra & maledicta in Vicarium continenter ingerens: quæ Vicarii iracundiam adeo commoverunt; ut villam Lusardi in suburbano Myrteti illico complanari jusserit: ita Lusardus immodicæ linguæ rei familiaris jactura pœnas dedit.

Eo anno Emanuel Palæologus Græcorum Imperator, qui Constantinopoli profectus, ad opem Christianorum Principum adversus Bajazetem Turcarum Imperatorem efflagitandam, ultra Alpes annum fuerat, domum rediens, Genuam venit: qui honorifice & comiter exceptus est, donis etiam cultus, ac tribus triremibus tam in ipsius, quam in locorum, quæ Genuenses in Orientis Provinciis possidebant, defensionem concessis.

Eodem anno Rex Cypri iterum Famagustam, copiis admotis, obsidere cœpit: adversus quem classis novem triremium, duarum galeatiarum, ac septem ingentium corbitarum decreta est: cujus is ipse Vicarius præfectus fuit. Quo motu audito, Rex Genuam pacem postulatum misit, neque illam impetravit; omnibus lascivientis Regis audaciam bello domandam clamitantibus. Igitur gubernator, cum Cyprum appulisset, Regi supplici ac nullas conditiones recusanti facile pacem dedit, cum majoribus rebus immineret; omnibus prius impensis in classem factis ab illo persolutis. Vicarius, rebus Cypriacis pacatis, Candelorum petit; navibusque, quas in eo loco nactus est, incensis, Dominum Candelori supplicem in gratiam & amicitiam recepit: indeque profectus Berytum appulit, urbemque diripuit: quod ne idem Alexandriæ faceret, ab adversis ventis prohibitus est: cumque pacem à Sultano impetrare non potuisset, quam ille ultro oblatam respuit; classisque Genuensis, multis partim mortuis, partim ægrotis, imbecilla ac manca facta esset; itinere retro converso, Genuam repetit: cum tres triremes, duæ Rhodienses, una Chiensium sese illi in itinere addidissent. Quo Peloponnesum prætervehente, undecim Venetorum triremes ac duæ galeatiæ ex portu Junco prodeuntes, pace violata, impetu in illum facto, tres triremes capiunt: quas Methonem trahunt; captivosque Genuenses Venetias mittunt: gubernator cum sex reliquis triremibus iter persequens, Veneta galeatia, quæ forte in illum incidit, capta, Genuam pervenit.

Hic annus non omnino à civilibus motibus quietus fuit; quorum suspicione triginta Genuenses cives exsulio mulctati sunt. Pudet illorum temporum ignominias civitatis nostræ referre; quæ eo contemptus venerit, ut duo privati cives, Casanus Auria ac Baptista Lusardus, ausi sint per litteras patentes suas bellum Reipublicæ indicere: qui Saxello opido profecti, cum Arenzanum usque perrexissent, ab urbanis copiis adversus eos, Bartholomæo Grimaldo Duce, missis, repulsi sunt. Ac ne illud quidem exiguum dedecus fuit; sex hominum millia ad oppugnandum Saxellum missa re infecta rediisse; cum tamen in reditu ditionem Marchionum Varsiorum non exiguis cladibus affecissent: ceterum opidum Saxellum paucis post diebus à Casano & fratre in gratiam receptis Reipublicæ traditum est, ea conditione, ut dirueretur. Eodem anno Gerardo Appiano Plumbini Domino petenti pax data; cum decem millia aureorum nummûm ad damna resarcienda persolvisset.

Eo anno Pileus Marinus Archiepiscopus Genuensis morum sanctitate venerabilis, ad reliquum cursum vitæ sacerdotaliter semper actæ facinus cum singulari pietate conjunctum, atque ad omnem posteritatem memorabile addidit: totus enim

A in animarum salute procuranda, moribus sacerdotum corrigendis, religionisque ac sacrarum rerum cultu stabiliendo & amplificando, animo & cogitatione defixus, alterum munus vectigalium ac bonorum Ecclesiæ procurandorum, remque pecuniariam administrandi tamquam sordidum & ignobile atque Episcopo indignum adspernatus, quattuor primarios cives sibi publice datos collegas adscivit; quos curationi huic bonorum Ecclesiæ in egestatem miserorum sublevandam distribuendorum, ac rei nummariæ tractandæ à se & à successoribus in perpetuum ablegatæ præfecit: qui Magistratus à re, misericordiæ appellatus, ingentia incrementa paullatim accepit; amplissimis
B juribus à Romanis Pontificibus, & à Republica auctus.

Insequenti anno pax cum Venetis renovata est à procuratore ea de caussa Genua Venetias misso, A. C. 1404.
gubernatoris permissu; qui tamen privatas inimicitias atque odium in Venetos non deposuit; litteris ad Michaelem Stenum Venetiarum Ducem, & ad Carolum Zenum præfectum classis, quæ superiore anno Genuensem classem invaserat, in hanc sententiam privatim datis, quas non ab re duxi hic inserere: *Joannes Lemenigrius cognomento Bocicardus Mareschalus Franciæ, Michaeli Steno Duci ac*
C *Carolo Zeno civi Veneto salutem d. Litteris vestris ad Regem meum pridem datis, quibus me falsa invidia pacis violatæ onerare studuistis; crimenque, quod in vos valet, in me transferre non erubuistis, jamdudum respondissem; nisi me Gallorum & Genuensium, quos Venetiis captivos habebatis, respectus tenuisset: quibus nunc dimissis, faciendum mihi existimavi, ut calumnias & mendacia vestra refellere non amplius differrem. Scripsistis, me in urbe Beryto bona ac merces Venetorum deprædatum esse: si id fecissem, summa cum ratione fecissem, atroci vestra injuria provocatus; quorum Consulem civitatis Nicosiæ non puduit, certo navigio misso, Syrios religionis nostræ hostes monere, sibi à me cave-*
D *rent, qui eo cum exercitu brevi appulsurus essem: ceterum præda Beryto abacta ita exigua fuit, ut verisimile non sit, merces Venetas in ea fuisse: quæ res cum Venetorum ipsorum vestrorum facto, tum meo comprobatur: nam, cum tanta sit in illis regionibus Venetorum multitudo; nemo tamen ad me expostulatum, ac res Venetorum repetitum venit: neque ego naves, aut res vestras, quas Famagustæ in portubus ac Rhodi habebatis, cum id mihi expeditum esset, attigi; quod utique fecissem, si ulla rerum vestrarum cupiditas me tenuisset. Nam, quod scripsistis, te Carolum, cum ego Methonem præterveherer, in animo habuisse, pro amico mihi obviam venire, ac prædam ad Berytum factam amicabiliter repetere; cete-*
E *rum cum animadvertisses, me hostili animo ad vos accedere, te ad necessariam pugnam à me attractum: in qua te victorem discessisse, tribus triremibus de meis captis, ac reliquis in fugam conjectis, gloriatus es. Ea in re quid aliud vos egisse putatis, quam ut ad perfidiam injuriamque rupti fœderis mentiendi quoque impudentiam adderetis? quo modo enim ego hostili animo accedere ad vos potui, qui sauciorum ac regendis armis inhabilium classem plenam haberem? quam, si hostili animo in vos fuissem, magno bellatorum numero firmare potuissem, quorum magnam copiam in onerariis reliqui: ceterum cum me per amicorum littora pacatum iter facturum crederem, neque fides vestra, quos nulla in re læ-*
F *sissem, mihi suspecta esset, nulla caussa visa est, cur inutili pondere triremes onerarem: verum, quoniam virorum fortium semper fuit armis potius quam verbis de rebus dubiis contendere, age, cum utro nostrum veritas stet, ferro decernamus: alterutrum igitur vestrum ad singulare certamen provoco, quod si socios laboris & discriminis adsciscere libet, numero inferior manum conserere sum paratus, justitia caussæ & divini Numinis favore confisus: quare sex socios alteruter vestrum sibi, ego quinque nobis assumamus: quod si numerum multiplicare placet; duode-*

cim vos, ego decem; vos decem octo, ego quindecim; vos viginti quattuor, ego viginti; vos triginta, ego quinque & viginti, modo neminem, nisi Venetos ducatis. Veneti enim soli læsistis, neque ego quemquam, qui non aut Gallus, aut Genuensis sit, cum utrique læsi simus, ducam. Quod si magis certamen navale vobis tanquam illi magis assuetis cordi est; singulis triremibus æquo Marte concurramus, quæ neminem iis de caussis, quas dixi, nisi harum nationum vehant. Quibus litteris Venetias à certo nuncio delatis, nihil à Venetis responsum est.

At Bocicardus, sive de Genuæ imperio Regi suo stabiliendo magis quam de salute Genuensium laboraret, sive hac ipsa in Regem sancita obedientia salutem Genuensium contineri putaret, nimis acribus remediis civitatis vulnera potius exasperabat, quam sanabat; dubiamque existimationem fecerat, utrum duriora essent ea, an superiora Reipublicæ tempora, & utrum præterita dissoluta illa licentia, ac nimius libertatis abusus civitati perniciosior esset, an infinitum Gallorum & Bocicardi imperium acerbius: nam, quamquam ab intestinis tumultibus ac turbulentis illis seditionum procellis, quæ à verborum contentionibus ad manus sæpe & ferrum revocabantur, quies facta erat; majestatis tamen antea ignotum crimen non minus civitatem exercebat: cum antea, civium studiis in varias sectas distractis, altera Factio adversus alteram insurgeret, armaque in illam sumeret; nemo se, præsentem rerum statum, ac Factionem tum regnantem oppugnando, contra Rempublicam venire, aut majestatem publicam lædere putabat; sed inimicum suum de principatu per vim adepto vi dejicere contendebat: contra quem conspirationes palam fiebant; ac consilia de illo evertendo non solum inter cives, sed cum exteris Principibus inibantur: quod tum aut nullum crimen putabatur, aut perleve, ac vix animadversione dignum: cum etiam regnantes ipsi, adversus quos arma ferebantur, facile id in aliis ignoscerent quod ad se aliquando perventurum vererentur: at tum, mutata ratione, non modo arma sumere, aut occulta consilia contra præsentem rerum regiarum statum inire, quæ res semper impunita fuerat, capitale erat; sed paullo liberiores quoque sermones capite puniebantur: quotidieque homines, ac primario orti loco adolescentes ea de caussa ad supplicium rapiebantur; quarum rerum judicia ad voluntatem & imperium Vicarii, non ad legum municipalium præscriptum dirigebantur, quas sese Vicarius in majestatis insimulatis non observaturum palam ferebat: ut non magis olim dissoluta impunitate, quam nunc nimia severitate, Genuæ laboraretur; præteritaque mala diuturna assuetudine minus sentirentur; horum morsus insuetis acutissimus esset. Neque vero natura rerum subitas mutationes fert; neque ab altero extremorum ullus est, nisi per medios gradus transultus: inveterati enim animi habitus, aut non deponi possunt omnino; aut contrario ac frequenti & diuturno usu tolluntur: accedebat aliud non levius malum, tributa atque inusitata vectigalia: quæ cum civibus ac plebi urbanæ gravia erant, tum vero ditionis Genuensis incolis ita acerba, ut populorum defectiones quotidie publice fierent; compluresque hominum greges ab ultima desperatione in rabiem versi, cacuminibus montium occupatis, angustiisque viarum insessis, populationibus, latrociniis, cædibus infesta omnia facerent: ac non modo publicani, atque ii, quibus ea procuratio obvenerat, ad exigenda tributa circummissi à latronibus, si in eos forte incidissent, sed ipsi quoque Prætores ac rectores opidorum ab ipsis populis, quibus præerant, præsenti acerbitate metum pœnarum vincente, jugularentur.

Eo tempore Antonius Guarcus insimulatus consiliorum adversus regiarum rerum statum Papiæ initarum, exsulio mulctatus est; ingentibus præmiis propositis, si quis hominem, vel vivum, vel mortuum in manus regiorum rectorum daret: neque caruit effectu consilium, Guarco paucis post mensibus Papiæ à sex sicariis circumvento & interfecto; qui tanti sceleris facinus haud diu impunitum tulerunt: in eadem enim urbe à Magistratu comprehensi, ignominioso ac crudeli supplicii genere perierunt; cruribus boum per terram tracti, ac membratim lacerati.

Eo anno cum Philippo Maria Vicecomite tum Papiæ Comite, ac Facino Cane induciæ annuæ factæ sunt. Is vir, compluribus claris gestis rebus, magnum sibi nomen in rebus bellicis fecerat, ad magnamque potentiam peramplumque opidorum & populorum dominatum pervenerat; ejusque nomen terribile finitimis Principibus & populis erat: cum quibus privata sorte natus homo fœdera jam & societates atque amicitias jungebat.

Non urbs modo Genua per ea tempora intestinis malis laborabat; sed Christiana quoque Ecclesia eodem morbo afflictabatur, in duas partes scissa: quarum altera Benedictum à Luna Catalanum genere, qui Avenione sedes ac domicilium collocarat; altera Innocentium, qui Romanum solium tenebat, sequebatur. Genuenses igitur ad Benedictum sese applicarunt; non tam à Vicario regio ac Ludovico Flisco (qui relicto Gregorio ad Benedictum transierat, ab illo in Senatum lectus) summa contentione pugnantibus inducti, quam venerabilis Archiepiscopi auctoritate & sententia commoti: qui, sacro ordine sæpe convocato, de Theologorum consilio re diu ac multum disputata, Benedictum ut verum Pontificem colendum decrevit: qui Benedictus, cum compositum cum Innocentio fuisset, ut in locum medium ambo convenirent, in quo de pace Ecclesiæ concilianda agerent, Avenione profectus, insequenti anno ejus seculi quincto Genuam venit sex triremibus vectus: (A. C. 1405) omni regii apparatus splendore, omnique effusæ lætitiæ significatione exceptus, atque omni venerationis & obedientiæ officio cultus; arce quoque ipsa Castelletto illi honoris caussa in manus data.

Hoc anno Pisani ingenti seditione adversus Gabrielem Vicecomitem consurrexerunt; quem principatu urbis ejecerunt, cum arces obtinere non potuissent. Quam rem cum Regi suo, in cujus fide Vicecomes erat, gravem & molestam fore, Bocicardus intelligeret; protinus cum duabus triremibus, altera majoris, altera minoris formæ Liburnum contendit; Pisanosque hortatur, ut Gabrielem in urbem revocatum, Dominum agnoscant: quibus recusantibus, indignatus Bocicardus, annona illos intercludere aggressus est: quod inceptum haud parvo illi stetit; triremi Bocicardi, quæ ea de caussa Arnum flumen ingressa erat, à Pisanis una cum Bocicardi fratris filio ac nonnullis Genuensibus è civitatis principibus capta: quo successu vehementer irritatus Vicarius, Vicecomitem induxit, ad urbem ipsam Pisas Florentinis vendendam, Liburno opido sibi dimisso, Florentinique ab Vicecomite in possessionem arcis inducti sunt: in qua custodienda tam supina negligentia illorum fuit, ut, cum summa omnium admiratione, à Pisanis ex ea sex post dicbus ejecti sint. Vicarius cum nihil proficeret, Genuam reversus, urbem gravi pestilentia laborantem offendit; qua in dies magis sæviente, ipse ac Pontifex coacti sunt Genua excedere, cum etiam cives, urbe relicta, in suburbana sua concessissent: qui Pontifex Saonam se contulit, inde Finarium,

narium, atque deinceps Monœcum, & Nicæam; tandem Massiliam reversus est, cum in singulis hisce locis aliquot dies substitisset.

Interea Florentini urbe Pisis arta obsidione circumsessâ, mense, postquam arce exturbati fuerant, ab Joanne Gambacurta Pisanorum præfecto pretio quinquaginta millium aureorum nummûm empto prodita potiuntur, exercitu in urbem introducto; omnesque Pisanorum arces obtinuerunt, præter Liburnum opidum, quod Bocicardus à Vicecomite traditum semper retinuit. Hoc anno Innocentius alter ex Pontificibus Romæ mortuus est: in cujus locum Angelus Cornarius Venetus successit, dissidio Ecclesiæ adhuc durante, ac tum, ut cum maxime vigente; cum uterque Pontifex se cupidum res componendi simularet, cujus caussa se pontificatu abdicare paratum verbis præ se ferret; re autem uterque ab ea cogitatione remotissimus esset.

A.C. 1407. Annus ejus sæculi septimus duabus rebus memorabilis in primis est; imperio aucto, finibusque Genuensibus prolatis, atque Magistratu sancti Georgii instituto. Sergianenses, cum cernerent in Gabriele Vicecomite Domino suo non satis virium esse, ad ipsos à Florentinis, quorum nomen abominabantur, defendendos, impetrarunt, ut sibi ipsis ac rebus suis consulerent: sui igitur potentes facti, se in fidem & ditionem populi Genuensis tradere statuerunt: eaque de caussa Genuenses Franciscum Justinianum, sollertis ingenii virum, Sergianam miserunt: inter quem (Antonio Marchione Mulatii disceptatore, ac pro communi amico se interponente) & Sergianenses convenit, ut illi sese ditioni Genuensi subjicerent: ad cujus urbis possessionem accipiendam illico Genua profecti sunt, Gulielmus Medulius Gallus, Ligusticæ oræ Orientem spectantis præfectus, & is ipse Franciscus Justinianus, qui cum Sergianensibus transegit; ac Carolus Lomellinus, qui ab Jacobo Mercante Jurisconsulto Sergianæ Prætore in possessionem urbis Sergianæ, opidorum Castelli novi, Falcinelli, Sancti Stephani, arcis Sergianensis, arcis Firmæ fidei inducti sunt: pretio bellicorum apparatuum, qui in arcibus inventi sunt, ac stipendiis arcium præfectis & militibus debitis persolutis. Sergianæ Liburnum additum est, à Bocicardo Reipublicæ dono datum: cui tamen Genuenses impensas in reparandum opidum, in ejusque custodiam factas persolverunt: quæ summam viginti sex millium aureorum nummûm confecerunt. Sub finem mensis Octobris tanta vis imbris dejecta est, quæ multis in locis fœdas murorum ipsorum urbis atque ædificiorum strages fecerit; subterraneorum quoque specuum & cloacarum fabricis corruptis & prostratis.

Eo anno Magistratus sancti Georgii institutus est, atque altera prope Respublica Genuam inducta: cujus rei caussa & origo hæc fuit. Cum assidua impendia in bella ac classes, quæ armabantur, atque alia, quæ tempora Reipublicæ necessario postulabant, facienda essent; pecuniæ à privatis hominibus, deficientibus publicis, crebro mutuæ sumendæ erant: quibus, vectigalibus ipsis illis oppigneratis, cavebatur; fœnusque ex ipsismet vectigalibus mutuatarum pecuniarum creditoribus persolvebatur: quod varium erat, caputque ipsum in portiones dividebatur, quas centenarum librarum esse placuit; ut qui mille libras mutuas dedisset, decem portiones in vectigalibus haberet, pro quibus singulis certum fœnus anniversarium perciperet: cuique autem vectigali oppignerato certus numerus civium publice præficiebatur; qui ratione crediti ac fructus vectigalium subducta, debitum fœnus quotannis creditoribus cum fide persolveret: cœterum cum res,

A alio super aliud vectigali deinceps oppignerato, (ita egestate publica cogente) in immensum crevisset; singulisque vectigalibus oppigneratis certum numerum civium præfici necesse esset, tantaque multitudo confusionem pareret; distracta hæc membra in unum corpus contracta ac compacta sunt: cui octoviralis Magistratus præfectus est; qui veteribus nominibus, quibus vectigalia inter se distinguebantur, omissis, sancti Georgii appellatus est: jusque hoc illi additum; ut non jam publice, ut antea, eligeretur, sed à creditoribus tantummodo, ac vectigalium oppigneratorum participibus quotannis crearetur: qui nulla in re rectoribus civitatis ac B prætorio subesset, neque ab illis penderet; sed suas separatas ædes, suaque segregata consilia à Republica haberet; consilioque universæ civitatis haudquaquam consulto, sed altero consilio, quod è participibus tantum constaret, convocato, de rebus suis pro arbitrio statueret, quodque statuisset, jus esset, atque omnes participes teneret: rectoresque civitatis ante initum magistratum ad jusjurandum adigerentur, (id quod perpetuo servatum est) sese res sancti Georgii non attacturos, neque quidquam de ejus juribus imminuturos. Quod participum corpus, alia ex alia necessitate bona publica oppignerandi in dies exoriente, in immensum numerum crevit; ejusque dignitas & potentia majus robur in dies assumpsit, insulæ Corsicæ C ac nonnullorum aliorum Reipublicæ locorum imperio illi adjuncto: ut sic iisdem mœnium septis (res à nullis Legislatoribus umquam excogitata, ac nullis Philosophorum disputationibus agitata) duæ Respublicæ includantur; altera turbulenta, ac discordiis civilibus & seditionibus jactata & lacerata; altera quieta & pacata, incorruptos priscos mores retinens, rectique domi ac foris exempli.

Interea Benedictus, consiliis de Pontificum congressu repetitis, Genuam venerat: ubi perpaucos dies commoratus, undecim Cardinalibus ac Bocicardo concordiæ Ecclesiæ avidissimo co- D mitantibus, anno sequenti ineunte ejus sæculi octavo Portum Veneris perrexit; quo in opido A.C. 1408. quinque menses substitit: quibus internunciando, litterisque ultro citroque mittendis absumptis; cum consilia de capitibus conferendis non successissent, à quibus uterque abhorrebat, quamquam contrarium in speciem præferret; Benedictus, classe sex triremium conscensa, in Cataloniam, ora Genuensi nusquam tacta, iter dirigit. Pileusque Archiepiscopus, antiquorum morum vir, ac divini Numinis metuens, cum utrumque extrahere & ludificare cognovisset, veritus, ne E se aliqua contagione commacularet, Ecclesiæ procuratione relicta, in Etruriam in solitudinem concessit. At Genuenses, consilio universæ civitatis convocato, coram ipso Vicario re ad suffragia deducta, statuunt, neutri Pontifici non rectis sensibus ambulanti parendum.

Eodem anno Gabriel Vicecomes Galeacii filius nothus, is, qui Pisas, Bocicardo auctore, Florentinis vendidit, insimulatus consiliorum adversus regiarum rerum statum clam initorum, capitali supplicio à Bocicardo Genuæ affectus est: qua in re nomini Bocicardi omni sordium infa- F mia ad eum diem intacto ingens labes adspersa est: ajunt enim Bocicardum immanem pecuniæ vim pro Florentinis intercessisse, quam cum dissolvere pigeret, pessimo exemplo creditorem sustulisse. Hoc à certioribus auctoribus traditur, mihique verisimilius fit: quid enim rei esse poterat, quamobrem homo è Vicecomitum genere sese rebus Genuensibus interponeret; aut regiarum rerum statum turbare aggrederetur? cum præsertim Genuenses ipsi nullum ejus cogitationis signum darent: qui etiam, si maxime id

 tum

tum animo agitarent, quid opis aut opportunitatis esse poterat in externo homine egente, omnibusque rebus suis spoliato, ut de tanta re cum illo consilia conferrent.

Per idem tempus à familia Justinianorum, ceteris civitatis principibus sibi adjunctis, ingens tumultus in urbe Chio excitatus est; cum regiminis Bocicardi tæderet: qui armis arreptis, arce in suam potestatem redacta, Prætoreque dejecto, alium in ejus locum sufficiunt: adversus quos A. C. insequenti anno ejus sæculi nono Conradus Auria 1409. cum tribus ingentibus corbitis parique triremium numero missus est: cognatique & affines Chiensium Genuæ in custodiam in arcem dati. At Conradus, cum mense Junio Chium appulisset, quattuor dierum oppugnatione suburbia urbis capit, quam cum & ipsam oppugnare pararet; subiit animum cogitatio, bellum non cum extero hoste, sed inter cives ipsos Genuenses, & affines, ac cognatos geri: colloquiis igitur de pace & reconciliatione institutis, rem leniter ducendo brevi ad effectum perduxit, Chiensesque, fine pertinaciæ facto, ad obedientiam Reipublicæ & Vicarii regii reduxit: nonnullis ex primoribus civitatis exsulio mulctatis. Igitur Conradus, re feliciter confecta, urbeque præsidio firmata, ac rebus constitutis, Genuam rediit.

Per ea tempora Concilium universæ Ecclesiæ, quod Pisas convenerat, pontificatum Benedicto & Gregorio abrogavit; renitentesque, neque sententia à Concilio lata stantes, hæreticos atque Ecclesiæ hostes pronunciavit. Quare Cardinales viginti numero, ab utroque missi, conclavi inclusi, Petrum Philardum Cretensem Cardinalem Franciscani gregis Monachu Pontificem creant; qui Alexander quinctus nominatus est, à quo Ludovicus Dux Andegavensis, qui per eos dies iter Pisas habens, Genuam venerat, trirememque à Genuensibus commodatam classi addiderat, titulum Regis Siciliæ accepit: quem eundem titulum Gregorius Ladislao dederat.

Per ea tempora res Mediolanensis intestinis malis ac civilibus dissensionibus laborabat; Vicecomitibus ipsis principibus inter se discordibus, ac mutuis odiis flagrantibus: cum Philippus Maria Papiam urbem teneret, cujus Comes appellabatur; Joannes Maria Dux esset Mediolani: quæ discordiæ studia civium diviserant; ac Guelphas & Gibellinas partes accenderant: quæ res adeo potentiam atque opes Vicecomitum fregerant; ut, qui antea opulentissimam Italiæ partem, nobilissimisque urbibus frequentem late patente imperio obtinuissent, finesque circumpadanæ regionis egressi, Piceno, Emiliæ, Etruriæ se superfudissent, totique reliquæ Italiæ formidolosi essent, nunc contempti, atque ab omnibus despecti jacerent: Mediolanensisque ditio, quæ perexigua illis reliqua erat, omnibus belli cladibus ureretur, exterorum armis continenter petita & lacerata: quibus cum resistere Vicecomites suis ipsi opibus non possent; hoc unum remedium malorum invenerant, ut aliquem, vel populorum dominatu ac suis opibus potentem, vel bello clarum atque ingentes Factiones hominum secum trahentem accerserent; eumque bello, atque armis, rebusque Mediolanensibus regendis, cum summo imperio præficerent; quem gubernatorem appellabant. Igitur Antonius Turrianus, qui tum summum potentiæ & auctoritatis locum Mediolani, atque apud Ducem obtinebat, totaque, quæ cum illo conspiraverat, Factio, Duci persuadent, ut Bocicardum gubernatorem accersat: nullis enim majoribus opibus res suas illum communire posse, quam hominis strenui primum, ac fortis magnique animi, & consilii viri; ad hoc Gallorum favore subnisi, tum autem Genuæ viribus, quæ in ipsius manu essent, fultum. Accersitus est igitur Bocicardus; cujus prudentia hanc haud levem exceptionem habuit, animi vasti, ac magna & immoderata semper spectantis, præque hac cupiditate non satis omnes eventus circumspectantis, quod tum illi accidit; qui, dum nimia in urbe quoque Mediolano regnandi cupiditate abripitur, Genuam amisit. Is igitur tantæ ultro oblatæ rei occasionem non læte modo, sed cupide arripiens, magna pecuniæ vi publicæ mutuo accepta, Genua profectus; in qua Ugonem Alverniam præsidem reliquit; jugis superatis, cum rem magni certaminis fore provideret, hinc Malatestarum potentissima ac clara gente, inde Marchione Montisferacis societate Facini Canis fulto, eidem loco imminentibus, magnas pedestres & equestres copias inter Novas & Gavium Genuensis ditionis opida coegit: sex enim millia peditum, ac plus quinque millia equitum sub signis habuisse dicitur: cum quibus copiis iter Mediolanum intendit.

Esse cœperant Genuensibus tædio & fastidio Gallorum mores; Bocicardusque præter inexpiabile plebis in se odium, quod illa ob Magistratus ademptos numquam deposuerat, cunctis ordinibus invisus factus erat: sive id illius culpa, sive Genuensium ingeniorum vitio; qui cum libertate nisi ad suam perniciem uti nescirent, externa tamen imperia ferre nondum didicerant: quorum sermones, cum partim metus, partim verecundia præsentis Bocicardi comprimeret; cum ab oculis facessisset, eruperunt: vulgo igitur pro se quisque fremere, haud diutius ferendum virum imperii nimium, atque omnia consilia ad possessionem Genuæ Regi suo stabiliendam, dirigentem; præque illis nullam boni publici ac civitatis commodorum rationem ducentem; quam immo odiis finitimorum Principum assiduis injuriis ab ipso læsorum involveret. Quibus motibus cognitis, Baptista Lusardus, qui tum apud Marchionem Montisferacis exsulabat, Marchionem ipsum ac Facinum Canem societate armorum cum illo conjunctum, quibus multis de caussis Bocicardus capitaliter offensus erat, in illum instigare cœpit; nullam præclariorem aut expeditiorem viam hostis evertendi esse dictitans, hoc Genuensium motu: nullam igitur esse rationem tantæ occasionis omittendæ: cum præterea spem faceret, principatu civitatis Genuæ potiundi; quæ multi, levioribus opibus fulti, essent adepti. Assentiuntur Lusardo, neque illam occasionem ullo modo omittendam dicunt Marchio & Facinus; dictisque facta continuantes, Marchio cum octingentis equitibus, ac mille octingentis peditibus; Facinus cum mille octingentis cataphractis equitibus, duobusque peditum millibus, movent; munera inter se ita partiti, ut Marchio ab Oriente, Facinus ob Occidente urbem ancipiti bello circumsiderent. Interea Genuæ, cum universa civitas, omnesque ordines in Gallos conspirassent, Legatus à Bocicardo relictus sese imparem ad resistendum sentiens, iter arcem versus, compluribus primariis civibus comitantibus, cepit: quo antequam perveniret, à Porciferano quodam, cujus fratrem præses suspendio necarat, interfectus est: quod exemplum plebs imitata, alte insidens odium in Gallos exprimere cœpit; omnes quicunque in ipsum incidissent, interficiens. Præside interfecto, cum civitas rectore careret; postero die duodecimviralis Magistratus electus est ex popularibus & nobilibus Guelphis & Gibellinis æqualiter constans, qui rebus præesset: ceterum Marchione & Facino appropinquantibus, nullaque re Genuæ ad resistendum parata; ingens formido civitatem incessit: cum

cum præſertim gentem Facini rapto vivere aſſuetam à præda contineri poſſe, non ſperaretur: ut multi direptionis metu urbem relinquerent, quæcumque ſuarum rerum poterant, ſecum aſportantes; cum mulieres & imbellis ætas juſſu Magiſtratus in naves, quæ erant in portu, ſe ſubduxiſſent. Tandem, cum Marchio & Facinus veniſſent; illeque in valle Biſamnia ſub ipſa mœnia urbis caſtra poſuiſſet, hic in littore ad ſanctum Petrum Arenæ appellatum aliquanto longius ab urbe conſediſſet; civitas ſingulos Oratores ad utrumque mittit: quorum alter Marchionem ad urbem intrandam, Magiſtratus verbis incitavit; alter Facinum oravit, ut, quoniam nullius ipſius eſſet uſus, Marchione in civitatem introducto, diſcedere ne gravaretur: qui civitati morem gerens, caſtris retro motis, in ſua ſe recipit: Marchio omnibus honoribus & plauſibus, omnibuſque lætitiæ ſignificationibus à cunctis ordinibus obviam effuſis exceptus, ad locum diverſorii magnifice apparatum deductus eſt. Eodem tempore imperium civitatis Gallorum Regi, qui tot locis fidem pactorum violaſſet, Bocicardoque regimen eſt abrogatum. Theodoruſque Palæologus Marchio Montisferacis præſes civitatis, ac præfectus militarium rerum in annum eſt creatus: qui eo jure eſſet, quo Genuenſium Duces libero ſuffragio creati eſſe ſolerent; idemque ſtipendium haberet.

Interea Bocicardus præfecturam Mediolanenſem adeptus, motibus Genuenſibus auditis, Mediolano cum omnibus copiis raptim profectus, eodem die, quo juga tranſcendere parabat, ſibi regimen abrogatum audivit: quare non par ſibi cum tot ac tam potentibus hoſtibus certamen eſſe intelligens, in fines Principis Achajæ in Subalpinam regionem conceſſit.

Eodem anno tamquam parum diſcordiarum eſſet, initium factum eſt, Factiones Guelpham & Gibellinam renovandi; quæ jam diu vel extinctæ, vel conſopitæ erant: quattuor civibus electis; duobus nobilibus, totidem popularibus, omnibus Factionis Gibellinæ: quibus negotium datum eſt militum regendorum, ac mœnium tuendorum, arciſque expugnandæ: quam rem cum Gibellini à Guelphis graviter ferri ſentirent; non injuriam mitigare, ſed eam porro aggravare, Guelphoſque magis ac magis premere pergunt. Igitur viribus, quibus plus poterant, abutentes, pervicerunt, ut ſummus duodecimviralis, ac ceteri urbis Magiſtratus omnes è Gibellinorum corpore, præteritis Guelphis, crearentur: quibus etiam, ut ab eorum occultis machinationibus tuti eſſent, arma ademerunt; multis ex illis ultra urbem Saonam exſulio ſubmotis. At ii, quibus ea procuratio obvenerat, rebus ſatis comparatis, menſe Septembri nondum exacto, arcem magno impetu invadunt: in qua oppugnatione virtus & audacia Benedicti Cavallerii ex opido Vulture enituit; qui primus prima munimenta tranſgreſſus, ad radices primæ parvæ oppoſitæ turris pervenit; qui virtutis ergo torque aureo donatus eſt: quibus rebus confectis, arx, bombardis ſtatutis, acri & juſta oppugnatione urgeri cœpta eſt, quam ſe diutius ſuſtinere non poſſe Galli intelligentes, incolumem diſceſſum cum omnibus rebus ſuis pacti, deditionem fecerunt; ea conditione, niſi ſubſidium intra octo dies in arcem introduceretur: quibus peractis, ſubſidio nuſquam apparente; Galli cum fide incolumes dimiſſi ſunt: in quibus fuit Narbonæ Dominus, qui paullo ante in eam arcem ſe ſubduxerat, cum magnam auri vim ſecum tuliſſet. At Guelphi, Luca & Ludovico Cardinali Fliſcis auctoribus & faventibus, opido Portu Delphini occupato, arcem communiunt: contra quos Ubertus Spinula & Raphael Montaltus cum delecta armatorum manu terra, ingentique corbita ac triremi mari miſſi ſunt: qui arcem expugnarunt; mulieribuſque inviolatis & intactis, tres & octoginta viros captivos Genuam duxerunt; qui omnes in carcerem incluſi ſunt. Qua re Cardinalis & Lucas perculſi, Recco opido excedunt: cujus Lucæ ædes in eo opido loco edito inſtar arcis ædificatæ juſſu Magiſtratus diſturbatæ ſunt. Eodem tempore Conradus Auria ad opidum Portum Veneris, quod Galli adhuc tenebant, recuperandum, cum tribus triremibus miſſus, ſpe, qua venerat, fruſtratus, ne expeditio ſine effectu omnino eſſet, copiis Trebiano & Vernaciæ admotis, utrumque opidum expugnat.

Per idem tempus Bocicardus occulta conſilia Saonæ cum nonnullis agitarat, de ea urbe Gallis tradenda: quæ cum emanaſſent, Saonenſes, armis arreptis, proditores urbe expellunt; quinque eorum captis ac ſuſpendio necatis. Facinus egregium ad littus Valentiæ urbis à Paulo Interiano editum, ob quod immunitate ipſe, totaque ejus familia publice donata eſt, omittendum non fuit. Is navim, quæ Baraſiam celebris nominis piratam vehebat, invaſit; quam poſt longum & cruentum prælium, in quo Baraſias ipſe haud leve vulnus accepit, tandem expugnavit: cum ii, qui erant in navi capta, Baraſiam, antequam Genuenſes conſcenderent, ſaxis obrutum in mare projeciſſent; metu, ne, ſi Genuenſes navim Baraſiæ eſſe cognoviſſent, à quo per tot annos tanta detrimenta acceperant, implacabiles in ipſos forent: qui tamen ne ſic quidem exorabilem Interianum habuerunt; qui ſex & triginta illorum antennis navis ſuſpenſos necavit; rem cum juſtitia conjunctam ſe facere ratus, meritas pœnas de piratis & latronibus ſumendo, quorum decem novem ſuper tabulato in prælio cæſi inventi ſunt. At Genuæ, conſilio trecentorum civium coacto, qui omnes Gibellini fuerunt, Magiſtratus Marchioni Montisferacis prorogatus eſt, ſtipendio ad quindecim millia librarum aucto.

Per idem tempus quinque ingentes Genuenſium corbitæ ſtipendio Ladiſlai conductæ, cum ſeptem Ludovici Andegavenſis navibus congreſſæ, una depreſſa, atque una in fugam conjecta, reliquas quinque capiunt; cum quibus ac cum novem triremibus Ladiſlai Genuam reverſæ ſunt. Longe alio à Saonenſibus animi habitu Albintemelienſes in populum Genuenſem fuerunt: adverſus quos partes Gallicas ſequentes, atque in defectione perſeverantes, miſſus eſt Othobonus Juſtinianus, cum ſex triremibus ea de cauſſa armatis; tredecim Ladiſlai additis: qui cum Albintemelium appuliſſet; dum Dominicum & Bartholomæum Aurias Duces terreſtrium copiarum exſpectat; colloquiis de pacificatione inductis, animos blandis verbis permulcens, illos ad ſana conſilia revocare ſtuduit: quos nullum pertinaciæ finem facientes ad quinctum Idus Junias, cœlo inalbeſcente, quamquam Auriæ ad exercitum nondum veniſſent, oppugnare aggreſſus eſt, præda militibus promiſſa; qui, acriter ac diu reſiſtentibus opidanis, omnibus viribus conniſi, tandem à ſuperiore parte in urbem irrumpunt: quam diripiunt, mulierum pudicitia opera Othoboni & Ducum Auriarum, qui pugnæ commiſſæ ſupervenerant, ſervata: præda militem ditavit; ingens enim fuit, cum Intemelii, ut animos populi ad ſeſe acrius defendendum acuerent, nihil ſuarum rerum amoviſſent. Neque vero arx prius octo diebus, poſt urbem expugnatam, deditionem fecit. Quibus rebus confectis, Othobonus cum quindecim triremibus ſolvens, Portum Veneris repetit: ceterum ingenti imbre dejecto, adverſaque maritima tempeſtate exorta, cum Ladiſlai triremes in illis locis diutius eſſe recuſarent, ab opido tentando pro-

prohibitus est: qui Portu Veneris cum sociorum triremibus discedens, ultra portum Pisanum processit.

Per idem tempus Bocicardus, quattuor millibus armatorum corrogatis, opidum Plebem Theici irrito incepto aggressus est, cum damno & dedecore ab opidanis acriter se defendentibus repulsus. At Genuenses odio Fliscorum in defectione obstinate perseverantium, raro, ac nescio an satis laudabili exemplo, duas res admiserunt: nam & portiones sancti Georgii, jure ejus Magistratus violato, publicarunt ac vendiderunt: partiumque Guelpharum homines ad eas emendas metu mali coactos adegerunt. Mense Augusto ejusdem anni, cum Florentini ac Senenses fœdus adversus Ladislaum Genuensium socium & amicum Regem iniissent, Othobonus Justinianus cum octo triremibus Genuensibus, ac nonnullis Calabris, quæ se illi adjunxerant, portum Thelamonis invasit: quo expugnato, prædaque inter Genuenses & Calabros divisa, Othobonus, triremi ad custodiam Thelamonis relicta, cum reliquis septem, atque octo ingentibus corbitis Genua submissis, ad obsidendum Portum Veneris reversus est: ceterum cum morbo correptus Genuam redire coactus esset; in ejus locum successit Baptista Montaltus, vir impiger ac fortis: qui cum obsidionem urgeret, minus pro se cautus, gravi vulnere in vultu accepto, ab exercitu discedere coactus est: in cujus locum missus est Joannes Francus Fiaconus: ceterum, cum Flisci à pertinacia animo imbibita deduci non possent; missus est contra eos Othobonus Spinula cum haud contemnenda militum manu: qui primo adventu suburbiis opidi Savinioni direptis ac vastatis, omnem laborem adversus opidum ipsum situ & opere munitum inanem ratus, copias ad Pontem decimum transtulit: quem tamen Marchio, illo omisso, Savinionum redire jussit; quo ipsemet, paucis post diebus, se contulit: nihil tamen operæ pretii fecit.

Res inusitata, ac vix umquam audita, haudquaquam prætereunda fuit; eo anno cumplures cives, tam ex Nobilium quam ex popularium corpore, partibus Guelphis ejuratis, ad Gibellinas transisse; eamque Factionem sollemni jurejurando, tabulisque publicis consignatis, professos esse; in quibus fuit Jo. Centurio, ac Leonellus Lomellinus. Sub finem anni Lucas Fliscus magni discriminis facinus ausus est: cum enim audisset Marchionem Genua profectum; omnia neglecta & soluta sese offensurum ratus, cum non plus sexaginta equitibus ac nonnullis peditibus cœnobium sancti Spiritus usque, quod paullo plus jactu lapidis à mœnibus urbis distat, perrexit, consilio res urbanas tentandi: sed repulsus est à Conrado Carretto Marchionis Legato; qui nuptiarum filii caussa in Montemferacem ierat. At Flisci, cum diuturnum exsulium nulli alii rei quam ipsis exinaniendis esse intelligerent, ad saniorem mentem tandem conversi, nonnullis gravibus & probis civibus sese interponentibus, in gratiam atque in civitatem recepti sunt; portionibus sancti Georgii, quas publice venditas superius diximus, illis restitutis.

A.C. 1411. Insequenti anno ejus sæculi undecimo à parva re initium ingentium motuum factum simul & oppressum est. Orlandus Fulgosius Petri filius Jurisconsultus Genuam venit, conquerens, se ac fratres inique tractari: cui cum vulgo suasum esset, ut Romam, unde venerat, rediret, dicto se audientem fingens, Clavarum se contulit, ac circiter quadringentis armatis corrogatis, nocte furtim urbem ingressus est: sacramque ædem Sancti Michaelis occupatam præsidiis firmavit: totaque civitas postero die in armis fuit, cum maxima pars civium rectorem mutari nollet. Fulgosiique, in quibus fuit Thomas, magna audacia prætorium invaserunt: sed brevi repulsi sunt; Conradusque Carrettus Marchionis Legatus magna civium manu stipatus prætorium egressus, Orlandum cœnobio se continentem aggreditur: ceterum complurium bonorum & quietorum civium sese interponentium opera res ita compositæ sunt; ut fratres Orlandi adventum Marchionis in urbe præstolarentur, ipse actutum urbe excederet: qui, triremi statim conscensa, Leoanum iter direxit: ceterum, adversa tempestate coorta, in portum Saonæ compulsus, à plebe, quæ tota Marchionis erat, trucidatus est.

Interea Albintemelii res turbari iterum cœptæ sunt: exsules enim Albintemelienses circiter quinquaginta numero, consiliis cum iis, qui in urbe erant, communicatis, urbem ingressi, dominatum invaserunt; nonnullis civibus Genuensibus, qui vim grassantis pestis fugientes, sese in eam urbem contulerant, captis, ac sese redimere coactis. Magistratus, re cognita, Brascum Francum, virum strenuum, ac mari & terra spectatæ virtutis, cum duobus peditum millibus, ac tribus corbitis & triremi, Albintemelium extemplo mittit: quo appulso, exsules, qui ad numerum quingentorum creverant, veniam supplices petunt; sese urbem liberam relicturos dicentes, modo incolumes cum suis rebus dimittantur; quorum orationem cum auribus non admitteret Brascus; exsules urbe excedunt: qua postero die Brascus potitus, rebus constitutis ac præsidio firmatis, Genuam revertitur.

At Galli, rebus Genuensibus prorsus desperatis, Gavium, Montaltum, Palodium, Genuensium opida Facino Cani, item Portum Veneris, Ericem, Sergianellum, Falcinellum Florentinis vendunt. Eo anno Catalani, cum duas Genuenses ingentes corbitas cepissent, easque suis adjunxissent, classe sua usque ad numerum septem navium expleta, insulam Chium circumeuntes, bombardis oram Chiensem à contemptu incessebant, probra in Genuenses subinde ingerentes: quæ res cum stomachum mercatoribus Genuensibus, qui in ea insula negotiabantur, fecisset; tribus amplius millibus aureorum nummûm à Monensibus insulæ Dominis sublevati, triremique à Mytilenes Domino commodata, quinque ingentes corbitas armant; cui classi præficiunt Baptistam Francum Lusardum ac Paulum Lercarium, qui Caffam Consules destinati erant, cum alterno quindecim dierum imperio. Ii Chio profecti, classem Catalanorum quærere instituunt: quam tandem in portu Alexandriæ adepti, sine mora prælium committunt, quod æquo Marte cum multo utriusque populi sanguine diremptum est: paucisque diebus, alterum item atrox prælium inter classes initum est; quod magis secundum Genuensibus fuit; duabus navibus, quas à Catalanis captas modo diximus, recuperatis: qui Catalani in Genuenses Rhodum prætereuntes, qua in insula ipsi substiterant, verba contemptus ac arrogantiæ plena, magnifice ipsi se extollentes è terra jacere cœperunt; quæ retundendi cum nulla esset Genuensibus facultas, Catalanis aperto mari sese non committentibus; Catalanos omnes, quoscumque in navibus captivos habebant in oculis Catalanorum antennis navium suspensos necarunt.

A.C. 1412. Initio anni ejus sæculi duodecimi, induciæ annuæ factæ sunt cum Ludovico Andegavensi; septemque ingentes corbitæ contra Catalanos excursiones facientes, prædasque agentes, armatæ: quas mille quingenti armati conscenderunt, Antonio Auria præfecto: qui classem circumferens, nusquam Catalanos invenit, cum quibus manum confereret;

ret; nonnullas tamen illorum naves incendit, cum Methonem usque processisset; itinereque deinde in Occidentem verso, Barchinonem usque perrexisset; cujus præsentis metu certamen detrectantes, naves, quas in salo habebant, in terram subduxerunt. Neque tamen sine ullo operæ pretio hæc expeditio fuit: Carpenses enim ob Gibellinarum & Guelpharum partium studia armis inter se contendentes, ancipitique fide defectionem ad Florentinos spectantes; cum leviter eorum animos tractando, ad sanitatem reducere non potuisset; longo & cruento prælio, in quo circiter quingenti eorum ceciderunt, victos domuit: circiter viginti eorum, ad ceterorum terrorem, suspendio necatis. Reversus igitur Genuam Antonius, catena ferrea, quam ad portum Pinum in Corsica perfregerat, allata, honorifice acceptus est: cui civitas immunitate omnium rerum donata, Reipublicæ bene gestæ testimonium dedit.

Per ea tempora Florentini nullis à Genuensibus injuriis læsi, ditionis Genuensis hominum fidem tentare, eosque donis & promissis in suas partes trahere, atque ad deficiendum sollicitare instituerant: quæ res cum multis in locis emanasset, de nonnullis, qui eorum consiliis imburi inventi sunt, capitale supplicium sumptum est. Capriataque ac nonnulla obscuri nominis opida varietate temporum à Genuensibus abstracta in antiquam ditionem redierunt.

Interea inter Marchionem & Genuenses omnia suspecta facta erant; resque haud dubie ad arma & tumultus spectabat; quos Saonensium motus accelerarunt: quibus, aliis in Auriæ Gentis, aliis in Spinulæ partes inclinatis, cum studia Factionum arma induissent, resque ad cædem & sanguinem exarsisset; missus est ad res pacandas Georgius Adornius cum ducentis armatis: qua eadem de caussa cum Marchio Saonam venisset; Georgium, quem familia ipsa, qua ortus erat, suspectum consiliorum adversus se initorum faceret, in custodia retinuit: quod idem Legatus Marchionis Genuæ in Thoma Fulgosio frustra tentavit: quem cum, centum armatis missis, in prætorium accersisset, dicto audiens non fuit Thomas; quin contra, eodem die, primis se intendentibus tenebris, ejus opera & auctoritate *Io popule* tota urbe conclamatum est: ad quam vocem momento temporis civitas in armis fuit: ortaque luce, Thoma, & fratribus ingentibus Factionis suæ hominum catervis stipatis, omni contentione pugnantibus, Magistratus Marchioni abrogatus est: octoviralisque civium Magistratus ex popularium corpore rebus regendis præfectus, Barnabas Guanus Jurisconsultus, Franciscus Justinianus, Raphael Judex, Carolus Ciconia, Antonius Paverus, Joannes Greppus, Joannes Calatius, Baptista Zoalius, omnes Gibellinæ Factionis homines; quibus additus est unus ex suburbiis Jacobus Sorius: bellicis quoque rebus præfecti sunt Petrus Francus, Thomas Fulgosius, Jacobus Francus, Blasius Francus; cum præfectus custodiæ urbis, militumque præsidiariorum esset Philipponus Francus. Præclarum moderationis specimen rectores magistratus sui initio ediderunt; æqui ac justi, concordiæque civitatis potius quam Factionum memores: consilium enim trecentorum civium convocarunt; in quo decretum est, ipsis referentibus, Nobilium Factionis cives ad gerendam Rempublicam restituendos, omnesque magistratus & procurationes, præter summum principatus locum, inter utriusque corporis cives æqualiter dividendos: decretum quoque est, munitionem arcis Castelletti à Bocicardo ædificatam demoliendam.

At Marchio nullam jam esse caussam Georgii retinendi intelligens, hominem dimittit: cujus in urbem adventus magnæ lætitiæ vulgo fuit. Commendabant enim hominem in vulgus multa ac magna in illum fortunæ & animi congesta bona; clarum genus, affluentes divitiæ, præpotentium hominum amicitiæ ac studia; ad hoc animus mitis ac lenis, summa morum suavitas ac facilitas, integri mores, animus ab omni genere flagitiorum abhorrens: quibus rebus id assecutus fuerat, ut voluntates hominum teneret, omniaque illi secunda & ampla vulgo optarent: cujus animorum propensionis illud primum specimen fuit, quod ad prætorium ac rectores civitatis invisendos & salutandos, mille quadringentorum armatorum cohorte stipatus accessit: nec dubium fuit, quin paullo post summo omnium consensu Dux crearetur: decretumque est, ut memoria mutati hujus regiminis anniversario sacro ad ædem divi Benedicti cum donario textilis aurei celebraretur.

Interea Marchio acerrima oppugnatione arcem maximam Saonæ (plures enim in ea urbe erant) urgebat; mœnia bombardis, aliisque machinis bellicis, globos ac saxa immanis magnitudinis contorquentibus, continenter quatiens: cum quattuordecim castellis in circuitu excitatis, arcem cinxisset, ac velut circumvallasset: qui non solum aperta vi, sed damnatis quoque artibus agere haud se indignum ducens, fidem Jacobi Passani arcis præfecti pretio ac promissis labefactare conatus est: adversus quæ omnia animus Passani invictus stetit, fidemque & constantiam Reipublicæ ad extremum præstitit: quam fidem civitas immunitate onerum, quam ejus Majoribus olim datam confirmavit, atque anniversaria pensione remunerata est. Alia fortuna arcis sancti Georgii fuit, quam præfectus viribus impar Marchioni tradere tandem coactus est: ad quam recuperandam Jacobus Adornius Ducis filius missus est: tandem, colloquiis de pace institutis, inter Ducem & Marchionem convenit; ut Marchio omnia loca occupata Reipublicæ restitueret; civitasque illi, pensionibus in certa tempora collatis, viginti quattuor aureorum millia solveret.

Eodem quoque anno, Baptista Montalto internuncio, cum Florentinis in urbe Luca pacificatum est: ex qua pace opida Portus Veneris, Erix, Sargianellum, Falunellum Genuensibus restituta sunt; cum Casanus Spinula Sergianam, quam urbem Galli ipsam quoque vendiderant, à Florentinis acerrime oppugnatam constantissime defendisset. Arx quoque & opidum Gavium, decem aureorum millibus acceptis, à Ludovico Cane Reipublicæ restitutum est. Eo anno quattuor Oratores ad Sigismundum Imperatorem creatum gratulatum missi sunt, Benedictus Buccanigra Albintemelii Episcopus, Thomas Pansanus Eques, Nicolaus Spinula Jurisconsultus, Franciscus Justinianus: qui Cæsar, ita Oratoribus petentibus, civitatem ab omni jure dominatus Gallorum, si quo forte obstricta esset, liberavit.

VBERTI FOLIETAE,

PATRICII GENVENSIS,

HISTORIAE GENVENSIVM

LIBER X.

IVITATE externis dominantibus soluta, caussæ ad illos redeundi præcidendæ videbantur: quarum illa præcipua erat, civium de principatu contentio; dum ad illum quisque non jam forensi ambitu, aut allegationibus, prehensationibusve; sed armis, ac per vim & seditiones contendit: omnibus dictitantibus, hanc esse intestinorum malorum, ac discordiarum, & bellorum civilium originem & fontem; hanc ad necessitatem externorum Principum adsciscendorum, tamquam ad minimum malum adigere: non igitur prius finem malorum fore, quam tantorum malorum radix prorsus exstirpetur: ambitionem igitur civium coercendam, ac salubribus legibus electionem definiendam, certisque terminis circumscribendam; extra quos nullus ad principatum pateat aditus. Re vulgo probata, duodecim cives ad eas leges condendas creati sunt, æquali numero ex Nobilium & popularium corpore, omnes è Factione Gibellina: Leonardus Catanius Jurisconsultus, Lucianus Spinula, Ælianus Centurio, Blasius Salvagus, Franciscus Auria, Princivalles Vivaldus, Joannes Francus Lusardus, Benedictus Valdetarius, Jacobus Justinianus, Antonius Rebuffus, Antonius Mulasana, Martinus Bandinus: quibus hominibus ab universo populo Genuensi in aream ante ædem divi Laurentii congregato amplissima potestas mandata est regiminis civitatis emendandi & constituendi. Ii cum sæpe convenissent, remque magnis disputationibus diu ac multum agitassent, quam plurimas leges tulerunt ad mores corrigendos & disciplinam collapsam erigendam; quas tabulis publicis consignatas non necesse habui hic referre: ea tantum persequi contentus, quæ ad Ducis electionem pertinent; fuerunt autem hæc: *Dux non minus quinquaginta annos natus, civis Genuensis, popularis, Gibellinus, mercator, creator: ejus electio hæc esto: vacuo solio, summus duodecimviralis antianorum Magistratus, majore parte suffragiorum consentiente, quadraginta populares cives, partim ex corpore mercatorum, partim ex corpore artificum, quaternos in singulas tribus ex primoribus eligunto: quadraginta electi viginti unum cives populares ex utroque corpore eligunto: hi quoque decem cives ejusdem corporis & sortis eligunto: hi decem deinde septem saltem suffragiis consentientes Ducem, sive ex se ipsis, sive ex aliis civibus creanto; aliter lectus vitio creatus censetor: nullumque jus res regendi aut imperandi habeto: in antianorum collegium unus ex tribus præfecturis legitor.*

Ceterum apparuit, animis inveteratis odiis exulceratis, ac studiis partium accensis, quam parva sint legum momenta ad quietem civitatis constituendam: numquam enim magis Factiones exarserunt, aut majori rabie exercitæ sunt, quam post eas latas leges; initio motuum ab Isnardo Guarco facto. Is, cum Adornianam gentem, inter quam & Guarcos numquam dissidiorum caussæ deerant, nimis diu regnantem non ferret; anno ejus sæculi quarto decimo, haud contemnendis terrestribus ac pedestribus coactis copiis, Casaregio movens, itinere raptim facto, mense Junio, urbem intravit: cui cum ii, qui à Ducis partibus stabant, acriter restitissent, Guarci is exitus conatuum fuit, ut nonnullorum pacati animi civium opera in Etruscos exsulatum ierit. A.C. 1414.

Eo amoto, Montalti, ne minus animi, quam Guarci ad turbandas res, principatumque petendum habuisse viderentur, majore conatu ad res miscendas consurrexerunt; initiumque ejus belli fecerunt, quod (incompertum qua de caussa) *Medium* appellatum, civitatem nostram omnibus belli cladibus funestam fecit. Baptista enim Montaltus & Brascus Francus consiliorum socius mense Decembri, magna hominum suarum partium multitudine congregata, nocte intempesta tumultum excitarunt, tota urbe discurrentes; ac nomen populi & Montaltorum magnis clamoribus subjicientes: quæ res primo eos, qui cum Duce erant, caussam tumultus ignorantes obstupefecit: qui tamen brevi, collecto animo, sese ad resistendum parant; signoque tinnituum ex turri ædis divi Syri edito, cives ad arma pro Duce capienda invitant: momentoque temporis civitas in armis fuit, ingentesque hominum globi ad opem Duci ferendam accurrunt: cum quo non modo tota Adorniana Factio, sed Thomas Fulgosius, ac fratres magnam ipsi quoque multitudinem partium suarum hominum secum trahentes, se conjunxerunt: quos secuti sunt nonnulli Justinianæ gentis; nec non Clemens Promontorius, ac filii, Sopranorumque familia; præterea nonnulli ex primariis civibus popularibus Gibellinis: ad hoc omnes fere Guelphi tam ex Nobilium quam ex popularium corpore; cum præpotens gens Spinula occulte Montaltis faveret; quæ tamen mox animos nudavit. Igitur ii, qui partes Ducis sequebantur, ex æde divi Syri erumpentes, Montaltos & Spinulas, qui ante ædem divi Lucæ constiterant, magno impetu invadunt: satisque acri edito prælio, cum æquo Marte discessissent, tumultus ea nocte quieverunt: ceterum postero die majore irarum certamine accensi sunt, cum Spinulis & Montaltis se adjunxissent gens à Mari, quæ tum armis & hominibus pollebat, Vivaldi, Nigroni, Grilli, Imperiales, compluresque Gibellinæ Factionis populares cives: in quibus fuit is ipse Isnardus Guarcus, nonnullique Justiniani, Bartholomæus Boscus Jurisconsultus, Simon Buccanigra, ac fratres, Franci, ac perpauci Guelphæ Factionis populares: cum Auria gens, unaque cum illa nonnulli tam ex Nobilium quam ex popularium corpore utriusque Factionis in neutros inclinantes, spectatores alienorum malorum sedentes quiescerent: quotidieque prælia in variis urbis locis committebantur; cum non gladiis modo atque hastis, sed missilibus quoque ac bombardis res gereretur. At Spinulæ turrim Antonii Spinulæ ad divi

divi Lucæ validis præsidiis firmarunt, ac ponte pervio proxima ædificia junxerunt; circumjectasque plateas munimentis obstructas ac firmatas tenebant: ex quibus cum adversariis, qui finitimas domos ipsi quoque suis præsidiis occuparant, prælia committebant: resque ad eam rabiem exarsit, ut fratres à fratribus contrarias partes sequentibus manus non abstinerent: cum sedula diligentia nonnullorum bonorum à turbulentis consiliis abhorrentium civium nihil proficeret; qui urbem assidue circumeuntes, atque homines, ut aliquid cuique juris adversus singulos erat, prehensantes monerent, finem furendi tandem facerent: quid enim illos ex tam obstinata contentione præter occasum patriæ petere, cum etiam induciæ nonnumquam initæ sine effectu semper fuissent. Igitur, cum res ad interneccionem spectaret, opifices congregati, Duce assentiente, octo ex ipsorum corpore elegerunt, quibus negotium datum est, pacem inter cives conciliandi: qui tandem, Antonio Justiniano annitente, rem eo deduxerunt, ut Georgius concordiæ civitatis caussa Magistratu abiret; in ejusque loco, dum Respublica constitueretur, regimen rerum penes Baptistam Montaltum & Thomam Fulgosium esset. Non recusabat Georgius, vir ingenio miti ac salutem publicam privatæ ambitioni præferens: ceterum bene inchoata consilia Ducis filii everterunt, ætatis fervore transversos illos agente: qui tota urbe discurrentes, ad armaque conclamantes, ac nomen familiæ subjicientes, consopitos tumultus iterum excitarunt: rebusque in præterita mala, sine ulla spe concordiæ, redactis; eodem die, quo ad arma itum est, complura ædificia in ipso foro incensa sunt.

A.C. 1415. Insequentis anni ejus sæculi quincti decimi initio aliquorum dierum induciæ factæ sunt; non tam ad consilia pacis agitanda, quam ad sese acrioribus præsidiis ad bellum comparandum utrimque quæsitæ: quo spatio plus trecenti equites ex Insubria Duci subsidio venerunt; cum ex Monteferaci haud contemnendæ copiæ Ducis adversariis submissæ fuissent, quibus præsidiis utraque pars firmata animos ad redintegrandum bellum, hostemque ulciscendum acuebat. Igitur Dux, cum induciæ exiissent, occupat adversarios invadere: edicto igitur proposito, ut omnes inermes in domos suas se reciperent; signo pugnæ tinnitu turrium dato, copias suas adversarios invadere jubet: quæ omnem vim belli in ædes Nicolai Spinulæ mare spectantes vertunt: atroxque prælium accensum est, quod prima luce commissum nox, re in neutram partem inclinata, diremit. Secundum illud prælium à compluribus egregiis civibus intermissa pacis consilia repetita sunt: in quibus fuerunt Flisci, qui ab omni Factionis studio integri, in neutris partibus fuerant: quæ consilia, ut divina quoque ope juvarentur, supplicationes habitæ sunt, ad pacem Dei immortalis poscendam, divinique Numinis iram placandam: ceterum tantum abfuit, ut tanta religionis oculis obfusa species quidquam furore amentes animos moveret; ut contra, sacerdotibus & piis hominibus per forum transeuntibus, tumultus excitati sint, ac ferro acriter decertatum; nonnullæque peramplæ ædes conflagrarint: quæ prælia cum quotidie integrarentur; incendiisque aliis super alia cumulatis, urbs magis in dies deformaretur; ac res ad extremum venisset; tandem in tantis civitatis nostræ tenebris virtus trium præstantium civium, Barnabæ Guani Jurisconsulti, Jacobi Justiniani, Antonii Auriæ affulsit; qui mentem ab omni Factionum contagione intactam perpetuo ser-

A varant. Eos cum vulgo auditum esset in ædem divi Dominici convenisse; magnos hominum concursus nominis auctoritas repente ad illos fecit: quos Barnabam Guanum ita allocutum accepimus: *Si ex intestinis discordiis nostris, cives, quibus civitas nostra jamdiu laceratur, postremoque hoc bello civili, quo jamdiu, & nunc, ut cum maxime, uritur, aliquem privatim fructum peteremus: minus mirum esset, homines privato emolumento, vel cum rerum publicarum interitu, servire: fecerunt hoc idem alii sæpe: iterum tantum abest, ut aliquid ex illis privati lucri faciamus; nihil immo meliore loco domestica res nostra sit, quam publica, nobis omnibus exinanitis, ac sanguine omni misso enectis:* B *maritimis enim commerciis omissis; ac mercatoria negotiatione & industria plane deposita; item opificiis & sellulario opere intermisso: quibus rebus in pace & concordia civitatis alimur & ditamur; ad extremam paupertatem & omnium rerum inopiam ipsi nos detrudere properamus: id quod nostrum plerosque jam sentire cœpisse credo. Discordias civiles atque intestina bella in aliis liberis civitatibus sæpe fuisse legimus; nullamque fere illarum hujus morbi expertem fuisse: ceterum suas illæ caussas habuerunt, etsi haudquaquam laudabiles, aliquo tamen modo excusabiles, dum vel Nobilitas se solam dominari æquum censet, neque homines novos pares ferre potest:* C *contra illi sese à Nobilitate despici atque procuratione Reipublicæ excludi indignantur; vel plebs ære alieno demersa, aut nimiis oneribus oppressa, atrox in potentiores cives insurgit; vel agros publicos à paucis insessos, viritim dividi postulat; vel tabularum novarum ac proscriptionum spe ad res miscendas incitatur. Nihil horum Genuæ est: nullis usuris se plebs suffocatam dolet: agri, qui dividantur, in solo macro ac sterili nulli sunt; honorum ac munerum publicorum sua cuique ordini & Factioni pars æqualiter tributa est: quæ, malum, tanta ista rabies nos agitat, ut, cum nulla sit inter nos dissentiendi caussa; nullum tamen dissentiendi finem faciamus? equidem nullam* D *aliam insaniæ nostræ caussam invenio, quam cæcitatem quamdam divinitus fortasse objectam; quæ nobis mentem & consilium eripiat: quod primum vulnus divinum Numen iis, quorum scelera ulcisci decrevit, infligere solitum esse, ajunt. Illud igitur ipsum Numen nobis iratum, nos ad meliorem mentem convertendo, placemus; aliquando nos, patriam, liberos, posteritatemque nostram respiciamus: quandoquidem deteriore loco ut simus, nullus jam est inferior locus; quam omnium rerum interitus.*

Miro silentio & assensu auditus est Guanus; triumque præstantissimorum civium auctoritate, novem civibus, Antonio Marruffo, Honofrio, E Vignolo, Bartholomæo Justiniano, Martino Bandino, Joanni Collatino, Jacobo Valdetario, Dominico Furnario, Vincentio Clavarino negotium datum est, aliquam rationem ineundi rerum componendarum. Ii quattuor, arbitris nulli Factioni suspectis assumptis, per ingentia certamina pacem tandem composuerunt: ex eaque septimo Idus Martias turris Luculana in manum Jacobi Franci ac Petri Justiniani tradita est: postridieque ejus diei arx Castellettum Friderico Promontorio & Hieronymo Justiniano custodienda data: plateæque civitatis prius trabibus ac muris clausæ, apertæ sunt: certaque dies F Georgio Duci Magistratu abeundi nonnullis immunitatibus donato definita est: in cujus locum Thomas Fulgosius & Jacobus Justinianus ad regimen rerum, dum civitatis res constituerentur, succederent: in custodiamque urbis ducenti exteri milites scriberentur, quibus præfectus est Augustinus Sopranus, cui utraque Factio fidebat: sicque internecino bello finis impositus est: quod, præter ignota capita, plus centum viginti cives cogniti nominis sustulit: in

in quibus fuerunt Melchior Gentilis, Nicolaus Auria, Joannes Spinula, Carolus Adornius, Gaspar Fatinantius, Ughettus Justinianus, privatæque ædes partim incensæ, partim ruinis prostratæ, centum quadraginta sex numeratæ sunt. Ad decimum Kalendas Aprilis Thomas Fulgosius & Jacobus Justinianus prætorium ingressi, Ducem adeunt, ac conventorum admovent: qui, equo magnifice instrato conscenso, omnibus principatus insignibus ornatus, sceptrum atque ensem nudatum præferens; summo ac ceteris minoribus magistratibus, magnaque civium turba comitante, inter tubarum sonitus in privatas ædes concessit, atque in porticu considens ducatu se abdicavit.

At Thomas & Jacobus in omnes partes mandati muneris exsequendas intenti, consilium octingentorum civium ex corpore Nobilium, & popularium, ac Gibellinorum, & Guelphorum, iis Factionibus numquam plane exstinctis, convocant: in quo Ducem eligi, legibus circumscriptum placuit; qui tertio Kalendas Aprilis creatus est Barnabas Guanus: quæ res magna lætitia civitatem affecit; civesque opinione prudentiæ & probitatis electi Ducis ad meliorem spem erexit: quam ille spem & opinionem brevi virtutibus suis auxit: cum omnia summa cum moderatione ageret, & ad præscriptum legum dirigeret; nemini vim afferri, nemini injuriam fieri pateretur; pietatis insuper & religionis diligentissimus cultor; ne severitatis quidem, cum res posceret, oblitus. Sabaudium enim quemdam, qui superioribus annis Genuam ventitare solebat; occasioneque civilium discordiarum arrepta, occulta consilia cum nonnullis serere cœperat, de civitate Cæsari tradenda, cujus ipse se Vicarium fore sperabat; cum eum morem, ne tum quidem civitate in tranquillum redacta, omitteret, comprehensum capitali supplicio affecit.

Tantæ felicitatis institutum cursum parvus quidam casus interrupit; qui occasio fuit civitatis in antiqua mala redigendi. Pagi cujusdam Ursorum appellati homines cum eo forte tempore (nescio qua de caussa) in armis essent; ad eos compescendos, tumultumque sedandum missus est Georgius Guanus, custodiæ urbis præfectus: qui res potius inflammavit, quam mitigavit. Ursani enim nimia Guani severitate exasperati, tribus ex cohorte illius interfectis, ipsum comprehensum retinuerunt. Exarsit enimvero Dux degenerum rusticanorum contumacia: quam ne impunitam relinqueret, è vestigio Thomam Fulgosium majoris auctoritatis, majorisque roboris virum ad eos mittit. Vix ille discesserat; cum nonnulli (bono ne, an pravo animo utentes, incertum) Ducem aggrediuntur; docentque, errare illum vehementer, si putet, Fulgosios & Adornios illum, aut quemquam alium extra familias suas, Ducem concoquere posse: quem summum honoris locum duæ hæ familiæ, ceteris exclusis, non jam ut populi beneficium; ac liberis suffragiis mandatum; sed tamquam jure sibi debitum petant: haud dubitandum igitur, quin illi in ejus perniciem & caput nefaria consilia struant; quibus ipse, nisi antevertat, brevi opprimatur. Hæc & alia ejusmodi sæpe iterando, pervicerunt tandem, ut Barnabas nonnulla civitatis loca res novare cupientibus opportuniora præsidiis & armis firmaret: quæ res animum Georgii & Thomæ vehementer offendit: qui Thomas, re cognita, omissis Ursanis, mox in urbem revertitur: Duceque non adito, cum ipse & Georgius capita contulissent, Thomas injuriam à Barnaba utrique familiæ factam conqueritur; quarum potentiam & dignitatem imminuere studeat: ceterum hæc merito ipsis accidere; qui alium Ducem, quam ex suis gentibus creari, passi sunt; ac sese ex possessione principatus civitatis, tot laboribus ab ipsorum Majoribus parta exturbari: cum errorem nisi emendare properent, brevi fore, ut clarissimæ hæ duæ familiæ avita potentia & dignitate spoliatæ, in ordinem cogantur: quæ res olim discordes familias inter se fecerit, odiaque aluerit, præliis quoque commiserit; dum utraque in eundem principatus locum tendit, cumque sibi unaquæque earum præoptat; eandem rem nunc illos conjungere; ne principatu simul dejiciantur: cujus rei prohibendæ una tantum sit via; si studiis & viribus consociatis, ad amissum principatum recuperandum unanimes consurgant: quod si alius alio rem trahat, tum vero viam sibi consilia ad effectum perducendi mutuo interclusuros: ac quoniam in unum eundemque locum ambo tendere non possint; alteri ab altero cedendum: cujus rei arbitrium sese illi permittere, eo, quod ille decreverit, staturus. Probat consilium Georgius, ac sic prorsus faciendum dicit; nullamque in se moram ad cogitata exsequenda esse ostendit: ceterum principatum multis de caussis magis ipsi Thomæ, quam sibi convenire affirmat; idque cum justius, tum temporibus aptius dicit: æquum enim esse, ceteros ejus honoris participes fieri, quem ipse multos annos obtinuerit: ad hoc fieri non posse, quin principatus multis ipsum invisum fecerit; cum Thomæ omnia ad gratiam integra sint.

Quibus rebus constitutis, cum dies destinatus venisset, (is fuit tertio Kalendas Julias) Georgii & Thomæ jussu, tota urbe ad arma conclamatum est; momentoque temporis civitas in armis fuit, magnaque hominum multitudo sese capitibus Factionum adjunxit: qui complures urbis plateas præsidiis insederunt, quinctoque Kalendas Julias prætorium invadunt; Ducisque præsidio ad resistendum impari in fugam mox conjecto, prætorio potiuntur; quo paullo ante Barnabas, rebus ad iniqua inclinatis, excesserat, periculoque se subtraxerat. At multitudo armata ex utrisque Factionibus permista, tota urbe discurrens, una voce nomen Fulgosium subjicit, ingentibusque clamoribus Thomam Ducem deposcit: quem recusantem, ac modestiæ simulatione retractantem, sublimem arreptum in prætorium deferunt. Quo tanto populi favore, tantaque voluntatum conspiratione, vehementer perculsi Isnardus Guarcus & Baptista Montaltus suarum Factionum capita, urbe protinus excedunt: illeque in vallem Scriviæ, hic Vernaciam opidum concedit: qui paucis post diebus, principatu Thomæ stabilito, Portu Veneris opido, quod ad eum diem tenuerat, Duci tradito, ipse Pisas commigrat. Postero die, cum trecenti cives ex primoribus civitatis in prætorium convenissent, Thomas Dux Genuensium legibus solutus renunciatur: quæ vox magnis plausibus à populo, magnisque lætitiæ significationibus excepta est; nullusque umquam Dux majore fastu principatum iniit: cum Baptista Fulgosius Ducis frater, qui subito utrique oræ Ligusticæ, rerumque militarium, atque urbis custodiæ præfectus declaratus est; Theramusque Adornius, cum quo affinitatis necessitudo sibi intercedebat, ad conjunctionem utriusque familiæ testificandam, magnis hominum agminibus stipati, à plaudentibus ac Fulgosium nomen lætis acclamationibus subjicientibus, vexillis gentis Fulgosiæ insignibus pictis sublatis atque extentis; inter tibiarum ac cithararum cantus aere tinnitibus è sacrarum ædium turribus emissis undique personante, multis civi-

civitatis partibus obitis, prætorium tandem subiissent.

A.C. 1416. At Thomas, insequenti anno ejus sæculi sexto decimo, cum in invidia principatus per vim & seditionem invasi levanda, omnes curas defixisset; brevi id multis in patriam promeritis, principatumque melioribus artibus, quam quibus illum adeptus fuerat, gerendo, assecutus est: nam & plebem multis oneribus levavit; & ditionem Genuensem compluribus opidis & vicis adjectis auxit: quos Proceribus Malaspinis finium Genuensium accolis per justas caussas ademit; illorum audaciæ severus ultor, publicæque dignitatis ac contemptus sui acerrimus vindex. Verum hæc leviora sunt: quorum etiam nonnulla, ut sese multitudini venditaret, facta, calumniari quis possit: illud unici exempli in patriam caritatis, ac singularis animi magnitudinis ab illo editum specimen, nullum livori aut obtrectationi relinquit locum; quod grande æs alienum publicum privato ære suo dissolvit, sexaginta millibus aureorum; quæ immanis summa (ut erat illa ætas) ipsis maximis Regibus horribilis visa esset; è re familiari sua in vectigal salis oppigneratum redimendum prolatis.

Eo anno, cum acerrimum bellum inter Gallos & Anglos terra marique accensum esset; Galli, Legatis Genuam missis, decennalibusque induciis cum Genuensibus factis, octo ingentes corbitas, totidemque triremes conducunt: quas, præter remigium ac ceteram turbam nauticam, sexcenti sagittarii conscenderunt: quo genere teli nemo eo tempore Genuensibus peritius utebatur; nemoque validiore, aut longiore, aut certiore ictu figebat: quibus navibus classi suæ additis, Galli, animis sumptis, cum Anglis navale prælium committere non dubitarunt: quod quamquam primo satis acre fuit, magnoque irarum certamine initum; Galli tamen imbecillitati navigiorum suorum diffisi brevi omiserunt: quod sex naves Genuenses, quæ in pugna nihil aliarum discessu perterritæ remanserant, ad noctem fortiter dimicantes extraxerunt: quarum tres ad extremum captæ sunt, tres pestem evaserunt: quæ Genuensium virtus omnium laudibus celebrata est. Publicam gloriam Laurentius Folieta virtute sua cumulavit: qui per ea maria privatæ negotiationis caussa commeans, cum navi, quam unicam habebat, in qua non plus duo & sexaginta homines erant, in septem naves Anglicas ad pugnam comparatas incidit; quas Dux Vemichius Regis affinis ducebat: quarum insequentium impetum Folieta cum ab urbe Caleto usque ad locum Bancum maritimum Sanctæ Catherinæ appellatum fortiter dimicans sustinuisset; tandem, suis partim sauciis, partim assiduo numquamque intermisso labore fessis, animum despondere cœpisset; omnia circumspiciens, nautam videt expertæ fortitudinis, qui, gravi vulnere in gutture accepto, loqui non poterat, innuentem, ut vulnus sibi obstrueretur: quod Laurentius, utcumque potuit, mox fecit, sanguinemque fluentem suppressit. At ille ab ultima desperatione in rabiem versus, securi arrepta, asserem, quo pons ab Anglis injectus innitebatur, præcidit: qui, adminiculo subtracto, corruens, magnum numerum superstantium Anglorum ruina sua secum traxit: qui omnes undis hausti sunt. At Angli tam inexspectatæ rei stupore oculis & animis defixis, pugnæ obliti Folietam omittunt: qui incolumis Genuam tandem pervenit; cum ex sexaginta duobus hominibus octo cecidissent, quinquaginta sauciati superfuissent, quattuor tantum integris.

At Thomas in omnes partes muneris sui implendi, resque vitio temporum collapsas restituendi,

A animum & cogitationem continenter versans, rem magni moliminis, immensique laboris, atque infiniti sumptus aggreditur; quam operi assidue insistendo ad effectum brevi perduxit: interiorem enim portum sæculorum negligentia diu neglectum, ac numquam adversus maris impetus reparatum, atque idcirco inundantibus undis obrutum, inutilemque factum, erectis vastæ magnitudinis machinis, aquaque egesta, exsiccavit: duobusque validis muris ex lapide quadrato miræ crassitudinis longitudinisque, altero centum nonaginta: altero sexaginta cubitorum cinxit, ac munivit.

B Per idem tempus Vincentellus Istria Corsus defecit; arce Ginercæ, nonnullisque aliis locis occupatis; ditionemque Genuensem terra & mari cum tribus triremibus ac biremi, quas habebat, vexare cœpit: adversus quem Abrahamus Fulgosius Ducis frater cum unica corbita, duabusque triremibus, altera majoris, altera minoris formæ, missus est: qui à Corsis, quorum haud exiguum numerum secum habebat, proditus, nonnullis detrimentis acceptis, pedem referre coactus est: ceterum Joanne Fulgosio ipso quoque Ducis fratre cum corbita & triremi extemplo subsidio misso, copiis auctus Abrahamus Vincentellum bello repetitum Gi-

C nerca, ceterisque occupatis locis expellit: Fulgosiique fratres, cum in Corsica debellatum esset, resque pacatæ, Genuam revertuntur. Eodem anno Respublica dominatu castelli Ponsoni aucta est, ab Henrico Marchione venditi.

Ceterum, cum civitas sub moderatione optimi principis à præteritis malis respirare cœpisset; Duxque Thomas tantorum bonorum auctor in magna gratia & benevolentia cum omnibus esset; haud diu quiete frui licuit: hoc enim anno, qui ejus A.C. sæculi fuit decimus septimus, initium factum est 1417. cursus tantæ felicitatis interrumpendæ. Guarci enim, & Montalti, ceterique Genuenses exsules,

D Adorniis cum illis conspirantibus, indignatis sese, quorum opibus & favore subnisus Thomas principatum patriæ adeptus esset, illius artificio elusos, in Thomam conjurant: ceterum adversus hominem tantis opibus ac tanta populi benevolentia fultum, totque strenuorum fratrum grege munitum omnes conatus suos irritos fore rati; majoribus auxiliis externorum Principum sese communiendos intelligebant. Qua de caussa Raphael Montaltus Luca, quam sedem exsulii sibi delegerat, Mediolanum profectus, Philippum adit, consiliaque & mandata conjuratorum exponit: oratque, ut tot civium à truculento Tyranno per sum-

E mam injuriam patria exterminatorum, ac bonis eversorum, inopem ætatem in exsulio agentium misereatur; illorumque propugnationem pro sua humanitate, atque animi magnitudine suscipiat. Cupide arripuit Philippus occasionem ultro oblatam, cujus semper avidissimus fuerat, rerum Genuensium turbandarum & miscendarum; ex quarum turbulento statu viam sibi ad Genuæ imperium, cui impotenti cupiditate imminebat, patefacturum sperabat: quare caussam aliquam sibi dari semper optaverat, Genuenses intestino bello inter se committendi; quo enervatos & confectos facilius sibi subjungeret. Raphaelem igitur benigne

F appellatum bono animo esse jubet; omnesque vires & opes suas exsulibus prolixe defert: quos sese numquam ope sua deserturum promittit. Ejus auctoritas Marchionem Montisferacis ac Carolum unum est Marchionibus Carrettanis, multis de caussis Thomæ infensos in societatem consiliorum traxit.

At Thomas, cum ea moveri sensisset, haudquaquam adversus tantam in se unum omni societate omnique externa ope nudatum intentam molem ani-

A animo defecit, sed omnia, quæ ad hostem repellendum usui futura esse crederet, comparare instituit; benevolentia populi fretus, ac præsidio strenuorum atque unanimorum fratrum erectus. Thomamque Malaspinam Cremorini Dominum consiliorum participem Genuæ obversantem, quem ad occulta consilia in ipsius caput struenda venisse resciverat, comprehensum in custodiam dedit; ac Baptistam custodiæ urbis præfectum, Spinetamque fratrem, ad ditionem ejus occupandam cum quattuor peditum millibus mittit: qui, duobus opidis obscuri nominis captis, Genuam reversi sunt: nihilque præterea eo anno post tantos consiliorum apparatus exsules moliti sunt: qui insequenti anno, quo nullus toto eo sæculo infestior fuit,

B A.C 1418. mille & quingentis equitibus ac duobus millibus peditum coactis, Genuam contenderunt; quo cum pervenissent, in littore celebris nominis Sancti Petri Arenæ, prope ab urbe, die natali Christi Domini, castris locatis, biduo in speculis fuerunt; si forte ipsorum adventus aliquem motum in urbe excitaret: ceterum, cum diligentia Ducis nihil opportunum illorum conatibus faceret, castris retro motis, ac jugis superatis, opidum Gavium in itinere capiunt; præter arcem, quæ tamen cum opido ipso paullo post in manum Philippi venit, à præfecto tradita, octo aureorum millibus proditionis pretio acceptis.

C Cumque fama vulgasset, Spinulas Luculanos ultra juga adversus Ducem copias cogere; omnes, qui ejus familiæ Genuæ inventi sunt, comprehensi in custodiam traduntur, in absentiumque bona publice possessum itur. At exsules omnem vim belli in opidum Capriatam vertunt: extemploque Baptista Ducis frater cum mille peditibus & quingentis equitibus subsidio missus, re infecta, rediit; nonnullis damnis in reditu acceptis ab exsulibus, atque ab incolis Campi ditionis Spinularum pagi.

D Quibus rebus Dux irritatus complures Spinulas Luculanos diligentius conquisitos in custodiam ipsos quoque tradidit.

Paucis post diebus Theramus Adornius, qui ab exsulibus novo atque inusitato exemplo Dux creatus fuerat, unaque Isnardus Guarcus Genuam veniunt; atque in pago Corneliano appellato, prope ab urbe tria passuum millia subsistunt: quibus sexto post die turris promontorii Phari prodita est: qua potiti, cum usque ad ipsa urbis mœnia excurrerent, arcem Castellacium, quæ est in cacumine montis urbi imminente, tentant; irrito incepto, à Baptista retro compulsi:

E in qua fuga duo Genuenses cives, alter ex Nobilium Factione, alter ex popularium corpore capti sunt; quos Dux capitali supplicio affecit. Mense Aprili Baptista Buzallam contendit; quam captam incendit. At Philippus instituta consilia persequens, opidum Burgum Furnariorum & Ovatam una cum arce expugnat: quo tempore tres ingentes corbitæ, quas Dux, Joanne fratre præfecto, contra Jacobum Adornium miserat, tres naves ejusdem Jacobi prope Provinciæ Narbonensis littora ceperunt.

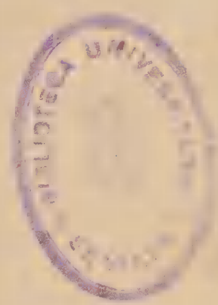
At Philippus majore conatu bellum Genuense sibi capessendum intelligens, tria equitum atque octo peditum millia (in quo exercitu omnes exsules fuerunt) Genuam mittit: qui ex valle Porciferæ in vallem Bisamniam transgressi, duo munimenta, quæ Thomas tamquam claustra ab ea parte hosti opposuerat, expugnant;

F excursionesque usque ad ipsa urbis mœnia, non sine cæde ac sanguine faciunt. At Thomas & fratres omnibus rebus invigilantes, hostium conatus diligentia sua eludebant: quorum tanta fuit virtus, ut, cum bellum à potentissimo hoste ipsis mœnibus institisset, in urbe tamen ipsa nullus tumultus esset, nullumque belli vestigium appareret; tabernis reseratis, sellulariisque operi intentis; mercatorioque foro conventu contrahentium frequenti. Igitur hostes, cum nihil inceptorum procederet; ne diutius in spem irritam tererent tempus, castris retro motis, juga transscendunt; ac majoris rei spe frustrati, ad minutiora se convertunt; omnibus locis, quæ civitas ultra juga habebat, occupatis, atque inter se divisis: Theramoque Adornio Capriata & Taliolum obvenit: Ponsonum & Parecum Marchioni Montisferacis datum est: Petram opidum Marchio Finarii obtinuit: cetera omnia Philippo ipsi cesserunt.

Neque interea in ora in Orientem versa quies fuit: ceterum motuum initia virtute & diligentia Ducis & fratrum compressa sunt: quibus rebus gestis, Thomas totam Italiam fama nominis sui implevit: qui tot discrimina prudentia, vigilantia, virtute sua à se discussisset: ceterum, cum Philippus Genuenses bello urgere non desisteret; Genuenses Florentinos legationibus assidue fatigabant; quibus consilia precibus miscentes, illorum opem implorabant: non enim minus ex ipsorum quam ex Genuensium re esse dictitantes, Philippum supra modum non crescere: cum Mediolanenses Principes sese non magis Liguriæ quam Etruriæ imperio imminere omnibus temporibus apertissima signa dederint: qui si Genua potiantur, profecto ex ea urbe sibi ad Etruriæ imperium gradum facturi sint; ac, si nihil aliud, potentes maris facti, mare ac maritima commercia Etruriæ clausuri: ceterum, cum ista Florentinos nihil movissent, Genuenses ad consilium ipsis parum honorificum, in primisque detrimentosum descendere coacti sunt; Liburno Florentinis centum & viginti aureorum nummûm millibus vendito, quibus bellum adversus Philippum alerent.

Insequenti anno Genuæ ab externis & intestinis motibus otium fuit: at qui insecutus est ejus sæculi vigesimus, insignis in primis fuit, clarissima victoria de celsissimo Rege parta; quam nunc exponere pergam. A.C. 1419. 1420. Ferdinando parenti mortuo in duobus nobilissimis Aragoniæ & Siciliæ regnis successerat Alphonsus filius maximus natu: cujus clarissimæ & heroicæ virtutes, quarum fere omnium fastigium tenuit, unam tantum exceptionem habuerunt; immodicam regnandi & proferendi imperii cupiditatem: quod perpetuum fere sublimium ingeniorum vitium illum sæpe ad non concessa provexit. Is igitur nihil nisi celsum & amplum spectans; occasionesque omnes quærens, magnum sibi nomen, magnamque famam faciendi; mire angebatur, cum Sardiniam, & Baleares, ac ceteras interjectas insulas teneret; unam Aragoniæ regno & Siciliæ interpositam Corsicam velut continuatam imperii sui seriem interscindere: præ impotenti igitur cupiditate ejus insulæ potiundæ, fœderis cum populo Genuensi à Ferdinando parente perpetua fide persancte culti oblitus, occulta ejus rei consilia cum multis ex Corsorum primoribus serere cœpit; quos cum spe ingentium præmiorum, tum insita animis mobilitate inductos facile fuit in suas partes suamque voluntatem transducere: Corsorum enim ingenia supra ceteros mortales novandarum rerum avida sunt: qui numquam in præsentes Dominos sincera ac stabili fide, nova semper imperia spectant; ad omnemque levem spei auram mobiles, subita consilia deficiendi capiunt. Eorum igitur promissis erectus Alphonsus, cum tredecim ingentibus corbitis ac tribus & viginti triremibus Barchinone solvit: primumque opus ejus in Italiam appulsi fuit Corsicam, nihil tale Genuensibus ab amico Rege exspectantibus, invadere: in qua primo appulsu Calvo munitissimo opido, quodque velut claustra est in-

insulæ à parte in Italiæ littora versa, atque alterum ex Genuensis imperii firmamentis, proditione Corsorum potitus est: quo felici ac celeri successu erectus, Calvo prævalido præsidio firmato, eundem exitum sperans, Bonifacio urbi Africam spectanti alteri firmamento classem admovet. Est autem Bonifacium urbs, quam Veteres, sive ob similitudinem, sive qua alia de caussa, portum Syracusanum appellabant, natura & opere munitissima, in præalto promontorio sita, quod rupes undique abscissas atque inaccessas habet; mari fere omne promontorium circumluente, præter exiguam partem, qua paullatim se extenuante, continenti jungitur, pirique formam adspicientibus præbet. Cingunt urbem prævalida mœnia crebris ambientibus turribus: sinus maris non plus ducentorum passuum latitudinis, à faucibus mille passus introrsus retractus, radicesque promontorii attingens, altitudinis quamvis magnum alveum ferentis, tutissimam stationem navibus ab omnibus ventis præbet. Rex situm urbis diligenter contemplatus, cum de expugnatione desperasset, ad obsidionem se convertit; copiisque expositis, urbem veluti corona terra ac mari cingit & circumvallat; consilio oppugnationis non tamen omnino omisso: quare bombardis statutis in loco, quem campum Romanellum appellant, unde solum urbs quati poterat; mœnia verberare instituit: pedestribusque copiis admotis, urbem crebris oppugnationibus subinde aggrediendo, constantiam obsessorum tentabat: qui brevi in summas angustias adducti sunt; hinc annonæ inopia premente, illinc Aragonensi nullam nocturnam aut diurnam quietis partem dante: ut juventus numquam arma exueret, cum multis locis regiis terra ac mari urgentibus occurrendum esset; neque in tanta defendentium paucitate essent, qui integri fessis succederent. Tot igitur asperitatibus circumventi ac malis domiti ad necessitatem cum Rege paciscendi adducti sunt; iis conditionibus, ut Rex permitteret Bonifacianos Legatos Genuam mittere, qui statum civitatis demonstrarent: quod, si ad Kalendas Januarias, quæ proximæ erant, subsidium à Genuensibus non submitteretur, tum vero sese urbem Regi tradituros: in quam rem viginti adolescentes principum liberos obsides dederunt. Legatus, celoce conscensa, secunda navigatione usus Genuam venit: in Senatumque introductus cum statum rerum Bonifacianarum exposuisset, quasque in angustias fidelissima ipsorum colonia adducta esset, demonstrasset: quæ, nisi propere subsidio eatur, in manus Alphonsi ex pacto ventura sit: ad hoc, cum omnium temporum merita Majorum suorum in Rempublicam Genuensem commemorasset, longa & flebili oratione opem Genuensium imploravit; cum preces consiliis subsequens addidisset, longe pluris Genuensium quam ipsorum Bonifacianorum interesse, eam urbem retineri; quippe Bonifacianos, deditione Alphonso facta, nihil præterea, quam Dominum mutaturos; iisdem legibus, iisdem immunitatibus, quibus sub Genuensibus, sub illo futuros: at Genuensibus in Bonifacii casibus omnis insulæ Corsicæ eventum verti. Responsum est Legato, Bonifacianos apud Genuenses, à quibus oriundi sint, non modo generis & sanguinis necessitudine, sed meritis quoque & officiis, ac fide uno & perpetuo tenore sincere ab illis culta, filiorum caritatem semper obtinuisse: quare, tametsi ipsorum discrimina nihil populum ac Rempublicam Genuensem attingerent, illorum tamen caussa non minori, quam sua ipsorum, Genuensibus curæ semper fore; neque minore contentione de Bonifacianorum salute & commodis, quam de suimet, Genuenses dimicaturos: bono igitur animo esset Legatus: postulatum enim auxilium in tempore illis præsto futurum; brevique se effecturos sperare, ut nihilo Regi lætiore exitu bellum hoc terminetur, quam injustiore caussa susceptum sit; Rexque sese pravis consiliis pares eventus adeptum lugeat. Igitur consilio civitatis vocato, decretum est, septem ingentibus corbitis ac navicula Bonifacianis primo quoque tempore subsidio eundum: ceterum res decretu quam expeditu facilior fuit, urbe habitatoribus pene inani: qua maxima civium pars contagionem grassantis pestilentiæ fugiens excesserat; ærario pecuniis inaniore: quas difficultates Ducis diligentia & virtus expedivit, haud contemnenda pecuniæ summa à fœneratoribus Lucensibus mutua sumpta; domestico argento ac pretiosiore supellectili, gemmisque, quas habebat, in eam urbem oppigneratam missis: breviqne classis comparata & instructa est, omnis generis commeatuum ac bellicorum apparatuum cumulate plena; ad hoc prævalida ac delecta bellatorum manu firmata: cui præfectus est Joannes Fulgosius Ducis ipsius frater, adolescentiam vix egressus, ceterum magnæ indolis juvenis: cui in consilio dati sunt, more Majorum, quattuor cives, Thomas Savignonus, Paulus Interianus, Christophorus Calaus, Joannes ab Andrea. Omnibus rebus expeditis, cum se homines ad conscendendum accingerent; ecce res orta est, qua prope factum est, ut omnia everterentur, adversa tempestas validis flantibus ventis; quorum rabie subinde crescente, mire animo angi Dux, metuens, die præstituta urgente, ne tantorum consiliorum apparatus irriti evaderent, tantamque plagam Corsicæ amissæ Respublica acciperet: quod impedimentum cum humanis consiliis expediri non posset, ad divinam opem vir pius confugit; ad ædemque Deiparæ Coronatæ accedens, sollemni sacro ac precibus Dei immortalis pacem exposcit. Pii animi est credere preces optimi viri tam pia caussa incensas auditas esse: insequenti enim nocte adversus ventus subito concidit; ac pro eo acer Septentrio incubuit, in Meridiem navigantibus inprimis secundus; qui nunquam interrupto tenore flans classem paucis horis in conspectum Bonifacii tulit: quæ cum substitisset, Joannes milites ac navales socios tali oratione ad pugnam acuisse dicitur: *Non, ut vos hortarer, cives, alloquendos vox duxi, quem ego laborem semper inanem & supervacaneum putavi: nam neque ignavi, & timidi, strenui, & audaces oratione imperatoris fiunt; non enim verbis natura vincitur; & fortes sua ipsos virtus & audacia per se satis acuit. Ex hoc postremo genere vos esse, illud certissimum est argumentum; quod cum Genuæ remanere possetis, nemine tamen vos cogente, in tanti discriminis voluntariam militiam alacres nomina ultro dedistis. Tales igitur vos viros caritate patriæ mihi præcurrentes adhortandos ducam? aut id sine vestra magna injuria me facturum credam? verum ego, ut vos, quæ res hoc tempore agatur, admonerem, vocavi: versatur enim magnus in quorundam mentibus error; qui nos sola misericordia Bonifacianorum commotos, ac ne fidelissimam coloniam perire sineremus, domo profectos credunt: quam tamen rem dignam, ut omni nostro conatu amplecteremur, numquam negaverim: ceterum in longe majoris rei discrimen, quam Bonifacium est, dimicaturi sumus: de servitute enim à patria, nobis ipsis, parentibus, fratribus, conjugibus, liberisque nostris arcenda certamen nobis fortuna indixit. Bonifacio enim capto, imperium Corsicæ Alphonso stabilitur; quam arcibus ac firmis præsidiis firmatam nulla spes est ex ipsius manibus umquam extorquendi: ex hac porro insula nos faucibus perpetuo est pressurus, civitatemque nostram arta obsidione, sine ullo magnopere impendio suo, urgendo, commerciisque & annonæ commeatibus, quibus alimur, intercludendo,* fame

fame suffocaturus: qua re fiet ut sedens & tranquillam quietem agens, nos ad necessitatem tandem adigat jugum accipiendi: longe igitur alium animorum habitum pugnam inituri induere debetis: etenim si Bonifacii salus tantummodo ageretur; satis haberetis, pugnam acriter inire, nihil de summa contentione remittere, nihil non tentare, omnia denique summa facere; ut urbem, subsidio introducto, liberaretis: quod si ea vis hostium vobis opponeretur, cui nullo modo pares esse possetis; tum vero inexsuperabilibus vim non afferendam statueretis; fideque ad extremum persoluta, Bonifacianis permitteretis, ut in extremis rebus suis, sibi ac patriæ consulerent: at in libertate vestra defendenda, sic statuere debetis, cives, nihil inter subsidium Bonifacium introducendum (in qua re libertas ipsa vestra vertitur) & mortem medium: quam mortem non solum gloriæ & decoris caussa, fortiter appetere debetis; sed quod ex morte vestra viam straveritis iis, quos superstites fortuna fecerit (quos multos fore necesse est) ad perrumpendum per medios hostes, atque ad ultimum sinum penetrandum; navesque, quæ in tutum evaserint, urbis crepidini applicandas: quæ non ita paucæ esse possunt; quin eam vim annonæ & reliquorum commeatuum, ad hoc illud hominum præsidium in urbem inferant, quod ad victum parvo opido in multos menses providendum satis sit: atque interea Bonifacianos ipsorum fortuna, aut classis à nobis iterum comparanda, aut Regis discessus, suis negotiis illum alio avocantibus, expediat. Neminem vestrum hominem putarem; qui, uxore ac parvulis liberis ante se statutis, ac misericordiam ipsius implorantibus, in miseram ac perpetuam servitutem abducendis; non eos, si nulla alia illos servandi via esset, morte sua redimeret: eam cogitationem secum ipse quisque in pugnam afferat: adspicietis matres Bonifacianas, in medio ardore pugnæ, passis crinibus, ac flentes è mœnibus opidi manus in vos intendentes, parvulos natos vobis ostendentes, misericordiamque vestram implorantes: eas non Bonifacianas mulieres, sed matres, sorores, conjuges ipsas vestras putatote, natos vestros, illorumque salutem & libertatem vobis commendantes: hoc si bene fixum in animis cujusque est, certissima me spes subsidii introducendi tenet; sin aliter animati estis, nihil est, quod nos in tanti discriminis casum temere præcipites demus. Cum vix peroraslet, conclamant omnes, ne cunctetur; sed rem communi Marti committere properet: omnes enim animos obfirmasse, nisi præsidio Bonifacium invecto, è prælio vivos non redire.

Interea Rex, cum cognovisset classem Genuæ comparari; fauces portus valido trabium, ac funium, & ferreæ catenæ magnæ crassitudinis obstruxerat: quas insuper, quinque ingentium navium proris in hostem obversis, inter se funibus ac trabibus continuato ordine connexis firmaverat: quarum extremæ ponte utrique littori jungebantur, quibus à terra subsidia in naves pugnantibus submitterentur: pone quas alium ordinem minorum navium tamquam in subsidiis collocaverat; tormentaque in littore disposuerat, quibus latera subeuntium hostilium navium incesserentur: mandatumque terrestribus copiis dederat, ut simulatque hostilem classem invadentem vidissent, ipsi eodem tempore mœnia aggrederentur; sperans se illa defensoribus vacua offensurum, opidanorum animis & oculis in eventum navalis pugnæ versis. At opidani classem Genuensem conspicati, silentio tenebrarum hominem ad præfectum mittunt: qui cum ad classem adnataslet, statum rerum præfectum docet. Præfectus, fide & constanti virtute Bonifacianorum laudata, hominem eadem via remissum duarum rerum admonere Bonifacianos jubet; ut certamine navali contracto, ipsi biparti partim muros custodiant; partim cum securibus præsto sint, ad funes ac trabes, quibus catena devincta sit, præcidendas. Cum classis, ven-

A to cessante, ad octavum Kalendas Januarias haud procul ab ostio portus in ancoris stare totum eum diem coacta esset, navis Babilani Nigri ingenti bombardæ ictu magno foramine aperta est: quare littus circumiens, ad partem ab eo loco aversam navigare coacta est, ad cavum obstruendum: in quo opere dum est occupata, Bonifaciani demonstrant, posse ab ea parte, quamvis cum ingenti labore, in urbem penetrari; locumque indicant: cujus rei tantus ardor nonnullis ex iis, qui erant in navi, est injectus; ut, Bartholomæo Pinello Duce, nihil adspectu præfractarum rupium à via vix humanis pedibus superabili ingredienda

B deterriti, per arduum & angustum clivum mutuo innixi, ac trahentes & sublevantes se, eminentiaque saxa manibus apprehendentes, in summum jugum evaserint; atque urbem nonnihil annonæ gestantes sint ingressi. Postero die vento, qui cessaverat, acerrimo iterum coorto, Genuensibus secundo, hosti adverso; præfectus haud cessandum ratus, paucis milites cohortatus est, ut suæ & Majorum suorum virtutis & gloriæ memores acriter prælium ineant; cujus felicem exitum Dei immortalis auxilio freti sibi animo sponderent: qui ideo Deus exercituum jure appelletur, quod ejus Numen in victoria danda vel adimenda in primis

C appareat: neque dubitandum, quin justæ Genuensium caussæ esset affuturus, ac prælium cum injusto hoste, atque alienorum per summam injuriam appetente, profligaturus: cujus rei jam evidentia signa dederit, vento adverso, haud dubio miraculo, exstincto; ac Genuensibus prospero immisso, & nunc iterum excitato: à perspicuis igitur pene verbis Dei invitati, ad fortem & intrepidam operam edendam animos & corpora parent. Cum sua sponte satis antea incensi, tum oratione Ducis incitati milites, alacri clamore pugnam poscunt. Hoc militum ardore confirmatus præfectus, nihil cunctandum ratus, omnibus ad pu-

D gnam instructis & aptatis, ancoris sublatis, valido vento terga afflante, in hostem fertur: tantoque impetu munitionem, qua portus claudebatur, invadit, ut illam primo incursu perfregerit; hostibus miraculo non exspectatæ rei obstupefactis: qua re, aditu sibi patefacto; fauces cum tribus navibus ingressus; ceteris quinque retro relictis; sive quod angustiæ plures non caperent, sive alio consilio; cum navibus in fronte locatis prælium conserit: quod ingentibus utrimque animis commissum, ipso certamine paullatim accendebatur; Aragonensibus in naves Genuenses magnam vim bombardarum è terra displodentibus; Genuensi-

E bus in Aragonenses scorpionibus ac ballistis magnam vim telorum ingerentibus; quibus multi utrimque vulnerabantur, atque exanimabantur: in quorum locum hinc terra ab Aragonensibus, illinc à navibus Genuensibus, quæ retro substiterant, recentes & integri assidue submittebantur; ut atrox & miserabilis species pugnæ brevi facta sit. Certamen accendebant hinc Rex, prælii è littore è sublimi loco inspectator: qui Aragonensibus maximus erat stimulus, ad fortem & strenuam operam edendam; cum nullius audacia aut ignavia Regem, sub cujus oculis res gerebatur, posset latere: illinc Bonifaciani, qui è tectis ac sum-

F mis ædium culminibus prælium spectantes, signis tantum ac manibus in supplicantium ac misericordiam implorantium modum confirmatis, sese ac parvulos liberos suos, quos matres è sinu inspiciendos proferebant, Genuensibus commendabant: virorum igitur fortium opera utrimque edebantur; utroque Duce, Rege terra, præfecto navi discurrentibus, providentibus, omnibus rebus occurrentibus, omnia denique bonorum imperatorum munera exsequentibus. Cum amplius tres horas,

horas, magno animorum certamine ac spe neutro inclinata, pugnatum esset, Dux Genuensis sollerti industria cuncta animo agitans, rem commentus est, quæ Genuenses victoriæ tandem compotes fecit. Erat in classe Genuensi Andreas quidam celebris nominis urinator, quem à comparatione *mergum* appellabant: is sese undis mergere solitus, per incredibile temporis spatium, nihil salsi humoris imbibito, sub undis durabat: è quibus nulla re læsus emergebat. Hic jussu præfecti spe præmiorum oneratus se demergens atque imum petens, latens ad classem hostilem adnatavit, alveumque regiæ subiens funes omnes ancorarum, quibus navis firmata erat, incidit: quæ firmamento subtracto, undis jactari cœpta est, atque huc & illuc ferri, in suasque ipsas naves incurrens, nonnullasque earum secum trahens, seriem classis interrupit; atque ordinem pugnæ perturbavit. At Genuenses, occasione arrepta, per mediam disjectam hostilem classem, Aragonensibus stupore obtorpentibus, ac caussam pugnæ à regia omissæ ignorantibus, perrumpunt; atque ad intimum sinum penetrant; promontoriique crepidini conjuncti subsidium hominum, & annonæ, ac reliquorum bellicorum commeatuum per ostium in urbem introducunt. At Rex, ut exitum Genuensibus intercluderet, quando ingressum non potuerat, aliam pugnæ rationem init: classem enim bipartitam utrique littori prætendit; crebris bombardis, & in naves impositis, & in littore dispositis, quibus latera Genuensium navium prætervehentium incesserentur: simul animos suorum adverso successu dejectos verbis erigit; nihil esse dictitans, quamobrem Genuenses virtutem casui & fortunæ assignent: quos, cum sese aperta vi pares non esse sentirent, ad fraudem animum convertisse: sed non semper dolos felices fore, quibus consilio occurri possit; ac suum locum virtuti quoque relictum: proinde sese ad acceptam ignominiam delendam confirment. At præfectus Genuensis ea specie primo nonnihil perturbatus, deinde celeriter collecto animo; eadem sollertia, eisdemque artibus hostis apparatus elusit, quibus superiores conatus frustratus fuerat: ventum secundum nactus, ancoris sublatis, simplici ordine navium iter ingreditur; navicula ante agmen præmissa, pice, bitumine, sulphure, tæda, aliisque ignis alimentis plena: quæ ubi classi hostili appropinquavit, nautæ, materia multis locis subito incensa, navicula vacua relicta, in scapham, ut constitutum fuerat, desiliunt: at navis subito conceptas flammas late undique jactans, atque hostem vapore afflare incipiens; tantum terrorem iis, qui erant in navibus, injecit, ut obliti pugnæ sese partim in terram, partim in mare dejicientes, appetenti pesti trepidantes, aliique alios urgentes subtrahere festinarent. At Genuenses fortuna utentes, per mediam hostilem classem transitu libero dato, è faucibus portus erumpunt: velisque in altum datis, secunda navigatione patriam repetunt, magnis cum plausibus, & aliis effusæ lætitiæ significationibus à cunctis ordinibus excepti; omnibus conclamantibus, raro ullum umquam facinus memorabilius, ac majoris aut in suscipiendo audaciæ, aut in gerendo consilii & fortitudinis, aut in conficiendo felicitatis ab ullo populo editum esse; quam hoc à Genuensibus, ductu Joannis Fulgosii, & auspiciis Thomæ fratris in urbe Bonifacio obsidione eximenda.

Bonifacii retenti lætitiæ, gaudium Calvi inse-
A.C. 1421. quentis anni ejus sæculi vicesimi unius initio sine certamine recuperati continuatum est. Calvenses enim injuriis & contumeliis Catalanorum & Aragonensium subacti, conjuratione facta, armisque arreptis, præsidio regio expulso, sub an-
A tiquum Genuensium imperium sua sponte redierunt: ceterum neque hoc, neque ullum aliud gaudium Philippi ambitio sincerum esse sinebat. Is non tam ab exsulibus, quorum greges circum se assidue habebat, continenter instigatus, quam indomita cupidine Genuam veteri imperio adjungendi abreptus; nullum Genuenses vexandi finem faciebat: qui, bello Thomæ Duci palam indicto, bis exercitum in vallem Porciferæ misit; irrito tamen semper incepto: quare Philippus omnes conatus suos adversus Genuenses semper inanes evasuros, intelligens, nisi maritimo quoque bello illos urgeret, octo triremes à Rege si-
B bi commodatas stipendio conduxit; quibus duas addidit, quas Finarii ipse armaverat: sub exitumque æstatis Guidonem Torellum cum ingentibus equestribus ac terrestribus copiis Genuam mittit; quibus Genuenses spretis, hostiles conatus toties inanes experti, incredibili celeritate octo triremes armant, Baptista Fulgosio, magni animi viro, magnique rerum bellicarum usus, præfecto; qui, Senatus jussu, Finarium petit: quem triremes Philippi cum pari navium numero adventantem procul conspicatæ, remis, velisque fugam capiunt: quarum una, quæ ceterarum cursum æquare non potuit, in terram ejecta, à
C Genuensibus incensa est; reliquæ septem cum duabus Finarii armatis, itinere in Occidentem primo simulato, proris conversis, portum Pisanum tenuerunt: quas Baptista numquam omissas ad necessitatem prælii adegit: quod primo atrox & cruentum, ad extremum Genuensibus adversum fuit, quinque navibus amissis, ac præfecto capto; cum tres remorum beneficio pestem evasissent: qua clade Dux infractus, cum sibi imparem contentionem cum Philippo esse cerneret; pecuniis deficientibus atque animis civium labare incipientibus; hanc quoque moderati animi laudem ceteris recte factis suis addidit, ne urbem pertinacia sua ac regnan-
D di cupiditate everteret: igitur de fratrum ac complurium præstantiorum civium consilio & assensu, civitatem ac ditionem iisdem pactis, quibus olim Antoniottus Adornius Regi Gallorum deditionem fecerat, Philippo tradidit, seque ducatu abdicavit; triginta aureorum nummûm millibus sibi debitis acceptis: cui patria egregium in illum caritatis ac memoris meritorum animi testimonium dedit: nam indignum rata, egregium virum ac de se ita meritum, abjectum & contemptum in solitudine inopem ætatem agere, urbem Sergianam cum tota ditione illi donavit: quindecim aureorum nummûm millibus Spinetæ fratri rerum
E Saonensium caussa numeratis. Igitur Thomas, Torello ipso ac magna civium turba prosequente, ad mare deductus, parata nave conscensa, iter Sergianam versus cepit: quo profecto, Franciscus Carmaniola Comes Castelli novi, qui Torello successerat, cum omnibus copiis urbem ingressus, ejus possessionem Philippi nomine cepit: qui magistratu non mutato, ut animos Genuensium deleniret, quindecim aureorum nummûm millia, ad detrimenta in bello accepta resarcienda, civitati donavit: Carmaniolaque, Castelletto, ceterisque ditionis Genuensis arcibus prius acceptis; stipendioque bimestri sibi numerato, ducta ratione annui stipendii octo librarum millium, cum totidem Ducibus
F solverentur; Urbanoque à Sancto Alosio in locum suum relicto, Mediolanum rediit: quo paullo post viginti quattuor Oratores à civitate missi sunt, ad obedientiam palam in celebri Procerum conventu deferendam; jusjurandumque sollemnibus verbis dandum.

At Philippus, imperio Genuæ parto, curas ad illud sibi stabili possessione firmandum extendere cœpit: qui quamquam non erat nescius, eam esse Genuen-

nuensium fortunam, eumque rerum statum, ut in libertate esse non possent; ea tamen esse ingenia intelligebat, ut servitutem ferre nescirent: documento esse Gallorum Reges, ipsiusque majores; quorum dominatus Genuæ numquam diuturnus fuisset: ad hoc rem sibi esse intelligebat, non tam cum privatæ sortis hominibus, aut mercatoribus, qui quæstui intenti publicas res minus curent, & ab omni cogitatione novandarum rerum privatæ negotiationi semper damnosa longe abhorreant, quietorum quam splendidorum consiliorum amiciores; quam cum multis claris ac præpotentibus familiis; quæ æquabilitatem juris cum ceteris civibus non ferentes, præter multorum populorum dominatum urbi ac ditioni Genuensi circumjectorum, capita Factionum Genuæ erant; singulæque innumeram multitudinem hominum tam urbanam, quam ex omnibus Genuensibus finibus, ad se trahebant, pro ipsarum dignitate & amplitudine omnem dimicationem subire paratorum: in his familiis acres ac strenuos viros, magnæque indolis ac magni animi homines semper fuisse; qui consilia de magnis ac publicis rebus cum Regibus ac Principibus agitent; fœdera ac societates jungant; bella gerant; inimicitias summorum virorum ac Principum non recusent; auctoresque perpetuo sint rerum miscendarum; dum unaquæque earum, vel ad principatum ipsum civitatis, vel ad eminentem potentiæ gradum contendit, deque eo ferro decernit: ejusmodi hominibus non facile jugum imponi. Cum omnia circumspectaret; nullam aliam expeditiorem viam inibat, consilia ad effectum perducendi, quam, vires paullatim detrahendo, Genuenses privatim & publice enervare; facile enim fore, exsangues & enectos subigere: quam rem facere dupliciter aggressus est: opida & castella ditionis Genuensis à Republica abstracta, levibus de caussis, largiendo; ac lentum & continuum bellum inter illos alendo: quo paullatim conficiantur; dum ipse exsulibus arma patriæ, atque ipsimet subinde inferentibus, tamquam majestatis oblitus, segniter ac negligenter obsistit, modica ac sera auxilia suis submittendo: quæ bella tantarum opum Princeps nutu discutere potuisset.

A.C. 1422. Insequenti anno ejus sæculi vicesimo altero; qui Petrum Georgium Papiensem, Episcopum Novariensem, Guidonem Torellum Parmensem, Speronem à Petra sancta Mediolanensem, Franchinum Castellionum Jurisconsultum Papiensem, Vicarios Philippi habuit; quibus sub finem anni successit Carmaniola; septem naves, Francisco Spinula præfecto, adversus Catalanos parvo pecuniarum impendio armatæ sunt: cum remigium, nullo petito stipendio, victu tantummodo contentum fuisset. Spinula igitur è portu Genuensi profectus, classe Catalanorum nusquam inventa, ne ejus expeditio inanis omnino evaderet, opidum Longosardum in Sardinia expugnavit, Genuamque reversus est: quattuorque rectoribus, quos supra nominavimus, stipendia persoluta sunt: ducta ratione viginti duarum millium librarum annuarum: quod idem stipendium, additis insuper libris octo millibus, Carmaniola voluit: cum diceret eandem summam Bocicardo Gallo persolutam fuisse: neque consideraret illud potius meritorum gratuitum præmium fuisse, quam mandati muneris stipendium; nullumque ipsius meritum in Genuensem Rempublicam exstaret.

A.C. 1423. At eo, qui consequutus est, annus ejus sæculi vicesimus tertius; cum Philippus ad Joannæ Reginæ ac Ladislai Provinciæ Narbonensis Comitis à Regina adoptati partes sese applicuisset; Carmaniola omni contentione in consilio universæ civitatis pugnans, ac docens, è re Genuensium esse, Alphonsum & Catalanos perpetuos nominis Genuensis hostes, Neapoli, quam urbem occuparant, expelli; pervicit tandem, ut civitas primo retractans, atque inopiam ærarii excusans, ducentis librarum millibus in sumptus decretis, tredecim triremes ac totidem corbitas armaret: quarum præfecti creati sunt; triremium, Galeottus ex Marchionibus Finarii, Simon à Mari Corsicæ incola, Andreas Lomellinus, Andreas Spinula, Petrus Auria, Ansaldus Grimaldus, Othobonus Imperialis, Petrus Rex, Meroaldus Marruffus, Thomas à Credentia, Nicolaus Biassia, Paulus Sansonus Saonensis, Blasius Asseretus, qui idem totius classis Scriba fuit; addita est triremis minoris formæ, ac biremis Joannis Cossiæ: at corbitis præfecti sunt, Franciscus Spinula, Thomas Interianus, Babilanus Nigrius, Philippus Vivaldus, Thomas Squarciaficus, Lucas Ardimentus, Leonardus Savignonus, Dorinus Grimaldus, Hieronymus Fallamonica, Bartholomæus Borlasca, Bartholomæus Borellus Saonensis, Jacobus Guantus urbe Pera oriundus, Antonius Montonus à Pisis: novemque majoribus corbitis, præter ordinariam nauticam turbam, quingeni armati singulis additi sunt; reliquis quattuor minoribus duceni singulis: additæ sunt classi triremes tres, duæ majoris, una minoris formæ, quas Ludovicus Genuam misit: cujus pecuniis duæ quoque Genuæ triremes armatæ sunt; quarum alteri præfuerunt Opicius & Raphael Flisci, alteri Baptista Fliscus Canetus & Jacobus Fliscus.

At Alphonsum tristis nuncius ex Hispania acceptus, Henricum fratrem ab Joanne Rege Castellæ tota fere ditione sua spoliatum, captumque, & in custodiam datum, à cogitatione rerum Neapolitanarum in præsentia avocavit: quare Petro fratre infante in custodiam urbis & rerum in regno partarum relicto, ac Jacobo Caldora, cui in primis fidebat, nonnullisque aliis sociis consiliorum & regendarum rerum additis, cum sollemni jurejurando populis confirmasset, sese cum majoribus terrestribus & navalibus copiis brevi rediturum; cum quattuordecim triremibus Neapoli solvit: atque in itinere Massiliam, civibus, ut in nullo metu, negligenter agentibus, portisque ac mœnibus urbis nullis custodiis aut stationibus firmatis, capit; quam militibus diripiendam dedit: cum nihil ipse ex præda voluisset, præter corpus divi Ludovici, Caroli secundi Andegavensis filii, qui ejus civitatis Episcopus fuit; quod postea Valentiam delatum loco celso & conspecto collocari jussit; indignum esse affirmans, corpus sancti viri miraculis clari in squalore direptæ & incensæ urbis contemptum obsolescere. Illud quoque perpetuæ continentiæ & moderationis suæ exemplum edidit, quod mulieres ante direptionem jussu suo in ædem sacram subductas, ne contumeliis militum obnoxiæ forent, attingi aut excuti vetuit; cum multi asseverarent, illas ingentem auri & gemmarum vim secum tulisse: qui, itinere repetito, secunda navigatione usus, Valentiam tandem incolumis appulit.

Interea Guido Torellus præfectus classis à Philippo designatus, mense Decembri ineunte, Genuam venit: quæ res animos Genuensis juventutis in Carmaniolam propensæ à Philippo alienavit: cujus magna pars classem conscendere recusavit, imperium Torelli respuens, in quo nullum usum rerum navalium esse crederet: tandem classis solvit; quæ cum Cajetam appulsa esset, Cajetani paucitatem navium despicientes, cum classis nondum tota apparuisset, primo Genuensibus illudere, rogantes, ubi tot equitum & peditum nubes essent; ubi tot corbitarum, quem jactaverant, immensus numerus: ceterum ubi naves armatis homi-

hominibus refertas portum subeuntes viderunt, animis conciderunt; præfectumque, nunciis missis, orarunt, ut Aragonensi præsidio incolumi dimisso, urbis dominatu contentus esset, quam illi tradere parati essent. Accepta est conditio, atque urbs tradita: quod exemplum ceteræ maritimæ urbes secutæ sunt: quibus rebus confectis, classis Neapolim petit; cum eodem tempore Franciscus Sfortia eidem urbi copias admovisset: quæ, hinc Francisco terra, inde Genuensibus mari acriter urgentibus, brevi in magnas angustias adducta est; ut multi ductores cum copiis, quas secum habebant, urbe excesserint. At Caldora res ad iniqua inclinatas cernens, auxiliis ab Alphonso plane desperatis, sibi consulendum, ac, quod futurum erat, cum suo emolumento adjuvandum ratus, occulta colloquia per internuncios cum Francisco serere cœpit de Petro ac Neapoli deserenda; si stipendia sibi ab Alphonso debita persolverentur: paucisque commutatis verbis, res convenit: postulatisque stipendiis ex ære Philippi persolutis, quæ ingentem summam confecerunt; Caldora simulans, Petrum infantem perniciosa consilia in ipsius caput occulta struere, ipsum capiendi & carcere includendi, cum copiis suis ipse quoque Neapoli excessit: quare Petrus infans sese ab omnibus fere desertum cernens, in arcem novam se recipit: Franciscusque & Torellus urbe, Reginæ Joannæ nomine, sine certamine potiti sunt.

A.C. 1424. Neapoli capta, insequenti anno ejus sæculi vicesimo quarto classis omnem oram Neapolitani regni circumvecta, quæ dubia erant, Reginæ confirmavit; quæ imperium detrectabant, partim vi, partim metu ad deditionem adegit. Neapolimque reversa, cum, omnibus longa militia absumptis, nihil esset, unde militibus & navalibus sociis stipendia debita persolverentur, exiguo subsidio à Regina ipsa quoque pecuniarum inopia laborante sublevati sunt, centenis aureis nummis in singula navigia distributis: quorum stipendiorum caussa magnæ contentiones inter Torellum & præfectos Genuenses excitatæ sunt; quæ usque ad jurgia exarserunt: at classis, rebus feliciter confectis, Genuam incolumis sub finem Maji pervenit.

Per idem tempus Petrus unus ex Alphonsi fratribus, ex Aragonia profectus, cum viginti quattuor triremibus iter in regnum Neapolitanum habebat: cumque Bonifacium prætervеheretur, subiit animum cogitatio experiendi, an, quod frater tantorum laborum & pecuniarum impensis aperta vi assequi non potuisset, id ipsi furto insidiarum succederet: igitur omnia se apud Bonifacianos, ut in nulla suspecta re, soluta & neglecta offensurum sperans, copiis nondum certa luce silentio in terram expositis, urbem aggreditur: quam, parum abfuit, quin primo impetu caperet; cum bona militum pars jam in illam irrupisset: ceterum Bonifaciani, strepitu audito, ex omnibus urbis partibus in eum locum accurrentes, omnibusque viribus connisi, Aragonenses, non sine suorum sanguine, retro compulsos urbe ejiciunt.

Eo tempore civitas nostra, quamquam diuturnis intestinis malis lacerata & attrita, tamen ditissimis commerciis ac late in multas Orientis partes extenso imperio florebat: nam in insula Cypro Famagustam celebre emporium possidebat: ad hoc insulam Chium in Ægæo, ac Peram urbem in Bosporo Thracio obtinebat, ejusque imperio Amastris urbs Ponti & Bithyniæ; atque in Taurica Chersoneso Cembalum, Soldana, Caffa, (quæ Veteribus Theodosia fuit) subjunctæ erant: quæ etiam, palude Mæotica penetrata, Tanam urbem ad fluvium Tanaim, qui Europam ab Asia dividit, dicto audientem habebat: ad hoc in urbes Sinopem, Trapezuntem, Sebastopolim, compluresque alias Dominorum voluntate fœdere sibi conjunctorum, Consules mittebat; qui jurisdictionem inter Genuenses exercerent, qui negotiationis caussa sedes & domicilium in illis, multisque aliis Orientis urbibus collocarant. Sub finem hujus anni, Carmaniola à Philippo revocato, Jacobus Insulanus Bononiensis Cardinalis ejus Vicarius Genuam venit: cujus annuum stipendium tredecim millium librarum fuit.

Interea Florentinis nimia Philippi potentia ac felicitas formidolosa esse cœperat; cujus cursum impedire atque interrumpere studentes, anno ejus sæculi vicesimo quincto classem trium & viginti triremium, partim ab Alphonso commodatarum, partim ab ipsis armatarum, comparant: Thomamque Fulgosium in Philippum instigare incipiunt, hominemque hortari, ne turpi atque ignobili exsulio consenescere velit; sed sese ad amissum principatum repetendum, patriamque ab impotenti Philippi dominatu liberandam accingat. A.C. 1425. Non recusat Thomas; non tam Florentinorum verbis inductus, quam spe ex rerum Genuensium statu concepta impulsus; cum sciret complures ex primoribus civitatis, ob multas acceptas injurias, graviter offensos: quæ injuriæ quantum Philippum civibus invisum faciebant, tantum sibi favorem vulgo conciliabant; recordatione mitis imperii, ac memoria beneficiorum à regnante acceptorum in multis nondum obliterata: ad hoc Guelphorum odia in Philippum ardentia ipsi nota essent; quibus Philippus spretis solos Gibellinos amplificandos susceperat: hac spe attractus Thomas classem conscendit; unaque cum illo Nicolaus & Joannes Ludovicus Flisci, ipsi quoque patria extorres, ac cum illis haud exiguus exsulum numerus: classis igitur cum Genuam appulsa esset, mense Aprili ineunte ante ostium portus in salo stetit spectabunda, ecquos motus ipsius adventus excitaret; nomen Fulgosium magnis clamoribus crebro subjicientes: sed nullus motus factus est; cum omnia firmissimis præsidiis munita essent. Igitur Thomas atque exsules, spe, qua venerant, frustrati, puppibus retro conversis, littus in Orientem versum legentes, portum Delphini, Sigestrum, Moneliam opida capiunt; Florentinisque copiis equestribus & terrestribus ad Sigestrum in terram expositis, Thomas tota ora discurrens, totaque regione ab omni belli clade intacta, multos ad se attraxit.

Quibus rebus cognitis, Philippus classem Genuæ comparari mandat; nonnullis Padi accolis in supplementum remigii missis, cum ipse tertiam partem impensæ faceret; decemque & octo triremes ac nonnullæ ingentis magnitudinis corbitæ instrui ac parari cœptæ sunt, Antonio Auria classis præfecto: præterea tria equitum ac quinque peditum millia; quas omnes copias Nicolao Tertio cognomento bellatori ducendas tradidit, in plana Sigestri descendere jubet: inter quos & Florentinas copias acre prælium commissum est: cum prima acies equites fuissent: ex quo prælio pari Marte discessum est: at postero die iterum manu conserta; cum auditum esset, Joannem Ludovicum Fliscum opido Pontremulo, atque à valle Tari fluminis cum delecta juventutis manu adventare, Tertiani ingenti ac subito pavore correpti, in turpem fugam sese conjiciunt: quos Florentini insequentes, ac terga cædentes, magnam vim armorum, quæ fugientes tamquam iter retardantia passim abjiciebant, collegerunt; parvo numero hominum interfecto, sed compluribus captis.

Mense Julio Philippus Opicium Olgiatum Mediolanensem Genuam procuratorem rerum bellicarum

carum mittit: eodemque mense Baptistam Cicadam, ac Stephanum Catanium Jurisconsultos, Franciscum Auriam, Bartholomæum Spinulam, Valeranum Lomellinum, Gregorium Marinum, Nicolaum Fliscum, Raphaelem Adornium, Thomam Promontorium, Oliverium Marruffum, Fabricium Adornium, Nicolaum Judicem, Baptistam Leonardum, Paulum Moneliam, insimulatos occultorum consiliorum adversus Philippum initorum, Mediolanum evocat; qui annum Mediolani in custodia retenti sunt: quo peracto, nonnulli dimissi sunt, nonnulli exsulio mulctati; uno tantum Nicolao Flisco carcere incluso. Anno exeunte, Philippus Cambium Bononiensem & Urbanum à sancto Alosio Tunetum ad redimendos captivos Legatos misit: cum quibus ivit Ambrosius Spinula à Genuensibus missus; qui tres à Rege comiter accepti, cum maxima parte captivorum redempta reversi sunt.

A. C. 1426. Insequenti anno ejus sæculi vigesimo sexto Franciscus Spinula, Philippi permissu, Plebem Teici & Vallem Arociæ occupavit, præferens octo librarum millia sibi à Republica debita. Isnardus Guarcus, opido Ovada occupato, sibi quoque nonnullam pecuniarum summam debitam prætexebat: ad hoc cum Philippus mense Aprili sese ab Andegavensibus ad amicitiam Alphonsi transtulisset; societatisque fœdus cum illo junxisset; Bonifacium & Calvum opida Corsicæ insulæ claustra Alphonso dare promisit, Genuensibus ne quidem consultis: ceterum, quoniam ea loca, insciis Genuensibus, illorumque injussu, voluntateque incolarum non explorata, tradi non poterant, Philippus Portu Veneris atque Erice opidis pignori datis, Alphonso cavit: quæ opida Rex suis præsidiis, quorum stipendia solveret Philippus, interea retineret; dum Philippus Genuenses ad cedendum opidis in Corsica concessis inducit: quas res cum Genuenses resciviissent, gementes & mœrentes dissimulare coacti sunt: qui eodem tempore quattuor triremes in Florentinos tribus triremibus mare Ligusticum excursionibus infestum facientes armarunt; quibus præfuit Bartholomæus Justinianus; Trierarchique fuerunt Othobonus Imperialis, Bartholomæus Vivaldus, Joannes Montaltus, Nicolaus Ubertus: quæ Florentinas triremes ad Portum Mauricinum opidum adeptæ, prælio victas ceperunt. Eodem quoque anno, autumno ineunte; Abrahamus Fulgosius & Theodorus Fliscus, cum magna paganorum turba multis ex locis corrogatorum, urbem ingredi ausi sunt; spe seditionem in Philippum excitandi, resque miscendi: ceterum, cum neminem auctoritate nominis sui movissent, urbe protinus facessere ignominiæ pleni coacti sunt.

A. C. 1427. At insequenti anno ejus sæculi vicesimo septimo, Thomas Fulgosius, consiliis Philippi principatu Genuensi exturbandi repetitis, Antonio Flisco & Legato Florentino sociis, cum quadringentis equitibus atque octingentis peditibus exteris, quibus nonnulli oræ Ligusticæ homines additi sunt, Genuam venit; atque in suburbanis Albario & Terralba, mille circiter passibus ab urbe distantibus, castra locat; ratus ad nomen suum circumjectarum vallium homines ac complures ex urbana juventute consurrecturos; cum in castris vulgo conclamaretur, *Io populo, facessant Longobardi:* ceterum octavo Idus Augustas scalis admotis, mœnia aggressus, scalis amissis, non sine cæde ac sanguine repulsus est: qui cum circiter mensem mœnibus Genuensibus assedisset; audissetque haud contemnendas copias urbi subsidio ex Longobardia missas adventare; cum se in vicos Nervium & Reccum recepisset; castello quodam in monte Fascia ab hostibus ædificato occupato, cum

A copiis omnibus mox rediit; propeque ab urbe tria passuum millia consedit; magnis ac continentibus detrimentis regionem, totamque oram Ligusticam afficiens, trium triremium, quarum duæ Florentinæ erant, tertia Joannis Grimaldi Domini Monœci præsidio fultus: adversus quas quattuor triremes missæ sunt, Aramo Salvago præfecto; ac duobus Catalanis, & Joanne Montalto, ac Blasio Axereto Trierarchis: quæ hostiles triremes ad Vernaziam opidum adeptæ, duas earum prælio congressas capiunt: cum Dominus Monœci, velis in altum datis, pesti se subtraxisset, & Franciscus Fliscus Canetus, triremi, cui præ- B erat, in terram ejecta, cum toto remigio manus hostium evasisset: unus reliquus ex Trierarchis Antonius Falconus Saonensis captus est, ac suspendio cum nonnullis aliis necatus: qua clade audita Fulgosii, omissa urbe, se Reccum opidum recipiunt.

Eo anno Carolus Lomellinus civis Genuensis, Philippo assentiente, urbem Abintemelium cum arce occupavit; quam in decennium fiduciariam à Philippo accepit, oppigneratam ob tria aureorum nummûm millia à Carolo Philippo mutuo data: quæ res civibus gravis fuit, magno motu animorum memoria Ovadæ & vallis Arociæ alie- C natarum repetita. Interea Fulgosii sub finem hujus anni, cum Genuam iterum rediissent, atque à parte in Occidentem versa in suburbanis Corneliano & Coronatæ aliquamdiu consedissent; copiis in partem Orientem spectantem translatis, castrisque in valle Bisamnia statutis; duabus continentibus noctibus urbem furto insidiarum, prima in eo loco, qui Carinianum vocatur, altera ad sanctum Michaelem, irrito incepto tentarunt; insequentique die, spe tumultus in urbe excitandi, circumfuso terrore mœnia ab omnibus partibus aggrediuntur: quod inceptum ipsum quoque vanum evasit: quos tot laboribus fessos, D ac vix armis sustinendis validos, ad omniumque rerum inopiam adductos, obsessi recentes & alacres, eruptione facta, adorti fundunt ac profligant; magna equitatus ac non exigua peditum parte capta; in quibus fuerunt Thomas Frescobaldus Florentinorum Legatus ac procurator, Bartholomæusque Comes Ferrariensis.

Insequenti anno ejus sæculi vicesimo octavo Bartholomæus Capra Cremonensis Archiepiscopus Mediolanensis, Jacobo Insulano Cardinali à Philippo revocato successit, vir laudatis moribus. A. C. 1428. Eo tempore Barnabas Adornius verbis sacerdotis cujusdam humilis sortis hominis inductus; qui spem E fecerat, si ille cum exigua armatorum manu ad urbem accessisset, sese illum in possessionem arcis Castelletti inducturum; cujus rei cum nonnullis militibus arcis præsidiariis occulta consilia composita haberet; Barnabas cum non plus quingentis armatis in vallem Porciferæ descendit; ac sexaginta homines ad sacerdotem, ut compositum fuerat, occulto mittit: qui cum non fefellissent, comprehensi sunt: de quorum primoribus supplicium suspendio sumptum est: Barnabasque spe tam leviter fundata frustratus, Vulturem opidum se cum suis recepit: adversus quem missus est Isnardus Guarcus; qui tamen ante adventum Nicolai F Piccini, quem exspectabat, nihil tentandum duxit.

Interea Philippus urbe Brixia à Venetis spoliatus, Alphonsum ad regnum Neapolitanum repetendum instigare instituit: quod regnum ab Alphonso ipsius Philippi ope & opera recuperatum magno sibi usui adversus Venetorum potentiam fore sperabat: ceterum Rex, sine Genuensium amicitia, quorum tantæ essent maritimæ opportunitates vanum omnem conatum ratus, illorum voluntates sibi conciliandas ducens, ea de

caussâ

caussa Bernardum Carvarianum, Andream Bibrium, Berengarium Cravellum Oratores Genuam mittit: qui cum mandata in Senatu exposuissent; Senatus quattuor ex præstantioribus civibus elegit Barnabam Guanum, Clementem Squarciaficum, Thomam Judicem, Gasparum Lercarium: qui pacem & amicitiam, quibus conditionibus visum esset, componerent: quæ inter illius percupidos facile convenit, nulla Philippi facta mentione. Hanc amicitiam Genuenses cum Rege sanxerunt, potius ne illum sibi magis irritarent, quam quod amicum umquam sperarent, aut sincera fide secum agere crederent: in qua fide usque eo permansurum, dum incepta ad exitum perduxisset; ceterum mox ad ingenium rediturum, consiliumque Corsicæ adjungendæ, quod animo penitus insidens illi excuti non posset, repetiturum. Rem, quam illorum temporum Scriptores dignam existimarunt, quam posteritati traderent, ne nos quidem omittendam duximus; illius anni siccitatem: quæ tanta fuit, ut Genuæ omnes fontes exaruerint; cum à mense Junio usque ad Decembrem, tamquam cælo clavo, nulla imbris gutta decidisset.

A.C. 1429. Interea Barnabas Adornius ab incepto non desistens, anno ejus sæculi vicesimo nono nonnulla castella in montibus urbi proximis excitavit: ceterum Nicolao Piccino appropinquante, cum non satis Porciferanorum fidei crederet; cedendum statuens, finibus Genuensibus excessit. At Piccinus, cum in vallem Porciferæ descendisset, Porciferanis ob tot ac tam faciles defectiones vehementer iratus, totam vallem exscindere atque incendere decrevit: verum Magistratus Genuensis precibus exoratus, Porciferanis veniam suppliciter petentibus ignovit: cum tamen tintinnabula è turribus sacrarum ædium omnia sustulisset; quorum sonitu homines ad arma vocare solebant. Eodem anno Lucenses Paulum Guinisium, impotente hominis tyrannide ipsorum patientiam vincente, captum Philippo vinctum tradiderunt: qui, cum acri bello à Florentinis premerentur, Genuam opem imploratum mittunt: quibus Genuenses quindecim millia aureorum nummûm mutuo dederunt; arcibus Motroni & Petræ sanctæ pignoris nomine acceptis.

A.C. 1430. Insequenti anno ejus sæculi tricesimo opida Sigestrum & Monelia, atque arx portus Delphini, quæ loca exsules numquam dimiserant, Francisci Spinulæ Othoboni filii opera & virtute recuperata sunt. Piccinusque Carregam, Turriliam, Pontremulum, Varisium ditionis Fliscorum opida; nec non omnia, quæ Marchiones Malaspinæ in agro Lunensi possidebant, occupavit; Florentinorumque exercitum urbem Lucam acri obsidione urgentem fudit ac profligavit; magna parte equitatus capta: cui bello mille sagittarii Genuenses cum haud exiguo operæ pretio interfuerunt. At Philippus ad invidiam Lucæ imperio subjunctæ detestandam, famamque nimiæ cupiditatis vitandam, simul ad animos Genuensium permulcendos, cum Lucensibus convenit, ut Lucenses, præter loca Genuensibus oppignerata, civem Genuensem Prætorem quotannis eligerent; qui consiliis ipsorum interesset; neque ejus injussu possent legationes aut mittere, aut audire. Eodem anno Jacobus Appianus Plumbini Dominus, ut sese adversus Florentinorum insidias & machinationes communiret, se in fidem populi Genuensis tradidit; pactus eosdem se amicos & inimicos, quos Genuensis populus, habiturum.

A.C. 1431. Sequitur annus ejus sæculi trigesimus unus, multis ac magnis rebus gestis insignis; quo anno Florentini & Veneti armorum societatem adversus Philippum junxerunt. At Senenses Florentinorum nimiam potentiam formidantes, cum

A sese opera Francisci Spinulæ Othoboni filii cum Genuensibus amicitia & fœdere conjunxissent, totum bellum in Etruriam transferri cupiebant; quo Florentini impliciti ab ipsis attingendis avocarentur. Philippo igitur auctore, convenit; ut partitis muneribus, Genuenses, Senenses, Lucenses, nonnullis equitum alis à Philippo submissis, quam acerrimo bello Florentinos distinerent; Philippusque interea Venetorum ditionem trans Abduam fluvium invaderet: qui ne solus adversus tantas Venetorum ac Florentinorum opes dimicare videretur; auctoritatemque rebus gerendis adderet, ipso auctore, Genuenses B de communi consilio bellum Venetis indicunt, in quod una & viginti triremes decretæ sunt: ceterum ordo compositus turbatus est; Veneti enim prius exspectatione Philippi moverunt: qui cum pecuniarum penuria nondum copias suas omnes contraxisset, coactus est equitatum, ad bellum Etruscum destinatum, adversus Venetos mittere; ut nihil tota æstate in Etruria memorabile gestum sit. At Veneti nullam rationem Philippi urgendi omittentes, ingenti classe atque omnibus rebus instructissima, magnaque copia egregiorum bellatorum referta, quam magnus numerus Patriciorum Venetorum conscendit, Pa- C dum fluvium ingrediuntur: adversus quos Philippus parem quidem navium numerum Papiæ armarat; ceterum militibus, ac bellicis apparatibus, omnique alia necessaria re longe inferiorum: virtus sola præfecti superiores Venetorum opes, & apparatus, ceteraque omnia æquabat. Is fuit Joannes Grimaldus Genuensis. Igitur classes ad decimum Kalendas Julias ad Cremonam urbem concurrunt; acriterque per aliquot horas dimicatum est: tandem classis Veneta fusa ac profligata est; viginti octo navibus, atque octo hominum millibus captis: in quibus tredecim Veneti fuisse dicuntur, quos à fortitudinis fama, tre- D decim Scipiones inani jactantia appellabant: per quod tempus Bartholomæus Furnarius cum quinque triremibus ac duabus ingentibus corbitis adversus Florentinos missus, illorum littora totam eam æstatem continentibus excursionibus, compluribusque illatis detrimentis infesta fecit.

At Veneti tam infelicis exitus dolore incensi, omnes iras in Genuenses verterunt; præfecti & nautarum illius nationis hominum virtute se tantam cladem accepisse rati: quos, ne tantam injuriam inultam sinerent, cum acerrimo bello terra & mari persequi decrevissent; cum Joanne Jacobo Marchione Montisferacis perpetuo Genuensium hoste egerunt, ut Barnabam Adornium apud E ipsum exsulantem ad Genuenses vexandos mitteret: qui haud retractanter morem gessit: ipsi decem & octo triremes subito armatas mittunt; quibus præfectus est Petrus Lauredanus, vir in rebus bellicis ac navalibus magni nominis, multisque insignibus victoriis clarus: qui, cum secunda navigatione usus, Pisas venisset; in ea urbe galeatiam, quattuorque triremes omnibus rebus instructissimas, quas paratas offendit, sibi adjunxit: quæ galeatia præter consuetam turbam nauticam, trecentos delectos milites vehebat. Eam classem Jacobus Adornius & Antonius F Fliscus exsules conscenderunt. At Genuæ adventu Venetæ classis Pisas cognito, Franciscus Spinula Othoboni filius classis præfectus, necessariis rebus nondum satis comparatis, nimio ardore pugnandi provectus, excellentique suorum virtute confisus; quam iidem Veneti tanto omnibus rebus superiores in Pado fluvio non sustinuissent; omnia raptim agens, è portu Genuensi cum una & viginti triremibus, atque ingenti corbita solvit: ad nonumque Kalendas Octobris

bris classem Venetam ad ædem divi Fluctuosi, quæ ab urbe Genua minus viginti millium passuum distat intervallo, obviam habuit; cum qua prælium mox commisit. Raro duæ classes ingentioribus animis, majoreque irarum certamine concurrerunt; præliumque atrox & cruentum per multas horas fuit, rebus neutro inclinatis: ceterum ambabus prætoriis inter se consertis; Florentina galeatia beneficio venti exorti utens, per mediam classem perrumpens, magno impetu prætoriam Genuensem invadit; quam ingenti rostri ictu percussam in alterum latus ita inclinavit, ut eo latere demerso, nemo se sustinere à lapsu potuerit; sicque prætoria capta est: quam rem reliquæ naves conspicatæ in fugam se conjiciunt: quas Venetæ insecutæ, octo illarum capiunt, cum tredecim evasissent: quarum undecim portum Delphini proximum subierunt, reliquæ duæ, altera Genuam, altera Plumbinum, pervenerunt. Præfectus Venetus victoria moderate usus est; præfecto Genuensi ac reliquis captivis humaniter & honorifice tractatis; turbaque nautica statim sine pretio dimissa: ceterum Genuenses tanto vulnere icti, non tamen animum desponderunt; sed in duodecim triremes, quæ ex pugna superfuerant, reparandas, ac reliqua necessaria providenda omni cura atque opera incubuerunt: cum qua classe tandem reparata & instructa Nicolaus Justinianus præfectus littora Genuensium eo anno tutatus est: cum Veneti totum illud tempus potius in sauciis curandis, quam bello persequendo posuissent: qui paullo post partam victoriam, Franciscum præfectum, tresque in consilio additos, ac navium captarum Trierarchos Venetias miserunt; qui omnes carcere sunt inclusi.

Interea Barnabas Adornius cum trecentis equitibus & octingentis peditibus à Marchione Montisferacis missus; cui multi sese illius partium homines aggregarunt, fines Genuenses ingressus, Sextum usque perrexerat: cujus copias Nicolaus Piccinus adversus illum à Philippo missus prælio congressus fudit, ipso Barnaba capto: qua victoria parta, Piccinus inaudita illis temporibus crudelitatis exempla in miseros Liguriæ incolas edidit; quos inermes ac supplices veniam petentes, ante se adductos jugulari jussit: quorum sanguine tandem satiatus, omnes, quicumque superfuerunt truculentæ iræ, cum ne imbecillæ quidem ætati, ac sexui, aut sacro ordini parceret, præconi subjectos, finitimis metu adactis invitis licentibus, in publica auctione vendidit: quibus in Liguria confectis, fines Montisferacis infesto exercitu ingressus, ferro & igni cuncta late pervastavit.

Interea Veneti, cum audissent Genuensium opida, totamque transmarinam ditionem non satis firmis præsidiis teneri; spe injecta, Chium maritimis commerciis in primis opportunam urbem improviso adventu opprimi posse, Chiensibus, ut in nullo tali metu, solute & negligenter agentibus, ad hoc non satis ad resistendum validis; anno ejus sæculi tricesimo uno classem tredecim ingentium corbitarum ac triremium majoris formæ duodecim, minoris trium, magna celeritate comparant, atque instruunt; cui Andream Mocenicum præficiunt, delectaque cohorte septingentorum armatorum, quam ducebat Scaramucia Papiensis, vir magni in rebus bellicis usus ac nominis, in illam imposita; alia in speciem simulantes, iter in destinatam insulam intendunt: tantamque contentionem adhibuerunt; ut, quamvis mense Novembri aspera hyeme navigarent; itinere tamen incredibili celeritate confecto, famam adventu suo prævenerint: qua subita horribili specie oculis objecta, Chienses primo consternati; mox animis, extrema necessitate urgente, à pavoris cogitatione

A.C. 1431.

ad curam salutis defendendæ conversis; dum hostes copias in terram exponunt; dum loca castris locandis ac bombardis statuendis aptiora explorant; dum tormenta ac ceteros belli apparatus expediunt, totamque oppugnationem instruunt; ipsorum interea haud segnis est opera: summoque imperio ad Raphaelem Montaltum delato, virum strenuum & experientem, atque inter ferrum & arma educatum, plurimoque rerum usu eruditum; turres præsidiis firmant, ballistasque ac scorpiones in mœnibus disponunt. Tandem tertio die post exscensionem, Veneti, omnibus rebus præparatis & instructis, urbem invadunt: mœniaque longa vetustate imbecilla ac pene soluta, bombardis quassata, multis locis prosternunt. Acriter opidani resistunt, magnam sagittarum ac missilium vim ingerentes: quæ quamquam minus terribili specie, minusque horribili sonitu, majores tamen hominum partim cæsorum, partim sauciorum, quam bombardæ, edebant strages. Pugnatum est diu & acriter, animis utrimque obstinatis; opidanos sua ac conjugum & liberorum salute & libertate acuente; Venetos indignatione accendente; quod urbs parva ac sita in plano, nullisque exteris præsidiis firmata, ad hoc mœnibus multis locis decussis, non extemplo deditionem fecisset. Fine certaminis sub vesperum facto; Mocenico præfecto, quænam ratio oppugnationis optima videretur, Scaramuciam consulenti respondisse illum ferunt; *Verba sibi à Venetis data, vanamque spem ostensam, vile atque imbecillum Græcorum castellum facile expugnandi: ceterum se urbem offendisse, neque armis, neque viris carentem; ad hoc nullius Italicæ artis rudem: sese igitur magnopere auctorem esse, aut temerarii incepti omittendi, aut consilia ab oppugnatione ad obsidionem vertendi.* Strages murorum à bombardis facta in primis Chienses perturbabat; nam materia deerat, qua patefacta ruinis loca obstruerent; neque omnia paucitas hominum obire poterat. Quod huic periculo humani ingenii sollers investigatio remedium invenire non potuit, casus invenit. Erant forte in portu duæ ingentes onerariæ magni pretii mercibus refertæ duabus turribus junctæ, quæ fauces portus muniebant: forte nocte intempesta nonnullæ Venetorum scaphæ ac celoces explorandi studio clam portum ingressæ, cum se inter scopulos quosdam & naves insinuassent, strepitumque edidissent; tantum terroris his, qui erant in navibus & in turrium præsidiis, injecerunt, credentibus omnem hostilem classem portum intrasse, eoque potitam; ut mentibus subito pavore ab omni cogitatione alienatis, extemplo navibus incensis ac turribus relictis trepida fuga in urbem se receperint. At hostes occasione utentes, turribus ac navibus defensoribus plane vacuis extemplo occupatis, portam in suam potestatem redigunt: quæ res urbi saluti fuit; defensorum paucitate iis qui in urbem confugerant, suppleta: ita magnum damnum Chiensibus in maximum bonum vertit. Is casus utriusque partis animos confirmavit: nam & obsessis, qui deficere & labare inceperant, fiduciam auxit; ut non jam ad tutanda mœnia, quamvis multis locis aperta, sed ad erumpendum quoque esset audacia: & Venetos ad spem urbis potiundæ, de qua desperare jam cœperant, erexit: qui atrociores coorti, urbem ancipiti oppugnatione terra & mari magno impetu aggrediuntur; majoribus navibus magno armatorum numero refertis à portu muro urbis admotis. Acriter magnoque animorum certamine utrimque dimicatum est; pugnaque à bombardis & missilibus cœpit: quibus multi ex Scaramucianis non satis armis tecti vulnerabantur: tantaque fuit Venetis bombardarum copia, ut uno die plus octingenti globi in urbem

urbem emissi numerati sint. Pugna terrestri maxima accensa, nihilo interea segnior erat maritima oppugnatio: summis enim navium malis muri altitudine longe exstantibus, hostes ex corbibus magnam missilium vim in defensores subjectos atque ictibus apertos superne ingerentes, eos locum relinquere coegerunt: quare scalis ad murum defensoribus nudatum erectis scandere cœperunt. At Montaltus eo accurrens, unam esse extremi discriminis discutiendi viam audaciam cernens, porta patefacta cum fortissima juvenum manu urbe erumpens, hostis nihil tale exspectantis latera invadit; scalasque admotas ad terram deturbat; quarum ruina omnes superstantes exanimati sunt: nox accensum certamen diremit. At Veneti, cum nihil aperta oppugnatione succederet, opidanis acriter se defendentibus, de Scaramuciæ consilio cuniculos agere cœperunt: quo in opere illis occupatis, is ipse Scaramucia consilii auctor, dum inspector & adhortator suffodientibus adest operi intentus, ac parum pro se cautus, tragula ictus concidit: ex quo vulnere paucis post diebus exspiravit: cujus casu animi obsidentium conciderunt, obsessorum creverunt.

In ea obsidione incidit casus, qui cum ab Annalibus memoriæ sit proditus, nulla caussa nobis quoque visa est illum omittendi. Erat tum Chii Ambrosius Grimaldus, qui cum ceteris civibus in ea defensione operam Reipublicæ armatus navabat. Huic in somnis imago horribilis serpentis ignem vomentis, hiantibusque faucibus illum petentis ac veluti voraturi speciem præbentis, obversata est. Somnium amicis cum narrasset; omnes consilium dederunt, ut à præliis & eruptionibus abstineret; neque ad mœnia accederet, sed domi se privatim contineret: paruit aliquandiu monitis: verum cum quodam die magna eruptio in hostem facienda esset; Grimaldus, suo fato illum trahente, imperare animo nequivit, quin agmini se aggregaret; non tam pugnandi consilio (nam abstinere decreverat) quam exitus inspiciendi studio: dumque sub murum latet; paullo majore strepitu orto, cum impotenti cupiditate cernendi, quid incidisset, moderari nequisset, caput proferens; ecce bombardam è regione in illum obversam conceptas jam flammas ore evomentem cernit; simul ictum petræ eodem momento cum flamma emicante explosæ in ore accipit, qui caput illi ablatum longe inde tulit, fidemque somnio affirmavit.

Interea, cum in civitate Pera Genuensium colonia de obsidione Chii auditum esset, Damianus Grillus, magni animi, magnæque auctoritatis vir, ad memorabile in primis & audax facinus animum adjecit: seseque ac caput suum tot Genuensibus civibus in extremum discrimen adductis devovet: quare juventutem hortatus ad societatem egregii incepti, ad septuaginta eorum animi robore & corporis viribus florentes secum traxit; duabusque expeditis triremibus conscensis, iter Chium intendit: qui cum navibus hostium urbi prætentis appropinquasset; nihil Genuenses adspectu tanti numeri deterriti, remis connisi per mediam classem hostilem, præ stupore audaciæ obtorpentibus Venetis, ad urbem perrumpunt. Incredibile est, quantum exiguæ illius delectæ manus adventus momentum fecerit ad summam belli; quantam sui fiduciam, quantumque despectum hostis; qui ignavia sua duas naviculas per mediam tantam classem evadere passus sit, Chiensibus addiderit: qui audacibus & crebris eruptionibus hostem continenter vexabant. Igitur Veneti intelligentes sese in spem irritam tempus terere, copiis in classem acceptis, mense Januario bimestrem obsidionem solvunt: duabusque ingentibus corbitis adversa tempestate in itinere amissis, Rhodum insulam tenuerunt: in quam tantam vim sauciorum exposuerunt, ut jure rogatum sit, ecquis è tanta classe integer superfuisset. Interea Genuæ nuncio obsidionis accepto, tres ingentes corbitæ ac duæ triremes continuo armatæ fuerant; ac cum egregia mille quingentorum delectorum militum cohorte, magnaque commeatuum ac bellicorum instrumentorum vi Chiensibus subsidio missæ; Thoma Ceba præfecto, ac Thoma Squarciafico, Philippo Justiniano, Hieronymo Fallamonica Navarchis, Pelegro Axereto, Martino Nigrono Trierarchis: quorum adventus mense Martio, post hostis discessum inutilis plane fuit.

Tot rebus gestis clarum annum, nec qui consecutus est, ejus sæculi tricesimus alter imbellis, aut segnis fuit: in quo Orlandus Lampugnanus Mediolanensis civis in locum Bartholomæi Capræ Archiepiscopi Mediolanensis successit: cujus anni initio civitas opidum Roccataliatam recuperavit; Nicolao Flisco, qui illud invaserat, capto, & in custodiam dato. Interea, cum acre bellum inter Venetos & Philippum accensum esset; civitas, Philippo postulante & instante, atque hominum & pecuniarum ac bellicorum apparatuum supplementa promittente, quattuordecim corbitas & decem triremes in Venetos armavit: cui classi præfectus est Petrus Spinula Cypriani filius: qui mense Aprili exeunte solvit, non minus ad terrestre quam ad navale bellum instructus: magna enim copia veteranorum terrestribus bellis assuetorum classem conscendit. Petrus igitur, nonnullis onerariis Venetis, quæ forte in illum inciderunt, citra Pharum captis, Hadriaticum sinum ingressus, exscensione ad Corcyram facta, copias urbi admovet: ceterum cum incepta non procederent, Corcyrensibus egregie sese atque urbem defendentibus; suburbiis, ceterisque urbi circumjectis incensis discessit; atque in Ægæo insulas Naxum & Andrum primo adventu capit: verum, annona deficiente, Chium contendit: ibi militibus refectis, partem navium in Cretam mittit: quæ nonnullas onerarias ex Syria venientes nactæ, unam earum magni pretii mercibus onustam ceperunt: cum ceteræ beneficio supervenientis noctis & secundi flantis venti evasissent. Ac Petrus, magna parte autumni circumacta, Genuam reversus est, aspera tempestate in itinere jactatus, quæ naves passim dissipavit, una illarum depressa; quæ tempestas cum per totam hyemem sævire numquam desiisset, non prius mense Martio lacerata & manca Genuam appulsa est.

A.C. 1432.

Dum Petrus classem sine ullo fructu Ægæo circumfert; Veneti, triginta tribus triremibus comparatis & instructis, portum Pisanum classem appellunt; duabusque galeatiis ac quingentis armatis à Florentinis sociis acceptis, iter Genuam versus dirigunt: quos littora legentes Baptista Fulgosius, qui magnam hominum Factionis suæ multitudinem spe novarum rerum contraxerat, terrestri itinere sequebatur: cumque tam navales quam pedestres copiæ Sigestrum usque perrexissent; insulam terra ac mari circumsidunt; cui Genuenses tres ingentes corbitas, ac mille quingentos milites, Nicolao Nigronio Duce, subsidio è vestigio mittunt: qui, Venetis & Florentinis summa contentione contra nitentibus, subsidium in insulam introduxit. At hostes, cum audissent, florentes ac recentes copias Clavaro & Spedia profectas adventare, itinere fugæ simili discedunt, cum nonnulla suorum cæde: ceterum Veneti paullo post reversi, cum sinum Rapallensem tenuissent, accepta detrimenta Genuensibus reddunt; neminemque mortalem nacti, in quem

quem arma distringerent, iram in villas & arbores effundunt, compluribus earum incensis & succisis: indeque discedentes Genuam contendunt; inanique jactantia elati portum ipsum navibus, quæ illis obsisterent, vacuum penetrant: in quo cum duas circiter horas fuissent, discedunt.

A.C. 1433. Interea sub finem veris sequentis anni ejus sæculi tricesimi tertii, Nicolao Marchione Estensi, & Ludovico Marchione Saluciarum arbitris & disceptatoribus, pax inter Philippum & Venetos ac Florentinos tandem convenit: quorum metu liberatus Philippus totum se ab Alphonsi amicitia avertit; studiaque sua ad Andegavenses veteres amicos transtulit; sive mobilitate ingenii; sive indignatus, Alphonsum nimis lente egisse, neque se satis pro ipsius Philippi ardore movisse; sive perpetua Vicecomitum in regiam Gallorum propensione, veterique amicitia mutuis officiis perpetuo culta impulsus: ad cujus exemplum Genuenses se subito conformarunt, parvi amicitiam Alphonsi facientes; quam neque stabilem fore, neque ab illo temporibus coacto cum fide petitam exploratum haberent; quemque majoribus occupationibus, quibus nunc esset implicitus, liberatum, omnes vires suas in ipsos Corsica exterminandos, quæ cura illi antiquissima sit, conversurum, non dubitarent. Ex ea pace Franciscus Spinula cum ceteris, qui Venetiis captivi tenebantur, dimissus, in patriam reversus est, honorifice, magnaque cum lætitia acceptus.

Eo anno Græci incolæ Cembali, Tauricæ Chersonesi urbis, conjuratione in Genuenses urbis Dominos facta, armis improviso arreptis, Genuensibus ejectis, urbem Alexio cuidam Græco Theodori Domino, quod opidum parvo intervallo abest à Cembalo, tradiderunt: qua re cognita Genuenses classem in illos decernunt: cui Carolum Lomellinum præficiunt. Per idem tempus cum duæ Venetorum galeatiæ in Euxino adversæ tempestatis vi in terram ejectæ essent; Genuenses Caffæ incolæ, navibus direptis, mercatores captos in custodiam dederunt; ut eos cum Francisco Spinula, quem nondum liberatum, auditum erat, commutarent.

A.C. 1434. Insequenti anno ejus sæculi trigesimo quarto classis in recuperationem Cembali comparata; quæ fuit decem corbitarum, parisque triremium numeri, in qua fuerunt sex bellatorum millia; mense Martio Genua profecta, Euxinumque ingressa, Cembalum appulsa est: Carolusque, copiis in terram expositis, ac mœnibus admotis, urbem expugnat: qua recuperata, cupido illum cepit, Solcatum Tauricæ Chersonesi mediterraneam urbem Genuensi imperio adjiciendi: quare Caffam petit: indeque cum pedestribus copiis Solcatum versus terrestre iter capit: quod dum incaute & inexplorato facit, ab ingenti multitudine Tartarorum improviso circumventus, maxima exercitus parte obtruncata, ipse cum paucis evasit.

Per idem tempus Vincentellus Istria vir magnæ audaciæ, magnique rerum bellicarum usus, totam Corsicam, exceptis Bonifacio & Calvo, occupavit: duabusque triremibus excurrens, mare Corsicæ, & littoribus Genuensibus interjectum, infestum faciebat; continentibusque damnis Genuenses afficiebat, atrocia crudelitatis exempla in captos edens: cum quo Zacharias Spinula triremis custodiæ præfectus, quam unicam tum secum habebat, congressus, illum tandem, post longum & cruentum prælium, vicit ac cepit; captumque cum triremibus Genuam adduxit: de quo perduellionis damnato capitale supplicium sumptum est.

Alphonsus ab expeditione Africæ frustra suscepta, Messanam reversus, animo ad res Neapolitanas adjecto, Reginæ animum tentare instituit, si forte recuperare ejus voluntatem posset: quod inceptum irritum quoque fuit; quamquam Regina primo sese ab ejus amicitia haudquaquam abhorrere simulasset: qua spe dejectus Alphonsus, simul intelligens miras esse regni incolarum in Ludovicum Andegavensem, qui tunc in Brutiis erat, animorum inclinationes, quem Joanna ad destinatam regni successionem è Gallia evocarat; quibus duobus incolumibus omnes conatus inanes fore intelligebat; ea cogitatione in præsentia plane deposita, regna sua Hispaniensia repetere decrevit: qua de caussa sese Drepanum confert, ex qua urbe brevior esset, & facilior in Hispaniam transmissus: eoque omnem classem contraxit. Igitur omnibus ad profectionem paratis & instructis, cum conscendere pararet; adversus ac prævalidus ventus subito coortus solvere prohibuit: à quo tres continentes menses, flatu numquam intermisso, in ea urbe retentus est; fortunæ iniquitatem accusans, quæ omnibus inceptis suis adversans, iter quoque in patriam sibi impediret: divini consilii ignarus, quod illum ad destinatum regnum Neapolitanum, velut perspicuo Numine suo retineret: ut hominum mentes futurorum improvidæ, ac præsentium rerum speciebus captæ, illis sæpe lætari solent, quorum jucunda initia perniciem & excidium secum trahunt; contra, ea respuere, quorum primus adspectus minime lætus, felices exitus conjunctos habet. Alphonso quidem adversæ tempestatis incommodum in ingens bonum ac felicitatem vertit: improvisa enim regni Neapolitani recuperandi haud leviter fundata spes illi affulsit. Ludovico, dum ipse Drepani otiose cessat, subito morbo absumpto: quem paullo post ipsa Joanna Regina consecuta est; Renato Ludovici fratre filio adoptato, & herede regni relicto. Is in bello, quod Galli cum Anglis gesserunt, captus, jam amplius triennium à Philippo Duce Burgundiæ in custodia adservabatur: quo subito ac tanto nuncio vehementer erectus Alphonsus, consilio profectionis plane abjecto, subsistere in Sicilia, ibique quo motus principum & populorum regni Neapolitani evaderent, exspectare constituit: ut ex iis consilia & conatus pro tempore caperet: itaque Messanam propere repetit: mortua Joanna, eodemmet obitus die, Neapolitani sexdecim è principibus civitatis eligunt, quos Consiliarios appellant; illisque omnium rerum regimen & arbitrium permittunt. A.C. 1435.

At Eugenius quartus, Reginæ morte audita, nuncio è vestigio Neapolim misso, Consiliarios monet, ut ab eligendo Rege, aut regno cuiquam deferendo abstineant: quæ res neque juris, neque arbitrii ipsorum sit: regnum enim Neapolitanum perpetuæ ditionis Pontificiæ esse: quod Carolus Andegavensis, ejusque stirps à Pontificio solio fiduciarium obtinuerint: ea stirpe morte Joannæ extincta, jus regni cui libuerit fiduciarii tradendi ad Romanum Pontificem delatum. Sese igitur propediem Legatum cum amplis mandatis Neapolim missurum, qui de ea re cum Neapolitanis prolixe agat: Consiliarii, testamento Joannæ, sive vero, sive subdititio (nam utrumque traditur) prolato; respondent, sese nullum Regem novum creaturos, neque alium Regem sibi dari passuros, quam eum, quem Joanna vera ac legitima regni Domina sibi Regem reliquisset: proinde nihil esse, quod Pontifex sese, aut sacrosanctam potestatem in eam rem interponat.

Mors Joannæ magnos motus in regno excitavit, ac studia Neapolitanorum divisit; aliis alio tendentibus: Consiliariique Legatos ad Renatum mittunt, qui illum moneant & hortentur, ut ad paratam regni possessionem quam primum advolet: at

at multi ex regni principibus tædio diuturni Andegavensis imperii, simul compluribus privatim læsi injuriis, voluntate nudata, Alphonsum Regem accersebant: in iis fuerunt Joannes Antonius Marzanus Dux Suessanus, Christophorus Cajetanus Fundanorum Comes, ac Rugerius frater, alter Protonotarius, alter Quæstor regni, Franciscus Pandonius Comes Lauretanus: in primis vero Joannes Antonius Ursinus Princeps Tarentinus, qui opibus & dignitate longe eminens, acriore quoque odio Andegavensibus erat infensus, majoribus injuriis læsus: à Ludovico enim ea in primis de caussa una cum Jacobo Caldora magni nominis Duce in Brutiis misso, omni fere ditione sua, præter nonnullas arces, spoliatus fuerat. Hic igitur in Alphonsi fidem receptus, haud contemnendisque copiis adjutus, brevi amissam ditionem recuperavit. At Suessano animum ad omne consilium versanti, quemadmodum defectionem suam Alphonso aliquo insigni promerito acceptiorem faceret, mira magnæ rei occasio oblata est: per occulta enim consilia cum Cameraco quodam interioris arcis præfecto (nam duas urbs habet) Capuam cepit: cum sua ipsam utilitate, tum multo maxime momentis, quæ ad summam universæ spei factura esset, permagni faciendam. Ea capta Suessanus & Cameracus nuncios ad Alphonsum mittunt; quibus eum Regem salutant; quæque illius caussa egerint, ostendunt; orantque, ne tantarum rerum inchoatæ spei desit, sed ad ipsos advolet; ejus enim præsentia ad res Capuæ stabiliendas opus esse: nam sese quidem Capuam furto capere potuisse; captam vero ab ancipiti exteriore & interiore imminenti periculo tueri suarum virium non esse: illinc armatis copiis, quas hostes haud contemnendas adhuc coegerint, ac porro cogere non desistant, obsidione urbem urgentibus; hinc magno civium numero ob vetera partium studia Andegavensibus rebus haud dissimulanter faventibus.

Interea Cajetani, omnium animis in regno Neapolitano incerta futuri Regis exspectatione suspensis, omnibusque regni Proceribus, & populis alterutri Factioni studentibus, in veteribus Andegavensibus partibus constanti fide manentes, à Philippo & à Genuensibus, utroque Legatis missis, petunt, ut præsidium sibi mittere ne graventur; quod urbem teneat, dum communis Mars controversias inter ambigentes decernit; cuique sua fortuna ac virtus possessionem regni stabiliverit, ci urbem quoque Cajetam simul tradant: interea sese, urbem, ac se ipsos præfecto præsidii mittendo regendos permissuros: virum igitur mittant non modo fortem ac strenuum, sed gravem quoque ac moderatum: qui belli & pacis artibus instructus utrique muneri par sit. Nulla umquam legatio lætius audita est à Genuensibus; metu ad eum diem sollicitis, ne, si Alphonsus ipsorum perpetuus hostis urbem egregio portu munitam occupasset, eamque sibi in medio Mediterraneo mari arcem fecisset, maritima commercia, quibus omnia sua continerentur, ipsis clauderet; ipsosque veluti faucibus premeret: ad hoc periculo tot civium suorum commotis, quorum magnus numerus cum infiniti pretii mercibus ex compluribus orbis partibus contractis, mari tot circa discurrentibus classibus infesto, in eam urbem veluti in tutum receptaculum sese subduxerant: bono igitur animo esse jubent Cajetanos: sese enim non postulatum modo præsidium missuros; sed, si res poscat, omnibus suis navalibus copiis Cajetanis, ingentibusque classibus affuturos; ac non minori contentione pro urbe Cajeta, quam pro ipsis Genuæ mœnibus dimicaturos: factaque dictis continuantes, Franciscum Spinulam virum spectatæ virtutis cum delecta trecentorum armatorum manu Cajetam mittunt; ingenti oneraria ac triremi ad littorum tutelam addita, una cum Francisco missus est à Philippo Otholinus Zoppus, ex intimis familiaribus in Aula educatus, atque aulicis artibus eruditus; qui vafro & sollerti ingenio, studeret regni incolas quamplurimos posset ab omni studio & sensu Aragonensium abductos ad suas partes transducere. Adventu Spinulæ & præsidii, simul promissis Genuensium, quorum fides constitit, confirmati sunt Cajetanorum animi; cum etiam delecta armatorum manus à consilio Neapolitano, petentibus Cajetanis, in præsidium missa urbem intrasset.

Interea, cum Legati Procerum ad Alphonsum venissent, ac mandata exposuissent; haud parva ea initia ordiendarum rerum visa; haud leviaque fundamenta institutorum consiliorum jacta; hinc perampla ditione Tarentina sibi adjuncta; illinc Capua tantarum ad bellum opportunitatum urbe occupata; ad hoc tot tantique nominis Procerum erga se conspirantibus studiis. Ingentibus igitur gratiis actis, ob tanta merita, tantamque illorum in se voluntatem, nullis prius beneficiis à se provocatam, quarum rerum sese perpetuo memorem fore demonstrat; sese mox adfuturum, omnibusque regnorum suorum viribus rem amplexurum confirmat: nullaque interposita mora, cum septem tantummodo triremibus, quas paratas instructasque habebat, è portu Messanæ solvit; Petro fratre in Sicilia relicto, qui copias, commeatus, & reliqua in usum belli necessaria deinceps submitteret. Ipse, ut adventum suum à Neapolitanorum scientia averteret, altum tenens, procul à littoribus Neapolitanis Pontiam insulam classem appellit; indeque Ænariam petit: certioribusque Proceribus, qui erant Capuæ, de adventu suo factis; littora Sinuessæ locum colloquio constituit: quo cum convenissent; post primos amplexus, ac prima comitatis officia, quibus Rex animos Procerum mire cepit, cum dixisset sese illos ad Ænariam non accersisse, illis parcentem, quod maris insolentes homines nausea angi necesse fuisset; sed sese ad illos accessisse. Tum consultari de ratione belli gerendi cœptum est. Rex Cajetæ urbi animo & cupiditate imminebat; qua sibi addita, duabus urbibus, quæ velut regni claustra essent, omnem plane aditum in spem veniebat ab ea parte terra marique interclusurum. Proceres ab eo consilio Regem magnopere revocare, Capuæ timentes, quæ haud dubie ab illo deserta in manus hostium illico ventura esset; qui ingentes pedestres & equestres copias paratas habeant, quas mox Capuæ sint admoturi. Stat Regi sententia Cajetam petere: cum diceret, sibi ad utramque rem satis virium esse: Joannem enim Antonium Ursinum cum iis copiis, quas habeat, partim ab illo scriptas, partim ab ipso illi submissas, ac cum strenuis & impigris Ducibus subsidio rebus Campanis evocaturum. Adquiescunt Proceres consilio & voluntati Regis; cui ut acriores stimulos ad se defendendos adderent, ad genua procidentes in ejus verba & imperia jurant. Igitur consiliis constitutis, ac finito colloquio, Rex cum copiis, quas habebat nec numero, nec genere contemnendas, Cajetam, Proceres Capuam ad suscepta munera utrique discedunt.

Cajetæ natura & situs talis est. Promontorium præcelsum atque undique abscissum, tria amplius passuum millia in ambitu patens, totum fere mari circumluitur; præter exiguam partem Capuæ urbi obversam, qua continenti jungitur: duo sunt hujus promontorii cacumina, quæ velut duos montes efficiunt, valle modicæ altitudinis interjecta; submissius alterum, quod in altum vergit; alterum excelsius, ac submissiori imminens, quod à parte continenti juncta consurgere incipit. Ad

submissioris radices urbs est Cajeta; quæ leni fastigio consurgens, magnam partem dorsi submissioris collis ædificiis continuatis occupat; interjecto muro ab eminentiore monte discreta. Hunc quoque montem mœnia cingunt, ab ea parte qua à terra ad illum aditus est: nam, qua mari alluitur, totus undique rupibus è silice ita abscissis cingitur, ut, etiamsi à nullo custode defendantur, vix ulla humana ope superabiles sint. Est in cacumine turris præcelsa ac munita, quam Cajetani armatorum præsidio firmarant: quorum præfectus Andegavensibus partibus infensus Alphonso occulte favebat: ejus igitur proditione, Alphonsus per occulta colloquia eo monte ac turri furto tenebrarum potitus est: cum Spinula, qui tumultu ac trepidis nunciis excitatus cum valida manu protinus eo accurrerat, omnia hostium plena invenisset; editioribus collis partibus jam occupatis.

Alphonsus felici eventu confirmatus, cum illius copiæ quotidie augerentur, urbem à terra urgere cœpit; cum Petrus frater, quem accersierat, nondum venisset. Primo, idque per multos dies, res in præliis fuit, quæ inter regios & Genuenses erumpentes per varias occasiones committebantur; in quibus multi cadebant utrimque, ac vulnerabantur: deinde ad verberationem mœnium ventum est: quam Alphonsus, magna tormentorum vi idoneis locis deposita, continentem pene exercebat; murusque ac turres quassatæ multis locis procidebant; cum parvo tamen fructu: nam Genuenses, ut ad talia nullum erat hominum genus ea tempestate sollertius, impigra nocturna opera quassata reficere, ruinis patefacta munimentis excitatis obstruere; cum tamen numquam à præliis & eruptionibus omnino abstineretur; Francisco Spinula omnibus rebus invigilante; omniaque, quæ imperatorii ac militaris muneris essent, monendo, hortando, castigando, omnia providendo, omnibus locis occurrendo, in media pugnarum mole versando, nullam à laboribus quietem aut militibus dando, aut sibi sumendo, impigre obeunte. Cum adversus arma & impetus Alphonsi satis invicti stetissent obsessorum animi; à re, quam natura vinci non sinit, oppugnari cœpti sunt; hoc est, ab annonæ & necessarii alimenti penuria: omni terrestri & maritimo aditu commeatibus clauso, ac multitudine exterorum inopiam opidanorum aggravante: sed res initio minus sentiebatur; artiora deinde omnia esse cœperunt: frugibusque pene absumptis, fame laborari cœptum est: nec diutius durari potuisset; nisi Spinula necessitate subactus ad consilium specie crudele, ceterum necessarium, quodque rebus ad extrema adductis unicum remedium reliquum erat, gemens & mœrens descendisset: omnem enim imbellem multitudinem urbe emisit: quod agmen mulierum ac puerorum immistorum, ad hoc squalore & macie confectorum, cum in conspectum Alphonsi venissent, & ad genua misericordiam implorantes procubuissent; objecta oculis miserabilis species ita illum commovit, ut, animi mansuetudine jus belli vincente, quo illos intra mœnia retro compellere potuisset, illorum fame præsenti alimento sedata, illos, quo liberet, abire permiserit: quæ clementiæ fama divulgata miras hominum inclinationes in Alphonsum fecit: quibus rebus cognitis, Genuenses nihil procrastinantes, ingentes quinque corbitas comparant, omnibus necessariis rebus cumulate instructas & refertas; quas subsidio laborantibus Cajetanis mittunt. Huic classi præficiunt Blasium Asseretum unum ex publicis Scribis; qui sibi in maritimis rebus magnum nomen fecerat, cum multis omni tempore editis bellicæ ac navalis virtutis & industriæ documentis; tum recentis memoriæ facinore, quo Petrutium Verrem celebris nominis piratam singulari triremis certamine secum congressum, cum virtute ac fortitudine, tum consilio vicit.

A At Spinula, civitate exonerata, ut quam longissime posset, vitam obsessorum produceret, panem ac reliquas fruges militibus & opidanis parce admetiri cœpit: ceterum, frugibus in dies magis deficientibus, etiam equis consumptis; cum herbarum radicibus, omnique sordidi alimenti genere vitam tolerare cogerentur; opidani supplicibus precibus à Ducibus petere cœperunt, ut, fide ad extremum persoluta, atque omnibus humanis malis patientia & constantia sua victis; cum una fames esset insuperabilis, sese sibi in extremis rebus suis consulere paterentur. Nondum eo loci adductam rem, respondere Duces, ut despondendus animus sit; ac non exspectandum subsidium hominum & commeatuum; quod haud dubium à Genuensibus, civium suorum, ac tantarum opum Cajetæ inclusarum periculo commovendis, mittendum sit: interea tamen posse de pace & deditionis conditionibus cum Rege agi: qua facultate facta, opidani ad Regem petitum mittunt, ut aliquem ex suis, quem idoneum judicaverit, Cajetam mittere ne gravetur; cum quo de conditionibus pacis agerent. Missus est Antonius Panhormita celebris illorum temporum poeta; ut domus Alphonsi semper omnium ingenuarum artium receptaculum fuit; nemoque omnino erat ea tempestate toto Christiano orbe, aut doctrinæ, aut eloquentiæ, aut ingenii laudibus præstans; quem non Alphonsus magnis præmiis invitatum in magno honore apud se habuerit. Panhormita igitur, cum in concione Cajetanorum coram Otholino Zoppo, absente Spinula, qui, vulnere in femore ex tragula accepto, rebus interesse non poterat, longa & accurata oratione de præsenti rerum statu disseruisset, Cajetanosque ad deditionem inclyto & clementi Regi faciendam hortatus esset; petierunt Cajetani à Rege triginta dierum inducias, quibus nisi à Philippo & Genuensibus subsidia in urbem introducerentur; tum vero sese deditionem jam ex eo die facere, obsidesque pactorum servandorum principum civitatis liberos dare paratos. Non accepit conditiones Alphonsus: classem enim à Genuensibus parari audiverat, ante cujus adventum sese transacturum sperabat; neque, deficientibus alimentis, Cajetanos esse diutius obsidioni ferendæ putabat; cum ea de caussa Panhormita sæpe ultro citroque commeasset; convenit tandem, ut ipse Zoppus cum Rege ipso sermonem conferret: facilius enim, ipsis Principibus agentibus, quam per internuncios rem conventuram: qui, Spinula non consulto profectus est: enimvero Spinula re subito cognita exarsit; in publicumque prodiens, cum jam ex vulnere satis covaluisset, in hominis arrogantiam & temeritatem gravibus verbis est invectus: Otholinoque reverso, omnem mentionem deditionis discussit. Ex eo tempore parum inter Spinulam & Otholinum convenire cœpit: quæ tamen Ducum discordia nulli impedimento rebus gerendis erat: cum Spinula voluntates civium teneret, illorumque fidem & prompta obsequia in se firmasset; contra Otholinum animis respuerent Cajetani, ob superbiam & avaritiam invisum: quare omnia arbitrio & imperio Spinulæ regebantur; Otholino frustra dissentiente.

Interea Petrus frater cum magno corbitarum & triremium numero ad Regem venit: quibus navalibus copiis auctus Alphonsus, omni deditionis spe amissa, urbem oppugnatione aggredi constituit. At Genuæ, cum auditum esset navales Regis copias in dies augeri, majoris molis majorisque conatus ea expeditio visa; variatumque sententiis est: nam alii moveri pudore, si miseros socios in suam opem confugientes, ac spe promissi patrocinii ad resisten-

ſtendum Alphonſo inductos, aliter ſibi conſilium capturos, in ipſo initio nulla re tentata turpiter deſeruiſſent; ipſique metu & ignavia hoſti à ſe victo ceſſiſſe viderentur: moveri etiam periculo egregii & primarii civis, ac de Republica præclare meriti; ſimulque cum illo fortiſſimæ cohortis, quam non ad bellum miſiſſe, ſed hoſti opprimendum objeciſſe viderentur: accedebat ingens mercium magni pretii vis ac privatæ fortunæ opulentia; quam, ut diximus, Genuenſes ex omni regno periculis imminentium bellorum ſubtractam, Cajetam tamquam in tutum locum convexerant; cum tanta rei familiaris jactura à publica calamitate disjuncta eſſe non poſſet. Contra alii ab impendiis belli abhorrere; eo gravioribus futuris, quod in tanta ærarii inopia ex privata re eſſent eroganda: ſummæque temeritatis eſſe dicere, ſeſe ac Rempublicam tot diſcriminibus ac laboribus ſine ulla fructus ſpe involvere: quod enim tandem iſtud eſſe conſilium; ipſos, apud quos omnia tenuia ſint, adverſus tantum Regem tot opulentiſſimorum regnorum viribus fultum bellum ſuſcipere? nam, quod ad cives & merces Cajetæ incluſas attinet, nihil eſſe expeditu facilius: pacto enim ſalva & incolumia omnia fore; ad quod Alphonſus haud retractanter deſcenſurus ſit, celeritati Cajetæ potiundæ ſtudens, neque humilia hæc ac ſordida reſpiciens.

Hæc diſputatio cum civitatem diu tenuiſſet; vicit tandem pars, cui decus, exiſtimatio, dignitas publica, tum autem fides omnium rerum antiquiſſimæ fuerunt: quattuor naves ad priores addi decretæ ſunt: quæ res dum ſedulo comparantur, auditum eſt, fratrem Regis cum tota claſſe Cajetam appulſum: eſſe autem undecim triremes ac decem & ſeptem variæ magnitudinis corbitas: quarum regiam ea eſſe magnitudine, ut altitudo proræ dimidium malum alterius quamvis ingentis onerariæ æquet. Igitur Genuenſes tres onerarias, quæ erant in portu Saonæ, ad privatam negotiationem deſtinatæ, mercibus exoneratis, ad bellum armatas ceteræ claſſi addunt; numerumque duodecim navium omnibus neceſſariis rebus cumulate inſtructarum efficiunt. Rem diſtinebat urbana juventus, omnem mentionem belli animo & verbis reſpuens, irata ob ſtipendia ſuperiorum expeditionum non ſoluta; ſimul offenſa ob cladem & ignominiam ad Solcatum Ducis temeritate ac vitio recenter acceptam: cumque navium magiſtri, monendo, hortando, ſuadendo, rogando, ſtipendium offerendo, omnia ſumma facerent; nemo tamen reperiebatur, qui in inviſam expeditionem nomen daret: cum ne ex tota quidem Liguſtica ora, in quam idem morbus pervaſerat, regionum præſides, omni contentione adhibita, quemquam ad nomen profitendum cogere potuiſſent; præter inconditam tyronum turbam, agro potius colendo quam armis tractandis aptam. Mire angi Blaſius præfectus, his interpoſitis moris, quæ curſum inſtitutorum conſiliorum retardarent; vociferarique, hac urbana pigritia & ſocordia, Franciſcum Spinulam ac fortiſſimam juvenum manum, ſimulque dignitatem publicam prodi: vehementerque agendo, tandem pervicit, ut ſtrenuiſſimus quiſque ex urbana juventute & ex circumjecta regione ad nomina danda imperio adigeretur: qui & patriæ caritate victi, & aptis tempori verbis deleniti, ad hoc ſpe promiſſorum præmiorum inducti, tandem in poteſtate Magiſtratus fuerunt: fuitque fortiſſima hæc manus victoriæ in primis cauſſa.

Ceterum, cum audiretur omnia Cajetanis artiora in dies fieri; metuſque eſſet, ne illi tædio malorum ac deſperatione ſubſidii tandem animo ſuccumberent; mitti placebat, qui, quæ Genuæ gererentur ac pararentur, Cajetanos doceret; ac

A ſpe mox adfuturi ſubſidii confirmaret: ceterum, quemadmodum mittendus in urbem terra marique arte circumſeſſam, ac velut circumvallatam, penetrare poſſet, non reperiebatur. Profitetur operam ſuam Benedictus Palavicinus, cui notitiæ domeſticæ jus cum Alphonſo intercedebat: Regemque aſtu eludendum ſuſcipit. Collaudatus Palavicinus, qui ſeſe tanto diſcrimini pro patria offerre non dubitaret, mittitur. Is, ad Regem cum veniſſet; non magis Cajetanorum ipſorum, quam Genuenſium, ait, rem agi in Cajeta conſervanda; cùm cujus excidio conjunctus ſit tot civium Genuenſium ea urbe incluſorum interitus, ad

B hoc tantæ privatæ fortunæ jactura: ſeſe igitur Genua miſſum, qui Cajetanis Genuenſium verbis ſuadeat, ut obſtinationis finem tandem faciant; ac deditionis conſilia auribus admittant: de illa igitur, ſi cum bona Regis gratia liceat, ſeſe urbem ingreſſum cum Cajetanis acturum: ſperare ſe, illos auctoritate Genuenſium permotos, quorum ſpe omnia ipſorum nitantur, ad ſaniora conſilia inclinaturos: enimvero Rex ſincera fide Palavicinum agere ratus, lætus occaſione rebus ac deſiderio ſuo in primis apta, facultatem urbem ingrediendi ac de pace agendi Palavicino facit. Ille urbem ingreſſus, Franciſcum, ac præſidium & Cajetanos docet, quanta diligentia

C Genuæ comparetur; remque haud procul ab eo abeſſe, ut claſſis ſolvat; quæ mox ſit affutura, ac prævalidum hominum ac commeatuum ſubſidium, Rege invito, in urbem introductura: quare obfirmarent animos, ad tot jam exſudatos labores perpaucos dies addere; qui ipſos è manibus Regis infenſiſſimi ſint erepturi: qua ſpe erecti Cajetani, ad omnia conſtanter perferenda animos firmant. Palavicinus ad Regem reverſus, ſumma ſeſe omnia feciſſe renunciat: ceterum rabiem quandam Cajetanorum mentes invaſiſſe, ut morte ſua patriam evertere ſibi pulchrum ducant: qui, commeatu à Rege ſumpto, felici dolo lætus Genuam re-

D vertitur.

At Alphonſus, cum fama apparatuum, qui Genuæ fiebant, in dies creſceret, ipſeque à navalis pugnæ fortuna abhorreret, omnibus viribus connitendum ſtatuit, ut rem ante Genuenſium adventum transfigeret: quare urbem juſta oppugnatione atque univerſis viribus tentare decrevit: igitur turri lignea ædificata, quam mœnibus admoveret, atque omni apparatu oppugnandarum urbium expedito, omnibuſque rebus inſtructis; Petro fratre maritimæ oppugnationi præfecto; ipſe terra urbem tripartito magno impetu invadit. At opidani nihil tanto undique circumfuſo pavore infracti, omni-

E buſque locis impigre occurrentes, prælium ingentibus animis excipiunt: quod acre ubique ſubito accenſum eſt; circa tamen Regem atrocius erat, præſentia Regis ſtimulos ſuis addente: turris rotis agi cœpta primo terrori opidanis fuit; deinde ulterius promota, partim ſua ipſa mole, partim ingenti vi miſſilium è machinis, quas in muris crebras opidani diſpoſuerant, contortis, perfracta & disjecta eſt: cujus ruina cum ſuperſtantes oppreſſiſſet, obſeſſorum animi ab ea parte creverunt: cumque prælium à miſſilibus procul cœptum jam mœnibus appropinquaſſet; regiique murum ſubeuntes ſcalas admovere, ac corvos mœni-

F bus injicere conarentur; & machinæ admotæ longuriis & furculis ad id paratis diſcutiebantur, & ſubeuntes creberrimis miſſilibus è muro venientibus (nullo telo in confertos ac conſtipatos vano accidente) partim vulnerabantur, partim exanimabantur. Similis fortunæ pugna in maritima oppugnatione verſabatur; in qua quæ naves muro propius ſuccedebant, ingentia detrimenta à machinis muralibus accipiebant; neque corvi, propter nimium intervallum, injici poterant, &, ſi

si qui injiciebantur, ii, axibus rotarum præfractis, ac pondere ipsi suo depressi, in mare corruebant; omnesque superstantes armis degravati undis hauriebantur. Hic res memoratu digna traditur, quam omittere non fuit consilium: duos enim Drepanitanos ferunt ita præsenti animo in salute expedienda fuisse, ut demersi, thoracibus, quibus erant induti, diloricatis, ac reliqua armatura sub ipsis undis sibi detracta, ex undis emersi ad naves incolumes enataverint. At Alphonsus, cum nihil succederet, omniaque cædium & sanguinis plena essent; ne in suam & suorum perniciem frustra pertinax esset, receptui cani jussit, neque oppugnationem semel infeliciter tentatam, postea repetendam duxit.

At Genuæ, omnibus rebus comparatis & expeditis; cum dies conscendendo præstituta venisset, quæ fuit sub finem mensis Julii; atrox tempestas cum fulguribus ac tonitribus subito orta est, quæ ingentem marmoreum lapidem à culmine templi divo Ambrosio dicati avulsit: quæ res in omen vulgo accepta est, varia interpretatione; aliis ad spem læti exitus, aliis ad metum tristis eventus, pro cujusque ingenio, illam trahentibus: Magistratusque Blasium per viatorem monuerunt, sese à profectione præsentia sua de more honestanda tempestate prohiberi; quare in alium diem differret. At ille ad nuncium conversus, *Abi*, inquit, *& nuncia Magistratui, me tum conscendisse, cum culmen Ambrosiani templi de cœlo tactum est: meque inanium istarum specierum honoris ante tempus habiti numquam cupidum fuisse; quare officium istud in illud tempus reservent, cum victor cum reduci classe in patriam rediero:* quo responso dato, classem solvit, cui additæ sunt tres triremes, ac naviculæ exigui alvei: cum omnis multitudo tam militum, quam nautarum, duorum millium quadringentorum numerum non excederet: additi sunt præfecto quattuor cives, qui illi essent in consilio, Leonardus Savinionus, Antonius Salvagus, Luchinus Facius, Thadæus Zoalius: magistri navium fuerunt Ælianus Spinula præfectum vehens, Jacobus Justinianus, Cyprianus à Mari, Galeottus Lomellinus, Jacobus Calvus, Carolus Interianus, Lucas Interianus, Joannes Thomas Nigrius, Andreolus Auria, Hieronymus Fallamonica, Jacobus Raibaldus, Joannes Perdix, Joannes Fridericus: trierarchi fuerunt, Othobonus Imperialis, Ludovicus Camulius, Stephanellus Cajetanus.

Interea, cum Alphonsus audisset classem è portu solvisse; omnibus, quæ ad prælium navale pertinebant, propere expeditis & instructis, classem ipse cum sex armatorum millibus ex toto exercitu delectis, conscendit: quod duabus de caussis fecit: quod personam ac præsentiam suam magnum momentum ad victoriam facturam putaret; & ut fratrum contentiones tolleret ad præfecturam classis haud obscura æmulatione adspirantium. Conscenderunt cum Rege ii ipsi regii fratres, Joannes Rex Navarræ, Henricus militiæ divi Jacobi Magister, ac Petrus Infans; unaque cum illis Princeps Tarentinus, Dux Suessanus, Comes Fundi, ac centum Proceres titulo ac dominatu populorum insignes, magnaque vis Nobilitatis. Igitur Rex quinque corbitis in obsidione Cajetæ relictis, cum reliquis, quæ fuerunt quattuordecim numero, Kalendis Augusti è portu movit: insulamque Pontiam tenuit, atque ad latus in Orientem versum mille passus procul à littore in salo stetit. Nomina navium, quas Alphonsus duxit, fuerunt, *Magnana* omnium celsissima, quæ Alphonsum ipsum vehebat; *Figaretta* Regi Navarræ attributa; *Infangasotta*, quam Magister Jacobitanus regebat; *Incantona* Petri Infantis vectrix; *Imboschetta*, cui præerat Legatus Regius; *Ingarona*, *Incorilia*, *Bottifona*; ceterarum nomen incompertum est.

Interea Blasius, omnibus curis in ea, quæ ad tantum imminens certamen pertinerent providenda & expedienda intentus, nullamque sibi ipse diurnæ aut nocturnæ quietis partem à laboribus dando; non modo, quæ facto opus essent, imperare, sed omnia minima & maxima per se ipse obire; singulasque naves lustrans, officii sui milites, nautas, gubernatores, navarchos admonere; suum cuique locum pugnæ assignare; subsidia apte collocare; puppi, proræ, lateribus, corbibus, qui res regant, præficere; gladios acui, scuta, thoraces, hastas fractas, aut parum corpori gestantis aptas refici & aptari; si quæ quassata aut contusa in navibus essent, farciri ac firmari à fabris & artificibus, quorum magnum numerum circum se habebat, jubere: qui, omnibus rebus constitutis, ne ulli parti imperatorii muneris deesset; tali oratione milites ad prælium adhortatus dicitur: *Si cum alio hoste nobis res futura esset, cives; haud parum vererer, ne nomen regium plerosque nostrum perturbaret: nunc, cum prælium nobis instet cum Alphonso, eo ipso, quem iidem ipsi nos Genuenses ad Bonifacium nuper vicimus; credo nos didicisse, Reges quoque viris fortibus superabiles esse: & Hercule, adempto hoc fulgore nominis regii, quid aliud Reges tandem sunt, quam privata capita, non pluribus manibus, aut oculis, aut majore robore corporis utentia, quam ceteri mortales; interdum etiam eo imbecilliore, quo minoribus laboribus duratum est? quod idem de Procerum & Magnatum cohorte, quibus latera septa habent, dicere licet: qui nihil aliud plerumque sunt, quam effeminatorum hominum greges, umbra, otio, epulis, luxu enervatorum: ejusmodi species perinde sunt, prout illas sibi quisque fingit: ignavis & timidis terribiles; fortibus & audacibus contemnendæ: sed nihilo plus me terret major pugnantium, ac major navium numerus, quem Alphonsus secum trahere dicitur: omnium enim sæculorum usu compertum est, rem militarem ac victoriæ spem non numero hominum, sed virtute pugnantium contineri; maximasque victorias de innumera hominum multitudine ab exiguis copiis partas. An ego vos, viri fortissimi, ac rerum navalium usu & scientia ceteros mortales, omnium fere concessu, longe antecedentes cum imbellibus copiis Alphonsi comparem? in quibus quamquam multos fingere libeat viribus atque animi & corporis robore florentes, diuturnoque usu armorum assuefactos & roboratos, quos verisimile est illum a terrestribus copiis detractos in classem transtulisse; dubitare tamen non debemus, quin eos mare, cujus insolentes sunt, inutiles faciat; ac jactatio, teter odor sentinæ, nausea, æstus, etiamsi ferrum non admoveas, conficiat. Quæ hactenus commemoravi, cives, ea ad metum, si quis forte animo cujusquam insedit, demendum valent: pauca addam, ad vos ad pugnam incitandos, atque in hostem inflammandos: primum est vestri contemptus, quo nullus ad generosos animos acuendos acrior est stimulus: quos si hostis non dico fortes ac strenuos, sed viros saltem armis tenendis aptos putasset, numquam omnem regii apparatus opulentiam, atque infiniti pretii regiam gazam sponte, ac nulla re cogente, in classem conjecisset: tamquam nullum a vobis immineat periculum; ac velut ignaviam vobis haud obscuris ambagibus exprobrans: ecquid intelligitis, viri fortissimi, quanto contemptui virtus vestra tumido ac vano ingenio sit? an ille tantam arrogantiam ac superbam virium fiduciam diutius impunitam feret? quid? præmia, quæ nulla ex victoria umquam majora petita sunt, quæque singulos ditare possint; quæ ipse hostis vester ultro vobis offert, uno facto duplicem vobis stimulum ad pugnam addens; quantam vim ad vos impellendos debent habere? accedit misericordia civium vestrorum, qui mœnibus Cajetæ inclusi opem vestram supplices exposcunt; quæ una illos è faucibus infensissimi hostis possit eripere: postremo fides vestra agitur; ne Cajetaños fidelissimos socios vestros, qui, cum tranquillam ætatem procul ab omni contentione agere possent, sese Alphonsa*

phonso tradendo; vestra tamen non in postremis caussa, ne urbe opportunissima hostis vester potiretur, quæ velut compede vos constrictos teneret; sese tot laboribus ac discriminibus implicare non dubitarunt. Eos si in media mole periculi deserimus, atque hosti prodimus; quid turpius nobis, quid nomine Genuensi magis abominabile omnibus nationibus umquam futurum est? cum igitur vobis non vestram tantum, sed civium ac sociorum vestrorum vicem pugnandum sit; agite, ad plusquam virilem operæ partem edendam corpora & animos parate, atque in tam opimam prædam arma alacres capite. Cum orationi præfecti vocibus animorum indicibus crebro succlamatum esset, *Properaret ad hostem ducere, ac facultatem manus conserendæ facere: sese enim non aliter, quam aut victoria aut morte sua prælio finem imposituros.*

Hoc animorum ardore confirmatus Blasius porro ire pergit, & ad quartum Nonas Augusti hostem in conspectu habuit: caduceatoremque in scapham impositum ad Regem mittit: qui illi demonstret, Genuenses ad hominum & commeatuum subsidium Cajetam introducendum venisse, neque ullo modo Cajetanos in fidem receptos deserere posse: quod si per Regem liceat; sese, munere mandato impleto, nulla re tentata, protinus iter retro repetituros: si prohibeat Rex, tum vero sese viam sibi ad destinata consilia perficienda quacumque ratione aperire conaturos. Exarsit Rex postulato: caduceatoremque totum illum & insequentem diem retinuit, dum de responso deliberat. Ea consultatio biduum tenuit; variantibus in consilio sententiis: nonnulli enim salutaria speciosis anteferentes, Regem à consilio navalis pugnæ cum Genuensibus incundæ magnopere deterrere: exemplo recentis Bonifaciani eventus, in quo Genuenses longe & navium numero & pugnantium copia inferiores, quibusque non solum cum Rege, sed multo magis cum locorum iniquitate pugnandum fuerit, omnia virtute perfregerint, subsidiumque Bonifacium, ipso invito, introduxerint: neque turpe dicere tanto Regi, non quidem virtute aut opibus, sed navali peritia, qua hostes haud dubie excellant, illis videri cessisse: quare ne se in præceps discrimen daret; sed minima malorum eligeret, subsidiumque Cajetam introduci pateretur; quæ nihilominus tandem casura esset, commeatibus consumptis: neque Genuensium tenuibus opibus ad tanta impendia magnarum classium continenter emittendarum diu suffecturis. Quam orationem ut degenerem, atque animi sui magnitudini parum aptam aspernatus Rex, *Ego ne*, inquit, *ut tantum dedecus admittam? ac tot res à me gestas tanto flagitio necessarii certaminis cum inopibus nautis detrectati deformare non dubitem? ac subsidium, me inspectante, ac viribus longe superiore, Cajetam introductum, segni obsidione me ad parvæ urbis mœnia consenescere faciat? Tum vero me indignum regno, regio nomine, ac majoribus meis clarissimis Principibus plane judicem: nam Bonifacium objectum quid aliud habet, præter astum quemdam & casum funium regiarum ancorarum incisorum, ac naviculæ incensæ commentum; quod timidos hostes subterlapsos, cum aperta virtute congredi non auderent, manibus meis eripuit? sed non semper præstigiæ felices sunt: navalis vero peritia & assiduus usus, ad quam tandem rem valet, præterquam ad velocitatem quandam atque expeditionem discursuum tum, cum pugna potius eluditur, quam committitur? quorum naves si harpagonibus & ferreis trabibus injectis sistas, ac manum veluti stataria & terrestri pugna ex propinquo conserere cogas; tum intelligitur, quantum nautica concursatio stabili militum virtuti cedat: accendit præterea indignatio; quod exigua civitas, cuique omnia tenuia sint, ultro me tantorum tamque opulentorum regnorum opibus subnisum bello appetere audeat; ac tamquam præcipuo certamine, per animi libidinem, nullis à me injuriis provocata adversus me sumpto, omnibus rebus, quascumque aggredior, quamquam nihil res suas attingentibus, mihi sese opponere ludum ac jocum putet. Adeone nos degeneri isti & contempto hominum generi despectos esse? frangenda est aliquando amens contumacia, gravique illorum plaga majestas nostra sancienda.* Quibus rebus pronunciatis, caduceatorem dimittit; cui comitem addit Franciscum Pandonium, qui responsum det, ac prælium Genuensibus indicat: monitum prius, ut animum præfecti primo leviter, deinde minaciter agendo tentet; an forte à consilio pugnandi deducere possit.

Pandonius cum in conspectum præfecti venisset; mirari vehementer Regem dicit, Genuenses cum tanta classe in ea loca venisse; ac quærere, quid ipsis rei in regno Neapolitano sit? quid juris in ulla illius parte habeant, aut umquam habuerint? quid petant; aut quo tandem veteris amicitiæ & societatis jure, quave veteris fœderis necessitate inducti Cajetanos adversus se defendendos susceperint? aut quod tandem istud fuisse consilium; Cajetanorum caussa, cum quibus nihil juris ipsis umquam fuerit, tantum Regem, à quo nullis injuriis læsi sint, sibi irritare; ac sese tanto bello implicare; tantamque negotii molem nullum fructum tot laborum & impendiorum spectantes sibi conflare? sapientius igitur illos rebus suis consulturos, si retro iter vertant; neque alienis rebus, quæque nihil ad ipsos attineant, se interponant: neve Regi in jure suo persequendo impedimento sint: id illos integra Regis gratia adhuc facere posse. Multa in eam sententiam à Blasio dicta sunt; quamobrem negotio desistere non posset: neque jam esset integrum Genuensibus Cajetanos in fidem receptos deserere: neque eam rem suæ deliberationis esse dixit; cujus tantummodo partes sint Magistratui Genuensi, à quo missus sit, parere. Excanduit Pandonius, atque intemperantia linguæ provectus: *Tantane*, inquit, *vos vestri ac Regis ignoratio tenet; ut speretis vos Cajetam jam ad extrema adductam è Regis manibus erepturos; vosque tam tenuium opum homines Regi omnium maximo & potentissimo pares bello esse confidatis? Eventus rerum, ac bellorum in manu Dei immortalis esse*, respondet Blasius: *Genuenses nullis minis, aut terroris ac periculorum denunciatione officium, quod omnium rerum ipsis antiquissimum sit, umquam deserturos.* Cui Pandonius tamquam in rabiem versus, *Clades*, inquit, *vos vestræ, quando verba non possunt, ad sanitatem revocabunt: proinde vos ad præsens prælium, & ad internecinum bellum parate. Jam superiorum rerum eventibus Regem didicisse*, respondet Blasius, *Genuenses non magis ad accipiendas quam ad inferendas clades aptos; neque certaminum magnopere detrectantes esse: cum vellet Rex, congrederetur; intellecturum illum, potentissimorum quoque Principum opes tenuiorum hominum virtute, si Deus annuat, superabiles esse.* Annales nostros secutus à viris gravibus illorum temporum æqualibus scriptos, Blasium Regi denunciasse, sese ad subsidium hominum & commeatuum Cajetam introducendum venisse, scripsi; à qua re ne Bartholomæus quidem Facius Alphonsi ipsius Scriba, quique de vita & rebus ab illo gestis octo libros conscripsit, discrepat: quamquam scio nonnullos exteros Scriptores aliter tradere: ajunt enim Blasium Regi nunciasse, sese ad cives Genuenses præsidio Cajetanis missos obsidioni eximendos venisse: quod non modo re falsum est; sed genere nugatorium: quid enim attinebat tam validam classem tantis impendiis comparare; aut tantam virium civitatis partem tanto discrimini subjicere, ejus rei caussa, quam epistola assequi poterant; Francisco Spinulæ præsidii præfecto scribendo, ut fide ad extremum persoluta, si in eo res esset, ut Cajeta jam teneri non posset, pactus cum Rege incolumem exitum, suæ ac militum

tum saluti consuleret? quæ res usitata semper fuit: deinde Rex Blasii postulato non modo non retractanter, sed cupide quoque annuisset: quid enim ipsius consiliis erat aptius, quam urbem delectæ cohortis præsidio emisso, enervare? postremo quid magis ridiculum fingi potest, quam Genuenses delectum fortissimorum juvenum præsidium Cajetanis ad illos tantummodo ludificandos misisse, quod, cum tempus gerendarum rerum venisset, revocarent? ut mirer, Paulum Interianum Genuensem civem, exterorum ineptum somnium ac patriæ parum honorificum potius, quam patriorum Annalium incorruptam fidem secutum.

Nuncio regio sub vesperum dimisso, certamine instante, Blasius totam noctem, quæ illud antecessit, ad omnia maxima & minima, quæ ad victoriam ferrent, mentem atque animum versans insomnem traduxit: diuturna investigatione sollers ingenium rem tandem commentum est, quæ maximum præ ceteris omnibus momentum ad victoriam fecit: tribus igitur ex magistris navium ad se vocatis, quæ cogitatio animum subierit, demonstrat; imperatque, ut, cum ipsum recta & aperta via cum tota classe in hostem tendentem viderint, illi cum navibus suis longo circuitu altum petentes, usque eo provehantur, dum secundi venti favore captato, proris conversis, flexoque in hostem itinere, latera & terga hostilis classis sub adverso vento deprehensæ in media pugna invadant. Illi imperata impigre exsecuti sunt: Blasiusque nuncio circummisso reliquos Navarchos mirari vetat, si, cum ipse classem in hostem recta moverit, tres naves sese à reliqua classe segregantes, atque iter alio vertentes viderint; id enim illas suo jusso facturas, itaque facto opus esse.

Orta luce, Blasius, Aragonensi classe in se veniente procul conspecta, ancoris propere sublatis, velisque datis, classem ipse quoque suam in hostem movet: tresque naves, ut imperatum fuerat, à reliqua classe digredientes, velis in altum datis diversum iter capiunt: quas Alphonsus procul conspicatus manum in illos intendens exclamat: *Ecquid videtis, milites ac Proceres, tres ex hostilibus navibus metu sese pugnæ subtrahentes fugam capere? properemus igitur non tam ad certamen, quam ad certam & exploratam victoriam, & ad prædam; vel, si tanta paucitas pertinax fuerit, ad eam velut parem pecudum numerum jugulandam, & ad vecordis temeritatis pœnas ab amenti hoste exigendas.* Igitur classes brevi propinquæ factæ infestis rostris magno impetu mutuo se invadunt: quarum quattuor singulari certamine concurrunt: in quibus regia navis cum prætoria Genuensi; ac, quæ Regem Navarræ vehebat cum Lomellina, eaque in qua erat magnus Magister Jacobitani Ordinis, manum conseruerunt: reliquas quinque Genuenses singulas binæ Aragonenses circumsistunt: præliumque initum est animis tantummodo par, ceteris omnibus rebus dispar: Aragonensibus navium multitudine superantibus; illorumque copiis numero, Genuensibus genere firmioribus: Regis enim milites non quidem robore corporis aut virtute animi inferiores; sed terrestribus pugnis assueti, ac maris insolentes, non modo ad militaria opera prompte edenda non satis habiles esse, sed plerique illorum tetro sentinæ odore ac nausea confecti; ad hoc jactatione navium vestigio titubante, neque arma tenere, neque se regere à casu posse; pugnæque omnino inutiles esse. At Genuenses in usitata navali militia notaque disciplina, nulla nova re perturbari, habili & expedito cursu ultro citroque discurrere, atque omnia, quæ militaris & navalis muneris erant, impigre obire: isque erat pugnæ status, ut quæ naves compari Marte concurrerant, in iis æqua fere sors pugnæ esset; Aragonensibus numero pugnantium, Genuensibus virtute & peritia rem æquantibus: at in Genuensibus, quas binæ Aragonenses circumsistentes ancipiti prælio premebant, haud mediocriter laboraretur. Acriter magnoque irarum certamine per multas horas pugnatum est, neutro fortuna rem inclinante; Genuensibus magnam sagittarum ac tragularum vim scorpionibus & ballistis (cujus bellici instrumenti usu in primis pollebant) certiore ac validiore ictu figentium; ad hoc magna tedarum ac bituminis & accensorum calcis globorum in Aragonenses naves ingerentibus: quibus multi partim vulnerabantur, partim exanimabantur: cum ipsi contra haud levia detrimenta acciperent à varii generis Aragonensium missilibus, ac præsertim bombardis, quarum illi numero abundabant; atque à subter discurrentibus hostium triremibus, quæ ipsæ quoque haud levia damna quamvis supinis ictibus inferebant. At Blasius rem, tot iniquitatibus prementibus, in angustum adductam cernens, homines, qui erant in tribus triremibus, quarum vel nullus vel perexiguus in pugna usus erat, corbitas propere, ad fructuosiorem operam navandam, sapienti consilio, conscendere jubet: quibus recentibus atque integris copiis sauciorum & cæsorum numero suppleto, refecti sunt pugnantium animi; præliumque, quod apud Genuenses multis in locis segne esse cœperat, novo hoc addito auxilio recruduit. Cum diu & acriter pugnatum esset, re potius in defatigationem ultimam spectante, quam ad alterutram spem inclinata; interea tres naves, quas à reliqua classe se separantes altum petiisse diximus, secundo vento capto, valido flatu impulsæ, pugnæ superveniunt: quarum adventus fortunam prælii ad eam horam ancipitem secundum Genuenses decrevit: neque vero peritum Ducem fefellit, ab illis navibus initium victoriæ faciendum: tanto enim impetu latera hostilium navium in pugnam versarum ex transverso invaserunt; ut regia gravi ictu percussa in latus prætoriæ Genuensi obversum ita alte inclinata sit, ut, aqua accepta, haud procul à periculo demersionis fuerit; insanamque trepidationem superstantibus præbuerit: qui in latus inclinatum ruentes pondere insuper suo illud gravabant: quod etiam faciebat saburra eadem inclinatione in idem latus aggerata: ut navis numquam se in rectum statum plane erigere potuerit; sed propendens tabulatum, ac superstantes ictibus Genuensium apertos objiceret: qua occasione illi utentes ingentem telorum ac lapidum vim instar creberrimæ grandinis ingerebant: quibus regii nulla re protecti vulnerabantur atque exanimabantur: qui etiam à flamma & vapore ex globulis calcis tabulato illisis, quorum magnam vim Genuenses intorquebant, emicantibus prospectu adempto, pugnam omittere cogebantur: quare Rex ad iniqua rem inclinatam cernens, simul ut sese periculo sagittarum instar densissimæ nubis eriperet; ex summo puppis tabulato, in quo omnia circumspectans ac providens constiterat, descendere, ac sub tectum puppis se recipere coactus sit: qui tamen ne in extrema quidem spe se deserens, Genuenses in regiam veluti victoria jam parta transilientes comprehendi, ac vinctos ad se adduci jubebat: qua re animadversa, à præfecto transilire prohibiti sunt: qui nautas regios mali custodes minaciter adegit ad antennas dejiciendas; quæ, funibus incisis, tanto impetu deciderunt, ut præ gravi ictu navis concussa atque undis afflicta fatiscere multis locis atque undam accipere cœperit.

Incidit præterea casus, qui Proceres Regem circumsistentes metu exanimavit: verutum enim magnæ crassitudinis à ballista Genuensi magno impetu contortum ad pedes Regis accidit, magnaque vi tabulato infixum est, ut parvo momento

Rex

Rex pestem vitarit: quare Proceres Regem ne ad tanta quidem pericula animum submittentem, nisi genibus, consiliaque precibus miscentes suppliciter orare, ne sese ac suos nimia animi magnitudine ac constantia perditum iret: meminisset, se non suo tantum capite dimicare, sed in ejus casibus omnium regnorum suorum fortunam verti: illo salvo, salva omnia, damnaque facilia reparatu fore; percunte, simul omnia peritura: proinde sese ille sibi, Reipublicæ, ac regnis suis reservaret: satis illum decori, satis officio atque existimationi fecisse; omnibus regiis & imperatoriis muneribus cumulate impletis: satis spectatam virtutem & constantiam; ceteris laudibus prudentiæ quoque gloriam adjiceret, quæ doceret cetera omnia, præterquam fortunam, à magnis viris posse præstari: huic, cum res cogat, cedendum, cujus ingruentis vis nullis humanis opibus refringi possit. Expugnatus tandem invictus animus precibus est: quare consiliis acquiescens, nomina ac statum fortunæ Navarchorum Genuensium sibi edi postulat: omnibusque, Blasio præsertim præfecto decus dediti Regis summa ope petentibus, Jacobo Justiniano, cujus familia Chii rerum potiretur, jureque signandi aurei nummi esset insignis, deditionem fecit.

Hic necessario nobis paullum è via excedendum est; atque aperiendum, quemadmodum gens Justiniana dominatum nobilis insulæ, partim Genuæ ipsius patriæ, partim exterorum Principum concessu, adepta sit: quam rem ad hunc locum facere distulimus; ut seriem jam inde ab initio repetitam continuaremus; quam sæpe interruptam interpositæ res minus perspicuam fecissent. Insulæ Chii, atque utriusque Phocææ in ora Asiæ imperio, ductu Simonis Vignosii, Genuensibus parto, classeque victrice Genuam reversa, magistri navium, quorum sumptibus expeditio facta fuerat, ac bellum altum, sibi de impensis factis, ac de pecuniis Reipublicæ mutuo datis satisfieri postularunt: cum exhaustum ærarium tanto æri alieno solvendo non esset, vectigalia partæ insulæ illis ad certum tempus oppignerata sunt; quæ, nisi intra præstitutam diem à Republica redimerentur, loco solutionis creditoribus cederent, simulque cum illis insulæ & utriusque Phocææ utilis, quem vocant, dominatus; summo imperio, quod merum & mistum Jurisconsulti appellant, ac jure gladii Reipublicæ salvo: quod creditorum corpus *Monas* Græco vocabulo nominatum est. Hæc Monas, vectigalibus non redemptis, utili dominatu uti instituit, Magistratum ex sui corporis hominibus Reipublicæ Chiensi ac rebus gerendis præficiens; quattuorque viros ipsius Monadis suffragio creatos nominans, ex quibus summus Genuensis Magistratus Prætorem legit, qui jurisdictioni Chii præsit. Hæc Monas per varias occasiones variisque temporibus omnis fere à familia Justiniana occupata est: quæ cum capitum & larium numero frequentissima esset, ac divitiis florens, portiones ceterarum familiarum partim pretio, partim jure affinitatum & successionum, aliisque legitimis titulis sibi paravit. Hujus familiæ nonnulla pars Genuæ substitit; multo maxima intestinorum malorum ac domesticarum discordiarum pertæsa, Chium, tamquam in quietiores sedes ac domicilium, commigravit; urbemque tam extra quam intra pomœrium magnificentissimis ædificiis frequentavit & ornavit; cum centum amplius capita patrumfamiliarum essent.

Ceterum cum, Bajazeto Turcarum Principe à Tamerlano Tartarorum Imperatore acie victo ac capto, Constantinopolitani Cæsares periculo à Turca cervicibus imminenti liberati respirare cœpissent; ingens metus Justinianis est injectus, ne Cæsar vires paullatim assumens, insulam veteris juris Constantinopolitanorum Cæsarum, quam Genuenses quinquaginta amplius ante annis illis abstraxerant, armis repeteret, quibus ipsi haudquaquam pares essent: quare in omne obsequii genus compositi, illius ira mitigata, insulam ab illo fiduciariam impetrarunt: quam ille genti ac nomini Justiniano concessit, cum jure aurei nummi signandi: quod jus Justiniana gens perpetuo usurpavit; quingentorum perparorum anniversarium vectigal in Cæsaris vestiarium ex conventis pendens. At Turcarum potentia in Asia in immensum crescente, atque omnibus finitimis regnis formidolosa facta; Justiniani, utraque Phocæa jam à Turca occupata, insulæ quoque Chio timentes, fœdus cum Mehemete Calepini Turcarum Regis filio, Oratoribus ad illum missis, inierunt: quo fœdere Justiniani anniversarium tributum quattuor florenorum millium pendere obstricti in amicitiam & fidem à Turca accepti sunt, facultate illis ac jure commerciorum facto per omnia Asiæ regna, quæcumque Ottomanorum imperio parebant; tutoque accessu & recessu omnibus negotiationis caussa Chium commeantibus, etiam Turcarum hostibus dato: defensioneque Justinianorum Chii Dominorum (ita enim illos in diplomate appellat) adversus quoscumque suscepta; cum sollemni jurejurando promisisset Turca, Justinianos à se successoribusque suis inviolatos fore; illorumque res intactas. Quo fœdere sancito, insula opulentis commerciis celebrata est, atque incolis frequentata, quæ ad nonaginta millia capitum numerum adscenderent: ejusque vectigalia aucta ad sexaginta anniversaria aureorum nummûm millia, partim ex mastice, qui nullo alio orbis loco nascitur, partim ex portoriis, partim ex ipsorum incolarum tributo: Justinianorumque opes & dignitas in immensum crevit: qui tum egregio muro urbem totam cinxerunt, validis circum propugnaculis firmato; peramplaque ac profunda fossa circumducta, in quam mare exceptum totam urbem circumluit. Justinianorum insignibus portæ urbis superpositis, in celebrioribusque urbis & muri locis affixis, decimo octavo post anno, idem jus fiduciæ, eademque fœdera & pacta cum Joanne Palæologo Constantinopolitano Cæsare, eo, qui Florentino Concilio interfuit, renovata sunt: ceterum tanta fuit in Justinianis modestia, eaque patriæ caritas, ut numquam summi imperii titulo ac nomine Genuam parentem urbem fraudarint; aut usum Prætoris, qui jurisdictioni præesset, Genua accersendi intermiserint: cum incolæ sollemni illa ac stata anniversaria acclamatione, ut mos est genti Græcorum, Justinianos Dominos agnoscant & salutent: idem jus fiduciæ, eademque pacta post pugnam hanc, quam modo scripsimus pugnatam, à Turca Constantinopolitano imperio & urbe potito confirmata sunt. Justiniani igitur insulæ dominatu sibi stabilito, singulas ejus præfecturas, quæ tredecim omnino sunt, tredecim ex ipsis quotannis in orbem lecti, singuli regendas accipiunt. Illaque est neutiquam vulgata hujus claræ gentis commendatio; quod, cum ceterum octo familiæ, quæ caput supra ceteras extulerunt, Spinula, Auria, Grimalda, Flisca, Adornia, Fulgosia, Montalta, Guarca ad summam potentiam, summasque opes malis publicis magna ex parte pervenerint; ex discordiisque civitatis creverint; una Justiniana gens ad parem dignitatem, parque honoris fastigium, nulla, nisi salubri Reipublicæ parte, nullisque improbandis artibus conscenderit. His igitur de caussis Alphonsus Justinianam gentem, in deditione facienda, ceteris familiis Genuensibus merito prætulit. Nunc ad institutam historiæ seriem redeo.

Casum regiæ captæ reliquæ naves secutæ sunt; partim illico se tradentes, partim cum aliquantum præ-

A prælium etiam extraxiſſent: ſicque finis prælio ſub veſperum factus eſt; quod ingentibus animis initum, magnoque irarum certamine continuatum, decem horas duravit: Genuenſeſque tota claſſe potiti ſunt; præter unam navim, quæ fuga cladi ſe ſubtraxit. In poteſtatem Genuenſium venerunt, præter Regem ipſum, Regemque Navarræ, ac magnum Magiſtrum Compoſtellani Ordinis Regis fratrem, amplius centum Proceres dominatu populorum inſignes; atque ingens nobilium virorum atque Equitum numerus: in quibus fuerunt Joannes Antonius Dux Sueſſanus, Joannes Antonius Princeps Tarentinus, Antonius Comitis Fundani filius, Joannes Magiſter Ordinis Alcantaræ: B nemoque omnino Principum ex tanta clade evaſit; præter Petrum natu minimum regiorum fratrum, qui in ſubjectam triremem fune demiſſus fuga ſalutem expedivit. Huc acceſſit regia gaza, ac reliqua infiniti pretii præda, ingenſque auri vis ex captivorum redemptione redacta: ad hoc pretium navium, ac bellicorum & navalium armamentorum, & inſtrumentorum; quæ victores ita ditarunt, ut multi eorum ex tenui fortuna ad magnas opes pervenerint. Huic victoriæ tanta cum gloria à Genuenſibus partæ, ſi numerum navium, quibus ſæpe concurſum eſt, ac multitudinem illarum C captarum, atque hominum cæſorum ſpectes, multas omnium temporum anteponas: ceterum ſi magnitudinem rei geſtæ, ac virtutem, & conſilium in illa gerenda, in primis vero ſplendorem Regum ac Procerum captorum conſideres; haud facile reperias, quam ex omnium ſæculorum memoria illi conferas.

Cladi navali terreſtris continuata eſt: Cajetani enim tanta victoria animis aucti, audaci ac prævalida eruptione caſtra regia aggreſſi; primo incurſu hoſtes, cum mœrore tantæ cladis ſub oculis pene ipſorum acceptæ obtorpuiſſent, fundunt ac fugant, caſtriſque potiuntur; quæ & ipſa opulentæ prædæ Cajetanos compotes fecerunt. Blaſius, multitudi- D ne captivorum prægravante, ſecuritati ſuæ cavens eodem die claſſem exoneravit, quinque millibus illorum in terram expoſitis, ac liberatis; portumque Cajetæ cum claſſe victrice ac victa ſimul ſubiit.

Interea Genuæ certo nuncio victoriæ nondum allato, omnia exſpectatione ſuſpenſa erant: rumor tamen incertis auctoribus manarat, rès ad Cajetam proſpere ſucceſſiſſe: quæ res omnium animos ac ſpem erexit; ut, juriſdictione intermiſſa, opifices, ſellulario opere omiſſo, ac tabernis clauſis, urbem percunctabundi circumirent; atque ut quiſque peregre adveniebat, eum circumſiſtentes, ac rogan- E tes, ecquid novi afferret; atque ecquid de claſſe ac rebus Cajetanis audiſſet, non prius dimitterent, quam omnia ordine enarraſſet. Tam ſollicitæ ac ſuſpenſæ civitati cum certus tandem nuncius victoriæ partæ ac Regis ipſius capti veniſſet; tum vero nemo fuit, qui ſuperfundenti ſe lætitiæ temperaret: ſed matronæ omnis decori oblitæ in publicum proſilientes, ac magnis & crebris agminibus per urbem diſcurrentes; ipſæque ac viri, nullo ætatis, aut ſexus, aut ordinis, & fortunæ diſcrimine immiſti, ac præ gaudio mentis vix compotes, plauſibus ac clamoribus effuſam animi lætitiam ſignifi- F carent. Tres continentes dies ſupplicationes habitæ ſunt, gratiæque Deo immortali actæ: decretumque eſt, ut Nonæ Auguſtæ divo Dominico feſtæ, quo die tanta victoria parta eſt, ſacro ſollemni atque anniverſario dono ad templum illi divo ſacrum delato celebrarentur.

Ceterum tanta lætitia brevi Genuenſibus non modo luxuriavit, ac vana evaſit; ſed in mœrorem quoque & indignationem vertit: qui tamen mœror ad extremum in ingens gaudium erupit. Philippus enim, nuncio victoriæ accepto, extemplo duos nuncios, alterum Genuam Ludovicum Crotum, alterum ad Blaſium Marcum Barbavarium miſit: qui Genuam miſſus eſt, petiit à Senatu, ut eandem claſſem ad Siciliam occupandam mitterent. Reſponſum eſt Regi, neque claſſem ſine novo ſtipendio reliquiſque bellicis apparatibus ac terreſtribus copiis mitti poſſe; & à maritimis periculis omnia tuta eſſe. Aragonenſi enim claſſe deleta, nullam aliam toto mari Mediterraneo Genuenſi parem reliquam eſſe: qui ad Blaſium venit, verbis Philippi illi imperavit, ut Genuenſi portu omiſſo, recta Saonam contenderet; indeque Regem ac captivorum delectos primores Mediolanum ad Philippum adduceret. Dicto audiens fuit Blaſius, imperio adactus; quamquam grave cenſebat patriam tanto ſpectaculo ac gloria pene tantæ partæ victoriæ orbare: videbatque obtrectatorum ſermones de ſe duriores futuros: ceterum præponderabat Principis reſpectus, cujus imperio ſeſe facere nullo modo poſſe intelligebat, quin pareret: neque enim neglectum ſibi impunitum fore, nullius rei pœnas Principibus, quam ſpreti imperii, vehementius, aut perſeverantius exigentibus; neque, ad manus Philippi internecino odio ipſum perſecuturi ſubterfugiendas, ſatis ſibi præſidii in civium ſuorum opibus aut benevolentia fore ſperabat: quorum principes immo in ipſa expeditione iniquos ſibi expertus eſſet; ut nonnulli Scriptores tradiderunt, in quibus eſt Bartholomæus Facius; qui ſcripſit Nobilium Factionem, cumque illa conjunctam magnam clararum popularium familiarum partem, cum hominem novum in tanto imperio poſitum concoquere non poſſent, omnibus rebus illi incommodaſſe: ac, quoniam aperta via imperium abrogare non poterant, idem per occultos cuniculos tentaſſe; ſtipendiis extrahendis, delectuque artificio impediendo: quæ res coegerit Blaſium per occultos nuncios opem Philippi adverſus Magnatum Genuenſium iniquitatem implorare; cujus favore imperium illi ratum factum ſit, ac difficultates expeditæ: poſtremo conſiderabat illa tempora locum ejuſmodi querelis non dare; cum Factionibus accenſis, jam in uſum ac diſciplinam Genuenſibus veniſſet, armis inter ſe de jure publico contendere: alteraque pars primariorum civium urbe extorris, ſtudiis ac ſocietate cum externis conjuncta, patriam infeſtis armis obſeſſum & oppugnatum venire, illiuſque ditionis opida & caſtella occupare ac retinere. Tam indignum tamque in nomen Genuenſe contumelioſum exemplum, magnas animorum commotiones Genuæ fecit; vulgoque omnes pro ſe quiſque fremere, itane ſibi iniquum eſſe Philippum; adeo ſeſe ab illo ſperni; ut ſi tanti facinoris gloriam Genuenſibus, quorum tota eſt, permittere noluerit, at non ſaltem cum illis communicandam duxerit; ſed totam ad ſe attraxerit? non ferendam tantam injuriam; ſed juſtum dolorem adverſus Philippum capitaliorem atque abominabiliorem hoſtem; quam Alphonſum, ulciſcendum: ſi ab exterioribus ſignis ad intimos hominum ſenſus penetrari poteſt, cupiiſſe profecto Philippum Genuenſes ab Alphonſo profligari ac deleri: ut civitatem, juventutis robore exſtincto, exinanitam & enervatam libidinibus ſuis magis obnoxiam, (quod ille ſemper ſpectarit) pedibus ſibi proculcandam ſubjiceret. In Cajetanos in fidem & ſocietatem receptos ab Alphonſi impetu defendendos tantam claſſem Genuenſes comparaſſe: tantam hominum ac pecuniarum impenſam feciſſe; vires civitatis ac florem Genuenſis pubis extremo diſcrimini objeciſſe, in Philippi injuriis à ſe ipſis repellendis, in duro atque immani jugo à cervicibus diſcutiendo, non eandem virtutem adhibituros? in alienis rebus, ac nihil fere ad ſe attinentibus, fortes atque impigros, in ſuis ignavos ac deſides? Irritatis ani-

animis duæ contumeliæ additæ sunt, quæ illos magis exasperarunt: vetuit enim præses Senatum per litteras suas Principes amicos victoriæ partæ certiores facere, superfluum esse dictitans officium, in quo Philippus præverterit: ad hoc Philippus Henricum Regem Navarræ, nonnullosque carptim captivorum primores, Alphonso gratificans, cum quo redierat in gratiam, qui Genuam adducti fuerant, sibi illico Mediolanum transmitti imperavit: quæ res liberiores voces hominum elicuit, minime dubiorum, quin deficiendum esset: ceterum multa consilium distinebant: primùm principum civitatis voluntates, quas in Philippum antea mire propendentes, haud satis exploratum erat, an tot patriæ impositæ injuriæ immutassent; deindè res suo ipso molimine gravis atque ardua, tantam arcium multitudinem Philippo in finibus Genuensibus occupante: tenebat enim Philippus præsidiis suis valida castella, Novas, Gavium, Vultabium, Fiaconem; ad hoc tres arces ædificarat ad Pontem decimum, Montembellum, Bulzanetum, quæ viam illi deinceps ad Genuensia mœnia per vallem Porciferæ muniebant: erat præterea in illius potestate urbs Saona cum duabus arcibus. Terrebat in primis arx Castellettum in ipsa urbe, ut illis temporibus, munitissima, atque edito loco sita, prævalidoque præsidio firmata: ad hoc Alphonsus duas Portus Veneris arces, ac munitissimam turrim Ericis opidi occupata tenebat.

Interea Mediolani Alphonsus & Philippus inter se in gratiam redierant; magnaque voluntatum conciliatio inter ipsos facta erat. Alphonsus enim à Philippo comiter exceptus, honorifice tractatus, simulatque facultas colloquendi cum Philippo facta est, ita de præsenti rerum statu disseruisse dicitur: *Si mihi cum imperita multitudine agendum esset, Philippe; vererer, ne mihi assensum præsens fortuna mea abrogaret, ac leviorem me auctorem faceret; ac ne oratio, quam habiturus sum, non tam sententiæ meæ, quam meorum temporum videretur: rerum enim ignarum vulgus auctoritate potius duci quam rationem sequi solet: at graves & sapientes viri non tam loquentem spectant, quam rationum momenta ponderant; ac perinde ut illa sunt, ita de rebus statuunt: amplum tibi & in præsens esse, & ad posteritatis memoriam fore censes, Philippe, Alphonsum Regem navali prælio victum & captum: ceterum hujus gloriæ magnam partem fortuna, magnam milites & Duces, quorum virtute, fortitudine, consilio te absente præclara res gesta est, ad sese trahunt. Genuenses quidem, te plane excluso, non partem modo, sed totam sibi illam vindicant; suis armis, suis hominibus, suis classibus, ad hoc navalium rerum scientia & usu victoriam partam aperte præferentes: una tibi ex egregio facinore reliqua est gloria, quæ tota tua sit; in cujusque societatem neque fortuna, neque milites aut Duces, neque Genuenses, neque quisquam omnino mortalium venturus sit; bonus illius usus: luxuriavit quidem multis sæpe ac vana evasit victoriæ lætitia; nullo fructu, male illa utendo, ex ea percepto. At tua tanto est iniquior hac in re quam ceterorum conditio; quod pravus illius usus non modo fructum sperandum corrumpit, sed in magnum quoque tuum damnum, atque adeo in exitium vertet: quo magis igitur in ancipiti ac lubrico aut salutis, aut excidii loco versaris; eo tibi consideratius & providentius est agendum; ac cavendum, ne te inanibus speciebus auferri sinas; sed salubria in consilio potiora habeas. Miratus sum, Philippe, te, amicitia mea subito relicta, ad societatem Andegavensium tete adjunxisse. Mitto quærere, quid in me offenderis, quam ob rem me desereres; quæ meæ injuriæ te à me abduxerint; nam istis omnibus rationem utilitatis ac consilia status rerum stabiliendi præponderare solere scio: ut igitur de hac ipsa rerum stabilitate tecum agam; quid tandem in me relinquendo, & te ad Andegavenses applicando secutus es? non te latet, Philippe, Andegavenses homines Gallos esse Italici nominis hostes sempiternos; ad hoc Italiæ imperio ex omnium sæculorum memoria imminentes: quod illis natura ita insitum est; ut numquam bellum atque arma ab Italia abstinuerint; nisi cum occasio aut facultas illa inferendi defuit: hos igitur homines tu in Italiam accersis? atque in possessionem tantæ ac tam opulentæ illius partis inducere studes; ex qua stabilita gradum illis ad te opprimendum tute ipse facias? quod si speras, illos tanto tuo hoc beneficio devinctos ingenium exuturos, magna te omnium rerum ignoratio tenet: nam neque homines beneficiorum memores umquam sunt, cum hæc memoria illis inutilis & incommoda est; neque impotens dominandi & regnandi cupiditas, omnia divina & humana jura perfringere solita, memoria beneficii accepti vincitur: quod etiam minoris ab accipiente quam à dante ponderari solet: quam compar hoc factum tuum Joannis Galeacii parentis tui sapientissimi Principis prudentiæ est? qui ceterorum Regum ac Principum arma Italis spernenda, Gallorum autem formidanda dictitare solebat: primum præpotentia, deinde Italiæ visceribus hærentia: quod idem tibi à nobis Aragonensibus periculum non est: tenuibus scilicet Regibus, ac tantis maris & terrarum spatiis ab Italia discretis: quin contra Aragonensium & Vicecomitum amicitiam utrisque utilem, perpetuam quoque esse necesse est: quæ utrumque adversus communem præpotentem ac formidolosum hostem mutua ope communiat: quid igitur pravo isto consilio tuo agis, Philippe, quam ut naturales hostes tuos opibus tuis auctos adversus te confirmes? meque Italia exterminato, atque hoc tui propugnaculo tibi ipse adversus hostium impetus detracto, viam illis ad te opprimendum communias? à quo consilio nisi desistis; brevi tum, cum inutilis ac sera erit pœnitentia, intelliges, te non tibi, sed hosti tuo vicisse; neque in tuam utilitatem, sed in tuam perniciem victoriam partam; utilioremque tibi futuram fuisse cladem, quæ non magis te quam hostem naturalem tuum profligasset; meque regno Neapolitano potitum, tibi tandem adjunxisset; utriusque rationibus ita ferentibus: at victoria, propugnaculo, quo tutus esse maxime potes, tibi adempto, te pedibus Gallorum proculcandum, atque avita ditione tandem evertendum projicit.*

In suam sententiam tandem traduxit Alphonsus Philippum, cum veris rationibus victum, tum lenitate & humanitate Alphonsi captum: in hoc enim Rege comitas, atque ingenii facilitas, singularisque cum majestate conjuncta morum suavitas, ita ceteras præstantes atque heroicas virtutes ornavit, ut miras hominum voluntates ad illum allicerent. Philippum quidem ita attraxerunt, ut totum ab omni studio sensuque Andegavensium abductum ad Alphonsum traduxerint; artissimoque societatis & amicitiæ fœdere illi devinxerint; qui Genuensibus imperavit, ut sex ingentes corbitas ad Regem in sua devehendum compararent & instruerent: quæ omnia à Genuensibus gementibus & mœrentibus, quia nondum res ad deficiendum satis maturæ erant, obedienter tamen facta sunt.

Ceterum Philippus certior à suis factus, Genuenses graviter offensos, spectaculo Regum civitati subtracto, de quo Philippus tamquam à se victo triumphare voluerit; ne vultu quidem tantam injuriam satis dissimulare, remque ad defectionem haud dubie spectare; vehementer perculsus, astu Genuensium consilia eludere parat: per speciem enim honoris habendi, Genuam scribit, non se aliter de redemptione captivorum acturum, quam coram Genuensibus ipsis, quorum opera & virtute capti sint: legationem igitur ad se mittant amplam & honorificam. Missi sunt Legati: quos ad se introductos Philippus benigne appellat; aitque sese non minus de Genuensium commodis & amplitudine quam de suamet laborare: omnia se adhuc fecisse, ac porro facere perrecturum, ut victoria non minus Genuensibus

 quam

quam ſibi læta ſit; atque adeo illis quam ſibi etiam fructuoſior: expugnaſſe ſe tandem Alphonſi animum diu renitentem; atque ad regno Sardiniæ illis cedendum induxiſſe. Quo major res erat, eo minus credibilis Genuæ viſa: mirarique omnes tam ſubito Philippi voluntatem mutatam; ut, qui in Genuenſes conterendos, enervandos, omni dignitate ſpoliandos, omnibus iniquitatibus premendos, omne ſuum ſtudium perpetuo contulerit; eos repente tanto imperio, tantaque opum acceſſione augendos ſuſceperit: profecto in tanta benignitate aliquid fraudis latere: quæ fraus ſtatim apparere cœpit, aliis atque aliis armatorum agminibus tamquam in præſidium Sardiniæ coactis ſubinde Genuam miſſis. Exarſere Genuenſes hoc novæ fallaciæ commento; ac vix ad pueros fallendos idoneis ambagibus.

Cum hic eſſet animorum habitus; Genuenſeſque minime dubii, quin deficiendum eſſet, locum & tempus conſilii exſequendi circumſpectarent; orta eſt res, quæ priora vulnera exulceravit; atque ad ſuperiores offenſionum cauſſas novam animorum irritationem addidit; Genuenſeſque ad cogitata conſilia defectionis acceleranda adegit: Legati enim Cajetanorum principes civitatis Genuam venerunt victoriam gratulatum; ac gratias actum, quod ſeſe ex faucibus Alphonſi eripuiſſent: qui in Senatum introducti, Genuenſis populi in ſe omnium temporum merita diligenter perſecuti; cum non pauca de Franciſci Spinulæ præſidis fide, conſtantia, fortitudine, ad hoc juſtitia, & continentia, totiuſque cohortis virtute atque indefeſſis laboribus, malorumque tolerantia addidiſſent; eaque ſingula magnifica oratione facta dictis æquando ad cælum extuliſſent; ad extremum orationem ita concluſerunt, ut dicerent, ſeſe, dum fortuna regni poſſeſſionem vero Domino adjudicat, intelligere in nullius omnino populi aut Principis, qui ſub cælo ſunt, quam in populi Genuenſis fide & ditione melius eſſe poſſe: proinde poſtularunt, ut Senatus quotannis Prætorem ac civitatis ſuæ rectorem Cajetam mittere ne gravaretur: peramplum id nomini Genuenſi dupliciter fore; qui ad bellicam virtutem ac navalium rerum ſcientiam & gloriam, qua omnibus populis antecellant, ea continentiæ, juſtitiæ, moderationis exempla addiderint, ut homines ſeſe ultro illorum imperio ſubjiciant: deinde magno beneficio Renatum in perpetuum demerituros; ſi urbem munitiſſimam, ac nobiliſſimum illum portum, quæ tamquam clauſtra ac propugnaculum ab ea parte regni Neapolitani ſit, de manu Genuenſium acceperit. Laudata eſt virtus & fides Cajetanorum; qui cum tranquillam pacem agere poſſent alienorum malorum ſpectatores, ſine ullo diſcrimine rerum ſuarum; fidei tamen adverſus legitimum Dominum ſervandæ cauſſa in tam præcipitem caſum ſeſe ſuaque omnia dare non dubitarint; atque omnia extrema ſint perpeſſi: lætari igitur populum Genuenſem, quod beneficium ſuum apud tam gratos & fideles homines poſuerit. Quod ad Prætorem mittendum attinebat; dilata res eſt, dum voluntas Philippi exploraretur: qui, re cognita, uſque adeo non tenuit iram; ut jure gentium violato, Legatos Cajetanos comprehendi atque ad ſe vinctos adduci imperaret: quos ante ſe ſtantes, ac verbis primo male acceptos rogavit; quod tandem iſtud ipſorum fuiſſe conſilium, ut in Prætore poſtulando populum Genuenſem ſibi tanto Principi, tum autem eorundem Genuenſium Domino prætuliſſent. Liberum reſponſum unus ex Legatis dedit: *Seſe rectores ab ipſo Philippo & à Genuenſibus miſſos expertos, illorum ſuperbiam & avaritiam abominatos; horum æquitatem & continentiam amplexos.* Dux libero reſponſo nonnihil ſe commotum demonſtrans, multis rationibus docere homines cœpit, bene illos rebus ſuis conſulturos; ſi, partibus Andegavenſibus relictis, (id quod ipſemet feciſſet) ſeſe ad Alphonſum applicarint; qui regno haud dubie tandem potiturus eſſet: ſi ſaperent igitur, properarent gratiam futuri Regis captare; ingentique promerito præteritarum offenſionum memoriam delere: ſicque illos ſuis conſiliis imbutos domum remittit.

Tantis indignitatibus atque acerbitatibus alia ſuper aliam coacervatis ſubacti Genuenſes ad cupiditatem libertatis exarſerunt: ac quamquam ad veteres difficultates novus eſſet additus terror duorum millium armatorum, quos Philippus per ſimulationem præſidii in Sardiniam decreti Genuam miſerat; libertatem tamen per æqua, per iniqua, per prona, per ardua repetendam ſtatuunt, principio conſpirationis à primoribus civitatis facto: qui, partitis muneribus, cum ſibi quiſque ceteros cives, prout cuique aliquid juris adverſus ſingulos erat, appellandos & incitandos ſuſcepiſſent; neminemque retractantem, aut ejuſdem ardoris expertem inveniſſent; hoc univerſæ civitatis conſenſu confirmati tempus patrando facinori eligunt pervigilium natalium feſtorum, quæ ſuberant; ſimul ad Thomam Fulgoſium Sergianam mittunt; qui conſenſum civitatis ad recuperandam libertatem illi demonſtret; petatque, ut ſeſe ad ſalutare conſilium omni ope adjuvandum comparet: ceterum aptior & facilior ad conſilium exſequendum adventus Eraſmi Trivultii, viri opibus & factis clari, ſucceſſoris præſidis viſus eſt; qui propediem exſpectabatur: qui cum veniſſet, ac cum Opicino veteri præſide, qui obviam proceſſerat, urbem intraſſet; repente ii, quibus id negotii datum fuerat, portam divi Thomæ, per quam præſides ingreſſi fuerant, ſtatione facile expulſa, occupant & ad arma conclamant; ſubitoque Franciſcus Spinula, qui ſe principem profeſſus fuerat, cum haud contemnenda gentilium ſuorum ac clientium & amicorum manu in publicum proſiliit: libertatemque magnis clamoribus ſubjicit. Incredibile eſt, eo nomine audito, quam ſubito omnium ordinum & ætatum ſtudia ad libertatem repetendam exarſerint: nemo enim, qui eſſet armis ferendis, domi ſe continuit; momentoque temporis civitas omnis in armis fuit, auctoritatem Franciſci ſecuta: quibus ſubitis motibus præſides perculſi, cum, porta urbis occupata, nullus retro eſſet regreſſus, diverſum iter capiunt: Trivultius arcem verſus, in quam incolumis evaſit: at Opicinus ædes publicas repetens, ad quadrivium, quod vulgo *Foſſatellum* appellatur, ab ingenti armatorum multitudine, quæ ex multis undique urbis partibus pluribus agminibus eo confluxerat, circumventus interficitur: qui ante ædem divi Syri nonnullas horas exanimatus jacuit; cujus mors palam teſtata, & ad Genuenſium commotum ardorem incitandum, & ad militum præſidiariorum animum frangendum, magnum momentum facere poſſet: qui morte alterius præſidis, alterius veluti carcere debilitati, ne tentata quidem pugna, ſe Genuenſibus dediderunt; à quibus paullo poſt armis ſpoliati dimiſſi ſunt. Illud memorabile ad memoriam poſteritatis traditur; tantum facinus, quod tantæ dimicationis fore timebatur, tam brevi ac tam facile ſine ſanguine ac cum duorum tantummodo hominum cæde, Jacobi Carboni & pueri cujuſdam Opicino à ſtapeda. Exemplum Genuæ Saona ſecuta, ipſa quoque, præſide Mediolanenſi expulſo, arces paullo poſt captas diſturbavit: ceteræ quoque arces in finibus Genuenſibus à Philippo excitatæ, paullo poſt parvoque negotio deinceps captæ ſolo æquatæ ſunt. At Genuenſes, jugo excuſſo, ſex primarios cives urbis rectores ac libertatis tutores eligunt, Matthæum Lomellinum, Petrum Bondenarium, Franciſcum Spinulam,

A lam, Andreolum Auriam, Nicolaum Justinianum, Petrum Cassinam: quibus, paullo post duobus additis collegis, Andrea Marino & Joanne Navono, ampla facultas data est status rerum emendandi, ac Reipublicæ constituendæ; modo ne veteres leges usuque non abolitas abrogarent, neque antianorum jus aut auctoritatem infringerent.

A.C. 1436. At Philippus, initio insequentis anni ejus sæculi tricesimi sexti, dolore tantæ urbis, præter omnem exspectationem, amissæ, incensus, iracundiaque ardens, omnes curas in eam recuperandam vertit: imperatque Nicolao Picinino, ut suis, qui arcem Castellettum tenebant, cum omnibus copiis subsidio accurrat: ea arce retenta, recuperari Genuam

B aut vi, aut metu posse; ceterum omnia in celeritate posita esse. Impigre imperata facit Picininus: omnesque copias tam pedestres quam equestres ex hybernis corrogat.

Interea Genuenses inchoata consilia liberandæ patriæ urgentes, arcem arte circumsessam aggrediuntur; validaque ac continenti unius diei oppugnatione, quam præsidiariorum acriter se defendentium virtus ad noctem extraxit, tandem illos possessione exterioris muri dejectos intra interiorem compellunt; aliquotque dies quies à præliis fuit: cumque audiretur Picininum cum omnibus copiis venturum, resque Genuenses caput curarum Philippo esse; Genuenses, ut sese adversus tantam in

C se intentam molem, quibuscunque rebus possent, communirent, ad externas opes confugiunt: Damianoque Palavicino Jurisconsulto, Simone Maza, Joanne Justiniano, Luciano Grimaldo, Legatis ad Venetos & Florentinos missis, petunt ab utrisque ut sibi opem ferre, ac secum fœdus & societatem jungere adversus Philippum communem hostem ne graventur: ipsi interea nullas partes diligentiæ omittentes, ingentem fossam ante urbis mœnia à parte in hostem versa ducere constituunt: famaque adventus Picinini cum ingentibus copiis in dies percrebescente, (quindecim enim peditum millia &

D complures equitum alas sub signis habere dicebatur) arcem altera oppugnatione tentare constituunt: dieque ad consilium exsequendum præstituto, omnis civitas mota est; cum imbellis ætas & sexus, quamquam prælio interfutura non erat, adesse tamen spectaculo vellet: qua tanta multitudine tantoque oppugnationis apparatu qui erant in arce vehementer perculsi, quæ consilii via ipsis esset ineunda consultare cœperunt: resque mediis certaminibus, aliis alio tendentibus acta est. Erasmus enim, quique cum illo in arcem se subduxerant, nihil exitum rei qualiscumque futurus esset ad suum vel decus, vel dedecus pertinere existimare: alii furorem concitati populi timere Philippi injuriis irri-

E tati; sibique ipsis infensi, ob privatas injurias tamquam à Philippi procuratoribus acceptas: ii omnes salubria speciosis præferre, atque à præliis abhorrere, nullamque viam salutis expediendæ pudendam ducere: iis omnibus præfectus arcis acriter resistere, dedecus ac pudorem militaris flagitii veritus. Vicit tutior ac frequentior sententia: quare deditionem paciscuntur, si ad certum diem subsidium in arcem non esset introductum; unamque ex turribus arcis obsidem servandæ fidei in manum Genuensium tradunt: quiesque Genuæ aliquot dies fuit.

F Ceterum cum auditum esset Picinini adventum appropinquare; Genuenses nova Philippi injuria irritati, qui Genuenses omnes tota ditione sua diligenter conquisitos ac captos custodia incluserat, omnibus viribus connisi arcem invadunt: præfecto vociferante, ac nequidquam fidem recentium pactorum testante: parvoque certamine captam extemplo solo æquant; omnibus, qui in ea inventi sunt, ut Philippo par referrent, in artam custodiam traditis.

At Picininus fines Genuenses infesto exercitu ingressus, iisque, qui contra illum missi fuerant, facile repulsis & in fugam conjectis, omnia populationibus ac direptionibus miscens, per vallem Porciferæ iter faciens ad mare pervenit: atque in littore, quod Sanctum Petrum ab Arena vulgo appellant, quod ab urbe circiter duorum millium passuum abest intervallo, nonnullæ navium carinæ, quæ ædificabantur, incensæ sunt: quam rem tamen postea Picininus facti turpitudinem agnoscens, subito ac temerario militum impetu, sese inconsulto, Philippique injussu, factam excusavit: ceterum arce capta, cum nulla esset caussa ibi subsistendi; ne frustra omnino fines Genuenses ingressus videretur, iter in oram in Occidentem versam flectit: Vulturemque opidum populabundus petit, ab incendiis tamen abstinens: inde infesto agmine Ingaunum contendit; Galeotto Carretto Marchione Finarii fœderum fide, quæ ipsi cum Genuensibus intercedebant, spreta, non jam occultis studiis favente, sed palam sese illi adjuncto. Picininus, agro Ingaunorum late pervastato, ingentique hominum & pecoris præda abacta; ingenti vi sagittariorum ex ditionibus Marchionum Cevæ ac Carrettorum corrogata, copias urbi admovet; cui præerat Thomas Auria Conradi filius, vir strenuus ac spectatæ virtutis. At Ingauni cives, cum magna armatorum multitudo ex circumjecto agro, sub adventum Picinini, belli procellæ sese subtrahens in urbem veluti in tutum locum concessisset; simul recentes sagittarii Genua extemplo missi urbem intrassent; iis copiis freti sese acriter ad resistendum parant. Picininus, urbe magno impetu sæpe frustra tentata, cum de expugnatione desperasset; consilia ab oppugnatione ad obsidionem vertit: quare urbem undique circumsedit; parte inter urbem & littus interjecta firmissima armatorum manu insessa.

Interea Genuam, quamquam Legati, quos missos diximus, cum Venetis & Florentinis nondum fœdus icissent; ex Etruria tamen mille pedites cum nonnullis equitibus missu Florentinorum subsidio venerant. Lætitia recuperatæ libertatis brevi luxuriavit: quam dum acrius Genuenses repetunt, quam illa salubriter utuntur, civitatem in antiqua mala redegerunt: quæ contentionibus, tumultibus, seditionibus, omnia miscuerunt: is enim per ea tempora tum erat Genuæ rerum status, ut, cum summus imperii locus, popularibus civibus lege deberetur; nemoque nisi ex popularium corpore, ut sæpe diximus, ad ducatum admitteretur; multæ sæpe contentiones inter populares cives excitatæ sint ab ambitione potentiorum familiarum in eum locum tendentium: resque sæpe à prehensationibus & allegationibus ad tumultus & seditiones, postremo ad manus & ferrum venit: per quæ dissidia duæ familiæ populares, Adornia & Fulgosia vires paullatim colligendo ita creverunt, itaque supra ceteras caput extulerunt; ut ad alterutram tantummodo earum ducatus deferretur, ceteris omnibus de dignitate illis longe concedentibus, cum Montaltorum & Guarcorum potentia, quæ iisdem de caussis plus quam modica fuerat, ac nomen consenuisset. Harum igitur duarum familiarum Adorniæ & Fulgosiæ opes ita excellebant; ut non modo omnem civitatem, sed totam Liguriam Factione sua comprehenderent: nemoque omnino esset, qui non alterutras partes & animo & ipsa nominis appellatione profiteretur: cum ne Nobilium quidem Factio, ac splendidarum familiarum homines rem pudori sibi ducerent: resque eo pervenerat; ut principatum patriæ non jam ut populi beneficium hæ duæ familiæ exspectarent, sed velut pro suo jure peterent; satisque justam caussam illum invadendi solum familiæ nomen haberent; nemine

jam factum, aut mirante, aut improbante, aut ad crimen ullum revocante: in quo turbulentissimo rerum statu Nobilium Factio, quod aperta via obtinere non poterat, ingenio & artificio, ut jam superius diximus, assecuta est, ut pristinam dignitatem suam vel summo principatus honore exclusa, paullatim recuperaret: nam, cum adversus consentientis populi vires haudquaquam se parem intelligeret; illas inter se dividendo enervare studebat: quare muneribus inter se partitis, bifariam divisi; altera illorum pars in alterius præpotentium harum duarum popularium familiarum Genuæ regnantium amicitiam sese insinuans, alteramque adversus alteram suis ac ditionum suarum opibus, quæ plusquam modicæ erant, fovens, illas brevi ita sibi devinxerant, ut Adornii & Fulgosii nobiles familias, quarum opes tanto sibi adjumento essent, in societatem auctoritatis & potentiæ assumere non indignarentur: cum tamen neutram illarum ita excellere vellent nobilis Factionis homines, ut alteram deprimeret; sed ita res temperarent, ut neutra alteri præponderante, paria essent in utrisque auctoritatis & potentiæ momenta: ad hoc, siquando irritatam plebem in se conspirantibus studiis insurgentem cernerent; illam inter se committere studebant, Adorniorum & Fulgosiorum nomina subjiciendo; quæ exaudita subito consentientia plebis studia distrahebant: cum unusquisque, priore contentione omissa, sese ad nomen Factionis suæ, quod ceteris omnibus rebus præponderabat, applicaret; atque in Nobilitatem intentam vim in se ipsi verterent.

Accedebant ad domestica incommoda duo totius Italiæ Principes, Alphonsus & Philippus, Genuensi nomini capitaliter infensi; nullumque finem Genuam vexandi facientes; quam suis quoque ipsam viribus oppugnabant, ejus civibus in illam armatis, ut quisque illorum præsenti rerum statu minime contentus, aut necessario, aut voluntario exsulio solum vertens, sese ad alterutram eorum conferebat. Ceterum Genuæ, arce diruta, atque animis metu Philippi solutis, mira omnium rerum negligentia erat, Magistratusque rebus emendandis & constituendis creatus frigide ac lente omnia agebat, studiis partium alia alium trahentibus. Quorum discordiæ, ex qua nihil salutare speraretur, cum civitatem tædium tandem cepisset; popularium principes in ædem divi Syri convenientes, Isnardum Guarcum Ducem creant; cum clari parentis memoria, tum suis ipsum virtutibus commendatum: atque, ut parens difficillimis Reipublicæ temporibus rem cum summa æquitatis & moderationis laude quinquennium rexerat; ita in hujus moderatione & æquitate haud exiguam spem à præteritis malis respirandi vulgo ponebant: cui in ædes publicas pacate deducto Magistratus cessit: atque in suas quisque privatas ædes concessit: ceterum idem fere finis, quod initium magistratus Isnardi fuit, septimo die ab illo dejecti: Thomas enim Fulgosius, qui paullo ante urbem intrarat, à Factionis suæ hominibus honorifice exceptus, valida clientium & amicorum manu coacta, ædes publicas aggressus, præsidioque dejecto, consilium civitatis convocat: atque (ut sunt hominum ingenia ad aliquam speciem juris actionibus suis imponendam nimio plus facunda) non sese ad libertatem patriæ invadendam, aut Rempublicam opprimendam, quam vita ipsa cariorem habeat, venisse ait; sed ad jus suum repetendum, atque adeo continuandum: se enim Ducem Genuensium liberis suffragiis ac legitime creatum, patriæ salutem suo honore potiorem ducentem, ut ab imminentibus cladibus illam prohiberet, urbe quidem excessisse; ac passum esse Philippum Dominum Genuensibus adsciscì: ceterum magistratu numquam sese abdicasse.

A Philippo igitur expulso, ejusque jugo excusso; vigere jus ducatus sibi numquam abrogati: quare non se aliena ereptum, aut Isnardum mandato honore ejectum venisse dicit; sed illum vitio creatum arguere: jus proinde ducatus sibi hærens in alium, se vivo, transferri non posse: quod ratum haberi à consilio postulavit: summo omnium consensu ducatus illi ratus ac continuatus fuit.

Igitur rebus urbanis constitutis cura externarum successit: decretumque est, in Etruria milites scribi; ac validum sagittariorum subsidium Ingaunum missum est, Angelo Dentuto præfecto: qui cum B ad littora Ingaunensia navim appulisset; in terram impigre desiliens, atque Ingaunis audaci eruptione obviam exeuntibus conjunctus, in urbem cum adducto hominum præsidio perrumpit: in quam extrema annonæ inopia laborantem Benedicti Perdicis navis primo, deinde Bartholomæus Auria trium navium adversus Catalanos armatarum præfectus, magnam vim commeatuum omnis generis invexerunt: quare Picininus spe urbem per obsidionem potiundi dejectus, consiliis oppugnationis repetitis, illam magna tormentorum vi quatere instituit: in qua oppugnatione immanis sævitiæ exemplum ab illo editum est: Valentem enim quendam Fo- C caciam, hominem gregarium, litteras Genua ad Ingaunos deferentem, interceptum, cruribus ad collum deligatis, tamquam globum tormento inclusum in civitatem fœdo ac miserabili spectaculo contorsit.

At Genuenses fœdere tandem per Legatos cum Venetis & Florentinis icto, copiis aucti; cum duo millia peditum in Etruria scribi jussa venissent, Ingaunum obsidione eximere constituunt, sexque sagittariorum millia ea de caussa cogunt: qui cum, omnibus rebus præparatis & instructis, iter ingressuri essent; auditum est, Picininum obsidionem solvisse: paulloque post Legati Ingaunorum Ge- D nuam venerunt; qui in Senatum introducti, illorum fide & constantia laudata, multis immunitatibus donati sunt: cumque Genuæ magna esset pecuniæ penuria; captivi Aragonenses exiguo pretio in singula capita dimissi sunt: sub finemque hujus anni, cum Alphonsus Portu Veneris tandem discessisset, arces illius opidi ac turris Ericis recuperatæ sunt; atque omnibus ditionis Galeotti Carretti hominibus accessu finium Genuensium est interdictum.

At Philippus anno, qui insecutus est, ejus sæculi tricesimus septimus, cum res illi aperta vi non successissent, ad dolos & artes versus, eo ab impo- A. C. 1437. E tenti cupiditate provectus est, ut fratres ipsos inter se nefario parricidio committere non dubitarit: quare Baptistam Fulgosium Thomæ Ducis fratrem per occultos nuncios, spe perpetui illius patrocinii à se suscipiendi facta; ad principatum patriæ invadendum, Thoma fratre dejecto, impellere adortus est. Eorum hominum erat Baptista, qui, quæcumque spes crescendi illi oblata esset, ad eam sese, omni fandi ac nefandi discrimine omisso, à nimia cupiditate rapi sineret: quare conditione haud retractanter accepta, cum voluntates prætorianorum paullatim collegisset, occasione arrepta, cum Dux F in æde divi Dominici religionis plenus sacris operaretur; perditorum hominum manu coacta, ædes publicas occupat, atque eorum suffragio, qui non plus octoginta septem fuerunt, Dux Genuensium renunciatur: qua re subito nuncio ad Thomam perlata, cum confusum primo animum mox collegisset, non deserit se; sed magna bonorum multitudine, atque omnibus, qui factum Baptistæ improbabant, ad illum confluentibus; cum satis virium collegisset; ædes publicas è vestigio recuperat, ac fratrem capit. Hic singularis mansuetudinis atque egregiæ fraternæ pietatis exemplum à Tho-

Thoma editum est: nam cum multi illi auctores essent, ut de scelerato fratre pro manifesto perduellionis crimine justum supplicium sumeret, æmuloque sublato, principatum sibi stabiliret; eorum orationem Thomas animo ac vultu respuens, *Ne isthuc*, inquit, *Deus optimus maximus*, *Virgoque Regina sinant*, *permittantve*, *ut ego alieno exemplo potius pravus fiam*, *quam alii meo recte facere discant: atque plus apud me fraterna injuria, quam pietas valeat. Ego ne, ut odio parricidii in parricidium ipse ruam? ac principatum mihi occisi fratris scelere ratum faciam? vivat vero frater, quem si meum exemplum ad bonam mentem converterit; hunc magnum ex clementia mea fructum percipiam fratris lucrifacti: sin impunitas ad talia dehinc audenda provexerit; satius est me in solitudine privatam vitam agere, quam principatum fraterno sanguine pollutum gerere.*

Interea regni Neapolitani Proceres, Renato jam à Burgundio dimisso, per assiduos nuncios & litteras instare, maturaret in regnum venire. Alphonsum enim præsentem, spe, donis, promissis, auctoritate denique sua, Procerum ac populorum voluntates ad sese magis ac magis in dies attrahere; magnasque animorum inclinationes ac magnos hominum concursus ad illum quotidie fieri: neque in se satis esse opis aut auctoritatis ad rem sistendam: alterius igitur Regis præsentiam illi opponendam: quod nisi ille facere properet, brevi omnia Alphonsi fore.

Quibus adhortationibus permotus Renatus, cum pecuniæ inopia omnia tardiora faceret; quinque tamen triremes Massiliæ comparavit & instruxit; Georgioque Comite Pulcini Genuam misso, septem triremes à Senatu impetravit; quarum præfectus is ipse Baptista Fulgosius designatus est; quattuor illi civibus, more Majorum, in consilio datis, Georgio Grillo, Gaspare Marruffo, Uberto Justiniano, Angelo Joanne Lomellino: inse- A.C. 1438. quentique anno ejus sæculi tricesimo octavo mense Aprili ineunte, Renatus cum quinque triremibus Massilia solvens Genuam venit, honorifice acceptus, maxima civitatis parte obviam effusa: quindecimque post diebus Genua solvens, cum duodecim triremibus Portum Veneris tenuit: ibique præsto habuit Janum Fulgosium cum duabus triremibus, quas in Corsica armarat; quo sibi adjuncto, secunda navigatione usus Neapolim appulit; classemque subito ob rei nummariæ penuriam dimittit.

Hoc anno Genuæ pestilentia vehementer laboratum est: quam ortam ferunt ab ancilla quadam, quæ gregarii militis, cum quo consuetudinem Veneris habebat, contactu infecta, contagione sua morbum vulgavit; cujus tanta vis fuit, ut maxima pars civium in suburbana concedens, urbem pene habitatoribus vacuam reliquerit; nec prius quam circumacta æstate, cum salubria corpora esse cœpissent, in urbem redierit.

Per idem tempus aliquot Catalanorum naves excursionibus ac latrociniis mare infestum faciebant: multaque inhumanæ sævitiæ & rapacitatis in Genuenses exempla edebant: classis igitur quattuor ingentium corbitarum in illos decreta est, cujus præfecturam compluribus ex potentioribus civibus ambientibus, ac magnis allegationibus petentibus; Dux & Senatus invidiam declinantes, primoribus Magistratibus ac nonnullis ex principibus civitatis convocatis, qui omnino sexaginta fuerunt, eorum suffragio rem permittunt: creatusque est præfectus Pelegrus Promontorius; qui Genua profectus, cum hostem multis in locis perquisitum nusquam reperisset, itinere, ut mandatum fuerat, Neapolim directo, turba nautica, seditione facta, ire recusavit, metu ne secundi mensis stipendium, primo jam peracto, sibi non persolveretur: quare præfectus classem Genuam reducere coactus est; magno cum Ducis ac principum civitatis dolore & indignatione; qui Dux cum iracundiam primo dissimulasset, paullo post de tribus seditionis auctoribus comprehensis suspendio supplicium sumpsit.

Insequentis anni, qui fuit ejus sæculi trigesimus A.C. nonus, libertatis recuperatæ tertius, cum initia 1439. quieta in primis domi ac foris fuissent; ut haud diu ea quiete civitas frueretur, res Renati adversæ fecerunt: quæ initio lætæ, paullatim labi cœperunt. Alphonsusque Rex, Genuensibus triremibus à Renato, ut supra dictum est, dimissis, naves undique contrahere cœperat, ut Renatum navalibus copiis omnino nudatum mari quoque oppugnaret: cui cum Genuenses omni ratione opem ferendam statuerent, tres naves ad superiores quattuor addiderunt: cum quibus Promontorius præfectus solvens, Neapolim, nemine impediente, pervenit: ceterum Renatus impendiis parcens, quattuor navibus retentis, reliquas tres dimisit: cum quibus Promontorius præfectus discedens Nicolaum Fulgosium Spinetæ filium in suum locum suffectum Neapoli relinquit. Is initia juventutis suæ memorabili in primis facinore insignia fecit. Renatum enim ex Samnio Neapolim reversum primo retractantem, ac sermonem vix auribus admittentem, firmissimis rationibus tandem victum induxit, ad arcem munitissimam, quæ Castellum novum appellatur, oppugnandam: quam Alphonsus ab Joanna acceptam valido præsidio tenebat, illique præfecerat Rainaldum Sancium Catalanum, virum impigrum ac strenuum, constantisque in dominum fidei: quam rem velut nullius facultatis ac spei ab omni hominum cogitatione longe remotam nemo umquam tentavit.

Igitur Renatus, ut, qui auctor consilii fuisset, A.C. ejus quoque præcipuæ essent imperii partes, Nico- 1440. laum rei gerendæ præficit: arxque insequenti anno ejus sæculi quadragesimo terra à pedestribus copiis Renati, mari à classe Genuensi circumsessa est. Est autem hæc arx ad mare ab extrema altera urbis parte moli, quæ conjuncta illi est ac portui imminens, subsidiis terrestribus & maritimis patens. Eam ædificavit Carolus Andegavensis primus Rex; tantum spatium munimento amplexus, quod non arcis modo, sed peramplæ quoque regiæ habitationis usum præberet. Duo prima opera Nicolai fuerunt: turris, quam vocant, sancti Vincentii, prope ab arce in mari consurgens, delecta ex toto exercitu quadringentorum manu in naves accepta, acri aliquot dierum oppugnatione in deditionem accepta; & arx à terra ampla & præalta fossa circumdata, quam, crebris castellis excitatis, communivit, ut omnis ad arcem velut indagine cinctam terra & mari aditus esset exclusus: quibus operibus perfectis, arx terra marique oppugnari ac tormentis atque omni missilium genere continenter quati cœpta est: cum corbes in summis navium malis altitudinem turrium arcis pene æquarent; ex quorum ictibus multi in arce vulnerabantur, ac nonnulli cadebant.

At Alphonsus omni sibi ope connitendum statuens, ne arx, in qua tanta essent ad summam belli momenta, in potestatem hostium veniret; cum omnem maritima via subsidii introducendi spem turris sancti Vincentii, quam hostis tenebat, ac classis arci prætenta præciderent; validis coactis pedestribus & equestribus copiis, ad quindecim millium numerum, Neapolim contendit: propeque ab urbe ad arcus jactum, in loco, qui vocatur *Echia*, consedit: cujus advenientis fama prius commotus Nicolaus, fossam in majorem altitudinem depresserat; castellorumque numerum duplicaverat. Opposuit sese Alphonso Renatus pari fere copiarum numero, partim ex urbana juventute delectorum, co-

eorum, qui stipendia faciebant; ita ut inter utrumque exercitum sola via intercederet: multaque quotidie prælia per varias occasiones committebantur, utroque Rege præsente & inspectante, ac partem laborum & discriminum capessente; suosque patrii decoris æmulatione, spe præmiorum & honorum, ac ceteris omnibus animorum incitamentis ad fortem & fidelem operam edendam acuente.

Hic memorabilis virtus Petri Ludovici Auriliæ Neapolitani genere Nobilis, ac Renato ob egregiam spectatam fidem carissimi, atque in regia honorifico Oeconomi munere fungentis silentio prætereunda non fuit: is quotidie equo concitato confertissimos hostium globos infesta hasta invadebat: qua tandem perfracta, sæpe ab illis circumventus, mira virtute atque animi præsentia, ad hoc agilitate & equi regendi peritia salutem expediebat: quæ exempla eximiæ virtutis & fortitudinis sæpe Alphonso inspectante edita, in eam sui admirationem atque amorem magnum Alphonsi animum traxerunt; ut Rex indignum ratus conspectam fortissimi ac nobilissimi equitis virtutem gregarii hominis ignaviæ obnoxiam esse; toto exercitu per tibicinem edici jusserit, fraude utriusque manus amputandæ proposita, ne quis Auriliam, arcu, scorpione, sclopo, aliove ullo missilium genere petere auderet; adversus quem hasta tantummodo & gladio uti liceret.

At Alphonsus sese in spem irritam terere tempus intelligens; cum omnia ultima tentasset, incepto tandem omisso, in sua se recepit: sub cujus discessum Rainaldus extrema omnia perpessus, omni alimento deficiente sibi, suisque incolumitatem pactus, Renato arcem tradit: miserabileque fuit exeuntium arcem agmen, cum squalore suo atque horrido totius corporis habitu, ad hoc pallore peremptorum, ac macie umbrarum verius hominum, quam hominum speciem intuentibus præberent. Castellum novum captum mox altera arx, quæ castellum Ovi appellatur, sine certamine consecuta est, à fratre Rainaldi præfecto ad extremam omnium rerum inopiam ipso quoque adducto tradita. Genuensium & Nicolai præfecti laudes, quorum forti, sollerti, impigra in primis opera arx capta esset, Renatus ac Procerum principes litteris suis, & ad Senatum Genuensem, & ad ceteros Italiæ Principes amplissimis verbis scriptis persecuti sunt. Arce capta, quantum Andegavensium res crevisse videbantur, tantum inopia Renati, quæ in dies magis apparebat, omni spe quidquam è Gallia erogandi plane præcisa, brevi conciderunt: quæ omnino corruissent, nisi virtute & opibus Joannis Candolæ magni inter Neapolitanos Proceres nominis, ad hoc Eugenii Pontificis Alphonso exsecrabili odio infensi; pecuniis præterea ac navalibus Genuensium copiis, quas suis ipsi pecuniis alebant, hoc & insequentibus duobus annis sustentatæ fuissent.

A.C. 1441. Genuenses hujus anni initio, qui fuit ejus sæculi quadragesimus unus, fœdus & societatem cum Eugenio adversus Alphonsum communem hostem, ac multis de caussis utrisque invisum, junxerunt. Ex eo fœdere Pontifex quattuor equitum millia conscripta adversus Alphonsum misit; Genuensesque, veteribus triremibus refectis, ac novarum carinis positis, classem comparare instituunt; cujus præfectus designatus est Joannes Fulgosius Thomæ Ducis frater natu minimus. Ea electio gravis enimvero & acerba Nobilitatis Factioni fuit: fremereque omnes; ac Ducem nimis suorum studiosum, omniaque ad illos attrahentem lacerare: sed nemo rem gravius aut indignius tulit, quam Joannes Antonius Fliscus, magnæ potentiæ, magnarumque opum vir: qui eam præfecturam cupiditate & spe sibi destinarat, neminemque secum

A de ea certaturum animo proposuerat: is non occultis querelis rem pervellere; sed palam vociferari, ventum ad extrema esse; nec tantas injurias atque indignitates ferri jam posse: veteri civitatis instituto classium præfectos ex utroque Nobilium & popularium civium corpore alternos legi debere, à quattuor deinceps creatos esse præfectos omnes populares, Asseretum, Baptistam Fulgosium, Promontorium, Nicolaum Fulgosium: quas res, quamquam animos Nobilium acriter pungerent, concordiæ tamen & quietis caussa patienter illos tulisse: ne quinctum quidem relictum Nobilitati locum: quod quid aliud esse, quam Nobiles ab B aditu honorum, atque ab omni Reipublicæ participatione excludere? tantum sui contemptum diutius non esse ferendum: sed expergiscendum aliquando Nobilitati; ac caussam dignitatis atque adeo libertatis suæ capessendam: se quidem, vel aliis dormientibus, tantarum injuriarum acrem vindicem fore: minitabundusque, urbe relicta, Turriliam ditionis suæ opidum concedit.

Erat eo tempore omnibus, quos præsens rerum status non delectaret, quique res turbare cuperent, paratum in Philippi ope præsidium. Eos Philippus amplecti, illorum spem promissis alere, re juvare: consiliis igitur cum illo communicatis, ac pe- C cuniis acceptis; illius hortatu, Joannes Antonius, magna montanorum manu ex circumjectis regionibus corrogata; compluribusque in ora maritima gentis Fliscæ studiosis concitatis; ditionem Genuensem invadit; omniaque tumultibus complet: ad hoc nonnullis navigiis amicorum ac cum illo consentientium opera contractis; terrestribus & maritimis excursionibus, cum sæpe in conspectum urbis ipsius veniret, omnia infesta faciebat: cum eodem tempore nonnullæ naves ab Alphonso, postquam fœdus à Genuensibus cum Eugenio initum audivit, missæ, ut illos negotio in suis ipsorum finibus exhibito distentos à cogitatione classis adversus se D comparandæ averteret, littoribus Genuensibus inveherentur; prædasque hominum & navigiorum facerent: quas regias naves Galeottus Carrettus Marchio Finarii, quod opidum exsulum Genuensium atque à Republica diffidentium perpetuum receptaculum fuit, amicitiam Alphonsi secutus, littoribus suis excipiebat; annonaque & aliis in usum necessariis juvabat: quare mari commeatibus clauso, brevi urbs multarum rerum penuria tentari cœpta est: quibus undique circumfusis pavoribus, Dux haudquaquam obtorpuit; sed animum ad pericula undique intenta propulsanda, atque omnibus rebus occurrendum intendit; magno militum numero scripto; atque urbe, E omnibusque ditionis opportunis locis, validis præsidiis firmatis; ad hoc nonnullis navigiis armatis: in quas res cum pecuniæ in usum classis, ex fœdere contra Alphonsum mittendæ, erogatæ necessario omnes insumptæ essent; classis instrui atque emitti non potuit. Enimvero Eugenius, re cognita; cum jam ipse plus quattuor equitum millia adversus Alphonsum misisset; sese ab illis ludificatum vociferans, asperisque verbis in illorum perfidiam (ut ipse appellabat) invectus est: neque exasperatus animus ullis umquam excusationibus, aut necessitatis, aut temporum Reipublicæ mitigari potuit.

Interea Renati res magis ac magis in dies labe- F bantur; omnesque, illo deserto, sese ad Alphonsum applicabant, cum illius liberalitate invitati, tum desperatione rerum Andegavensium debilitati; cum Renati inopiæ par certamen cum Alphonsi opibus haud diu fore cernerent: Neapolique acri terrestri ac maritima obsidione circumsessa, frugum atque omnium necessariarum rerum penuria vehementer laborabatur: nec duratum esset; nisi naves Genuenses assiduo subsidio submissæ, ter aut quater in anno annonam in urbem invexissent:

sent: quibus discedentibus mare iterum claudebatur, urbsque in antiqua mala redigebatur: ut hæc anniversaria impensa urbem Genuam assidue exhauriret; essentque Genuensibus res Neapolitanæ veluti profunda quædam vorago, quam nihil umquam expleret: quæ tamen vix tolerabilia impendia Genuenses patienter ferebant: idque non tam ob certamen, quod adversus Alphonsum animis imbiberant, ac veteris & inexpiabilis in Catalanam gentem odii stimulos; quam quod vires hominum navalibus opibus, atque usu & peritia pollentium supra modum crescere, atque in Italia convalescere nolebant: ad hoc Alphonsi animum tot tamque acribus omnium temporum caussis irritatum numquam sibi placabilem fore sperabant: quibus impensis Neapolis ab Alphonso insequenti anno, qui fuit ejus sæculi quadragesimus alter, octavo Idus Junias, quartoque post anno, quam Renatus eam ingressus fuerat, tandem capta finem attulit. Urbem Alphonsus partim aperta vi expugnavit, partim furto insidiarum surripuit; valida delectorum militum manu per specum, qui olim usum aquæductus præbuerat, usuque illo diu intermisso, ab omnium cogitatione & memoria remotus erat, in urbem immissa: qui ex specu per puteum in domum aniculæ cujusdam erumpentes, atque ab ea occultati; cum Alphonsus à parte ab eo loco maxime aversa valida oppugnatione urbem aggressus esset; ipseque Renatus atque omnes copiæ, ad arcendum Alphonsi impetum eo accurrissent; atque omnium Neapolitanorum animi & oculi in eum locum, ubi contractum certamen erat, versi essent, immissi armati è domo, ubi latuerant, prosilientes, murum proximum urbis defensoribus nudatum occuparunt: signoque dato, cohortes ad id ab Alphonso ante præparatæ ex insidiis, ut compositum erat, consurgentes eo accurrerunt: quæ partim à superstantibus in murum extractæ, partim proxima porta ab eisdem refracta in urbem introductæ sunt: ad quem tumultum à tergo personantem, cum multi, ceteris rebus omissis, ipseque Rex accurrisset; tum Alphonsus majore impetu connisus in urbem penetravit: Renatusque omnem urbem plenam hostium cernens, una cum Proceribus Gallis, ac nonnullis Genuensibus primariis civibus illius partes secutis in arcem concessit: in quibus fuit Antonius Calvus; cujus pecuniis Renatus magnam partem belli aluerat: sicque Alphonsus urbe potitus est eadem aquæductus via; qua noningentesimo prius anno Belisarius illam ceperat: demonstrasse autem hoc iter Alphonso Anellus quidam cæmentarius dicitur; cum à fame ad transfugii necessitatem adactus, tum ab hac ipsa anu, quæ armatos domi excepit, inductus: qui casus docuit sapienter à nonnullis dictum, *Incendia, quibus maximæ urbes conflagrent, non semper à basilicis, ac theatris & templis, sed interdum ab humilibus quoque tuguriis oriri.* Hanc aniculam ferunt ad extremam necessarii victus inopiam adductam ad Renati genua advolutam, supplicem aliquid alimenti sibi ac parvulis natis fame pereuntibus petiisse: quam Renatum verbis male acceptam truci vultu aspernatum, à se dimisisse: illam dolore ardentem animum non muliebriter ad flebiles questus, atque ad divini Numinis ultricem iram precibus fatigandam; sed ad viriles cogitationes, studiumque contumeliæ ulciscendæ contulisse: quam contumeliam cum Anello, cum quo ut ejusdem sortis homine forte familiaris usus sibi intercedebat, conquestam, hominem ad hanc viam Alphonso enunciandam induxisse.

A. C. 1442.

At Genuenses, ne amicum Regem, quem quattuor annos magnis impendiis sustentaverant, in extremis angustiis destituisse viderentur; hoc quoque exemplum ejusdem tam in perditis & desperatis, quam in lætis vel dubiis rebus animi, ejusdemque in amicum & socium fidei addiderunt; duasque ingentes naves omni nautico armamento omnique bellico apparatu affatim instructas, ad hoc cum annonæ magna copia ac delecta armatorum manu Neapolim mittunt; mandato magistris navium dato, ut Regi, quidquid consilii ille ceperit, sine ulla retractatione dicto audientes sint: quas Renatus ad arcem appulsas, nulla interposita mora, conscendit, Calvumque arci præficit, quam veluti pecuniæ creditæ pignus haberet: diemque præstituit, qua, nisi subsidium submittatur, sibi consulat, permisit: ipse cum Etruriæ littora tenuisset, ad urbem Pisas exscensione facta, Florentiam contendit; ut animum Eugenii tentaret: quem, quamquam Alphonso capitaliter infensum, cum à molesto infinitorum impendiorum ac perexiguæ spei negotio abhorrentem offendisset; omni auxiliorum & recuperandi regni spe dejectus, iisdem navibus patriam repetens, in portum Massiliæ est invectus. At Calvus, tempore definito circumacto, cum omnia apud Renatum desperata essent; pecuniis debitis sibi integre persolutis, Alphonso arcem tradidit.

Eo anno Baptista Fulgosius, Thomæ Ducis frater, armorum præfectus fato functus, regii sumptus & apparatus funere elatus est: quæ insueta liberæ civitati species animorum motus fecit; invidiamque in Thomam jam ante multis de caussis commotam mire inflammavit: cum ille non modo apud Nobilitatem numquam ipsi satis æquam offendisset; sed multis quoque ex popularium principibus stomachum fecisset. Vulgo igitur pro se quisque superbiam & fastum Ducis lacerare, fremereque omnes; parum esse Ducibus, omni æquabilitatis jure perfracto, Genuæ regnare; nisi etiam Regum speciem apertis signis præferant. Quid attinebat exteros Principes expellere; si, illis exterminatis, non jam dominatu civitas liberaretur, sed Dominos tantummodo mutaret? minore certe pudore ac minore dedecore civitatem magnis ac præpotentibus Principibus, quam civibus suis tenuis sortis hominibus, servire; ac, si non suaviore, splendidiore certe catena constrictam Genuam ab externis Principibus teneri. Hæc indignatio opportunum Thomam consiliis Joannis Antonii Flisci præbuit: quæ ille ab Alphonso & Philippo fotus & incitatus, in Ducis perniciem assidue struebat; compluribus ex civitatis primoribus consiliorum participibus: quæ consilia inter multos agitata, cum, ut necesse erat, emanassent, in Thomæ notitiam pervenerunt: ceterum res suo ipsa molimine ardua, cum diu extraheretur; contemptui esse cœperant Duci Flisci conatus ac minæ: at cum audisset, constitutum esse Flisco, ad quinctum decimum Kalendas Januarias urbem noctu à maritima parte, eo in loco, ubi est ædes divorum Nazarii & Celsi, adoriri; quod ibi mœnibus nudata scopulis veluti in gradus excisis facilem adscensum accedentibus præbet; Dux eum locum valida armatorum statione firmat: ceterum, cum intoleranda vis frigoris esset, acerque Favonius atque ab Oriente venientibus adversus flaret, qui erant in statione, ventum satis pro se pugnare dictitantes, stationem deserunt, atque in sua quisque privata tecta concedunt: verum incredibili Flisci felicitate factum est, ut Favonius subito in non minus acrem Septentrionem versus sit: quo utens Fliscus parvis navigiis, quorum magnum numerum contraxerat, conscensis, Camulio opido solvit; triumque horarum spatio urbem ac locum destinatum defensoribus nudatum tenet; nulloque certamine urbem ingreditur: quo trepido nuncio excitatus Dux, incertus consilii animo fluctuare, variaque suadentibus amicis nemini satis assentiri: tandem, cum dies venis-

veniſſet, armaque contra ſe commota nunciarentur, multique illi auctores eſſent, ut otio civitatis ac paci civium conſulens fortunæ cederet, haud temere tantum conſilium præcipitandum dicere, ſed caute & circumſpecte agendum: permiſitque arbitros & diſceptatores rerum ſuffragio civitatis creari. Electi ſunt ſexdecim cives, omnes fere è corpore populari, qui, ut mandatum fuit, octo ex civitatis primoribus legerunt; penes quos omnium rerum arbitrium & regimen eſſet. Hi fuerunt Baptiſta Guanus Juriſconſultus, Petrus Fliſcus, Baptiſta Furnarius, Demetrius Catanius, Thediſius Auria, Petrus Bondinarius, Andalonus Marruffus, Lucas Grimaldus. At Fliſcus, cum interea Thomas animum non induceret, ut magiſtratu abiret, ædes publicas invadit, illiſque nullo certamine potitur: Thoma in turrim Solarii compulſo, qui paullo poſt ſeſe in poteſtatem Raphaelis Adornii tradidit: ceterum antiani, octo, quos diximus, additis, octo cives eligunt, penes quos regimen omnium rerum eſſet, Capitaneos Genuenſis libertatis vocatos; Raphaelem Adornium Juriſconſultum, hunc ipſum, qui Thomam expulerat, Joannem Antonium Fliſcum Equitem, Paulum Albarium, Andalonum Marruffum, Lambam Auriam, Baptiſtam Spinulam, Meliaducem Salvagum, Dominicum Ricium à pago Bargalio lanium: ceterum eorum diſcordia brevi hic Magiſtratus lapſus eſt; ut paullo amplius menſtruus fuerit: quare
A.C. 1443. ad quinctum decimum Kalendas Februarias inſequentis anni, ſumma civitatis voluntate, ſilentio electus eſt Dux is ipſe Raphael Adornius Georgii filius, Antoniotti nepos, qui ambo Duces fuerunt: creatique ſunt quattuor cives, qui ſalubribus legibus ſtatum Reipublicæ emendarent, ac Ducis poteſtatem nimis ſe efferentem, atque idcirco ſemina diffidiis & ſeditionibus præbentem cohiberent: neque tamen eo aut inſequenti anno civitati à malis quies data: duobus civibus à Philippo & Alphonſo inſtigatis continenter illam vexantibus: alter fuit is ipſe Joannes Antonius Fliſcus; qui nimius animis, cum populares Duces ac popularem rerum ſtatum Nobilium opibus prævalentem ferre non poſſet, urbe iterum exceſſerat, opidiſque Recco & Portu Delphini occupatis, cuncta populationibus, direptionibus, aliiſque belli cladibus miſcebat: alter fuit Petrus Fulgoſius magnorum ſpirituum adoleſcens; omniumque, quos ea ætas tulit, acerrimus & audaciſſimus: qui gentem ſuam Fulgoſiam principatu patriæ dejectam graviter ferens; ad hoc egeſtate rerum ad ſplendidum cultum tuendum neceſſariarum inductus, cum perduellionis damnatus atque hoſtis patriæ judicatus eſſet; ex opido Novis, quo ea de cauſſà à Philippo donatus fuerat, excurſiones faciens, omnia circa itinera late infeſta faciebat, prædas undique agens: in quibus illa inſignis fuit, centum viginti clitellarii muli magni pretii mercibus onuſti, quas in Galliam convehebant, abacti; in quibus arma omnis generis ad uſum ipſius Regis affabre facta fuiſſe dicuntur: quæ res moleſta in primis Raphaeli Duci fuit, tanti Regis offenſionem verenti; quem litteris demiſſe conſcriptis placare ſtuduit, culpam à civitate & publico conſilio amovens; atque in exſulem contumacem transferens: ut duo hæc inquieta & vivida ingenia, tamquam duo ungues in ulceribus publicis eſſent: cum per idem tempus, anno
A.C. 1444. ejus ſæculi quadrageſimo quarto, neceſſe fuerit tres corbitas armare adverſus Catalanos, commercia maritima juſſu Alphonſi infeſta facientes: cui claſſi præfectus eſt Gulielmus Marruffus, duobus illi, more Majorum, in conſilio datis, Philippo Grimaldo & Hieronymo Furnario.

Tandem civitas diuturnis malis feſſa, ad neceſſitatem cum Alphonſo pacificandi adacta eſt; conditionibus potius Reipublicæ temporibus aptis, quam ſatis ipſi honorificis: ad iracundiam enim Regis, ob acceptas clades, atque ob memoriam ſui capti animo alte inſidentem permulcendam, pelvim auream quotannis Regi pendere ſe obſtrinxerunt: qua pace facta, aliquandiu res Genuæ quietæ fuerunt: quare animo ad res conſtituendas adjecto; hoc anno Magiſtratus ille inſtitutus eſt, qui à numero ipſo annorum nomen accepit: in cujus procurationem vetera nomina à publicanis ac ceteris Reipublicæ debitoribus nondum exacta rejecta ſunt.

Sequuntur duo anni ejus ſæculi quadrageſimus A.C. 1445.
quinctus, & quadrageſimus ſextus: quorum primus nihil memorabile habet præter obedientiam à 1446.
Portuvenerenſibus, Legatis miſſis, delatam; cum nonnullæ cauſſæ diſſidendi interceſſiſſent: at ſecundus magnam Genuenſis populi offenſionem, ob faſtum & arrogantiam Alphonſi; qui pelvim à Genuenſibus ex fœdere miſſam non privatim, ſed palam in frequenti Aula, regnique Proceribus convocatis, accipiebat: quæ liberis oculis minime tolerabilis ſpecies, Genuenſium animis exaſperatis, res in antiqua mala redegit.

Sequitur annus ejus ſæculi quadrageſimus ſepti- A.C.
mus, maxime inſignis ob duo memorabilia edita à 1447.
duobus Genuenſibus civibus, alterum ſuſpiciendæ moderationis, alterum incredibilis audaciæ, exempla. Ea tum erant tempora, quæ vitia Ducum ferre non poſſent; & virtutem ac probitatem, ſi cujus emineret, odiſſent. Raphaelis igitur Ducis moderatio, æquitas, juſtitia, manſuetudo, prudentia, cum illum vulgo etiam adverſæ Factionis civibus carum facerent; Adorniis ſuis inviſæ erant, tamquam ipſorum libidinibus minus aptæ: conſilia igitur agitare cœperunt de illo dejiciendo, ac ducatu ad Barnabam conſiliorum auctorem transferendo; cui alia eſſet morum via, quique non tam jus & æquum quam emolumentum & amplitudinem in principatu patriæ quæreret; ac ſuorum cupiditatibus obſequi haud abnueret: ſed prius omnia tentanda ſtatuebant, ſi forte res ſine tumultu atque offenſionibus tranſigi poſſet; vim ad extremum reſervantes: igitur Raphaelem arte aggreſſi, demonſtrare homini inſtituunt; ſi ipſe in animum inducere poſſit, ut ducatu abeat, fore, ut concordia ac civitatis tranquillitas conſtituatur ac ſtabiliatur. Enimvero Raphael nullam fraudem aut dolum ſubeſſe exiſtimans in conſilio, cujus auctores eſſent ii ipſi ſuæ gentis homines, quorum non minoris quam ſua intereſſet principatum patriæ in gente Adornia eſſe; nihil cunctatus, ſeſe in illorum poteſtate fore reſpondet: averteret hoc à ſe Deus optimus maximus, ut ipſe ambitione ſua bono publico in mora eſſet: principatum patriæ ſe non ſua, ſed Reipublicæ cauſſà ſuſcepiſſe, Reipublicæ quoque cauſſa non minus lubenti animo deponere paratum: factiſque dicta ſubſequens extemplo magiſtratu ſe abdicavit; & in privatas ædes conceſſit, à magna civium frequentia virtutem & merita divinis laudibus proſequentium deductus: ceterum quamquam duodecim cives rebus conſtituendis creati ſunt; tanta tamen fuit in Barnaba & conſilii conſortibus impudentia, ut ab impotenti cupiditate eodem die, quo Raphael magiſtratu abiit, Barnabas Dux creatus ſit: quæ tamen lætitia Barnabæ haud diuturna fuit; nec principatus fraude ac malis artibus partus plus menſtruus fuit.

At Janus Fulgoſius magni animi, magnorumque ſpirituum vir, memorabile in primis facinus auſus eſt: qui nihil deterritus fama firmiſſimæ ſexcentorum delectorum militum cohortis, quam Alphonſus Fulgoſiorum hoſtis ad Barnabam & Adornios miſerat; cum una tantum triremi ſilentio noctis portum furto ingreſſus, cum delecta quinque & octoginta tantummodo fortiſſimorum juvenum manu, atque in omne diſcrimen pro illo paratorum, ædes pu-

publicas ac prætorianos invadit; prælioque atroci commisso tanta fuit in Fulgosio virtus & constantia, ut omnibus suis sauciis, ac nonnullis cæsis, victor tandem evaserit, ædibusque publicis, ac ducatu patriæ, Barnaba ejecto, potitus sit. Is initio ducatus Petrum Fulgosium exsulio mulctatum non modo patriæ restituit, sed urbis præfectum armorum creavit.

Ceterum, cum non magnorum modo Principum odiis per ea tempora res Genuensis premeretur; sed finitimorum quoque tenuis sortis Procerum contemptu laboraret; in illis molestissimus semper fuit Galeottus Carrettus Finarii Marchio: quod opidum in ora Ligustica in Occidentem versa ditioni Genuensi interjectum eam mediam secat. Ex eo opido Carrettus per varias occasiones in fines Genuenses excurrere, diripere, prædas agere, aliisque belli cladibus incolas vexare: cum Genuenses majoribus externis & domesticis occupationibus impliciti rem dissimulare ac negligere sæpe cogerentur. Quæ patientia cum hominis audaciam aleret; diuturna impunitate ad alia ex aliis majora in dies audenda provectus, Salanellum quoque & Justenecum duos ditionis Genuensis vicos occupavit; atque hoc anno prægrandem onerariam magni pretii mercibus onustam cepit. Enimvero Genuenses exarserunt; hominemque nullum insaniendi finem facientem acri bello persequendum, atque ex tota Liguria prorsus exterminandum constituunt; necessaria pecunia in usum belli decreta. Quod cum magno conatu gerendum constituissent; scribi copiæ jussæ sunt, in vicariatu Clavari sexcenti pedites, in vicariatu Spediæ quadringenti, in tribus præfecturis urbi proximis octingenti, in ipsa urbe quadringenti sagittarii, in præturis Varaginis, Savonæ & Nauli pedites mille, Ingauni & in ditionibus gentis Auriæ & Linguiliæ quattuor peditum millia, in ditione Saxelli à Philippo Auria Domino quinquaginta sagittarii, in ditionibus Fliscorum quantum Duci visum esset. Spinulæ regionem Luculum appellatam incolentes ducentos sagittarios contulerunt: quæ copiæ Finarium initio insequentis anni, qui fuit ejus
A.C. 1448. sæculi quadragesimus octavus, admotæ sunt: cumque ejus belli caussa multa à multorum conscientia remota esse oporteret; potestas Duci permissa est, cum quattuor tantummodo civibus illi additis, rem, quemadmodum illis visum esset, silentio ducendi: hi fuerunt Andreas Imperialis, Petrus Montenigrus, Lucas Grimaldus, Paris Justinianus: qui mense Junio duas naves, Finariensis belli caussa, armarunt: quorum Finariensium odio inusitatæ rei exemplum Genuæ editum est: nam ipsis Finariensibus Dominis illorumque ditioni subjunctis, quod omnes in vexanda Republica consensissent, fructus ex vectigalibus publicis oppigneratis adempti sunt, atque in usum belli conversi.

Sub finem hujus anni mortuus est Janus Dux cum bonorum dolore: probata enim est illius gerendæ Reipublicæ ratio: quem dolorem civitas testificata est, peramplo marmoreo sepulcro illi decreto. In demortui locum suffectus est Ludovicus Fulgosius:
A.C. 1449. insequentisque anni, ejus sæculi quadragesimi noni, initio nonnullæ naves in quosdam piratas Corsos & Provinciales Narbonenses excursionibus mare infestum facientes decretæ sunt; bellumque Finariense, opido tandem capto, ad finem pervenit: quæ res ancipitem deliberationem in consilio præbuit: multis censentibus opidum non modo diripiendum, sed prorsus exscindendum, ulcusque illud à corpore Liguriæ abscindendum. Vicit mitior sententia; quæ suburbia tantum diripi decrevit, atque arcem Goonem solo æquari. Finariensesque, cum Genuam venissent, venia erratorum suppliciter postulata, in imperia jurarunt: quibus postea multæ immunitates, multaque jura eximia concessa sunt.

A Marcoque Carretto, qui cum Galeotto non consenserat, quin contra, rem Genuensem fortiter ac fideliter juverat; cuique idcirco tertia pars Finarii promissa fuerat, fides servari decreta est: sub finemque anni acriter & severe animadvertendum in eos decretum est; qui Romæ Pontificias litteras ac rescripta contra publica civitatis jura impetrarent.

Insequens annus ejus seculi quinquagesimus turbulentus nonnihil fuit: Ludovico Fulgosio, qui A.C. 1450.
civitati ignavia sua non satisfaceret, magistratu abrogato: in cujus locum Thomas Fulgosius Sergiana (tanta erat hominis existimatio) tertium Dux accersitus est: qui ultro delatum honorem repudia-
B vit; ætatem prægravem, atque annis & laboribus fessam, neque jam muneribus publicis aptam excusans: suasit autem Petrum Fulgosium præfectum armorum urbis, recenti gloria expugnati Finarii fulgentem eligi: in eo viro esse indolem parem tanto fastigio: bellicosa tempora Reipublicæ imminere; bellicoso igitur & vivido ingenio opus esse. Probato consilio, Petrus frequentibus suffragiis Dux creatur. Petri ducatus ipso initio infestus maxime fuit; & Principum exterorum & exsulum Genuensium, quos Principes alebant, insidiis appetitus: quorum conatus, terrore aliquo injecto, compescendos ratus Petrus, Galeottum à Mari multis de caus-
C sis suspectum, ac linguæ immodicæ hominem, anno ejus sæculi quinquagesimo uno, in area ante æ- A.C. 1451.
dem divi Francisci togatum & crepidatum suspendio necavit, cum hac inscriptione in tabella à pedibus suspensa exarata, *Hic homo locutus est ea, quæ non licet.* Quæ fœda & liberæ civitati intoleranda species animos hominum vulgo vehementer commovit.

Illud quoque ab Annalibus traditum silentio prætereundum mihi visum non est, quattuor Legatos sacrum diadematis à Friderico accipiendi, honestandi caussa Romam missos: Episcopum Naulensem, Nicolaum Fulgosium urbis armorum præfe-
D ctum, Demetrium Vivaldum, Nicolaum Vialem notarium. Sub finem hujus anni, cum Galli à Carrettis auxilio accersiti in oram Ligusticam deflexissent, opidaque Finarium & Petram occupassent, missi sunt in præsidium circumjectorum locorum quingenti pedites ac ducenti sagittarii: arxque Fiaconum aucto præsidio firmata.

At insequens annus ejus sæculi quinquagesimus A.C. 1452.
alter, præter duos Oratores Romam missos, ad obedientiam Nicolao Pontifici deferendam, Episcopum Naulensem & Gotardum à Sergiana, illud memorabile habet, validum præsidium in urbem Peram missum trecentorum sagittariorum, ducentorum
E loricatorum, quadringentorum galeatorum; cum formidolosa esset Mahumetis Turcæ potentia, quem urbi & portui Constantinopolitano imminere fama erat.

Sequitur annus ejus sæculi quinquagesimus ter- A.C. 1453.
tius, cum toto Christiano orbi, tum Genuensibus privatim lugubris: nam sub finem veris, classis Aragonensium Fanum Florentii in Corsica occupavit; & Constantinopolis à Turca tandem expugnata est, acriter ab Joanne Justiniano Genuensi summo terrestrium & maritimarum copiarum Græci Cæsaris Duce defensa: qui cum validissimam Turcarum oppugnationem constantissime sustinuisset; gra-
F vi vulnere accepto, ejus curandi caussa prælio excedere coactus est: qua occasione Turcæ utentes, prælio acriter redintegrato, omnibusque viribus connisi civitate potiti sunt. Expugnationem Constantinopolis deditio Peræ subito consecuta est: quam coloniam suam Genuenses peramplis ædificiis atque insignibus sacris ædibus frequentarant. At Genuenses Fano Florentii & Pera urbe amissis commoti, reliquæ Corsicæ ac ceteris urbibus, quas in Euxino possidebant, timentes, dominatum omnis

insulæ Corsicæ, nec non Caffæ urbis, quam olim Theodosiam appellatam scio, in Magistratum sancti Georgii transtulerunt.

Locus postulat, ut de Magistratu sancti Georgii nonnulla attingam; quo appareat, quanta cum ratione Corsica in eum Magistratum translata sit, tamquam possessione ejus insulæ pacatiore & stabiliore futura: quibus de caussis Magistratus sancti Georgii Genuæ institutus sit, superius exposuimus. Hoc corpus civium, in quod vectigalia publica transferri cœperunt, paullatim auctum, novisque alia ex alia exorientibus quotidie caussis publicorum vectigalium alienandorum; paullatim viribus assumptis, in numerum & amplitudinem justæ civitatis crevit: factumque est, ut in eadem urbe duæ essent civitates, duæque Respublicæ; non genere solum variæ, quod penes alteram esset regimen atque imperium civitatis & totius Genuensis ditionis; sed moribus diversis ac fortuna & statu rerum dispares: cum superior corruptissima sit, nihilque sani aut integri habens; ad hoc turbulenta & inquieta, molestiarumque plena, discordiis ac factionibus agitata, seditionibus, tumultibus, bellis denique civilibus lacerata, postremo libertate orbata, ac modo exteris Principibus, modo civibus suis pudendam ac duram servitutem serviens: at hæc priscorum morum sanctitatem & incorruptam veterem disciplinam retinens, pacato & tranquillo statu utens, omnibusque pacis & quietis, illibatæque libertatis bonis florens: quibus rebus factum est, ut cives patriæ debitum amorem à priore Republica ad secundam hanc omnem transtulerint, acerrimique illius defensores sint; cum cujus rebus secundis, vel adversis, privata ipsorum res conjuncta sit, magna ex parte in vectigalibus publicis occupata. Res profecto mira, atque ex omnium sæculorum & gentium memoria unici exempli; quæque numquam vel in alicujus Legislatoris cogitationem venerit, vel in aliquorum Philosophorum disputationibus versata sit, ut intra eadem mœnium septa eodem tempore duæ Reipublicæ formæ essent; tyrannica una, politica altera: ita nulla re inter se implicitæ aut cohærentes; ut, altera ruente, altera non modo non concideret, sed ne metu quidem labefactaretur.

Cum nullum Petrum vexandi finem faceret Alphonsus, cum suis privatim odiis, tum assiduis exsulum stimulis incitatus; omniaque in ora Ligustica terra & mari essent infesta; neque aperta vi tantummodo, sed etiam occultis insidiis Petrus peteretur; isque omnibus rebus invigilans ad omnia occurreret; diligentiaque sua atque animo ad labores & pericula invicto hostis vana consilia faceret; tandem Alphonsus majore conatu Petrum petendum
A. C. cum decrevisset, hoc anno, qui fuit ejus sæculi
1454. quinquagesimus quinctus, cum superior nihil me-
1455. morabile habeat; Bernardum Villamarinum magni in navalibus rebus nominis Ducem, cum ingenti classe, simul Palermum Neapolitanum terrestrem Ducem cum haud exiguis copiis Genuam mittit: in quibus fuerunt Raphael & Barnabas Adornii, atque Joannes Antonius Fliscus, cum magna exsulum manu; quos Alphonsus, præcipuo certamine animi adversus Petrum sumpto, restitui in patriam volebat.

At Petrus nihil tanta terra & mari sese circumsistente mole animo infractus, sese ad resistendum comparat: at cum ad apertam vim atque exteriores conatus sese parem fore confideret; ille assiduus stimulus animo insidebat domesticorum odiorum, quæ metu ad eam diem compressa haud dubie in spem tam validi & propinqui auxilii essent eruptura: in quo periculo discutiendo, eximii consilii ac neutiquam vulgaris militaris astus specimen edidit: ædibus enim publicis valido præsidio firmatis, quidque facto opus sit, præfecto monito; ipse simulans sese urbem exire, ad copias hostium ex propinquo speculandas, atque ad nonnulla, quæ usus postulet, providenda; devio atque occulto itinere à nemine conspectus in arcem concessit, quæ à cohorte numero & genere firmissima tenebatur; ac motus adversæ Factionis speculabundus exspectat: nec fefellit hominem sagax consilium: nam adversæ Factionis capita Petrum urbe vere excessisse credentes, primis se intendentibus tenebris, in publicum armati prosiliunt; nomenque Adornium & Aragonense magnis clamoribus subjicientes, magna hominum turba excita, ac sibi adjuncta, ædes publicas magno impetu invadunt; quique præsidio relicti fuerant, acriter resistentibus, brevi atrox certamen inter illos accensum est. Enimvero Petrus procedente consilio lætus, cohorte secum rapta, ad locum, in quo contractum certamen erat, contendit; magnisque clamoribus Fulgosium nomen subjiciens, inimicos in adversum certamen totos animis & oculis intentos à tergo invadit: quos primo incursu fundit ac fugat, magna illorum cæde edita; in magnamque eorum partem, qui stragi superfuerant, tota urbe dissipatam comprehensam, tamquam in seditiosos, capitali supplicio animadvertit.

Igitur Petrus ab urbanis motibus egregio commento securus, liberas curas ad ea, quæ ad impetus exteriores arcendos pertinebant, adjicit, omnia providens ac circumspiciens, omnibusque impigre occurrens. At hostes spe urbanorum motuum, quâ in primis se commoverant, dejecti, simul diligentia & vigilantia Petri nihil eorum conatibus opportunum relinquente, in spem irritam sese terere tempus intelligentes, appetente hyeme, itinere retro repetito, in sua concedunt; aliquot triremibus relictis, quæ rem Genuensem infestam facerent: ut ea A. C.
de caussa insequenti anno ejus sæculi quinquagesimo sexto, nonnullis motibus in ora in Occidentem 1456.
versa, atque in urbe Ingauno excitatis, missi sint eo ad res pacandas, Andreas Francus, Bartholomæus Auria, Antonius Lomellinus: ceterum, classibus Aragonensibus per Ligusticum mare assidue discurrentibus, naviumque & hominum prædas agentibus; duæ naves omnibus rebus instructæ ad litorum & commerciorum tutelam postea emissæ sunt.

At Petrus cum tantas dimicationes, virtute, consilio, constantia, vigilantia sua octo annos sustinuisset; omniaque ultima esset expertus; neque exsecrabile in se odium Alphonsi ullis Francisci Sfortiæ, aut cujusvis precibus mitigaretur; cum ille animo obfirmasset Petrum de honore dejicere, atque Adorniam gentem ac reliquos exsules in civitatem restituere; omnibus auxiliis nudatus, atque assiduis sumptibus exhaustus; simul impotentem dominatum suum universæ civitati offensum & invisum intelligens, fortunæ tandem cedendum statuit: qua in re nihil à se ipso, infractoque animo, ac vivido ingenio suo, ceterisque à se rebus gestis absonum fecit: ducatu enim cedere quidem constituit; sed non inimicis suis cedere: igitur de consilii civitatis sententia, an- A. C.
no ejus sæculi quinquagesimo octavo, dominatum 1458.
Genuæ, ut aliquando jam factum fuerat, iisdem quibus antea conditionibus in Carolum septimum Regem Gallorum transferre decrevit: qua de caussa quattuor Legati in Galliam missi sunt, Marcus Grillus, Joannes Ambrosius Marinus, Gotardus Stella, Baptista Guanus; qui civitatem Regi tradiderunt: Rexque è vestigio Joannem Andegavensem, & Calabrensem Ducem Genuam mittit: quo honorifice accepto, ac jusjurandum exigente; populus in hortis Fulgosiis, qui sunt in suburbiis sancti Thomæ, in imperia Regis juravit; ipseque Regis nomine juribus publicis, & sancti Georgii confirmatis, possessionem civitatis regio nomine accepit: cui Castellettum in ipsa urbe ac reliquæ totius ditionis Genuensis arces traditæ sunt.

VBER-

VBERTI FOLIETAE,

PATRICII GENVENSIS,

HISTORIAE GENVENSIVM

LIBER XI.

DOMINATV in Regem translato, duplex gaudium civitatem cepit: nam & se ex infinito illo Petri imperio liberatam lætabatur; & caussam Alphonso, cui nullæ inimicitiæ cum Carolo intercederent, civitatem vexandi præcisam sperabat: quæ spes usque adeo homines frustrata est; ut, re cognita, Alphonsus atrocior & vehementior in Genuenses coortus sit; dolore & indignatione imperii, cui ipse haud obscure imminebat, in alium translati: quare, Petro Spinula & ceteris exsulibus instigantibus, præter eas naves, quas in mari Ligustico continenter habebat, excursionibus & prædationibus omnia infesta facientibus, prævalidam classem comparat viginti corbitarum ac decem triremium: quam omnibus apparatibus bellicis, omnique commeatuum copia affatim instructam, ad hoc magno militum & nauticorum sociorum numero refertam, Villamarino præfecto, Genuam mittit: quæ classis urbi admota, ante ostium portus in ancoris stetit: ad hoc terrestres copias, quarum Duces erant Adornii, auxit: ut urbs artissima obsidione terra & mari urgeretur; ingemiscentibus Genuensibus ac mœrentibus, quo consilio se laboribus & discriminibus erepturos sperarant, illud miserias & calamitates civitatis auxisse. At Andegavensis ostium portus catenis & trabibus obstruit; urbemque cum regiorum militum, quos ipse adduxerat, tum eorum, qui sub Petro stipendia fecerant, præsidio firmat: cum in omnibus rebus sollerti opera Petri ipsius uteretur, viri expertæ in rebus bellicis virtutis, & magni consilii.

Cum res in magnas angustias atque in extremum discrimen adductæ essent; peropportuna Alphonsi mors, quæ fuit Kalendis Juliis, Genuenses ab imminenti peste eripuit; eosque animos jam despondentes à desperatione recreavit & erexit: contra, obsidentium fregit: classisque, ut erat multis ex locis collecta, ita subito dissipata est, navibus fugientium specie, alia alio tendentibus: Adorniique ac Joannes Philippus Fliscus obsidionem solvere coacti sunt.

Bellicos labores pestilentia excepit, quæ crebris funeribus civitatem deformavit; maximaque pars civium ea de caussa in suburbana concessit: qui, cum graviore tempore anni circumacto vis morbi deſævisset, in urbem reversi sunt; eorumque curæ in statum corruptum rerum emendandum versæ: ceterum cum ad tantas copias necessario alendas ærarium non satis potens esset; coactus est Joannes ingentem pecuniæ summam partim à privatis Genuensibus civibus, partim à Francisco Sfortia Mediolanensium Duce, Daniele Riso Neapolitano ea de caussa ad illum misso, mutuam sumere.

Alphonso tanto hoste ac tam obstinato Genuensium insectatore mortuo; res Genuenses in multum tempus quiescere & à diuturnis malis respirare posse videbantur: ceterum, tamquam discordiæ & contentiones ac turbæ fatales nostræ urbi essent, subito novum incendium exortum est ab eadem face excitatum, quæ illis temporibus bella civilia ac domesticas perturbationes perpetuo accendit. Petro enim Fulgosio metu Alphonsi liberato suum repente redierat ingenium: quem pœnitentia ceperat præproperi consilii: angebaturque ingentium spirituum vir, sese nimis celeri rerum desperatione principatu cessisse: caussas igitur novorum motuum quærens, cum sese Novas & Vultabium recepisset, quæ opida velut pignora sibi retinuerat; pecunias sibi debitas ac promissas ob Castellettum & reliquas arces Gallis traditas, civiliter primo petere cœpit: cum differretur, conqueri Petrus, se extrahi ac veluti ludibrio esse; ac magis & magis instare: postremo, cum responsum esset, nullam in præsentia in tantis rei nummariæ angustiis tantæ summæ dissolvendæ Genuæ esse facultatem; minaciter agere, ac sese fide publica circumventum & deceptum, clamare; non esse ferendam injuriam, seque contemptus sui haud segnem vindicem fore feroci oratione præferre: quæ verba cum præfervidum ac præceps hominis ingenium formidolosiora faceret; Genuenses Petri fratres ac propinquos, quos cum illo consentire haud dubitarent, urbe exactos exsulio mulctant: quæ nova insuper addita contumelia cum turbarum cupido caussas novandi res accumulasse videretur; Petrus Francisco Sfortiæ demonstrat, sese gravibus injuriis à Gallis & Genuensibus pariter læsum, neutri se ulla esse verecundia obstrictum; ambos igitur se justo & pio bello persequi decrevisse: quod bellum non magis susceptu justum sit, quam confectu facile: ingentem enim esse tam in urbe quam in totis Genuensibus finibus totaque Liguria clientium & Fulgosianæ Factionis hominum multitudinem; à quibus assiduis precibus ultro accersatur: eos omnes ad primum ipsius adspectum haud dubie consurrecturos; neque dubitare se, quin ipse eorum opibus & favore nisus è vestigio urbe sit potiturus: inopiam pecuniæ solam consilium distinere, cujus si tanta summa à Francisco subveniatur, quæ in menstruum stipendium copiarum necessario scribendarum satis sit; sese nullam moram movendi facturum.

Ea de re nunciis sæpe ultro citroque missis, Franciscum assiduis precibus fatigabat. Ille inter ancipitia consilia incertis animis fluctuare: hinc cupere Gallos Genua expulsos, dupliciter invisos; quod illi, ipso vetere amico ac socio, tum autem finitimo non consulto, neque participe consilii facto, Genuæ imperium accepissent, tamquam ipsius amicitia spreta; & quod formidolosas Gallorum opes nimis prope se convalescere haud læto animo adspiceret: illinc stultum censere, nulla re cogente, tantam negotii molem sibi ultro conflare; ac tam potentem hostem, tum autem tam propinquum factum sibi irritare. Hæc sententia cum animo insedisset, respondet Petro, gravem quidem sibi esse accolam Gallum; ceterum nullam se speciem armis illi inferendis prætexere posse: verum ne animo deficeret Petrus: quam enim opem illi aperta via ferre jus & pudor prohi-

hibeant, eam sese occultis consiliis laturum. Ferdinandum enim Aragonum & Neapolis Regem ad caussam Petri toto animo suscipiendam, illiusque consilia fovenda & adjuvanda inducturum: ab eo Petro tamquam à potentiore & opulentiore Principe longe majora auxilia quam à se exspectanda: nec minus factis, quam dictis, promptus prius abstitit incepto, quam Ferdinandum Petro conciliatum ad illius consilia amplectenda induxit: cum illi demonstrasset, quod ultro offeratur, id illum cupide petere debuisse: unam enim esse Gallos Genua expellendi viam, Petri amicitiam & audaciam: impigrum & experientem virum tamquam obicem Gallorum conatibus in ipsum intentis opponendum: neque debere illum credere, Gallos Genuæ imperium per se quæsisse, rem molestiarum & impendiorum sine ulla fructus spe plenam: non igitur Genuam suis ipsam momentis, sed opportunitate Principibus utilem esse; ipsis in primis Gallis, qui ex ea urbe gradum sibi ad ipsum in regno Neapolitano opprimendum facere quæsierint: implicandos igitur Gallos Genuensibus molestiis; quæ illos à consiliis regni Neapolitani petendi, quod aperte præferant, avocent: ridiculumque esse ipsum Ferdinandum à Petro, tamquam exsecrabili odio Alphonso parenti invisus fuerit, abhorrere: animos enim Principum, ac res publicas gerentium, magnaque negotia tractantium, rationes imperii atque utilitatem publicam conjungere & disjungere: cum ratione igitur temporum mutata, mutanda quoque esse consilia: magna ratione tum Petrum regiæ Aragonensi invisum, ac bello persequendum fuisse, majore nunc eundem amplectendum ac sustinendum. Probato consilio, Ferdinandus per litteras suas peramanter scriptas omnes regnorum suorum opes ad Petrum prolixe defert: perpetuumque illius patrocinium sese ex eo tempore suscipere confirmat, quod numquam sit deserturus: haud exiguaque pecuniæ vi ad illum missa, hortatur & postulat, ut omnibus viribus connisus Gallos Genua expellere studeat: si id assequi in præsentia non possit; illos certe quam acerrimo bello distineat.

Enimvero Petrus non procrastinat, hyemeque nondum plane exacta, insequenti anno, qui fuit (A. C. 1459.) ejus sæculi quinquagesimus nonus, copiis quantis maximis, equestribus & terrestribus, potuit coactis; Joanneque Philippo Flisco, suas & ipso odii caussas cum Gallis habente, magnamque clientium manum secum trahente, sibi adjuncto, ex opido Novis movet: Apenninoque superato, in pago, ac colle Albario amœnissimis hortis & villis frequenti, qui distat ab urbe haud plus quingentos passus, castra locat. At Joannes, quamquam ardentia omnium ordinum atque ætatum odia in Petrum deprehenderat; contra summa in Gallos studia, neque à militibus omnino imparatus esset: tamen urbanam ac sellulariam maxima ex parte multitudinem haud temere veteranis atque equitibus objiciendam ratus, mœnibus se continebat; quamquam levia prælia, quæ quotidie inter milites suos erumpentes & Fulgosianos nullo magno discrimine committebantur, non magnopere prohiberet. Petrusque Fulgosius ac consiliorum consortes hostes patriæ ac Regis Gallorum judicati & pronunciati sunt: neque tamen, bello mœnibus ipsis insistente, exterarum rerum cura omissa; auxiliumque Mitylenes Domino adversus impetus Turcarum insulæ imminentium mitti decretum est: Prætorique imperatum, ut contumaciam Georgii Carretti unius ex Marchionibus Finarii Reipublicæ fiduciarii, qui Cessanum Ingaunensis diœcesis opidum invasisset, justis pœnis afficeret: item obviam eundum temeritati Pauli Dentuti decretum est: qui nomine præfecti, Magistratus injussu, sibi privatim adscito, re mali exempli, naves capere atque alia hostilia facere cœperat: quæ tamen omnia lente administrata sunt, majoribus occupationibus urgentibus: illud Reipublicæ fructuosum fuit, induciæ cum Rege Anglorum in quadriennium factæ, qui, nonnullis controversiarum caussis cum Genuensibus sibi intercedentibus; mercatores illius nationis retinuerat, cum magno commerciorum detrimento.

At Joannes, omni animi contentione in sese muniendo adhibita, primum Petrum Aicardum Portumauritianum cognomento Scarincium cum duabus triremibus piraticam facientem, virum strenuum, ac non exiguo usu & scientia navalium rerum, stipendio conducit: simul à Rege Galliæ impetrat, ut Rainaldus præses Hastensis cum delecta trecentorum equitum ala, quam habebat, rebus Genuensibus laborantibus subsidio veniat: utque Renatus Rex ex Provincia Narbonensi florentem trecentorum equitum cohortem ad se mittat. Cum ad apertam vim omnia diligentia Andegavensis essent clausa; Petrus suarum artium memor animum in omnes partes versari: nam modo luce ac palam copias urbi admovere, modo silentio noctis scalas ad mœnia erigere, modo speciem urbem invasuri præbere; nullam denique nocturnæ aut diurnæ quietis partem, subitis consiliis suis, obsessis dare; si forte tædio laborum, atque assidua vexatione labefactare obstinatos animos posset: adversus quæ omnia invicti Genuenses steterunt; nullusque motus umquam in civitate factus est, odio Petri inveterata Factionis studia, raro admodum exemplo, vincente: quem omnes auribus adspernabantur, animo respuebant, verbis tamquam pestem patriæ ac facem omnium malorum exsecrabantur: ceterum, cum fama percrebesceret præsidem Hastensem cum prævalida equitum ala appropinquare; Petrus, ante subsidii adventum, dimicatione ultima urbem tentandam decernens, copias propius mœnia admovet, occasiones captans rem prælio committendi: cujus rei nullam facultatem faciebat Andegavensis missilibus Fulgosianos ex mœnibus incessens: quo tempore Joannes Philippus Fliscus ætatis ardore provectus, simul vana cupiditate ostentandarum virium elatus, dum mœnia incaute propius subit, ictu colubrinæ concidit; in castraque inter manus relatus, paucis post horis exspiravit: cujus mors omnia evertit: seditione enim castra nonnihil agitari cœpta sunt: nam Orlandus & Ubertus Flisci Joannis Philippi fratres, simulque Jacobus fratris filius, ne ipsi quidem satis inter se concordes ab exercitu discessererunt: quos haud exigua militum pars, simul magna Ligurum multitudo, quos auctoritas Joannis Philippi in castra traxerat, secuti sunt: quare Petrus, exercitu imminuto, non se tuto ibi esse intelligens, silentio noctis castra retro movet; insulamque Sigestri cum arce imposita non satis defensoribus firmatam primo adventu capit: indeque Clavarum petit, opidanosque blandis verbis ac promissis ad suas partes traduxit.

Interea Rainaldus præses Hastensis cum equitum ala Genuam venerat: qui tamen, cum obsidione soluta nullus jam sui usus esset, finisque stipendiorum appeteret, itinere retro converso, in sua se recepit: at Genuenses, decem triremibus ac duabus corbitis continuo comparatis & instructis, Joanne Cossa è Proceribus provincialibus præfecto, ad loca per tempus belli ab exsulibus occupata recuperanda cum hac classe ac cum terrestribus copiis contendunt: exiguoque certamine primum arx portus Delphini, ac deinde opulentum opidum Clavarum, postremo insula & arx Sigestri recuperatæ sunt. Petrusque res perditas cernens, exercitu dimisso, sese Novas recepit, haud diu quieturus.

Unum restabat ad reliquias belli conficiendas, urbs Naulum, quam Joannes Carrettus Marchio Finarii per hæc belli tempora occupatam valido præsidio

dio tenebat: ceterum, cum is esset urbis situs, ut aditus subsidio introducendo intercludi non posset; à re ardua in præsentia abstinendum decretum est: verum quod humanis consiliis desperabatur, ut ea urbs eo tempore recuperaretur; id casus fecit: duodecim enim triremes Aragonenses, Villamarino præfecto, per ea tempora venerunt, omnia circa Liguriæ littora excursionibus & latrociniis late infesta facientes: cumque frumentandi caussa portum Naulensem subiissent; Genuenses, re cognita, Villamarinum aggredi statuunt: ceterum ut hostem celarent; urbis portis obseratis, itineribusque stationibus incessis; viam commeantibus in eam partem claudunt: ipsi interea, incredibili adhibita diligentia, decem triremes brevissimo temporis spatio comparant & instruunt: quæ media nocte portu solventes, secundaque navigatione usæ, nondum satis certa luce, in conspectu Villamarini fuerunt: qui re improvisa atque ab omni exspectatione longe remota vehementer perculsus; cum subita confusio animi neque numero hostilis classis recensendo, neque ulli cogitationi omnino locum daret; funibus ancorarum extemplo incisis, sese ex portu repente proripuit; trepidaque fuga altum petens sese periculo eripuit: qui idem pavor cum ad animos præsidiariorum Finariensium manasset; Genuenses portum Naulensem sine certamine ingressi, præsidiariis metu obtorpentibus, urbe & arce sine certamine potiti sunt.

At Andegavensis, rebus Genuensibus pacatis, civitateque in tranquillum redacta, omnes cogitationes in regnum Neapolitanum, quod tum illi caput curarum erat, convertit: qua in re omnia Genuensium in illum grati & memoris animi publice & privatim officia constiterunt, decem triremibus ac tribus corbitis cum trimestri stipendio illi decretis; ad hoc ingenti auri pondere donato, (sexaginta enim millia aureorum nummûm fuerunt) immani, ut illis temporibus, summa: nec minori summa à compluribus privatis civibus certatim atque ultro offerentibus se, ac liberalitate sua desiderio Joannis occurrentibus, mutua accepta: præterea audiebatur, Renatum parentem duodecim triremes Massiliæ comparare, quas ad filium mitteret: exieratque fama, ipsum Regem Galliæ omnibus regni opibus Joanni adesse decrevisse. Harum omnium classium summus præfectus creatus est Joannes Cossa: jamque Genuam venerat Ludovicus Valla gubernator Regis in locum Joannis succedens.

Quibus apparatibus cognitis, vehementer perculsus Ferdinandus, ut novo negotio exhibito cursum Gallorum tardaret, magna vi auri Petro Fulgosio missa, illum, ut ad patriam amissumque principatum repetendum sese quamprimum compararet, hortatur. Non procrastinat Petrus: haud contemnendisque copiis extemplo corrogatis, Apennino superato, in vallem Porciferæ descendit; propeque ab urbe quattuor millia passuum consedit. Eadem diligentia eademque defensionis ratio, quæ in superiore impetu Petri cohibendo, ab Andegavensi inita est; muris valido præsidio firmatis, magnoque sagittariorum numero completis. Angi Petrus, autumno appetente, ac vereri, ut fluvio Porcifera autumnalibus imbribus intumescente, ipse in illis locis diutius esse posset: ad hoc intelligere, si tempus stipendiorum exiret; milites ad signa retineri non posse: omnia igitur quamvis præcipitia, modo celerrima essent, consilia sibi amplectenda statuere: verum cum ab exploratoribus pro re certa comperisset, omnia loca in urbe intentissimæ & artissimæ custodiæ esse; inops consilii, unde initium invadendi faceret, circumspectare: opportuna fuit consiliis classis è portu profectio, ad naves Ferdinandi, quæ ad portum Liburni stare dicebantur, persequendas: quæ cum inaniorem præsidiis urbem fecisset; Petrus haud cunctandum in oblata occasione ratus, dimidio mense Septembri circumacto, silentio noctis mœnibus appropinquat; parteque copiarum in virgultis & vepribus circumjecta vestientibus in insidiis collocata, ipse mœnia circumvehitur, omnia oculis intente circumlustrans: cum custodum voces exciperet somni & lassitudinis indices, toto exercitu raptim magnoque cum silentio mœnibus admoto, scalisque erectis, cum magno audaciorum militum numero in urbem transscendit; custodibusque partim dormientibus, partim semisomnis obtruncatis, cum nullus sui sensus in urbem penetrasset, proxima portula refracta, omnes copias in urbem introducit; proximumque collem, qui Petræ minutæ vocatur, armatis complet: quo trepido nuncio Andegavensis vehementer primo perculsus, ac nimis propere classem urbe emissam dolens, tamen celeriter collecto animo, non deserit se; sed armis repente arreptis, omnibusque, quos circa se habebat, armatis, atque omnibus opportunis urbis locis præsidiis firmatis; ipse cum suis stipendia facientibus, magnoque civium omnis generis globo, qui ad eum convenerant, in hostem pergit; atque extra septa interioris muri (duplici enim muro Genua cincta est) in vasta area, cui ab altera parte imminet collis Petræ minutæ, is ipse, quem insederat Petrus; ab altera collis, in cujus cacumine arx Castellettum est, acie instructa constitit, conatus Petri exspectans; ut ex illis ipse consilium caperet: totaque nox ita traducta est; cum missilibus tantummodo eminus mutuo se incesserent, nemoque se loco moveret; ejusdemque rei exspectatio illinc spe, hinc metu animos Ducum versaret: sperante Petro Factionis suæ homines favore exercitus jam in urbem introducti tutos motum tandem excitaturos, atque ad arma consurrecturos; idemque Andegavensi timente, ac mobilia multitudinis ingenia formidante: cui rei ut, quantum humana providentia posset, occurreret, Paulum Adornium, qui erat in proximo, triremi ad eum missa, propere accersit, ut nomen adversæ Factionis Petro opponeret: lux orta pugnam, quæ ad eam horam segnis fuerat, irritavit; acriterque dimicabatur, cum collis Petræ minutæ percommodus esset Petro; Andegavensi contra arx Castellettum imminens tutelæ esset: sub quam, cum à Fulgosianis numero superioribus premebatur, se recipiebat, intra septa interioris urbis muri suos subducens: cui cum multi auctores essent, ut sese in arcem ipsam recipiens, saluti consuleret; degener consilium auribus & animo adspernatus est, cum magna vocis & vultus contentione respondisset, non eo adhuc res adductas, ut tali consilio locus esset; oreque alacri & erecto certam victoriæ fiduciam præferret. Longe alius habitus animi in Petro fuit, mœrente & ingemiscente, Factionis ipsius Fulgosianæ homines ita à se alienatos; ut nullo metu ipsos cohibente, ne ullus quidem vel minimus motus in civitate fieret: qui mœror crevit, cum auditum est, in urbe nomen Adornium clara voce subjici; triremisque portum subiens conspecta est, quam Paulum Adornium vehere fama exierat: secum igitur reputans, illud sese tantorum consiliorum apparatum assecutum, ut pro eo ut amissum principatum recuperaret, in eum inimicos suos, adversæque Factionis principes à se toties expulsos induceret; remque ad iniqua inclinatam cerneret; in rabiem versus, atque ad omnia præcipitia paratus in inferiora descendit: ac cum delecta manu portam sancti Thomæ petit, eo consilio, ut, illa occupata, ac valida statione firmata, novoque præside Ludovico ex ædibus, in quibus subsiterat, dejecto, ac nemine hoste post terga relicto, ipse deinde omnibus copiis Andegavensem invaderet; remque communi Marti decernendam daret: sed spe frustratus est: Ludovicus enim cum firmam delectorum manum circa haberet, magno animo sese illi opposuit; acrique prælio commisso, illum

A illum tandem avertit: qui ad suos rediens, cum interiori muro appropinquasset, portamque, quam Vaccarum nominant, patefactam ac sine statione vidisset; subiit animum impetus interiorem murum cum paucis illis, quos secum habebat, intrandi, indomita cupiditate omnia quamvis periculosa tentandi, si forte ipse intra urbem ipsam interiorem tamquam victor conspectus segnitiem Factionis suæ hominum excitaret: quare porta præsidio equitum firmata, quibus Massinum fratrem & Galeottum patruelem præfecit, dato mandato, ut nulla quamvis gravi de caussa locum commissum desererent; ipse cum paucis interiorem murum ingreditur: ceterum, qui portæ custo- B diæ relicti sunt, sive majore superveniente vi abacti, sive cupiditate prædandi abducti, simul atque Petrus discessit, portam deseruerunt: quam hostes valida statione è vestigio firmarunt: nec major constantia aut fides in comitibus fuit; à quibus fere omnibus est desertus, isque solus cum tribus equitibus mansit: quem ex insigni cono superposito agnitum Cossa insequi instititit. At Petrus ad extremam desperationem adductus, animo agitare quemadmodum discrimini se eriperet: quare equo concitato, iter in aversam portam urbis, quæ spectat in Orientem, Hircorum vulgo appellatam, intendit; si forte per eam patentem se ex urbe pro- C ripere posset: quam rem aggressus est magis inopia potioris consilii, quam effectus spe: cum ad portam pervenisset, eamque clausam invenisset; equo circumacto iter retro vertit, ignarus quo tenderet, aut quam partem urbis peteret: cum aliquantum processisset, duplicem ictum ferrei fustis à Cossa, qui numquam illum omiserat, in capite accipit; eodemque tempore ingentibus ac crebris lapidibus ex summis ædibus in illum devolutis percussus equo dejicitur; captusque ac semianimis inter manus ab hostibus ipsis spectaculo lætis in ædes publicas defertur; in quibus paullo post exspiravit: cujus exanime corpus à multis hostili odio in illum efferatis D pugionibus confossum est; iram acceptarum injuriarum, quando in vivum non potuerant, in mortuum expromentibus. Hoc miserabili exitu Petrus Fulgosius cursum vitæ in inimicis & adversariis exercendis, à quibus ipse quoque exercitus est, perpetuo positum terminavit: in quo viro haud facile statuas, utrum naturæ & ingenii bona, quibus nemo omnino ea ætate instructior fuit, plus habeant admirationis, an pravus illorum usus vituperationis.

Petri morte audita, ejus copiæ subito dilapsæ sunt; peditumque exigua pars partim è mœnibus se demittentes, partim per portulam, qua urbem intrarant, se proripientes, salutem fuga expedierunt: E maxima pars aut capti, aut cæsi: equitatus omnis captus est: in illisque Massinus Petri frater, & Orlandus Fliscus, ac Sigismundus Brandolinus, qui alienigena in custodiam datus est: de Fulgosio & Flisco, quod Genuenses cives essent, tamquam majestatis & perduellionis reis atque hostibus Regis, capitale supplicium sumptum. Occupationibus Genuensium rerum defunctus Andegavensis, mense Octobri à Genuensi ora solvens Neapolim proficiscitur; spem hominis alentibus magna Procerum Neapolitanorum parte: à quibus occultis consiliis evocabatur: in quibus princeps fuit Joannes Antonius Princeps Tarentinus, is ipse, qui superiori- F bus annis Andegavenses expellendi Alphonso accersito se auctorem palam professus erat; sive vitio ingenii, parum stabilis fidei ac mobilis animi vir fuerit; sive Ferdinandi injuriis ad novorum consiliorum necessitatem subactus sit. Varia in eo regno repetendo fortuna usus est Andegavensis: cum initia læta fuissent, ac magnam partem regni recuperasset: ceterum exitus tristis fuit: à Ferdinando enim regno exterminatus est, atque omnibus, quorum potitus fuerat, fere exutus: qui cum in insulam Ischiam, quæ Ænaria Veteribus fuit, se recepisset; decem triremibus à parente submissis conscensis, sexto post anno, quam in Italiam venerat, Galliam repetit; Genua quoque urbe à Gallis, ut mox scribemus, amissa.

Petro defuncto, atque exsulibus contusis, inse- A. C. 1460. quentis anni initio ejus sæculi sexagesimo ocium Genuæ ab externis & urbanis motibus fuit: quod tamen leviter lacessitum est à Ludovico Fulgosio nonaginta librarum millia sibi debita poscente; & à Scarincio pirata, cujus paullo superius meminimus; qui excursionibus & latrociniis infestum circa mare faciebat: & aliquam viam rei cum Fulgosio componendæ ineundam esse, & audaciæ piratæ, majore classe in illum emissa, obviam eundum, decretum est: ad hoc arces opidorum Mulazanæ, Camulii, Stellæ, Petræ, jussu Magistratus dirutæ sunt: quæ nulli rei, quam pecuniis absumendis essent: ceterum hæc leviora erant: illud malum propius erat, atque animos civium magis angebat; assiduum tributum, quod è privata re conferendum erat, in extrema ærarii inopia, tot sumptibus in præterita bella factis exhausti: quæ tributa affectam familiarem rem brevi confectura essent: quæ res magna incendia excitavit, magnorumque motuum & tumultuum caussa fuit; magnisque discordiis, contentionibus, postremo dimicationibus civitatem involvit, ut numquam Reipublicæ tempora turbulentiora, aut duriora fuerint; majoribusque molestiarum tempestatibus jactata: defixerant animos cives in cogitationem hujus mali vel exstinguendi, vel levandi: aliusque aliud, pro se quisque, in medium afferre, nonnulli censere immunitates tollendas: magnam in eam Reipublicæ levationem fore: ceterum frequentius in eam sententiam ibatur, nullam aptiorem & expeditiorem esse viam difficultatis nummariæ expediendæ, quam aut nova portoria instituere, aut vetera augere. Enimvero plebs acriter resistere, acclamare, nihil aliud hoc esse, quam onera publica à divitibus in pauperes inclinare: non ferendam tantam injuriam: quinetiam, si quis in judicando æquitatem adhibeat, totum contra esse debere; onerum enim publicorum plebem expertem esse omnino oportere; quæ ab honoribus & commodis publicis exclusa sit, nullaque in re Reipublicæ particeps: penes eos igitur onera esse debere, penes quos emolumenta & commoda sint: simul Vicarium regium orare, ut sui patrocinium susciperet; ipsosque ex hiantibus faucibus divitum & potentiorum extraheret.

Cum res assiduis contentionibus agitaretur, quotidieque consilia haberentur sine ullo fructu; plebsque contumacior in dies fieret, ac minaciter magis quam suppliciter ageret; ipsa quoque à præsidibus suis congregata est. Turbulentum id consilium maxime fuit: ac clamoribus & querelis in divites & potentiores consumptum, dum acerrimus quisque potius principum civitatis avaritiam & ambitionem, tum autem animum plebi perpetuo iniquum lacerat; quam quidquam salutare in medium consuluit. Tandem adolescens quidam infimæ sortis, *Quid opus est,* inquit, *tot consiliis & disputationibus; in quibus adversarii nostri semper superiores erunt, nosque artificiis suis ludificabunt? nostra certamina, non disputationes, aut verba, sed arma & gladius decernant:* seque continuo ex loco, in quo congregati erant, proripit, atque ad arma conclamat: qua voce exaudita; in suburbio sancti Stephani, quod intra pomœrium exteriore muro receptum magna civitatis pars est, novandarum rerum cupidi (qui magnus numerus fuit) extemplo armis captis in publicum prosiliunt: portamque divi Andreæ, ac turres illam utrimque communientes validis stationibus firmant: clamantes, non sese contra regium dominatum, sed ad injurias à se arcendas arma sumpsisse. At regius Vica-

carius incitatos plebis animos potius miti oratione flectendos, quam, obviam armis eundo, (ut multi illi auctores erant) illorum iram magis irritandam ratus, vanum id consilium expertus est; multitudine armatorum in horas crescente, seditioneque majores vires paullatim assumente: ut insequenti nocte ii omnes, quos luce ac palam ad arma ire pudor prohibuerat, in armis omnes fuerint: Vicariusque regius tantæ multitudini armatæ cedendum statuens, in arcem cum suis se recipit: at primores civitatis, omnesque boni & quieti studentes cives non deserunt Rempublicam; sed plebem circumeuntes, ut sibi adversus singulos aliquid juris erat, prehensare; sermones tempori aptos serere; orare, ut averterent parumper ab ira animos: quid tandem illos ex seditionibus & tumultibus quærere præter patriæ communis interitum? quæ cupiant, eadem omnia cum bono publico impetraturos; si se Regi sinant, ac salutaria auribus admittere possint, ipsismet enim disceptatoribus, si modeste agatur, rem transactum iri.

Flectere cœperant animos, resque ad pacificationem spectare videbatur; cum ecce Paulus Fulgosius Archiepiscopus civitatis, Petri frater interfecti, & Prosper Adornius urbem ingrediuntur; quorum adventus spem bonorum ac procedentia consilia evertit: magni enim armatorum concursus subito ad utrumque facti sunt; ut studia Factionum plebem ac rerum novandarum cupidos ad sua quemque capita suosque Duces aggregabant: acriaque prælia in compluribus urbis locis commissa sunt. Terrebat in primis Nobilitatem ac principes civitatis omnesque quietos cives Pauli ingenium non minus vehemens ac fervidum, quam Petri fratris; ad hoc infinita ambitio, regnandique impotens cupido; præ qua omne jus, fas, pudor, religio apud illum levia essent: præterea animus immitis, tantis injuriis læsus, ac lædendi cupidus: facile autem esse hominem evertere, Prospero sibi adjuncto: cum quo non minoribus ipso per se Adornianæ Factionis opibus subniso, si Nobilitas ac Vicarius regius vires suas conjungerent, illico Paulum triplici machina oppugnatum ruere necesse fore. Negotium sibi deposcit gens Spinola, Prosperum in caussam traducendi: cum quo complura privatæ necessitudinis atque affinitatis quoque jura sibi intercedebant. Occultis igitur colloquiis, nunciis inter Prosperum ac Vicarium ultro citroque commeantibus, agi cœptum: quæ cum sensisset Paulus noctu clam urbe excedit, in qua non se tuto esse intelligeret; atque in proxima montana concedit, eventum exspectans. At luce orta Fulgosianæ Factionis homines circumeuntes plebem sedulo monere, caverent à Nobilium artificiis; qui nihil aliud simulatione pacificandi agant, quam ut, Prospero ad se attracto, Fulgosianam Factionem urbe expellant: qua exacta, Adornianam quoque non minus invisam exterminaturos; civitatemque Gallis subjecturos, qui in miseram plebem omni præsidio nudatam omnia inhumanæ crudelitatis exempla edituri sint, quæ adversus regium dominatum arma sumere ausa sit: quod illi facinus tamquam ad divini Numinis læsi crimen revocare soliti sint. Qua oratione plebs incitata, armis iterum sumptis, seditionem integrat: consiliumque universæ civitatis convocatum est, quod omni genere hominum ac sordidorum opificum promiscuum fuit. Ibi octo opificibus sellulariis lectis, penes quos regimen rerum & totius civitatis esset, arx oppugnari decreta: ceterum longe majora momenta ad res miscendas fuerunt in Pauli Fulgosii astu & consilio, qui interea non deseruerat se, nec segne tempus triverat; re ardua tentata & ad effectum perducta: per nonnullos enim suæ Factionis homines, qui in urbe substiterant, ad ejusmodi negotia ducenda in primis idoneos mo-
A nere Prosperum cœpit, caveret ab insidiis Nobilium: errare enim illum, si putet, Nobiles perpetuos Adorniæ & Fulgosiæ gentis, atque implacabiles hostes quidquam secum sincera fide agere: popularis enim nominis odio, quod primas auctoritatis partes in urbe obtineat, summo principatus loco concesso; omnibus curis semper in clarissimas duas has gentes Adorniam & Fulgosiam, quarum opibus & potentia popularis dignitas innisa stet, premendas & exstinguendas fuisse intentos: cui consilio ipsarummet familiarum discordias, quæ Nobilium artificiis alantur, ipsas opportunas facere: resipiscendum aliquando, ac studia & vires adversus communes hostes
B conjungendas, caussam enim, quæ una unanimos distinere videatur, præcidi facile posse, si modo uterque in suam perniciem obstinatus esse nolit: ac, quoniam tot annorum usu didicerint, summum principatus locum, in quem utraque familia tendit, neque societatem admittit, in alterutra tantum esse non posse; transigi rem facile posse vel alterno imperii usu, vel aliqua salutari inita ratione. En sese, quoniam alterum alteri cedere necesse sit, initiumque ab altero eorum fieri, ducatu cedere illi paratum, summo in sacris rebus loco contentum. Prospero facile in sententiam tracto, extemplo ambo urbem repetunt; ad quorum adventum octo populi rectores illico se magistratu ac mandato mune-
C re abdicant, & in privatas domos concedunt: consilioque civitatis convocato; Paulo principe, ac tota Factione Fulgosiana haud minus quam Adorniana acriter pugnantibus; Prosper frequentioribus quam ullus ad eum diem suffragiis, Genuensium Dux renunciatur.

Igitur Gallis civitatis principatu dejectis; unum opus belli restabat arcis expugnatio: quæ situ & opere ut ea ætate in primis munita, magni ac diuturni certaminis, magnorumque impendiorum erat: ad hoc civitas cum tam potente Rege haudquaquam parem contentionem sibi esse intelligebat: ceterum
D rem necessariam, ac per omnia ardua & desperata tentandam & ad effectum perducendam statuebant: primum igitur, cum pecuniæ nusquam aliunde erogari possent, tributum à civibus mœrentibus quidem animo ac gementibus, ceterum dolorem comprimentibus, severe exactum est: postulatumque à Francisco Sfortia, ut, quoniam Gallos possessione Genuæ & Liguriæ expelli, quæ Italiæ claustra & ostium sit, non minus è re ceterorum Principum, ipsiusque in primis Francisci, qui omnium proximus incendio sit, quam Genuensium ipsorum sit, in arce expugnanda sibi ope sua adesse ne gravetur. Respondet haud retractanter Franciscus, sese Ge-
E nuenses in tam sancto negotio libertatis suæ tuendæ, & duri Gallorum jugi discutiendi, nullis umquam opibus suis deserturum: multæ autem eæque non leves caussæ Franciscum ad subitum consilium accipiendum induxerunt: primum, quod accolas Gallos abominabatur; deinde quod Ferdinandus, cui cum Gallis apertæ inimicitiæ intercedebant, cujusque idcirco partes caussam Genuensium suscipiendi præcipuæ fuerant, bello domestico, eoque peracri implicitus, neque externa respicere, neque sese novo negotio onerare poterat: ad hoc occultis consiliis à Ludovico Caroli filio apud Burgundium exsulante, cum quo occultam societatem junxerat,
F in parentem secum discordem assidue instigabatur; atque ad illum simul & Andegavenses Genuæ expellendos incitabatur. Iis de caussis Franciscus magnum auri pondus ac mille delectos pedites Genuensibus submittit, Thoma Raitino Duce: cui duo mandata in primis dat; alterum, ut in expugnationem arcis omni ope incumbat; alterum, ut inter Prosperum & Paulum concordiam, qua una omnia continerentur, tueri studeat.

At Genuenses pecuniis & copiis aucti, oppugnatio-

A tionem arcis sedulo instituere incipiunt; aliquot bombardis majoris formæ fabricatis: viasque proximas in arcem ferentes transversis ductis muris obstruunt; ut improvisæ in urbem irruptiones obsessis clausæ essent: qui non solum arcem tenebant; sed subjectam quoque ædem, ac peramplum cœnobium divi Francisci, quod proximum arci ac prope continuatum est, delecta trecentorum armatorum cohorte firmarant: quotidianaque prælia ad munimenta inter Gallos & Genuenses, qui arcem undique copiis suis circumsederant, committebantur: cum non modo sagittis, sed bombardis quoque dimicaretur: ceterum, cum inceptum oppugnationis non procederet, consilia ab obsidionem
B versa sunt: parsque copiarum, cum tantus numerus ad obsidionem supervacaneus esset, ad urbem Saonam recuperandam missa est: quæ brevi, irrito incepto, ne ulla quidem re tentata, redierunt; cum Patriciorum Genuensium, quorum ingens multitudo in eam urbem se subduxerat, ad quorum auctoritatem Saonenses sese adjunxerant, fidem in Gallorum Regem constantem ac stabilem; & urbem præsidiis & omni apparatuum & commeatuum genere affatim firmatam offendissent: ceterum Genuæ longe durior erat obsidentium quam obsessorum conditio, quippe obsessi arcis mœnibus tecti
C ex tuto pugnabant: at obsidentes ictibus obnoxii vulnerabantur, multique cadebant: quotidieque exanimatorum corpora inter manus, miserabili adspectu, ante oculos propinquorum & cognatorum deferebantur. Illud autem erat in primis horribile, quod Galli ex arce continentibus bombardarum ictibus subjecta ædificia petebant: ad hoc ingentis ponderis saxa ac durioris quoque materiæ immanes globos è machinis, quas ingentes & crebras statuerant, in sublime intorquebant: qui magno impetu ex alto in ædificia incidentes, non modo summa tecta perfringebant, sed in inferiora quoque tabulata penetrabant; magnasque edebant trabium &
D murorum strages: ex quarum resilientibus fragmentis multi exanimabantur: longe autem ærumnosior erat pavor, quam damnum ipsum; quippe ille ad omnes, hoc ad paucos pertinebat: nam, cum tormenta nullum certum aut destinatum urbis locum peterent, sed passim omnes partes civitatis incertis ictibus incesserent, ac propterea nullus esset tutus ab illis locus, fiebat, ut singulorum animi exspectatione incertæ & inevitabilis pestis tamquam in ipsorum cujusque capita casuræ pavore prostrati, inter vota & gemitus jacerent. His malis accessit ipsorum rerum capitum paullatim gliscens discordia; quam inter illos delatores & obtrectatores, quorum plena erant omnia, serere non desistebant:
E cui malo Dux Mediolani à Legato suo certior factus occurrens, continuo Paulum ad se Mediolanum evocat. Prosper se ab intestinis insidiis liberatum censens, majore diligentia & contentione obsidionem pergit urgere.

Interea Carolus, defectione Genuensium & obsidione arcis audita, haud contemnendas copias, quas subsidio suis mitteret, in Delphinatum contraxerat, nec numero exiguas (sex enim millia sub signis fuerunt) & genere longe firmissimas; in quibus magnus loricatorum equitum numerus fuit. Eodemque tempore Renatus Rex Andegavensis decem triremes
F Massiliæ comparara & instruxerat: quam classem præter navales socios ipsemet cum mille delectis militibus, quos in terram exponeret, conscendit: cum quibus copiis Renatus mari, Dux terrestris exercitus terra, è Gallia movent: qui ambo quarto, post defectionem, mense Saonam convenerunt, à Genuensibus civibus, quos in eam urbem concessisse diximus, honorifice atque omnibus lætitiæ significationibus excepti: qui cum biduum Saonæ reficiendi à præteritis laboribus milites caussa substitissent; Genuensium civium clientibus ac nonnullis etiam stipendio ab eisdem conductis sibi adjunctis, maritimum & terrestre iter Genuam intendunt; Varagine opido sine certamine in itinere capto.

At Genuæ quamquam initio motibus Gallorum auditis, suadente Francisco Sfortia, pecuniisque adjuvante, Marcus Pius Dominus Carpensis cum egregia equitum ala in urbem introductus fuerat, tamen hostilibus copiis tam propinquis, magna trepidatio fuit: civibus secum reputantibus, quam non suarum virium esset dimicatio cum tanto Rege terra & mari urgente: cum ne ipsæ quidem ipsorum vires totæ integræ apud ipsos essent; sed magna nobilium & primariorum civium pars ab hoste staret, ejusque partes & castra sequeretur: augebant terrorem duæ res; altera Renatus ipse Rex præsens; qui profecto, nisi magna & explorata prope spe, personam suam numquam bello & castris commisisset; altera genus ipsum hostium, quos ferebat fama homines esse diuturna assuetudine armorum duratos ac feroces; ad hoc ingenio immites, ad facinus pronos, avidos sanguinis, victisque implacabiles.

At Dux Mediolanensis non minus, quam cives ipsi, de exitu rerum Genuensium sollicitus, quæ regnum suum, rerumque suarum statum haud leviter attingerent, Paulum Fulgosium, cujus ingenium vividum ac sagax, operamque fortem atque impigram magno usui laborantibus rebus fore intelligeret, Genuam remittit; multum prius monitum, ut concordiam cum Prospero coleret, in qua omnia duarum harum clarissimarum familiarum posita essent. Cum Paulus fassus vera loqui Ducem, quantum suum semper fuerit concordiæ studium, illud argumento esse, respondisset, quod ipse neque à Duce, neque ab ullo mortalium monitus suopte ingenio inductus sponte Prosperum ad illam invitarit & adduxerit: in ea mente se manere constanter, ac perpetuo mansurum: ceterum alienam voluntatem se præstare non posse: vereri se, ac semper veritum Prosperi parum stabile ingenium atque aures delatoribus pervias: qui falsa veris miscentes discordiarum caussas serere, atque omnia inter ipsos suspiciosa facere non desistant: se quidem, urbanorum artificiorum ac forensis fuci gnarum, ad illis resistendum animum obfirmasse: at ne Prosperum pervertant periculum esse; quem in fide & constantia retinendi ipsius in primis Ducis partes esse: atque ita dimissus à Duce, Genuam venit; comiter & hilari in speciem vultu à Prospero acceptus. Primum consilium fuit, pecunias per æqua & iniqua cogere; iis, quæ Mediolano submissæ fuerant, ad tantum bellum haudquaquam suffecturis: ceterum, cum tributum à civibus injussu Magistratuum exigi non posset, quæ res magni moliminis ac diuturni tractus erat; Prosper rem novam ac pessimi exempli ingressus est: triginta enim longe primarios cives, tam ex Nobilium Factione, quam popularium corpore, qui divitiis excellere putabantur, in arta custodia retinuit; cum ingentis mali comminatione, nisi Reipublicæ in extremis illius temporibus re sua familiari subvenissent: quod impotentis tyrannidis editum specimen Prospero ad nullam rem valuit, nisi ad ingentem invidiæ molem sibi ac genti suæ Adorniæ conflandam: quam rem spectasse dicitur Paulus ejus consilii auctor, vir ad omnem fallaciam compositus: cum omnes constanter respondissent; sese ad omnia ultima perpetienda potius, quam ad assem ea via à se extortum dandum paratos: qui etiam Prosper facinus facinore cumulans, duas ingentes corbitas, quæ erant in portu, dominis ablegatas, Navarchis ejectis, occupavit, quas ad subita belli præsto haberet.

At Prosper & Paulus capita de ratione belli gerendi ac tantæ moli resistendi conferentes, ita mu-

A munera inter se partiuntur; ut Paulus, flore juventutis, ac quicquid roboris esset in populo, simulque Sfortianis copiis, in quibus summa belli spes esset, ex urbe eductis, dorsum collis, qui à Castelletti arce ad extremum promontorium divi Benigni, quod est alterum Genuensis portus cornu, porrigitur, occuparet; ab eaque parte hosti terra ac mari invadenti resisteret: Prosper vero cum reliquo populo in urbe subsistens, quæ ad bellum necessaria essent provideret; ac motus & tumultus, si qui forte excitarentur, comprimeret: in primis Gallis ex arce erumpentibus sese opponeret. Consiliis ita dispositis, adventum hostium exspectant; qui interea Varagine moventes Cornelianum usque perrexerant, qui pagus minus tribus passuum millibus ab urbe distat. Eo subito Prosper & Paulus, simulque cum illis Marcus Carpensis, cum magna populi parte ac cum equestribus copiis contendunt: ceterum hostes, contra quam speraverant, instructos, atque telis intentis in se venientes conspicati, itinere extemplo retro repetito, nulla re tentata, trepido cursu in sua se recipiunt; hostium parte illos insequente, ac terga premente: qui eodem impetu cœnobium divi Benigni, ac proximos colles, nemine resistente, occuparunt: quam rem magni certaminis fore crediderant: Renatusque Rex, classe littori divi Petri ab Arena prætenta, in ancoris stetit: proque certo creditum est; si Rex porro ire pergens portum intrasset, terrestresque copiæ impetu non suppresso ad mœnia accessissent; eo die hostes urbe potituros fuisse, ac bello finem imposituros: ceterum, sive militum lassitudini de longo itinere fessorum timuerint; sive tumultus aliquos in civitate secum ipsa discorde excitatum iri sperarint, quæ res urbem sibi in manus sine certamine traditura esset; sive cives, qui in castris erant Saona profecti, metu direptionis patriæ, si illa vi & impetu capta esset, illam ad necessitatem deditionis adigi mallent; auctores ulterius non procedendi Gallis fuerunt. Hostes, castris statutis, ac tentoriis erectis, quod reliquum ejus diei fuit, ac proximam noctem totumque insequentem diem in eo loco substiterunt: quo tempore levibus ac crebris præliis inter Gallos & Genuenses certatum est: quæ Genuensibus fere secundiora animos illis auxerunt.

Biduo exacto, cœlo albescente, Renatus milites, qui erant in classe, in terram expositos, totumque exercitum ad se accersitum instructum collem conscendere jubet; ipse ex triremi eventuum spectator stetit: primum agmen equites levis armaturæ, sagittariis additis, fuerunt; in media acie robur ipsius exercitus fuit: postremi gregariorum ac tironum multitudo sequebantur. Tripartita quoque fuit Genuensium acies: equitibus levis armaturæ ac sagittariis à Paulo præmissis dato mandato, ne hosti appropinquarent; sed missilibus procul illum incesserent: ipse cum robore urbanæ juventutis ac Sfortianorum militum in medio colle constitit; ut iter hosti ad arcem interrumperet: reliquam collectitiam turbam in circumpositis collibus disposuit; qui clamoribus & crebris incursionibus latera exercitus petentes, hostem potius territarent, quam prælio tentarent. Prosper quoque haud otiose cessans res in urbe ita instruxit: nam partem urbanarum copiarum, quas retinuerat, in maritima loca & ad extremas urbis crepidines adversus classem regiam distribuit; partem adversus eruptiones præsidiariorum arci opposuit, ipse cum delecta armatorum manu ad ædes publicas constitit; ex quibus, ubicumque usus & eventus rerum postularent, occurreret; cum recentes commeatus atque omnia, quæ ad reficiendos milites in colle pugnantes, ubi moles belli constiterat, summaque rerum vertebat, pertinebant, assidue

Paulo submitteret: inter quem & Gallos acre certamen interea contractum erat; cum Galli primo impetu, conscenso colle, planitiem quandam occupassent, turba sagittariorum fugata: quæ pugna atrocior subinde fiebat, copiis semper crescentibus; cum Gallis multa essent adversaria, primum iniquitas locorum, Genuensibus superiora loca obtinentibus, cum ipsis in adversum enitendum esset: ad hoc Genuenses, recentibus copiis in fessarum locum succedentibus, vividiores semper & alacriores pugnam integrarent: cum contra Galli diuturno itineris & prælii labore fessi, cui eosdem paucitas copiarum, nullis recentibus supplementis refecta objiciebat; ad hoc æstu & siti confecti, cujus ea gens intolerantissima est, animis & corpore deficere incipiebant. Cum pugna, spe neutro inclinata, ad meridiem producta esset; repente forma illius mutata est: nam Galli omnibus viribus connisi cacumen proximi collis occuparunt; quod cernens Paulus, ne supernis illorum ictibus subjiceretur, ipse quoque alterius collis fastigium, pari altitudine è regione oppositum occupat: quos Galli bombardis ac colubrinis, quarum magnam vim habebant, è colle dejicere contendunt. At Paulus, munitione subito adversus earum ictus excitata, ipse contra ingentibus ballistis, ac vario telorum genere Gallos petebat; cum etiam in valle haud satis ampla interjecta cominus æquoque Marte pugnaretur: cum per aliquot horas ita pugnatum esset, fortuna vires neutro inclinante: incidit improvisa res, quæ rem ad eam horam dubiam decrevit secundum Genuenses: tres enim ordinum Sfortianorum ductores nullis cum comitibus, pugna tum ut cum maxime accensa, superveniunt, Carolus Cadamustus, Georgius Martinus, Nicolaus Epirota, viri fortes & strenui, ac longo usu bellicarum rerum clari; qui præceptis Francisci Ducis instructi, Paulo ac Genuensibus, clara voce ita, ut à propinquioribus Gallis, qui in valle pugnabant, exaudirentur, nunciarunt, magnam equitum & peditum copiam à Francisco submissam adesse, manuque ita, ut ab hoste quoque conspicerentur, intenta, nonnullos incolas Porciferanos, quos ex composito armarant, ad exercitum tendentes demonstrant: primum agmen adventantium Sfortianorum esse mentientes: quæ res Genuensium animos mire auxit, qui ingenti clamore effusæ lætitiæ indice sublato, nomenque Ducis & Sfortiæ subjicientes, loco, ubi constiterant, moventes, pleno gradu ad hostem contendunt, illumque magno impetu invadunt: quem alacritate hostium & terrore supervenientis auxilii, ut putabat, animo infracto tandem avertunt. Ii sensim atque ordines servantes se recipientes, cum postremum agmen prælium excipiens impetum Genuensium sustineret; tandem, cum multitudo, quæ in montibus disposita erat, clamoribus sublatis, ut à Paulo præceptum dicimus, terrorem addidisset; Paulusque suos ad gradum acrius inferendum hortatus, terga recedentium premens, illosque velut missilium nube obruens, in effusam ac præcipitem fugam tandem conjectos, usque ad mare magnam illorum cædem edens insecutus est: quos Renatus orantes adspernatus navibus excipere recusavit; quin contra triremibus procul à littore in altum propulsis, ne milites ad eas annatare possent; magna vocis asperitate ac vultus contentione exclamavit; milites, qui ignavia prælium deseruissent, omni misericordia indignos: quare hosti trucidandi relicti, plus duo millia quingenti cæsi sunt, magnaque pars, qui inconsulto pavore in mare se projecerant, ut nando salutem expedirent, undis hausta: reliqui, qui vivi superfuerunt, à Genuensibus capti sunt: quæ victoria

nonnullo quidem sanguine stetit, compluribus sauciatis; at nulla fere cæde, quattuor omnino tantum capitibus in omnibus illis præliis desideratis: cujus victoriæ memoria anniversario solemni die divo Alexio festo, quo parta est, celebrari decreta est.

Lætitiæ tantæ victoriæ partæ, ne ulla umquam quies miseræ civitati à malis daretur, intestinæ discordiæ, ac domestici tumultus continuati sunt. Prosper enim, cui elatum ac superbum Pauli ingenium suspectum semper fuisset, veritus, ne, si ille gloria tantæ rei gestæ præfulgens urbem ingressus esset, omnium oculi in illum converterentur, ac principatus, ipso exturbato, illi conferretur, ingressu in urbem Paulo interdixit. Mansuetum quoque ingenium tam atrox injuria accendisset; Paulus quidem ita exarsit, ut linguæ non temperaret, vociferans: *Hæccine mihi tantæ victoriæ partæ, ac tanti in patriam promeriti gratia refertur, ut à patria, quam servavi, Genuensis civis, nullius criminis insimulatus, caussa non dicta, excludar? hanccine mihi principatus illi virtute ac laboribus meis stabiliti mercedem persolvit Prosper? hoc vero ex omnium sæculorum memoria unicum in me insignis perfidiæ atque ingrati animi à viro præmortui pudoris editur exemplum? qui si virtuti & gloriæ meæ ignavissimus ipse invidit, ne Majores quidem meos viros clarissimos, ac de patria omnibus temporibus optime meritos, in me veritus est: quid enim regnum Cypri à Majoribus meis perdomitum, ipsumque ac Regem Reipublicæ Genuensis vectigalem factum commemorem? quid Famagustam nobilissimum illius insulæ emporium imperio Genuensi adjectam? quid Corsicam Fulgosiorum virtute retentam, Bonifacio urbe incredibili virtutis & audaciæ exemplo ex Alphonsi faucibus erepta? quid arcem Neapolitanam expugnatam? quid recentia optimi Ducis Thomæ, ac multiplicia in patriam merita, quæ tanta fuerunt, ut merito pater patriæ appellatus sit, sæpeque ex urbe Sergiana, quam sibi sedem senectutis delegerat, ad principatum patriæ ultro evocatus: ut taceam Malaspinarum gravium accolarum ac fines Genuenses numquam vexare desistentium audaciam à Baptista fratre compressam? age nunc contra conferat Prosper gentis suæ in communem patriam merita; atque Adorniorum suorum facinora, qui aciem ac classes numquam viderint: tum vero ignavior ego, quam ille sim; nisi meæ ac meorum dignitatis acer vindex fuero:* è vestigioque Pandulphus frater scapha piscatoria conscensa, promontorio Phari superato, cum via terrestris occlusa esset, in urbem venit: quem paullo post ipse Paulus eadem via consecutus est: quibus statim imperatum est, ut ex urbe propere facesserent. Sese enimvero facere non posse, respondet Paulus, quin Ducis dicto audiens sit; verum caussam, quæ ipsum tanto edito in patriam promerito urbe expellat, quærere: ceterum res brevi à sermonibus ad manus venit. Bartholomæus enim Auria Lambæ filius cum duabus triremibus portum ingressus est; cumque omni turba nautica armata sese cum Paulo & Fulgosiis conjunxit: quos Carolus Adornius, jussu Prosperi fratris, delecta armatorum manu stipatus adortus est; Sfortianis inspectantibus, neque se prælio immiscentibus, mediosque se gerentibus: tandem victoria penes Fulgosios fuit. Prosperque cum paucis comitibus fuga ex urbe pesti se subtraxit: cujus Fulgosii potentes facti sunt; Spinetaque Fulgosius Pauli consobrinus ipso Paulo concedente, (credo, ne ambitione inductus ea fecisse videretur) Dux silentio creatus est.

Insequenti nocte Ludovicus Valla Vicarius regius arce excessit, classemque Renati conscendit; arce prius Ludovico Fulgosio tradita, qui initio horum motuum ex urbe Sergiana, aliquot armatis, quos in agro Lunensi corrogarat, terrestri itinere ad urbem præmissis, ipse cum celoce Genuam advolarat: qua arce potitus Ludovicus, Spineta triduo post, quam creatus fuerat, sine certamine cedente, Dux creatus est: Vallaque Vicarius regius cum præsidio, quod in arce Castelletti habuerat, secum educto, urbi Saonæ à Renato præfectus est. Sub finem anni missi sunt duo Legati ad Franciscum Sfortiam Ducem, Balthassar Lomellinus, & Gotardus Stella; ad gratias agendas, ob patrocinium Reipublicæ Genuensis susceptum & auxilia submissa: illius enim opibus, fateri Genuenses, Gallos Genua expulsos.

Per ea tempora Carolo septimo mortuo successit Ludovicus filius: ad quem cum Franciscus pro veteri amicitia & societate Legatum gratulatum misisset; Legatus non modo non comiter neque hospitaliter à Rege, sed truci vultu & asperis verbis acceptus est; exprobrante, Francisci opibus illiusque militum opera copias parentis deletas, Gallosque possessione Genuæ exactos: ad hoc favere Franciscum Ferdinando regiæ Gallorum aperto hosti; Joannique Calabriæ Duci propinquo suo adversarium esse. Respondenti Legato, quin ea omnia inductum ab ipso Ludovico, ejusque adhortationibus Franciscum ingressum; respondit Rex, aliud tum privatam fortunam suam tulisse, aliud nunc rationes regni ab ipso postulare; quæ simul cum fortuna sententiam quoque mutent: Legatumque minitabundus à se dimittit; cum se acrem ultorem injuriarum regiæ impositarum fore affirmasset.

Gallis exactis, atque Adornia gente Genua exterminata, Fulgosiisque rerum potientibus, quiescere aliquamdiu civitas à domesticis motibus & ab intestinis malis posse videbatur; cum nullæ discordiarum civilium, quæ turbare res possent, caussæ apparerent: at eæ subito, unde minime sperabatur, exortæ sunt; hoc est inter ipsosmet Fulgosios, quos cupido principatus inter se commisit. Paulus enim Archiepiscopus expostulare atque indignari cœpit, penes se labores & discrimina, penes alios præmia esse: non se Gallos & Adornios urbe & principatu sibi, sed aliis ejecisse: quippe alios in imperio positos; se in contemptu vivere: monstri id simile esse, ac nullo modo ferendum: cum in suum assensum magnam clientium manum traxisset, eosque omnes, quibus facinoribus & rapinis vitam tolerare assuetis aptius erat Pauli ingenium: cum Ludovici nimia lenitas neque illi, neque suis utilis esset: ejusmodi igitur hominum gregibus stipatus Paulus, Ludovico, ut in nulla tali suspecta re, improviso petito atque dejecto, principatum pridie Idus Majas insequentis anni, qui fuit ejus sæculi sexagesimus alter, invadit; Duxque renunciatur: qui tamen principatus haud diuturnus fuit; eodem mense occupatus & depositus: cum Paulus adversus totius civitatis consentientem voluntatem tendere tutum non duxisset: cives enim diuturnitate malorum fessi, atque otii avidi, nominaque Factionum abominantes, vehementis & perciti ingenii hominem haud dubium quietis perturbatorem in principatu æquis oculis adspicere non poterant. Igitur illo sine retractatione principatu abeunte, quattuor ex opificum corpore rectores civitatis creati sunt; Simon Cantalupus, Christophorus Davania, Dominicus Trabucus, Conradus Bozomus: quorum magistratus octo tantum dierum fuit; Ludovico Fulgosio ad sextum Idus Junias Duce tertium creato: quod occultis primariorum civium consiliis factum esse creditur; totam Rempublicam in manum opificum venisse indignantium, neque à mansueto & moderato Ludovici ingenio abhorrentium.

A. C. 1462.

Sub finem hujus anni Calisto Pontifice mortuo, Pius secundus Senensis in demortui locum suf-

suffectus est: cujus pontificatus primum opus fuit, bellum Turcis indictum; cujus caussa Fabianum à monte Politiano egregium Jurisconsultum Genuam misit: qui, convocato civitatis consilio, Pontificis verbis Genuenses pro contestata illorum pietate hortatus est, ut Majorum suorum & veteris gloriæ memores sacrum bellum omnibus civitatis viribus amplecterentur. Pontificis sollicitudine amplissimis verbis laudata, responsum est; Genuenses à sua & Majorum suorum pietate haud umquam deflexuros, idque cum sua sponte & Majorum exemplis inductos, tum Pontificis adhortationibus incitatos: duodecimque cives ex primariis electi sunt, qui ea, quæ ad expeditionem pertinerent, procurarent.

A.C. 1463. Sub initium insequentis anni ejus sæculi sexagesimi tertii Ludovicus; cui assidua impendia in Saonam tuendam gravia esse cœpissent, ex qua urbe nullum emolumentum perciperet, simul bellis civilibus ac domesticis molestiis implicitus, cum magna pars Procerum, Ducibus Britanno & Burgundio rerum capitibus, ab illo defecissent; Francisco Sfortiæ, gratia cum illo reconciliata, tradidit: simul omnia jura, quæcunque Gallorum regia in urbe Genua, totaque ditione habebat, transtulit: cujus rei omnes Italiæ Principes per litteras suas certiores fecit, minas ac denunciationem inimicitiarum regiæ Gallorum addens, si quis Genuensibus adversus Franciscum opem tulisset.

Interea Paulum Fulgosium pœnitentia ceperat Principatus depositi: quare, Ludovico nullo negotio iterum dejecto, principatum iterum invasit; quem sibi à Pio Pontifice ratum fieri, sesseque legibus solvi, si quibus fortasse vir sacer profanum principatum gerere prohiberetur, postulavit, impetravitque.

A.C. 1464. Interea Franciscus Sfortia, anno insequenti ejus sæculi sexagesimo quarto ineunte, in possessionem urbis Saonæ, hominibus ea de caussa cum mandatis eo missis, à Vicario regio inductus est: tribusque arcibus, quæ erant in ea urbe, traditis, paucis post diebus urbs Ingaunum, ceteraque Ligusticæ Occidentalis oræ opida Saonæ exemplum secuta, sese Francisco dediderunt: Joanne Carretto Marchione Finarii, & Lamberto Grimaldo, qui Albintemelium urbem, ac Monœcum opidum, nonnullaque alia Genuensis ditionis loca à Republica abstracta tenebat, adhortantibus. Gentilitium istud edidit Grimaldus; tamquam ab usitato parentum & avorum more se degeneraturum putaret, si cum illi nobili ac pervetusta urbe, haud contemnendisque opidis patriam spoliassent, ipse, (quod unum eo tempore poterat) non ad ea, quæ reliqua erant, illi detrahenda atque ad exteros transferenda operam & consilium contulisset.

At Paulus Fulgosius Dux, qui ad eum diem simulationibus suis famæ & existimationi hominum servivisset, liberas sibi omnium rerum voluntates cernens, suo ingenio vivere cœpit. Ibleto enim Flisco similis ingenii viro sibi adjuncto, omnem ducatus sui vim in inimicos insectandos, bonos ac quietos cives vexandos contulit; ingentibus gregibus satellitum ad vim, facinus, rapinas, cædes paratorum stipatus. Ii non noctu solum, sed luce ac palam, per urbem vagi, rapere, spoliare, vulnerare, postremo occidere, nullo divini Numinis metu illos tenente, nulla hominum verecundia cohibente: ad hoc nullus esse judiciis locus, nulla Magistratuum reverentia: sua cuique libido pro lege esse, nullis præsidiis innocentia tuta esse: civitasque funeribus aliis in alia quotidie editis subinde deformari: omnia denique, quæ captarum urbium ultima esse solent, pati; ut nulla asperiora aut miserabiliora tempora, nullusque lugubrior rerum status Genuæ umquam fuerit, qui Adornianis ac Fulgosianis æque odio esset: quare omnes boni catervatim, urbe castello omnium scelerum excedebant, impotentium tyrannorum latrociniis sese eripientes, ac suam quisque fortunam, suaque privata, consiliis publicis desperatis, sequentes; multique primarii cives Saonam se subduxerunt. Ii assiduis precibus Franciscum Sfortiam Ducem Mediolanensium fatigare, ut misericordia nobilissimæ ac finitimæ civitatis pereuntis tandem illum caperet; illamque ab interitu, à quo non multum absit, servandam, atque è faucibus perditorum latronum eripiendam susciperet; non hoc in postremis laudibus illius fore. Haud retractanter suscipit rem Dux, bonoque animo esse cives jubet: ceterum satius esse ducens rem sine tumultu conficere, animum Pauli per Georgium Annonensem tentat; magnis præmiis propositis, si arcem Castellettum sibi in manum tradere in animum inducat. Cum nihil ea movissent Paulum, Dux, quoniam res consiliis non processisset, ad arma descendendum intelligens, ut quantis plurimis posset machinis Paulum oppugnaret, Ibletum Fliscum, Spinetam Fulgosium, Prosperum Adornium ad se evocatos in suam sententiam præmiis captos traducit: cum, inter cetera, castellum Ovadam Prospero dedisset; ac Jacobonus Fliscus, qui arcem Montogium tenebat, ipse quoque præmiis inductus signum Ducis Mediolani sustulisset.

At Dux, Proceribus Genuensibus, quos sibi adjunxerat, ad partes impositas exsequendas dimissis, Jacobum Vimercatum cum ingentibus copiis in Paulum mittit. Is per vallem Porciferæ iter faciens, Cornelianum usque pagum perrexit, ibique substitit; ut multis ad illum quotidie confluentibus, exercitum augeret: cui se subito peditatus à Duce Saonam missus aggregavit, multique ex primaria Nobilitate Genuenses cives ingentem plebis rusticæ multitudinem secum trahentes: quorum Duces ac capita fuerunt Paulus Auria & Hieronymus Spinula. At Paulus sese tantæ moli in se unum incumbenti, atque universæ civitatis odio haudquaquam parem intelligens; non quidem principatu cedere in animum induxit, sed urbe excedere, ac se ad occasiones recuperandi dominatus reservare decrevit: quare arce Castelletto delecta quingentorum armatorum cohorte firmata, Bartholomæaque Petri Ducis fratris uxore, ac Pandulpho fratre in ea relictis; ipse, infidelitate amicorum multum accusata, in primis Ibleti Flisci caput exsecratus, qui præmiis emptus ipsum consortem facinorum, qualiacunque tandem fuerint, in medio cursu prodiderit, quattuor navibus conscensis, quas dominis invitis abstulerat, vela in altum dat: quarum una mox demersa, quæ navigationi inutilis, cursum ceterarum retardaret, nonnullis onerariis, quas tritico onustas Genuam petere fama erat, insidiari cœpit.

At Ibletus Fliscus, cognito Pauli discessu, cum magna clientium & ditioni Fliscæ subjunctorum manu ad urbem accessit; ac sine certamine porta Hircorum occupata, ac præsidio firmata, ipse cum copiis in urbem introductus in hortis Carinianis consedit, ac Vimercatum accersit. Retractare primo Vimercatus, neque satis incolis & paganis fidere, aut suam salutem mutabili rusticorum fidei committendam ducere; tandem Ibleti & ceterorum adhortationibus victus, Idibus Aprilis Corneliano movet; longoque ac difficili circuitu per aspera & confragosa in vallem Bisamniam descendit; urbemque ingressus sese cum Ibleto in hortis Carinianis conjungit:

triduoque porta Vaccarum, præſidio Fulgoſiorum ac Joanne Galeacio Fulgoſio præfecto fugato, à Sfortianis capitur: Vimercatuſque cum omnibus copiis in urbem penetrat, ædibus publicis ac circumpoſitis turribus ab Ibleto occupatis, ac præſidio firmatis. Tum milites, qui erant in cuſtodia arcis, quotidie in inferiora deſcendere ſoliti, ac levibus præliis cum hoſtibus contendere, finem erumpendi fecerunt, cœnobio divi Franciſci, atque intra arcis ſepta ſe continentes. Igitur Vimercatus omnibus urbis locis, præterquam arce ac cœnobio Franciſcanorum, potitus, ad ædes publicas accedit, quas aucto numero validiore ſtatione firmat: magnique ſubito populi concurſus in ædes facti ſunt, viſendi hominis cauſſa: qui ſubito ſublimis arreptus, & in maximam aulam delatus, conſentientibus omnium ſtudiis, magnoque animorum ardore præſes civitatis, ac Vicarius Ducis Mediolani ſalutatus eſt: conſilioque confeſtim habito, urbis principatus in Ducem Mediolanenſem translatus eſt; Vimercatoque jusjurandum Ducis nomine exigente, in ejus imperia juratum: continuoque curis ad arcem urgendam adjectis, ejus rei cauſſa tres vaſtæ magnitudinis bombardæ Mediolano Genuam miſſæ ſunt, difficili ac magni negotii attractione, per loca aſpera, ardua, confragroſa. At Bartholomæa mulier ſagax & aſtuta de deditione arcis ſimulate agere cœpit; conſilio, ut putabatur, extrahendi, quo interea Paulo tempus daretur ad comparandum, ac ſubſidio veniendum. Senſit aſtum Franciſcus; quare, ut Bartholomæam ad neceſſitatem arcis tradendæ invitam ſubigeret, opida Novas & Vultabium, quæ ad eum diem paſſus fuerat à Bartholomæa teneri, illi ademit: quo vulnere icta Bartholomæa, per occulta conſilia atque à conſcientia Fulgoſiorum, qui erant in arce, ſecreta, pacta, ut ſibi Novæ reſtituerentur, ac quattuordecim millia aureorum nummûm nonnullis de cauſſis ſibi debita, ut illa affirmabat, numerarentur; Gaſpari arcem tradidit, noctuque clam, Fulgoſiis omnium rerum inſciis, præſidium Sfortianorum in arcem introduxit: ſicque quadraginta poſt Pauli diſceſſum diebus, arx Caſtellettum in poteſtatem Ducis Mediolani venit: quibus rebus confectis, ampliſſima legatio viginti quattuor ex principibus civitatis ad res firmandas, conditioneſque deditionis ſanciendas Mediolanum miſſa eſt: quibus magnifice & apparate à Duce exceptis, ac præſtituto die ad Ducem introductis, in magno Procerum cœtu Baptiſta Guanus, ac Joannes Serra Juriſconſulti ex principibus legationis luculentis orationibus rem nobilitarunt: cum Guanus res à Genuenſibus omnibus temporibus geſtas, clariſſimas victorias partas, urbes & inſulas imperio adjectas perſecutus eſſet; Serra laudes Franciſci Ducis, magnitudinemque rerum geſtarum, clariſſimaſque virtutes, quæ illi ad tantum faſtigium adſcenſum dediſſent, magnifica oratione ad cælum extuliſſet: Franciſcuſque prudenti & moderata oratione nihil ſuæ virtuti aſſumpſiſſet, ſed omnia divini Numinis benignitati accepta retuliſſet: addidiſſetque, ſe, non imperii proferendi cupiditate, (ſatis enim opulentum atque amplum regnum poſſidere) Genuam in fidem accepiſſe; ſed caritate nobiliſſimæ ac propinquæ urbis ruentis inductum, ut illam ab interitu ſiſteret, ſecundum eam orationem deditio ſollemnibus verbis facta eſt ac pacta, & conditiones fœderis ſancitæ.

Dum ea Genuæ & Mediolani aguntur; Paulus infeſtam claſſem circumferens, cum quieſcere non poſſet, oramque Liguſticam circumvolitans, Villam Francam venit; portumque ſubiens, nonnullas Genuenſium naves in eo deprehenſas magno impetu aggreſſus eſt; nihilque atroci prælio juſti diei aſſecutus, irrito incepto, ſub veſperum, pugna omiſſa, altum petit; itinereque in Orientem directo, Siciliam uſque perrexit, naves Genuenſes quæritans: adverſus quem quattuor ingentes corbitæ, Franciſco Spinula præfecto, Genua emiſſæ ſunt: qui Paulum haud procul littoribus inſulæ Corſicæ adeptus eſt: at Paulus, eo conſpecto, impar ſibi certamen cum Franciſco ratus, in ſcaphas deſcendens ſeſe cum maxima ſuorum parte in terram ſubduxit, navibus Franciſco relictis; quas captas Franciſcus Genuam adduxit.

Moderatus Franciſci principatus finem tandem impoſuit ſeditionibus, tumultibus, bellis civilibus, rapinis, cædibus, exſuliis, ceteriſque calamitatibus; quæ per multos annos miſeram civitatem privatim & publice laceraverant; ac ſanguine miſſo ita enervarant, ut viriles portiones in publicis vectigalibus à centenis libris ad vicenas trinas deſcenderint; ac pro illis pax & tranquillitas civitatis domi & foris, otium, juſtitia, ceteraque felicium civitatum dona ſucceſſerunt: tantaque in caritate Franciſcus cum civitate fuit, ut, Catalanis & Rege Neapolitano Corſicam vexantibus, Magiſtratus ſancti Georgii eo, qui conſecutus eſt annus, ipſe ſua ſponte dominatu ejus inſulæ illi ceſſerit; ratus eam ſub tanto Principe, & ad externos impetus, & ad inteſtinas ſeditiones tutiorem & quietiorem futuram: quem felicem civitatis curſum mors Franciſci, quæ fuit ineunte vere ſequentis anni ejus ſæculi ſexageſimi ſexti, interrupit. A.C. 1466. Hoc Principe nemo ex multorum ſæculorum memoria altius heroicarum virtutum ac gloriæ faſtigium tenuit; nemoque clarioribus belli ac pacis laudibus cumulatior fuit: qui inter perpetua & aſſidua bellicæ virtutis omnis generis edita opera, bis & vicies juſta acie victor fuerit, numquam ipſe victus; ac, cum aperta vi, tum occultis inſidiis totius pene Italiæ in ejus perniciem conſpirantis ſæpe petitus, tanta in ſe intenta diſcrimina conſilio & virtute diſcuſſerit: quæ res illum opulentiſſimi ac nobiliſſimi principatus tandem compotem fecerunt. Bellicas laudes pacis artes æquarunt: nemo enim illo continentior, in ſubjunctiſque regendis moderatior, aut juſtior fuit; nemo religioſior, aut liberalior; nemoque illum regii cultus ſplendore ſuperavit: quibus virtutibus tanta in caritate cum omnibus fuit, ut ejus mors, tamquam optimi parentis, bonis omnibus acerba, Genuenſibus luctuoſa fuerit: qui tanto icti vulnere, ne qui novi motus ejus morte excitarentur, omnia, quæ ad ſtatum rerum tuendum, ac principatum Galeacio filio conſervandum pertinerent, providere & expedire inſtituunt.

Longe diverſo ingenio, longeque à Franciſco parente diverſis moribus Galeacius fuit: quæ res longe quoque diverſam fortunam illi fecerunt. Genuenſes quidem Principem mutatum ſubito ſenſerunt: perampla enim legatio quattuor primariorum civium, Meliaducis Salvagi, Pauli Juſtiniani, Lazari Auriæ, Jacobi Aſſereti ad illum, uſitati in talibus rebus officii cauſſa, miſſa, neque comiter, neque honorifice à novo Principe excepta eſt: quæ res eo acerbior Genuenſibus fuit, quo Florentinos Legatos in majore honore habuit. Renovata ſunt cum Galeacio ab eiſdem Oratoribus pacta & conventiones; in ejuſque verba juratum.

Per idem tempus, cum Barchinonenſes, fide pactorum fracta, quattuor corbitas ingentis magnitudinis contra Genuenſes emiſiſſent; claſſis adverſus illos decreta eſt: cujus comparandæ & inſtruendæ octo civibus negotium datum eſt, Antonio Giberto, Thobiæ Gentili, Luciano Marino, Alexio Salucio, Luciano Spinulæ, Marco Lercario, Lazaro Variſco, Joanni Franciſco Palmario: à quibus ſex corbitæ omni bellico apparatu ac nautico inſtrumento,

to, ad hoc magna militum & sociorum copia instru- A ctæ, comparatæ sunt. Huic classi præfectus est Lazarus Auria: qui portu Genuensi solvens, quamquam hostem multis in locis perquisitum nusquam adeptus est, non tamen segnis hominis opera fuit: diligentia enim sua, littora ac circumjecta maria Genuensiumque commercia tuta præstitit; navi etiam hostili capta, ac pari detrimento hosti reddito, qui navem Genuensem prius ceperat.

Sub finem hujus anni, cum leges municipales ac forenses res multis in rebus corrigendæ viderentur, illarum emendandarum caussa, octo cives electi sunt, tanto muneri aptiores visi, Ælianus Spinula, Nicolaus Interianus, Franciscus Sal- B vagus, Lucas Grimaldus Jurisconsultus, Andreas Benigassius Jurisconsultus, Antonius Cabella, Gulielmus Marruffus, Ubertus Folieta.

Per idem tempus, cum inter Galeacium & Blancam Mariam matrem, lectissimam & sapientissimam feminam, antiquorumque morum mulierem, non satis conveniret; quod mater filium à paterno cursu deflectentem assiduis monitis, adhortationibus, precibus; postremo objurgationibus quoque in rectam morum viam revocare contenderet; ille autem morosam & incommodam libidinum moderatricem non pateretur, minusque liberas se rerum voluntates habere, ægre ferret; tandem mater omnem laborem in filio regendo irritum cernens, Mediolano excessit, Cremona ur- C be, sua dotali sede ac domicilio senectutis electa: ceterum vix urbe egressa in opido Mariniano in morbum incidit; quo subito, haud sine veneni suspicione, consumpta est.

A.C. 1467. 1468. 1469. 1470. 1471. Quattuor insequentes anni nihil sane memorabile habent; præter nonnullas legationes levibus de caussis in varias partes missas: at, qui consecutus est annus, ejus sæculi septuagesimus unus, contumeliosus in primis civitati nostræ fuit: quæ, ut Galeacium cum uxore, ac fratribus, magnaque Procerum caterva, Florentia, ubi voti caussa fuerat, venientem honorifice exciperet, ædes pu- D blicas ac primariorum civium ædificia omni regiæ opulentiæ apparatu instruxerat: amplissima præterea dona præpararat: in quibus fuerunt quattuor crateres aurei, singuli duodenûm pondo: quæ omnia Galeacio ingrata fuerunt, qui summum civitatis contemptum præferens ipse, & uxor, ac ceteri, qui cum eo erant, vestitum sordidum ac degenerem induti; non modo præparatis diversoriis usi non sunt, sed ne illa quidem adspicere in animum induxerunt: ut tantorum apparatuum impensæ à Genuensibus frustra projectæ sint: qui Galeacius cum triduo in arce fuisset, citato ac E confuso agmine discessit; ut ejus iter fugæ magis quam pacatæ profectionis simile esset: hoc Galeacii superbum & arrogans factum magnum cumulum veteribus offensionibus addidit: ceterum Galeacius paucis post mensibus à Senatu Genuensi postulat, ut peramplam legationem sexdecim ex principibus civitatis ad se mittant; velle sese cum illis de magnis rebus, ac de summa Republica agere. Mittuntur Legati, Dominicus Spinula, Lazarus Auria, Simon Nigronius, Thobias Gentilis, Lucas Grimaldus Jurisconsultus, Marcus Lomellinus, Benedictus Fliscus, Ambrosius Ma- F rinus, Baptista Guanus Jurisconsultus, Jacobus Justinianus, Petrus Clavarus, Franciscus Camulius, Bendinellus Saulius, Paulus Francus Turturinus, Baptista Rapallus, Laurentius Presenda. Nihil aliud cum Legatis egit Galeacius, quam de navalibus ad eam magnitudinem amplificandis, quæ quinquaginta triremes caperent: quamquam morem gerendum Duci in consilio decretum est: tamen res ad effectum numquam perducta est.

Sub finem hujus anni amplissima legatio Romam decreta est ad Pontificem Sixtum, qui Paulo successit, natione Ligurem, patria Saonensem: ad pontificatum gratulandum, simul obedientiam de more deferendam: fuerunt autem Baptista Guanus Jurisconsultus, Gotardus Stella, Ludovicus Centurio, Jacobus Asseretus, Ambrosius Spinula, Paulus Justinianus, Hieronymus Grimaldus, Petrus Gentilis, qui comiter & honorifice à Pontifice accepti multa jura eximia ab illo impetrarunt, quorum diploma in tabulario publico adservatur.

Insequenti anno ejus sæculi septuagesimo tertio, A.C. (nam qui antecessit, nihil habuit quod memoriæ 1472. mandaretur,) Galeacio postulante, viginti trire- 1473. mes armari decretæ sunt: cujus rei caussa Respublica undecim millia aureorum nummûm insequenti anno ejus sæculi septuagesimo quarto Ga- A.C. leacio mutuavit; Luca Grimaldo Jureconsulto, 1474. Joanne Petro Vivaldo, Pelegro Monelia, Francisco Borlasca ad eum missis: ceterum, cum omnia inter Ducem & Genuenses suspiciosa facta essent, Galeaciusque se Genuensibus offensum intelligeret; vereretur que, ne illi ab ira & indignatione aliquid subiti consilii contra se caperent; mitigandum ingenium & Genuensium animos permulcendos ratus, quattuor Genuensium Legatos ad se mitti anno, qui consecutus est, postulat. Mittuntur Jacobus Casanova, Paulus Justinianus, Marcus Lercarius, Affranius Spinula; quos Galeacius comiter & benigne accepit, ipsosque simul omnes illorum familiares splendidis ac magni pretii vestibus donavit.

Hic annus populo Genuensi lugubris & calamitosus in primis ac maxime probrosus fuit; urbis Caffæ, à Veteribus Theodosiæ appellatæ, frequentis ac celeberrimi totius Euxini emporii imperio, quod multa sæcula civitas nostra possederat, scelere & avaritia nonnullorum ipsorummet civium nostrorum amisso. Creverat ea urbs sub Genuensi imperio in magnas opes; civitatique nostræ privatim & publice fructuosissima erat; ob frequentia & ampla commercia, quæ privatim cives divitiis augebant: quibus rebus fiebat, ut magnam potentiam magnamque auctoritatem apud accolas Tartaros obtineret: ipseque Tartarorum Imperator, cui latissime patentes circa regiones parebant, coloniam illam, quæ regnis suis haud exiguo emolumento esset, in magno pretio magnoque honore haberet: quare omnium finitimarum præfecturarum controversiæ, Genuensibus Magistratibus disceptatoribus & arbitris (ita Imperatore volente) Caffæ transigebantur: neque præfectus campestris regionis sine voluntate & assensu Genuensium Magistratuum eligebatur: quorum Magistratuum tanta erat in eo negotio auctoritas, ut in quem ipsi studia inclinassent, is, victis competitoribus, præfecturæ compos fieret: præter Consulem autem, cui duo in consilio addebantur, & ad quem summa imperii pertinebat quattuorviralis Magistratus eligebatur rebus campestribus moderandis & procurandis.

Is cum esset status rerum, Mamaces campestris præfectus moritur; in cujus locum Satrapes quidam nomine Emineces suffectus est. Huic, ex testamento Mamacis ab Imperatore approbato, nominatus erat successor Caraimerza Satrapes: ceterum uxor Mamacis vidua mulier prædives ac potens, insignisque superbiæ & ambitionis femina, in eam præfecturam indomita cupiditate pro filio suo Seitace tendebat: cum non modo precibus & allegationibus, sed pecuniis quoque & corruptionibus pugnaret; negotio Constantino Petrocosso Genuensi dato; qui primo Gotofredum Lercarium Genuensium Consulem, ac deinde Baptistam Justinianum successorem appellavit; quo-

A quorum fidem nullis promissis assidue obtundendo labefactare umquam potuit; cum viri graves & integri providerent, quantam ea res malorum tempestatem esset excitatura: ceterum non eadem fides & integritas, idemque boni publici studium in successoribus Magistratibus fuit; qui fuerunt Antonius Cabella Consul, atque Ubertus Squarciaficus, & Franciscus Fliscus, illi de more in consilio additi: quattuorviri vero rerum campestrium fuere, Nicolaus Turrilia, Julianus Fliscus, Bartholomæus à sancto Ambrosio, Cyprianus Vivaldus, cum Uberto Squarciafico altero ex Consiliariis affinitate conjunctus. Horum novorum Magi- B stratuum electio spem Constantini ad rem iterum tentandam erexit: qui, initio facto à Nicolao Turrilia, per eum Ubertum Squarciaficum in sententiam traxit, mille aureis nummis illi, ac duobus millibus Squarciafico promissis; quod is Consul fuisset, magnumque esset in colonia ejus nomen & auctoritas: qua ceteri commoti deinceps appellati, omnes pretio corrupti in societatem consilii venerunt. Seitaceque in urbem accersito, Eminecci per dolos & confictas calumnias pestem machinari incipiunt: quem per litteras occultæ amicitiæ occultorumque consiliorum cum Imperatore Turcarum apud Melincherium Tartarorum Imperatorem insimulant: hortanturque, ut proditori præfectu- C ram abroget; aliter civitatem Caffam non posse servari. Imperator sese morem gesturum voluntati coloniæ respondet, cujus salutem non minus quam suam cordi habeat; rationemque initurum Eminecis amovendi: quo tamen amoto præfecturam ad Seitacem deferri non posse, Caraimerza vivente; & potiore jure, quod illi auferri juste non possit, in successione fulto, & Aidaris propinqui sui immensarum opum, immensæque potentiæ Satrapis favore subniso: ut ardua in primis & periculosa sit Seitacis creatio, quæ magnis motibus ac magnis offensionibus caussam possit præbere: ceterum Ma- D gistratus Genuenses, avaritia stimulante, monitis Imperatoris auribus non admissis, rem nihilominus urgere pergunt; multisque ultro citroque commeantibus litteris & nunciis, res tandem eo deducta est, ut Genuenses, modo Emineces tolleretur, sese accipere paratos dicerent quemcunque successorem Imperatori mittere libuisset. Probat rem Imperator: Aidarique & Caraimerzæ negotium evertendi Eminecis dat; successione in præfectura Caraimerzæ sollemni jurejurando promissa: quibus consiliis ac machinis in caput suum cognitis, Emineces ab omnibus desertus, fuga, quæ una erat salutis expediendæ via, sese periculo subtrahit. Caraimerzaque & Aidares fidem pro- E missorum ab Imperatore postulant: qui, promisso confirmato & iterato, ea de caussa, iisdem Caraimerza & Aidare comitibus, Caffam se confert; isque solus urbem ingreditur: cum Satrapes, non satis explorata Magistratuum Genuensium voluntate, extra urbem substitissent. Magna inter Imperatorem & Magistratus Genuenses certamina ea electio præbuit: Genuenses acriter & obstinate pro Seitace pugnare, qui ipsorum promissis inductus Caffam venisset; quorum promissorum fidem servari, ad ipsorum existimationem pertinere dicere: contra Imperator litteras ipso- F rummet Genuensium proferre; quibus Eminecce exstincto libera eligendi consilia permisissent: captiose litteras suas interpretari Genuenses: exstinctum enim illum dici, qui vel mortuus, vel in vinculis sit, Eminecem & vivere & in libertate esse. Fluctuare inter ancipitia consilia Imperator: nolle fidem Caraimerzæ & Aidari bis datam fallere; nolle Genuensium animos offendere: tandem Ubertus Squarciaficus à disputationibus in minas versus, *Nisi Seitacem*, inquit, *eligis*, *Imperator*, *nos omnes, quos Saldajæ, te instante, in vinculis habemus, capitales hostes tuos emittemus; quos nosti, cum numero, tum potentia sua te ac regnum tuum in ultimum discrimen adducere posse:* quo timore victus Imperator Genuensibus obsequi in animum induxit; omniumque Magistratuum Genuensium voluntate Seitaces in prætorio Genuensi præfectus campestris regionis creatur.

Graviter Caraimerza & Aidares tanta injuria exarserunt; ab Imperatoreque deficientes, qui in sua concesserat, maxima Procerum & Satrapum multitudine armorum societate sibi conjuncta, Eminecem evocatum, exturbato Seitace, in locum suum restituunt; pestemque atque excidium Genuensibus contumeliæ auctoribus machinari incipiunt, Turcarum Regem in ipsos incitantes; spe haud dubia facta, si ipse copias suas Caffæ admovisset, sese illi urbem, & cetera loca, quæ Genuenses in ora Euxini possiderent, exiguo, aut nullo certamine tradituros. Haud cunctatur Turca: opportuneque classem quadringentarum octoginta navium in expeditionem Cretæ præparatam in Caffam vertit; in quam Imperator cum Seitace à Genuensibus evocatus redierat, urbemque ab assiduis Emineccis oppugnationibus, cujus copiæ in dies augebantur, defendebat: quæ oppugnatio à dimidio mense Aprili ad extremum Majum perducta est; cum tandem classis Turcica Kalendis Juniis in sinum Caffensem appulsa, copias multis in locis in terram exponit, atque urbem tormentis statutis verberare instituit, veteribusque mœnibus decussis, cuniculi agi ac nova mœnia quati cœpta sunt. At opidani, tantis circumsistentibus terroribus, & à Turca & à Tartaris, trepidi, clavibus urbis ad Ahamatem Turcicarum copiarum summum Ducem missis, deditionem faciunt. Retractare primo Ahamates, atque, ut sese defenderent, monere: tandem mutata voluntate; nuncium in urbem mittit, cui Consul & collegæ prætorium & solium consulare tradunt: postero die Ahamates arma, telaque omnia in prætorium comportari jubet: lustroque habito, incolarum numerum nationatim recenset, omniaque bona & depositas pecunias profiteri exteros jubet: ex quibus plus viginti quinque millia aureorum nummûm abstulit: secundum ea, urbem ingressus mille quingentos impuberes Constantinopolim mittit, atque omnes servos capit, tributumque ab incolis, pro dignitate ac rei familiaris portione, à quindenis usque ad centenos asperos exigit; dimidiumque rei familiaris ab incolis aufert: quibus rebus confectis, omnes Latini nominis incolas classe conscensa in urbem Peram trajici jubet: certamque regionem hominibus in urbe Constantinopoli, vacuam ædificiis frequentandam tradit; ceterum dispar fuit Uberti Squarciafici & Seitacis exitus: nam debita merces perfidiæ Uberto persoluta est, suspendio necato: at Seitaces reservatus, biennio post in præfecturam restitutus est.

Nec mihi omittendum visum est memorabile & audax facinus, quod Simon Furnarius felici exitu edidit: armis enim arreptis, ac ceteros Genuenses ejusdem fortunæ consortes, ut idem facerent, adhortatus, Turcas omnes, qui erant in navi, qua vehebatur, nihil tale suspicantes improviso aggressus obtruncat, navemque favore secundi venti à reliqua classe Moncastrum opidum appellunt, prædamque inter se partiuntur, quæ singulos ditavit: verum in nonnullis minutis rebus dividendis orta inter illos contentione, cum à verbis ad jurgia, postremo ad ferrum venisset, Dominus Moncastri hæc sentiens, navim & prædam sibi assumit; ipsosque nudos & omni re spoliatos dimittit.

Interea Genuæ offensiones & animorum irritationes

tiones in Galeacium in dies augebantur: cum neque ille, neque ejus administri & procuratores injuriarum finem facerent; pacta & conventa perfringentes, fidemque promissorum quotidie violantes; neque legationibus, quæ multæ quotannis alia super aliam Mediolanum mittebantur, quidquam proficeretur: Duxque acerbitatem injuriarum ab ipsius procuratoribus civitati quotidie impositarum, cum querelæ de illis ad eum deferrentur, superbis responsis orationeque contumeliæ plena insuper exasperaret: quæ res quamquam magnas animorum commotiones in omnibus faciebant; Galeaciumque haud dubium servitium civitati machinari, perspicue apparebat; non tamen erat idem omnium sensus civium: nam alii censere, tantas acerbitates haud jam ferendas, sed libertatem repetendam: neque jusjurandum obedientiæ violari, quod Galeacius toties pactis & conventis non stando ipse prior perfregisset: contra alii nimias vires Galeacii formidare; periculosumque ac præceps ducere, rem arduam ac minime explorati exitus aggredi; in primis vero memoriam præteritorum malorum horrere; in ea ne, Galeacii jugo excusso, civitas iterum redigeretur, vereri: præsentem igitur qualemcunque tandem fortunam potius tolerandam, quam tantam negotii ac discriminum molem excitandam, quæ in nullo meliore statu civitatem esset constitutura.

Igitur, cum res ad defectionem spectaret; Galeacius, Joannis Scipionis Palavicini Vicarii sui monitu, ad illud consilium animum adjecit; quod, pro eo, ut defectionem impediret, illam immo maturavit: munitionem enim ab arce ad mare per mediam urbem ducere decrevit; per quam maritima subsidia in arcem introducerentur: cui rei idem Joannes Scipio consilii auctor viam præmunire ex discordiis civitatis instituit: persuadere enim plebi cœpit, tributum non recte universe ac promiscue pendi; sed divisionem inter plebem, & tenuiores, atque Optimates fieri oportere; sigillatimque utrumque corpus portionem suam tribuere; magnam in ea re allevationem oneris plebi fore: deceptos ad eum diem artificiis Optimatum, nec satis in sua re sapientes plus oneris subiisse, quam illis jure obveniat: postulent modo constanter jus suum: se enim æqua postulantibus auxilio & favore suo non defuturum. Haud mirum fuit, in animis ad omnem levem occasionis auram natura mobilibus, ac, vel nullo magnopere proposito emolumento, novandi res semper avidis, tantam & utilitatis & spei rem facile assequendi simul oblatam speciem magnas commotiones fecisse: acres igitur ingentique motu ad postulatum consurrexerunt. Perculit ea res vehementer animos Optimatum gementium & mœrentium, illud etiam restitisse ad summa malorum intestina odia ac civiles discordias.

Palavicinus igitur id, quod quæsierat, assecutus, ut civitatem inter se committeret, haud jam cunctandum ratus, jussum Galeacii præferens, funiculo ab arce ad mare perducto, fossam fundamentis munitionis jaciendis fodere incipit: quæ res, præter publicam caussam & apertum civitatis servitium, urbem quoque ruina innumerabilium magnificentissimorum ædificiorum deformabat: atrox igitur res civitatem luctu implevit; magnasque iras & indignationes accendit: commotaque inter plebem & Optimates odia, tanquam majoris mali formidine minoris sensum consopiente, exstinxit, & in ipsum Galeacium convertit: lamentationes igitur & querelæ vulgo exaudiebantur; nudasse tandem animum Galeacium, ac servitium, quod jamdiu occultis dolis atque artibus machinatus esset, aperte tandem moliri. Hæc imbellis ætas, & sexus, ac timidi & humilis animi homines flebilibus vocibus jactare: at virilis ætas, vividaque ingenia, omnesque, in quibus aliquid roboris erat, inutilibus querelis omissis, iniquissimum jugum tandem excutiendum, libertatemque repetendam ferociter conclamare: in quibus Lazarus Auria indignatione atque animi magnitudine, tum autem communis patriæ caritate provectus, cultello, quem gestabat, educto, ipsis Galeacii procuratoribus atque administris inspectantibus, funem præcidit: ut tanta conspiratione civitatis perterritus Palavicinus domi se contineret, neque in publicum prodire auderet.

Quibus motibus cognitis, Galeacius, ut imminenti periculo qua posset occurreret, octo ex primariis civibus ad se accedere extemplo jubet: qui, quamquam metus civitati est injectus, ne Galeacius vel illorum morte ceterorum audaciam comprimere vellet, vel saltem ipsis in custodia retentis, illis tamquam pignoribus animos Genuensium constrictos libidinibus suis obnoxios teneret; missi tamen sunt: qui cum in conspectum ejus venissent, Franciscus Marchesius Jurisconsultus celebris nominis legationis princeps ita verba fecisse dicitur: *Superbia, & rapacitas, ac crudelitas proximorum Ducum civium nostrorum ad necessitatem exteri principatus quærendi nos adegit, Dux: quod consilium ab invitis expressum divina prope virtus clarissimi parentis tui, in cujus imperium & fidem nos tradidimus, felix etiam fecit: ejus æquitas, justitia, continentia, mansuetudo, moderatio firmissimam & stabilem arcem, ac nullis machinis labefactandam, aut evertendam in animis Genuensium defixit: ut omnes præteritis malis civitatis & acerbitatibus lætaremur, quæ iter nobis patefecissent ad tam felicem statum; & ad illud consilium, ad quod nullis prementibus malis nostra sponte numquam animum adjecissemus. Mutata ratio gerendarum rerum à ministris tuis, fortunam quoque urbis & animos populi Genuensis mutavit. Ii nos nullis acerbitatibus vexare, nullis contumeliis afficere, pacta & fidem conventorum violare, discordias inter plebem & Optimates serere & alere numquam destiterunt: postremo, munitione per mediam urbem ducta, novam arcem ædificant: quæ res apertum indicium est ultimum servitium molientium. Mitto hac in re religionem jurisjurandi spretam, fidem conventorum fractam: nam hæc quam præ indomitis cupiditatibus suis ministri tui levia semper duxerint, sæpe experti sumus: illud quæro, quam tandem utilitatem spectarint; quamque spem habeant in manibus: si imperium tuum Genuæ sese stabilituros putant; ut omittam vulgata & omnibus temporibus decantitata illa, stabiliora esse imperia beneficio adjuncta, quam vi parata, ii parum memores recentis exempli fuisse videntur, cum Genuenses tædio Ducum civium suorum externum imperium sibi accersiverunt: nec cogitasse, eo faciliorem & proniorem esse à principatu ad libertatem regressum, quam à libertate ad externum imperium transitum; quod ad hunc uno tantum stimulo agimur, hoc est, injuriarum & malorum odio; & ad illum duobus, & hoc ipso eodem malorum odio, & (quo nullus natura acrior est) amore libertatis. Genuenses, Dux, suam fortunam, Majorum suorum animos gerunt: illi, fortuna civitatis ita ferente, vividam ingenii indolem, omnes marium tractus præpotentibus classibus obeundo, civitates & insulas imperio addendo, exercebant: nobis quoniam unam libertatis tuendæ gloriam reliquam fortuna fecit, in hac innumeris exemplis numquam nos à Majorum virtute degenerasse declaravimus: orationem quamvis humili tamen apta comparatione concludam, Dux: vetus hoc esse apud nos, Genuensium ingenia persimilia esse herbæ ozimi, quæ leviter attrectata suavi, aspere & presse tetro odore manus perfundat.* Acris oratio vim habuit timidum ac mobile Galeacii ingenium facile mutandi: liberum igitur de re arbitrium Genuensibus permittit: quæ res magna cum omnium lætitia

titia Genuæ excepta eſt : plebſque exſultans (ut nullum modum in libertate exercenda habere ſolet) Galeacio tamquam victo verbis contumelioſis inſultans, jacta fundamenta munitionis revellere aggreditur.

Galeacium, cum primus ille motus timoris deſediſſet, remque ſuis ipſam momentis expendere cœpiſſet, pœnitentia facti cepit; reputantem quam turpe, quamque ignominioſum ſibi tanti faſtigii Principi eſſet, ad primam comminationem populi ſibi ſubjuncti, à re tanto conſiliorum apparatu incepta ſubito deſtitiſſe. Inflammabantur hæc ab Angelo Stuffa Florentinorum Legato, qui vir paullo dicacior, quam perſonam publicam gerentem decuiſſet, facetiis & ſalibus ſuis Galeacium ceperat; ejuſque vivido & prompto ingenio mire delectabatur Galeacius: is igitur Galeacium ad dignitatem ſuam armis vindicandam incitare non deſiſtebat. Galeacium anceps cura agitare: hinc cupere exiſtimationem amiſſam recuperare, illinc conſenſum Genuenſium in tuenda libertate inſuperabilem intelligere, formidareque adverſum exitum, qui dedecus cumulaturus eſſet. Fluctuanti inter ancipitia conſilia, diſcordia inter plebem & Optimates Genuæ in partiendis oneribus nonnullarum triremium comparandarum, animos fecit: igitur è veſtigio triginta peditum millia ſcribi jubet: ceterum timor externus concordiæ vinculum Genuenſibus fuit: qui contentionem inter ſe omiſſam, omnem in Galeacium vertunt; ſeſeque ad reſiſtendum mutuo hortantur: at Galeacius, conſpiratione Genuenſium audita, primo titubare; deinde infinitæ impenſæ ratione ſubducta, omnibuſque fere ordinum ductoribus, quique præcipuum uſum in re militari habere exiſtimabantur, ab arduo ac laborum & diſcriminum pleno, ſine ulla magnopere effectus ſpe, negotio deterrentibus; ut erat timidi ac ne ad exiguum quidem tempus ſtabilis ingenii, voluntatem ſubito mutat, atque inchoatum conſilium deponit.

Ceterum Genuæ ſtudia animorum contra Galeacium commota ſenſim gliſcere; iniquumque tandem jugum diſcutiendum palam ferre, ac rem in quotidianis cœtibus & circulis ſermonibus agitare: proni erant omnium animi in libertatem repetendam: ceterum, qui auderet initium facere, nemo reperiebatur. Hieronymus tandem Gentilis, magni animi, magnarumque opum juvenis, charitate patriæ ſtimulante, ſeſe pro communi libertate in tantum diſcrimen dare non recuſavit: qui, multorum ex principibus voluntate explorata, menſe Junio magna armatorum manu in proximum ſuburbanum ſuum corrogata, nocte per portam divi Thomæ ſtatione fugata cum omnibus ſuis urbem ingreſſus, libertatem diſcurrens conclamare cœpit: ad quam vocem cum multi conſurrexiſſent; nonnullique ſe illi aggregaſſent; omnibus urbis portis occupatis, in loco, quem magis idoneum judicavit, cum ſuis conſtitit, eventum exſpectans: neque mens illi data eſt prætorium aggrediendi; quod, haud dubitatur, quin tanta armatorum manu ſtipatus expugnaturus fuerit, ac præclarum conſilium ad effectum perducturus. Interea, luce appropinquante, multi ab illo dilabi cœperunt: cumque clara luce ſe cum paucis relictum cerneret, ad portam ſancti Thomæ ſe recepit, quo res evaderent, exſpectans.

Interea Magiſtratus, omneſque fere primarii cives, ac conſilium civitatis, in prætorium ad Guidonem Vicecomitem conveniunt: is ſenex, ac natura pavidus, ejuſmodique motuum & contentionum inſolens, trepidans ſalutem ſuam ac ſtatum rerum Ducis ſui ſupplicibus verbis civibus commendabat. De conſilii decreto, octo cives, præſidio armatorum illis dato, ad tumultus ſedandos, ac Hieronymum compeſcendum mittuntur: quibus audacter obviam factus Hieronymus cum paucis illis, qui apud illum remanſerant, (fuerunt autem non plus triginta numero) illos avertit, propeque factum eſt, ut in fugam conjiceret: tandem, viginti quattuor ex honeſtioribus urbis artificibus ſeſe interponentibus, res compoſitæ ſunt; venia Hieronymo, omnibuſque, quicumque illum ſecuti fuerant, data; ſeptingentiſque aureis nummis Hieronymo numeratis, quos in libertatem patriæ aſſerendam impendiſſe dicebat: ita Hieronymus, porta reſtituta, gemens & mœrens tam egregios conatus irritos: ac Superos atque homines teſtans, brevi fore, ut Genuenſes ignaviæ ſuæ in libertate, tanta oblata occaſione, non recuperanda pœniteat, urbe exceſſit.

At Genuenſes civitatem & Rempublicam extra noxam conſervandam ſtatuentes, quattuor Oratores ad Galeacium mittunt, Antonium Spinulam, Joannem Salvagum, Bartholomæum Juſtinianum, Ubertum Folietam: qui civitatem purgarunt; docueruntque, nihil publico conſilio motum: neque temeritatem inconſulti adoleſcentis civitati ac Reipublicæ aſſignandam. Sub finem anni repentinus & inexſpectatus nuncius Galeacii cædis omnium animos ſtupore defixit: ſublatus eſt conjuratione trium adoleſcentium ex principibus civitatis, Joannis Andreæ Lampugnani, Caroli Vicecomitis, Hieronymi Olgiati: quos ad necem Principi machinandam induxerunt, cum nonnullæ injuriæ privatim à ſingulis acceptæ, tum ſtudium quoddam gloriæ ac cupiditas famæ patriæ ab impotenti tyrannide liberatæ: quod ſtudium cum ſuopte ingenio ſuſceperant, tum Nicolai Montani rhetoris, apud quem prima rudimenta adoleſcentiæ poſuerant, imbuti: cum ille in lectionibus & diſputationibus ſuis principum liberis, qui ad illum diſciplinæ cauſſa confluebant, (tamquam ad eam rem formandos illos accepiſſet) demonſtrare non deſiſteret, eas urbes beatas eſſe, quæ in libertate eſſent, contra eas, quæ alterius imperio parerent, miſeras: claros omnes viros, quique magnas res geſſerint, quorumcunque nomen ac fama ad poſteritatem celebris ſit, in liberis civitatibus ſemper fuiſſe: Principes enim ac Reges nimis ſe efferentem virtutem ſubjunctorum odiſſe, eamque omnibus iniquitatibus premere ſolitos, & exſtinctam cupere: alebat præterea illorum ſpem commune univerſæ civitatis in Galeacium odium, ut ſeſe facinore patrato, non modo tutos ac defenſos ad ſatellitum Galeacii impetum, ſed tamquam libertatis auctores conſpectos ab omnibus certatim complexum iri ſperarent: cujus libertatis nomen tota urbe diſcurrentes ſubjicere conſtituerant: fuit enim Galeacius, veluti monſtrum quoddam, ex ingentibus vitiis & virtutibus conflatum: præfulgebat in eo magnifica liberalitas, atque in omnes tam ſuos quam exteros beneficentia; domeſtici cultus multiplex ſplendor omnes Reges ætatis ſuæ ſuperans: conſpiciebatur enim ingens vaſorum aureorum & argenteorum multitudo; nobilium equorum ex omnibus nationibus conquiſitorum innumeri greges: eminebat in primis venaticus apparatus; quem infinito ſumptu tuebatur, ut ea res ſola illi centenis ſexagenis millibus aureorum nummûm quotannis ſtaret; immani, ut illis temporibus, ſumma: nam, præter ſtabula canum, in primis oculos ſpectantium tenebant in peramplis porticibus falconum & accipitrum prælongi ordines perticis inſidentium; pendentia ſerica aulæa auro & argento egregiis acus picturis diſtincta & variata: doctrina, eloquentia, omnibuſque ingenuis artibus claros viros undique conquiſitos, magniſque ſtipendiis conductos apud ſe in honore habebat; ad hoc bonos & recti exempli homines fovebat & amplectebatur;

batur: contra vitiis inquinatos & maleficos homines oderat & insectabatur: faciles aditus, benignæ aures: procedebant stipendia numquam intermissa aut retardata: cujus rei tam diligens observator fuit Galeacius, ut omnes, qui illis alebantur, quæ fuit infinita multitudo, tamquam in arca condita ea haberent. Egregias virtutes ingentia vitia deformabant, flagitia ac fœdæ corporis libidines; quibus injurias sæpe addebat, stupratas à se matronas suis prostituendo, inhumana crudelitas, avaritia, ac rapacitas insatiabilis; nova onera subjunctis alia super alia imposita: quæ vitia virtutum splendorem obruentia exsecrabile odium illi vulgo conflarant.

Tria sunt in conjurationibus pericula, quæ singula superare incredibilis felicitatis est: primum in conjuratione ipsa ducenda, quæ si diutius extrahitur, vix fieri potest, ut non res vel proditione, vel levitate alicujus ex consilii consortibus, vel aliquo verbo temere pronunciato, vel aliquo nec opinato casu emanet: alterum in facinore patrando, quod in Principem ipsum intentum sui ipsius cogitatione animum, cum hora advenit, confundere ac pavore defigere solet; deinde majestas ipsius Principis mentes hominum quadam sui veneratione obstupefaciens, ad hoc ingens Procerum atque armatorum & satellitum circumfusorum numerus; quæ omnia conjuncta tanto horrore mentes perfundunt, ut ferocissimi ceteroqui homines, atque in assiduis cædibus versati, quique in acie adversus mille in se intentos gladios inter fœdam & horribilem circa se cadentium stragem intrepidi steterint, ab hac una infinita terroris mole obrutis animis conciderint: tertium, post patratum facinus, periculum læti vel tristis exitus. Horum trium, duo consilio & audacia conjuratorum superata sunt: nam diutius re extracta, ac nonnullis clientibus ad extremum in consiliorum societatem acceptis nihil umquam emanavit: cumque Dux ad templum divi Stephani die divo illi festo, magno Procerum numero ac tota fere Nobilitate stipatus, ad hoc magna armatorum & satellitum manu latera cingentium accessisset, nihil adolescentes tanto terrore offuso infracti sunt: Lampugnanusque obviam Duci factus, tamquam turbam officii caussa submovere vellet, nemine mirante, (erant enim omnes tres in intimis familiaribus & Aulicis Ducis) genu nisus, sinistra in speciem libellum porrigentis elata, dextera pugione inguen ad ventrem Ducis duobus lethalibus vulneribus hausit: duoque reliqui accurrentes binis & ipsi lethalibus vulneribus Ducem confodiunt; qui, tantum Deipara nominata, exanimatus corruit. At tertium tempus usque adeo duobus superioribus non respondit, ut exitiale è vestigio omnibus fuerit: nam & Lampugnanus à feroci Æthiope, qui Duci erat ab equo, cum laciniis mulierum in solo considentium implicatus cecidisset, illico interfectus est. Olgiatus vero & Vicecomes acerbissimo supplicio ac cruciatibus omni humanæ patientiæ intolerabilibus audaciam luerunt; cum Hieronymus deformitatem illam virtute honestasset; qui cum, carnifice pectus ferro aperiente, acutissimo doloris morsui succumbere inciperet, subito ad pristinum animum reversus, constanti & intrepido vultu hæc verba pronunciavit; *Collige te, Hieronyme, egregii facinoris memor: mors quidem acerba, at fama perpetua; stabit vetus memoria facti.* Mortuo Galeacio, nimioque illo imperio civitate liberata, Principeque successore mansueti ingenii puero, ac tutrice & omnium rerum procuratrice & moderatrice matre, placidis & amœnis moribus muliere; res Genuæ in multum tempus quiescere posse videbantur: si per capita Factionum in otio esse licuisset. Ii variis in locis dispersi, omni-

A bus viis res novas tentandi ad eam diem obstructis; omnique undique spe præcisa, morte Galeacii audita, omnes ad spem mutandæ fortunæ animos erexerunt.

At Genuæ, nuncio cædis perlato, Vicarius Magistratibus ac multis ex principibus civitatis convocatis, cum initio orationis cædem dissimulasset, Ducemque tantummodo vulneratum dixisset; atque omnes tanti parricidii consortes comprehensos esse, meritas pœnas sceleris mox daturos; nullumque motum Mediolani factum: verum, ut Ducem ex humanis decedere contingat, nihil præterea, quam jacturam unius capitis fieri, omnes

B vires ac fundamenta principatus stare; paratum esse successorem alterum ex duobus Galeacii liberis Joannem Galeacium natu majorem; ipsorum porro prudentiæ esse saluti ac tranquillitati patriæ consulere, ac providere, ne quos inexspectatus ac subitus casus motus excitet. Magistratus & omnes convocati atroci re commoti, sententiis exquisitis, octoviralem Magistratum creant, qui quieti civitatis tuendæ omnibus curis invigilent; amplissima omnium rerum facultate ea de caussa illi permissa. Is Magistratus initio insequentis anni, qui fuit ejus A. C.
sæculi septuagesimus septimus, pecuniis ex tributo 1477.
erogatis, ducentos pedites ordinariæ custodiæ prætorii addidit:

C nonnullis frumenti medimnis in plebem, permulcendorum animorum caussa, distributis: per quod tempus Franciscus Soffia Jurisconsultus Genuensium Orator quinque aureorum nummûm millia à Sixto Pontifice in tutelam insulæ Chii impetravit.

Initium motuum factum est ab Joanne Baptista Guarco; qui cupidus Factionem suam jamdiu consopitam ac pene obliteratam renovandi, magna armatorum manu corrogata, tota valle Porciferæ discurrens, multis sese illi subinde adjungentibus, omnia tumultibus complevit. Hujus tumultus caussa, nonnullæ peditum centuriæ Mediolano statim

D Genuam missæ sunt: quarum una artam atque arduam viam ingressa, nullo certamine à rusticanorum manu, qui omnes angustias insederant, vestibus & armis spoliata & profligata est, Guarco suo jussu id factum negante: ceteræ, per altiora montium tuto & pacato itinere facto, ad mare incolumes pervenerunt; ex opidoque Vulture navigiis in urbem invectæ sunt.

Per idem fere tempus Carolus Adornius atrocissimam injuriam fratris conquerens, quem nullius criminis insimulatum Mediolanenses tot jam annos in arce Cremonæ in custodia habuissent; ne Galeacii quidem morte, in qua omnes

E fere ingentium noxarum rei, ac capitalia ausi è carceribus & vinculis soluti fuissent, illum dimisissent; in vallem Porciferæ venit, magnumque hominum Factionis suæ numerum illico ad se contraxit. At altera parte Fliscorum Factionis homines maritima Orientalis oræ Ligusticæ incolentes, ipsi per se sine ullo capite motus excitarunt, cupidi injurias Fliscis à Mediolanensibus impositas ulciscendi: igitur cum magna illorum manus ad Reccum opidum convenisset, montana petunt; consilio castella veteris ditionis Fliscorum, quæ illis exactis præsidiis Mediolanensibus tenebantur, expugnandi. Erant tum Ro-

F mæ Fliscorum exsulantium capita; cum Genuæ unus tantummodo adolescens superesset Joannes Georgius. Is cum assiduis nunciis & precibus ab his, qui arma moverant, caput rerum accerseretur, eniso Vicarii Ducis imperio, ne ab urbe discederet, retinebatur: cujus etiam rei caussa occulti custodes illi circundati sunt: ceterum, accersentibus nullum instandi finem facientibus atque obtestantibus, caussam ab ipso suam prodi, custodibus elusis, atque imperio spreto, ex urbe evadit; ac Tur-

riliam se confert, magna lætitia à suis exceptus: A verum, cum firmiore ætate ac robustiore animo ad res regendas opus esset; paulio post Matthæus Fliscus Danielis filius ad illos venit.

Tanti undique motus & tumultus urbi circumfusi omnia Genuæ sollicita & suspensa faciebant: in qua occultæ motuum caussæ sensim gliscebant, quas nonnulli inquieti ingenii è populari corpore homines, ac præsentium rerum status pertæsi, & rerum miscendarum cupidi, sensim serebant: ii, omisso discrimine, falsa, an vera jacerent, ac verane, an falsa invidia Nobilitatem onerarent, fremere vulgo, totam fere Rempublicam Nobilibus cessisse; illos in consilium adhiberi, illos consuli, illorum sententia & arbitrio omnia regi & administrari: indignissimum esse, Nobilitatem, quæ dimidiam Reipublicæ partem, eamque populi beneficiariam habeat, artificiis suis totam illam ad se attrahere: qua oratione cum motus in animis hominum facere inciperent, eorumque licentia impunitate quotidie augeretur; metu pœnarum cohibenda visa est: igitur, nonnullis, quorum suspectior erat audacia, in prætorium vocatis, ac graviter & asperis verbis objurgatis; duo ex ipsis, ut eorum exemplo ceteri comprimerentur, Baptista Delphinus & Benedictus Ponzonus comprehensi, ac vincti apparitoribus in carcerem ducendi dati sunt: C quæ res per urbem vulgata haud exiguos motus continuo excitavit: nam Baptista Costa & Gregorius Sorius, nonnullique alii ejusdem in Republica sensus homines, soliti in consilio libere sententiam dicere, ac Nobilitatis voluntati obviam ire, subito ad arma conclamant, populumque ad seditionem hortantur: vociferantes, Nobilibus auctoribus ea fieri, quorum consilium sit comprehensorum morte ceteros à sententia in consilio libere dicenda deterrere; ut nemo posthac adversus illorum libidinem vocem libertatis memorem mittere audeat: seditioneque commota; in strepitu & tumultu furentis multitudinis Ponzonus ex apparitorum manibus ereptus est; cum Delphinus jam ante vultu obducto, silentio in arcem ductus esset. Jam tabernæ claudi cœperant; seditioneque magis ac magis sæviente, ingens timor principibus civitatis est injectus: qui Vicarium Ducis circumsistentes omnes pro se quisque sedulo monere, ut furenti multitudini cederet, nec materiam imminenti incendio præberet: paruit Vicarius, Delphinusque extemplo dimissus est; turbæque illico conticuerunt.

Urbanis motibus auditis, Matthæus Fliscus incertus primo animi addubitavit, an Genuam peteret: tandem speciosioribus vincentibus silentio noctis cum paucis armatis, quos precibus secum trahere potuit, ad urbem accedit: scalisque mœnibus urbis admotis, ut tum erant omnia Genuæ custodiis & vigiliis soluta, procuratione Reipublicæ Vicario pene omissa; quinquaginta armati mœnia transcendunt, portulaque Olivellæ appellata, quæ perpetuo negligenter adservari solet, reliquas copias introducit; ac colle hortorum Cariniani occupato, libertatis nomen clara voce subjicit: cui se nonnulli illico adjungunt, leviaque prælia inter ipsos & prætorianos prodeuntes in variis locis urbis commissa sunt: à quibus prætoriani, quamquam & numero & genere firmiores, inferiores semper discedebant; modicoque edito prælio pugnam statim omittebant, formidine saxorum, quæ à mulieribus & pueris cum ipsorum ingenti detrimento superne in ipsos creberrima dejiciebantur: ut facultas data sit Matthæo integram noctem tota urbe discurrendi, ac seditionem ciendi: quæ res sine effectu fuit; ut orto sole Matthæus se cum paucis relictum viderit, similisque exitus Hieronymi Gentilis animo obversaretur: cepisset profecto fugam ceteri omnis consilii inops; nisi spes, unde minime exspectabatur, jacentem erexisset. Petrus enim Auria Petri filius, principibus familiæ invitis ac deterrentibus, cum sese ex consilio repente proripuisset, togaque abjecta, ac telo arrepto, cum Matthæo conjunxisset, multique ex familiæ Auriæ clientibus se cum illo consociassent; neque principes familiæ clamoribus, minis, adhortationibus, ad extremum precibus illos à temerario ac præcipiti consilio avocare potuissent: duplicatis viribus, atque auctis animis, Vicarium oppugnare adorti sunt Matthæus & Petrus; prætorianis, portam Hircorum & turrim sancti Stephani adhuc tenentibus, prius dejectis. At Vicarius, cum principes civitatis illum retinere conarentur, ipseque prævalida ac delecta mille armatorum manu communitus esset, numquam tamen se septis prætorii credere voluit, sed in arcem cum omnibus suis vir supra modum timidus se recepit, agmine trepido & incomposito; Genuensibus urgentibus ac terga cædentibus; nihilque prætorianis præ timore superne venientium saxorum resistentibus, ac galeas, thoraces, scuta, lanceas, ut expeditior fuga esset, passim abjicientibus: factumque est, ut armati ab inermibus, multi à paucis caperentur, ac vulnerarentur; multique ex prætorianis in eo itinere sunt desiderati. Operæ pretium est considerare, quo furoris & insaniæ commota multitudo progredi soleat: quæ, cum audisset, Vicarium prætorio excessisse; tamquam prætorium invisorum hostium munimentum & arx esset libertati imminens; ac non communis patriæ & publici consilii domicilium; accurrens, ea in illud fœdæ rapacitatis exempla edidit, quæ nulla barbaries umquam edidisset: prætorio enim direpto non satis habuit vasa & supellectilem Mediolanensium asportare; sed ipsarum portarum fores, ac fenestrarum valvas revulsas, omnemque materiam, quæ prædæ facilis fuit, abstulit: quarum rerum refectio haud exiguo pretio publice stetit.

D Matthæus igitur & Carolus Flisci civitatis potentes facti universæ civitatis consilium convocant, ac de Republica constituenda referunt. Postulare tempora visa sunt, ut regimen rerum penes populares esset: Nobilitatis igitur Factione haud reclamante, creatus est magistratus ex popularis corporis hominibus, qui summæ Reipublicæ præesset; appellatique sunt libertatis Genuensis præsides: ii fuerunt, Petrus Magiolus, Dominicus Promontorius, Ludovicus Rivarolus, Bartholomæus Canicia, Nicolaus à Marco, Gregorius Vuada: perpetuo artificio usa Nobilium Factio; ut per E speciem habiti honoris popularium animos sibi conciliaret, ea procuratione Reipublicæ illis cedens, quæ brevi lapsura esset; quamquam mox duo ex Nobilitatis Factione illis additi sunt, Cevas Auria & Hieronymus Grimaldus: cumque inter majores occupationes, majores curæ non essent negligendæ, negotium datum est quattuor civibus, Alexandro Spinulæ, Uberto Folietæ, Carolo Lomellino, Baptistæ Justiniano, Florentinos, qui contra publica edicta Saonam usque triremibus progressi erant, bello persequendi & ulciscendi. Cum bellum à Mediolanensibus haud dubie immineret; adversus illos iidem Matthæus & Carolus Duces creati sunt: ceterum Optima-F tes ac principes civitatis longe magis multitudinem, ac tenuiores, plebemque rusticam armatam horrebant, assiduusque direptionis metus bonorum animis insidebat: cum immatura Matthæi & Caroli ætas, apud quos omnia tenuia essent, tantæ negotii moli par non esset: evocari igitur Roma placuit Ibletum Fliscum caput familiæ, ac magnæ auctoritatis hominem: in quo uno & animus & facultas esset; neque voluntatem

tatem defuturam pro certo crederent imminentes motus comprimendi, Rempublicamque è tanto periculo eripiendi. Variis casibus ætatem agitatam habuit Ibletus: nam initio principatus à Galeacio, cui suspectus fuit, opidis ac vicis antiquæ ditionis Fliscorum, ceterisque omnibus suis spoliatus, ac Mediolanum ductus, ibi aliquot annos in custodia fuit: astu tandem è manibus Ducis elapsus, omnium rerum inops multas orbis partes pervagatus, cum usque ad extrema Galliæ processisset, tandem Romam cum Joanne Ludovico fratre minore natu venit, brevique familiæ commendatione, quæ Romæ perpetuis honoribus floruisset, ac summum rerum fastigium aliquando tenuisset, gratiam ac voluntatem multorum Aulæ Procerum, atque ipsius Sixti Pontificis tenuit: à quo diu sustentatus est, omnibus in domesticum cultum laute præbitis: retinebatur tamen à Pontifice rebus Mediolanensibus favente, ac quieti Liguriæ consulente, quam inquietum Ibleti ingenium posset turbare: qui, cum per crebras litteras Genuam ab Optimatibus accerseretur, nonnulli quoque Cardinales clam illum hortarentur, ut ad liberandam patriam properaret; noctu clam biremi, quæ forte eo tempore in flumine reperta est, conscensa, secunda navigatione usus brevi Genuam pervenit, honorifice ac læte ab Optimatibus & omnibus bonis obviam effusis exceptus: cui statim summum bellicarum rerum imperium mandatum est.

Eodem tempore ceterarum omnium Factionum capita animis erectis Genuam venerunt: ii fuerunt Carolus Adornius, Augustinus & Jo. fratres Adornii, Raphaelis filii, qui ipse quoque Dux Genuensium fuit: qui tamen urbem ingressi non sunt, quamquam ab Ibleto & libertatis præsidibus invitati; sed in cœnobio divi Benigni substiterunt. Fulgosii quoque deinceps venerunt, Jo. Galeacius, Thomasinus, Paulus urbis Archiepiscopus, qui Dux fuerat: qui ipsi quoque extra urbem substiterunt. Eo tempore multis de caussis infelicissimus erat civitatis status: nam & omnium animi exspectatione suspensi & metu solliciti erant, ancipiti & utroque ingenti periculo imminente; hinc à capitibus Factionum, quarum jamdiu compressa cupiditas ne tandem erumperet, periculum erat; illinc à Sfortianis Principibus, qui magna ope comparare audiebantur: sed longe magis urebat intestina, visceribusque hærens pestis, detrimentaque, quæ quotidie ab arce accipiebantur: tetraque & miserabilis erat rei facies; cum arx crebris bombardarum ictibus, ad hoc mortariis novo quodam prægravis missilis genere subjecta tecta continue peteret; quæ, nullo ictu vano accidente, perfringebant, cum hominum, ac mulierum, & puerorum cæde: quæ mortaria in altum emicantia ac magno impetu decidentia fœdas publicorum & privatorum tectorum strages edebant: quorum tanta vis in prætorium contorta est, ut, tectis omnibus in partibus perforatis, atque inferioribus tabulatis perfractis, nemo illud subire auderet. Idem erat privatorum ædificiorum subeundorum metus; cum nemini tutus esset in suasmet ædes receptus: tormenta enim, non unum tantum urbis locum petebant, sed passim emissa nullam partem intactam relinquebant: quod malum, cum sua ipsum pernicie, magnum erat, tum metu & sollicitudine abominabilius: quippe damnum ad paucos perveniebat; metus atque exspectationis exitii nemo expers erat.

Interea Mediolani magnæ equestres & pedestres copiæ coactæ sunt; quarum Dux creatus est Robertus Sanseverinus, qui ea tempestate rerum militarium scientissimus habebatur: additi illi sunt tres ex Principis patruis, Sfortia, Ludovicus, Octavianus per speciem honoris Mediolano ablegati; cum tanta fratrum multitudo rebus prægravis esset. Interea Ibletus omnibus curis in res præmuniendas intentus, arcem Castellacium appellatam, in cacumine montis urbi ab Occidente imminentem, custodibus, primo propugnaculo eorum negligentia subito occupato, turpiter se tradentibus, occupavit: nec parum ejus arcis expugnatione ad summam belli profectum videbatur: ea enim arce præsidiis in arces urbis à superioribus locis submittendis iter intercludebatur. At Sfortiani Genuam suis ipsam quoque viribus expugnandam rati, Prosperum Adornium è carcere educunt: injuriam, quæ tamen à præsenti Principe illi facta non sit, temporibus excusant: animum ingentibus donis atque ingenti habito honore permulcent: Vicarium enim illum Genuæ creant, ingentiumque præmiorum spe erigunt; hortantur, ut fortem & fidelem operam in recuperanda Genua, cui ipse cum summo imperio perpetuo præfuturus sit, Principi navet: qui hoc summum illi beneficium perpetuo sit debiturus, & Genuæ & dignitatis suæ recuperatæ. Accepit conditionem perhonorificam læto animo Prosper, vir sincera fide ac constanti ingenio. His apparatibus nonnullorum principum civitatis ac bonorum animi occulte lætabantur, pristini ac quieti civitatis status cupidi.

Interea Sfortianus exercitus, omnibus rebus satis paratis & instructis, movet: numerus copiarum, præter eos, qui subinde adjuncti sunt, fuit centum viginti peditum signa; quæ ducebat Donatus cognomento Comes, magni in rebus militaribus nominis, qui rudimenta primæ ætatis sub Francisco Sfortia posuerat; subque illo perpetuo militans omnes belli artes prædidicerat: & quattuor peditum alæ, quarum præfectus erat Joannes Comes: cum his copiis Sanseverinus ab opido Sarravalle vallem Scriviæ ingressus, Buzallam venit: multi autem erant in exercitu nobilitate & opibus insignes Proceres: summus ipse Dux Sanseverinus, tres Principis patrui, quos diximus, Prosper Adornius, Joannes Palavicinus, qui multos annos Genuæ præfuerat, Joannes Jacobus Trivultius Erasmi filius, Petrus Franciscus Vicecomes; multique primæ nobilitatis viri: qui insignibus armis fulgentes, ac generosorum equitum gregibus conspecti egregias clientium catervas secum trahebant: cum Marchio Montisferacis delectam quoque quingentorum peditum manum ad exercitum misisset. Conjunxerunt se cum exercitu omnes Spinulæ familiæ principes; quorum caput fuit Alexander Jurisconsultus, qui honoris & auctoritatis locum, quem in consilio Galeacii obtinuerat, adhuc retinebat. Ii magnam hominum vim ex vallibus Scriviæ & Borbiliæ, quibus tum Spinulæ imperabant, præmiorum spe allectam secum eduxerant.

Interea ad Prosperum magna Porciferanorum suæ Factionis hominum manus convenerat: quibus iter expedientibus & præmunientibus, hostiles copiæ, sine certamine superatis jugis, in vallem Porciferæ descendunt; pacatoque agmine, itinere per longitudinem vallis facto, ad mare perveniunt. Interea Carolus Adornius, Prosperi frater, nocte, quæ præcesserat, arcem Castellettum clam intraverat: cum quo complures Factionis suæ homines clandestinos sermones contulerunt; ordoque rerum gerendarum inter ipsos compositus est.

At Ibletus, ceteris omnibus neglectis, omnes curas in hostilem exercitum intendit; quo superato, vel abacto, cetera omnia tuta & proclivia fore sperabat: quidquid igitur roboris ac floris in juventute Genuensi fuit, ex urbe emisso, dorsum collis Promontorii copiis suis occupat: quibus præfectus est cum ceteris Fulgosiis ipse idem Paulus, qui in eodem loco ante annos sexdecim de Gallis eodem modo

Genuam petentibus claram victoriam tulerat; ut fortuna loci, memoria parti decoris nondum obliterata, fiduciam Genuensibus augeret: qui transversis trabibus, atque omni materiæ genere itinera claudere instituunt, adscensum quoque ad superiores partes variis objectis impedimentis hosti adimere: quem interea Guarcus magna Porciferanorum manu, per varias occasiones terga & latera incessendo, carpere non desistebat; qui ultra flumen Porciferam in pago Corneliano in patenti littore, atque equitatui explicando apto, consederat. Intervenit res, quæ quamquam nullum momentum ad summam rerum fecit, tamen omittenda visa non est. Benedictus enim Spinula, qui cum duabus triremibus suis Legatos ad Pontificem vehendos ceperat, mutata subito (incertum qua de caussa) voluntate, in portum rediit: suspectum fuit Ibleto Benedicti factum: hominem igitur duabus triremibus, quas Philippus Lomellinus ducebat, in illum emissis, improviso comprehendere parat. Spinula, cum rem sensisset, fuga se periculo præripuit: quem cum Lomellinus aliquantum spatii insecutus urgeret, Spinula sub collem cœnobii sancti Andreæ tutum receptum habuit, læte ab exercitu acceptus, tamquam suarum partium homo. Noctem, quæ consecuta est, hostes haud parvo metu sollicitam traduxerant: nam neque Porciferanis itinerum ducibus satis fidebant, instabilis fidei & mutabilis ingenii hominibus; & adversos colles armatorum completos, crebrisque facibus collucentes cernebant; ad hoc totam belli cogitationem amplectentes angebantur, se magna annonæ inopia laborare: neque, omnibus viis clausis & obstructis, ullum aditum ad urbem videbant: omnis igitur spes in motibus civitatis esse: nam idem, quo venerant, retro iter repetere, nulla re tentata, ac tot locorum angustias superare, id cum turpe, tum periculosum in primis videri: orta luce, exercitus torrente, qui fere exsiccatus erat, trajecto, ad promontorium sensim accedit: primum agmen erant scutati: hos sequebantur sagittarii: postremi erant sclopari: claudebat agmen innumera multitudo, non tam ad pugnam, quam ad subsidia & supplementa cadentium instructa: equites ad radices collis substiterunt: cum ad cacumen evasissent, prælium cum Genuensibus commissum est, primo Lombardis secundum; deinde valida Genuensis juventutis manus superveniens, prælio inito, fortunam pugnæ mutavit: nam aversos Lombardos ad radices collis retro compulit, qui tamen præsidio equestrium alarum tuti fuerunt: quam rem cernens Sanseverinus, non deserit se; sed vetus ac peritus Dux equites ad pedes descendere jubet, ac trabes & cetera munimenta à Genuensibus opposita securibus & dolabris refringere imperat: quod dum illi impigre exsequuntur, interea Lombardi, colle iterum conscenso, majore conatu prælium repetunt; quod dum atrox esse incipit, incidit casus, qui rem decrevit. Carolus enim Adornius cum delecta, neque numero exiguo, armatorum manu arce erumpens, Ibletum, qui cum paucis, neque his satis firmis in urbe substiterat, valida impressione aggressus, primo impetu fundit ac fugat: qui civitate illico excessit. Ejus rei nuncius cum eodem tempore in utrumque exercitum perlatus esset, varios animorum habitus fecit: nam Genuenses, qui ad eam horam pugnam cominus & eminus constanter sustinuissent; ac rem in favorem suum inclinassent, ut exteri Duces de omittenda pugna cogitare inciperent; continuo animis fracti in altiora montis se subducere cœperunt.

At Prosper felici occasione utendum ratus, fratre instante, prævalida cohorte clientium Adorniorum secum rapta, per inferius planum iter urbem petit, ac per portam divi Thomæ à fratre patefactam ingressus, ipse & frater tota urbe discurrentes, ac nomen Adornium & Spinulam tantummodo subjicientes, omni mentione Joannis Galeacii compressa, ne invisum nomen animos exulceraret; totaque urbe pronunciari jubent Joannem Galeacium præteritorum erratorum atque armorum in ipsum sumptorum veniam dare. Postero die Prosper, Senatu ac multis primariis civibus convocatis, concionem habuit, in qua litteræ Principis perhumaniter scriptæ lectæ sunt: quibus Joannes Galeacius Princeps ac tutores Prosperum Vicarium suum Genuæ creabant, omnesque ad quietem ac bonum publicum atque ad obedientiam hortabantur: litteras Principis Prosper ejusmodi oratione subsecutus dicitur: *Non simulate me, neque fallaciter, sed ex animi sententia vobiscum agere, cives, vel ea sit fides, quod quæ vobis publice suasurus sum, ea ipse prior privatim sum amplexus: atrocibus injuriis à Galeacio affectus, omnibus meis spoliatus, tetro carcere diu maceratus, quem animum erga illum gesserim, ad intimos suos quisque referat sensus: en Joannes Galeacius filius lenissimo ac benefico ingenio Princeps, beneficiis suis paternas injurias obliteravit; meque, omnibus meis restitutis opibus, etiam & honoribus auctum, Vicarium Genuæ creavit: quod munus non tam honoris mei, quam communis boni & salutis caussa, mihi gratum fuit: quod ego studium, quamque sinceram fidem benemerito Principi constanter præstare decrevi, eandem ut vos quoque illi præstetis, communis parens nostra, quæ aliter salva esse non potest, vos hortatur, cives: nam, per Deum immortalem, quid tandem quærimus, aut quid nobis volumus; quemque tandem fructum ex discordiis civilibus petimus, nisi ultimum rerum omnium interitum? una præteritis malis nostris, quibus misera patria lacerata & exinanita est, salutis via inventa est, Sfortiarum principatus: quod consilium divina Francisci virtus approbavit; quæ nobis continuo pacem, quietem, tranquillitatem restituit, ac finem tantis ærumnis tandem imposuit; ut omnes lætaremur, in tantis hujus sæculi tenebris hoc lumen nobis affulsisse; votaque pro illius vita faceremus: ignosci nobis potest; si Galeacius filius superbia sua, ac diversa à clarissimo & sapientissimo parente regendi ratione animos nostros à principatu Sfortiano alienavit: ejus nunc morte omnes irarum caussæ sublatæ sunt; resque in pristinum optimum Franciscani principatus statum restitutæ sunt. Joannes Galeacius avitorum potius quam paternorum morum æmulus in gratiam nos accipit, nos amplectitur; omnia, quæ à benignißimi Principis liberalitate exspectari possunt, prolixe ad nos defert; ut tempora Francisci, in quibus unis felicißimus fuit Genuæ status, plane redierint. Quid est igitur, quod tantum ultro oblatum donum, quod unum arx salutis nostræ est, non toto animo amplectamur? aut quam (malum) libertatis inanißimam ac falsißimam speciem consectamur? ad meliorem igitur mentem nos convertamus; optimumque hunc Reipublicæ statum, qui omnibus pacis bonis civitatem hanc brevi florentißimam facturus sit, amplectamur.* Oratio varie, prout cujusque sensus erat, accepta est.

At Sanseverinus reliquias belli conficere pergit: arcesque Montobium & Savinionum, Ibleto ipso tamen tradente, adimit: cum ille initio quinque millibus partim maritima, partim montana incolentibus coactis, aliquandiu restitisset. Hunc Sanseverinus, minime opportunum quieti Genuensium ingenium Mediolanum secum duxit, data fide liberaliter & honorifice illum à Principe tractatum iri: & constitit fides. Præerant tum quidem in speciem rebus Mediolanensibus mater Principis & consilium Procerum illi additum: ceterum jus imperii, & omnium rerum regimen & arbitrium erat penes Cicchum Simonettam: qui alienigena ex mediocri sorte ad summum auctoritatis locum apud Franciscum & Galeacium, ad eamque potentiam pervenerat, quæ in quovis Principis ipsius affine & cognato immodica & invidiosa fuisset: ejus igitur opera, cum, Donato Comi-

Comite capto, pervulgatum esset, quattuor Ducis patruos, unaque cum illis Robertum Sanseverinum consilia novandi res struere; Sanseverinusque, Donato capto, una cum Ibleto Flisco aufugisset; Octavianus unus ex patruis Principis fuga & ipse capta in trajectu Abduæ, equo ab impetu fluminis perverso, undis haustus est: reliquis tribus fratribus, Ascanio, Sfortiæ, Ludovico locus exsulii singulis definitus est, Neapolis, Pisæ, Perusia; quæ ad splendidum cultum tuendum pertinebant, peramplè præbitis. At Sanseverinus & Ibletus disparem fortunam habuerunt, qui ambo in confinibus comprehensi: Sanseverinus dimissus est; at Ibletus Mediolanum reductus in custodiam traditur. Mediolanenses igitur Joannem Ludovicum suspectum habentes; illumque, Ibleto fratre captivo, aliquid haud dubie ausurum, atque immiscere tentaturum rati, omnibus minimis rebus invigilantes, hominem ex ea, quæ reliqua illi erat, ditione exterminare constituunt: adversus quam tantam in se intentam procellam Jo. Ludovicus, quamquam omnium rerum egens, tamen fide, charitate, constantia, studiis suorum, quæ summa & incredibilia in illum constiterunt, fretus, ad resistendum se parat: editisque ac summis cacuminibus se tenens, omnes viarum angustias munimentis objectis obstruit. At Joannes Comes & Joannes Palavicinus copiarum Mediolanensium Duces, cum copiis, quæ fuerunt peditum duo millia, equites quinquaginta, Genua movent; terrestrique itinere insuperabili omisso, Rapallum opidum copias trajiciunt, opidumque communiunt. Rationes Flisci postulassent, ut ipse munitis & inaccessibilibus locis se tenens, sine ullo discrimine rerum suarum conatus hostium inspectans eluderet; ceterum inopia rerum subactus, cum suos alere jam non posset, in inferiora & plana descendit: adversus quem hostis profectus non sine sanguine & cæde aversus est, & in opidum retro compulsus; quotidieque per varias occasiones prælia inter illos committebantur. Tandem Joannes Ludovicus, cum durare jam non posset, necessitatibus victus, ad iniquas pacis conditiones descendit: opidis Turrilia & Roccataliata hosti cessis.

Parvum hoc bellum majorum motuum origo fuit: ut eo tempore bella ex bellis seri necesse videretur: suspectum enim Prosperum Sfortianis fecit; à quo ferebatur occultis subsidiis Joannem Ludovicum adjutum: ad hoc fama exierat, Prosperum filiam suam Joanni Ludovico matrimonio collocare: quod etsi falsum fuit, filia Marchionis Finarii paullo post ab Joanne Ludovico ducta; arta tamen affinitate Prosperum matrimonium illud cum Joanne Ludovico conjunxit: sororis enim Prosperi filia nova nupta erat. Hominem igitur mandato vicariatus munere exigere decernunt; ac nisi voluntate cedat, vim adhibere: tam parum stabilis est Principum gratia, atque omni levi aura suspicionis mutabilis: ceterum Sfortianos brevi pœnitentia consiliorum cepit: nihilque in rebus Genuensibus novandum visum.

Eo tempore Thomasinus Fulgosius indignans segni exsulio se consenescere, agitare animo cœpit de nova aliqua re audenda & molienda; rem ex re seri dictitans, fortunamque rebus moderari; eam audentibus adesse, segnes deserere. Præbuerunt occasionem consiliis turbulentæ jamdiu Corsorum res; Proceribus illius insulæ magistratus Sfortianos spernentibus; ac capitibus Factionum bellis civilibus, cædibus, direptionibus, ceterisque belli cladibus omnia vastantibus; qui etiam soluti Principis metu tributa non solverent. Thomasinus igitur in ea insula se aliquid moturum sperans; cum præsertim confideret, sese materna origine Corsica oriundum, acceptum animis Corsorum fore; parva quædam navigia in portu Thelamonis nactus, iis conscensis, cum delecta trecentorum armatorum manu ex eodem portu solvens, Corsicam tenuit; primoque adventu Beguliam opidum, ut inter Corsos non contemnendum capit: qua re Genuæ audita, Ambrosius Langascus cum duobus militum millibus, quos adversus Prosperum, ut diximus, Genuam adduxerat, continuo Corsicam petit: copiisque expositis, ac Beguliæ admotis, Thomasino ad deditionem illico adacto leges imposuit, ut ipse sedes ac domicilium cum uxore ac liberis Mediolanum Verona transferret: ita motus Thomasini eodem fere momento temporis excitati & compressi sunt. Longe majoribus tumultibus, seditionibus, cædibus, incendiis, direptionibus, eversionibus Liguriæ ora in Orientem versa ardebat: cumque Catalani excursionibus suis cuncta insuper infesta facerent; quattuor triremes adversus illos missæ è portu sunt: quarum duæ inscitia Trierarchorum Antipoli obsessæ, tandem in potestatem hostium venerunt. Dolore ardentes Genuenses sex triremes illico instruunt; quibus præficiunt Ludovicum Rivarolum, virum strenuum & experientem; cujusque fortitudini & virtuti civitas in primis fidebat: Trierarchi fuerunt Benedictus Spinula, Gregorius Centurio, Joannes Baptista Calvus, Franciscus Montaltus, Andreas Albericus, Franciscus Mainerius: cum hac classe portu egressus Ludovicus hostem quærere instituit: qui cum in alto procul apparuisset; è vestigio Rivarolus classem in illum concitat; qui certamen detrectans, fugæ se mandat; remorum beneficio evadit. Rivarolus spe frustratus, ut aliquid operæ pretium faceret, insulas Sardiniam, Corsicam, Siciliam circumvehitur; nemineque invento, Genuam revertitur.

Interea, cum inter Prosperum & Mediolanenses omnia in dies suspiciosiora fierent, alterique struendis, alter cavendis insidiis assidue intenti essent, Prosper majoribus præsidiis adversus Sfortianos salutem suam & rerum suarum statum præmuniendum intelligens, initio ejus, qui consecutus est, anni ejus sæculi septuagesimi octavi in A. C. 1478.
opem Ferdinandi Regis Neapolitani, quem Sfortianis & Reipublicæ Florentinæ infensissimum noverat, confugit. Enimvero Ferdinandus occasionem omnibus votis optandam ultro oblatam cupide arripit; seseque Prosperi, atque ejus salutis & dignitatis perpetuum propugnatorem fore profitetur; omnesque regni sui vires ad illum prolixe defert: qui, ne verbis ac promissis, quam re promptior videretur, ingens auri pondus cum duabus triremibus ad Prosperum mittit: quo præsidio confirmatus Prosper sese ad resistendum Sfortianis comparat: qui cum hæc sensissent, mandatum munus illi abrogant: in cujus locum Episcopum Comensem sufficiunt; eumque cum paucis occulto Genuam mittunt, ac quid facto opus sit, docent. Ille, mutatis vestibus, clam, omnibusque ignaris, urbem ingressus, in ædem divi Syri se recipit: eoque Senatu ac compluribus ex principibus civitatis convocatis, litteras Principis legit; oratque, ut pro sua fide, proque ingenita in patriam charitate, sibi omni ope adesse ne graventur, in magistratu sine strepitu ac tumultu ineundo. Defixit subita & inexspectata res audientium animos: qui cum se collegissent, nemo in illis fuit, qui non rebus Sfortianis animo faveret: ceterum in consilio exsequendo sententiis variatur: alii censere, Episcopo, ipsis comitantibus, sine ullo alio apparatu, prætorium adeundum; Principisque litteris lectis, postulandum à Prospero, ut abrogato munere successori legitimo cedat: alii nimis id periculosum ac temerarium ducere: sed Auriæ gentis clientibus, qui sunt in proximo, accersitis,

præsidiisque ex proximis arcibus detractis, ac lateri adjunctis, tum rem tentandam. Cum nihil satis expedirent, animos plebis, quemadmodum affecti essent, circummissis idoneis hominibus, leniter tentari placuit. Miræ animorum inclinationes in Prosperum inventæ sunt, omnibus nomen Sfortianum respuentibus: quæ etiam plebs, armis illico arreptis, per urbem discurrere cœpit: cujus incitato furori Nobilitas se subtrahens, partim urbe secessit, partim se variis latebris abdidit; Episcopusque Comensis solus relictus ægre in arcem se recepit.

At Prosper, cum turbæ aliquantum desedissent, concione convocata, tali oratione usus dicitur: *Facilem assensum mihi apud vos, cives, præbebit insitum in nos Nobilium Factionis odium, ac perpetuus nos insectandi mos, non nobis solum, sed patribus & majoribus nostris toties expertus. Patrum atque avorum suorum haud dissimiles filii numquam me apud Sfortianos falsa invidia onerare, ac calumniis suis suspectum facere destiterunt, nihil de me Sfortianis tale suspicantibus: quid enim ego suspiciosi in illos umquam admisi? pervicerunt tandem, ut mihi mandatam procurationem abrogarent; aliumque in locum meum Genuam mitterent: per summum nominis mei dedecus: quod illi non tam odio mei fecerunt, nullis injuriis, aut contumeliis à me umquam læsi, quam vestri; quorum me vident adversus ipsorum superbiam atque arrogantiam acerrimum defensorem, ut meo præsidio nudatos, vos oppressos ac perpetuo pedibus conculcandos teneant. Illi vos per latus meum petunt: res est igitur non magis mei quam vestri consilii, cives: egoque id animi habiturus sum, quod vos mihi feceritis. Vultis adversus impotentem Sfortianorum dominatum, atque adeo atrociorem Nobilitatis tyrannidem libertatem vestram asserere? en ego vobis animam hanc devoveo, omnia ultima experiri ac perpeti paratus. Vultis cedere? ego quoque mox cedere paratus sum.* Miras voluntatum attractiones hæc oratio ad Prosperum fecit; omnesque ex tota concione conclamarunt, sese cum illo omnem fortunam subire paratos: sexque ex honestioribus artificibus, duobus mercatoribus additis, pacificatorum nomine assumpto, electi sunt: quibus postea in consilio triginta, omnes ex popularium corpore dimidia pars mercatores, dimidia opifices, additi sunt, qui res componerent una cum Prospero, qui, vicariatus ducalis nomine abjecto, rector Genuensium creatus est, summo rerum imperio illi mandato: cui Magistratui quamquam in eo complures moderati ingenii cives essent, cum tamen aliter furentis multitudinis rabies sedari non posset, necessitas expressa est, Nobilitatem ab honoribus & magistratibus, ac publicis muneribus, omni denique procuratione Reipublicæ, lege excludendi; ut numquam, nisi cum pecuniarum exactio facienda esset, adhiberentur: quæ atrox injuria acerba in primis & intolerabilis Nobilitati fuit.

Eo tempore conjuratio à compluribus civitatis Florentiæ principibus, Pactiis auctoribus, facta est: qua alter ex fratribus Mediciis Julianus in æde sacra compluribus pugionis ictibus confossus in ipso sacro acceptis, illico exanimatus corruit. At Laurentius, multis amicis ac sacerdotibus accurrentibus, in ipsum sacrarium raptus ac servatus est. Egregia universæ civitatis studia ac magna amoris significatio in Medicios exstitit: nam universa civitas consurgens, quoscunque ex conjuratis comprehendit, (pauci autem evaserunt) ignobili ac crudeli genere mortis affecit: in quibus Archiepiscopus Pisanus è fenestra prætorii cum toga ipsa resti suspensus demissus, suspendio necatus est: sævitum est in primis in genus Pactium; cujus non modo viri interfecti & excarnificati sunt; sed ad infantes quoque & imbellem ætatem ira crudelis pervenit: à qua ne ipsa quidem ædificia perampla ac magnifica intacta fuerunt, maxima illorum parte solo æquata.

Interea Genuenses, cum fama ingentium Sfortianorum apparatuum in dies percrebesceret, ipsi quoque diligenter comparare instituunt: ac primum omnium Roberto Sanseverino celeberrimo ejus ætatis Duci accersito summum bellicarum rerum imperium mandant. Is, postquam milites, qui, ædificiis ædi divi Syri circumjectis occupatis, ex eis usque ad forum mercatorium excurrebant, omniaque tumultibus ac cædibus implebant, haud sine certamine ac cum ruina nonnullarum domorum expulisset, sicque eam civitatis partem pacatam fecisset, eadem cura ad domos Spinulas Luculanas, quæ & ipsæ à militibus exteris ex arcibus emissis occupabantur, irrito incepto translata est: nam utraque arx Castellettum & Luculana eo majoris formæ bombardas direxerunt, quibus Sanseverinum non sine multorum ædificiorum strage abegerunt. At Sanseverinus in omnibus maximis & minimis procurandis & obeundis multimoda opera distineri cœptus est: at primum omnium memor, quantum momenti viarum angustiæ superiore bello fecissent, omnia circa urbem loca munitionibus obstruere cœpit: totum enim promontorium, quod ab urbe in mare excurrit, valido ac perpetuo munimento circumdat: præterea collem quendam in valle Porciferæ, ubi quondam arx fuerat, perpetua fossa, propugnaculis, ac tormentis communitum cingit: à qua fossa perpetuum murum usque ad montem, qui duorum fratrum appellatur, longitudinis quadringentorum passuum, altitudinis quinque pedum, ac trium latitudinis perducit: ac nulli non rei occurrens, veritus, ne hostis, veteri itinere omisso, in vallem Bisamniam flecteret, arcemque Luculanam occuparet, transverso valido muro totam latitudinem glareæ Bisamnii intersecat: quod firmis propugnaculis communit, tanto artificio factum, ut ex eo milites ad hostiles ictus tecti pugnarent: quibus operibus confectis, omnem exercitum Genuensem sub signis centuriat: in quo de exteris non plus fuerunt, quam quingenti armati, Neapoli per eos dies cum septem triremibus missi; quæ Legatum Pontificium vexerunt, auctoritatis & existimationis rebus addendi caussa missum: cum quibus etiam venit Ludovicus Fulgosius, qui sæpe Dux Genuensium fuerat, ac trecenti, quos Augustinus Fulgosius adduxerat; ac familia & custodes corporis Sanseverini, qui omnino non plus centum fuerunt: ceterum urbanæ juventutis & circumjectorum locorum, qui omnes in armis fuerunt, innumera multitudo fuit: ut existimatum sit, nullam Italiæ urbem tantam multitudinem armare potuisse; omnesque erant armis, tam ad se tutandos, quam ad hostem petendum egregie instructi. Interea Sfortianus exercitus, qui fuit duorum millium equitum ac peditum quattuordecim millium, octo gravis armaturæ, sex levis, in quo exercitu complures Genuenses fuerunt, Sfortia Principis fratre notho Duce, movet.

Per ea tempora Joannes Ludovicus Fliscus, qui Antipoli, in qua urbe diu fuerat, Sfortianorum jussu, Carpum commigrabat, Genuensibus motibus auditis, iter Genuam flexerat, propeque ab urbe quattuor passuum millia substiterat, extemplo in urbem accersitus est; quo paullo prius venerat Matthæus Fliscus: horum adventu vires Genuensium haud parum auctæ sunt: tota Liguriæ Orientalis ora, multis montanis adjunctis, ad arma induenda ipsorum auctoritate adducta, exercituque hostium appropinquante, Sanseverinus Joannem Ludovicum, egregia armatorum manu illi addita, præcelsum montis cacumen prope urbem insidere jubet; ut ex eo hosti subeunti terrori esset, ac per occasiones detrimenta quo-

quoque inferret. Interea hostis Buzalla opido movens, atque per vallem Porciferæ iter faciens, urbi appropinquabat: jamque eo perrexerat, ut Joannes Ludovicus ex edito cacumine prima agmina cerneret: qui propere, ut jussus fuerat, sub munimentum, quod illi defendendum obvenerat, se recipit, dieque jam in postmeridianum tempus inclinato, tumultuatum aliquantum à nostris est; ut in re subita, atque ordinibus non satis explicatis: re animadversa, hostes instant, urgent tumultuantes; multique nostrorum inconsulto animi impetu provecti, quos Joannes Ludovicus retinere non potuit, extra vallum procedentes hostem invadunt; quorum paucitas ab hostili multitudine subito oppressa est. Nuncius cladis in urbem perlatus non tam rei magnitudine tristis fuit, quam omine in summam totius belli tamquam infeliciter inchoati. Igitur Prosper & præsides belli, nonnullis pecuniis in capita Factionum distributis, illos ad fortem & fidelem operam navandam hortantur: omnesque copiæ, quæ incerto hostium itinere varie per circumjectam regionem in sua cuique loca assignata sparsæ erant; cum hostis advenisset, ad Robertum contractæ sunt.

Eo tempore, concione in aream, quæ est ante prætorium, convocata, litteræ Ducis Mediolanensis nomine compositæ, ad Episcopum Comensem scriptæ recitatæ sunt: sive illæ vere Ducis litteræ fuerint, ut fit, interceptæ; sive à Prospero & præsidibus confictæ, & ad tempus accommodatæ: quibus Dux Episcopum certiorem faciebat, sese internecino bello Genuenses rebelles persequi decrevisse; eosque in veram servitutem, ut reliquas urbes imperio suo subjunctas, redigere, nulla Reipublicæ forma illis prorsus relicta; arcibusque omnibus tam urbis, quam dominatus Genuensis, valido præsidio firmatis, artissimis vinculis illos constrictos tenere: iisque de caussis florentissimas equestres & pedestres copias Genuam misisse, quibus urbem diripiendam concesserit: quæ res milites dupliciter in immensum sit ditatura; & ex argenteis vasis, pretiosaque supellectile, quarum rerum nulla omnino urbs sub cœlo opulentior sit; & ex pretio tot opulentorum capitum redimendorum: bono igitur animo esse juberet, qui erant in arcis præsidio; quibus perampla præmia tot exsudatorum laborum mox essent obventura. Hæ litteræ per urbem divulgatæ animos hominum ad sese & patriam à tanto imminenti exitio defendendos acuerunt: populusque sub vesperum, in suas quisque domos, ad quietem capiendam dimissus est: qui, circa dimidiam noctem, tinnitu, è sublimibus turribus excitatus, subito consurgens induit arma; atque urbe exiens Sanseverino se adjungit: qui superiora cacumina tenens; cum omnes aditus munimentis obstruxisset, omniaque arte bellica præclare firmasset, hostium conatus & incepta circumspectabat.

Interea juventus Genuensis hostiles copias appropinquantes cernens, erumpere in illas cupiebat: quam Sanseverinus intra vallum continuit: qui tamen nonnullorum superexsuberanti ardori indulgere coactus est: ii protinus erumpentes hostem subeuntem sagittis atque aliis varii generis missilibus invadunt; pugnamque aliquamdiu fortiter sustinent: tandem supervenientе hostium multitudine, ac paucitatem gravante, pugnam omittunt & intra munitionem se recipiunt: quam hostes statim invadunt: nec minus acriter Genuenses resistunt; atroxque prælium brevi ingentibus utrimque animis accensum est; quod, spe neutro inclinata, per aliquot horas duravit: quod Sfortiani, ut exigua quiete corpora à labore reficerent, paullisper intermissum mox majore animorum ardore repetunt; pugnaque, exigua illa quiete viribus renovatis, magis irritata est: ter Sfortiani eo die pugnam intermiserunt, terque eandem majore irarum certamine integrarunt: tandem, viribus lassitudine & locorum iniquitate affectis, pugnam omnino omittunt: intelligentesque, neminem sanum inexsuperabilibus vim afferre umquam tentasse, in sua se recipere constituunt: itaque agmine ad iter composito, ordinesque servantes, superiora montium cacumina petunt: quos abeuntes juventus Genuensis insequi, ac terga cædere, damnisque continentibus carpere cupiebat: verum à Sanseverino retinebantur; ne temere in præcipitem casum Rempublicam tanto discrimine ereptam darent: ceterum incidit casus, qui maximæ rei occasionem præbuit; nonnullæ enim triremes atque onerariæ à Ferdinando missæ, portum subeuntes conspectæ sunt: quarum adventu Sfortiani, suspicantes ingens aliquod subsidium à tanto navium numero advectum, trepidare cœperunt, atque ordines solvere, confusoque agmine iter facere: quorum timore animadverso, Genuenses, nemine illos jam retinere valente, ac veluti furore quodam rapiente, magno impetu terga abeuntium, magnisque clamoribus atque omnibus copiis invadunt: quos statim fundunt ac profligant; omnesque capiunt, præter paucos principum ac nobiliorum, beneficio generosorum equorum è peste ereptorum: reliqua omnis multitudo ad unum capta: cum non plus septingenti in tanto prælio cecidissent: neque ex tanto exercitu, præter primores, & partem equitatus, ad hoc perpaucos illos pedites, qui in angustiis annonæ præsidio substiterant, ullus ad suos incolumis pervenit: quibus Sfortianis ut nihil ad omne genus miseriæ & ignominiæ restaret; maxima pars ignotorum capitum vili à Genuensibus in remum Aragonensibus venundati sunt.

Victoria parta magis decore rei gestæ speciosa fuit, quam re civitati utilis: nam neque curæ civium in reliquias belli conficiendas, atque arces expugnandas continuatæ sunt; quæ res, animis militum recenti clade fractis, perfacilis existimabatur: sed omnia solute & negligenter agebantur: neque pax & otium civitati restitutum est; sed contra turbarum & discordiarum caussæ ab eadem Nobilitate alebantur, à qua seri cœperant: dolore enim injuriæ acceptæ ardens Nobilium Factio, desiderioque amissi in Republica loci, & amissæ dignitatis recuperandæ flagrans; antiquam viam, quæ una expeditissima erat, populi inter se committendi ingressa est: quod vafrum consilium sæpe non sine effectu fuit: Duci igitur Mediolanensi magnopere suadere instituunt; ut Ibletum Fliscum, cujus frater Joannes Ludovicus natu minor interea castella & opida ditionis Fliscorum ab ipsis abstracta, beneficio victoriæ utens recuperarat, liberum dimittat: nullum enim expeditius iter esse, aut brevius Genuæ recuperandæ, quam hujus viri potentiæ; qui totam fere Liguriæ oram in Orientem spectantem, atque innumeram montanorum multitudinem secum trahat. Probat consilium Mediolanensis Dux, Ibletumque è custodia eductum, ac blandis verbis donisque delenitum, ingentiumque præmiorum spe oneratum, promisso ac jurejurando accepto, strenuam illum fidelem operam rebus Sfortianis navaturum, dimittit. Ille enimvero tot omnium temporum injuriis à Sfortianis læsus, nullo se illis jure, nullaque verecundia obstrictum censens, fide promissorum spreta, ac Sfortianis rebus neglectis, ad ea, quæ ipsi propiora erant, curas vertit: ceterum, cum adventum tam potentis viri libertatis præsides civitati gravem censerent, hominemque egentem, summis rei domesticæ angustiis prementibus, nihil

nihil pro sano facturum timerent; ejus animum donis mitigandum, ac Reipublicæ conciliandum rati, certam pecuniæ summam illi donant. Eo miseriæ & ignominiæ illis temporibus civitas nostra venerat; ut pax & quies à civibus suis pretio esset redimenda. Pecunias donatas Ibletus partim inter suos statim distribuit, partim immoderatis sumptibus brevi absumit; in quos nemo umquam fuit ingenio effusior.

Ceterum Nobilitatis Factio nullam machinam ad præsentem rerum statum evertendum omittens, cum in segnitie & socordia Ludovici Fulgosii, qui tum erat in urbe, parum ponendum censeret, Baptistam Fulgosium, cujus nomini memoria acerrimi parentis Petri haud parvam existimationem conciliabat, accersit; ejusque spem, omnibus Nobilitatis viribus delatis, erigit. Ille enimvero cum delecta armatorum manu opido Novis movet, ad urbemque accedit: cujus motu cognito Prosper, & præsides, omnes transitus viarum stationibus insident: quarum Duces, fide neglecta, Baptistam non modo aditu non arcuerunt, sed tutum illi insuper iter ad arcem Castellettum demonstrarunt: quam Baptista sine certamine ingressus, paullo post cum armatorum centuria in aream divi Francisci descendit; eoque multos ex Factione sua convocatos in Prosperum incitat, & ad Factionem Adornianam regnantem pellendam hortatur; simul, ut sibi omnium virium suarum conatu adesse, ad possessionem vicariatus Genuæ sibi mandati adipiscendam, ne graventur. Bono animo esse hominem jubent convocati; sesseque pro illo omnia ausuros, nullumque discrimen recusaturos profitentur. Hac voluntate confirmatus Baptista in arcem redit; quam cum Sfortiani, annona deficiente, tenere jam non possent; sesseque ob multas illatas injurias, exsecrabili odio Genuensibus esse intelligentes, nullam aliam se ab interitu servandi rationem cernerent; utramque arcem deinceps Baptistæ tradunt, salutemque suam illi commendant. Baptista arcibus potitus, urbem invadere decrevit: cujus rei cum Factionis suæ hominibus ordinem per occulta consilia ita composuit; ut intenti starent, sonituque bombardæ displosæ audito, armati ad arcem accederent, sese comites sibi prosilienti additurі: quibus rebus cognitis, Prosper & præsides ferro decernere, seseque Fulgosiis invadentibus opponere, constituunt. Cum se prævalidis cohortibus in prætorium corrogatis communissent; contra magna Fulgosianorum pars in ædes Fulgosianas, quæ sunt in suburbio sancti Thomæ, peramplas ac quamvis magnæ multitudinis capaces se recepissent, iis Prosper Augustinum & Joannem Adornios, fratres, cum valida armatorum manu in area Fossatelli (id est nomen loci) opponit, ac Robertum & Joannem Ludovicum Fliscum in subsidiis collocat: cum Ibletus aversam urbis partem tuendam sumpsisset; ac providendum, ne qui motus in suburbio sancti Stephani excitarentur: atque utraque pars animis suspensis sonitum bombardæ exspectabat; quo tandem edito, qui erant in Fulgosianis, extemplo prosiliunt, Fulgosiumque nomen magnis clamoribus subjicientes, celeri gradu in hostem tendunt: quibus Augustinus & Joannes Adornii acriter se opponunt; subitoque inter illos in ea via, quæ portæ interiorum mœnium Vaccarum appellatæ, & aream Fossatelli interjecta est, acre prælium accensum est; tandemque Fulgosiani aversi sunt. Præliatum quoque est in vasta area, quæ sub veteres muros est: ibi quoque res Adorniana superior fuit: ceterum Prosperum, in ipso ardore rerum gerendarum, Ibletus turpiter prodidit, fœdo pretio sex millium aureorum nummûm à Baptista emptus; Joanne Auria interprete atque hujus consilii auctore & machinatore: quorum duo millia præsentia & numerata sunt: promisitque Ibletus daturum se operam cum Factionis suæ hominibus, ut Baptista Dux Genuensium crearetur: quæ res, Oratore Regis Neapolitani non inscio, transactæ sunt: quibus rebus factum est, ut Prosper sese ab omnibus desertum cernens, cum Fulgosii urbe libere discurrerent, prætorio cesserit; maritimaque urbis petens ægre in triremes regias evaserit; inimicis, quique ab illo aliqua injuria affecti fuerant, insectantibus, hominemque prementibus, ac lapidibus incessentibus: quorum incitato furori se subtrahendi nullam viam aliam habuit, quam sese vestitum, ut erat, in mare projiciendi.

At Baptista, Ibleto sibi adjuncto, non protinus prætorium ingressus est, sed in ædes Centurionum concessit: qui ab universo civitatis consilio Dux Genuensium renunciatus, prætorium armatus petit; ibique Dux ab omnibus salutatur: indeque iterum in domos Centurionum reversus. Senatu & ducentis ex primoribus civibus convocatis, relatum est de octovirali Magistratu creando soluto legibus, cum amplissima omnium rerum potestate; qui Baptistæ in Republica regenda adsisteret: contra quam relationem Bendinellus Saulius, vir opibus excellens, ceterum auctoritate longe excellentior, ita disseruisse fertur: *Omnes homines, Patres, qui de publicis & magnis rebus consultant, non solum spectare præsens tempus debent; sed longe magis in posterum providere; neque ullam quamvis magnam præsentis utilitatis speciem perpetuo bono anteferre. Magnam copiam, cum recentiorum, tum veterum ætatum eorum hominum proferre possim, nisi ea omnibus nota esset; qui præsentem utilitatem amplectentes, futurorum improvidi, pravo exemplo ab ipsis recte factis manante, Respublicas sibi commissas tandem everterunt: quo exemplo eo perniciosius, quam facto peccatur, quod damnum à perperam facto oriens breve plerumque est, ac negotio illo terminatur; at pestis ab exemplo exiens, perpetuo serpens, tamquam exemplum ipsum, nullo tempore definitur; nec prius ejus virus cessat, quam civitatem velut tabe confecerit. Atque hoc ego perinde locutus sum, tamquam tempora Reipublicæ hunc octoviralem Magistratum postulent, cum absoluta omnium rerum potestate ac legibus solutum: quam necessitatem neque ego video, neque quisquam à me rogatus me docere scit: quam tamen ut libeat quammaximam fingere, adeo ne nobis excidit hujus sæculi civium nostrorum principatus? quorum ita impotens fuit dominatus; ita dura sub illis tempora, ut sæpe victi malis & calamitatibus exteros Principes nobis accersere coacti simus. Quod si tum, cum illi tot Magistratuum gregibus circumvallati, tot legum vinculis constricti ita intolerabiles fuerunt; ut nos ad necessitatem adegerint descendendi ad ultimum consilium: quid futurum sit, cum illorum libido hoc novo Magistratu fulta ac legibus soluta erit, (neque enim cuiquam illorum facultas, aut voluntas deerit, juris probato exemplo usurpandi) in cogitatione vestra relinquam: proinde facite; Patres, etiam atque etiam cogitetis, in quam præcipitem casum Rempublicam, vos, ac liberos, totamque posteritatem vestram detis: quam vero compar hoc factum vestrum Venetorum sapientissimorum hominum consilio est; qui gravibus & moderati ingenii viris Ducibus utentes, tamen cum eorum nimium imperium grave esse liberæ civitati videretur; alios super alios Magistratus addendo, ac munera & procurationem principatus inter illos partiendo, novasque alias super alias leges serendo, illius potestatem paullatim cohibentes, eo tandem rem adduxerunt, ut ille tot vinculis constrictus commovere se injussu Magistratuum non posit; speciem tantummodo fere, & insignia principatus retinens, vi cum Magistratibus & Senatu communicata: quæ res stabilem, ac florentem, nullisque intestinis discordiis agitatam præclaram illam Rempublicam conservat: ego nullo modo*

hunc

hunc octoviralem Magistratum probo: vos quod feceritis, Deum volo fortunare. Magno silentio audita est oratio, propter viri auctoritatem: isque animorum habitus fuit, ut boni sententiam taciti probarent; pauci verbis palam assentirentur; omnes temporibus serviendum duxerint: Nobilium Factione tantummodo eo tempore pugnante, ut in Magistratibus creandis sui ratio haberetur: cujus rei initium factum est in hoc ipso Magistratu; creatique sunt Galeottus Centurio, Lazarus Auria, Hieronymus Grimaldus, Actiolinus Salvagus, Baptista Garronus, Thomas Præsenda, Bartholomæus Canitia, Baptista Bassiadonne.

A.C. 1480. Sequens annus ejus sæculi octogesimus, quo prætorianorum ac custodiæ civitatis urbanæque militiæ præfectus creatus est Ludovicus Fulgosius, nihil scribendum habet; præter duas naves subsidio Apulis rebus missas, Marinam & Capellam; quibus præfectus est Baptista Lomellinus: in qua Provincia Turca urbem Hydruntem cum magno totius Italiæ terrore occuparat; & duas itidem naves, Auriam & Centurionam Pontifici accommodatas, in subsidium Rhodiensium; quos Turca acri oppugnatione urgebat.

A.C. 1481. At insequens ejus sæculi octogesimus unus insignior fuit; quattuor & viginti triremibus Pontifici in expeditionem adversus Turcas accommodatis: cujus classis Pontifex Paulum Fulgosium Archiepiscopum Genuensem, eundemque sacra purpura decoratum præfectum creavit: Trierarchos civitas elegit Cevam Auriam, Edoardum Grillum, Gentilem Camillam, Mauritium Catanium, Ægidium Carmendinum, Joannem Ambrosium Fliscum, Gothofredum Lomellinum, Balthasarem Lomellinum, Hieronymum Stellam, Baptistam Rapallum, Joannem Calderam, Joannem Canobium, Melchiorem Testam, Baptistam Benisiam, Gasparem Davaniam, Gasparem Biassiam, Bartholomæum Casanam, Gasparem Vintimiliam, & tres Savonenses, Andream Natonum, Bartholomæum Corsum, Silvestrum Pavesium: quæ classis magna adjumenta attulit Ferdinando in Hydrunte recuperando. Exemplum eximiæ virtutis & fortitudinis editum est eo anno à navi Giberta: quæ cum duabus navibus Venetis ejusdem magnitudinis congressa, post duorum dierum acerrimam pugnam, paribus illatis & acceptis cladibus, æquo Marte discessit. Inanis & sine effectu sub finem anni expeditio suscepta est, cum quattuor navibus, suasu & adhortationibus Monachi Franciscani religionis fama conspecti, ad Mitylenen insulam à Turca occupatam liberandam.

A.C. 1482. Insequens annus ejus sæculi octogesimus alter memorabilis in primis est, Corsica obedientiæ Magistratus sancti Georgii restituta, initio facto à Fano Florentii: cujus possessionem, simulque alterius opidi Beguliæ Franciscus Pammoleus cum triremi missus cepit.

Magna sibi, cum totius civitatis, tum Factionis suæ ipsius Fulgosiæ odia conflarat Baptista Dux; ob asperitatem morum, intolerabilem arrogantiam, ac superbiam, quæ jam in libera civitate ferri non posset: ad hoc animum ad altiora ac non concessa adjecisse dicitur: occulta enim consilia cum Cæsare agitasse, de urbe Genua cum vicariatus titulo fiduciaria sibi posterisque suis perpetuo accipienda: quæ res Genuam libertate orbatam ejus imperio subjiciebat. Hæc sive vera, sive, quod mihi verisimilius fit, à Paulo patruo infinitæ ambitionis viro conficta, ut aliquam honestam speciem prætexeret consilio, fratris filii honore spoliandi, cum emanassent, anno ejus sæculi octogesimo tertio, (A.C. 1483.) conjuratio principum ipsius Fulgosianæ Factionis, Paulo patruo conscio & approbante, nec non Augustino Fulgosio custo- A diæ urbis præfecto assentiente, facta est: cujus caput fuit Lazarus Auria, qui opibus & auctoritate antecedebat: quæ sine ullo strepitu, ullave offensione ad exitum perducta est. Nam cum Lazarus cum magna civium Fulgosianarum partium caterva in cubiculum Cardinalis venisset; cumque eodem Baptista, patrui vocatu, inermis, ac cum paucis comitibus, ut in nulla suspecta re, ipse quoque venisset, infit Lazarus: *Homines in aliena re plus sapere, quam in sua, vetus proverbium est: nihil igitur tibi mirum videri debet, Baptista; tot egregios & ingenio præstantes cives ipsa civitatis nostræ lumina, tum autem domus vestræ studiosissimos, quos huc convenisse vides, verius & acutius, (B) quæ è re vestra familiaque vestræ sint, quam vos ipsos cernere: quibus cum patruus hic tuus, vir sapiens, primo resistens ac retractans, rationibus victus tandem assensus sit; non debes tu, ætate & usu rerum sapienti magistro tanto inferior, præcipuam aliquam ac supra illum sapientiam tibi assumere; sed te ad ejus sententiam & judicium conformare: neque tu ullum consilium tibi utile debes putare, aut ullum honoris titulum amplum; quod cum præclaræ familiæ tuæ dignitate & potentia non sit conjunctum: quæ res caput curarum vobis esse debet; familiæ enim opibus stabilitis, magnus semper & clarus eris. At illa eversa, simul tibi quocumque tandem honoris titulo præfulgeas, concidendum est: potior igi- (C) tur tibi in consilio esse debet, dignitatis ac potentiæ gentis Fulgosiæ firmandæ ac stabiliendæ cura, quam ullius tui privati honoris respectus: ac, si quis de cælo demissus tibi nunciet principatu tibi abeundum; non te hominem putarem, si eum in adversæ Factionis hominem, gentisque vestræ perpetuum hostem transferri malles, quam in patruum hunc tuum. Hanc necessitatem non tibi cælestis aliquis nuncius denunciat, sed tempora imponunt: quibus aut parendum est, aut turpiter corruendum: neque enim illud nunc agitur, Baptista, uter vestrum Dux Genuensium sit, de qua re minus laboraremus, studiis nostris in utrumque æqualiter propensis; sed utrum ducatus ipse in gente vestra maneat, (D) an ad infensissimos inimicos vestros transferatur: quorum omnes curæ in vos evertendos perpetuo sunt intentæ: transferetur enim, nisi tu temporibus serviendum in animum induxeris. Neque tu quidquam tibi de fama prudentiæ & ingenii tui tibi detractum debes putare; si dixerimus, patrui tui ingenium his temporibus aptius esse: convertetur enim hic orbis, aliquaque tempora venient, quæ magis tuum quam patrui ingenium poscant: illis igitur te reserva, Baptista; neque nunc te principatu abdicare puta, sed illum patruo custodiendum ac tuendum commodare: quem tibi ac liberis tuis, cum tempora tua venerint, stabilem ac ratum restituat: vince animum, Baptista; teque nobis tui aman- (E) tibus; quibusque nullum jus, nullaque necessitudo major cum patruo quam tecum est, regendum permitte. Si ab inferis nunc exsistat vir fortis & clarus parens tuus, nihil alienius a pudore tuo esse duceres, quam non principatu illi cedere: in patruo hoc tuo, in quo vigorem illum animi atque ingenii, celsamque illam indolem expressam cernis, corpus quoque parentis tibi redditum puta: idem igitur consilium erga illum adhibe, quod non modo te pudor hortatur, sed tempora quoque cogunt.* Baptistæ tam atrocis ac tam inexspectatæ rei admiratio vocem inclusit: qui antequam animum stupore defixum colligeret, mentis impos & consilii inops, ad necessitatem sese ducatu abdicandi (F) atque arcium tradendarum subactus est: posteroque die, magno civitatis consilio vocato, Paulus Fulgosius Cardinalis trecentorum civium suffragio Dux Genuensium creatus est: quam injuriam Baptista in libro, quem *De factis & dictis mirabilibus* conscripsit, stilo ultus est, asperis verbis in patrui perfidiam invectus: nullumque est lutulenti vitii, aut nefarii sceleris, aut obscœni flagitii genus, quod non Baptista in patruum congesserit.

Per totum hujus sæculi cursum, anniversarium ac juge inter Genuenses & Catalanos bellum fuit: quod latrocinii magis quam justi more belli exercebant: ut neque mihi operæ fuerit, tam minutas res stilo persequi, & legentes summa satietas earundem exilium rerum numquam variatarum cepisset. Numquam enim ad universæ rei dimicationem inter ipsos ventum est, numquam justis classibus concursum: sed, cum quotidianis ac parvis damnis mutuo se carperent; ac singulas vel binas naves, prout in valentiores aut imbecilliores inciderent, sibi mutuo adimerent.

A.C. 1484. Eo anno, qui fuit ejus sæculi octogesimus quartus, Sixtus Pontifex mortuus est; & in ejus locum suffectus Joannes Baptista Cibo, civis Genuensis, nobili ac pervetusto genere oriundus; qui Innocentius octavus appellatus est: ad quem amplissima legatio duodecim ex principibus civitatis, summum honorum fastigium gratulandi atque obedientiæ deferendæ caussa, decreta est: ii fuerunt Hector Fliscus Jurisconsultus, Lazarus Auria, Melchior Nigronus, Christophorus Spinula, Franciscus Lomellinus, Lucas Grimaldus, Thomas Fulgosius, Pasqual Saulius, Ludovicus Gibertus, Bartholomæus Canitia, Baptista Bassiadonne, Joannes Caldera.

Eodem anno bellum inter Genuenses & Florentinos in agro Lunensi ortum est: quod quamquam magno conatu à Genuensibus cœptum est, ingentibusque animis initio geri cœptum; tractu tamen turpe & probrosum Genuensibus fuit: quorum perpauci ex iis, qui rebus gerendis præfuerunt atque arma tractarunt, infamia sordium intacti abierint: ut minime mirum sit, pravæ belli gerendi rationi infelicem exitum respondisse. Caussa, quæ hoc bellum conflavit, Sergiana urbs fuit: quam Augustinus Fulgosius inconsulta ratione Florentinis vendidit: qui, irarum caussis inter ipsos exortis, eandem urbem in manum Magistratus sancti Georgii paullo post dedit: Magistratus illam continuo prævalido præsidio firmavit. At Florentini infesto exercitu fines Sergianenses ingrediuntur: in quam urbem Genuenses duos Legatos miserant, qui rebus præessent, Gentilem Camillam & Hieronymum Sopranum: quibus postea addiderunt Hectorem Fliscum Jurisconsultum, Opicium Auriam, Thomam Justinianum, Baptistam Rapallum; qui Erice subsisterent, ad subita belli providenda: at Florentini magnum momentum ad Sergianam capiendam Petram sanctam opidum captum facturum intelligentes, copiis admotis illud oppugnare instituunt: adversus quos, consilio primo universæ civitatis habito, in quo omnium rerum ac controversiarum cum Florentinis amplissima potestas duodecim Legatis, qui nondum discesserant, mandata est; validæ copiæ, & numero, & genere profectæ sunt, Dominicacio Auria Duce; cum multi primarii cives tam ex Nobilitatis Factione, quam ex popularium corpore, multique artifices in voluntariam militiam nomina dedissent: ad hoc, ut Florentinos à rebus Genuensibus vexandis ad sua tutanda averterent, classem decem triremium ac quattuor corbitarum, cujus præfectus fuit Constantinus Auria, in cujus locum, si quid humani illi forte accidisset, suffectus est Mauritius Catanius, Liburnum maritimum opidum, quod Florentini tenebant, oppugnatum mittunt: quæ classis duas rates solidæ crassitudinis, atque ad omne pondus sustinendum aptas miro artificio factas, secum duxit: ex quibus, bombardis statutis, opidum quateret. Interea ad Petram sanctam acriter pugnabatur; in quod opidum cum Dominicacius subsidium introduxisset, atque excursiones nonnullas fecisset, in arcem Statiemam, quæ est in finibus Petrasanctensibus, se recipit: unde nec lædere hostem poterat, nec ipse ab eo lædi. Florentini interea in cacumine collis castellum opido imminens excitarant: à quo cum Genuenses haud levia detrimenta acciperent; missus est ad illud expugnandum Hieronymus Montenigrius, vir fortis ac strenuus, & tam in terrestribus quam navalibus rebus spectatæ virtutis & scientiæ: is impigre munus mandatum exsecutus est; castello magno certamine cum magna sui & Genuensis nominis gloria tandem expugnato; quæ res animos Florentinorum fregit; qui quattuor millia passuum castra retro retraxerunt, ac de sese in sua recipiendo cogitare cœperunt: præterea classis ad Liburnum partem copiarum in terram exposuerat: quæ per circumjectam regionem excurrentes omnia populationibus, cædibus, direptionibus, ruinis, ceterisque belli cladibus implerunt; arce quadam Vada nomine capta & incensa. At à mari magno numero ferrearum bombardarum, (nondum enim usus ænearum in Italia inductus erat) turrim Liburni continenter magnoque impetu verberabant. Florentini novos Legatos cum ingenti auri vi ad exercitum mittunt, Antonium Pucium & Bernardum Nerum; qui Castellum à Genuensibus paullo ante captum recuperarunt. In qua pugna Antonius Martianus Comes, unus ex ipsorum ductoribus cecidit: copiisque iterum Petramsanctam admotis, opido brevi potiti sunt, proditione defendentium; cum rebus gerendis præessent Casanus à Mari arcis præfectus, Matthæus Fliscus Vicarius, & Antonius Montaltus militiæ rector: arx tamen à Genuensibus tenebatur; quam ingressi sunt Dionysius Rizotus & Jacobus à Spedia: quibus rebus Genuæ cognitis, magnum subito armatorum subsidium à Magistratu sancti Georgii comparatum est; Ludovicusque Fulgosius summus Dux hujus belli creatus, mille & quingentis aureis nummis ad eum missis; quattuor insuper Legatis additis, Thoma Justiniano, Lazaro Lomellino, Hieronymo Palmario, Paulo Lercario. Interea Laurentius Medicius ad exercitum venit, cum magna auri summa: sub cujus adventum arcis præfectus, quique cum illo se arce, ut diximus, incluserant; qui litteris & promissis suis arcem retinendi atque omnia ultima perpetiendi spem Genuensium erexerant, ne oppugnatione quidem exspectata, aut pugna tentata, turpem deditionem fecerunt, cum magna ipsorum nominis infamia. Antoniusque Montaltus, Casanus à Mari, & Augustinus Ravascherius proditionis insimulati carcere inclusi sunt; in quo fuerunt, donec Adorniis regnantibus, dimissi sunt: cum Ravascherius in opido Erice securi percussus fuisset: neque Dominicacius Auria ad se purgandum Genuam reversus est; sed civilibus procellis se eripiens Romam se contulit, ad stipendia Pontificis acceptus. At Genuæ paullo post Magistratus, qui summæ belli præesset, creatus est, Jacobus Justinianus, Joannes Baptista Grimaldus, Brancaleo Auria, Baptista Passagius. Idem turpis exitus rerum Liburnensium fuit, à quo opido classis re infecta discessit, cum magna Constantini Auriæ præfecti & Hieronymi Guani unius ex Navarchis infamia; quos vulgo fremebant, *Vinum aureum lagenis à Florentinis missis potasse.*

Insequens annus ejus sæculi octogesimus quinctus nihil habuit, præter duodecim Oratores Romam tandem profectos; qui obedientia delata, jussu Senatus Genuam reversi sunt: cum Lazarus Auria solus apud Pontificem remansisset; ut de conditionibus pacis cum Florentinis componendæ cum Pontifice ageret: quæ initio sequentis anni ejus sæculi octogesimi sexti brevi ita convenit: ut Florentini arcem Sergianelli, quam tenebant, dimitterent; omnique jure suo in rebus Sergianensibus cederent; contra Genuenses Petram sanctam omneque jus suum in Florentinos transferrent: qua de caussa A.C. 1485. A.C. 1486.

caussa Florentini omnia sua è Sergianello exportare cœperunt: nihilque exspectabatur, quam ut vacuo excederent; cujus tradendi cum præstituta dies venisset; Florentini mutata voluntate, jurisjurandi religione ac fide promissorum spreta, arcem tradere recusarunt: quin contra ad Sergianæ expugnationem se comparare cœperunt. Hujus mutationis caussa fuit Pontifex in amicitiam suam traductus, atque à Genuensibus abalienatus, ob multas offensiones & irritationes: quarum prima fuit, quod cum nonnullam pecuniarum summam à Genuensibus publice mutuam quæsivisset; Genuenses mutuam quidem pecuniam dederunt: ceterum ita illiberalibus modis, ita omnia minute persequentes, ac Pontificem velut faucibus pressum ad suas conditiones adducentes; tamquam, non cum maximo Principe, sed cum vacillantis fidei mercatore agerent: ad hoc Lazarus Auria filiam suam Pontificis filio Francisco matrimonio jungere recusavit: præterea pecunias quasdam à Pontifice in ædificationem ædiculæ in mole, divæ Claræ titulo insignem, missas Genuenses retinuerunt, affirmantes, eas sibi à Pontifice multis nominibus debitas: postremo aulæa quædam Pontificis Genuam advecta, Genuenses, per magnam Pontificiæ majestatis, atque ipsius Innocentii civis sui contemptum, non prius dimiserunt, quam portorio soluto: quæ injuria, quique sui contemptus Pontificis animo alte insedit: quibus injuriis impulsus, cum sese cum Laurentio Medicio nova affinitate junxisset, Magdalena Laurentii filia eidem Francisco matrimonio conjuncta; totum se ab omni studio sensuque Genuensium disjunctum in Florentinorum amicitiam tradidit: qua Florentini sublati, animos ad spem Sergianæ recuperandæ erexerunt.

Interea, cum Paulus Cardinalis, ejusque ratio gerendæ Reipublicæ civibus non satisfaceret; hoc liberæ civitatis, anno insequenti ejus sæculi octogesimo septimo, fecerunt, ut decem cives eligerent, penes quos regimen rerum tam publicarum quam sancti Georgii esset, cum amplissima potestate: ii fuerunt Hector Fliscus, Raphael Oddonus, ambo Jurisconsulti, Franciscus Lomellinus, Constantinus Auria, Melchior Nigronus, Stephanus Cicada, Angelus Grimaldus, Hieronymus Palmarius, Petrus Baptista Ghuisius, Christophorus Davania, Franciscus Camulius, Pelegrus Rebuffus.

A.C. 1487.

Eodemque anno initium factum est belli Florentini, quod morbus Laurentii Medicii ad hoc tempus distulerat: qui tandem infesto exercitu fines Sergianenses ingressi, castra ad fluvium Macram ponunt. At Genuæ, omni adhibita contentione, decem triremes comparatæ sunt: quas conscenderunt tria delectorum peditum millia in terram exponenda: quibus præfuit Joannes Ludovicus Fliscus: triremium præfecti fuerunt Balthassar Lomellinus, Michael Turbinus, Joannes Caldera, Raphael Reccus, Lucas Pinellus, Lazarus Grimaldus, Joannes Baptista Biassia, Antonius Saulius, ejusque loco Paulus Justinianus, Christophorus Spinula, Augustinus Auria, ejusque loco Franciscus Sorius: præterea Franciscum Spinulam, Hieronymum Nigrum, Augustinum Auriam, Francum Justinianum, in Provinciam Narbonensem, & in Montemferacem, atque circumjectas regiones, ad novos milites scribendos, mittunt. Interea classis Ericem tenuit; copiæque in terram expositæ Sergianello arci admotæ sunt, quam oppugnare instituunt: cumque artius urgerent, Laurentiusque Medicius interea ad exercitum venisset, Florentini castra promovent: nec Genuenses certamen detrectant: ac, quamquam prælium acriter initum est, tamen victoria penes Florentinos multitudine longe superantes fuit: Duxque Joannes Ludovicus captus in potestatem Laurentii venit. Victoriam paucis post diebus deditio Sergianæ consecuta est, satis constanter primo à præsidibus, Hectore Flisco, Luchino Stella, Luca Pinello defensæ: Constantino Auria & Pasquale Saulio Legatis Genua missis, qui omnibus rebus ac summæ belli præessent, omnia ex opido Erice impigre providentibus & suggerentibus: isque fuit belli Sergianensis finis.

Per ea tempora, ne Magistratus quidem sancti Georgii molestiis in Corsica insula caruit: tam à Thomasino Fulgosio, qui res tumultibus & seditionibus miscendi finem numquam faciebat; quam à Paulo Lecca, qui superiore anno defecerat: ut bello Sergianensi finito, necesse fuerit triremes in Corsicam mittere: quarum ope, simulque opera prætorium munus regentium, Thomasinus in potestatem sancti Georgii venit; qui, jussu præsidum civitatis, quibus amplissimam omnium rerum potestatem mandatam diximus, in arcem Ericis in custodiam adservandus ductus est. Ægre eam rem tulere Paulus Cardinalis Dux & Fulgosinus filius: qui cum de universo Magistratu pœnas palam sumere non possent, in Angelum Grimaldum, qui liberius in Thomasinum invectus fuerat, omnes impotentis iracundiæ aculeos flexerunt: qui noctu à satellitibus missis circumventus, multis ac mortiferis vulneribus acceptis, adhuc tamen spirans relictus est: quod idem paucis ante diebus Tobiæ Lomellino acciderat privatis odii caussis, illorum jussu interfecto: quæ impotentissimæ tyrannidis atrocia exempla magnum cumulum superioribus offensionibus addiderunt, ingentesque faces jam concepto universæ civitatis in Fulgosios regnantes odio subdiderunt.

Igitur anno ejus sæculi octogesimo octavo, triremium in Corsicam adventu arce Lecca, quam Joannes Paulus, ut diximus, invaserat, recuperata, Ginercaque opido parto, tumultus Corsicæ consopiti sunt: neque tamen Genuæ à Corsorum & Florentinorum molestiis liberatæ otium fuit. Paulus enim Fulgosius Dux eam sibi universæ civitatis odii molem conflasse intelligens, à qua procul dubio obruendus esset; ad acriora remedia salutis suæ comparanda animum adjecit: quæ simul ad inimicos suos principatu patriæ arcendos, si ipse forte ab eo dejectus esset, valerent: quare præfatus, civitatem numquam quieturam, nisi in fide & tutela Sfortianorum, id quod ipsi sæpe experti essent, facile civitati persuadet, ut Oratores ad urbem Duci Mediolanensi usitatis conditionibus tradendam mittat. Erat tum regimen omnium rerum penes Ludovicum Sfortiam Joannis Galeacii Ducis patruum; qui bona Ducis, matre ab aula ablegata, ac Joanne Galeacio ipso Duce hebeti ac socordi ingenio ad nullum negotii genus habili, arcibusque, ærario, atque omni militia, ac ceteris, quibus principatus innititur, paullatim in suam potestatem redactis, excepto titulo Principis, omnia pro Principe gerebat. Ad hunc igitur Legati venerunt: quos paullo post consecutus est Fulgosinus Pauli ipsius Ducis filius: cum quo Ludovicus affinitatem subito conjunxit; Clara Joannis Galeacii Ducis sorore notha illi in matrimonium data, nuptiis omni regiæ opulentiæ apparatu coram ipsis Genuensibus Legatis factis: quæ res Genuæ auditæ vehementer capita adversarum Factionum commoverunt; intelligentes, quantum potentia Pauli affinitate & opibus Sfortianorum subnisi augeretur; sive ille Ducis, sive Vicarii Sfortianorum titulo (hæc enim inania nomina esse) res regeret: quæ res ipsos illius pedibus proculcandos perpetuo projiceret. Ibletus igitur & Joannes Ludovicus, qui interea à Florentinis dimissi fuerunt principes,

A.C. 1488.

cipes, in Paulum conjurant; Baptistamque Fulgosium exsecrabili odio in Paulum efferatum, atque Augustinum & Joannem Adornios adversæ Factionis principes, qui tum Sylvani in opido suo ætatem agebant, in societatem consiliorum adsumunt: per aliasque species urbe egressi, Joannes Ludovicus in montana contendit, copiasque tam ex opidis & ditione Flisca, quam ex tota circumjecta regione cogere instituit: Ibletus suburbanis & amœnis locis substitit; perque illos tamquam animi caussa vagus, quotidianis conviviis & jocis omnem suspicionem à se avertere studebat: cum tamen non falleret; ipseque & Paulus sese tamquam comitate certantes mutuo captarent; studeretque Paulus dolis & insidiis circumventum comprehendere, quoniam ad apertam vim animus non suppetebat, universæ civitatis odio cohibitus. Ibletus igitur periculosum ratus, jam amplius differre; cum paucis his, quos habebat, qui non plus centum armati fuerunt, urbem porta Hircorum ingreditur; proximumque templum divi Stephani titulo insigne statione firmat; ibique fratrem & ceteros Factionis Duces exspectare constituit. Animum Pauli impetus subiit, Ibletum, antequam majores vires colligeret, illico invadere: ceterum duo eum retinuerunt; & nox imminens, & nonnullorum civium Ibleto occulte faventium dissuasiones; spem facientium facile fore, ut res cum Ibleto, communibus amicis sese interponentibus, sine offensionibus componantur: quorum consilia eo facilius Paulus auribus admisit, quod audivit, Baptistam Fulgosium per idem tempus in urbem venisse; qui, quod studia Fulgosianæ Factionis in illum magis propenderent, formidolosus ipsi in primis erat. Cum tota nox consiliis concordiæ agitandis sine effectu traducta esset; orto sole, Joannes Ludovicus, qui cum magna armatorum multitudine paullo ante urbem intrarat, simul cum ceteris conjunctis prætorium invadere decrevit. At Cardinalis pœnitentia captus pridie hosti fere inermi in fortuna pugnæ tentanda non prævertisse; tum voluntati populi parum in se firmatæ diffidens, cum exiguo præsidio, quod circum se habebat, ægre in arcem se subduxit: cum Baptista ardore ulciscendæ injuriæ provectus, ita acceleraret, ut haud dubitatum sit, quin patruum assecuturus fuerit; ac pœnas tantæ perfidiæ sumpturus, ni Paulus Auria, vetus gentis Fulgosiæ amicus & studiosus, variis colloquiis illum retinuisset: quibus tempus datum est Paulo ad fugam præripiendam. Prætorio igitur occupato, Magistratus ad statum rerum ordinandum & constituendum creatus est: quæ res maximarum difficultatum plena fuit: neque enim ratio inibatur Augustinum & Joannem Adornios, qui in urbem venerant, mitigandi & sedandi; qui quamquam potentiam & dignitatem Fliscorum æquo animo ferebant, opes tamen Baptistæ Fulgosii adversæ Factionis hominis excellere, haud æquis oculis adspiciebant. At Factionum principes arcem, quod unum opus restabat, circumsidunt, oppugnareque instituunt: quod negotium arduum & lentum fore apparebat: nam, præter arcem opere munitissimam ac validis præsidiis firmatam, Paulus totam eam insulam domorum, quæ ab arce ipsa ad ædem divi Syri pertinent, haud contemnendis præsidiis tenebat: ad hoc validis trabibus, veluti vallo ac perpetuo opere, sepserat: ex quibus domibus continentes eruptiones à militibus in urbem fiebant; quotidieque inter ipsos & obsidentes prælia committebantur: in quibus multi ante oculos inspectantium civium cadebant; civitasque cadaveribus implebatur: sed nihil erat ad adspectum miserabilius ac fœdius, quam assiduæ domorum ruinæ, atque amplissimorum ædificiorum incendia: quam fœditatem ac miserationem augebant imbellis ætas, ac sexus è flammis, quibus omnia sua absumenda relinquebant, seminudi vix evadentes; matronæque parvulos natos gestantes: quæ tota urbe discurrentes, flebilibusque questibus fortunam suam lugentes, Superûmque atque hominum opem & misericordiam supplicibus precibus implorantes, totam urbem luctu replebant: sed nihil erat horribilius, quam tacita cogitatio, quæ animos hominum subibat; cives ipsos in patriam ea edere crudelitatis exempla, quibus nulla majora ab immani barbarie exsecrabili odio efferata exspectanda fuissent: civitatem ipsos suam, in qua nati & educati essent, incendiis & ruinis deformantes: adeo nihil est in feritate ulterius, quo cæca Factionum rabies non perveniat.

At cives, cum tot malis obtorpuissent, consilii inopes duas legationes, alteram ad Gallorum Regem ad civitatem illi dedendam mittunt; postulandumque, ut illico subsidio accurrat; nec patiatur, præclaram urbem suam tot rebus gestis claram conflagrare: alteram ad Pontificem, oratum, ut ipsum patrii soli, in quo editus in lucem sit, misericordia tandem capiat, ac communem patriam saltem ab interitu servet. Nihil læti Oratores à Pontifice abstulerunt, nullamque opem ab illo impetrarunt; & Ludovicum odio prosequente, & Ibleto, quem auctorem horum motuum sciebat, occulte favente; ad hoc memoria contemptus sui nondum animo obliterata: postremo fama exierat, illum occultis consiliis, quæ cum Ibleto contulerat, imperio Genuæ imminere: cujus rei caussa, post initam concordiam, ut dicemus, Episcopum in proximis locis urbis deprehensum, ad Ibletum clam missum; cum mutato habitu sacram personam dissimulans aliquot dies latuisset: qui tamen ullis efflagitationibus ab illo impetrare numquam potuit, ut capita conferrent: quod eam rem Ibletus neque occulte esse posse intelligebat; seque alienissimo tempore suspectum omnibus esse facturam, magnaque invidia oneraturam.

Interea Ludovicus consilia astu ducta sibi procedere lætus, usitatum artificium urgens, ancipiti facto geminas machinas adversus Genuenses comparat: nam, & Jo. Franciscum Sanseverinum Cajatiæ Comitem cum haud contemnendis copiis intra re fines Genuenses jubet, quod ille impigre exsequitur; & Corradulum Stangam, ac Brandum Castillionum, viros spectatæ prudentiæ atque insignis probitatis, tum autem rerum usu atque artificio consiliorum leniter ducendorum Antistites, Legatos Genuam mittit: ut hinc terrore suo objecto, illinc animos Genuensium permulcendo, ac bona spe implendo, illos tandem ad sua consilia adduceret: quorum mittendorum egregiam occasionem illi præbuit Thomas Justinianus, per ea tempora Legatus ad eum à Genuensibus missus, ad civitatem excusandam; si, superbia & arrogantia Fulgosini patientiam hominum vincente, arma contra Paulum in amicitiam paullo ante receptum sumpsisset: quem Ludovicus comiter excepit, excusatione civitatis accepta; paulloque post cum duobus Legatis suis, quos diximus, Genuam remisit. Senatu Oratoribus Ludovici dato, alter eorum in hanc sententiam verba fecisse dicitur: *Posset quidem Princeps noster, ac Ludovicus patruus pro jure suo vobiscum agere, Patres; vosque in antiquum dominatum repetere: verum ille ab omni hac cogitatione & ab omni vi afferenda ita abhorret, ut etiam a suadendo sibi abstinendum ducat; sed vestram Rempublicam, vestraque omnia vestri arbitrii, vestrique consilii esse velit: nihil enim, cum de vobis & de rebus Genuensibus cogitat, spectare solet, Patres, quam hujus civitatis, quæ charissima illi semper fuit, tranquillitatem & salutem: quas res cum vobis ipsis magis quam ceteris omnibus cordi esse necesse sit; nihil esse putat, quamobrem aut ipse, aut omnino mortalium quisquam de illis magis quam vos ipsi laboretis: cujus rei vel ea sit*

sit fides, quod cum multos jam annos à Sfortiano imperio defecissetis; ipseque ut cum maxime in flore virium esset, & nunc quoque sit; totaque Italia nutus ejus horreat, cujus res quacunque velit, inclinare possit; discordiaque vestra mille illi in die occasiones praberent Genuam recuperandi; nihil tamen prius movendum duxit, quam à vobis ipsis perampla hac legatione, quam ad vos, urbemque, & ditionem vestram illi dedendum nuper misistis, invitatus: vestra igitur potius quam sua caussa nos huc ad vos Ludovicus misit, Patres, dato mandato, ut voluntatem vestram exploraremus, ad eamque consilia nostra accommodaremus: quod si eam mentem vobis divinitus datam in vobis offenderemus, ut sana consilia amplecti possetis; tum nostra partes essent, difficultates, qua rem distinerent, tollere conari: eaque de caussa exiguas illas armatorum copias, Cajatio Duce, fines Genuenses intrare jussit; ut seditiosis & ambitiosis civibus bonum publicum morantibus terrori essent: sin aliter animati essetis; tum vero, nos nulla re tentata, domum cum adductis copiis reverteremur: proinde quid nobis faciendum sit, decreto vestro praescribite, Patres: vultis in antiquum Sfortianum imperium redire? prater tranquillitatem & perpetuam quietem hujus urbis, ac perpetuam illius propugnationem, omnis honor & pretium vobis apud illos erit; nosque mandatum munus exsequi pergemus: vultis inani libertatis specie capti, in hoc statu rerum perseverare, seditionibus, tumultibus, incendiis, ruinis domorum, ceterisque belli cladibus perpetuo obnoxii? tum nos ex hac urbe protinus facessemus, curam ac sollicitudinem rerum vestrarum vobis relinquentes. Facerent, quod è fide & sapientia sua ducerent, à Senatu permissum: civesque quattuor illis additi, cum quibus de rebus componendis agerent. Illi cum principibus Factionum, cognita Senatus voluntate, colloquia de conditionibus pacificationis instituunt; resque per nonnullos dies magnis verborum contentionibus ac pertinacibus disputationibus agitata est: primoque in conditionibus jactatum, ut duæ hæ gentes ditionem Genuensem inter se partirentur; Adorniisque Saona, ac tota ora Ligustica in Occidentem spectans cederet: Paulus civitati regendæ præesset: à quo consilio Ludovicum non omnino abhorrentem ferebant: sed discussa est odiosæ rei mentio consensu universæ civitatis: per ingentia certamina tandem res eo deducta est, ut Baptista Fulgosius ex urbe protinus facesseret; atque Antipolim in antiquas sedes & domicilium suum se reciperet: qui ab Augustino Adornio, in cujus domum ventitare solebat, ac cum illo sermones conferre, Ibleto & Joanne Ludovico præsentibus, comprehensus, Joanni Grimaldo Antipolim, unde profectus erat, devehendus traditur: Ibleto & Joanni Ludovico fratribus Fliscis suus honor, suusque eminens dignitatis locus in urbe illibatus maneret: regimen civitatis, Sfortiani Vicarii titulo, in decennium penes Augustinum Adornium esset: Paulus Cardinalis Dux magistratu se abdicaret; Castellettumque & reliquas arces, quas habebat, Principi illico traderet: si in urbe manere in animo haberet, nullis se rebus publicis interponere liceret, sed sacra, ac quæ sui muneris essent, curaret. Interea, dum illi à Pontifice æqualibus sacrorum sacerdotiorum vectigalibus subveniretur, sena aureorum nummûm millia quotannis illi penderentur à Ludovico: pro qua summa nonnulli cives Genuenses fidejusserunt.

Quibus rebus transactis, Paulus duabus navibus iter Romam dirigit: quarum altera adversa tempestate ad littora Corsicæ ejecta, naufragio cum omnibus superstantibus periit; altera incolumem illum in portum Civitatis veteris invexit: qui inde Romam se, patriam numquam revisurus, contulit: vir vividi quidem & peracris ingenii, ceterum mali pravique: sacræ professionis ac sacerdotalis muneris numquam memor; sed per omnem vitam inquinatus, ac facinoribus & sanguine suorum civium contaminatus: quibus rebus peractis, amplissima sexdecim civium legatio Mediolanum missa est, ad ignominiam & turpitudinem civitatis, servitute in celebri totius Insubriæ spectaculo, cum usitato illo regii splendoris apparatu, palam profitenda, testatiorem faciendam.

Pax & quies à moderato Sfortianorum imperio reddita civitatem à præteritis malis & calamitatibus recreare cœpit: cives enim sese ad intermissam industriam revocantes, commercia frequentare, in negotiationem proficisci, omnibus curis præteritis, damnis farciendis, ac rei augendæ invigilare: quibus rebus civitas per quattuor annos, qui pacem consecuti sunt, brevi opibus privatim & publice aucta est: cum pretia portionum sancti Georgii, quæ vilissima fuerant, haud parum creverint: ceterum gaudium felicis hujus rerum cursus haud sincerum præbebat hominum Adornianæ Factionis audacia scelere inflammata. Ii cum diu depressi ætatem egissent; partim multis injuriis ab inimicis affecti, partim in eo, quod ipsi injuriam facere prohibiti essent, sese injuriam accepisse putantes, tempus explendarum cupiditatum, atque inimicorum ulciscendi venisse rati, dies noctesque tota urbe discurrere; ac tamquam in capta civitate grassantes spoliare, rapere, verberare, vulnerare, interficere etiam, pecunias ab invitis extorquere; postremo à nullo maleficii ac facinoris genere abstinere; Adorniis fratribus regnantibus partim conniventibus, partim suorum libidini nimium indulgentibus: qui suorum malefactis facinus ipsis indignum malo publico pejore exemplo addiderunt.

Margarita Comes Tendæ, sive quia viribus plus poterat, amplificareque fines cupiebat, sive quia se parum cultam à Domino Petræ latæ Reipublicæ fiduciario putabat, arma illi intulit. Ille rem Genuensibus subito demonstrat, Petramque latam, nisi propere subsidio eatur, in manum mulieris venturam docet: in quo majorem rem Genuensium quam ipsius agi: penes illos enim justum ac summum, penes se tantummodo precarium Petræ latæ dominatum esse: quæ si deseratur, tum vero omnium fiduciariorum Reipublicæ eandem fortunam fore; quo tenuibus ipsos per se opibus à Genuensibus neglectos, potentiores accolæ è vestigio sint occupaturi. Enimvero Genuæ omnes pro se quisque opem protinus ferendam dicere: quin etiam pœnas temeritatis à superba muliere expetendas; quæ nulla re læsa fiduciarios Reipublicæ bello ultro lacessere ausa sit: ceterum privatarum rerum respectus, ut plerumque fit, publico bono præponderavit: oppressa est enim ejus rei mentio ab Adorniis fratribus; adversus quos pauci vocem libertatis memorem mittere audebant: iis affinitas Margaritæ, cujus filiam Augustinus uxorem duxerat, fide, decore, existimatione, publica dignitate potior fuit. Eæ res civitatem in antiqua mala procul dubio redegissent; nisi virtus & prudentia Conradoli Stangæ, qui perpetuus rerum Ludovici procurator ejus jussu Genuæ consederat, nascentibus malis occurrisset: qui partim audaciam perditorum ac facinorosorum hominum compescendo, partim læsos solando, illorumque dolorem excusatione temporum mitigando, Adorniosque fratres ad suorum furorem ac scelus comprimendum hortando, semina turbarum gliscentia exstirpavit. Is vir, cum magnam prudentiæ ac veræ & neutiquam fucatæ probitatis opinionem haud immerito sibi conflasset, studiaque Genuensium percepisset, ad eorumque intimos sensus penetrasset, leniter negotia ducendo atque animos civium suaviter tractando, brevi in eum gratiæ & charitatis locum venerat, ut omnium ordinum voluntates teneret; in ejusque mo-

moderatione cuncta versarentur: qui auctoritate tantum valuit, ut Genuenses Florentinis irritatos, ob Sergianam, Petram sanctam, ac reliquam ditionem Lunensem amissam, à pio & justo bello illos persequendo cohibuerit; trimestribus induciis impetratis, quod Ludovici rationes ita ferre diceret, ne eo tempore Genuenses & Florentini armis inter se contenderent: quæ induciæ, Ludovico efflagitante, sæpe renovatæ sunt: postremæ annuæ fuerunt, à Ludovico enisis precibus, Branda Castillonio ea de caussa Genuam misso, impetratæ; cum civitas dolorem & injurias suas optime merito Principi haud retractanter condonaret.

At Adornii fratres, ut gratiam principum civitatis, ac Nobilitatis, & bonorum recuperarent, ingenti promerito animos irritatos permulserunt, spe facta tributi tollendi; cum sese omnes potentiæ & opum suarum nervos in eam rem contenturos fidem dedissent: ceterum res suo ipsa molimine gravis disputationibus & contentionibus in biennium extracta est: plebs enim ad primam rei mentionem atrox coorta est; nihil aliud tributum tollere esse dictitans, quam onera publica in pauperes ac tenuiores derivare: quorum irritatos animos multi ejusdem corporis homines circumeuntes, ac singulos prehensantes, seditiosis orationibus insuper accenderent: unusque ex iis acrioris ingenii vir, haud exiguum numerum secretum in locum convocatos tali oratione in Nobilitatem ac principes civitatis inflammare conatus sit: *Eum semper miserrimum plebis statum esse audivi, cives; cum illa in eum locum adducta esset, ut nusquam alio, nisi ad serviendum nata putaretur: at ea est multis ab hinc annis fortuna nostra, ut servitio diuturno usu assuefacti, quod reliquis humilibus & tenuioribus hominibus in miseriis semper ultimum fuit, id nos in summo beneficio libenter accipiamus, ac præclare etiam nobiscum ea in re actum putemus: aliam enim opinionem animis imbiberunt potentiores & opulenti cives nostri, existimantes plebem tantummodo ad sanguinem illi mittendum, animamque hauriendam natam: quo enim alio spectant tributa sublata, quibus necessaria publica impendia tuemur? quæ cum simul cum tributis non tollantur, (immortalia enim sunt) alia ratio eorum tuendorum necessario ineunda erit: at hæc quæ tandem alia esse poterit, quam portoriorum augendorum ac duplicandorum? quæ cum ab omnibus æqualiter solvantur; fiet, ut corpus pauperum & tenuiorum, qui sola brachia habent, quibus suam & parvulæ familiæ vitam tolerant, quod corpus numero haud minus decupla parte civitatis sit, novem onerum publicorum partes subeat: cum interea opibus affluentes cives non plus decima tantummodo onerum parte graventur: qua re quid esse possit ad cogitationem horribilius? cum sæpe fando audiverim præclaras civitates, eos, quibus nulla aut pertenuis res familiaris esset, capite tantum censuisse: quorum corporibus tantummodo, ceteris oneribus liberis, civitas ad usus publicos uteretur: & ii homines crudele hoc consilium struunt, quos non pudet alternis pene verbis divini Numinis timorem ac mentis conscientiam iterare: in quibus hominibus si ulla esset pietatis erga Deum immortalem scintilla; profecto nos ejus imaginem exprimentes, naturæque & religionis necessitudine ipsis conjunctos tanto odio non persequerentur: nisi forte conscientiæ stimulis inducti hæc moliuntur; ut, cum non eam modo Reipublicæ partem, quæ tota ipsorum est, hoc est, honores, magistratus, classium præfecturas, urbium & insularum præturas, ceterasque Reipublicæ procurationes, cum tanto ac tam multiplici emolumento suo possedissent; alterius quoque partis onerum publicorum, quæ tota nobis jure debetur, magnam partem usurparent: eam igitur nobis totam restituere velint; ut sic Respublica æqualiter partita inter nos sit: illisque honores & emolumenta cedant; onera tota in nos incumbant: ceterum hoc quamquam acerbissimum est; magis tamen me ignavia & socordia nostra conficit ac macerat; qui collum abominabili jugo patienter subjecturi simus, neque ferro nos à tanta tyrannide vindicaturi: quamquam ne id quidem soli ignaviæ assignandum est; sed fortunæ iniquitati, quæ nos multis ab hinc annis Duce & capite orbatos teneat: cum Duces ad eam rem à nobis in primis creati, idque titulo præferentes, jamdiu privata consilia sequentes, ac, defensione nostra omnino omissa, cum inimicis ipsis nostris, ac cum splendidioribus & potentioribus familiis conspirarint. Una est igitur nos è tantis angustiis eripiendi via, quam dicam; quamque utinam tantum roboris ac virilis indolis in vobis esset, ut capere in animum induceretis; devotam hanc civitatem, vobisque perpetuo iniquam relinquendo, aliasque sedes vobis quærendo: qua in re nullum, aut perexiguum damnum faceretis; brachia ipsa, atque industriam & artificia, omnia denique (ut inquit ille) bona vestra vobiscum ferentes, quibus vitam toleratis: quæ res, ubicumque homines sunt, vos alent: sicque tota & integra Respublica opulentis civibus nostris cedet: quibus si nova plebe urbs replenda fuerit; eam multis blandimentis delenitam atque immunitate omnium onerum invitatam accersant, necesse est: quæ onera integra ipsis solis erunt subeunda. Sic fiet, ut pravum consilium in caput machinatoris tandem recidat.* Oratio magis ad commotiones animorum faciendas, quam ad aliquid certi consilii capiendum valuit.

Cum interea Senatus modo multis ex principibus civitatis, modo consilio universæ civitatis, sæpe convocatis, rem acriter urgeret, ac sententias civium exquireret: quibus cum variaretur, paucis dissentientibus, ac rem producentibus; tandem unus ex principibus civitatis assurgens ejusmodi oratione contra tributa disseruit: *Nulla res, Patres, specie æquior umquam fuit, quam tributum; quod onera civitatis inter cives, pro modo rei cujusque familiaris, æqualiter distribuit: ceterum res nulla iniquior: quæ ut civitatibus in solo feraci & uberi sitis salubris est; ita solo macro & sterili utentium, & mercatorio quæstu, & industria vitam tolerantium pestis & venenum est: qualis est civitas nostra, quæ commerciis & negotiatione alitur. Omnis porro mercatoria industria fide in primis continetur; de qua integra & illibata servanda ante omnia laborare omni ope mercator debet: nam, quibuscunque tandem detrimentis à fortuna afficiatur, & ad quem quamvis inopem statum redigatur; fide non labefactata se erigere ab omni casu potest, & in pristinum fortunæ statum restituere: at, fide labente & vacillare incipiente, quamvis exiguis damnis acceptis, corruat necesse est: neque ulla spes meliorum rerum suarum affulgere illi potest, quam fide prius recuperata: quæ res semper ardua fuit: & quoniam mihi cum gnaris hujusmodi rerum sermo est; nihil est, quod rem vobis juxta mecum notam demonstrare studeam: atque, ut ad propiora descendamus, fingamus censum vigesimo quinto quoque anno novum institui; quæ res multis difficultatibus implicata semper fuit; multorum rem magno censeri necesse est, ad quem censum modus tributi anniversarii dirigatur: quo temporis tractu necesse est fortunam multorum immutari; (ut nihil est mercatoria negotiatione magis casibus & calamitatibus obnoxium, & fortunæ libidini expositum) ac multos, qui, dum census ageretur, amplissimis opibus utebantur, pauperes fieri: quam rem mihi in longa ætate aliquando usu venisse fateor; quod idem multis aliis quoque contigisse sensi: quod si verum fateri volumus; neminem forum mercatorium ingredi non negabimus, qui non in iisdem angustiis aliquando fuerit: qua in re quæro, in talem statum adducto quæ ratio sui expediendi ineunda sit: sive enim Magistratui vulnera sua nudet; petatque, se tamquam non solvendo, vel tributo eximi omnino, vel illud imminui; tum vero omnem fidem sibi ipse abjudicat, ac spem pristinæ fortunæ recuperandæ in perpetuum præcidit: sive plagas acceptas comprimat, ne fidem labefactet; tributo anniversario omnem*

quæ-

quæstum magnitudine sua quotannis mergente, vires assumere ac se recreare numquam potest: quæ res cum frequentissima sit, nemoque fere illius expers inveniatur; brevi necessario fiet, ut homines commercia & industriam plane relinquere cogantur: quod jam factum esset; nisi paucis ab hinc annis tributum per impotentem regnantium libidinem institutum esset, ut tam exiguo temporis curriculo homines non bene penitus exitialem illius veneni vim percipere potuerint: quam cum sentire cœperimus, nullaque alia sit nos alendi via; brevi omnes ad necessitatem antiquam, patriam relinquendi, ac novas sedes quærendi adigemur: moxque plebs, quæ à Nobilitate & opulentis civibus alitur, nos consequetur: sicque civitas hæc ferarum silvestrium domicilium ac stabulum fiet: huc accedit, quod, cum idem orbis in omnes annos volvatur, ut ex divitibus parentibus nati, profusis sumptibus, ac quotidiani cultus & victus luxu re tandem consumpta, filios pauperes relinquant; qui egestatis non ferentes in varias orbis regiones commeant, seseque ad industriam conferunt; opibusque tandem aucti patriam, unde profecti sunt, repetunt, opibus suis ornamento & commodo illi futuri: ceterum observatum est, ex vicenis quibusque, qui Genua quæstus caussa proficiscuntur, vix binos in patriam redire; ceteris vel fato absumptis, vel uxore implicitis, vel civilium discordiarum procellas detestantibus, vel libertatem à domesticis affinium & propinquorum molestiis amplectentibus: quod plerique adhuc fecerunt, id omnes in posterum facient; ne rem suam tot laboribus partam tributo paullatim absumendam objiciant: quale igitur est istud consilium, quod Genuam, qua urbe nulla sub cælo habitatoribus frequentior est, in vastas solitudines sit mutaturum? aut quid est, quod nonnulli seditiosi atque infimæ sortis homines, quibus in civitatis concordia ac quiete nullus locus est, cœlum ac terras misceant; ac nihil aliud tributis tollendis quæri dicant, quam, ut sanguis pauperibus mittatur? ante tempus quærentes, qua alia re impendia publica tueamur, quam novis portoriis: quibus uno ac perfacili responso oratio præcidi possit; Genuam, tributo sublato, in eo statu fore, in quo quingentos annos continenter fuit; usque ad hoc tempus, quo viginti circiter ab hinc annis tributum institutum est: quare quid vos retinet, egregii cives, quo minus tetrum jugum, quæ res in manu vestra est, extemplo excutiatis, vosque ac liberos vestros ex voracissimis faucibus lupæ dies ac noctes vos comedentis eripiatis? Hæc oratio rem inclinatam tandem impulit; tributaque in perpetuum sublata sunt; compositumque est cum Magistratu sancti Georgii, ut is inopiam ærarii sublevet, tribus & triginta librarum millibus Reipublicæ quotannis pendendis.

Per idem tempus nuncius dupliciter lætus Roma venit; Innocentium octavum mortuum, qui patriæ perpetuo iniquus fuisset; in ejusque locum Rodericum Borgiam Hispanum patria Valentinum successisse, Alexandrum sextum vocatum, quem civitas amabat, ob memoriam Calisti patrui, qui semper propensus atque honorificus in Genuenses fuerat; quique in controversia inter Florentinos & Genuenses Oratores de primo honoris loco, secundum Genuenses judicium tulerat, quorum civitas vetustior esset, ac ducatus titulo insignis; ad hoc Genuenses bellica virtute ac militarium & navalium rerum scientia & usu præstarent, cum ipsi bella sua virtute, suisque corporibus gessissent; Florentini mercenariis armis uterentur, militarium munerum ipsi expertes ac penitus ignari; ad hoc Genuenses clarissimarum victoriarum toto mari Mediterraneo partarum, ac nomine & imperio Genuensi in multas longe dissitas gentes prolati gloria fulgerent; quodque caput fuit, majorem operam omnibus temporibus & locis Christianæ Reipublicæ potentissimis classibus, corporibus, ac sanguine suo adversus illius hostes navassent.

Per ea tempora Ludovicus Sfortia Genuam civitatem à Regibus Francorum, ut ab illorum Majoribus Sfortiani antea Duces obtinuissent, fiduciariam perpetuo impetravit: eo res redierant, ut de civitate nostra, injussu illius civium, eorumque voluntate minime explorata, inter exteros Principes contraheretur; nihil ista Genuensibus curantibus: decesserat enim vetus gloriæ studium, atque imperii proferendi, nominisque illustrandi cupiditas, felicium animorum cogitationes; in eorumque locum unum pacis & quietis desiderium successerat: præ quo cetera omnia, tamquam nihil ad se pertinentia contemnebant.

Per eadem tempora multa inania solatia populo Genuensi data sunt; quorum primum fuit, Isabellæ Alphonsi Aragonii filiæ ad urbem adventus ad Joannem Galeacium conjugem proficiscentis: in qua plausibus, aliisque effusæ lætitiæ argumentis, apparatusque regii splendore excipienda, donis colenda, amplissimis lautiis in civitate ac totis Genuensibus finibus, per quos iter facere contigit, præbitis, civitas egregiæ suæ in Principem voluntatis peramplam significationem dedit. Aliud solatium huic continuatum est, nuptiæ Joannis Adornii, Joannis Francisci Sanseverini filia uxore ducta, omni regiæ opulentiæ apparatu, omnique spectaculorum genere celebratæ: in quibus rebus illud maxime insigne fuit; ingens vis argenteorum vasorum non modo publice, sed à singulis officiorum corporibus, necnon ab omnibus Liguriæ civitatibus atque opidis, ad honestandas nuptias, Joanni donatorum: adeo cæca quædam & inanis ambitio mentes Genuensium dementarat; ut eos donis colerent, ac velut idola venerarentur; quos seditionum ac novandarum rerum auctores, quietisque publicæ, privatæ ambitionis caussa perpetuos perturbatores, bellisque civilibus ac magnis cladibus civitatem perpetuo involvere solitos, capitali odio prosequi oportebat: nec parvæ hilaritati civitati fuit occultus adventus Beatricis Ducis Ferrariensis filiæ, ac Ludovici uxoris, animi caussa atque visendæ civitatis gratia, Mediolano profectæ: quæ humili & alieno habitu personam dissimulare conata est; ut ignota liberiores omnium rerum voluntates, liberioresque per urbem ultro citroque commeatus haberet, affectationum & salutationum impedimentis soluta: detectæ honores fortunæ, amplitudini, & studiis Genuensium convenientes habiti.

Insequens annus, qui fuit ejus sæculi nonagesimus tertius, (nam superius res gestas quattuor antecedentium annorum, annos ipsos non distinguentes, simul complexi sumus) duabus rebus insignis fuit: altera fuit hyems tam gelida, ut ominis & portenti loco habita sit: mare enim (quod ex omnium sæculorum memoria numquam auditum est) circa molem ac pontes ita alto gelu concretum est; ut nautæ scaphas & cetera navigia omni remorum vi connisi à terra propellere non possent: ineunteque vere, pestilentia adeo gravis urbem invasit, ut ex capitibus, qui Genuæ remanserunt, vix quinctus quisque superstes fuerit. Alterum fuit ad omnem posteritatem memorabile, novus orbis à Christophoro Columbo Genuensi cive inventus: quem certum nuncium Genuam attulerunt, Franciscus Marchesius Jurisconsultus, & Joannes Antonius Grimaldus, Oratores Genuensium ex Hispania reversi; quo duabus de caussis missi fuerant: & Ferdinando atque Isabellæ Regibus gratulatum, ob regnum Granatæ, Mauris expulsis, tandem partum; & ad controversias nonnullas componendas, pacemque celsissimorum Regum impetrandam: quod utrumque ad effectum perduxerunt; & controversiis honorificis conditionibus compositis, & pace impetrata. A.C. 1493.

Ceterum res à Columbo gestæ, quamquam infinitæ

nitæ gloriæ civitati nostræ fuerunt; tamen nimium ex spatio excesserim, si eas persequi aggrediar: quæ res neque instituti operis est; & à multis prolixe facta: in primis ab Antonio Gallo cive Genuensi, ac magistratus sancti Georgii Scriba, qui æqualis illorum temporum fuit; nosque ipsi laudes Columbi in *Elogiis* nostris attigimus; rerumque gestarum ac
A
meritorum magnitudinem; quorum gloria omnes gentes atque omnia sæcula longe superavit, magnifica Oratione ac Panegyrico cælo æquavimus. Unum illud silentio non prætereibo, nullam omnino esse urbem sub cœlo, quæ clariore alumno illustretur; Romam semper excipio, cui nihil mortale comparare fas duxerim.

VBERTI FOLIETAE,

PATRICII GENVENSIS,

HISTORIAE GENVENSIVM

LIBER XII.

A. C. 1494.

SEQUITUR annus ejus sæculi nonagesimus quartus, toti Italiæ perpetuo lugubris, atque ad omnem posteritatem memorabilis, quo primum arma externa in Italiam ab illiusmet Principibus introducta sunt; eorumque bellorum initium factum, quæ miseram Provinciam continentibus direptionibus, rapinis, incendiis, civitatum eversionibus, ceterisque omnibus, alia super aliam cumulatis belli cladibus, sexaginta plus continentes annos lacerarunt ac deformarunt; tandem bonam illius partem exterorum imperio subjecerunt. Caput & origo horum malorum Ludovici ambitio fuit; qui Aragonensem domesticum inimicum evertere studens, Carolum octavum Gallorum Regem in Italiam evocavit: quod pravum consilium divini Numinis evidenti judicio ipse primus luit, avita ditione omnium, quæ sub cælo sunt, opulentissima ac feracissima, ab eisdem ipsis Gallis spoliatus; ipseque captivus in Galliam ductus, atque angusto carcere inclusus, in quo diu maceratus extremum tandem vitæ diem conclusit.

Carolus igitur, cum omnibus Galliæ viribus subnisus, ingentibus equestribus & pedestribus copiis septus, Alpes transcendere, & regnum Neapolitanum invadere constituisset; præmuniendas sibi in Italia maritimas vires intelligens, ne terrestribus opibus hosti tanto superior, maritimis cederet, eaque parte res Gallica claudicaret, classem augere decrevit: quod is idem, cui id expeditissimum erat, propter Genuæ opportunitates, Ludovicus in se suscipit; eaque de caussa ingens auri pondus Genuam mittit; quattuorque ingentes corbitæ ac duodecim triremes, quæ classi regiæ adderentur, brevi instructæ sunt. Cujus anni initio Ferdinandus Neapolitanus Rex fato functus, Alphonsum filium successorem reliquit: qui simul atque regnum iniit, terra & mari diligenter comparare instituit; ut tantæ in se incubituræ moli resisteret: huic Paulus Fulgosius Cardinalis, & Ibletus Fliscus, mutabilis ingenii homo, ac nemini umquam fidus, qui ad eum se contulerant, persuadent, ut, quoniam classem Gallica superiorem paratam haberet, occupet ipse bellum facere, atque oram Ligusticam invadere: sic fore, ut Gallos distineat, incitatumque illorum cursum retardet: probato consilio, Rex classem illico in Liguriam mittit, quam iidem Paulus & Ibletus conscenderunt, quæ extemplo portum Lunensem tenuit: ubi aliquamdiu fuit, irrita spe illius oræ accolas in partes Aragonenses traducendi. Interea Ludovicus, classis Aragonensis adventu cognito, tria peditum millia in urbis præsidium mittit; cum totidem Helvetii ea de caussa à Gallo missi fuissent.

C Eo tempore Joannes Ludovicus Fliscus, quamvis corpore non satis valens, Spediam contenderat; animo, si facultas data esset, cum fratre ipso dimicandi; quem ob pravos mores ac mutabilem fidem impense oderat. At Proceres Galli turpe sibi putantes sociorum agrum sua caussa, ipsis inspectantibus, bello uri, rem communi Marti committere constituunt: quare magnus Galliæ Scutifer, Joannes Maria Sanseverinus, Joannes Adornius, Augustini Vicarii frater, classe conscensa, quæ fuit undecim ingentium corbitarum, triremium duodecim, viginti myoparonum, quos *galliones* appellant, iter in hostem dirigunt: quorum adventum Aragonenses minutioribus & imbecillioribus navigiis suis diffisi haud exspectandum rati, protinus itinere retro repetito, in portum Liburni se recipiunt: at Galli D hoste non invento, fide incolarum collaudata, quam neque preces flexissent, neque minæ labefactassent, neque belli clades infregissent, Genuam revertuntur; castello prius in scopulo non procul à Portu Veneris opido ædificato, ac præsidio firmato.

Interea Dux Aurelianensis Genuam venit; cujus præsentia res acceleravit, cum Carolus Alpes jam transisset. At classis Aragonensis, cujus præfectus erat Fridericus Alphonsi Regis frater, cum copiis, quas Neapoli adduxerat, quasque in finibus Pisanis coegerat, ineunte autumno, è portu Liburni mo- E vit, & in Liguriam venit; primoque adventu Rapallum opidum occupat ac munit, præsidiisque firmat; cum Reccum usque opidum cum quattuor peditum millibus excurrisset: quibus rebus auditis, Galli è vestigio Genua movent, marique ac terra hostem petunt; cum Aurelianensis Dux cum mille Helvetiis classem conscendisset, Antoniusque Maria Sanseverinus & Joannes Adornius terrestres copias ducerent: qui cum ad hostem pervenissent, primo congressu Helvetii acri Aragonensium impressione retro compulsi sunt: ceterum, numero pugnantium subinde crescente, recruduit pugna; F Gallique ponte, qui opido & planiciei, quæ est ante opidum, interjectus est, facile potiti sunt: per quod tempus auditum est, Joannem Ludovicum Fliscum cum haud contemnenda armatorum manu appropinquare: qua fama perculsi Aragonenses, veriti, ne ancipiti discrimine circumvenirentur, in fugam se conjiciunt, montana petentes; spe sese Ibleti præsentia tutos fore: quæ spes homines frustrata est; plus ducentis illorum interfectis, ac

A ac multo majore numero capto; in quibus fuerunt Julius Ursinus, Fulgosinus, & Orlandinus Fulgosii: qui Fulgosinus, cum evadere potuisset, tamen incertos casus veritus, ac timens, ne in manus Ludovici veniret, potius consilium duxit sese Aurelianensi Duci tradere: at Ibletus regionum gnarus, opidanorum Rapallensium favore, quibus charus fuit, evasit, per montesque ac valles errabundus cum parvulo filio ter spoliatus est: quare ad filium conversus, *Necesse est*, inquit, *fili*, *nos ad imitationem parentis nostri Adæ nos conformantes nudos iter facere: hæc enim una est via latronum manibus nos eripiendi*, *spoliorum spe illis præcisa*.

B At Helvetii victores Rapallum opidum captum diripiunt; cum illorum impetum Joannes Adornius reprimere non potuisset: quorum rabies eo provecta est, ut valetudinarium ingressi, circiter quinquaginta homines in lecto ægrotos cubantes innoxios, quique nullam belli partem attigissent, misericordiam suppliciter implorantes crudelissime jugularint: quod immanis atrocitatis facinus Genuæ cognitum, miras animorum commotiones fecit; omnesque vulgo pro se quisque clamare, tam inauditam ac tam barbaram sævitiam haud impunitam omittendam; nec patiendum, homines sui generis ac sanguinis ab alienigenis, atque omnis humanitatis expertibus domi C suæ nihil commeritos jugulatos: at Adornii fratres mitigare plebem accensam cupere; interque ancipitia consilia fluctuare; hinc vereri, ne nimis adversando studia multitudinis magis irritarent; illinc plebem armatam horrere, quæ non tam facile arma deponat, quam induat: ceterum casus consilium expedivit: verborum enim contentione inter nonnullos Genuenses & Helvetios orta, res ad jurgia, mox ad manus venit: cumque vulgatum esset, Genuenses ab Helvetiis interfici, subito tabernæ clausæ sunt, momentoque temporis magna hominum multitudo in armis fuit; qui omnes ad locum, ubi commissa erat rixa, accurrentes, haud exiguum Helvetiorum numerum, qui suis laborantibus ipsi quoque D subsidio accurrerant, interficiunt; quorum mors saluti ipsismet Helvetiis fuit: populi enim indignationem mitigavit, incitatumque ardorem repressit: cum satis illorum sanguine manibus Rapalli necatorum parentatum esse ducerent: quare Proceres Galli, qui furori concitatæ multitudinis in classem se subtraxerant, postero die, rebus pacatis, ac civitate in tranquillum redacta, in terram descenderunt.

At Rex Astam pervenerat; cum classis omnibus rebus instructa Genuæ staret, ad omnia, quæ usus belli postulassent, parata: erant autem onerariæ ingentis magnitudinis duodecim, ac reliquæ minores corbitæ varii generis ac nominis omnino E sexaginta, triremes triginta, in quibus una fuit majoris formæ: quo tempore Apennino per Regem nondum superato, Joannes Galeacius Dux fato functus est, cui Ludovicus successit; ad quem novum regnum gratulatum civitas sub finem hujus anni amplissimam legationem sexdecim civium misit: qui fuerunt Franciscus Sofia Jurisconsultus, Carolus Spinula, Francus Fliscus, Ansaldus Grimaldus, Baptista Lomellinus, Melchior Nigronus, Paris Pinellus, Cyprianus Palavicinus, Lucas Justinianus, Donatus Marcus, Vincentius Saulius, Angelus Majolus, Baptista Casella, Andreas Ferrarius, Buzalinus, Ludovicus Croccia.

F Eodem tempore Princeps Salernitanus, & Balthasar Pusterla Ducis Mediolani, & Episcopus Parisiensis, Regis missu Genuam veniunt; postulantque, ut Genuenses Florentinis bellum moveant; persancte ac prolixe promittentes, Regem Sergianam & Petramsanctam, simul atque illis potitus fuerit, Genuensibus restituturum: ceterum, cum auditum esset, Sergianam, Petramsanctam, totumque agrum Lunensem à Rege occupatum; omni ea cogitatione plane deposita, Legati recedunt; Rexque Pisas ingressus libertatem Pisanis restituit: à quo Genuenses, quattuor Oratoribus ad illum missis, sua sibi opida restitui, ut Rex promiserat, postularunt, nihilque impetrarunt: quæ res non minus Ludovico quam Genuensibus gravis fuit; cum idem per Galeacium Sanseverinum frustra tentasset, fidem promissorum sibi ipsi à Rege factorum testatus. Sunt, qui putant, hanc primam ejus animi irritationem in Gallos fuisse.

Per ea tempora Alphonsus, cum audisset Carolum, Alpibus jam superatis, institutum iter persequi; metuens, ne populi, quibus sese multis de caussis capitaliter invisum sentiret, odium metu tum compressum, in adventu Gallorum fiducia præsentis auxilii effunderent; regno Ferdinando filio, cum quo nullæ odiorum caussæ Neapolitanis essent, cessit: classeque conscensa, cum ingenti auri pondere ac magna gemmarum vi in Siciliam se subduxit.

Interea Carolus, cum aliquamdiu cum Ludovico fuisset; Apennino transcenso, Florentiamque ingressus, Florentinos, spe facta, ac fide data, simul atque à bello Neapolitano rediret, Pisas, aliaque loca, quæ præsidiis suis occupasset, restituturum, sibi societate ac fœdere conjunxit: institutumque iter persequens, rebus Senensium compositis, per ditionem Pontificiam pacatum iter faciens, Ostia tamen ac nonnullis aliis opportunis locis præsidio firmatis, regni Neapolitani fines infesto exercitu ingreditur: primoque adventu Capua munitissima urbe, ac prævalido præsidio firmata, quam rem diuturni atque ingentis certaminis fore omnes præceperant animis, sine ulla dimicatione potitus est; ab Joanne Jacobo Trivultio, cujus fidei maxime Ferdinandus tantæ urbis custodiam crediderat, nulla oppugnatione exspectata, tradita. Capuæ exemplum ipsa regia urbs Neapolis secuta est: cum populus, eo nuncio audito, tumultuari ac voluntates in novum dominium propensas (ut est perpetuus Neapolitanorum mos) nudare cœpisset. Fridericusque fortunæ cedendum intelligens, in arcem novam cum septingentis Helvetiis, Friderico patruo, ac Davalo Piscariæ Marchione, singularis ac constantissimæ in Regem suum fidei viro, se recepisset: quam urbem Carolus biduo post ingressus; omnibus lætitiæ significationibus à populo in omne assentationis genus natura composito exceptus: qui secundissima fortuna usus, brevi totum fere regnum Neapolitanum, sine ullo certamine, Proceribus ac populis ad sese tradendum certatim accurrentibus, obtinuit: qui incredibilis, atque ex omni sæculorum memoria numquam auditus felicitatis cursus cum omnes Italos ingenti stupore defixisset; tum vero illum in primis perculit, qui rerum auctor & machinator fuerat, Ludovicum ipsum, quem pravi consilii pœnitere cœpit; quod indomita cupiditate Aragonenses evertendi cæcatus, non animadvertisset perniciem, quam aliis machinatus esset, in suum ipsius caput posse recidere: neque enim impotentem Gallorum cupiditatem minus ditioni Mediolanensi quam Neapolitanæ imminere: ut nil mirum esset, si Galli, Aragonensibus perdomitis ac subactis, victricia arma in se vertissent: cum præsertim Carolus multa signa parum propensi animi, neque satis sinceræ in ipsum fidei dedisset: nam præter Sergianam, ac Petramsanctam, agrumque Lunensem Genuensibus, ipso efflagitante, non restitutum, principatum Tarenti, promissum non dabat; negans sese, nisi toto regno capto, obstrictum: ad hoc Joannem Jacobum Trivultium ex Mediolanensis Nobilitatis principibus, ac Guelpharum partium caput, magno in honore, honorificisque conditionibus, peramplisque stipendiis auctum apud se habebat: præterea Paulum Fulgosium Cardinalem, Ibletumque Fliscum ingentibus promissis oneratos sibi devinxerat; plurimum ad res Mediolanenses, in illius virtute

ac nomine, ad Genuenses, in horum auctoritate & potentia tentandas ponens: in quibus privatim offensionibus irritatus Ludovicus, regios procuratores, qui ea de caussa Genuam venerant, novam classem comparare vetuit; triremesque regias, quæ in portu erant, retinuit: acrioribusque remediis saluti suæ consulendum statuens, Senatum Venetum appellat: cujus animum eædem cogitationes jam ante versare cœperant: quippe quibus tanta Gallorum felicitas, nimiaque in Italia potentia non minus suspecta ac formidolosa esset.

Interea Florentini, Regem tantis occupationibus in regno Neapolitano implicitum minora ista minus animadversurum, aut curaturum, rati; occasione arrepta Pisas recuperandi, copiis admotis urbem circumsidunt: quam cum artius in dies premerent, parvumque præsidium à Rege in arce relictum tantam urbem non satis defenderet; in Genuensium opem, Legatis missis, confugiunt. Legationisque princeps in Senatum introductus, misericordiam Genuensium tali oratione commovere aggressus dicitur: *Is est status rerum nostrarum, Patres, in eum locum à fortuna adducti sumus; ut servitus, qua nihil hominibus, præsertim in libertate vivere assuetis, exsecrabilius, aut abominabilius est, nobis minimum malorum videatur: ea enim per octoginta annos à Florentinis perpessi sumus, quæ omnem cogitationem vincant: mitto gravia & intolerabilia tributa: mitto continentes exactiones: nam hæc, quamquam dura & acerba, tamen non omnino inusitata sunt in impotenti regnantium dominatu: mitto contumelias ac contemptum; cum ab omni publica procuratione, omnique munere publico exclusos, etiam iis, ad quæ alienigenæ admitti solent, nullo alio nos, quam vilium & degenerum capitum loco habeant: quæ tamen res immanem hominum avaritiam atque efferatum in nos animum satiare non possunt. Duo illa sunt exsecrabilis atque ex omni sæculorum memoria numquam auditæ crudelitatis exempla; quam Florentini non modo in res & prædia nostra intenderunt, sed ad corpora ipsa nostra, nec non ad muta tecta & civitatem inanem extenderunt. Alterum est, opus fossarum & aggerum intermissum; quod Majores nostri tanta cura & impensa tuebantur: quo factum est, ut ager Pisanus humilis atque depressus, aquis ex supernis locis assidue confluentibus nusquam derivatis late restagnantibus, cœno & paludibus totus obductus sit: quorum pestilenti habitu cælum infectum, corpora nostra olim salubria pestiferis morbis continenter involvat, assiduisque funeribus civitatem repleat: cujus etiam humido afflatu compagibus ædium solutis; complura tam publica quam privata ædificia, mira pulchritudine ac regia magnificentia exstructa, quotidie ac passim ruentia urbem miserabili ceteris omnibus, unis Florentinis jucundo spectaculo, fœdis ruinis deforment: alterum est, commercia & negotiatio nobis adempta; mercatoriaque industria ac facultas, lanea & serica opificia exercendi interdicta: ut, quæ urbs olim compluribus clarissimis victoriis omnes Mediterraneæ oræ Provincias fama nominis sui implevit, amplissimisque mercatorum societatibus omnes Europæ, Asiæ, atque Africæ urbes occupavit, quaque nulla opibus & divitiis in Italia florentior fuit; nunc mercatorio quæstu adempto; unde alimenta sibi paret, nullam viam expeditam habeat: quæ duæ res quo tandem alio spectant, nisi ut, ea patria relicta, quæ nos alere non possit, alias sedes nobis quæramus? sicque Pisæ ex frequentissima incolarum urbe, solitarium nemus, ac latebræ ferarum fiant. Atque utinam, Patres, ea, quæ nunc vobis oratione demonstrare conamur, oculis subjicere possemus: utinam squalorem miseræ civitatis, ac vultus Pisanorum mortis imaginem exprimentes intueremini: profecto nostrarum ærumnarum vos misericordia caperet. Mens divinitus Carolo data est, libertate restituta, nos è voracissimis Florentinorum faucibus eripiendi: sempiternum hoc beneficium celsissimo Regi debemus: ceterum breve futurum est; quod nos, sanguine assidue misso, enecti & exsangues tueri non possumus; nisi lumen Deus ipse vobis præferat, Patres, nos in fidem accipiendi, propugnationemque civitatis nostræ suscipiendi: cujus rei, præter communem humanitatem, Reipublicæ vestræ rationes necessitatem quamdam vobis imponunt: è quorum re non sit, Pisas in potestatem Florentinorum venire; ex qua una gradus ad res vestras, atque ad portum nobilissimum Lunensem fieri possit: ad quem illos cupiditatis oculos adjecisse, declarant Sergiana, Petrasancta, agerque Lunensis nuper vobis ademptus: ceterum hæc consilii vestri sunt; nobis unæ tantummodo relictæ sunt partes, misericordiam & opem vestram, id quod enisis precibus facimus, implorandi; fidemque vestram obtestandi, ne nos ad præceps consilium descendere patiamini: uxoribus, & parvulis natis, omnique imbelli ætate jugulata, patriam incendendi, nosque insuper cum illa concremandi, quod utique, multorum clarorum populorum exemplo, facere decrevimus, à vestra ope, cum in nullam aliam hoc tempore confugere possimus, deserti.* Miserabilis oratio vim habuit Genuensium misericordiam commovendi: qui bono animo Pisanos esse jubent, quos ope sua sese numquam deserturos pollicentur: Magistratumque octoviralem creant; cui rerum Pisanarum cura mandata est: ii statim ingentem vim hastarum, scutorum, thoracum, omnisque telorum generis Pisas mittunt: simulque cum illis Alexandrum Nigronium Legatum, cum haud exiguo argenti pondere: dato mandato ditionis Genuensis hominibus Pisano agro finitimis, ut nava ac sedula opera sua ad ea, quæ usus Pisanorum postularint, Legatusque imperarit, parati sint.

Interea inter maximos & potentissimos Christiani orbis Principes, Alexandrum Pontificem maximum, Maximilianumque Cæsarem, Ferdinandum, & Isabellam Hispaniæ Reges, Senatum Venetum, Ludovicum Sfortiam Mediolani Ducem, fœdus arcendi belli adversus quoscumque ditiones fœderatorum vexantes, mense Aprili Venetiis ictum est: cum in eam civitatem amplissimæ legationes eorum Principum cum liberis mandatis convenissent: quo atroci & minime exspectato nuncio perculsus Carolus, mentis diu impos obtorpuit: quæ res caussa fuit, consilia Galliæ repetendæ, ad quæ jampridem animum adjecerat, accelerandi: rebus igitur Neapoli nondum satis constitutis, nec dum animis Neapolitanorum in se firmatis; quin contra multis populis tædio Gallicorum morum vacillantibus, ac vetus Aragonensium imperium respicere incipientibus; cum nonnulli etiam aperte defecissent, iter ingreditur: cum prius summa omnia fecisset, ut Pontificem à societate fœderatorum avelleret; satis sese ab illo habere dicens, si ille sese medium gerendo in neutris partibus fuisset, jusque fiduciæ regni Neapolitani sibi auctoritate Pontificia confirmaret: quorum neutrum impetrare potuit; Pontifice respondente, neque se recentem societatis fidem elusurum, neque jus fiduciæ illi prius ratum facturum, quam caussa per judicium diligenter cognita: qui congressum Caroli jam fines Pontificios ingressi devitans, sese in civitatem Urbevetanam cum ducentis cataphractis equitibus, quingentis levis armaturæ, ac tribus peditum millibus subduxit; Legato Romæ relicto, qui Regem omni honoris genere acciperet, omnique officio coleret. Rex, cum paucis diebus in urbe fuisset, institutum iter per Etruriam persequens, locis Romanæ Ecclesiæ, quos suis præsidiis occuparat, liberis relictis, præter Ostiam, cui Julianum Roborejum Cardinalem, eumdemque Episcopum Ostiensem præfecit; contentionibus Pisanorum & Florentinorum agitatus, qui utrique fidem promissorum testabantur; illi libertatis conservandæ, hi Pisarum sibi restituendarum: inter ancipitia consilia diu fluctuatus; nulla re decreta, omnibusque suspensis relictis, iter nonnihil intermissum repetit: cum prius, incredibili atque

que inveterata cupiditate Genuæ sibi adjungendæ, ipse per se flagrans; ad hoc assiduis stimulis Cardinalium Roboreji, & Jani Fulgosii, Ibletique Flisci, & aliorum exsulum Genuensium instigatus, spem facientium rerum haud dubie novandarum, Sergiana ipsos haud contemnendis copiis, quarum Dux fuit Philippus Sabaudianus, ad res Genuenses tentandas mittere decrevisset; imperassetque Duci Salandiæ, ut cum copiis, quas habebat, sese cum illis conjungeret; idemque mandatum dedisset Vitelliis fratribus, qui ducentos cataphractos ducebant, tantoque intervallo retro remanserant, ut jam Regem consequi non possent: quibus copiis septem triremes majoris, duas minoris formæ, duasque biremes addidit, cum non plura navigia ex tota classe superessent; quarum præfectus erat Miolantius: quæ lateribus terrestrium copiarum prætentæ maritimas opportunitates exercitui præberent, suisque animos adderent.

Per ea tempora trepidus nuncius à Genuensibus incolis urbis Peræ & Chiensibus missus venit, Turcam ingentem classem comparare: quam rem Genuenses haud contemnendam rati, quinque ingentes corbitas comparant; quas præter consuetam nauticam turbam trecenti armati conscenderunt: cui classi præfectus est Thomas Justinianus; qui, cum accelerans Chium appulisset, omnia pacata & tranquilla invenit: nihil Turcam movisse, neque movere in animo habere: nullam denique in illis Provinciis armorum suspicionem esse. Existimatum est Venetorum ac Ludovici id fuisse commentum: ut, eo metu injecto, Genuensium animos à cogitatione novorum consiliorum ad sua tutanda averterent.

At Rex tentandum prius ratus, si sine strepitu armorum destinata consilia ad effectum perduci possent, fecialem Genuam cum his mandatis mittit: *Regem amplam legationem quattuor primariorum Procerum Genuam mittere decrevisse: qui de maximis rebus & ad illorum commoda & dignitatem in primis pertinentibus cum Magistratu Reipublicæ, ac sancti Georgii agat: nihil armis opus esse; neque ullum metum esse ab eo Rege, qui Genuenses semper unice dilexerit; illorumque Rempublicam honoribus & commodis amplificatam semper optarit.* Responsum est feciali: *Hanc sese Regis celsissimi atque invicti in se voluntatem honorificam in primis putare: Legatos se comiter accepturos & reverenter; ac quæ exposuerint, cognituros: ceterum cum non plus quinquaginta capitibus veniant, in quibus nullus omnino Genuensis sit.* Vix fecialis legationem renunciarat, cum Antonius Maria Fliscus, cum parte copiarum regiarum Sergiana educta, infesto exercitu fines Genuenses invadit; Trebianumque opidum, circumjectamque regionem occupat, Bernardino Adornio & Juliano Magnerri expulsis: eodemque tempore Roborejus & Fulgosius Cardinales, & Ibletus Fliscus cum exercitu Sergiana movent: qui nuncius Adornios fratres vehementer percussit, considerantes civitatem secum ipsam discordem intestinis odiis inter se flagrare, Regem potentem firmissimis copiis fultum, quem tanta victoria fulgentem omnes horreant: qui variis consiliis multorum agitati, cum nonnulli auctores essent, ut Ludovico relicto, qui non satis illos defendere posset, sese in fidem Regis darent; manere tamen in fide decreverunt: cum gens Spinula, cujus vires & opes supra quam modicæ erant, maximis clientium gregibus in urbem introductis, studia cum illis conjunxissent: qui Spinulani cum Adornianis conjuncti, numerum decem armatorum millium conficiebant. Hi omnes sese mutuo hortantes, atque ad Gallos arcendos acuentes, ad omnia intenti, nullam sibi quietem dare, vigilare, excubias agere, mœnia circuire, stationibus portas firmare: qui curas civitatis & ditionis defendendæ partientes, ne illam nudam & apertam hostilibus conatibus relinquerent, Bernardinum

A Adornium cum quingentis armatis mittunt, qui oræ in Orientem versæ præsidio sit: ad hoc nonnullos Fulgosianæ Factionis homines, quorum inquietum ingenium suspectius erat, exsulio mulctatos intra horæ spatium urbe excedere cogunt: sed nihil æque conspectum erat, atque Conradoli Stangæ diligentia, ac vigilantia, & sapientia: is omnia maxima & minima obire, omnibus rebus adesse, omnibus consiliis interesse, in medium consulere, omnia providere, omnibus rebus occurrere, nulla umquam metus aut suspicionis de Genuensium fide & constantia B significatione data: cum igitur Principum fœderatorum in primis interesset, Genuenses à Gallis abstrahere; illos per litteras assidue hortabantur, ut ab omni studio, sensuque Gallorum se penitus segregantes, cum reliqua Italia, adversus perpetuos nominis Italici hostes conspirarent: sed nullæ crebriores erant, quam Ludovici ipsius litteræ, quarum summa fere hæc erat. Multa, eaque prolixe, de sua egregia ac perpetua in Genuenses voluntate, præfabatur; qui apud ipsum fratrum charitatem obtinerent: numquam se de illorum fide ac studio dubitasse; quarum alteram sinceram, alterum incensissimum in se semper cognovisset: sed monere illos, majores ac firmiores copias, ipsum & Venetos, C quam Galli habeant, contraxisse; ut omitteret potentissimos Europæ Principes, qui omnes in Gallos conspirarint, qui omnium regnorum viribus connisi, si res postulet, subsidio venturi sint: præ quibus quotam tandem partem Gallos esse? hortari proinde se, ac postulare, ne quid per inconsultum metum, quod sequius sit, de se ac de rebus suis consulant.

Interea, cum exercitus à Rege, qui fuit septem armatorum millium partim peditum, partim equitum, Genuam venisset; totum illud spatium, quod ædi sanctæ Agathæ & colli Albarii interjectum est, insederunt, flumine Bisamnio inter ipsos & urbem D intercedente: cum classem septem triremium ac duorum myoparonum in sinu Rapallensi reliquissent; sperantes, suum adventum aliquos motus Genuæ excitaturum: quæ spes cum vana evasisset, aliquot dies nihil tentantes in speculis fuerunt. Interea Rex in late patentes Longobardiæ agros descenderat, qui in finibus Parmensibus ad Tarum fluvium exercitum fœderatorum obvium habuit: cum quo signis collatis dimicavit: multique æquales illorum temporum tradiderunt, æquo Marte à pugna discessum esse: quod, ut ad clades acceptas, verum esse potest; ita, si, quod unum Rex intendebat, spectemus, negare non possumus, quin Rex superior E evaserit: qui, hostibus submotis, per medios illos invitos sibi iter aperuerit; quod, hoste inspectante, nec lacessere, aut terga abeuntis invadere audente, persecutus est.

Interea Genuæ, cum auditum esset, Baptistam Fulgosium cum haud contemnendis copiis adventare; antequam ancipiti discrimine cingerentur, rem fortunæ ac communi Marti committere constituunt, initio à maritimo bello facto: quare octo triremes, ingentemque corbitam, ac duo minora navigia comparant atque instruunt: cui classi Franciscum Spinulam cognomento Maurum præficiunt, Trierarchis F additis, quorum Fabricius Justinianus Gibbus cognominatus duas ducebat, Bernardus Fliscus totidem; Casanus Marinus, Bernardus Rovoretus, Andreas Justinianus, Joannes Turrius, singuli singulas. Franciscus igitur, classe illico conscensa, Rapallum petit: cum quo una profecti sunt Joannes Ludovicus Fliscus, & Joannes Adornius terrestrium copiarum Duces, sexcentis delectis militibus in alia minora navigia impositis: qui, itinere celeriter confecto, Rapallum nocte appellunt, copiisque silentio in terram expositis, parvo negotio, nihil sentientibus Gallis,

 opi-

opidum expugnant, præsidiumque Gallorum capiunt; atque, cum, tumultu exaudito, maxima pars armatorum, qui erant in classe, in terram desiliissent, suis laborantibus subsidio accurrentes, classis Gallorum defensoribus vacua sine certamine à Genuensibus capta est: Miolantiusque præfectus sese Ibleto Levanto, quem Ludovicus Spinula celoci suæ majoris formæ præfecerat, tradidit, decem ducatorum millibus in redemptionem suam promissis, toto argenti abaco illi pignori dato, quem oravit, ut sese in Provinciam Narbonensem extemplo deferret: ceterum cum Ibletus herum suum prius consulere voluisset, spatium dedit persequentibus illum comprehendendi; qui Ducibus traditus est. Ingens præda fuit, quæ milites, ac socios nauticos, Ducesque ipsos ditavit. Cujus cladis nuncio accepto, extemplo Cardinales ac ceteri Proceres vasis conclamatis discedunt, agmine incomposito, atque iter fugæ similius quam profectionis facientes: à quibus insequendis Augustinus urbanam juventutem continuit. Vitellœtiusque Vitellius, qui Clavarum usque perrexerat, discessu Genuensis exercitus audito, castris retro motis, in sua reversus est: opidumque Spedia ac nonnulla opida Orientalis oræ, quæ sub adventum Gallorum defecerant, in veterem obedientiam redierunt, quod idem fecit urbs Albintemelium; quam Paulus Baptista Fulgosius, ac Lucas Auria, & Monœci Dominus occuparant.

Eodem tempore Ferdinandus Rex litteris suis peramanter scriptis certiores Genuenses fecit, sese Neapolim, Gallis ejectis, intrasse; omnibus effusæ voluntatis signis à Neapolitanis exceptum. Jucundus in primis Genuensibus nuncius fuit; qui animi lætitiam supplicationibus decretis, aliisque significationibus testificati sunt: atque insuper duas ingentes corbitas, Nigroniam & Lomellinam, subsidio Regi miserunt: quæ magno usui, magnoque adjumento Regi fuerunt in navali prælio cum Gallorum classe commisso: quæ subsidium in arcem novam introducendum vexerat: quam Aragonenses, Genuensibus additis auxiliis aucti, illorumque virtute adjuti in fugam conjecerunt ac profligarunt.

Eodem anno, cum Pisis omnia, Florentinis urgentibus, artiora in dies fierent; ne Pisani animum despondérent, eo missus est Fracassus Sanseverinus; Genuensesque, Venetorum Scriba ac Conradolo Stanga continenter instantibus, spemque facientibus Sergianæ & Petræsanctæ recuperandæ, haud exiguam pecuniarum summam Pisas miserunt. Interea, ineunte autumno, pax inter Regem & Ducem Mediolani ad Novariam convenit; approbantibus Venetis, quos tædium belli & impensarum ceperat; quibus integra duorum mensium deliberatio reservata est ejusdem pacis ineundæ. Multæ fuere conditiones pacis, quas non necesse habui persequi; illas tantum scribere satis habens, quæ rem Genuensem attingunt: Rex Spediam & alia loca occupata Genuensibus restitueret: Genuenses vicissim Miolantium & ceteros captivos dimitterent; triremes & naves ad Rapallum captas restituerent: Duxque pariter triremes Genuæ retentas restitueret: liceret Regi stipendia solventi, quot naves libuisset, Genuæ comparare; Genuensesque Regi armamenta, ceterosque omnes navales apparatus, mercede accepta, commodare obstricti essent, modo ne ad res hostium Genuensis Reipublicæ fovendas pararentur: Duxque mox suis sumptibus duas ingentes corbitas Genuenses omnibus necessariis rebus refertas Regi commodaret: Genuenses copias Pisas missas, Duxque Fracassum revocarent: neque se Genuenses posthac bello inter Florentinos & Pisanos interponerent: pro quarum rerum ac ceterarum conventarum observatione, Regi à Genuensibus certis obsidibus & à Duce arce Castelletto caveretur: quam Dux Ferrariensis, qui ea de caussa ab utroque Principe evocatus, in castra venerat, pro sequestre ac communi arbitrio teneret: quas res Dux cum per litteras & nuncios Genuensibus demonstrasset; duo Regis procuratores Genuam illico venerunt; quattuorque naves conduxerunt: quos tamen Genuenses varia caussantes, ac retractantes, tamdiu extraxerunt, dum auditum est, Ferdinandum arce nova potitum: quare Galli naves, quarum nullus usus futurus esset, dimiserunt; stipendiis, quæ jam persolverant, recuperatis.

Hoc anno sive exortus, sive (quod magis crediderim) detectus est morbus ille; quem ex contagione contractum, quarum illa efficacissima est, cum mas cum femina corpus miscet, Galli *Neapolitanum*, Itali *Gallicum* vocant, mutuo errore utriusque nationis, alteram ab altera illum accepisse credentis: certioribus auctoribus ac verisimiliora tradentibus libentius steterim, illum ex novo tum recenter invento orbe, ubi morbus hic frequentissimus est; nemoque fere illius expers est, in Italiam allatum: qui morbus Veteribus plane ignotus, ac numquam antea auditus, incredibili celeritate toto orbe nostro pervagatus, brevi omnes ejus Provincias comprehendit: quamquam non sum nescius, virum doctissimum, ac poetam iis, quos mirata est antiquitas, conferendum, Hieronymum Fracastorium aliam opinionem habuisse, ac de re in *syphili* suo acutissime disputasse: cui ego, ut fidem non abrogaverim; ita historiam scribentis est, potius sese ad communes & forenses opiniones accommodare, quam Philosophorum, quamvis acutissime conclusas, rationes sequi: hujus morbi initia atrocissima & horribilia fuerunt; tempus postea, quod omnia solvit; ac complura sollerti Medicorum investigatione & industria inventa remedia vim morbi ita mansuefecerunt, ut jam non formidolosior sit, quam ceteri morbi: ejus natura ea est, ut multo ante ex contagione contractus, non prius se indicet, quam totum corpus contaminarit; luesque pigro progressu occulte obrepens, ad jecur pervenerit: quo infecto, sanguis ab illo, tamquam à fonte, corruptus manans, morbum compressum tandem aperit: interiores enim artus ac membrorum compages acerrimis ac vix humanæ patientiæ tolerabilibus doloribus initio, ut diximus, urebat; forasque erumpens omnem cutem immanibus pustulis atque ulceribus deformabat: quin, carne etiam velut ad extremam tabem extenuata, horribilibus ossium abscessibus, ita effigiem oris immutabat, ut ægrotus ne ab ipsis quidem intimis familiaribus, ac quotidianis ministeriis assidentibus ullo modo agnosceretur: neque hoc erat ultimum malorum; illi erant exsecrabilis luis abominabiles effectus, membra plane adempta; aliisque nares, aliis aures, aliis lumina ipsa exesa. Huic morbo, cum varia remedia Medicorum ars, ut diximus, excogitavit; tum certum illud, ac præsens à natura datum, indeallatum est, unde morbus manasse creditur; hoc est, ex ipsis Orientalibus Indiis, in quibus arbor nascitur, in cujus recentibus fructibus ea inest à natura indita virtus, quæ hoc morbo correptos brevi prorsus liberet. Hujus arboris trunci naturalem virtutem parva ex parte retinentes ad nos allati in scobem conteruntur; ex qua aqua ad dimidiam decoquitur, cujus bina pocula in die ægrotanti dantur; isque, poculo hausto in lecto, multa superingesta veste collocatur; cui calor subito conceptus magnam vim sudoris exprimit: parcissimo autem cibo ægrotus utitur, à vino atque ab omni eduliorum genere abstinens, præter panem torridum; cujus non plus fere duas uncias cum paucis passarum acinis in prandio & in cœna sumit: tandem jecore, aquæ virtute purgato, pestiferæque luis vi partim inedia consumpta, partim exsudata, quadragenorum dierum curatione æger sanatur: qui totum illud tempus con-

conclavi inclusus, fenestris clausis, omnibusque rimis ita obstructis, ut nulla aura possit penetrare, numquam in lucem prodiens traducit. Hujus morbi hoc tempore effectus fere sunt nonnulli, non tamen admodum acuti: artuum dolores, exteriores pustulæ, ac cutis glabra, omnibus pilis atque ipsis etiam palpebris decidentibus, quæ non nisi longo tempore renascuntur.

Per idem tempus præfectus arcis Sergianæ, vir Gallus, occulta consilia de arce restituenda cum A.C. 1496. Genuensibus serere cœpit; quæ brevi, anno ejus sæculi nonagesimo sexto, Christophoro Catanio, Francisco Lomellino, Petro Persio internunciis eo missis, ad effectum perducta sunt, viginti quattuor aureorum millibus præfecto persolutis: qui civitate Genuensi donatus est; Sergianaque urbs cum arce Genuensibus restituta. Eadem opera Petrasancta ipsa quoque recuperata esset; ni nostri procrastinassent, sperantes sese extrahendo, præfectum Gallum ad æquiores conditiones adducturos: quæ cunctatio Lucensibus tempus prævertendi dedit: quibus præfectus, ipse quoque emptus, opidum tradidit: quod factum animos Genuensium in Lucenses vehementer irritavit: qui illico cum Ludovico egerunt, daret operam, ut Lucenses Genuensibus suum opidum mox restituerent: aut permitteret Genuensibus, Lucensium audaciam bello persequi. Benigne Legatis appellatis Ludovicus, nihil esse, cur ad arma eatur, respondet; sese enim effecturum, ut Petrasancta ad Genuenses sine strepitu redeat: qui tamen cum nihil promissorum præstaret, Genuenses iras à Lucensibus in illum flexerunt; frementes, gratum esse Ludovico Lucensium factum, qui numquam, ejus injussu, tantam rem ingressi essent: nudasse tandem animum Ludovicum tot artificiorum fucis involutum; illudque haud obscure agere, ut Genuenses, viribus subinde præcisis, paullatim enervet. Igitur omnibus Genuensium curis in Petramsanctam recuperandam versis, cum de ea re consilia frequenter haberentur; Stephanus Justinianus censuit, omnia auxilia fœderatis neganda, donec Petrasancta ad Genuenses rediret: quæ sententia cum Adorniis fratribus molestissima fuisset, oppressa est ejus rei mentio.

Eo anno (quoniam hanc quoque rem Annales nostri non omittendam duxerunt) Maximilianus Cæsar Genuam venit, omni honorum genere exceptus: cui cum Ludovicus obviam processisset, eumque per omnes suos fines deduxisset; Genua quoque quattuor Oratores illi obviam missi sunt, Lucas Grimaldus, Franciscus Soffia Jurisconsultus, Cosmus Zerbius, Baptista Spinula: ad gratulandum sospitem in Italiam adventum, juriumque eximiorum, quibus superiores Cæsares Genuam civitatem impartiti sunt, comprobationem petendam: quam rem Cæsar in adventum suum Genuam distulit.

A.C. 1497. Insequens annus ejus sæculi nonagesimus septimus nihil habet, præter tres ingentes corbitas & duas triremes adversus piratas missas; quarum præfectus fuit Joannes Ludovicus Fliscus: qui piratas insecutus, portu Tolonensi inclusos aliquot dies obsedit; & arcem Castellettum à Ferrariensi, sub finem anni, Ludovico restitutam.

A.C. 1498. Sequentis anni ejus sæculi nonagesimi octavi initio atrox procella repente exorta est; cujus tanta vis fuit, ut magnam partem molis recenter ædificatæ, raro exemplo, dejecerit. Eo anno Ludovicum Genuæ visendæ cupido incessit: nullus umquam Princeps apparatius, aut magnificentius, ac splendidius, aut hospitalius acceptus est: nam primum quattuor ex primariis civibus illi obviam ultra montium juga missi sunt, duplicatus numerus illum ad radices montium excepit, ad vicum Rivarolum quingenti adolescentes sumptuosissimis vestibus ex serico & purpura induti præsto illi fue-

A runt: Dux uraniscum subire recusavit, neque hastas sustinentes à Magistratu gestari passus est, detectoque capite urbem est ingressus, in prætoriumque divertit: cum centum privatæ ædes, quæ in civitate magnificentissimæ erant, omni argenti, pretiosæ stragulæ, aulæorum, serici, purpuræ, ac reliqui splendidi apparatus luxu instructæ in hospitium cohortis paratæ fuissent: comiter ac familiariter, omnique fastu deposito, cum civibus fuit; cum quibus urbem ac circumjecta suburbana circumibat, magnificentiam & amplitudinem villarum admirans: donatus est quattuor aureis crateribus, ingentis ponderis; lautiaque illi, B totique cohorti ample præbita.

Eo anno Carolo octavo fato functo Ludovicus duodecimus Dux Aurelianensis in regnum successit: ad quem civitas duos Oratores, Carolum Spinulam & Francum Justinianum, gratulatum misit: quo tempore Florentini Oratorem Genuam miserunt, postulatum, ne Genuenses Pisanis, in magnas angustias ab ipsis adductis, opem ferrent; qui, nulla re transacta, discessit. Eo anno in Corsica initium tumultuum factum est, qui eodem fere tempore nati & oppressi sunt: cum Joannes Paulus Lecca ex Sardinia cum quinque tantum comitibus in Corsicam transisset: qui, cum ad eum C primo magni hominum concursus facti essent, tota insula discurrere cœpit, Corsos ad se Ducem sequendum, ac libertatem repetendam invitans: ceterum brevi ex insula expulsus est ab Ambrosio Nigro adversus illum misso. Is vir in rebus Corsicis mira ac perpetua felicitate usus est; sæpe in eam insulam publice missus; tumultusque partim nascentes, partim jam, viribus assumptis, corroboratos semper parvo certamine compressit: quorum meritorum ergo statua marmorea viventi haud contemnendis præmiis donato biennio post in ædibus Georgianis posita est.

Annus ejus sæculi nonagesimus nonus insignis D est Domini mutatione: ejus anni initio Ludovicus A.C. 1499. Rex Genuenses, quod in partibus Ludovici Sfortiæ hostis sui essent, toto regno suo exterminavit. At Ludovicus Dux, Rege ditionem suam invadente, mille peditum subsidium cum trimestri stipendio à Genuensibus postulavit, impetravitque: ceterum felices Regis processus, resque Ludovici Ducis ad malam spem inclinatæ, liberas voces eorum Genuensium, quibus dominatus Ludovici ac regnum Adorniorum fratrum odio erat, excitarunt. Igitur cum Ludovicus, fortunæ cedendum statuens, ditione sua relicta, in Germaniam se recepisset: Bernardinusque à Curte arcem E Mediolani sibi à Ludovico, veteri & amantissimo hero, à quo opibus & honoribus auctus fuerat, creditam raro atque adeo unico perfidiæ exemplo, hero vix finibus egresso, Regi tradidisset; civitas consilium cepit, Regis, cujus potentiæ obsisti non posset, sibi conciliandi; seque usitatis conditionibus illi tradendi, novo Magistratu ea de caussa creato. At Adornii fratres, cum Regis gratiam sibi privatim adjungere frustra tentassent, civitate excedunt; Joannesque, navi conscensa, Neapolim contendit; Augustinus vero in paternam ditionem se recepit. At Rex urbe Mediolano potitus; cum in controversia inter Genuenses & Florentinos, primum F honoris locum Genuensibus adjudicasset; Scipionem Barbavarum Mediolanensem Jurisconsultum Genuam ad res interea regendas mittit; curamque civitatis custodiendæ Joanni Ludovico Flisco mandat. Igitur civitas, rebus cum Rege jam compositis & transactis, conditionibusque postulatis à Rege, ejusque consilio comprobatis, viginti quattuor Oratores ad obedientiam palam, sollemnique jurejurando deferendam ad Regem mittit, Joannem Marinum, Nicolaum Odericum, ambos Jurisconsultos,

tos, Christophorum Catanium, Nicolaum Brignalium, Petrum Baptistam Guizum, Joannem Ambrosium Fliscum, Stephanum Cicadam, Afranium Ususmarium, Andream Cicerem, Bartholomæum Cevam, Nicolaum Amandolam, Augustinum Lomellinum, Joannem Ambrosium Nigronum, Joannem Baptistam Facium, Ansaldum Grimaldum, Vincentium Saulium, Petrum Calisanum, Ambrosium Zerbium, Demetrium Justinianum, Bernardum Salvagum, Christophorum Spinulam, Hieronymum Auriam, Jacobum Centurionem, Lazarum Fatinantium: qui obedientiam in magno Procerum consessu detulerunt: cum Philippus Clevensis Regis consanguineus, electus Genuæ Vicarius, coram Rege ac Proceribus persancte jurasset, sese leges Genuensium, illorumque jura eximia, atque inter ipsos & Regem conventa servaturum.

A.C. 1500. Hic annus postremum quinctum decimum sæculum Christianæ religionis miserabili fine conclusit. Ludovicus enim à Gibellinæ Factionis capitibus, Gallorum imperium fastidientibus & adspernantibus, evocatus, in Italiam venit, ingentibus plausibus ac concursibus faventium populorum exceptus: qui brevi omnem fere ditionem amissam recuperavit: quo incredibilis felicitatis cursu Genuenses, qui nimis celeri rerum Ludovici desperatione ad Gallos defecerant, perculsi; cum nihil copiarum à Trivultio extorquere potuissent, Magistratu duodecim civium cum amplissima omnium rerum potestate creato; Domino Monœci, Domino Serravallis, Joanni Ludovico Flisco, Joanni Cebæ mandant, ut certum militum numerum singuli in præsidium urbis scribant, ab Italis quantum possent abstinentes: qui mille ducentos armatos omnino coegerunt, ac Genuam miserunt: cum per idem tempus delecta quingentorum peditum manus, Duce Saotio Gallo, à Rege è Provincia Narbonensi submissa Genuam appulisset: quibus præsidiis aucta & firmata civitas, secura à tumultibus fuit. Per idem tempus litteræ à Ludovico & Ascanio fratre humanissime atque amantissime scriptæ Magistratui redduntur; quibus ditionis recuperatæ ac feliciter procedentium consiliorum Genuenses certiores faciebant: simul veteris amicitiæ atque artissimæ multorum beneficiorum mutuo factorum necessitudinis admonebant. Nihil respondendum, Gallis Proceribus à re haud dissimulanter abhorrentibus, Senatui visum.

At Ludovicus cum Novariam, præsidio Gallorum ejecto, atque incolumi dimisso, recuperasset; haud contemnendis copiis contractis, ea urbe se continebat; cui cum Trivultius & Tramolius copias admovissent, urbe exiens, fortunam pugnæ experiri constituit: ceterum, cum animadvertisset Helvetios, quos magno numero conduxerat, Gallis sese immiscentes cum illis colloquia serere, copias in urbem reduxit; seseque ab Helvetiis proditum sentiens, quanam ex illorum manibus elaberetur quærens, ad consilium, quod non tam tutum, quam unicum erat, necessitate subactus descendit; vestitumque gregarii Helvetii militis inductus, sese illorum agminibus, spe fallendi, insinuavit: ceterum agnitus ac comprehensus, inaudito perfidiæ exemplo, in manus Gallorum ab exercitu ipso suo traditur: à quibus in Galliam illico missus est, atque in opido Lochio carcere inclusus, nullo solatio à Gallis umquam dato, miserabilem vitam terminavit. Par fortuna Ascanii fratris Cardinalis fuit: qui, cum in manus Venetorum casu incidisset, ab illis, Gallis poscentibus traditus est. Hac mercede Ludovico sua sibi immoderata ambitio stetit; huncque fructum externorum armorum in Italiam ad aliorum perniciem introductorum cepit, ipse Princeps ab illis eversus.

A.C. 1501. Annus primus sexti decimi sæculi Christianæ re- A ligionis, præter molem viginti cubitos auctam, expeditionem habet decem octo navium in regnum Neapolitanum adversus Fridericum Aragonium, jussu Regis, factam: quarum navium, decem Gallorum fuerunt, octo Genuenses; omnes corbitæ, præter triremes quattuor Genuenses: quæ Trierarchos habuerunt, Antonium Mariam Fliscum, Davidem Stalianum, Baptistam Pogium, Philippum Palavicinum; cum corbitis ingentis magnitudinis præessent Joannes Lomellinus, Raphael Grimaldus, Vincentius Fliscus, Carolus Furnarius. Hujus classis præfectus fuit ipse Vicarius regius Philippus Clivius, insigni titulo Halmiratis Genuensium sumpto: quem titulum Rex ipse quoque illi B comprobavit.

Ceterum, cum, Friderico jam omnia tenente, inane inceptum evasisset; ne sine ullo omnino fructu ea expeditio esset, Clivius præparatam in regnum Neapolitanum curam in Turcam, insulam Lesbum ac civitatem occupantem, vertit: quod, cum religionis studio, tum Genuensium precibus inductus, fecit, cupientium incommodam Turcarum vicinitatem procul ab insula Chio amovere: atque in itinere quattuor & triginta Venetorum triremes obvias habuit: qui, Halmirate rogante, potius pudore quam voluntate inducti, ne in officio adversus Christianæ religionis hostes cessasse videC rentur, se cum illo consociarunt: igitur cum ad insulam appulissent, copiis ac bellicis apparatibus, tormentisque in terram expositis, mœnia quatere incipiunt; neque dubitatur, quin Christiani urbe potituri fuerint, si Galli ipsi ac Veneti impigram & fidelem operam navassent: segniter agendi caussa fuit Gallis, quod Halmirati nationis nomine (erat enim Burgundus) inviso victoriæ honorem inviderunt; Venetis, quod eam insulam in Genuensium manum venire non satis æquo animo ferebant: irritus igitur conatus fuit. Enituit in ea oppugnatione virtus & constantia adolescentis; cujus nomen ab Annalibus præteritum miror, cum rem D gestam debitis laudibus non fraudarint: quem tradunt, cum signum gestans mœnia audacter conscendisset; Turcis creberrimo sagittarum jactu illum incessentibus, manu signi hastili confixa, multisque corporis locis transfixum, numquam tamen signum dimisisse, aut locum, in quo constiterat, deseruisse prius, quam Halmiras receptui cani jussisset: qui adversam Venetorum voluntatem, iniquumque in se suorum animum sentiens, ne in spem irritam tereret tempus, retro iter repetit: in quo itinere proximus summo discrimini fuit, cum, adversa exorta tempestate, navis Lomellina, qua vehebatur, undis hausta esset; quo etiam naufragio, E una ex Gallicis navibus, cum omnibus vectoribus, periit.

Per ea tempora egregia occasio omissa est, urbis Plumbini imperio adjiciendæ; quam ipse Jacobus Dominus Genuam veniens, imminentem procellam à Cæsare Borgia Duce Valentinensi fugiens, Genuensibus venalem obtulit: ceterum Genuenses veriti, ne Regis animum offenderent, si ejus injussu eam emptionem fecissent; ejus voluntatem primo per litteras sciscitati sunt: qui, cum animum non nudaret, offensionem Alexandri Pontificis veritus; Jacobus ipse in Galliam contendit: cum quo Genuenses unum ex publicis Scribis miF serunt, postulatum, ut aut propugnationem Plumbini adversus Valentinensem susciperet; aut permitteret, Genuenses de opido cum Jacobo transigere: ceterum, dum Rege extrahente, res lentius ducitur; opidani adventanti Valentino, metu direptionis opidum tradunt: quæ res instituta consilia evertit.

Eo anno Joannes Paulus Lecca ex Sardinia, in qua insula diu exsularat, in Corsicam rursus tra-

trajicit; satisque firma hominum coacta manu, haud contemnendos motus excitavit: adversus quem missi primo sunt Emanuel Fliscus & Silvester Justinianus, quibus successit Alphonsus Carrettus, cui paullo post additus est Ambrosius Niger, è Sicilia cum navi sua reversus: qui, cum Carrettus in morbum incidisset, solus res gessit; strenuamque & egregiam operam Reipublicæ navavit. Joanne Paulo contuso & profligato, ejusque filio capto, atque Ericem in custodiam misso, totaque insula pacata: quas res tanta cum moderatione gessit, Corsorum animos leniter tractando: ita præferocia indomitæ gentis ingenia emollivit, ut libenter jugo collum subjicerent, eumque ipsum sui domitorem Ambrosium, quem ob frænum acceptum odisse potius videri possent, summa benevolentia amplexi sint, patronumque adsciverint, atque in omni vita coluerint: quarum rerum caussa Genuenses inusitato honore statuam in ædibus Georgianis Ambrosio erexerunt.

Extrema hujus anni pestilentia tentata sunt; qua paullatim gliscente Magistratus, cui de ea re negotium datum est, patresfamilias sese atque omnem familiam domi continere jussit; ne contagione magis vulgaretur morbus: magnaque pecuniarum undique erogatarum facta est impensa; primariis ac gravibus viris regionatim ac vicatim distributis, qui egentium domi inclusorum inopiam sublevarent: tandem Magistratus diligentia serpens lues discussa est; circumque acto autumno corpora salubria esse cœperunt.

A. C. At alter, & tertius hujus sæculi annus nihil sane
1502. habent memoriæ prodendum, præter Ludovici Re-
1503. gis adventum; qui Mediolano in Galliam rediens, animi caussa, Genuam divertit, magnifice, & apparate, omnique effusæ lætitiæ significatione à Genuensibus acceptus. Regis in urbem ingressus caussam certaminum præbuit; contentione de primo honoris loco in uranisco, qui de more Regi subeundus erat, deferendo inter Nobilium Factionis & popularis nominis primarios adolescentes exorta: illis eum honorem ad genus, his ad ætatem, exemplo ceterorum Magistratuum, trahentibus: studiisque utrimque accensis, res ingentibus certaminibus acta est; Nobilesque talem orationem habuisse dicuntur: *Si apud alium cujusvis nationis judicem gubernator, de jure primi loci in hac deducendi Regis pompa, ambigeretur; certam nos Nobiles & exploratam victoriam haberemus justitia nostra confisi, ac firmissimis rationibus subnisi: nunc apud te nobili Gallia ortum virum, vel solum ipsum nobilitatis nomen, quo in florentissimo illo regno nihil est secundum religionis res, ad venerationem sanctius, sperare possumus per se satis fore ad caussam tenendam: ac nos popularium civium rationem non satis mirari possumus; neque intelligere, quo illi consilio inducti, quamve spem in manibus habentes hanc contentionem nobiscum suscipere non dubitarint: nisi forte præterita tempora illis spiritus faciunt, illorumque animos inflant; haud secum reputantes, quantum inter sanctum & sapientem judicem, nulla animi permotione in alterutram partem propendentem, & concitatam atque imperitam multitudinem intersit: apud illum enim veritatem & rationem solam valere: ab hac concitata per vim, arma, seditionem, jus & fas opprimi; præstantes viros & primarios cives everti; quietem civitatis turbari; Rempublicam labefactari; postremo omnia divina & humana misceri: id quod istorum Majores fecerunt: qui homines novi ac nulla majorum splendore decorati, nullisque in patriam meritis commendati, non satis habuerunt, sese in procuratione Reipublicæ, quam numquam, nisi perpauci eorum aliquando, concessu ac beneficio nostro habuerunt, atque in honoribus & muneribus publicis pares nobis facere; sed per summam injuriam ab illis nos dejecerunt; principatumque patriæ sub ducatus titulo per fraudem invasum, ac per vim retentum, factiosis legibus suis sibi firmarunt, nobis ad illum numquam admissis; quamvis in partem gerendæ Reipublicæ, summo hoc imperii loco excepto nos aliquando acceperint, ac sæpe dejecerint: haudquaquam veriti præmortui pudoris homines, eos viros à procuratione Reipublicæ arcere, qui illam soli per multa sæcula gesserant; quique atque ipsorum Majores, sua virtute, laboribus, discriminibus, sanguine denique ipso suo hanc rem ex parva amplam fecerant; clarissimisque partis victoriis nomen Genuense antea humile & obscurum, clarum atque omnibus Mediterranei maris accolis populis verendum fecerant; ac summum potentiæ & auctoritatis locum in rebus maritimis patriæ pepererant: accedebant ad merita, complurium clararum familiarum inveteratus splendor, magnæque opes & potentia, quod alterum est ordinis nostri haud mediocre ornamentum; quo popularium corpus omnino carebat: ut minus mirum sit, talibus Majoribus ortos homines avitam & velut hereditariam impudentiam hac quoque in re exprimere; neque Nobilitati de primo honoris & dignitatis loco velle concedere: sed mutata ratio temporum est; felixque ille dies civitati nostræ tandem illuxit, cum non jam vi ac ferro, ut adhuc populo regnante factum est, res obtinendæ sunt; sed jure & honestis artibus agendum: non debetis igitur tantam indignitatem ferre, Galli; sed putare, inter cetera munera, res corruptas ac prostratas emendandi & erigendi, qua de caussa vos accersivimus, nosque vobis regendos tradidimus, hoc non in postremis vobis impositum onus, ut sua cuique reddantur; quod primum & præcipuum est concordiæ & tranquillitatis civitatis stabiliendæ fundamentum: suus igitur locus Nobilitati à vobis est restituendus; quam facultatem vobis Deus immortalis dedit, quorum superexsuperantes vires, quod pudor non facit, se efferentem popularium audaciam coercere possunt: id quod vos facturos, non modo pro vestra justitia & æquitate, sed pro sapientia quoque non dubitamus; si cogitaveritis, nihil aliud esse Nobilitatem, quam inveteratas familiarum opes, ac veterem splendorem egregiis virtutis operibus, ac meritis in patriam paullatim collectum: qua virtute, quibusque meritis cum Respublica in primis stet; nullus est acrior stimulus ad virtutem incitandam, hominesque impellendos ad fortem & indefessam operam Reipublicæ navandam, quam spes gentis illustrandæ, ac nominis familiæ propagandi, gratiamque ipsorum meritis debitam ad filios & posteritatem transfundendi: qua spe præcisa, studia quoque civium erga patriam relanguescant, atque adeo exstinguantur necesse est: nemo enim tantum laborum & dimicationum impenderet in magnam aliquam gloriam & amplitudinem parandam; si ea brevi ævo suo terminaretur; ac nisi meritorum gratia in posteros redundaret, quæ illos conspectos & verendos præ ceteris faceret. Hoc crimine sese Reipublicæ obstringunt, qui Nobilitatem deprimunt, ignobiles homines illi æquando: à quo crimine nobilissima Gallorum natio & natura & voluntate remotissima semper fuit: quo in regno si tertius, quem appellant, ac politicus ordo in conventibus parem sibi cum Nobilitate locum postularet; tantam arrogantiam vos non jam verbis & disputationibus refellendam, sed manu & fuste damnandam putaretis: ex intimis igitur sensibus vestris aliorum animos fingite, Galli; quemque generosæ indignationis motum in rebus vestris haberetis; eumdem erga populos, qui vobis parent, adhibete: illud vobiscum reputantes, judicium vos contra nos ferre non posse, quo non simul vos ipsos, ac Gallicam Nobilitatem damnetis; qua nulla sub cælo juris & dignitatis suæ apud plebem retinentior umquam fuit.*

Cum perorassent Nobiles, haud minus vehementi oratione populares in contrariam sententiam ita disseruerunt: *Si in judiciis de magnis rebus vocabula potius sequi, quam rem spectare oportet, Gubernator; frustra à nobis omnis labor in defendenda caussa nostra suscipitur: ceterum nos recreat; quod in te tali viro tantum roboris esse remur, ut non te ab inanibus imaginibus auferri sinas, sed res suis momentis possis ponderare;*

rare: non negamus, Gubernator, Nobilitatem venerabilem rem esse; recteque ac sapienter Gallos celsissimum quemque locum illi tribuere confitemur; sed de ea non ex nomine, sed ex re, ac solida ipsa ratione statuendum est: nempe igitur dicebatis, Nobiles, Nobilitatem esse inveteratas familiæ opes, ac Majorum in Rempublicam merita. Age, utramque rem in utroque corpore, Nobilium & popularium, perpendamus. Ut igitur à meritis initium facientes clariora tantummodo attingamus; an pœnitet nobilissimæ insulæ Chii, atque utriusque Phocææ Genuensi imperio adjectæ? ejusdemque insulæ adversus Venetos magno virium apparatu mari ac terra invadentes retentæ? an sordet Famagusta Cypri celebre emporium capta, regnumque ipsum Cypri vectigale factum, ac regii generis homines captivi, atque obsides Genuam adducti? jam vero illud, quo nostra omnia continentur, quo tandem in pretio habendum erit? insula Corsica adversus celsissimum & præpotentem Regem Alphonsum defensa; Bonifacium oppidum, quod arx & claustra illius insulæ est, arta obsidione terra ac mari circumsessum, ex illius faucibus ereptum, admirabili illo incredibilis audaciæ & fortitudinis edito exemplo? postremo quæ res à Genuensibus gesta est, quæ ad gloriam navalis prælii possit adspirare, quo is ipse inclytus Alphonsus Rex, idemque clarissimus & fortissimus imperator victus est, ac simul cum Rege Navarræ, ac magno Magistro divi Jacobi, centumque Proceribus dominatu populorum insignibus captus? Multa quidem à corporis vestri hominibus insignes sunt editæ pugnæ atque egregiæ partæ victoriæ, quibus nomen Genuense clarum ac formidolosum fecerunt; neque enim merita fortium virorum comprimere aut elevare candoris est nostri: ceterum, si quis vestra cum nostris conferat, inveniat vestra ad gloriam quidem esse insignia; nostra vero neque gloria inferiora & utilitate longe antecellere: quæ utilitas finis publicorum consiliorum est, eamque Respublicas gerentes in deliberationibus spectare in primis solent: in splendore vero & amplitudine familiarum, quod alterum quærebatur; qua tandem re gentes Adornia, Fulgosia, Montalta, Guarca, quattuor illis vestris longe opibus & potentia inter vos antecedentibus inferiores sunt? ea certe superant, quod diutius rerum potitæ sunt; ac diuturnior fuit illorum principatus: ceterum tam vestræ quam nostræ hæ claræ familiæ è malis publicis creverunt: & adhuc istos non pudet nos, non modo socios in Nobilitate, per summam nostri & sui ignorationem adspernari; sed contumelioso quoque plebejorum atque impudentium nomine appellare? viros ab omni ipsos pudoris specie derelictos; quodque in ipsos valet crimen, in alios conferentes: neque vero Majorum nostrorum injuriæ illos Reipublicæ procuratione & honoribus publicis privarunt; sed intolerabilis ipsorummet superbia & arrogantia: neque enim Simon Buccanigra, vir clarus ac fortis, Nobilitatem à gerenda Republica arcuit; sed Rempublicam, quam totam, ceteris exterminatis, quattuor familiæ, Spinula, Auria, Grimalda, Flisca, ad se attraxerant, ex illorum manibus extorsit; ac regimen omnibus bonis & honestis civibus commune instituit: quod ideo populare vocavit, quod populum omnem amplecteretur, neque certis tantum familiis circumscriberetur: à quo, tantum abest, ut Nobiles excluderet, ut contra, omnes familias nobiles, quæcunque, ejurata Nobilium quattuor familiarum Factione, ad illud admitti voluerint, libenter amplexus sit; illisque honores & magistratus publicos, præfecturas classium mandarit; omnique honorum genere illos persecutus sit: qua æquitate id assecutus est, ut magna Nobilium pars studia cum illo conjunxerit, pecuniis illum juverit; superbo quattuor familiarum jugo se exemptam lætans: non ademisse igitur Nobilitati Simon procurationem Reipublicæ, sed ademptam restituisse censendus est: qui quattuor familias dejicere quidem impotenti dominatu potuit, arrogantiam & fastum illis eripere non potuit: neque ulla lenitate & justitia sua inducere, ut æqualitatem juris cum reliquis civibus amplecterentur; ac cum cetera civitate in sancte institutam formam Reipublicæ, ac commune civitatis bonum capessendum consentirent, seque in ordinem cogi paterentur; sed contra, experta, animoque alte insidente regnandi dulcedine omne jus, fas, pudorem, patriæ caritatem in captis mentibus opprimente, arma contra patriam sæpe tulerunt; quibus non civitatem, in quam ultro invitabantur, sed impotentem dominatum repetebant: quis igitur eam legem improbet, aut factiosam appellet; quæ illos ab ea procuratione Reipublicæ arcuit, à qua ipsimet sese prius sejunxerant? quamque modo aperta vi, modo insidiis oppugnabant? ceterum Nobilitatis nomen in civitate vetustum, & à Reipublicæ procuratione (quantum ex veteribus monumentis conjici licet) inductum, ab illis omissum est; qui post institutam communem & popularem Reipublicæ formam, ad Rempublicam gerendam deinceps succrescebant: ne cum illis consentire viderentur, qui à reliqua civitate consilia separarant; atque Factionem Reipublicæ institutæ adversam ita nomine detestarentur, quemadmodum re se ab illa segregarant: quare factum est, ut Nobilitatis nomen, quod prius generis fuerat, tum primum Factionis esse cœperit; quippe cum complures corporis nostri gentes vetusto splendore ac potentia illustres, maximisque gestis rebus claræ, ac ceteris omnibus ornamentis præditæ, quæ necessariam Nobilitatem secum trahunt, populares vocentur; & contra, complures homines ab illis in corpus suum accepti, ac familiis & nominibus illorum adscripti, novi ac degeneres, nullis honoratis parentibus orti, nullisque in patriam insignibus meritis ipsi, aut Majores eorum conspecti, Nobilitatis nomen sibi assumant; nulla earum rerum subnisi, quæ Nobilitatem connexam habent. Illud vero perridiculum est; ut, quos homines idem mercatorius quæstus, eademque nummularia & navicularia, quam juxta nobiscum faciunt, nobis pares faciat, eosdem solum nomen, contra omnium sæculorum & gentium exempla, ceteris hominibus eadem professione, iisdemque exercitiis conjunctis præferat: diversa est Galliæ vestræ ratio, Gubernator; in qua nobilissima Provincia Nobilitas utraque re à populo distinguitur, & inveterato Majorum splendore, & diverso vitæ ac cultus & studiorum genere. Solum igitur nomen, quod nos ea de caussa, quam modo audisti, repudiamus, vos nobis præferet, quos res pares facit? & hi homines nos impudentes appellare non verentur? nos ne impudentes; an vos arrogantes, qui ætati apud omnes nationes debitum honorem detrahitis? quoque loco illi in gravioribus rebus, nimirum in Magistratibus & in Republica gerenda ceditis; eum illi in minus seriis rebus atque in ejusmodi pompis auferre studetis? quam ætatem si tu Gubernator loco suo non fraudaris; non tu Gallorum institutum à nostris rebus longe diversum damnasse, sed quod à gravi & religioso judice exspectandum fuit, statuisse existimaberis. Usum in Magistratibus & in Republica gerenda secutus Clivius secundum populares judicium tulit: accessit hæc ad veteres complures odii caussas nova animorum irritatio; fortuna ad impendentes calamitates viam præmuniente.

Octo dies Genuæ Rex fuit; mirifice adspectu urbis, cæli salubritate, hortorum amœnitate, ædificiorum specie, domestici cultus splendore delectatus: cum omnia urbis interiora loca, cum paucis comitibus obiret, ac, quæ visenda essent, contemplaretur; seque in civium colloquia & consuetudinem comiter & perhumaniter daret, convivia cum illis hilariter iniret, choreis nobilium matronarum interesset: hæc altero anno. Tertius vero ne mutus omnino sit, facit Julius secundus, ditionis Genuensis homo, ad summum pontificatus fastigium elatus; qui Pio tertio Senensi in locum Alexandri sexti demortui suffecto, cum sex tantummodo & viginti dies in Pontificatu fuisset, successit.

Sequuntur anni ejus sæculi quartus & quinctus, nonnihil à pestilentia tentati; quæ tamen non magnos progressus habuit, cum initiis summa diligentia, omnique remediorum genere, obviam itum esset; A.C. 1504. 1505.

esset: magnis autem contentionibus, verborumque certaminibus hi anni agitati sunt; quæ Pisani præbuerunt: qui ad extrema adducti omni alia via ex jugo Florentinorum evadendi præcisa, cum nullam non prius tentassent, dominatum ejus ipsius civitatis suæ, quæ de maritimo imperio tot sæcula varia fortuna cum Genuensibus dimicasset, ad Genuenses ultro detulerunt; supplicibusque & enisis precibus, ut illud acciperent, egerunt: quæ res studia civium divisit; cum non modo in publicis consiliis, sed in cœtibus & conventibus hominum quotidianis sermonibus agitaretur; cum alii effuso desiderio amplam & perhonorificam rem in sinum cælesti beneficio ultro delatam amplexarentur; alii contra præcipiti (ut ipsi appellabant) consilio non minus acriter obsisterent: quæ contentiones, animis accensis, cum pro sententia utrimque obstinate pugnaretur, ad jurgia sæpe exarserunt; propeque factum est, ut res à verborum contentionibus ad manus & ad ferrum deduceretur.

In dissuadentibus acerrimus fuit Joannes Ludovicus Fliscus; qui multorum populorum dominatu, multisque clientelis fultus, longe opibus & potentia tum antecellebat. Is adversus tantam civitatis voluntatem, (omnis enim fere civitas in Pisanos accipiendos impotenti desiderio ferebatur) nonnullis ex principibus civitatis studiorum & sententiæ sociis, aperte tendebat: multa autem opulentum atque ejus fastigii civem in eam mentem impulisse dicuntur: primum gentis & Factionis suæ Fliscæ respectus; (nam hæc quoque recens Factio ad veteres accesserat, *Catorum* nominata, ab eo animali, quo galeæ insigni Flisca gens utitur, multosque humilis fere sortis homines, tam in urbe ipsa, quam in ora Orientali comprehendebat) cum intelligeret tantarum virium ac tanti imperii publicam accessionem, esse suæ ac suorum privatæ potentiæ & dominatui infringendo; regnantibusque aptiorem esse imbecillam, quam prævalentem civitatem: quam cupiditatem usque adeo patriæ charitati prævertunt; ut potentioribus familiis perpetua disciplina fuerit, publicas vires depressas habere, atque enervare: deinde quod Regi Gallorum gratificari cuperet; cujus dominatu opes suæ in primis stabant, cuique infinito beneficio erat obstrictus, omni Occidentali ora regenda, ac prope fiduciaria ab illo accepta, cum magna dignitatis & emolumentorum amplificatione: sciretque, Regi cordi haudquaquam esse, Genuam supra modum crescere; ac viribus corroboratam & imperio auctam, contumaciorem adversus imperia fieri; animosque simul cum opibus ad libertatem & ad jugum excutiendum attollere. Accessit tertia, eaque turpissima sordium nota; nam hæc quoque vehemens opinio vulgo fuit, hominem ingenti auri vi à Florentinis emptum. Is igitur, cum in privatis civium cœtibus, qui ad illum frequentes conveniebant; tum in consilio universæ civitatis, quod crebro habebatur, incitato ardori tali oratione palam refragari solebat: *Quæ duo, Patres, in deliberationibus de magnis rebus plurimum semper apud omnes potuerunt; ea ambo mihi Pisarum dominatum ultro ad nos delatum repudianti, & ab eo accipiendo vos deterrenti in primis adversantur: alterum est splendor & magnitudo magni incrementi, quod cum summa publica dignitate civitatis nostræ imperium & vires duplicet: alterum nostra præfervida ac celeria ingenia, acquirendique semper avida, & ad subita, tam de magnis, quam de parvis rebus consilia capienda prompta, ne dicam præcipitia. Hæ duæ res ita hoc tempore apud multos vestrum valent; ita plerique impotenti hac cupiditate rapiuntur; ut non modo difficultates & incommoda, quæ in decora hac specie latent, ipsis in mentem venire non possint; sed ne orationem quidem de illis vos admonentium auribus admittant: quos, ne quid gravius dicam, boni ac dignitatis publicæ parum studiosos vocant; atque in circulis & cœtibus vulgo lacerant: ceterum decet graves viros ac patriæ vere amantes cives, præ publica utilitate, omnia levia ducere; neque incommodis hominum sermonibus à rectis consiliis deterreri. Ego quidem, quamvis adversæ invidiæ subjici malo, quam susceptam eorum, quæ Reipublicæ salutaria censeo, defensionem deserere; & ab incommodis, quæ multa & magna speciosum consilium tegit, proponendis abstinere. Non sum nescius, Genuenses, quam natura hominibus insita sit acquirendi cupiditas: ceterum hujus cupiditatis modus facultate & viribus nostris est terminandus: ut, si res, in quam desiderium nostrum fertur, vel in ea nobis parienda, vel in parta tuenda nostrarum virium non sit; ab ea quærenda prorsus abstineamus: quæ igitur tanta amentiæ vis nos tenet; aut unde novum hunc furorem nobis esse objectum dicam; ut, qui nostris viribus ipsi stare non possumus, alios fulciendos suscipiamus? quique ipsi liberi esse nescimus, aliis imperare quæramus? ac, quod jugum ipsi nos viribus nostris excutere non valemus, aliis nos impposituros speremus? non minus ridiculi, quam si cujus tanta sit corporis imbecillitas, ut neque stare, neque ingredi ipse, nisi scipione innisus possit; alios is corpore suo a casu sustinendos sumat: illisque haud absimiles, qui stomachi imbecillitate laborantes; cum perexiguum ac tenue alimentum vix concoquere possint; magnam ciborum vim non modo esu suavium, sed genere quoque salubrium sibi ingerentes, pro eo ut nimia copia extenuatum ventrem corroborent, exiguas illas vires, ac, reliquum quod est naturalis vigoris, obruunt, ac corpus ipsum tandem conficiunt. Nam, per Deum immortalem, quid tandem nobis animos facit, ut tantam negotii molem nobis temere conflare non dubitemus? an ingens fortium virorum ac strenuorum bellatorum numerus, quos urbs & ditio nostra fert? an opima vectigalia, publicaque opulentia, quæ quamvis magnum & diuturnum bellum alere possit? qua utraque re hosti, quem novum nobis adsciscimus, longe simus superiores? totum contra est, Genuenses: nam hæc omnia parva & tenuia nobis sunt: hosti contra, ampla & copiosa: omnis enim fere plebs nostra urbana, opifices & sellularii sunt, minime idoneum cuivis militiæ genus; cum ardor ille & studium militarium rerum, quod crebræ ac magnæ expeditiones excitabant, illis jam pridem intermissis, in hominibus nostris consenuerit; ac pro militibus & nautis, urbem publicanis & textrinam facientibus refertam habeamus. Neque vero negaverim, cum in urbe, tum in ditione nostra multos fortes & strenuos viros reperiri: ceterum navalibus rebus assuefacti, in quibus omnem ætatem agunt, nullique omnino nationi de virtute ac scientia in illis concedunt, terrestribus bellis minime apti sunt. Externo milite conducto res agenda est: at unde tandem pecuniæ in stipendia erogabuntur? ex ærario-ne, quod nullum habemus? an ex vectigalibus publicis, quæ omnia alienata sunt? nec cogitamus, tantam esse publicam egestatem, ut stipendia in paucos urbis præsidiarios, & duas, summum tres, custodiæ triremes, atque in nonnullos alios necessarios sumptus ægre connitamur; ne dum tanto insuper extraordinario onere affectas vires nostras aggravemus? tributo, inquit. Utinam, Genuenses, is esset in nobis animi ardor, ea patriæ charitas, ut pro illius dignitate & amplitudine tuenda, omni re nostra privata nos spoliare non dubitaremus: ceterum, obsecro vos, an non estis experti in bello, quod cum hoc ipso hoste, quem nobis paramus, de agro Lunensi gessimus, quam parum in hac spe sit ponendum; cum hosti nullam aliam ob caussam non exigua parte veteris ditionis nostræ cesserimus, quam quod tributo gravaremur? cum tamen illud ita, & tempore breve, & re exiguum fuerit, ut, præ magnitudine ejus, quod instat, vix compareat: an non memoria tenemus, quanta contentione à patribus nostris pugnatum sit, ut tributum, quod ostiatim pendendum erat ex lege antea lata, quæ non plus vicennalis fuerit, tolleretur? cum cives aperte ferrent, sese, urbe habitationibus inani relicta, alias sedes sibi quæsituros; atque*

atque alio commigraturos? an jam excidit, ita avos nostros à tributo abhorruisse; ut in bellis Mediolanensibus, in quibus de libertate ipsa & salute nostra dimicabatur, portum Liburni, cujus tantæ essent civitati nostræ ad maritima commercia opportunitates, perexiguo pretio alienarint potius, quam modicum illud conferrent? Longe alius, mihi credite, Genuenses, habitus animorum est nunc, cum improvisa ac splendida objecta species ardorem ac parum cogitatam rationem nostram excitat; ac tum erit, cum primus ipse impetus consederit; atque assiduo tributo rem suam privatim unusquisque paullatim confici sentiet: qua re fiet, ut de possessione Pisarum hosti turpiter concedere cogamur; ac speciosi & pravi consilii nullum alium quam famæ levitatis ac temeritatis fructum percipiamus. Nolite putare, hoc bellum navalibus illis expeditionibus fore simile; quas ingentes adversus potentissimas nationes feliciter ac magna cum gloria Majores nostri sæpe susceperunt: in quibus cives ipsi, ac Genuenses, & Ligusticæ nationis homines gratuitam operam Reipublicæ navabant; non modo publica dignitate & salute illos monente & instigante; sed privatis quoque rationibus ita ferentibus; cum aliter maritima commercia, quibus res omnis publica & privata nostra continebatur, stare non possent: at nunc ærarii pecuniis, externo conductitio milite, bellandum est, ac diu bellandum: non enim impetu, sed perseverantia gerendum est hoc bellum: neque enim hostis, nisi Pisis recuperatis, quieturus est: neque liberum est illi hoc quiescendi consilium; quod necessarium facit ipsius fortuna, quæ omnis in ejus urbis & ditionis possessione versatur: ad quod bellum vires ei suffecturas, neque satietatem illum capturam, cum omnium temporum exemplo, tum nunc in hoc ipso bello Pisano, ut cum maxime, docuit, maxima bella ac diuturna cum præpotentibus Principibus gerendo, ingentesque exercitus pecuniis suis alendo. Qui igitur nomen meum perstringunt, imperitamque plebem mihi irritant, unam habent me refellendi viam; si docuerint, unde in tantum & tam diuturnum bellum, quo civitatem nostram student implicare, sumptus sint erogandi: hanc autem nullam esse video; nisi si cives sese, pro suæ quisque rei modo, eam summam conferre paratos dicant; in eamque rem sese ipsi ac nomen suum obstringant, quæ non minus quingenta aureorum millia anniversaria conficiat: hoc uno, si illud perfectum mihi dant, non inanibus istis ardoribus ac tumidis verbis, assequi possunt, ut boni & amantes patriæ cives habeantur. Atque ego, Patres, perinde, quasi libera nobis sint de tanta re consilia, neque omnia à voluntate & nutu Regis pendeant, ita disputo; cujus mens prius exploranda est, atque ad eam deliberationes nostræ dirigendæ: nisi forte ea quoque nos agitat rabies; ut ejus injussu, tantam rem ingrediendo, tantum insuper Regem ad jam destinatum hostem adjiciendo, nos ac Rempublicam præcipitem dare properemus. Ego, Patres, pravum consilium omni ratione nobis abjiciendum censeo; atque ab eo bello abstinendum, quod temere susceptum, turpiter sit nobis ab illo exhaustis deponendum.

Cum perorasset Joannes Ludovicus; unus ex iis civibus, qui Pisas accipiendas decernebant, ita contra illum disseruit: *Miratus sum Fliscum, Patres, initio dicendi tam multis verbis invidiam à se detestari conatum; quam si cui res ipsa conflat, frustra oratio studet amovere: & Hercule! ut nemo Fliscum accuset, nemo illum bona mente uti neget; quid aut esse ad ignaviæ & desidiæ famam testatius, aut fieri in Rempublicam hostilius possit; quam tantam imperii, dignitatis, utilitatis quoque publicæ & privatæ accessionem ultro ac sine certamine delatam repudiare? atque ea cum ita sint; ille tamen pro eo, ut cum ceteris in præclaro consilio consentiat, non satis habens, tantæ omnis civitatis voluntati auctoritate & potentia sua impedimento esse, ultro etiam nos, si Diis placet, aspera oratione lacerare non dubitat; furorem & amentiam iis, qui ab ipso dissentiunt, objiciendo: res ipsa ad liquidum enucleata docebit, in utros hoc maledictum recidat: atque, ut te tuis vestigiis persequar, Flisce, nimis visus es mihi vires nostras elevare ac premere; contra hostis nobis destinati ad cælum extollere; sic nullum nobis ærarium, nulla vectigalia esse, sic plebem minime aptam militiæ dicebas: contra, hæc omnia hosti copiosa esse: qua in re, contra sentiendo, statuo nos longe hosti his omnibus rebus esse superiores. Mirabarque acumen ac sapientiam tuam; qui non intelligeres, nos, non imbecillitate virium, sed ad caussas discordiarum inter cives summum magistratum ambientes, tollendas, exteros ad nos regendos accersisse: quod idem Majores nostri, tum, cum hæc civitas in flore virium maxime esset, sæpe fecerunt; exteris Prætoribus privatæ fortunæ hominibus Rempublicam gerendam tradentes: argumento sunt ingentia bella cum iis ipsis Principibus, quibus parebamus, cum tædium illorum imperii nos capiebat, gesta; acriaque terrestria prælia cum illis nostra & patrum atque avorum nostrorum memoria commissa; in quibus semper superiores evasimus: quæ res eam quoque tibi orationem eripit; urbanam plebem nostram ac Ligures homines navalem rem tractare solitos, inutiles esse terrestribus bellis: quo (pace tua dixerim, Flisce) quid pronunciari possit imperitius? fuit quidem semper omnis nostrorum hominum gloria & commendatio in rebus navalibus, quæ non minore animi & corporis robore, quam pedestria bella egent: non quod non ad terrestria bella apti essent; sed quod fortuna civitatis occasionem illis non dabat terrestrium bellorum tractandorum: ad quæ si mutata conditio urbis, ac mutata tempora illis viam patefaciant; quis dubitat, quin nostri homines idem robur, eamdemque in rebus maritimis ab omnibus testatam virtutem ad illa non minore cum gloria sint translaturi? vivida enim sunt nostris hominibus atque impigra ingenia; tum autem laborum & malorum tolerantia; quæ res primæ in militibus postulantur: & tamen tu homines nostros tamquam opifices & sellularios, à bellicis rebus tractandis arcebas: quasi non major opera in opificiis exercendis, ac non multo major sit apud hostem opificum & sellulariorum copia: quorum nemo bellum, aut aciem, aut mare umquam adspexit: bella mercenario milite exercere soliti; cum nostri inter ferrum & arma, in maritimis saltem bellis, nascantur & educentur: in quibus non minora funera gladiis ac missilibus cadentium, quam in pedestribus aciebus eduntur: qua in re, Flisce, si hoc bellum, quod accipiendo Pisanos se sponte nobis tradentes paramus, mercenario & conducto milite gerendum est; quid attinebat te de sellulariis mentionem facere, quibus ad bellum uti nolimus? si nostris hominibus strenuis ac fortibus viris rem gerere decrevimus; neque egestas ærarii, neque vectigalia alienata, quorum nullus, aut perexiguus usus futurus est, nos à præclaro consilio revocare debent: neque Majores nostri tanta contentione de tributo tollendo dimicarunt, quod nomen hoc per se tantopere abominarentur; sed quod ægre ferebant, non in usus publicos, sed in regnantium libidines rem suam familiarem sibi extorqueri. Longe alia mens erit civibus nostris; cum intellexerint, se in patriæ decus & utilitatem, in imperium proferendum, in vectigalia augenda, in Rempublicam ære alieno liberandam, in commercia magno cum publico & privato suo, ac liberorum suorum compendio augenda conferre: ardore & studio, præclaraque æmulatione inter se in conferendo certabunt, si bene aliorum animos ex meo specto; illud secum reputantes quod vulgo dictitari solet; recte obolum in denarii, recte denarium in minæ lucrum impendi: jam illud facite cogitetis, Patres; inferentem bellum, quadruplo tanto propulsante superiorem opibus esse oportere: præsertim si illum ex possessione rei, quam teneat, dejectum veniat: ad hoc imperio subjunctis benevolis, ac rem non modo non gravate, sed cupide quoque juvantibus: id quod nobis de Pisanis usu veniet, exsecrabili odio in Florentinum nomen efferatis: cum sit in proverbio,* Hominem mortuum, non, nisi à quattuor vivis, domo extrahi posse: *ita ne vero, Flisce, nobis non est cum imbelli ac contempto populo par certamen; neque bellum, quod ab illo nobis imminet, no-*

strarum virium est? qui Mediolanenses Principes, ac Reges ipsos Gallos infinitis partibus viribus superiores sustinuimus. Venetam vero urbem longe opulentissimam, omnique veteris fortunæ copia abundantem, non modo in nos incumbentem non expavimus, sed omni terrore belli in illorum regiones translato, illos ad necessitatem de salute & de libertate sua dimicandi, & pacem supplices postulandi adegimus: & nunc pavore degenerum sellulariorum à tanti splendoris & utilitatis consilio desistemus? pudeat Majorum nostrorum, pudeat hominum, qui vivunt, pudeat denique hujus lucis. Ad quod consilium, præter ceteras utilitatis & opportunitates communes nobis cum omnibus, qui imperium suum augent, quas innumeras non necesse habeo apud mecum juxta gnaros persequi; duo à nobis præterea præcipui & ingentes fructus percipiendi hortantur: primus est, facultas nos alendi, qua omnino caremus; quamque ager totius Etruriæ feracissimus Pisanus nobis abunde suppeditabit; pro qua re semper vota fecimus. En erit umquam, cum magna civitas à ditione sua alatur; neque precariam vitam ab externis Provinciis ducat? quod omnibus ac perpetuis votis expetivimus; id ultro oblatum, per illum ipsum immortalem Deum, qui numine & benignitate sua illud obtulit, ne despiciamus, Patres. Alter est ille non exiguus fructus; quod, validam coloniam in agrum Pisanum mittendo, civitatem nostram prægravante multitudine exoneramus, ac quietiorem reddimus, nimia turba, seditionum sæpe caussa, sublata; egestatemque tenuiorum campis, in quibus se exerceant, ex quibusque victum sibi parent, assignatis: cum opificia & nautica industria non satis sit ad tantum numerum alendum: quæ res ad imperium quoque Pisanum nobis stabiliendum valebit; præsertim si illius civitatis Optimates & principes civitate nostra ac jure suffragii donaverimus; atque in par nobiscum jus Reipublicæ gerendæ adsciverimus: quod utrumque exemplum veteres ac maximæ civitates nobis præbuerunt: nam, quod de mente & assensu Regis prius quærendo censuit Fliscus; ne ego quidem, Patres, ab eo dissentio: verum sic statuo, Regis voluntatem à nobis ipsis pendere: neque enim tanto ardori ac civitatis consensui umquam refragabitur: juvabit quoque opibus suis ad rem obtinendam: quod si nos lente & segniter agere viderit, si sententiis inter nos disceptare cognoverit; quis dubitet, quin à sese novo negotio, nostra caussa, implicando abhorreat; quod nos, quorum tanta res agitur, frigide suscipere senserit? tuum est igitur, Flisce, ac tui similium, omissa contentione, cum ceteris in præclaro consilio conspirando, Regem in assensum trahere: ego, Patres, illud consilium toto pectore amplectendum censeo, quod sine summa ignavia & Reipublicæ prodita infamia omitti non potest.

Contentiones de Pisanis rebus vix dum finitas longe acriora certamina de nostris ipsis exceperunt, anno sexto, & septimo ejus sæculi exercita: quibus
A.C. duobus annis nulli umquam, post Genuam condi-
1506. tam, fuerunt, in quibus clariora edita sint docu-
1507. menta, aut natura insitæ Nobilitati superbiæ ac fastus, aut effrenatæ plebejorum atque infimæ sortis hominum libidinis, in libertate & impotenti dominatu exercendo nullum modum facientis: quique magis docuerint, discordiarum nostrarum (quæ plurimæ ac variæ fuerunt) nullas umquam fuisse acriores & vehementiores, quam illas, quibus Nobilium Factio & popularium corpus inter se contenderunt: quippe quæ cetera dissidia & odiorum caussas obruerint, ceterarumque Factionum respectus oppresserint; ipsasque inter se contrarias Factiones hostili odio modo inter se diffidentes ad sese attractas conjunxerint: contra easdem ipsas sectas singulas inter se bifariam dissectas distraxerint, Gibellinosque in Gibellinos ipsos, Guelphosque in Guelphos, Adornianos in Adornianos, Fulgosianos in Fulgosianos armarint: contra, Gibellini cum Guelphis, Adorniani cum Fulgosianis modo hostiliter infensis, in perniciem suæmet sectæ hominum ab ipsis abstractorum studia conjunxerint; prout singulæ hæ sectæ ab alterutra Nobilium vel popularium Factione amplectebantur: quas res scripturus vehementer me animo perturbari sentio; numquam me in difficiliori aut magis lubrico loco versatum intelligens: arduum enim in primis est homini in rebus, quas stilo tractandas suscipit, nato & educato, ita aut animi permotiones regere, ne in alterutram partem propendeant; aut stilo ita moderari, ne legentes, quæ scripta sunt, quamvis cum fide & veritate conjuncta, potius ad partium suspicionem, quam ad veritatis studium trahant: ceterum animus ita hac in re ab hoc morbo liber fuit; ut Deum immortalem precer, ut hominibus, qui scripta hæc nostra in manus sument, in judicio de me ac de scriptis meis faciendo, eam mentem det, quam mihi in scribendo dedit: multæ in liberis civitatibus discordiarum civilium caussæ esse solent; vel æris alieni, cujus magnitudine, velut tetra quadam tyrannide, tenues homines à divitibus & potentioribus civibus oppressi prægrave jugum, si nulla alia sit via, armis arreptis, excutere conantur; vel agrorum, quos in paucorum potestatem & possessionem cessisse, reliqua civium multitudo in egestate & solitudine ætatem agens, per ignaviam, ut plurimum, amissos, per vim recuperare contendit: quæ res Lycurgum & Solonem sapientissimos Legislatores, illum ad agrariæ legis, hunc ad tabularum novarum necessitatem adegerunt: asperum quidem utrumque & amarum remedium, ac rerum possessoribus vix tolerabile; ceterum, ad res ab interitu sistendas, unicum: quod exemplum prius sanctissimus Vates, & divino colloquio dignus habitus Moses, & ad Hebræum populum legibus formandum divino consilio electus, prodiderat; debitorum remissione septimo quoque anno, novaque agrorum divisione quinquagesimo quoque instituta, nascenti malo, sapientiore consilio, occurrens, quam ceteri jam exortum exstinguere conati sunt: quod exemplum ac remedium multi sæpe tentarunt, partim felici successu, partim tristi eventu, ipsisque auctoribus pernicioso: ceterum nullus est acrior, aut validior stimulus ad odia accendenda, civesque inter se armandos, quam dignitatis & honoris contentio, dimicatioque de summo in Republica loco; dum alii æquales, alii superiores non ferunt: quæ tanta animis civium imbibi solet; ut, cum ceteræ, quas diximus, controversiæ & dissensiones salubribus legibus sæpe sint sublatæ, hæc una vix umquam aliter quam ferro decreta sit: multæ sunt enim Nobilitatis laudes, multosque illa & acres habet ad virtutes stimulos, magnaque ad laudem & ad gloriam adjumenta: quippe, quod ceteros homines una tantum officii religio ad recte faciendum, ac cum fide & innocentia vivendum inducat: at Nobilibus, præter hanc communem caussam, ipsorum Majores quandam magis necessariam rationem officii colendi imponant; ut non solum suam, sed Majorum suorum vicem in fama paullatim collecta tuenda, sibi laborandum censeant: quorum Majorum decora & merita in posteritatem, tamquam jure hereditario, transfusa, dupliciter, & sua, & aliena virtute, Nobilitatem venerabilem faciunt: ceterum unum hoc vitium natura insitum habet Nobilitas, quod illius laudes haud leviter deformet: elatiores enim spiritus facere, animosque hominum ad superbiam, sæpe etiam ad intolerabilem arrogantiam solet inflare; ut æquabilitatem juris cum ceteris civibus ferre non possit; primariorumque è populari corpore civium opibus auctorum atque ad eamdem gloriam, quam Nobilium Majores pepererunt, suc-

succrescentium industriam depressam cupiunt: immemores eadem fuisse gentis suæ initia; iisdemque artibus, quibus novos homines niti vident, ipsorum Majores ex ignobilibus Nobiles factos: quæ contentio animos civium inexpiabilibus atque occulte gliscentibus odiis paullatim imbuens, civitates bellis civilibus involvere, atque evertere tandem solet: trecentisque circiter ab hinc annis (ut remotiora omittam) factum est, ut Nobilitas in omnibus fere Italiæ civitatibus ab honoribus, & Magistratibus, omnique procuratione Reipublicæ dejecta sit: quin etiam in nonnullis ab aditu ad prætorium lege exclusi sint Nobiles; idque assecuti, ut, quos æquales ferre noluerint, Dominos habuerint.

Is tum morbus civitatem nostram tenebat; cum nullæ earum caussarum, quas modo commemoravimus, seditiones ac tumultus, quos mox scripturi sumus, conflarint: nam neque plebs ullo ære alieno se oppressam querebatur; neque Genuæ in solo macro atque arido ulli sunt agri, qui dividantur; & in populari corpore, quamquam nonnulli homines erant novi; qui ipsi, vel eorum patres ad Reipublicæ procurationem venerant, (quæ tamen eadem ipsa quoque exceptio in Nobilium Factione erat) maxima tamen pars vel ex veteribus priscæ Nobilitatis familiis erant, quæ ante quattuor præpotentium familiarum regnum Rempublicam in manu habuerant; quæque iis de caussis, quas superius diximus, à Nobilium Factione ad populare corpus transierant; vel ex iis, qui post dominatum quattuor familiarum à Simone Buccanigra exstinctum, creverant; jamque compluribus progeniebus Reipublicæ procurationem obtinuerant; quique neque domestici cultus splendore, egregiisque in Rempublicam meritis ac claris rebus gestis, neque ulla alia in re Nobilium Factioni de dignitate concedebant: qui Nobilitatis tantummodo nomine superiores, ceteris omnibus rebus pares, ea appellatione inflati, populares spernebant. At juventus, cujus libidinem fervor ætatis impotentiorem faciebat, tenuioribus injurias & contumelias per varias occasiones imponere, pugnis & colaphis cædere, ferrum etiam nonnumquam intentare, vulnera infligere; neque sæpe admoniti ullum injuriarum finem facere: qui etiam eo arrogantiæ processerant; ut non satis haberent, impotentem superbiam exercere; sed illam quoque aperta specie præferrent; cum capulis brevium gladiorum, quos sub veste gestabant, contumeliosum titulum inscripsissent, *Rusticanos male mulctans.* Ac ne primariorum quidem popularis corporis civium minor indignatio animum versabat; cum ferre non possent, eos homines, qui Factionis tantummodo nomine differrent, ceteris omnibus rebus pares, honore & dignitate sibi præferri æquum censere: quam rem eo quoque indigniorem putabant, quod forma Reipublicæ popularis esset & appellaretur; summumque civitatis imperium ducentos circiter ab eo tempore annos perpetuo ac semper usurpato jure popularium esset, à quo Nobiles legibus ab ipsismet acceptis excludebantur: jus igitur suum ferro & seditione, si nulla alia re possint, vindicandum statuunt; cujus rei consilia struere cœperunt: quorum consiliorum sunt qui Julium secundum non expertem faciant, virum capitali odio Gallos Pontificiæ dignitati perpetuo iniquos prosequentem; eamque viam expeditissimam judicantem, invisam nationem, ac Romano solio prægravem, juraque Ecclesiæ imminuere tendentem, Genua exigendi: cui opinioni fidem affirmavit fama, quæ per eos dies manavit, Pontificem Saonensibus de Genuensium injuriis expostulantibus, ac multa adversus illos petentibus, respondisse: *Abite vero, Saonenses, ac civibus vestris renuntiate, bono animo sint: brevi enim futurum, ut Genuenses ea negotii mole domi implicentur, quæ illos à vestrarum & ceterarum rerum cogitatione avertat.* Nos rem incompertam in medio relinquimus.

At populares cives, ut omnia prius tentarent ante, quam ad extrema descenderent, rem ad dignitatem & potentiam Nobilium Factionis imminuendam commenti sunt: sermonem enim induxerunt, de duabus tertiis honorum ac magistratuum publicarumque procurationum partibus popularis corporis civibus dandis; idque æquum esse disputabant: popularium enim numerum Rempublicam gerentium auctum esse; duploque plures Nobilibus populares esse: porro eorum ipsorum popularium duo corpora esse, duasque Factiones, diversis nominibus distinctas; mercatorum & opificum eorum, qui opificia ingenuo homini haudquaquam pudenda exercerent: tres igitur Genuæ esse Rempublicam gerentium civium Factiones: proinde suam unicuique tertiam partem deberi; injuriumque esse, Factionem Nobilium, quæ non plus tertia parte sit, dimidiam partem trahere. Adversus ejus rei mentionem atroces exorti sunt Nobiles; vociferantes, per has ambages id agi, ut ipsi à Republica gerenda excludantur: cui enim id non apparere, cum in decretis faciendis numerus suffragiorum propenderet? legesque ac pacta testari, quibus dimidia pars Nobilibus concessa sit: neque tria esse Rempublicam gerentium civium, sive illa corpora, sive Factiones, ac sectas vocare libeat; sed duo tantum, Nobilium & popularium; duas igitur esse debere magistratuum & honorum partes: neque Factiones ab exercitiis fieri, sed à genere: aliter Nobiles & eos populares, qui mercatores vocantur, unum tantum corpus fore; æque enim à Nobilibus mercatorium quæstum fieri.

Cum res exitum non reperiret; populares intelligentes, se multitudine & conjunctione plebis, quam sibi idem populi nomen conciliet, antecellere; quæ plebs tum solum prævaleat, cum res ad manus revocatur; non cum consiliis & disputationibus ducitur, in quibus pauciores semper superiores futuri sint; quamquam primo à plebe armanda nonnihil abhorrebant, inconsultam libidinem timentes, qui metus rem aliquandiu distinuit; tamen hoc ut minimum malorum eligentes, illam tandem commovendam statuunt. Igitur cum res ad vim & ad arma spectaret, nonnulli leves exorti casus occasionem consiliis diu ante concoctis ad effectum perducendis præbuerunt. Emanuel Canalius pecuniam, portorii cujusdam caussa sibi debitam, in mercatorio foro à Nobili quodam poscebat: illo recusante, ac multa caussante, ad verborum altercationes ac clamores ventum est: cumque res incaluisset, dixit Emanuel, sese enimvero, si ille pecuniam debitam voluntate non solvat, jus suum per judicium persecuturum: qua judicii comminatione Nobilis, tamquam atroci injuria offensus, manum in Canalium intendit: quæ indignitas in medio ipso foro edita magnas animorum commotiones fecit; omnesque, qui aderant, vociferari, tantam superbiam non esse ferendam; tabernæque opificum ac mensariorum, quæ erant circa forum, clausæ sunt: propeque factum est, ut ad arma conclamaretur: ceterum prudentia nonnullorum gravium & proborum civium se interponentium, in primis vero Uberti Solarii Hastensis Prætoris virtute & diligentia, qui, ad primum tumultus crepitum, statim eo cum valida manu accurrit, animi mitigati sunt, atque imminens periculum in præsentia compressum: qui Prætor, Vicario regio absente, qui salutis procurandæ caussa ad aquas Statiellas concesserat,

A ceſſerat, ut plebis animos tot injuriis irritatos aliquo dato ſolatio permulceret, nonnullos nobiles adoleſcentes, quorum libido in injuriis & contumeliis intemperantior fuerat, unumque popularem civem paullo vehementioris ac fervidioris ingenii in hominibus concitandis, de ſummi Magiſtratus conſilio, exſulio mulctavit: quibus rebus quamquam erumpens ſeditio in præſens, ut diximus, repreſſa eſt; non tamen animi ſedati ſunt; reſque magnis certaminibus in Senatu acta eſt; popularibus Senatoribus pugnantibus, ut iſta Regi nunciarentur, qui acrioribus remediis imminenti malo occurreret, atque indomitam nobilium adoleſcentium libidinem coerceret: ceterum nihil im-
B petrari potuit, Nobilium Senatorum Factione obſiſtente: quæ res popularium civium, vel eorum, qui quietioris ingenii habebantur, indignationem mire accendit: vehementemque ſuſpicionem commovit, aſpera & atrocia ſuperbiæ & arrogantiæ à juventute quotidie edita exempla, non modo permiſſu, ſed ſuaſu quoque ſeniorum admiſſa: omnia igitur inter ipſos Senatores ſuſpecta eſſe; quæque fierent, ac dicerentur, mutuo in deteriorem partem accipi: nemo Reipublicæ conſulere, ſed omnes Factioni ſervire; nihil, quod pro illa faceret, turpe aut pudendum ducere.

Tam ſollicita civitate, omniumque animis exſpe-
C ctatione ſuſpenſis, quorſum hi motus eſſent evaſuri; alter caſus, poſt menſis ſpatium, intervenit, qui animorum commotiones haud parum auxit. Ruſticanus quidam è valle Porciferæ in area divi Laurentii, in qua ædes Fliſcorum ſunt, venales fungos habebat: ad eum acceſſit Barptolomæus Fliſcus; qui pretium percunctatus, cum ruſticanus paullo cariores, ut Fliſco videbatur, indicaret, neque de pretio convenirent; contumelioſis verbis Fliſcus hominem objurgare cœpit: ruſticanoque paullo liberius reſpondenti validum colaphum impegit, ex quo ſanguis manavit. Vo-
D ciferante ruſticano, in imperio tanti Regis talibus injuriis homines affici; Ghilio quidam lanius ex eadem valle oriundus, turbulenti ac minime timidi ingenii vir, injuria popularis ſui offenſus, illius partibus ſuſceptis, inclamare Fliſcum cœpit, ac vicem læſi minaci potius quam flebili voce conqueri; Fliſciſque, qui aderant, gentilem ſuum defendentibus, populi concurſus ſtatim ad commotam rixam factus eſt; armaque à nonnullis arrepta, neque abfuiſſent à periculo Fliſci; niſi regius Vicarius Roccabertinus, qui in urbem redierat, Barptolomæum & Ghilionem ſtatim in exſulium egiſſet: illum, quod cauſſam tumultui, ruſticanum
E verberando, præbuiſſet: hunc, quod invidiam facti contumacia ſua nimis inflammaſſet: ſecundum ea, ſexaginta civibus ex primoribus civitatis nominatim convocatis, ad pacem hortatur, bona concordiæ & mala diſcordiæ longa & ſapienti oratione perſecutus: cum illud addidiſſet, Regem non ſatis majeſtatem ſuam à Genuenſibus cultam putaturum; niſi iidem juſtitiam quoque colant, deinde in maleficia & facinora, quæ quotidie admittebantur, aſpere invectus, monuit, ut ab injuriis deſiſteretur: quibus non minus regium imperium, quod contemni videatur, quam violati ipſi, lædatur: cum diceret, non eſſe ea laturum
F Regem; cujus bonitate ſi leniter utaris, nihil illo eſſe mitius; ſi abutaris, nihil aſperius: proinde caverent, ne ejus iracundiæ aculeos ſibi irritarent; ejuſque manſuetudinem potius quam ſeveritatem experirentur: eſſe hoc in primis Regi cordi; neque ſe ulla habere eniſiora aut vehementiora mandata; quæ ipſe acerrime exſequi, ni reſipiſcant, in animo habeat: neque culpam magis penes juvenes, quam penes ſenes eſſe: qui juventutis libidinem & inconſultam rationem moderatione & prudentia ſua regere debeant: in quo officio ſi ceſſarint; tum vero ſeſe ad neceſſitatem adactum iri, illorum partes ſeveritate animadverſionis ac ſuppliciorum acerbitate ſupplendi. Hæc cum gravi & minaci voce pronunciaſſet; finem dicendi fecit, nihilque præterea in ea congregatione actum eſt; cum populares cuperent quidem de re toties in cœtibus jactata, ac tantis contentionibus agitata, hoc eſt, de duabus tertiis publicorum munerum populo concedendis, in eo conſilio agi, quæ res concordiam civitatis diſtineret: ceterum ejus referendæ nollent eſſe auctores, ad ambitionis ſuſpicionem deteſtandam.

Igitur cum, tota civitate exſpectatione ſuſpenſa, vulgatum eſſet, nullam mentionem de nova munerum & honorum partitione in congregatione factam eſſe; vulgoque fremerent, populum extrahi, ac ludibrio eſſe; eam occaſionem arripientes ii, qui rerum novandarum cupidi erant, nonnullos ex infimæ ſortis hominibus concitant, qui, Ducibus Paulo Baptiſta Juſtiniano, & Emanuele Canalio, illo claro, hoc honeſto loco ortis, domo armati proſilientes ad arma conclamant: iis primo pauci ſe adjunxerant: qui urbe diſcurrentes, ac nomen Regis & populi crebris clamoribus ſubjicientes, cum per campum Auriarum tranſirent, nonnullorum Nobilium verbis ipſos contumelioſe appellantium provocati, omni nocentium, vel innocentium omiſſo diſcrimine, iram in primum obvium effundunt. Is fuit Vicecomes Auria, egregius civis, rectique exempli, & moderati ingenii vir; quem omnis culpæ exſortem crudeliter interficiunt; Auguſtinumque Auriam, nonnulloſque alios Nobiles, ut quiſque in illos incidebat, vulnerant. Strepitu exaudito, Joannes Ludovicus Fliſcus ex ædibus ſuis ad Inviolatæ edito loco ſitis, cum haud contemnenda clientium manu in inferiora loca ad tumultus comprimendos deſcendit: eodemque tempore Roccabertinus Vicarius ex prætorio inermis, ſcipionem tantummodo manibus tenens, proſilit; ac per urbem diſcurrens ab armis diſcedi minaciter ac pro imperio jubet: cui cum ferociter reſponſum eſſet, non prius populum arma depoſiturum, quam duæ tertiæ partes in magiſtratibus & Republica gerenda concederentur; Roccabertino noctem appropinquantem verito, quæ ſolutiorem libidinem peccandi facere ſoleat, nullo pudore, aut pœnæ metu audaciam tenebris obtectam cohibente, neceſſitas expreſſa eſt promittendi, ſeſe morem populi voluntati geſturum. Fliſco obſiſtente, ac reclamante, fides Vicarii conſtitit: poſtero enim die in univerſæ civitatis conſilio, cui pauci ex Nobilibus interfuerunt, Vicario regio approbante, duæ tertiæ munerum publicorum, omniſque Reipublicæ procurationis populo conceſſæ ſunt; ex eoque decreto, eaque portione duodecimviralis Magiſtratus *Pacificatorum* nomine appellatus, creatus eſt; ad hoc ſummus ipſe, quem antianorum appellabant, & ceteri civitatis Magiſtratus electi ſunt. Primum Pacificatorum, una cum regio Vicario, opus fuit, Regem de iis, quæ acta erant, certiorem facere: quorum litteris placatus dicitur Rex: ex quibus cognovit civitatem in tranquillum redactam; cum primus nuncius tumultus illum vehementer commoviſſet. Eas litteras, paucis poſt diebus, conſecutus eſt Nicolaus Odericus Juriſconſultus, initio motuum ſtatim Orator miſſus: qui civitatis factum, ſi opus eſſet, purgaret; ac jura civitatis & populi defenderet.

At Genuæ cum omnia ſatis pacata viderentur; tabernis que apertis, opifices & menſarii ad omiſſam induſtriam rediiſſent; ecce tertio à decreto facto die, multitudo atrocior ac majoribus motibus ad ſeditionem coorta, per urbem pluribus agmi-

agminibus armata discurrens, domos Nobilium hostilem in modum invadit, ac, veluti capta urbe, diripit: popularium primoribus frustra obsistentibus, ac reclamantibus: qui contra, quam præceperant animis, experti sunt, facilius plebem concitari, quam comprimi; illamque difficilius arma deponere, quam sumere. At maxima pars Nobilium, partim metu, partim indignatione urbe excedunt; in suaque quisque suburbana se recipit, exitum rerum exspectantes: quod idem fecerat prius Fliscus, atque in prædio ad quartum ab urbe lapidem primo substiterat; tandem, cum res urbanæ duriores in dies fierent, in privatam arcem suam Montobium concesserat. At Nobiles, quamquam multis locis sparsi erant, non tamen se deseruerant; nonnullosque elegerant, qui, partitis muneribus, caussam suam defenderent; ac quæ è re ipsorum essent, ubique obirent, in primis apud Regem. Qui motus in Galliam portati, Regem ad necessitatem adegerunt, Ravastenum Genuam mittendi: cujus viri summa nobilitas & dignitas majorem vim habitura esset, ad verecundiam Genuensibus injiciendam, incitatosque motus sistendos: cujus appropinquantis fama Genuam perlata, populares cives Barptolomæum Cevam intima familiaritate homini cognitum obviam mittunt: paulloque post missi sunt, Vincentius Saulius, Demetrius Justinianus, Leonardus Facius; Hastam usque procedere jussi, ibique hominem præstolari: quam etiam in urbem se contulit Joannes Ludovicus Fliscus, ac non exiguus cum illo Nobilium numerus: omnia utrimque metu & exspectatione suspensa erant; graveque utrique parti videbatur, tantam rem unius Ravasteni arbitrio permissam: populares constantiæ plebis diffidere; Nobilibus nihil longius videri, quam ut in patriam redirent.

Dum Ravastenus Hastæ, utraque parte moram ægre ferente, cunctatur, Genuæ tumultuabatur: cumque auditum esset, Janum, Octavianum, Alexandrum Fulgosios Roma moturos; ac, nisi à Pontifice retineantur, Genuam auxilio Nobilibus venturos: ad hoc Joannem Paulum Leccam, Nobilium instinctu, in Corsica res moturum; visum est primariis popularibus, ad plebis animos retinendos, aliqua blandimenta dare: Magistratus igitur sexviralis creatus est; illique negotium datum, portoria & alia publica onera minuendi. Jacobusque à Mari, capitis Corsi Dominus, cujus fides popularibus, multis de caussis, suspecta esse cœpit, in arcem Ericis in custodiam missus est.

Interea Ravastenus Hasta profectus ad urbem venit; atque in suburbanis in pago, qui vulgo *Campi* vocatur, substitit: cui, honoris caussa, Magistratus civitatis ac delecta popularium adolescentium cohors pretiosum holosericum induta obviam processit: quo comitatu cinctus, delectaque septingentorum peditum manu ac centum quinquaginta equitum ala stipatus, urbem est ingressus, truci vultu atque in speciem minitabundo: cum Magistratus veluti anteambulones antecedere jussisset: quod ab illis mœrentibus & conditionem patriæ ingemiscentibus, obedienter tamen (ita postulantibus Reipublicæ temporibus) factum est: isque dolor animis Genuensium alte insedit; tamquam id factum speciem servitii præferret. Ravasteni opus primum fuit, ad terrorem suum denunciandum, securis, & jugum in area prætorii statutum: cumque, appropinquantibus Kalendis Septembribus, quo die novus summus Magistratus tum creabatur, rogatus, placeret ne illi Magistratum, ex formula recentis decreti, creari, responsum nullum dedit: quod silentium populares vehementer perculit, verentes, ne res ad antiquam formam redigeretur. Tam suspensis animis occultus Joannis Ludovici Flisci ad urbem adventus additus est; qui cum nonnullis armatis in ædes suas ad Inviolatæ se contulerat: ad quem frequens Nobilium concursus statim factus est; telaque & arma eo comportari cœpta: qua re perculsi populares, ad Ravastenum accedentes orant & postulant, ut ipsos ac populum ab Joannis Ludovici impetu securum faciat: ille Joannem Ludovicum, ne is quidquam injussu suo posset movere, in prætorio retinuit: quo metu soluti populares, à Ravasteno tandem expresserunt, ut Magistratus ex novi decreti præscripto crearentur: quibus etiam instantibus, Joannes Ludovicus urbe excedere jussus est: qui cum imperata cunctanter & retractanter faceret, arma à tenuioribus arrepta sunt, ut renitentem extruderent.

Eo tempore primarii populares domi se continebant; neque in ullam fere Reipublicæ partem interponebant: majorque prope erat ipsius inter se populi, quam cum Nobilitate dissensio: dictitantibus primoribus, sese arrogantiam & audaciam infimæ plebis ferre non posse; indignantibusque, summam Rempublicam atque omnium rerum arbitrium in civitatis fæcem recidisse: quique Nobilitatem paullo ultra æquabilitatis jura se efferentem ferendam non duxerint, iis nunc infimæ plebis dominatum subeundum esse: satius esse in antiqua redigi mala, quam in tantis asperitatibus & indignitatibus versari. Contra plebs ita disputabat: non se pro paucorum potentia; sed pro populi libertate arma sumpsisse: quam libertatem potentiores in seditione conflanda numquam spectasse, sed ad primum civitatis locum, dejectis Nobilibus, adspirasse, superbosque homines eo se servire putare, quod non regnent; societatemque tenuiorum fastidire; cum quibus tamen tot egregios cives, atque ingenio & consilio pollentes, tum autem de re familiari bene constitutos, nullumque sordidum aut pudendum quæstum facientes conjunctos videant: si plebi omnino serviendum sit, splendidius certe esse erga Nobilitatem servitium: quid autem illos in se despicere, præter fortunam ac tenues opes? an pœnitere fortis ac strenuæ à tenuioribus Reipublicæ navatæ operæ? quorum vigilantia occulta inter Ravastenum & Fliscum inita consilia detecta sint, eorumque virtute discussa; Fliscus urbe exactus, necessitas Ravasteno suopte ingenio à re abhorrenti imposita, Magistratus ex novi decreti præscripto creandi? primariis istis interea sedentibus, segniterque in caussa versantibus.

In tantis mutuis animorum offensionibus, plebs cum in ædem divæ Mariæ Castelli convenisset, octo Tribunos plebis creant; veteri Romanorum nomine tantummodo, non autem jure repetito: cum illi intercessionem dumtaxat haberent, his omnium rerum summa potestas permissa esset: qui, tribunali in prætorio constituto, non modo ceterorum Magistratuum, & Prætoris decretis, & voluntati intercedebant; sed quæ ipsis libuissent, de omnibus maximis & minimis rebus decernebant: periculosumque in primis ac capitale erat, illorum voluntati obstitisse; cum magnis hominum gregibus stipati incederent, ac jus dicerent: ut ceterorum Magistratuum potestas pro nihilo esset.

Eo tempore, cum omnis ora in Orientem versa præsidiis Joannis Ludovici teneretur, jussu Regis ipsius, qui totam eam oram homini custodiendam & regendam commiserat; ipseque Joannes Ludovicus in suburbano, ad quartum lapidem substitisset; duobus millibus & quingentis armatis in illum missis, se Rapallum recipere coactus est: missique sunt Spediam duo Legati, qui oppidum faventibus municipibus recuperarunt; haud exiguoque

quoque militum numero in agro Lunensi scripto, Philippino Flisco, qui cum mille quingentis peditibus ab Joanne Ludovico missus Spediam iterum intrarat, ejecto, totam Ligusticam oram brevi Reipublicæ recuperarunt. Enimvero Joannes Ludovicus, simulque cum illo Nobilitas omnis, occasione Regis in populum incitandi læta, per litteras & nuncios injuriam apud Regem conqueruntur; quam non sibi magis quam ipsi Regi per summum illius contemptum factam dicunt: quem contemptum cum per se Rex negligere non debeat; tum quod inulta audacia, ni propere obviam eatur, ulterius sit progressura; periculumque sit, ne ipsa urbe Genua Regem exigat: nam superiora quidem à populo admissa, quamquam gravia & acerba, ad seditionis tamen tantummodo interpretationem revocari posse: in hoc vero postremo populum à Rege perspicue defecisse; qui arma contra illum aperte tulerit, ditionemque regiam Ligusticæ oræ invaserit; ejusque loca, administris & procuratoribus regiis expulsis, Regi per vim ademerit: cui autem dubium esse, quin plebs, si tempus detur, conscia, quo se crimine obstrinxerit, patrocinio sese alterius Principis, ad commeritas pœnas subterfugiendas, communiat? Eas porro esse Genuæ opportunitates, eaque momenta illam urbem in rebus Italicis terra ac mari facere; ut ab omni Principe, ad quemcumque se Genuenses contulerint, cupide in fidem accipiantur. Contra Odericus caussam populi constanter defendebat; quem Gallicæ regiæ ac nominis Galli perpetuo studiosum fuisse, dicebat; ejusque majestatem pie & sincera fide, cum omnibus temporibus, tum post exortos tumultus, ut cum maxime coluisse, ac semper culturum: neque ullum umquam casum constantem & contestatam ejus fidem labefacturum: ad eos autem tumultus intolerabilibus Nobilitatis injuriis, ac non ferenda superbia adactum: cui cum nullum esset adversus Nobilitatis injurias in æquitatem Magistratuum perfugium, cum æqualia essent suffragiorum momenta; idcirco duas tertias illorum partes quæsisse, easque ab ipso regio Vicario Roccabertino, re præsenti certum judicium subjiciente, impetrasse: quæ una res, arrogantia Nobilium cohibita, caussas diffidiorum sit sublatura, civitatemque in tranquillum statum redactura. Neque esse, quod Nobilitas postremi hujus admissi, Orientalis oræ Joanni Ludovico ademptæ, invidiam inflammare contendat; illudque ad defectionis crimen renovare studeat: non enim ab omni verisimilitudine modo abesse, sed ridiculum plane esse; populum Genuensem umquam cogitasse de Rege ex ora Ligustica expellendo; quem in ipsa urbe ferat, ejus Vicarium retinendo, ac summa veneratione colendo: debere igitur Regem pro sua sapientia & æquitate, rem in meliorem partem accipere; ac cogitare, populum Genuensem merito ad necessarium consilium descendisse; sine quo non se à jugo Nobilitatis liberum intelligeret: quo modo enim ferret, oram Ligusticam, à qua civitas alatur, in manu infensissimi hostis sui esse; à quo obsessa precariam vitam illius arbitrio duceret? non igitur Regi ea loca adimere intendisse; sed ex iis hostem exigere, seque obsidione eximere, voluisse. Genuensem populum, paratum eandem oram cuicumque Regis procuratori, modo ne ex hostibus suis sit, regendam tradere. Hæ contentiones cum Regem animo nutantem diu fatigassent; is exitus ejus actionis fuit; ut, quod Nobiles de periculo alterius Principis accersendi, ad Regem in populum accendendum proposuerunt, id animum Regis in caussam populi inclinarit: qui quamquam graviter delictis populi offensus, tantam licentiam & audaciam non impunitam cuperet; ad hoc naturali insita Gallorum animis in Nobilitatis nomen propensione, occultis sensibus Nobilitati faveret; tamen temporibus serviendum statuit; concitatosque animos populi beneficio potius flectendos, quam exspectatione supplicii exasperandos: metu, ne, dum ipse comparat, populus occuparet in alienam opem & fidem confugere: ac potentiam Cæsaris veritus, quæ, vivo Philippo filio tanti regni successore formidolosa in primis erat; veniam admissorum decreto suo populo dat: legemque de duabus munerum & honorum partibus comprobat: ad Nobilitatis tamen solatium, ut loca Joanni Ludovico ablata restituantur, imperat: quarum rerum diploma conscriptum Michaeli Ricio Jurisconsulto, exsuli Neapolitano, viro impigro, magnique in rebus publicis usus atque ingenii ad animos hominum tractandos in primis apti, deferendum dat.

Interea Genuæ vehementer laborabatur; neque res urbanæ turbulentiores umquam fuerunt: ut complures probi ac præstantes cives de relinquenda urbe, seseque ex illa colluvione subtrahendo, cogitarent: cum ii, qui domos Nobilium diripuerant, quorum magnus erat numerus, caussas discordiarum, rixarum, seditionum quotidie ferrent; solique in pretio essent turbulenti homines, egentes, obærati, flagitiis & sceleribus inquinati, capitalia ausi, & ad vim, cædem, atque ad omne facinus parati; quorum urbs plena erat: quæ res cum ipsis quoque Tribunis intolerabiles esse cœpissent; illis non repugnantibus, Tarlatinus quidam, ordinum ductor, magni in rebus bellicis nominis, magnique animi & consilii vir, Pisis accersitus est, ad nefariorum hominum audaciam comprimendam, duobus peditum millibus ea de caussa illi attributis. Ejus virtute & opera rebus urbanis satis pacatis, Ricius Genuam venit; diplomaque Regis Magistratui reddit. Enimvero illi gaudio exsultare, manusque ad cælum tollere, Deoque immortali gratias agere, qui eam mentem Regi dedisset, finemque domesticis malis tandem imposuisset; populumque egregiæ victoriæ adversus Nobiles compotem fecisset; ea re impetrata, quæ ipsis arma induerat: qua lege non solum firmissimus clypeus adversus Nobilitatis superbiam & injurias datus esset; sed Nobilitas pedibus populi subjiceretur. Longe alia mens in Tribunis, atque in humili plebe, iisque, qui turbulentum magis quam pacatum civitatis statum, tamquam ipsorum libidini aptiorem, optabant: quorum mentes tanta amentiæ verius quam pertinaciæ vis tenuit; ut benignitate Regis spreta, neque duobus tantis beneficiis, & impunitatis, & legis comprobatæ contenti; quia tertium non impetrarant: pro eo ut dicto audientes essent, ac Joanni Ludovico ablata restituerent; tamquam laudi sibi ducerent, contumelias in Regem contumeliis cumulare; novam insuper expeditionem in opidum Monœcum decernerent, quod factiosis Guelphorum & Gibellinorum temporibus occupatum Grimalda gens retinebat: sive temere credentes eadem facilitate arcem munitissimam expugnari posse, qua nuda & aperta loca recuperata fuerant; sive eam caussam fore sperantes, continuandi sibi magistratus, popularium Optimatibus temerarium consilium, inaneque evasurum tacite damnantibus, ac mœrentibus, & ingemiscentibus claram victoriam populi insania corrumpi; ac Rempublicam, caussamque populi furentis multitudinis insania ac perdita Tribunorum ambitione in præcipitem & irrevocabilem casum dari; eamque molem regiæ iræ sibi ipsi à populo conflari, qua haud dubie obruendus esset. Ejus expeditionis Dux creatus est is ipse Tarlatinus: qui, Ravasteno invito,

A invito, cum duabus triremibus, quarum præfecti fuerunt alterius Gaspar Guanus, alterius Joannes Baptista Davania; ac cum nonnullis minoribus navigiis sub exitum mensis Septembris profectus est.

Novæ quotidie res excogitabantur, quæ quietem civitatis exagitarent: in quibus illa fuit, nova Reipublicæ proposita forma, sex & triginta civium creandorum, in quorum numero essent antiani, ac nonnulli alii majores Magistratus, quibus stipendium de publico assignaretur; penes quos summa esset omnium rerum potestas, eaque quinquennalis esset: quæ consultatio cum aliquandiu civitatem tenuisset; tandem vana evasit: B cumque quotidie novæ hominum sectæ orirentur variis titulis insignes; specie ad auctoritatem summi Magistratus tuendam, re ad illam infringendam; quæ eo magis imminuebatur, quo magis sectæ alia ex alia in dies orientes multiplicabantur; electi sunt quattuor cives, quos Ductores urbanarum rerum appellarunt, viri graves, & experientes, quietisque publicæ amantes: ii fuerunt, Fabricius Justinianus, Bernardus Castillionus, Petrus Calisanus, Marcus Terrilius; delecta quadringentorum cohorte illis attributa. Nec spes de illorum virtute concepta civitatem fefellit; omnibus exsulibus, qui plurimi in urbem C confluxerant, civitate & tota Genuensi ditione exactis, facinorosorum & seditiosorum audacia severitate animadvertendi repressa: quibus rebus factum est, ut civitas à præteritis malis & ærumnis haud parum respirarit. At Ravastenus tantis indignitatibus commotus; simul indignatus, majestatem & imperium regium adeo contemni; auctoritatemque suam in dies vilescere atque imminui intelligens; ad hoc turpe sibi putans, ejus fastigii ejusque nobilitatis viro, speciem tantum se, non vim Vicarii regii obtinere; procuratione deposita, urbe excessit; Deum prius hominesque testatus, furentis plebis insaniam in Genuensium D caput brevi recasuram; seseque magis civitatis malis, atque imminente calamitate, quam suis ipsius injuriis, commoveri. Fuere, qui putarint, auctoritatis Ravasteno abrogandæ non magis temeritatem plebis, quam aulicam obtrectationem caussam fuisse: hancque invidiam Rocabertinum occultis consiliis illi conflasse, offensum ejus adventu, ac Regi, ejusque consilio succensentem; qui, tamquam in ipso non satis animi ac consilii esset, ad res Genuensium regendas, alium supermiserit, cujus splendor ipsius luminibus obstrueret: ad hoc Chiamontis Cardinalis Rothomagensis fratris filio, atque Italicis rebus cum summo imperio præfecto, à Ravasteno capitali odio dis- E sidenti gratificari cupientem: nos in re non satis comperta suam cuique existimationem liberam relinquimus.

Discessu Ravasteni, plebis animi creverunt, ejusque libido solutior facta est; omniaque ad nutum Tribunorum, ceteris Magistratibus spretis, fiebant. Per ea tempora æmulatio partium inter Adornianos & Fulgosianos occulte gliscebat; quæ una res esset caussæ populari evertendæ: huic malo subito occursum est, utrarumque partium capitibus in ædem divi Dominici convocatis: inter quos, paucis commutatis verbis, convenit, ut de- F positis Factionibus ab eo tempore maxime alienis, omnia studia in susceptam populi caussam defendendam unanimes conferrent. At Tribuni asperis verbis popularium primores lacerare: quorum languore & desidia fieri, ne Monœcum caperetur; brevi profecto casurum, si illi cum cetera civitate viribus & consiliis conjunctis, in caussam ipsi quoque descendant: sed non omnino desertam esse Rempublicam: annisuros enim ceteros cives, ut suam & cessantium, ne dicant patriam prodentium, vicem suppleant. Ad ea respondere Optimates, sese de patriæ charitate, ac boni & dignitatis publicæ studio neque Tribunis, neque multitudini, neque ulli omnino mortalium concedere: ceterum in magnis rebus aggrediendis, non impetu animi rapi, sed ratione duci oportere: non minorem igitur ipsorum futurum fuisse ardorem, in Monœco ex injustorum possessorum manibus extorquendo, quam Tribunorum, aut multitudinis: verum qua tandem ope arcem situ munitissimam ac pene inexpugnabilem, quæ prævalidos regios exercitus multos menses distinere possit, cum exiguis illis & subitariis copiis tentari? aut quid aliud tantis pecuniarum & laborum impensis, quam dedecus quæri? facere hoc non novum Tribunos & multitudinem; ut principes cives maledictis conscindant; omniaque eorum facta & dicta ad suspicionem & ad invidiam trahant. Utantur proinde illi usitato vitio: sese enim salutaris sententiæ suæ perpetuo retinentes fore: ceterum plebs tantam contentionem animis imbiberat; ut magna opificum & sellulariorum pars, relictis tabernis, ac quotidiano quæstu, quo alebatur, omisso, ingenti agmine Monœcum contenderit, libidinem animi solam ducem sequentes: fueruntque terrestres copiæ Monœcum obsidentes hac urbana multitudine auctæ sex omnino hominum millia: ceterum urbanorum adventus impedimento potius quam adjumento rebus fuit: omnium enim militarium numerûm rudes & insueti; cum neque imperiis parere didicissent, neque ulla verecundia cohiberentur: ac, quæ libido animi ferret, omisso discrimine in rem ne, an contra esset, exsequi festinantes omnia turbabant: parumque abfuit, quin milites importunitatem fastidientes, obsidione soluta à signis discederent.

At Nobilium Factio, quæ tanto novi regii decreti vulnere icta plane conciderat, omnisque consilii inops obtorpuerat; recentibus plebis facinoribus cognitis, à summa desperatione ad spem victoriæ animos erexit; intimis sensibus gaudens, viam sibi à plebis insania ad illam sterni: quam spem ut adjuvarent, quattuor Oratores ad Regem mittunt, Antonium Spinulam, Laurentium Lomellinum, Stephanum Vivaldum Jurisconsultum, Joannem Jacobum Auriam: qua re cognita, populus duos ipse quoque Oratores mittit, Paulum Francum Bulgarum, & Simonem à Jugo: qui tamen in conspectum Regis vehementer populo irritati admissi non sunt; sed propere è regia facessere jussi, cum unus Odericus remansisset: qui, quamquam Nobilium Oratoribus perspicuam defectionem populi criminantibus, Regemque in illum incitantibus, caussam populi constanter defenderet; res tamen neque longæ neque ambiguæ deliberationis fuit. Rex enim tantam contumaciam cohibendam ducens, ne impunitas populum ad majora & graviora in dies audenda proveheret; simul ut majestatem à contemptu vindicaret; ad hoc morte Philippi Hispaniarum Regis liberatus metu Cæsaris, qui ad eum diem ipsius cupiditati moderatus fuerat; aperto tandem bello Genuenses persequi decrevit: cui ipsemet præesse constituit, in rebus Neapolitanis expertus, quanti interesset, Principesne bella ipsimet gererent, an Ducibus & præfectis gerenda permitterent: cum præsertim nullum esset descensus in Italiam incommodum; itinere jam decreto ad constitutum cum Pontifice colloquium, qui ipsum Bononiæ præstolabatur, ut de bello Veneto capita conferrent: cujus uterque cupidissimus erat, gravissimasque caussas habebat: nihil igitur dissimulans, insequentis anni initio ejus sæ- A. C. 1507.
culi septimi comparare instituit; atque interea mandato omnibus iniquitatibus Genuenses vexare; Chia-

Chiamontio dato, ne quidquam annonæ ex Insubria Genuam subvehi permitteret; & arcis præfecto, quantis maximis detrimentis possit, Genuenses afficere jusso. Enimvero imperio lætus præfectus, vir pravo & sævo ac rapaci ingenio, ad lædendumque prono, cupide imperata exsequi pergit: igitur cum die festo magnus hominum & mulierum, tam nobilium quam popularium, numerus in ædem divi Francisci arci prope conjunctam ad sacra convenisset; statim foribus templi obseratis, populares cives, quotquot in æde inventi sunt, nobilibus ac mulieribus dimissis, captivos fecit: quos multos dies in carceribus retentos, multaque aspera & acerba perpessos, non nisi decem aureorum nummûm millibus redemptos dimisit: ad hoc complures onerarias in portu bombardarum ictibus depressit: quibus multos quoque peregre, quo suarum rerum usus ferret, commeantes incautos & inermes exanimavit; cum noctu tecta ac privatas domos continentibus ictibus peteret.

Eo tempore miserabilis in primis erat civitatis status, multis undique iniquitatibus conflictatæ; ac cum præsentibus malis exercitæ, tum formidine futurorum ab ira & indignatione Regis sollicitæ, ad hæc minis Ferdinandi Hispaniensis Regis, & Ducis Sabaudiæ perterritæ: quorum ille amicitia & affinitate Gallo conjunctus erat; hic bellum ad Monœcum in ipsis ditionis suæ januis ægre ferebat: quibus malis & periculis usque adeo feroces animi plebis infracti non sunt; ut contra, primarios cives ad necessitatem ingentis auri summæ, hujus belli civilis caussa, inveniendæ & addendæ, minis adegerit. Una in tantis tenebris spes Pontificii auxilii elucebat: ad quem duo Oratores missi sunt: Dominicus Adornius & Augustinus Folieta: qui Pontificem ad patrocinium & propugnationem miseræ civitatis, ac Ligusticæ nationis suæ suscipiendum commoverent: in primis ad deprecatoris & pacificatoris partes, sacrosanctamque auctoritatem inter Genuenses & iratum Regem interponendas. Altera quoque legatio quattuor civium, eodem tempore, ad Chiamontium missa est: ii fuerunt, Joannes Baptista Lazania Jurisconsultus, Joannes Baptista Cocarellus, Lazarus Pichenottus, Josephus Dernisius; qui hominem civitati placarent; cumque, si fieri posset, à consilio subsidii Monœco submittendi abducerent: ceterum harum legationum dispar eventus fuit: nam qui ad Chiamontium missi sunt, ad illum accedere, atque ultra opidum Serravallem, quousque perrexerant, progredi permissi non sunt, retro in sua reverti jussi. At Pontifex nihil in pio officio cunctatus, per nuncios & litteras vehementer scriptas, Regem à suscepto consilio magnopere revocare instituit; & ab armis Genuensi populo inferendis, omni contentione, omnibusque precibus deterrere: cujus obedientia contentus, ut popularem illam Reipublicæ formam, quam ipsemet Rex comprobarat, complectatur, rogat: in qua obedientia haud retractanter Genuenses fore in se recipiebat, precibus consilia quoque addens: eos enim motus in Italia iis armis movendis excitari posse, quæ instituta consilia belli Veneti, quod utrique caput curarum sit, everterent: quæ preces & consilia cum Regem nihil commovissent; indignatus Pontifex, tam parva fuisse, in re præsertim cum tanta honestate conjuncta, auctoritatis suæ apud Regem momenta; ex eaque re, quam parvum ipse gratiæ locum apud Regem teneret, conjiciens; ad hoc Rothomagensis animo, ad Pontificatum haud obscura ambitione tendentis, perpetuo sibi suspecto; cujus

A cupiditati Regem servientem haud sincera fide colloquium petere veritus; inchoata consilia deserens, Romam profectus est, caussam insalubris cæli profectioni prætexens. Exarsit Rex hac subita Pontificis mutatione, illum omni contentione retinere conatus: quæ contentio quo major erat, eo magis suspicionem Pontificis augebat. Gravis hæc irritatio animorum utriusque Principis fuit: quo factum est, ut Pontifex Venetis mitigatus animum ad pacificandum cum illis adjiceret.

Interea Genuæ Roccabertinus, jussu Regis
B omnem speciem juris adversus Genuenses quærentis, urbe excesserat: quo profecto, eadem nocte milites prætoriani in arcem concesserunt: totumque insequentem diem silentium & admiratio civitatem regio rectore orbatam tenuit: cum tamen vexilla regia in summa turri prætorii erecta essent; reverentiaque quædam etiam in plebis animis erga Regem residua esset: quam opinio sapientium fuit, facile potuisse ad saniora consilia revocari, atque in potestate bonorum esse; nisi arcis præfectus, tamquam id consulto ageret, ut homines ad extremam desperationem adigeret, assiduis injuriis suis animos in dies magis exasperasset.

Interea Nobiles tria millia peditum scripserant;
C quibus, nonnullis ex copiis suis additis, Chiamontius Ivonem Alegrium præfecit: quo ad obsidionem Monœci solvendam profecto, copiæ Sabaudiæ, quæ ad Trophæa Augusti contractæ erant, ipsæ quoque movent: quarum appropinquantium metu Genuenses, Menœco tandem omisso, Albintemelium se recipiunt: in quam urbem paullo ante tormenta, & reliquæ machinæ, omnisque bellicus apparatus, jussu novorum Tribunorum, subductus fuerat. At Alegrius, Monœco sola adventus sui fama liberato, quam rem
D non exigui certaminis fore crediderat, omnem conatum suum in oram Ligusticam convertit; quam brevi totam Regi recuperavit. Jacobumque Francum præfectum portus Mauritii, Genuensem civem ex primariorum numero, insimulatum, quod duos Regis caduceatores necasset, jugo suspendit.

Interea plebs ad graviora in dies admittenda, eaque, quæ Regis animum magis irritarent, præceps agebatur: nam cum litteræ Caroli Dominici Carretti Cardinalis Finariensis, qui apud Regem magnum auctoritatis & gratiæ locum obtinebat,
E Magistratui redditæ essent, quibus ille Genuenses amice monebat, ut pertinaciæ finem tandem facerent; ac cogitarent, quam inferius viribus suis esset, ipsos omnium Principum societate desertos, tanti Regis omnibus opibus suis in ipsorum perniciem incumbentis impetum sustinere: id si fecissent, facile apud clementem animum veniam erratorum inventuros; resque sine armis, aliquibus tolerabilibus conditionibus faciles transactu fore: in eam rem sese partes suas, ac quidquid precibus apud Regem valeat, pro sua in ipsorum civitatem benevolentia, interpositurum. Hic o-
F mnes enimvero primarii cives, pro se quisque magnopere suadere, ut sapientia & amica monita accipiantur; neque tanta occasio Regis placandi, atque instantis pestis avertendæ ultro oblata omittatur: quam enim tantam rabiem animos Genuensium agitare; ut major ipsorum, rerumque civitatis suæ exteros, quam ipsos misericordia capiat? aut quid ulterius ipsis esse in votis potuisse, quam, venia eorum, quæ adversus Regis majestatem admissa negare non possent, impetrata, ac duabus tertiis honorum & Magistratuum

partibus ipsius Regis lege sibi firmatis, quæ una res Genuenses inter se commiserit, cum Rege in pace & in gratia esse? quid populum ulterius, si optio detur, petere posse? aut quid esse amentius, cum Regem placatum habere possint, eum nulla de caussa iratum experiri malle? quid illos spectare? quem finem tandem propositum habere? odium, quod exsecrabile in Nobiles gerant, ipsos contra illos armasse: quid igitur illos perpetuis hostibus suis quod ægrius sit, facere posse; quam ut tantas illis impositas injurias, domibus direptis, nonnullis eorum cæsis, ad necessitatem patriæ relinquendæ adactis, illis invitis, inultas ferant? longe hoc gravius vulnus, & acriorem doloris morsum in illorum animis fore, quam has ipsas injurias, ac damna perpessa. Redirent vero in patriam actutum Nobiles, ad jucundum spectaculum oculis fruendum: quid contra, illis jucundius facturos, quam, certa impunitate ultro oblata neglecta ac repudiata, sese suppliciis suis, quæ ipsos, nisi resipiscant, certa maneant, crimina luentes, iis ipsis, quos læserint, inspectandos præbere; temeritatem exprobrantibus, ipsorumque ærumni superbo ludibrio insultantibus? qua oratione cum nihil obstinatas imperitæ multitudinis mentes moverent; ad jurgiaque & clamores res venisset, parumque abesset, quin ad ferrum quoque exarderet; Tribuni, ad imminens certaminis periculum discutiendum, ad præceps consilium animum adjecerunt; quod illico effectum habuit: plebs enim, occulto illorum suasu, Paulum Novium, de suo corpore hominem, Ducem creavit; humili quidem loco ortum, ac sordido & pudendo fullonicæ quæstu vitam tolerante, ceterum animo egregio, quem statim tanto fastigio æquavit; ac mente integra, & casta, atque ab omni sorde libera, & adversus corruptiones, quibus sæpe à Gallis tentatus est, invicta; in caussaque populi illi commissa acriter tuenda constanti virtute: quæ res Regi nunciatæ, iram & indignationem jam commotam auxerunt: quam etiam Nobilium Factio & Cæsar ipse mire inflammarunt: illi, cum Regi demonstrassent, populum, insignibus Regis ex locis publicis dejectis, in eorum locum Cæsariana insignia posuisse; tamquam significantes eam urbem Imperii cameram, ut vocant, esse: hic, cum vehementer per litteras & Oratorem suum, Regem Genuensibus placare studuisset, atque ab armis civitati inferendis magnopere revocasset, auctoritatis suæ partes, pro jure sacri Imperii, in rebus componendis professus: quo officio, quaque Cæsaris contentione graviter Genuenses apud Regem offenderunt; tamquam ipsi in Cæsaris opem confugissent, cujus verecundia illi injecta ipsum ab incepto deterrerent; summumque hoc beneficium belli à se amoti Cæsari potius, quam ipsius benignitati & clementiæ deberent: igitur, copiis ac reliquis apparatibus auctis, itineri tandem se dedit; Alpibusque superatis, Hastam venit.

Interea Genuæ aluerant & provexerant audaciam & temeritatem plebis felices per eos dies in ora Orientali successus: in quam sub adventum Regis in Italiam, Joannes Ludovicus, ut viam regiis cœptis præmuniret, Hieronymum filium, unaque Emanuelem Fliscum, cum tribus peditum millibus, atque ala equitum, misit: qui cum Rapallum opidum tenuissent, indeque profecti Reccum versus iter cepissent, obvias in itinere habuerunt copias à Paulo Duce missas, à quibus fusi fugatique sunt: eadem hora Orlandinus Fliscus, qui Reccum venerat, cum audisset Fliscos suos ab urbanis fusos; ipse quoque fortuna pugnæ prius modice tentata, fugam cepit: quibus successibus Dux & Tribuni animos sustulerunt, sese ad defendendum præparantes: Finariensisque Cardinalis monita auribus non admittentes, per crebras litteras & nuncios, illos ad meliorem mentem se convertendos, & ad pacem ac veniam à Rege petendam subinde hortantis, Porciferanos ad fœnum comburendum per totam eam regionem, Serravallem usque & Savinionem mittunt; ut inopiam exercitus aggravarent: ad hoc arcem Castellatium vocatam, in cacumine montis urbi imminentis sitam, quæ exiguo Gallorum præsidio tenebatur, deditione ab illis facta, in potestatem redigunt: castelloque in Promontorio in caput Phari vergente, Riparolo & Sancto Petro arenæ (hæc sunt vicorum nomina) interjecto, per quod adscensus est ad Castellatium, ædificato, ut iter hosti intercluderent; quod ab ea parte ad urbem brevius est, quam per inferiorem viam sancti Petri arenæ mari contiguam; arcem Castellettum oppugnare, bombardisque statutis verberare instituunt; ignaviam & desidiam primariis civibus exprobrantes, quam simulatione prudentiæ tegant; qui domi latentes consilia à communi caussa separent, civitatemque, quantum in ipsis esset, hosti prodant: quæ, si ipsi studia sua cum ceteris conjungant, acriterque in caussa versentur, facile defendi possit: quid enim tandem, dempto hoc regii nominis fulgore, ad metum tam terribile proponi? omnibus enim saltubus & angustiis itineris ad urbem ferentis, vel parvo præsidio insessis, quo modo copias regias penetraturas? aut vero quo modo Regem, si Genuenses non segniter & cunctanter agere intellexerit, omnesque unanimes ad libertatem suam defendendam animos & corpora præparare; sese atque exercitum in tantum discrimen dare, atque in perangustas valles altissimis undique cinctas montibus, inter omnia inimica & infesta, demittere ausurum? seque iis locis includere, unde, omnibus aditibus parvo obice clausis, nulla sit evadendi spes: ipsique, atque omnibus, qui cum illo fuerint, fame sit pereundum? omnem spem Regis esse in discordiis civium: quam si Genuenses concordes illi adimant, profecto factum iri, ut ab illis bellum abstineat: neque alia de caussa putandum, Cardinalem Ferrariensem ipsos, tot aliis super alium nunciis & litteris, ad pacem & obedientiam hortari; quam difficultatum conscientia, quodque successibus diffidant Galli: ceterum sapientium istorum, qui se à ceteris segregarunt, consilium non magis exitu in utramque fortunam lætum, quam susceptu pravum fore: si enim Galli Genuam subjunxerint; parem omnium conditionem fore; neque illos eximios Regi futuros: at, si Genuenses, id quod sperandum sit, vicerint; omne servatæ libertatis decus penes multitudinem, quam ipsi despiciant, fore: quæ armata, discriminibus suis illius vindex & assertrix fuerit.

Dum ea summo cum ardore Genuæ à populo geruntur, Rex Hasta movit; qui per Burgum Furnariorum, & Serravallem iter faciens, cum Genuensibus finibus appropinquasset; statim signa apparere cœperunt, quam leviter fundata sint imperitæ multitudinis consilia, in discriminibus absentibus contemnendis ferocis, in præsentibus subeundis ignavæ: sexcentorum enim armatorum statio, quæ primas angustias insederat, ad adspectum adventantis regii exercitus, vix prima pugna tentata, turpiter se in fugam conjicit: quod exemplum ceteri secuti, ipsi quoque, locis ac saltubus, quibus præsidio erant, relictis, in urbem se recipiunt: magna Porciferanorum multitudine illos sequente: quæ res ingentem trepidationem Genuæ fecit; ut præ metu homines vix mentis compotes essent, confusaque agrestium & urbanorum multitudo passim discurrerent, quæque cariora quisque habebat, vicino suo custodienda daret: tamquam alienæ magis quam suæ domui confi-

consideret, alterque alteri salutem & fortunas suas commendaret, ac ne ope & consilio suo se desererent, pro amicitia orarent; velut plus animi ac roboris unusquisque in altero quam in se putaret: at Tribuni, quique rebus præerant, Porciferanos in vacuas domos Nobilium distribuerunt; viarumque ostia ceteri omnis consilii inopes transversis trabibus & catenis obserare instituunt: cum, vulgus, omissa rerum publicarum cura, sibi quisque privatim consulens, saxis ac telis, quæcumque ad manus fuerunt, comportatis domum suam muniret, quasi privati parietes, quam mœnia urbis, tutiores ac tectiores ad hostilem impetum illos facturi essent.

At Rex, libero transitu sibi dato, quam rem per tot saltuum angustias, totque artas semitas, itineraque ardua, aspera, confragosa, magnorum certaminum fore timuerat, jugis superatis, in inferiora descendit; atque in eo loco paullisper substitit, qui in duo itinera secatur: quorum alterum in vallem Porciferæ, alterum in vallem Bisamnis fert; cum, reliquis copiis ultra jugum subsistere jussis, multitudine potius ceterorum inopia aggravante, quam vires adjuvante, octingentos tantummodo cataphractos, ac mille quingentos levis armaturæ equites, duodecimque millia peditum, dimidium Helvetios, dimidium aliarum nationum, duceret; ingenti vi Nobilitatis Gallæ, atque egregia Nobilium Mediolanensium cohorte stipatus; Marchione Mantuano comitante, quem in magno pretio habebat, magnoque honoris titulo auxerat, præfectura Ordinis sancti Michaelis illi donata, ac vexillo tradito; qui honos multis ab eo tempore annis post obitum Ludovici undecimi nemini omnino habitus fuerat. Rex postero die Riparolum vicum usque perrexit, quod ab urbe trium millium passuum distat intervallo: eodemque die exercitus in castellum, quod in Promontorio supra ædificatum diximus, à Chiamontio erectus est: cum octo armatorum millia ex urbe prodiissent, atque in colle castello excitato superstante constitissent, Jacobo Corso Duce rerum militarium satis perito, Tarlatini Vicario; qui neque via maritima ob adversas tempestates, neque terrestri à Gallis impedita, qui omnem Occidentis oram occuparant, Genuam redire potuerat. Harum copiarum major pars, Gallis collem conscendentibus, in locum paullo inferiorem descendit, atque in tumulo quodam constitit, satis ferocem virium fiduciam præferens, loci præsidio tuta: adversus quos Chiamontius genus hominum potius contemnens, quos maxima ex parte opifices & sellularios esse, ac minime aptos militiæ crederet, quam multitudine & loco iniquo, quo subeundum erat, deterritus, egregiam Nobilium cohortem, ac non exiguam fortium virorum manum mittit: quorum impetum Genuenses intrepide sustinuerunt; acrique commisso prælio, Galli haud levia detrimenta accipiebant: loci iniquitate illos premente, ac superne emissis telis graviter accidentibus: quam rem conspicatus Chiamontius, duas bombardas protinus eo trahi jubet: quæ statutæ, lateraque Genuensium incessentes, illos coegerunt, locum quem ad eam horam constantissime atque intrepide tutati fuerant, deserere, & in superiora ad suos, quos reliquerant, se recipere; Gallis illos sequentibus & ordines servantibus: quorum discessu conspecto, ii, qui erant in castelli præsidio, metu, ne, Gallis se inter exercitum & castellum insinuantibus, interciperentur; hoste non exspectato, turpiter castellum deserunt: quorum fuga animadversa, ii, qui in tumulo reliqui erant, iter se in superiora recipiendi interceptum cernentes, per devias & præcipites vias, multis ex suis desideratis, in urbem se recipiunt: quo infelici rerum successu civitate mœrore &

A luctu consternata Oratores ad Regem missi sunt, Stephanus Justinianus & Baptista Rapalius, ad civitatem aliquibus conditionibus dedendam: qui in conspectum Regis non admissi, à Rothomagensi Cardinali auditi sunt. Is brevi responso orationem illis præcidit: non aliter illos accepturum Regem, quam de se, suisque omnibus, ac tota Republica arbitrio illi permisso: dare autem fidem Regem, suam cuique privatam rem salvam & intactam fore. De quibus rebus dum Oratores cum Rothomagensi agunt; ingens hominum multitudo, cui pax & compositio non placebat, cum omnia ultima experiri constituissent, neque à Magistratu retineri potuissent, armata ex urbe B prosiliit: quæ cum cacumen, in quo situm est Castellatium, tenuisset; per dorsum montis descendere, castelloque appropinquare cœpit; ferocem speciem præbentes, illud recuperare tendentium, ac certamen non detrectantium: quibus exercitus pars sese opposuit; acreque prælium commissum est, quod tres continentes horas duravit: tandemque urbani in spem irritam se laborare intelligentes, fortuna pugnæ neutro inclinata, se in cacumen Castellatii recipiunt: cum toto temporis spatio, quo pugnatum est, Rex majorem aliquem metum veritus, in eo spatio, quod C amni & castris interjectum erat, in equo, Nobilium globo atque exercitus robore latera cingente, armatus constitisset: ceterum, cum Oratores in urbem reversi legationem renunciassent; nox, quæ insecuta est, quæque diem deditionis faciendæ antecessit, tota inter flebiles questus patriæ casum lamentantium, ac se, natos, fortunas suas miserantium, atque incertorum, quo ira & indignatio Regis evasura esset, traducta est: cum matronæ, atque omnis puerilis ætas linteis induti, ac ramos oleæ præferentes per omnia templa vagi pacem divini Numinis supplicibus precibus ac lacrymis exposcerent. At Dux, iique, qui D eorum admissorum sibi conscii erant, quæ omnem spem veniæ adimerent; fide primariorum civium, ac potentium, & splendidiorum familiarum multum accusata; illorumque caput exsecrati, qui in medio cursu eorum consiliorum, quorum ipsimet fuissent auctores, mediæ ac tenuis sortis homines graviter & strenue in caussa versantes, per summam perfidiam deseruerint; neque id mirum esse, quippe qui ad illud consilium non studio communis libertatis, ut par fuerat, sed privata ambitione impulsi descenderint, sperantes sese, Nobilibus dejectis, solos regnaturos; cui consilio cum non successerit, tum vero cum amissa E spe dominandi, fidem simul deseruisse, consiliaque à reliquis civibus segregasse; atque à Rege jam tum, cum Hastæ adhuc esset, veniam sibi & incolumitatem pactos (ea enim fama manarat) reliquos suppliciis macerandos prodidisse: iis igitur atque ejusmodi multis in illos aspere invecti, urbe excedentes Pisas versus iter capiunt: postero die iidem Oratores ad Regem redierunt, jussi, in quascumque conditiones possent, rem transigere: deditioque Regi facta est: qui veritus, ut Helvetii, iique, qui voluntariam militiam profitebantur, contineri ab urbe diripienda possent, portam urbis ac circumjecta editiora lo- F ca validis Gallorum stationibus firmat, quæ ab aditu urbis Helvetios prohibeant. Chiamontiusque, prius egregio præsidio in Castellatium introducto, cum magna reliquarum copiarum parte urbem est ingressus: qui arma & tela omnia à Genuensibus conditionem suam animo ingemiscentibus tradita in arcem Castellettum comportari jussit. Postero die Rex ipse armatus, ac nudatum gladium stringens iter ad urbem cepit: cui summus Magistratus cum quadraginta civibus ex longe primariis usque ad divi Theodori

obviam processit: qui humi supplices procubuerunt; Stephanusque Justinianus, cui non quidem ætate, ceterum ingenii & consilii fama antecedenti illud negotium datum est, in hanc sententiam locutus fertur: *Si hostilem animum in te gerentes, celsissime Rex, atque odio imperii tui à te defecissemus; essentque ideo, qui nos nulla prorsus venia dignos censerent; at tu indignus tamen esses, qui illam suppliciter petentibus negares; cuique majorem vim adhiberet, majoremque ulciscendi cupiditatem injiceret injuriarum tibi factarum recordatio, quam parcendi, Christianissimi Regis augustissimum nomen: cui nihil absonum tibi est faciendum; sed cogitandum, quam à sapientia & contestata pietate tua alienum sit, quam professionem præ ceteris Regibus insigni titulo refers, non eandem factis quoque exprimere; cujus nullum præceptum enisius est, quam injurias non modo veniam petentibus, sed porro lædere pergentibus dimittere: ceterum nihil tale nos initio horum motuum cogitasse, vel ea sit fides, quod Vicarios tuos in urbe retinuimus, omni honore & reverentia obedienter coluimus, nihilque, nisi illis auctoribus, publice tentavimus; ac legem de duabus tertiis munerum publicorum & magistratuum partibus, quod unum esset remedium ad Nobilitatis fastum & arrogantiam comprimendam, non nos tulimus, sed à Vicariis ipsis tuis impetravimus, à te ipso postea, re diligenter cognita, approbatam. Hic petimus a te, Rex; ne, quæ adhuc diximus, ac mox dicturi sumus, ea putes nos ad elevandam culpam nostram, ac noxam à nobis amovendam, aut ad meritum & beneficium tuum, si nobis ignoscendum statueris, extenuandum pronunciare: agnoscimus peccatum, defectionem fatemur, pœnas commeritas non inficiamur: ceterum in eam sententiam disputare nos putes; ut ea, quæ consecuta sunt, non tam voluntati nostræ, quam temporibus & casibus assignanda doceamus; neque ullo nostro in te odio, aut malevolentia, aut consilio ab imperio tuo nos eximendi ductos ea admisisse; sed studiis partium abreptos, sed ardore contentionis cæcatos, sed impetu animi præcipites actos; non satis cogitasse, an simul, cum cupiditate Nobilium arrogantiam cohibendi, te quoque offenderemus. Non in rebus æstimandis, Rex, sapientes & graves viri tam res suis ipsas momentis ponderare solent, quam voluntatem facientium spectare: ac proinde ut illa fuerit, ita de rebus existimare. Multa sæpe filii in parentes, multa in Deum ipsum immortalem homines peccant, pietatisque jura prosternunt, animi libidini obsequentes; qui, si ad meliorem mentem conversi veniam petant, cupide in gratiam recipiuntur: non enim animo se divinæ legi, aut parentum obedientiæ subtrahendi peccarunt; sed quo cupiditatum æstus ferebat, eo se abripi passi sunt: eadem adversus te, Rex, caussa nostra est; qui numquam, mente sedata, te lædere cogitavimus; eadem tot motibus & perturbationibus agitata, quo nos demitteremus, parum consideravimus: peccatumque nostrum, quod grave fatemur, non voluntatis, neque cogitatæ rationis, sed præcipitis animi fuit: quem si in gravibus & sapientibus viris cohibere arduum est; quanto eundem in imperita & concitata multitudine regere difficilius est? id quod nos ipsi sæpe experti sumus; qui omnia summa fecimus, omnique dimicatione pugnavimus, ut ab ea mente plebem abduceremus: semperque auctores fuimus, voluntatem & jussa tua odiis ac studiis nostris prævertendi: ut, si separare caussam nostram à cetera civitate velimus, ac, nihil nos in te, quamobrem nobis succenseas, admisisse, contendamus; æquitatis tuæ fuerit, defensionem nostram auribus admittere: ceterum non est in animo, hoc facere; neque eximii tibi esse cupimus, aut præcipuum aliquod jus nobis postulamus; eandemque nostram, quam universæ civitatis, fortunam esse volumus: cui, omni juris disputatione omissa, in tuam misericordiam confugienti, tibi supplici & ad genua advolutæ, si ignoscendum duxeris, majorem tibi gloriam servatæ, quam victæ pepereris: quippe quod hoc magna ex parte fortunæ & aliorum, illud virtutis ac totum tuum sit.*

Flexisse iras supplex oratio dicitur; statimque
A animi regii mitigati signa apparuerunt: gladio condito, ac magistratu, ac reliquis consurgere jussis: quibus præcedentibus, Rex sub uranisco urbem ingressus, omnium primum templum maximum adit: in quo obfusa miserabilis species virginum, atque innocentis ætatis manus, & ramos oleæ ad Regem tendentium, atque humi prostratorum, misericordiam flebilibus precibus implorantium, vehementer illum commovit: qui in prætorium divertit; jugisque multis in urbis locis statutis, nonnullos facinoribus & sceleribus inquinatos suspendi jussit: secundum ea consilium universæ civitatis convocatum est: in quo magistratuum & mu-
B nerum distributio ad veterem formam dimidiæ partis redacta, nihil popularibus repugnantibus; Gallis vero nimiam popularium facilitatem mirantibus atque irridentibus: qui rem tanta dimicatione impetratam, nulla vi adhibita, temere profunderent: secundum ea suggestum in area prætorii duorum cubitorum altitudinis exstructum est, pretiosa stragula instratum; alterum angustius illi superpositum, textili aureo contectum: in eo sella erat, in qua Rex sub uranisco consedit, quinque Cardinalibus, magnaque Principum, & Procerum, ac Legatorum turba stipatus: quibus inspectantibus, Magistratus urbis venerabundi procumbentes, veniam petunt, impetrantque: nonnullis exceptis, quorum audacia insignior fue-
C rat, quorumque nomina de scripto recitata sunt: quibus tamen Rex facultatem fecit, caussam, si vellent, dicendi, ac sese à criminibus, quibus insimulabantur, purgandi: ut appareat, aliorum potius instinctu, quam sua sponte Regem ad eos damnandos descendisse: ad hoc civitatem trecentis millibus aureorum nummûm damnavit: de qua tamen summa facile exoratus centum millia remisit; die solutionis in quartum decimum mensem præstituta: præter quadraginta millia, quæ præsentia numerata sunt: præsidium ducentis stipendiariis auxit, ac triremibus tribus, quas perpe-
D tuo ad urbis & oræ Ligusticæ custodiam armatas esse voluit: accessit triste spectaculum rerum ex circumjectis villis: quas voluntariam militiam professi, qui à diripienda urbe prohibiti fuerant, diripuerunt; per mediam urbem sub oculis ipsorum Dominorum res suas cognoscentium, neque hiscere, aut vocem libertatis memorem mittere audentium, ab iis ipsis prædonibus per alteram urbis portarum ingressis, adversamque petentibus asportatarum: quæ tamen omnia quamquam miserabilia erant, ac non nihil pungebant, levius tamen ferebantur: illa duo alte in sensus homi-
E num lugentium & mœrentium, non modo libertatem, sed omnem illius speciem amissam, penetrarunt: liber conventorum & fœderum cum Rege ictorum palam combustus; atque arx, tamquam perpetuæ Genuensium compedes, ædificari jussa in altero portus cornu: à quo præcelsus ac peramplus scopulus atque undique abscissus prominens, quem caput Phari appellant, in mare longe excurrit, à quo totus fere circumluitur: perexiguum illud spatium, quo terræ conjungitur, præalto terræ hiatu, duabus præruptis rupibus interjectis, ab ea abscinditur; ut nullus sit ad illum, invitis iis, qui scopu-
F lum teneant, accessus. In hoc scopulo arx ædificata est, totum scopuli ambitum munimento suo amplexa: quæ arx inexpugnabilis omnino est, ne cuniculis quidem obnoxia: & duritia silicis repugnante; & quod subeuntia navigia telis & lapidibus superne devolutis, quorum recta regione venientium gravissimus ictus est, sese perfringenda, hominesque superstantes proterendos objiciant. Hanc arcem qui tenet, is Genuam maritimis commeatibus, quibus ea urbs alitur, clausam & arta obsidione pressam habet: hujus igitur arcis mercede, sua sibi Genuensibus insania stetit; quæ non magis

gis populi, à quo se Gallus ejectum videri voluit; quam Nobilium quoque Factionis, quæ illum accersierat, simulque cum illo arma tulerat, cervicibus imposita est: quæ res documento erit, qua fructus spe, in intestinis discordiis, externa auxilia adversus civem ac domesticum inimicum quærantur.

Rebus Genuensibus constitutis; Magistratuque quattuor civium, qui de furtis & rapinis factis quærerent; aliis item quattuor, qui in eos, qui pecunias publicas tractant, inquirerent, creatis; discessit: cum prius de Demetrio Justiniano, spectato ac fama prudentiæ claro cive, capitale supplicium sumpsisset: ædesque Pauli Novii Ducis, ac Pauli Baptistæ Justiniani complanari jussisset: cujus Pauli tristis & miserabilis casus fuit; qui permultis Italiæ locis pervagatus, cum tandem Pisas venisset, ex eaque urbe conscendens Romam peteret, captus fuit à Corsetto quodam ordinum ductore, qui sub ipso militaverat; atque Petro Joanni regiæ classis præfecto pretio octingentorum aureorum nummûm traditus: qui Genuam adductus, in area prætorii, jussu Regis, securi percussus est; ea illa ipsa plebe, quæ hominem ad tantum fastigium extulerat, quæ illum omnibus effusæ voluntatis studiis, omnique venerationis sanctitate coluerat, inspectante ac nihil movente; nemineque vocem mittere audente: ejus exanime corpus in quattuor frusta discerptum est, quæ super urbis portis suspensa sunt; caputque hasta præfixum in summa prætorii turri statutum. Illud quoque haud mediocriter animos commovit; quod Rex nummum insigni suo, veteri civitatis signo omisso, in posterum signari jussit; ut servitium testatius orbi esset: quæ omnia à Genuensibus mœrentibus ac conditionem suam ingemiscentibus, obedienter tamen facta sunt: ceterum propior erat dolor immanis pecuniarum summæ, qua civitas damnata fuerat, persolvendæ. Rem novam ad onus aliqua ex parte levandum commenti sunt: pondus enim argentei nummi imminutum est, & pretium auctum.

Eo anno Ferdinandus Hispaniæ Rex Neapoli profectus, Hispaniam repetens, ad oram Genuensem appulit; adversaque tempestate portum Genuensem, contra, quam animo destinarat, subire coactus est, honorifice & amanter acceptus: cui etiam, honoris caussa, quattuor Legati ex primoribus civitatis, ad extremos fines, obviam missi sunt: cum primum per tempestatem licuit, portu Genuensi cum viginti triremibus solvens, Saonam se contulit: ubi Gallus Rex illum præstolabatur: qui ad omnem suspicionem detestandam, candoremque animi præferendum, scapha conscensa, appropinquanti obviam exiit, ac cum tribus tantummodo comitibus triremem regiam conscendit: nec minora fiduciæ signa dedit Hispanus, urbem Saonam ditionis Gallicæ ingressus, seque potestati Regis Galli committens. Magna fuit ejus congressus species, duorum videlicet in terris potentissimorum Regum, quique Europæ res potentia & auctoritate sua, suisque consiliis traherent; magna Principum & Procerum turba, omnique fere regnorum suorum Nobilitate stipatorum; magnosque ea res hominum concursus fecit ad insigne spectaculum oculis fruendum: admirationi in primis erat gratia ex tantis inimicitiis, tantisque odiorum caussis subito conciliata; quam augebant effusæ inter se voluntatis assidue ab utroque edita signa, cum familiariter & peramanter una essent: quibus rebus Christianum orbem in spem diuturnæ quietis & tranquillitatis erexerunt; cum omnes illud amicitiæ & pacis fœdus sanctissimum ac sempiternum fore judicarent; quod non per Legatos & internuncios, sed inter eos ipsos Reges inter sacra hospitalia ictum esset: ceterum eventus concitatæ spei contrarius docuit, quam parum stabili gratia amicitiæ Regum inter se nitantur; quamque parum sincera sit fœderum fides: dum Reges jus, fas, jurisjurandi religionem, pudorem, hominum sermones, divini Numinis fœderum testis ultricem iram, ac quidquid sancti inter mortales est, præ impotenti regnandi cupiditate levia ducunt. Rebus omnibus transactis, Reges in sua quisque discedunt: cum Gallus multis blandimentis mœrorem civitatis leniisset; pretio domorum arci Castelletto circumjectarum, quas præfectus injuste diruerat, Dominis persoluto; sacro sudario effigie Christi Domini impressa venerabili, quod Genuenses religiose in æde divi Barptolomæi adservabant, ejusdem præfecti opera ablato, unaque cum ejusdem divi pede in Galliam transmisso, civitati restituto & in antiquam sedem reposito; postulatis Saonensium, juribus, ac dignitati imperioque populi Genuensis prægravibus, rejectis.

Ceterum nihil gratius fuit, quam Rodulfus Lanoius civitati cum summo imperio præfectus; vir justus ac sanctus, & in omnibus officii gradibus caste & integre servandis in primis diligens. Hujus viri multa eximia exstiterunt, in rebus lapsis restituendis, civitatisque quiete constituenda: nam civitatem, omnemque Genuensem ditionem facinorosis hominibus, seditiosis, ac vitam latrociniis, rapinis, maleficiis tolerare solitis purgavit; partim merito supplicio affectis, partim in exsulium actis: & prætorianorum ceterorumque stipendiariorum licentiam ab injuriis faciendis, pudicitia mulierum tentanda, aliisque maleficiis admittendis, severitate pœnarum cohibuit; cum nullus esset ignoscendi locus apud hominem precibus inexorabilem; omnes denique civitatis partes ad bonam frugem egregia disciplina conformavit: quæ non modo, ipso res regente, sed ad multum tempus viruit ac viguit: ut multis ab eo tempore annis, majore quiete, tranquilliore que rerum statu numquam Genuenses usi sint; regiumque servitium civitati in bonum vertisse vulgo gauderent. Tantorum meritorum gratiam præclaro fine conclusit, ipsi perhonorifico, ceterum Genuensibus lugubri, quos tanto rectore orbavit: nam, cum in controversia cum Saonensibus, qui cladibus Genuensium animos sustulerant, atque consueta onera & tributa solvere recusabant, judex à Rege datus, caussa cognita, secundum Genuenses judicium tulisset; offensus nonnullorum civium Genuensium importunitate, qui non veriti essent contra patriæ jura, Saonensibus favore suo adesse; asperis verbis in illorum projectam impudentiam, ne diceret perfidiam, palam invectus; cum vitia civitatis virtute sua superiora ferre non posset; neque celsum ingenium, atque ab omni labe integrum, inter corrupta omnia libidine, ambitione, avaritia principum civitatis, privatis compendiis ac cupiditatibus servientium, præque illis bonum & dignitatem publicam contemnentium, versari; facultate à Rege tandem impetrata urbem reliquit, bonis lugentibus: munusque & procurationem sponte ab se abjudicatam Francisco Roccaioardæ, longe diversi ingenii viro, successori tradidit: cum non plus annum Genuæ fuisset, qui fuit ejus sæculi octavus.

Insequens annus nihil memorabile habet præter multiplicem ac civitati perutilem, simulque speciosam operam Ædilium, quos Patres communis appellant; aquæductibus multis in locis refectis, lanienis, quæ in celebribus urbis locis tetro odore suo offendebant, in loca remotiora translatis, areis ac plateis publicis refectis, ac lateribus coctis stratis: quæ res salubriorem civitatem, illiusque adspectum speciosiorem fecit; ingenti immanium saxorum ac scopulorum vi mole communita, fun- A. C. 1508. 1509.

 damen-

damentisque illi augendæ jactis: quæ maxima est impensæ & laboris pars: ut digni sint, quorum nomen in obscuritate non lateat: fuerunt igitur, Joannes Ambrosius Nigronius, Sorleo Lomellinus, Bernardus Francus Julia, Baptista Botius, Anastasii cujusdam Siculi architecti opera usi: quattuor item ingentes corbitæ civitatis impensis & stipendiis armatæ sunt; ac Regi in usum belli missæ, quod ipse & fœderati cum Venetis gerebant; quod bellum illos in extremas angustias adduxit.

A.C. 1510. Insequenti anno novæ discordiarum caussæ inter Julium Pontificem & Gallos exortæ sunt: quos Julius, cum Venetis ex tantis inimicitiis in gratiam receptis fœdere icto, cum bello persequi decrevisset; novi motus in Liguria atque in ipsa urbe Genua excitati sunt. Marcus Antonius enim Columna, unaque cum illo Janus & Octavianus Fulgosii, missu Pontificis, in agrum Lunensem venerunt: cum quibus Hieronymus Lazari filius, & Nicolaus Auria Genua profecti, mox se conjunxerunt; Spediamque celebre portus Lunensis emporium defensoribus vacuum occuparunt; cum undecim triremes Venetorum, unaque Pontificia, cui præerat Balthasar Biassia, eodem tempore oræ Genuensi essent illatæ; multosque mortales ad arma contra Gallos capienda concitassent: ceterum civitatis constans in Regem fides exstaret, magna vi pecuniis summo cum civitatis consensu coacta: cum in consilio universæ civitatis ex trecentis suffragiis, novem tantummodo repugnantia inventa sint, prævalidaque classe illico instructa, quattuor myoparonum, quos *galliones* vocant, duarumque ingentium onerariarum, ac nonnullarum minutiorum navium longarum, quæ additæ sunt ad classem Gallorum sex triremium, uniusque myoparonis, ac navis fratris Berardini celebris nominis piratæ, quam ducebat Petrus Joannes præfectus: cujus classis fama perlata, cum etiam audiretur Factionem Adornianam adversus se consurrecturam; Fulgosii, qui jam Reccum usque opidum processerant, Spediam repetunt: primusque ille conatus, qui fuit sub veris initium, irritus evasit: sub exitum æstatis, cum fama exiisset, Pontificem, magno Helvetiorum numero conducto, Liguriam bello terrestri ac maritimo repetiturum; classis majore navium numero aucta & firmata est; tredecim myoparonibus, quattuor onerariis ingentis magnitudinis, nonnullisque minutioribus navigiis additis. Initioque Septembris mensis classis Pontificia adfuit: quæ cum primo appulsu promontorium, quod Caput montium appellatur, tenuisset; urbem prætervecta, Vada usque Sabatia perrexit, spe frustrata Helvetiorum, quos præsto se habituram sperarat: eos, stipendiis jam acceptis, Rex majoribus præmiis à Pontifice avertit, sibique adjunxit. Interea regia & Genuensis classis, Duce Petro Joanne, adventu Pontificiæ classis cognito portu Veneris solvens, iter retro repetit: quæ cum Genuam usque processisset, ante ostium portus, Pontificia omissa, in ancoris stetit: cum qua tamen, in illius reditu è Vadis Sabatiis, eminus bombardis tantummodo conflixit: inane igitur hoc quoque secundum inceptum fuit: sed tertius quoque conatus, quo Genua repetita est, non minus fructu caruit: cum Pontificia classis, Franco Giberto cive Genuensi præfecto, portu Veneris præterito, in quo erat regia classis, ad idem promontorium appulsa esset, & ante portum in ancoris stetisset; nonnullis etiam armatis noctu in terram expositis, ut experiretur, ecquos motus ipsius præsentis adspectus in urbe excitaret: ceterum Genuenses in fide regia manserunt; cum totam eam noctem in armis fuissent, assiduis bombardarum ictibus classem petentes: igitur Pontificii in spem irritam sese terere tempus intelligentes, ancoris sublatis, itinere, quo venerant, retro repetito, Liburnum se recipiunt: ad quem usque portum classis regia è portu Veneris illos insecuta est: quibus omissis portu Veneris præsidio firmato, Genuam revertitur.

A.C. 1511. Initium insequentis anni ejus sæculi undecimi triste fuit, civium Genuensium suppliciis: nam Joannes Interianus, & Dominicus quidam à sancto Petro securi percussi sunt; & nonnulli alii cives, quos ejusdem criminis suspicio attigit, partim ære, partim exsulio mulctati. Hieronymoque Auriæ Lazari filio eodem crimine quattuorvirali judicio Jurisconsultorum Gallorum damnato, contumelia addita est bonorum publicatorum, ac villæ in fundo, quem habebat ad Coronatæ, disturbatæ; primumque in illo exemplum inductum est, uxoris exsulio mulctandæ. Alexander quoque Fulgosius Episcopus Abintemeliorum, partium potius quam Episcopalis professionis memor, urbem occulte ingressus est, animo Vicarium regium obtruncandi, populumque in Gallos excitandi & armandi: detecta sunt consilia ab uno ex participibus municipe Trebianensi; qui proditionis præmium, ultimum supplicium tulit, quo illico affectus est: at Episcopus fuga se periculo eripuit: qui tamen in itinere comprehensus, ac Mediolanum perductus supplicium effugit, rebus Mediolani novatis: & in Corsica consilia Rinuci à Roca res novas molientis in ipso initio, antequam quidquam moveret, oppressa sunt: ipseque Rinucius, quamquam sese in loca sentibus obsita atque aditu difficilia recepisset, à militibus præsidiariis trucidatus.

Sub finem anni missi sunt ad Regem Legati, Francus Fliscus, Thomas Catanius, Joannes Passanus, Pantaleo Rebuffus, ad nonnulla à Rege postulanda: in primis ad Vicarii avaritiam & rapacitatem accusandam, petendumque, ut homo vulgo invisus magistratu amoveretur, alio in ejus locum misso. Omnia à Rege libenter concessa sunt, tantam obedientiam, tamque constantem fidem remunerandam censente: præter remotionem Vicarii, cum is ad caussam suam defendendam affuisset: neque tamen Rex summa contentione agens, impetrare à Genuensibus potuit, ut Legatos suos ad Concilium Pisanum mitterent: re vera, ne se ac civitatem crimine defectionis à sacro sancto Romano solio, quod ipsi & Majores ipsorum semper sincera fide coluissent, obstringerent; in speciem tamen excusantibus metum, ne bona sua toto orbe Christiano dissipata, ac commerciis implicata, prædæ occupantibus à Pontifice darentur.

A.C. 1512. Sequitur annus ejus sæculi duodecimus, qui dominatui Gallorum finem attulit; cum res Gallicæ in Insubria ad iniqua inclinatæ essent, Helvetiique, Sedunensis Cardinalis impulsu, in Italiam descendissent, Mediolanumque occupassent: quare Julius adjuvandam fortunam statuens, Fulgosiam Factionem iterum contra Gallos excitat: quæ cum occulte moveri sensissent Genuenses, dulcedine præsentis quietis capti, ab omnique consilio abhorrentes, quod illam turbaret; ac propterea regium dominatum tanti boni auctorem & conservatorem toto animo amplexi; unanimes omnia studia in illum defendendum conferunt; quare regiis triremibus absentibus, duo peditum millia scribi decernunt; negotio eorum cogendorum dato Hieronymo Flisco, Notho Sabaudiæ, Marchioni Finarii: cum à Trivultio ac Pelitia regiis Ducibus paucorum equitum & peditum subsidium frustra postulassent; respondentibus paucculas eas copias, quæ superstites essent, præsentibus negotiis implicitas nullo modo posse immitui: ceterum, cum eorum, qui copias cogere jussi fue-

fuerant, fides suspecta esse cœpisset, tamquam Adornianis rebus occulte faventium; octo ex præstantioribus civibus electi sunt, qui omni ope studerent unanimem consensum inter cives tueri; ac capitibus Factionum, si urbi appropinquassent, aut aliquid movissent, tamquam hostibus Reipublicæ obsisterent. Janus igitur Fulgosius mense Junio, cum quinquaginta cataphractorum equitum ala, ac delecta quingentorum peditum manu, una cum fratribus ab exercitu Pontificio profectus, Liguriæ fines ingressus Clavarum venit: urbique appropinquans fecialem ad Magistratum mittit, cum litteris Sedunensis Cardinalis Legati Germaniæ & Insubriæ, ac summi exercitus fœderatorum Ducis: quibus petebat, ut Janus in urbis possessionem introduceretur: ceterum, quoniam litteræ ad Magistratum tantummodo datæ erant, sine ulla mentione regii Vicarii; prope factum est, ut fecialis jugo suspenderetur: discussum periculum est, auctoritate Magistratus Baliæ sese interponentis, ac contendentis, ne jus gentium violaretur.

At Vicarius regius, cum avare & libidinose Rempublicam gessisset, sentiretque se nullius voluntatem tenere; sibi ipse conscius, quæ commeritus esset, imminenti procellæ se subtrahens, per speciem exeuntis urbem animi caussa, in arcem novam capitis Phari concessit: magno cum civium dolore, à quibus nullis precibus revocari in urbem potuit; cum se paratos dicerent, eo obsidum numero & genere, quos ipse delegisset, omnique alia ratione illi cavere: quod exemplum secuti Helvetii prætoriani, Jano appropinquante, commeatu impetrato, ipsi quoque urbem relinquunt; civitasque triduum sine rectore fuit, dum Janus urbem est ingressus, paulloque post supervenit Petrus Fulgosius Baptistæ filius, cum litteris Sedunensis Cardinalis, in eamdem sententiam, in quam datæ fuerunt litteræ à Jano allatæ, scriptis; petiitque se rebus præfici: ceterum cives metu, ne ex competitorum contentione aliqui motus excitarentur, nihil cunctandum rati, Janum prætulerunt: qui, cum paria essent Sedunensis suffragationis momenta, propendentis in se Pontificis favore præponderavit: tertioque Kalendas Julias, universæ civitatis consensu, magna cum Fulgosianæ Factionis lætitia Dux creatus est: cujus primum opus fuit, duodecim millia aureorum nummûm Sedunensi pecunias undique corroganti missa, per Joannem ab Erice Jurisconsultum, & Andream Auriam; ideo legatos, ut inopiam ærarii excusarent, si exiguam summam Sedunensis conquestus esset: omnesque curæ civitatis in arcium, à quibus civitas velut obsessa tenebatur, obsidionem & oppugnationem instruendam versæ sunt; septem bombardis ea de caussa à Pontifice missis. Vetus arx Castellettum octo diebus tripartito bombardis quassata deditionem fecit; duodecim aureorum nummûm millibus præfecto persolutis, ipsoque & præsidiariis incolumibus sub signis expansis dimissis. Majoris moliminis, diuturniorisque temporis fuit nova arx capitis Phari, ad quam oppugnatio mox translata est. Eodem anno Plebes Teici, quam Lucas Spinula possederat, in potestatem Magistratus sancti Georgii venit: ceterum classis Gallorum onerariam Hispanam mercibus Genuensium magni pretii onustam cepit; mercatoresque Genuenses, Regis jussu, è Gallia exacti sunt. Sub finem anni, quattuor Oratores Mediolanum missi sunt, ad Maximilianum Sfortiam, paternam ditionem recuperatam gratulatum, quam Principes fœderati post ingentia certamina illi restituerant.

A.C. 1513. Insequenti anno ejus sæculi tertio decimo Julius Pontifex mortuus est: quo Principe, animi magnitudine, clarissimis rebus gestis, constanti jurium Romani solii propugnatione, ditionisque A Pontificiæ amplificatione, perpetuo Italicæ libertatis studio, nullus Pontifex multis ab hinc sæculis memorabilior fuit. Is annus Genuensibus varius, agitatus, mutationibus obnoxius in primis fuit: cujus initia egregio facinore ad omnem posteritatis memoriam insignia in primis fuerunt. Obsidebatur, ut diximus, arx nova, terra marique, quattuor magnis ac nonnullis minoribus navibus mari illam cingentibus: per ea tempora Galli in loco ab omni Genuensium scientia longe remoto, ad littora Normandiæ, prægrandem onerariam instruxerant, omni annonæ & commeatuum genere & copia, omnique bellico B apparatu refertissimam: quæ navis tanta maris spatia à nemine conspecta emensa, cum in mare Ligusticum incolumis pervenisset, ad sextumque Idus Martias, cum civitas, ut mos est Genuensium, in speculis esset, prima luce in alto apparuisset; tumidis velis portum Genuensem petens, omnium animis exspectatione suspensis, quænam ea navis esset; propinqua classi, quæ arcem obsidebat, facta, nihil hostile (neque enim verisimile erat) Navarchis suspicantibus; secundissimo flante vento, per mediam Genuensem classem, magna cum audacia prætervecta, incolumisque ad arcem appulsa, scopulo ipsi, in quo arx C ædificata est, applicatur; rudentibusque illi alligatur: qui tristis nuncius tota urbe vulgatus civitatem luctu opplevit: ut omnes per vias & plateas discurrentes, matronæque omnis decoris oblitæ in publicum prosilientes, velut mente à sensibus alienata, aliique alios tamquam magis mentis compotes rogitantes, veluti extremum urbis excidium adesset, consilii inopes trepidarent. Hic Emanuel Caballus, vir fortis ac strenuus, nauticarumque rerum in primis peritus, Ducem & Magistratum adit: *Ac non fletibus*, inquit, *ac questibus, Patres, imminens perpetui jugi periculum, sed virtute & audacia discutiendum est: agendum & audendum est:* D *atque in extremis rebus, nihil est tam audax, temerarium, præceps, quod tentandum non sit. In eam rem operam meam profiteor; in meque recipio hostilem navem ab arce abstrahere: neque est consilii aut deliberationis, sed facti res: maturandum est igitur prius, quam hostis allata subsidia exponat. Jubete mihi navim, ex iis, quæ sunt in obsidione, dari: cetera mihi expedienda permittite: eam navim spero arcem salutis & libertatis nostræ fore.* Oratio Caballi magis in admirationem virtutis hominis Magistratum vertit, quam ulla effectus spe in re, quæ nullam facultatem natura sua habere videbatur, confirmavit: ceterum, quoniam in ea tentanda nihil damni fiebat, mos gestus est Caballo: cui cum egregia hominum E manus, virium robore & ætate florentium, ex omnibus ordinibus se applicassent: eo agmine stipatus, inter vota & preces circumfusæ multitudinis, ire fortes ac felices jubentium, cum ad crepidinem urbis in partem à conspectu arcis aversam venisset; navim, jussu Magistratus, eo applicitam conscensurus, ad juvenes, qui eum sequebantur, conversus, *Agite*, inquit, *egregii & fortissimi juvenes, qui socios & comites vos tanti discriminis mihi addidistis: properemus ad gloriam, quæ alterutra certa nos manet; vel patriæ, si votis successerit, à sempiterno servitio liberatæ; vel, si fatum adversum fuerit, animæ* I *memorabili charitatis in patriam exemplo illius saluti sponte devotæ:* cum magna animorum alacritate illi succlamatum esset, navem una cum ceteris conscendit, proramque in arcem dirigit. At Galli ex arce navim prodeuntem velis datis conspicati, primo ad se venire, non credere: quam ubi ad arcem tendentem vident; mirari præceps consilium, atque hominum stultitiam, quos ultima desperatio ad certam & inevitabilem perniciem ageret, irridere: bombardisque adventantem incessere cœperunt: quarum creberrimis ictibus cum multi asseribus

ribus resilientibus exanimarentur, multi sopirentur, invicta tamen stetit adversus tantam procellam superstitum virtus & constantia: qui cum tandem arci appropinquassent, ut interiores periculo bombardarum essent; Emanuel secundo vento usus, navim inter scopulum, in quo arx est, & navim hostilem insinuavit; rudentibusque, quibus navis terræ alligata erat, securi rescissis, latereque suæ navis hostilis lateri applicato, in illam impigre insilit: idem ceteri faciunt, Ducem sequentes: Gallique audacia obstupefacti, vix primo impetu sustentato prælio, mox omisso, qua cuique expeditum fuit, se pesti subtrahere contendunt. Maxima pars à Genuensibus capta est; pauci cum in scapham se demisissent, incolumes in proximam arcem pervenerunt: ad quam nonnulli, qui inconsulto pavore, ceteri omnis consilii inopes in mare se projecerant, adnatare contendebant; quam pauci tenuerunt: major pars vel undis hausta est, vel missilibus supervenientibus exanimata: memorabileque facinus à Benedicto Justiniano ephebo admissum silentio prætereundum non est: in quo tantus ardor animi fuit, ut præfectum ipsum hostilis navis ad arcem adnatantem conspicatus, sese in mare projicere non dubitarit; hominemque assecutus, captivum ad Genuensem navim attraxerit. Emanuel, egregio edito facinore, una cum capta navi ad urbem applicitus, exscensione facta, per mediam urbem inter lætas gratulantium voces, servatoremque patriæ ac libertatis assertorem acclamantium, eodem agmine comitatus in prætorium venit: quem Magistratus meritis laudibus prosecutus, donisque, honoris caussa, auctum, immunem à publicis oneribus ipsum & liberos fecit: ex captivis, quicumque Ligustici nominis sunt reperti, proditionis damnati jugo suspensi sunt: reliqui in custodiam dati.

Per idem tempus Gallus, induciis cum Rege Hispano factis, ingentibus pedestribus & equestribus copiis Insubriam bello repetit. Massiliæque novem triremes, ac quinque barchias, quinque galliones, tres caravelles, nonnullas celoces armavit; quæ classis portum Herculis Monœci, quem nunc *Villa Franchæ* appellamus, subit: quam classem fama erat nothum Sabaudium & Hieronymum Adornium conscensuros. At Genuenses ipsi quoque classem auxerunt: quæ fuit omnino quadraginta quinque navium varii generis ac magnitudinis: cui classi Nicolaus Auria præfectus est. Procedebat obsidio; cum dolus Caroli cujusdam ordinum ductoris natione Corsi emanavit: qui pretio emptus, annonæ & aliarum rerum subsidia subinde in arcem submittebat: comprehensus igitur, & in vincula in arcem Castellettum datus est; ceterum paullo post nulla alia de caussa dimissus, quam quod Ducem affinitate attingeret.

Interea, cum in Insubria Gallis omnia secunda essent, classisque maritima appropinquare diceretur; rebus suis timere Fulgosii cœperunt; Fliscorumque fides illis suspecta esse, verentibus, ne occulta consilia cum Adorniis haberent, de ipsis ejiciendis, ac Gallis in urbem & in veterem dominatum recipiendis. In his suspicionibus incidit casus, qui animos jam commotos magis exasperaret: venerant in prætorium tres fratres Flisci; factumque est, ut in multo colloquio Hieronymus maximus natu, & Jacobus Lomellinus, ex studiis utriusque contentionis, ad clamores primo, deinde ad jurgia & convicia venerint; postremo res ad ferrum exarserit, gladiis ab utroque eductis: verum interponente se Duce sedata est; cum Fulgosinus Ducis frater aperta signa dedisset animi in Lomellinum propensioris: ceterum, cum duo ex Fliscis fratribus prætorium nihil suspicantes exiissent, postremus Hieronymus ipse quoque exiit, nihil sibi cavens, ut in nulla suspecta re:

A vix pedem porta extulerat, cum idem Fulgosinus, & Ludovicus, ac Zacharias fratres Ducis, hastilibus armati, hominem improviso deprehensum circumsistunt & obtruncant; Joannemque Ambrosium Fliscum, qui se Hieronymo comitem addiderat, in ore vulnerant. At Sinibaldus & Othobonus atroci casu fratris perculsi, sibique metuentes, in ædes suas ad Inviolatæ se recipiunt, Adorniorum ac populi nomen subjicientes: indeque in arcem suam Montobium contendunt.

His discordiarum seminibus inter Fulgosios & Fliscos jactis, classis regia Genuam venit; atque ante ostium portus stetit: adversus quam classis Genuensis è portu exiit, multasque horas utraque

B classis nihil movens, nulla pugna tentata, nullis tormentis displosis, altera alterius conatus spectabunda stetit: postridie ejus diei Antoniottus & Hieronymus Adornii fratres ab opidis suis, cum tribus armatorum millibus profecti, in vallem Porciferæ descendunt: Janoque Duce, qui illis obviam exierat, atque iis, qui erant in arcis obsidione in fugam compulsis, subsidia annonæ & ceterorum commeatuum in arcem introducunt; sicque obsidio soluta est. At Janus non sibi par certamen cum Adorniis eo tempore esse intelligens, animis civium in illos inclinatis, actuario cum fratre Ful-

C gosino conscenso, in classem se recipit: quo eodem tempore Adornii fratres urbem sunt ingressi à civibus evocati: qui, tumultu excitato, in ædem divi Laurentii convenerant; cum eadem hora Flisci per aversam portam ipsi quoque, cum magna Castellanorum & ditionis suæ hominum manu, urbem ingressi essent: paucisque post diebus ex litteris Regis Antoniottus urbi præfectus est, cum titulo regii Vicarii. In prælio, quo Janum ex mœnibus ab Adorniis paullo ante dejectum diximus, captus est Zacharias unus ex fratribus Ducis, cædis Hieronymi Flisci particeps: qui perfidia rusticani cujusdam, qui hominem fi-

D de data servandum susceperat, in manum Fliscorum eo tempore, quo urbem ingressi sunt, traditus, illico ab armatis, qui erant cum Fliscis, confossus est: neque satiatis Fliscis inimici morte, exanime corpus equi cauda alligatum per urbem raptatum est: quod atrox spectaculum animos popularium misericordia & ira commovit; vulgo frementium, atque indignum & crudele facinus detestantium, auctoresque exsecrantium. Novo Vicario novus Baliæ Magistratus additus est; quattuorque Oratores ex civitatis principibus ad classem, quæ se in portum Lunensem ad Spediam opidum subduxerat, missi sunt; Melchior Nigro-

E nius, Ansaldus Grimaldus, Vincentius Saulius, Augustinus Ferrarius: qui à præfecto & ceteris primoribus postularent, ut, aliquibus honestis & tolerabilibus conditionibus, classem in portum deducerent, ac suam Reipublicæ restituerent; ipsique in animum inducerent, in patriam reverti, ac cum ceteris civibus suis in obedientiam Regis consentire. Qui paullo post, nulla re confecta, in urbem reversi sunt; cum neque in classem accepti essent, neque eorum oratio auribus admissa: ab opidanis quoque portus Veneris verbis male accepti, ac conviciis appetiti, quin etiam haud procul

F à discrimine abfuerint: per quod tempus classis regia magna omnium necessariarum rerum subsidia introduxit; cum à Genuensibus, qui sub obedientiam redierant, parvis damnis carpendis prædisque minutorum navigiorum ac mercium faciendis non abstinerent. Arce firmata, regia classis Spediam contendit; in quo portu duas triremes amisit à classe Genuensium captas, dum ipsæ paullo incautius celocem fugientem persequuntur: magnaque remigii pars primo illo impetu obtruncata est.

Dum ea in Liguria geruntur, Galli ingentem & me-

& memorabilem cladem in Insubria, ad urbem Novariam, ab Helvetiis acceperunt: quo ictu regia auctoritas, & dominatus, qui ab eventibus exercitus pendebat, Genuæ concidit: qua re audita, classis è portu Lunensi extemplo solvens, Genuam venit; propeque ab urbe ante ostium torrentis Feritoris, quem Bisamnem vocant, in ancoris stetit: in qua fuerunt complures Auriæ familiæ homines, neque parvus numerus ceterorum primariorum civium, Fulgosianas partes sequentium: sub cujus adventum, classis Gallorum sese imparem Genuensi intelligens, itinere retro, quo venerat, repetito, in Galliam navigavit, civitatemque deseruit: per quod tempus auditum est, Octavianum Fulgosium, magni nominis virum, cum haud contemnendis copiis, in quibus nonnulli fuerunt Hispani, terrestri via Genuam petere. Adornii igitur & Flisci, tantis undique terra & mari circumsistentibus terroribus, sese que à Gallis, quorum opibus innisi stabant, destitutos prorsus intelligentes; cum præsertim arx Castellettum cervicibus imminens à præsidio Fulgosianorum teneretur, cum sua sponte, tum amicis suadentibus, cedendum statuunt: quare ad quartam horam noctis sub signis & ordines servantes urbem exeunt, ac Montobium se recipiunt: eodemque tempore, qui erant in classe, exscensionem faciunt; cum primarii cives tota nocte vigilantes, atque omnes urbis partes obeuntes, plebem ac Fulgosianarum partium homines per urbem discurrentes à rapinis & maleficiis cohibendos suscepissent: posteroque die Octavianus, Petro gentili comite, cum exigua Hispanorum manu, urbem intravit; prætoriumque ingressus, oratione tempori apta animos civium ad bonam spem erexit, magnamque sui exspectationem commovit: postridie consilio universæ civitatis convocato, cui interfuerunt quadringenti cives, summo omnium consensu Dux renunciatur.

Pudet me instabilitatis nostræ; cum considero, anni curriculo civitatem nostram quater rectores & principes mutasse: ad duodecimum enim Kalendas Julias anni superioris dominatui regio finis impositus est: cui successit Janus Fulgosius Dux: quo exacto, Antoniottus Adornius principatum est adeptus, sub titulo regii Vicarii; in quo cum non plus quam duos & viginti dies fuisset, Octaviano Fulgosio adventanti cessit; qui ad quinctum decimum Kalendas Julias hujus anni, nondum curriculo anni confecto, Dux creatus est: amantissimus patriæ civis, bonumque publicum privatis commoditatibus anteponens, innocensque homo, ac memorabilis vir; memorabilior futurus, si in civitate concordi, aut in qua exsecrabilium partium insania non ita alte in animis civium insedisset: cui, vix inito magistratu, necessitas expressa est octoginta millia aureorum nummûm Hispaniensi Vicario regio solvendi, promissorum in stipendium equitatus sæpe commodati: erogata est ea summa ex ærario sancti Georgii.

Octavianus igitur principatum adeptus omnes curas in res lapsas restituendas, afflictamque Rempublicam erigendam confert: omnium publicarum curarum caput tum erat, arcem capitis Phari cervicibus civitatis imminentem è manibus Gallorum extorquere; qua, illis potientibus, omnia consilia ad irritum recasura essent. Octavianus igitur obsidione repetita nihil eorum, quæ viam ad rem ad exitum perducendam expedirent, cura & cogitatione omittebat: cui architectus quidam oblatus est; qui magnifice sese efferens, in se recipit navigio quodam firmissimæ crassitudinis, ad machinas immensi ponderis vehendas, quod Genuenses *pontonem* vocant, machinis quibusdam ab ipso inventis contecto, copias ad radices Promontorii, in quo arx ædificata est, exponere; quæ solo, qua terrenum est, suffosso, cuniculis subtus arcem penetrarent; pulvereque tormentario indito & accenso turres everterent: quod consilium etsi gravibus, & sapientibus viris, rerumque usu præditis, ipsique in primis Octaviano vanum videbatur, tamen voluntati multitudinis indulgendum statuit: quæ speciosæ rei experiendæ cupiditate flagrabat: ceterum vanum inceptum evasit, navigio ingenti ictuum bombardarum vi tandem depresso: quæ res duodecim ducatorum millibus Reipublicæ stetit.

Cum maximam curarum partem obsidio arcis ad se traheret, non tamen cetera negligebantur: purgatum est igitur id portus spatium, quod inter ædem sancti Marci & pontem Cataniorum intercedit: in longitudinem quingentos & septuaginta dodrantes, in latitudinem trecentos patens; cum altitudo decem novem dodrantium esset. Multa, eaque haudquaquam levia impedimenta Octaviano per ea tempora subinde objecta sunt; quæ optimum consiliorum cursum retardare, incitatumque studium in arce oppugnanda debilitare ac frangere possent: adversus quæ omnia invicta stetit Octaviani virtus & constantia; quæ, impedimentis omnibus superatis, illum arcis tandem compotem fecerunt: nam & commercia infesta erant à Gallorum & Sarracenorum classibus per circumjecta maria discurrentibus: adversus quas quattuor triremes armatæ & emissæ sunt, Andrea Auria præfecto: & Janum Fulgosium, fama erat, Saonæ, quam ille urbem tenebat, res novas moliri; contra quem delecta trecentorum armatorum manus ab Octaviano missa est: quorum impetum ille haudquaquam exspectandum ratus, fuga sua liberam ejus urbis possessionem Octaviano reliquit.

Ceterum hæc leviora & faciliora; illa major negotii moles fuit, quod Adornii, Fliscis conjunctis, exhibuerunt: qui Mediolanensis Ducis, & Helvetiorum faventium auxilio subnisi, Montobio profecti, in maritima descendentes, primo adventu Clavarum & portum Delphini opida occuparunt: adversus quos missus est ab Octaviano Nicolaus Auria, cum mille & quingentis peditibus, quem paullo post consecutus est Fridericus Archiepiscopus Salernitanus Ducis frater, cum magno numero hominum Factionis Fulgosianæ: qui, Clavaro duorum dierum oppugnatione frustra tentato, in sua se receperunt; Andrea Auria littora quam proxime poterat, legente præsidio triremium iter illis securum præbente. Nec contra minus irritum fuit Adorniorum & Fliscorum inceptum; qui Clavaro profecti, cum duobus armatorum millibus, copias urbi admoverunt; eo spatio castris occupato, quod portis Hircorum & Olivellæ interjectum est: qui cum decem dies, nulla re tentata, segne tempus trivissent, nullosque motus ipsorum adventus in urbe fecisset; castris retro raptim motis, urbem liberam reliquerunt; nonnullis bombardis, ac non exigua impedimentorum parte (ignotum, quæ tam trepidæ festinationis caussa fuerit) relictis. Per idem tempus Scriba quidam Cæsaris à Gurgensi Cardinali missus Genuam venit, militum & pecuniarum subsidia in usum belli, quod Cæsar cum Venetis gerebat, postulans; qui, nulla re impetrata, discessit; cum illi demonstratum esset, nullo jure urbem Genuam erga Cæsarem ad talia obstringi.

Interea obsidio terra ac mari acriter urgebatur, cumque auditum esset, Massiliæ diligenter comparari; eodemque tempore navicula quædam onusta annona classem obsidentem venti favore prælapsa, ipsi scopuli crepidini, in quo arx est, se applicavisset; classis initio insequentis anni, qui fuit ejus sæculi quartus decimus, numero aucta, & firmata est: quæ fuit omnino duarum ingentium onerariarum, octo triremium, septem brigantinorum, ac nonnullorum aliorum minutiorum navigiorum: cum etiam terrestres copiæ centum equitum ac nonnul- A. C. 1514.

nullorum peditum numero auctæ essent, ac præter hanc classem, quinque quoque naves & myoparo armatæ, quæ classi Gallorum opponerentur: ad hoc tres onerariæ & duo myoparones ad bellum armatæ adversus quemdam piratam navium Genuensium prædas agentem. Tandem obsidio arcis ad finem pervenit; Gallique sese undique cinctos & ad extrema adductos, subsidiis nusquam apparentibus, cernentes, de deditione, muliercula quadam, quæ inter arcem & urbem commeare solebat, interprete, agere cœperunt: quæ inter cupientes in has conditiones facile convenit: *Ut, nisi ad septimum Kalendas Septembris subsidium à Gallis in arcem introductum esset, arx Duci, bombardæque, & ceteri omnes belli apparatus, qui in ea erant, traderentur: præfecto & militibus incolumibus dimissis, cui viginti duo aureorum nummûm millia pro stipendiis à Rege debitis numerarentur.* In quæ observanda utrimque obsides dati sunt: à Gallis tres ex primariis Proceribus; à Genuensibus Simonettus frater Ducis, & Hieronymus Fulgosii, Franciscus Grimaldus, Martinus Bottus: cumque pactus dies venisset, subsidiaque nusquam apparuissent, arx Duci tradita est: quod egregium in patriam meritum Octavianus longe majore promerito cumulavit; præclari atque unici multis ab hinc sæculis exempli, & ad omnem posteritatem memorabilis edito facinore: arcem enim eodem die demoliri cœpit; nec prius abstitit incepto, quam tota solo æquata est: quæ res ita animos hominum affecit, ut, præ superfundente se lætitia, vix mentis compotes essent, neque à lacrymis abstinerent: vulgo igitur omnis ætas ac sexus inter se libertatem tum vere recuperatam, jugumque externum discussum gratulari: tum in admirationem Octaviani versi, constantiam primo & virtutem meritis laudibus ad cælum extollere, quæ tot interposita impedimenta in arce expugnanda superarit: animi deinde magnitudinem & singularem in patriam charitatem divinis laudibus ornare; qui, cum ejus arcis præsidio opes gentis suæ Fulgosiæ Genuæ ad æternitatem posset stabilire; omnia tamen, præ patriæ amore, levia duxerit: libertatem igitur atque omnia sua Genuenses Octaviano debere; hocque illud esse beneficium, quod perpetua memoria retinendum sit; nomenque Octaviani liberatoris & servatoris patriæ sempiterna veneratione ab omni posteritate colendum: ceterum Octaviani celsum animum, ac publici boni amantem omnes æque laudarunt: at factum ipsum & consilium reprehensores invenit; in quibus fuisse dicitur ipse frater Ducis Fridericus, vehementioris ingenii ac cupiditatibus impotentius servientis vir; quod in Octaviano mitius fuit, rectique & probi amantius; à consilio specie potius decoro, quam re, ut dictitabat, sapienti, aut patriæ utili magnopere Ducem revocare conatus: quod ut in concordi civitate animis civium boni publici studiosis probandum non negaret; ita in ea, quæ in mille Factiones distracta sit, in alte mentibus hominum insidentes, ut evelli non possint; in quaque animi civium in alia omnia magis quam in bonum publicum versi sint, arce diruenda, neque libertatem civitatis stabiliri, in qua cives longa desuetudine esse nesciant; neque tranquillitati civitatis consuli, quam Factiones assidue perturbare necesse sit: quin etiam viam magis ad turbandam quietem patefieri; ea re sublata, cujus metus homines in officio contineat: non igitur arce disturbanda impedimenta libertatis tolli; sed frenum licentiæ cum magno civitatis malo perfringi: argumento esse proxima tempora; cum, Gallis alienigenis hominibus arcem tenentibus, civitas numquam quietior fuerit; nullusque civitatis status multis ab hinc annis exstiterit, quo cives magis gauderent,

A neque in quo retinendo constantiores, aut magis unanimes fuerint: quid igitur inani, ac temerario, patriæque inutili consilio Octavianum asseuturum, quam ut opes familiæ tanto præsidio in perpetuum firmandas evertat? viamque ad stabile ac sempiternum Genuæ imperium ducentem à fortuna patefactam, inscitia sua sibi ipse obstruat? quod imperium ut in pacata civitate, neque Factionibus depravata, à nemine bono cive est invadendum; ita in ea, quæ libertatis bona non noscat, quæque nullum ejus sensum habeat; atque adeo, quæ sine Dominis esse aut nesciat, aut non possit; quæque sibi in illos sponte adsciscat: in civitate igitur ita morata, imperium ultro
B oblatum non esse repudiandum: quod si tu per inscitiam à te projicias, alius sit, civitate ipsa volente, occupaturus.

Eo anno octo Oratores ad Leonem decimum, ad obedientiam deferendam, missi sunt; cujus legationis princeps fuit Joannes Baptista Lazania Jurisconsultus. Opposuit se Orator Gallus, negavitque obedientiam Genuensium Regi Gallo subjunctorum à Pontifice accipi debere, magnam ea in re Regi suo injuriam fieri dictitans, ejusque jura imminui: idque scripto testificatus est. Qua oratione spreta, Pontifex secundum Genuenses
C judicium tulit, qui libertatem, à Gallis armis ereptam, recuperassent: delatamque obedientiam accepit.

Infesta fuerunt eodem anno maritima commercia, & à Turcis, & à Gallis: quorum illi sinum Lunensem cum septem triremibus ingressi prædas hominum & navium egerunt; hi, Periane Duce, ad littus Valentinum ingentem onerariam magni pretii mercibus onustam ceperunt: adversus eum emissa est classis, non modo cum nullo fructu, sed cum damno quoque; duabus triremibus ad littus Dertusiæ adversa tempestate depressis: plaga quoque à Turcis accepta est; altera ex duabus
D triremibus, una cum duabus biremibus ad tutelam Corsicæ à Magistratu sancti Georgii armatis, simul cum Matthæo Truco præfecto classis, & Stephano Lercario Trierarcho capta, alteriusque Trierarcho Francisco Furnario interfecto.

Eo anno Hieronymus Adornius & Scipio Fliscus, Factionum Fulgosiæ adversarum capita, facinus audax, quod à multis temerarium existimatum est, aggressi sunt. Castelletto enim, parvo & obscuri nominis Adorniæ gentis opidulo, quod est in confinibus Montisferacis, cum delecta quingentorum Italorum manu, quorum Dux fuit Joannes Camillus quidam à Montibus Neapolita-
E nus, iter Genuam versus capiunt, sperantes, si urbem furto intrassent, sese, Factione sua excitata, improviso adventu Fulgosianos incautos, ac solute agentes, (ut in nulla tali suspicione) oppressuros: verum cum paullo serius, quam constituerant, itineri se dedissent; seditione nonnullorum militum retenti, quæ prius comprimenda fuit, non ita accelerare potuerunt, ut non lux illos opprimeret in cacumine montis, in quo sita est arx Castellatium vocata, civitati imminens. Ibi paulisper addubitarunt, iter ne, quo venerant, retro esset repetendum, cum furtum insidiarum non successisset; an aliquo se abden-
F dum, ubi non conspecti posteram noctem exspectarent: vicit sententia, quæ porro eundum censuit: monte igitur descendunt, ac per portam Carbonariæ, custodibus neglectam, urbem ingrediuntur; ad prætoriumque nomen Adorniorum & Catorum subjicientes, (ita appellabantur Flisci à gentilicio insigni galeæ) recta pergunt: illudque bipartito à duabus portis septi, quod aream claudit, quarum altera ad publicas ædes Prætoris fert, invadunt; portasque refringere instituunt: strepitu exaudito, Octavianus, qui de inimicorum

rum consiliis certior factus, totam noctem armatus vigilarat, soleque orto, nihil luce tentaturos adversarios ratus, sese dearmarat, ac quieti dederat; statim è lecto se projicit, ac seminudus, scuto tantum tectus, ac gladium stringens è prætorio prodit; prætorianisque, ejus jussu, subito armatis, porta Ambrosiana audacter patefacta, magno impetu hostes invadit; ipsoque incursu recentes atque integri Adornianos nocturno itinere fessos facile avertunt: quos non prius insequendi & premendi finem fecit Octavianus, quam, illis profligatis, Hieronymum, & Scipionem, nec non Neapolitanum Ducem ceperit: cum interea altera manus per portam in ædem divi Dominici versam ab Octaviano circummissa brevi circuitu, eos, qui alteram portam prætoriis ædibus objectam oppugnabant, quibus præerat Augustinus Magnerrius, à tergo adorti, ipsos quoque eodem tempore fudissent: omni igitur periculo audacia & celeritate Octaviani discusso, tumultuque sedato, Adornius & Fliscus in custodiam dati sunt.

A.C. 1515. Interea anni, qui sequitur, ejus sæculi quinctidecimi initio, Franciscus Vallesius Princeps Angulesmensis, Ludovico duodecimo, nullis sexus virilis relictis liberis, mortuo in regnum Galliæ successerat; magna cum populorum Gallicorum, atque omnium illius regni ordinum lætitia: ad præstans enim & vividum ingenium, animi magnitudinem, omnium magnarum rerum neutiquam vulgatam cognitionem, generosos spiritus, ut nihil in eo esset submissum, aut humile, nihil non amplum & sublime; accedebat summa in omnes humanitas, eximia liberalitas, ad hoc ætatis flos, egregiaque corporis forma atque oris decor: ut nihil à tot in illum naturæ & fortunæ congestis donis, nisi magnum & præclarum exspectaretur: quæ virtutes, ut suorum animos ad maxima quæque speranda erexerant; ita in illis, quibus nimiæ Gallorum opes formidolosæ erant, quique Gallos supra modum in Italia crescere nolebant, magnas animorum commotiones fecerunt: quas ipsemet Franciscus auxit, tum titulo Ducis Mediolanensis una cum regio assumpto, tum magnis hominum & pecuniarum quotidie cogendis copiis; qui quamquam, simulatque regnum iniit, nihil antiquius habuit, quam destinata à Ludovico ad bellum Mediolanense consilia ad effectum perducere; cupiditatem tamen suam initio summa ope dissimulare studuit; ut diligentiam adversariorum in comparando, atque sese, ad inceptis obviam eundum, præparando, consopiret: ceterum, cum tanti bellici apparatus occulti esse non possent; nihilque appareret, quo vertendi essent, præter ducatum Mediolanensem; quamquam Galli alia in speciem præferre non desisterent; haud jam cunctandum rati Maximilianus Dux Mediolani, quique cum illo consentiebant, Principes, fœdus ineunt, Italiæ ab invadentibus Gallis defendendæ, bellique propulsandi; necnon arma invasoribus, si res poscat, contra inferendi, ad eos ab alienis petendis ad sua tutanda avertendos. Fuerunt autem, qui nomina dederunt, Cæsar Ferdinandus Aragoniæ ac Neapolis Rex, Maximilianus Dux Mediolani, Helvetii; reservatusque est Pontifici locus, ac præstituta dies fœderi nomen suum adscribendi: non quod ille animi dubius esset, aut minore ardore Gallos ab Italia arcere cuperet; minusque illud fœdus opibus suis juvare paratus esset, cujus immo auctor & caput fuisset; sed quod multas se caussas habere putabat, animi sui contra Gallos non nudandi: ad quam rem Galli, aliis super alias legationibus missis, numquam attrahere potuerunt: cum ipse miro artificio, illorumque amicitiam simulans, perplexis responsis illos ex-

A traheret: ceterum, quo artificio alios ludificabatur, eodem ipse ab homine amicissimo Octaviano Fulgosio elusus est. Is (ut ad res nostras redeam) cum adversariorum insidiis assidue peteretur; non tam potentia sua, quamquam ne ea quidem exigua, aut contemnenda erat, quam externo auxilio formidolosis; ipse quoque validioribus præsidiis res suas communiendas ducens, inter ancipitia consilia sese Gallis, an fœderatis applicandi primo fluctuatus est. Ad Gallos illum inclinare hinc nimiæ illorum opes, sibi præsertim tam propinquæ; iis ne ipse una cum ceteris obrueretur formidare, cum omnium sæculorum B usus doceret, quam parum fœderibus fidendum esset; quam illa parum firmo vinculo, atque omni levi de caussa solubili constricta essent: illinc suspecta fœderatorum victoria, Mediolanensis animo sibi periniquo, atque in adversarios mire propenso: contra à Gallis hominem retrahere Pontificis verecundia, atque amicitia cum Juliano fratre, ac Medicia gente perpetuis ac mutuis officiis culta; multaque Mediciorum in se omnium temporum, & præsertim in ducatu acquirendo, merita; tum autem dura illa conditio Genuæ Gallorum dominatui, quo ipse illam exemisset, iterum subjungendæ; sine qua re nulla erat cum C illis amicitiæ spes. Vicit tandem, quod utilius sibique & rerum suarum statui stabiliendo aptius & tutius visum est: fœdus igitur & amicitia cum Gallis, Duce Borbonio internuncio, in has conditiones sancita est: *Regi principatus Genuæ ad veterem formulam, & in eas conditiones, quibus Galli Genuæ præerant, ante Ludovicum duodecimum, & ante librum fœderum & conditionum ab illo combustum; ejus perpetuus Vicarius Genuæ esset Octavianus, cum amplissima munerum & procurationum mandatarum potestate: præter ordinaria vicariatus emolumenta & compendia anniversaria, pensio senûm millium aureorum nummûm, ac quaternûm Friderico fratri, ex ærario* D *regio persolverentur: arcis Castelletti possessio Regi traderetur: arcem Promontorii Phari restituere Regi ne liceret: item præfectura alæ centenæ cataphractorum, Ordineque Michaelitano, qui tum honos, re nondum tam vulgata, apud Gallos in amplissimis erat, Octavianus donaretur.*

Suboluerant hæc consilia fœderatis, quamquam omni ope ab Octaviano occultata; qui & dum ea ducuntur, & post rem transactam illam, tam constanter ipsi quoque Pontifici negavit; eamque fidem promittenti, nihil sese illo inscio facturum, habuit Pontifex; ut Mediolanensem ab illo armis petendo averterit, à quattuorque Hel- E vetiorum millibus, quos conduxerat, cum Adorniis & Fliscis in illum vertendis. At ubi, Genua Gallis tradita, res palam facta est; haud difficile fuit Octaviano animum Pontificis mitigare: epistola enim submississime scripta, cum pluribus verbis caussas, quæ ipsum ad illud consilium impulissent, persecutus esset; ac docere conatus, non aliter se rerumque suarum statum incolumem esse potuisse: *Una*, inquit, *res est, Pater, quæ me pungat, tui offensio; in quam me dupliciter incurrisse intelligo; quod te tantopere celatum voluerim, ac rem tibi quærenti & instanti obstinate negaverim; quæ res te induxit, ut fœderatis de me* F *ac de fide mea prolixe promitteres, majestatemque tuam ac reverentiam, quam tibi summam debeo, ludibrio exhibuisse videar: altera offensionis caussa est, quod me cum hoste ejus caussæ, quam tu una cum ceteris fœderatis defendendam suscepisti, adversus tanta à te accepta beneficia ingratus conjungere veritus non sim. Difficilis mihi esset utriusque purgatio, adversus privatos homines; aut adversus eos Principes, qui rerum ignari publicas res privatis rationibus metiri solent: ceterum apud te omnium hujus ætatis sapientissimum Principem, gnarum, quid Principibus liceat, aut consuetum*

sit, pro principatu non modo conservando, sed etiam A *augendo, caussam meam facilem fore spero: nam neque consilia mea tibi, quamquam animo in me amicissimo, omni reverentia à me perpetuo culto & colendo enunciare debui; quæ mihi maxime necessaria, ac sine quibus ego stare non possem, tu impedire potuisses; & vero debuisses, quod rationibus à te defendendæ Italiæ, atque illius libertatis asserendæ susceptis adversabantur: quam rem tibi caput curarum esse intelligebam; cuique te neque meam, neque cujusque amicitiam prævertere æquum erat: & ignoscere debes, si extrema necessitate subactus ad illud consilium descenderim; ad quod ceteros Principes longe leviores caussæ, nemine illos reprehendente, aut factum damnante, impellere solent.* Excusationem Octaviani Pontifex, quando factum mutari B non poterat, aut accepit, aut accipere simulavit.

Idem habitus animorum in civibus Genuensibus fuit: quibus rem Octavianus non prius, quam transacta esset, demonstravit: nec dubitatur, quin prius edocti consilium approbaturi fuerint; quieti rerum status in Gallorum dominatu memoria nondum oblitterata, neque animorum propensione in eam regiam adhuc exstincta. At multis mali exempli res videri; Octavianum Ducem tantam rem privatis consiliis transegisse, civitatemque facti & consilii ignaram publico injussu extero Principi tradidisse: ceterum quod cives consulti haud retractanter facturi fuerant, factum tuendum non C consulti duxerunt: princepsque Genua vexillum regium in Italia sustulit: statimque Regem pecuniarum & hominum auxiliis juvit, octoginta aureorum nummûm millibus, Octaviano suadente, mutuis datis, & duobus peditum millibus per speciem Ovatæ & Gavii opidorum, nonnullorumque locorum Reipublicæ recuperandorum, scriptis: quæ copiæ Nicolao Fulgosio custodiæ urbis præfecto Duce, locis nominatis recuperatis, neque segnem in bello Mediolanensi, neque inutilem operam Regi navarunt: ad quem, memorabili illa de Helvetiis parta victoria, belloque confecto, D Octavianus, ad amicitiam sanciendam, Mediolanum se contulit; octo Legatis illum comitantibus: Nicolao Oderico Jurisconsulto, Joanne Auria auratæ militiæ Equite, Melchiore Nigronio, Afranio Ususmario, Stephano Justiniano, Baptista Lomellino, Augustino Ferrario, Augustino Majolo, ad deditionem publice faciendam missis.

A.C. 1516. Sequitur annus ejus sæculi sextus decimus, expeditione in Cortogolim celebris eo tempore nominis piratam magis, quam ulla re gesta insignis. Is viginti longarum navium varii generis præfectus decem octo onerarias Genuenses tritico onustas ceperat; infestaque commercia Genuensibus facie- E bat, magnis quotidie detrimentis illos afficiens. Armatæ sunt igitur contra hominem decem & octo triremes; quarum duæ Pontificiæ fuerunt, quas ducebat Antonius Biassia Ligur ab opido Spedia: duæ civitatis, quibus præerat Andreas Auria; octo privatorum Genuensium civium, Sebastiani Auriæ, Bonifacii Lomellini, Nicolai Camillæ, Jacobi Rapalli, Matthæi Truchi, Hieronymi Furnarii, Bernardi à Domo culta, Joannis Pini, Baptistæ Delphini: sex Gallorum, quattuor Perianes, duabus frater Bernardinus præerant; tres myoparones ipsi quoque Gallorum, ac nonnulla alia minora navigia. Huic classi à Pontifice, F qui magnam impensæ partem fecit, præfectus est Fridericus Archiepiscopus Salernitanus, qui vexillum Pontificium sustulit. Is è portu Genuensi solvens, Bisertam, oræ Africanæ urbem, quam Veteribus Uticam puto fuisse, tenuit; classemque Cortogolis quindecim biremium ac nonnullarum triremium in Bagrada flumine inventam defensoribus vacuam cepit, Christianosque nexos solvit, ac Bisertam circumsedit, suburbiis direptis. Ducis consilium erat classem piratæ è flumine educere; aut si id, adverso flante vento, non posset, comburere: ceterum milites magis prædæ quam incendio faciendo intenti fuerunt: brevique Christiani inceptum omittere coacti sunt; non tam metu ingentis Afrorum multitudinis, quæ ad opem obsessæ urbi ferendam continuo accurrit; quam validi coorti venti vi inde abstracti, duabus navibus amissis, quæ flumen subierant; classeque piratica ab incendio intacta turpiter relicta. Tunetum vis venti Christianos compulit: qui stagnum per tenuem euripum scaphis ingressi, Mauris à terra frustra prohibere conatis, triremem Genuensem superioribus annis à Turcis captam recuperant: inde Lothophagitim insulam, quæ *Gerbis* nunc appellatur, petunt: nonnullisque biremium alveis incensis, itinere retro repetito, Genuam tandem appellunt; nullo alio operæ pretio facto, quam nonnullorum minutorum navigiorum, atque exiguæ prædæ Genuam adductæ. Purgatus est eo anno ab Ædilibus interior portus, ingenti purgamentorum vi egesta; alveusque in decem octo dodrantium altitudinem depressus, magnorum navigiorum capax factus est; fundamentaque turris & pontis refecta sunt; murusque interius, & exterius, ingentium saxorum substructione, firmatus.

Duo insequentes anni nihil memorabile sane A.C. 1517. 1518. habent, præter insignem à Gallis civitati factam contumeliam: qui cum Guascis Ovatam & Gavium proxime à Genuensibus recuperatas repetentibus adjudicassent; Genuensis Orator ea de caussa ad Regem missus, impudenti postulato à regiis administris acceptus est; affirmantibus non aliter in Regis conspectum illum admissum iri, quam octoginta millibus aureorum nummûm Regi mutuo datis: quod cum facere Genuenses recusassent, Orator re infecta Genuam rediit.

At qui insecutus est annus, ejus sæculi decimus A.C. 1519. nonus, insignis in primis est, egregio ab Andrea Auria, atque ad omnem posteritatem memorabili, edito facinore: clarum esse cœperat hujus viri nomen; cujus impigra & indefessa fortisque opera erat in Sarracenorum rebus vexandis. Ad illum igitur opprimendum classis tredecim navium longarum, quarum una majoris formæ, tres minoris triremes fuerunt, reliquæ novem biremes, omni bellico apparatu affatim instructa, ac strenuis bellatoribus usuque navalium rerum peritis referta à Rege Tunetano comparata & armata Tuneto emissa est. Cujus rei certior factus Auria, nihil cunctatus, duabus triremibus voluntarii remigii ad quattuor veteres coacti remigii additis, è portu Genuensi solvit: qui cum insulam Planasiam ad decimum Kalendas Majas appulisset; prima luce hostilem classem quattuor triremium, quas diximus, ac quinque biremium, plenis velis valido ac secundo flante vento in se tendentem in conspectu habuit: quare summæ amentiæ ratus, sese prælio non modo ob majorem navium numerum, sed ob adversum ventum tam iniquo committere; fuga simulata, iter retro repetit, hoste insequente: cumque promontorium Iluæ insulæ, quod sancti Andreæ vocant, tenuisset; animadvertit Turca Auriæ consilium non ad fugam spectare, sed superiorem conditionem in pugna quærere: quare proris conversis, quæ in nostris simulata fuerat fuga, eam ipse veram cepit. At Auria, cum eum diem destinasset rei inter ipsum & hostem decernendæ, concitatis navibus fugientem insequi cœpit, duabus ex veteribus triremibus relictis, quæ recenter armatas, ac cursum ceterarum non æquantes remulco traherent; consilio hostem morandi, dum quattuor relictæ triremes ipsum assequerentur: ceterum, res longe aliter, quam animo fore præceperat, cecidit: validus enim ventus urgens illum classi hostili ita proxime invexit, ut electionem pugnæ animo destina-

destinatam in necessitatem verterit: cum duabus igitur illis tantummodo triremibus, quas habebat, tantum discrimen subire coactus Auria, paucis suos cohortatus, ut ad impetum hostilem fortiter excipiendum animos & corpora acuerent; prælium audacter committit: cumque triremis, ac quinque hostiles biremes prætoriam, ac reliquæ tres minoris formæ triremes patronam circumstitissent; incredibili virtutis & constantiæ exemplo hostilem impressionem quartam horæ partem sustinens, spatium dedit Philippo Auriæ, qui reliquas quattuor triremes trahebat, se cum circumventis triremibus conjungendi, ac prælium ineundi; quod ejus adventu paullatim recrudescens, atrocissimum factum est: tantoque irarum certamine, tantaque animorum constantia, ab utroque gesta res est, ut per dimidiam horam, qua totis viribus pugnatum est, nullum discrimen appareret, quo fortuna rem inclinatura esset; ac modo hi, modo illi propiores periculo essent: cum Auria nullas boni ac strenui Ducis, in providendo, occurrendo, qua laborari à suis videbat, pugna, ubi segnior erat, excitanda & restituenda, partes prætermitteret; Philippinusque in media pugnæ mole acriter versans duo vulnera accepisset: tandem nostris acriter connitentibus, hostilis classis superata & profligata est, sex navibus captis: cum tres biremes, beneficio potius adversæ tempestatis, quæ nostros ab illis insequendis continuit, quam virtute evasissent, totæ perfractæ ac laceratæ. Cruentum in primis utrimque prælium fuit; cum ex delecta sexcentorum Turcarum bellatorum manu, quæ, præter navales socios, classem conscendit, non plus viginti quinque superstites fuerint, reliquis omnibus cæsis; & in classe Genuensi magnus fortium virorum numerus ceciderit, major vulneratus sit; ut ingenti sanguinis effusa vi mare infectum late circa rubrum factum sit. Redeuntem victricem classem atrox tempestas adorta est: quæ illam diu jactatam tandem in portum sancti Florentii insulæ Corsicæ compulit: cujus tempestatis tanta vis fuit, ut Andreas propior pene summo discrimini ab illius impetu, quam in prælio, fuerit: qui, tranquillitate tandem reddita, itinere discriminum pleno confecto, cum sex hostilibus captis navibus, magno agmine captivorum è durissima servitute ereptorum antecedente, velut triumphans urbem est ingressus.

A. C. 1520. Anno ejus sæculi vigesimo, Genuenses Saonensium contumacia irritati; maritima commercia illis ademerunt; navibus eorum jussis portum Genuensem petere, portoriaque Genuæ solvere: cum, eorum suasu, Alegrius regius Vicarius Saonæ salem, ejusque vectigal, magno cum Reipublicæ damno, Genuensibus ademptum, refractis cellis, sibi assumpsisset: quod tamen paullo post, jussu Regis, restituit; Hieronymo Monelia ea de caussa ad Regem misso. Insignis est hic annus Selimi Turcarum Principis longe potentissimi, magnitudineque rerum gestarum clarissimi, ejusdemque infensissimi Christianorum hostis, & Maximiliani Cæsaris obitu; successioneque Caroli nepotis in imperium; Francisco Gallorum Rege dejecto, cujus in eo loco petendo incredibilis exarsit ambitio: at longe insignior fœdere inter Leonem Pontificem & Carolum Cæsarem icto: ad quod Pontifex sese multis ac gravibus Gallorum injuriis attractum dictitabat: quarum duæ illæ fuerunt insignes; quod Parmam & Placentiam Romano solio non restituerant, quodque Pontificiam jurisdictionem in Mediolanensi ditione infringerent. Titulus fœderis fuit, communis defensio adversus invadentes, Florentinis quoque comprehensis; ac Mediolani recuperatio, in cujus principatus possessionem Franciscus Sfortia exsul induceretur, Parma & Placentia Romano solio restitutis: cum interea, dum quæ ad apertum bellum necessaria essent, comparantur, furtum insidiarum experiri placuisset; atque hinc Adornii exsules res Genuenses, illinc Franciscus Sfortia, quique cum eo erant Tridenti, Mediolanenses exsules magno numero, res Mediolanenses tentarent.

Igitur insequenti anno ejus sæculi vicesimo uno, Hieronymus Adornius, cum novem triremibus, quarum septem fuerunt Neapolitani regni, duæ Pontificiæ, in oram Ligusticam venit; qui improviso adventu Genuensi portui illatus, Octavianum & Gallos, ut in nulla suspecta re solute & negligenter agentes, opprimeret: resque tanta diligentia occultata est, ut maritimis & terrestribus itineribus clausis, per viginti dierum curriculum, magna cum omnium admiratione, nullus nuncius eorum, quæ ultra fines Genuenses fierent, acceptus sit: ceterum, quæ diligentia ad celandum & consopiendum Octavianum adhibita fuit, ea illum expergefecit: suspicione enim vehementi incensus vir sagax, ac rebus invigilans, sese adversus subitos nec opinatos casus munire instituit; nonnullo numero militum, præter ordinarios præsidiarios, in urbem introducto, atque ala equitum sua, quam honorariam à Rege habebat, accersita; cui in locum Ugonis Pepuli Vicarii sui, Taliarinum Auriam præfecerat; locis opportunis custodiis firmatis. Adornius igitur cum Genuensibus finibus appropinquasset, altum tenuit, ne conspiceretur: ceterum à celoce, quæ Genuam iter habebat, conspectus est: quam frustra per aliquod spatium insecutus, cum capere non potuisset, spem fallendi omisit: celox Genuam appulsa, quæ viderat, nunciavit, Octavianusque stationes auxit, custodias & vigilias diligentius agi imperavit. Vanus igitur appulsus Adornii ad Genuensem portum fuit; cum nonnulla loca urbis tentasset, copiis in terram expositis: spe igitur potiundæ urbis dejectus, oram Orientis petit; Clavarumque opidum custodiis neglectum improviso adventu occupat: quo eodem tempore terrestri itinere Antoniottus frater, cum quingentis peditibus, ad opidum Petram sanctam, ac nonnullis aliis in circumjecto agro Lunensi scriptis, pervenit: quo Clavari relicto, Hieronymus Reccum opidum petit; indeque in Occidentem navigans, prætervectus, cœnobium sancti Andreæ, quod tria millia passuum ab urbe distat, tenuit: adversus quem missa est delecta armatorum manus, atque equitum ala, quæ exscensum in terram prohiberent: in eoque itinere Taliarinus vulnus à sclopi ictu, è latenti celoce emisso, accepit, ex quo paullo post decessit, classis cum consilia non successissent, itinere retro repetito, Romam versus navigavit. Adornii fratres, cum terrestribus copiis Apennino superato, cum Cæsariano exercitu, cujus Dux erat Prosper Columna, se conjungunt.

A. C. 1521.

Sequitur annus lugubris & infestus, ejus sæculi vigesimus alter: in quo civitas nostra, cui civiles discordiæ malorum & ærumnarum omnis generis mercede stetissent, quæ una restiterat direptionis clades, hanc quoque, ne quid esset in calamitatibus & miseriis reliquum, quod ad illam non perveniret, experta est: cujus infelicis eventus odium nihil est, quod in exterum exercitum transferamus: nam ille ad hostilem urbem invadendam venerat, & in capta jure belli usus est: tota culpa, ac facti invidia nostra, ac patrum nostrorum est; dum utraque Adorniana & Fulgosiana Factio, quæ omnem civitatem comprehenderant, funestum principatum ex patriæ occasu exsecrabili pertinacia altera petit, altera retinet. Igitur Prosper, cum non modo Mediolanum ab invadentibus Gallorum florentissimis copiis magna constantia & virtute defendisset; sed justæ quoque pugnæ fortunam expertus, eas copias ad Biccocam

A. C. 1522.

cam perexiguum & obscuri antea nominis pagum, Mediolano & Modœtiæ interjectum, fudisset, ac profligasset; Scutumque, regium Vicarium, qui cum exercitus reliquiis in urbem Cremonam se receperat, tandem ad dedendæ urbis necessitatem adegisset, peramplis & honorificis conditionibus, ad quas Prosper facile descendit; cura Genuæ è manibus Gallorum eripiendæ illum stimulante, ac Hieronymo Adornio verius ita jubente, quam incitante. Hunc Cæsar, ob egregiam perspectam indolem, vividamque perspicacis ingenii, ac cujusvis negotii capacem vim, ad hoc eximium consilium, tum singularem eloquentiam plurimi faciebat; imperaratque Prospero, ac reliquis Ducibus, & Proceribus, ut res Genuenses, quæ sibi cordi in primis essent, Hieronymo regendas & administrandas permitterent, atque ei dicto audientes essent: quod igitur unum opus belli restabat, Genuæ capiendæ, hoc exsequi aggreditur Prosper: ac, cum amplius viginti millium veteranorum exercitu, ex Hispanis, Germanis, Italis constante, ex Insubria movet. Erant in exercitu, Franciscus Sfortia Dux Mediolani, Franciscus Marchio Piscarius, clarissimi nominis Dux, qui copiis Italis & Hispanis præerat, Antoniottus & Hieronymus Adornii fratres cum non exiguo suarum partium civium numero non humili modo & medio, sed summo quoque loco ortorum, quos detestabilis partium animo imbibita contentio ad abominandum facinus rapiebat: cum Genuam pervenissent, Prosper munera cum Piscario partitus, urbem ipse à parte in Orientem versa, Ducem Mediolanensem secum habens, cum Germanis & equitatu oppugnandam suscipit. Piscarius cum Italis & Hispanis ante portam divi Thomæ occidentem solem spectantem consedit.

Interea ab Octaviano, jam inde ab initio, hostium consilii Genuæ bello petendæ certiore facto diligenter comparatum fuerat, magno cum civium ardore, quibus Octavianus, ac regimen Gallorum in primis acceptum erat, ab eoque mutando vehementer abhorrebant: eaque de caussa duodecim cives longe primarii ex utraque Factione, ex eorumque numero, qui bonum & quietem civitatis studiis partium anteferebant, electi fuerant; iisque negotium datum, pecuniæ in instantis usum belli omnibus rationibus conquirendæ & expediendæ: ii fuerunt, Joannes Jacobus Auria, Augustinus Palavicinus, Baptista Spinula, Afranius Ususmarius, Baptista Lomellinus, Petrus Grimaldus, Stephanus Justinianus, Joannes Baptista Francus Cocarellus, Antonius Saulius, Augustinus Ferrarius, Thomas Inurea, Augustinus Majolus: missusque in Galliam fuerat Catanius Lomellinus, ad opem à Rege petendam: qui, nulla mora interposita, imperavit Ducibus suis, quos in Italiam ad bellum Insubricum, cum quindecim millibus peditum, ac non contemnendo equitatu, destinarat; quique, Alpibus jam superatis, in Taurinos descenderant; iter Genuam averterent, ad eam urbem ab obsidione eximendam: quam eodem tempore Petrus Navarrus, magni nominis Dux, acerrimique ingenii, ac prompti & sagacis consilii vir, maritima via à Rege missus, cum quattuor triremibus intravit. At Piscarius, bombardis statutis, murum portis sancti Thomæ & sancti Michaelis interjectum quatere instituit; simul litteras ad Octavianum dat, quibus hominem hortatur, ac monet, ut, quoniam sese adversus tantum impetum victoris exercitus imparem intelligere possit; salutaria consilia obstinatis pro sua sapientia præferens, civitatem honestis conditionibus, iisque, quas ipsemet petierit, dedat: quod ni faciat, direptionem urbis minaciter denunciat: caveat enim, ne nimio principatus amore, quem nullo modo retinere possit, patriam suam in præcipitem & irrevocabilem casum det: id Octavianum ceteræ suæ prudentiæ, ac tot editis in patriam charitatis signis, congruenter facturum: Octavianum anceps cura in diversum trahere; hinc moveri ingenito in patriam amore, quam tanto discrimini subjicere nollet; illinc invidiam vereri, si, reliquis civibus tam incensis studiis in regium dominatum consentientibus, ipse solus, qui eos immo titubantes in fide Regis retinere debuisset, caussam regiam, cujus tutela ipsius muneris esset, destituisset: consilio, quod commodissimum putavit, rem expedivit: summo enim Magistratu, ac consilio Baliæ ad se vocatis, ac Piscarii litteris recitatis, ait, satis sibi animi & virium esse, ad regium principatum, quorum nullum patriæ utiliorem ipsimet experti sint, tuendum: ceterum, quoniam eventus bellorum incerti sint, liberum se civibus suis in tanto discrimine de se ac de rebus suis statuendi arbitrium permittere, dicit; eo staturus, quod ipsi decreverint: notam enim sibi esse Regis voluntatem; qui, pro sua in Genuenses effusa benevolentia, Genuam potius salvam & incolumem in manu hostium suorum esse cupiat, quam in sua eversam aut direptam.

Omnibus Octavianum laudantibus, ac simile hoc reliquorum suorum fecisse dictitantibus, amplissima potestas omnium rerum, ac vel civitatis defendendæ, vel cum hostibus, quibuscumque conditionibus visum fuerit, transigendi & paciscendi, potestas iisdem ipsis civibus, quos ad pecunias conficiendas electos diximus, mandata est: eadem, quæ Piscarius, Adornii quoque per litteras continenter instare; metum direptionis, ni pertinaciæ finis fieret, crebro inculcantes: contra Fulgosiani differre & extrahere, subsidia exspectantes; eodemque tempore utraque Factio mutua se proditæ patriæ invidia onerare. Fulgosii cæcam ambitionem Adorniorum graviter accusare; qui se tanto parricidio patriæ obstringerent; arma illi inferendo, exercituque ad eam diripiendam adducto: contra Adornii totam culpam & crimen in Fulgosios transferre; qui non libertatis patriæ, quæ jam exteris serviat, sed impotentis dominatus retinendi studio, non dubitent illam exteris diripiendam projicere; neque se direptionem urbis exteris, sed illorum Ducem Prosperum promisisse: porro Cæsarianum exercitum etiam sua sponte, sine ipsis, Genuam bello fuisse petiturum, perspicuo omnibus appariturum; quicumque secum reputaverint, necessarium illud eis consilium esse, qui, nisi Genua adjuncta, aliter partum Insubriæ imperium tueri non possint: diripiendæ igitur urbis culpam non penes se Adornios, qui ejus auctores non sint, neque ab ea mente Cæsarianos Duces abducere possint; ac ne penes quidem ipsos Cæsarianos, qui eam jure belli militibus debitam negare non posse dicant; quique, quantum in ipsis est, ab illa abhorreant; ipsosque Genuenses, ut eam vitent, finem pertinaciæ faciendo, per litteras assidue moneant, & hortentur: totam igitur culpam illorum, qui in urbe sunt, rabiei assignandam; qui regnandi exsecrabilem libidinem patriæ saluti anteponant: cum præsertim patriæ nihil intersit; Gallis ne, an Cæsarianis pareat. Ad ea urbani respondere: quin igitur, si nulla culpa direptionis in Adorniis est, studia non à comminantibus separant, atque ab exercitu pestem patriæ inferente discedunt? sic fiet, ut, qui sunt in civitate, Adornianæ Factionis homines, cum intellexerint, eam caussam à capitibus suis, illorum ab exercitu discessu, improbari, studia sua cum reliquis civibus conjungant; unanimisque civitas adversus communem hostem inexpugnabilis fit. At, quin contra, Adornii respondere: si Fulgosii æquum censent, Adornios, ac tot egregios ac primæ nobilitatis cives, qui cum ipsis sunt, ut direptionis periculum prohibeant, ab exercitu, qui ipsos in patriam restitutum venerint, disce-

discedere; cur non Fulgosii ad idem periculum arcendum non patria ipsi excedunt.

Hæc atque his similia cum utrimque magna ac pertinaci contentione jactarentur; bonis ingemiscentibus, ac suam & communis patriæ vicem miserantibus, exsecrabilemque Factionum rabiem exsecrantibus, quam ne instans quidem & ante oculos positum excidium mitigaret; interea Piscarius magnam partem muri continenter verberando prostraverat; quæ res necessitatem expressit Magistratui Baliæ deditionis faciendæ. Missi sunt igitur tertio Kalendas Junias ad Prosperum, qui de conditionibus agerent, ac referrent, Thomas Catanius, & Paulus Francus Bulgarus: quibus profectis, Magistratus per libellum manu Augustini Ferrarii collegii nomine scriptum mandavit, ut, quoniam omnis mora, Piscario acriter urgente, nimis periculosa esset, quibus maxime tolerabilibus possent conditionibus deditionem illico facerent; neque nisi transacta & confecta re, à Prospero discederent: libellus forte redditus est Bulgaro; qui illum compressit, collegamque celavit: eorum enim hominum erat Bulgarus, qui à deditione abhorrebat; fierique posse sperabat, ut, de interpositis conditionibus disputando, res extraheretur: quarum multæ cum non omnibus satisfacerent (quæ est in humanis sententiis varietas) instituta deditionis consilia everterentur: qui postea, ad invidiam & culpam à se amovendam, ita factum purgabat; ut diceret, eum libellum non Magistratus ipsius, sed privati hominis fuisse, cui parendum non esset; neque futilem rem sibi cum collega communicandam visam, ne ea res aliquam moram interponeret iis, quæ publice à Magistratu imperata erant, exsequendis: Legati igitur benigne & comiter à Prospero accepti, non multis commutatis verbis, cum eo convenerunt; ut postero die civitas certis conditionibus traderetur, interea oppugnationem ab ea abstineret. Sese ita prorsus facturum respondet Prosper; ceterum, suum tantum, non alienum factum posse præstare: enise igitur monuit, caverent à Piscario.

At Piscarius gloriæ tantæ expugnatæ urbis, tantique pretii operæ Regi navatæ in se vertendæ cupiditate flagrans, nihil differendum ratus, eodem die, quo Legati cum Prospero pepigerant, urbem, qua murus patefactus ruinis erat, aggreditur: cujus impetum Nicolaus Fulgosius fortissime excepit; acriterque per aliquot horas pugnatum est: cui laboranti Philippinus Auria, qui cum delecta manu superiorem proximum locum tutandum susceperat, per internuncium demonstrat; quoniam nullus sui usus esset in loco, qui ipsi obvenerat, ab hoste non tentato; sese, si ita ipsi placeat, cum suis ad opem ferendam illico occursurum. Repudiatum est ultro delatum auxilium à Nicolao, socium laudis defensæ urbis non ferente: fato, dum ingruentem vim suam refringi non vult, mentes hominum obcæcante. Accessit alterum incommodum gravis vulneris à Nicolao accepti; cujus curandi caussà, pugnam, quam acriter sustinebat, omittere coactus est: qua fama vulgata, continuo ejus cohors, pugna omissa, locum deserit, seque fugæ mandat. Piscariusque per stragem diruti muri, ac per proximam portam sancti Michaelis refractam cum omnibus copiis suis in urbem penetrat: quam etiam ab aversa parte Prosper, ac Mediolanensis Dux, Adorniique fratres, quique cum illis erant Genuenses exsules, eadem nocte intrarunt: urbsque à militibus direpta est; quorum cupiditas non ultra rerum prædam (ita jubentibus Ducibus) provecta est; nullaque edita sunt libidinis aut crudelitatis exempla: ceterum nullius urbis præda multis ab eo die jam annis magis opima fuit; aut magis exercitum ullum ditavit: præter enim ingentem argenti facti, atque auri, & gemmarum vim; ac præter magni pretii supellectilem, qua nulla urbs Italiæ eo tempore instructior erat; immanis pecuniæ summa à civibus sese, ac domos, & liberos redimentibus coacta est: direptioque tota ea nocte, & insequenti die terminata; quæ omnes fere cives, sine ullo Factionum discrimine, contra quam multi speraverant, comprehendit: qua in re pudet me referre, nonnullos cives Genuenses, ex iis, qui in exercitu erant, eundem habitum animi, quem exteri hostes, tamquam contagione contractum induisse; ac, velut ipsi quoque prædam ex hostili capta urbe jure belli peterent, larvis tectos domos civium suorum, ac cœnobia Monacharum, pretiosioribus rebus referta, eo tamquam in loca, quæ religio tuta faceret, comportatis, diripuisse: adeo nihil est tam sanctum ac venerabile, quod sacra auri fames intactum relinquat. Non plus triduo, post captam & direptam urbem, Antoniottus alter ex fratribus Adorniis major natu Dux creatus est, cum nulla aut parva legum observatione; concordi fratre Hieronymo, longe ingenio, consilio, eloquentia, tum autem auctoritate apud Principes antecedente, ætati haud gravate de honoris loco concedente. Arx quoque Castellettum præfecto cum omnibus rebus suis, ac præsidiariis ex pacto incolumibus dimissis, brevi tradita est: ac Bernardus Gallus triremium & maritimæ custodiæ præfectus creatus. Fulgosiorum fratrum dispar fortuna fuit. Fridericus enim Archiepiscopus cum de defensione desperasset, cum nonnullis Factionis suæ civibus, quorum studia ardentiora exstiterant, in classem se subduxit, captaque urbe, abiit: à quo consilio abhorruit Octavianus; invidiosum sibi ac criminosum apud Gallos & Regem, à quo tot beneficiis & honoribus auctus fuerat, ratus, si ipse, qui pro loco quem summum obtinebat regius Genuæ Vicarius, postremus defensionem urbis, ac non nisi omnia ultima expertus, omittere debuisset, ceteris illam defendentibus, princeps deseruisset: ac ceteris idem faciendi exemplum præivisse videretur, auctorque amittendæ urbis fuisse; quæ, nisi ipse illam, ac defendentium incensum ardorem deseruisset, retineri potuerit: sunt qui putent, illam quoque caussam Octavianum retinuisse; quod viri pii ac divini Numinis in primis metuentis mentem pungeret, si ipse communis calamitatis, quam, non prohibendo, urbeque hosti non tradenda (quod ipsius erat potestatis) civibus suis conflasse videretur, solus expers esset. In potestatem igitur hostium una cum Petro Navarro venit: apud quos haud longo post tempore, non sine suspicione veneni, decessit: isque exitus fuit Octaviani viri in amanda patria unici exempli.

Eo anno Hadrianus Pontifex absens creatus, cum decem octo triremibus Romam petens, Genuam venit: cui ii honores habiti sunt, qui in urbe recenti clade concussà & afflicta maximi haberi potuerunt: ad quem venerandum Dux Mediolani, Columna, Piscarius Genuam protinus venerunt, iis sacrarum turrium tinnitibus, iisque omnibus honoribus & effusæ lætitiæ signis eversores Genuæ excepti, quibus conditores excipi potuissent, cum magna omnium ordinum ingemiscentium & mœrentium indignatione: petierunt hi Proceres, simulque cum illis nonnulli alii, sese noxa, si qua contracta esset ex direptione Genuæ, solvi: quibus Pontifex respondit, *Nec possum, nec debeo, nec volo.* Eodem quoque anno ædificatio turris sacræ ædis Laurentianæ ad finem perducta est; altitudine triginta dodrantes minore, quam Octavianus privato ære extollendam destinarat, & utraque ora in potestatem Antoniotti Ducis venit.

Eodem anno Solimanus Turca Rhodo tandem potitus est: tradentibus Hierosolymitanæ militiæ Fratribus, cum oppugnationem incredibili virtutis, fortitudinis, audaciæ, exemplo diu sustinuissent; duarumque navium Genuensium, Auriæ & Ferrariæ, subsidia ferentium ab illis conductarum infelix exitus

exitus fuisset; hac ad littus Monœci adversa tempestate depressa, illa ad Sardiniæ littora quassata, & lacerata, inhabilique ad navigandum facta.

A. C. 1523. Insequenti anno, cum tempus fœderis inter Gallos & Venetos initi exiisset; Veneti ad partes Cæsarianas ab Hieronymo Adornio ea de caussa à Cæsare ad illos legato traducti, ad societatem inter ipsum Cæsarem, & Hadrianum Pontificem, & Anglum Regem ictam se addiderunt. At Gallus nihil clade ad Biccocam accepta infractus, florentem triginta millium armatorum exercitum in Italiam ad Mediolanum recuperandum misit: qui brevi, compluribus Gallicarum partium studiosis magnis agminibus ad eum confluentibus, duplicatus fere est: cui Cæsariani Proceres sese impares ad resistendum æquo campo cernentes, Mediolano se incluserunt: quo metu perculsa civitas, res necessarias ad defensionem comparare & expedire instituit: ceterum insequenti anno civitas metu liberata est: A. C. 1524. quo, Francisco Duce Urbini à Venetis cum haud contemnendis copiis Cæsarianis subsidio misso; arta obsidione, qua Mediolanum premebant Galli, laxata, cum ii aliquantum ab urbe recessissent; Duces Cæsariani adventu Ducis Borbonii, qui à rege suo defecerat, animis aucti, urbe egressi sunt: Gallosque astutis consiliis ac furtis insidiarum vexantes, atque haud parvis damnis per varias occasiones assidue carpentes, cum à consilio universæ pugnæ tentandæ abhorrerent, longe copiis imminutos Novariam tandem compulerunt, & ad necessitatem Italiæ relinquendæ adegerunt. Liberata quidem est Gallorum metu civitas; ceterum longe majore malo conflictata: magna enim pestilentiæ vis incubuit; quæ diu ac late grassata ingentem mortalium numerum absumpsit.

At Borbonius, Insubria è periculo erepta, magni animi magnæque audaciæ consilium cepit, Regem in Gallia ipsa vexandi & exercendi: cui consilio opportuna visa est Massilia maritima urbs: qua si potitus esset, firmum ac stabilem aditum in Galliam Cæsarianis patefaciebat. Ea igitur expeditione decreta; ad eam urbem oppugnandam, illinc Cæsarianus exercitus terra, hinc classis quattuor ingentium onerariarum ad pugnam & bellum armatarum, septem triremium ac nonnullorum aliorum varii generis navigiorum Genuæ comparata, cui Quæstor Nicolaus Belogius, præfecto absente, præfuit, profecta est; quæ tamen ea de caussa præfecti absentiæ, numquam Ligusticæ oræ fines prætervecta est, cum exercitus terrestris Massiliam circumsedisset. At Rex, ingenti ac florentissimo exercitu brevi comparato, in Provinciam Narbonensem iter intendit: quem adventantem Cæsariani non exspectandum rati; obsidione soluta, trepido discessu Italiam repetunt.

Rex curam in res Massilienses comparatam, omnemque vim belli in Italiam vertit: in quam ipsemet omni Galliæ Nobilitate stipatus descendit: cujus primi eventus secundissimi fuerunt; Mediolano capto, totaque ditione Mediolanensi, præter Laudem Pompeji & Papiam, recuperata, in quas urbes Cæsariani se subduxerunt: parique felicitate maritima Gallorum classis Saonam, & Varaginem, atque omnem fere oram Ligusticam Occidentalem cepit. Insubria acerrimo bello ardente, Regeque Gallo Papiam arta obsidione premente, ne Genuenses quidem & Ligusticæ res, quas bellum Insubricum suo motu trahebat, quietæ erant; cum Galli totam oram Occidentem spectantem tenerent; classisque Gallorum decem triremium, ac nonnullorum gallionum in Vadis Sabatiis staret; Marchioque Salucianus, ad quem summa Ligusticarum rerum pertinebat, Saona, in qua urbe ipse subsisterat, Laurentium Cærium Varaginem misisset; qui opido præesset, ac Genuam, & Adornium Cæsarianas partes sequentem propinquo bello urgeret: ceterum Laurentio à Rege evocato, Hugo à Moncada, Cæsarianarum rerum in Liguria procurator, anni initio, qui fuit ejus sæculi vigesimus quinctus, ad occupata loca à Gallis recuperanda cum classe quindecim triremium, ac nonnullarum onerariarum, belli caussa additarum, cui præfuit Barptolomæus Fliscus, Genua movet; Varaginemque prætervectus, advectas copias, quæ fuerunt pedites quattuor millia numero, in terram exponit, à parte in Occidentem vergente; quæ inter opidum & Saonam interjecta, subsidia ab ea urbe submittenda ab accessu opidi excluderent: bombardisque statutis, opidum verberare instituit. Qua re cognita, Gallica classis ad opem ferendam continuo è Vadis solvit; Moncadaque interea, cum oppugnatio ab ea parte sine fructu esset, castris in aversam partem, quæ Genuam spectabat, translatis, opidum illinc urgebat: ceterum classem Gallorum appropinquantem non exspectandam ratus, receptu in classem suam non satis expedito, castra terrestri via retro movet: cum sensim se recipientem Jocantes Corsus è gente & Factione Blanca, spectati in rebus bellicis usus & peritiæ, quem Varaginis præsidiarii, ne absente Cærio sine capite essent, sibi ipsimet præfecerant; patefactis portis, cum omnibus copiis magno impetu invadit, ac parvo certamine fundit; Moncada summo Duce, simulque cum illo nonnullis aliis ordinum Ductoribus, ac Proceribus captis: in quibus fuerunt Barnabas, & Georgius Adornii, ac Barptolomæus Spinula: quem Moncadam Jocantes ad Saluciaanum misit: quibus rebus gestis, classis Gallica ante ostium portus stetit, onerariamque cepit: ac paullo post induciæ inter civitatem & Gallos factæ sunt. A. C. 1525.

Ceterum civitatem & Adornianos exspectatione rerum Insubricarum, à quarum eventu rerum suarum status pendebat, sollicitos, ac metu formidolosæ & propinquæ potentiæ sollicitos, lætus atque inexspectatus nuncius Gallici exercitus ad Papiam à Cæsarianis Ducibus incredibili Cæsaris felicitate fusi ac profligati, ipsiusque Regis capti, recreavit. Ejus victoriæ Genuensibus statim fructus apparuit; Saona, totaque Occidentali ora, Gallorum discessu, ipsis libera relicta: captus Rex mense Majo Genuam adductus est; atque inde in Hispaniam evectus: cujus permissu, Andreas Auria, cum nullus ipsius Regi usus esset, ad Pontificis stipendia transivit.

Anno insequenti ejus sæculi vigesimo sexto, A. C. 1526. cum Rex Gallus à Cæsare tandem dimissus, armorum societatem cum Pontifice & Venetis adversus Cæsarem junxisset; Borboniusque, cui summa Italicarum rerum à Cæsare mandata est, ex Hispania cum quattuor triremibus Genuam reversus in Insubriam profectus esset; mense Augusto Gallorum classis triremium decem septem oræ Ligusticæ illata, Saonam iterum capit: Genuamque intactam prætervecta, Liburnum usque processit: ibique præsto habuit classem Venetorum quattuordecim triremium, ac Pontificiam sex, cui præerat Andreas Auria; ut naves omnino essent triginta septem numero: quæ classes conjunctæ, littoribus Genuensibus invectæ, brevique utraque ora Ligustica occupata, urbem obsidione urgere instituunt; prædasque navium, mercium & hominum agendo, ea damna civitati intulerunt, quorum æstimatio ad decies centena millia aureorum nummûm adscendisse credita sit; quibus tamen detrimentis non ita civitas animis cecidit, ut non classem compararit, quæ Cæsarianæ classi viginti duarum navium ex Hispania exspectatæ, Vicarium Neapolitani regni, & Marconem cum quattuordecim Hispanorum peditum millibus vehenti auxilio esset;

set: quæ longa & difficili navigatione, multisque impedimentis iter tardantibus, sinum tandem sancti Florentii in insula Corsica tenuit: ex quo, militibus prius à nausea & maris jactatione sex dierum quiete refectis, solvens, Genuam iter dirigit: ceterum, cum ad promontorium usque, quod Caput montium appellatur, perrexisset, deficiente vento, cursum tenere non potuit: quam in salo stantem unus Auria ex tota classe cum sex triremibus suis aggressus est: crebrisque bombardarum ictibus incessens, una navi depressa, classem disjecit: ut iter ab urbe Genua Neapolim avertere coacta sit: duabusque navibus quæ quassatæ & laceratæ classem sequi non potuerunt, in eundem sinum sancti Florentii, unde profectæ erant, reversis; quæ in illis erant copiæ in terram egressæ, terrestri via Bonifacium se conferunt; ex eoque opido in proximam insulam Sardiniam trajiciunt.

A.C. 1527. Sequitur annus ejus sæculi vigesimus septimus, in quo magna annonæ penuria in civitate laboratum est; ut terni tantummodo, iique perexigui, panes viritim distribuerentur: quamvis classis fœderatorum discessu suo liberam Genuensem oram reliquisset: cujus ea, quæ Orienti objicitur, confestim recuperata est; portusque Delphini viginti millibus passuum distans ab urbe, ne hostium receptaculum esset, munimento firmatus: ad hoc quattuor naves instructæ armatæque sunt; quæ per circumjecta maria discurrentes, præsidio essent navibus in Siciliam, & in alia loca circummissis, ad annonam undique convehendam: quarum duæ, Ferraria, & Boscaina Rapallensis in sinu sancti Florentii à classe Gallica deprehensæ, quam Andreas Auria, qui ad stipendia Gallorum interea reversus fuerat, ducebat, summus præfectus ab illis creatus, in terram sese ejecerunt. Eas littori illisas ac perfractas Galli incendunt; cum nautica turba in terram desiliens periculo se eripuisset. Primum opus Auriæ ad stipendia Gallorum, ut modo diximus, reversi, fuit portum Delphini tentare: quem, haud parvo numero militum exposito, Philippinus Auria illorum Dux terra, classis mari, urgere incipiunt, adversus eos missus est Augustinus Spinula, custodiæ ac præsidii urbani præfectus, cum delecta octingentorum armatorum manu: qui noctu profectus, itinere raptim facto, prima luce in cacumine imminentis montis apparuit: descendenti Philippinus nihil detrectans obviam it: acreque prælium ad pagum sancti Michaelis opido proximum commissum est: quod cum multas horas durasset; ad extremum omnibus viribus connisi Genuenses copias Gallicas fundunt ac profligant, Philippino Duce capto: ceterum, cum rumor percrebuisset, Gallos in vallem Porciferæ descendisse, Spinula propere revocatus rem absolvere non potuit. At Auria occasionem rei bene gerendæ non prætermittens, concitatis navibus, proras in classem Genuensem dirigit: quem classiarii adventantem procul conspicati, discessu terrestrium copiarum animo infracti, sese in eo portu haud tutos intelligentes, illo relicto, trepida fuga littus legentes, Rapallum petunt: quorum metu, & trepidatione animadversa; remigium, ad libertatis vocem à nonnullis eorum proclamatam, adversus Duces consurgit, magnaque eorum pars, Ducibus frustra illos retinere conatis, in terram propinquam desiliit: quæ res classem remigio nudatam immobilem Auriæ sine certamine capiendam præbuit: omnesque triremes, quæ fuerunt septem omnino, duæ Genuensis custodiæ, quibus præerat Julianus à Ripa, duæ Britii Justiniani, quas ducebat Dominicus filius, tres præsidiariæ Siciliæ, in potestatem hostium venerunt: quibus captis, Auria portu Delphini, nemine obsistente, potitus, onerarias, quæ necessario in portu remanserant, diripit; itaque in ea expeditione fortuna versavit opes, ut terrestrem victoriam civitati & Adorniis, maritimam Auriæ & Gallis dederit.

A Interea Lautrechus à Rege Gallo cum florentissimis copiis in Italiam missus, ad opem Pontifici ferendam, eumque obsidione eximendum, simul ad Neapolitanum regnum bello petendum; per circumpadanos campos iter faciens, cum paullum declinans, Genuensibus finibus appropinquasset, opidumque Boscum expugnasset; vehementer perculsa civitas tantam in se incumbentem tempestatem haudquaquam exspectandam rata, recenti memoria direptionis animis insidente, Vincentium Palavicinum oratorem ad Lautrechum mittit; qui cum illo de conditionibus deditionis ageret. Is à Lautrecho comiter acceptus, omnia, quæcumque postulavit, à libente

B impetravit; præter Saonæ veteri Genuensi dominatui restitutionem; quam rem suæ potestatis esse, seque ulla de ea habere à Rege mandata, negavit: ad illum igitur mittendum; neque dubitare se dixit, quin Rex, pro sua fide & sapientia, æqua postulantibus morem sit gesturus: quo responso dato; rem cum Genuensibus transactam credens, Cæsare Fulgosio relicto, qui inchoata consilia exsequeretur, repetitum iter persequitur. Genuenses, Saonæ restitutione non impetrata, quod tum erat Genuæ curarum caput; metuque exercitus Gallorum soluti, omnem eam cogitationem de civitate Gallis dedenda plane deponunt: fecialemque à Cæsare, qui

C cum non plus quam trecentis peditibus ad urbem Regis nomine petendam venerat, nullo certo responso dato, dimittunt.

Compositionis spe frustratus Cæsar, ad vim animum adjicit; urbique appropinquans, cœnobium divi Benigni loco edito situm, & civitati imminens, occupatum valido præsidio firmat: ipse in littore ad sanctum Petrum Arenæ considit. Dolum & insidias in illum urbani struunt: silentioque noctis Augustinus Spinula præsidiariorum præfectus, Sinibaldus Fliscus, ac Martinengus Brixiensis urbem exeunt; qui ad divi Lazari extremis vigilibus Cæsaris oppressis, statuque hostilium rerum ab illis diligenter cognito, ac colle conscenso; cœnobium à

D Cæsare occupatum recuperant, Borrasino ordinum ductore, simulque præsidio à Cæsare relicto, capto: cumque dilucesceret, dorsum montis descendunt, spe ipsum quoque Cæsarem incautum improviso adventu opprimendi: cumque in plana descendissent, bifariam divisi, alii superiore itinere, alii inferiore, secus littus ad Cæsarem contendunt: ceterum eventus longe contrarius fuit: nam Cæsar tumultu excitatus, armis repente arreptis, præsidioque ingentis onerariæ, quæ ædificabatur, terga tegente, suorum animis ad pugnam confirmatis, incompositos & solutis ordinibus venientes urbanos magno impetu

E adortus, parvo certamine, atque ipso pene incursu fundit ac fugat, Spinula & Martinengo captis: inchoatamque victoriam persequens, porro ire pergens, ad cœnobium sancti Theodori, Hispanorum stationem, quæ erat in ejus loci præsidio, congredi ausam pari eventu fusam in fugam conjicit: in urbem tamen, portis obseratis, penetrare non potuit. Ceterum cives, consiliis dedendæ urbis repetitis; (Antoniotto permittente, qui contra tantam civitatis voluntatem tendere non ausus, in arcem, Philippino captivo secum ducto, quem paullo post liberavit, se recipit) civitas igitur Augustinum Ferrarium & Jacobum Lomellinum ad Cæsarem mittit: qui reseratis

F portis, hominem, civitate Regi dedita, in urbem introduxerunt. Hujus deditionis tam cupide, nullaque vi adhibita, faciendæ multæ fuerunt caussæ: penuria, ac fames, assidua impendia exinanitæ civitati prægravia, maritima commercia, quibus civitas alitur, à Gallis clausa, qui maris potentes Genuam velut faucibus premerent: in primis vero cupido Saonæ recuperandæ: quæ res, Gallis invitis, magni certaminis, magnorumque impendiorum, neque certæ, aut exploratæ spei erat: cum Rex eam urbem validis munimentis ac præsidiis firmasset, spe

non solum sua sponte concepta, sed à Fulgosio, & Auria, quin etiam à Lautrecho ipso civibus facta, si ipsi sub obedientiam Regis rediissent, Regem pro sua justitia, quæ Genuensium essent, illis in amicitiam & fidem receptis restituturum: numquam animum Regis fuisse dictitantibus, Saona Genuenses privare, quod nullo jure facere poterat; sed eam Adorniis hostibus suis, ac partes Cæsarianas sequentibus adimere. Cæsaris boni civis officium in patriam constitit; direptionibus prohibendis, ac rebus pacandis: ut numquam minore cum tumultu, ac minoribus cum offensionibus, rerum status Genuæ mutatus sit.

Paucis post diebus, Theodorus Trivultius regius Vicarius Genuam venit. Caussa Cæsaris prætereundi, ea, credo, Regi fuit, ut omnes cives benevolentia pariter comprehenderet, significatione animi

A in neutram partem propendentis; alteram partem, si Cæsarem præfecisset, perpetuo offensam haud dubie habiturus. Igitur Galli, Genua sibi adjuncta, maritimas opes stabilire, eumque aditum in Italiam Hispanis intercludere intendentes, animo Auriæ præfecti donatione torquis atque ordinis Michaelitani (quo honore nullus amplior ab ea regia tum haberi poterat) in se firmato: expeditionem in insulam Sardiniam decernunt: in quam Auria cum classe profectus est, Laurentium Cerium à Rege missum, qui terra, ipse mari res gererent, secum vehens: quæ classis cum insulam tenuisset, copiis expositis, urbem Turritanam haud magno certamine cepit, B majore cum exercitus damno, quam fructu, ingenti vi morborum ex pestilenti cælo contracta; quibus cum exercitus catervatim absumeretur, damnoso incepto omisso, reversi sunt.

PAVLVS FOLIETA
LECTORI S.

VBERTVS *frater eo animo patriam Historiam Latinis illustrandam litteris susceperat, ut institutam scriptionem tam diu persequeretur, quoad vita suppetisset: ad quam si paucorum etiam annorum accessionem fieri contigisset, saltem ad ea tempora perduxisset, quibus non ita multos ab hinc annos constitutam iterum Remp. habemus. At vero tam præclarum ipsius consilium mors immatura præripuit, gravissima domesticæ laudis, nec levioris sane publici splendoris, & gloriæ jactura; ut ne faustissimum quidem illum recuperatæ libertatis annum attingere atque adeo res superioris gestas ad exitum perducere fuerit integrum, quod illi scio in optatis fuisse maximum. Nunc ego cum in opere hoc edendo, inchoato, ut dixi, nondum tamen absoluto, incredibile rei hujusce in primis à fratre relictum optimo cuique civi desiderium intelligerem; animum ad eam cogitationem adjeci, num ratio per me aliqua iniri posset, qua illud ipsum utcumque leniretur: in qua cura dum totus versor, percommode accidit, ut amicus meus, quam apud se habebat (unde nescio erutam) ejus ipsius anni historiam, & superioris reliquam mihi ultro offerret: hanc avide arreptam cum attente legissem, visa est, ut Latine, sic vere etiam, nec minus accurate perscripta. Itaque non alienum me facturum existimavi, si ad fraternos libros adscribendam curarem. Quod factum, sedulitatemque meam bonos omnes æqui bonique facturos confido.*

A. C. 1528. Insequenti anno ejus sæculi vicesimo octavo, ex contentione, quæ inter Carolum Quinctum & Franciscum Valesium Gallorum Regem acerrima versabatur, ardebat Italia bello: Genuensibus vero temporum perturbatione, multorumque casu conflictantibus, Dux præerat Antoniottus Adurnus, qui Caroli partes sequebatur; cum, propter eas caussas, quæ sunt à me demonstratæ, frequens civium multitudo majores Magistratus adiit; ad eosque retulit, uti per eorum auctoritatem aliqui deligerentur, qui accurato consilio, optima institutione virtutis, justitiæque civilis informarent; legesque præberent, quibus constituta civitas ad eam concordiam, quæ omnium bonorum votis semper fuerat expetita, sese tandem aliquando componeret, ac stabiliret. Patres statim comprobavere: cupideque amplexi, Antoniotto justis de caussis non invito, eam potestatem ac curationem duodecimviris mandaverunt: ii fuere, Francus Fliscus, Baptista Spinula, Augustinus Palavicinus, Stephanus Justinianus, Augustinus Lomellinus, Philippus Cattaneus, Joannes Baptista Monelia, Nicolaus Grimaldus Ceba, & Hieronymus Auria, is, qui postea in sacrum Senatum à summo Pontifice est cooptatus. Erat ea re magna in lætitia & gratulatione civitas; neque fere quisquam omnium erat, qui, cum discordiarum civilium finem, firmamque tranquillitatem futuram sibi animo proponeret, tum sibi, tum fortunis communibus novam de cælo lucem obortam non existimaret: ita non solum homines vultu serenitatem, verum etiam urbs ipsa quasi sensum hilaritatis adspectu præ se ferre quodammodo videbatur. Jam susceperant operam Duodecimviri, cum judicio bene consulti, tum valde integritate probati, ad eamque rem administrandam tota se cogitatione converterant: verum nescio quo fato fieri videmus, idque longa humanarum rerum actione cognitum, ut magnarum curarum magnæ fere esse soleant difficultates, & moræ. Etenim quædam tristissima tempora consecuta sunt; quibus factum est, ut illius

procuratione negotii necessario supersedendum fuerit. Nam, cum omnis ora maritima adversariorum præsidiis teneretur, eorumque magna atque expedita classe maria longe lateque obsiderentur: neque ad D ea convehenda, quæ ad victum necessaria sunt, ullus pateret aditus; ingens inopia, summaque annonæ caritas civitatem occupavit. Quare, dum exigua quædam alimenti ratio in singulorum capita describenda esset, & lacrymabiles interea gemitus diurni nocturnique exaudirentur, atque ex omni parte miserrima fames, & fœdissimus horror ingrueret, hominum mentes in longe diversas curas, aliosque labores avocabantur.

Accidit autem per id tempus, ut Lautrechi in Italiam adventu (is erat imperator, qui totius exercitus regii potestatem gerebat) status civitatis sit facta commutatio: itaque per adversam Factionem E Antoniotto Adurno facultate data sese libere subducendi, Theodorus Trivultius Regis nomine ad Reipublicæ custodiam & gubernationem receptus est: post quam rerum commutationem, nihilominus in instituta ratione erectioribus animis obfirmati cives, ubi primum licuit, id quod instituerant, perficere rursus aggressi sunt, Trivultio ipso consentiente, seu id ex animo faceret, sive obscuro consilio, ac simulato; quo magis in recenti honoris gradu collocatus ea humanitatis specie voluntates hominum sibi conciliando, omnes in suscepta Regis amicitia atque in officio contineret: id utrum fuerit, haud F mediocrem admirationem afferebat.

Eodem anno, ineunte vere, gravissima, maximeque horribili pestilentia urbs conflictari cœpit: fuerant hyeme tota, quæ antecesserat, austris leniter flantibus, imbres maximi, itaque assidui; ut sol moderator temporum, quique vitam & salutem larga luce mortalibus affert, tres prope menses haud se terris ostenderit: quæ postea, ubi verni caloris appulsu tepefactæ sunt; ex humidis seminibus, quæ conceperant, vaporibus excitatis, facile aerem infecere: in quam pestilentem luem eo proclivius hominum

minum corpora concidebant, quod humores, quos ex mala victus ratione, fame dominante, contraxerant, magis erant ad putrescendum parati: quamquam ea contagio non modo in tenues & obscuros incubuit; sed latius serpens, arripuit etiam claros & locupletes: quorum cum alii acerbissimo fato interiissent, alii focos & lares patrios mortis timore perculsi deseruissent; facta erat in urbe miseranda vastitas & solitudo.

Interea Savonenses, qui Genuensibus adjuncti, jam ante se eorum ditioni subjectos & vectigales esse ægre ferebant, more multorum, qui secundam fortunam ferre haud facile possunt, liberius atque audacius ea moliri cœperunt, quæ frustra persæpe tentaverant. Induxerant in animum suum, idque, quibuscumque rationibus poterant, evincere conabantur, uti ad se naves omnes cum mercibus atque oneribus libere commearent; atque ita negotiationem maritimam omnem à Genuensibus averterent: præterea salis facultatem, quam Genuenses suo sibi jure reservarant, omni contentione elaborabant, ut in suam quoque ditionem vindicarent: quæ sane res præterquam quod jus Genuensium imminuerent, in eorum etiam detrimentum maximum recidebant. Hos motus & conatus parum consideratos, cum aliàs & magna spe aggressi tentassent, quod ad mercatus forique celebritatem, natura loci adjuvante, brevi res suas, & quæstu, & potentia magnopere se amplificare posse confiderent; quam lenissimis semper verbis incusati fuerant, amiceque commonefacti, ut à proposito desisterent; in eoque manerent, quod antiquissimo fœdere convenissent; &, quoniam iniquum erat, cum alienam sibi potestatem assumere, tum id recusare, quod sua voluntate, atque optimo jure ad id tempus dependerant; cogitare eos oportere, & quid possent, & quid deberent: quorum utrumque si non attenderent, in altero injuste atque injuriose facere, in altero parum prudenter. Hujusmodi verbis, & multis præterea, in hanc sententiam, quæ ad sanandas eorum mentes pertinebant, cum sæpe fuissent admoniti; illi tamen in suscepta pertinacia acriter persistebant, ac per id tempus commodam occasionem nacti, paucorum potentium, qui suis privatim cupiditatibus & commodis serviebant, studio largitioneque adjuti, exploratam in spem venerunt, se per Regis ministros & Consiliarios à Rege, quod cupierant, consecuturos. Genuenses, qui ne id facerent, summa semper cum diligentia præcaverant, ubi præter spem, & contra, quam licebat, factum cognoverunt; eosque, qui parere consueverant, animadverterunt jam se murorum molibus & propugnaculis communire, perinde quasi armis & spe bellum præsumerent; gravi nimirum, justoque dolore sunt commoti: & eo magis, quod cum legationes ad Regem misissent, quæ pro se caussam demonstrarent; docerentque, si id juris, eamque auctoritatem Savonensibus attribueret, eum contra omnia jura facturum videri; de sententia ipsum dimovere non potuerunt: quæ caussa, ut paullo post demonstrabimus, ad institutæ rationis novæ Reipublicæ formæ progressum exitumque inveniendum, maximum momentum attulit.

Iisdem temporibus, cum Lautrechus terrestribus copiis Neapolim obsidione premeret; Andreas Auria, ad quem Regis nomine summa officii, imperiique maritimi respiciebat, eodem Philippinum Auriam octo cum triremibus miserat; ut hostes integra oppugnatione obsiderentur: qui, cum Ugonis Moncadii audacia concitati, cum triremibus sex & biremibus duabus prælio rem committere, atque Auriæ classem, quæ in Salernitano sinu consederat, adoriri non dubitassent, egregia Aurianorum virtute profligati sunt: quo in prælio Moncadius cecidit; Alphonsus Avalus, Ascanius Columna, multique præterea amplissima fortuna viri capti conservatique sunt: & ea demum secuta, quæ ut uberius memoriæ prodantur, non est præsentis instituti mei.

Post eam insignem victoriam, Andreas Auria in magna animi lætitia haud omnino poterat sedata cogitatione conquiescere: &, quam jucunda, quæ pro Rege fuerant ipsius auspiciis gesta, in illius memoria insidebant; tam erant illa acerba, quæ de civium suorum præsentibus incommodis, & de iis, quæ multo graviora impendere videbantur, assidue cogitabat: verum, quoniam in hujus viri clarissimi mentionem sæpenumero incurram; quæ de ejus natura & moribus spectata & cognita sunt, hic me locus monet, ut silentio non prætercam. Is genere admodum nobili fuit, adspectu plane regio, ad gloriam atque omnia summa natus: quamquam ad bellicam laudem, eamque maritimam, se magis convertit: amor ipsius erga patriam facit, ut cum Cæsare non sit comparandus; qui suam oppressit: singularis humanitas erga omnes, ne cum Catone; qui truci severitate fuisse dicitur: in eo tamen utriusque natura inerat; industria, horribilique vigilantia illum æquabat; hunc invicta justitia, mente, & recte factis; magnitudine animi utrumque, vir in primis & civis, & imperator optimus. Hic igitur, ut dicebam, decreta de Savonensibus interposita, imminentemque patriæ perniciem secum ipse considerans, magnoque animi motu perturbatus affligtabatur: scripserat ad Regem accuratissimas litteras; miserat etiam certos homines, qui supplicibus verbis tantam ac tam gravem indignitatem deprecarentur, regiamque fidem & sapientiam implorarent: sed qui in ancipiti etiam caussa, pro maximis ipsius meritis fuisset sublevandus, in justissima destitutus fuit: quapropter, postquam ad æquissimam rationem impetrandam, non egregiam voluntatem suam, non merita, non recentis victoriæ gratiam, non denique supplices pro patria preces, apud Regem valuisse, intellexit; statuit se ab illius amicitia avertere: fuere aliæ præterea caussæ ipsius privatæ, justæ illæ quidem & magnæ, quæ id suaserunt: verum hæc, quam exposui, præcipuas partes habuit: illas vero nunc à me commemorari necesse non est.

Erix est oppidum, quod abest ab urbe Genua millia passuum sexaginta, ad portum Veneris tutissimo loco positum: eo Andreas Auria se recepit; multa animo movens, atque ad omnes casus excubans; quos vel occulta hominum consilia adducere, vel turbulenti illius tempestatis motus aperte invehere potuissent: mox vero exacto tempore, ad quod imperio Regis munus suum obstrinxerat, ubi satis officio factum existimavit; cum rite prius per certum nuncium voluntatem suam Regi denunciasset, omni illius sacramento solutus est: & quamquam postea Rex (quod plerumque accidere solet, ut id percupide expetant, quod paullo ante neglexerunt) omni diligentia per idoneos homines conatus est Auriæ sibi voluntatem recuperare; ille tamen, summis præmiis, quæ proponebantur, summis pollicitationibus rejectis, in suscepta sententia permansit: ac, cum Neapolim cum omnibus suis triremibus navigasset, (jam enim Philippinus redierat) tractabantur conditiones, quibus Caroli sese rebus adjungeret, in Arimen insulam concessit; Gallorumque classem quoquoversus progredientem hostilem in modum persequi cœpit, ac male habere. Iisdem diebus Lautrechus mortem obiit, atque is exercitus, qui Neapolim obsederat, dissolutus est: magnaque ex parte subita morborum vi miserrime absumptus.

Hac in fortunæ rerum omnium commutatione Theodorus Trivultius, qui Regis nomine Genuam regebat, rebus suis diffidens, de præsidiis in urbe collocandis cogitabat. Erant in Gallia Cisalpina Alexandriæ peditum circiter duo millia: hos ad se summa celeritate accersierat: qui, ut postea cognitum est, non ita multum morati, cum profectionem

nem parassent, certiores facti anguste stipendium illis persolutum iri, simulque veriti pestiferum æstum, quem audierant Genuæ ingravescere quotidie magis, à proposito itinere destiterunt. Hoc consilio Theodori cognito, Andreas Auria, qui omnem vim cogitationum, actionumque suarum eo direxerat, ut à cervicibus patriæ jugum omne depelleret, rem sibi diutius differendam non existimavit: jamque classe atque animo paratus propius accedebat: quæ cum adversarii, qui se paullo ante in portum receperant, præsensissent, sibi timentes fugam spectare cœperunt. Transierat jam dies, qui est a. d. IV. Idus Septembris, & nox insecuta obscuram admodum caliginem cœlo invexerat: cum illi è portu educti sese in tenebras & fugam conjecere: & quamquam, perinde, quasi decertaturi essent, instrumentorum bellicorum horrifero ingentique fragore inanes auras complerent; omne tamen eorum certamen in cursu & celeritate positum erat. Auria primo fugientes insecutus, deinde cum nocte circumfusus occasionem bene gerendæ rei nullam videret, se tamdiu sustinuit, quoad dies illuxit. Prima vero luce duas triremes, quæ Savona directo itinere Genuam contendebant, imprudentes aggressus expugnavit: totidemque præterea ab omnibus remigibus ac propugnatoribus desertæ in ejus potestatem devenere: quæ cum incautius, præproperaque festinatione è portu egredi colluctarentur, in procurrentibus saxis hærentes, cursum conficere non potuerunt.

Erat in urbe deformis solitudo, eaque in solitudine plena timoris atque terroris omnia. Magistratus, qui aderant, solivagi, sollicitaque trepidatione suspensi: Auriam vicina littora circumsidentem quattuor cives adeunt, afflictam illi fortunam urbis commendant & civium salutem: rogant, ne quid novi tumultus per oppugnationem excitari velit; quod in patriæ discrimen ac calamitatem sit recasurum. Quibus ille comiter acceptis, quid esset suæ voluntatis atque propositi accurato sermone demonstravit: ejus vero sermonis hæc fere summa fuit: *Non esse consilium suum novo aliquo motu patriam perturbare: sed perturbatam potius, ad pacatam quietem recreare, si posset: antiquissimam sibi hanc curam fuisse: proinde nunciarent ceteris civibus, optima ut spe essent: seque, dum ne ab externo præsidio urbem occupari paterentur, ad eos, nisi ita eorum voluntas ferret, non progressurum.* Posteaquam hoc renunciatum est, pro foribus ejus templi, quod à Vineis nomen accepit, Theodorus Trivultius, qui ex arce ægre eo descenderat, paucos, qui aderant, cohortatus est, ne à pristina fide desciscerent; neu vellent novos casus, dulioremque fortunam periclitari: atque ut ab Regis amicitia ornamenta ac commoda exspectarent amplissima: quorum se auctorem adjutoremque præcipuum fore pollicebatur: multaque præterea addidit, quorum commemoratione existimavit, eorum voluntates & studia posse ad sese traducere. Abeuntem è frigida concione, atque in arcem, unde exierat, regredientem, pauci, qui affuere, prosecuti sunt. Postridie vero mane, cum Auria certior esset factus, Trivultium de præsidiis accersendis valde laborare; veritus ne rei bene gerendæ oblata facultas è manibus elaberetur, illius consiliis antevertendum existimavit. Itaque oppugnationem aggressus, nullo prope negotio urbe potitus est. Nam Janus Brandus notus è Corsica miles, qui tum cum parva manu molem portui objectam asservabat, cum ab ea parte nulla esset armorum irruptio facta, sed per paullo superiorem locum ingressum sibi patefecissent; primum in credita sibi custodia se continuit: deinde, audito libertatis ac divi Georgii nomine, quod passim Auriani milites maxima voce conclamabant, impium duxit, contra ejus sanctissimum nomen armis contendere, sub cujus patrocinio insula ipsius germana patria æquissimo imperio regebatur. Et Boraxinus, cui Sarzanæ convallis littus præsidio non minus firmo defendendum contigerat,

A Helvetiique circiter sexaginta, qui stationem ad palatii sedes tenebant, parum ausi contra jam victores infestis signis consurgere, facile cessarunt. Qua in rerum trepidatione, Theodorus Trivultius, cum omnia in Auriæ potestatem jam venisse cognovisset, se in arce omni spe destitutus inclusit. Hæc, quæ in urbe gesta sunt, in suburbanis prædiis, quo vitandæ pestilentiæ caussa civitatem omnem commigrasse supra demonstravimus, statim audita sunt. Quare celeriter magno omnium consensu, eo confluxit: advocata vero concione, omnium ordinum viri in Aurianam porticum frequentes convenere: ubi Andreas Auria hujusmodi fere verba habuisse dicitur: *Plurium laborum, quos & multos & varios in*
B *vita suscepi, fructum hodie fero, cives mihi carissimi; quod hoc loco, hocque rerum statu, nostrum hunc consensum video: nos non jam ullum externorum Dominorum superbum imperium premit; non ullius Syllæ aut Marii improbæ Factiones ad arma concitant: quæ turbulenta, pravisque studiis involuta fuerunt, abiere: pacata, aperta, liberaque nobis jam sunt omnia: proinde, ut hic dies finem nobis multarum attulit ærumnarum, ita vehementer velim, ut universis nova sit principium salutis. Nolite existimare, quæ temporum, rerumque conversionibus fiunt & commutantur, ea temere, aut casu evenire: quæcumque apud nos fieri videmus, omnia fluunt à Providentia cuncta prospicientis & mo-*
C *derantis Dei. Circumspicite frequentiam vestram, qui tota regione disjuncti antea, misera in urbe solitudinem feceratis: cœlum jam & ipsum ad novam celebritatem & alterius initium vitæ nos vocat: & ad spem meliorem stabiliendæ nobis civitas est: multæ circumsistunt difficultates; sed nihil est tam difficile, quod virtute perfici non possit. Cujus viam ingressi olim Majores nostri, omnia dura atque aspera pervadere, suique nominis gloriam ad ultimas Ægæi atque Ionii maris oras protendere potuerunt. Verum, cum omnis virtutis, tum maxime civilis qua nos indigemus, custos ac conservatrix concordia est. Quas calamitates superioribus annis propter dissensiones, perpessa sit civitas nostra, dolore prohibeor commemorare:*
D *hac ipsa quasi æreo muro ubi nos sepserimus, omnis erit omnibus adversis rebus interclusus aditus: nullaque existet umquam tanta vis, quæ bene corroboratas opes & vires nostras queat contundere: nam, si, quidquid agitatur seditione infirmissimum est; id profecto ad immortalitatem convalescit, quod animorum conjunctione munitur: tollantur in posterum omnes de principatu controversiæ; non Factio cum Factione, neque pars cum civium parte confligat; sed, si vere cives appellari volumus, ad communem honestæ vitæ societatem, & ad recte facta singulorum inter se virtus cum virtute conspiret. Id tamen meo sane judicio effici nullo modo poterit; nisi prius bene explicatam libertatem possederitis hanc, pro qua recuperan-*
E *da cogitandum nobis esset, si viri estis, feras etiam gentes, terras omnes, omnia maria movere: hanc, inquam, ego hodierno die vobis restituo. Ea ne vestris è manibus eripiatur; &, cum tam opportunum tempus vestrûm conservandorum divinitus oblatum sit, ne mox, ubi effugerit manibus, votis id optaturi sitis, providete.*

Hac concione habita, grata concionis admurmuratio consecuta est. In qua Francus Fliscus, qui in Duodecimviris principem locum obtinebat, de hac ipsa re statim referre cœpit, ac quorundam nominatim sententias rogare: eo in hunc sermonem ingresso, placitum est omnibus, ut Senatus haberetur. Itaque postero die, qui civitati lætissimus, maximeque salu-
F taris illuxit, publico consilio convocato, cum, magna futuri eventus exspectatione, cives frequentissimi convenissent, Auriæ consilium una alacrique omnium consensione sanxerunt. Qua in re Baptistæ Lomellini egregia virtus enituit; qui primus sententiam rogatus, non solum sui sensus testificatione illustri, verum etiam gravissima cohortatione ceteros excitavit: ac, cum multa ornate præclareque dixisset de libertate, de concordia, de beata civium vita; & memorabilia multorum facta ex omni priscorum

Ligu-

Ligurum antiquitate collecta in medium attulisset, beneficentiæ fontes aperuit; reique suæ familiaris partem pro patriæ, communiumque fortunarum præsidio pollicitus est. Cujus exemplum pulcherrimæ laudis studio complures secuti, eandem voluntatem præ se tulerunt. Illud postremo non est silentio prætereundum, eo ipso die in tam frequenti conventu neminem fuisse valetudine tentatum: cum antea per incautos vel solo attactu passim dira contagia serperent. Ita novum tranquillitatis ac concordiæ statum placidus & pacatus aer excepit; ex eoque tempore dies deinceps secuti sunt salubriores.

Hæc mihi perspicua erant brevitate perstringenda, quibus tamquam fundamentis positis, ad operis mihi propositi ædificationem accedam, haud sane multo cum artificio. Qui vero his temporibus in hoc scribendi genere magnifice versantur, si luminibus nostris obstruxerint; æquo animo feram, eorum orationis altitudinem admirabor: dum illi ipsi nolint, non me magnopere exaggerationis laudem adamare; sed eam vehementer persequi, quæ à simplici, sed non inculta tamen veritate proficiscitur. Postquam igitur Genuensium libertas hoc Reipublicæ fundamentum sibi constituit: resque cum fama ipsa, tum eorum litteris late percrebuit; Italia tota ejus facti auspicia bonis ominibus prosecuta est: progressumque illis optavit longe secundiorem: præsertim cum omnes intelligerent, Genuenses pacatam vitam degere cupientes, justitiam, non injuriam, rerumque suarum conservationem, non alienarum occupationem meditari.

Eo tempore Franciscus Borbonius regii exercitus imperator, Ticinum urbem circumsidebat. Ad eum Octavianus Saulius hujus rei nomine Legatus: qui, expositis fœderibus amicitiæ, egregiæque Genuensium in Regem voluntatis, demonstravit, eos non repentino aliquo motu in hanc mentem incidisse, ut diffidentes civium animos componerent; sed antiquam hanc illis fuisse curam, ad quam etiam ab ipso Rege, re cum illo justis de caussis communicata, quodammodo incitati, beneque animati fuerant: propterea Regi minime mirum videri debere, si id jam perfecissent, quod & sibi ipsis utile, & cuivis bono rectum videri possit. Quod vero ad novam Reipublicæ constitutionem attinebat; liberorum hominum, inquit, esse proprium ita vivere, quo modo ipsis videatur esse maxime commodum; dum ne alteri noceant: idcirco nemini se injuriam facere arbitrari; si, qui antea aliorum sibi patrocinium accersere consueverant, jam consiliorum ipsi suorum moderatores esse velint. Regi amici, nemini hostes, omnibus æqui. Borbonius, qui & natura mitis & Genuensium rebus haud iniquus erat, pauca pro tempore questus, &, quæ in rem suam facere videbantur, placide locutus, Saulium in honore habuit; sed tamen eum ab se dimittendum non existimabat. Itaque diebus ibi aliquot consumptis, cum animadverteret diem ex die exspectari, reditumque suum diutius, quam ipse volebat, impediri, tacite se subduxit, deviisque itineribus Genuam reversus est.

Hoc in rerum statu Genuensibus de futuro eventu sollicitis, periculaque imminentia longe circumspicientibus, necessarium visum est, dare operam, ut ad hostilem oppugnationem, quam jam jam futuram animis augurabantur, omnibus rebus essent parati. Quamobrem, cum pecunia in primis quærenda esset, centum & quinquaginta aureorum nummûm millia à procuratoribus Curiæ sancti Georgii mutua sumpserunt: cui novis vectigalibus cautum est: quæ primo domibus imposita, cum eorum exactio nimis acerba videretur, mox in salem translata sunt, & quando Duodecimviri, quorum prudentia civitas regebatur, gravioribus curis distinebantur, quam ut rebus omnibus præsto esse possent; quattuor creati sunt, qui quæcumque ad rem bellicam pertinebant, omnia summa diligentia administrarent: &, quo tutius faciliusque urbs custodiis, vigiliis-

A que communiretur; ea quattuor in partes descripta, totidem è præstantibus virtute civibus ductores delecti sunt: quorum separatim suam quisque stationem obtineret, ad eamque propinquorum civium manu comparata, noctu atque interdiu excubaret. Missi præterea sunt quoquoversus belli regionisque periti homines, qui, quascumque copias possent, contraherent. Et quamquam ea res difficultatem habitura esse videbatur; propterea quod pestilentia robur & sobolem militum, magnamque mortalium partem in Liguria consumpserat; tamen ex opidis finitimis satis validam peditum manum in urbem adduxerunt: alii vero tum ex Liguria,
B tum ex Corsica in dies exspectabantur: habebat præterea in triremibus suis Andreas Auria Hispanos homines acres, præliisque assuetos, quos variis locis & temporibus captos, remiges esse jusserat: hos, quod & in ea fortuna diutius ipsos detineri haud æquum existimabat, ut qui ad partes Cæsaris jam esset adjunctus; & quia ratio temporis ita postulare videbatur; omnes solvi atque in armis esse jussit.

His ita constitutis rebus, plurimum fiduciæ ac spiritus omnibus accessit. Illud quidem à nonnullis haud recte dictum videtur, *Animum nostrum mala persæpe, bona minime umquam præsagire:* etenim vis
C illa animæ, quæ cogitationes & consilia explicat; ubi, quæ ab ipso consulta sunt, animadvertit optime procedere; videtque eventus sequi maxime secundos, atque optatos: eam ipsam spem, qua nitebatur, multo etiam firmiorem facit: existimatque præpotentem justitiam, id est, Deum ipsum in suam ipsius caussam esse propensiorem: ac propterea acriori voluntate ac studio cetera persequitur.

Arx erat intra urbem, in monte qui Sanus appellatur: in quam, ut supra demonstratum est, Trivultius se receperat: hæc in primis erat expugnanda: rem suscepit Philippinus Auria: quam cum esset aggressus, in eoque negotio esset occupa-
D ta civitas; interea de Francisci Borbonii adventu fama perfertur. Qua re subito allata, variisque hominum sermonibus aucta; omissa arcis expugnatione, alacres universi adversus venientem hostem se confirmarunt: ac, ne vel eruptionem ex arce tentantibus facilis exitus esset, vel advenientibus hostibus eo aditus pateret; ab ea parte, qua periculum imminebat, quæ ad Septentrionem vergit, duplicem fossam perduxerunt. In urbe, quæ fuit militaris usus imperita, & vel propter ætatem, vel sexum infirmior multitudo, ejus magna pars prout cuique visum est, cum iis rebus, quæ prædæ cupiditatem invehere plerumque consueverunt, eo
E adducta est, ubi ab omni esset periculo tuta. Ad montes finitimos, locis & ad hostium iter observandum, & ad eos vexandos opportunis, dispositæ sunt cohortes quædam, atque in duas partes distributæ: quarum alteri Boraxinus, alteri Grechetus Justinianus præpositi sunt. Superaverant jam Galli montium juga, qua ex Gallia citeriori Genuam per Pulciferam vallem iter expeditum est: ea est vallis primo angusta, variisque anfractibus inflexa; deinde directa, mollique planicie se magis aperit, plurimis domiciliis distincta atque ornata: alluitur torrente, qui nisi cum se majores imbres à nubibus erumpunt, peramœna lenitate delabens in-
F fluit in mare, duo ornatissima suburbia in littore intersecans; Cornelianum, & alterum magis ad urbem pergens, quod ab arena nomen accepit. Cum Morigallum pervenissent, qui pagus ab urbe abest millibus passuum quattuor, ibi consederunt: eodemque, cum eorum nonnulli in proximos colles incautius pervenissent, circiter triginta capti sunt, remisque addicti: erant in Gallorum exercitu complures Genuenses: his, publica interposita fide, unius diei & noctis spatium præfinitum est, quo ex adversariorum castris discedere impune liceret: quod si in suscepta pertina-

cia permansissent, palam pronunciatum est, fore A ut eorum bona proscriberentur; ipsique in patriæ proditorum censerentur loco. Id cum in castris esset auditum, paucis admodum consilii mutationem attulit: nam seu pudore adducti, seu quod ex suo ipsorum judicio atque animi conscientia sibi timerent, sive quod exploratam sibi victoriam promitterent; ad suos redire, utique temporis opportunitate neglexerunt.

Postridie vero ejus diei, hoc est, Kal. Octobris, audax internuncius à Francisco Borbonio in urbem venit: qui cum in Curiam, quam frequentissima B hominum vis & multitudo compleverat, esset introductus, sine ulla orationis præmunitione, *Ego*, inquit, *regii Legati nomine, publicus vel pacis vel belli nuncius adveni: si vos in Regis fidem ac potestatem restituitis; pacem, summamque Regis indulgentiam vobis affero: sin parere recusatis, bellum, incendium, omnesque cruciatus, atque acerbitates denuncio: itaque utrum placati Regis clementiam, an irati potentissimam manum experiri malitis, considerate.* In tam frequenti armatorum celebritate atque concursu, maximo strepitu, confusisque conclamantium vocibus tota Curia concrepabat: quare Ambrosius Gentilis Senarega publicus Scriba suggestum conscendere jussus; silentio indicto, hanc Galli orationem, quam C pauci in proxima tantum corona excipere potuerant, pleniori voce pronunciavit: quod eo consilio factum esse comperio, ut, cum omnes intelligerent secum tam minaciter agi, verbis suis, quasi telis altius adactis omnium aures ferientibus, eorum animi, quos jam concordia amorque libertatis concalefecerat, libera indignatione magis etiam accenderentur. Sane amor atque iracundia duæ sunt à natura datæ homini faces; quarum utraque multum per se potens pollensque est: verum ubi altera alterius sibi auxilium assumpsit, rapimur inflammati in omne periculum, nullusque umquam terror tantus impendeat, quem subire non simus parati. D Ea audita oratione, parum abfuit, quin ipse internuncius occideretur: verum in multitudine irarum stimulis concitata, affuit quorundam prudentia moderatrix perturbationum; qua per summam contentionem factum est, ne jus in eo legationis violaretur. Ubi vero clamor resedit, armatorumque concursus repressus est; Augustinus Palavicinus, cui respondendi potestas est permissa, *Regem*, inquit, *Gallorum hæc civitas omnibus officiis, & quibuscumque potuit studiis, semper coluit: deque illius amplitudine & majestate, quam & salvam & diuturnam esse cupit, nihil umquam nisi amice atque honorifice cogitavit:* E *hæc observantia & voluntas nihil immutata est; &, quoad ille patietur, non immutabitur: sed rerum natura una in re nos disjungit, quod Regibus hoc fere est innatum, ut omnia suo ipsorum imperio subjecta esse velint; &, si quæ civitates eorum se tutelæ ac fidei commendant ac tradunt, in eodem loco reponant: nos vero libertati studemus, atque ad hanc unam referimus omnia: hanc vim & cupiditatem nobis natura insitam frangere, atque obsistere, nec possumus, nec debemus: & nunc quidem in novo hoc statu rerum nobis constituendo, ab ejus imperio minime dissidemus; sed magis intra nos ipsi consentimus. Regis benevolentiam sane plurimi facimus; pacem vero, quam affers, cum non* F *pax, sed servitutis pactio ea sit, repudiamus: quod si ad bellum vocemur, non libenter quidem huc descendimus; sed tamen non ita excidimus animis, ut lacessiti, armis contendere recusemus. Proinde Regis Legatus etiam atque etiam cogitet, quid suscipiat, & quo prorumpat: memineritque eum ipsum locum, ubi consedit, ex Gallorum calamitate nomen olim accepisse. Illius minas ut non pertimescamus, suadet libertas, patriæque vox, superiores nobis seditiones exprobrantis: quare aut retinebimus libertatem, aut simul cum illa urbem, regionem, vitamque ipsam relinquemus: verum, quoniam Dii justis caussis favent, qui hunc etiam ardorem mentibus nostris addiderunt; speramus fore, ut illum potius audaciæ suæ, quam nos consilii nostri pœniteat.* Gallus hoc responso accepto discessit: quem aliquot cives è Curia ad certum usque locum deduxerunt, unde ad suos sine ullo incommodo se recipere posset.

Porro, ut majori militum numero, majoribusque præsidiis urbs communita esse videretur; factum est, ut quacumque ille per urbem iter haberet, ita copiæ disponerentur, ut quæ primo visæ fuerant, alio rursus loco, atque alio, quo tectioribus viis antevertentes se profundebant, eædem conspicerentur: cujus ille ostentationis ignarus, menteque perculsus, cum in castra ad Borbonium pervenisset; præterquam quod retulit, Genuenses animis esse ad dimicandum paratos; præsidiorum & rerum omnium opinionem uberius auxit: quæ res & audaciam hostium imminuit; & spem, qua concitati ad exorientem Genuensium splendorem exstinguendum, communemque vitæ societatem perturbandam venerant, infregit. Maximis itaque laudibus ornanda concordia est: de qua mihi sæpenumero est dicendum; neque vereor, ne ineptus existimer; si in hujus mentionem frequens oratione incurram: præsertim, cum hæc præcipua virtus sit, cujus divinis consiliis salus civitatis sit constituta; &, qua sublata, civilis omnis virtus intereat, omniaque præclara facinora ad perniciem delabantur: civium quidem communio instar est unius hominis, multos sensus & pedes, multas manus habentis: atque ut corpora nostra, si bene constituta sint, morbis fere non tentantur, omniaque incommoda facillime perferunt: ita hæc societas, si eam sibi temperationem adhibuerit, ut summa conjunctione ea congruant, è quibus constat, valens vigensque, diu ab externa vi se facile tuetur, atque conservat.

Persuaserat sibi Franciscus Borbonius civitatem hanc nondum ex inveteratis dissensionum morbis convaluisse; atque intra cutem aliquid ulceris latere: cui rei ille potissimum confisus, nullo prope negotio voti se compotem fore arbitrabatur. At vero ubi aliud comperit, quam quod ejus opinio ferebat; non ultra sibi progrediendum existimavit: sed profecto vir ille summa nobilitate, egregiaque virtute ornatus, moderatissimi sensus fuit: præclare poterat, si acerbior hostis esse voluisset, regioni detrimentum, ædificiisque & navibus, quæ in sicco erant, ignes inferre; verumtamen ab omni se prorsus injuria & maleficio temperavit: ex eo die nihil præterea accidit, quo uberior mihi scribendi facultas suppeditetur.

Descenderat Sinibaldus Fliscus ex montibus, qui ad Gallorum castra pertinebant; hunc ab hostibus circumventum magno in discrimine versari, fama dimanarat: quæ rumoris aura repente excitata fecit, ut plenissima cohors ex urbe procurreret, laboranti Flisco subsidium allatura: sed cum parvo confecto spatio, ei redeunti atque incolumi occurrisset, se repressit, eoque, unde discesserat, regressa est. Hostes vero interea terrorem inferre, propius adequitare, speciemque pugnæ objicere atque ostentare non desistebant: sed tamen cum aliquo in periculo res esse videretur, nunciatum est, eos castra movisse, celerique se profectione subducere: quod cum esset auditum, initum consilium est, an abeuntes hostes insequi præstaret: sane plerisque ea sententia probabatur; sed tamen itum est in sententiam illorum, qui dissuadebant: non ob id solum, quod tutior visa sit, verum etiam quia rectior: non enim bellum aliis inferre, sed illatum tantum defendere, Genuensibus erat propositum. Hujus oppugnationis, si ita appellare velimus, hic fere exitus fuit: qua in re Sextini, atque accolæ Porciferæ vallis præclaram virtutem atque operam præstiterunt: quapropter iis immunitates datæ.

Postri-

Postridie vero ejus diei Duodecimviri, quorum summa auctoritate totius civitatis consensu omnia gerebantur, unum in locum convenerunt: ut quod fuerat ante in eorum collegio multis lucubrationibus, longaque accuratione consideratum atque compositum, id jam ederent in lucem; & Rempublicam constituerent: ac primum quidem, ut seditionum seminaria, pestiferaque Factionum nomina tollerentur; civitasque non vel unius, vel paucorum privatæ utilitati serviret, sed communi omnium æquabilitate contineretur; inventum est illud temperamentum, ut omnes, qui vel dignitatis splendore, vel integritate morum, merito in civium numero reponendi essent, in octo & viginti familiis describerentur: ex quibus unus dumtaxat civium ordo conflatus est: iisque omnibus, pro cujusque natura & meritis, aditum ad omnes magistratus patere voluerunt. Hac igitur æquali civitatis descriptione constituta, ut jam ipsi Duodecimviri ex amplissima, quam gerebant, potestate decederent, civitasque suum statum ac fortunam acciperet; Ducem, octoque gubernatores Reipublicæ pari potestate, ex iis viris, quorum de bonitate ac virtute magna opinio erat, creaverunt: his præterea octo procuratores adjuncti sunt. Dux primus fuit Obertus Cataneus Lazarius; cui quod esset sine liberis, ad opinionem integritatis plurimum valuit: quod consentaneum esse videretur, quem rerum privatarum cura minus afficere atque impedire posset, eum in publico officio & munere multo diligentius atque incorruptius invigilaturum. Gubernatores fuere Nicolaus Justinianus, Petrus Lercarius, Thomas Cataneus, Laurentius Fliscus Ragius, Hieronymus Lomellinus, Joannes Baptista Sallutius, Nicolaus Nigronus, ... Grimaldus, Simon Auria Buzallus, Petrus Joannes Cibo Clavica, Augustinus Pinellus. Quinque præterea Censores creati sunt, qui supremi nominantur, Andreas Auria, Baptista Spinula, Sinibaldus Fliscus, Thomas Nigronus Pluma, Paris Gentilis: his quattuor annorum spatium est præstitutum. Auriam tamen, propter singularia ipsius merita, Respublica perpetuo Censorem esse voluit: de ceteris autem Magistratibus; quot sint, & quam habeant auctoritatem, quantumque cuique Magistratui temporis præstitutum sit, ex quibus, & à quibus, & qua ratione eligi soleant; item de judiciis, & quadringentorum consilio; de institutis, & legibus, harumque omnium constitutiones & differentias accurate explicare, atque distinguere, non est mihi hoc loco propositum: novarum institutionum liber publicus in monumentis à Scribis custoditur; in quo hæc diligentissime scripta sunt: quæ si quis cognoscere voluerit, ex eo petat licebit.

Interea de Savona oppugnanda consilium initur: paratus jam erat exercitus: cum eo Augustinus Spinula & Philippinus Auria ad eam oppugnationem profecti sunt. Savonenses, qui in Francisci Borbonii robore spem suam collocaverant; cum eum, reflante fortuna, Alexandriam cessisse cognovissent, fracti animis, supercilium ac spiritum, quem sumpserant, remisere: itaque ad belli Duces, quos commemoravi, de communi consilio legatione missa, ad deditionis conditionem, polliciti, nisi intra septimum diem subsidia sibi venirent, se suaque omnia Genuensium potestati permissuros; hac una exceptione adhibita, ut Moreta regius præfectus tormenta bellica, quæ Regis nomine tum erant adducta, & res suas privatas sibi exciperet; fieretque potestas, ut abiret incolumis; atque in hanc pactionem dati sunt obsides ex primis civitatis. Abbas quidam Fondratus Alexandriam profectus erat, ad auxilia evocanda; sed, cum frustra id tentatum esset, & jam dies effluxisset, quæ ex pacto deditioni erat constituta, Savonenses se dediderunt. Postero autem die Andreas Auria & Sinibaldus Fliscus
A eo profecti Reipublicæ nomine, opidi possessionem acceperunt: idque Joanni Baptistæ Lasagnæ Jurisconsulto & Baptistæ Lomellino custodiendum regendumque tradidere: is est Lomellinus, qui ob eximiam virtutem & prudentiam ad summum Ducatus fastigium postea evectus est. Lasagna vero ob præclaras res gestas & erga Rempublicam promerita, in multis legationibus, Gubernatorum ordini connumeratus fuit; & (quod propter pietatem, non omittendum videtur) cum apud Ludovicum Gallorum Regem Legatus Reipublicæ gravissima negotia feliciter tractasset; ab eodem sanctissimum sudarium superioribus annis ablatum, & in Galliam transmissum, civitati ut restitueretur, ab eodem
B impetravit; quod postea apud easdem divi Bartholomæi sacras ædes, unde fuerat abreptum, maxima veneratione & incredibili totius populi lætitia conservatum est; cum in eo Jesu Christi Domini nostri vera effigies, ad Abgarum Regem transmissa, sit impressa: cujus gratia singularique beneficio à tyrannide ereptam, libertatique restitutam, sperandum est, antiquam hanc Rempublicam rectis legibus & moribus reformatam, æmulatione antiquorum Genuensium, piam, justam, bello fortem, perpetuamque futuram.

AD LECTOREM.

C *Quoniam Vbertus frater, amice Lector, immatura morte nobis præter spem ereptus est, non potuit multa illustrium familiarum nostræ civitatis monumenta colligere, quæ suam Historiam non mediocriter illustrassent; vel incuria superiorum Scriptorum prætermissa, vel nulla earundem familiarum curiositate, tametsi honesta, & debita, neglecta: quocirca & recte, & pro bono facturum me putavi, si quæ saltem ad me pervenerunt de Cybo gente scitu dignissima, & publica auctoritate confirmata, extremo Operi adjicerem: quæ profecto, si cognovisset frater, non minus libenter, quam ipse modo faciam, diligentia & labore*
D *suo posteris prodidisset. Igitur trahit hæc gens originem suam a Græcis: quod, & nomen ipsum* Κύβος, *& insignia taxillis distincta, satis aperte declarant: nec desunt, qui affirment, multis ante bellum Trojanum ætatibus ex ea veluti arbore plures surculos cum ceteris Arcadicis in Italiam esse traductos; ut quæ in Græcia perdiu floruerat, in Italia quoque germen emitteret. Sed ego non refero, quæ laborant antiquitate sua: quæ tamen multi tum Græci, tum Latini Scriptores de Græcis familiis loquentes sub nomine Cubea, &* Κύβος, *scripta reliquere. Dicam tamen in publicis Genuæ scriptis antiquiorem memoriam esse Rubaldini & Facini anno* 1154. *hos subsecutus est Hermes anno* 1188. *qui una*
E *cum multis aliis Nobilibus subscripsit paci, quæ facta est cum Pisanis, cujus exstant in tabulario Genuensi acta publica. Anno vero* 1200. *floruit Gulielmus, vir in Republica maxime insignis; cujus sunt illustres illæ inscriptiones in D. Francisci templo. Ejusdem ædis elogiis immortalitatem est consecutus Lanfrancus, qui fuit ex octo Nobilibus unus, qui anno* 1241. *ut scribit Justinianus, ad gubernacula Reipublicæ sederunt. At vero multo majore splendore Romanorum Pontificum illustrata est, videlicet Bonifacii IX. & Innocentii VIII. præcipue vero Leonis X. & Clementis VII. Mediceæ familiæ, qui huic ex materno sanguine fuere conjunctissimi: quattuor item Cardinalium, & multorum Præsu-*
F *lum excellenti probitate & doctrina præstantium. Sed ne longior sim, & horum præcipuam historiam scribere videar, subjiciam paucis monimenta aliquorum, quæ ad hanc usque diem servata sunt, & ad memoriam laudum domesticarum, & ad illustrandam hujus familiæ nobilitatem.*

Antiqua quadam diplomata testantur Othonem primum Rom. Imp. Guidoni Cybo Genuensi & successoribus propter multa & grata servitia, quæ Ecclesiæ Romanæ & Imperio intra & extra Italiam exhibuerat, donasse A.C. 962.

in

in perpetuum nobilia Castra in valle Arni, Montemuarcum, Crololarium, & Laterinam cum eorum districtu: illumque declarasse Heroem atque Cohortium nobilium & equitum Sacri Imp. Tribunum.

A.C. 1028. *Post multos annos cum Sarraceni Caprariam & Gorgonam insulam occupassent, Lambertus Cybo, ut erat vir prælio strenuus & exercitatus, eos inde expulit; eaque loca ipse potitus est, posterique, penes quos deinde jus & imperium multos annos fuit, Prætores in eas insulas miserunt: quæ omnia patent tum ex libris S. Georgii, tum ex antiquis auctoribus, præcipueque ex Fanusio Campano. Perstringuntur hæc brevius, quam rerum ipsarum cognitio & dignitas postularet: sed in hominum negligentiam conferenda est culpa, quæ nos non modo rerum ornamentis, sed ipsis etiam rebus multorum annorum privavit.*

A.C. 1243. *Anno deinde 1243. Mutius Gulielmi frater suis sumptibus triremem instruxit, qua cum ad Tunetis Regem sibi amicissimum veheretur, casuque supra Calaridem in alteram Pisanorum triremem tunc nominis Genuensis hostium incidisset, superatam eam atque depressam Regi donavit; nostris tamen Christianis, qui remis addicti erant, liberatis. Præclarum hoc factum narrant Capharus, Stella, & Justinianus Scriptores satis cogniti.*

A.C. 1345. *Calojannes* Κύβος, *arcis & insulæ Chios Dominus & gubernator, cum premeretur obsidione à Simone Vignosio præfecto novem & viginti triremium Populi Genuensis nomine, frustraque à Bizantio auxilium exspectasset; tandem & arcem & insulam certis pactis Genuensibus tradidit, fide iis jurejurando devincta, ab iisque honestis conditionibus acceptis, diplomatibus confirmatis, ac demum civitate sibi tributa, ut publica exstant acta inter conventiones Chiorum, quæ in urbe nostra apud Bernardum Justinianum Jurisconsultum asservantur. Cetera usque ad annum 1439. interciderunt: quo anno*

A.C. 1439. *Andreas Cybo, cum nostra Respublica in Cypri regno Salaminam urbem obtineret, timeretque, ne hostes illam occuparent, in eam ipse præsidii caussa cum imperio missus est: quam provinciam multa cum dignitate atque virtute obivit: non enim urbem solum ab hoste defendit; sed cum stipendium militi deesset, argentum ipse partim de suo confectum, partim ab amicis mutuatum eidem numeravit: quod postea à Republica cum magna grati animi significatione recepit. Rem hanc Roccataliata antiquitatis nostræ studiosissimus, ex tabulario nostro publico, ut hic refertur, excepit.*

A.C. 1440. *Proximo anno Aranus Cybo missus fuit in auxilium Renati Andegavensis, regni Neapolitani Regis, cum commeatu & sagittariis septingentis: deinde propter rem bene gestam & summam, quæ in eo erat, prudentiam, Prorex creatus est: ac demum ob egregiam fidem insignibus pavonis decoratus, Gallica sententia inscriptis,* Leauté passe tout. *Idem quoque Aranus Innocentii VIII. pater anno 1443. post reditum missus iterum est Neapolim ad Alphonsum Aragoniæ Regem à Magistratu, quem Genuæ Supremorum vocant, ut cum eo de fœdere & pace ageret, quam pepigisse constat exemplo mandati authentici, quod in eodem tabulario Roccataliata reperit. Quod vero Aranus Neapoli Regis vicem gesserit, testatur etiam Thomas Fregosius Genuæ Dux quibusdam suis mandatis, Leonardo Petrasanctæ datis: qui quidem Leonardus ad Alphonsum tunc Neapolis Regem missus erat, aliisque ipsius epistolis & instructionibus.*

Annum post octuagesimum septimum, Nicolaus Consentiæ Archiepiscopus, & Innocentii Pontificis consobrinus, Rapallum profectus est, simulans se novi aliquid tentare, quemadmodum scribit Justinianus, ut fœdus cum Duce Mediolani ineundum impediret: qui Dux alieni appetens, & inter ceteros Italiæ Principes valde potens, Rempublicam in apertum suæ libertatis discrimen adducere videbatur: sed cognito ab adversariis consilio, infecta re, domum revertit: quo etiam tempore divino beneficio violentas manus Ducis effugit. A.C. 1487.

Innocentius Cybo Francisci Comitis Anguillariæ filius, qui summus præfectus Ecclesiasticæ rei bellicæ sub finem Pontificatus Innocentii VIII. est constitutus, à Leone X. avunculo suo ex Magdalena Medicea Pontificis sorore in Cardinalium numerum cooptatus: cujus Pontificis illa fuere tunc verba gratissima & humanissima, Ab Innocentio accepi, Innocentio reddo. *Porro hic variis, amplissimisque muneribus, atque legationibus est functus: & quo tempore Clemens VII. indignam illam calamitatem pertulit, intercessit auctoritate sua* XIII. *Cardinalium sententiæ, qui Parmam convenerant, ne Pontificium solium Avenionem transferretur: quæ res magnam ei in universa Ecclesia benevolentiam apud omnes bonos conciliavit, magnamque auctoritatem: sed non minus sibi Caroli V. voluntatem devinxit, cum in obitu Alexandri Medicis primi Ducis devotum ei Florentinum statum conservavit, compressis civium animis, coactoque populo ad electionem Cosmi Medicis; à quo pro tanto beneficio petiit solum, ut justitiæ propugnator, Imperatori obsequens, & ad ejus commoda paratus, ultorque parricidæ Laurentii Medicis esse vellet, quæ omnia ut facile prudentissimus Princeps facturum se est pollicitus, ita deinde cum multa laude, ac fructu suo, suæque familiæ, cumulate præstitit.* A.C. 1513.

Anno 1520. Laurentius, Innocentii Cardinalis frater, Marchio Massæ, & pater Alberici Principis, in exercitu Imperatoris Duci adscriptus est, Genuæque in iis difficultatibus opem tulit, in quibus conjecta erat à strenuo illo Gallorum milite, quem Dominum Sanpolum nominabant: habuitque in bellis contra Mediolanenses, multos gradus, valde claros: præfectus cohortis Pontificiæ Clementis VII. fuit, & aliquando etiam rem Ecclesiasticam tamquam generalis præfectus cum summo imperio administravit: tandemque Bononiæ libertatem ac dignitatem in Clementis captivitate defendit; ut fama hominis per Christianum orbem pervulgata, multaque Pontificia diplomata confirmarunt. A.C. 1520.

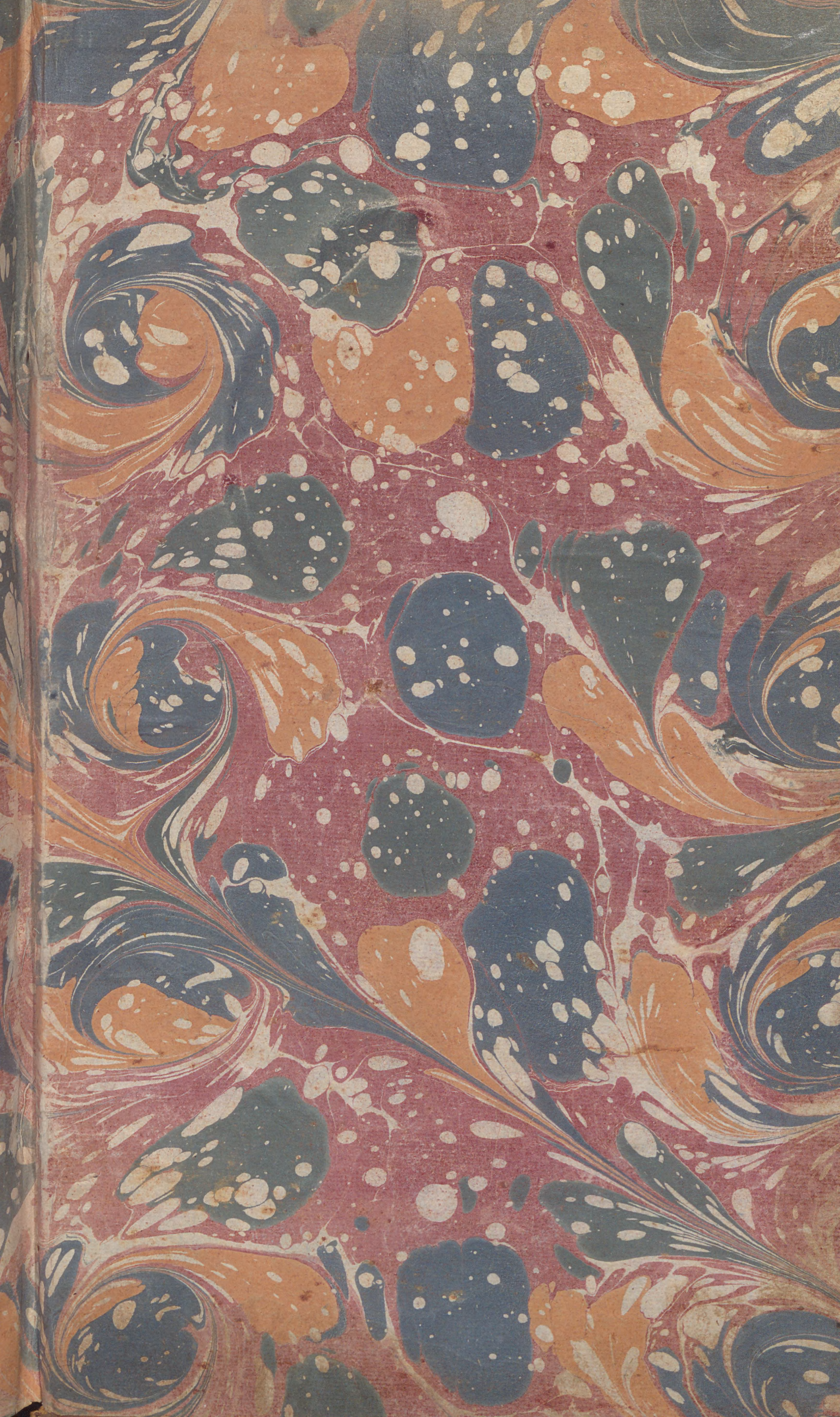
F I N I S.

DVCE REIPVBLICÆ GENVENSIS

S E R E N I S S I M O

HIERONYMO CLAVARO.

ANTIQ
ITALIÆ

T. 1.